

ΙΩΑΝΝΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ

ΑΠΑΝΤΑ ΤΑ ΕΡΓΑ

17

Υ Π Ο Μ Ν Η Μ Α

ΣΤΗΝ ΠΡΟΣ ΡΩΜΑΙΟΥΣ ΕΠΙΣΤΟΛΗ

(ΟΜΙΛΙΕΣ ΙΑ' - ΛΓ')

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

ΚΕΙΜΕΝΟ - ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ - ΣΧΟΛΙΑ

Ἄπό τόν

ΣΠΥΡΟ ΜΟΥΣΤΑΚΑ

Θεολόγο - Φιλόλογο

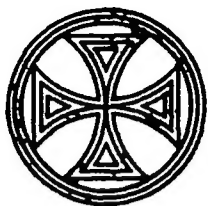
Ἐπόπται

ΠΑΝ. Κ. ΧΡΗΣΤΟΥ, Καθηγητῆς Πανεπιστημίου

ΘΕΟΔ. Ν. ΖΗΣΗΣ, Καθηγητῆς Πανεπιστημίου

Ἐπιμελητῆς ἐκδόσεως

ΕΛΕΥΘ. Γ. ΜΕΡΕΤΑΚΗΣ, π. Θεολογίας

Ε Π Ε

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Στόν παρόντα τόμο ολοκληρώνεται τό υπόμνημα τοῦ Ἰωάννη Χρυσοστόμου στήν πρός Ρωμαίους ἐπιστολή τοῦ ἀποστόλου Παύλου μέ τή δημοσίευση τῶν ὁμιλιῶν ΙΑ'-ΛΓ'. Τό κείμενο τῶν ὁμιλιῶν λαμβάνεται ἀπό τήν ἐκδοση Ὁξφόρδης.

Στήν ΙΑ' ὁμιλία ἐρμηνεύει τό Ρωμ. 5,12 - 6,4. Στή συνέχεια μιλάει γιά τόν ἄριστο τρόπο ζωῆς καί παρατηρεῖ ὅτι ὅσοι ζοῦν μέσα στήν ἁμαρτία εἶναι ἄστατοι καί εὐκολα ἐπηρεάζονται, καί ὅτι ὅποιος στερήθηκε τά δικά του, ἂν ὑποφέρει τή στέρηση αὐτή μέ εὐχαρίστηση, θά ἐπιτύχει τήν ἴδια ἀμοιβή μ' ἐκείνους πού ξοδεύουν τά ὑπάρχοντά τους στούς φτωχοῦς.

Στή ΙΒ' ὁμιλία ἐρμηνεύει τό Ρωμ.6,5 - 18, ἀναφέρεται στά διάφορα εἶδη νεκρώσεως καί θανάτου καί στρέφεται ἐναντίον τῆς ἐπιθυμίας τῶν χρημάτων, τῶν φιλαργύρων καί τῶν πλεονεκτῶν.

Στή ΙΓ' ὁμιλία ἐρμηνεύει τό Ρωμ.6,19 - 7,13 καί κάνει λόγο γιά τό τέλος τῆς ἡδονῆς, καί τῆς ἀρετῆς. Ἡ ἡδονή καταλήγει στό θάνατο, ἐνῶ ἡ ἀρετή ὀδηγεῖ τόν ἄνθρωπο στή ζωή. Ἐπειτα συμβουλεύει ν' ἀποφεύγουμε τά μικρά κακά, γιατί ἀπ' αὐτά προέρχονται τά μεγάλα, σημειώνει πώς εἶναι στό χέρι μας νά μήν ὑποφέρομε καί τελειώνει μέ τήν προτροπή ν' ἀποφεύγουμε τό βάραθρο τῆς μικροψυχίας καί νά καταφεύγουμε στό λιμάνι τῆς μακροθυμίας.

Στή ΙΔ' ὁμιλία ὁ ἱερός Χρυσόστομος ἐρμηνεύει τό Ρωμ. 7,14 - 8,11 καί μιλάει γιά ἐκείνους πού ζοῦν μέ ἀρετή καί ἄσκηση, σημειώνοντας πώς αὐτοί μόνο ζοῦν, ἐνῶ ἐκεῖνοι πού ζοῦν

έ ήδονές έχουν ήδη πεθάνει, καί αναφέρεται στίς άπολαύσεις, ή φιλαργυρία καί τήν πλεονεξία.

Στή ΙΕ' όμιλία, έρμηνεύοντας τό Ρωμ. 8,12 - 27, μιλάει για ήν έλεημοσύνη καί τά μελλοντικά αγαθά, τά όποια φυλάσσονται στούς ούρανούς για όσους πολιτεύονται σύμφωνα μέ τό θέμα του Θεού.

Στή ΙΣΤ' όμιλία έρμηνεύει τό Ρωμ. 8,28 - 39 καί κάνει λόγο για τήν αγάπη προς τό Χριστό, τήν έλεημοσύνη, καθώς επίσης αί για τήν αγάπη του Χριστου προς εμάς.

Στή ΙΖ' όμιλία έρμηνεύει όλόκληρο τό 9ο κεφάλαιο της επιτολής, χωρίς να θίξει κανένα ήθικό ζήτημα.

Στή ΙΗ' όμιλία έρμηνεύει τό Ρωμ. 10,14 - 11,6, προτρέπει να ύχαριστούμε τό Θεό μέ λόγια καί πράξεις για τή σωτηρία μας αί δείχνει πώς πρέπει να επιτύχουμε τή σωτηρία καί πώς να ιαθέτουμε τήν περιουσία μας πριν καί μετά τό θάνατο.

Στήν Κ' όμιλία έρμηνεύει τό Ρωμ. 11,7-34' λέγει ότι πρέπει ά δοξάζουμε τό Θεό φροντίζοντας για τήν άρετή καί ζώντας έ τόν όρθό τρόπο ζωής, καί ότι δέν πρέπει να στηριζόμαστε τίς άρετές των προγόνων μας, αλλά στα δικά μας κατορθώματα. Στή συνέχεια μιλάει για τήν πνευματική συγγένεια καί τήν πιείκεια. Τελειώνει μέ τήν παρατήρηση ότι πρέπει να μιμούμαστε σε όλα τό Θεό καί ότι ή φτώχεια δέ θα μάς βλάψει καθόλου στό να κάνουμε έλεημοσύνη.

Στήν ΚΑ' όμιλία έρμηνεύει τό Ρωμ. 12,1 - 3 καί μιλάει για ήν άλαζονεία, για εκείνους που ύπερηφανεύονται για τή σοφία τους, καθώς επίσης για τή μωρία καί τήν ύπερηφάνεια, που ροέρχονται από τήν άγνοια του Κυρίου, καί για τήν ταπεινοροσύνη.

Στήν ΚΒ' όμιλία, έρμηνεύοντας τό Ρωμ. 12,4 - 13, κάνει όγο για τή φιλοξενία καί τήν έλεημοσύνη. Στή συνέχεια συμουλευει να μήν περιεργαζόμαστε όσους έρχονται κοντά μας, δε γά βρίζουμε καί να μολύνουμε τή γλώσσα μας, ή όποια πολαμβάνει τά άγια μυστήρια.

Στήν ΚΓ' ἔρμηνεύει τό Ρωμ. 12,14 - 21 καί λέγει ὅτι δέν πρέπει νά ανταποδίδουμε κακό ἀντί γιά κακό.

Στήν ΚΔ' ὁμιλία ὁ Ἰωάννης Χρυσόστομος ἔρμηνεύει τό Ρωμ. 13,1-10 καί μιλάει γιά τήν ἀριστη καί τέλεια φιλία.

Στήν ΚΕ' ὁμιλία, ἔρμηνεύοντας τό Ρωμ. 13,11 - 14, στρέφεται ἐναντίον ἐκείνων πού διαπράττουν πορνεία καί εἶναι κοιλιόδουλοι, παρατηρώντας ὅτι ἀπό τήν πορνεία καί τή γαστριμαργία προέρχονται ὅλα τά κακά.

Στήν ΚΣΤ' ὁμιλία ἔρμηνεύει τό Ρωμ. 4,14-23, μιλάει γιά τήν ἐνάρετη ζωή, συμβουλεύοντας νά προσέχουμε στήν παρούσα ζωή, παρατηρεῖ πώς δέν εἶναι ἀρκετή δικαιολογία ἢ ἄγνοια, σημειώνει ποιά ἄγνοια βλάπτει καί ποιά δέ βλάπτει καί μέ τά παραδείγματα τοῦ Ἀβραάμ καί τοῦ Μελχισεδέκ ἀποδεικνύει πώς ἡ ἀφέλεια καί ἡ ἀπλότητα δέν ἀποτελοῦν ἐμπόδιο γιά νά γνωρίσουμε τήν ἀλήθεια.

Στήν ΚΗ' ὁμιλία ἔρμηνεύοντας τό Ρωμ. 14,24 - 15,7 κάνει λόγο γιά τήν ἀγάπη καί συμβουλεύει ν' ἀγαποῦμε τούς ἐχθρούς μας.

Στήν ΚΘ' ὁμιλία ἔρμηνεύει τό Ρωμ. 15,8 - 13 καί τονίζει τήν ἀνάγκη νά κάνουμε ἔργα ἀγαθά γιά ν' ἀποκτήσουμε τό ἅγιο Πνεῦμα καί τήν ἀγαθή ἐλπίδα. Στή συνέχεια συμβουλεύει νά ψάλλουμε διαρκῶς καί νά μελετοῦμε τίς Γραφές, γιά νά γνωρίσουμε τόσο τά δογματικά ὅσο καί τά ἠθικά ζητήματα.

Στήν Λ' ὁμιλία ἔρμηνεύει τό Ρωμ. 15,14 - 24 καί παρουσιάζει μέ τά παραδείγματα τοῦ Πέτρου, τοῦ Μωυσῆ, τοῦ Δαβίδ, τοῦ Σαμουήλ καί τοῦ Ἀβραάμ τό πρότυπο τοῦ καλοῦ ποιμένα καί διδασκάλου.

Στήν ΛΑ' ὁμιλία ἔρμηνεύει τό Ρωμ. 15,25 - 16,4, μιλάει γιά τή γενναιοδωρία πού ἔδειξαν οἱ ἐργαζόμενοι καί τή χρησιμότητα πού πρόσφεραν στίς ἐκκλησίες, ἐνῶ κατηγορεῖ τούς πλούσιους γιά τήν ἀδιαφορία τους πρὸς τούς φτωχοῦς. Τελειώνοντας κάνει λόγο γιά τή φιλοξενία καί γιά τά ἀληθινά στολίδια τῶν γυναικῶν.

Στήν ΛΒ' ὁμιλία ἐρμηνεύει τό Ρωμ. 16,5 - 16 καί μιλάει γιά τήν κόλαση καί τή δίκαιη κρίση τοῦ Θεοῦ, τονίζοντας πῶς τό ζητούμενο δέν πρέπει νά εἶναι ποῦ βρίσκεται ἡ κόλαση, ἀλλά πῶς νά τήν ἀποφύγουμε.

Στήν ΛΓ' ὁμιλία, ἡ ὁποία εἶναι καί ἡ τελευταία, ὁ Ἰωάννης Χρυσόστομος ἐρμηνεύει τό Ρωμ. 16,17 - 24 καί ἀναφέρεται στόν ἀπόστολο Παῦλο, μιλώντας γιά τήν ἀγάπη, τήν προσευχή, τίς ἀρετές καί τά κατορθώματά του. Προτρέπει νά γίνουμε μιμητές του, γιά ν' ἀξιωθοῦμε τή μέλλουσα ζωή. Ἀκόμη ἀναφέρεται στή Ρώμη καί λέγει ὅτι ἡ πόλη στολίζεται καί συγχρόνως τειχίζεται ἀπό τούς τάφους τῶν ἀποστόλων Παύλου καί Πέτρου. Ἡ ὁμιλία τελειώνει μέ ἀναφορά στίς ἐπί μέρους διδασκαλίες καί πράξεις τοῦ Παύλου.

Κρήνη, Χριστούγεννα 1984

Σπύρος Μουστάκας

ΚΕΙΜΕΝΟ - ΜΕΤΑΦΡΑΣΙΣ

Ο Μ Ι Λ Ι Α Ι Α'.

(Ρωμ. 5,12-6,4)

«Διὰ τοῦτο, ὡσπερ δι' ἑνὸς ἀνθρώπου ἡ ἁμαρτία εἰς τὸν κόσμον εἰσῆλθε καὶ διὰ τῆς ἁμαρτίας ὁ θάνατος· καὶ οὕτως εἰς πάντας ἀνθρώπους ὁ θάνατος διῆλθεν, ἐφ' ᾧ πάντες ἥμαρτον».

Καθάπερ οἱ τῶν ἰατρῶν ἄριστοι τὴν ρίζαν ἀεὶ πολυπραγμοῦσι τῶν νοσημάτων, καὶ ἐπ' αὐτὴν ἔρχονται τὴν πηγὴν τοῦ καλοῦ, οὕτω καὶ ὁ μακάριος Παῦλος. Εἰπὼν γάρ, ὅτι ἐδικαιώθημεν, καὶ δείξας ἀπὸ τοῦ πατριάρχου καὶ ἀπὸ τοῦ Πνεύματος καὶ ἐκ τοῦ ποθανεῖν τὸν Χριστόν (οὐδὲ γὰρ ἂν ἀπέθανεν, εἰ μὴ ἔμελλε δικαιοῦν), κατασκευάζει λοιπὸν καὶ ἐτέρωθεν τὰ διὰ τοσούτων ἀποειχθέντα, καὶ ἀπὸ τῶν ἐναντίων συνιστᾷ τὸ προκειμένον, τουτέστιν, ἀπὸ τοῦ θανάτου καὶ τῆς ἁμαρτίας. Πῶς καὶ τίνι τρόπῳ; Ζητεῖ πόθεν εἰσῆλθεν ὁ θάνατος καὶ πῶς ἐκράτησε. Πῶς οὖν εἰσῆλθε καὶ ἐκράτησε; Διὰ τῆς ἁμαρτίας τοῦ ἑνός. Τί δέ ἐστιν, «ἐφ' ᾧ πάντες ἥμαρτον»; Ἐκείνου πεσόντος, καὶ οἱ μὴ φαγόντες ἀπὸ οὗ ξύλου γεγόνασιν ἐξ ἐκείνου πάντες θνητοί. «Ἄχρι γὰρ νόμου ἁμαρτία ἦν ἐν κόσμῳ· ἁμαρτία δὲ οὐκ ἐλλογεῖται, μὴ ὄντος νόμου». Ἦ, «ἄχρι νόμου» τινὲς τὸν χρόνον ἐκείνον νομίζουσιν αὐτὸν εἶρη-νεῖν τὸν πρὸ τῆς τοῦ νόμου δόσεως· οἷον τὸν ἐπὶ Ἰαβελ, τὸν ἐπὶ Ἰῶε, τὸν ἐπὶ Ἀβραάμ, τὸν ἕως ὅτε Μωϋσῆς ἐγεννήθη.

Ποία οὖν τότε ἦν ἁμαρτία; Τινὲς φασὶ τὴν ἐν παραδείσῳ λέγειν αὐτόν· οὐδέπω γὰρ ἦν λυθεῖσα, φησὶν, ἀλλὰ καὶ ἦνθι αὐτῆς ὁ

1. Δηλαδή τοῦ Ἀδάμ.

ΟΜΙΛΙΑ ΙΑ΄

(Ρωμ. 5,12 - 6,4)

«Γι' αυτό, καθώς μέ έναν άνθρωπο μπήκε στόν κόσμο ή άμαρτία και μέ τήν άμαρτία ό θάνατος, και έτσι ό θάνατος διαδόθηκε σέ όλους τούς ανθρώπους, γιατί στό πρόσωπό του όλοι άμάρτησαν».

1. Όπως άκριβώς οί άριστοι ιατροί εξετάζουν σέ βάθος πάντοτε τή ρίζα τών νοσημάτων και φθάνουν στην ίδια τήν αίτία του κακού, έτσι κάνει και ό μακάριος Παῦλος. Άφου λοιπόν είπε, ότι δικαιωθήκαμε, και, άφου έδειξε ότι αυτό έγινε από τον πατριάρχη και από τό άγιο Πνεῦμα και από τό θάνατο του Χριστου, γιατί δε θά πέθαινε, αν δεν έπρόκειτο να δικαιώνει, άποδεικνύει στή συνέχεια και μέ άλλο τρόπο αυτά που απέδειξε μέ τόσες άποδείξεις, από τό θάνατο και τήν άμαρτία. Πώς και μέ ποιό τρόπο; Προσπαθει να βρει από που μπήκε ό θάνατος και επικράτησε. Πώς λοιπόν μπήκε και επικράτησε; Μέ τήν άμαρτία του ενός ανθρώπου¹. Και τί σημαίνει «στό πρόσωπό του όλοι άμάρτησαν»; Άφου έπεσε εκείνος στην άμαρτία, και εκείνοι που δεν έφαγαν από τό δένδρο όλοι έγιναν απ' αυτόν θνητοί. «Γιατί ή άμαρτία υπήρχε μέχρι τότε που δόθηκε ό νόμος· καθόσον άμαρτία δε λογαριάζεται, όταν δεν υπάρχει νόμος». Μέ τό «μέχρι τότε που δόθηκε ό νόμος», μερικοί νομίζουν πως έννοει τό χρόνο εκείνο πριν από τή χορήγηση του νόμου, δηλαδή τον χρόνο της έποχής του Άβελ, του Νώε, του Άβραάμ, τό χρόνο μέχρι που γεννήθηκε ό Μωυσης.

Ποιά λοιπόν άμαρτία υπήρχε τότε; Μερικοί λέγουν πως έννοει τήν άμαρτία που συνέβηκε στον παράδεισο, άφου δεν είχε

καρπός· τὸν γὰρ κοινὸν ἐκείνη θάνατον ἤνεγκεν, ὃς ἐκράτει καὶ ἐτυράννει. Τίνος οὖν ἔνεκεν ἐπάγει, «ἀμαρτία δὲ οὐκ ἐλλογεῖται, μὴ ὄντος νόμου»; Ἐξ ἀντιθέσεως τῶν Ἰουδαίων φασὶν οἱ τὰ ἡμέτερα εἰρηκότες τοῦτο αὐτὸν τεθεικέναι λέγοντα, ὅτι εἰ μὴ ἔστιν ἀμαρτία
 5 χωρὶς νόμου, πῶς ὁ θάνατος πάντας ἀνήλπισκε τοὺς πρὸ τοῦ νόμου; Ἐμοὶ δὲ δοκεῖ τὸ λεχθήσεσθαι μέλλον λόγον ἔχειν μᾶλλον, καὶ τῇ ἀποστολικῇ συμβαίνειν διανοίᾳ. Τί δὲ τοῦτό ἐστιν; Εἰπὼν, ὅτι ἄχρι νόμου ἀμαρτία ἦν ἐν κόσμῳ, τοῦτό μοι δοκεῖ λέγειν, ὅτι τοῦ νόμου δοθέντος, ἡ ἀμαρτία ἐκράτει ἢ ἐκ τῆς παραβάσεως, καὶ ἕως τότε
 10 ἐκράτει, ἕως καὶ νόμος ἦν· οὐδὲ γὰρ δύναται συστήναι, φησὶν, ἀμαρτία, μὴ ὄντος νόμου. Εἰ τοίνυν αὕτη ἡ ἀμαρτία, φησὶν, ἐκ τῆς τοῦ νόμου παραβάσεως τὸν θάνατον ἔτικτε, πῶς οἱ πρὸ τοῦ νόμου πάντες ἀπέθνησκον; Εἰ γὰρ ἐξ ἀμαρτίας ὁ θάνατος τὴν ρίζαν ἔσχε, νόμου δὲ οὐκ ὄντος ἀμαρτία οὐκ ἐλλογεῖται, πῶς ὁ θάνατος ἐκρά-
 5 τει;

Ὅθεν δῆλον, ὅτι οὐχ αὕτη ἡ ἀμαρτία ἢ τῆς τοῦ νόμου παραβάσεως, ἀλλ' ἐκείνη ἢ τῆς τοῦ Ἀδάμ παρακοῆς, αὕτη ἦν ἢ πάντα λυμαινομένη. Καὶ τίς ἢ τούτου ἀπόδειξις; Τὸ καὶ πρὸ τοῦ νόμου πάντας ἀποθνήσκειν. «Ἐβασίλευσε γὰρ ὁ θάνατος», φησὶν, «ἀπὸ
 10 Ἀδάμ μέχρι Μωϋσέως, καὶ ἐπὶ τοὺς μὴ ἀμαρτήσαντας». Πῶς ἐβασίλευσεν; «ἐν τῷ ὁμοιώματι τῆς παραβάσεως Ἀδάμ, ὃς ἐστὶ τύπος τοῦ μέλλοντος». Διὰ γὰρ τοῦτο καὶ τύπος ἐστὶ τοῦ Χριστοῦ ὁ Ἀδάμ. Πῶς τύπος, φησὶν; Ὅτι, ὡσπερ ἐκεῖνος τοῖς ἐξ αὐτοῦ, καίτοιγε μὴ φαγοῦσιν ἀπὸ τοῦ ξύλου, γέγονεν αἷτιος θανάτου τοῦ διὰ
 5 τὴν βρώσιν εἰσαχθέντος, οὕτω καὶ ὁ Χριστὸς τοῖς ἐξ αὐτοῦ, καίτοιγε οὐ δικαιοπραγήσασι, γέγονε πρόξενος δικαιοσύνης, ἦν διὰ τοῦ σταυροῦ πᾶσιν ἡμῖν ἐχαρίσατο.

Διὰ τοῦτο ἄνω καὶ κάτω τοῦ ἐνὸς ἔχεται, καὶ συνεχῶς τοῦτο εἰς μέσον φέρει, λέγων· «ὡσπερ δι' ἐνὸς ἀνθρώπου ἡ ἀμαρτία εἰς

καταργηθεῖ ἀκόμη, λέγει, ἀλλά καί ἄκμαζε ὁ καρπὸς τῆς. Γιατί ἡ ἁμαρτία ἐκείνη ἔφερε τὸν κοινὸ θάνατο, πού ἐξουσίαζε καί τυραννοῦσε. Γιὰ ποιὸ λόγο προσθέτει, «Ἡ ἁμαρτία ὅμως δέ λογαριάζεται, ὅταν δέν ὑπάρχει νόμος»; Ἀπὸ ἀντίθεση πρὸς τοὺς Ἰουδαίους λέγουν αὐτοὶ πού ὑποστηρίζουν τὰ δικά μας, ὅτι τὸ εἶπε αὐτὸ μὲ τὴν ἔννοια ὅτι, ἂν δέν ὑπάρχει ἁμαρτία ὅταν δέν ὑπάρχει νόμος, πῶς τότε ὁ θάνατος κατέτρωγε ὄλους πού ἐζησαν πρὶν ἀπὸ τὸ νόμο; Ἐμένα ὅμως μοῦ φαίνεται πῶς αὐτὸ ἔχει σχέση περισσότερο μὲ αὐτὸ πού πρόκειται νὰ εἰπωθεῖ καί τὸ ὁποῖο ὑπῆρχε στήν ἀποστολική σκέψη. Καί ποιὸ εἶναι αὐτό; Λέγοντας, ὅτι «ἡ ἁμαρτία ὑπῆρχε στὸν κόσμον μέχρι τότε πού δόθηκε ὁ νόμος, αὐτὸ μοῦ φαίνεται πῶς ἔννοεῖ, ὅτι, ἀφοῦ δόθηκε ὁ νόμος, ἐπικρατοῦσε ἡ ἁμαρτία πού προερχόταν ἀπὸ τὴν παράβαση, καί μέχρι τότε ἐπικρατοῦσε, μέχρι πού ὑπῆρχε καί ὁ νόμος. Γιατί δέν μπορεῖ, λέγει, νὰ συσταθεῖ ἁμαρτία, ἂν δέν ὑπάρχει νόμος. Ἐάν λοιπόν, λέγει, αὐτὴ ἡ ἁμαρτία προκαλοῦσε τὸ θάνατο ἐξ αἰτίας τῆς παραβάσεως τοῦ νόμου, πῶς ἐκεῖνοι πού ἐζησαν πρὶν ἀπὸ τὸ νόμο πέθαιναν ὄλοι; Γιατί, ἂν ὁ θάνατος προῆλθε ἀπὸ τὴν ἁμαρτία, καί, ὅταν δέν ὑπάρχει νόμος, ἁμαρτία δέ λογαριάζεται, πῶς ἐξουσίαζε ὁ θάνατος;

Ἐπομένως εἶναι φανερό, ὅτι ὄχι αὐτὴ ἡ ἁμαρτία πού προέρχεται ἀπὸ τὴν παράβαση τοῦ νόμου, ἀλλ' ἐκείνη πού προέρχεται ἀπὸ τὴν παρακοή τοῦ Ἀδάμ, ἦταν αὐτὴ πού κατέστρεφε τὰ πάντα. Καί ποιὰ εἶναι ἡ ἀπόδειξη γι' αὐτό; Τὸ ὅτι πέθαιναν ὄλοι καί πρὶν ἀπὸ τὸ νόμο. «Γιατί ἐξουσίασε ὁ θάνατος», λέγει, «ἀπὸ τὸν Ἀδάμ μέχρι τὸ Μωυσῆ καί σ' ἐκείνους πού δέν ἁμάρτησαν». Πῶς ἐξουσίασε; «Παρόμοια μὲ τὴν παράβαση τοῦ Ἀδάμ». Γι' αὐτὸ λοιπόν καί ὁ Ἀδάμ εἶναι τύπος τοῦ Χριστοῦ. Πῶς λέγει, εἶναι τύπος; Γιατί, ὅπως ἀκριβῶς ὁ Ἀδάμ σ' ἐκείνους πού κατάγονται ἀπ' αὐτόν, μολονότι βέβαια δέν ἔφαγαν ἀπὸ τὸ δένδρο, ἔγινε αἷτιος θανάτου, πού εἰσήχθηκε ἐξ αἰτίας τῆς βρώσεως, ἔτσι καί ὁ Χριστός σ' ἐκείνους πού κατάγονται ἀπ' αὐτόν, μολονότι βέβαια δέν ἔκαμαν δίκαια ἔργα, ἔγινε πρόξενος δικαιοσύνης, πού τὴν χάρισε σ' ὄλους μὲ τὸ σταυρὸ του.

Γι' αὐτὸ διαρκῶς καταγίνεται μὲ τὸν «ἕνα», καί συνέχεια αὐτὸ ἀναφέρει, λέγοντας: «καθὼς μὲ ἕναν ἄνθρωπον ἠπῆκε στήν

τὸν κόσμον εἰσῆλθε», καί, «εἰ τῷ τοῦ ἐνὸς παραπτώματι οἱ πολλοὶ ἀπέθανον», καί, «οὐχ ὡς δι' ἐνὸς ἀμαρτήσαντος, τὸ δώρημα»· καί, «τὸ κρίμα ἐξ ἐνὸς εἰς κατάκριμα»· καὶ πάλιν, «εἰ γὰρ τῷ τοῦ ἐνὸς παραπτώματι ὁ θάνατος ἐβασίλευσε διὰ τοῦ ἐνός»· καί, «ἄρα οὖν
 5 ὡς δι' ἐνὸς παραπτώματος»· καὶ πάλιν, «ὥσπερ διὰ τῆς παρακοῆς τοῦ ἐνὸς ἀνθρώπου ἀμαρτωλοὶ κατεστάθησαν οἱ πολλοί»· καὶ οὐκ ἀφίσταται τοῦ ἐνός, ἴν', ὅταν λέγῃ σοι ὁ Ἰουδαῖος, πῶς, ἐνὸς κατορθώσαντος τοῦ Χριστοῦ, ἡ οἰκουμένη ἐσώθη; δυνηθῆς αὐτῷ λέγειν, πῶς, ἐνὸς παρακούσαντος τοῦ Ἀδάμ, ἡ οἰκουμένη κατεκρίθη;
 10 Καίτοιγε οὐκ ἴσον ἀμαρτία καὶ χάρις, οὐκ ἴσον θάνατος καὶ ζωή, οὐκ ἴσον διάβολος καὶ Θεός, ἀλλ' ἄπειρον τὸ μέσον.

Ἦταν οὖν καὶ ἀπὸ τῆς τοῦ πράγματος φύσεως, καὶ ἀπὸ τῆς τοῦ μετελθόντος δυνάμεως, καὶ ἀπ' αὐτοῦ τοῦ πρέποντος, πολὺ γὰρ τῷ Θεῷ τοῦτο πρεπωδέστερον, τὸ σῶζειν ἢ τὸ κολάζειν, ἐνταῦθα
 15 ἢ ὑπεροχὴ καὶ τὰ νικητήρια, τίνα ἂν ἔχοις λόγον εἰς ἀπιστίαν, εἶπέ μοι; Ἦταν μὲν οὖν κατὰ λόγον τὸ γεγενημένον, ἔδειξεν εἰπὼν· «ἀλλ' οὐχ ὡς τὸ παράπτωμα, οὕτω καὶ τὸ χάρισμα. Εἰ γὰρ τῷ τοῦ ἐνός παραπτώματι οἱ πολλοὶ ἀπέθανον, πολλῷ μᾶλλον ἢ χάρις τοῦ Θεοῦ καὶ ἡ δωρεὰ ἐν χάριτι τῇ τοῦ ἐνός ἀνθρώπου Ἰησοῦ Χριστοῦ,
 20 εἰς τοὺς πολλοὺς ἐπερίσσευσεν». Ὁ γὰρ λέγει, τοιοῦτόν ἐστιν· εἰ ἢ ἀμαρτία τοσοῦτον ἴσχυσε, καὶ ἀνθρώπου ἀμαρτία ἐνός, χάρις, καὶ Θεοῦ χάρις, καὶ οὐ Πατὴρ μόνου, ἀλλὰ καὶ Υἱοῦ, πῶς οὐ περιέσται μειζόνως; πολλῷ γὰρ τοῦτο εὐλογώτερον. Τὸ μὲν γὰρ ἕτερον δι' ἕτερον κολάζεσθαι, οὐ σφόδρα δοκεῖ λόγον ἔχειν, τὸ δὲ ἕτερον
 25 δι' ἕτερον σῶζεσθαι, καὶ πρεπωδέστερον μᾶλλον καὶ εὐλογώτερον. Εἰ τοίνυν ἐκεῖνο γέγονε, πολλῷ μᾶλλον τοῦτο.

2. Ἦταν μὲν οὖν εἰκὸς καὶ εὐλογον, ἐκ τούτων ἔδειξε· καὶ γὰρ ἐκείνου κατασκευασθέντος, εὐπαράδεκτον τοῦτο λοιπὸν ἐμελλεν εἶναι· ὅτι δὲ καὶ ἀναγκαῖον, ἐκ τῶν ἐξῆς κατασκευάζει. Πῶς οὖν

κόσμο ἢ ἁμαρτία», καί, «ἐάν μέ τό παράπτωμα τοῦ ἑνός πέθαναν οἱ πολλοί», καί, «δέν ἔγινε μέ τή δωρεά, ὅπως ἔγινε μέ τόν ἕνα πού ἁμάρτησε», καί, «ἡ ἀπόφαση ἔγινε ἀπό τό ἕνα παράπτωμα καταδίκη»· καί πάλι, «ἐάν λοιπόν μέ τό παράπτωμα τοῦ ἑνός ὁ θάνατος κυριάρχησε μέ τόν ἕνα ἄνθρωπο», καί, «ἄρα λοιπόν, ὅπως μέ τό ἕνα παράπτωμα»· καί πάλι, «ὅπως ἀκριβῶς μέ τήν παρακοή τοῦ ἑνός ἀνθρώπου ἔγιναν ἁμαρτωλοί οἱ πολλοί». Καί δέν ἀπομακρύνεται ἀπό τόν ἕνα, ὥστε, ὅταν σοῦ λέγει ὁ Ἰουδαῖος, πῶς, ἐνῶ κατόρθωσε ἕνας, ὁ Χριστός, σώθηκε ἡ οἰκουμένη; νά μπορέσεις νά τοῦ ἀπαντήσεις· πῶς, ἐνῶ παρέβηκε τήν ἐντολή ἕνας, ὁ Ἀδάμ, καταδικάστηκε ἡ οἰκουμένη; Ἦν καί βέβαια δέν εἶναι τό ἴδιο ἁμαρτία καί χάρη, δέν εἶναι τό ἴδιο θάνατος καί ζωή, δέν εἶναι τό ἴδιο διάβολος καί Θεός, ἀλλ' ἡ διαφορά εἶναι ἄπειρη.

Ὅταν λοιπόν καί ἀπό τή φύση τοῦ πράγματος καί ἀπό τή δύναμη ἐκείνου πού εἶχε ἐνεργήσει αὐτά, ἀλλά καί ἀπό αὐτό πού ἔπρεπε νά γίνει (γιατί πῶς πολύ στό Θεό ταιριάζει αὐτό, τό νά σώζει δηλαδή παρά νά τιμωρεῖ), βρίσκεται ἐδῶ ἡ ὑπεροχή καί ἡ νίκη, πές μου, ποιά δικαιολογία μπορεῖς νά ἔχεις γιά τήν ἀπιστία; Τό ὅτι βέβαια αὐτό πού εἶχε γίνει ἦταν σύμφωνο μέ τή λογική, τό ἔδειξε λέγοντας· «ἀλλ' ὄχι ὅπως τό παράπτωμα, ἔτσι καί ἡ χάρη. Γιατί, ἂν μέ τό παράπτωμα τοῦ ἑνός πέθαναν οἱ πολλοί, πολύ περισσότερο ἡ χάρη τοῦ Θεοῦ καί ἡ δωρεά, πού δόθηκε μέ τή χάρη τοῦ ἑνός ἀνθρώπου, τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, περίσσευσε στούς πολλούς». Αὐτό δηλαδή πού λέγει, σημαίνει τό ἐξῆς· ἐάν ἡ ἁμαρτία κατόρθωσε τόσο πολά, καί μάλιστα ἡ ἁμαρτία ἑνός ἀνθρώπου, ἡ χάρη, καί μάλιστα ἡ χάρη τοῦ Θεοῦ, καί ὄχι μόνο τοῦ Πατέρα, ἀλλά καί τοῦ Υἱοῦ, πῶς δέ θά κατορθώσει περισσότερο; καθόσον αὐτό εἶναι πολύ πῶς εὐλογο. Γιατί τό νά τιμωρεῖται βέβαια ἄλλος ἐξ αἰτίας ἄλλου, δέ φαίνεται πῶς ἔχει μεγάλη δικαιολογία, ἐνῶ τό νά σώζεται ἄλλος ἐξ αἰτίας ἄλλου, καί περισσότερο ταιριάζει καί πῶς εὐλογο εἶναι. Ἐάν λοιπόν ἐκεῖνο ἔγινε, πολύ περισσότερο θά γίνει αὐτό.

2. Ὅτι λοιπόν ἦταν φυσικό καί εὐλογο, τό ἔδειξε μέ αὐτά. Γιατί, ἀφοῦ ἀποδείχθηκε ἐκεῖνο, ἐπρόκειτο νά γίνει εὐκολα παραδεκτό· στή συνέχεια καί αὐτό. Τό ὅτι ὁμοίως ἦταν καί ἀναγκαῖο τό

τοῦτο κατασκευάζει; «οὐχ ὡς δι' ἐνὸς ἀμαρτήσαντος τὸ δῶρημα»,
 φησί. «Τὸ μὲν γὰρ κρίμα ἐξ ἐνὸς εἰς κατάκριμα, τὸ δὲ χάρισμα ἐκ
 πολλῶν παραπτωμάτων εἰς δικαίωμα». Καὶ τί ποτε τοῦτό ἐστι τὸ
 λεγόμενον; Ὅτι τὸν μὲν θάνατον καὶ τὸ κατάκριμα μία ἴσχυσεν
 5 ἀμαρτία εἰσενεγκεῖν, ἡ δὲ χάρις οὐ τὴν μίαν ἐκείνην ἀνεῖλεν ἀμαρ-
 τίαν μόνον, ἀλλὰ καὶ τὰς μετ' ἐκείνην ἐπεισελθούσας. Ἴνα γὰρ τό,
 ὡς', καὶ τό, οὕτω', τιθέμινον, μὴ ἴσον εἰσάγη μέτρον τῶν ἀγαθῶν
 πρὸς τὰ κακά, μηδὲ νομίσης ἀκούων τὸν Ἀδάμ, ἐκείνην ἀνηρῆσθαι
 μόνην τὴν ἀμαρτίαν, ἣν ἐκεῖνος εἰσήνευκε, λέγει ὅτι πολλῶν παρα-
 0 πτωμάτων ἡ ἀναίρεσις γέγονε. Πόθεν δῆλον; Ὅτι μετὰ τὰς ἀπει-
 ρους ἀμαρτίας τὰς μετ' ἐκείνην τὴν ἐν τῷ παραδείσῳ εἰς δικαίωμα
 τὸ πρᾶγμα ἐξέβη. Ὅπου δὲ δικαιοσύνη, ἐξ ἀνάγκης καὶ ζωὴ πάν-
 τως ἔπεται καὶ τὰ μυρία ἀγαθὰ, ὥσπερ οὖν ὅπου ἀμαρτία, θάνατος.
 Πλέον γὰρ τῆς ζωῆς ἡ δικαιοσύνη, ἐπειδὴ καὶ ρίζα ἐστὶ τῆς ζωῆς.
 5 Ὅτι μὲν οὖν πλείονα εἰσῆκται τὰ ἀγαθὰ καὶ οὐκ ἐκείνη ἀν-
 ῆρηται ἡ ἀμαρτία μόνον, ἀλλὰ καὶ πᾶσαι αἱ λοιπαί, ἔδειξεν εἰπὼν,
 «τὸ δὲ χάρισμα ἐκ πολλῶν παραπτωμάτων εἰς δικαίωμα»· ὅθεν
 ἀναγκαίως συναποδέδεικται καὶ τὸ τὸν θάνατον πρόρριζον ἀνε-
 σπᾶσθαι. Χρεῖα δὲ κατασκευάσαι λοιπόν, ἐπειδὴ μεῖζον εἶπε τοῦ
 0 προτέρου τὸ δεύτερον, καὶ αὐτὸ τοῦτο πάλιν. Πρότερον μὲν γὰρ εἶ-
 πεν, ὅτι εἰ ἐνὸς ἀμαρτία ἀπέκτεινε πάντας, πολλῶ μᾶλλον καὶ ἐνὸς
 χάρις σῶσαι δυνήσεται· μετὰ ταῦτα ἔδειξεν, ὅτι οὐκ ἐκείνη ἀνηρέ-
 θη ἡ ἀμαρτία μόνη διὰ τῆς χάριτος, ἀλλὰ καὶ πᾶσαι αἱ λοιπαί, καὶ
 οὐχ ἀμαρτίαι ἀνηρέθησαν μόνον, ἀλλὰ καὶ δικαιοσύνη ἐδόθη· καὶ
 25 οὐ τοσοῦτον ὠφέλησε μόνον ὁ Χριστός, ὅσον ἔβλαψεν ὁ Ἀδάμ,
 ἀλλὰ καὶ πολλῶ πλέον καὶ μεῖζον. Ἐπεὶ οὖν τοιαῦτα ἀπεφήνατο,
 δεῖται πάλιν καὶ ἐνταῦθα κατασκευῆς πλείονος. Πῶς οὖν αὐτὸ κα-

ἀποδεικνύει ἀπό τὰ ἐπόμενα. Πῶς λοιπόν τό ἀποδεικνύει αὐτό; «Δέν ἔγινε», λέγει, «μέ τή δωρεά, ὅπως ἔγινε μέ τόν ἕνα πού ἀμάρτησε». «Γιατί ἡ ἀπόφαση ἔγινε ἀπό τό ἕνα παράπτωμα καταδίκη, τό χάρισμα ὁμως ἔγινε ἀπό τὰ πολλά παραπτώματα δικαίωση». Καί τί τέλος πάντων σημαίνει τό λεγόμενο; Ὅτι τόν μέν θάνατο καί τήν καταδίκη μπόρεσε νά τά προξενήσει μία ἁμαρτία, ἐνῶ ἡ χάρη ὄχι μόνο ἐξαφάνισε τή μία ἐκείνη ἁμαρτία, ἀλλά καί αὐτές πού ἐμφανίσθηκαν μετά ἀπό ἐκείνη. Γιά νά μή λοιπόν, λεγόμενα τό «ὅπως» καί τό «ἔτσι», ἐξισώνουν τό μέτρο τῶν ἀγαθῶν πρὸς τὰ κακά, οὔτε νά νομίσεις ἀκούοντας τόν Ἀδάμ, ὅτι ἔχει ἐξαφανισθεῖ ἐκείνη μόνο ἡ ἁμαρτία, πού ἔφερε ἐκεῖνος, λέγει ὅτι ἐξαφανίσθηκαν πολλά παραπτώματα. Ἀπό ποῦ εἶναι φανερό αὐτό; Ἀπό τό ὅτι μετά ἀπό τίς ἄπειρες ἁμαρτίες πού πραγματοποιήθηκαν στή συνέχεια τῆς ἁμαρτίας ἐκείνης στόν παράδεισο, τό πράγμα κατέληξε σέ δικαίωση. Ὅπου ὁμως ὑπάρχει δικαιοσύνη, ἀναγκαστικά καί ζωή ὅπωςδῆποτε ἀκολουθεῖ καί τὰ ἄπειρα ἀγαθά, ὅπως ἀκριβῶς βέβαια ὅπου ὑπάρχει ἁμαρτία, ἀκολουθεῖ θάνατος. Γιατί ἡ δικαιοσύνη εἶναι κάτι περισσότερο ἀπό τή ζωή, ἐπειδή εἶναι καί ρίζα τῆς ζωῆς.

Τό ὅτι λοιπόν ἔχουν εἰσαχθεῖ περισσότερα τὰ ἀγαθά, καί δέν ἔχει ἐξαφανισθεῖ ἐκείνη μόνο ἡ ἁμαρτία, ἀλλά καί ὄλες οἱ ὑπόλοιπες, τό ἔδειξε λέγοντας: «τό χάρισμα ὁμως ἔγινε ἀπό τὰ πολλά παραπτώματα δικαίωση». Ἐπομένως ἀναγκαστικά ἔχει ἀποδεχθεῖ μαζί καί τό ὅτι ἔχει ξερριζωθεῖ ἐντελῶς ὁ θάνατος. Στή συνέχεια ὁμως, ἐπειδή εἶπε τό δεύτερο μεγαλύτερο ἀπό τό πρῶτο, εἶναι ἀνάγκη ν' ἀποδείξει καί αὐτό πάλι. Προηγουμένως δηλαδή εἶπε, ὅτι, ἐφόσον ἡ ἁμαρτία τοῦ ἐνός ὀδήγησε στό θάνατο ὄλους, πολύ περισσότερο θά μπορέσει καί ἡ χάρη τοῦ ἐνός νά σώσει ὄλους. Ὑστερα ἀπό αὐτά ἔδειξε, ὅτι δέν ἐξαφανίστηκε μέ τή χάρη ἐκείνη μόνο ἡ ἁμαρτία, ἀλλά καί ὄλες οἱ ὑπόλοιπες, καί ὄχι μόνο οἱ ἁμαρτίες ἐξαφανίστηκαν, ἀλλά δόθηκε καί δικαιοσύνη. Καί ὄχι μόνο τόσο ὠφέλησε ὁ Χριστός, ὅσο ἔβλαψε ὁ Ἀδάμ, ἀλλά καί πολύ περισσότερο καί μέ μεγαλύτερες ὠφέλειες. Ἐπειδή λοιπόν ἀνέφερε τέτοια, χρειάζεται πάλι καί ἐδῶ περισσότερη ἀπόδειξη.

τασκευάζει; «Εἰ γὰρ τῷ τοῦ ἐνὸς παραπτώματι», φησὶν, «ὁ θάνατος ἐβασίλευσε διὰ τοῦ ἐνός, πολλῶ μᾶλλον οἱ τὴν περισσεῖαν τῆς χάριτος καὶ τῆς δωρεᾶς καὶ τῆς δικαιοσύνης λαμβάνοντες, ἐν ζωῇ βασιλεύσουσι διὰ τοῦ ἐνός Ἰησοῦ Χριστοῦ».

5 Ὁ δὲ λέγει, τοιοῦτόν ἐστι· τί τὸν θάνατον ὤπλισε κατὰ τῆς οἰκουμένης; Τὸ φαγεῖν ἀπὸ τοῦ ξύλου μόνον τὸν ἓνα ἄνθρωπον. Εἰ οὖν ὁ θάνατος τοσαύτην ἔλαβεν ἰσχὺν ἐξ ἐνός παραπτώματος, ὅταν εὐρεθῶσί τινες πολλῶ μείζονα τῆς ἀμαρτίας ἐκείνης λαβόντες χάριν καὶ δικαιοσύνην, πῶς δυνήσονται εἶναι λοιπὸν ὑπεύθυνοι τῷ
10 θανάτῳ; Διὰ τοῦτο οὐκ εἶπεν ἐνταῦθα, 'χάριν', ἀλλὰ, «περισσεῖαν χάριτος»· οὐ γὰρ ὅσον ἐχρήζομεν εἰς τὴν τῆς ἀμαρτίας ἀναίρεσιν, τοσοῦτον ἐλάβομεν μόνον ἐκ τῆς χάριτος, ἀλλὰ καὶ πολλῶ πλεόν. Καὶ γὰρ καὶ κολάσεως ἀπηλλάγημεν, καὶ κακίαν ἀπεδυσάμεθα πᾶσαν, καὶ ἀνεγεννήθημεν ἄνωθεν, καὶ ἀνέστημεν τοῦ παλαιοῦ τα-
15 φέντος ἀνθρώπου, καὶ ἀπελυτρώθημεν, καὶ ἐδικαιώθημεν, καὶ εἰς υἰοθεσίαν ἤχθημεν, καὶ ἠγιασθημεν, καὶ ἐγενόμεθα ἀδελφοὶ τοῦ μονογενοῦς, καὶ συγκληρονόμοι καὶ σύσσωμοι αὐτοῦ κατέστημεν, καὶ εἰς τὴν σάρκα αὐτοῦ τελοῦμεν, καὶ ὡσπερ σῶμα κεφαλῆ, οὕτως ἠνώμεθα.

20 Ταῦτα οὖν ἅπαντα περισσεῖαν χάριτος ἐκάλεσεν ὁ Παῦλος, δεικνὺς ὅτι οὐ φάρμακον ἐλάβομεν ἀντίρροπον τοῦ τραύματος μόνον, ἀλλὰ καὶ υἰοθεσίαν, καὶ εὐμορφίαν, καὶ τιμὴν, καὶ δόξαν, καὶ ἀξιώματα πολὺ τὴν ἡμετέραν ὑπερβαίνοντα φύσιν. Καὶ τούτων ἕκαστον ἰκανὸν ἦν καθ' ἑαυτὸ λῦσαι τὸν θάνατον, ὅταν δὲ ἅπαντα
25 ὁμοῦ συντρέχοντα φαίνηται, οὐδὲ ἴχνος αὐτοῦ λοιπόν, οὐδὲ σκιὰν φανῆναι δυνατόν, ἄρδην ἀφανισθέντος. Ὡσπερ οὖν εἴ τις ὀβολοὺς δέκα ὀφείλοντά τινα εἰς δεσμωτήριον ἐμβάλοι, οὐκ αὐτὸν δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ γυναῖκα καὶ παιδία καὶ οἰκέτας δι' αὐτόν, ἐλθὼν δὲ ἕτερος μὴ τοὺς δέκα ὀβολοὺς καταβάλοι μόνον, ἀλλὰ καὶ μυρία χρυ-
30 σοῦ τάλαντα χαρίσαιο, καὶ εἰς βασιλικὰς αὐλὰς εἰσαγάγοι τὸν δε-

Πῶς λοιπόν τό ἀποδεικνύει αὐτό; «Γιατί», λέγει «ἂν μέ τό παράπτωμα τοῦ ἑνός ὁ θάνατος κυριάρχησε μέ τόν ἕναν ἄνθρωπο, πολύ περισσότερο ἐκεῖνοι πού λαμβάνουν τήν ἀφθονία τῆς χάριτος καί τῆς δωρεᾶς καί τῆς δικαιοσύνης θά βασιλεύσουν γεμάτοι ζωή μέ τή βοήθεια τοῦ ἑνός Ἰησοῦ Χριστοῦ».

Αὐτό ὁμοίως πού λέγει σημαίνει τό ἐξῆς: Τί ὄπλισε τό θάνατο ἔναντιόν τῆς οἰκουμένης; Τό ὅτι ἔφαγε ἀπό τό δένδρο ἕνας μόνο ἄνθρωπος. Ἐάν λοιπόν ὁ θάνατος ἔλαβε τόσο μεγάλη δύναμη ἀπό ἕνα παράπτωμα, ὅταν βρεθοῦν μερικοί νά ἔχουν λάβει χάρη καί δικαιοσύνη πολύ μεγαλύτερη ἀπό τήν ἁμαρτία ἐκείνη, πῶς θά εἶναι δυνατό νά εἶναι πλέον ὑπεύθυνοι γιά τό θάνατο; Γι' αὐτό δέν εἶπε ἐδῶ, 'χάρη', ἀλλά, «ἀφθονία τῆς χάριτος», γιατί δέ λάβαμε ἀπό τή χάρη τόσο μόνο, ὅσο χρειαζόμαστε γιά τήν ἐξάλειψη τῆς ἁμαρτίας, ἀλλά καί περισσότερο. Γιατί πραγματικά καί ἀπό τήν κόλαση ἀπαλλαγθήκαμε, καί κάθε κακία ἀπομακρύναμε, καί ξαναγεννηθήκαμε ἀπό τό Θεό, καί ἀναστηθήκαμε ἀφοῦ θάφτηκε ὁ παλαιός μας ἄνθρωπος, καί ἀπολυτρωθήκαμε, καί δικαίωθήκαμε, καί στήν υἱοθεσία ὁδηγηθήκαμε, καί ἁγιασθήκαμε, καί ἀδελφοί γίναμε τοῦ Μονογενοῦς Υἱοῦ, καί συγκληρονόμοι αὐτοῦ γίναμε, καί ἐνωθήκαμε μαζί του σ' ἕνα σῶμα, καί στό σῶμα αὐτοῦ ἀνήκουμε, καί ὅπως τό σῶμα εἶναι ἐνωμένο μέ τό κεφάλι, ἔτσι ἐνωθήκαμε καί ἐμεῖς μαζί του.

Ὅλα λοιπόν αὐτά τά ὀνόμασε ὁ Παῦλος ἀφθονία τῆς χάριτος, δείχνοντας πῶς δέ λάβαμε μόνο φάρμακο ἀντίρροπο τοῦ τραύματος, ἀλλά καί υἰγεία καί ὁμορφιά καί τιμή καί ἀξιώματα πού ξεπερνοῦν πολύ τή δική μας φύση. Καί τό καθένα ἀπ' αὐτά ἦταν ἱκανό ἀπό μόνο του νά καταργήσει τό θάνατο, ὅταν ὁμοίως φαίνονται ὅλα μαζί νά βοηθοῦν, οὔτε ἴχνος αὐτοῦ στή συνέχεια οὔτε σκιά εἶναι δυνατό νά φανεῖ, ἀφοῦ ἐξαφανίσθηκε ὀλοκληρωτικά. Ὅπως ἀκριβῶς λοιπόν ἂν κάποιος βάλει στή φυλακή ἕναν πού τοῦ ὀφείλει δέκα ὀβολούς, καί ὄχι αὐτόν μόνο, ἀλλά καί τή γυναῖκα του καί τά παιδιά του καί τούς ὑπηρέτες του ἐξ αἰτίας του, ἀλλ' ἔρθει κάποιος ἄλλος καί πληρώσει ὄχι μόνο τούς δέκα ὀβολούς, ἀλλά καί χαρίσει χιλιάδες τάλαντα χρυσοῦ, καί ὀδηγήσει τόν φυλακισμένο μέσα στίς βασιλικές αὐλές, καί στό θρόνο τῆς ἀνώτατης

σμώτην, καὶ εἰς θρόνον ἀρχῆς ὑψηλοτάτης, καὶ κοινωνὸν τῆς ἀνω-
 τάτω τιμῆς ποιήσῃ καὶ τῆς ἄλλης περιφανείας, οὐκ ἂν δύναίτο
 λοιπὸν μεμνησθαι τῶν δέκα ὀβολῶν ὃ δανείσας, οὕτω καὶ ἐφ'
 ἡμῶν γέγονε. Πολλῶ γὰρ πλείονα ὧν ὀφείλομεν κατέβαλεν ὁ Χρι-
 5 στός, καὶ τοσοῦτω πλείονα, ὅσω πρὸς ρανίδα μικρὰν πέλαγος
 ἄπειρον. Μὴ τοίνυν ἀμφίβαλλε, ἄνθρωπε, τοσοῦτον πλοῦτον ὁρῶν
 ἀγαθῶν, μηδὲ ζῆτει πῶς ὁ σπινθῆρ ἐκεῖνος τοῦ θανάτου καὶ τῆς
 ἀμαρτίας ἐλύθη, τοσαύτης θαλάττης χαρισμάτων ἐπενεχθείσης
 αὐτῷ. Τοῦτο γὰρ καὶ Παῦλος ἠνίξαστο εἰπὼν, ὅτι «οἱ τὴν περισ-
 10 σείαν τῆς χάριτος καὶ τῆς δικαιοσύνης λαβόντες, ἐν ζωῇ βασιλεύ-
 σουσι».

3. Καὶ ἐπειδὴ σαφῶς τοῦτο ἀπέδειξε, πάλιν τῷ προτέρῳ κέχρη-
 ται συλλογισμῶ, ἐπισφίγγων αὐτὸν τῇ ἐπαναλήψει, καὶ λέγων ὅτι,
 εἰ διὰ τοῦ παραπτώματος ἐκείνου ἐκολάσθησαν ἅπαντες, δύνανται
 5 καὶ ἐντεῦθεν δικαιωθῆναι. Διὸ καὶ λέγει· «ἄρα οὖν ὡς δι' ἑνὸς πα-
 ραπτώματος εἰς πάντας ἀνθρώπους εἰς κατάκριμα, οὕτω καὶ δι'
 ἑνὸς δικαιώματος εἰς πάντας ἀνθρώπους εἰς δικαίωσιν ζωῆς». Καὶ
 ἐπαγωνίζεται πάλιν αὐτῷ, οὕτω λέγων· «ὥσπερ γὰρ διὰ τῆς παρα-
 κοῆς τοῦ ἑνὸς ἀνθρώπου ἀμαρτωλοὶ κατεστάθησαν οἱ πολλοί,
 10 οὕτω καὶ διὰ τῆς ὑπακοῆς τοῦ ἑνὸς δίκαιοι κατασταθήσονται οἱ
 πολλοί». Καὶ δοκεῖ μὲν ζήτημα ἔχειν οὐ μικρὸν τὸ εἰρημένον, ἂν δέ
 τις ἀκριβῶς προσέχη, καὶ τοῦτο εὐκόλως λυθήσεται. Τί ποτ' οὖν
 ἔστι τὸ ζήτημα; Τὸ λέγειν διὰ τῆς παρακοῆς τοῦ ἑνὸς ἀμαρτωλοῦς
 γενέσθαι πολλούς. Τὸ μὲν γὰρ ἀμαρτόντος ἐκείνου καὶ γενομένου
 15 θνητοῦ, καὶ τοὺς ἐξ αὐτοῦ τοιούτους εἶναι, οὐδὲν ἀπεικός, τὸ δὲ ἐκ
 τῆς παρακοῆς ἐκείνου ἕτερον ἀμαρτωλὸν γενέσθαι, ποίαν ἂν ἀκο-
 λουθίαν σχοίη; Εὐρεθήσεται γὰρ οὕτω μηδὲ δίκην ὀφείλων ὁ
 τοιοῦτος, εἴγε μὴ οἴκοθεν γέγονεν ἀμαρτωλός.

Τί οὖν ἔστιν ἐνταῦθα τό, «ἀμαρτωλοί»; Ἐμοὶ δοκεῖ τὸ ὑπεύ-
 20 θυνοὶ κολάσει καὶ καταδεδικασμένοι θανάτῳ. Ὅτι μὲν οὖν τοῦ
 Ἄδὰμ ἀποθανόντος πάντες ἐγενόμεθα θνητοί, σαφῶς καὶ διὰ πολ-

ἐξουσίας, καί τόν κάμει μέτοχο τῆς ἀνώτατης τιμῆς καί τῆς ἄλλης λαμπρότητας, δέν θά ἦταν δυνατό νά θυμᾶται πιά τούς δέκα ὀβολούς ἐκεῖνος πού τούς δάνεισε, ἔτσι ἔγινε καί σ' ἐμᾶς. Γιατί πολύ περισσότερα ἀπ' ὅσα ὀφείλαμε πλήρωσε ὁ Χριστός, καί τόσο περισσότερα, ὅσο ἄπειρο εἶναι τό πέλαγος συγκρινόμενο μέ μικρή σταγόνα νεροῦ. Νά μήν ἀμφιβάλλεις λοιπόν, ἄνθρωπε, ὅταν βλέπεις τόσο μεγάλο πλοῦτο ἀγαθῶν, οὔτε νά ἐξετάζεις πῶς ἐξαφανίσθηκε ὁ σπινθήρας ἐκεῖνος τοῦ θανάτου καί τῆς ἀμαρτίας, ἀφοῦ ἔπεσε μέ ὄρμη ἐπάνω του τόσο μεγάλη θάλασσα χαρισμάτων. Γιατί αὐτό ὑπαινίχθηκε καί ὁ Παῦλος λέγοντας, ὅτι «ἐκεῖνοι πού ἔλαβαν τήν ἀφθονία τῆς χάριτος καί τῆς δικαιοσύνης, θά βασιλεύσουν γεμάτοι ζωή».

3. Καί ἐπειδή μέ σαφήνεια τό ἀπέδειξε αὐτό, χρησιμοποιεῖ πάλι τόν προηγούμενο συλλογισμό, στερεώνοντας αὐτόν μέ τήν ἐπανάληψη, καί λέγοντας ὅτι, ἂν μέ τό παράπτωμα ἐκείνου τιμωρήθηκαν ὅλοι, μποροῦν καί ἀπό ἐδῶ νά δικαιωθοῦν. Γι' αὐτό καί λέγει· «Ἄρα λοιπόν, ὅπως μέ ἓνα παράπτωμα ὀδηγήθηκαν ὅλοι οἱ ἄνθρωποι σέ καταδίκη, ἔτσι καί μέ μιά δικαίωση ὀδηγήθηκαν ὅλοι οἱ ἄνθρωποι σέ δικαίωση ζωῆς». Καί συνεχίζει καί πάλι τήν προσπάθειά του γι' αὐτό, λέγοντας τά ἐξῆς· «Γιατί, ὅπως μέ τήν παρακοή τοῦ ἑνός ἀνθρώπου ἔγιναν ἀμαρτωλοί οἱ πολλοί, ἔτσι καί μέ τήν ὑπακοή τοῦ ἑνός θά γίνουν δίκαιοι οἱ πολλοί». Καί φαίνεται βέβαια πῶς αὐτό πού λέγει δημιουργεῖ ἓνα μεγάλο πρόβλημα, ἀλλ' ἐάν προσέχει κανεῖς μέ ἀκρίβεια, καί τοῦτο θά λυθεῖ εὐκολα. Ποιό λοιπόν εἶναι τό πρόβλημα; Τό ὅτι λέγει ὅτι μέ τήν παρακοή τοῦ ἑνός ἔγιναν ἀμαρτωλοί οἱ πολλοί. Γιατί τό νά εἶναι, ἐπειδή ἐκεῖνος ἀμάρτησε καί ἔγινε θνητός, καί ὅσοι κατάγονται ἀπ' αὐτόν τέτοιοι, δέν εἶναι καθόλου ἀφύσικο, τό νά γίνει ὁμοίως ἄλλος ἀμαρτωλός ἀπό τήν παρακοή ἐκείνου, αὐτό ποιά φυσική σχέση μπορεῖ νά ἔχει; Γιατί ἔτσι θά βρεθεῖ αὐτός χωρίς νά εἶναι ὑπεύθυνος γιά καταδίκη, ἐφόσον δηλαδή δέν ἔγινε ἀπό ἄλλος ἀμαρτωλός.

Τί λοιπόν σημαίνει ἐδῶ τό «ἀμαρτωλοί»; Ἐμένα μου φαίνεται τό ὅτι εἶναι ὑπεύθυνοι γιά τιμωρία καί καταδικασμένοι σέ θάνατο. Τό ὅτι λοιπόν, πεθαίνοντας ὁ Ἀδάμ, ὅλοι γίναμε θνητοί, τό

λῶν ἔδειξε, τὸ δὲ ζητούμενον, τίνος ἕνεκεν τοῦτο γέγονεν. Ἄλλ' οὐκέτι τοῦτο προστίθησιν· οὐδὲν γὰρ αὐτῷ πρὸς τὸ παρὸν συνετέλει· πρὸς γὰρ Ἰουδαῖον ἢ μάχη τὸν ἀμφιβάλλοντα καὶ καταγελῶντα τῆς διὰ τοῦ ἑνὸς δικαιοσύνης. Διὰ τοῦτο δείξας καὶ τὴν κόλασιν ἐξ ἑνὸς
 5 ἐξενεχθεῖσαν εἰς ἅπαντας, τίνος ἕνεκεν τοῦτο γέγονεν, οὐκέτι προσέθηκεν· οὐ γὰρ ἔστι περιττός, ἀλλὰ τῶν ἀναγκαίων ἔχεται μόνων. Τοῦτο γὰρ οὐκ αὐτὸν μᾶλλον ἢ τὸν Ἰουδαῖον ἠνάγκαζε λοιπὸν ὁ τῶν ἀγώνων νόμος εἰπεῖν· διόπερ ἀφήσιν ἄλυτον. Εἰ δὲ ὑμῶν τις ζητοῖ μαθεῖν, ἐροῦμεν τοῦτο, ὅτι οὐ μόνον οὐδὲν παρεβλάβημεν
 0 ἀπὸ τοῦ θανάτου τούτου καὶ τῆς καταδίκης, εἰ μὴ νήφωμεν, ἀλλὰ καὶ ἐκερδάνομεν θνητοὶ γενόμενοι· πρῶτον, τὸ μὴ ἐν ἀθανάτῳ σώματι ἀμαρτάνειν· δεύτερον, ὥστε μυρίας ἔχειν φιλοσοφίας ὑποθέσεις.

Καὶ γὰρ καὶ μετριάζειν καὶ σωφρονεῖν καὶ καταστάλθαι
 5 καὶ πάσης ἀπηλλάχθαι κακίας, καὶ παρῶν καὶ προσδοκώμενος ὁ θάνατος ἀναπείθει. Μετὰ δὲ τούτων, μᾶλλον δὲ καὶ πρὸ τούτων, καὶ ἕτερα πλείονα εἰσήγαγεν ἀγαθὰ. Ἐντεῦθεν γὰρ οἱ τῶν μαρτύρων στέφανοι καὶ τὰ τῶν ἀποστόλων βραβεῖα· οὕτως ὁ Ἄβελ ἐδικαιώθη, οὕτως ὁ Ἀβραάμ τὸν υἱὸν κατασφάζας, οὕτως ὁ Ἰωάννης
 0 διὰ τὸν Χριστὸν ἀναιρεθεὶς, οὕτως οἱ παῖδες οἱ τρεῖς, οὕτως ὁ Δανιήλ. Ἄν γὰρ ἐθέλωμεν, οὐ μόνον ὁ θάνατος, ἀλλ' οὐδὲ αὐτὸς ὁ διάβολος ἡμᾶς βλάψαι δυνήσεται. Χωρὶς δὲ τούτων κάκεινο ἔστιν εἰπεῖν, ὅτι καὶ ἀθανασία ἡμᾶς ἐκδέξεται, καὶ πρὸς ὀλίγον νουθετηθέντες χρόνον, μετὰ ἀδείας ἀπολαυσόμεθα τῶν μελλόντων ἀγαθῶν,
 5 ὥσπερ ἐν διδασκαλείῳ τινὶ τῷ παρόντι βίῳ διὰ νόσου καὶ θλίψεως καὶ πειρασμῶν καὶ πενίας καὶ τῶν ἄλων τῶν δοκούντων εἶναι λυπηρῶν παιδευόμενοι πρὸς τὸ γενέσθαι ἐπιτήδαιοι εἰς τὴν τῶν μελλόντων ἀγαθῶν ὑποδοχὴν.

4. «Νόμος δὲ παρεισήλθεν, ἵνα πλεονάσῃ τὸ παράπτωμα». Ἐπει-

ἔδειξε μέ σαφήνεια καί μέ πολλούς τρόπους, τό ζητούμενο ὁμως εἶναι, γιά ποιό λόγο ἔγινε αὐτό. Ὅμως δέν τό προσθέτει αὐτό ἀκόμη, γιατί πρὸς τό παρόν αὐτό δέν τόν βοηθοῦσε καθόλου, διότι ἡ μάχη ἦταν πρὸς τόν Ἰουδαῖο, πού εἶχε ἀμφιβολίες καί περιγελοῦσε τήν δικαίωση μέ τόν ἕνα ἄνθρωπο. Γι' αὐτό, ἀφοῦ ἔδειξε πῶς καί ἡ τιμωρία ἀπό τόν ἕνα προχώρησε σέ ὄλους, γιά ποιό λόγο ἔγινε αὐτό, δέν τό πρόσθεσε ἀκόμη· γιατί ἀποφεύγει τά περιττά, ἀσχολούμενος μόνο μέ τά ἀναγκαῖα. Καθόσον ὁ νόμος τῶν ἀγώνων ἀνάγκαζε πλεόν πολύ περισσότερο τόν Ἰουδαῖο νά τό πεῖ παρά αὐτόν. Γι' αὐτό ἀκριβῶς τό ἀφήνει ἄλυτο. Ἐάν ὁμως κάποιος ἀπό σᾶς ζητάει νά μάθει, θά ποῦμε αὐτό, ὅτι δηλαδή ὄχι μόνο δέ ζημιωθήκαμε καθόλου ἀπό τό θάνατο καί τήν καταδίκη του, ἐάν εἴμαστε νηφάλιοι, ἀλλά καί κερδίσαμε μέ τό νά γίνουμε θνητοί· πρῶτο, τό νά μήν ἀμαρτάνουμε ἔχοντας ἀθάνατο σῶμα· δεύτερο, γιά νά ἔχουμε ἄπειρες ἀφορμές εὐσέβειας.

Γιατί πραγματικά ὁ θάνατος, καί ὅταν εἶναι παρῶν καί ὅταν τόν περιμένουμε, μᾶς πείθει νά εἴμαστε καί μετριόφρονες καί συνετοί καί ταπεινοί καί ν' ἀπαλασσόμαστε ἀπό κάθε κακία. Μετά ὁμως ἀπ' αὐτά, ἢ καλύτερα καί πρὶν ἀπ' αὐτά, μᾶς ἔδωσε καί ἄλλα περισσότερα ἀγαθά. Γιατί ἀπό ἐδῶ προέκυψαν τά στεφάνια τῶν μαρτύρων καί τά βραβεῖα τῶν ἀποστόλων· ἔτσι δικαιώθηκε ὁ Ἄβελ, ἔτσι ὁ Ἀβραᾶμ πού θυσίασε τόν υἱό του, ἔτσι ὁ Ἰωάννης πού θανατώθηκε γιά χάρη τοῦ Χριστοῦ, ἔτσι οἱ τρεῖς νέοι, ἔτσι ὁ Δανιήλ. Διότι ἐάν θέλουμε, ὄχι μόνο ὁ θάνατος, ἀλλ' οὔτε καί ὁ ἴδιος ὁ διάβολος θά μπορέσει νά μᾶς βλάψει. Ἐκτός ὁμως ἀπ' αὐτά, καί ἐκεῖνο εἶναι δυνατό νά ποῦμε, ὅτι καί ἀθανασία θά μᾶς περιμένει, καί, ἀφοῦ νουθετηθήκαμε γιά λίγο χρονικό διάστημα, θ' ἀπολαύσουμε χωρίς φόβο τά μελλοντικά ἀγαθά, σάν κατά κάποιο τρόπο νά ἐκπαιδευόμαστε σέ κάποιο διδασκαλεῖο στήν παρούσα ζωή μέ ἀσθένεια καί θλίψη, πειρασμούς καί φτώχεια καί τά ἄλλα πού θεωροῦνται πῶς εἶναι λυπηρά, γιά νά γίνουμε κατάλληλοι στήν ὑποδοχή τῶν μελλοντικῶν ἀγαθῶν.

4. «Ὁ νόμος ὁμως δόθηκε γιά νά πληθύνει τό παράπτωμα».

δὴ γὰρ ἔδειξεν ἀπὸ μὲν τοῦ Ἀδὰμ καταδικασθεῖσαν τὴν οἰκουμένην, ἀπὸ δὲ τοῦ Χριστοῦ σωθεῖσαν καὶ τῆς καταδίκης ἀπαλλαγείσαν, εὐκαίρως καὶ περὶ τοῦ νόμου ζητεῖ λοιπὸν, πάλιν τὴν περὶ αὐτοῦ δόξαν ὑποτεμνόμενος. Οὐ γὰρ μόνον οὐδὲν ὦνησε, φησὶν, οὐδὲ 5 μόνον οὐδὲν ἐβοήθησεν, ἀλλὰ καὶ ηὔξήθη τὸ νόσημα παρεισελθόντος αὐτοῦ. Τὸ δὲ «ἴνα», ἐνταῦθα οὐκ αἰτιολογίας πάλιν, ἀλλ' ἐκβάσεώς ἐστιν. Οὐ γὰρ διὰ τοῦτο ἐδόθη, ἴνα πλεονάσῃ, ἀλλ' ἐδόθη μὲν ὥστε μειῶσαι καὶ ἀνελεῖν τὸ παράπτωμα, ἐξέβη δὲ τούναντίον, οὐ παρὰ τὴν τοῦ νόμου φύσιν, ἀλλὰ παρὰ τὴν τῶν δεξαμένων ραθυ- 10 μίαν. Διὰ τί δὲ οὐκ εἶπε, ἴνα νόμος δὲ ἐδόθη, ἀλλὰ, «νόμος δὲ παρεισῆλθε»; Πρόσκαιρον αὐτοῦ δεικνὺς τὴν χρείαν οὔσαν, καὶ οὐ κυρίαν οὐδὲ προηγουμένην· ὁ καὶ ἐν τῇ πρὸς Γαλάτας φησὶν, ἐτέρως τὸ αὐτὸ τοῦτο δηλῶν. «Πρὸ τοῦ γὰρ ἐλθεῖν τὴν πίστιν, ὑπὸ νόμον», φησὶν, «ἐφρουρούμεθα συγκεκλεισμένοι εἰς τὴν μέλλουσαν πίστιν 15 ἀποκαλυφθῆναι».

Ὡστε οὐχ ἑαυτῷ, ἀλλ' ἐτέρω τὴν ποιμνὴν ἐφύλαττεν. Ἐπειδὴ γὰρ βάνουσοί τινες ἦσαν Ἰουδαῖοι καὶ ἐκλελυμένοι, καὶ πρὸς αὐτὰς τὰς δωρεὰς ἀναπεπτωκότες, τούτου χάριν ὁ νόμος ἐδόθη, ἴνα αὐτοὺς ἐλέγξῃ μειζόνως, καὶ διδάξῃ σαφῶς ἐν οἷς εἰσι, καὶ τὴν 20 κατηγορίαν ἀξήσας ἐπισφίγξῃ μᾶλλον αὐτοὺς. Ἀλλὰ μὴ φοβηθῆς· οὐ γὰρ ἐπὶ τῷ μείζονα γενέσθαι τὴν κόλασιν τοῦτο ἐγένετο, ἀλλ' ἐπὶ τῷ πλείονα φανῆναι τὴν χάριν. Διὸ ἐπήγαγεν· «οὐδὲ ἐπλεόνασεν ἡ ἁμαρτία, ὑπερεπερίσσευσεν ἡ χάρις». Οὐκ εἶπεν, ἔπερίσσευσεν, ἀλλὰ καί, «ὑπερεπερίσσευσεν». Οὐ γὰρ κολάσεως ἀπήλλαξε 25 μόνον, ἀλλὰ καὶ ἁμαρτημάτων, καὶ ζωὴν ἔδωκε, καὶ τὰ ἄλλα ἃ πολλάκις εἰρήκαμεν· ὥσπερ ἂν εἴ τις τὸν πυρέττοντα μὴ νόσου μόνον ἐλευθερώσειεν, ἀλλὰ καὶ ὠραῖον ἐργάσαιτο καὶ ἰσχυρὸν καὶ ἔντιμον, ἢ τὸν πεινῶντα πάλιν μὴ θρέψειε μόνον, ἀλλὰ καὶ πολλῶν ποιήσειε χρημάτων εἶναι κύριον, καὶ ἐπ' ἀρχὴν ἀγάγοι μεγίστην. 30 Καὶ πῶς ἐπλεόνασε τὸ ἁμάρτημα; φησί. Μυρίας ἔδωκεν ἐντολὰς ὁ

Ἄφοῦ λοιπόν ἔδειξε πῶς ἡ οἰκουμένη ἀπό τόν Ἀδάμ καταδικάσθηκε, ἐνῶ ἀπό τό Χριστό σώθηκε καί ἀπαλλάχθηκε ἀπό τήν καταδίκη, μέ τήν εὐκαιρία αὐτή ἀσχολεῖται στή συνέχεια μέ τό νόμο, μειώνοντας πάλι τήν ἐντύπωση γι' αὐτόν. Γιατί ὄχι μόνο δέν ὠφέλησε καθόλου, λέγει, ὄχι μόνο δέ βοήθησε καθόλου, ἀλλά καί αὐξήθηκε ἡ ἀσθένεια, ὅταν δόθηκε αὐτός. Τό, «γιά νά», ἐδῶ δέ σημαίνει αἰτιολογία πάλι, ἀλλά ἀποτελεσμα. Γιατί δέ δόθηκε γι' αὐτό, γιά νά πλεονάσει, ἀλλά δόθηκε γιά νά μειώσει καί νά ἐξαλείψει τό παράπτωμα, ἔγινε ὅμως τό ἀντίθετο, ὄχι ἐξ αἰτίας τῆς φύσεως τοῦ νόμου, ἀλλ' ἐξ αἰτίας τῆς ἀδιαφορίας ἐκεῖνων πού τόν δέχθηκαν. Γιατί ὅμως δέν εἶπε, 'ὁ νόμος ὅμως δόθηκε', ἀλλά, «ὁ νόμος παρεισηλθε»; Γιά νά δείξει πῶς ἡ ἀνάγκη του ἦταν προσωρινή καί ὄχι κύρια οὔτε σπουδαιότερη, πράγμα πού λέγει καί στήν πρὸς Γαλάτες ἐπιστολή, δηλώνοντας μέ ἄλλο τρόπο αὐτό ἀκριβῶς τό ἴδιο. «Γιατί προτοῦ νά ἔρθει ἡ πίστη», λέγει, «φρουρούμασταν ἀπό τό νόμο κλεισμένοι καλά στήν πίστη, πού ἐπρόκειτο ν' ἀποκαλυφθεῖ»².

Ἐπομένως ὄχι γιά τόν ἑαυτό του, ἀλλά γι' ἄλλον φύλαγε τήν ποιμνή. Ἐπειδή λοιπόν μερικοί Ἰουδαῖοι ἦταν ἀναίσθητοι καί λιπόψυχοι καί ἀπελπισμένοι γιά τίς ἴδιες τίς δωρεές, γι' αὐτό τό λόγο δόθηκε ὁ νόμος, γιά νά ἐλέγξει αὐτούς περισσότερο, νά τοὺς διδάξει μέ σαφήνεια σέ ποιά κατάσταση εἶναι, καί μεγαλώνοντας τήν κατηγορία νά τοὺς συνετίσει περισσότερο. Ἀλλά μή φοβηθεῖς· γιατί αὐτό δέν ἔγινε μέ σκοπό νά γίνει μεγαλύτερη ἡ τιμωρία, ἀλλά μέ σκοπό νά φανεῖ περισσότερο ἡ χάρη. Γι' αὐτό πρόσθεσε· «ὅπου ὅμως πλεόνασε ἡ ἁμαρτία, δόθηκε πολύ πιά ἄφθονη ἡ χάρη». Δέν εἶπε, 'δόθηκε ἄφθονη', ἀλλά καί, «δόθηκε πολύ πιά ἄφθονη». Γιατί δέ μᾶς ἀπάλλαξε μόνο ἀπό τήν κόλαση, ἀλλά καί ἀπό τά ἁμαρτήματα, καί μᾶς ἔδωσε ζωή καί τά ἄλλα πού πολλές φορές ἔχουμε πεῖ. Ὅπως ἀκριβῶς ἂν κάποιος ἐκεῖνον πού ἔχει πυρετό δέν τόν ἀπάλλαξε μόνο ἀπό τήν ἀρρώστια, ἀλλά καί τόν ἔκαμνε ὠραῖο καί δυνατό καί ἐνδοξο, ἢ πάλι ἐκεῖνον πού πεινάει δέν τόν ἔτρεφε μόνο, ἀλλά καί τόν ἔκαμνε κύριο πολλῶν χρημάτων καί τόν ὀδηγοῦσε στήν πιά μεγάλη ἐξουσία. Καί πῶς, λέγει, πλήθυνε ἡ ἁμαρτία; Ὁ νόμος ἔδωσε ἄπειρες ἐντολές. Ἄφοῦ λοι-

νόμος· ἐπεὶ οὖν πάσας παρέβησαν, ἐπλέονασε τὸ παράπτωμα. Εἶδες πόσον τὸ μέσον τῆς χάριτος καὶ τοῦ νόμου; Ὁ μὲν γὰρ καὶ προσθήκη κατακρίσεως γέγονεν, ἡ δὲ πλεονασμὸς δωρεᾶς.

Εἰπὼν δὲ τὴν ἄφατον φιλοτιμίαν, ζητεῖ πάλιν τὴν ἀρχὴν καὶ 5 τὴν ρίζαν καὶ τοῦ θανάτου καὶ τῆς ζωῆς. Τίς οὖν τοῦ θανάτου ἡ ρίζα; Ἡ ἁμαρτία. Διὸ καὶ ἔλεγεν· «ἵνα, ὡσπερ ἐβασίλευσεν ἡ ἁμαρτία ἐν τῷ θανάτῳ, οὕτω καὶ ἡ χάρις βασιλεύσῃ διὰ δικαιοσύνης εἰς ζωὴν αἰώνιον διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ Κυρίου ἡμῶν». Ταῦτα δὲ ἔφη, δεικνὺς ταύτην μὲν ἐν τάξει βασιλείως, τὸν δὲ θάνατον ἐν τάξει 10 στρατιώτου ὑπ' αὐτῇ ταπτόμενον καὶ παρ' αὐτῆς καθοπλιζόμενον. Οὐκοῦν εἰ αὐτῇ τὸν θάνατον καθώπλισεν, εὐδὴλον ὅτι ἡ ἀναιρετικὴ ταύτης δικαιοσύνη ἢ διὰ τῆς χάριτος εἰσενεχθεῖσα οὐ μόνον ἀφοπλίζει τὸν θάνατον, ἀλλὰ καὶ ἀναιρεῖ, καὶ τὴν ἐκείνης καταλύει βασιλείαν ἅπασαν, ὅσῳ καὶ μείζων ταύτης ἐκείνη, οὐ δι' ἀνθρώπου 15 καὶ διαβόλου, ἀλλὰ διὰ Θεοῦ καὶ χάριτος εἰσαγομένη, καὶ ἐπὶ τὸ χρηστότερον ἄγουσα τὴν ζωὴν τὴν ἡμετέραν, καὶ ἀπέραντον ἀγαθόν. Οὐκέτι γὰρ αὐτῆς ἔσται πέρασ, ἵνα καὶ ἐντεῦθεν μάθῃς τὸ πλεόν. Ἐκείνη μὲν γὰρ τῆς παρουσίας ἐξέβαλε ζωῆς, ἡ δὲ χάρις ἐλθοῦσα οὐ τὴν παροῦσαν, ἀλλὰ τὴν ἀθάνατον ἡμῖν ἐδωρήσατο καὶ 20 αἰωνίαν. Τούτων δὲ πάντων πρόξενος ἡμῖν ὁ Χριστός. Μὴ τοίνυν ἀμφίβαλλε περὶ ζωῆς, δικαιοσύνην ἔχων· καὶ γὰρ μείζων ἢ δικαιοσύνη τῆς ζωῆς, ἐπεὶ καὶ μήτηρ αὐτῆς ἐστι.

5. «Τί οὖν; ἐπιμενοῦμεν τῇ ἁμαρτίᾳ, ἵνα ἡ χάρις πλενάσῃ; Μὴ γένοιτο». Πάλιν εἰς τὸν ἠθικώτερον ἐκβαίνει λόγον, οὐχὶ προηγου- 25 μένως αὐτὸν εἰσάγων, ἵνα μὴ δόξῃ φορτικὸς εἶναι πολλοῖς καὶ ἐπαχθῆς, ἀλλ' ἐκ τῆς τῶν δογμάτων ἀκολουθίας. Εἰ γὰρ καὶ οὕτω ποικίλλων τὸν λόγον ὑπείδετο, μὴ ποτε δυσχεράνωσιν ἐκεῖνοι πρὸς τὰ λεγόμενα, διὸ καὶ ἔλεγε, «τολμηρότερον δὲ ἔγραψα ὑμῖν ἀπὸ μέρους», πολλῶ μᾶλλον, εἰ μὴ τοῦτο ἐποίησε, τραχύτερος ἂν αὐτοῖς

πόν τίς παρέβηκαν ὅλες, πλήθυνε τό παράπτωμα. Εἶδες πόση εἶναι ἡ ἀπόσταση ἀνάμεσα στή χάρη καί στό νόμο; Γιατί ὁ νόμος ἐγινε καί αἰτία γιά πρόσθετη κατάκριση, ἐνῶ ἡ χάρη ἐγινε αἰτία δωρεᾶς μέ ὑπεραφθονία.

Ἄφοῦ εἶπε γιά τήν ἀνέκφραστη γενναιοδωρία, ἀναζητάει πάλι τήν ἀρχή καί τή ρίζα καί τοῦ θανάτου καί τῆς ζωῆς. Ποιά λοιπόν εἶναι ἡ ρίζα τοῦ θανάτου; Ἡ ἀμαρτία. Γι' αὐτό καί ἔλεγε: «ὥστε, ὅπως ἀκριβῶς βασίλευσε ἡ ἀμαρτία μέ τό θάνατο, ἔτσι νά βασιλεύσει καί ἡ χάρη μέ τή δικαίωση, γιά νά ἐπικρατήσῃ ἡ αἰώνια ζωή μέ τή μεσιτεία τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ». Αὐτά ὁμοῦς τά εἶπε γιά νά παρουσιάσῃ τήν ἀμαρτία σάν βασιλιά καί τό θάνατο σάν στρατιώτη πού ὑπηρετεῖ κάτω ἀπό τίς διαταγές της καί ὀπλίζεται ἀπό αὐτήν. Ἐπομένως, ἐάν αὐτή ὀπλισε τό θάνατο, εἶναι ὀλαφάνερο ὅτι ἡ δικαίωση, πού τήν ἐξαφανίζει καί πού ἦρθε μέ τή χάρη, ὄχι μόνο ἀφοπλίζει τό θάνατο, ἀλλά καί τόν ἐξαφανίζει, καί διαλύει ὀλόκληρη τή βασιλεία της τόσο πιά πολύ, ὅσο καί πιά μεγαλύτερη εἶναι ἀπό αὐτήν, καί ἔρχεται ὄχι μέ τήν βοήθεια ἀνθρώπου καί διαβόλου, ἀλλά μέ τή βοήθεια Θεοῦ καί χάριτος, καί ὀδηγεῖ τή ζωή μας στό ἀνώτερο καί ἀπειρο ἀγαθό. Καθόσον δέ θά ἔχει πιά αὐτή τέλος, γιά νά μάθῃς καί ἀπό ἐδῶ τήν ὑπεροχή της. Γιατί ἡ ἀμαρτία μᾶς ἔβγαλε ἔξω ἀπό τήν παρούσα ζωή, ἐνῶ ὅταν ἦρθε ἡ χάρη, ὄχι μόνο μᾶς ἔδωσε τήν παρούσα ζωή, ἀλλά καί μᾶς δώρησε τήν ἀθάνατη καί αἰώνια. Καί ὄλα αὐτά τά πρόσφερε σέ μᾶς ὁ Χριστός. Μήν ἀμφιβάλλῃς λοιπόν γιά τή ζωή, ἐφόσον ἔχεις τή δικαίωση. Καθόσον ἡ δικαίωση εἶναι ἀνώτερη ἀπό τή ζωή, ἀφοῦ εἶναι καί μητέρα της.

5. «Τί λοιπόν; Θά ἐπιμείνουμε στήν ἀμαρτία, γιά νά μᾶς δοθεῖ μέ ἀφθονία ἡ χάρη; Μακριά μιά τέτοια σκέψη». Πάλι προχωρεῖ στόν ἠθικότερο λόγο, χωρίς νά τόν ἔχει ἀναφέρει προηγουμένως, γιά νά μή φανεῖ στοῦ πολλούς πῶς εἶναι ἐνοχλητικός καί δυσάρεστος, ἀλλά τό κάνει ἐξ αἰτίας τῆς φυσικῆς ἀκολουθίας τῶν δογμάτων. Γιατί, παρουσιάζοντας μιά τέτοια ποικιλία στό λόγο του, γιά νά μή δείξουν δυσαρέσκεια ἐκεῖνοι πρὸς τά λεγόμενά του, γι' αὐτό καί ἔλεγε, «σᾶς ἔγραψα ὁμοῦς μέ περισσότερη τόλμη σέ μερικά σημεῖα»³, πολύ περισσότερο, ἂν δέν ἔκαμε αὐτό, θά φαινόταν σ'

ᾧφθη. Ἐπεὶ οὖν ἔδειξε μεγάλην οὖσαν τὴν χάριν τῷ μεγάλα ἰάσασθαι ἁμαρτήματα, ἐκ δὲ τούτου ἐδόκει παρὰ τοῖς ἀνοήτοις προτροπὴ τὸ λεγόμενον εἰς ἁμαρτίαν εἶναι, εἰ γὰρ διὰ τοῦτο μείζων ἢ χάρις ἐφάνη, φησὶν, ἐπειδὴ μεγάλα ἡμάρτομεν, μὴ ἀποστῶμεν ἁμαρτάνοντες, ἵνα πλείων ἢ χάρις δειχθῇ· ἴν' οὖν μὴ ταῦτα λέγωσιν ἢ 5 ὑπονοῶσιν, ὄρα πῶς ἀνατρέπει τὴν ἀντίθεσιν, πρῶτον μὲν τῇ ἀπογορεύσει, λέγων, «μὴ γένοιτο», ὅπερ ἐπὶ τῶν σφόδρα ὠμολογημένων ἀτόπων ποιεῖν εἴωθεν, ἔπειτα καὶ λογισμὸν τίθησιν ἀναντίρρητον.

Ποῖον δὴ τοῦτον; «Οἵτινες ἀπεθάνομεν τῇ ἁμαρτίᾳ, πῶς ἔτι 10 ζήσομεν ἐν αὐτῇ;». Τί ἐστίν, «ἀπεθάνομεν»; Ἦ ὅτι, τὸ ἐκείνης μέρος καὶ τὸ εἰς αὐτὴν ἦκον, ἀπόφασιν ἐδεξάμεθα πάντες, ἢ ὅτι νεκροὶ γεγόναμεν αὐτῇ, πιστεύσαντες καὶ φωτισθέντες· ὁ καὶ μᾶλλον ἔστιν εἰπεῖν· τοῦτο γὰρ καὶ τὸ ἐξῆς κείμενον ἐμφαίνει. Τί δέ ἐστι, νεκροῦς αὐτῇ γεγονέναι; Τὸ πρὸς μηδὲν ὑπακούειν αὐτῇ λοιπόν. 15 Τοῦτο μὲν γὰρ τὸ βάπτισμα ἐποίησεν ἅπαξ, ἐνέκρωσεν ἡμᾶς αὐτῇ· δεῖ δὲ λοιπὸν παρὰ τῆς ἡμετέρας σπουδῆς κατορθοῦσθαι αὐτὸ διηνεκῶς, ὥστε, κἂν μυρία ἐπιτάτῃ, μηκέτι ὑπακούειν, ἀλλὰ μένειν ἀκίνητον ὥσπερ τὸν νεκρόν. Καίτοιγε ἀλλαχοῦ φησιν, ὅτι αὐτὴ ἢ ἁμαρτία ἀπέθανεν· ἀλλ' ἐκεῖ μὲν εὐκολον βουλόμενος δεῖξαι τὴν 20 ἀρετὴν, τοῦτο τίθησιν, ἐνταῦθα δέ, ἐπειδὴ διεγεῖραι σπεύδει τὸν ἀκροατὴν, ἐπ' αὐτὸν μεταφέρει τὸν θάνατον. Εἴτα, ἐπειδὴ ἀσαφὲς ἦν τὸ εἰρημένον, ἐρμηνεύει πάλιν αὐτὸ καὶ ἐπιπληκτικῶς τῷ λόγῳ χρώμενος. «Ἦ ἀγνοεῖτε», φησὶν, «ἀδελφοί, ὅτι ὅσοι εἰς Χριστὸν ἐβαπτίσθημεν, εἰς τὸν θάνατον αὐτοῦ ἐβαπτίσθημεν; Συνετάφημεν 25 οὖν αὐτῷ διὰ τοῦ βαπτίσματος εἰς τὸν θάνατον».

Τί ἐστίν, «εἰς τὸν θάνατον αὐτοῦ ἐβαπτίσθημεν»; Εἰς τὸ καὶ αὐτοὶ ἀποθανεῖν, ὥσπερ ἐκεῖνος· σταυρὸς γὰρ ἐστὶ τὸ βάπτισμα. Ὅπερ οὖν ὁ σταυρὸς τῷ Χριστῷ καὶ ὁ τάφος, τοῦτο ἡμῖν τὸ βάπτισμα γέγονεν, εἰ καὶ μὴ ἐπὶ τῶν αὐτῶν. Αὐτὸς μὲν γὰρ σαρκὶ καὶ

αυτούς σκληρότερος. Ἀφοῦ λοιπόν ἔδειξε, πὼς εἶναι μεγάλη ἡ χάρη μέ τὸ ὅτι θεράπευσε μεγάλα ἁμαρτήματα, ἀπ' αὐτὸ ὁμῶς φαινόταν στοὺς ἀνόητους πὼς τὸ λεγόμενον ἦταν προτροπὴ γιὰ ἁμαρτία (γιατί, ἂν γι' αὐτὸ φάνηκε ἡ χάρη μαγαλύτερη, λέγει, ἐπειδὴ κάναμε μεγάλες ἁμαρτίες, ἄς μὴ σταματήσουμε ν' ἁμαρτάνουμε, γιὰ νὰ φανεῖ περισσότερη ἡ χάρη), γιὰ νὰ μὴν λέγουν λοιπόν αὐτὰ ἢ γιὰ νὰ μὴν τὰ ὑπονοῦν, πρόσεχε πῶς ἀνατρέπει τὴν ἀντίθεση, πρῶτα βέβαια μέ τὴν ἀπαγόρευση, λέγοντας, «μὴ γένοιτο», πράγμα πού συνηθίζει νὰ τὸ κάνει σ' ἐκεῖνα πού ὁμολογήθηκαν παράλογα, ἔπειτα ἀναφέρει καὶ συλλογισμό ἀναντίρρητο.

Ποιὸς λοιπόν εἶναι αὐτός; «Ἐμεῖς πού πεθάνουμε ὡς πρὸς τὴν ἁμαρτία, πῶς θὰ ζήσουμε ἀκόμη μέσα σ' αὐτήν;». Τί σημαίνει, «πεθάνουμε»; Ἡ ὅτι τὸ δικό της κλῆρο καὶ ἐκεῖνο πού ἀνήκει σ' αὐτή, τὸ δεχτήκαμε ὅλοι σάν ἀπόφαση, ἢ ὅτι ἔχουμε γίνει νεκροὶ ὡς πρὸς αὐτήν, ἐπειδὴ πιστέψαμε καὶ βαπτισθήκαμε, πράγμα πού περισσότερο μπορούμε νὰ θεωρήσουμε σωστὸ. Γιατί αὐτὸ φανερώνει καὶ τὸ παρακάτω κείμενο. Τί ὁμῶς σημαίνει, ἔχουμε γίνει νεκροὶ ὡς πρὸς αὐτήν; Τὸ ὅτι δέν ὑπακούομε καθόλου πιά σ' αὐτήν. Γιατί αὐτὸ τὸ ἔκαμε τὸ βάπτισμα μιά φορά, μᾶς νέκρωσε γι' αὐτήν, πρέπει ὁμῶς στή συνέχεια νὰ κατορθώνεται αὐτὸ διαρκῶς ἀπὸ τὴ δική μας προσπάθεια, ὥστε, καὶ ἂν ἀκόμη δίνει ἄπειρες διαταγές, νὰ μὴν ὑπακούει κανεὶς πιά, ἀλλὰ νὰ μένει ἀκίνητος ὅπως ἀκριβῶς ὁ νεκρός. Ἡ ἀν καὶ βέβαια ἄλλοῦ λέγει, ὅτι ἡ ἴδια ἡ ἁμαρτία πέθανε. Ἀλλὰ ἐκεῖ τὸ λέγει αὐτὸ, ἐπειδὴ θέλει νὰ δείξει πὼς ἡ ἀρετὴ εἶναι εὐκόλη, ἐνῶ ἐδῶ, ἐπειδὴ προσπαθεῖ νὰ διεγείρει τὸν ἀκροατὴ, μεταφέρει σ' αὐτὸν τὸ θάνατο. Ἐπειτα, ἐπειδὴ ἦταν ἀσαφές αὐτὸ πού εἰπώθηκε, τὸ ἐρμηνεύει πάλι, χρησιμοποιώντας τὸ λόγο καὶ ἐπιτιμητικά. «Ἡ δέν ξέρετε», λέγει, «ἀδελφοί, ὅτι ὅσοι βαπτισθήκαμε στό Χριστό, βαπτισθήκαμε στό θάνατό του; Θαφτήκαμε λοιπόν μαζί του μέ τὸ βάπτισμα στό θάνατο».

Τί σημαίνει, «βαπτισθήκαμε στό θάνατό του; Στό νὰ πεθάνουμε καὶ ἐμεῖς, ὅπως ἀκριβῶς ἐκεῖνος, γιατί ὁ σταυρός εἶναι τὸ βάπτισμα. Αὐτὸ λοιπόν πού ἐγινε στό Χριστό ὁ σταυρός καὶ ὁ τάφος, αὐτὸ σ' ἐμᾶς ἐγινε τὸ βάπτισμα, ἂν ὄχι καὶ γιὰ τὰ ἴδια. Γιατί

ἀπέθανε καὶ ἐτάφη, ἐμεῖς δὲ ἁμαρτία ἀμφοτέρα. Διὸ οὐκ εἶπε, σύμφυτοι τῷ θανάτῳ, ἀλλά, «τῷ ὁμοιώματι τοῦ θανάτου». Θάνατος μὲν γὰρ καὶ τοῦτο κάκεῖνο, ἀλλ' οὐχὶ τοῦ αὐτοῦ ὑποκειμένου· ἀλλ' ὁ μὲν σαρκὸς ὁ τοῦ Χριστοῦ, ὁ δὲ ἁμαρτίας ὁ ἡμέτερος. Ὡσπερ 5 οὖν ἐκεῖνος ἀληθῆς, οὕτω καὶ οὗτος. Ἄλλ', εἰ καὶ ἀληθῆς, δεῖ καὶ τὰ παρ' ἡμῶν συνεισενεχθῆναι πάλιν· διὸ καὶ ἐπήγαγεν· «Ἵνα, ὡσπερ ἠγέρθη Χριστὸς ἐκ νεκρῶν διὰ τῆς δόξης τοῦ Πατρός, οὕτω καὶ ἡμεῖς ἐν καινότητι ζωῆς περιπατήσωμεν». Ἐνταῦθα μετὰ τῆς ἐπιμελείας τοῦ βίου καὶ τὸν περὶ τῆς ἀναστάσεως αἰνίττε-
10 ται λόγον. Πῶς; Ἐπίστευσας, φησὶν, ὅτι ἀπέθανεν ὁ Χριστὸς καὶ ὅτι ἠγέρθη; Οὐκοῦν καὶ τὸ σὸν πίστευε· τοῦτο γὰρ ἔοικεν ἐκείνῳ, ἐπειδὴ καὶ τὸ σὸν καὶ σταυρὸς καὶ τάφος. Εἰ γὰρ ἐν θανάτῳ ἐκοινωνήσας καὶ ταφῇ, πολλῶ μᾶλλον ἐν ἀναστάσει καὶ ζωῇ. Τοῦ γὰρ μείζονος λυθέντος, τῆς ἁμαρτίας, οὐ δεῖ περὶ τοῦ ἐλάττοντος ἀμφι-
15 βάλλειν λοιπὸν, τῆς τοῦ θανάτου ἀναιρέσεως.

6. Ἄλλὰ ταῦτα μὲν τέως ἀφήσι λογίζεσθαι τῷ συνειδῶτι τῶν ἀκροωμένων, αὐτὸς δὲ προκειμένης τῆς μελλούσης, ἑτέραν ἡμᾶς ἀνάστασιν ἀπαιτεῖ, τὴν καινὴν πολιτείαν, τὴν κατὰ τὸν παρόντα βίον ἐκ τῆς τῶν τρόπων μεταβολῆς γινομένην. Ὄταν γὰρ ὁ πόρνος
20 γένηται σῶφρων, καὶ ὁ πλεονέκτης ἐλεήμων, καὶ ὁ τραχὺς ἡμερος, καὶ ἐνταῦθα ἀνάστασις γέγονεν ἐκείνης οὔσα προοίμιον. Καὶ πῶς ἀνάστασις; Τῆς μὲν ἁμαρτίας νεκρωθείσης, τῆς δὲ δικαιοσύνης ἀναστάσης, καὶ τῆς μὲν παλαιᾶς ζωῆς ἀφανισθείσης, τῆς δὲ καινῆς ταύτης καὶ ἀγγελικῆς πολιτευομένης. Ὄταν δὲ ἀκούσης καινὴν
25 ζωὴν, πολλὴν ζῆτει τὴν ἐναλλαγὴν καὶ μεγάλην τὴν μεταβολὴν. Ἄλλὰ γὰρ δακρῦσαί μοι λοιπὸν ἔπεισι καὶ στενάξαι μέγα, ὅταν ἐννοήσω πόσῃ μὲν ἡμᾶς ἀπαιτεῖ φιλοσοφίαν ὁ Παῦλος, πόσῃ δὲ ἑαυτοὺς ἐξεδώκαμεν ραθυμία, μετὰ τὸ βάπτισμα ἐπὶ τὸ πρότερον ἐπανιόντες γῆρας, καὶ εἰς τὴν Αἴγυπτον ἀνακάμπτοντες, καὶ τῶν

αὐτός βέβαια ὡς πρὸς τὸ σῶμα καὶ πέθανε καὶ θάφτηκε, ἐνῶ ἡμεῖς ὡς πρὸς τὴν ἁμαρτία πάθαμε τὸ ἴδιο. Γι' αὐτὸ δὲν εἶπε, 'σύμφυτοι στὸ θάνατο', ἀλλὰ, «στὸ ὁμοίωμα τοῦ θανάτου»⁴. Γιατὶ θάνατος βέβαια εἶναι καὶ τὸ ἓνα καὶ τὸ ἄλλο, ὄχι ὁμῶς τοῦ ἴδιου πράγματος· ὁ θάνατος τοῦ Χριστοῦ ἦταν θάνατος τοῦ σώματος, ἐνῶ ὁ δικός μας εἶναι θάνατος τῆς ἁμαρτίας. Ὅπως ἀκριβῶς ἐκεῖνος ἦταν πραγματικός, ἔτσι καὶ αὐτός. Ἀλλὰ μολονότι ἦταν πραγματικός, πρέπει νὰ προσφερθοῦν πάλι καὶ τὰ δικά μας. Γι' αὐτὸ καὶ πρόσθεσε· «ὥστε, ὅπως ἀκριβῶς ἀναστήθηκε ὁ Χριστός ἀπὸ τοὺς νεκρούς μέ τὴν ἐνδοξη δύναμη τοῦ Πατέρα του, ἔτσι καὶ ἡμεῖς νὰ ζήσουμε μέσα στὴ νέα ζωὴ». Ἐδῶ μαζί μέ τὴ φροντίδα γιὰ τὴ ζωὴ μας ὑπονοεῖ καὶ τὸ λόγο γιὰ τὴν ἀνάσταση. Πῶς; Πίστεψες, λέγει, ὅτι πέθανε ὁ Χριστός καὶ ὅτι ἀναστήθηκε; Ἐπομένως καὶ γιὰ τὸ δικό σου νὰ πιστεύεις. Γιατὶ αὐτὸ μοιάζει μ' ἐκεῖνο, ἀφοῦ καὶ τὸ δικό σου εἶναι καὶ σταυρός καὶ τάφος. Ἐάν λοιπὸν ἔλαβες μέρος στὸ θάνατο καὶ στὴν ταφή, πολὺ περισσότερο θὰ λάβεις στὴν ἀνάσταση καὶ στὴ ζωὴ. Γιατὶ, ἀφοῦ καταλύθηκε τὸ μεγαλύτερο, δηλαδή ἡ ἁμαρτία, δὲν πρέπει ν' ἀμφιβάλλουμε πλέον γιὰ τὸ μικρότερο, δηλαδή τὴν κατάργηση τοῦ θανάτου.

6. Ἄλλ' αὐτὰ βέβαια πρῶτα ἀφήνει νὰ τὰ συλλογίζεται ἡ συνείδηση τῶν ἀκροατῶν, αὐτὸς ὁμῶς, ἐνῶ γίνεται λόγος γιὰ τὴν μελλοντική, ἀπαιτεῖ ἀπὸ μᾶς ἄλλη ἀνάσταση, τὸ νέο τρόπο ζωῆς, πού γίνεται στὴν παρούσα ζωὴ ἀπὸ τὴν ἀλλαγὴ τῆς συμπεριφορᾶς μας. Γιατὶ ὅταν ὁ πόρνος γίνεῖ ἐγκρατῆς, καὶ ὁ πλεονέκτης ἐλεήμονας, καὶ ὁ ἄγριος ἡμερος, καὶ ἐδῶ ἔγινε ἀνάσταση, πού εἶναι προοίμιο ἐκείνης. Καὶ πῶς ἔγινε ἀνάσταση; Μὲ τὸ ὅτι ἡ ἁμαρτία νεκρώθηκε, ἐνῶ ἡ δικαιοσύνη ἀναστήθηκε, μέ τὸ ὅτι ἡ παλαιὰ ζωὴ ἐξαφανίσθηκε, καὶ ἐπικρατεῖ αὐτὴ ἡ νέα καὶ ἀγγελικὴ. Ὅταν ὁμῶς ἀκούσεις γιὰ νέα ζωὴ, νὰ ζητᾶς πολλὴ τὴν ἀλλαγὴ καὶ μεγάλη τὴ μεταβολή. Ἄλλ' ὁμῶς τὴ στιγμὴ αὐτὴ μοῦ ἔρχεται νὰ δακρῶσω καὶ νὰ στενάξω πολὺ, σκεπτόμενος πόση ἐγκράτεια ἀπαιτεῖ ἀπὸ μᾶς ὁ Παῦλος καὶ σὲ πόση ἀδιαφορία παραδώσαμε ἡμεῖς τὸν ἑαυτό μας, ἀφοῦ μετὰ τὸ βάπτισμα ἐπιστρέφουμε στὰ προηγούμενα γηρατεία, γυρίζουμε πίσω στὴν Αἴγυπτο, καὶ θυμόμαστε τὰ

σκορόδων μεμνημένοι μετὰ τὸ μάννα. Δέκα γὰρ καὶ εἴκοσιν ἡμέρας παρ' αὐτὸ τὸ φῶτισμα μεταβαλλόμενοι, τοῖς προτέροις πάλιν ἐπιχειροῦμεν.

Ἄλλ' οὐκ ἀριθμὸν ἡμερῶν τακτόν, ἀλλ' ὅλον ἡμᾶς τὸν βίον 5 ἀπαιτεῖ ταύτην τὴν πολιτείαν ὁ Παῦλος. Ἡμεῖς δὲ ἐπὶ τὸν πρότερον ἐπενερχόμεθα ἕμετον, μετὰ τὴν ἀπὸ τῆς χάριτος νεότητα τὸ ἀπὸ τῶν ἀμαρτιῶν κατασκευάζοντες γῆρας. Καὶ γὰρ τὸ χρημάτων ἐρᾶν καὶ τὸ δουλεύειν ἐπιθυμίαις ἀτόποις καὶ πᾶσα ἀπλῶς ἀμαρτία παλαιοῦν εἴωθε τὸν ἐργαζόμενον· «τὸ δὲ παλαιούμενον καὶ γηράσκον 10 ἐγγὺς ἀφανισμοῦ». Οὐ γὰρ ἐστίν, οὐκ ἐστίν οὕτω σῶμα ὑπὸ χρόνων παραλελυμένον ἰδεῖν, ὡς ψυχὴν ὑπὸ ἀμαρτημάτων πολλῶν σαθρουμένην καὶ καταπίπτουσαν. Καὶ γὰρ εἰς ἐσχάτην ληρωδίαν ἐξάγεται λοιπόν, ἄσημα φθειγγομένη καθάπερ οἱ γεγηρακότες καὶ παραπαίοντες, καὶ κορυζῆς ἀναπεπλησμένη καὶ παραπληξίας πολ- 15 λῆς καὶ λήθης, καὶ λήμας πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν ἔχουσα, καὶ ἀνθρώποις βδελυρὰ καὶ τῷ διαβόλῳ εὐχείρωτος. Καὶ γὰρ τοιαῦται αἱ τῶν ἀμαρτωλῶν ψυχαὶ.

Ἄλλ' οὐχ αἱ τῶν δικαίων, ἀλλὰ νεάζουσι καὶ σφριγῶσι καὶ ἐν αὐτῷ τῆς ἡλικίας εἰσὶ τῷ ἄνθει διαπαντός, πρὸς ἅπασαν μάχην 20 καὶ πάλιν αἰεὶ παρεσκευασμένοι· αἱ δὲ τῶν ἀμαρτωλῶν, κἂν μικρὰν δέξωνται προσβολήν, ἔπεσόν τε εὐθέως καὶ ἀπώλοντο. Καὶ τοῦτο δηλῶν ὁ προφήτης ἔλεγεν, ὅτι «ὡσεὶ χνοῦς, ὃν ἐκρίπτει ὁ ἄνεμος ἀπὸ προσώπου τῆς γῆς», οὕτως εἰσὶν εὐρίπιστοι καὶ εἰς ἐπήρειαν πᾶσι προκείμενοι οἱ ἐν ἀμαρτίαις ζῶντες. Οὔτε γὰρ ὀρῶ- 25 σιν ὑγιῶς, οὐκ ἀκούουσιν εἰλικρινῶς, οὐ φθέγγονται ἔναρθρα, ἀλλὰ πολλῆς μὲν γέμουσι τῆς λυγγός, πολὺν δὲ ἐν τῷ στόματι περιρρέοντα τὸν σίελον περιφέρουσι. Καὶ εἴθε σίελον καὶ οὐδὲν ἦν ἄτοπον· νυνὶ δὲ παντὸς βορβόρου ρήματα δυσωδέστερα προῖενται, καὶ τὸ δὴ χαλεπώτερον, ὅτι οὐδὲ ἀποπτύσαι τὸν σίελον τούτων τῶν 30 ρημάτων ἰσχύουσιν, ἀλλὰ τῇ χειρὶ δεχόμενοι μετὰ πολλῆς τῆς βδε-

5. Ἑβρ. 8, 13.

6. Ψαλμ. 1, 4.

σκόρδα μετά τό μάννα πού μᾶς δόθηκε. Γιατί, ἀφοῦ δείξουμε ἀλλαγὴ γιὰ δέκα καί εἴκοσι ἡμέρες μετά ἀπό τό βάπτισμα αὐτό, ἐπιχειροῦμε πάλι τά προηγούμενα.

Ὁ Παῦλος βέβαια ἀπαιτεῖ αὐτόν τόν τρόπο ζωῆς ὄχι γιὰ ὀρισμένο ἀριθμό ἡμερῶν, ἀλλά γιὰ ὀλόκληρη τή ζωὴ μας. Ἐμεῖς ὁμως ἐπανερχόμεστε στήν προηγούμενη κακολογία, προετοιμάζοντας ὕστερα ἀπό τήν νεότητα πού προέρχεται ἀπό τή χάρη τά γηρατειά πού δημιουργοῦνται ἀπό τίς ἁμαρτίες. Γιατί πραγματικά ἡ ἀγάπη τῶν χρημάτων καί ἡ δουλεία στίς παράλογες ἐπιθυμίες καί γενικά κάθε ἁμαρτία παλαιώνει ἐκεῖνον πού τήν κάνει· «ἐκεῖνο ὁμως πού παλαιώνει καί γερνάει, βρίσκεται κοντά στόν ἐξαφανισμό»⁵. Γιατί δέν εἶναι δυνατό, δέν εἶναι δυνατό νά δοῦμε τό σῶμα ν' ἀδυνατίζει τόσο ἀπό τό χρόνο, ὅσο ἡ ψυχὴ ἀδυνατίζει καί καταβάλλεται ἀπό τά πολλά ἁμαρτήματα. Γιατί στή συνέχεια φθάνει καί στή χειρότερη μωρολογία, λέγοντας ἀκατανόητα λόγια, ὅπως ἀκριβῶς ἐκεῖνοι πού ἔχουν γεράσει καί παραπαίουν, εἶναι γεμάτη ἀπό μωρία καί παραφροσύνη πολλή καί λήθη, ἔχει 'τσιμπλες' στά μάτια της, εἶναι μισητή στούς ἀνθρώπους, καί νικιέται εὐκολα ἀπό τό διάβολο. Γιατί πραγματικά τέτοιες εἶναι οἱ ψυχές τῶν ἁμαρτωλῶν.

Ὅμως οἱ ψυχές τῶν δικαίων δέν εἶναι τέτοιες, ἀλλ' εἶναι νέες καί γεμάτες σφρίγος, καί σ' αὐτό τό ἄνθος τῆς ἡλικίας βρίσκονται παντοτινά, προετοιμασμένες πάντοτε γιὰ κάθε μάχη καί πάλη, ἐνῶ οἱ ψυχές τῶν ἁμαρτωλῶν, καί μικρὴ ἐπίθεση ἀκόμη ἂν δεχθοῦν, ἀμέσως ἔπεσαν καί καταστράφηκαν. Καί αὐτό φανερώνοντας ὁ προφήτης ἔλεγε, ὅτι «σάν τό χνούδι, πού τό ἐξαφανίζει ὁ ἄνεμος ἀπό τό πρόσωπο τῆς γῆς»⁶, ἔτσι φέρονται εὐκολα ἐδῶ καί ἐκεῖ καί ἐπηρεάζονται ἀπ' ὅλους ἐκεῖνοι πού ζοῦν μέσα στίς ἁμαρτίες. Γιατί οὔτε βλέπουν σωστά, οὔτε ἀκοῦν εἰλικρινά, οὔτε μιλοῦν καθαρά, ἀλλ' ἔχουν καί πολύ λόξυγγα καί περιφέρουν πολύ σάλιο, πού τρέχει ἀφθονο στό στόμα τους. Καί μακάρι νά ἦταν σάλιο, πράγμα πού δέν θά ἦταν καθόλου παράλογο. Τώρα ὁμως ξεστομίζουν λόγια πιό βρωμερά ἀπό κάθε βουρκο, καί τό πιό φοβερό μάλιστα, ὅτι δέν μποροῦν νά φτύσουν τό σάλιο αὐτῶν τῶν λόγων, ἀλλά συγκεντρώνοντάς το στό χέρι τους μέ πολλή ἀηδία,

λυγμίας, πάλιν αὐτόν προστρίβονται παχὺν ὄντα καὶ δυσδιάτμητον. Τάχα ναυτιᾶτε πρὸς τὴν διήγησιν· οὐκοῦν μᾶλλον πρὸς τὴν πρᾶξιν. Εἰ γὰρ ἐν σώματι ταῦτα ἀηδῆ συμβαίνοντα, πολλῶ μᾶλλον ἐν τῇ ψυχῇ.

5 Τοιοῦτος ἦν ἐκεῖνος ὁ παῖς ὁ πάντα τὰ ἑαυτοῦ κατεδηδοκῶς, καὶ εἰς ἐσχάτην κακίαν κατενεχθεὶς, παντὸς ληροῦντος καὶ νενοσηκότος ἀσθενέστερον διακείμενος. Ἄλλ' ἐπειδὴ ἐβουλήθη, γέγονεν ἄφνω νέος, ἀπὸ γνώμης μόνης καὶ μεταστάσεως. Ἐπειδὴ γὰρ εἶπεν, «ἐπιστρέψω πρὸς τὸν πατέρα μου», τὸ ρῆμα τοῦτο αὐτῷ πάν-
10 τα ἐκόμισε τ' ἀγαθὰ· μᾶλλον δὲ οὐ τὸ ρῆμα ἀπλῶς, ἀλλὰ τὸ ἔργον τῷ ρήματι προστεθέν. Οὐδὲ γὰρ εἶπεν, ἔπανέλθω, καὶ ἔμεινεν, ἀλλ' εἶπεν, «ἐπανέλθω», καὶ ἐπανῆλθε, καὶ τὴν ὁδὸν πᾶσαν ὑπέστρεψεν ἐκείνην. Οὕτω καὶ ἡμεῖς ποιῶμεν· κἂν εἰς τὴν ὑπερορίαν ἀπενεχθῶμεν, ἐπανέλθωμεν πρὸς τὸν πατρῶον οἶκον, καὶ μὴ κα-
15 τοκνήσωμεν πρὸς τὸ τῆς ὁδοῦ μῆκος. Ἄν γὰρ βουλευθῶμεν, εὐκόλος ἢ ἐπάνοδος γίνεται καὶ ταχίστη, μόνον ἀφῶμεν τὴν ξένην καὶ τὴν ἀλλοτρίαν· τοῦτο γὰρ ἡ ἀμαρτία, πόρρω τῆς οἰκίας ἡμᾶς ἀπάγουσα τοῦ πατρὸς. Ἀφῶμεν τοίνυν αὐτήν, ἵνα ταχέως πρὸς τὸν πατρῶον ἐπανέλθωμεν οἶκον. Καὶ γὰρ φιλόστοργός ἐστιν ὁ Πατὴρ
20 καὶ τῶν εὐδοκιμούντων οὐχ ἤττον ἡμᾶς τιμῆσει μεταβαλλομένους, ἀλλὰ καὶ πλέον· ἐπεὶ καὶ ἐκεῖνον ὁ πατὴρ τότε μειζόνως ἐτίμησε· καὶ γὰρ μειζόνως αὐτὸς ἦσθη τὸν παῖδα ἀπολαβών.

Καὶ πῶς ἐπανέλθω, φησίν; Ἀρχὴν ἐπίθες τῷ πράγματι μόνον, καὶ τὸ πᾶν γέγονε· στῆθι τῆς κακίας, καὶ μὴ προέλθης περαι-
25 τέρω, καὶ ἤδη τοῦ παντὸς ἐπελάβου. Καθάπερ γὰρ τοῖς κάμνουσι τὸ μὴ χειρόν σχεῖν ἀρχὴ γένοιτ' ἂν τοῦ βέλτιον ἔχειν, οὕτω καὶ ἐπὶ τῆς κακίας συμβαίνει· μὴ περαιτέρω προβῆς καὶ τέλος ἔξει σοι τὰ τῆς πονηρίας. Κἂν δύο ποιήσης τοῦτο ἡμέρας, τῇ τρίτῃ εὐκολώτερον ἀποστήσῃ, καὶ μετὰ τρεῖς καὶ δέκα προσθήσεις, εἶτα εἴκοσιν,

7. Ἀναφέρεται στὸν ἄσωτο τῆς παραβολῆς. Βλ. Λουκᾶ 15, 11-32.

τό μασοῦν πάλι, ἐπειδὴ εἶναι παχύ καὶ δύσκολα διαλύεται. Ἴσως αἰσθάνεσθε ἀηδία ἀπὸ τὰ λεγόμενα· ἀλλὰ νὰ αἰσθάνεστε περισσότερο ἀπὸ τὴν πράξη. Γιατί, ἂν αὐτὰ εἶναι ἀηδή, ὅταν συμβαίνουν στό σῶμα, πολύ περισσότερο εἶναι τέτοια, ὅταν συμβαίνουν στήν ψυχή.

Τέτοιος ἦταν ἐκεῖνος ὁ νέος⁷, πού σπατάλησε ἄσωτα ὅλη τὴν περιουσία του καὶ κατρακύλισε στή χειρότερη κακία, καὶ ἦταν περισσότερο ἄρρωστος ἀπὸ κάθε παράφρονα καὶ ἄρρωστο. Ἄλλ', ἐπειδὴ θέλησε, ἔγινε ξαφνικά νέος, μόνο ἀπὸ τὴ διάθεση καὶ τὴ μεταβολή. Ὅταν λοιπὸν εἶπε, «θά ἐπιστρέψω στόν πατέρα μου», ὁ λόγος αὐτός τοῦ ἔφερε ὅλα τὰ ἀγαθὰ· ἢ καλύτερα, ὄχι μόνο ὁ λόγος, ἀλλὰ τὸ ἔργο πού προστέθηκε στό λόγο. Γιατί δέν εἶπε, 'θά ἐπιστρέψω' καὶ παρέμεινε, ἀλλ' εἶπε, «θά ἐπιστρέψω», καὶ ἐπέστρεψε, καὶ βάδισε ὅλο τὸ δρόμο ἐκεῖνο τῆς ἐπιστροφῆς. Ἔτσι καὶ ἐμεῖς ἄς κάνουμε. Καὶ ἂν ἀκόμη ἔχουμε φύγει σέ ξένη χώρα, ἄς ἐπιστρέψουμε στό πατρικό σπίτι καὶ ἄς μὴ διστάσουμε ἀπὸ τὴν ἀπόσταση τοῦ δρόμου. Γιατί, ἂν θελήσουμε, ἡ ἐπιστροφή γίνεται εὐκολη καὶ πάρα πολύ γρήγορη, μόνο νὰ ἐγκαταλείψουμε τὴν ξένη καὶ ἐχθρική χώρα. Γιατί αὐτὸ εἶναι ἡ ἁμαρτία, μᾶς ὀδηγεῖ μακριὰ ἀπὸ τὸ σπίτι τοῦ Πατέρα μας. Ἄς τὴν ἐγκαταλείψουμε λοιπὸν, γιὰ νὰ ἐπιστρέψουμε γρήγορα στό πατρικό σπίτι. Γιατί καὶ φιλόστοργος εἶναι ὁ Πατέρας, καὶ ὅταν ἀλλάζουμε συμπεριφορά, δέ θὰ μᾶς τιμήσει λιγότερο ἀπὸ ἐκείνους πού εὐτυχοῦν, ἀλλὰ καὶ περισσότερο· καθόσον καὶ αὐτός ἐνίωσε πολύ μεγάλη εὐχαρίστηση πού ἀπέκτησε πάλι τὸν υἱό του.

Καὶ πῶς, λέγει, θὰ ἐπιστρέψω; Κάνε ἀρχὴ στήν ἐπιστροφή μόνο, καὶ τὸ πᾶν ἔγινε. Σταμάτησε τὴν κακία, καὶ μὴν προχωρήσεις παραπέρα, καὶ ἤδη ἐπέτυχες τὸ πᾶν. Γιατί, ὅπως ἀκριβῶς στοὺς ἀρρώστους ἢ μὴ χειροτέρευση τῆς ἀσθένειας τους μορεῖ νὰ γίνει ἀρχὴ βελτιώσεως τῆς ὑγείας τους, ἔτσι συμβαίνει καὶ στήν περίπτωση τῆς κακίας. Μὴν προχωρεῖς παραπέρα καὶ θὰ τελειώσει ἡ κακία σου. Καὶ ἂν τὸ κάνεις αὐτὸ δύο ἡμέρες, τὴν τρίτη θ' ἀπομακρυνθεῖς πιό εὐκολα, καὶ μετὰ τίς τρεῖς θὰ προσθέσεις καὶ δέκα, ἔπειτα εἴκοσι, ἔπειτα ἑκατό, ἔπειτα ὀλόκληρη τὴ ζωὴ σου.

εἶτα ἑκάτον, εἶτα τὸν βίον ἅπαντα. Ὅσῳ γὰρ ἂν προβαίνης, εὐκολωτέραν ὄψει τὴν ὁδόν, καὶ ἐπ' αὐτὴν στήσῃ τὴν κορυφήν, καὶ πολλῶν ἀθρόον ἀπολαύσῃ τῶν ἀγαθῶν. Ἐπεὶ καὶ τότε, ὅτε ὁ ἄσωτος ἐπανῆλθεν ἐκεῖνος, αὐλοὶ καὶ κιθάραι καὶ χοροὶ καὶ θαλῖαι
5 καὶ πανηγύρεις ἦσαν· καὶ ὁ ὀφείλων ὑπὲρ τῆς ἀκαίρου δαπάνης καὶ τῆς οὕτω μακρᾶς φυγῆς τὸν παῖδα ἀπαιτῆσαι δίκην, οὐδὲν τούτων ἐποίησεν, ἀλλ' ὡς εὐδοκιμηκότα εἶδε, καὶ οὐδὲ μέχρι ρημάτων ὄνειδίσαι τῷ παιδί, μᾶλλον δὲ καὶ περιεχύθη καὶ κατεφίλησε καὶ μόσχον ἔθυσσε καὶ στολὴν ἐνέδυσσε καὶ ἐν πολλῷ τῷ κόσμῳ κατέ-
10 στησε.

7. Ταῦτα οὖν ἔχοντες καὶ ἡμεῖς τὰ ὑποδείγματα, θαρρῶμεν καὶ μὴ ἀπογινώσκωμεν. Οὐ γὰρ οὕτω χαίρει δεσπότης καλούμενος, ὡς Πατήρ, οὐδὲ δοῦλον ἔχων, ὡς υἱόν· καὶ μᾶλλον τοῦτο βούλεται, ἢ ἐκεῖνο. Διὰ τοῦτο γοῦν καὶ πάντα ἐποίησεν ἅπερ ἐποίησε, καὶ
15 οὐδὲ τοῦ μονογενοῦς ἐφείσατο, ἵνα τὴν υἰοθεσίαν ἀπολάβωμεν, ἵνα μὴ ὡς Δεσπότην μόνον, ἀλλὰ καὶ ὡς Πατέρα αὐτὸν ἀγαπῶμεν. Κἂν τύχη τούτου παρ' ἡμῶν, καθάπερ τις δοξαζόμενος ἐναβρύνεται, καὶ εἰς πάντας αὐτὸ ἐκφέρει, ὁ μηδενὸς δεόμενος τῶν ἡμετέρων. Τοῦτο γοῦν ἐπὶ τοῦ Ἀβραάμ ἐποίησε, πανταχοῦ λέγων,
20 «Ἐγὼ Θεὸς Ἀβραάμ καὶ Ἰσαὰκ καὶ Ἰακώβ». Καίτοιγε τοὺς οἰκέτας ἐχρῆν καλλωπίζεσθαι τούτῳ· νῦν δὲ ὁ δεσπότης φαίνεται τοῦτο ποιῶν. Διὰ τοῦτο καὶ Πέτρῳ φησί, «φιλεῖς με πλέον τούτων;», δεικνὺς ὅτι οὐδὲν πρὸ τούτου ζητεῖ παρ' ἡμῶν. Διὰ τοῦτο καὶ τὸν Ἀβραάμ τὸν υἱὸν θῦσαι ἐκέλευσεν, ἵνα δείξῃ πᾶσιν, ὅτι σφόδρα φι-
25 λεῖται παρὰ τοῦ πατριάρχου. Τοῦτο δὲ τὸ σφόδρα φιλεῖσθαι ἐθέλειν, ἀπὸ τοῦ σφόδρα φιλεῖν γίνεται. Διὰ τοῦτο καὶ τοῖς ἀποστόλοις ἔλεγεν· «ὁ φιλῶν πατέρα ἢ μητέρα ὑπὲρ ἐμέ, οὐκ ἔστι μου ἄξιος».

Διὰ τοῦτο, ὃ πάντων ἡμῖν ἐστὶν οἰκειότερον ἢ ψυχὴ, καὶ ταύτην δευτέραν κελεύει τίθεσθαι τῆς εἰς αὐτὸν ἀγάπης, ἐπειδὴ μεθ'

8. Ἰω. 21, 15.

9. Ματθ. 10, 37.

Γιατί, ὅσο θά προχωρεῖς, θά βλέπεις πιό εὐκολο τό δρόμο, καί θά σταματήσεις ἐπάνω στήν κορυφή καί θ' ἀπολαύσεις πολλά μαζί ἀγαθά. Ἐπειδή καί τότε, ὅταν ἐπέστρεψε ὁ ἄσωτος ἐκεῖνος, αὐλοὶ καί κιθάρες καί χοροὶ καί συμπόσια καί πανηγύρια ἐπακολούθησαν. Καί ἐκεῖνος πού ἔπρεπε νά τιμωρήσει τό νέο γιά τήν ἀκαιρη σπατάλη καί τήν τόσο μακρινή φυγή του, δέν ἔκαμε τίποτε ἀπό αὐτά, ἀλλά τόν εἶδε σάν νά ἦταν εὐτυχισμένος, καί δέν ἐπιτίμησε οὔτε μέ λόγια τό παιδί του, ἢ καλύτερα δέν θέλησε οὔτε κἄν ἀπλῶς καί μόνο νά τοῦ θυμίσει τά προηγούμενα, ἀλλά καί βγῆκε ἔξω, καί τό φίλησε, καί ἔσφαξε μοσχάρι, καί τό ἔντυσε μέ στολή, καί τό στόλισε μέ πολλά στολίδια.

7. Ἐχοντας λοιπόν καί ἐμεῖς αὐτά τά παραδείγματα, ἄς ἔχουμε θάρρος καί ἄς μὴν ἀπελπίζομαστε. Γιατί δέ χαίρεται αὐτός τόσο ὅταν ὀνομάζεται Κύριος, ὅσο ὅταν ὀνομάζεται Πατέρας, οὔτε ὅταν ἔχει δοῦλο, ὅπως ὅταν ἔχει υἱό· καί περισσότερο αὐτό θέλει, πάρα ἐκεῖνο. Γι' αὐτό ἀκριβῶς καί ὅλα τά ἔκανε, καί δέ λυπήθηκε οὔτε τόν μονογενή Υἱό του, γιά νά λάβουμε τήν υἱοθεσία, γιά νά μὴν τόν ἀγαπᾶμε σάν κύριο μόνο, ἀλλά καί σάν Πατέρα. Καί ἂν ἐπιτύχει αὐτό ἀπό μᾶς, καμαρώνει ὅπως ἀκριβῶς κάποιος πού δοξάζεται, καί σ' ὄλους τό ἀνακοινώνει αὐτό, ἐκεῖνος πού δέν ἔχει ἀνάγκη τίποτε ἀπό τά δικά μας. Αὐτό λοιπόν ἔκανε στήν περίπτωση τοῦ Ἀβραάμ, λέγοντας παντοῦ· «ἐγώ ὁ Θεός τοῦ Ἀβραάμ καί τοῦ Ἰσαάκ καί τοῦ Ἰακώβ». Μολονότι βέβαια οἱ δοῦλοι ἔπρεπε νά ὑπερηφανεύονται μ' αὐτό, ἐνῶ τώρα ὁ Κύριος φαίνεται νά τό κάνει αὐτό. Γι' αὐτό καί στόν Πέτρο λέγει, «μ' ἀγαπᾶς περισσότερο ἀπό αὐτούς;»⁸, γιά νά δείξει ὅτι τίποτε ἄλλο δέ ζητάει ἀπό μᾶς πρὶν ἀπό αὐτό. Γι' αὐτό καί τόν Ἀβραάμ διέταξε νά θυσιάσει τόν υἱό του, γιά νά δείξει σέ ὄλους, ὅτι ἀγαπιέται πάρα πολύ ἀπό τόν πατριάρχη. Αὐτό ὁμως τό νά θέλει νά ἀγαπιέται πάρα πολύ, προέρχεται ἀπό τό ὅτι ἀγαπάει πάρα πολύ. Γι' αὐτό καί στούς ἀποστόλους ἔλεγε· «ἐκεῖνος πού ἀγαπάει τόν πατέρα του ἢ τή μητέρα του παραπάνω ἀπό μένα, δέν ἀξίζει γιά μένα»⁹.

Γι' αὐτό, ἐκεῖνο πού εἶναι σ' ἐμᾶς ἀπ' ὅλα πιό οἰκεῖο, ἡ ψυχή, καί αὐτή διατάσσει νά τή βάζουμε δεύτερη μετά τήν ἀγάπη

ὑπερβολῆς ἀπάσης βούλεται φιλεῖσθαι παρ' ἡμῶν. Καὶ γὰρ ἡμεῖς, ὅταν μὲν μὴ σφόδρα περί τινα ὦμεν διακειμένοι, οὐδὲ τῆς παρ' ἐκείνου σφόδρα δεόμεθα φιλίας, κἂν μέγας ᾗ, κἂν περιφανῆς, ὅταν δὲ θερμῶς τινα καὶ γνησίως φιλῶμεν, κἂν εὐτελής, κἂν μικρὸς ὁ 5 φιλούμενος, μεγίστην τιθέμεθα δόξαν τὸ παρ' ἐκεῖνον φίλτρον. Διὸ καὶ αὐτὸς οὐ τὸ φιλεῖσθαι παρ' ἡμῶν μόνον, ἀλλὰ καὶ τὸ παθεῖν ὑπὲρ ἡμῶν τὰ ἐπονείδιστα ἐκεῖνα, δόξαν ἐκάλει. Ἄλλ' ἐκεῖνα μὲν δι' ἀγάπην μόνον δόξα ἦν, ἃ δὲ ἂν ἡμεῖς ὑπὲρ αὐτοῦ πάθωμεν, οὐ δι' ἀγάπην μόνον, ἀλλὰ καὶ διὰ τὸ μέγεθος τοῦ ποθουμένου καὶ τὴν 10 ἀξίαν δόξα ἂν εἰκότως καὶ καλοῖτο καὶ εἶη. Ὡς ἐπὶ στεφάνους τοῖνον μεγίστους τρέχωμεν τοὺς ὑπὲρ αὐτοῦ κινδύνους, καὶ μήτε πενίαν μήτε νόσον μήτε ἐπήρειαν, μὴ συκοφαντίαν, μὴ αὐτὸν τὸν θάνατον νομίζωμεν εἶναι βαρὺ καὶ ἐπαχθές, ὅταν δι' αὐτὸν ταῦτα ὑπομένωμεν. Ἄν γὰρ νήφωμεν, τὰ μέγιστα διὰ τούτων ἀπάντων 15 κερδανοῦμεν· ὥσπερ οὖν ἐὰν μὴ νήφωμεν, οὐδὲ ἀπὸ τῶν ἐναντίων καρπωσόμεθά τι χρηστόν.

Σκόπει δέ. Ἐπηρεάζει σοί τις καὶ πολεμεῖ; Οὐκοῦν ἐγρηγορέναι σε παρασκευάζει καὶ ἀφορμὴν σοι παρέχει τοῦ γενέσθαι ὁμοιον τῷ Θεῷ. Ἄν γὰρ ἀγαπήσης τὸν ἐπιβουλεύοντα, ὁμοιος ἔσῃ 20 τῷ τὸν ἥλιον ἀνατέλλοντι ἐπὶ πονηροὺς καὶ ἀγαθοὺς. Ἔτερος ἀφαιρεῖταί σου χρήματα; Ἄν γενναίως ἐνέγκῃς, τοῖς εἰς πένητας πάντα δεδαπανηκόσι τὸν αὐτὸν λήψῃ μισθόν. «Καὶ γὰρ τὴν ἀρπαγὴν τῶν ὑπαρχόντων ὑμῶν», φησί, «μετὰ χαρᾶς προσεδέξασθε, γινώσκοντες κρεῖττονα ὑπαρξιν ἔχειν ἐν οὐρανοῖς, καὶ μένουσαν». 25 Εἶπέ τις κακῶς καὶ ὠνείδισεν; Ἄν τε ἀληθῆ ταῦτα, ἂν τε ψευδῆ ᾗ, στέφανόν σοι μέγιστον ἐπλεξεν, ἂν πράως τὴν λοιδορίαν ἐνέγκῃς. Ὁ τε γὰρ συκοφαντῶν πολλὸν ἡμῖν προξενεῖ τὸν μισθόν· «Χαίρετε» γὰρ φησί, «καὶ ἀγαλλιᾶσθε, ὅταν εἴπωσι πᾶν πονηρὸν ρῆμα

10. Ἐβρ. 10, 34.

11. Ματθ. 5, 12· 11.

πρός αὐτόν, ἐπειδὴ θέλει νά ἀγαπιέται μέ ὄλη τή δύναμη ἀπό μᾶς. Γιατί καί ἐμεῖς, ὅταν δέν ἔχουμε πολύ καλές σχέσεις μέ κάποιον, οὔτε τήν ἀγάπη του χρειαζόμαστε πάρα πολύ, ἔστω καί ἂν εἶναι μεγάλος, ἔστω καί ἂν εἶναι διάσημος. Ὅταν ὁμως ἀγαπᾶμε θερμά καί γνήσια κάποιον, ἔστω καί ἂν εἶναι ἀσήμαντος ἢ μικρός ἐκεῖνος πού ἀγαπιέται, θεωροῦμε μέγιστη δόξα τήν ἀγάπη του. Γι' αὐτό καί αὐτός ὄχι μόνο τό νά ἀγαπιέται ἀπό μᾶς, ἀλλά καί τό ὅτι ἔπαθε γιά χάρη μας ἐκεῖνα τά ἐπονείδιστα, τά ὀνόμαζε δόξα. Ἄλλ' ἐκεῖνα βέβαια ἐξ αἰτίας τῆς ἀγάπης μόνο ἦταν δόξα, ἐνῶ ἐκεῖνα πού θά πάθουμε ἐμεῖς γιά χάρη του, ὄχι ἐξ αἰτίας τῆς ἀγάπης μόνο, ἀλλά καί ἐξ αἰτίας τοῦ μεγέθους καί τῆς ἀξίας ἐκείνου πού ἐπιθυμοῦμε πολύ, εὐλογα καί μποροῦν νά ὀνομασθοῦν καί νά εἶναι δόξα. Ἄς διακινδυνεύουμε λοιπόν γιά χάρη του τούς κινδύνους σάν νά τρέχουμε σέ πολύ μεγάλα στεφάνια, καί ἄς μή θεωροῦμε οὔτε τή φτώχεια οὔτε τόν ἴδιο τό θάνατο πώς εἶναι κάτι βαρῦ καί δυσάρεστο, ὅταν αὐτά τά ὑπομένουμε γι' αὐτόν. Γιατί, ἂν εἴμαστε προσεκτικοί, θά κερδίσουμε μέ ὅλα αὐτά τά μέγιστα. Ὅπως ἀκριβῶς πάλι, ἂν δέν ἤμαστε προσεκτικοί, δέ θά κερδίσουμε τίποτε καλό ἀπό τά ἀντίθετα.

Πρόσεχε ὁμως. Σέ ἀπειλεῖ κάποιος καί σέ πολεμάει; Λοιπόν σέ προετοιμάζει νά εἶσαι ἄγρυπνος, καί σοῦ δίνει ἀφορμή νά γίνεις ὁμοιος μέ τό Θεό. Γιατί, ἂν ἀγαπήσεις ἐκεῖνον πού σκέπτεται νά σοῦ κάνει κακό, θά εἶσαι ὁμοιος μ' αὐτόν πού ἀνατέλλει τόν ἥλιο στούς πονηρούς καί ἀγαθοῦς. Σοῦ ἀφαιρεῖ ἄλλος χρήματα; Ἄν τό ἀντέξεις γενναῖα, θά πάρεις ἴδιο μ' ἐκείνους πού ἔχουν δαπανήσει τά πάντα στούς φτωχοῦς. «Γιατί καί τήν ἀρπαγή τῆς περιουσίας σας», λέγει, «δεχθήκατε μέ χαρά, ἐπειδὴ γνωρίζατε ὅτι ἔχετε καλύτερη περιουσία στόν οὐρανό, πού εἶναι μόνιμη»¹⁰. Σέ κακολόγησε κάποιος καί σέ κατηγόρησε; Εἴτε εἶναι ἀληθινά αὐτά, εἴτε εἶναι ψεύδη, σοῦ ἔπλεξε τό πῶς μεγάλο στεφάνι, ἂν ἀντέξεις μέ πραότητα τήν κακολογία. Γιατί καί ὁ συκοφάντης προκαλεῖ πολύ μισθό σ' ἐμᾶς· «νά χαίρεσθε λοιπόν», λέγει, «καί νά ἀγάλλεσθε, ὅταν οἱ ἄνθρωποι ψευδόμενοι ποῦν κάθε κακολογία ἐναντίον σας, γιατί ὁ μισθός σας θά εἶναι μεγάλος στούς οὐρανοῦς»¹¹. Καί

καθ' ὑμῶν ψευδόμενοι, ὅτι ὁ μισθὸς ὑμῶν πολλὸς ἐν τοῖς οὐρανοῖς»· ὁ τε ἀληθῆ λέγων πάλιν τὰ μέγιστα ὠφελεῖ, μόνον ἐὰν πράως φέρωμεν τὰ λεγόμενα. Καὶ γὰρ ὁ Φαρισαῖος ἀληθεύων τὸν τελώνην ἔλεγε κακῶς, ἀλλ' ὁμως ἀντὶ τελώνου δίκαιον ἐποίησε.

5 Καὶ τί δεῖ καθ' ἕκαστον λέγειν; ἔξεστι γὰρ ἐπελθόντα τοὺς ἄθλους τοῦ Ἰὼβ ἅπαντα ταῦτα μετ' ἀκριβείας μαθεῖν. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Παῦλος ἔλεγε· «Θεὸς ὑπὲρ ἡμῶν, τίς καθ' ἡμῶν; Ὡσπερ οὖν σπουδάζοντες καὶ ἀπὸ τῶν λυπούντων κερδαίνομεν, οὕτω ραθυμοῦντες οὐδὲ ἀπὸ τῶν ὠφελούντων ἀμείνους γινόμεθα. Τί γὰρ
10 τὸν Ἰούδαν ὠφέλησεν, εἶπέ μοι, ἢ τοῦ Χριστοῦ συνουσία; τί δὲ τοὺς ἐν τῇ ἐρήμῳ Μωϋσῆς; Διὰ τοι τοῦτο πάντα ἀφέντας, ἐν δεῖ σκοπεῖν μόνον, ὅπως τὰ καθ' ἑαυτοὺς οἰκονομήσωμεν καλῶς· κἂν τοῦτο ποιῶμεν, οὐδὲ αὐτὸς ὁ διάβολος ἡμῶν περιέσται ποτέ, ἀλλὰ καὶ μειζόνως ἡμᾶς ὠφελήσει, νήφειν παρασκευάζων. Οὕτω γοῦν καὶ
15 τοὺς Ἐφεσίους ὁ Παῦλος διηγείρει, τὴν ἐκείνου διηγούμενος ἀγριότητα.

Ἄλλ' ἡμεῖς καθεύδομεν καὶ ρέγχομεν, καὶ ταῦτα πρὸς οὕτω πονηρὸν πολέμιον ἔχοντες. Καὶ εἰ μὲν ὄφιν ἐμφωλεύοντα ἔγνωμεν παρὰ τὴν κλίνην τὴν ἡμετέραν, πολλὴν ἂν ἐποιησάμεθα σπουδὴν
20 ὥστε αὐτὸν ἀνελεῖν, τοῦ διαβόλου δὲ ἐμφωλεύοντος ἡμῶν ταῖς ψυχαῖς, οὐδὲν ἠγούμεθα πάσχειν δεινόν, ἀλλ' ἀναπεπτώκαμεν. Τὸ δὲ αἴτιον, ἐπειδὴ τοῖς ὀφθαλμοῖς οὐχ ὀρῶμεν αὐτὸν τοῖς τοῦ σώματος. Καίτοι διὰ τοῦτο ἐχρῆν ἐγρηγορέναι μᾶλλον καὶ νήφειν. Τὸν μὲν γὰρ αἰσθητὸν πολέμιον κἂν φυλάξαιτό τις ραδίως, τὸν δὲ ἀόρατον,
25 ἂν μὴ διαπαντὸς ὦμεν καθωπλισμένοι, οὐ δυνηθησόμεθα εὐκόλως διαφυγεῖν· καὶ μάλιστα, ὅτι οὐδὲ ἐξ εὐθείας οἶδε πολεμεῖν· ἧ γὰρ ἂν ἐάλω ταχέως· ἀλλὰ σχήματι πολλάκις φιλίας τὸν τῆς ὠμότητος ἰὸν ἐνίησιν. Οὕτω γοῦν καὶ τὴν γυναῖκα τοῦ Ἰὼβ παρεσκεύασε, προσωπεῖον φιλοστοργίας ὑποδῦσαν, τὴν πονηρὰν ἐκείνην εἰσενεγκεῖν

αὐτός πάλι πού λέγει ἀληθινά πράγματα, μᾶς ὠφελεῖ πάρα πολύ, μόνο ἐάν ὑπομένουμε μέ πραότητα τὰ λεγόμενα. Γιατί καί ὁ Φαρισαῖος μιλώντας τήν ἀλήθεια κακολογοῦσε τόν τελώνη, ἀλλ' ὁμοῦς ἀντί γιά τελώνη τόν ἔκανε δίκαιο.

Καί γιατί πρέπει ν' ἀναφέρω τό καθένα χωριστά; Καθόσον εἶναι δυνατό, ἀναφέροντας τούς ἄθλους τοῦ Ἰώβ, νά τά μάθουμε μέ λεπτομέρεια ὅλα αὐτά. Γι' αὐτό καί ὁ Παῦλος ἔλεγε· «Ὁ Θεός εἶναι μ' ἐμᾶς, ποιός θά εἶναι ἐναντίον μας;»¹². Ὅπως ἀκριβῶς λοιπόν, ὅταν ἀγωνιζόμαστε, καί ἀπό ἐκεῖνα πού μᾶς λυποῦν κερδίζουμε, ἔτσι, ὅταν ἀδιαφοροῦμε, καί ἀπό ἐκεῖνα πού μᾶς ὠφελοῦν δέ γινόμαστε καλύτεροι. Τί λοιπόν ὠφέλησε τόν Ἰούδα, πές μου, ἡ συναναστροφή μέ τό Χριστό; τί τούς Ἰουδαίους ὁ νόμος; τί τόν Ἀδάμ ὁ παράδεισος; τί αὐτούς πού ἦταν στήν ἔρημο ὁ Μωϋσῆς; Γι' αὐτό λοιπόν, ἀφοῦ ἐγκαταλείψουμε ὅλα, ἕνα μόνο πρέπει νά φροντίζουμε, μέ ποιό τρόπο θά ρυθμίσουμε καλά τά δικά μας. Καί ἂν κάνουμε αὐτό, οὔτε ὁ ἴδιος ὁ διάβολος θά μᾶς νικήσει ποτέ, ἀλλά καί θά μᾶς ὠφελήσει πῶς πολύ, ἀφοῦ μᾶς προετοιμάζει νά εἴμαστε ἄγρυπνοι. Ἐτσι λοιπόν καί ὁ Παῦλος προέτρεπε τούς Ἐφεσίους, ὅταν διηγόταν τήν ἀγριότητα ἐκείνου.

Ἐμεῖς ὁμοῦς κοιμόμαστε καί ροχαλίζουμε, καί ὅλα αὐτά τή στιγμή πού ὁ πόλεμος εἶναι πρὸς ἕναν τέτοιο πονηρό ἐχθρό. Καί ἂν βέβαια ξέραμε πῶς στό κρεβάτι μας φωλιάζει φίδι, θά προσπαθούσαμε πολύ γιά νά τό σκοτώσουμε, τώρα ὁμοῦς πού φωλιάζει μέσα στίς ψυχές μας ὁ διάβολος, νομίζουμε πῶς δέ θά πάθουμε κανένα κακό, καί μένομε ἀδιάφοροι. Καί ἡ αἰτία εἶναι, ἐπειδή δέν τόν βλέπουμε μέ τά μάτια τοῦ σώματος. Ἄν καί γι' αὐτό ἔπρεπε νά εἴμαστε ἄγρυπνοι περισσότερο καί προσεκτικοί. Γιατί ἀπό τόν αἰσθητό ἐχθρό θά μπορούσε κανεῖς νά προφυλαχθεῖ εὐκολα, τόν ἀόρατο ὁμοῦς, ἐάν δέν εἴμαστε πάντοτε ὀπλισμένοι, δέ θά μπορέσουμε εὐκολα νά τόν ξεφύγουμε, καί μάλιστα, ἐπειδή δέν συνηθίζει νά πολεμᾷ φανερά, καθόσον θά κρυπτευόταν γρήγορα, ἀλλά πολλές φορές μέ τό πρόσχημα τῆς φιλίας χύνει τό δηλητήριο τῆς ἀγριότητος. Ἐτσι λοιπόν καί τή γυναῖκα τοῦ Ἰώβ προετοίμασε, ἀφοῦ φόρεσε τό προσωπεῖο τῆς φιλοστοργίας, γιά νά δώσει τήν πονηρή

συμβουλήν. Οὕτω καὶ τῷ Ἀδὰμ διαλεγόμενος, ὑποκρίνεται τὸ κηδεμονικὸν καὶ προστατικόν, λέγων, ὅτι «ἀνοιχθήσονται ὑμῶν οἱ ὀφθαλμοὶ ἢ ἂν ἡμέρα φάγητε ἀπὸ τοῦ ξύλου». Οὕτω καὶ τὸν Ἰεφθάε ἀνέπεισε προσχήματι εὐσεβείας τὴν θυγατέρα κατασφάζει, 5 καὶ τὴν παράνομον θυσίαν ἀνενεγκεῖν.

Εἶδες αὐτοῦ τὰς μεθοδείας; εἶδες τὸν ποικίλον πόλεμον; Φυλάττου τοίνυν, καὶ πανταχόθεν φράττου τοῖς ὄπλοις τοῖς πνευματικοῖς, καὶ καταμάνθανε τὰς ἐκείνου μηχανὰς μετὰ ἀκριβείας, ἵνα καὶ ἀνάλωτος ἦς καὶ ἔλῃς αὐτὸν εὐκόλως. Ἐπεὶ καὶ Παῦλος οὕτως 10 αὐτοῦ περιεγένετο, ταῦτα μετὰ ἀκριβείας καταμανθάνων· διὸ καὶ ἔλεγεν, «οὐ γὰρ αὐτοῦ τὰ νοήματα ἀγνοοῦμεν». Καὶ ἡμεῖς τοίνυν καὶ μαθεῖν καὶ φυγεῖν τὰς ἐπιβουλάς αὐτοῦ σπουδάσωμεν, ἵνα τὴν κατ' αὐτοῦ νίκην ἀράμενοι, καὶ κατὰ τὸν παρόντα βίον καὶ κατὰ τὸν μέλλοντα ἀνακηρυχθῶμεν αἰῶνα, καὶ τῶν ἀκηράτων ἐπιτύχω- 15 μεν ἀγαθῶν, χάριτι καὶ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ σὺν τῷ ἁγίῳ Πνεύματι δόξα, κράτος, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

---

13. Γεν. 3, 5.

14. Βλ. Κριτῶν 11, 29-40.

15. Β' Κορ. 2, 11.

ἐκείνη συμβουλή. Ἔτσι συζητώντας καί μέ τόν Ἀδάμ, ὑποκρίνεται πώς φροντίζει καί προστατεύει αὐτόν, λέγοντας ὅτι «θά ἀνοιχθοῦν τά μάτια σας τήν ἡμέρα πού θά φάγετε ἀπό τόν καρπό τοῦ δένδρου»¹³. Ἔτσι καί τόν Ἰεφθάε ἔπεισε μέ τό πρόσχημα τῆς εὐσεβείας νά σφάζει τή θυγατέρα του καί νά προσφέρει παράνομη θυσία¹⁴.

Εἶδες τίς μεθοδεῖες αὐτοῦ; εἶδες τόν πολύμορφο πόλεμό του; Νά φυλάγεται λοιπόν, καί ἀπό παντοῦ νά ὀχυρώνεται μέ τά πνευματικά ὄπλα, καί νά μαθαίνει μέ ἀκρίβεια τίς μηχανορραφίες του, γιά νά εἶσαι καί ἀπόρθητος, καί νά νικήσεις αὐτόν εὐκολά. Διότι καί ὁ Παῦλος ἔτσι τόν νίκησε, μαθαίνοντας μέ ἀκρίβεια αὐτά. Γι' αὐτό καί ἔλεγε, «γιατί δέν ἀγνοοῦμε τίς σκέψεις του»¹⁵. Καί ἐμεῖς λοιπόν ἄς προσπαθήσουμε νά μάθουμε καί νά ἀποφύγουμε τίς ἐπιβουλές του, ὥστε, ἀφοῦ κερδίσουμε τή νίκη ἐναντίον του, ν' ἀνακηρυχθοῦμε νικητές καί στήν παρούσα καί στή μέλλουσα ζωή, καί νά ἐπιτύχουμε τά ἀφθαρτά ἀγαθά, μέ τή χάρη καί φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, μαζί μέ τόν ὁποῖο στόν Πατέρα καί στό ἅγιο Πνεῦμα ἀνήκει ἡ δόξα καί ἡ δύναμη, τώρα καί πάντοτε καί στούς αἰῶνες τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Λ Ο Γ Ο Σ ΙΒ'

(Ρωμ. 6,5-18)

Εἰ γὰρ σύμφυτοι γεγόναμεν τῷ ὁμοιώματι τοῦ θανάτου αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ τῆς ἀναστάσεως ἐσόμεθα».

1. Ὅπερ καὶ ἔμπροσθεν ἔφθην εἰπών, τοῦτο καὶ νῦν ἐρῶ, ὅτι εἰς τὸν ἠθικὸν συνεχῶς ἐκβαίνει λόγον, οὐχ ὥσπερ ἐν ταῖς ἄλλαις ἐπι-
5 στολαῖς, εἰς δύο διαιρῶν αὐτάς, τὸ μὲν πρῶτον τοῖς δόγμασιν ἀφο-
ρίζει, τὸ δὲ ἕτερον τῇ τῶν ἠθῶν ἐπιμελείᾳ. Ἄλλ' οὐκ ἐνταῦθα οὐ-
τως, ἀλλὰ δι' ὅλης αὐτῆς ἀναμιξ τοῦτο ποιεῖ, ὥστε εὐπαράδεκτον
γενέσθαι τὸν λόγον. Δύο τοίνυν ἐνταῦθα νεκρώσεις εἶναι φησι, καὶ
θανάτους δύο· καὶ τὴν μὲν ὑπὸ Χριστοῦ γεγενῆσθαι ἐν τῷ βαπτί-
0 σματι, τὴν δὲ ἐφ' ἡμῶν ὀφείλειν γίνεσθαι διὰ τῆς μετὰ ταῦτα σπου-
δῆς. Τὸ μὲν γὰρ ταφῆναι τὰ πρότερα ἁμαρτήματα, τῆς αὐτοῦ γέγονε
δωρεᾶς, τὸ δὲ μετὰ τὸ βάπτισμα μεῖναι νεκροῦς τῇ ἁμαρτίᾳ, τῆς
ἡμετέρας δεῖ γενέσθαι ἔργον σπουδῆς καὶ μάλιστα πολλὰ καὶ ἐν-
ταῦθα τὸν Θεὸν ὀρῶμεν βοηθοῦντα ἡμῖν. Οὐ γὰρ δὴ τοῦτο ἰσχύει
5 τὸ βάπτισμα μόνον τὸ τὰ πρότερα ἀφανίσαι πλημμελήματα, ἀλλὰ
καὶ πρὸς τὰ μέλλοντα ἀσφαλίζεται. Ὡσπερ οὖν ἐν ἐκείνοις τὴν πί-
στιν εἰσήνεγκας, ἵνα ἀφανισθῇ, οὕτω καὶ ἐν τοῖς μετὰ ταῦτα τῆς
προθυμίας ἐπίδειξαι τὴν μεταβολὴν, ἵνα μὴ πάλιν σαυτὸν καταρρυ-
πάνης. Ταῦτα γὰρ καὶ τὰ τοιαῦτα συμβουλευόντων φησὶν· «εἰ γὰρ
1) σύμφυτοι γεγόναμεν τῷ ὁμοιώματι τοῦ θανάτου αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ
τῆς ἀναστάσεως ἐσόμεθα».

Εἶδες πῶς ἐπῆρε τὸν ἀκροατὴν, πρὸς τὸν δεσπότην αὐτὸν
εὐθέως ἀναγαγὼν τὸν αὐτοῦ, καὶ πολλὴν δεῖξαι σπουδάσας τὴν

Ο Μ Ι Λ Ι Α Ι Β'

(Ρωμ. 6,5 - 18)

«Γιατί ἂν γίναμε σύμφυτοι στό ὁμοίωμα τοῦ θανάτου του, ὅπωςδήποτε θά γίνουμε καί τῆς ἀναστάσεώς του».

1. Ἐκεῖνο πού εἶπα καί στήν προηγούμενη ὁμιλία, αὐτό καί τώρα θά πῶ, ὅτι δηλαδή συνέχεια καταφεύγει στόν ἠθικό λόγο, ὅχι ὅπως στίς ἄλλες ἐπιστολές του, πού, διαιρώντας αὐτές σέ δύο μέρη, τό πρῶτο τό ἀφιερώνει στά δόγματα καί τό ἄλλο στή φροντίδα γιά τά ἥθη. Ἐδῶ δέν κάνει τό ἴδιο ἀλλά σέ ὄλη τήν ἐπιστολή ἀναμειγνύει αὐτά, ὥστε νά γίνει ὁ λόγος εὐκολα παραδεκτός. Ἐδῶ λοιπόν δύο νεκρώσεις λέγει πῶς ὑπάρχουν, καί δύο θάνατοι. Καί ἡ πρώτη βέβαια πῶς ἔχει γίνει ἀπό τό Χριστό στό βάπτισμα, ἐνῶ ἡ ἄλλη πρέπει νά γίνεται ἀπό μᾶς μέ τήν κατοπινή προσπάθειά μας. Γιατί τό νά θαφτοῦν τά προηγούμενα ἁμαρτήματα ἦταν ἔργο τῆς δικῆς του δωρεᾶς, τό νά μείνουμε ὅμως μετά τό βάπτισμα νεκροί ὡς πρός τήν ἁμαρτία, πρέπει νά γίνει ἔργο τῆς δικῆς μας προσπάθειας, ἂν καί βλέπουμε ὅτι καί ἐδῶ πάρα πολύ μᾶς βοηθάει ὁ Θεός. Γιατί τό βάπτισμα δέν κατορθώνει αὐτό μόνο, τό νά ἐξαφανίσει τά προηγούμενα ἁμαρτήματα, ἀλλά καί μᾶς ἀσφαλίζει καί γιά τά μελλοντικά. Ὅπως ἀκριβῶς λοιπόν σ' ἐκεῖνα πρόσφερες τήν πίστη, γιά νά ἐξαφανισθοῦν, ἔτσι καί στά μελλοντικά νά δείξεις τή μεταβολή τῆς προθυμίας, γιά νά μή μολύνεις πάλι τόν ἑαυτό σου. Αὐτά λοιπόν καί τά παρόμοια συμβουλεύοντας λέγει: «γιατί, ἂν γίναμε σύμφυτοι στό ὁμοίωμα τοῦ θανάτου του, ὅπωςδήποτε θά γίνουμε καί στήν ἀνάστασή του».

Εἶδες πῶς ἐξύψωσε τόν ἀκροατή, ὀδηγώντας τον ἀμέσως πρός τόν Κύριό του καί προσπαθώντας νά δείξει μεγάλη τήν

ὁμοιότητα; Διὰ τοῦτο οὐδὲ εἶπε, 'θανάτῳ', ἵνα μὴ ἀντείπῃς, ἀλλ' «ὁμοιώματι θανάτου»· οὐ γὰρ ἡ οὐσία αὐτῆ ἀπέθανεν, ἀλλ' ὁ ἐξ ἁμαρτιῶν ἄνθρωπος, τουτέστιν, ἡ κακία. Καὶ οὐκ εἶπεν, 'εἰ γὰρ ἐκοινωνήσαμεν τῷ ὁμοιώματι τοῦ θανάτου', ἀλλὰ τί; «Εἰ γὰρ σύμ-
5 φυτοὶ γεγόναμεν», τῷ τῆς φυτείας ὀνόματι τὸν ἐκ ταύτης καρπὸν ἡμῖν αἰνιζάμενος. Καθάπερ γὰρ τὸ σῶμα αὐτοῦ ταφὴν ἐν τῇ γῆ, καρπὸν τῆς οἰκουμένης τὴν σωτηρίαν ἤνεγκεν, οὕτω καὶ τὸ ἡμέτερον ταφὴν ἐν τῷ βαπτίσματι, καρπὸν ἤνεγκε τὴν δικαιοσύνην, τὸν ἁγιασμόν, τὴν υἰοθεσίαν, τὰ μυρία ἀγαθά, οἷσι δὲ καὶ τὸ τῆς ἀνα-
10 στάσεως ὑστερον δῶρον. Ἐπεὶ οὖν ἡμεῖς μὲν ἐν ὕδατι, αὐτὸς δὲ ἐν γῆ, καὶ ἡμεῖς μὲν κατὰ τὸν τῆς ἁμαρτίας λόγον, ἐκεῖνος δὲ κατὰ τὸν τοῦ σώματος ἐτάφη, διὰ τοῦτο οὐκ εἶπε, 'σύμφυτοὶ τῷ θανάτῳ', ἀλλὰ, «τῷ ὁμοιώματι τοῦ θανάτου». Θάνατος μὲν γὰρ καὶ τοῦτο καὶ ἐκεῖνο, ἀλλ' οὐ τοῦ αὐτοῦ ὑποκειμένου.

15 Εἰ τοίνυν, φησὶν, ἐν τῷ θανάτῳ ἐγενόμεθα σύμφυτοὶ, «καὶ τῆς ἀναστάσεως ἐσόμεθα», ἀνάστασιν ἐνταῦθα τὴν μέλλουσαν λέγων. Ἐπειδὴ γὰρ ἀνωτέρω περὶ θανάτου διαλεχθεὶς καὶ εἰπὼν, «ἢ ἀγνοεῖτε, ἀδελφοί, ὅτι ὅσοι εἰς Χριστὸν ἐβαπτίσθημεν, εἰς τὸν θάνατον αὐτοῦ ἐβαπτίσθημεν;», οὐδὲν περὶ ἀναστάσεως διελέχθη σα-
20 φῶς, ἀλλὰ περὶ πολιτείας τῆς μετὰ τὸ βάπτισμα, κελεύσας ἐν καινότητι ζωῆς περιπατῆσαι· διὰ τοῦτο ἐνταῦθα τὸν αὐτὸν ἀναλαβὼν λόγον, ἐκείνην ἡμῖν λοιπὸν προαναφωνεῖ τὴν ἀνάστασιν. Καὶ ἵνα μάθῃς, ὅτι οὐ περὶ ταύτης φησὶ τῆς ἐκ τοῦ βαπτίσματος, ἀλλὰ περὶ ἐκείνης, εἰπὼν, «Εἰ γὰρ σύμφυτοὶ γεγόναμεν τῷ ὁμοιώματι τοῦ
25 θανάτου αὐτοῦ», οὐκ εἶπεν, 'ὅτι καὶ τοῦ ὁμοιώματος τῆς ἀναστάσεως ἐσόμεθα', ἀλλὰ, «τῆς ἀναστάσεως». Ἴνα γὰρ μὴ λέγῃς, 'καὶ πῶς, εἰ μὴ ἀπεθάνομεν ὡς ἀπέθανεν, ἀναστησόμεθα ὡς ἀνέστη;' ἡνίκα μὲν τοῦ θανάτου ἐμνημόνευσεν, οὐκ εἶπε, 'σύμφυτοὶ τῷ θανάτῳ', ἀλλὰ, «τῷ ὁμοιώματι τοῦ θανάτου», ἡνίκα δὲ τῆς ἀναστά-
30 σεως, οὐκέτι εἶπε, 'τῷ ὁμοιώματι τῆς ἀναστάσεως', ἀλλ' αὐτῆς τῆς ἀναστάσεως ἐσόμεθα. Καὶ οὐκ εἶπε, 'γεγόναμεν', ἀλλ', «ἐσόμεθα»,

ὁμοιότητα; Γι' αὐτό δέν εἶπε, 'στό θάνατο', γιά νά μήν προβάλεις ἀντίρρηση, ἀλλά, «στό ὁμοίωμα τοῦ θανάτου»· γιατί δέν πέθανε ἡ ἴδια ἡ οὐσία, ἀλλ' ὁ ἁμαρτωλός ἄνθρωπος, δηλαδή ἡ κακία. Καί δέν εἶπε, 'γιατί, ἂν γίναμε μέτοχοι στό ὁμοίωμα τοῦ θανάτου', ἀλλά τί; «γιατί, ἂν γίναμε σύμφυτοι», ὑπονοώντας μέ τή λέξη φύτευμα τόν καρπό πού προέρχεται ἀπ' αὐτό γιά μᾶς. Γιατί, ὅπως ἀκριβῶς τό σῶμα του, ἀφοῦ θάφτηκε στή γῆ, ἔφερε σάν καρπό τή σωτηρία τῆς οἰκουμένης, ἔτσι καί τό δικό μας, ἀφοῦ θάφτηκε στό βάπτισμα, ἔφερε σάν καρπό τή δικαίωση, τόν ἁγιασμό, τήν υἰοθεσία, τά ἄπειρα ἀγαθά, θά φέρει δέ καί τό τελευταῖο δῶρο, τό τῆς ἀναστάσεως. Ἐπειδή λοιπόν ἐμεῖς θαφτήκαμε στό νερό, ἐνῶ αὐτός στή γῆ, καί ἐμεῖς ὡς πρός τήν ἁμαρτία, ἐνῶ ἐκεῖνος ὡς πρός τό σῶμα, γι' αὐτό δέν εἶπε, σύμφυτοι στό θάνατο, ἀλλά, «στό ὁμοίωμα τοῦ θανάτου». Γιατί καί τό ἓνα καί τό ἄλλο εἶναι θάνατος, ὄχι ὅμως τοῦ ἴδιου πράγματος.

Ἐάν λοιπόν, λέγει, στό θάνατο γίναμε σύμφυτοι, «καί στήν ἀνάσταση θά γίνουμε», ἐννοώντας ἐδῶ ἀνάσταση τή μελλοντική. Γιατί, ἀφοῦ παραπάνω μιλώντας γιά τό θάνατο καί λέγοντας, «ἡ δέν ξέρετε, ἀδελφοί, ὅτι ὅσοι βαπτισθήκαμε στό Χριστό, βαπτισθήκαμε στό θάνατό του»¹, δέν ἀνέφερε τίποτε καθαρά γιά τήν ἀνάσταση, ἀλλά γιά τόν τρόπο ζωῆς μας μετά τό βάπτισμα, προτρέποντας νά συμμορφώσουμε τή διαγωγή μας στίς ἀπαιτήσεις τῆς νέας ζωῆς, γι' αὐτό ἀναφέροντας ἐδῶ τόν ἴδιο λόγο, μᾶς προαναγγέλλει πλέον ἐκείνη τήν ἀνάσταση. Καί γιά νά μάθεις, ὅτι δέν ὁμιλεῖ γι' αὐτή τήν ἀνάσταση ἀπό τό βάπτισμα, ἀλλά γιά ἐκείνη, ἀφοῦ εἶπε, «γιατί, ἂν γίναμε σύμφυτοι στό ὁμοίωμα τοῦ θανάτου του», δέν εἶπε, ὅτι 'θά γίνουμε σύμφυτοι καί στό ὁμοίωμα τῆς ἀναστάσεώς του', ἀλλά, «στήν ἀνάστασή του». Γιά νά μή λέγεις λοιπόν, καί πῶς, ἀφοῦ δέ πεθάνουμε ὅπως πέθανε, θά ἀναστηθοῦμε ὅπως ἀναστήθηκε; ὅταν ἀνέφερε τό θάνατο, δέν εἶπε, 'σύμφυτοι στό θάνατο', ἀλλά, «στό ὁμοίωμα τοῦ θανάτου»· ὅταν ὅμως ἀνέφερε τήν ἀνάσταση, δέν εἶπε πιά, 'στό ὁμοίωμα τῆς ἀναστάσεως', ἀλλά, θά γίνουμε σύμφυτοι στήν ἴδια τήν ἀνάστασή του. Καί δέν εἶπε, 'γίναμε', ἀλλά «θά γίνουμε», καί μέ αὐτή τή λέξη δηλώνοντας

καὶ τούτῳ πάλιν τῷ ῥήματι δηλῶν ἐκείνην τὴν οὐδέπω γεγενημέ-
νην ἀνάστασιν, ἀλλὰ μέλλουσαν.

2. Εἶτα βουλόμενος ἀξιοπίστον ποιῆσαι τὸν λόγον, δείκνυσιν
ἐτέραν ἀνάστασιν ἐνταῦθα γενομένην πρὸ ἐκείνης, ἵνα ἀπὸ τῆς πα-
ρούσης καὶ τῆ μελλούσης πιστεύσης. Εἰπὼν γάρ, ὅτι «σύμφυτοι
5 ἐσόμεθα τῆς ἀναστάσεως», ἐπήγαγε· «τοῦτο γινώσκοντες, ὅτι ὁ
παλαιὸς ἡμῶν ἄνθρωπος συνεσταυρώθη, ἵνα καταργηθῇ τὸ σῶμα
τῆς ἁμαρτίας», ὁμοῦ καὶ αἰτίαν καὶ ἀπόδειξιν τῆς μελλούσης τιθεὶς
ἀναστάσεως. Καὶ οὐκ εἶπεν, ἔσταύρωται, ἀλλὰ, «συνεσταύρω-
ται», ἐγγὺς ἄγων τὸ βάπτισμα τῷ σταυρῷ. Διὸ καὶ ἀνωτέρω ἔλεγε,
10 «σύμφυτοι τῷ ὁμοιώματι τοῦ θανάτου αὐτοῦ γεγόναμεν». «Ἵνα
καταργηθῇ τὸ σῶμα τῆς ἁμαρτίας», οὐ τὸ σῶμα τοῦτο οὕτω κα-
λῶν, ἀλλὰ τὴν πονηρίαν ἅπασαν. Ὡσπερ γὰρ ἄνθρωπον παλαιὸν
λέγει τὴν ὀλόκληρον κακίαν, οὕτω καὶ τὸ σῶμα τοῦ ἀνθρώπου
ἐκείνου τὴν ἀπὸ διαφόρων μερῶν πονηρίας συγκειμένην πάλιν κα-
15 κίαν.

Καὶ ὅτι οὐ στοχασμὸς τὸ εἰρημένον, αὐτοῦ τοῦ Παύλου τοῦτο
αὐτὸ διὰ τῶν ἐξῆς ἐρμηνεύοντος ἄκουσον. Εἰπὼν γάρ, «ἵνα καταρ-
γηθῇ τὸ σῶμα τῆς ἁμαρτίας», ἐπήγαγε· «τοῦ μηκέτι δουλεύειν
ἡμᾶς τῇ ἁμαρτίᾳ». Ταύτη γὰρ αὐτὸ εἶναι βούλομαι νεκρὸν, οὐχ
20 ὥστε ἀφανισθῆναι καὶ ἀποθανεῖν, ἀλλ' ὥστε μὴ ἁμαρτάνειν. Καὶ
προϊὼν ἔτι σαφέστερον αὐτὸ ποιεῖ. «Ὁ γὰρ ἀποθανών», φησί, «δε-
δικαίωται ἀπὸ τῆς ἁμαρτίας». Περὶ παντὸς ἀνθρώπου τοῦτό
φησιν, ὅτι ὥσπερ ὁ ἀποθανών ἀπήλλακται τοῦ λοιπὸν ἁμαρτάνειν,
νεκρὸς κείμενος, οὕτω καὶ τὸν ἀναβάντα ἀπὸ τοῦ βαπτίσματος,
25 ἐπειδήπερ ἅπαξ ἀπέθανεν ἐκεῖ, νεκρὸν δεῖ μένειν διαπαντὸς τῇ
ἁμαρτίᾳ. Εἰ τοίνυν ἀπέθανες ἐν τῷ βαπτίσματι, μένε νεκρὸς· καὶ
γὰρ ἕκαστος ἀποθανών, οὐκέτι ἁμαρτάνειν δύνατ' ἂν· εἰ δὲ ἁμαρ-
τάνεις, λυμαίνῃ τοῦ Θεοῦ τὴν δωρεάν. Ἀπαιτήσας τοίνυν τὸσαύτην
ἡμᾶς φιλοσοφίαν, καὶ τὸν στέφανον ἐπάγει ταχέως, λέγων· «εἰ δὲ
ἀπεθάνομεν σὺν Χριστῷ». Καίτοι καὶ τοῦτο πρὸ τοῦ στεφάνου μέ-

πάλι εκείνη τήν ανάσταση πού δέν ἔγινε ἀκόμη, ἀλλά πρόκειται νά γίνει.

2. Ἐπειτα, θέλοντας νά κάνει ἀξιόπιστο τό λόγο, δείχνει πώς ἔγινε ἐδῶ ἄλλη ἀνάσταση πρὶν ἀπὸ ἐκείνη, ὥστε ἀπὸ τήν παρούσα νά πιστέψεις καί στή μελλοντική. Γιατί, ἀφοῦ εἶπε, ὅτι θά γίνουμε σύμφυτοι στήν ἀνάσταση, πρόσθεσε· «γνωρίζοντας αὐτό, ὅτι ὁ παλαιός μας ἄνθρωπος σταυρώθηκε μαζί μέ τό Χριστό, γιά νά καταργηθεῖ τό σῶμα τῆς ἁμαρτίας», ἀναφέροντας μαζί καί τήν αἰτία καί τήν ἀπόδειξη τῆς μελλοντικῆς ἀναστάσεως. Καί δέν εἶπε, ἔχει σταυρωθεῖ, ἀλλά, «ἔχει σταυρωθεῖ μαζί», φέροντας τό βάπτισμα κοντά στό σταυρό. Γι' αὐτό καί παραπάνω ἔλεγε, «Γίναμε σύμφυτοι στό ὁμοίωμα τοῦ θανάτου του». «Γιά νά καταργηθεῖ τό σῶμα τῆς ἁμαρτίας», καλώντας ἔτσι ὄχι αὐτό τό σῶμα, ἀλλά κάθε πονηρία. Γιατί, ὅπως ἀκριβῶς ὀνομάζει ἄνθρωπο παλαιό ὀλόκληρη τήν κακία, ἔτσι καί σῶμα τοῦ ἀνθρώπου αὐτοῦ ὀνομάζει πάλι τήν κακία πού ἀποτελεῖται ἀπὸ τά διάφορα εἶδη τῆς πονηρίας.

Καί ὅτι ὁ λόγος αὐτός δέν εἶναι ἀπλή σκέψη, ἄκουσε τόν ἴδιο τόν Παῦλο πού ἐρμηνεύει αὐτό τό ἴδιο ἀκριβῶς μέ τά ἐπόμενα. Γιατί, ἀφοῦ εἶπε, «γιά νά καταργηθεῖ τό σῶμα τῆς ἁμαρτίας», πρόσθεσε· «ὥστε νά μήν εἶμαστε πιά δοῦλοι στήν ἁμαρτία». Θέλω λοιπόν τό σῶμα νά εἶναι νεκρό ὡς πρός τήν ἁμαρτία, ὄχι γιά νά καταστραφεῖ καί νά πεθάνει, ἀλλά γιά νά μήν ἁμαρτάνει. Καί προχωρώντας τό κάνει σαφέστερο αὐτό. «Γιατί ὁποῖος πέθανε», λέγει, «ἔχει σταματήσει ἀπὸ τό νά ἁμαρτάνει». Γιά κάθε ἄνθρωπο τό λέγει αὐτό, γιατί, ὅπως ἀκριβῶς ὁ πεθαμένος ἔχει ἐλευθερωθεῖ πλέον ἀπὸ τό νά ἁμαρτάνει, ἀφοῦ εἶναι νεκρός, ἔτσι καί ἐκεῖνος πού βαπτίσθηκε, ἐπειδή δηλαδή μιά φορά πέθανε στό βάπτισμα, πρέπει νά παραμένει πάντοτε νεκρός ὡς πρός τήν ἁμαρτία. Ἐάν λοιπόν πέθανες στό βάπτισμα, νά παραμένεις νεκρός, γιατί πραγματικά κάθε πεθαμένος δέν μπορεῖ πιά νά ἁμαρτάνει· ἐάν ὁμως ἁμαρτάνεις, καταστρέφεις τή δωρεά τοῦ Θεοῦ. Ἀφοῦ ζήτησε λοιπόν ἀπὸ μᾶς τόσο μεγάλη ἐγκράτεια, προσθέτει γρήγορα καί τό βραβεῖο, λέγοντας· «ἐάν ὁμως πεθάνουμε μαζί μέ τό Χριστό». Ἄν

γιστος στέφανος, τὸ κοινωνῆσαι τῷ δεσπότῃ, πλὴν ἀλλὰ καὶ ἕτερον δίδωμι, φησίν, ἔπαθλον. Ποῖον δὴ τοῦτο; Τὴν αἰώνιον ζωὴν. «Πιστεύομεν», γὰρ φησίν, «ὅτι καὶ συζήσομεν αὐτῷ».

Καὶ πόθεν τοῦτο δῆλον; «Ὅτι Χριστὸς ἐγερθεὶς ἐκ νεκρῶν, 5 οὐκέτι ἀποθνήσκει». Καὶ σκόπει πάλιν αὐτοῦ τὴν φιλονεικίαν, καὶ πῶς ἀπὸ τῶν ἐναντίων αὐτὸ κατασκευάζει. Ἐπειδὴ γὰρ εἰκὸς ἦν τινὰς θορυβεῖσθαι διὰ τὸν σταυρὸν καὶ τὸν θάνατον, δείκνυσιν ὅτι δι' αὐτὸ μὲν οὖν τοῦτο χρὴ θαρρεῖν λοιπόν. Μὴ γάρ, ἐπειδὴ ἅπαξ ἀπέθανε, φησί, νομίσης αὐτὸν θνητὸν εἶναι· καὶ γὰρ διὰ τοῦτο αὐτὸ 10 ἀθάνατος μένει. Θανάτου γὰρ θάνατος ὁ θάνατος αὐτοῦ γέγονε· καὶ ἐπειδὴ ἀπέθανε, διὰ τοῦτο οὐκ ἀποθνήσκει· καὶ γὰρ ἐκεῖνον τὸν θάνατον «τῇ ἁμαρτίᾳ ἀπέθανε». Τί ἐστι, «τῇ ἁμαρτίᾳ»; Τουτέστιν, οὐδὲ ἐκείνῳ ὑπεύθυνος ἦν, ἀλλὰ διὰ τὴν ἁμαρτίαν τὴν ἡμετέραν, ἵνα αὐτὴν ἀνέλη καὶ ἐκκόψη τὰ νεῦρα αὐτῆς καὶ τὴν δύναμιν ἅπα- 15 σαν, διὰ τοῦτο ἀπέθανεν. Εἶδες πῶς ἐφόβησεν; Εἰ γὰρ οὐκ ἀποθνήσκει δεύτερον, οὐδὲ λουτρὸν ἐστὶ δεύτερον· εἰ δὲ λουτρὸν οὐκ ἐστὶ δεύτερον, μηδὲ σὺ πρὸς ἁμαρτίαν ἐπιρρεπῶς ἔχε. Ταῦτα γὰρ πάντα λέγει, πρὸς ἐκεῖνο ἰστάμενος τό, «ποιήσωμεν τὰ κακά, ἵνα ἔλθῃ τὰ ἀγαθὰ», καὶ τό, «ἐπιμενοῦμεν τῇ ἁμαρτίᾳ, ἵνα ἡ χάρις πλε- 20 ονώσῃ». Πρόρριζον τοίνυν τὴν τοιαύτην ὑπόληψιν ἀναιρῶν, ἅπαντα ταῦτα τίθησιν.

«Ὁ δὲ ζῆ, τῷ Θεῷ ζῆ», φησί· τουτέστιν, ἀκαταλύτως, ὡς μηκέτι κρατεῖσθαι ὑπὸ τοῦ θανάτου. Εἰ γὰρ καὶ τὸν πρότερον θάνατον οὐχ ὑπεύθυνος ὢν ἀπέθανεν, ἀλλὰ διὰ τὴν ἑτέρων ἁμαρτίαν, 25 πολλῶ μᾶλλον νῦν οὐκ ἀποθανεῖται, καταλύσας αὐτήν. Ὁ καὶ ἐν τῇ πρὸς Ἑβραίους ἔλεγεν· «ἅπαξ» γὰρ φησίν, «ἐπὶ συντελείᾳ τῶν αἰώνων εἰς ἀθέτησιν ἁμαρτίας διὰ τῆς θυσίας αὐτοῦ πεφανέρωται. Καὶ καθόσον ἀπόκειται τοῖς ἀνθρώποις ἅπαξ ἀποθανεῖν, οὕτω καὶ ὁ Χριστὸς ἅπαξ προσενεχθεὶς εἰς τὸ πολλῶν ἀνενεγκεῖν ἁμαρτίας,

καί αὐτό εἶναι πολύ μεγάλη τιμή πρὶν ἀπὸ τό βραβεῖο, τό ὅτι δηλαδή ἔγινες συμμέτοχος μέ τόν Κύριο, ἀλλ' ὅμως σοῦ δίνω, λέγει, καί ἄλλο ἔπαθλο. Ποιό λοιπόν εἶναι αὐτό; Ἡ αἰώνια ζωή. «Γιατί πιστεύουμε», λέγει, «ὅτι καί θά ζήσουμε μαζί του».

Καί ἀπό ποῦ φαίνεται αὐτό; «Γνωρίζοντας ὅτι ὁ Χριστός, ἀφοῦ ἀναστήθηκε ἀπό τούς νεκρούς, δέν πεθαίνει πιά». Καί πρόσεχε πάλι τήν προσπάθειά του καί πῶς τό ἀποδεικνύει αὐτό ἀπό τά ἀντίθετα. Ἐπειδή δηλαδή ἦταν φυσικό νά θορυβοῦνται μερικοί γιά τό σταυρό καί τό θάνατο, ἀποδεικνύει πῶς γι' αὐτόν ἀκριβῶς τό λόγο πρέπει νά ἔχουμε πλέον θάρρος. Νά μή νομίσεις λοιπόν, λέγει, ἐπειδή πέθανε μιά φορά, πῶς εἶναι θνητός. Γιατί πραγματικά γι' αὐτό ἀκριβῶς παραμένει ἀθάνατος. Γιατί ὁ θάνατός του ἔγινε θάνατος τοῦ θανάτου. Καί ἐπειδή πέθανε, γι' αὐτό δέν πεθαίνει, γιατί ἐκεῖνον τό θάνατο «ὡς πρός τήν ἁμαρτία πέθανε». Τί σημαίνει, «ὡς πρός τήν ἁμαρτία»; Δηλαδή, δέν ἦταν υπεύθυνος γιά ἐκεῖνον, ἀλλά γιά τή δική μας ἁμαρτία, γιά νά τήν καταστρέψει, νά κόψει τά νεῦρα της καί ὅλη τή δύναμή της, γι' αὐτό πέθανε. Εἶδες πῶς φόβησε; Γιατί, ἀφοῦ δέν πεθαίνει δεύτερη φορά, οὔτε δεύτερο βάπτισμα ὑπάρχει· ἀφοῦ ὅμως δέν ὑπάρχει δεύτερο βάπτισμα, οὔτε ἐσύ νά κλίνεις πρός τήν ἁμαρτία. Ὅλα αὐτά λοιπόν τά λέγει, μέ σκοπό νά σταθεῖ σ' ἐκεῖνο, στό «ἄς κάνουμε τά κακά, γιά νά ἔρθουν τά ἀγαθά», καί στό «θά ἐπιμείνουμε στήν ἁμαρτία, γιά νά πληθύνει ἡ χάρη». Ἀναιρώντας λοιπόν σύρριζα μιά τέτοια ἀντίληψη, ἀναφέρει ὅλα αὐτά.

«Τή ζωή ὅμως πού ζεῖ τώρα, τή ζεῖ γιά τό Θεό», λέγει. Δηλαδή, ἄφθαρτα, σάν νά μήν ἐξουσιάζεται πιά ἀπό τό θάνατο. Γιατί, ἂν καί τόν πρῶτο θάνατο τόν υπέστη χωρίς νά εἶναι υπεύθυνος, ἀλλά γιά τήν ἁμαρτία ἄλλων, πολύ περισσότερο δέ θά πεθάνει τώρα, ἀφοῦ τήν κατέλυσε. Αὐτό καί στήν πρός Ἑβραίους ἐπιστολή ἔλεγε· «γιατί μιά φορά», λέγει, «φανερῶθηκε, ὅταν ἔλαβαν τέλος οἱ χρόνοι τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης, γιά νά ἐξαλειφθεῖ ἡ ἁμαρτία μέ τή θυσία του. Καί καθῶς πρόκειται νά πεθάνουν οἱ ἄνθρωποι μίση φορά, ἔτσι καί ὁ Χριστός μιά φορά πέθανε, ὅταν θυσιάσθηκε γιό

ἐκ δευτέρου χωρὶς ἁμαρτίας ὀφθήσεται τοῖς αὐτὸν ἀπεκδεχομένοις εἰς σωτηρίαν». Δείκνυσι δὲ καὶ τῆς κατὰ Θεὸν ζωῆς τὴν ἰσχύν, καὶ τῆς ἁμαρτίας τὴν δύναμιν· τῆς μὲν κατὰ Θεὸν ζωῆς, ὅτι οὐκέτι ἀποθανεῖται, τῆς δὲ ἁμαρτίας, ὅτι εἰ τὸν ἀναμάρτητον αὐτὴ παρε-
5 σκεύασεν ἀποθανεῖν, τοὺς ὑπευθύνους ὄντας πῶς οὐκ ἀπολεῖ;

3. Εἶτα, ἐπειδὴ περὶ τῆς ζωῆς διελέχθη, ἵνα μὴ λέγη τις, 'τί οὖν πρὸς ἡμᾶς τὸ εἰρημένον;' ἐπήγαγεν· «οὕτω καὶ ὑμεῖς λογίζεσθε ἑαυτοὺς», φησί, «νεκροὺς μὲν εἶναι τῇ ἁμαρτίᾳ, ζῶντας δὲ τῷ Θεῷ». Καλῶς εἶπε, «λογίζεσθε», ἐπειδὴ ὄψει παραστῆσαι τὸ λε-
10 γόμενον τέως οὐκ ἔστι. Καὶ τί λογισόμεθα, φησί; «Νεκροὺς μὲν εἶναι τῇ ἁμαρτίᾳ, ζῶντας δὲ τῷ Θεῷ, ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν». Ὁ γὰρ οὕτω ζῶν πάσης ἐπιλήψεται ἀρετῆς, αὐτὸν ἔχων σύμμαχον τὸν Ἰησοῦν· τοῦτο γὰρ ἔστιν, «ἐν Χριστῷ». Εἰ γὰρ νεκροὺς ὄντας ἀνέστησε, πολλῷ μᾶλλον ζῶντας κατασχεῖν δυνήσε-
15 ται. «Μὴ οὖν βασιλευέτω ἡ ἁμαρτία ἐν τῷ θνητῷ ὑμῶν σώματι, εἰς τὸ ὑπακούειν αὐτῇ ἐν ταῖς ἐπιθυμίαις αὐτοῦ». Οὐκ εἶπε, 'μὴ οὖν ζήτω ἡ σὰρξ, μηδὲ ἐνεργεῖτω', ἀλλ' «ἡ ἁμαρτία μὴ βασιλευέτω»· οὐ γὰρ τὴν φύσιν ἤλθεν ἀνελεῖν ἀλλὰ τὴν προαίρεσιν διορθῶσαι. Εἶτα δεικνύς, ὅτι οὐ βία καὶ ἀνάγκη κατεχόμεθα ὑπὸ τῆς πονηρίας,
20 ἀλλ' ἐκόντες, οὐκ εἶπε, 'μὴ τυραννεῖτω', ὅπερ ἀνάγκης ἦν, ἀλλὰ, «μὴ βασιλευέτω». Καὶ γὰρ ἄτοπον εἰς βασιλείαν ἀγομένους οὐρανῶν, βασιλίδα τὴν ἁμαρτίαν ἔχειν, καὶ καλουμένους συμβασιλεῦσαι τῷ Χριστῷ, αἰρεῖσθαι γίνεσθαι τῆς ἁμαρτίας αἰχμαλώτους· ὥσπερ ἂν εἴ τις τὸ διάδημα ρίψας ἀπὸ τῆς κεφαλῆς, δαιμονώση γυναικί.
25 καὶ προσαιτούση καὶ ράκια περιβεβλημένη δουλεύειν ἐθέλοι.

νά βαστάξει πάνω του τίς ἁμαρτίες πολλῶν. Θά φανεῖ γιά δεύτερη φορά χωρίς ἁμαρτίες σ' ἐκείνους πού τόν περιμένουν γιά νά τούς σώσει»². Δείχνει ὁμως καί τή δύναμη τῆς ζωῆς πού εἶναι σύμφωνη μέ τό θέλημα τοῦ Θεοῦ, καθῶς καί τή δύναμη τῆς ἁμαρτίας. Τή δύναμη τῆς ζωῆς πού εἶναι σύμφωνη μέ τό θέλημα τοῦ Θεοῦ, ἐπειδή δέ θά πεθάνει πιά, ἐνῶ τή δύναμη τῆς ἁμαρτίας, ἐπειδή, ἂν ἔκανε αὐτή τόν ἀναμάρτητο νά πεθάνει, πῶς δέ θά καταστρέψει ἐκείνους πού εἶναι ὑπεύθυνοι γιά ἁμαρτίες;

3. Ἐπειτα, ἐπειδή μίλησε γιά τή ζωή τοῦ Χριστοῦ, γιά νά μή λέγει κανείς, τί σχέση ἔχει μ' ἐμᾶς αὐτός ὁ λόγος; πρόσθεσε· «ἔτσι καί σεῖς νά θεωρεῖτε τούς ἑαυτούς σας», λέγει, «νεκρούς ὡς πρός τήν ἁμαρτία, ζωντανούς ὁμως γιά τό Θεό». Καλά εἶπε, «νά θεωρεῖτε», ἐπειδή μέ εἰκόνα δέν εἶναι δυνατό νά παραστήσουμε τό λεγόμενο. Καί τί, λέγει, νά θεωροῦμε ; «Ὅτι εἵμαστε νεκροί ὡς πρός τήν ἁμαρτία, ζωντανοί ὁμως γιά τό Θεό, ἐνωμένοι μέ τόν Ἰησοῦ χριστό τόν Κύριό μας». Γιατί, ὅποιος ζεῖ ἔτσι θά κατορθώσει ὅλες τίς ἀρετές, ἐπειδή ἔχει σύμμαχο τόν ἴδιο τόν Ἰησοῦ· καθόσον αὐτό σημαίνει τό «ἐν Χριστῷ». Γιατί, ἂν τούς ἀνέστησε ὅταν ἦταν νεκροί, πολύ περισσότερο θά μπορέσει νά τούς κρατήσει ζωντανούς. «Ἄς μή βασιλεύει λοιπόν ἡ ἁμαρτία στό θνητό σας σῶμα, ὥστε νά ὑπακούετε σ' αὐτήν μέ τίς ἐπιθυμίες τοῦ σώματος». Δέν εἶπε, ἄς μή ζεῖ λοιπόν ἡ σάρκα, οὔτε νά ἐνεργεῖ, ἀλλά, «ἄς μή βασιλεύει ἡ ἁμαρτία», γιατί δέν ἦρθε νά καταστρέψει τή φύση, ἀλλά νά διορθώσει τή διάθεση. Στή συνέχεια, δείχνοντας, ὅτι δέ μᾶς κρατάει μέ τή βία καί τόν ἐξαναγκασμό ἡ πονηρία, ἀλλά μέ τή θέλησή μας, δέν εἶπε, ἄς μήν τυραννάει, πράγμα πού ἦταν ἀπόδειξη ἐξαναγκασμοῦ, ἀλλά, «νά μή βασιλεύει». Γιατί πραγματικά θά ἦταν παράλογο, ἐνῶ ὀδηγοῦνται στή βασιλεία τῶν οὐρανῶν, νά ἔχουν σάν βασίλισσα τήν ἁμαρτία, καί ἐνῶ καλοῦνται νά βασιλεύσουν μαζί μέ τό Χριστό, νά προτιμοῦν νά γίνονται αἰχμάλωτοι τῆς ἁμαρτίας. Ὅπως ἀκριβῶς θά ἦταν παράλογο, ἂν κάποιος πετώντας τό στέμμα ἀπό τό κεφάλι του, θέλει νά εἶναι δοῦλος σέ γυναίκα πού εἶναι δαιμονισμένη καί ζητιανεύει καί φοράει σχισμένα ροῦχα.

Εἶτα, ἐπειδὴ βαρὺ τὸ περιγενέσθαι ἀμαρτίας, ὄρα πῶς καὶ
 κοῦφον ἔδειξε, καὶ τὸν πόνον παρεμυθήσατο εἰπών, «ἐν τῷ θνητῷ
 ὑμῶν σῶματι». Τοῦτο γὰρ δείκνυσι προσκαίρους ὄντας τοὺς
 ἀγῶνας, καὶ ταχέως καταλυομένους· ὁμοῦ δὲ καὶ τῶν προτέρων
 5 ἡμᾶς ἀναμιμνήσκει κακῶν, καὶ τῆς τοῦ θανάτου ρίζης· ἐντεῦθεν
 γὰρ καὶ παρὰ τὴν ἀρχὴν θνητὸν γέγονεν. Ἄλλ' ἔξεστι καὶ θνητὸν
 ἔχοντα σῶμα, μὴ ἀμαρτάνειν. Εἶδες τὴν περιουσίαν τῆς τοῦ Χρι-
 στοῦ χάριτος; Ὁ μὲν γὰρ Ἀδὰμ οὐδέπω θνητὸν ἔχων, ὤλισθε, σὺ
 δὲ καὶ θανάτῳ λαβὼν ὑπεύθυνον ὄν, στεφανωθῆναι δυνήσῃ. Καὶ
 10 πῶς βασιλεύει, φησὶν, ἡ ἀμαρτία; Οὐκ ἀπὸ τῆς οἰκείας δυνάμεως,
 ἀλλ' ἀπὸ τῆς σῆς ραθυμίας. Διὰ τοῦτο εἰπών, «μὴ βασιλευέτω»,
 καὶ τὸν τρόπον δείκνυσι τῆς τοιαύτης βασιλείας, ἐπάγων καὶ λέ-
 γων, «εἰς τὸ ὑπακούειν αὐτῇ ἐν ταῖς ἐπιθυμίαις αὐτοῦ». Οὐ γάρ
 ἔστι τιμὴ τὸ μετ' ἐξουσίας αὐτῷ πάντα χαρίζεσθαι, ἀλλ' ἐσχάτη
 15 δουλεία καὶ ἀτιμίας ἐπίτασις. Ὅταν γὰρ ἂ βούλεται πράττειν, τότε
 ἐλευθερίας ἐστέρηται πάσης, ὅταν δὲ κωλύηται, τότε μάλιστα τὴν
 οἰκείαν ἀξίαν διατηρεῖ.

«Μηδὲ παριστάνετε τὰ μέλη ὑμῶν ὄπλα ἀδικίας τῇ ἀμαρτίᾳ,
 ἀλλ' ὄπλα δικαιοσύνης». Οὐκοῦν μέσον τὸ σῶμα κακίας καὶ ἀρε-
 20 τῆς, καθάπερ οὖν καὶ τὰ ὄπλα· ἐκάτερα δὲ τὰ ἔργα παρὰ τὸν
 χρώμενον γίνεται· ὥσπερ ἂν εἰ καὶ στρατιώτης ὑπὲρ τῆς πατρίδος
 ἀγωνιζόμενος, καὶ ληστής κατὰ τῶν ἐνοικούντων ὀπλιζόμενος,
 τοῖς αὐτοῖς φράττοιτο ὄπλοις· οὐ γὰρ τῆς παντευχίας τὸ ἔγκλημα,
 ἀλλὰ τῶν εἰς κακὸν χρωμένων. Ὅ δὲ καὶ ἐπὶ τῆς σαρκός ἐστιν εἰ-
 25 πεῖν, τοῦτο κάκεῖνο γινομένης παρὰ τὴν τῆς ψυχῆς γνώμην, οὐ
 παρὰ τὴν οἰκείαν φύσιν. Ἄν μὲν γὰρ περιεργάσῃ κάλλος ἀλλό-
 τριον, ὄπλον ἀδικίας γέγονεν ὁ ὀφθαλμός, οὐ παρὰ τὴν οἰκείαν
 ἐνέργειαν· ὀφθαλμοῦ γὰρ τὸ ὄρᾶν, οὐ τὸ κακῶς ὄρᾶν· ἀλλὰ παρὰ
 τὴν τοῦ κελεύσαντος λογισμοῦ πονηρίαν· ἂν δὲ χαλινώσῃς αὐτόν,

Ἐπειτα, ἐπειδὴ εἶναι δύσκολο νὰ νικήσει κανεὶς τὴν ἁμαρτία, πρόσεχε πῶς καὶ εὐκολο τὸ ἔδειξε, καὶ τὸν κόπο παρηγόρησε λέγοντας, «στό θνητό σας σῶμα». Γιατί αὐτό δείχνει πῶς οἱ ἀγῶνες εἶναι προσωρινοὶ καὶ γρήγορα τελειώνουν. Μαζί ὁμως μᾶς θυμίζει καὶ τὰ προηγούμενα κακά καὶ τὴ ρίζα τοῦ θανάτου, γιατί ἀπὸ ἐδῶ ἔγινε θνητό καὶ ὄχι ἀπὸ τὴν ἀρχή. Ἄλλ' εἶναι δυνατό, καὶ θνητό ἀκόμη νὰ ἔχεις σῶμα, καὶ νὰ μὴν ἁμαρτάνεις. Εἶδες τὴν ἀφθονία τῆς χάριτος τοῦ Χριστοῦ; Γιατί ὁ Ἀδάμ, ἂν καὶ δέν εἶχε ἀκόμη θνητό σῶμα, ἔπεσε, ἐνῶ σύ, ἂν καὶ τὸ ἔλαβες νὰ εἶναι ὑπεύθυνο στὸ θάνατο, θὰ μπορέσεις νὰ στεφανωθείς. Καὶ πῶς, λέγει, βασιλεύει ἡ ἁμαρτία; Ὅχι ἀπὸ τὴ δική της δύναμη, ἀλλ' ἀπὸ τὴ δική σου ἀδιαφορία. Γι' αὐτό, ἀφοῦ εἶπε, «νὰ μὴ βασιλεύει», δείχνει καὶ τὸν τρόπο αὐτῆς τῆς βασιλείας, προσθέτοντας καὶ λέγοντας, «ὥστε νὰ ὑπακούετε σ' αὐτὴ μὲ τίς ἐπιθυμίες τοῦ σώματος». Γιατί δέν εἶναι τιμὴ τὸ νὰ ὑποχωροῦμε ἐλεύθερα σ' ὅλες τίς ἐπιθυμίες του, ἀλλ' εἶναι ἡ χειρότερη δουλεία καὶ αὔξηση τῆς περιφρονήσεως. Γιατί, ὅταν κάνει αὐτὰ πού θέλει, τότε στερήθηκε κάθε ἐλευθερία, ὅταν ὁμως ἐμποδίζεται, τότε κυρίως διατηρεῖ τὴ δική του ἀξία.

4. «Οὔτε νὰ καθιστᾶτε τὰ μέλη σας ὄπλα τῆς ἀδικίας στὴν ἁμαρτία, ἀλλ' ὄπλα τῆς ἀρετῆς». Ἐπομένως τὸ σῶμα βρίσκεται μεταξὺ κακίας καὶ ἀρετῆς, ὅπως ἀκριβῶς βέβαια καὶ τὰ ὄπλα. Καὶ τὰ δύο τὰ ἔργα γίνονται ἀπὸ ἐκεῖνον πού τὰ χρησιμοποιοεῖ. Ὅπως καὶ ὁ στρατιώτης, ὅταν ἀγωνίζεται γιὰ τὴν πατρίδα του, καὶ ὁ ληστής, ὅταν ὀπλίζεται ἐναντίον τῶν κατοίκων, προφυλάσσονται μὲ τὰ ἴδια ὄπλα. Γιατί τὸ ἔγκλημα δέν εἶναι ἔργο τῆς πανοπλίας, ἀλλ' ἐκείνων πού τὴ χρησιμοποιοῦν γιὰ νὰ κάνουν τὸ κακό. Αὐτό βέβαια εἶναι δυνατό νὰ τὸ ποῦμε καὶ στὴν περίπτωση τῆς σάρκας, πού γίνεται αὐτό ἢ ἐκεῖνο σύμφωνα μὲ τὴ διάθεση τῆς ψυχῆς, ὄχι σύμφωνα μὲ τὴ δική της φύση. Γιατί τὸ μάτι, ἂν περιεργασθεῖ ξένη ὁμορφιά, ἔγινε ὄπλο τῆς ἀδικίας, ὄχι σύμφωνα μὲ τὴ δική του ἐνέργεια, γιατί ἔργο τοῦ ματιοῦ εἶναι τὸ νὰ βλέπει, ὄχι τὸ νὰ βλέπει κακῶς, ἀλλὰ σύμφωνα μὲ τὴν πονηρία τῆς σκέψεως πού τὸ διέταξε. Ἐάν ὁμως τὸ συγκρατήσεις, ἔγινε ὄπλο ἀρετῆς. Ἔτσι γί-

δικαιοσύνης γέγονεν ὄπλον. Οὕτω καὶ ἐπὶ γλώττης, οὕτω καὶ ἐπὶ χειρῶν καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων ἀπάντων. Καλῶς δὲ τὴν ἀμαρτίαν ἀδικίαν ἐκάλεσεν· ἦ γὰρ ἑαυτὸν τις, ἢ τὸν πλησίον ἀμαρτάνων ἀδικεῖ, μᾶλλον δὲ ἑαυτὸν πρὸ τοῦ πλησίον.

5 Ἀπαγαγὼν τοίνυν τῆς πονηρίας, ἄγει πρὸς τὴν ἀρετὴν, λέγων· «ἀλλὰ παραστήσατε ἑαυτοὺς τῷ Θεῷ, ὡς ἐκ νεκρῶν ζῶντας». Ὅρα πῶς ἀπὸ τῶν ὀνομάτων γυμνῶν προτρέπει, ἐκεῖ μὲν ἀμαρτίαν εἰπὼν, ἐνταῦθα δὲ τὸν Θεόν. Δείξας γὰρ ὅσον τὸ μέσον τῶν βασιλευόντων, πάσης συγγνώμης τὸν στρατιώτην ἐξέβα-
 10 λε, τὸν ἀφέντα μὲν τὸν Θεόν, ἐπιθυμήσαντα δὲ ὑπὸ τῆ τῆς ἀμαρτίας τάττεσθαι βασιλείᾳ. Οὐ ταύτη δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ διὰ τῶν ἐξῆς τοῦτο κατασκευάζει λέγων, «ὡς ἐκ νεκρῶν ζῶντας». Διὰ γὰρ τούτων δείκνυσι κάκεινης τὴν λύμην, καὶ τῆς τοῦ Θεοῦ δωρεᾶς τὸ μέγεθος. Ἐννοήσατε γάρ, φησί, τίνες ἦτε, καὶ τί γεγόνατε. Τίνες οὖν
 15 ἦτε; Νεκροὶ καὶ ἀπολωλότες ἀπώλειαν οὐδαμῶθεν διορθωθῆναι δυναμένην· οὐδὲ γὰρ ἦν τις ὁ βοηθῆσαι δυνάμενος. Καὶ τίνες ἐξ ἐκείνων γεγόνατε τῶν νεκρῶν; Ζῶντες ζωὴν ἀθάνατον. Καὶ διὰ τίνος; Διὰ τοῦ πάντα δυναμένου Θεοῦ. Οὐκοῦν καὶ ὑπὸ τούτῳ τάττεσθαι δίκαιον μετὰ προθυμίας τοσαύτης, μεθ' ὅσης εἰκὸς τοὺς ἀπὸ νεκρῶν ζῶντας γενομένους.

20 «Καὶ τὰ μέλη ὑμῶν ὄπλα δικαιοσύνης». Οὐκοῦν οὐ πονηρὸν τὸ σῶμα, εἶγε ὄπλον δικαιοσύνης αὐτὸ γενέσθαι δυνατόν. Ὅπλον δὲ εἰπὼν, ἐδήλωσεν, ὅτι καὶ πόλεμος ἐφέστηκε χαλεπός. Διὸ καὶ παντευχίας ἡμῖν δεῖ ἰσχυρᾶς, καὶ γνώμης γενναίας καὶ τὰ τῶν πολέμων τούτων ἐπισταμένης καλῶς, καὶ πρό γε πάντων στρατηγοῦ.
 25 Ἄλλ' ὁ μὲν στρατηγὸς παρέστήκεν, αἰεὶ πρὸς συμμαχίαν ἕτοιμος ὢν, καὶ ἀχείρωτος μένων, καὶ τὰ ὄπλα δὲ ἰσχυρὰ κατεσκεύασεν ἡμῖν, δεῖ δὲ λοιπὸν προαιρέσεως τῆς εἰς δέον αὐτὰ μεταχειριζομένης, ὥστε καὶ τῷ στρατηγῷ πείθεσθαι καὶ τὰ ὄπλα ὑπὲρ τῆς πα-

νεται καί μέ τή γλώσσα, ἔτσι καί μέ τά χέρια καί μέ ὅλα τά ἄλλα μέλη. Σωστά ὁμως ὀνόμασε ἀδικία τήν ἁμαρτία. Γιατί κανεῖς ἤ τόν ἑαυτό του ἀδικεῖ ἤ τόν πλησίον του ὅταν ἁμαρτάνει, ἤ καλύτερα τόν ἑαυτό του πρὶν ἀπὸ τόν πλησίον του.

Ἄφοῦ ἀπομάκρυνε λοιπὸν ἀπὸ τήν κακία, ὀδηγεῖ πρὸς τήν ἀρετή, λέγοντας· «ἀλλά νά προσφέρετε τοὺς ἑαυτοὺς σας στό Θεό, σάν ἄνθρωποι πού ἀναστηθήκατε ἀπὸ τοὺς νεκροὺς καί λάβατε ζωή». Πρόσεχε πῶς προτρέπει μόνο ἀπὸ ἀπλές ὀνομασίες, ἀναφέροντας ἐκεῖ τήν ἁμαρτία, ἐνῶ ἐδῶ τό Θεό. Γιατί, ἀφοῦ ἔδειξε πόση εἶναι ἡ διαφορά ἐκείνων πού βασιλεύουν, στέρησε ἀπὸ κάθε συγγνώμη τό στρατιώτη πού ἐγκατέλειψε τό Θεό, καί θέλησε νά βρῆσκει κατῶ ἀπὸ τήν ἐξουσία τῆς ἁμαρτίας. Ὅχι μόνο ἔτσι, ἀλλά καί μέ τά ἐπόμενα τό ἀποδεικνύει αὐτό λέγοντας· «σάν ἄνθρωποι πού ἀπὸ τοὺς νεκροὺς λάβατε ζωή». Διότι μέ τά λόγια αὐτά δείχνει καί τή βλάβη τῆς ἁμαρτίας, καί τό μέγεθος τῆς δωρεᾶς τοῦ Θεοῦ. Σκεφθεῖτε λοιπὸν, λέγει, ποιοί ἦσαστε, καί τί γίνατε. Ποιοί λοιπὸν ἦσαστε; Νεκροί καί τέτοια ἦταν ἡ ἀπώλειά σας, πού δέν μπορούσε μέ τίποτε νά διορθωθεῖ, γιατί δέν ὑπῆρχε κανένας πού μπορούσε νά σᾶς βοηθήσει. Καί ποιοί γίνατε ἀπὸ ἐκείνους τοὺς νεκροὺς πού ἦσαστε; Ἄνθρωποι πού ζεῖτε ζωή ἀθάνατη. Καί μέ τή βοήθεια τίνος; Μέ τή βοήθεια τοῦ Θεοῦ πού μπορεῖ τά πάντα. Ἐπομένως εἶναι δίκαιο νά εἴστε κατῶ ἀπὸ τίς διαταγές του μέ τόση προθυμία, μέ ὅση εἶναι φυσικό νά βρίσκονται ἐκεῖνοι πού ἀπὸ νεκροί ἔγιναν ζωντανοί.

«Καί τά μέλη σας ὄπλα τῆς ἀρετῆς». Ἐπομένως τό σῶμα δέν εἶναι κακό, ἐφόσον εἶναι δυνατό νά γίνει ὄπλο τῆς ἀρετῆς. Λέγοντας ὁμως ὄπλο, φανέρωσε, ὅτι καί φοβερός πόλεμος βρῆσκει μπροστά μας. Γι' αὐτό καί πανοπλία ἰσχυρή μᾶς χρειάζεται καί διάθεση γενναία, καί νά γνωρίζουμε καλά τά πράγματα τῶν πολέμων αὐτῶν, καί πρὶν ἀπ' ὅλα βέβαια στρατηγός. Ἄλλ' ὁ στρατηγός εἶναι παρών, ἔτοιμος πάντοτε γιά συμμαχία, καί μένοντας ἀπόρρητος, καί τά ὄπλα τά κατασκεύασε ἰσχυρά γιά μᾶς. Χρειάζεται ὁμως στή συνέχεια διάθεση πού νά χρησιμοποιοῖ αὐτά ὁπως πρέπει, ὥστε καί στό στρατηγό νά ὑπακούει καί τά ὄπλα νά παίρνει γιά τή

τρίδος τίθεσθαι.

5. Παρακελευσάμενος τοίνυν ἡμῖν οὕτω μεγάλα, καὶ ὄπλων καὶ μάχης καὶ πολέμων ἀναμνήσας, ὄρα πῶς πάλιν θαρρύνει τὸν στρατιώτην, καὶ ἀλείφει τὴν προθυμίαν, λέγων· «ἀμαρτία γὰρ ὑμῶν οὐκέτι κυριεύσει· οὐ γὰρ ἐστε ὑπὸ νόμον, ἀλλὰ ὑπὸ χάριν. Εἰ οὖν ἀμαρτία ἡμῶν οὐκέτι κυριεύει, τίνοσ ἐνεκεν τοσαῦτα παρεγγυᾶς, λέγων, «μὴ βασιλευέτω ἡ ἀμαρτία ἐν τῷ θνητῷ ὑμῶν σώματι», καί, «μὴ παριστάνετε τὰ μέλη ὑμῶν ὄπλα ἀδικίας τῇ ἀμαρτίᾳ»; Τί οὖν ἐστὶ τὸ λεγόμενον; Σπερματικόν τινα προκαταβάλλεται λόγον ὀ ἐνταῦθα, ὃν ὕστερον ἀναπτύσσειν μέλλει, καὶ μετὰ πολλῆς ἐργάζεσθαι τῆς κατασκευῆς. Τίς οὖν ἐστὶν οὗτος ὁ λόγος; Τὸ σῶμα ἡμῶν πρὸ μὲν τῆς τοῦ Χριστοῦ παρουσίας εὐχείρωτον ἦν τῇ ἀμαρτίᾳ. Μετὰ γὰρ τὸν θάνατον καὶ πολὺς παθῶν ἐπεισῆλθεν ἐσμός· διόπερ οὐδὲ σφόδρα κοῦφον ἦν πρὸς τὸν ὑπὲρ τῆς ἀρετῆς δρόμον. Οὕτε 5 γὰρ πνεῦμα παρῆν τὸ βοηθοῦν, οὕτε βάπτισμα τὸ νεκρῶσαι δυνάμενον· ἀλλ' ὡσπερ τις ἵππος δυσήνιος, ἔτρεχε μὲν, διημάρτανε δὲ πολλάκις, τοῦ νόμου τὰ πρακτέα καὶ τὰ μὴ τοιαῦτα διαγορευόντος μὲν, πλέον δὲ οὐδὲν τῆς διὰ τῶν ρημάτων παραινέσεως τοῖς ἀγωνιζομένοις εἰσφέροντος.

0 Ἐπειδὴ δὲ ὁ Χριστὸς παραγέγονε, τὰ παλαίσματα λοιπὸν εὐκολώτερα γέγονε. Διὸ καὶ μείζονα ἡμῖν προετέθη τὰ σκάμματα, ἅτε μείζονος μετεσχηκόσι τῆς βοηθείας. Διὸ καὶ ὁ Χριστὸς ἔλεγεν· «ἐὰν μὴ περισσεύσῃ ἡ δικαιοσύνη ὑμῶν πλέον τῶν γραμματέων καὶ Φαρισαίων, οὐ μὴ εἰσέλθητε εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν». 5 Ἀλλὰ τοῦτο μὲν ἐν τοῖς ἐξῆς σαφέστερον λέγει, τέως δὲ αὐτὸ αἰνίττεται διὰ βραχέων ἐνταῦθα, δεικνὺς ὅτι ἐὰν μὴ σφόδρα ἑαυτοὺς ὑποκατακλίνωμεν, οὐ περιέσται ἡμῶν ἡ ἀμαρτία. Οὐ γὰρ ἐστὶ νόμος ὁ κελεύων μόνον, ἀλλὰ καὶ χάρις ἢ καὶ τὰ πρότερα ἀφεῖσα, καὶ πρὸς τὰ μέλλοντα ἀσφαλιζομένη. Ἐκεῖνος μὲν γὰρ μετὰ τοὺς πό- 0 νους τοὺς στεφάνους ἐπηγγέλλετο, αὕτη δὲ πρότερον ἐστεφάνωσε,

σωτηρία τῆς πατρίδας.

5. Ἄφοῦ μᾶς παράγγειλε λοιπόν τόσο μεγάλα, καί μᾶς θύμισε ὄπλα καί μάχη καί πολέμους, πρόσεχε πάλι πῶς δίνει θάρρος στό στρατιώτη καί προετοιμάζει τήν προθυμία, λέγοντας: «Γιατί ἡ ἁμαρτία δέ θά σᾶς κυριεύσει πιά, ἀφοῦ δέν εἶστε κάτω ἀπό τό νόμο, ἀλλά κάτω ἀπό τή χάρη». Ἐάν λοιπόν ἡ ἁμαρτία δέ μᾶς κυριεύει πιά, γιά ποιό λόγο διατάσσεις τόσα πολλά, λέγοντας: «νά μή βασιλεύει ἡ ἁμαρτία στό θνητό σας σῶμα», καί, «νά μήν καθιστᾶτε τά μέλη σας ὄπλα τῆς ἀδικίας στήν ἁμαρτία»; Τί λοιπόν σημαίνει τό λεγόμενο; Σάν σπέρμα ρίχνει προκαταβολικά κάποιο λόγο ἐδῶ, πού πρόκειται ν' ἀναπτύξει ἀργότερα καί τόν προετοιμάζει πολύ. Ποιός λοιπόν εἶναι αὐτός ὁ λόγος; Τό σῶμα μας πρίν ἀπό τήν παρουσία τοῦ Χριστοῦ ἦταν εὐάλωτο στήν ἁμαρτία. Μετά ὁμως ἀπό τό θάνατο προστέθηκαν πάρα πολλά πάθη. Γι' αὐτό ἀκριβῶς δέν ἦταν πολύ ἐλαφρός ὁ δρόμος τῆς ἀρετῆς. Γιατί οὔτε τό ἅγιο Πνεῦμα παραβρισκόταν νά βοηθήσει, οὔτε τό βάπτισμα πού μπορούσε νά τό νεκρώσει. Ἀλλά σάν κάποιο ἀτίθασο ἄλογο, ἔτρεχε βέβαια, πολλές φορές ὁμως ἔκαμνε σφάλματα, ἐνῶ ὁ νόμος ὀριζε ἐκεῖνα πού ἔπρεπε νά γίνονται καί ἐκεῖνα πού δέν ἔπρεπε, ἀλλά δέν πρόσφερε σ' αὐτούς πού ἀγωνίζονταν τίποτε περισσότερο ἀπό τή συμβουλή μέ τά λόγια.

Ὅταν ὁμως ἦρθε ὁ Χριστός, οἱ ἀγῶνες στή συνέχεια ἔγιναν πιο εὐκολοί. Γι' αὐτό καί μεγαλύτερες δοκιμασίες τοποθετήθηκαν μπροστά μας, ἐπειδή παίρνουμε μεγαλύτερη βοήθεια. Γι' αὐτό καί ὁ Χριστός ἔλεγε: «ἐάν ἡ ἀρετή σας δέν περισσέψει περισσότερο ἀπό τήν ἀρετή τῶν γραμματέων καί τῶν Φαρισαίων, δέ θά μπεῖτε στή βασιλεία τῶν οὐρανῶν»³. Ἀλλ' αὐτό τό λέγει πιο καθαρά στά ἐπόμενα, ἐνῶ τώρα τό ὑπαινίσσεται μέ λίγα λόγια ἐδῶ, δείχνοντας πῶς, ἂν δέν ταπεινώσουμε τούς ἑαυτούς μας πάρα πολύ, δέ θά μᾶς νικήσει ἡ ἁμαρτία. Γιατί δέν ὑπάρχει ὁ νόμος πού προτρέπει μόνο, ἀλλά καί ἡ χάρη, πού καί τά προηγούμενα συγχώρησε καί γιά τά μελλοντικά ἐξασφαλίζει. Γιατί ἐκεῖνος ὑποσχόταν ὕστερα ἀπό τούς κόπους τά στεφάνια, ἐνῶ αὐτή πρῶτα στεφάνωσε καί τότε

καὶ τότε εἰς τοὺς ἀγῶνας εἴλκυσεν. Ἐμοὶ δὲ δοκεῖ οὐδὲ πάντα τὸν βίον τοῦ πιστοῦ ἐνταῦθα αἰνίττεσθαι, ἀλλὰ σύγκρισιν βαπτίσματος ποιῆσθαι καὶ νόμου· ὅπερ καὶ ἀλλαχοῦ φησιν, ὅτι «τὸ μὲν γράμμα ἀποκτείνει, τὸ δὲ Πνεῦμα ζωοποιεῖ». Ὁ μὲν γὰρ νόμος ἐλέγχει τὴν 5 παράβασιν, ἡ δὲ χάρις λύει τὴν παράβασιν. Ὡσπερ οὖν ἐκεῖνος ἐλέγχων συνίστησι τὴν ἀμαρτίαν, οὕτως αὕτη συγχωροῦσα οὐκ ἀφήσιν εἶναι ὑπὸ ἀμαρτίαν· ὥστε διπλῆ τῆς τυραννίδος εἶ ταύτης ἀπηλλαγμένος, τῷ τε μὴ ὑπὸ νόμον εἶναι, καὶ τῷ χάριτος ἀπολευκέναι.

10 6. Ἐπειδὴ τοίνυν τούτοις ἀναπνεῦσαι πεποίηκε τὸν ἀκροατὴν, ἀσφαλίζεται πάλιν αὐτόν, ἐξ ἀντιθέσεως παραίνεσιν εἰσάγων, καὶ λέγων οὕτω· «τί οὖν; ἀμαρτήσομεν, ὅτι οὐκ ἐσμεν ὑπὸ νόμον, ἀλλ' ὑπὸ χάριν; Μὴ γένοιτο». Πρῶτον μὲν γὰρ τῇ ἀπαγορεύσει, διὰ τὸ σφόδρα ἄτοπον εἶναι τὸ λεγόμενον, κέχρηται, ἔπειτα δὲ καὶ εἰς πα- 15 ραίνεσιν ἐξάγει τὸν λόγον, καὶ δείκνυσι πολλὴν οὔσαν τὴν εὐκολίαν τῶν ἀγώνων, οὕτω λέγων· «οὐκ οἴδατε, ὅτι ᾧ παριστάνετε ἑαυτοὺς δούλους εἰς ὑπακουήν, δοῦλοί ἐστε ᾧ ὑπακούετε, ἥτοι ἀμαρτίας εἰς θάνατον, ἢ ὑπακοῆς εἰς δικαιοσύνην;». Οὕτω λέγω τὴν γέενναν, φησίν, οὐδὲ τὴν πολλὴν ἐκείνην κόλασιν, ἀλλὰ τὴν ἐνταῦ- 20 θα αἰσχύνην, ὅταν δοῦλοι γίνησθε, καὶ ἐκόντες δοῦλοι, καὶ ἀμαρτίας δοῦλοι, καὶ ἐπὶ τοιούτῳ μισθῷ, ὥστε πάλιν ἀποθανεῖν. Εἰ γὰρ πρὸ τοῦ βαπτίσματος θάνατον εἰργάσατο σωματικόν, καὶ τοσαύτης ἐδεήθη τῆς θεραπείας τὸ ἔλκος, ὥστε τὸν δεσπότην ἀπάντων εἰς θάνατον κατελθεῖν, καὶ οὕτω λῦσαι τὸ κακόν, μετὰ τὴν τοσαύτην 25 δωρεὰν καὶ ἐλευθερίαν λαμβάνουσά σε ἐκόντα αὐτῇ πάλιν ὑποκατακλινόμενον, τί οὐκ ἐργάσεται;

Μὴ τοίνυν ἐπὶ τοσοῦτον δράμης βάραθρον, μηδὲ ἐκὼν σεαυτὸν προδῶς. Ἐπὶ μὲν γὰρ τῶν πολέμων καὶ ἄκοντες παραδίδονται πολλάκις οἱ στρατιῶται, ἐνταῦθα δὲ ἂν μὴ αὐτὸς αὐτομολήσης, οὐ-

κάλεσε στους ἀγῶνες. Ἐμένα ὁμως μοῦ φαίνεται πῶς δέν ὑπονοεῖ ἐδῶ ὅλη τή ζωή τοῦ πιστοῦ, ἀλλά κάνει σύγκριση τοῦ βαπτίσματος καί τοῦ νόμου, πράγμα πού καί ἄλλοῦ λέγει, ὅτι «ὁ γραπτός νόμος ὁδηγεῖ στό θάνατο, ἐνῶ τό Πνεῦμα χορηγεῖ τή ζωή»⁴. Γιατί ὁ νόμος ἐλέγχει τήν παράβαση, ἐνῶ ἡ χάρις ἐξαφανίζει τήν παράβαση. Ὅπως ἀκριβῶς λοιπόν ἐλέγχοντας ὀρίζει τήν ἁμαρτία, ἔτσι αὐτή συγχωρώντας δέ σέ ἀφήνει νά εἶσαι κάτω ἀπό τήν ἁμαρτία. Ἐπομένως διπλά εἶσαι ἀπαλλαγμένος ἀπό τήν τυραννία αὐτή καί μέ τό ὅτι εἶσαι κάτω ἀπό τό νόμο, καί μέ τό ὅτι ἔχεις ἀπολαύσει τή χάρις.

6. Ἐπειδή λοιπόν μέ αὐτά ἔκαμε τόν ἀκροατή νά ἀναπνεύσει, τόν ἀσφαλίζει πάλι, προσθέτοντας παραίνεση ἀπό ἀντίθεση, καί λέγοντας τά ἐξῆς: «τί λοιπόν; θά ἁμαρτήσουμε, ἐπειδή δέν εἴμαστε κάτω ἀπό τό νόμο, ἀλλά κάτω ἀπό τή χάρις; Μακριά μιά τέτοια σκέψη». Πρῶτα λοιπόν χρησιμοποιοῖ τήν ἀπαγόρευση, ἐπειδή εἶναι ὑπερβολικά παράλογο τό λεγόμενο. Ἐπειτα ὁμως καί στήν παραίνεση ὁδηγεῖ τό λόγο, καί δείχνει πῶς εἶναι μεγάλη ἡ εὐκολία τῶν ἀγῶνων, λέγοντας τό ἐξῆς: «δέν ξέρετε, ὅτι σ' ἐκεῖνον πού προσφέρατε τούς ἑαυτούς σας δούλους γιά νά ὑπακούετε, γίνεστε δοῦλοι σ' αὐτόν πού ὑπακούετε, δηλαδή ἢ δοῦλοι τῆς ἁμαρτίας γιά νά καταλήξετε στό θάνατο, ἢ δοῦλοι τῆς ὑπακοῆς γιά νά καταλήξετε στή δικαίωση;». Δέν ἀναφέρω ἀκόμη τή γέεννα, λέγει, οὔτε ἐκείνη τή μεγάλη κόλαση, ἀλλά τήν ἐδῶ ντροπή, ὅταν γίνεστε δοῦλοι, καί μάλιστα δοῦλοι μέ τήν θέλησή σας, καί δοῦλοι τῆς ἁμαρτίας, καί μέ τέτοιο μισθό, ὥστε νά πεθάνετε πάλι. Γιατί, ἂν πρῖν ἀπό τό βάπτισμα προκάλεσε τό σωματικό θάνατο, καί χρειάστηκε τόση θεραπεία ἢ πληγή, ὥστε ὁ Κύριος τῶν πάντων νά κατεβεῖ γιά νά θανατωθεῖ καί ἔτσι νά ἐξαφανίσει τό κακό, ὕστερα ἀπό τήν τόσο μεγάλη δωρεά καί ἐλευθερία ὅταν σέ παραλαμβάνει μέ τή θέλησή σου ἡ ἁμαρτία, ρίχνοντας τόσο χαμηλά τόν ἑαυτό σου, τί δέ θά σοῦ κάμει;

Μή λοιπόν τρέξεις σέ τόσο μεγάλο βάραθρο, οὔτε μέ τή θέλησή σου νά παραδώσεις τόν ἑαυτό σου. Γιατί στους πολέμους βέβαια πολλές φορές οἱ στρατιῶτες παραδίνονται καί χωρίς τή θέλη-

δείς σου περιέσται. Ἐντρέψας τοίνυν ἀπὸ τοῦ πρέποντος, φοβεῖ καὶ ἀπὸ τῶν ἐπάθλων, καὶ τίθησιν ἀμφοτέρων τὰ ἐπίχειρα, δικαιοσύνην καὶ θάνατον· θάνατον οὐ τοιοῦτον, ἀλλὰ πολλῶ χαλεπώτερον. Εἰ γὰρ οὐκέτι ἀποθανεῖται Χριστός, τίς λύσει τὸν θάνατον ἐκεῖνον; 5 Οὐδεὶς. Οὐκοῦν ἀνάγκη διόλου κολάζεσθαι καὶ τιμωρεῖσθαι. Οὐκέτι γὰρ οὐδὲ θάνατος παραγίνεται αἰσθητός, καθάπερ ἐνταῦθα, ἀναπαύων τὸ σῶμα, καὶ τῆς ψυχῆς διαιρῶν· «ἔσχατος γὰρ ἐχθρὸς καταργεῖται ὁ θάνατος». Ὅθεν ἀθάνατος ἔσται ἡ κόλασις, ἀλλ' οὐχὶ τοῖς ὑπακούουσιν· ἀλλὰ δικαιοσύνη, καὶ τὰ ἐκ ταύτης βλαστώ- 10 νονται ἀγαθά, ἔσται τὰ ἔπαθλα.

7. «Χάρις δὲ τῷ Θεῷ, ὅτι ἦτε δοῦλοι τῆς ἀμαρτίας, ὑπηκούσατε δὲ ἐκ καρδίας εἰς ὃν παρεδόθητε τύπον διδαχῆς». Ἐντρέψας ἀπὸ τῆς δουλείας, φοβήσας ἀπὸ τῶν ἐπάθλων καὶ προτρέψας, ἀνορθοῖ πάλιν αὐτοὺς ἀπὸ τῆς μνήμης τῶν εὐεργεσιῶν. Διὰ γὰρ τούτων 15 δείκνυσιν, ὅτι οὐκ ἐξ οἰκείων πόνων, καὶ ὅτι τὰ μέλλοντα εὐκολώτερα. Καθάπερ γὰρ τις ὠμοῦ τυράννου τὸν αἰχμάλωτον ἐξελόμενος, καὶ παραινῶν μὴ παλινδρομῆσαι πρὸς αὐτόν, ἀναμιμνήσκει τῆς χαλεπῆς αὐτοῦ τυραννίδος, οὕτω καὶ ὁ Παῦλος ἐμφαντικώτατα τὰ παρελθόντα ἐνδείκνυται κακὰ διὰ τοῦ εὐχαριστεῖν τῷ Θεῷ. 20 Οὐδὲ γὰρ ἀνθρωπίνης ἰσχύος ἦν, φησὶν, ἐκείνων ἡμᾶς ἀπαλλάξαι πάντων, ἀλλὰ τῷ Θεῷ χάρις τῷ τοσαῦτα καὶ βουληθέντι καὶ δυνηθέντι. Καὶ καλῶς εἶπεν, «ὑπακούσατε ἐκ καρδίας»· οὐδὲ γὰρ ἠναγκάσθητε, οὐδὲ ἐβιάσθητε, ἀλλ' ἐκόντες μετὰ προθυμίας ἀπέστητε. Τοῦτο δὲ καὶ ἐγκωμιάζοντός ἐστιν ὁμοῦ καὶ καθαπτομένου. Οἱ γὰρ 25 ἐκόντες προσελθότες καὶ μηδεμίαν ὑπομείναντες ἀνάγκην, ποίαν ἂν σχοίητε συγγνώμην, τίνα δὲ ἀπολογίαν ἐπὶ τὰ πρότερα παλινδρομοῦντες;

Εἶτα ἵνα μάθης, ὅτι οὐ τῆς αὐτῶν εὐγνωμοσύνης μόνον, ἀλλὰ

σή τους, ἔδῶ ὅμως ἂν δέν αὐτομολήσεις μόνος σου, κανείς δέ θά σέ νικήσει. Ἀφοῦ τοὺς ἔλεγξε λοιπόν ἀπ' αὐτά πού ἔπρεπε νά κάμουν, τοὺς φοβερίζει καί ἀπό τά βραβεῖα, καί ἀναφέρει καί τῶν δύο τίς ἀμοιβές, τή δικαίωση καί τό θάνατο· θάνατο ὄχι τέτοιον, ἀλλά πολύ πιά φοβερό. Γιατί, ἂν δέ πεθάνει πιά ὁ Χριστός, ποιός θά ἐξαφανίσει τό θάνατο ἐκεῖνον; Κανείς. Ἐπομένως κατ' ἀνάγκη πρέπει γιά πάντα νά κολαζόμαστε καί νά τιμωρούμαστε. Γιατί δέν συμβαίνει τότε πιά ὁ αἰσθητός θάνατος, ὅπως ἐδῶ, πού ξεκουράζει τό σῶμα καί τό χωρίζει ἀπό τήν ψυχή. «Γιατί τελευταῖος ἐχθρός καταργεῖται ὁ θάνατος»⁵. Ἐπομένως, ἀθάνατη θά εἶναι ἡ κόλαση, ὄχι ὅμως γιά τοὺς πιστούς· γι' αὐτούς τά βραβεῖα θά εἶναι ἡ δικαίωση καί τά ἀγαθά πού πηγάζουν ἀπ' αὐτήν.

7. «Εὐχαριστία ὅμως ὀφείλεται ἀπό σᾶς στό Θεό, γιατί ἦσατε δοῦλοι τῆς ἁμαρτίας, ὑπακούσατε ὅμως μέ τήν καρδιά σας στόν κανόνα τῆς διδασκαλίας πού παραδοθήκατε». Ἀφοῦ τοὺς ἔλεγξε μέ τή δουλεία, ἀφοῦ τοὺς φοβέρισε μέ τά βραβεῖα καί τοὺς παρότρυνε, τοὺς ἀνορθώνει πάλι μέ τήν ὑπενθύμιση τῶν εὐεργεσιῶν. Γιατί μέ αὐτά δείχνει, ὅτι καί ἀπό μεγάλα κακά ἀπαλλάχτηκαν, καί ὅτι ὄχι μέ δικούς τους κόπους, καί ὅτι τά μελλοντικά εἶναι πιά εὐκόλα. Ὅπως λοιπόν κάποιος, ἀφοῦ σώσει τόν αἰχμάλωτο ἀπό σκληρό τύραννο, καί συμβουλεύοντάς τον νά μὴν ἐπιστρέψει σ' αὐτόν, τοῦ ὑπενθυμίζει τή φοβερή τυραννία, ἔτσι καί ὁ Παῦλος πιά ἔντονα φανερώνει τά περασμένα κακά μέ τήν εὐχαριστία στό Θεό. Γιατί δέν μπορούσε ἀνθρώπινη δύναμη, λέγει, νά μᾶς ἀπαλλάξει ἀπ' ὅλα ἐκεῖνα, ἀλλά στό Θεό ὀφείλεται εὐχαριστία πού θέλησε καί μπόρεσε τόσα πολλά. Καί καλά εἶπε, «ὑπακούσατε μέ τήν καρδιά σας», γιατί οὔτε σᾶς ἀνάγκασαν οὔτε σᾶς βίασαν, ἀλλά μέ τή θέλησή σας καί μέ προθυμία ἀπομακρυνθήκατε. Αὐτό ὅμως ἀποτελεῖ καί ἐγκώμιο γι' αὐτούς καί κατηγορία συγχρόνως. Γιατί ἐσεῖς πού μέ τήν θέλησή σας πήγατε καί χωρίς νά δεχθεῖτε κανένα ἐξαναγκασμό, ποιά συγγνώμη μπορεῖ νά ἔχετε, καί ποιά δικαιολογία, ἐπιστρέφοντας στά προηγούμενα;

Ἔπειτα γιά νά μάθεις, ὅτι ὄχι μόνο στήν εὐγνωμοσύνη τους,

καὶ τῆς τοῦ Θεοῦ χάριτος τὸ πᾶν γέγονεν, εἰπὼν, «ὑπηκούσατε ἐκ καρδίας», ἐπήγαγεν, «εἰς ὃν παρεδόθητε τύπον διδαχῆς». Ἡ μὲν γὰρ ὑπακοὴ ἢ ἐκ καρδίας τὸ αὐτεξούσιον δηλοῖ, τὸ δὲ παραδοθῆναι, τὴν τοῦ Θεοῦ βοήθειαν αἰνίττεται. Τίς δὲ ὁ τύπος τῆς διδαχῆς; 5 Ὁρθῶς ζῆν καὶ μετὰ πολιτείας ἀρίστης. «Ἐλευθερωθέντες δὲ ἀπὸ τῆς ἀμαρτίας, ἐδουλώθητε τῇ δικαιοσύνῃ». Δύο ἐνταῦθα δείκνυσι τοῦ Θεοῦ δωρεάς, τό τε ἀμαρτίας ἐλευθερῶσαι, καὶ τὸ δουλώσαι τῇ δικαιοσύνῃ, ὅπερ ἐλευθερίας ἀπάσης ἄμεινόν ἐστι. Καὶ γὰρ ταῦτὸν πεποίηκεν ὁ Θεός, οἷον ἂν εἴ τις παῖδα ὀρφανὸν λαβῶν ὑπὸ βα- 10 βράρων εἰς τὴν αὐτῶν ἀπενεχθέντα γῆν, μὴ μόνον τῆς αἰχμαλωσίας ἀπαλλάξειεν, ἀλλὰ καὶ πατέρα αὐτῷ κηδεμονικὸν ἐπιστήσειε, καὶ εἰς μεγίστην ἀξίαν ἀγάγοι. Ὅ δὴ καὶ ἐφ' ἡμῶν γέγονεν. Οὐ γὰρ μόνον τῶν παλαιῶν κακῶν ἠλευθέρωσεν, ἀλλὰ καὶ εἰς ἀγγελικὸν ἤγαγε βίον, καὶ ὁδὸν ἡμῖν πολιτείας ἔτεμεν ἀρίστης, τῇ τῆς δικαιο- 15 σύνης ἀσφαλείᾳ παραδούς, καὶ τὰ παλαιὰ ἀποκτείνας κακά, καὶ νεκρώσας τὸν παλαιὸν ἄνθρωπον, καὶ ἐπὶ τὴν ζωὴν χειραγωγήσας ἡμᾶς τὴν ἀθάνατον.

8. Μένωμεν τοίνυν ταύτην ζῶντες· πολλοὶ γὰρ τῶν δοκούντων ἐμπνεῖν καὶ βαδίζειν, νεκρῶν ἀθλιώτερον διάκεινται. Καὶ γὰρ διά- 20 φοροι νεκρότητός εἰσι τρόποι· καὶ ἔστιν εἷς μὲν ὁ τοῦ σώματος, καθ' ὃν ὁ Ἀβραὰμ νεκρὸς ὢν οὐκ ἦν νεκρός· «ὁ γὰρ Θεός», φησὶν, «οὐκ ἔστι νεκρῶν, ἀλλὰ ζώντων»· ἕτερος ὁ τῆς ψυχῆς, ὃν ὁ Χριστὸς αἰνιττόμενος ἔλεγεν, «ἄφετε τοὺς νεκροὺς θάψαι τοὺς ἑαυτῶν νεκρούς»· ἄλλος ὁ καὶ ἐπαινετός, ὁ διὰ τῆς φιλοσοφίας γινόμενος, 25 περὶ οὗ φησὶν ὁ Παῦλος· «νεκρώσατε ὑμῶν τὰ μέλη τὰ ἐπὶ τῆς γῆς»· ἕτερος ὁ καὶ τούτου γενόμενος αἴτιος, ὁ ἐπὶ τοῦ βαπτίσματος· «ὁ γὰρ παλαιὸς ἡμῶν ἄνθρωπος ἐσταύρωται», τουτέστι, νενέκρωται. Ταῦτ' οὖν εἰδότες, ἐκείνην μὲν φύγωμεν τὴν νέκρωσιν, καθ' ἣν

6. Ματθ. 22, 32.

7. Ματθ. 8, 22.

8. Κολ. 3, 5.

9. Ρωμ. 6, 6.

ἀλλά καί στή χάρη τοῦ Θεοῦ ἀνήκε τό πᾶν, ἀφοῦ εἶπε, «ὕπακούσατε μέ τήν καρδιά σας», πρόσθεσε, «στόν κανόνα τῆς διδασκαλίας πού παραδοθήκατε». Γιατί ἡ ὑπακοή βέβαια ἀπό τήν καρδιά φανερώνει τήν ἐλευθερία, τό νά παραδοθοῦν ὁμως ὑπονοεῖ τή βοήθεια τοῦ Θεοῦ. Καί ποιός εἶναι ὁ κανόνας τῆς διδασκαλίας; Τό νά ζοῦν μέ σωστό τρόπο καί μέ ἄριστη διαγωγή. «Ἀφοῦ ἐλευθερωθήκατε ὁμως ἀπό τήν ἁμαρτία, γίνατε δοῦλοι στήν ἀρετή». Ἐδῶ δείχνει δύο δωρεές τοῦ Θεοῦ, καί τήν ἀπελευθέρωση ἀπό τήν ἁμαρτία, καί τήν ὑποδούλωση στήν ἀρετή, πράγμα πού εἶναι καλύτερο ἀπό κάθε ἐλευθερία. Γιατί ὁ Θεός ἔκαμε τό ἴδιο, ὅπως θά ἔκανε κάποιος, ἄν, παραλαμβάνοντας ἕνα ὄρφανό παιδί πού μεταφέρθηκε ἀπό τούς βαρβάρους στή χώρα τους, δέν τό ἐλευθέρωνε μόνο ἀπό τήν αἰχμαλωσία, ἀλλά καί γινόταν γι' αὐτό πατέρας προνοητικός καί τό ἀνέβαζε στή πιό μεγάλη τιμή. Αὐτό ἀκριβῶς ἔγινε καί σ' ἐμᾶς. Γιατί ὄχι μόνο μᾶς ἐλευθέρωσε ἀπό τά παλαιά κακά, ἀλλά καί σέ ἀγγελική ζωή μᾶς ὁδήγησε, καί ἄνοιξε γιά μᾶς δρόμο ἄριστης διαγωγῆς, ἀφοῦ μᾶς παρέδωσε στήν ἀσφάλεια τῆς ἀρετῆς, θανάτωσε τά παλαιά κακά, νέκρωσε τόν παλαιό μας ἄνθρωπο καί μᾶς ὁδήγησε στήν αἰώνια ζωή.

8. Ἦς ἐπιμένουμε λοιπόν νά ζοῦμε αὐτή τή ζωή, γιατί πολλοί ἀπό αὐτούς πού νομίζουν πῶς τή ζοῦν καί τή βαδίζουν, συμπεριφέρονται πιό ἄθλια ἀπό τούς νεκρούς. Γιατί πραγματικά ὑπάρχουν διάφορα εἶδη νεκρώσεως. Καί ὑπάρχει μία, ἡ νέκρωση τοῦ σώματος, κατά τήν ὁποία ὁ Ἀβραάμ, ἄν καί ἦταν νεκρός, δέν ἦταν νεκρός· «γιατί ὁ Θεός», λέγει, «δέν εἶναι Θεός νεκρῶν, ἀλλά ζωντανῶν»⁶. Ἄλλη εἶναι ἡ νέκρωση τῆς ψυχῆς, τήν ὁποία ὑπονοώντας ὁ Χριστός ἔλεγε, «ἀφῆστε τούς νεκρούς νά θάψουν τούς δικούς τους νεκρούς»⁷. Ἄλλη νέκρωση, πού πρέπει μάλιστα νά ἐπαινεῖται, εἶναι αὐτή πού γίνεται μέ τήν ἐγκράτεια, γιά τήν ὁποία ὁ Παῦλος λέγει· «νεκρῶστε τά μέλη σας πού ἐπιθυμοῦν τίς γήινες ἀπολαύσεις»⁸. Ἄλλη, πού ἔγινε καί αἰτία αὐτῆς, εἶναι ἐκείνη πού γίνεται στό βάπτισμα· «γιατί ὁ παλαιός μας ἄνθρωπος ἔχει σταυρωθεῖ»⁹, δηλαδή, ἔχει νεκρωθεῖ. Γνωρίζοντας λοιπόν αὐτά, ἄς ἀποφύγουμε ἐκείνη

καὶ ζῶντες ἀποθνήσκομεν, ταύτην δὲ μὴ δείσωμεν, καθ' ἣν ὁ κοι-
νὸς ἔπεισι θάνατος· τὰς δὲ ἑτέρας δύο, ὧν ἡ μὲν ἐστὶ μακαριστὴ ἢ
παρὰ τοῦ Θεοῦ κατορθουμένη, καὶ ἐλώμεθα καὶ ζηλώσωμεν. Τού-
των γὰρ τῶν δύο τὴν μὲν ὁ Δαυὶδ μακαρίζει λέγων, «μακάριοι ὧν
5 ἀφέθησαν αἱ ἀνομίαι», τὴν δὲ ὁ Παῦλος θαυμάζει λέγων, καὶ Γα-
λάταις γράφων, ὅτι «οἱ τοῦ Χριστοῦ τὴν σάρκα ἐσταύρωσαν».

Τῆς δὲ ἑτέρας συζυγίας τὴν μὲν εὐκαταφρόνητον εἶναί φησιν
ὁ Χριστὸς λέγων, «μὴ φοβηθῆτε ἀπὸ τῶν ἀποκτενόντων τὸ
σῶμα, τὴν δὲ ψυχὴν μὴ δυναμένων ἀποκτεῖναι»· τὴν δὲ φοβερὰν,
10 «φοβήθητε γὰρ τὸν δυνάμενον καὶ ψυχὴν καὶ σῶμα ἀπολέσαι ἐν
γεέννῃ». Διὸ ταύτην φυγόντες, ἐκείνην ἐλώμεθα τὴν νεκρότητα, τὴν
μακαριζομένην καὶ θαυμαζομένην, ἵνα τῶν ἑτέρων τῶν δύο τὴν
μὲν φύγωμεν, τὴν δὲ μὴ φοβηθῶμεν. Οὐδὲ γὰρ ὄφελος ἡμῖν οὐδὲν
τὸν ἥλιον ὀρῶσι καὶ ἐσθίουσι καὶ πίνουσιν, ἂν μὴ ἢ διὰ τῶν ἀγα-
15 θῶν ἔργων ζωὴ παρῆ. Τί γὰρ ὄφελος, εἶπέ μοι, βασιλέως ἀλουργί-
δα μὲν περικειμένου καὶ ὄπλα ἔχοντος, οὐδένα δὲ ὑπήκοον κεκτη-
μένου, ἀλλὰ προκειμένου πᾶσι τοῖς βουλομένοις ἐνάλλεσθαι καὶ
ὑβρίζειν αὐτόν; Οὕτω καὶ Χριστιανοῦ οὐδὲν ἔσται κέρδος πίστιν
μὲν ἔχοντος καὶ τὴν ἀπὸ τοῦ βαπτίσματος δωρεάν, πᾶσι δὲ τοῖς
20 πάθεσι προκειμένου· μείζων γὰρ οὕτως ἢ ὑβρις ἔσται, καὶ πλείων
ἢ αἰσχύνη. Ὡσπερ γὰρ ἐκεῖνος ὁ τὸ διάδημα περικείμενος καὶ τὴν
ἀλουργίδα, οὐ μόνον οὐδὲν ἀπὸ τῆς στολῆς κερδανεῖ ταύτης εἰς τὴν
οἰκείαν τιμὴν, ἀλλὰ καὶ ἐκείνην καθυβρίζει διὰ τῆς οἰκείας αἰσχύ-
νης, οὕτω καὶ ὁ πιστὸς βίον διεφθαρμένον ζῶν, οὐ μόνον οὐδὲν ἐν-
25 τεῦθεν αἰδέσιμος ἔσται, ἀλλὰ καὶ μειζόνως καταγέλαστος.

---

10. Ψαλμ. 31, 1.

11. Γαλ. 5, 24.

12. Ματθ. 10, 28.

τή νέκρωση, στήν όποία, ἄν καί ζωντανοί, πεθαίνουμε, ἐνῶ ἄς μή φοβηθοῦμε αὐτή, στήν όποία ἀκολουθεῖ ὁ κοινός θάνατος. Καί τίς δύο ἄλλες νεκρώσεις, ἀπό τίς όποίες ἡ μία εἶναι μακαριστή, αὐτή πού δόθηκε ἀπό τό Θεό, ἐνῶ ἡ ἄλλη ἐπαινετή, αὐτή πού κατορθώνεται ἀπό μᾶς καί τό Θεό, ἄς τίς προτιμήσουμε καί ἄς τίς ἐπιδιώξουμε. Γιατί ἀπ' αὐτές τίς δύο, τή μία μακαρίζει ὁ Δαυῖδ λέγοντας, «εἶναι μακάριοι ἐκεῖνοι πού τούς συγχωρήθηκαν οἱ ἀνομίες»¹⁰, ἐνῶ τήν ἄλλη θαυμάζει ὁ Παῦλος λέγοντας, ὅταν ἔγραφε καί στούς Γαλάτες· «ὅσοι ἀνήκουν στό Χριστό, νέκρωσαν τή σάρκα τους»¹¹.

Ἄπό τίς ἄλλες δύο, τή μία λέγει ὁ Χριστός πώς εἶναι εὐκαταφρόνητη, λέγοντας, «μή φοβηθεῖτε ἀπό ἐκείνους πού θανατώνουν τό σῶμα, ἀλλά δέν μποροῦν νά θανατώσουν καί τήν ψυχή», ἐνῶ ἡ ἄλλη εἶναι φοβερή, «φοβηθεῖτε ὅμως ἐκεῖνον πού μπορεῖ νά ρίξει στήν κόλαση καί τήν ψυχή καί τό σῶμα»¹². Γι' αὐτό, ἀφοῦ ἀποφύγουμε αὐτήν, ἄς προτιμήσουμε ἐκείνη τή νέκρωση, πού μακαρίζεται καί θαυμάζεται, ὥστε ἀπό τίς ἄλλες δύο τή μία ν' ἀποφύγουμε, ἐνῶ τήν ἄλλη νά μή φοβηθοῦμε. Γιατί δέν ὑπάρχει κανένα ὄφελος σ' ἐμᾶς πού βλέπουμε τόν ἥλιο καί τρώγουμε καί πίνουμε, ἄν δέν ὑπάρχει ἡ ζωή πού συνοδεύεται ἀπό ἀγαθά ἔργα. Γιατί ποιό εἶναι τό ὄφελος, πές μου, ὅταν ὁ βασιλιάς φοράει τήν πορφύρα καί ἔχει ὄπλα, δέν ἔχει ὅμως κανένα ὑπήκοο, ἀλλ' εἶναι ἐκτεθειμένος σέ ὅλους ἐκείνους πού θέλουν νά ἐπιτίθενται ἐναντίον του καί νά τόν προσβάλλουν; Ἔτσι καί τοῦ Χριστιανοῦ κανένα δέ θά εἶναι τό κέρδος, ὅταν ἔχει βέβαια πίστη καί τή δωρεά ἀπό τό βάπτισμα, ἀλλ' εἶναι ἐκτεθειμένος σέ ὅλα τά πάθη, γιατί μεγαλύτερη θά εἶναι ἔτσι ἡ προσβολή καί περισσότερη ἡ ντροπή. Γιατί, ὅπως ὁ βασιλιάς πού φοράει τό στέμμα καί τήν πορφύρα, ὄχι μόνο δέ θά κερδίσει τίποτε ἀπό τή στολή αὐτή γιά τή δική του τιμή, ἀλλά καί τή προσβάλλει μέ τή δική του ντροπή, ἔτσι καί ὁ πιστός πού ζεῖ διεφθαρμένη ζωή, ὄχι μόνο δέ θά εἶναι ἐξ αἰτίας αὐτοῦ καθόλου σεβαστός, ἀλλά σέ μεγάλο βαθμό καταγέλαστος.

«Γιατί ὅσοι ἀμάρτησαν χωρίς νόμο», λέγει, «αὐτοί θά κατα-

«Ὅσοι γὰρ ἀνόμως», φησὶν, «ἤμαρτον, ἀνόμως καὶ ἀπο-
 λούνται, καὶ ὅσοι ἐν νόμῳ ἤμαρτον, διὰ νόμου κριθήσονται». Καὶ
 Ἑβραίοις δὲ ἐπιστέλλων ἔλεγεν· «ἀθετήσας τις νόμον Μωϋσέως,
 χωρὶς οἰκτιρμῶν ἐπὶ δυσὶ καὶ τρισὶ μάρτυσιν ἀποθνήσκει. Πόσω
 5 δοκεῖτε χεῖρονος ἀξιοθήσεται τιμωρίας ὁ τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ κατα-
 πατήσας;». Καὶ μάλα εἰκότως. Καὶ γὰρ ὑπέταξά σοι πάντα τὰ
 πάθη, φησί, διὰ τοῦ βαπτίσματος. Τί οὖν γέγονεν, ὅτι εἰς τοσαύτην
 ἐξύβρισας δωρεάν, καὶ γέγονας ἕτερος ἀνθ' ἑτέρου; Ἀπέκτεινα καὶ
 ἔθασά σου τὰ πρότερα πλημμελήματα, καθάπερ σκώληκας· τί τοί-
 10 νων ἕτερα ἔτεκες; Καὶ γὰρ σκωλήκων χεῖρω τὰ ἀμαρτήματα· οὗτοι
 μὲν γὰρ τὸ σῶμα, ἐκεῖνα δὲ τὴν ψυχὴν λυμαίνεται, καὶ πλείονα
 ποιεῖ τὴν δυσωδίαν. Ἄλλ' ἡμεῖς οὐκ αἰσθανόμεθα· διόπερ αὐτὴν
 οὐδὲ ἐκκαθαῖραι σπεύδομεν. Οὐδὲ γὰρ ὁ μεθύων ἀκριβῶς ταῦτα
 ἐπίσταται. Οὕτω καὶ ἐπὶ τῶν ἀμαρτημάτων, ὁ μὲν σωφρόνως ζῶν,
 15 μετὰ ἀκριβείας οἶδε τὸν βόρβορον ἐκεῖνον καὶ τὴν κηλῖδα, ὁ δὲ τῆ
 πονηρίᾳ ἑαυτὸν ἐκδούς, καθάπερ μέθη τινὶ κεκαρωμένος, οὐδὲ
 αὐτὸ τοῦτο οἶδεν, ὅτι νοσεῖ.

Καὶ τοῦτο μάλιστα τῆς κακίας τὸ χαλεπώτατον, ὅτι οὐδὲ
 ἰδεῖν ἀφήσει τοὺς εἰς αὐτὴν ἐμπεσόντας τῆς οἰκείας λύμης τὸ μέγε-
 20 θος, ἀλλ' ἐν βορβόρῳ κείμενοι μύρων ἀπολαβεῖν νομίζουσι· διόπερ
 οὐδὲ ἀπαλλάττεσθαι δύνανται, ἀλλὰ σκωλήκων γέμοντες, ὥσπερ
 λίθοις τιμίσις καλλωπιζόμενοι, οὕτως ἐναβρύνονται. Διὰ ταῦτα αὐ-
 τοὺς οὐδὲ ἀποκτεῖναι ἐθέλουσιν, ἀλλὰ καὶ τρέφουσι καὶ αὔξουσιν
 ἐν ἑαυτοῖς, ἕως ἂν αὐτοὺς πρὸς τοὺς τοῦ μέλλοντος αἰῶνος παρα-
 25 πέμψωσι σκώληκας. Καὶ γὰρ ἐκείνων οὗτοι πρόξενοι· οὐ πρόξενοι
 δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ πετέρες εἰσὶν ἐκείνων τῶν μηδέποτε τελευτών-
 των. «Ὁ γὰρ σκώληξ αὐτῶν οὐ τελευτήσει», φησὶν. Οὗτοι τὴν γέεν-
 ναν ἀνάπτουσι τὴν μηδέποτε σβεννυμένην. Ἴν' οὖν ταῦτα μὴ γένη-

13. Ρωμ. 2, 12.

14. Ἑβρ. 10, 28-29.

15. Μάρκ. 9, 44.

δικασθοῦν σέ ἀπώλεια χωρίς τό νόμο. Καί ὅσοι ἀμάρτησαν ἔχοντας τό νόμο, αὐτοί θά κριθοῦν μέ βάση τό νόμο»¹³. Καί ὅταν ἔγραφε στούς Ἑβραίους ἔλεγε· «ὅταν κανεῖς παραβεῖ τό Μωσαϊκό νόμο, χωρίς ἐπιείκεια θανατώνεται μέ τή βεβαίωση δύο ἢ τριῶν μαρτύρων. Πόσο χειρότερης τιμωρίας νομίζετε πώς θά κριθεῖ ἄξιος ἐκεῖνος πού περιφρόνησε τόν Υἱό τοῦ Θεοῦ»¹⁴; Καί πολύ φυσικά. Γιατί πραγματικά σοῦ ὑποδούλωσα ὅλα τά πάθη, λέγει, μέ τό βάπτισμα. Τί λοιπόν συνέβηκε καί πρόσβαλες τόσο μεγάλη δωρεά, καί ἔγινες ἄλλος ἀντί ἄλλου; Θανάτωσα καί ἔθαψα τά προηγούμενα ἀμαρτήματά σου σάν τά σκουλήκια. Γιατί λοιπόν γέννησες ἄλλα; Καθόσον τά ἀμαρτήματα εἶναι χειρότερα ἀπό τά σκουλήκια, ἀφοῦ αὐτά καταστρέφουν τό σῶμα, ἐνῶ ἐκεῖνα τήν ψυχή καί προκαλοῦν περισσότερη δυσσομία. Ἐμεῖς ὅμως δέν τήν αισθανόμαστε, γι' αὐτό καί δέ φροντίζουμε νά τήν καθαρίσουμε. Γιατί οὔτε ὁ μέθυσος γνωρίζει πόση εἶναι τοῦ σάπιου κρασιοῦ ἡ δυσάρεστη μυρωδιά, ἀλλ' ἐκεῖνος πού δέν εἶναι μέθυσος τά γνωρίζει αὐτά μέ ἀκρίβεια. Ἔτσι συμβαίνει καί μέ τά ἀμαρτήματα· ἐκεῖνος πού ζεῖ μέ ἐγκράτεια, μέ ἀκρίβεια γνωρίζει τό βουῦρκο ἐκεῖνο καί τήν κηλίδα, ἐνῶ ἐκεῖνος πού παρέδωσε τόν ἑαυτό του στήν κακία, σάν ναρκωμένος ἀπό κάποια μέθη, οὔτε αὐτό γνωρίζει, ὅτι δηλαδή εἶναι ἄρρωστος.

Καί αὐτό πρό πάντων εἶναι τό πῶς φοβερό τῆς κακίας, ὅτι δέν ἀφήνει ἐκείνους πού ἔπεςαν σ' αὐτή νά δοῦν τό μέγεθος τῆς καταστροφῆς τους, ἀλλ', ἐνῶ βρίσκονται μέσα στό βουῦρκο; νομίζουν ὅτι ἀπολαμβάνουν μύρα. Γι' αὐτό ἀκριβῶς δέν μποροῦν ν' ἀπαλλαγοῦν, ἀλλ', ἐνῶ εἶναι γεμάτοι ἀπό σκουλήκια, καμαρώνουν ἔτσι, σάν νά εἶναι στολισμένοι μέ πολύτιμα πετράδια. Γι' αὐτό δέ θέλουν νά τά θανατώσουν, ἀλλά καί τά θρέφουν καί τά κάνουν περισσότερα στούς ἑαυτούς τους, μέχρι πού θά τά στείλουν πρὸς τά σκουλήκια τῆς κολάσεως. Γιατί αὐτά πραξενοῦν ἐκεῖνα· καί ὄχι μόνο τά προξενοῦν, ἀλλά καί εἶναι πατέρες ἐκείνων πού δέν πεθαίνουν ποτέ· «γιατί τό σκουλήκι τους δέ θά πεθάνει»¹⁵, λέγει. Αὐτά ἀνάβουν τή γέεννα πού δέ σβήνει ποτέ. Γιά νά μή γίνουν λοιπόν αὐτά, ἄς καταστρέψουμε τήν πηγή τῶν κακῶν, καί ἄς σβήσουμε τό

ται, τὴν πηγὴν τῶν κακῶν ἀνέλωμεν, καὶ τὴν κάμινον σβέσωμεν, καὶ τὴν ῥίζαν τῆς πονηρίας κάτωθεν ἀνασπάσωμεν· ἐπεὶ καὶ δένδρον πονηρὸν ἂν ἀποτέμῃς ἄνωθεν, οὐδὲν πλέον ἐποίησας, τῆς ῥίζης κάτω μενούσης καὶ τὰ αὐτὰ βλαστανούσης πάλιν.

5 9. Τίς οὖν ἡ ῥίζα τῶν κακῶν; Μάθε παρὰ τοῦ καλοῦ φυτουργοῦ, τοῦ τὰ τοιαῦτα ἀκριβῶς ἐπισταμένου, καὶ τὴν ἄμπελον τὴν πνευματικὴν θεραπεύοντος, καὶ τὴν οἰκουμένην γεωργοῦντος ἅπασαν. Τίνα οὖν οὗτός φησιν εἶναι τὴν αἰτίαν τῶν κακῶν ἀπάντων· Τὴν τῶν χρημάτων ἐπιθυμίαν. «Ῥίζα γὰρ πάντων τῶν κακῶν»,
10 φησὶν, «ἡ φιλαργυρία». Ἐντεῦθεν μάχαι καὶ ἔχθραι καὶ πόλεμοι, ἐντεῦθεν φόνοι καὶ κλοπαὶ καὶ τυμβωρυχίαι. Διὰ ταύτην οὐ πόλεις καὶ χῶραι μόνον, ἀλλὰ καὶ ὁδοὶ καὶ οἰκουμένη καὶ ἡ ἀοικοίτος καὶ ὄρη καὶ νάπαι καὶ βουνοὶ καὶ πάντα ἀπλῶς αἱμάτων γέμει καὶ φόνων. Καὶ οὐδὲ τῆς θαλάττης ἀπέσχετο τοῦτὶ τὸ κακόν, ἀλλὰ καὶ
15 ἐκεῖ μετὰ πολλῆς εἰσεκώμασε τῆς μανίας, τῶν πειρατῶν αὐτὴν πολιορκούντων πάντοθεν, καὶ καινόν τινα ληστείας ἐπινοούντων τρόπον. Διὰ ταύτην καὶ οἱ τῆς φύσεως ἀνετράπησαν νόμοι, καὶ οἱ τῆς συγγενείας ἐκινήθησαν θεσμοί, καὶ τὰ τῆς ὀσίας αὐτῆς διέφθαρται δίκαια.

20 Ἡ γὰρ τῶν χρημάτων τυραννὶς οὐ κατὰ τῶν ζώντων μόνον, ἀλλὰ καὶ κατὰ τῶν ἀπελθόντων τὰς τοιαύτας ὥπλισε δεξιᾶς· καὶ οὐδὲ τῷ θανάτῳ πρὸς αὐτοὺς σπένδονται, ἀλλὰ θήκας ἀναρρηγνύντες, καὶ κατὰ νεκρῶν σωμάτων τὰς μιαρὰς ἐκτείνουσι χεῖρας, οὐδὲ τὸν ἀπαλλαγέντα τῆς ζωῆς τῆς ἑαυτῶν ἀφιέντες ἀπηλλάχθαι
25 ἐπιβουλής. Καὶ ὅσα ἂν εὐρησῇς κακά, κἂν ἐν οἰκίᾳ, κἂν ἐν ἀγορᾷ, ἂν ἐν δικαστηρίοις, κἂν ἐν βουλευτηρίοις, κἂν ἐν βασιλείοις, κἂν ὅπουδῆποτε, ἐντεῦθεν πάντα ὄψει βλαστάνοντα. Τοῦτο γὰρ ἐστὶ, τοῦτο τὸ κακόν ὃ πάντα αἱμάτων καὶ φόνων ἐνέπλησε, τοῦτο τὴν φλόγα τῆς γέεννης ἀνῆψε, τοῦτο τῆς ἐρημίας τὰς πόλεις οὐδὲν
30 ἄμεινον διακεῖσθαι ἐποίησεν, ἀλλὰ καὶ πολλῷ χειρόν. Τοὺς μὲν γὰρ ταῖς ὁδοῖς ἐφεδρεύοντας καὶ φυλάσσεσθαι ρᾶδιον, ἅτε οὐ διὰ

καμίνι, καί ἄς ξερριζώσουμε ἀπό κάτω τή ρίζα τῆς κακίας. Γιατί καί τό ἄγριο δένδρο ἂν τό κόψεις ἀπό ἐπάνω, δέν ἔκαμες τίποτε περισσότερο, ἀφοῦ ἡ ρίζα παραμένει κάτω καί τά ἴδια πάλι βλαστάνει.

9. Ποιά λοιπόν εἶναι ἡ ρίζα τῶν κακῶν; μάθε ἀπό τόν καλό κηπουρό, πού γνωρίζει πολύ καλά αὐτά, καί φροντίζει τό πνευματικό ἀμπέλι καί καλλιεργεῖ ὀλόκληρη τήν οἰκουμένη. Ποιά λοιόν λέγει αὐτός πώς εἶναι ἡ αἰτία ὄλων τῶν κακῶν; Ἡ ἐπιθυμία τῶν χρημάτων. «Γιατί ἡ ρίζα ὄλων τῶν κακῶν», λέγει, «εἶναι ἡ φιλαργυρία»¹⁶. Ἀπό ἐδῶ προέρχονται οἱ μάχες καί οἱ ἔχθρες καί οἱ πόλεμοι, ἀπό ἐδῶ οἱ φιλονεικίες καί οἱ κακολογίες, οἱ ὑποψίες καί οἱ προσβολές, ἀπό ἐδῶ οἱ φόνοι καί οἱ κλοπές καί οἱ τυμβωρυχίες. Ἐξ αἰτίας τῆς ὄχι μόνο οἱ πόλεις καί τά χωριά, ἀλλά καί οἱ δρόμοι καί ἡ κατοικημένη καί ἡ ἀκατοίκοιτη γῆ καί τά βουνά καί οἱ κοιλάδες καί οἱ λόφοι καί ὅλα γενικά εἶναι γεμάτα ἀπό αἵματα καί φόνους. Καί οὔτε τή θάλασσα ἀπέφυγε αὐτό τό κακό, ἀλλά καί ἐκεῖ μπῆκε μέ πολλή μανία, ἀφοῦ οἱ πειρατές τήν πολιορκοῦν ἀπό παντοῦ καί ἐπινοοῦν κάποιο καινούριο τρόπο ληστείας. Ἐξ αἰτίας τῆς ἀνατράπηκαν καί οἱ θεσμοί τῆς συγγένειας, καί ἔχουν ποδοπατηθεῖ οἱ ἀπαιτήσεις τοῦ θεοῦ αὐτοῦ νόμου.

Γιατί ἡ τυραννική ἐξουσία τῶν χρημάτων ὄχι μόνο ἐναντίον τῶν ζωντανῶν, ἀλλά καί ἐναντίον τῶν νεκρῶν ὄπλισε τά χέρια αὐτά. Καί οὔτε μέ τό θάνατο συνθηκολογοῦν αὐτοί, ἀλλ' ἀνοίγοντας τάφους, ἀπλώνουν τά μολυσμένα χέρια καί ἐναντίον τῶν νεκρῶν σωμάτων, χωρίς ν' ἀφήνουν ν' ἀπαλλαχθεῖ ἀπό τήν ἐπιβουλή τους ἐκεῖνος πού ἀπαλλάχθηκε ἀπό τή ζωή. Καί ὅσα κακά ἂν συναντήσεις, εἴτε στό σπίτι, εἴτε στήν ἀγορά, εἴτε στά δικαστήρια, εἴτε στά βουλευτήρια, εἴτε στά ἀνάκτορα, εἴτε ὅπουδῆποτε, θά δεῖς πώς ὅλα ἀπό ἐδῶ προέρχονται. Γιατί αὐτό εἶναι, αὐτό εἶναι τό κακό πού γέμισε ὅλα ἀπό αἵματα καί φόνους, αὐτό ἀναψε τή φλόγα τῆς γέεννας, αὐτό ἔκαμε τίς πόλεις νά μὴν εἶναι καθόλου καλύτερες ἀπό τήν ἔρημο, ἀλλά χειρότερες. Γιατί ἀπό ἐκείνους πού ἐνεδρεύουν στοὺς δρόμους, εἶναι εὐκολο νά προφυλαχθοῦμε, ἐπει-

παντὸς ἐπιτιθεμένων, οἱ δὲ ἐν μέσαις ταῖς πόλεσιν ἐκείνους μιμούμενοι, τοσοῦτῳ χεῖρους ἐκείνων, ὅσῳ καὶ δυσφύλακτοι μᾶλλον αὐτῶν, καὶ μετὰ παρρησίας ταῦτα τολμῶσιν, ἃ μετὰ τοῦ λανθάνειν ἐκείνοι. Τοὺς γὰρ ἐπ' ἀναιρέσει τῆς πονηρίας αὐτῶν κειμένους νόμους, τούτους καὶ εἰς συμμαχίαν ἔλκοντες, τῶν τοιούτων φόνων καὶ μiasμάτων τὰς πόλεις ἐνέπλησαν.

Ἦ οὐ φόνος, εἶπέ μοι, καὶ φόνου χεῖρον, τὸ λιμῶ παραδοῦναι πένητα καὶ εἰς δεσμωτήριον ἐμβαλεῖν, καὶ μετὰ τοῦ λιμοῦ καὶ βασάνοις ἐκδοῦναι καὶ μυρίοις αἰκισμοῖς; Κἂν γὰρ αὐτὸς ταῦτα μὴ ποιῆς, παρέχης δὲ τὴν αἰτίαν τοῦ γίνεσθαι, τῶν διακονουμένων αὐτὰ μᾶλλον ἐργάζῃ. Ὁ μὲν γὰρ ἀνδροφόνος ὁμοῦ τε τὸ ξίφος ἐνέπηξε, καὶ μικρὸν λυπήσας χρόνον οὐκέτι περαιτέρω προάγει τὴν βάσανον, σὺ δὲ ταῖς συκοφαντίαις, ταῖς ἐπηρείαις, ταῖς ἐπιβουλαῖς τὸ φῶς ἐργαζόμενος αὐτῷ σκότος, καὶ ἐν ἐπιθυμίᾳ καθιστὰς τοῦ μυριάκις ἀποθανεῖν, ἐννόησον ὅσους ἀνθ' ἐνὸς ἐργάζῃ θανάτους. Καὶ τὸ δὴ χαλεπώτερον, ὅτι ἀρπάζεις καὶ πλεονεκτεῖς, οὐχ ὑπὸ πείνης ὠθούμενος, οὐδὲ λιμοῦ σε καταναγκάζοντος, ἀλλ' ἵνα ὁ τοῦ ἵππου χαλινὸς ἀλείφεται πολλῷ τῷ χρυσῷ, καὶ ὁ τῆς οἰκίας ὄροφος, καὶ αἱ τῶν κιόνων κεφαλαί. Καὶ πόσης οὐκ ἂν εἶη ταῦτα γεέν20 νης ἄξια, ὅταν τὸν ἀδελφόν, καὶ τῶν ἀπορρήτων σοι κοινωνήσαντα ἀγαθῶν, καὶ οὕτω παρὰ τοῦ δεσπότου σου τιμηθέντα, ἵνα λίθους καλλωπίσης καὶ ἔδαφος, καὶ σώματα ἀλόγων ζώων οὐδὲ αἰσθανομένων τοῦ κόσμου τούτου, εἰς μυρίας ἐμβάλλῃς συμφοράς;

Καὶ ὁ μὲν κύων ἐν ἐπιμελείᾳ πολλῇ, ὁ δ' ἄνθρωπος, μᾶλλον 25 δὲ ὁ Χριστός, διὰ τὸν κύνα καὶ τὰ εἰρημένα ἅπαντα εἰς ἔσχατον κατακλείεται λιμόν. Τί ταύτης τῆς συγχύσεως χεῖρον; τί τῆς παρανομίας χαλεπώτρον; πόσοι ποταμοὶ πυρὸς ἀρκέσουσι τῇ τοιαύτῃ ψυχῇ; Ὁ μὲν κατ' εἰκόνα Θεοῦ γεγεννημένος ἔστηκεν ἀσχημονῶν διὰ τὴν σὴν ἀπανθρωπίαν, αἱ δὲ ὄψεις τῶν ἡμιόνων τῶν γυ30 ναῖκα φερουσῶν τὴν σὴν πολλῷ καταλάμπονται τῷ χρυσῷ, καὶ τὰ

δὴ δὲν ἐπιτίθενται πάντοτε, αὐτοὶ ὁμῶς πού τοὺς μιμοῦνται μέσα στὶς πόλεις, εἶναι τόσοι χειρότεροι ἀπὸ ἐκείνους, ὅσο καὶ πῶς δύσκολα μποροῦμε νὰ φυλαχθοῦμε ἀπὸ αὐτούς, καὶ ἐπιχειροῦν φανερά αὐτά, πού ἐκεῖνοι κάνουν κρυφά. Γιατί τοὺς νόμους πού ὑπάρχουν γιὰ τὴν ἐξαφάνιση τῆς κακίας τους, αὐτούς καθιστώντας συμμάχους τους, γέμισαν τίς πόλεις ἀπὸ τέτοιους φόνους καὶ μιάσματα.

Ἡ δὲν εἶναι φόνος, πὲς μου, καὶ χειρότερο ἀπὸ φόνος, τὸ νὰ παραδώσουμε τὸ φτωχὸ στὴν πείνα καὶ νὰ τὸν κλείσουμε στὴ φυλακὴ, καὶ μαζί μὲ τὴν πείνα νὰ τὸν παραδώσουμε καὶ σὲ βασανιστήρια καὶ σὲ ἄπειρες κακώσεις; Καὶ ἂν ἀκόμη δὲν τὰ κάνεις ἐσὺ αὐτά, δίνοντας ὁμῶς τὴν ἀφορμὴ νὰ γίνονται, ἐκτελεῖς αὐτὰ περισσότερο ἀπὸ τοὺς ὑπηρέτες σου. Γιατί ὁ δολοφόνος συγχρόνως καὶ τὸ ξίφος κάρφωσε καὶ, ἀφοῦ προκάλεσε πόνος γιὰ λίγο χρόνο, δὲ συνεχίζει μετὰ τὰ βασανιστήρια, ἐνῶ ἐσὺ μὲ τίς συκοφαντίες, μὲ τίς προσβολές, μὲ τίς ἐπιβουλές καθιστώντας γι' αὐτὸν τὸ φῶς σκοτάδι, καὶ κάνοντάς τον νὰ ἐπιθυμήσει χίλιες φορές τὸ θάνατο, σκέψου πόσους θανάτους κάνεις ἀντὶ γιὰ ἓνα. Καὶ τὸ πῶς φοβερό ἀπ' ὅλα, ὅτι ἀρπάζεις καὶ εἶσαι πλεονέκτης, ὄχι γιατί σὲ πιέζει ἡ φτώχεια, ὄχι γιατί σὲ ἐξαναγκάζει ἡ πείνα, ἀλλὰ γιὰ νὰ καλύπτεται μὲ πολὺ χρυσάφι τὸ χαλινάρι τοῦ ἀλόγου καὶ ἡ ὀροφή τοῦ σπιτιοῦ καὶ τὰ κιονόκρανα. Καὶ πόσης γέεννας δὲν εἶναι ἄξια αὐτά, ὅταν τὸν ἀδελφὸ, πού ἔγινε συμμέτοχός σου στὰ ἀπόρρητα ἀγαθὰ καὶ τιμήθηκε τόσο πολὺ ἀπὸ τὸν Κύριό σου, τὸν ρίχνεις σὲ ἄπειρες συμφορές, γιὰ νὰ στολίσεις πέτρες καὶ ἔδαφος καὶ σώματα ἄλογων πού δὲν αἰσθάνονται αὐτὸ τὸ στόλισμα;

Καὶ ὁ σκύλος βέβαια φροντίζεται πολὺ, ὁ ἄνθρωπος ὁμῶς, ἢ καλύτερα ὁ Χριστός, ἐξ αἰτίας τοῦ σκύλου καὶ ὄλων πού λέχθησαν ὀδηγεῖται στὴ χειρότερη πείνα. Τί εἶναι χειρότερο ἀπ' αὐτὴ τὴ σύγχυση; τί πῶς φοβερό ἀπ' αὐτὴ τὴν παρανομία; πόσοι ποταμοὶ ἀπὸ φωτιά θὰ εἶναι ἀρκετοὶ γιὰ μιὰ τέτοια ψυχὴ; Ὁ ἄνθρωπος πού δημιουργήθηκε σύμφωνα μὲ τὴν εἰκόνα τοῦ Θεοῦ ἀφήνεται σὲ ἀθλιότητα ἐξ αἰτίας τῆς δικῆς σου ἀπανθρωπιᾶς, ἐνῶ οἱ ὄψεις τῶν ἡμιόνων πού μεταφέρουν τὴ γυναῖκα σου ἀστράφτουν ἀπὸ τὸ πολὺ χρυσάφι, καθὼς καὶ τὰ ξύλα καὶ τὰ δέρματα πού συγκροτοῦν

ξύλα καὶ τὰ δέρματα τὰ τὴν στέγην ἐκείνην ὑφαίνοντα. Κἂν θρόνον κατασκευάσαι δέη, κἂν ὑποπόδιον, πάντα ἀπὸ χρυσοῦ καὶ ἀργύρου κατασκευάζεται, τὸ δὲ τοῦ Χριστοῦ μέλος, καὶ δι' ὃν ἐξ οὐρανοῦ παραγέγονε καὶ τὸ αἷμα τὸ τίμιον ἐξέχεεν, οὐδὲ τῆς ἀναγκαίας ἀπο-
 5 λαύει τροφῆς διὰ τὴν πλεονεξίαν τὴν σὴν. Ἄλλ' αἱ μὲν κλῖναι ἀργύρῳ πάντοθεν εἰσι περιβεβλημένοι, τὰ δὲ σώματα τῶν ἀγίων καὶ τῆς ἀναγκαίας ἀπεστέρηται σκέπης· καὶ πάντων σοι γέγονεν ἀτιμότερος ὁ Χριστός, καὶ οἰκετῶν καὶ ἡμιόνων καὶ κλίνης καὶ θρόνου καὶ ὑποποδίου. Τὰ γὰρ ἔτι τούτων ἀτιμότερα σκευὴ παρήμι κατα-
 10 λιμπάνων ὑμῖν εἶδέναι.

Εἰ δὲ φρίττεις ταῦτα ἀκούων, ἀπόστηθι, καὶ στῆθι τῆς μα-
 νίας ταύτης· καὶ γὰρ μανία σαφὴς ἢ περὶ ταῦτα σπουδή. Διὸ ταῦτα ἄφέντες ἀναβλέψωμεν ὡς γοῦν ποτε εἰς τὸν οὐρανόν, ἀναμνησθῶ-
 15 μεν τῆς μελλούσης ἡμέρας, ἐννοήσωμεν τὸ φοβερὸν δικαστήριον καὶ τὰς ἠκριβωμένας εὐθύνας καὶ τὴν ἀδέκαστον ψῆφον. Λογισώ-
 μεθα, ὅτι πάντα, ταῦτα ὁρῶν ὁ Θεός, οὐ κεραυνοῦς ἄνωθεν πέμπει, καίτοιγε οὐ σκηπτῶν ἄξια τὰ γινόμενα μόνον, ἀλλ' οὔτε τοῦτο ποιεῖ, οὐ τὴν θάλασσαν ἡμῖν ἐπαφίησιν, οὐ τὴν γῆν ρήγνυσι μέσην, οὐ τὸν ἥλιον σβέννυσι, οὐ τὸν οὐρανὸν ρίπτει μετὰ τῶν ἀστέρων, οὐ πάν-
 20 τα ἀπλῶς ἐκ μέσου ποιεῖ, ἀλλ' ἀφίησιν ἐν τάξει εἶναι καὶ διακονεῖσθαι ἡμῖν τὴν κτίσιν ἅπασαν.

10. Ταῦτ' οὖν λογισάμενοι, τῆς φιλανθρωπίας τὸ μέγεθος φρίξωμεν, καὶ πρὸς τὴν οἰκείαν εὐγένειαν ἐπανέλθωμεν· ὡς νῦν γε τῶν ἀλόγων οὐδὲν ἄμεινον διακείμεθα, ἀλλὰ πολλῶ χειρόν. Ἐκεῖ-
 25. να μὲν γὰρ ἀγαπᾷ τὰ συγγενῆ, καὶ ἀρκεῖται τῇ κοινωνίᾳ τῆς φύσεως εἰς τὴν πρὸς ἄλληλα φιλοστοργίαν, σὺ δὲ μετὰ τῆς φύσεως μωρίας ἔχων ὑποθέσεις συναγούσας σε καὶ σφιγγούσας πρὸς τὰ οἰκεῖα μέλη, τὸ τετιμῆσθαι λόγῳ, τὸ μετέχειν εὐσεβείας, τὸ κοινωνῆσαι

τή στέγη ἐκείνη. Καί ἂν χρειάζεται νά κατασκευάσεις θρόνο ἢ ὑποπόδιο, ὅλα κατασκευάζονται ἀπό χρυσάφι καί ἀσήμι, ἐνῶ τό μέλος τοῦ Χριστοῦ, καί γιά τόν ὁποῖο ἦρθε ἀπό τόν οὐρανό καί ἔχυσε τό τίμιο αἷμα του, δέν ἀπολαμβάνει οὔτε τήν ἀπαραίτητη τροφή ἐξ αἰτίας τῆς πλεονεξίας σου. Καί τά κρεβάτια βέβαια εἶναι ἀπό παντοῦ καλυμμένα μέ ἀσήμι, ἐνῶ τά σώματα τῶν ἀγίων ἔχουν στερηθεῖ καί τό ἀπαραίτητο σκέπασμα, καί γιά σένα ὁ Χριστός ἀξίζει πιό λίγο καί ἀπό τούς ὑπηρέτες καί ἀπό τούς ἡμιόνους καί ἀπό τό κρεβάτι καί ἀπό τό θρόνο καί ἀπό τό ὑποπόδιο. Γιατί τά ἀκόμη πιό πολύτιμα ἀπ' αὐτά σκευή τά παραλείπω, ἀφήνοντας σ' ἐσᾶς νά τά βρεῖτε.

Ἐάν ὅμως αἰσθάνεσαι φρίκη ἀκούοντας αὐτά, σταμάτησε νά τά κάνεις, καί δέ θά σέ βλάψουν καθόλου ὅσα λέχθησαν. Σταμάτησε, καί στάσου μακριά ἀπό τήν τρέλλα αὐτή. Γιατί πραγματικά ἡ φροντίδα γι' αὐτά εἶναι καθαρή τρέλλα. Γι' αὐτό, ἀφοῦ ἀφήσουμε αὐτά, ἄς ἀναβλέψουμε ἔστω καί ἀργά κάποτε πρὸς τόν οὐρανό, ἄς θυμηθοῦμε τήν ἡμέρα τῆς κρίσεως, ἄς σκεφθοῦμε τό φοβερό δικαστήριον καί τίς ἐξακριβωμένες εὐθύνες καί τήν ἀδέκαστη ἀπόφαση. Ἄς σκεφθοῦμε, ὅτι, ἐνῶ τά βλέπει ὅλα αὐτά ὁ Θεός, δέ ρίχνει κερανοῦς ἀπό τόν οὐρανό, ἂν καί βέβαια αὐτά πού γίνονται δέν ἀξίζουν μόνο γιά κερανοῦς. Ἄλλ' οὔτε αὐτό κάνει, οὔτε τή θάλασσα στέλνει ἐναντίον μας, οὔτε τή γῆ ἀνοίγει στή μέση, οὔτε τόν ἥλιο σβήνει, οὔτε τόν οὐρανό ρίχνει μαζί μέ τά ἀστέρια, οὔτε ὅλα γενικά τά ἐξαφανίζει, ἀλλ' ἀφήνει νά εἶναι σέ τάξη καί νά μᾶς ὑπηρετεῖ ὅλη ἡ κτίση.

10. Αὐτά λοιπόν ἀφοῦ σκεφθοῦμε, ἄς τρέμουμε μπροστά στό μέγεθος τῆς φιλανθρωπίας καί ἄς ἐπιστρέψουμε στήν εὐγενική μας καταγωγή· γιατί ἀσφαλῶς τώρα δέ συμπεριφερόμαστε καθόλου καλύτερα ἀπό τά ζῶα, ἀλλά καί πολύ χειρότερα. Γιατί ἐκεῖνα ἀγαποῦν τά συγγενικά τους ζῶα, καί εἶναι εὐχαριστημένα μέ τή συμμετοχή τῆς φύσης στή μεταξύ τους φιλοστοργία, ἐνῶ ἐσύ, μολονότι ἔχεις μαζί μέ τή φύση ἀπειρες ἀφορμές πού σέ ὀδηγοῦν καί

μυρίων ἀγαθῶν, ἐκείνων ἀγριώτερος γέγονας, εἰς μὲν τὰ ἀνόνητα πολλὴν τὴν σπουδὴν ἐπιδεικνύμενος, τοὺς δὲ ναοὺς τοῦ Θεοῦ καὶ λιμῶ καὶ γυμνότητι περιορῶν ἀπολλυμένους, πολλάκις δὲ καὶ μυρίοις περιβάλλων κακοῖς. Εἰ γὰρ δόξης ἐρῶν ταῦτα ποιεῖς, πολλῶ
5 μᾶλλον τὸν ἀδελφὸν τοῦ ἵππου θεραπεύειν ἔδει. Ὅσω γὰρ βελτίων ὁ τῆς εὐεργεσίας ἀπολαύων, τοσοῦτω σοι καὶ λαμπρότερος πλέκεται τῆς τοιαύτης σπουδῆς ὁ στέφανος· ὡς νῦν γε τοῖς ἐναντίοις περιπίπτων, καὶ μυρίους ἐπισπώμενος κατὰ σαντοῦ κατηγόρους, οὐκ αἰσθάνη.

10 Τίς γάρ σε οὐκ ἐρεῖ κακῶς; τίς γάρ σε οὐ γράψεται τῆς ἐσχάτης ὠμότητος καὶ μισανθρωπίας, ὁρῶν τὸ μὲν τῶν ἀνθρώπων ἀτιμάζοντα γένος, τὸ δὲ τῶν ἀλόγων πρὸ τῶν ἀνθρώπων ποιούμενον, καὶ μετὰ τῶν ἀλόγων τὰ κατὰ τὴν οἰκίαν ἐπιπλα; Οὐκ ἤκουσας τῶν ἀποστόλων λεγόντων, ὅτι οἱ πρῶτοι τὸν λόγον δεξάμενοι
15 καὶ οἰκίας καὶ χωρία ἐπώλουν, ἵνα τοὺς ἀδελφοὺς τρέφωσι; σὺ δὲ καὶ οἰκίας καὶ χωρία ἀρπάζεις, ἵνα ἵππον κοσμήσης καὶ ξύλα καὶ δέρματα καὶ τοίχους καὶ ἔδαφος. Καὶ τὸ δὴ χαλεπώτατον, ὅτι οὐκ ἄνδρες μόνον, ἀλλὰ καὶ γυναῖκες ταύτην μαίνονται τὴν μανίαν, καὶ τοὺς ἄνδρας εἰς τὴν τοιαύτην ἀλείφουσι ματαιοπονίαν, πανταχοῦ
20 μᾶλλον ἢ ἐν τοῖς ἀναγκαίοις δαπανᾶν ἀναγκάζουσαι. Κἂν ἐγκαλέση τις ὑπὲρ τούτων, μεμελετήκασιν ἀπολογία πολλῆς κατηγορίας γέμουσαν· καὶ γὰρ καὶ ταῦτα κάκεῖνα γίνεται, φησί.

Τί φῆς; οὐ δέδοικας τοιαῦτα φθεγγόμενος, καὶ μετὰ τῶν ἵππων καὶ τῶν ἡμιόνων καὶ τῶν κλινῶν καὶ τῶν ὑποποδίων τὸν
25 πεινῶντα Χριστὸν ἀριθμῶν; μᾶλλον δὲ οὐδὲ μετὰ τούτων, ἀλλὰ τὸ μὲν πλέον μέρος τούτοις, ἐκείνω δὲ μόλις ὀλίγον ἀπονέμων μέρος. Οὐκ οἶσθα, ὅτι πάντα αὐτοῦ, καὶ σὺ καὶ τὰ σά; οὐκ οἶσθα, ὅτι καὶ τὸ σῶμα αὐτὸς διέπλασε, καὶ ψυχὴν ἐχαρίσατο, καὶ τὸν κόσμον ἀπένειμεν ἅπαντα; Σὺ δὲ οὐδὲ μικρὰν τούτῳ ἀντιδίδως ἀμοιβήν·

---

17. Δηλαδή τὰ σώματα τῶν ἀνθρώπων πού μέσα τους κατοικεῖ ὁ Θεός..

σέ σπρώχνουν πρὸς τὰ δικά σου μέλη, τὸ ὅτι ἔχεις τιμηθεῖ μέ λόγο, τὸ ὅτι μετέχεις στήν εὐσέβεια, τὸ ὅτι εἶσαι μέτοχος σέ ἄπειρα ἀγαθὰ, ἔγινες πιὸ ἄγριος ἀπὸ ἐκεῖνα, ἀφοῦ δείχνεις μεγάλη φροντίδα γιὰ τὰ ἄχρηστα πράγματα, ἀνέχεσαι ὁμως νὰ καταστρέφονται μέ πείνα καὶ γύμνια οἱ ναοὶ τοῦ Θεοῦ¹⁷, καὶ πολλές φορές τοὺς περιβάλεις μέ ἄπειρα κακά. Ἐάν ὁμως τὰ κάνεις αὐτὰ ἐπειδὴ ἀγαπᾷς πολὺ τὴ δόξα, ἔπρεπε νὰ φροντίζεις τὸν ἀδελφὸ σου πολὺ περισσότερο ἀπὸ τὸ ἄλογο. Γιατί ὅσο καλύτερος εἶναι ἐκεῖνος πού ἀπολαμβάνει τὴν εὐεργεσία, τόσο λαμπρότερο γιὰ σένα πλέκεται τὸ στεφάνι γι' αὐτὴ τὴ φροντίδα· ἐνῶ τώρα, πέφτοντας στὰ ἀντίθετα καὶ ἐπισύροντας πάρα πολλοὺς κατηγοροὺς ἐναντίον σου, δέν τό αἰσθάνεσαι.

Γιατί ποιὸς δέ θά σέ κακολογήσει; ποιὸς δέ θά σέ κατηγορήσει γιὰ τὴ χειρότερη σκληρότητα καὶ μισανθρωπία, ὅταν βλέπει νὰ ἀτιμάζεις τὸ γένος τῶν ἀνθρώπων καὶ νὰ βάζεις πρὶν ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους τὸ γένος τῶν ζώων, καὶ μαζί μέ τὰ ζῶα τὰ ἐπιπλα τοῦ σπιτιοῦ; Δέν ἄκουσες τοὺς ἀποστόλους πού λέγουν, ὅτι ἐκεῖνοι πού δέχτηκαν τὸ κήρυγμα πρῶτοι πουλοῦσαν καὶ σπίτια καὶ χωράφια, γιὰ νὰ θρέφουν τοὺς ἀδελφούς; Ἐσύ ὁμως καὶ σπίτια καὶ χωράφια ἀρπάζεις, γιὰ νὰ στολίσεις τὸ ἄλογο καὶ τὰ ξύλα καὶ τὰ δέρματα καὶ τοὺς τοίχους καὶ τὸ ἔδαφος. Καὶ τὸ πιὸ φοβερό βέβαια εἶναι, ὅτι ὄχι μόνο ἄνδρες, ἀλλὰ καὶ γυναῖκες παθαίνουν αὐτὴ τὴ τρέλλα, καὶ προετοιμάζουν τοὺς ἄνδρες γιὰ μιὰ τέτοια ματαιοπονία, ἀναγκάζοντας αὐτοὺς νὰ ξοδεύουν μᾶλλον παντοῦ ἄλλοῦ, παρά στὰ ἀναγκαῖα. Καὶ ἂν τίς κατηγορήσει κανεὶς γι' αὐτὰ, ἔχουν μελετημένη ἀπολογία πού εἶναι γεμάτη ἀπὸ πολλὴ κατηγορία· γιατί, λέγει, καὶ αὐτὰ καὶ ἐκεῖνα γίνονται.

Τί λέγεις; δέ φοβᾶσαι νὰ λέγεις αὐτὰ καὶ μαζί μέ τὰ ἄλογα καὶ τοὺς ἡμιόνους καὶ τὰ κρεβάτια καὶ τὰ ὑποπόδια ν' ἀριθμεῖς καὶ τὸ Χριστό πού πεινάει; ἢ καλύτερα, ὄχι μαζί μέ αὐτὰ, ἀλλὰ τὸ περισσότερο μέρος νὰ δίνεις σ' αὐτὰ, ἐνῶ σ' ἐκεῖνον ἐλάχιστο μέρος. Δέ γνωρίζεις, ὅτι ὅλα ἀνήκουν σ' αὐτόν, καὶ ἐσύ, καὶ τὰ δικά σου; Ἐσύ ὁμως δέν ἀνταποδίδεις σ' αὐτόν οὔτε μικρὴ ἀμοιβή. Ἄλλ' ἂν νοικιάσεις ἓνα μικρὸ σπιτάκι, μέ πολλὴ ἀκρίβεια ἀπαιτεῖς

ἀλλ' ἂν μὲν οἰκίσκον μικρὸν ἐκμισθώσης, μετὰ πολλῆς ἀκριβείας τὸν μισθὸν ἀπαιτεῖς, τὴν δὲ κτίσιν αὐτοῦ πᾶσαν καρπούμενος, καὶ κόσμον τοσοῦτον οἰκῶν, οὐδὲ ὀλίγον ἀνέχη μισθὸν καταβαλεῖν, ἀλλὰ τῇ κενοδοξίᾳ καὶ σαυτὸν καὶ τὰ σαυτοῦ πάντα ἐξέδωκας. Καὶ
 5 γὰρ ἐκεῖθεν ἅπαντα ταῦτα ἤρτηται. Οὐδὲ γὰρ ἵππος βελτίων ἂν γένοιτο πρὸς τὴν ἀρετὴν τὴν αὐτοῦ, τὸν κόσμον περιθέμενος τοῦτον, οὔτε ὁ καθήμενος αὐτὸν ἄνθρωπος, ἀλλ' ἔστιν ὅτε καὶ ἀτιμότερος. Πολλοὶ γὰρ ἀφέντες τὸν ὀχούμενον, πρὸς τὸν κόσμον τοῦ ἵππου τρέπουσι τοὺς ὀφθαλμοὺς καὶ τοὺς ἐπομένους οἰκέτας καὶ τοὺς
 10 προηγούμενους καὶ σοβοῦντας, τὸν δὲ ὑπὸ τούτων δορυφορούμενον καὶ μισοῦσι καὶ ἀποστρέφονται ὡς κοινὸν ἐχθρόν. Ἄλλ' οὐχ ὅταν τὴν ψυχὴν κοσμῆς, τοῦτο συμβαίνει, ἀλλὰ καὶ ἄνθρωποι καὶ ἄγγελοι καὶ ὁ τῶν ἀγγέλων δεσπότης καὶ πάντες σοι τὸν στέφανον πλέκουσιν.

15 Ὡστε, εἰ δόξης ἐρᾷς, ἀπόστηθι τούτων ὡς νῦν ποιεῖς, καὶ μὴ τὴν οἰκίαν, ἀλλὰ τὴν ψυχὴν καλλώπιζε, ἵνα γένη λαμπρὸς καὶ περηφανής· ὡς νῦν γε οὐδὲν σου γένοιτ' ἂν εὐτελέστερον, ἐρήμην ἔχοντος τὴν ψυχὴν, καὶ τὸ τῆς οἰκίας προβαλλομένου κάλλος. Εἰ δὲ οὐκ ἀνέχη τῶν παρ' ἐμοῦ λεγομένων, ἀκουσον τί τῶν ἐξωθέν τις
 20 ἐποίησε, καὶ αἰσχύνθητι τὴν γοῦν φιλοσοφίαν. Λέγεται γὰρ τις ἐκείνων εἰς οἰκίαν λαμπρὰν εἰσελθὼν, πολλῶ μὲν καταλαμπομένην χρυσίῳ, πολλῶ δὲ ἀστράπτουσαν τῷ τῶν μαρμάρων καὶ τῶν κιόνων κάλλει, ἐπειδὴ καὶ τὸ ἔδαφος εἶδε πανταχοῦ τάπητας ἔχον ἐστρωμένους, εἰς τὴν ὄψιν ἐμπτύσαι τοῦ τῆς οἰκίας δεσπότη· εἶτα
 25 ἐγκαλούμενος εἶπεῖν, διὰ τὸ μηδαμνοῦ τῆς οἰκίας ἐτέρωθι τοῦτο ἐξεῖναι ποιῆσαι, εἰς τὴν ὄψιν ἀναγκασθῆναι ὑβρίσαι τὴν ἐκείνου. Ὁρᾷς πῶς καταγέλαστος ὁ τὰ ἐξωθεν καλλωπίζων ἐστί, καὶ παρὰ πᾶσιν εὐκαταφρόνητος τοῖς νοῦν ἔχουσι; Καὶ μάλα εἰκότως. Οὐδὲ γὰρ εἰ τὴν σύνοικόν τις ἀφείς τὴν σὴν ράκια περικειῖσθαι, καὶ ἡμε-
 30 λημένην εἶναι, τὰς θεραπενίδας λαμπρᾷ περιέβαλε στολῇ, πράως

18. Τὸ ἀνέκδοτο ἀναφέρεται στὸν Ἀρίστιππο, ὅπως μᾶς πληροφορεῖ ὁ Διογένης ὁ Λαέρτιος στὴ βιογραφία τοῦ φιλοσόφου· «ἀναχρεμψάμενος προσέπτυσσε τῇ ὄψει τοῦ δ' ἀγανακτῆσαντος. οὐκ εἶχον, εἶπε, τόπον ἐπιτηδειότερον» (παρ. 7)

τό ένοίκιο, τώρα όμως πού απολαμβάνεις ολόκληρη τήν κτίση του, καί έχεις σάν κατοικία σου τόσο κόσμο, δέν ανέχεσαι ούτε λίγο μίσθωμα νά πληρώσεις, αλλά παρέδωσες στή ματαιοδοξία καί τόν έαυτό σου καί όλα τά δικά σου. Γιατί πραγματικά όλα αυτά από έδω εξαρτῶνται. Γιατί ούτε τό άλογο μπορεί νά γίνει καλύτερο ως πρός τήν άξία του, όταν φοράει αυτά τά στολίδια, ούτε ο άνθρωπος πού κάθεται πάνω του, αλλά κάποτε μπορεί νά γίνει καί περισσότερο άνάξιος τιμής. Γιατί πολλοί, αφού αφήσουν τόν άναβάτη, στρέφουν τά μάτια τους στά στολίδια του άλόγου, καί στους υπηρέτες πού ακολουθοῦν καί προηγοῦνται καί πού βαδίζουν μέ τρόπο έπίσημο, ένῶ εκείνον πού περιστοιχίζεται άπ' αυτούς, καί τόν μισοῦν καί τόν αποστρέφονται σάν κοινό έχθρό. "Όμως δέ συμβαίνει αυτό, όταν στολίζεις τήν ψυχή σου, αλλά καί οί άνθρωποι καί οί άγγελοι καί ο Κύριος τῶν άγγέλων καί όλοι σου πλέκουν τό στεφάνι.

"Όστε, εάν ποθείς τή δόξα, φύγε μακριά άπ' αυτά πού κάνεις τώρα, καί νά μή στολίζεις τό σπίτι, αλλά τήν ψυχή, γιά νά γίνεις λαμπρός καί διάσημος: όπως τώρα βέβαια τίποτε δέν μπορεί νά γίνει ευτελέστερο από σένα, αφού έχεις έρημη τήν ψυχή καί προβάλλεις τήν όμορφιά του σπιτιού. Εάν όμως δέν υποφέρεις αυτά πού λέγω, άκουσε τί έκαμε κάποιος από τους ειδωλολάτρες, καί νά νιώσεις ντροπή τουλάχιστο γιά τή φιλοσοφία τους. Λέγεται δηλαδή ότι κάποιος άπ' αυτούς, όταν μπήκε σέ λαμπρό σπίτι, πού έλαμπε από πολύ χρυσάφι καί άστραφτε από τήν πολλή όμορφιά πού είχαν τά μάρμαρα καί οί κολόνες, επειδή είδε πώς καί στό δάπεδο παντού ήταν στρωμένα χαλιά, έφτυσε στό πρόσωπο του οικοδοεσπότη. "Επειτα όταν κατηγοροῦνταν είπε ότι, επειδή δέν του έπιτρεπόταν νά κάμει αυτό σέ κανένα άλλο σημείο του σπιτιού, αναγκάστηκε νά προσβάλει τό πρόσωπό του¹⁸. Βλέπεις πώς είναι καταγέλαστος εκείνος πού στολίζει τά έξω καί πώς περιφρονεΐται εύκολα άπ' όλους εκείνους πού έχουν νοῦ; Καί πολύ φυσικά. Γιατί, εάν κάποιος, αφήνοντας τή δική του γυναίκα νά φοράει σχισμένα ρούχα καί νά είναι άτημέλητη, έντυνε μέ λαμπρή στολή τίς

ἂν ἤνεγκας, ἀλλὰ παρωξύνθης, καὶ ὕβριν ἂν τὸ πρᾶγμα ἔφησας εἶ-
ναι τὴν ἐσχάτην.

Τοῦτο τοίνυν καὶ ἐπὶ τῆς ψυχῆς λογίζου. Ὅταν γὰρ τοὺς μὲν
τοίχους καὶ τὸ ἔδαφος καὶ τὰ ἐπιπλα καὶ τὰ ἄλλα πάντα καλλω-
5 πίζης, ἐλεημοσύνην δὲ μὴ παρέχης δασιλῆ, μηδὲ τὴν ἄλλην ἀσκῆς
φιλοσοφίαν, οὐδὲν ἕτερον ἢ τοῦτο ποιεῖς, μᾶλλον δὲ τὸ πολλῶ χα-
λεπώτερον. Τῆς μὲν γὰρ δούλης καὶ τῆς δεσποίνης οὐδὲν τὸ μέσον,
τῆς δὲ ψυχῆς καὶ τῆς σαρκὸς πολὺ τὸ διάφορον· εἰ δὲ τῆς σαρκὸς,
πολλῶ μᾶλλον τῆς οἰκίας καὶ τῆς κλίνης καὶ τοῦ ὑποποδίου. Ποίας
10 οὖν ἄξιος ἀπολογίας ἂν εἴης, ταῦτα μὲν ἅπαντα ἀργυρίῳ περιβάλ-
λων, ἐκείνην δὲ περιορῶν ρακοδυτοῦσαν, αὐχμῶσαν, πεινῶσαν,
τραυμάτων γέμουσαν, ὑπὸ μυρίων σπαραττομένην κυνῶν, καὶ μετὰ
ταῦτα ἅπαντα καὶ δοξάζεσθαι ἀπὸ τοῦ καλλωπισμοῦ τῶν ἔξωθεν
περικειμένων νομίζων; Ὅ δὴ μάλιστα τῆς ἐσχάτης παραπληξίας
15 ἐστὶ, τὸ γελώμενον καὶ ὄνειδιζόμενον καὶ ἀσχημονοῦντα καὶ ἀτιμα-
ζόμενον καὶ εἰς ἐσχάτην ἐμπίπτοντα κόλασιν, ἔτι καὶ ἐγκαλλωπίζε-
σθαι τούτοις.

Διό, παρακαλῶ, ταῦτα πάντες ἐννοήσαντες ἀνανήψωμεν ὄψε
γοῦν ποτε, καὶ ἡμῶν αὐτῶν γενώμεθα, καὶ τὸν κόσμον τοῦτον ἀπὸ
20 τῶν ἔξωθεν εἰς τὴν ψυχὴν μετενέγκωμεν. Οὕτω γὰρ καὶ αὐτὸς
ἄσυλος μενεῖ, καὶ ἡμᾶς τοῖς ἀγγέλοις ἴσους ἐργάσεται, καὶ τὰ ἀκί-
νητα προξενήσει καλά, ὧν γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν, χάριτι
καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, δι' οὗ καὶ μεθ'
οὗ τῷ Πατρὶ δόξα ἅμα τῷ ἀγίῳ Πνεύματι εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν
25 αἰώνων. Ἀμήν.

ὑπηρετίες, δέ θά τό ἄντεχες μέ πραότητα, ἀλλά θά ὀργιζόσουν καί θά ἔλεγες πώς τό πράγμα εἶναι ἡ χειρότερη προσβολή.

Αὐτό λοιπόν νά σκέφτεσαι καί γιά τήν ψυχή. Γιατί, ὅταν στολίζεις τούς τοίχους καί τό δάπεδο καί τά ἐπιπλα καί ὅλα τά ἄλλα, ἐλεημοσύνη ὅμως δέ δίνεις γενναία, οὔτε τήν ἄλλη ἀσκεῖς ἐγκράτεια, δέν κάνεις τίποτε ἄλλο παρά τό ἴδιο, ἢ καλύτερα τό πολύ πῶ φοβερό. Γιατί ἀνάμεσα στήν ὑπηρετία καί στήν οἰκοδέσποινα δέν ὑπάρχει καμιά διαφορά, ἐνῶ ἀνάμεσα στήν ψυχή καί τό σῶμα εἶναι μεγάλη ἡ διαφορά. Ἐφοῦ ὅμως ὑπάρχει μεγάλη διαφορά ἀπό τό σῶμα, πολύ περισσότερο θά ὑπάρχει ἀπό τό σπίτι καί ἀπό τό κρεβάτι καί ἀπό τό ὑποπόδιο. Ποιά λοιπόν δικαιολογία μπορεῖ νά ἔχεις, ὅταν ὅλα αὐτά τά ντύνεις μέ ἀσήμι, τήν ψυχή ὅμως ἀνέχεσαι νά εἶναι ρακένδυτη, ἀκάθαρτη, νά πεινάει, γεμάτη ἀπό τραύματα, νά ξεσχίζεται ἀπό ἄπειρα σκυλιά, καί ὅταν ὕστερα ἀπ' ὅλα αὐτά νομίζεις, πώς καί δοξάζεσαι ἀπό τό στολισμό ὄλων ἐκείνων πού σέ περιβάλλουν ἀπό ἔξω; Αὐτό πρό πάντων εἶναι ἀπόδειξη τῆς πῶ χειρότερης παραφροσύνης, ὅταν, ἐνῶ γίνεσαι γελοῖος καί σέ περιπαίζουν καί φέρεσαι ἄσεμνα καί σέ περιφρονοῦν, καί πέφτεις στή χειρότερη τιμωρία, σύ ἐξακολουθεῖς νά καμαρώνεις γι' αὐτά.

Γι' αὐτό, παρακαλῶ, ἀφοῦ σκεφθοῦμε καλά ὅλα αὐτά, ἄς συνέλθουμε τουλάχιστο κάποτε ἔστω καί ἀργά, καί ἄς ἔρθουμε στά λογικά μας, μεταφέροντας τόν στολισμό αὐτόν ἀπό τά ἔξω στήν ψυχή μας. Γιατί ἔτσι καί αὐτός θά παραμείνει ἀσύλητος, καί θά μᾶς κάνει ἴσους μέ τούς ἀγγέλους καί θά γίνει πρόξενος τῶν σταθερῶν καλῶν. Αὐτά τά καλά εἶθε ὅλοι μας νά ἐπιτύχουμε, μέ τή χάρη καί τή φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, μαζί μέ τόν ὁποῖο στόν Πατέρα καί συγχρόνως στό ἅγιο Πνεῦμα ἀνήκει ἡ δόξα στους αἰῶνες τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΟΜΙΛΙΑ ΙΓ'

(Ρωμ. 6,19 – 7,13)

«Ἀνθρώπινον λέγω διὰ τὴ ἀσθένειαν τῆς σαρκὸς ὑμῶν.
Ὡσπερ γὰρ παρεστήσατε τὰ μέλη ὑμῶν δοῦλα τῇ ἀκα-
θαρσίᾳ καὶ τῇ ἀνομίᾳ εἰς τὴν ἀνομίαν, οὕτω νῦν παραστή-
σατε τὰ μέλη ὑμῶν δοῦλα τῇ δικαιοσύνῃ εἰς ἁγιασμόν».

5 1. Ἐπειδὴ πολλὴν ἀπήτησεν ἀκρίβειαν τοῦ βίου, νεκροὺς εἶναι
κελεύων τῷ κόσμῳ, καὶ τεθνηκέσαι τῇ πονηρίᾳ, καὶ ἀκινήτους μέ-
νειν πρὸς τὴν τῶν ἀμαρτημάτων ἐνέργειαν, καὶ ἐδόκει μέγα τι καὶ
βαρὺ λέγειν καὶ τὴν ἀνθρωπίνην ὑπερβαῖνον φύσιν, δεῖξαι βουλό-
μενος, ὅτι οὐδὲν ὑπέρογκον ἀπαιτεῖ, οὐδὲ ὅσον ἐχρῆν τὸν τοσαύτης
10 ἀπολαύσαντα δωρεᾶς, ἀλλὰ καὶ σφόδρα σύμμετρον καὶ κοῦφον,
ἀπὸ τῶν ἐναντίων αὐτὸ κατασκευάζει, καὶ φησιν, «ἀνθρώπινον
λέγω»· ὥσανεὶ ἔλεγεν, ἀπὸ ἀνθρωπίνων λογισμῶν, ἀπὸ τῶν ἐν
συνηθείᾳ γινομένων· ἢ γὰρ τοῦτο, ἢ τὸ σύμμετρον τῇ προσηγορίᾳ
τοῦ ἀνθρωπίνου δηλοῖ. Καὶ γὰρ καὶ ἀλλαχοῦ φησι, «πειρασμὸς
15 ὑμᾶς οὐκ εἴληφεν, εἰ μὴ ἀνθρώπινος»· τουτέστι, σύμμετρος καὶ μι-
κρός. «Ὡσπερ γὰρ παρεστήσατε τὰ μέλη ὑμῶν δοῦλα τῇ ἀκαθαρ-
σίᾳ καὶ τῇ ἀνομίᾳ εἰς τὴν ἀνομίαν, οὕτω νῦν παραστήσατε τὰ μέλη
ὑμῶν δοῦλα τῇ δικαιοσύνῃ εἰς ἁγιασμόν». Καίτοι πολὺ τῶν δεσπο-
τῶν τὸ μέσον, ἀλλ' ὁμοῦς τὸ ἴσον τῆς δουλείας ἀπαιτῶ μέτρον.

Ο Μ Ι Λ Ι Α Ι Γ'

(Ρωμ. 6,19 - 7,13)

«Ὅμιλῶ μέ ἀνθρώπινο τρόπο ἐκφράσεως ἐξ αἰτίας τῆς ἀδυναμίας τῆς σάρκας σας. Ὅπως δηλαδή προσφέρατε τά μέλη σας σκλάβια στήν ἀκαθαρσία καί τήν ἀνομία γιά νά κάνετε τήν ἀνομία, ἔτσι τώρα νά προσφέρετε τά μέλη σας δοῦλα στήν ἐνάρετη ζωή γιά νά προοδεύετε στήν ἀγιότητα».

1. Ἐπειδή ζήτησε μεγάλη προσοχή στόν τρόπο τῆς ζωῆς τους, προτρέποντάς τους νά εἶναι νεκροί ὡς πρός τόν κόσμο, νά ἔχουν πεθάνει ὡς πρός τήν κακία καί νά μένουν ἀκίνητοι στή διάπραξη τῶν ἀμαρτημάτων, καί φαινόταν πῶς ἔλεγε κάτι μεγάλο καί βαρῦ καί πού ξεπερνάει τήν ἀνθρώπινη φύση, θέλοντας νά δείξει, ὅτι δέν ἀπαιτεῖ τίποτε τό ὑπερβολικό, οὔτε ὅσο ἔπρεπε σ' ἐκεῖνον πού ἀπόλαυσε τόσο μεγάλη δωρεά, ἀλλά καί ὑπερβολικά μέτριο καί ἑλαφρῦ, τό ἀποδεικνύει ἀπό τά ἀντίθετα, καί λέγει, «Ὅμιλῶ μέ ἀνθρώπινο τρόπο ἐκφράσεως». Σάν νά ἔλεγε, ἀπό ἀνθρώπινες σκέψεις, ἀπ' αὐτά πού συνήθως γίνονται. Ἡ λοιπόν αὐτό, ἡ τό μέτριο φανερώνει μέ τήν ὀνομασία τοῦ ἀνθρώπινου. Γιατί καί ἄλλοῦ λέγει, «δέ σᾶς κατέλαβε πειρασμός, παρά μόνο ἀνθρώπινος»¹, δηλαδή, ἀνάλογος πρός τίς δυνάμεις τοῦ ἀνθρώπου καί μικρός. «Ὅπως δηλαδή προσφέρατε τά μέλη σας δοῦλα στήν ἀκαθαρσία καί τήν ἀνομία γιά νά κάνετε τήν ἀνομία, ἔτσι τώρα νά προσφέρετε τά μέλη σας δοῦλα στήν ἐνάρετη ζωή γιά νά προοδεύετε στήν ἀγιότητα». Ἄν καί ὑπάρχει μεγάλη διαφορά ἀνάμεσα στούς κυρίου, ἀλλ' ὅμως ἀπαιτῶ τό ἴσο μέτρο τῆς δουλείας. Γιατί ἔπρεπε βέβαια καί πολύ περισσότερο νά προσφέρετε, καί τόσο περισσότερο, ὅσο

Ἔδει μὲν γὰρ καὶ πολλῶ πλέον εἰσενεγκεῖν, καὶ τοσοῦτω πλέον, ὅσω καὶ αὐτὴ μείζων τῆς δεσποτείας ἐκείνης καὶ ἀμείνων· πλὴν ἀλλ' οὐδὲν πλέον ἀπαιτῶ διὰ τὴν ἀσθένειαν.

Καὶ οὐκ εἶπε, τῆς προαιρέσεως ὑμῶν, οὐδὲ τῆς προθυμίας, 5 ἀλλὰ «τῆς σαρκὸς ὑμῶν», ἀνεπαχθέστερον ποιῶν τὸν λόγον. Καίτοι τὸ μὲν ἀκαθαρσία, τὸ δὲ ἀγιασμός· τὸ μὲν ἀνομία, τὸ δὲ δικαιοσύνη. Καὶ τίς οὕτως ἄθλιος, φησί, καὶ ταλαίπωρος, ὡς μηδὲ τοσαύτην εἰσενεγκεῖν σπουδὴν τῇ τοῦ Χριστοῦ δουλείᾳ, ὅσην τῇ τῆς ἀμαρτίας καὶ τοῦ διαβόλου; Οὐκοῦν ἄκουσον τῶν ἐξῆς, καὶ εἶση 10 σαφῶς, ὅτι οὐδὲ τὸ μικρὸν τοῦτο εἰσφέρομεν. Ἐπειδὴ γὰρ ἀπλῶς οὕτω λεγόμενον οὐκ ἐδόκει πιστὸν εἶναι οὐδὲ εὐπαράδεκτον, οὐδὲ ἠνείχετό τις ἀκοῦσαι, ὅτι οὐ δουλεύει τοσοῦτον τῷ Χριστῷ, ὅσον ἐδούλευσε τῷ διαβόλῳ, διὰ τῶν ἐξῆς αὐτὸ κατασκευάζει καὶ ποιεῖ πιστὸν, τὴν δουλείαν ἐκείνην ἄγων εἰς μέσον, καὶ λέγων πῶς ἐδού- 15 λευσαν. «Ὅτε γὰρ ἦτε δοῦλοι», φησί, «τῆς ἀμαρτίας, ἐλεύθεροι ἦτε τῇ δικαιοσύνῃ». Ὁ δὲ λέγει, τοιοῦτόν ἐστιν· ὅτε ἐν πονηρίᾳ ἐζῆτε καὶ ἀσεβείᾳ καὶ ἐσχάτοις κακοῖς, μετὰ τοσαύτης ἐζῆτε τῆς ὑπακοῆς, ὡς μηδὲν καθόλου πράττειν καλόν. Τοῦτο γὰρ ἐστιν, «ἐλεύθεροι ἦτε τῇ δικαιοσύνῃ»· τουτέστιν, οὐκ ἦτε ὑποτεταγμένοι 20 αὐτῇ, ἀλλ' ἠλλοτριωμένοι καθόλου. Οὐδὲ γὰρ διενέμετε τῆς δουλείας τὸν τρόπον τῇ δικαιοσύνῃ καὶ τῇ ἀμαρτίᾳ, ἀλλ' ὅλους ἑαυτοὺς ἐξεδίδοτε τῇ πονηρίᾳ.

Οὐκοῦν καὶ νῦν, ἐπειδὴ μετέστητε πρὸς τὴν δικαιοσύνην, ὅλους ἑαυτοὺς ἐκδοτε τῇ ἀρετῇ, μηδὲν καθόλου τῆς κακίας πράτ- 25 τοντες, ἵνα κἂν ἴσον ἐπιδείξητε τὸ μέτρον. Καίτοιγε οὐχὶ τῆς δεσποτείας αὐτῆς πολὺ τὸ μέσον μόνον, ἀλλὰ καὶ τῆς δουλείας αὐτῆς πολὺ τὸ διάφορον· ὅπερ καὶ αὐτὸ μετὰ πολλῆς ἀναπλοῖ τῆς σαφηνείας, καὶ δείκνυσιν ἐπὶ τίσι μὲν τότε ἐδούλευον, ἐπὶ τίσι δὲ νῦν. Καὶ οὕτω λέγει τὴν βλάβην τὴν ἀπὸ τοῦ πράγματος γινομένην, 30 ἀλλὰ τέως τὴν αἰσχύνην. «Τίνα» γὰρ φησί, «καρπὸν εἶχετε τότε

καί αὐτή ἢ ἐξουσία εἶναι μεγαλύτερη καί καλύτερη ἀπὸ ἐκείνη. Ἄλλ' ὅμως δέν ἀπαιτῶ τίποτε περισσότερο ἐξ αἰτίας τῆς ἀδυναμίας σας.

Καί δέν εἶπε, 'τῆς προαιρέσεώς σας', οὔτε 'τῆς προθυμίας σας', ἀλλά «τῆς σάρκας σας», κάνοντας τὸ λόγο λιγότερο δυσάρεστο. Ἐάν καί τὸ ἓνα εἶναι ἀκαθαρσία, ἐνῶ τὸ ἄλλο ἀγιασμός· τὸ ἓνα ἀνομία, ἐνῶ τὸ ἄλλο ἐνάρετη ζωὴ. Καί ποιός εἶναι τόσο ἄθλιος, λέγει, καί ταλαίπωρος, ὥστε νά μὴν προσφέρει τόση προθυμία γιὰ τὴ δουλεία τοῦ Χριστοῦ, ὅση στή δουλεία τῆς ἀμαρτίας καί τοῦ διαβόλου; Ἄκουσε λοιπόν τά ἐπόμενα καί θά γνωρίσεις καλά, ὅτι δέν προσφέρουμε οὔτε αὐτό τὸ μικρό. Ἐπειδὴ δηλαδή, ὅταν λεγόταν αὐτό ἔτσι ἀπλά, δέ φαινόταν πῶς εἶναι ἀξίопιστο οὔτε εὐπρόσδεκτο, οὔτε ἀνεχόταν κανεὶς ν' ἀκούσει, ὅτι δέν ὑπηρετεῖ σάν δοῦλος τόσο στό Χριστό, ὅσο ὑπηρέτησε στό διάβολο, μέ τά ἐπόμενα τὸ ἀποδεικνύει αὐτό καί τὸ κάνει ἀξίопιστο, παρουσιάζοντας μπροστά τους τὴ δουλεία ἐκείνη καί λέγοντας πῶς τὴν ὑπηρετήσαν. «Γιατί, ὅταν ἦσαστε δοῦλοι τῆς ἀμαρτίας», λέγει, «ἦσαστε ἐλεύθεροι ὡς πρὸς τὴ δικαιοσύνη». Αὐτό ὅμως πού λέγει, σημαίνει τὸ ἐξῆς· ὅταν ζούσατε μέσα στήν κακία καί τὴν ἀσέβεια καί τά χειρότερα κακά, ζούσατε μέ τόσα μεγάλη ὑπακοή, ὥστε νά μὴν κάνετε ἐντελῶς κανένα καλό. Γιατί αὐτό σημαίνει, «ἐλεύθεροι ἦσαστε ὡς πρὸς τὴ δικαιοσύνη». Δηλαδή, δέν ἦσαστε ὑποταγμένοι σ' αὐτήν, ἀλλ' ἐντελῶς ἀποξενωμένοι. Οὔτε βέβαια μοιράζετε τὸν τρόπο τῆς δουλείας στή δικαιοσύνη καί τὴν ἀμαρτία, ἀλλά παραδίνετε ὀλοκληρωτικά τούς ἑαυτούς σας στήν κακία.

Ἐπομένως καί τώρα, ἐπειδὴ μετατεθήκατε πρὸς τὴ διακαιόσύνη, νά παραδώσετε ὀλοκληρωτικά τούς ἑαυτούς σας στήν ἀρετή, χωρίς νά κάνετε ἐντελῶς κανένα κακό, γιὰ νά δείξετε τουλάχιστο ἴσο τὸ μέτρο. Μολονότι βέβαια δέν εἶναι μεγάλη ἢ διαφορὰ τῆς ἐξουσίας μόνο, ἀλλά καί τῆς δουλείας αὐτῆς μεγάλη εἶναι ἡ διαφορὰ, πράγμα πού καί αὐτό ἀναπτύσσει μέ μεγάλη σαφήνεια, καί δείχνει σέ ποιούς ἦταν δοῦλοι τότε, καί σέ ποιούς τώρα. Καί δέ λέγει ἀκόμη τὴ ζημία πού προέρχεται ἀπὸ τὸ πράγμα, ἀλλά πρῶτα λέγει τὴν ντροπή. «Ποιά λοιπόν ὠφέλεια», λέγει, «εἶχατε

ἐφ' οἷς νῦν ἐπαισχύνεσθε;». Τοιαύτη γὰρ ἦν ἡ δουλεία, ὡς καὶ τὴν ἀνάμνησιν αὐτῆς νῦν αἰσχύνῃ φέρειν. Εἰ δὲ ἡ ἀνάμνησις καταισχύνει, πολλῶ μᾶλλον ἢ πρᾶξις. Ὡστε διπλῆ νῦν ἐκερδάνετε, καὶ ἀπαλλαγέντες τῆς αἰσχύνῃς, καὶ μαθόντες ἐν οἷς ἦτε· ὡσπερ οὖν 5 τότε διπλῆ παρεβλάπτεσθε, ὅπερ τοῦ προτέρου μεῖζον ἦν· ἀλλ' ὁμῶς ἐμένετε δουλεύοντες. Δείξας τοίνυν ἐκ περιουσίας τὴν βλάβην τῶν τότε γινομένων, ἀπὸ τῆς αἰσχύνῃς καὶ ἐπ' αὐτὸ τὸ πρᾶγμα χωρεῖ. Τί οὖν ἦν τὸ πρᾶγμα; «Τὸ μὲν γὰρ τέλος ἐκείνων θάνατος». Ἐπειδὴ γὰρ ἡ αἰσχύνῃ οὐ σφόδρα δοκεῖ φορτικὸν εἶναι, ἐπὶ τὸ πᾶν 10 φοβερὸν ἔρχεται, τὸν θάνατον λέγω· καίτοιγε ἤρκει καὶ τὸ ἔμπροσθεν εἰρημένον.

Ἐννόησον γὰρ ὅση τῆς κακίας ἡ ὑπερβολή, ὅπου γε καὶ τῆς τιμωρίας ἀπηλλαγμένοι, τῆς αἰσχύνῃς ἀπαλλαγῆναι οὐκ εἶχον. Ποῖον οὖν προσδοκᾷς, φησί, μισθὸν ἀπὸ τῆς πράξεως, ὅταν ἀπὸ 15 τῆς μνήμῃς μόνῃς, καὶ ταῦτα τῆς τιμωρίας ἀπηλλαγμένος, ἐγκαλύπτῃ καὶ ἐρυθριᾷς, καίτοιγε ἐν τοσαύτῃ ὦν χάριτι; Ἄλλ' οὐ τὰ τοῦ Θεοῦ τοιαῦτα. «Νῦν» γὰρ φησὶν, «ἐλευθερωθέντες ἀπὸ τῆς ἀμαρτίας, δουλωθέντες δὲ τῷ Θεῷ, ἔχετε τὸν καρπὸν ὑμῶν εἰς ἁγιασμόν, τὸ δὲ τέλος ζωὴν αἰώνιον». Ἐκείνων ὁ καρπὸς αἰσχύνῃ καὶ 20 μετὰ τὴν ἀπαλλαγὴν, τούτων ὁ καρπὸς ἁγιασμός· ὅπου δὲ ἁγιασμός, παρρησία πᾶσα. Ἐκείνων τὸ τέλος θάνατος, τούτων δὲ ζωὴ αἰώνιος. Εἶδες πῶς τὰ μὲν δείκνυσι δεδομένα, τὰ δὲ ἐν ἐλπίσιν ὄντα, καὶ ἀπὸ τῶν δεδομένων κάκεινα πιστοῦται, ἀπὸ τοῦ ἁγιασμοῦ τὴν ζωὴν; Ἴνα γὰρ μὴ λέγῃς, ὅτι πάντα ἐν ἐλπίσιν, δείκνυσι 25 καὶ ἤδη σε καρπωσάμενον· πρῶτον τὸ ἀπαλλαγῆναι τῆς πονηρίας καὶ τοιούτων κακῶν, ὧν καὶ ἡ μνήμη αἰσχύνῃ φέρει· δεῦτερον τὸ δουλωθῆναι τῇ δικαιοσύνῃ· τρίτον τὸ ἁγιασμοῦ ἀπολαῦσαι· τέταρτον τὸ καὶ τῆς ζωῆς ἐπιτυχεῖν, καὶ ζωῆς οὐ προσκαίρου, ἀλλ' αἰώ-

τότε, γιά τήν ὁποία τώρα ντρέπεστε». Γιατί τέτοια ἦταν ἡ δουλεία, ὥστε καί ἡ ἀνάμνησή της τώρα προκαλεῖ ντροπή. Ἐάν ὁμως ἡ ἀνάμνηση ντροπιάζει, πολύ περισσότερο ἡ πράξις. Ὡστε τώρα κερδίσατε διπλά, καί ἐπειδή ἀπαλλαχτήκατε ἀπό τή ντροπή, καί ἐπειδή μάθατε σέ ποιά κατάσταση ἦσατε. Ὡπως ἀκριβῶς λοιπόν τότε ζημιωνόσαστε διπλά, καί ἐπειδή κάνατε πράγματα πού προκαλοῦσαν ντροπή, καί ἐπειδή δέν γνωρίζατε νά ντρέπεστε, πράγμα πού ἦταν μεγαλύτερο ἀπό τό πρῶτο. Ἄλλ' ὁμως ἐξακολουθοῦσατε νά εἶστε δοῦλοι. Ἀφοῦ ἔδειξε λοιπόν μέ ἀφθονία τή ζημία ἀπό αὐτά πού γίνονταν τότε, ἀπό τήν ντροπή, προχωράει καί στό ἴδιο τό πράγμα. Ποιό λοιπόν ἦταν τό πράγμα; «Γιατί τό τέλος ἐκείνων τῶν ἔργων εἶναι θάνατος». Διότι, ἀφοῦ ἡ ντροπή δέ φαινόταν πῶς ἦταν πάρα πολύ ἐνοχλητικό πράγμα, ἔρχεται στό πολύ φοβερό, δηλαδή τό θάνατο· ἄν καί βέβαια ἦταν ἀρκετό καί αὐτό πού λέχθηκε προηγουμένως.

Σκέψου λοιπόν πόση εἶναι ἡ δύναμη τῆς κακίας, ἀφοῦ βέβαια δέν μπορούσαν ν' ἀπαλλαχθοῦν ἀπό τήν ντροπή, τή στιγμή πού ἦταν ἀπαλλαγμένοι καί ἀπό τήν τιμωρία. Ποιά λοιπόν ἀμοιβή, λέγει, περιμένεις ἀπό τήν πράξις, ὅταν ἀπό τήν ἀνάμνηση μόνο, τή στιγμή μάλιστα πού εἶσαι ἀπαλλαγμένος ἀπό τήν τιμωρία, κρύβεσαι καί κοκκινίζεις, ἄν καί βέβαια βρίσκεται σέ τόσο μεγάλη χάρη; Ἄλλ' ὁμως δέν εἶναι τέτοια τά πράγματα τοῦ Θεοῦ. «Γιατί τώρα», λέγει, «πού ἐλευθερωθήκατε ἀπό τήν ἁμαρτία καί ὑποδουλωθήκατε στό Θεό, ἔχετε κέρδος τήν πρόοδο στήν ἀγιότητα καί τέλος τήν αἰώνια ζωή». Τό κέρδος ἐκείνων εἶναι ἡ ντροπή καί μετά τήν ἀπαλλαγή, τό κέρδος αὐτῶν ἡ ἀγιότητα· ὅπου ὁμως ὑπάρχει ἀγιότητα, ὑπάρχει κάθε παρρησία. Τό τέλος ἐκείνων ὁ θάνατος, ἐνῶ αὐτῶν ἡ αἰώνια ζωή. Εἶδες πῶς ἄλλα δείχνει ὅτι ἔχουν δοθεῖ, ἐνῶ ἄλλα ὅτι εἶναι σέ ἐλπίδες, καί ἀπό αὐτά πού ἔχουν δοθεῖ καί ἐκεῖνα ἐπιβεβαιώνει, ἀπό τήν ἀγιότητα τή ζωή; Γιά νά μή λέγεις λοιπόν, ὅτι ὅλα εἶναι σέ ἐλπίδες, δείχνει πῶς καί ἐσύ ἤδη κέρδισες. Πρῶτο, τό ὅτι ἀπαλλάχθηκες ἀπό τήν πονηρία καί τά παρόμοια κακά, πού καί ἡ ἀνάμνησή τους προκαλεῖ ντροπή. Δεύτερο, τό ὅτι ἔγινες δοῦλος στή δικαιοσύνη. Τρίτο, τό ὅτι ἀπολαυσες τήν ἀγιότητα. Τέταρτο, τό ὅτι θά κατορθώσεις τή ζωή, καί

νίας. Ἄλλ' ὁμως καὶ τούτων ὄντων, κἂν ἐξ ἴσης, φησί, δουλεύσατε. Εἰ γὰρ καὶ ὁ δεσπότης σφόδρα ὑπερέχων, καὶ τῆς δουλείας πολλὸ τὸ μέσον καὶ τῶν ἐπάθλων ὑπὲρ ὧν δουλεύετε, οὐδὲν ἀπαιτῶ πλέον τέως.

5 Εἶτα, ἐπειδὴ ὄπλων ἐμνημόνευσε καὶ βασιλέως, ἐπιμένει τῇ μεταφορᾷ, λέγων· «τὰ μὲν γὰρ ὀψώνια τῆς ἀμαρτίας θάνατος, τὸ δὲ χάρισμα τοῦ Θεοῦ ζωὴ αἰώνιος ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν». Εἰπὼν «ὀψώνια ἀμαρτίας», ἐπὶ τῶν χρηστῶν οὐ τὴν αὐτὴν ἐτήρησε τάξιν. Οὐδὲ γὰρ εἶπεν, ὁ μισθὸς τῶν κατορθωμάτων
10 ὑμῶν', ἀλλὰ, «τὸ δὲ χάρισμα τοῦ Θεοῦ», δεικνὺς ὅτι οὐκ οἴκοθεν ἀπήλλάγησαν, οὐδὲ ὀφειλὴν ἀπέλαβον, οὐδὲ ἀμοιβὴν καὶ ἀντίδοσιν πόνων, ἀλλὰ χάριτι ταῦτα πάντα ἐγένετο· ὥστε καὶ ἐντεῦθεν ἢ ὑπεροχῇ, οὐχ ὅτι ἀπήλλαξε μόνον, οὐδὲ ὅτι ἐπὶ τὰ βελτίω μετέθηκεν, ἀλλ' ὅτι μὴδὲ καμόντας μὴδὲ πονήσαντας· καὶ οὐκ ἀπήλλαξε μό-
15 νον, ἀλλὰ καὶ πολλῶ μείζονα ἔδωκε, καὶ διὰ τοῦ παιδὸς ἔδωκε. Ταῦτα δὲ παρενέβαλεν ἅπαντα, ἐπειδὴ καὶ περὶ χάριτος διελέχθη, καὶ τὸν νόμον μέλλει καταβάλλειν λοιπόν. Ἴνα γὰρ μὴ ταῦτα ἀμφοτέρα ραθυμοτέρους ἐργάσηται, μέσα παρενέθηκε τὰ περὶ τῆς ἀκριβείας τοῦ βίου, πανταχοῦ διεγείρων εἰς τὴν τῆς ἀρετῆς ἐπιμέ-
20 λειαν τὸν ἀκροατὴν. Ὅταν γὰρ ὀψώνια τῆς ἀμαρτίας τὸν θάνατον καλῆ, φοβεῖ πάλιν, καὶ πρὸς τὰ μέλλοντα ἀσφαλίζεται. Δι' ὧν γὰρ αὐτοὺς ἀναμιμνήσκει τῶν προτέρων, διὰ τούτων καὶ εὐχαρίστους ποιεῖ, καὶ ἀσφαλεστέρους πρὸς τὰ ἐπιόντα ἅπαντα.

2. Καταλύσας τοίνυν ἐνταῦθα τὸν τῶν ἠθικῶν λόγον, ἐπὶ τὰ
25 δογματικὰ ἐκβαίνει πάλιν, οὕτω λέγων· «ἢ ἀγνοεῖτε, ἀδελφοί; γιγνώσκουσι γὰρ νόμον λαλῶ». Ἐπειδὴ γὰρ εἶπεν, ὅτι ἀπεθάνομεν τῇ ἀμαρτίᾳ, δείκνυσιν ἐνταῦθα, ὅτι οὐ μόνον ἀμαρτία αὐτῶν οὐ κυριεύει, ἀλλ' οὐδὲ νόμος. Εἰ δὲ νόμος οὐ κυριεύει, πολλῶ μᾶλλον ἀμαρτία. Καὶ καταγλυκαίνων τὸν λόγον, ἀπὸ παραδείγματος ἀν-
30 θρωπίνου τοῦτο ποιεῖ φανερόν. Καὶ δοκεῖ μὲν ἓν τι λέγειν, δύο δὲ

ὄχι τήν προσωρινή ζωή ἀλλά τήν αἰώνια. Ἄλλ' ὅμως, μολονότι ὑπάρχουν καί αὐτά, τουλάχιστο, λέγει, γίνετε δοῦλοι τό ἴδιο. Γιατί, ἄν καί ὁ Κύριος ὑπερέχει πάρα πολύ, καί ἡ διάφορά τῆς δουλείας καί τῶν βραβείων, γιά τά ὅποια εἶστε δοῦλοι, εἶναι μεγάλη, δέν ἀπαιτῶ τελικά τίποτε περισσότερο.

Ἐπειτα, ἐπειδή ἀνέφερε ὄπλα καί βασιλιά, ἐπιμένει στή μεταφορά, λέγοντας: «γιατί ὁ μισθός πού πληρώνει ἡ ἁμαρτία εἶναι θάνατος. Τό δῶρο ὅμως πού δίνει ὁ Θεός εἶναι ἡ αἰώνια ζωή μέ τή βοήθεια τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ». Ἀφοῦ εἶπε μισθός τῆς ἁμαρτίας, γιά τά χρηστά δέν τήρησε τήν ἴδια τάξη. Γιατί δέν εἶπε, ὁ μισθός τῶν κατορθωμάτων σας, ἀλλά, «τό δῶρο ὅμως τοῦ Θεοῦ», δείχνοντας ὅτι δέν ἀπαλλάχτηκαν ἀπό μόνοι τους, οὔτε ἔλαβαν κάποια ὀφειλή, οὔτε ἀμοιβή καί ἀνταπόδοση τῶν κόπων τους, ἀλλά ἀπό χάρη ἔγιναν ὄλα αὐτά. Ὡστε καί ἀπό ἐδῶ προέρχεται ἡ ὑπεροχή, ὄχι γιατί τούς ἀπάλλαξε μόνο, οὔτε γιατί τούς μετακίνησε πρὸς τά καλύτερα, ἀλλά γιατί ἔγινε αὐτό χωρίς νά κουρασθοῦν οὔτε νά κοπιᾶσουν. Καί ὄχι μόνο τούς ἀπάλλαξε, ἀλλά καί πολύ περισσότερα τούς ἔδωσε καί μέ τόν Υἱό του τά ἔδωσε. Ὅλα αὐτά ὅμως τά ἀνάφερε ἐδῶ, ἐπειδή μίλησε καί γιά τή χάρη, καί πρόκειται στή συνέχεια νά ἀναφέρει καί τό νόμο. Γιά νά μήν τούς κάνουν λοιπόν καί τά δύο πιά ἀδιάφορους, ἀνέφερε ἐνδιάμεσα τά σχετικά μέ τό σωστό τρόπο ζωῆς, παρακινώντας παντοῦ τόν ἀκροατή στή φροντίδα τῆς ἀρετῆς. Ὅταν βέβαια ὀνομάζει τό θάνατο μισθό τῆς ἁμαρτίας, τούς φοβερίζει πάλι, καί τούς ἀσφαλίζει πρὸς τά μελλοντικά. Γιατί μέ τά προηγούμενα πού τούς θυμίζει, μέ αὐτά τούς κάνει καί εὐγνώμονες καί ἀσφαλέστερους πρὸς ὄλα ἐκεῖνα πού ἀκολουθοῦν.

2. Ἀφοῦ τελείωσε λοιπόν ἐδῶ τό λόγο γιά τά ἠθικά, πηγαίνει πάλι στά δογματικά, λέγοντας τά ἐξῆς: «ἢ δέν ξέρετε, ἀδελφοί; διότι ὁμιλῶ σέ ἀνθρώπους πού γνωρίζουν τό νόμο». Ἀφοῦ λοιπόν εἶπε, ὅτι πεθάναμε ὡς πρὸς τήν ἁμαρτία, δείχνει ἐδῶ, ὅτι ὄχι μόνο ἡ ἁμαρτία δέν τούς κυριεύει, ἀλλ' οὔτε ὁ νόμος. Ἐάν ὅμως ὁ νόμος δέν τούς κυριεύει, πολύ περισσότερο ἡ ἁμαρτία. Καί κάνοντας εὐχάριστο τό λόγο, τό κάνει φανερό αὐτό ἀπό ἀνθρώπινο παράδειγμα. Καί φαίνεται βέβαια πῶς λέγει ἓνα πράγμα, ὅμως ἀναφέρει

τίθησι τοῦ προκειμένου κατασκευάς, μίαν μὲν, ὅτι ἀποθανόντος ἀνδρός, οὐχ ὑπόκειται γυνὴ νόμῳ τῷ τοῦ ἀνδρός, οὐδὲ ἔστιν ὁ κωλύων ἑτέρῳ γενέσθαι γυναῖκα· δευτέραν δέ, ὅτι ἐνταῦθα οὐ μόνον ὁ ἀνὴρ ἑτελεύτησεν, ἀλλὰ καὶ ἡ γυνή· ὥστε διπλῆς ἀπολαβεῖν τῆς
 5 ἑλευθερίας. Εἰ γὰρ τελευτήσαντος τοῦ ἀνδρός, ἀπήλλακται τῆς ἐξουσίας, ὅταν καὶ αὐτὴ τετελευτηκυῖα φανῆ, πολλῶ μᾶλλον ἠλευθέρωται. Εἰ γὰρ ἐν γενόμενον ἀπαλλάττει τῆς ἐξουσίας αὐτήν, πολλῶ μᾶλλον ἀμφοτέρα συνελθόντα. Μέλλων τοίνυν ἐκβαίνειν εἰς τὴν περὶ τούτων ἀπόδειξιν, μετ' ἐγκωμίου τῶν ἀκροατῶν ἄρχε-
 10 ται λέγων, «ἢ ἀγνοεῖτε, ἀδελφοί; γινώσκουσι γὰρ νόμον λαλῶ». Τουτέστι, σφόδρα ὠμολογημένον λέγω καὶ σαφές, καὶ γινώσκουσι ταῦτα μετὰ ἀκριβείας ἅπαντα.

«Ὅτι ὁ νόμος κυριεύει τοῦ ἀνθρώπου, ἐφ' ὅσον χρόνον ζῆ». Οὐκ εἶπε, 'τοῦ ἀνδρός', οὐδὲ 'τῆς γυναικός', ἀλλά, «τοῦ ἀνθρώ-
 15 που», ὅπερ ἐστὶ κοινὸν ἑκατέρου τοῦ ζώου ὄνομα. «Ὁ γὰρ ἀποθανών», φησί, δεδικαίωται ἀπὸ τῆς ἁμαρτίας». Οὐκοῦν τοῖς ζῶσιν ὁ νόμος κεῖται, τοῖς δὲ τεθνηκόσιν οὐκέτι διατάττεται. Ὁρᾷς πῶς διπλῆν τὴν ἑλευθερίαν ἐδήλωσεν; Εἶτα ἐν τοῖς προοιμίοις τοῦτο αἰνιζάμενος, ἐπὶ τῆς γυναικὸς ἐν τῇ κατασκευῇ προάγει τὸν λόγον,
 20 οὕτω λέγων· «ἢ γὰρ ὕπανδρος γυνὴ τῷ ζῶντι ἀνδρὶ δέδεται νόμῳ· ἐὰν δὲ ἀποθάνῃ ὁ ἀνὴρ, κατήργηται ἀπὸ τοῦ νόμου τοῦ ἀνδρός. Ἄρα οὖν ζῶντος τοῦ ἀνδρός, μοιχαλὶς χρηματίζει, ἐὰν γένηται ἀνδρὶ ἑτέρῳ, ἐὰν δὲ ἀποθάνῃ ὁ ἀνὴρ, ἐλεύθερα ἔστιν ἀπὸ τοῦ νόμου, τοῦ μὴ εἶναι αὐτὴν μοιχαλίδα, γενομένην ἀνδρὶ ἑτέρῳ». Συνεχῶς
 25 περιστρέφει, καὶ μετὰ πολλῆς τῆς ἀκριβείας· ἐπειδὴ σφόδρα θαρρεῖ τῷ ἀπ' αὐτοῦ κατασκευαζομένῳ. Καὶ τίθησιν ἐν τάξει μὲν τοῦ ἀνδρός τὸν νόμον, ἐν τάξει δὲ τῆς γυναικὸς τοὺς πιστεύσαντας ἅπαντας.

Εἶτα τὸ συμπέρασμα οὐ κατὰ τὴν πρότασιν ἐπάγει. Τοῦτο
 30 γὰρ ἀκόλουθον ἦν εἰπεῖν· ὥστε, ἀδελφοί μου, οὐ κυριεύει ὑμῶν ὁ νόμος· ἀπέθανε γάρ'. Ἄλλ' οὐκ εἶπεν οὕτως, ἀλλ' ἐν μὲν τῇ προτά-

δύο αποδείξεις για τό ζήτημα, τήν πρώτη, ὅτι, ὅταν πεθάνει ὁ ἄνδρας, δέν ὑπακούει στό νόμο τοῦ ἄνδρα ἢ γυναίκα, οὔτε ὑπάρχει ἐκεῖνος πού τήν ἐμποδίζει νά γίνει γυναίκα ἄλλου· καί τή δεύτερη, ὅτι ἐδῶ ὄχι μόνο ὁ ἄνδρας πέθανε, ἀλλά καί ἡ γυναίκα. Ἐπομένως ἀπολαμβάνει διπλή ἐλευθερία. Ἀφοῦ λοιπόν, ὅταν πεθάνει ὁ ἄνδρας, εἶναι ἀπαλλαγμένη ἀπό τήν ἐξουσία, ὅταν καί ἡ ἴδια φανεῖ πῶς ἔχει πεθάνει, πολύ περισσότερο εἶναι ἐλεύθερη. Γιατί, ἂν ἓνα γεγονός τήν ἀπαλλάσσει ἀπό τήν ἐξουσία, πολύ περισσότερο ὅταν ἐνωθοῦν καί τά δύο. Καθώς λοιπόν πρόκειται νά προχωρήσει στήν ἀπόδειξη γι' αὐτά, ἀρχίζει μέ ἔπαινο τῶν ἀκροατῶν λέγοντας, «ἢ δέν ξέρετε, ἀδελφοί; διότι ὁμιλῶ σέ ἀνθρώπους πού γνωρίζουν τό νόμο». Δηλαδή, λέγω κάτι πού εἶναι πάρα πολύ γνωστό καί σαφές, καί σέ ἀνθρώπους πού γνωρίζουν μέ ἀκρίβεια ὅλα αὐτά.

«Ὅτι ὁ νόμος ἐξουσιάζει τόν ἄνθρωπο, στό χρόνο πού ζεῖ». Δέν εἶπε, τόν ἄνδρα, οὔτε τή γυναίκα, ἀλλά, «τόν ἄνθρωπο», πράγμα πού εἶναι κοινό ὄνομα καί γιά τούς δύο. «Γιατί ὁποιος πέθανε», λέγει, «ἔχει σταματήσει ἀπό τό νά ἁμαρτάνει»². Ἐπομένως ὁ νόμος εἶναι γιά τούς ζωντανούς, ἐνῶ γιά τούς πεθαμένους δέν ὀρίζει τίποτε πιά. Βλέπεις πῶς φανέρωσε διπλή τήν ἐλευθερία; Ἐπειτα, ἀφοῦ ὑπαινίχθηκε αὐτό στήν ἀρχή, φέρνει κατά τήν ἀπόδειξη τό λόγο στή γυναίκα, λέγοντας τά ἐξῆς: «Γιατί ἡ παντρεμένη γυναίκα εἶναι δεμένη μέ τό ζωντανό ἄνδρα της σύμφωνα μέ τό νόμο. Ἐάν ὅμως πεθάνει ὁ ἄνδρας της, ἔχει ἀπαλλαχθεῖ ἀπό τό νόμο τοῦ ἄνδρα. Ἐπομένως λοιπόν, ὅταν ζεῖ ὁ ἄνδρας της, ὀνομάζεται μοιχαλίδα, ἐάν συνδεθεῖ μέ ἄλλον ἄνδρα, ἐάν ὅμως πεθάνει ὁ ἄνδρας της, εἶναι ἐλεύθερη ἀπό τό νόμο, χωρίς νά εἶναι μοιχαλίδα, ἐάν γίνει σύζυγος ἄλλου ἄνδρα». Συνέχεια ἀναφέρει αὐτό καί μάλιστα μέ πολλή ἀκρίβεια, ἐπειδή πιστεύει πάρα πολύ σ' αὐτό πού ἀποδεικνύει. Καί θέτει στή θέση τοῦ ἄνδρα τό νόμο, ἐνῶ στή θέση τῆς γυναίκας ὅλους ἐκείνους πού πίστεψαν.

Στή συνέχεια δέν προσθέτει τό συμπέρασμα σύμφωνα μέ τήν πρότασή του. Γιατί ἦταν ἐπόμενο νά πεῖ αὐτό· ὥστε, ἀδελφοί μου, δέ σᾶς ἐξουσιάζει ὁ νόμος, γιατί πέθανε. Ὅμως δέν εἶπε

σει τοῦτο ἠνίξατο, ἐν δὲ τῇ ἐπαγωγῇ λοιπόν, ὥστε ἀνεπαχθῆ ποιῆσαι τὸν λόγον, τὴν γυναῖκα εἰσάγει τετελευτηκυῖαν, λέγων· «ὥστε, ἀδελφοί μου, καὶ ὑμεῖς ἐθανατώθητε τῷ νόμῳ». Ὅταν γὰρ τοῦτο κάκεῖνο γενόμενον τὴν αὐτὴν ἐλευθερίαν παρέχη, τί κωλύει χαρί-
 5 σασθαι τῷ νόμῳ, τοῦ πράγματος μηδὲν παραβλαπτομένου; «Ἡ γὰρ ὑπανδρος γυνὴ τῷ ζῶντι ἀνδρὶ δέδεται νόμῳ». Ποῦ νῦν εἰσιν οἱ τὸν νόμον διαβάλλοντες; Ἀκουέτωσαν πῶς καὶ εἰς ἀνάγκην ἐμπεσῶν, οὐ καθαιρεῖ αὐτοῦ ἀξίωμα, ἀλλὰ καὶ μεγάλα περὶ τῆς ἐξουσίας αὐτοῦ διαλέγεται, εἶγε ζῶντος αὐτοῦ δέδεται ὁ Ἰουδαῖος, καὶ
 10 μοιχοὶ χρηματίζουσιν οἱ παραβαίνοντες καὶ ἀφιέντες αὐτὸν ζῶντα. Εἰ δὲ τελευτήσαντα εἶσαν, οὐδὲν θαυμαστόν· καὶ γὰρ ἐπ' ἀνθρώπων οὐ διαβάλλεται ὁ τοῦτο ποιῶν. «Ἐὰν δὲ ἀποθάνῃ ὁ ἀνὴρ, κατήρηται ἀπὸ τοῦ νόμου τοῦ ἀνδρός». Εἶδες πῶς ἐν τῷ παραδείγματι τὸν νόμον δείκνυσι τετελευτηκότα; Ἄλλ' οὐκ ἐν τῇ ἐπαγωγῇ τοῦ-
 15 το ποιεῖ. «Ἄρα οὖν ζῶντος τοῦ ἀνδρός, μοιχαλὶς χρηματίζει ἢ γυνή».

Ὅρα πῶς ἐνδιατρίβει ταῖς κατηγορίαις τῶν τὸν νόμον παραβαινόντων ζῶντα. Ἐπεὶ δὲ αὐτὸν ἔπαυσε, λοιπὸν μετὰ ἀσφαλείας ἀπάσης αὐτῷ χαρίζεται, τὴν πίστιν οὐδὲν παραβλάπτων ἐντεῦθεν.
 20 «Ζῶντος» γὰρ φησί, «τοῦ ἀνδρός, μοιχαλὶς χρηματίζει ἢ γυνή, ἐὰν γένηται ἀνδρὶ ἐτέρῳ». «Ὡστε, ἀδελφοί μου, καὶ ὑμεῖς», ἀκόλουθον ἦν εἰπεῖν, τοῦ νόμου τελευτήσαντος, οὐ κρίνεσθε μοιχίας, ἀνδρὶ γενόμενοι ἐτέρῳ. Ἄλλ' οὐκ εἶπεν οὕτως, ἀλλὰ πῶς; «Ἐθανατώθητε τῷ νόμῳ». Εἰ νεκροὶ γεγόνατε, οὐκ ἐστὲ ὑπὸ νόμον. . Εἰ γὰρ τε-
 25 λευτήσαντος τοῦ ἀνδρός οὐκ ἔστιν ὑπεύθυνος ἢ γυνή, πολλῶ μᾶλλον αὕτη τετελευτηκυῖα ἀπήλλακται τούτου. Εἶδες Παύλου σοφίαν, πῶς τὸν νόμον ἔδειξε τοῦτο βουλόμενον, τὸ ἀποστῆναι αὐτοῦ καὶ γενέσθαι ἀνδρὶ ἐτέρῳ; Οὐ γὰρ κωλύει, φησὶν, ἐτέρῳ συνεῖναι ἀνδρὶ, τελευτήσαντος τοῦ προτέρου. Πῶς γάρ, ὅπου γε καὶ ζῶντος
 30 ἐπιτρέπει, βιβλίον ἀποστασίου λαβοῦσαν; Ἀλλὰ τοῦτο οὐ τίθησιν.

αυτό, αλλά τό υπαινίχθηκε στήν πρότασή του, ἐνῶ κατά τό συμπέρασμα στή συνέχεια, γιά νά κάνει τό λόγο λιγότερο δυσάρεστο, ἀναφέρει πῶς ἡ γυναίκα ἔχει πεθάνει, λέγοντας: «ὥστε, ἀδελφοί μου, καί ἐσεῖς πεθάνατε ὡς πρός τό νόμο». Ὅταν λοιπόν χορηγεῖ τήν ἴδια ἐλευθερία καί αὐτό καί ἐκεῖνο πού ἔγινε, τί ἐμποδίζει νά κάνει χάρη στό νόμο, ἀφοῦ τό πράγμα δέ βλάπτεται καθόλου; «Γιατί ἡ πεντρεμένη γυναίκα εἶναι δεμένη μέ τό ζωντανό ἄνδρα της σύμφωνα μέ τό νόμο». Ποῦ εἶναι τώρα ἐκεῖνοι πού διαβάλλουν τό νόμο; Ἄς ἀκούσουν πῶς, μολονότι βρέθηκε σέ ἀνάγκη, δέν καταργεῖ τήν ἀξία του, ἀφοῦ βέβαια, ὅταν ὑπάρχει ὁ νόμος, εἶναι δεμένος ὁ Ἰουδαῖος, καί μοιχοί ὀνομάζονται ἐκεῖνοι πού τόν παραβαίνουν καί τόν ἀφήνουν νά ὑπάρχει. Ἐάν ὅμως τόν ἐγκατέλειψαν, ὅταν πέθανε, τίποτε δέν εἶναι παράδοξο. Γιατί καί στούς ἀνθρώπους δέν κακολογεῖται ἐκεῖνος πού κάνει αὐτό. «Ἐάν ὅμως πεθάνει ὁ ἄνδρας, εἶναι ἐλεύθερη ἀπό τό νόμο τοῦ ἄνδρα». Εἶδες πῶς στό παράδειγμα δείχνει ὅτι ὁ νόμος ἔχει πεθάνει; Ἀλλά δέν τό κάνει αὐτό στό συμπέρασμα. «Ἄρα λοιπόν, ὅταν ζεῖ ὁ ἄνδρας της, ὀνομάζεται μοιχαλίδα ἢ γυναίκα».

Πρόσεχε πῶς ἐπιμένει στίς κατηγορίες ἐναντίον ἐκείνων πού παραβαίνουν τό νόμο ἐνῶ ἰσχύει. Ὅταν ὅμως καταργήθηκε, τότε πλέον μέ κάθε ἀσφάλεια χαρίζεται σ' αὐτόν, ἀφοῦ δέ βλάπτει ἀπό ἐδῶ καθόλου τήν πίστη. «Γιατί ὅταν ζεῖ ὁ ἄνδρας της», λέγει, «ὀνομάζεται μοιχαλίδα ἢ γυναίκα, ἐάν συνδεθεῖ μέ ἄλλον ἄνδρα». «Ἔτσι, ἀδελφοί μου, καί ἐσεῖς», ἦταν ἐπόμενο νά πεῖ, ἀφοῦ ὁ νόμος πέθανε, δέν κρίνεστε γιά μοιχεία, ὅταν συνδεθεῖτε μέ ἄλλον τρόπο. Ὅμως δέν εἶπε αὐτό, ἀλλά πῶς; «Πεθάνετε ὡς πρός τό νόμο». Ἐάν γίνατε νεκροί, δέν εἴστε κάτω ἀπό τήν ἰσχύ τοῦ νόμου. Ἀφοῦ λοιπόν, ὅταν πεθάνει ὁ ἄνδρας, δέν εἶναι ὑπεύθυνη ἡ γυναίκα, πολύ περισσότερο ὅταν ἔχει πεθάνει αὐτή, εἶναι ἀπαλλαγμένη ἀπ' αὐτόν. Εἶδες τή σοφία τοῦ Παύλου, πῶς ἔδειξε ὅτι ὁ νόμος ἤθελε αὐτό, τό ν' ἀπομακρυνθεῖ δηλαδή ἀπ' αὐτόν καί νά συνδεθεῖ μέ ἄλλον ἄνδρα; Γιατί δέν ἐμποδίζει, λέγει, νά παντρευθεῖ μέ ἄλλον ἄνδρα, ἀφοῦ πέθανε ὁ πρῶτος. Πῶς λοιπόν, τή στιγμή πού ἐπιτρέπει νά τό κάνει αὐτό, ὅταν ζεῖ, ἀφοῦ λάβει διαζύγιο; Ἀλλά

ὅπερ ἔγκλημα ἦν μᾶλλον τῶν γυναικῶν· εἰ γὰρ καὶ συγκεχώρητο, ἀλλ' ὁμως οὐκ ἦν αἰτίας ἀπηλλαγμένον. Ὅταν γὰρ ἀπὸ τῶν ἀναγκαίων καὶ δοκίμων ἔχη τὰ νικητήρια, οὐ ζητεῖ τα περιττά· οὐ γάρ ἐστι γλίσχρος.

5 Τὸ τοίνυν θαυμαστὸν τοῦτό ἐστιν, ὅτι αὐτὸς ὁ νόμος ἀπαλλάττει τῶν ἐγκλημάτων ἡμᾶς ἀποστάντας αὐτοῦ. Ὡστε αὐτοῦ βούλημα γενέσθαι ἡμᾶς τοῦ Χριστοῦ. Καὶ γὰρ καὶ αὐτὸς τέθνηκε, καὶ ἡμεῖς τεθνήκαμεν, καὶ διπλῆ τὰ τῆς ἐξουσίας ἀνήρηται. Ὁ δὲ οὐδὲ τούτοις ἀρκεῖται μόνοις, ἀλλὰ καὶ τὸν αἴτιον προστίθησιν.
10 Οὐδὲ γὰρ ἀπλῶς τέθεικε τὸν θάνατον, ἀλλὰ πάλιν τὸν ταῦτα ἐργασάμενον τὸν σταυρὸν εἰσήγαγε, καὶ ταύτη ποιῶν ἡμᾶς ὑπευθύνους. Οὐ γὰρ ἀπλῶς ἀπηλλάγητε, φησίν, ἀλλὰ διὰ τοῦ θανάτου τοῦ δεσποτικοῦ. «Ἐθανατώθητε», γάρ φησι, τῷ νόμῳ διὰ τοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ». Οὐκ ἐντεῦθεν δὲ προτρέπει μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῆς
15 ὑπεροχῆς τοῦ δευτέρου ἀνδρός· διὸ καὶ ἐπήγαγεν· «Εἰς τὸ γενέσθαι ὑμᾶς ἐτέρῳ, τῷ ἐκ νεκρῶν ἐγερθέντι». Εἶτα, ἵνα μὴ λέγωσι, τί οὖν ἂν μὴ βουλώμεθα δευτέρῳ ὁμιλῆσαι ἀνδρί; ὁ γὰρ νόμος τὴν χηρεύσασαν οὐ ποιεῖ μὲν εἶναι μοιχαλίδα δευτέροις ὁμιλήσασαν γάμοις, οὐ μὴν ἀναγκάζει ὁμιλῆσαι· ἴν' οὖν μὴ τοῦτο λέγωσι, δείκνυσιν
20 ὅτι καὶ ἐκ τῶν ὑπηργμένων ἤδη ἡμῖν βουληθῆναι δεῖ· ὅπερ καὶ ἀλλαχοῦ σαφέστερον τίθησι, λέγων, «οὐκ ἐστὲ ἑαυτῶν»· καί· «τιμῆς ἠγοράσθητε»· καί· «μὴ γίνεσθε δοῦλοι ἀνθρώπων»· καὶ πάλιν· «εἰς ὑπὲρ πάντων ἀπέθανεν, ἵνα οἱ ζῶντες μηκέτι ἑαυτοῖς ζῶσιν, ἀλλὰ τῷ ὑπὲρ αὐτῶν ἀποθανόντι». Τοῦτο γοῦν καὶ ἐνταῦθα ἠνίξα-
25 το εἰπών, «διὰ τοῦ σώματος».

Εἶτα καὶ προτρέπει ταῖς κρείττοσιν ἐλπίσι, λέγων· «ἵνα καρποφορήσωμεν τῷ Θεῷ». Τότε μὲν γὰρ ἐκαρποφορεῖτε τῷ θανάτῳ, φησί, νυνὶ δὲ τῷ Θεῷ. «Ὅτε γὰρ ἦμεν ἐν τῇ σαρκί, τὰ παθήματα τῶν ἁμαρτιῶν τὰ διὰ τοῦ νόμου ἐνηργεῖτο ἐν τοῖς μέλεσιν ἡμῶν εἰς
30 τὸ καρποφορῆσαι τῷ θανάτῳ». Εἶδες τοῦ προτέρου ἀνδρός τὸ

3. Α' Κορ. 6, 19.

4. Α' Κορ. 6, 20.

5. Α' Κορ. 7, 23.

6. Β' Κορ. 5, 15.

δέν τό ἀναφέρει αὐτό, πράγμα πού ἦταν ἀμάρτημα περισσότερο τῶν γυναικῶν. Γιατί ἂν καί εἶχε ἐπιτραπεῖ, ἀλλ' ὅμως δέν ἦταν ἀπαλλαγμένο ἀπό τήν κατηγορία. Ὅταν λοιπόν ἔχει τή νίκη ἀπό τὰ ἀναγκαῖα καί τὰ δοκιμασμένα, δέ ζητάει τὰ περιττά, γιατί δέν εἶναι σχολαστικός.

Τό παράδοξο λοιπόν εἶναι αὐτό, ὅτι δηλαδή ὁ ἴδιος ὁ νόμος μᾶς ἀπαλλάσσει ἀπό τὰ ἀμαρτήματα, ὅταν ἀπομακρυνθοῦμε ἀπ' αὐτόν. Ὡστε δική του θέληση εἶναι, νά ἀνήκουμε ἐμεῖς στό Χριστό. Γιατί πραγματικά καί αὐτός ἔχει πεθάνει, καί ἐμεῖς ἔχουμε πεθάνει, καί μέ διπλό τρόπο ἔχει καταργηθεῖ ἡ ἐξουσία του. Ὁ Παῦλος ὅμως δέν ἀρκεῖται σ' αὐτά μόνο, ἀλλά προσθέτει καί τό αἶτιο. Γιατί δέν ἀνέφερε ἀπλῶς τό θάνατο, ἀλλά πάλι παρουσίασε τό σταυρό, πού ἐπέτυχε αὐτά, κάνοντας ἔτσι καί ἐμᾶς ὑπεύθυνους. Γιατί δέν ἀπαλλαχτήκατε ἀπλῶς, λέγει, ἀλλά μέ τό θάνατο τοῦ Κυρίου. «Γιατί πεθάνατε», λέγει, «ὡς πρός τό νόμο μέ τό σῶμα τοῦ Χριστοῦ». Ὅμως ὄχι μόνο ἀπό ἐδῶ προτρέπει, ἀλλά καί ἀπό τήν ὑπεροχή τοῦ δευτέρου ἀνδρα. Γι' αὐτό καί πρόσθεσε· «γιά νά συνάψετε γάμο μέ ἄλλον, μέ αὐτόν πού ἀναστήθηκε ἀπό τούς νεκρούς». Στή συνέχεια, γιά νά μή λέγουν, τί λοιπόν θά γίνει, ἂν δέ θέλουμε νά συνάψουμε γάμο μέ δεύτερο ἀνδρα; Γιατί ὁ νόμος δέν κάνει βέβαια τή χήρα νά εἶναι μοιχαλίδα, ὅταν παντρευθεῖ γιά δεύτερη φορά, οὔτε ὅμως τήν ἀναγκάζει νά παντρευθεῖ. Γιά νά μήν λέγουν λοιπόν αὐτό, δείχνει πῶς πρέπει νά θελήσουμε καί ἀπ' αὐτά πού ἤδη ἔγιναν γιά μᾶς, πράγμα πού καί ἄλλοῦ πιο καθαρά ἀναφέρει, λέγοντας, «δέν ἀνήκετε στόν ἑαυτό σας»³· καί, «ἐξαγοράστηκατε μέ τίμημα»⁴· καί, «νά μή γίνεστε δοῦλοι ἀνθρώπων»⁵· καί πάλι, «ἕνας πέθανε γιά ὅλους, ὥστε οἱ ζωντανοί νά μή ζοῦν πιά γιά τόν ἑαυτό τους, ἀλλά γιά ἐκεῖνον πού πέθανε γι' αὐτούς»⁶. Αὐτό ἀκριβῶς καί ἐδῶ ὑπαινίχθηκε λέγοντας, «μέ σῶμα».

Ἐπειτα προτρέπει μέ τίς καλύτερες ἐλπίδες, λέγοντας· «γιά νά καρποφορήσουμε στό Θεό». Γιατί τότε βέβαια καρποφορούσατε στό θάνατο, λέγει, τώρα ὅμως στό Θεό. «Γιατί, ὅταν ζούσαμε τή σαρκική ζωή, τὰ ἀμαρτωλά πάθη πού ἐκδηλώνονταν ἀπό τίς ἀπογορεύσεις τοῦ νόμου ἐνεργοῦσαν στά μέλη τοῦ σώματός μας γιά νά φέρουν καρπούς στό θάνατο». Εἶδες τό κέρδος τοῦ πρώτου

κέρδος; Καὶ οὐκ εἶπεν, ὅτε ἡμεν ἐν τῷ νόμῳ, πανταχοῦ φειδόμενος δοῦναι αἰρετικοῖς λαβὴν, ἀλλ' «ὅτε ἡμεν ἐν τῇ σαρκί», τουτέστι, ταῖς πονηραῖς πράξεσι, τῷ σαρκικῷ βίῳ. Οὐ γὰρ τοῦτο φησιν, ὅτι πρὸ τούτου μὲν ἐν σαρκὶ ἦσαν, νῦν δὲ ἀσώματοι γενόμενοι πε-
 5 ρήεσαν. Τοῦτο δὲ εἰπὼν, οὔτε αἴτιον εἶναί φησιν ἀμαρτημάτων τὸν νόμον, οὔτε ἀπαλλάττει αὐτὸν ἀπεχθείας. Κατηγόρου γὰρ τάξιν ἐπεῖχε πικροῦ, ἀπογυμνῶν τὰ ἀμαρτήματα. Ὁ γὰρ τῷ μηδὲν πείσασθαι βουλομένῳ πλείονα ἐπιτάττων, πλεονάζει τὸ παράπτωμα. Διὰ τοῦτο οὐκ εἶπε, ἅτα παθήματα τῶν ἀμαρτιῶν τὰ ὑπὸ τοῦ νόμου γι-
 10 νόμενα, ἀλλ' ἀπλῶς, «διὰ τοῦ νόμου», καὶ οὐ προσέθηκε, ἡγόμενα, ἀλλ' ἀπλῶς «διὰ τοῦ νόμου», τουτέστι, τὰ διὰ τοῦ νόμου φαινόμενα, γνωριζόμενα.

Εἶτα, ἵνα μὴδὲ τῆς σαρκὸς κατηγορήσῃ, οὐκ εἶπεν, ἅ ἐνήργει τὰ μέλη, ἀλλ' ἅ ἐνήργειτο ἐν τοῖς μέλεσιν ἡμῶν», δεικνὺς ἐτέρω-
 15 θεν οὔσαν τὴν ἀρχὴν τῆς πονηρίας, ἀπὸ τῶν ἐνεργούντων λογισμῶν, οὐκ ἀπὸ τῶν ἐνεργουμένων μελῶν. Ἡ μὲν γὰρ ψυχὴ τεχνίτου τάξιν ἐπεῖχε, κιθάρας δὲ τῆς σαρκὸς ἢ φύσις, οὕτως ἠχοῦσα, ὡς ἠνάγκαζεν ὁ τεχνίτης. Οὐκοῦν οὐ ταύτη τὸ ἀπηχὲς μέλος, ἀλλ' ἐκείνη πρὸ ταύτης λογιστέον ἡμῖν.

20 3. «Νυνὶ δέ», φησί, «κατηργήθημεν ἀπὸ τοῦ νόμου». Ὁρᾷς πῶς πάλιν ἐνταῦθα καὶ τῆς σαρκὸς καὶ τοῦ νόμου φεῖδεται; Οὐ γὰρ εἶπεν, ὅτι κατηργήθη ὁ νόμος, οὐδ' ὅτι κατηργήθη ἡ σὰρξ, ἀλλ' ὅτι κατηργήθημεν ἡμεῖς. Καὶ πῶς ἡμεῖς κατηργήθημεν; Τοῦ κατεχομένου παρὰ τῆς ἀμαρτίας ἀνθρώπου παλαιοῦ ἀποθανόντος καὶ τα-
 25 φέντος· τοῦτο γὰρ ἐδήλωσεν εἰπὼν· «ἀποθανόντες ἐν ᾧ κατειχόμεθα». Ὡσανεὶ ἔλεγεν, ὁ δεσμός, δι' οὗ κατειχόμεθα, ἐνεκρώθη καὶ διερρῶη, ὥστε τὸν κατέχοντα μὴδὲν κατέχειν λοιπόν, τουτέστι, τὴν ἀμαρτίαν. Ἀλλὰ μὴ ἀναπέσης, μὴδὲ ραθυμότερος γένη· κατηργή-

ἄνδρα; Καί δέν εἶπε, 'ὅταν ἡμαστε στήν ἐξουσία τοῦ νόμου', ἀποφεύγοντας παντοῦ νά δώσει ἀφορμή στούς αἵρετικούς, ἀλλά, «ὅταν ἡμαστε στήν ἐξουσία τῆς σάρκα», δηλαδή, στίς πονηρές πράξεις, στή σαρκική ζωή. Δέ λέγει δηλαδή αὐτό, ὅτι πρὶν ἀπό αὐτό ἦταν μέ σάρκα, ἐνῶ τώρα, ἀφοῦ ἐγιναν ἀσώματοι, τό ἐπιθυμοῦσαν. Ἀφοῦ εἶπε ὁμοῦς αὐτό, δέ λέγει πῶς ὁ νόμος εἶναι αἰτία γιά τά ἁμαρτήματα, οὔτε τόν ἀπαλλάσσει ἀπό τήν ἀπέχθεια. Γιατί ἦταν στή θέση πικροῦ κατηγοροῦ, ἀποκαλύπτοντας τά ἁμαρτήματα. Γιατί ἐκεῖνος πού διατάσσει περισσότερα σ' αὐτόν πού δέ θέλει νά ὑπακούει καθόλου, κάνει νά περισσεύει τό παράπτωμα. Γι' αὐτό δέν εἶπε, τά ἁμαρτωλά πάθη πού γίνονται ἀπό τό νόμο, ἀλλά, «μέ τό νόμο», καί δέν πρόσθεσε, πού γίνονται, ἀλλά μόνο, «μέ τό νόμο», δηλαδή, αὐτά πού φαίνονται μέ τό νόμο, πού γνωρίζονται.

Ἐπειτα, γιά νά μή κατηγορήσει οὔτε τή σάρκα, δέν εἶπε, τά ὁποῖα ἐνεργοῦσαν τά μέλη τοῦ σώματός μας, ἀλλά τά ὁποῖα «ἐνεργοῦσαν στά μέλη μας», δείχνοντας πῶς ἀπό ἄλλοῦ ἦταν ἡ ἀρχή τῆς κακίας, ἀπό τίς σκέψεις πού ἐνεργοῦσαν, ὄχι ἀπό τά μέλη πού ἐκτελοῦσαν. Γιατί ἡ ψυχή εἶχε τή θέση τοῦ τεχνίτη, ἐνῶ ἡ φύση τῆς σάρκα τή θέση τῆς κιθάρας, βγάζοντας τέτοιους ἤχους, ὅπως τήν ἀνάγκαζε ὁ τεχνίτης. Συνεπῶς δέν ἀνήκει σ' αὐτή τό κακόηχο μέλος, ἀλλά πρέπει νά τό ἀποδώσουμε σ' ἐκείνη πρὶν ἀπ' αὐτήν.

3. «Τώρα ὁμοῦς», λέγει, «ἐλευθερωθήκαμε ἐντελῶς ἀπό τό νόμο». Βλέπεις πῶς πάλι ἐδῶ φροντίζει καί τή σάρκα καί τό νόμο; Γιατί δέν εἶπε, 'ὅτι καταργήθηκε ὁ νόμος', οὔτε 'ὅτι καταργήθηκε ἡ σάρκα', ἀλλ' «ὅτι καταργηθήκαμε ἐμεῖς». Καί πῶς καταργηθήκαμε ἐμεῖς; Ἀφοῦ ὁ παλαιός ἄνθρωπος, πού κατεχόταν ἀπό τήν ἁμαρτία, πέθανε καί θάφτηκε. Γιατί αὐτό δήλωσε λέγοντας: «πεθαίνοντας ὡς πρὸς αὐτόν πού μᾶς κρατοῦσε σάν αἰχμαλώτους». Σάν νά ἔλεγε: τά δεσμά, μέ τά ὁποῖα μᾶς κρατοῦσε, νεκρώθηκαν καί ἔσπασαν, ὥστε νά μή μᾶς κρατάει στή συνέχεια αὐτός πού μᾶς κρατοῦσε, δηλαδή ἡ ἁμαρτία. Ἀλλά νά μήν ἠσυχάσεις, οὔτε νά γίνεις πιο ἀδιάφορος. Γιατί καταργήθηκες γιά νά γίνεις πάλι δοῦλος, ὄχι ὁμοῦς μέ τόν ἴδιο τρόπο, ἀλλά, «στή νέα κατάσταση τοῦ Πνεύ-

θης γὰρ ὥστε δουλεύειν πάλιν, ἀλλ' οὐχ ὁμοίως, ἀλλ' «ἐν καινότητι Πνεύματος, καὶ οὐ παλαιότητι γράμματος».

Τί δέ ἐστιν, ὃ φησιν; ἀναγκαῖον γὰρ αὐτὸ ἤδη ἐκκαλύψαι, ἴν', ὅταν εἰς τὸ χωρίον ἐμπέσωμεν, μὴ θορυβώμεθα. Ὅτε γάρ, φησίν, 5 ἡμάρτεν ὁ Ἀδάμ, καὶ τὸ σῶμα αὐτοῦ γέγονε θνητὸν καὶ παθητὸν, καὶ πολλὰ ἐλλατώματα ἐδέξατο φυσικά, καὶ βαρύτερος καὶ δυσήνιος ὁ ἵππος κατέστη· ἀλλ' ὁ Χριστὸς ἐλθὼν, διὰ τοῦ βαπτίσματος κουφότερον ἡμῖν αὐτὸ ἐποίησε, τῷ πτερῷ τοῦ Πνεύματος διεγείρων. Διὰ δὴ τοῦτο οὐδὲ τὰ αὐτὰ κεῖται τοῖς παλαιοῖς καὶ ἡμῖν 10 σκάμματα, ἐπειδὴ οὐδὲ οὕτω τότε εὐκολος ὁ δρόμος ἦν. Διὸ καὶ αὐτὸς οὐχὶ φόνων ἀπαιτεῖ καθαρὸς εἶναι μόνον, ὥσπερ τοὺς ἀρχαίους, ἀλλὰ καὶ ὀργῆς· οὐδὲ μοιχείας, ἀλλὰ καὶ ἀκολάστου ὄψεως ἀπηλλάχθαι κελεύει· οὐδὲ ἐπιορκίας, ἀλλὰ καὶ εὐορκίας ἐκτὸς εἶναι, καὶ μετὰ τῶν οἰκείων καὶ τοὺς ἐχθροὺς ἀγαπᾶν ἐπιτάττει. Καὶ 15 ἐν τοῖς ἄλλοις δὲ ἅπασι μακροτέρους ἐποίησε τοὺς διαύλους, κἄν μὴ πειθώμεθα, καὶ γέενναν ἠπειλήσε, δεικνὺς ὅτι οὐ τῆς φιλοτιμίας τῶν ἀγωνιζομένων τὰ ζητούμενα, ὥσπερ ἡ παρθενία καὶ ἡ ἀκτημοσύνη, ἀλλὰ πάντως αὐτὰ ἀνυσθῆναι δεῖ.

Καὶ γὰρ τῶν ἀναγκαίων ἐστὶ καὶ κατεπειγόντων, καὶ ὁ μὴ 20 ποιήσας τὴν ἐσχάτην δίδωσι δίκην. Διὰ τοῦτο ἔλεγεν· «ἐὰν μὴ περισσεύσῃ ἡ δικαιοσύνη ὑμῶν πλεον τῶν γραμματέων καὶ Φαρισαίων, οὐ μὴ εἰσέλθητε εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν», ὁ δὲ τὴν βασιλείαν οὐχ ὀρῶν, εἰς γέενναν ἐμπεσεῖται πάντως. Διὰ τοῦτο καὶ Παῦλος ἔλεγεν· «ἀμαρτία γὰρ ὑμῶν οὐ κυριεύσει· οὐ γάρ ἐστε ὑπὸ 25 νόμον, ἀλλ' ὑπὸ χάριν»· καὶ ἐνταῦθα πάλιν· «ὥστε δουλεύειν ἡμᾶς ἐν καινότητι Πνεύματος, καὶ οὐ παλαιότητι γράμματος». Οὐ γάρ ἐστι γράμμα καταδικάζον, τουτέστιν, ὁ νόμος ὁ παλαιός, ἀλλὰ Πνεῦμα βοηθοῦν. Διὰ τοῦτο ἐπὶ μὲν τῶν παλαιῶν εἴ ποῦ τις ἐφάνη παρθενίαν ἀσκῶν, σφόδρα ἐκπληκτον ἦν, νυνὶ δὲ πανταχοῦ τῆς οἰ-

ματος, καί ὄχι στήν παλαιά πού ἐπικρατοῦσε τό γράμμα τοῦ νόμου».

Τί σημαίνει ὁμως αὐτό, πού λέγει; γιατί εἶναι ἀνάγκη νά τό ἐξηγήσουμε τώρα, ὥστε, ὅταν βρεθοῦμε στό χωρίο αὐτό, νά μήν ἀνησυχοῦμε. Ὅταν λοιπόν, λέγει, ἀμάρτησε ὁ Ἀδάμ, καί τό σῶμα του ἔγινε θνητό καί ὑπόκειτο σέ πάθη, καί δέχθηκε πολλά φυσικά ἐλλατώματα, ἔγινε τότε καί πιό βαρῦ καί πιό ἀτίθασσο. Ἄλλ' ὅταν ἦρθε ὁ Χριστός, μέ τό βάπτισμα μᾶς ἔκανε πιό ἐλεφρό τό σῶμα, σηκώνοντας αὐτό μέ τά φτερά τοῦ Πνεύματος. Γι' αὐτό ἀκριβῶς δέν ὑπάρχουν καί σέ μᾶς οἱ ἴδιες μέ τούς παλαιούς δοκιμασίες, ἐπειδή δέν ἦταν τότε τόσο εὐκολος ὁ δρόμος. Γι' αὐτό καί αὐτός δέ ζητάει νά εἶμαστε καθαροί ἀπό τούς φόνους μόνο, ὅπως οἱ παλαιοί, ἀλλά καί ἀπό τήν ὀργή. Ὅχι ἀπό τή μοιχεία, ἀλλά καί ἀπό τό ἀκόλαστο βλέμμα προτρέπει ν' ἀπαλλαχθοῦμε. Ὅχι μόνο ἀπό τήν ἐπιπορκία νά ἀπέχουμε, ἀλλά καί ἀπό τό νά κάνουμε ἀληθινούς ὄρκους, καί μαζί μέ τούς συγγενεῖς διατάσσει ν' ἀγαπᾶμε καί τούς ἐχθρούς. Καί σέ ὅλα τά ἄλλα ἔκανε μικρότερους τούς δρόμους, καί ἂν δέν ὑπακούομε, ἀπείλησε καί γέεννα, δείχνοντας ὅτι τά ζητούμενα δέν εἶναι ἔργο τῆς φιλοτιμίας αὐτῶν πού ἀγωνίζονται, ὅπως ἡ παρθενία καί ἡ ἀκτημοσύνη, ἀλλ' ὅτι πρέπει αὐτά ὅπωςδῆποτε νά κατορθωθοῦν.

Γιατί πραγματικά ἀνήκουν στά ἀπαραίτητα καί ἐπείγοντα, καί ἐκεῖνος πού δέν τά ἔκανε τιμωρεῖται μέ τή χειρότερη τιμωρία. Γι' αὐτό ἔλεγε· «ἐάν δέν περισσέψει ἡ ἀρετή σας περισσότερο ἀπό τήν ἀρετή τῶν γραμματέων καί τῶν Φαρισαίων, δέ θά μπεῖτε στή βασιλεία τῶν οὐρανῶ». Ἐκεῖνος ὁμως πού δέ βλέπει τή βασιλεία, θά βρεθεῖ ὅπωςδῆποτε στή γέεννα. Γι' αὐτό καί ὁ Παῦλος ἔλεγε· «γιατί ἡ ἀμαρτία δέ θά σᾶς ἐξουσιάσει, καθόσον δέν εἴστε κάτω ἀπό τήν ἐξουσία τοῦ νόμου, ἀλλά κάτω ἀπό τήν ἐξουσία τῆς χάριτος»⁷. Καί ἐδῶ πάλι λέγει, «ὥστε νά εἶμαστε δοῦλοι στή νέα κατάσταση τοῦ Πνεύματος, καί ὄχι στήν παλαιά πού ἐπικρατοῦσε τό γράμμα». Γιατί δέν ὑπάρχει γράμμα νά καταδικάζει, δηλαδή ὁ παλαιός νόμος, ἀλλά Πνεῦμα νά βοηθάει. Γι' αὐτό στούς παλαιούς, ἐάν κάπου παρουσιάστηκε κανεῖς νά τηρεῖ τήν παρθενία, ἦταν

κουμένης τὸ πρᾶγμα ἔσπαρται· καὶ θανάτου τότε μὲν ὀλίγοι μόλις ὑπερεῖδον ἄνδρες, νυνὶ δὲ καὶ ἐν κώμαις καὶ ἐν πόλεσι δῆμοι μαρτύρων ἄπειροι, οὐκ ἐξ ἀνδρῶν μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐκ γυναικῶν συνεστηκότες.

5 4. Εἶτα, ἐπειδὴ ταῦτα εἶπεν, ἀντίθεσιν πάλιν ἀνακύπτουσιν λύει, ἐν τῇ λύσει κατασκευάζων ὃ βούλεται. Διόπερ οὐδὲ προηγουμένως εἰσάγει τὴν λύσιν, ἀλλ' ἐξ ἀντιλογίας, ἵνα τῇ ἀνάγκῃ τῆς λύσεως ἀφορμὴν εἰς τὸ εἰπεῖν ἃ βούλεται λάβῃ, καὶ ἀνεπαχθεστέραν ποιήσῃ τὴν κατηγορίαν. Ἐπειδὴ γὰρ εἶπεν, «ἐν καινότητι Πνεύματος, καὶ οὐ παλαιότητι γράμματος», ἐπήγαγε· «τί οὖν; ὁ νόμος ἁμαρτία; Μὴ γένοιτο». Καὶ γὰρ πρὸ τούτου ἦν εἰρηκῶς, ὅτι «τὰ παθήματα τῶν ἁμαρτιῶν τὰ διὰ τοῦ νόμου ἐνηργεῖτο ἐν τοῖς μέλεσιν ἡμῶν»· καὶ, «ἁμαρτία ὑμῶν οὐ κυριεύσει· οὐ γὰρ ἐστε ὑπὸ νόμον»· καὶ ὅτι, «οὗ γὰρ οὐκ ἔστι νόμος, οὐδὲ παράβασις»· καὶ, «νόμος δὲ παρεισῆλθεν, ἵνα πλεονάσῃ τὸ παράπτωμα»· καὶ, «ὁ νόμος ὀργὴν κατεργάζεται». Ἐπεὶ οὖν ταῦτα πάντα ἐδόκει διαβολὴν φέρειν τῷ νόμῳ, ὡς διορθούμενος τὴν ἐκ τούτων ὑπόνοιαν, τίθησι καὶ ἀντίθεσιν, καὶ φησι· «τί οὖν; ὁ νόμος ἁμαρτία; Μὴ γένοιτο».

Πρὸ τῆς κατασκευῆς ἀπηγόρευσε, τὸν ἀκροατὴν οἰκειούμενος, καὶ τὸν σκανδαλιζόμενον θεραπεύων. Λοιπὸν γὰρ ἀκούσας, καὶ ὑπὲρ τῆς διαθέσεως αὐτοῦ πληροφορηθεὶς, ζητεῖ μετ' αὐτοῦ τὸ δοκοῦν εἶναι ἄπορον, καὶ οὐχ ὑποπτέυει τὸν λέγοντα. Διὸ καὶ τὴν ἀντίθεσιν προσλαβὼν ἐκεῖνον τέθεικεν. Οὐδὲ γὰρ εἶπε, 'τί οὖν εἰποῖμι ἄν;' ἀλλὰ, «τί οὖν ἐροῦμεν;», ὡς βουλῆς καὶ γνώμης προκειμένης, καὶ ἐκκλησίας κοινῆς συγκεκροτημένης, καὶ οὐ παρ' αὐτοῦ, ἀλλὰ παρὰ τῆς τῶν εἰρημένων ἀκολουθίας καὶ τῆς τῶν πραγμάτων ἀληθείας τῆς ἀντιθέσεως φανείσης. Ὅτι μὲν γὰρ τὸ γράμμα

8. Ρωμ. 4, 15.

9. Ρωμ. 5, 20.

10. Ρωμ. 4, 15.

πάρα πολύ καταπληκτικό, ἐνῶ τώρα εἶναι σπαρμένο σέ ὅλα τὰ μέρη τῆς γῆς τό πράγμα αὐτό. Καί τό θάνατο τότε μόλις τόν περιφρόνησαν λίγοι ἄνδρες, ἐνῶ τώρα καί στίς κωμοπόλεις καί στίς πόλεις ὑπάρχουν ἄπειρα πλήθη μαρτύρων, πού ἀποτελοῦνται ὄχι ἀπό ἄνδρες μόνο, ἀλλά καί ἀπό γυναῖκες.

4. Ἐπειτα, ἐπειδή εἶπε αὐτά, ἐξηγεῖ πάλι κάποια ἀντίθεση πού προκύπτει, ἀποδείχνοντας στήν ἐξήγηση αὐτό πού θέλει. Γι' αὐτό ἀκριβῶς δέν παρουσιάζει προηγουμένως τήν ἐξήγηση, ἀλλ' ἀπό τήν ἀντίφαση τήν παρουσιάζει, ὥστε νά λάβει μέ τήν ἀνάγκη τῆς ἐξήγησης τήν ἀφορμή γιά νά πεῖ αὐτά πού θέλει, καί νά κάνει λιγότερο δυσάρεστη τήν κατηγορία. Ἄφου λοιπόν εἶπε, «στή νέα κατάσταση τοῦ Πνεύματος, καί ὄχι στήν παλαιά πού ἐπικρατοῦσε τό γράμμα τοῦ νόμου», πρόσθεσε· «τί λοιπόν θά ποῦμε; ὁ νόμος εἶναι ἁμαρτία; Μακριά μία τέτοια σκέψη». Γιατί καί πρίν ἀπ' αὐτό εἶχε πεῖ, ὅτι «τά ἁμαρτωλά πάθη μέ τίς ἀπαγορεύσεις τοῦ νόμου ἐνεργοῦσαν στά μέλη τοῦ σώματός μας»· καί «ἡ ἁμαρτία δέ θά σᾶς κυριεύσει, γιατί δέν εἴστε κάτω ἀπό τήν ἐξουσία τοῦ νόμου»· καί ὅτι, «ὄπου λοιπόν δέν ὑπάρχει νόμος, ἐκεῖ οὔτε παράβαση ὑπάρχει»⁸· καί, «ὁ νόμος ὁμῶς μπῆκε, γιά νά πληθύνει ἡ ἁμαρτία»⁹· καί, «ὁ νόμος φέρνει τήν ὀργή»¹⁰. Ἐπειδή λοιπόν ὅλα αὐτά φαινόταν πῶς διαβάλλουν τό νόμο, σάν νά διορθώνει τήν ὑποψία ἀπ' αὐτά, ἀναφέρει καί τήν ἀντίθεση, καί λέγει· «τί λοιπόν; ὁ νόμος εἶναι ἁμαρτία; Μακριά μιᾶ τέτοια σκέψη».

Πρίν ἀπό τήν ἀπόδειξη ἀπαγόρευσε, μέ σκοπό νά πλησιασει τόν ἀκροατή καί νά θεραπεύσει ἐκεῖνον πού σκανδαλίζεται. Γιατί, ἄφου ἄκουσε στή συνέχεια καί ἔμαθε γιά τή διάθεσή του, ζητάει μαζί του ἐκεῖνο πού φαίνεται νά εἶναι ἀκατανόητο καί δέν ὑποψιάζεται τόν ὁμιλητή. Γι' αὐτό καί προλαβαίνοντας τήν ἀντίθεση ἀνέφερε τό νόμο. Γιατί δέν εἶπε, 'τί μπορούμε λοιπόν νά ποῦμε;', ἀλλά, «τί θά ποῦμε λοιπόν;», σάν νά πρόκειται γιά θέληση καί ἀπόφαση, καί μάλιστα κοινῆς συναθροίσεως, καί ὄπου φάνηκε ἡ ἀντίθεση ὄχι ἀπ' αὐτόν, ἀλλ' ἀπό τό συμπέρασμα ἐκείνων πού λέχθηκαν καί ἀπό τήν ἀλήθεια τῶν πραγμάτων. Γιατί, λέγει, τό ὅτι βέβαια τό γράμμα τοῦ νόμου θανατώνει, κανείς δέν ἔχει ἀντίρρη-

ἀποκτείνει, οὐδείς ἀντερεῖ, φησί· καὶ ὅτι τὸ Πνεῦμα ζωοποιεῖ, καὶ τοῦτον δῆλον, καὶ οὐδείς ἂν φιλονεικήσειεν. Εἰ τοίνυν ταῦτα ὡμολογημένα, τί ἂν εἶπομεν περὶ τοῦ νόμου; ὅτι ἁμαρτία; μὴ γένοιτο. Λῦσον οὖν τὴν ἀπορίαν. Εἶδες πῶς μεθ' ἑαυτοῦ τὸν ἀντίδικον ἵστη-
 5 σι, καὶ τὸ τοῦ διδάσκοντος ἀξίωμα λαβών, ἐπὶ τὴν λύσιν ἔρχεται; Τίς οὖν ἡ λύσις; Ἐμαρτία μὲν οὐκ ἔστι, φησί· «τὴν δὲ ἁμαρτίαν οὐκ ἂν ἔγνω, εἰ μὴ διὰ νόμου». Ὅρα σοφίας ἐπίτασιν. Ὅπερ γὰρ οὐκ ἔστιν ὁ νόμος, ἐξ ἀντιθέσεως τέθεικεν, ἵνα ἀναιρῶν τοῦτο, καὶ ταύτη χαριζόμενος τῷ Ἰουδαίῳ, πείσῃ τὸ ἔλαττον αὐτὸν καταδέξα-
 10 σθαι. Τί δὲ ἔστι τὸ ἔλαττον; Ὅτι «τὴν ἁμαρτίαν οὐκ ἔγνω, εἰ μὴ διὰ νόμου».

«Τὴν τε γὰρ ἐπιθυμίαν οὐκ ἤδειν», φησὶν, «εἰ μὴ ὁ νόμος ἔλεγεν, οὐκ ἐπιθυμήσεις». Ὅρα πῶς κατὰ μικρὸν οὐχὶ μόνον κατήγορον αὐτὸν ὄντα δείκνυσι τῆς ἁμαρτίας, ἀλλὰ ἡρέμα καὶ κατα-
 15 σκευαστικόν; οὐ μὴν παρὰ τὴν αἰτίαν τὴν αὐτοῦ, ἀλλὰ παρὰ τὴν τῶν ἀγνωμόνων Ἰουδαίων ἀποφαίνει τοῦτο συμβαῖνον. Καὶ γὰρ καὶ Μανιχαίων ἐσπούδακεν ἐμφράξαι τὰ στόματα τῶν κατηγορούντων τοῦ νόμου. Εἰπὼν γάρ, ὅτι «τὴν ἁμαρτίαν οὐκ ἔγνω, εἰ μὴ διὰ νόμου, καὶ τὴν ἐπιθυμίαν οὐκ ἤδειν, εἰ μὴ ὁ νόμος ἔλεγεν, οὐκ ἐπιθυμήσεις», ἐπήγαγεν· «ἀφορμὴν δὲ λαβοῦσα ἡ ἁμαρτία διὰ τῆς ἐντολῆς, κατειργάσατο ἐν ἐμοὶ πᾶσαν ἐπιθυμίαν». Εἶδες πῶς αὐτὸν ἀπήλλαξεν ἐγκλημάτων; Ἀφορμὴν γὰρ λαβοῦσα, φησὶν, ἡ ἁμαρτία, οὐχ ὁ νόμος, ἠῤῥησε τὴν ἐπιθυμίαν, καὶ τούναντίον οὐπερ ἐβούλετο ὁ νόμος, γέγονεν ὅπερ ἀσθενείας ἦν, οὐ πονηρίας. Ὅταν
 25 γὰρ ἐπιθυμῶμεν, εἶτα κωλυώμεθα, αἴρεται μᾶλλον τῆς ἐπιθυμίας ἡ φλόξ. Ἄλλ' οὐ πᾶρα τὸν νόμον τοῦτο· αὐτὸς μὲν γὰρ ἐκώλυσε, ὥστε ἀπαγαγεῖν, ἡ δὲ ἁμαρτία, τουτέστιν, ἡ ραθυμία ἡ σὴ καὶ ἡ γνώμη ἡ πονηρὰ τῷ καλῷ πρὸς τὸ ἐναντίον ἐχρήσατο.

Ἄλλ' οὐ τοῦ ἱατροῦ τοῦτο ἐγκλημα, ἀλλὰ τοῦ ἀρρωστοῦντος
 30 τῷ φαρμάκῳ κακῶς χρησαμένου. Οὐ γὰρ διὰ τοῦτο ἔδωκεν τὸν νόμον, ἵνα ἀνάψῃ τὴν ἐπιθυμίαν, ἀλλ' ἵνα σβέσῃ· τούναντίον δὲ ἐξέβη· ἀλλ' οὐκ ἐκείνου, ἀλλ' ἡμῶν ἡ κατηγορία. Οὐδὲ γάρ, εἴ τις τῷ

11. Μανιχαῖοι· ὁπαδοὶ τοῦ Μανιχαϊσμοῦ, θρησκευτικῆς αἵρέσεως τοῦ 3ου μ. Χ. αἰῶνα. Ἰδρυτὴς τῆς αἵρέσεως ἦταν ὁ Πέρσης Μάνης (216–277). Ὁ Μανιχαϊσμός ἀνήκει στὸ ποικιλόμορφο ρεῦμα τοῦ Γνωστικισμοῦ, μέσα στὸ

ση· καί ὅτι τό Πνεῦμα δίνει ζωή, καί αὐτό εἶναι φανερό καί κανεῖς δέν μπορεῖ νά φιλονεικήσει. Ἐάν λοιπόν αὐτά εἶναι παραδεκτά, τί μπορεῖ νά ποῦμε γιά τό νόμο; ὅτι εἶναι ἁμαρτία; Μακριά μιά τέτοια σκέψη. Σταμάτησε λοιπόν τήν ἀπορία. Εἶδες πῶς μαζί του σταματάει τόν ἀντίδικο, καί παίρνοντας τή θέση τοῦ διδασκάλου, ἔρχεται στήν ἐξήγηση; Ποιά λοιπόν εἶναι ἡ ἐξήγηση; Ἡ ἁμαρτία βέβαια δέν ὑπάρχει, λέγει· «τήν ἁμαρτία ὅμως δέ θά τή γνώριζα, παρά μόνο μέ τό νόμο». Πρόσεχε δύναμη σοφίας. Γιατί, ἐκεῖνο πού δέν εἶναι ὁ νόμος, ἀπό ἀντίθεση τό ἀνέφερε, ὥστε, ἀναιρώντας αὐτό καί χαριζόμενος ἔτσι στόν Ἰουδαῖο, νά τόν πείσει νά δεχθεῖ τό λιγότερο. Ποιό ὅμως εἶναι τό λιγότερο; Ὅτι «τήν ἁμαρτία δέ τή γνώρισα παρά μόνο μέ τό νόμο».

«Γιατί καί τήν ἐπιθυμία δέ θά γνώριζα», λέγει, «ἐάν ὁ νόμος δέν ἔλεγε, δέ θά ἐπιθυμήσεις». Βλέπεις πῶς λιγό - λίγο δείχνει ὅτι εἶναι ὄχι μόνο κατηγορός τῆς ἁμαρτίας, ἀλλά σιγά - σιγά καί δημιουργός της; Ὅμως δέν παρουσιάζει νά συμβαίνει αὐτό ἀπό τή δική του αἰτία, ἀλλ' ἀπό τήν αἰτία τῶν ἀχάριστων Ἰουδαίων. Γιατί φρόντισε νά κλείσει καί τά στόματα τῶν Μανιχαίων¹¹, πού κατηγοροῦσαν τό νόμο. Γιατί, ἀφοῦ εἶπε, ὅτι «τήν ἁμαρτία δέ θά γνώριζα, ἐάν ὁ νόμος δέν ἔλεγε, δέ θά ἐπιθυμήσεις», πρόσθεσε· «ἀφοῦ ὅμως ἔλαβε ἀφορμή ἀπό τήν ἐντολή ἡ ἁμαρτία, δημιούργησε μέσα μου κάθε ἐπιθυμία». Εἶδες πῶς ἀπάλλαξε τό νόμο ἀπό κατηγορίες; Γιατί, ἀφοῦ ἔλαβε ἀφορμή, λέγει, ἡ ἁμαρτία, ὄχι ὁ νόμος, μεγάλωσε τήν ἐπιθυμία, καί ἔγινε τό ἀντίθετο ἀπό ἐκεῖνο πού ἤθελε ὁ νόμος, πράγμα πού ἦταν ἀπόδειξη ἀδυναμίας καί ὄχι πονηρίας. Γιατί, ὅταν ἐπιθυμοῦμε καί στή συνέχεια ἐμποδιζόμαστε, αὐξάνεται περισσότερο ἡ φλόγα τῆς ἐπιθυμίας. Ἄλλ' αὐτό δέν εἶναι ἔργο τοῦ νόμου. Γιατί αὐτός ἐμπόδισε, γιά ν' ἀπομακρύνει, ἐνῶ ἡ ἁμαρτία, δηλαδή, ἡ δική σου ἀδιαφορία καί ἡ πονηρή διάθεση, χρησιμοποίησε τό καλό γιά τό ἀντίθετο.

Αὐτό ὅμως δέν εἶναι κατηγορία ἐναντίον τοῦ ἱατροῦ, ἀλλά ἐναντίον τοῦ ἁρρώστου πού χρησιμοποίησε κακῶς τό φάρμακο. Γιατί δέν ἔδωσε γι' αὐτό τό νόμο, γιά ν' ἀνάψει τήν ἐπιθυμία, ἀλλά γιά νά τή σβήσει. Ἄλλ' ἔγινε τό ἀντίθετο. Ἡ κατηγορία ὅμως δέν εἶναι ἐναντίον του, ἀλλά ἐναντίον μας. Γιατί, ἂν κάποιος σ' αὐτόν

πυρέττοντι, καὶ ψυχροποσίας· ἀκαίρως ἐπιθυμοῦντι, μὴ παρασχῶν ἐμφορηθῆναι, τῆς ὀλεθρίας ταύτης ἡδονῆς αὐξήσειε τὴν ἐπιθυμίαν, ἐγκαλοῖτ' ἂν δικαίως· τοῦ γὰρ ἱατροῦ τὸ κωλύσαι ἦν μόνον, τὸ δὲ ἀποσχέσθαι τοῦ κάμνοντος. Τί γὰρ εἰ ἡ ἁμαρτία ἐξ αὐτοῦ τὴν 5 ἀφορμὴν ἔλαβε; Πολλοὶ γὰρ καὶ τῶν πονηρῶν ἐξ ἀγαθῶν ἐπιταγμάτων τὴν ἑαυτῶν πονηρίαν αὔξουσιν. Ἐπεὶ καὶ ὁ διάβολος οὕτω τὸν Ἰούδαν ἀπώλεσεν, εἰς φιλοχρηματίαν ἐμβαλὼν καὶ κλέπτειν τὰ τῶν πενήτων ποιήσας· ἀλλ' οὐ τὸ πιστευθῆναι τὸ γλωσσόκομον αὐτὸν τοῦτο εἰργάσατο, ἀλλ' ἡ τῆς γνώμης πονηρία. Καὶ ἡ Εὔα δὲ 10 τὸν Ἀδὰμ ἀπὸ τοῦ ξύλου παρασκευάσασα φαγεῖν, ἐξέβαλεν ἐκ τοῦ παραδείσου, ἀλλ' οὐδὲ ἐκεῖ τὸ δένδρον αἴτιον, εἰ καὶ δι' αὐτοῦ ἀφορμὴν γέγονεν. Εἰ δὲ σφοδρότερον κέχρηται τῷ λόγῳ τῷ περὶ τοῦ νόμου, μὴ θαυμάσης· πρὸς γὰρ τὸ κατεπειγόν ὁ Παῦλος ἵσταται, οὐκ ἀφιεῖς, μὲν οὐδὲ τοῖς ἄλλως ὑποπτεύουσι τὰ λεγόμενα λα- 15 βὴν παρασχεῖν, πολλὴν δὲ σπουδὴν ποιούμενος τὸ παρὸν διορθῶσαι.

Μὴ τοίνυν γυμνὰ ἐξέταζε τὰ ἐντεῦθεν λεγόμενα, ἀλλὰ καὶ τὴν ὑπόθεσιν προστίθει, δι' ἣν ταῦτα εἰπεῖν προάγεται, καὶ τὴν μανίαν λογίζου τὴν ἰουδαϊκὴν, καὶ τὴν εἴτονον αὐτῶν φιλονεικίαν, ἣν κα- 20 ταλῦσαι σπεύδων δοκεῖ πολὺς κατὰ τοῦ νόμου πνεῖν, οὐχ ἵνα ἐκεῖνον διαβάλλῃ, ἀλλ' ἵνα τούτων ἐκλύσῃ τὸν τόνον. Εἰ γὰρ καὶ ἔγκλημα τοῦ νόμου, τὸ δι' αὐτοῦ τὴν ἁμαρτίαν ἀφορμὴν λαβεῖν, εὗρεθήσεται καὶ ἐν τῇ Καινῇ τοῦτο συμβαῖνον. Καὶ γὰρ καὶ ἐν τῇ Καινῇ νόμοι μυρίοι, καὶ περὶ πολλῶν μειζόνων πραγμάτων· καὶ τὸ αὐτὸ 25 ἴδοι τις ἂν ἐκβαῖνον κάκει, οὐκ ἐπὶ τῆς ἐπιθυμίας μόνον, ἀλλ' ἐπὶ πάσης ἀπλῶς κακίας. «Εἰ γὰρ μὴ ἦλθον», φησί, «καὶ ἐλάλησα αὐτοῖς, ἁμαρτίαν οὐκ εἶχον». Οὐκοῦν ἐντεῦθεν ἡ ἁμαρτία τὴν ὑπόθεσιν ἔλαβε, καὶ ἡ μείζων κόλασις. Καὶ πάλιν περὶ τῆς χάριτος ὁ Παῦλος διαλεγόμενος, φησί· «πόσω δοκεῖτε χείρονος ἀξιωθήσεται

ὁποῖο κρατάει τὴν δυαρχικὴν πτέρυγα μαζί με τὸν Μαρκιωνισμό.

12. Ἰω. 15, 22.

πού έχει πυρετό καί θέλει νά πιεῖ σέ ἀκατάλληλη ὥρα κρύο νερό, χωρίς νά τοῦ δώσει νά πιεῖ, μεγάλωνε τήν ἐπιθυμία τῆς ὀλέθριας αὐτῆς εὐχαρίστησης, δέ θά κατηγοροῦνταν δίκαια, γιατί στό χέρι τοῦ ἱατροῦ ἦταν τό νά ἐμποδίσει μόνο, ἐνῶ τό νά λάβει ἦταν στό χέρι τοῦ ἀρρώστου. Τί λοιπόν σημαίνει, ἂν ἡ ἁμαρτία ἔλαβε τήν ἀφορμή ἀπό τό νόμο; Γιατί πολλοί καί ἀπό τούς πονηρούς αὐξάνουν τήν πονηρία τους ἀπό ἀγαθές ἐντολές. Ἐπειδή καί ὁ διάβολος ἔτσι κατέστρεψε τόν Ἰούδα, ἀφοῦ τόν ἔκαμε νά πέσει στή φιλαργυρία καί νά κλέβει τούς φτωχοῦς. Ὅμως δέν τό ἔκαμε αὐτό ἐπειδή τόν ἐμπιστεύθηκαν τό χρηματοκιβώτιο, ἀλλ' ἡ πονηρία τῆς ἐπιθυμίας του. Καί ἡ Εὐα, ἀφοῦ ἔκαμε τόν Ἀδάμ νά φάγει ἀπό τό δένδρο, τόν ἔδιωξε ἀπό τόν παράδεισο. Ἄλλ' οὔτε ἐκεῖ τό δένδρο ἦταν ἡ αἰτία, ἂν καί μέ αὐτό ἔγινε ἡ ἀφορμή. Ἐάν ὁμως χρησιμοποιεῖ σφοδρότερα τό λόγο γιά τό νόμο, μήν ἀπορήσεις. Γιατί ὁ Παῦλος σταματάει αὐτό πού εἶναι πάρα πολύ κατεπεῖγον, χωρίς βέβαια νά ἀφήνει οὔτε ἐκείνους πού διαφορετικά ἐκλαμβάνουν τά λόγια του νά λάβουν ἀφορμή· ἡ ὄλη φροντίδα του εἶναι νά διορθώσει τό παρόν.

Μή ἐξετάζεις λοιπόν ἀπλῶς αὐτά πού λέγονται ἐδῶ, ἀλλά νά προσθέτεις καί τήν ἀφορμή γιά τήν ὁποία ἔρχεται νά πεῖ αὐτά, καί νά σκέφτεσαι τή μανία τῶν Ἰουδαίων καί τήν ἔντονη φιλονεικία τους, πού θέλοντας νά ἐξαλείψει ὁ Παῦλος, φαίνεται πώς ὀργίζεται πολύ ἐναντίον τοῦ νόμου, ὄχι γιά νά τόν διαβάλλει, ἀλλά γιά νά καταργήσει τή δύναμή τους. Γιατί, ἂν ἦταν κατηγορία ἐναντίον τοῦ νόμου, τό ὅτι μέ αὐτόν ἡ ἁμαρτία ἔλαβε τήν ἀφορμή, θά βρεθεῖ νά συμβαίνει αὐτό καί στήν Καινή Διαθήκη. Γιατί πραγματικά καί στήν Καινή Διαθήκη ὑπάρχουν πάρα πολλοί νόμοι, καί μάλιστα γιά πολύ μεγαλύτερα πράγματα. Καί τό ἴδιο μπορεῖ νά δεῖ κανεῖς νά γίνεται καί ἐκεῖ, ὄχι στήν ἐπιθυμία μόνο, ἀλλά γενικά σέ κάθε κακία. «Γιατί ἂν δέν ἐρχόμουν», λέγει ὁ Χριστός, «καί δέ μιλοῦσα σ' αὐτούς, ἁμαρτία δέ θά εἶχαν»¹². Ἐπομένως ἀπό ἐδῶ ἔλαβε τήν ἀφορμή ἡ ἁμαρτία, καί ἡ μεγαλύτερη τιμωρία. Καί πάλι ὅταν ὁ Παῦλος μιλοῦσε γιά τή χάρη, λέγει· «πόσο χειρότερης τιμωρίας νομίζετε, ὅτι θά κριθεῖ ἄξιος ἐκεῖνος πού ποδοπάτησε πε-

τιμωρίας ὁ τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ καταπατήσας;» Οὐκοῦν καὶ ἡ χεῖρων τιμωρία τὴν ἀφορμὴν ἐντεῦθεν ἔχει ἀπὸ τῆς μείζονος εὐεργεσίας. Καὶ τοὺς Ἑλληνας δὲ φησι διὰ τοῦτο ἀναπολογήτους εἶναι, ὅτι καὶ λόγῳ τιμηθέντες, καὶ τῆς κτίσεως τὸ κάλλος καταμαθόν-
5 τες, καὶ ἀπ' αὐτῆς δυνάμενοι πρὸς τὸν δημιουργὸν χειραγωγηθῆναι, τῇ σοφίᾳ τοῦ Θεοῦ οὐκ εἰς δέον ἐχρήσαντο.

Ὅραῖς πανταχοῦ τοῖς πονηροῖς τὰς ἀφορμὰς τοῦ μειζόνως κολλάζεσθαι ἀπὸ τῶν ἀγαθῶν γινομένης πραγμάτων; Ἄλλ' οὐ δήπου διὰ τοῦτο κατηγορήσομεν τῶν εὐεργεσιῶν τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ ταύτας
10 μὲν θαυμασόμεθα μειζόνως καὶ μετὰ ταῦτα, τὴν δὲ γνώμην τῶν εἰς τάναντία τοῖς ἀγαθοῖς κεκρημένων διαβαλοῦμεν. Τοῦτο τοίνυν καὶ ἐπὶ τοῦ νόμου ποιῶμεν. Ἄλλὰ τοῦτον μὲν ράδιον καὶ εὐκόλον, τὸ δὲ ἄπορον ἐκεῖνό ἐστι· πῶς φησι, τὴν ἐπιθυμίαν οὐκ ἤδειν, εἰ μὴ ὁ νόμος ἔλεγεν, «οὐκ ἐπιθυμήσεις»; Εἰ γὰρ οὐκ ἤδει τὴν ἐπιθυμίαν
15 πρὶν ἢ λαβεῖν τὸν νόμον ὁ ἄνθρωπος, πόθεν ὁ κατακλυσμός γέγονε; πόθεν τὰ Σόδομα ἐνεπρήσθη; Τί οὖν φησι; Τὴν ἐπιτεταμένην. Διὰ τοῦτο οὐκ εἶπε, 'κατειργάσατο ἐν ἐμοὶ ἐπιθυμίαν', ἀλλὰ, «πᾶσαν ἐπιθυμίαν», τὸ σφοδρὸν ἐνταῦθα αἰνιττόμενος. Καὶ τί τοῦ νόμου τὸ κέρδος, εἰ τὸ πάθος ἠῤῥησε, φησὶν; Οὐδέν, ἀλλὰ καὶ πολὺ
20 τὸ βλάβος· ἀλλ' οὐ τοῦτο τοῦ νόμου τὸ ἔγκλημα, ἀλλὰ τῆς ραθυμίας τῶν δεξαμένων. Ἡ γὰρ ἀμαρτία αὐτὸ κατειργάσατο, ἀλλὰ διὰ νόμου· ἀλλ' οὐ τοῦτο τοῦ νόμου σπουδάζοντος, ἀλλὰ καὶ τὸ ἐναντίον. Ἰσχυροτέρα οὖν γέγονε, φησὶν, ἡ ἀμαρτία, καὶ σφοδρά. Ἄλλ' οὐδὲ τοῦτο ἔγκλημα τοῦ νόμου πάλιν, ἀλλὰ τῆς ἐκείνων ἀγνωμοσύνης.

25 «Χωρὶς γὰρ νόμου ἡ ἀμαρτία νεκρά»· τουτέστιν, οὐχ οὕτω γνώριμος. Ἦιδεσαν μὲν γὰρ καὶ οἱ πρὸ τοῦ νόμου, ὅτι ἡμάρτανον, ἀκριβέστερον δὲ ἔμαθον μετὰ τὴν τοῦ νόμου δόσιν. Διὰ τοῦτο καὶ μείζονος ἦσαν κατηγορίας ὑπεύθυνοι. Οὐδὲ γὰρ ἴσον ἦν φύσιν ἔχειν κατῆγορον, καὶ μετὰ τῆς φύσεως καὶ τὸν νόμον φανερώς διαγορευ-
30 οντα ἅπαντα.

ριφρονητικά τόν Υιό τοῦ Θεοῦ»¹³; Ἐπομένως καί ἡ χειρότερη τιμωρία ἀπό ἐδῶ ἔχει τήν ἀφορμή, ἀπό τή μεγαλύτερη εὐεργεσία. Ἀλλά καί οἱ Ἕλληνες, λέγει, γι' αὐτό εἶναι ἀναπολόγητοι, γιατί, ἂν καί τιμήθηκαν μέ λόγο καί γνώρισαν καλά τήν ὁμορφιά τῆς κτίσεως, καί ἀπό αὐτή μπορούσαν νά ὀδηγηθοῦν πρός τό δημιουργό της, δέ χρησιμοποίησαν ὅπως ἔπρεπε τή σοφία τοῦ Θεοῦ.

Βλέπεις ὅτι παντοῦ στούς πονηρούς οἱ ἀφορμές γιά νά τιμωροῦνται προέρχονται περισσότερο ἀπό τά ἀγαθά πράγματα; Ἀλλά βέβαια δέ θά κατηγορήσουμε γι' αὐτό τίς εὐεργεσίες τοῦ Θεοῦ, ἀλλά θά τίς θαυμάσουμε περισσότερο καί ὕστερα ἀπ' αὐτά, ἐνῶ θά κατηγορήσουμε τή διάθεση ἐκείνων πού χρησιμοποιοῦν τά ἀγαθά γιά τά ἀντίθετα. Αὐτό λοιπόν ἄς κάνουμε καί στήν περίπτωση τοῦ νόμου. Καί αὐτό βέβαια εἶναι ἀπλό καί εὔκολο, ἐνῶ τό ἀκατανόητο εἶναι ἐκεῖνο· πῶς λέγει, τήν ἐπιθυμία δέ γνώριζε, ἐάν ὁ νόμος δέν ἔλεγε, δέ θά ἐπιθυμήσεις; Γιατί, ἂν δέ γνώριζε τήν ἐπιθυμία ὁ ἄνθρωπος προτοῦ νά λάβει τό νόμο, ἀπό ποῦ ἔγινε ὁ κατακλυσμός; ἀπό ποῦ κήκαν τά Σόδομα; Τί λοιπόν ἐννοεῖ; Τήν αὔξηση τῆς ἐπιθυμίας. Γι' αὐτό δέν εἶπε, ἴσχυσε σ' ἐμένα ἐπιθυμία, ἀλλά, «κάθε ἐπιθυμία», ὑπονοώντας ἐδῶ τήν ὑπερβολική ἐπιθυμία. Καί ποιό εἶναι τό κέρδος τοῦ νόμου, λέγει, ἂν μεγάλωσε τό πάθος; Κανένα, ἀλλά καί μεγάλη ἡ ζημία. Ὅμως ἡ κατηγορία δέν ἀνήκει στό νόμο, ἀλλά στήν ἀδιαφορία ἐκείνων πού τόν δέχθηκαν. Γιατί ἡ ἁμαρτία προκάλεσε αὐτό, ἀλλά μέ τό νόμο. Ὅμως δέν εἶναι αὐτό πού φρόντιζε ὁ νόμος, ἀλλά καί τό ἀντίθετο. Ἰσχυρότερη λοιπόν ἔγινε, λέγει, ἡ ἁμαρτία καί ὀρμητική. Ἀλλ' οὔτε αὐτό εἶναι κατηγορία πάλι ἐναντίον τοῦ νόμου, ἀλλ' ἐναντίον τῆς ἀχαριστίας ἐκείνων.

«Γιατί χωρίς νά ὑπάρχει ὁ νόμος, ἡ ἁμαρτία εἶναι νεκρή». Δηλαδή, ὄχι τόσο γνωστή. Γιατί γνώριζαν βέβαια καί ἐκεῖνοι πού ἔζησαν πρῖν ἀπό τή χορήγηση τοῦ νόμου, ὅτι ἁμάρταναν, πῶς καλά ὅμως ἔμαθαν μετά τή χορήγησή του. Γι' αὐτό καί ἦταν ὑπεύθυνοι γιά μεγαλύτερη κατηγορία. Γιατί δέν ἦταν τό ἴδιο νά ἔχει τή φύση κανεῖς κατήγορο, καί μαζί μέ τή φύση καί τό νόμο νά τά λέγει ὄλα φανερά.

5. «Ἐγὼ δὲ ἔζων χωρὶς νόμου ποτέ». Πότε, εἶπέ μοι; Πρὸ Μωϋσέως. Ὅρα πῶς δεῖξαι σπουδάζει, καὶ ἀφ' ὧν ἐποίησε, καὶ ἀφ' ὧν οὐκ ἐποίησε, βαρῆσαντα τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν. Ὅτε γὰρ χωρὶς νόμου ἔζων, φησὶν, οὐχ οὕτω κατεδικαζόμεν, «ἐλθούσης δὲ 5 τῆς ἐντολῆς, ἡ ἁμαρτία ἀνέζησεν, ἐγὼ δὲ ἀπέθανον». Τοῦτο δοκεῖ μὲν εἶναι κατηγορία τοῦ νόμου, εἰ δέ τις ἀκριβῶς ἐξετάσειε, καὶ ἐγκώμιον αὐτοῦ φανεῖται ὄν. Οὐ γὰρ μὴ οὕσαν ὑπεστήσατο, ἀλλὰ κρυπτομένην ἔδειξεν· ὅπερ καὶ ἔπαινός ἐστι τοῦ νόμου, εἶγε πρὸ τούτου μὲν ἀνεπαισθήτως ἡμάρτανον, τούτου δὲ ἐλθόντος, εἰ καὶ 10 μηδὲν ἕτερον ἐκαρπώσαντο, τοῦτο γοῦν αὐτὸ ἀκριβῶς ἔμαθον, ὅτι ἡμάρτανον· ὅπερ οὐκ ἂν εἶη μικρὸν εἰς κακίας ἀπαλλαγὴν. Εἰ δὲ μὴ ἀπηλλάγησαν τῆς κακίας, οὐδὲν τοῦτο πρὸς τὸν πάντα ὑπὲρ τούτου ποιήσαντα νόμον, ἀλλ' ἡ πᾶσα κατηγορία τῆς ἐκείνων γνώμης ἐστὶ, παρ' ἐλπίδα πᾶσαν διαφθαρείσης. Οὐδὲ γὰρ κατὰ λόγον ἦν τὸ 15 γινόμενον, τὸ διὰ τῶν ὠφελούντων βλάπτεσθαι. Διὸ καὶ ἔλεγεν, «εὐρέθη μοι ἡ ἐντολὴ ἢ εἰς ζωὴν, αὕτη εἰς θάνατον». Οὐκ εἶπε, ἕργονε θάνατος, οὐδέ, ἔτεκε θάνατον, ἀλλ' «εὐρέθη», τὸ καινὸν καὶ παράδοξον τῆς ἀτοπίας οὕτως ἐρμηνεύων, καὶ τὸ πᾶν εἰς τὴν ἐκείνων περιτρέπων κεφαλὴν.

20 Ἄν γὰρ τὸν σκοπὸν αὐτῆς ἐθέλης ἰδεῖν, εἰς τὴν ζωὴν ἦγε, φησί, καὶ διὰ τοῦτο ἐδόθη, εἰ δὲ θάνατος ἐντεῦθεν ἐξέβη, τῶν λαβόντων τὴν ἐντολὴν τὸ ἔγκλημα, οὐ τῆς ἐπὶ τὴν ζωὴν ἀγούσης. Σαφέστερον δὲ αὐτὸ τοῦτο καὶ διὰ τῶν ἐξῆς ἐδήλωσεν, εἰπὼν· «ἡ γὰρ ἁμαρτία ἀφορμὴν λαβοῦσα διὰ τῆς ἐντολῆς, ἐξηπάτησέ με, καὶ δι' 25 αὐτῆς ἀπέκτεινεν». Εἶδες πῶς πανταχοῦ τῆς ἁμαρτίας ἔχεται, τὸν νόμον ἀπαλλάττων κατηγορίας ἀπάσης; διὸ καὶ ἐπήγαγε λέγων· «ὥστε ὁ νόμος ἅγιος, καὶ ἡ ἐντολὴ ἀγία καὶ δικαία καὶ ἀγαθή». Ἄλλ', εἰ βούλεσθε, καὶ τῶν παραποιούντων τὰς ἐξηγήσεις ταύτας

5. «Ἐγὼ ὅμως κάποτε ζοῦσα χωρὶς τὸ νόμο». Πότε, πές μου; Πρὶν ἀπὸ τὸ Μωυσῆ. Πρόσεχε πῶς προσπαθεῖ νὰ δείξει, καὶ ἀπ' αὐτὰ πού ἔκανε, καὶ ἀπ' αὐτὰ πού δέν ἔκανε, ὅτι ὁ νόμος καταπίεσε τὸ ἀνθρώπινο γένος. Γιατί ὅταν ζοῦσα χωρὶς τὸ νόμο, λέγει, δέν καταδικαζόμενοι ἔτσι, «ὅταν ὅμως ἦρθε ἡ ἐντολή, ἡ ἁμαρτία ξαναζωντάνεψε, ἐνῶ ἐγὼ πέθανα». Αὐτὸ βέβαια φαίνεται πῶς εἶναι κατηγορία ἐναντίον τοῦ νόμου. Ἐάν ὅμως τὸ ἐξετάσει κανεὶς μὲ προσοχῆ, θά φανεῖ πῶς εἶναι καὶ ἔπαινός του. Γιατί ὁ νόμος δέν ἔδωσε ὑπόσταση στὴν ἁμαρτία χωρὶς νὰ ὑπάρχει, ἀλλὰ τὴν ἔδειξε ὅτι ἦταν κρυμμένη, πράγμα πού εἶναι καὶ ἔπαινος τοῦ νόμου, ἀφοῦ βέβαια πρὶν ἀπ' αὐτὸν ἀνεπαίσθητα ἀμάρταναν, ἐνῶ ὅταν ἦρθε αὐτός, ἂν καὶ δέν κέρδισαν τίποτε ἄλλο, τουλάχιστο ἔμαθαν καλά αὐτὸ τὸ ἴδιο, ὅτι δηλαδή ἀμάρταναν, πράγμα πού δέν εἶναι μικρὸ γιὰ τὴν ἀπαλλαγὴ τῆς κακίας. Ἐάν ὅμως δέν ἀπαλλάχτηκαν ἀπὸ τὴν κακία, αὐτὸ δέ ἀποτελεῖ κατηγορία ἐναντίον τοῦ νόμου, πού ἔκαμε τὰ πάντα γι' αὐτό, ἀλλ' ὅλη ἡ κατηγορία ἀνήκει στὴ διάθεση ἐκείνων, πού φθάρθηκε τελείως ἀντίθετα ἀπὸ κάθε ἐλπίδα. Οὔτε βέβαια ἦταν λογικὸ αὐτὸ πού γινόταν, τὸ νὰ βλάπτονται δηλαδή μὲ αὐτὰ πού ὠφελοῦνταν. Γι' αὐτὸ καὶ ἔλεγε, «βρέθηκε ἡ ἐντολή, πού δόθηκε γιὰ νὰ μὲ ὀδηγήσει στὴ ζωὴ, νὰ μὲ ὀδηγήσει στό θάνατο». Δέν εἶπε, 'ἔγινε θάνατος', οὔτε, 'γέννησε θάνατο', ἀλλὰ, «βρέθηκε», ἐρμηνεύοντας ἔτσι τὸ καινούργιο καὶ παράδοξο τοῦ παραλογισμοῦ αὐτοῦ, καὶ στρέφοντας τὸ καθετί ἐναντίον τους.

Γιατί, ἂν θέλεις νὰ δεῖς τὸ σκοπὸ τῆς ἐντολῆς, ὀδηγοῦσε σὲ ζωὴ, λέγει, καὶ γι' αὐτὸ δόθηκε, ἐάν ὅμως ἀπὸ ἐδῶ βγῆκε ὁ θάνατος, ἡ κατηγορία ἀνήκει σ' ἐκείνους πού ἔλαβαν τὴν ἐντολή, ὄχι σ' αὐτὴ πού ὀδηγοῦσε στὴ ζωὴ. Πιὸ καθαρά ὅμως αὐτὸ τὸ ἴδιο τὸ δήλωσε καὶ μὲ τὰ ἐπόμενα, λέγοντας· «γιατί ἡ ἁμαρτία, παίρνοντας ἀφορμὴ ἀπὸ τὴν ἐντολή, μὲ ἐξαπάτησε, καὶ μὲ τὴν παράβασή της μὲ θανάτωσε». Εἶδες παντοῦ καταπιάνεται μὲ τὴν ἁμαρτία, ἀπαλλάσσοντας ἀπὸ κάθε κατηγορία τὸ νόμο; Γι' αὐτὸ καὶ πρόσθεσε λέγοντας· «ὥστε ὁ νόμος εἶναι ἅγιος, καὶ ἡ ἐντολή του εἶναι ἅγια καὶ δίκαιη καὶ εὐεργετική». Ἀλλά, ἐάν θέλετε, ἅς ἀναφέρουμε καὶ τίς ἐξηγήσεις ἐκείνων πού παραποιοῦν αὐτές. Γιατί ἔτσι θά

εἰς μέσον τὸν λόγον ἀγάγωμεν· οὕτω γὰρ σαφέστερα ἔσται τὰ παρ' ἡμῶν λεγόμενα. Τινὲς γὰρ ἐνταῦθα οὐ περὶ τοῦ νόμου Μωϋσέως αὐτόν φασι λέγειν τὰ λεγόμενα, ἀλλ' οἱ μὲν περὶ τοῦ φυσικοῦ, οἱ δὲ περὶ τῆς ἐντολῆς τῆς ἐν τῷ παραδείσῳ δοθείσης. Καὶ μὴν παντα-
5 χοῦ σκοπὸς τῷ Παύλῳ τοῦτον ἀναπαῦσαι τὸν νόμον, πρὸς δὲ ἐκεί-
νους οὐδένα λόγον ἔχει· καὶ μάλα εἰκότως· τοῦτον γὰρ οἱ Ἰουδαῖοι
δεδοικότες καὶ φρίττοντες, ἐφιλονεῖκουν τῇ χάριτι. Τὴν δὲ ἐντολὴν
τὴν ἐν τῷ παραδείσῳ οὐδὲ νόμον ποτὲ φαίνεται καλέσας, οὔτε αὐ-
τὸς οὔτε ἄλλος οὐδεὶς.

10 Ἵνα δὲ καὶ ἀπ' αὐτῶν τῶν εἰρημένων τοῦτο σαφέστερον γέ-
νηται, ἐπεξέλθωμεν τοῖς ῥήμασι, μικρὸν ἀνωτέρω τὸν λόγον ἀνα-
γαγόντες. Περὶ γὰρ πολιτείας ἀκριβοῦς αὐτοῖς διαλεχθεῖς, ἐπήγαγε
λέγων· «ἢ ἀγνοεῖτε, ἀδελφοί, ὅτι ὁ νόμος κυριεύει τοῦ ἀνθρώπου
ἐφ' ὅσον χρόνον ζῆ; Ὡστε καὶ ὑμεῖς ἐθανατώθητε τῷ νόμῳ». Οὐ-
15 κοῦν εἰ περὶ τοῦ φυσικοῦ ταῦτα εἴρηται, εὔρεθησόμεθα μὴ ἔχοντες
νόμον φυσικόν, εἰ δὲ τοῦτο ἀληθές, τῶν ἀλόγων ἐσμὲν ἀνοητότε-
ροι. Ἄλλ' οὐκ ἔστι ταῦτα, οὐκ ἔστι. Περὶ γὰρ τοῦ ἐν τῷ παραδείσῳ
οὐδὲ φιλονεικεῖν ἀναγκαῖον, ἵνα μὴ περιττὸν ἀναδεξόμεθα πόνον,
πρὸς τὰ ὠμολογημένα ἀποδύομενοι. Πῶς οὖν φησι, «τὴν ἀμαρτίαν
20 οὐκ ἔγνω, εἰ μὴ διὰ νόμου»; Οὐ τὴν καθόλου λέγων ἀγνοίαν, ἀλλὰ
τὴν ἀκριβεστέραν γνῶσιν. Εἰ γὰρ περὶ τοῦ φυσικοῦ τοῦτο εἴρηται,
πῶς ἂν τὸ ἐξῆς ἔχοι λόγον; «Ἐγὼ» γὰρ φησὶν, ἔζων χωρὶς νόμου
ποτέ». Οὔτε γὰρ ὁ Ἀδάμ, οὔτε ἄλλος ἄνθρωπος οὐδεὶς οὐδέποτε
25 φαίνεται χωρὶς νόμου ζήσας φυσικοῦ· ὁμοῦ τε γὰρ αὐτὸν ἔπλαττεν
ὁ Θεὸς καὶ ἐκεῖνον ἐνετίθει τὸν νόμον αὐτῷ, σύνοικον ἀσφαλῆ πα-
ρακαθιστὰς τῇ φύσει πάση.

Χωρὶς δὲ τούτων οὐδαμοῦ φαίνεται ἐντολὴν τὸν φυσικὸν νό-
μον καλέσας· τοῦτον δὲ καὶ ἐντολὴν, καὶ δικαίαν καὶ ἀγίαν καλεῖ,
καὶ νόμον πνευματικόν. Ὁ δὲ φυσικὸς οὐκ ἀπὸ Πνεύματος ἡμῖν
30 ἐδόθη· καὶ γὰρ καὶ βάρβαροι καὶ Ἕλληνες καὶ πάντες τὸν νόμον

γίνουν πίο καθαρά τά δικά μας λόγια. Μερικοί λοιπόν ισχυρίζονται ότι ἐδῶ ὁ Παῦλος δέ μιλάει γιά τό νόμο τοῦ Μωυσῆ, ἀλλά γιά τό φυσικό νόμο, ἐνῶ ἄλλοι γιά τήν ἐντολή πού δόθηκε στόν παράδεισο. Ἄλλ' ὅμως παντοῦ σκοπός τοῦ Παύλου ἦταν νά σταματήσει αὐτόν τό νόμο, καί δέν μιλάει καθόλου γιά ἐκείνους τούς νόμους. Καί πολύ φυσικά. Γιατί αὐτόν τό νόμο ἐπειδή φοβοῦνταν καί ἔτρεμαν οἱ Ἰουδαῖοι, γι' αὐτό φιλονεικοῦσαν μέ τή χάρη. Τήν ἐντολή ὅμως πού δόθηκε στόν παράδεισο δέ φαίνεται ποτέ νά τήν ὀνόμασε νόμο, οὔτε αὐτός οὔτε κανεῖς ἄλλος.

Γιά νά γίνει αὐτό σαφέστερα καί ἀπ' αὐτά πού λέχθηκαν, ἄς ἐξετάσουμε μέ ἀκρίβεια τά λόγια, φέρνοντας τό λόγο λίγο παραπάνω. Γιατί, ὅταν τούς μίλησε γιά τή σωστή συμπεριφορά, πρόσθεσε καί εἶπε· «ἤ δέν ξέρετε, ἀδελφοί, ὅτι ὁ νόμος ἐξουσιάζει τόν ἄνθρωπο, ὅσο χρόνο ζεῖ ὁ ἄνθρωπος; Ὡστε καί σεῖς πεθάνετε ὡς πρός τό νόμο». Ἐπομένως, ἐάν αὐτά λέχθηκαν γιά τό φυσικό νόμο, θά βρεθοῦμε νά μήν ἔχουμε φυσικό νόμο. Ἐάν ὅμως αὐτό εἶναι ἀλήθεια, εἴμαστε πίο ἀνόητοι ἀπό τά ἄλογα ζῶα. Ἀλλά δέν εἶναι αὐτά ἀλήθεια, δέν εἶναι. Γιατί γιά τό νόμο πού δόθηκε στόν παράδεισο δέν εἶναι ἀνάγκη οὔτε νά λογομαχοῦμε, γιά νά μή φοροτοῦμε μέ περιττό κόπο, ἀναλαμβάνοντας τόν ἀγῶνα γιά ἐκεῖνα πού ἔχουν γίνει δεκτά. Πῶς λοιπόν λέγει, «τήν ἁμαρτία δέ γνώρισα, παρά μόνο μέ τό νόμο»; Ἐννοώντας ὄχι τήν καθολική ἄγνοια, ἀλλά τήν ἀκριβέστερη γνώση. Γιατί, ἂν αὐτό λέχθηκε γιά τό φυσικό νόμο, πῶς μπορεῖ νά δικαιολογεῖται τό ἐπόμενο; «Γιατί ἐγώ», λέγει, «ζοῦσα κάποτε χωρίς τό νόμο». Γιατί οὔτε ὁ Ἀδάμ, οὔτε κανεῖς ἄλλος ἄνθρωπος ποτέ φαίνεται νά ἐζησε χωρίς τό φυσικό νόμο. Γιατί δημιουργώντας τόν Ἀδάμ ὁ Θεός συγχρόνως τοῦ ἔβαλε μέσα του καί τό νόμο ἐκεῖνο, καθιστώντας αὐτόν πιστό σύντροφο σ' ὅλη τή φύση.

Ἐκτός ὅμως ἀπ' αὐτά, πουθενά δέ φαίνεται νά ὀνόμασε ἐντολή τό φυσικό νόμο, ἐνῶ αὐτόν τόν ὀνομάζει καί ἐντολή, καί δίκαιη καί ἅγια, καί νόμο πνευματικό. Ὁ φυσικός ὅμως νόμος δέ μᾶς δόθηκε ἀπό τό ἅγιο Πνεῦμα, γιατί καί οἱ βάρβαροι καί οἱ Ἕλληνες καί ὅλοι οἱ ἄνθρωποι ἔχουν αὐτόν τό νόμο. Ἐπομένως εἶναι φανε-

τοῦτον ἔχουσιν ἄνθρωποι. Ὅθεν δῆλον, ὅτι περὶ τοῦ Μωϋσαϊκοῦ καὶ ἄνω καὶ κάτω καὶ πανταχοῦ διαλέγεται. Διὸ καὶ ἅγιον αὐτὸν καλεῖ λέγων· «Ὡστε ὁ μὲν νόμος ἅγιος, καὶ ἡ ἐντολὴ ἀγία καὶ δικαία καὶ ἀγαθὴ». Εἰ γὰρ καὶ ἀκάθαρτοι γεγόνασιν οἱ Ἰουδαῖοι μετὰ 5 τὸν νόμον, καὶ ἄδικοι καὶ πλεονέκται, οὐ καταργεῖ τοῦτο τοῦ νόμου τὴν ἀρετὴν, ὡσπερ τοῦ Θεοῦ τὴν πίστιν οὐκ ἀναιρεῖ ἡ ἀπιστία αὐτῶν. Ὡστε ἐξ ἀπάντων τούτων δῆλον, ὅτι περὶ τοῦ Μωϋσέως τὰυτα διαλέγεται νόμου.

6. «Τὸ οὖν ἀγαθόν», φησὶν, «ἐμοὶ γέγονε θάνατος; Μὴ γένοιτο· 10 ἀλλ' ἡ ἁμαρτία, ἵνα φανῇ ἡ ἁμαρτία». Τουτέστιν, ἵνα δευχθῇ ὅσον κακὸν ἡ ἁμαρτία, ἡ ράθυμος προαίρεσις καὶ ἡ ἐπὶ τὸ χεῖρον ὀρμὴ, καὶ αὐτὴ δὲ ἡ πρᾶξις καὶ ἡ διεφθαρμένη γνώμη· τοῦτο γὰρ πάντων αἴτιον τῶν κακῶν. Αὐξεῖ δὲ αὐτὴν, δεικνὺς τῆς τοῦ Χριστοῦ χάριτος τὴν ὑπερβολὴν, καὶ διδάσκων οἴου κακοῦ τὸ τῶν ἀνθρώπων 15 ἀπήλλαξε γένος, ὃ καὶ διὰ τῶν ἰατρικῶν φαρμάκων χεῖρον ἐγίνετο, καὶ διὰ τῶν κωλυόντων ηὔξετο. Διὸ καὶ ἐπάγει λέγων· «ἵνα γένηται καθ' ὑπερβολὴν ἁμαρτωλὸς ἡ ἁμαρτία διὰ τῆς ἐντολῆς». Εἶδες πανταχοῦ πῶς ταύτη συμπλέκεται, καὶ δι' ὧν αὐτῆς κατηγορεῖ, δείκνυσι πάλιν μειζόνως τοῦ νόμου τὴν ἀρετὴν; Οὐδὲ γὰρ μικρὸν 20 ἤνυσε δείξας ὅσον ἡ ἁμαρτία κακόν, καὶ πάντα τὸν ἰὸν αὐτῆς ἐκκαλύψας, καὶ εἰς μέσον προθείς· τοῦτο γὰρ ἐδήλωσεν εἰπὼν, «ἵνα γένηται καθ' ὑπερβολὴν ἁμαρτωλὸς ἡ ἁμαρτία διὰ τῆς ἐντολῆς». Τουτέστιν, ἵνα φανῇ ἡλίκοι κακόν, ἡλίκος ὄλεθρος ἡ ἁμαρτία· τοῦτο δὲ διὰ τῆς ἐντολῆς ἐδείχθη. Ἐκ τούτων καὶ τὴν ὑπεροχὴν δει- 25 κνυσι τῆς χάριτος πρὸς τὸν νόμον· τὴν ὑπεροχὴν, οὐ τὴν μάχην.

Μὴ γὰρ τοῦτο ἴδης, ὅτι χεῖρους ἐγένοντο οἱ δεξάμενοι, ἀλλ' ἐκεῖνο σκόπει, ὅτι οὐ μόνον εἰς ἐπίτασιν τὴν κακίαν ἀγαγεῖν οὐκ ἠθελεν ὁ νόμος, ἀλλὰ καὶ τὴν προϋπάρχουσαν ἐκκόψαι ἐσπούδαζεν. Εἰ δὲ οὐκ ἴσχυε, στεφάνου μὲν ἐκεῖνον ἀπὸ τῆς γνώμης· προσ- 30 κύνει δὲ μειζόνως τοῦ Χριστοῦ τὴν δύναμιν, ἡ ποικίλον οὕτω κακὸν καὶ δυσκαταγώνιστον ἠφάνισέ τε καὶ πρόρριζον ἐκτεμνοῦσα

ρό, ὅτι γιά τό Μωσαϊκό νόμο μιλάει καί παραπάνω καί παρακάτω καί παντοῦ. Γι' αὐτό καί τόν ὀνομάζει ἅγιο λέγοντας· «ὥστε ὁ νόμος εἶναι ἅγιος, καί ἡ ἐντολή του ἅγια καί δίκαιη καί εὐεργετική». Ἐάν λοιπόν ἔγιναν οἱ Ἰουδαῖοι μετά τό νόμο καί ἀκάθαρτοι καί ἄδικοι καί πλεονέκτες, δέν καταργεῖ αὐτό τήν ἀρετή τοῦ νόμου, ὅπως ἀκριβῶς δέν καταργεῖ τήν πίστη στό Θεό ἡ ἀπιστία τους. Ὡστε ἀπ' ὄλα αὐτά εἶναι φανερό, ὅτι αὐτά τά λέγει γιά τό Μωσαϊκό νόμο.

6. «Τό ἀγαθό λοιπόν», λέγει, «ἔγινε γιά μένα θάνατος; μακριά μιά τέτοια σκέψη, ἀλλ' ἡ ἁμαρτία ἔγινε γιά μένα θάνατος, γιά νά φανεῖ ἡ ἁμαρτία». Δηλαδή, γιά νά φανεῖ πόσο κακό εἶναι ἡ ἁμαρτία, ἡ ἀδιάφορη προαίρεση, ἡ ὀρμή πρὸς τό χειρότερο, ἀλλά καί ἡ ἴδια ἡ πράξη καί ἡ κακή ἐπιθυμία. Γιατί αὐτό εἶναι ἡ αἰτία ὄλων τῶν κακῶν. Αὐξάνει ὅμως τήν ἁμαρτία, γιά νά ἀποδείξει τήν ὑπεροχή τῆς χάριτος τοῦ Χριστοῦ, καί νά διδάξει ἀπό ποιό κακό ἀπάλλαξε τό ἀνθρώπινο γένος, πού καί μέ τά φάρμακα τῶν ἰατρῶν γινόταν χειρότερο καί μ' ἐκείνους πού τό ἐμπόδιζαν αὐξανόταν. Γι' αὐτό προσθέτει καί λέγει· «γιά νά γίνει ὑπερβολικά ἁμαρτωλή ἡ ἁμαρτία μέ τήν ἐντολή». Εἶδες πῶς παντοῦ ἡ μάχη του εἶναι ἐναντίον τῆς ἁμαρτίας, καί μέ αὐτά πού τήν κατηγορεῖ, ἀποδεικνύει πάλι περισσότερο τήν ἀρετή τοῦ νόμου; Γιατί δέν κατόρθωσε κάτι μικρό δείχνοντας πόσο κακό εἶναι ἡ ἁμαρτία, φανερώνοντας ὄλο τό δηλητήριο της καί παρουσιάζοντας αὐτήν μπροστά τους. Γιατί αὐτό δήλωσε λέγοντας, «γιά νά γίνει ὑπερβολικά ἁμαρτωλή ἡ ἁμαρτία μέ τήν ἐντολή». Δηλαδή, γιά νά φανεῖ πόσο μεγάλο κακό, πόση μεγάλη καταστροφή εἶναι ἡ ἁμαρτία. Ἀπό αὐτά δείχνει καί τήν ὑπεροχή τῆς χάριτος ἀπό τό νόμο· τήν ὑπεροχή, ὄχι τή μάχη.

Μή λοιπόν δεῖς αὐτό, ὅτι ἔγιναν χειρότεροι ἐκεῖνοι πού τόν δέχθηκαν, ἀλλ' ἐκεῖνο νά προσέχεις, ὅτι ὁ νόμος ὄχι μόνο δέν ἤθελε νά ὀδηγήσει σέ αὐξηση τῆς κακίας, ἀλλά καί προσπαθοῦσε νά ξερριζώσῃ ἐκείνη πού ὑπῆρχε ἀπό προηγουμένως. Ἐάν ὅμως δέν τό κατόρθωσε αὐτό, νά στεφανῶνεις τό νόμο ἀπό τή διάθεσή του, ἀλλά νά προσκυνᾷς περισσότερο τή δύναμη τοῦ Χριστοῦ, ἡ ὁποία ἓνα τόσο πολύμορφο καί δυσκολονίκητο κακό καί τό ἔξα-

ἀνέσπασεν. Ἀμαρτίαν δὲ ὅταν ἀκούσης, μὴ δύναμίν τινα ἐνυπόστατον νομίσης, ἀλλὰ τὴν πρᾶξιν τὴν πονηράν, ἐπιγινομένην τε καὶ ἀπογινομένην αἰεί, καὶ οὔτε πρὸ τοῦ γενέσθαι οὔσαν, καὶ μετὰ τὸ γενέσθαι πάλιν ἀφανιζομένην. Διὰ γὰρ τοῦτο καὶ νόμος ἐδόθη· νόμος δὲ οὐδέποτε ἐπ' ἀναιρέσει τῶν φυσικῶν δίδοται, ἀλλ' ἐπὶ διορθώσει τῆς κατὰ προαίρεσιν πονηρᾶς πράξεως. Καὶ τοῦτο καὶ οἱ ἔξωθεν ἴσασιν νομοθέται, καὶ πᾶσα ἡ τῶν ἀνθρώπων φύσις. Τὰ γὰρ ἐκ ραθυμίας γινόμενα κακὰ ἀναστέλλουσι μόνον, οὐ τὰ τῆ φύσει συγκεκληρωμένα ἐπαγγέλλονται ἐκκόπτειν· οὐδὲ γὰρ δυνατόν.
 10 Τὰ γὰρ τῆς φύσεως ἀκίνητα μένει, ὃ πολλάκις πρὸς ὑμᾶς καὶ ἐν ἑτέραις εἰρήκαμεν διαλέξεσι.

7. Διόπερ τοὺς ἀγῶνας τούτους ἀφέντες, τὸν ἠθικὸν πάλιν γυμνάσωμεν λόγον· μᾶλλον δὲ καὶ τοῦτο τὸ μέρος τῶν ἀγῶνων ἐκείνων ἐστίν. Ἐὰν γὰρ κακίαν ἐκβάλωμεν, καὶ ἀρετὴν εἰσαγάγωμεν,
 15 καὶ διὰ τούτων σαφῶς διδάξομεν, ὅτι οὐ φύσει πονηρὸν ἡ κακία, καὶ τοὺς ζητοῦντας πόθεν τὰ κακὰ, οὐκ ἀπὸ λόγων μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τῶν πραγμάτων ἐπιστομίσαι δυνησόμεθα ραδίως, τῆς μὲν αὐτῆς κοινωνοῦντες αὐτοῖς φύσεως, ἀπηλλαγμένοι δὲ τῆς πονηρίας αὐτῶν. Μὴ γὰρ δὴ τοῦτο ἴδωμεν, ὅτι ἐπίπονον ἡ ἀρετὴ, ἀλλ' ὅτι
 20 κατορθωθῆναι δυνατόν· ἐὰν δὲ σπουδάζωμεν, καὶ κοῦφον ἡμῖν ἔσται καὶ εὐκολον. Εἰ δὲ τὴν ἡδονὴν μοι λέγεις τῆς κακίας, λέγε καὶ τὸ τέλος αὐτῆς· εἰς γὰρ θάνατον αὕτη καταστρέφει, καθάπερ ἡ ἀρετὴ εἰς τὴν ζωὴν ἡμᾶς χειραγωγεῖ. Μᾶλλον δέ, εἰ δοκεῖ, καὶ πρὸ τοῦ τέλους ἑκατέραν αὐτῶν ἐξετάσωμεν· ὁψόμεθα γὰρ τὴν μὲν κα-
 25 κίαν πολλὴν ἔχουσαν τὴν ὀδύνην, τὴν δὲ ἀρετὴν τὴν ἡδονὴν. Τί γὰρ ἀλγεινότερον, εἰπέ μοι, συνειδότος πονηροῦ; τί δὲ ἡδιον ἐλπίδος χρηστῆς; Οὐδὲν γὰρ οὕτως, οὐδὲν κόπτειν ἡμᾶς εἴωθεν καὶ πιέζειν, ὡς προσδοκία πονηρά· οὐδὲν οὕτως ἀνέχει καὶ μικροῦ πέτεσθαι ποιεῖ, ὡς συνειδὸς ἀγαθόν.

30 Καὶ τοῦτο καὶ ἀπὸ τῶν παρ' ἡμῖν γινομένων ἔστι μαθεῖν. Τῶν γὰρ διὰ τοῦ στενωποῦ χωροῦντων ἐπαιτῶν, καὶ μηδὲν ἑαυ-

φάνισε καί, ἀφοῦ τό ἔκοψε σύρριζα, τό κατέστρεψε. Ὅταν ὁμως ἀκούσεις ἀμαρτία, νά μή νομίσεις κάποια δύναμη πού ἔχει υπόστασι, ἀλλά τήν πράξη τήν κακή, πού πάντοτε καί γίνεται καί χάνεται, καί οὔτε πρὶν νά γίνει ὑπάρχει, καί ἀφοῦ γίνει πάλι ἐξαφανίζεται. Γιατί γι' αὐτό δόθηκε καί ὁ νόμος. Ὁ νόμος ὁμως ποτέ δέ δίνεται γιά τήν κατάργησι τῶν φυσικῶν πραγμάτων, ἀλλά γιά τήν διόρθωσι τῆς πονηρῆς πράξεως πού γίνεται ἀπό κακή προαίρεσι. Καί αὐτό τό ξέρουν καί οἱ ἐθνικοὶ νομοθέτες καί ὄλο τό ἀνθρώπινο γένος. Γιατί σταματοῦν μόνο τά κακά πού γίνονται ἀπό ἀδιαφορία, δέν ὑπόσχονται νά ξερριζώσουν αὐτά πού εἶναι ἐνωμένα μέ τή φύσι, γιατί δέν εἶναι δυνατό. Καθόσον ἐκεῖνα πού ἀνήκουν στή φύσι παραμένουν ἀκίνητα, πράγμα πού πολλές φορές σᾶς ἔχουμε πεῖ καί σέ ἄλλες ὁμιλίαις.

7. Γι' αὐτό ἀκριβῶς, ἀφοῦ ἀφήσουμε τοὺς ἀγῶνες αὐτούς, ἄς ἀσχοληθοῦμε πάλι μέ τόν ἠθικό λόγο· ἡ καλύτερα καί αὐτό τό μέρος τῶν ἀγῶνων ἀνήκει σ' ἐκείνους. Γιατί, ἂν ἀπομακρύνουμε τήν κακία καί βάλουμε μέσα μας τήν ἀρετή, μέ αὐτά θά διδάξουμε καθαρά ὅτι δέν εἶναι ἀπό τή φύσι τῆς πονηροῦ πράγμα ἡ κακία, καί ἐκείνους πού προσπαθοῦν νά βροῦν ἀπό ποῦ προέρχονται τά κακά, ὄχι μόνο μέ τά λόγια, ἀλλά καί μέ τά πράγματα θά μπορέσουμε εὐκολά νά τοὺς ἀποστομώσουμε, ἐπειδή συμμετέχουμε στήν ἴδια μέ αὐτούς φύσι, ἐνῶ εἴμαστε ἀπαλλαγμένοι ἀπό τήν πονηρία τους. Ἄς μή δοῦμε λοιπόν, ὅτι ἡ ἀρετή εἶναι δύσκολο πράγμα, ἀλλ' ὅτι εἶναι δυνατό νά κατορθωθεῖ, καί ἐάν προσπαθοῦμε, θά γίνει γιά μᾶς ἐλαφρό καί εὐκολο πράγμα. Ἐάν ὁμως μοῦ ἀναφέρεις τήν ἡδονή τῆς κακίας, νά πεῖς καί τό τέλος τῆς. Γιατί αὐτή ὁδηγεῖ σέ θάνατο, ὅπως ἀκριβῶς πάλι ἡ ἀρετή μᾶς ὁδηγεῖ στή ζωή. Ἡ καλύτερα, ἂν θέλεις, ἄς ἐξετάσουμε τήν καθεμιά καί πρὶν ἀπό τό τέλος τους. Γιατί θά δοῦμε πῶς ἡ κακία ἔχει πολύ πόνον, ἐνῶ ἡ ἀρετή πολλή ἡδονή. Τί λοιπόν εἶναι πιό εὐχάριστο ἀπό τήν ἀγαθή ἐλπίδα; Γιατί τίποτε, τίποτε συνήθως δέ μᾶς πληγώνει καί δέ μᾶς πιέζει τόσο, ὅσο ἡ πονηρὴ προσδοκία· τίποτε δέ μᾶς στηρίζει τόσο, καί σχεδόν μᾶς κάνει νά πετᾶμε, ὅσο ἡ ἀγαθὴ συνείδησι.

Καί αὐτό εἶναι δυνατό νά τό μάθουμε καί ἀπ' αὐτά πού γίνονται σ' ἐμᾶς. Γιατί ἀπό τοὺς ἐπαῖτες πού βαδίζουν στό στενὸ δρόμο

τοῖς συνειδότην πονηρόν, οἱ τὸ δεσμωτήριον οἰκοῦντες καὶ κατα-
 δίκην ἀναμένοντες, κἂν μυριάκις τρυφῆς ἀπολαύωσιν, ἀλγεινότε-
 ρον ζῶσιν· ἢ γὰρ προσδοκία τῶν δεινῶν οὐκ ἀφήσι τῶν ἐν χερσὶν
 ἡδέων αἰσθάνεσθαι. Καὶ τί λέγω τοὺς δεσμώτας; Τῶν γὰρ ἕξω
 5 διατριβόντων καὶ πλουτούντων, πονηρά τε συνειδότην ἑαυτοῖς,
 ἄμεινόν εἰσι πολλῶ διακειμένοι οἱ κάμνοντες χειροτέχαι, καὶ δι'
 ὄλης ἡμέρας πόνοις συζῶντες. Καὶ τοὺς μονομάχους δὲ διὰ τοῦτο
 ταλανίζομεν, καίτοιγε ἐν καπηλείοις ὀρῶντες μεθύοντας, τρυφῶν-
 τας, γαστριζομένους, καὶ πάντων ἀθλιωτέρους εἶναι φαμεν, ὅτι
 10 πολλῶ μείζων τῆς ἡδονῆς ἐκείνης ἢ τῆς προσδοκωμένης τελευτῆς
 συμφορά. Εἰ δὲ ἐκείνοις ἡδὺς οὗτος ὁ βίος εἶναι δοκεῖ, ἀναμνήσθη-
 τε τοῦ λόγου, οὗ συνεχῶς λέγω πρὸς ὑμᾶς, ὅτι οὐδὲν θαυμάσιον μὴ
 φυγεῖν κακίας πικρίαν καὶ λύπην ἐν κακίᾳ ζῶντα. Ἴδου γὰρ πρᾶ-
 γμα οὕτως ἐπάρατον ἐπέραστον τοῖς μετιοῦσιν εἶναι δοκεῖ. Ἄλλ' οὐ
 15 διὰ τοῦτο αὐτοὺς μακαρίζομεν, ἀλλὰ καὶ δι' αὐτὸ μὲν οὖν τοῦτο τα-
 λανίζομεν, ὅτι οὐδὲ οἱ τῶν κακῶν εἰσιν, ἴσασι.

Τί δὲ ἂν εἴποις περὶ τῶν μοιχῶν, οἱ διὰ μικρὰν ἡδονὴν καὶ
 δουλείαν ἀπρεπῆ καὶ χρημάτων δαπάνην καὶ φόβον διηνεκῆ καὶ
 βίον ἀπλῶς τὸν τοῦ Κάϊν ὑπομένουσι, μᾶλλον δὲ ἐκείνου πολλῶ
 20 χαλεπώτερον, καὶ τὰ παρόντα δεδοικότες καὶ τὰ μέλλοντα τρέμον-
 τες, καὶ φίλους καὶ ἐχθροὺς ὑποπτεύοντες, καὶ τοὺς εἰδότας καὶ
 τοὺς μὴδὲν εἰδότας; Καὶ οὐδὲ ἤνικα ἂν καθεύδωσι, ταύτης ἀπαλ-
 λάττονται τῆς ἀγωνίας, τοῦ πονηροῦ συνειδότος ὄνειρατα πολλῶν
 γέμοντα φόβων ἀναπλάττοντος αὐτοῖς, καὶ ἐκδειματοῦντος οὕτως.
 25 Ἄλλ' οὐχ ὁ σώφρων τοιοῦτος, ἀλλ' ἐν ἀνέσει καὶ ἐλευθερίᾳ πολλῆ
 τὸν ἅπαντα διάγει βίον. Ἀντίστησον τοίνυν ἐκείνη τῇ μικρᾷ ἡδονῇ
 τὰ πολλὰ κύματα τῶν φόβων τούτων, καὶ τῷ βραχεῖ πόνῳ τῆς ἐγ-
 κρατείας τὴν γαλήνην τῆς διηνεκοῦς ζωῆς, καὶ ὄψει ταύτην ἐκείνης
 οὔσαν ἡδίω. Ὁ δὲ ἀρπάζειν βουλόμενος, εἶπέ μοι, καὶ τοῖς ἄλλο-

καί δέν φέρουν μαζί τους κανένα κακό, οί φυλακισμένοι πού περιμένουν τήν καταδίκη τους, καί ἄν ἀκόμη ἀπολαμβάνουν ἀπειρες φορές τήν καλοπέραση, ζοῦν πιά ὀδυνηρά, γιατί ἡ ἀναμονή τῶν κακῶν δέν τούς ἐπιτρέπει νά αἰσθάνονται τά εὐχάριστα πού βρίσκονται στά χέρια τους. Καί γιατί ἀναφέρω τούς φυλακισμένους; Γιατί ἀπό ἐκείνους πού ζοῦν καί πλουτίζουν ἔξω, καί διαισθάνονται στόν ἑαυτό τους κακά, εἶναι πολύ καλύτερα οί χειροτέχνες πού ἐργάζονται καί ζοῦν ὅλη τήν ἡμέρα μέ κόπους. Καί τούς μονομάχους γι' αὐτό τούς ταλανίζουμε, ἄν καί τούς βλέπουμε νά μεθοῦν στά καπηλεῖα, νά διασκεδάζουν, νά τρώγουν λαίμαργα, καί λέμε πώς εἶναι πιά δυστυχισμένοι ἀπ' ὅλους, ἐπειδή εἶναι πολύ μεγαλύτερη ἀπό τήν εὐχαρίστηση ἐκείνη ἡ συμφορά τοῦ θανάτου πού ἀναμένεται. Ἐάν ὁμως σ' ἐκείνους ἡ ζωὴ αὐτή φαίνεται πώς εἶναι εὐχάριστη, νά θυμηθεῖτε τό λόγο, πού συνέχεια σᾶς λέγω, ὅτι δηλαδή δέν εἶναι καθόλου παράδοξο νά μὴν ἀποφύγει τήν πικρία καί τή λύπη τῆς κακίας ἐκεῖνος πού ζεῖ μέσα στήν κακία. Νά λοιπόν, πράγμα τόσο μισητό φαίνεται πώς εἶναι ἀξιαγάπητο σ' ἐκείνους πού τό ἐπιδιώκουν. Δέν τούς μακαρίζουμε ὁμως γι' αὐτό, ἀλλά καί γι' αὐτό ἀκριβῶς τό ἴδιο τούς ταλανίζουμε, γιατί δέν γνωρίζουν σέ ποιό σημεῖο τῶν κακῶν βρίσκονται.

Τί ὁμως μπορεῖς νά πεῖς γιά τούς μοιχούς, οί ὁποῖοι γιά λίγη εὐχαρίστηση ὑπομένουν καί ἀπειρη δουλεῖα καί δαπάνη καί διαρκή φόβο καί ζωὴ γενικά σάν τοῦ Κάιν, ἡ καλύτερα καί πολύ χειρότερη ἀπ' αὐτόν, διότι καί τά παρόντα φοβοῦνται, καί τά μελλοντικά τρέμουν, καί ὑποψιάζονται φίλους καί ἐχθρούς, καί ἐκείνους πού γνωρίζουν καί ἐκείνους πού δέν γνωρίζουν τίποτε; Καί οὔτε ὅταν κοιμοῦνται ἀπαλλάσσονται ἀπό τήν ἀγωνία αὐτή, ἀφοῦ ἡ πονηρὴ τους συνείδηση ξαναπλάθει σ' αὐτούς ὄνειρα πού εἶναι γεμάτα μέ πολλούς φόβους, καί τούς κατατρομάζει ἔτσι. Ὁ ἐγκρατής ὁμως δέν εἶναι τέτοιος, ἀλλά ζεῖ ὅλη του τή ζωὴ μέ ἄνεση καί ἐλευθερία πολλή. Κάνε σύγκριση λοιπόν τά πολλά κύματα τῶν φόβων αὐτῶν μέ τή μικρὴ εὐχαρίστηση ἐκείνη, καί τή γαλήνη τῆς αἰώνιας ζωῆς μέ τό σύντομο κόπο τῆς ἐγκράτειας, καί θά δεῖς πώς αὐτὴ εἶναι πιά εὐχάριστη ἀπό ἐκείνη. Ἐκεῖνος πού θέλει νά ἀρπά-

τρίοις ἐπιτίθεσθαι χρήμασιν, οὐχὶ μυρίους ὑπομένει πόνους, περι-
τρέχων, κολακεύων δούλους, ἐλευθέρους, θυρωρούς, φοβῶν, ἀπει-
λῶν, ἀναισχυντῶν, ἀγρυπνῶν, τρέμων, ἀγωνιῶν, ὑφορώμενος
ἅπαντα; Ἄλλ' οὐχ ὁ χρημάτων καταφρονῶν τοιοῦτος, ἀλλὰ καὶ οὐ-
5 τος πάλιν πολλῆς ἀπολαύει τῆς ἡδονῆς, ἐν ἀδείᾳ ζῶν καὶ μετὰ
ἀσφαλείας ἀπάσης.

Καὶ τὰ ἄλλα δὲ εἴ τις ἐπέλθοι τῆς κακίας μέρη, πολὺν τὸν θό-
ρυβον ὄψεται, πολλοὺς τοὺς σκοπέλους. Καὶ τὸ δὴ μεῖζον, ὅτι ἐπὶ
μὲν τῆς ἀρετῆς πρῶτα μὲν τὰ ἐπίπονα, μετὰ δὲ ταῦτα τὰ ἡδέα,
10 ὥστε καὶ ταύτη τὸν πόνον κουφίζεσθαι, ἐπὶ δὲ τῆς κακίας ἀντι-
στρόφως· μετὰ τὴν ἡδονὴν αἱ ὀδύνη καὶ αἱ κολάσεις, ὥστε καὶ ἐν-
τεῦθεν τὴν ἡδονὴν ἀφανίζεσθαι. Ὡσπερ γὰρ ὁ στεφάνους ἀναμέ-
νων, οὐδενὸς αἰσθάνεται τῶν παρόντων φορτικῶν, οὕτως ὁ μετὰ
τὴν ἡδονὴν κολάσεις προσδοκῶν, οὐ δύναται καρποῦσθαι καθαρὰν
15 εὐφροσύνην, τοῦ φόβου πάντα διαταράττοντος. Μᾶλλον δέ, εἴ τις
ἀκριβῶς ἐξετάσειε, καὶ πρὸ τῆς κολάσεως τῆς ἐπὶ τούτοις κειμέ-
νης πολλὴν καὶ ἐν αὐτῷ τῷ τολμᾶσθαι τὴν κακίαν ὀδύνην εὐροι
τις ἂν γινομένην. Καὶ εἰ δοκεῖ, τοῦτο ἐπὶ τῶν τὰ ἀλλότρια ἀρπαζόν-
των ἐξετάσωμεν, ἢ καὶ τῶν ὀπωσοῦν χρήματα περιβαλλομένων·
20 καὶ φόβους ἀποστήσαντες καὶ κινδύνους καὶ τρόμον καὶ ἀγωνίαν
καὶ φροντίδα καὶ πάντα ταῦτα, ὑποθώμεθα εἶναι τινα ἀπραγμόνως
πλουτοῦντα, καὶ περὶ τῆς φυλακῆς τῶν ὄντων θάρροῦντα, ὅπερ
ἀμήχανον, πλὴν ἀλλ' ὁμῶς κείσθω τῷ λόγῳ· ποίαν οὖν οὕτως καρ-
πώσεται ἡδονήν; Ὅτι πολλὰ περιεβάλετο; Ἄλλ' αὐτὸ μὲν οὖν τοῦ-
25 το οὐκ ἀφήσιν αὐτὸν εὐφραίνεισθαι· ἕως γὰρ ἂν ἐτέρων πλειόνων
ἐπιθυμῇ, ἐπιτείνεται τὰ τῆς βασάνου.

Ἡ γὰρ ἐπιθυμία, ὅταν στή, τότε παρέχει τὴν ἡδονήν· ἐπεὶ καὶ
διψῶντες τότε ἀνακτώμεθα ἑαυτούς, ὅταν ὅσον βουλόμεθα πίνω-
μεν· ἕως δ' ἂν διψῶμεν, κἂν πάσας ἐξαντλήσωμεν τὰς πηγὰς, μεί-
30 ζων ἡμῖν ἢ βάσανος γίνεται, κἂν μυρίους ἐκπίωμεν ποταμούς, χα-

ζει, πές μου, καί νά ἐπιτίθεται στά ξένα χρήματα, δέν ὑπομένει πάρα πολλούς κόπους, ὅταν τρέχει ἐδῶ καί ἐκεῖ, κολακεύει δούλους, ἐλεύθερους, θυρωρούς, φοβερίζει, ἀπειλεῖ, συμπεριφέρεται ἀναίσχυντα, ξαγρυπνάει, τρέμει, ἀγωνιᾷ, ὑποψιάζεται τά πάντα; Ἐκεῖνος ὅμως πού περιφρονεῖ τά χρήματα δέν εἶναι τέτοιος, ἀλλά καί αὐτός πάλι ἀπολαμβάνει πολλή εὐχαρίστηση, ἀφοῦ ζεῖ χωρίς φόβο καί μέ κάθε ἀσφάλεια.

Καί τά ἄλλα εἶδη τῆς κακίας ἂν ἐξετάσει κανεῖς, θά δεῖ πολύ θόρυβο, πολλά ἐμπόδια. Καί τό μεγαλύτερο, ὅτι στήν ἀρετή πρῶτα εἶναι τά δύσκολα, ἐνῶ ὕστερα τά εὐχάριστα, ὥστε καί ἔτσι νά ἀνακουφίζεται ὁ κόπος· στήν κακία ὅμως εἶναι ἀντίστροφα, ὕστερα ἀπό τήν εὐαχαρίστηση ἀκολουθοῦν οἱ πόνοι καί οἱ τιμωρίες, ὥστε καί ἀπό ἐδῶ νά ἐξαφανίζεται ἡ εὐχαρίστηση. Γιατί, ὅπως ἀκριβῶς ἐκεῖνος πού περιμένει στεφάνια, δέν αισθάνεται τίποτε ἀπό τά παρόντα ἐνοχλητικά πράγματα, ἔτσι ἐκεῖνος πού μετά τήν εὐχαρίστηση περιμένει τιμωρίες, δέν μπορεῖ νά ἀπολαύσει καθαρῆ εὐφροσύνη, ἀφοῦ ὅλα τά ἀνατρέπει ὁ φόβος. Ἡ καλύτερα, ἂν κανεῖς ἐξετάσει μέ προσοχή, καί πρὶν ἀπό τήν τιμωρία πού ὑπάρχει γι' αὐτούς καί στήν ὥρα ἀκριβῶς πού τολμοῦν τήν κακία θά βρεθεῖ νά ὑπάρχει πολὺς πόνος. Καί ἂν θέλεις, ἄς ἐξετάσουμε αὐτό σ' ἐκείνους πού ἀρπάζουν τά ξένα, ἢ καί σ' ἐκείνους πού προσπαθοῦν κατὰ κάποιο τρόπο νά κερδίσουν χρήματα. Καί ἀφοῦ ἀπομακρύνουμε φόβους καί κινδύνους, τρόπο καί ἀγωνία καί φροντίδα καί ὅλα αὐτά, ἄς ὑποθέσουμε ὅτι ὑπάρχει κάποιος πού πλουτίζει χωρίς κόπο καί πού δέ φοβᾶται γιά τή φύλαξη τῶν ὑπαρχόντων, πράγμα ἀδύνατο, ἀλλ' ὅμως ἄς εἶναι δεδομένο στό λόγο. Ποιά λοιπόν εὐχαρίστηση θ' ἀπολαύσει αὐτός; Ὅτι κέρδισε πολλά; Ἀλλά τοῦτο ἀκριβῶς δέν τόν ἀφήνει νά εὐχαριστεῖται. Γιατί μέχρι πού θά ἐπιθυμεῖ ἄλλα περισσότερα, αὐξάνονται τά βάσανά του.

Γιατί ἡ ἐπιθυμία, ὅταν σταματήσει, τότε δίνει τήν εὐχαρίστηση. Ἀφοῦ καί ὅταν διψοῦμε, τότε συνερχόμεστε, ὅταν πιοῦμε ὅσο θέλουμε· ἐνῶ ὅσο θά διψοῦμε, καί ἂν ἀκόμη ἀδειάσουμε ὄλες τίς πηγές, γίνεται μεγαλύτερη ἡ δοκιμασία μας· καί ἂν ἀκόμη πιοῦμε πάρα πολλούς ποταμούς, γίνεται πῶ φοβερή ἡ τιμωρία.

λεπώτερα τὰ τῆς κολάσεως. Καὶ σὺ τοίνυν ἂν τὰ τοῦ κόσμου
 λάβῃς, ἔτι δὲ ἐπιθυμῆς, μείζονα εἰργάσω τὴν κόλασιν, ὅσω πλειό-
 νων ἀπεγεύσω. Μὴ τοίνυν ἀπὸ τοῦ πολλὰ περιβάλλεσθαι νόμιζέ
 σοι προσγίνεσθαί τινα ἡδονήν, ἀλλ' ἀπὸ τοῦ μὴ θέλειν πλουτεῖν.
 5 ἔάν γὰρ ἐπιθυμῆς πλουτεῖν, οὐδέποτε παύσῃ μαστιζόμενος. Ἐρως
 γὰρ ἔστιν οὗτος ἀτέλεστος, καὶ ὅσωπερ ἂν πλείονα προέλθῃς ὁδόν,
 τοσούτῳ μᾶλλον τοῦ τέλους ἀφέστηκας. Ἄρ' οὖν οὐκ αἰνιγμα τοῦ-
 το καὶ παραπληξία καὶ ἐσχάτη μανία;

Ἀποστῶμεν τοίνυν ἐκ πρώτης τῶν κακῶν· μᾶλλον δὲ μηδὲ
 10 ὅλως ἀψῶμεθα τῆς τοιαύτης ἐπιθυμίας· κἂν ἀψῶμεθα δέ, ἐκ προ-
 ομιμίων ἀποπηδήσωμεν· ὅπερ ὁ παροιμισιαστὴς περὶ πόρνης γυναι-
 κὸς παραινεῖ λέγων, «ἀποπήδησον, μὴ ἐγχρονίσης, καὶ μὴ ἔλθῃς
 ἐπὶ θύραις οἴκων αὐτῆς», τοῦτό σοι καὶ ἐγὼ περὶ τῆς φιλοχρημα-
 τίας λέγω. Ἄν γὰρ ἐμπέσῃς κατὰ μικρὸν εἰς τὸ πέλαγος εἰσιῶν τῆς
 15 μανίας ἐκείνης, δυσκόλως ἐπανελθεῖν δυνήσῃ. Καὶ καθάπερ ἐν
 τοῖς ἰλίγγοις κἂν μυριάκις φιλονεικῆς, οὐ περιέσῃ ραδίως, οὕτω,
 καὶ πολλῶ χαλεπώτερον, εἰς τὸ βάθος τῆς ἐπιθυμίας ταύτης ἐμπε-
 σῶν, ἀπολεῖς σεαυτὸν μετὰ τῶν ὄντων ἀπάντων.

8. Διό, παρακαλῶ, τὴν ἀρχὴν φυλαττώμεθα, καὶ τὰ μικρὰ φεύ-
 20 γωμεν κακά· τὰ γὰρ μεγάλα ἀπὸ τούτων τίκτεται. Ὁ γὰρ καθ' ἕκα-
 στον ἀμάρτημα μαθῶν λέγειν, 'οὐδὲν παρὰ τοῦτο', κατὰ μικρὸν
 πάντα ἀπολεῖ. Τοῦτο γοῦν τὴν κακίαν εἰσήγαγε, τοῦτο τὰς θύρας
 ἀνέωξε τῷ ληστῇ, τοῦτο τῆς πόλεως τὰ τεῖχη κατέβαλε, τὸ καθ'
 ἕκαστον λέγειν, 'οὐδὲν παρὰ τοῦτο'. Οὕτω καὶ ἐπὶ τῶν σωμάτων τὰ
 25 μέγιστα αὐξεται νοσήματα, ὅταν τὰ μικρὰ καταφρονῆται. Ὁ Ἡσαῦ
 εἰ μὴ προέδωκε τὰ πρωτοτόκια, οὐκ ἂν ἀνάξιος ἐγένετο τῶν εὐλο-
 γιῶν· εἰ μὴ τῶν εὐλογιῶν ἀνάξιον ἑαυτὸν κατέστησεν, οὐκ ἂν εἰς
 ἀδελφοκτονίαν προελθεῖν ἐπεθύμησεν. Ὁ Κάϊν εἰ μὴ τῶν
 πρωτείων ἠράσθη, ἀλλὰ τῷ Θεῷ παρεχώρησε τούτων, οὐκ ἂν
 30 ἔσχε τὰ δευτερεῖα· τὰ δευτερεῖα ἔχων πάλιν, εἰ τῆς παραινέσεως
 ἤκουσεν, οὐκ ἂν ὤδινε τὸν φόνον· πάλιν τὸν φόνον ἐργασάμενος, εἰ

Καί σύ λοιπόν ἂν λάβεις τά πράγματα τοῦ κόσμου, ἀλλ' ἐξακολουθεῖς νά ἐπιθυμεῖς, ἔκαμες μεγαλύτερη τήν τιμωρία τόσο, ὅσα περισσότερα δοκίμασες. Νά μή νομίζεις λοιπόν πῶς δημιουργεῖται σέ σένα κάποια ἡδονή ἀπό τό ὅτι ἔχεις πολλά, ἀλλ' ἀπό τό νά μή θέλεις νά πλουτίζεις. Γιατί, ἂν ἐπιθυμεῖς νά πλουτίζεις, ποτέ δέ θά σταματήσεις νά βασανίζεσαι. Γιατί ἔρωτας εἶναι αὐτός χωρίς τέλος, καί ὅσο περισσότερο δρόμο βαδίσεις, τόσο περισσότερο ἀπομακρύνθηκες ἀπό τό τέλος. Ἔραγε λοιπόν δέν εἶναι αἰνίγμα αὐτό καί παραφροσύνη καί ἡ χειρότερη τρέλλα;

Πρῶτα ἀπ' ὅλα λοιπόν ἄς ἀπομακρυνθοῦμε ἀπό τά κακά. Ἡ καλύτερα, ἄς μήν ἐπιχειρήσουμε καθόλου μιά τέτοια ἐπιθυμία· ἀλλά καί ἂν τήν ἐπιχειρήσουμε, ἄς ἀπομακρυνθοῦμε ἀπό τήν ἀρχή, πράγμα πού ὁ παροικιαστής συμβουλεύει γιά πόρνη γυναίκα, λέγοντας· «ἀπομακρύνσου, μήν μπεῖς, καί μήν πλησιάσεις στίς πόρτες τοῦ σπιτιοῦ της»¹⁴. Τό ἴδιο καί ἐγώ σοῦ λέγω γιά τή φιλαργυρία. Γιατί, ἂν πέσεις καί μπεῖς λίγο μέσα στό πέλαγος τῆς μαγνίας αὐτῆς, δύσκολα θά μπορέσεις νά ἐπιστρέψεις. Καί ὅπως ἀκριβῶς στούς Ἰλιγγους, καί ἂν ἀκόμη χίλιες φορές ἀγωνισθεῖς, δέ θά σωθεῖς εὐκολα, ἔτσι καί πολύ χειρότερα, ὅταν πέσεις στό βάθος τῆς ἐπιθυμίας αὐτῆς, θά καταστρέψεις τόν ἑαυτό σου μαζί μέ ὅλα τά ὑπάρχοντα.

8. Γι' αὐτό, παρακαλῶ, ἄς προσέχουμε τήν ἀρχή, καί ἄς ἀποφύγουμε τά μικρά κακά, καθόσον ἀπό αὐτά προέρχονται τά μεγάλα. Γιατί ἐκεῖνος πού ἔμαθε σέ κάθε ἀμάρτημα νά λέγει, τίποτε ἄλλο ἐκτός ἀπ' αὐτό, σιγά - σιγά θά τά χάσει ὅλα. Αὐτό λοιπόν ἔφερε τήν κακία, αὐτό ἀνοιξε τίς πόρτες στό ληστή, αὐτό γκρέμισε τά τείχη τῆς πόλεως, τό νά λέμε δηλαδή σέ κάθε ἀμάρτημα, τίποτε ἄλλο ἐκτός ἀπό αὐτό. Ἔτσι καί στά σώματα αὐξάνουν οἱ πιό μεγάλες ἀρρώστιες, ὅταν περιφρονοῦνται οἱ μικρές. Ὁ Ἡσαῦ ἂν δέν παρέδινε τά πρωτοτόκια, δέ θά γινόταν ἀνάξιος γιά τίς εὐλογίες, καί ἂν δέν καταστοῦσε τόν ἑαυτό του ἀνάξιο γιά τίς εὐλογίες δέ θά ἐπιθυμοῦσε νά φθάσει στήν ἀδελφοκτονία. Ὁ Κάιν ἐάν δέν ἀγαποῦσε πολύ τά πρωτεῖα, ἀλλά τά παραχωροῦσε στό Θεό, δέ θά εἶχε τή δεύτερη θέση· ὅταν πάλι εἶχε τή δεύτερη θέση, ἂν ἄκουε τή συμβουλή, δέ θά ἔκαμε τό φόνο· ἀφοῦ πάλι ἔκαμε τό φόνο, ἂν

πρὸς μετάνοιαν ἤλθε, τοῦ Θεοῦ καλοῦντος αὐτόν, καὶ μὴ ἀναισχύντως ἀπεκρίνατο, οὐκ ἂν τὰ μετὰ ταῦτα ὑπέμεινε δεινά.

Εἰ δὲ οἱ πρὸ τοῦ νόμου ἀπὸ τῆς ραθυμίας ταύτης κατὰ μικρὸν εἰς αὐτὸν τὸν πυθμένα τῆς κακίας ἤλθον, ἐνόησον τί πεισόμεθα 5 ἡμεῖς οἱ πρὸς μείζονα καλούμενοι σκάμματα, ἂν μὴ μετὰ ἀκριβείας ἑαυτοῖς προσέχωμεν, καὶ τοὺς σπινθῆρας τῶν κακῶν, πρὶν ἢ τὴν πυρὰν ἀναφθῆναι, προλαβόντες σβεννύωμεν. Οἷόν τι λέγω· ἐπιорκεῖς συνεχῶς; Μὴ πρὸς τοῦτο στήῃς μόνον, ἀλλὰ καὶ τὸ ὀμνῦναι 10 ἄνελε, καὶ οὐ δεήσῃ πόνου λοιπόν· πολὺ γὰρ δυσκολώτερον, ὀμνύντα μὴ ἐπιорκεῖν, ἢ μηδὲ ὀμνῦναι ὄλωσ. Ὑβριστῆς εἶ καὶ λοιδορος καὶ πλήκτης; Γράψον σεαυτῷ νόμον μὴ ὀργίζεσθαι μηδὲ κρᾶζειν ὄλωσ, καὶ συναναιρεῖται τῇ ρίζῃ καὶ ὁ καρπός. Λάγνος καὶ ἄσωτος εἶ; Τίθει σαυτῷ πάλιν ὄρον, ὥστε μὴ ὄρᾶν εἰς γυναῖκα, μήτε εἰς θέατρον ἀναβαίνειν, μηδὲ ἐν ἀγορᾷ τὰ ἀλλότρια περιεργά- 15 ζεσθαι κάλλη. Πολὺ γὰρ εὐκολώτερον, τὴν ἀρχὴν μὴ ἰδεῖν εὐμορφον γυναῖκα, ἢ θεασάμενον καὶ δεξάμενον τὴν ἐπιθυμίαν, ἐκβαλεῖν τὸν ἐκ ταύτης θόρυβον.· Κουφότεροι γὰρ ἐν προοιμίῳ οἱ ἀγῶνες· μᾶλλον δὲ οὐδὲ ἀγῶνος ἡμῖν δεῖ, ἂν μὴ τὰς θύρας ἀνοίξωμεν τῷ πολεμίῳ, μηδὲ τὰ σπέρματα τῆς κακίας δεξώμεθα.

20 Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Χριστὸς τὸν ἀκολάστως ὀρῶντα εἰς γυναῖκα ἐκόλασεν, ἵνα πλείονος ἡμᾶς ἀπαλλάξῃ πόνου, πρὶν ἢ γενέσθαι τὸν ἀνταγωνιστὴν ἰσχυρὸν κελεύων ἐκβάλλειν τῆς οἰκίας, ὅτε καὶ εὐκόλως ἐκβάλλεσθαι δύναται. Ποία γὰρ ἀνάγκη πράγματα ἔχειν πε- 25 ριττά, καὶ συμπλέκεσθαι τοῖς ἀνταγωνισταῖς, παρὸν χωρὶς συμ- πλοκῆς στήσαι τὸ τρόπαιον, καὶ πρὸ τῆς πάλης ἀρπᾶσαι τὸ βραβεῖον; Οὐ γὰρ τοσοῦτος πόνος μὴ ὄρᾶν γυναικὸς ὠραίας, ὅσος πόνος ὀρῶντα κατέχειν· μᾶλλον δὲ οὐδὲ πόνος τὸ πρότερον ἂν εἴη, ἀλλ' ὁ πολὺς ἰδρῶς καὶ μόχθος μετὰ τὸ ἰδεῖν ἐγγίνεται. Ὅταν οὖν καὶ ὁ πόνος, καὶ τὸ κέρδος μείζον, τί σπουδάζομεν εἰς τὸ πέλαγος

μετανοούσε, όταν ὁ Θεός τό καλοῦσε, καί δέν ἀπαντοῦσε ἀναίσχυντα, δέ θά ὑπέφερε τά κατοπινά δεινά.

Ἐάν ὁμως ἐκεῖνοι πού ἐζησαν πρὶν ἀπὸ τή χορήγηση τοῦ νόμου ἀπὸ τήν ἀδιαφορία αὐτή σιγά - σιγά ἔφθασαν σ' αὐτόν τόν πυθμένα τῆς κακίας, σκέψου τί θά πάθουμε ἐμεῖς πού καλούμαστε σέ μεγαλύτερες δοκιμασίες, ἐάν δέν προσέχουμε μέ ἀκρίβεια τούς ἑαυτούς μας, ἐάν δέν προλάβουμε νά σβήσουμε τούς σπινθῆρες τῶν κακῶν, προτοῦ νά ἀνάψει ἡ φωτιά. Τί θέλω νά πῶ· παραβαίνεις συνέχεια τούς ὄρκους; Νά μή σταθεῖς σ' αὐτό μόνο, ἀλλά καί τόν ὄρκο νά ἐξαφανίσεις, καί δέ θά χρειασθεῖς κόπο στή συνέχεια. Γιατί εἶναι πολύ πῶς δύσκολο, όταν ὀρκίζεσαι νά μήν παραβαίνεις τούς ὄρκους, παρά νά μήν ὀρκίζεσαι καθόλου. Εἶσαι ὑβριστής καί κακολόγος καί φιλόνεικος; Ὅρισε νόμο στόν ἑαυτό σου νά μήν ὀργίζεσαι οὔτε νά φωνάζεις καθόλου, καί θά καταστραφεῖ μαζί μέ τή ρίζα καί ὁ καρπός. Εἶσαι λάγνος καί ἄσωτος; Βάλε πάλι στόν ἑαυτό σου ὄρο, ὥστε νά μή βλέπεις σέ γυναῖκα, οὔτε νά πηγαίνεις σέ θέατρο, οὔτε νά περιεργάζεσαι στήν ἀγορά τά ξένα κάλλη. Γιατί εἶναι πολύ πῶς εὐκολο νά μή δεῖς στήν ἀρχή μιᾶ ὁμορφῆς γυναῖκα, παρά όταν τή δεῖς καί δεχθεῖς τήν ἐπιθυμία, νά διώξεις τήν ταραχή πού προέρχεται ἀπὸ αὐτή. Γιατί εἶναι πῶς εὐκολοι στήν ἀρχή οἱ ἀγῶνες· ἢ καλύτερα, οὔτε ἀγῶνας μᾶς χρειάζεται, ἂν δέν ἀνοίξουμε τίς πόρτες στόν ἐχθρό, οὔτε δεχθοῦμε τά σπέρματα τῆς κακίας.

Γι' αὐτό καί ὁ Χριστός τιμώρησε ἐκεῖνον πού βλέπει ἀκόλαστα σέ γυναῖκα, γιά νά μᾶς ἀπαλλάξει ἀπὸ περισσότερο κόπο, διατάζοντας νά διώξουμε ἀπὸ τό σπίτι τόν ἀντίπαλό μας προτοῦ νά γίνῃ δυνατός, τότε πού εἶναι δυνατο εὐκολο νά διωχθεῖ. Γιατί ποιά ἀνάγκη ὑπάρχει νά ἔχει κανεῖς ἄχρηστα πράγματα καί νά ἔρχεται στά χέρια μέ τούς ἀντιπάλους, ἐνῶ μπορεῖ νά στήσῃ τό τρόπαιο χωρίς συμπλοκή καί νά ἀρπάξῃ τό βραβεῖο πρὶν ἀπὸ τόν ἀγῶνα; Γιατί δέν εἶναι τόσο μέγας κόπος νά μή βλέπῃ κανεῖς ὁμορφῆς γυναῖκες, ὅσος κόπος εἶναι όταν βλέπῃ νά συγκρατεῖται. Ἡ καλύτερα, οὔτε κόπος μπορεῖ νά εἶναι τό προηγούμενο, ἀλλ' ὁ πολὺς ἰδρώτας καί μόχθος ὑπάρχει ἀφοῦ δεῖ καί μετά. Ὅταν λοιπόν καί

ἐμπεσεῖν τῶν μυρίων κακῶν; Οὐδὲ γὰρ εὐκολώτερον μόνον ὁ μὴ ὀρῶν γυναίκα, ἀλλὰ καὶ καθαρώτερον περιέσται τῆς τοιαύτης ἐπιθυμίας, ὡσπερ οὖν ὁ ὀρῶν καὶ μετὰ πόνου πλείονος καὶ μετὰ κηλίδός τινος ἀπαλλάττεται, ἐὰν ἄρα ποτὲ ἀπαλλαγῇ. Ὁ μὲν γὰρ μὴ
5 ἰδὼν τὴν εὐμορφον ὄψιν, καὶ τῆς ἐπιθυμίας τῆς ἐντεῦθεν ἔστι καθαρός, ὁ δὲ ἐπιθυμήσας ἰδεῖν, πρότερον καταβαλὼν τὸν λογισμόν, καὶ μολύνας αὐτὸν μυριάκις, τότε ἐκβάλλει τὴν ἀπὸ τῆς ἐπιθυμίας κηλῖδα, ἢν ἄρα καὶ ἐκβάλῃ.

Διὰ δὴ τοῦτο καὶ ὁ Χριστός, ἵνα μὴ ταῦτα πάσχωμεν, οὐ φόνον κωλύει μόνον, ἀλλὰ καὶ ὀργήν· οὐ μοιχείαν, ἀλλὰ καὶ ὄψιν ἀκόλαστον· οὐκ ἐπιιορκίαν, ἀλλὰ καὶ τὸ ὀμνύναι καθόλου. Καὶ οὐδὲ ἐνταῦθα ἴσταται τοῦ μέτρου τῆς ἀρετῆς, ἀλλ' ἐπειδὴ ταῦτα ἐνομοθέτησε, καὶ ἐπὶ τὸ μεῖζον πρόεισιν. Ἀποστήσας γὰρ τῶν φόνων καὶ κελεύσας καθαρὸν εἶνα ὀργῆς, κελεύει καὶ πρὸς τὸ πάσχειν
15 κῶς ἔτοιμον εἶναι, καὶ μὴ τοσοῦτον παρασκευάσθαι παθεῖν, ὅσον ὁ ἐπιβουλεύων βούλεται, ἀλλ' ὑπερβαίνειν περαιτέρω, καὶ νικᾶν αὐτοῦ τῆς μανίας τὴν ὑπερβολὴν τῆς οἰκείας φιλοσοφίας περιουσία. Οὐδὲ γὰρ εἶπεν, ἔάν τις σε ραπίση εἰς τὴν δεξιὰν σιαγόνα, φέρε γενναίως καὶ ἡσύχαζε', ἀλλὰ προσέθηκε τούτῳ καὶ τὸ τὴν
20 ἑτέραν αὐτῷ παρασχεῖν· «στρέψον γὰρ αὐτῷ», φησί, «καὶ τὴν ἄλλην». Τοῦτο γὰρ ἢ λαμπρὰ νίκη, τὸ πλείονα αὐτῷ παρασχεῖν ὧν βούλεται, καὶ τοὺς ὄρους τῆς πονηρᾶς ἐπιθυμίας αὐτοῦ τῆς δασιλείας τῆς οἰκείας ὑπερβῆναι μακροθυμίας. Οὕτω γὰρ καὶ τὴν ἐκείνου καταλύσεις μανίαν, καὶ τοῦ προτέρου λήψη μισθὸν ἐκ τοῦ δευτέρου,
25 καὶ τὴν ἐπ' ἐκείνῳ καταλύσας ὀργήν.

Ὅρας, ὅτι πανταχοῦ τοῦ μὴ κακῶς πάσχειν ἡμεῖς ἐσμεν κύριοι, οὐχ οἱ ποιοῦντες ἡμᾶς; Μᾶλλον δὲ οὐ τοῦ μὴ πάσχειν κακῶς μόνον, ἀλλὰ καὶ τοῦ παθεῖν εὖ αὐτοὶ τὴν ἐξουσίαν ἔχομεν· ὁ δὲ μάλιστα ἐστὶ θαυμαστόν, ὅτι οὐ μόνον οὐκ ἀδικούμεθα, ἐὰν νήφωμεν,

ὁ κόπος εἶναι λιγότερος, ἢ καλύτερα, ὅταν δέν ὑπάρχει καθόλου μόχθος οὔτε κόπος, καί τό κέρδος εἶναι μεγαλύτερο, γιατί ἀγωνιζόμαστε νά πέσουμε μέσα στό πέλαγος τῶν ἀμέτρητων κακῶν; Γιατί ὄχι μόνο εἶναι πιά εὐκολο ἐκεῖνος πού δέ βλέπει γυναίκα, ἀλλά καί πιά καθαρά θά νικήσει μιά τέτοια ἐπιθυμία, ὅπως πάλι ἐκεῖνος πού βλέπει καί μέ περισσότερο κόπο καί μέ κάποια κηλίδα ἀπαλλάσσεται ἀπό αὐτήν, ἐάν βέβαια ἀπαλλαχθεῖ κάποτε. Γιατί ἐκεῖνος βέβαια πού δέν εἶδε τό ὁμοιοπρόσωπο, εἶναι καθαρός καί ἀπό τήν ἐπιθυμία πού προέρχεται ἀπό ἐδῶ, ἐνῶ ἐκεῖνος πού ἐπιθύμησε νά δεῖ, ἀφοῦ πρῶτα νικήσει τή σκέψη καί μολύνει τόν ἑαυτό του πάρα πολλές φορές, ὕστερα διώχνει τήν κηλίδα ἀπό τήν ἐπιθυμία, ἐάν φυσικά τή διώξει.

Γι' αὐτό ἀκριβῶς καί ὁ Χριστός, γιά νά μήν παθαίνουμε αὐτά, ὄχι μόνο τό φόνο ἀπαγορεύει, ἀλλά καί τήν ὀργή· ὄχι τή μοιχεία, ἀλλά καί τό ἀκόλαστο βλέμμα· ὄχι τήν ἐπιπορκία, ἀλλά καί τόν ὄρκο γενικά. Καί οὔτε ἐδῶ σταματάει τό μέτρο τῆς ἀρετῆς, ἀλλ' ἀφοῦ νομοθέτησε αὐτά, προχωράει καί στό μεγαλύτερο. Ἀφοῦ λοιπόν ἀπομάκρυνε τόν ἄνθρωπο ἀπό τοὺς φόνους, καί ἀφοῦ διέταξε νά εἶναι καθαρός ἀπό ὀργή, διατάσσει καί νά εἶναι ἔτοιμος γιά νά ὑποφέρει, καί νά μήν ἔχει προετοιμασθεῖ νά πάθει τόσο, ὅσο θέλει ἐκεῖνος πού τόν ἐπιβουλεύεται, ἀλλά νά προχωράει παραπέρα, καί νά νικάει τή δύναμη τῆς μανίας του μέ τήν ἀφθονία τῆς δικῆς του ἐγκράτειας. Γιατί δέν εἶπε, 'ἐάν σέ κτυπήσει κάποιος στό δεξί σαγόνι, νά τό ὑποφέρεις μέ γενναιότητα καί νά ἡσυχάζεις', ἀλλά πρόσθεσε σ' αὐτό καί τό νά προσφέρεις καί τό ἄλλο σ' αὐτόν· «στρέψε σ' αὐτόν», λέγει, «καί τό ἄλλο σαγόνι»¹⁵. Γιατί αὐτό εἶναι ἡ λαμπρή νίκη, τό νά προσφέρεις δηλαδή σ' αὐτόν περισσότερα ἀπ' ὅσα θέλει καί νά ξεπεράσεις τά ὅρια τῆς πονηρῆς ἐπιθυμίας του μέ τή δική σου πλούσια μακροθυμία. Γιατί ἔτσι θά ἐξαφανίσεις καί τή δική του μανία, καί θά πάρεις μισθό γιά τό πρῶτο ἀπό τό δεύτερο, ἀφοῦ ἐξαφανίσεις καί τήν ὀργή ἐναντίον ἐκείνου.

Βλέπεις ὅτι παντοῦ ἀπό μᾶς ἐξαρτᾶται νά μήν ὑποφέρουμε, ὄχι ἀπό ἐκείνους πού μᾶς κακοποιοῦν; Ἡ καλύτερα, ὄχι τό νά μήν ὑποφέρουμε μόνο, ἀλλά καί τό νά εὐεργετούμαστε εἶναι στό δικό μας χέρι. Αὐτό βέβαια εἶναι ἰδιαίτερα θαυμαστό, ὅτι δηλαδή ὄχι

ἀλλὰ καὶ εὐεργετούμεθα, καὶ δι' αὐτῶν ὧν ἀδικούμεθα παρ' ἑτέ-
ρων. Σκόπει δέ. Ὑβρισεν ὁ δεῖνα; Κύριος εἶ σὺ ποιῆσαι τὴν ὕβριν
ταύτην ἐγκώμιον σόν. Ἄν μὲν γὰρ ἀνθυβρίσης, ἐπέτεινας τὴν αἰ-
σχύνην, ἂν δὲ εὐλογήσης τὸν ὕβρικότα, πάντας ὄψει τοὺς παρόντας
5 στεφανοῦντάς σε καὶ ἀνακηρύττοντάς. Εἶδες πῶς δι' ὧν ἀδικούμε-
θα, εὐεργετούμεθα, ἂν ἐθέλωμεν; Τοῦτο καὶ ἐπὶ χρημάτων, τοῦτο
καὶ ἐπὶ πληγῶν, τοῦτο καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων ἀπάντων ἔστιν ἰδεῖν
συμβαῖνον. Ἄν γὰρ τοῖς ἐναντίοις αὐτοὺς ἀμειβώμεθα, καὶ ὑπὲρ
ῶν κακῶς ἐπάθομεν, καὶ ὑπὲρ ὧν εὐεργετοῦμεν, διπλοῦν ἑαυτοῖς
10 ὑφαίνομεν στέφανον. Ὅταν τοίνυν ἐλθὼν τις εἶπῃ, ὅτι ὁ δεῖνά σε
ὕβρισε, καὶ κακῶς σε πρὸς ἅπαντας λέγων διατελεῖ, ἐπαίνεσον
πρὸς τοὺς λέγοντάς τὸν εἰρηκότα· οὕτω γάρ, κἂν ἀμύνασθαι βου-
ληθῆς, δυνήσῃ δίκην λαβεῖν.

Οἱ γὰρ ἀκούοντες κἂν σφόδρα ἀνόητοι ᾧσι, σὲ μὲν ἐπαινέ-
15 σονται, μισήσουσι δὲ ἐκεῖνον ὡς θηρίου παντὸς χαλεπώτερον, ὅτι
ὁ μὲν οὐδὲν ἠδικημένος ἐλύπησε, σὺ δὲ καὶ κακῶς παθὼν, τοῖς
ἐναντίοις ἠμείψω. Καὶ τὰ εἰρημένα δὲ πάντα οὕτω δεῖξαι δυνήσῃ
ἔωλα ὄντα. Ὁ μὲν γὰρ δακνόμενος τοῦ συνειδέναι τοῖς εἰρημένοις
ἀπόδειξιν παρέχεται τὸ ἀλγεῖν, ὁ δὲ καταγελάσας, αὐτῷ τούτῳ
20 παρὰ τοῖς παροῦσι πάσης ἑαυτὸν ἀπήλλαξεν ὑποψίας. Σκόπει τοί-
νυν πόσα ἐκ τούτου συλλέγεις καλά. Πρότερον ἀπαλλάττεις σεαυ-
τὸν θορύβου καὶ ταραχῆς· εἶτα, μᾶλλον δὲ τοῦτο κείσθω πρῶτον,
κἂν ἀμαρτήματα ἔχῃς, καὶ ταῦτα ἀποδύῃ, καθάπερ ὁ τελώνης τὴν
τοῦ Φαρισαίου κατηγορίαν πρῶτως ἐνεγκῶν. Πρὸς τούτοις, φιλόσο-
25 φον κατασκευάζεις σου τὴν ψυχὴν τῇ τοιαύτῃ μελέτῃ, καὶ μυρίων
παρὰ πάντων ἀπολαύσεις ἐπαίνων, καὶ τὴν ἐπὶ τοῖς εἰρημένοις
ὑποψίαν ἀποδύσῃ πάσαν. Εἰ δὲ καὶ ἐκεῖνον ἀμύνεσθαι ἐπιθυμεῖς,
καὶ τοῦτο ἐκ περιουσίας ἔσεται, καὶ τοῦ Θεοῦ κολάζοντος αὐτὸν

μόνο δέν ἀδικούμαστε, ἐάν εἴμαστε ἐγκρατεῖς, ἀλλά καί εὐεργετούμαστε, καί μέ αὐτά μέ τά ὅποια ἀδικούμαστε ἀπό ἄλλους. Πρόσεχε ὁμως. Σ' ἔβρισε ὁ τάδε; Ἀπό σένα ἐξαρτᾶται νά κάμεις τήν ὕβρη αὐτή δικό σου ἔπαινο. Γιατί βέβαια ἂν ἀνταποδώσεις τήν ὕβρη, ἔκαμες μεγαλύτερη τήν ντροπή, ἐάν ὁμως εὐλογήσεις τόν ὕβριστή σου, θά δεῖς ὅλους τούς παρόντες νά σέ στεφανώνουν καί νά σέ χειροκροτοῦν. Εἶδες πῶς μ' ἐκεῖνα πού ἀδικούμαστε, εὐεργετούμαστε, ἂν θέλουμε; Τό ἴδιο εἶναι δυνατό νά τό δοῦμε νά συμβαίνει καί μέ τά χρήματα, τό ἴδιο καί μέ τά κτυπήματα, τό ἴδιο καί μέ ὅλα τά ἄλλα. Γιατί, ἂν τούς ἀπαντοῦμε μέ τά ἀντίθετα, καί γιά ἐκεῖνα πού ὑποφέραμε, καί γιά ἐκεῖνα πού εὐεργετοῦμε, πλέκουμε διπλό στεφάνι γιά τόν ἑαυτό μας. Ὅταν λοιπόν κάποιος ἔρθει καί σοῦ πεῖ, ὅτι ὁ τάδε σ' ἔβρισε, καί συνέχεια σέ κακολογεῖ σέ ὅλους, νά ἐπαινέσεις σ' αὐτούς πού λέγουν αὐτά ἐκεῖνον πού σέ ἔχει βρίσει, γιατί ἔτσι, καί ἂν ἀκόμη θελήσεις ν' ἀμυνθεῖς, θά μπορέσεις νά κερδίσεις τή δίκη.

Γιατί ἐκεῖνοι πού ἀκοῦν, καί ἂν ἀκόμη εἶναι πάρα πολύ ἀνόητοι, ἐσένα θά ἐπαινέσουν, ἐνῶ θά μισήσουν ἐκεῖνον σάν πίο φοβερό ἀπό κάθε θηρίο, γιατί ἐκεῖνος χωρίς νά εἶναι καθόλου ἀδικημένος σέ λύπησε, ἐνῶ ἐσύ, ἂν καί ὑποφέρεις, τόν πλήρωσες μέ τά ἀντίθετα. Καί ὅλα τά λόγια θά μπορέσεις ἔτσι νά τά ἀποδείξεις ὅτι εἶναι ἀηδίες. Γιατί ἐκεῖνος πού μέ δυσκολία παραδέχεται τά λόγια αὐτά παρέχει ἀπόδειξη τοῦ ὅτι ὑποφέρει, ἐνῶ ἐκεῖνος πού τά περιφρόνησε, μέ τήν περιφρόνησή του αὐτή ἀπάλλαξε τόν ἑαυτό του μπροστά στούς παρόντες ἀπό κάθε ὑποψία. Πρόσεχε λοιπόν πόσα καλά μαζεύεις ἀπ' αὐτό. Πρῶτα, ἀπαλλάσσεις τόν ἑαυτό σου ἀπό τή σύγχυση καί τήν ταραχή. Ἐπειτα, ἡ καλύτερα αὐτό ἄς εἶναι πρῶτο, καί ἂν ἀκόμη ἔχεις ἁμαρτήματα, καί αὐτά τά σβήνεις, ὅπως ὁ τελώνης πού ὑπέμεινε μέ πραότητα τήν κατηγορία τοῦ Φαρισαίου. Κοντά σ' αὐτά, κάνεις ἐγκρατή τήν ψυχή σου μέ τέτοια ἐξάσκηση, καί θ' ἀπολαύσεις ἀπό ὅλους πάρα πολλούς ἐπαίνους καί θά διώξεις κάθε ὑποψία ἀπό αὐτά πού λέχθησαν. Ἐάν ὁμως ἐπιθυμεῖς καί ἐκεῖνον νά ἐκδικηθεῖς, καί αὐτό θά ἀκολουθήσει μέ ἀφθονία, ἀφοῦ καί ὁ Θεός τόν τιμωρεῖ γι' αὐτά πού εἶπε, καί πρίν

ἀνθ' ὧν εἶρηκε, καὶ πρὸ τῆς κολάσεως ἐκείνης τῆς σῆς φιλοσοφίας ἀντὶ καιρίας αὐτῷ γινομένης πληγῆς. Οὐδὲν γὰρ οὕτω τοὺς ὑβρίζοντας ὑμᾶς δάκνειν εἶωθεν, ὡς τὸ τοὺς ὑβριζομένους ἡμᾶς τῶν ὕβρεων καταγελαῖν.

5 Ὡσπερ οὖν ἐκ τοῦ φιλοσοφεῖν τοσαῦτα ἔσται καλά, οὕτως ἐκ τοῦ μικροψύχους εἶναι τὰ ἐναντία συμβήσεται ἅπαντα. Καὶ γὰρ ἑαυτοὺς καταισχύνομεν, καὶ ὑπεύθυνοι παρὰ τοῖς παροῦσιν δοκοῦμεν εἶναι τοῖς λεγομένοις, καὶ τὴν ψυχὴν θορύβου πληροῦμεν, καὶ τὸν ἐχθρὸν εὐφραίνομεν, καὶ τὸν Θεὸν παροξύνομεν, καὶ τοῖς
10 ἀμαρτήμασι προστίθεμεν τοῖς προτέροις.

Ταῦτ' οὖν ἅπαντα ἐννοήσαντες, φύγωμεν τῆς μικροψυχίας τὸ βάραθρον, καὶ πρὸς τὸν λιμένα τῆς μακροθυμίας καταδράμωμεν, ἵνα καὶ ἐνταῦθα εὐρωμεν ἀνάπαυσιν ταῖς ψυχαῖς ἡμῶν, καθὼς καὶ ὁ Χριστὸς ἀπεφήνατο, καὶ τῶν μελλόντων ἐπιτύχωμεν ἀγαθῶν,
15 χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ δόξα, ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ἀπό τήν τιμωρία αὐτή ἢ δική σου ἐγκράτεια γίνεται γι' αὐτόν σάν θανάσιμο κτύπημα. Γιατί συνήθως τίποτε δέ στενοχωρεῖ τόσο τούς ὑβριστές μας, ὅσο τό νά περιφρονοῦμε τίς ὕβρεις ἐμεῖς πού ὑβριζόμαστε.

Ὅπως λοιπόν ἀπό τήν ἐγκράτεια θά ὑπάρξουν τόσα καλά, ἔτσι θά συμβοῦν ὄλα τά ἀντίθετα ἀπό τό νά εἶμαστε μικρόψυχοι. Γιατί πραγματικά καί καταντροπιάζουμε τούς ἑαυτούς μας, καί φαινόμεστε μπροστά στους παρόντες πώς εἶμαστε ὑπεύθυνοι γι' αὐτά πού λέγονται, καί τήν ψυχή μας γεμίζουμε ἀπό ταραχή, καί εὐχαριστοῦμε τόν ἐχθρό, καί τό Θεό ὀργίζουμε, καί προσθέτουμε καί ἄλλα στά προηγούμενα ἀμαρτήματά μας.

Σκεπτόμενοι λοιπόν ὄλα αὐτά, ἄς ἀποφύγουμε τό βάραθρο τῆς μικροψυχίας, καί ἄς καταφύγουμε στό λιμάνι τῆς μακροθυμίας, ὥστε καί ἐδῶ νά βροῦμε ἀνάπαυση γιά τίς ψυχές μας, ὅπως καί ὁ Χριστός εἶπε, καί νά ἐπιτύχουμε τά μελλοντικά ἀγαθά, μέ τή χάρη καί τή φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, μαζί μέ τόν ὁποῖο στόν Πατέρα καί συγχρόνως στό ἅγιο Πνεῦμα ἀνήκει ἡ δόξα, στους αἰῶνες τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΟΜΙΛΙΑ ΙΔ'

(Ρωμ. 7,14-8,11)

«Οἶδομεν γὰρ, ὅτι ὁ νόμος πνευματικός ἐστίν· ἐγὼ δὲ σαρκικός εἰμι, πεπραμένος ὑπὸ τὴν ἁμαρτίαν».

1. Ἐπειδὴ εἶπεν, ὅτι μεγάλη γέγονε κακά, καὶ ἡ ἁμαρτία δυνατωτέρα κατέστη τῆς ἐντολῆς ἐπιλαβομένη, καὶ τούναντίον οὐπερ 5 ἐσπούδαζεν ὁ νόμος ἐξέβη, καὶ εἰς πολλὴν τὸν ἀκροατὴν ἐνέβαλεν ἀπορίαν, λέγει καὶ τὸν λογισμὸν λοιπόν, καθ' ὃν ταῦτα γέγονε, πρότερον ἀπαλλάξας τὸν νόμον πονηρᾶς ὑποψίας. Ἴνα γὰρ μὴ ἀκούων, ὅτι διὰ τῆς ἐντολῆς ἡ ἁμαρτία ἀφορμὴν ἔλαβε, καὶ ὅτι ἐλθούσης αὐτῆς ἡ ἁμαρτία ἀνέζησε, καὶ ὅτι δι' αὐτῆς ἐξηπάτησε καὶ 10 ἀπεκτείνει, τὸν νόμον τῶν κακῶν τούτων νομίση τις αἴτιον εἶναι, πρότερον τὴν ὑπὲρ αὐτοῦ τίθησιν ἀπολογία μετὰ πολλῆς τῆς παρουσίας, οὐ μόνον κατηγορίας αὐτὸν ἀπαλλάττων, ἀλλὰ καὶ ἐγκώμιον αὐτῷ πλέκων μέγιστον. Καὶ τοῦτο οὐχ ὡς αὐτὸς χαριζόμενος τίθησιν, ἀλλ' ὡς κοινὴν ἐκφέρων ψῆφον. «Οἶδαμεν», γὰρ φησιν, 15 «ὅτι ὁ νόμος πνευματικός ἐστίν». Ὡσανεὶ ἔλεγεν, ὡμολογημένον τοῦτο καὶ δῆλόν ἐστιν, ὅτι πνευματικός ἐστι· τοσοῦτον ἀπέχει ἁμαρτίας αἴτιος εἶναι καὶ τῶν γεγενημένων κακῶν ὑπεύθυνος.

Ὅρα πῶς οὐ κατηγορίας αὐτὸν ἀπαλλάττει μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐπαινεῖ μεθ' ὑπερβολῆς ἀπάσης. Πνευματικὸν γὰρ εἰπὼν, διδάσκαλον αὐτὸν ἀρετῆς δείκνυσιν ὄντα, καὶ κακίας πολέμιον· τοῦτο γὰρ ἐστίν εἶναι πνευματικόν, τὸ πάντων ἁμαρτημάτων ἀπάγειν· ὅπερ 20

Ο Μ Ι Λ Ι Α Ι Δ '

(Ρωμ. 7,14 - 18,11)

«Γιατί γνωρίζουμε ότι ο νόμος είναι πνευματικός, ενώ
έγώ είμαι σαρκικός σαν σκλάβος στην άμαρτία».

1. Έπειδή είπε, ότι έγιναν μεγάλα κακά, και η άμαρτία έγινε πιο δυνατή, όταν έλαβε την έντολή, και πραγματοποιήθηκε τό αντίθετο από εκείνο για τό οποίο προσπαθοῦσε ο νόμος, και έβαλε σε μεγάλη άπορία τόν άκροατή, λέγει στη συνέχεια και τή σκέψη, σύμφωνα μέ τήν όποία έγιναν, άφοῦ πρώτα άπάλλαξε τό νόμο από τήν πονηρή ύποψία. Για νά μή νομίσει κανείς, άκούοντας ότι η άμαρτία έλαβε άφορμή από τήν έντολή και πώς, όταν ήρθε αυτή, η άμαρτία ξανάζησε, και πώς μέ αυτήν έξαπάτησε και θανάτωσε, ότι ο νόμος είναι αίτιος αυτών των κακών, πρώτα αναφέρει τήν άπολογία γι' αυτόν μέ πολλά λόγια, όχι μόνο άπαλλάσσοντας αυτόν από τήν κατηγορία, αλλά πλέκοντας γι' αυτόν και μέγιστο έπαινο. Και τό αναφέρει αυτό όχι χαριζόμενος σ' αυτόν, αλλά σαν νά εκφράζει κοινή άπόφαση. «Γιατί γνωρίζουμε», λέγει, «ότι ο νόμος είναι πνευματικός». Σαν νά έλεγε: είναι πολύ γνωστό και φανερό αυτό, ότι είναι πνευματικός: τόσο πολύ απέχει από τό νά είναι αίτιος τής άμαρτίας και υπεύθυνος των κακών πού έγιναν.

Πρόσεχε πώς όχι μόνο άπαλλάσσει τό νόμο από κατηγορία, αλλά και τόν έπαινει μέ κάθε ύπερβολή. Γιατί λέγοντας «πνευματικό», δείχνει πώς ο νόμος είναι διδάσκαλος τής άρετής και έχθρός τής κακίας. Γιατί αυτό σημαίνει ότι «είναι πνευματικός», τό ότι δηλαδή απομακρύνει απ' όλα τά άμαρτήματα, πράγμα λοι-

οὖν καὶ ὁ νόμος ἐποίει, φοβῶν, νουθετῶν, κολάζων, διορθούμενος, τὰ περὶ ἀρετῆς συμβουλευόντων ἅπαντα. Πόθεν οὖν ἡ ἀμαρτία γέγονεν, εἰ οὕτω θαυμαστός ὁ διδάσκαλος; Παρὰ τὴν τῶν μαθητῶν ραθυμίαν. Διὸ ἐπήγαγε λέγων, «ἐγὼ δὲ σαρκικός εἰμι», τὸν ἐν τῷ 5 νόμῳ καὶ πρὸ τοῦ νόμου πολιτευόμενον ἄνθρωπον ὑπογράφων νῦν. «Πεπραμένος ὑπὸ τὴν ἀμαρτίαν». Μετὰ γὰρ τοῦ θανάτου, φησί, καὶ ὁ τῶν παθῶν ἐπεισηλθεν ὄχλος. Ὅτε γὰρ θνητὸν ἐγένετο τὸ σῶμα, ἐδέξατο καὶ ἐπιθυμίαν ἀναγκαίως λοιπὸν καὶ ὀργὴν καὶ λύπην καὶ τὰ ἄλλα πάντα, ἃ πολλῆς ἐδεῖτο φιλοσοφίας, ἵνα μὴ 10 πλημμύραντα ἐν ἡμῖν καταποντίσῃ τὸν λογισμὸν εἰς τὸν τῆς ἀμαρτίας βυθόν. Αὐτὰ μὲν γὰρ οὐκ ἦν ἀμαρτία, ἡ δὲ ἀμετρία αὐτῶν μὴ χαλινουμένη, τοῦτο εἰργάζετο. Οἷον, ἵνα ὡς ἐπὶ ὑποδείγματος ἐν αὐτῶν μεταχειρίσας εἶπω, ἡ ἐπιθυμία ἀμαρτία μὲν οὐκ ἔστιν, ὅταν δὲ εἰς ἀμετρίαν ἐκπέσῃ, εἴσω τῶν τοῦ γάμου νόμων οὐκ ἐθέλουσα 15 μένειν, ἀλλὰ καὶ ἀλλοτρίαις ἐπιπηδῶσα γυναιξί, τότε λοιπὸν μοιχεία τὸ πρᾶγμα γίνεται, ἀλλ' οὐ παρὰ τὴν ἐπιθυμίαν, ἀλλὰ παρὰ τὴν ταύτης πλεονεξίαν.

Καὶ σκόπει σοφίαν Παύλου. Ἐγκωμιάσας γὰρ τὸν νόμον, ἐπὶ τὸν ἀνωτέρω χρόνον ἔδραμεν εὐθέως, ἵνα δείξας πῶς καὶ τότε τὸ 20 γένος διέκειτο τὸ ἡμέτερον, καὶ ἠνίκα τὸν νόμον ἔλαβεν, ἀποφήνη τῆς χάριτος ἀναγκαίαν οὖσαν τὴν παρουσίαν, ὅπερ πανταχοῦ κατασκευάσαι ἐσπούδακε. Τὸ γάρ, «πεπραμένος ὑπὸ τὴν ἀμαρτίαν» ὅταν λέγῃ, οὐ περὶ τῶν ἐν τῷ νόμῳ λέγει μόνον, ἀλλὰ καὶ περὶ τῶν πρὸ τοῦ νόμου βεβιωκότων καὶ τῶν ἐξ ἀρχῆς γενομένων ἀνθρώ- 25 πων.

2. Εἶτα καὶ τὸν τρόπον λέγει τῆς πράσεως καὶ τῆς ἐκδόσεως. «Ὁ γὰρ κατεργάζομαι», φησὶν, «οὐ γινώσκω». Τί ἐστιν, «οὐ γινώσκω»; Ἄγνοῶ. Καὶ πότε τοῦτο γέγονεν; οὐδεὶς γὰρ οὐδέποτε ἐν ἀγνοίᾳ ἤμαρτεν. Ὅρᾳς ὅτι ἂν μὴ μετὰ τῆς προσηκούσης εὐλα- 30 βείας τῶν λέξεων ἐκδεξώμεθα, καὶ πρὸς τὸν ἀποστολικὸν ἴδωμεν σκοπὸν, μυρία ἔψεται τὰ ἄτοπα; Εἰ γὰρ ἀγνοοῦντες ἠμάρτανον,

πόν πού ἔκανε καί ὁ νόμος, φοβεριζοντας, νουθετώντας, τιμωρώντας, διορθώνοντας, δίνοντας ὄλες τίς συμβουλές γιά τήν ἀρετή. Ἄπό πού λοιπόν δημιουργήθηκε ἡ ἀμαρτία, ἀφοῦ ἦταν θαυμαστός ὁ διδάσκαλος; Ἄπό τήν ἀδιαφορία τῶν μαθητῶν. Γι' αὐτό πρόσθεσε λέγοντας, «ἐγὼ ὁμως εἶμαι σαρκικός», περιγράφοντας τώρα τόν ἄνθρωπο πού ζοῦσε μέσα στό νόμο καί πρίν ἀπό τό νόμο. «Πουλημένος σάν σκλάβος στήν ἀμαρτία». Γιατί μαζί μέ τό θάνατο, λέγει, ἐφανίστηκαν καί τά πολλά πάθη. Ὅταν λοιπόν ἐγινε θνητό τό σῶμα, δέχθηκε ἀναγκαστικά στή συνέχεια καί τήν ἐπιθυμία καί τήν ὀργή καί τή λύπη καί ὄλα τά ἄλλα, πού χρειάζονταν πολλή ἐγκράτεια, γιά νά μήν πλημμυρίσουν μέσα μας καί καταποντίσουν τή σκέψη μας στό βυθό τῆς ἀμαρτίας. Γιατί αὐτά βέβαια δέν ἦταν ἀμαρτία, ἡ ὑπερβολή τους ὁμως, πού δέ χαλιναγωγοῦνταν, προξενοῦσε αὐτό. Δηλαδή, γιά νά μεταχειρισθῶ ἕνα ἀπό τά παραδείγματα αὐτά, ἡ ἐπιθυμία βέβαια δέν εἶναι ἀμαρτία, ὅταν ὁμως πέσει σέ ὑπερβολή, χωρίς νά θέλει νά παραμένει μέσα στοῦς νόμους τοῦ γάμου, ἀλλά νά πηγαίνει καί σέ ξένες γυναῖκες, τότε τό πράγμα στή συνέχεια γίνεται μοιχεία, ὄχι ὁμως ἀπό τήν ἐπιθυμία, ἀλλ' ἀπό τήν πλεονεξία της.

Καί πρόσεχε τή σοφία τοῦ Παύλου. Γιατί, ἀφοῦ ἐπαίνεσε τό νόμο, ἔτρεξε ἀμέσως στόν προηγούμενο χρόνο, ὥστε, δείχνοντας πῶς ζοῦσε τότε τό ἀνθρώπινο γένος, καί πῶς ὅταν ἔλαβε τό νόμο, νά φανερώσει ὅτι ἦταν ἀναγκαία ἡ παρουσία τῆς χάριτος, πράγμα πού εἶχε φροντίσει νά ἀποδείξει παντοῦ. Γιατί ὅταν λέγει τό, «πουλημένος σάν σκλάβος στήν ἀμαρτία», δέν τό λέγει μόνο γι' αὐτούς πού ζοῦσαν μέσα στό νόμο, ἀλλά καί γι' αὐτούς πού ἐξήσαν πρίν ἀπό τό νόμο καί γιά τούς ἀνθρώπους πού ὑπῆρξαν ἀπό τήν ἀρχή.

2. Στή συνέχεια λέγει καί τόν τρόπο τῆς πωλήσεως καί τῆς ἐκδόσεως. «Γιατί ἐκεῖνο πού ἐκτελῶ», λέγει, «δέν τό γνωρίζω». Τί σημαίνει «οὐ γινώσκω»; Ἄγνωσθ. Καί πότε ἐγινε αὐτό; γιατί κανεῖς ποτέ δέν ἀμάρτησε χωρίς νά γνωρίζει. Βλέπεις ὅτι, ἂν δέ δεχθοῦμε τίς λέξεις μέ τήν εὐλάβεια πού ταιριάζει, καί ἂν δέν ἀποβλέψουμε πρὸς τόν ἀποστολικό σκοπό, θ' ἀκολουθήσουν πάρα πολλά ἄτοπα; Γιατί, ἂν ἀμάρταναν χωρίς νά γνωρίζουν, δέν ἔπρε-

οὐδὲ δίκην ἦσαν ἄξιοι δοῦναι. Ὡσπερ οὖν ἀνωτέρω ἔλεγε, «χωρὶς γὰρ νόμου ἁμαρτία νακρά», οὐ τοῦτο δηλῶν, ὅτι οὐκ ἤδεσαν ἁμαρτάνοντες, ἀλλ' ὅτι ἤδεσαν μὲν, οὐχ οὕτω δὲ ἀκριβῶς· διόπερ ἐκολάζοντο μὲν, οὐχ οὕτω δὲ σφοδρῶς· καὶ πάλιν, «τὴν ἐπιθυμίαν οὐκ ἤδειν», οὐ τὴν καθόλου ἄγνοιαν δηλῶν, ἀλλὰ τὴν σαφειστάτην γνῶσιν ἐμφαίνων· ἔλεγε δέ, ὅτι καὶ κατειργάσατο ἐν ἐμοὶ πᾶσαν ἐπιθυμίαν, οὐ τοῦτο λέγων, ὅτι ἡ ἐντολὴ τὴν ἐπιθυμίαν ἐποίησεν, ἀλλ' ὅτι τὴν ἐπίτασιν τῆς ἐπιθυμίας ἢ ἁμαρτία διὰ τῆς ἐντολῆς ἐπεισήγαγεν· οὕτω καὶ ἐνταῦθα οὐ τὴν καθόλου ἄγνοιαν δηλοῖ, λέ-
10 γων, «ὃ γὰρ κατεργάζομαι, οὐ γινώσκω»· ἐπεὶ πῶς συνήδετο τῷ νόμῳ τοῦ Θεοῦ κατὰ τὸν ἔσω ἄνθρωπον;

Τί οὖν ἐστίν, «οὐ γινώσκω»; Σκοτοῦμαι, φησί, συναρπάζομαι, ἐπήρειαν ὑπομένω, οὐκ οἶδα πῶς ὑποσκελίζομαι· ὅπερ καὶ ἡμεῖς εἰώθαμεν λέγειν, οὐκ οἶδα πῶς ὁ δεῖνα ἐλθὼν συνήρπασεν,
15 οὐκ ἄγνοιαν προβαλλόμενοι, ἀλλὰ ἀπάτην τινὰ καὶ περίστασιν καὶ ἐπιβουλήν ἐμφαίνοντες. «Οὐ γὰρ ὃ θέλω, τοῦτο πράσσω, ἀλλ' ὃ μισῶ, τοῦτο ποιῶ». Πῶς οὖν οὐ γινώσκεις, ὃ κατεργάζῃ; Εἰ γὰρ θέλεις τὸ καλὸν καὶ μισεῖς τὸ πονηρὸν, γνώσεως τοῦτο ἀπηρτισμένης ἐστίν. Ὅθεν δῆλον, ὅτι καὶ τό, «ὃ οὐ θέλω», εἶρηκεν, οὐχὶ τὸ
20 αὐτεξούσιον ἀναιρῶν, οὐδὲ ἀνάγκην τινὰ εἰσάγων βεβιασμένην. Εἰ γὰρ οὐχ ἐκόντες, ἀλλ' ἀναγκαζόμενοι ἡμαρτάνομεν, πάλιν τὰ τῶν κολάσεων τῶν ἔμπροσθεν γεγενημένων οὐκ ἂν ἔχοι λόγον. Ἀλλ' ὡσπερ, «οὐ γινώσκω», εἰπὼν, οὐκ ἄγνοιαν ἐνέφηγεν, ἀλλ' ἅπερ εἰρήκαμεν, οὕτω καὶ τὸ «ὃ οὐ θέλω», προσθεῖς, οὐκ ἀνάγκην ἐδή-
25 λωσεν, ἀλλὰ τὸ μὴ ἐπαινεῖν τὰ γινόμενα. Ἐπεὶ εἰ μὴ τοῦτο ἦν δηλώσας τῷ εἰπεῖν, «ὃ οὐ θέλω, τοῦτο πράσσω», ἐπήγαγεν ἄν, ἀλλ' ὃ ἀναγκάζομαι καὶ βιάζομαι, τοῦτο ποιῶ· τοῦτο γὰρ τῷ θέλῃν καὶ τῇ ἐξουσίᾳ ἀντίκειται. Νυνὶ δὲ οὐ τοῦτο εἶρηκεν, ἀλλ' ἀντὶ τούτου τό, «ὃ μισῶ», τέθεικεν, ἵνα μάθῃς ὅτι καὶ ἐν τῷ εἰπεῖν, «ὃ
30 θέλω», οὐ τὴν ἐξουσίαν ἀνεῖλε. Τί οὖν ἐστὶ τό, «ὃ οὐ θέλω»; Ὅ

1. Ρωμ. 7, 8.

2. Ρωμ. 7, 7.

πε οὔτε νά τιμωρηθοῦν. Ὅπως ἀκριβῶς ἔλεγε παραπάνω, «γιατί χωρίς τό νόμο ἡ ἀμαρτία εἶναι νεκρή»¹, ὄχι γιά νά δηλώσει αὐτό, ὅτι δηλαδή δέν ἀμάρταναν γνωρίζοντας, ἀλλ' ὅτι γνώριζαν βέβαια, ὄχι ὅμως μέ τόση ἀκρίβεια. Γι' αὐτό τιμωροῦνταν, ὄχι ὅμως τόσο αὐστηρά. Καί πάλι ἔλεγε, «τήν ἐπιθυμία δέ γνώριζα»², γιά νά δηλώσει ὄχι τήν ὀλοκληρωτική ἄγνοια, ἀλλά γιά νά παρουσιάσει τή σαφέστατη γνώση. Ἐλεγε ὅμως, ὅτι καί δημιούργησε μέσα μου κάθε ἐπιθυμία, ἐννοώντας ὄχι αὐτό, ὅτι ἡ ἐντολή ἔκαμε τήν ἐπιθυμία, ἀλλ' ὅτι ἡ ἀμαρτία μέ τήν ἐντολή ἔφερε τήν αὔξηση τῆς ἐπιθυμίας. Ἐτσι καί ἐδῶ δέ δηλώνει τήν καθολική ἄγνοια, λέγοντας, «γιατί ἐκεῖνο πού ἐκτελῶ, δέν τό γνωρίζω»· γιατί τότε πῶς ἐνιωθε εὐχαρίστηση μέ τό νόμο τοῦ Θεοῦ κατά τόν ἐσωτερικό ἄνθρωπο;

Τί λοιπόν σημαίνει, «οὐ γινώσκω»; Σκοτίζομαι, λέγει, ξεγελιέμαι, ἀπειλοῦμαι, δέν ξέρω πῶς ἀνατρέπομαι, πράγμα πού καί ἐμεῖς συνήθως λέμε, δέν ξέρω πῶς ὁ τάδε ἦρθε καί μέ ξεγέλασε, χωρίς νά προφασιζόμαστε ἄγνοια, ἀλλά φανερώνοντας κάποια ἀπάτη καί περίσταση καί ἐπιβουλή. «Γιατί δέν κάνω ἐκεῖνο, πού θέλω, ἀλλ' ἐκεῖνο πού μισῶ, αὐτό κάνω». Πῶς λοιπόν δέ γνωρίζεις ἐκεῖνο πού ἐκτελεῖς; Γιατί, ἂν θέλεις τό καλό καί μισεῖς τό κακό, αὐτό εἶναι ἀπόδειξη τέλειας γνώσεως. Ἐπομένως εἶναι φανερό, ὅτι καί τό, «ἐκεῖνο πού δέ θέλω», τό εἶπε, ὄχι γιά νά καταργήσει τήν ἐλευθερία, οὔτε γιά νά παρουσιάσει κάποια πιεστική ἀνάγκη. Γιατί, ἂν ἀμαρτάνουμε ὄχι μέ τή θέλησή μας, ἀλλ' ἐπειδή μᾶς πιέζει ἡ ἀνάγκη, πάλι δέ θά μπορούσαν νά δικαιολογηθοῦν οἱ τιμωρίες πού ἔγιναν προηγουμένως. Ἄλλ' ὅπως λέγοντας, «δέ γνωρίζω», δέ φανέρωσε ἄγνοια, ἀλλ' αὐτά ἀκριβῶς πού εἶπαμε, ἔτσι προσθέτοντας καί τό «ἐκεῖνο πού δέ θέλω», δέ δήλωσε ἀνάγκη, ἀλλά τό νά μὴν ἐπαινοῦμε αὐτά πού γίνονται. Γιατί, ἂν δέ δήλωνε αὐτό μέ τό νά πεῖ, «ἐκεῖνο πού δέ θέλω, αὐτό κάνω», θά πρόσθετε, ἀλλ' ἐκεῖνο πού ἀναγκάζομαι καί πιέζομαι, αὐτό κάνω. Γιατί αὐτό εἶναι ἀντίθετο μέ τή θέληση καί μέ τήν ἐξουσία μας. Τώρα ὅμως, δέν εἶπε αὐτό, ἀλλ' ἀντί γι' αὐτό ἀνέφερε τό, «ἐκεῖνο πού μισῶ», γιά νά μάθεις ὅτι καί μέ τό νά πεῖ «ἐκεῖνο πού θέλω»,

μὴ ἐπαινῶ, ὃ μὴ ἀποδέχομαι, ὃ μὴ φιλῶ, οὐ πρὸς ἀντιδιαστολὴν καὶ τὰ ἐξῆς ἐπήγαγεν εἰπὼν, «ἀλλ' ὃ μισῶ, τοῦτο ποιῶ. Εἰ δὲ ὃ οὐ θέλω, τοῦτο ποιῶ, σύμφημι τῷ νόμῳ ὅτι καλός».

3. Ὅρᾳς τέως τὴν διάνοιαν οὐ διεφθαρμένην, ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ
5 πράξει τὴν οἰκείαν διατηροῦσαν εὐγένειαν; Εἰ γὰρ καὶ μετέρχεται τὴν κακίαν, ἀλλὰ μισοῦσα μετέρχεται, ὃ καὶ τοῦ φυσικοῦ νόμου καὶ τοῦ γραπτοῦ μέγιστον ἐγκώμιον ἂν εἶη. Ὅτι γὰρ καλὸς ὁ νόμος, φησί, δῆλον ἐξ ὧν ἑμαυτοῦ κατηγορῶ, παρακούων τοῦ νόμου, καὶ μισῶν τὸ γεγενημένον. Καίτοι εἰ ἀμαρτίας αἴτιος ἦν ὁ νόμος, πῶς
10 αὐτῷ συνηδόμενος τὸ ὑπ' αὐτοῦ κελευόμενον γεγενέσθαι ἐμίσει; «Σύμφημι γὰρ τῷ νόμῳ», φησὶν, «ὅτι καλός. Νυνὶ δὲ οὐκέτι ἐγὼ κατεργάζομαι αὐτό, ἀλλ' ἢ οἰκοῦσα ἐν ἐμοὶ ἀμαρτία. Οἶδα γάρ, ὅτι οἰκεῖ ἐν ἐμοί, τούτέστιν, ἐν τῇ σαρκί μου, ἀγαθόν». Ἐνταῦθα ἐπιτίθενται οἱ τὴν σάρκα διαβάλλοντες καὶ τῆς τοῦ Θεοῦ δημιουργίας
15 ἀλλοτριοῦντες. Τί οὖν ἂν εἶπομεν; Ἄ καὶ περὶ τοῦ νόμου πρώην διαλεγόμενοι εἰρήκαμεν· ὅτι, ὡς περ ἐκεῖ τὸ πᾶν τῆς ἀμαρτίας εἶναι φησιν, οὕτω καὶ ἐνταῦθα. Οὐ γὰρ εἶπεν, ὅτι ἡ σὰρξ αὐτὸ κατεργάζεται, ἀλλὰ καὶ τούναντίον, ὅτι «οὐκ ἐγὼ κατεργάζομαι αὐτό, ἀλλ' ἢ οἰκοῦσα ἐν ἐμοὶ ἀμαρτία». Εἰ δὲ λέγει, ὅτι οὐκ οἰκεῖ ἐν αὐτῇ ἀγα-
20 θόν, οὕτω τοῦτο ἔγκλημα τῆς σαρκός· οὐ γὰρ τὸ μὴ οἰκεῖν ἀγαθὸν ἐν αὐτῇ, πονηρὰν αὐτὴν δείκνυσιν οὕσαν.

Ἡμεῖς δὲ ἐλάττονα μὲν ὁμολογοῦμεν εἶναι τῆς ψυχῆς τὴν σάρκα καὶ καταδεεστέραν, οὐ μὴν ἐναντίαν οὐδὲ μαχομένην οὐδὲ πονηρὰν, ἀλλ' ὡς κιθάραν κιθαριστῆ, καὶ ὡς ναῦν κυβερνήτη, οὕτως
25 αὐτὴν ὑποκεῖσθαι τῇ ψυχῇ· ἅπερ οὐκ ἐναντία τοῖς ἄγουσι καὶ χρωμένοις ἐστίν, ἀλλὰ καὶ σφόδρα συμβαίνοντα, οὐ μὴν ὁμότιμα τῷ τεχνίτῃ. Ὡς περ οὖν ὁ λέγων, ὅτι οὐκ ἐν τῇ κιθάρα, οὐδὲ ἐν τῇ νηϊ ἢ τέχνῃ, ἀλλ' ἐν τῷ κυβερνήτῃ καὶ τῷ κιθαρῳδῷ, οὐ τὰ ὄργα-

δέν κατάργησε τήν ἐξουσία. Τί λοιπόν σημαίνει τό «αὐτό πού δέ θέλω»; Ἐκεῖνο πού δέν ἐπαινῶ, ἐκεῖνο πού δέ δέχομαι, ἐκεῖνο πού δέν ἀγαπῶ, πρὸς διάκριση τοῦ ὁποίου πρόσθεσε καί τά ἐπόμενα, λέγοντας, «ἀλλ' ἐκεῖνο πού μισῶ, αὐτό κάνω. Ἐάν ὁμως ἐκεῖνο πού δέ θέλω, αὐτό κάνω, συμφωνῶ μέ τό νόμο ὅτι εἶναι καλός».

3. Βλέπεις κατ' ἀρχή πῶς ἡ διάνοια δέν εἶναι διαφθαρμένη, ἀλλά καί στήν πράξη διατηρεῖ τή δική της εὐγένεια; Γιατί, ἂν καί ἀσχολεῖται μέ τήν κακία, ἀσχολεῖται ὁμως ἐπειδή τή μισεῖ, πράγμα πού μποροῦσε νά εἶναι πάρα πολύ μέγας ἐπαινος καί τοῦ φυσικοῦ καί τοῦ γραπτοῦ νόμου. Γιατί, ὅτι ὁ νόμος εἶναι καλός, λέγει, εἶναι φανερό ἀπ' αὐτά πού κατηγορῶ τόν ἑαυτό μου, παραβαίνοντας τό νόμο καί μισώντας αὐτό πού ἔγινε. Ἄν βέβαια ὁ νόμος ἦταν αἷτιος τῆς ἁμαρτίας, πῶς μισοῦσε αὐτό πού διέτασσε νά γίνε, ἐνῶ εὐχαριστιόταν μαζί του; «Γιατί συμφωνῶ μέ τό νόμο», λέγει, «ὅτι εἶναι καλός. Τώρα ὁμως δέν ἐκτελῶ ἐγώ τό κακό, ἀλλ' ἡ ἁμαρτία πού κατοικεῖ μέσα μου. Γιατί γνωρίζω, ὅτι δέν κατοικεῖ μέσα μου, δηλαδή, στή σάρκα μου, τό ἀγαθό». Ἐδῶ ἐπιτίθενται ἐκεῖνοι πού κατηγοροῦν τή σάρκα καί τήν ἀποξενώνουν ἀπό τή δημιουργία τοῦ Θεοῦ. Τί λοιπόν θά ποῦμε; Ἐκεῖνα πού εἶπαμε προηγουμένως, ὅταν μιλούσαμε γιά τό νόμο, ὅτι δηλαδή ὅπως ἐκεῖ λέγει ὅτι τό κάθε τι ἀνήκει στήν ἁμαρτία, ἔτσι καί ἐδῶ. Γιατί δέν εἶπε, ὅτι ἡ σάρκα ἐκτελεῖ αὐτό, ἀλλά καί τό ἀντίθετο, ὅτι «Δέν ἐκτελῶ ἐγώ αὐτό, ἀλλ' ἡ ἁμαρτία πού κατοικεῖ μέσα μου». Ἐάν ὁμως λέγει, ὅτι δέν κατοικεῖ μέσα σ' αὐτήν ἀγαθό, δέν εἶναι καθόλου αὐτό κατηγορία ἐναντίον τῆς σάρκας, γιατί τό νά μήν κατοικεῖ σ' αὐτή τό ἀγαθό, δέν ἀποδεικνύει πῶς εἶναι πονηρή.

Ἐμεῖς βέβαια παραδεχόμαστε ὅτι ἡ σάρκα εἶναι κατώτερη καί ὑποδεέστερη ἀπό τήν ψυχή, ἀλλ' ὁμως δέν εἶναι ἀντίθετη οὔτε ἐχθρική οὔτε πονηρή, ἀλλ' ἔτσι αὐτή ὑπακούει στήν ψυχή, ὅπως ἡ κιθάρα στόν κιθαριστή καί ὅπως τό πλοῖο στόν κυβερνήτη, πού δέν εἶναι ἀντίθετα σ' αὐτούς πού τά ὀδηγοῦν καί τά χρησιμοποιοῦν, ἀλλά καί ὑπερβολικά φιλικά, χωρίς βέβαια νά εἶναι ἰσότημα μέ τόν τεχνίτη. Ὅπως ἀκριβῶς λοιπόν ἐκεῖνος πού λέγει, ὅτι ἡ τέχνη δέν ὑπάρχει στήν κιθάρα, οὔτε στό πλοῖο, ἀλλά στόν κυβερνήτη καί τόν κιθαρωδό, δέν κατηγορήσε τά ὄργανα, ἀλλ' ἔδειξε τή

να διέβαλεν, ἀλλὰ τὸ μέσον τὸ πρὸς τὸν τεχνίτην ἔδειξεν, οὕτω καὶ ὁ Παῦλος εἰπὼν, «οὐκ οἰκεῖ ἐν τῇ σαρκί μου ἀγαθόν», οὐ τὸ σῶμα διέβαλεν, ἀλλὰ τὸ ὑπερέχον τῆς ψυχῆς ἔδειξεν. Αὕτη γὰρ ἐστὶν ἢ τὸ πᾶν ἐγκεχειρισμένη τῆς κυβερνήσεως καὶ τῆς κιθαρωδίας, ὅπερ 5 καὶ Παῦλος ἐνταῦθα δείκνυσι, τὸ κῦρος τῆ ψυχῆ τιθέμενος. Καὶ εἰς δύο ταῦτα τὸν ἄνθρωπον διελὼν, ψυχὴν καὶ σῶμα, λέγει ὅτι ἀλογωτέρα μὲν ἢ σὰρξ, καὶ συνέσεως ἔρημος, καὶ τῶν ἀγομένων, ἀλλ' οὐ τῶν ἀγόντων· σοφωτέρα δὲ ἢ ψυχὴ, καὶ τὸ πρακτέον καὶ τὸ μὴ πρακτέον συνιδεῖν δυναμένη, οὐ μὴν ἀρκοῦσα πρὸς τὸ τὸν ἵππον 10 ἄγχειν ὡς βούλεται· ὅπερ οὐ τῆς σαρκὸς μόνον, ἀλλὰ καὶ τῆς ψυχῆς γένοιτ' ἂν ἐγκλημα, εἰδυίας μὲν ἅπερ δεῖ πράττειν, οὐκέτι δὲ εἰς ἔργον ἐκφερούσης τὰ δόξαντα. «Τὸ γὰρ θέλειν παράκειταιί μοι», φησί, «τὸ δὲ κατεργάζεσθαι τὸ καλὸν οὐχ εὐρίσκω».

Πάλιν ἐνταῦθα εἰπὼν, «οὐχ εὐρίσκω», οὐκ ἄγνοιάν φησιν, 15 οὐδὲ ἀπορίαν, ἀλλ' ἐπήρειάν τινα καὶ ἐπιβουλήν τῆς ἀμαρτίας, ὅπερ οὖν καὶ σαφέστερον δεικνύς, ἐπήγαγεν· «οὐ γὰρ ὁ θέλω, ποιῶ ἀγαθόν, ἀλλ' ὁ οὐ θέλω κακόν, τοῦτο πράσσω. Εἰ δὲ ὁ οὐ θέλω ἐγώ, τοῦτο ποιῶ, οὐκέτι ἐγὼ κατεργάζομαι αὐτό, ἀλλ' ἢ οἰκοῦσα ἐν ἐμοὶ ἀμαρτία». Εἶδες πῶς καὶ τὴν οὐσίαν τῆς ψυχῆς, καὶ τὴν οὐ- 20 σίαν τῆς σαρκὸς ἀπαλλάξας ἐγκλήματος, τὸ πᾶν ἐπὶ τὴν πονηρὰν πρᾶξιν μετέστησεν; Εἰ γὰρ οὐ θέλει τὸ κακόν, ἀπήλλακται ἢ ψυχὴ, καὶ εἰ αὐτὸς αὐτὸ μὴ κατεργάζεται, ἠλευθέρωται καὶ τὸ σῶμα, καὶ μόνης τῆς πονηρᾶς προαιρέσεώς ἐστὶ τὸ πᾶν. Οὐ γὰρ ταῦτὸν ψυχῆς οὐσία· καὶ σώματος, καὶ προαιρέσεως, ἀλλὰ τὰ μὲν ἐστὶν ἔργα 25 Θεοῦ, τὸ δὲ ἐξ ἡμῶν αὐτῶν γινομένη κίνησις, πρὸς ὅπερ ἂν αὐτὴν βουληθῶμεν ἀγαγεῖν. Ἡ μὲν γὰρ βούλησις ἔμφυτον καὶ παρὰ τοῦ Θεοῦ, ἢ δὲ τοιαύδε βούλησις ἡμέτερον καὶ τῆς γνώμης ἡμῶν.

«Εὐρίσκω ἄρα τὸν νόμον τῷ θέλοντι ἐμοὶ ποιεῖν τὸ καλόν, ὅτι ἐμοὶ τὸ κακόν παράκειται». Ἄσαφές τὸ εἰρημένον. Τί οὖν ἐστὶ 30 τὸ λεγόμενον; Ἐπαινῶ τὸν νόμον, φησί, κατὰ τὸ συνειδός, καὶ αὐτὸν δὲ εὐρίσκω ἐμοὶ τῷ βουλομένῳ τὸ καλὸν ποιεῖν συνήγορον,

διαφορά πού υπάρχει πρὸς τὸν τεχνίτη, ἔτσι καὶ ὁ Παῦλος λέγοντας, «Δέν κατοικεῖ στή σάρκα μου ἀγαθό», δέν κατηγορήσε τὸ σῶμα, ἀλλ' ἔδειξε τὴν ὑπεροχὴ τῆς ψυχῆς. Γιατί αὐτὴ ἔχει ἀναλάβει ὅλη τὴν κυβέρνησι καὶ τὴν κιθαρωδία, πράγμα πού καὶ ὁ Παῦλος δείχνει ἐδῶ, ἀναφέροντας τὴν ἐξουσία στήν ψυχὴ. Καὶ χωρίζοντας τὸν ἄνθρωπο σ' αὐτὰ τὰ δύο, τὴν ψυχὴ καὶ τὸ σῶμα, λέγει ὅτι ἡ σάρκα εἶναι πιὸ ἄλογη καὶ χωρὶς σύνεση, καὶ ὅτι ἀνήκει στὰ πράγματα πού ὀδηγοῦνται καὶ ὄχι πού ὀδηγοῦν, ἐνῶ ἡ ψυχὴ εἶναι πιὸ σοφὴ, καὶ ὅτι μπορεῖ νὰ γνωρίζει καλὰ ἐκεῖνο πού πρέπει νὰ κάνει καὶ ἐκεῖνο πού δέν πρέπει, χωρὶς νὰ τῆς λείπει ἡ δύναμη νὰ ὀδηγεῖ τὸν ἵππο ὅπου αὐτὴ θέλει, πράγμα πού θὰ ἦταν κατηγορία ὄχι μόνο γιὰ τὴ σάρκα, ἀλλὰ καὶ γιὰ τὴν ψυχὴ, ἐφόσον γνωρίζει ἐκεῖνα πού πρέπει νὰ κάνει, δέν ἐκτελεῖ ὅμως ἐκεῖνα πού ἀποφάσισε. «Γιατί τὸ νὰ θέλω εἶναι κοντά μου», λέγει, «τὸ νὰ ἐκτελῶ ὅμως τὸ καλὸ δέν τὸ βρίσκω».

Λέγοντας πάλι πάλι ἐδῶ «δέν τὸ βρίσκω», δέν ἐννοεῖ ἄγνοια, οὔτε ἀπορία, ἀλλὰ κάποια βλάβη καὶ ἐπιβουλὴ τῆς ἁμαρτίας. Καὶ γιὰ νὰ τὸ δείξει αὐτὸ σαφέστερα, πρόσθεσε· «δέν κάνω δηλαδὴ τὸ ἀγαθὸ πού θέλω, ἀλλ' ἐκεῖνο πού δέ θέλω, αὐτὸ κάνω. Ἐάν ὅμως ἐγὼ κάνω ἐκεῖνο πού δέ θέλω, δέν τὸ ἐκτελῶ πιά ἐγὼ αὐτὸ, ἀλλ' ἡ ἁμαρτία πού κατοικεῖ μέσα μου». Εἶδες πῶς ἀπαλλάσσοντας τὴν οὐσία καὶ τῆς ψυχῆς καὶ τῆς σάρκα ἀπὸ τὴν κατηγορία, μετέθεσε τὰ πάντα στήν πονηρὴ πράξη; Γιατί, ἂν δέ θέλει τὸ κακό, εἶναι ἐλεύθερο καὶ τὸ σῶμα, καὶ τὸ κάθε τι ἀνήκει μόνο στήν πονηρὴ προαίρεση. Γιατί δέν εἶναι τὸ ἴδιο ἡ οὐσία τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ σώματος, καὶ τῆς προαίρεσης, ἀλλὰ τὰ πρῶτα εἶναι δημιουργήματα τοῦ Θεοῦ, ἐνῶ τὸ ἄλλο κίνησι πού προέρχονται ἀπὸ μᾶς τοὺς ἴδιους καὶ τὴν ὀδηγοῦμε ἐκεῖ πού θέλουμε. Αὐτὴ δηλαδὴ ἡ βούλησι εἶναι ἔμφυτη καὶ προέρχεται ἀπὸ τὸ Θεό, ἐνῶ μία τέτοια βούλησι ἀνήκει σέ μᾶς καὶ στή δική μας ἀπόφασι.

4. «Συνεπῶς βρίσκω τὸ νόμο πού θέλει νὰ κάνω τὸ καλὸ, ὅτι τὸ κακό εἶναι πολὺ κοντά σ' ἐμένα». Εἶναι ἀσαφές αὐτὸ πού λέγεται. Τί λοιπὸν σημαίνει αὐτό; Ἐπαινῶ τὸ νόμο, λέγει, σύμφωνα μὲ τὴ συνείδησή μου, καὶ τὸν βρίσκω συνήγορο σ' ἐμένα πού θέλω νὰ

καὶ ἐπιτείνοντά μοι τὸ βούλημα· ὥσπερ γὰρ ἐγὼ αὐτῷ συνήδομαι, οὕτω καὶ αὐτὸς ἐπαινεῖ τὴν γνώμην τὴν ἐμήν. Ὁρᾷς πῶς δείκνυσι τὴν μὲν τῶν καλῶν καὶ τῶν οὐ τοιούτων γνώσιν ἐξ ἀρχῆς ἡμῖν καταβεβλημένην, τὸν δὲ νόμον Μωϋσέως ἐπαινοῦντα αὐτὴν καὶ ἐπαι-
 5 νούμενον παρ' αὐτῆς; Οὐδὲ γὰρ ἀνωτέρω εἶπεν, ὅτι διδάσκομαι παρὰ τοῦ νόμου, ἀλλά, «σύμφημι τῷ νόμῳ»· οὔτε προϊῶν, ὅτι ἵπαιδεύομαι παρ' αὐτοῦ, ἀλλ' ὅτι «συνήδομαι αὐτῷ». Τί δέ ἐστι, «συνήδομαι»; Ὁμολογῶ ὡς καλῶς ἔχοντι, ὥσπερ οὖν καὶ αὐτὸς ἐμοὶ τῷ θέλοντι ποιεῖν τὸ καλόν. Ὡστε τὸ θέλειν τὸ καλόν, καὶ τὸ
 10 μὴ θέλειν τὸ πονηρόν, ἄνωθεν ἦν προκαταβεβλημένον, ὁ δὲ νόμος ἐλθὼν καὶ ἐν τοῖς κακοῖς κατήγορος ἐγένετο πλείων, καὶ ἐν τοῖς ἀγαθοῖς ἐπαινέτης μείζων.

Ὁρᾷς πανταχοῦ ἐπίτασιν τινα καὶ προσθήκην αὐτῷ μαρτυροῦντα μόνον, πλεον δὲ οὐδέν; Καὶ γὰρ ἐπαινοῦντος αὐτοῦ, καὶ
 15 ἐμοῦ συνηδομένου καὶ θέλοντος τὸ καλόν, τὸ κακὸν ἔτι παράκειται, καὶ ἡ πρᾶξις αὐτοῦ οὐκ ἀνήρηται. Ὡστε ὁ νόμος τῷ προηρημένῳ καλόν τι ποιῆσαι κατὰ τοῦτο σύμμαχος γίνεται μόνον, καθὸ καὶ αὐτὸς τὰ αὐτὰ αὐτῷ βούλεται. Εἶτα ἐπειδὴ ἀσαφῶς αὐτὸ τέθεικε, προϊῶν ἐρμηνεύει αὐτὸ καὶ σαφέστερον ποιεῖ, δεικνὺς πῶς τὸ κα-
 20 κὸν παράκειται, καὶ πῶς τῷ θέλοντι ποιεῖν τὸ καλόν μόνῳ νόμος ἐστὶν ὁ νόμος. «Συνήδομαι» γάρ, φησί, «τῷ νόμῳ τοῦ Θεοῦ, κατὰ τὸν ἔσω ἄνθρωπον». Ἦιδειν μὲν γὰρ καὶ πρὸ τούτου, φησί, τὸ καλόν, εὐρῶν δὲ αὐτὸ καὶ ἐν γράμμασι κείμενον ἐπαινώ. «Βλέπω δὲ ἕτερον νόμον, ἀντιστρατευόμενον τῷ νόμῳ τοῦ νοῦς μου». Νόμον
 25 ἐνταῦθα πάλιν ἀντιστρατευόμενον τὴν ἁμαρτίαν ἐκάλεσεν, οὐ διὰ τὴν εὐταξίαν, ἀλλὰ διὰ τὴν σφοδρὰν ὑπακοὴν τῶν πειθομένων αὐτῇ. Ὡσπερ οὖν κύριον τὸν μαμωνᾶν καλεῖ, καὶ θεὸν τὴν κοιλίαν, οὐ διὰ τὴν οἰκείαν ἀξίαν, ἀλλὰ διὰ τὴν πολλὴν τῶν ὑποταγμένων δουλείαν, οὕτω καὶ ἐνταῦθα νόμον ἐκάλεσεν ἁμαρτίας, διὰ
 30 τοὺς οὕτως αὐτῇ δουλεύοντας καὶ φοβουμένους αὐτὴν ἀφεῖναι, ὥσπερ δεδοίκασιν οἱ νόμον λαβόντες ἀφεῖναι τὸν νόμον. Αὕτη οὖν,

κάνω τό καλό, καί νά μοῦ δυναμώνει τή θέληση. Ὅπως ἀκριβῶς δηλαδή ἐγώ εὐχαριστιέμαι μ' αὐτόν, ἔτσι καί αὐτός ἐπαινεῖ τή δική μου ἀπόφαση. Βλέπεις πῶς ἡ γνώση τῶν καλῶν καί τῶν κακῶν εἶναι φυτεμένη μέσα μας ἀπό τήν ἀρχή, ἐνῶ ὁ Μωσαϊκός νόμος τήν ἐπαινεῖ καί ἐπαινεῖται ἀπ' αὐτή; Γιατί δέν εἶπε παραπάνω, ὅτι διδάσκομαι ἀπό τό νόμο, ἀλλά, «συμφωνῶ μέ τό νόμο», οὔτε παρακάτω, ὅτι ἐκπαιδεύομαι ἀπ' αὐτόν, ἀλλ' ὅτι «εὐχαριστιέμαι μ' αὐτόν». Καί τί σημαίνει, «συνήδομαι»; Παραδέχομαι ὅτι εἶναι καλός, ὅπως ἀκριβῶς λοιπόν καί αὐτός γιά μένα πού θέλω νά κάνω τό καλό. Ἐπομένως τό νά θέλουμε τό καλό, καί τό νά μή θέλουμε τό κακό, ἦταν φυτεμένο προκαταβολικά ἀπό τό Θεό. Ὅταν ὁμοίως ἦρθε ὁ νόμος, καί στά κακά ἔγινε πιο πολύ κατήγορος, καί στά ἀγαθά πιο μέγας ἐπαινετής.

Βλέπεις ὅτι παντοῦ βεβαιώνει γι' αὐτόν κάποια αὔξηση καί προσθήκη μόνο καί τίποτε περισσότερο; Γιατί καί ὅταν αὐτός ἐπαινεῖ, καί ὅταν ἐγώ εὐχαριστιέμαι καί θέλω τό καλό, τό κακό εἶναι ἀκόμη κοντά μου καί ἡ πράξη του δέν ἔχει καταργηθεῖ. Ἐπομένως ὁ νόμος, σύμφωνα μέ τό προηγούμενο, γίνεται σύμμαχος σ' αὐτό μόνο, στό νά κάνει κάποιο καλό, ἀφοῦ καί αὐτός τά ἴδια θέλει μ' αὐτόν. Ἐπειτα, ἐπειδή ἀνέφερε αὐτό μέ ἀσάφεια, προχωρώντας τό ἐρμηνεύει καί τό κάνει σαφέστερο, ἀποδεικνύοντας πῶς τό κακό εἶναι κοντά, καί ὅτι ὁ νόμος εἶναι νόμος μόνο σ' ἐκεῖνον πού θέλει νά κάνει τό καλό. «Γιατί εὐχαριστιέμαι», λέγει, «μέ τό νόμο τοῦ Θεοῦ, κατά τόν ἐσωτερικό μου ἄνθρωπο». Γνώριζα βέβαια καί πρίν ἀπ' αὐτόν, λέγει, τό καλό, ὅταν ὁμοίως τό βρῆκα νά ὑπάρχει καί στό νόμο, τό ἐπαινῶ. «Βλέπω ὁμοίως ἄλλο νόμο, πού ἐναντιώνεται στό νόμο τοῦ νοῦ μου». Ἐδῶ πάλι νόμο πού ἐναντιώνεται ὀνόμασε τήν ἁμαρτία, ὄχι γιά τούς καλοῦς νόμους τῆς, ἀλλά γιά τήν ὑπερβολική πειθαρχία ἐκείνων πού ὑπακοῦν σ' αὐτήν. Ὅπως ἀκριβῶς λοιπόν ὀνομάζει κύριο τό μαμωνᾶ, καί θεό τήν κοιλιά, ὄχι γιά τή δική τους ἀξία, ἀλλά γιά τήν μεγάλη ὑποδούλωση ἐκείνων πού εἶναι δοῦλοι, ἔτσι καί ἐδῶ ὀνόμασε νόμο τῆς ἁμαρτίας, γι' αὐτούς πού εἶναι ἔτσι δοῦλοι τῆς καί φοβοῦνται νά τήν ἐγκαταλείψουν, ὅπως φοβοῦνται νά ἐγκαταλείψουν τό νόμο

φησίν, ἀντίκειται τῷ νόμῳ τῷ φυσικῷ· τοῦτο γάρ ἐστι, τῷ νόμῳ τοῦ νοός μου.».

Καὶ εἰσάγει λοιπὸν παράταξιν καὶ μάχην, καὶ τὸν ἀγῶνα ὄλον ἀνατίθησι τῷ φυσικῷ νόμῳ. Ὁ γὰρ Μωϋσέως ἐκ περιουσίας 5 ὕστερον προσετέθη· ἀλλ' ὁμοῦ καὶ οὗτος κάκεῖνος, ὁ μὲν διδάξας, ὁ δὲ ἐπαινέσας τὰ δέοντα, οὐδὲν ἐν τῇ μάχῃ ταύτῃ μέγα ἤνυσαν· τοσαύτη τῆς ἀμαρτίας ἢ τυραννίς, νικῶσα καὶ περιγινομένη, ὅπερ οὖν ὁ Παῦλος ἐμφαίνων, καὶ τὴν κατὰ κράτος ἤτταν δηλῶν ἔλεγε, «βλέπω δὲ ἕτερον νόμον, ἀντιστρατευόμενον τῷ νόμῳ τοῦ νοός 10 μου, καὶ αἰχμαλωτίζοντά με». Οὐ γὰρ εἶπε, 'νικῶντα' ἀπλῶς, ἀλλ' , «αἰχμαλωτίζοντά με τῷ νόμῳ τῆς ἀμαρτίας». Οὐκ εἶπε, 'τῇ ὀρμῇ τῆς σαρκός', οὐδέ, 'τῇ φύσει τῆς σαρκός', ἀλλά, «τῷ νόμῳ τῆς ἀμαρτίας»· ἕτερον γὰρ τὸ ἐν τινι ὄν, καὶ τὸ ἐν ᾧ ἐστὶν ἐκεῖνο. Ὡσπερ οὖν καὶ ἡ ἐντολὴ οὐκ ἔστι πονηρά, ἐπειδὴ δι' αὐτῆς ἀφορ- 15 μὴν ἔλαβεν ἡ ἀμαρτία, οὕτως οὐδὲ τῆς σαρκὸς ἢ φύσις, εἰ καὶ δι' αὐτῆς ἡμᾶς καταγωνίζεται· ἐπεὶ οὕτως ἔσται καὶ ἡ ψυχὴ πονηρά, καὶ πολλῷ μᾶλλον ἐκείνη, ὅσῳ καὶ τὸ κῦρος τῶν πρακτέων ἔχει.

Ἄλλ' οὐκ ἔστι ταῦτα, οὐκ ἔστιν. Οὐδὲ γὰρ εἰ θαυμαστὸν οἶ- κον καὶ βασιλικὰς αὐλὰς τύραννος λάβοι καὶ ληστής, διαβολὴ τῆς 20 οἰκίας τὸ γινόμενον, ἀλλ' ἡ κατηγορία πᾶσα τῶν τὰ τοιαῦτα ἐπιβουλευσάντων ἐστίν. Ἄλλ' οἱ τῆς ἀληθείας ἐχθροὶ μετὰ τῆς εὐσεβείας καὶ ἀνοίᾳ πολλῇ περιπίπτοντες, οὐκ αἰσθάνονται. Οὐδὲ γὰρ τῆς σαρκὸς μόνον κατηγοροῦσιν, ἀλλὰ καὶ τὸν νόμον διαβάλλουσι. Καίτοιγε εἰ πονηρὸν ἢ σὰρξ, καλὸν ὁ νόμος· ἀντιστρατεύεται γὰρ 25 καὶ ἐναντιοῦται· εἰ δὲ οὐ καλὸν ὁ νόμος, καλὸν ἢ σὰρξ· μάχεται γὰρ αὐτῷ κατ' ἐκείνους καὶ πολεμεῖ. Πῶς οὖν ἀμφοτέρω τοῦ διαβόλου

ἐκεῖνοι πού ἔλαβαν τό νόμο. Αὐτή λοιπόν, λέγει, ἐναντιώνεται στό φυσικό νόμο. Γιατί αὐτό σημαίνει, «στό νόμο τοῦ νοῦ μου».

Καί παρουσιάζει στή συνέχεια παράταξη καί μάχη, καί ἀναθέτει ὄλο τόν ἀγώνα στό φυσικό νόμο. Γιατί ὁ ἰσχυρότερος Μωσαϊκός νόμος προστέθηκε ἀργότερα. Ἄλλ' ὅμως καί αὐτός καί ἐκεῖνος, ὁ πρῶτος διδάσκοντας καί ὁ ἄλλος ἐπαινώντας αὐτά πού πρέπει νά γίνονται, δέν κατόρθωσαν τίποτε στή μάχη αὐτή. Τόσο μεγάλη εἶναι ἡ ἐξουσία τῆς ἁμαρτίας, πού νικάει καί ὑπερισχύει. Αὐτό ἀκριβῶς φανερώνοντας ὁ Παῦλος καί δηλώνοντας τήν ὀλοκληρωτική ἥττα ἔλεγε, «βλέπω ὅμως ἄλλο νόμο νά ἐναντιώνεται στό νόμο τοῦ νοῦ μου καί νά μέ κάνει αἰχμάλωτο». Δέν εἶπε ἀπλῶς ἡ νά νικάει, ἀλλά, «νά μέ κάνει αἰχμάλωτο στό νόμο τῆς ἁμαρτίας». Δέν εἶπε, ἡ στήν ἐπιθυμία τῆς σάρκας, οὔτε, ἡ στή φύση τῆς σάρκας, ἀλλά, «στό νόμο τῆς ἁμαρτίας», δηλαδή, στήν τυραννική ἐξουσία του, στή δύναμή του. Πῶς λοιπόν λέγει, «πού ὑπάρχει στά μέλη μου»; Καί τί σημαίνει αὐτό; Βέβαια αὐτό δέν κάνει ἁμαρτία τά μέλη, ἀλλά τά ξεχωρίζει πάρα πολύ ἀπό τήν ἁμαρτία, γιατί ἄλλο εἶναι αὐτό πού ὑπάρχει σέ κάτι, καί ἄλλο αὐτό στό ὁποῖο ὑπάρχει ἐκεῖνο. Ὅπως ἀκριβῶς λοιπόν καί ἡ ἐντολή δέν εἶναι κακή, ἐπειδή μ' αὐτή ἔλαβε τήν ἀφορμή ἡ ἁμαρτία, ἔτσι δέν εἶναι καί ἡ φύση τῆς σάρκας, ἂν καί μ' αὐτή μᾶς πολεμάει. Γιατί ἔτσι θά εἶναι καί ἡ ψυχή κακή, καί πολύ περισσότερο ἐκείνη, ἀφοῦ ἔχει καί τήν ἐξουσία ὅλη γι' αὐτά πού πρέπει νά γίνονται.

Ἄλλά δέν εἶναι ἔτσι, πραγματικά δέν εἶναι. Γιατί, ἂν κάποιος τύραννος καί ληστής κλέψει πλούσιο σπίτι καί βασιλικές αὐλές, δέν ἀποτελεῖ τό γεγονός αὐτό κατηγορία ἐναντίον τοῦ σπιτιοῦ, ἀλλ' ἡ κατηγορία ὅλη ἀνήκει σ' ἐκείνους πού ἔκαμαν αὐτά τά πράγματα. Ἄλλ' οἱ ἐχθροί τῆς ἀλήθειας, πέφτοντας μαζί μέ τήν ἀσέβεια καί σέ πολλή ἀνοησία, δέν τό αἰσθάνονται. Γιατί δέν κατηγοροῦν μόνο τή σάρκα, ἀλλά συκοφαντοῦν καί τό νόμο. Ἄν καί βέβαια, ἂν ἡ σάρκα εἶναι κακό, ὁ νόμος εἶναι καλό, γιατί ἀντιστρατεύεται καί ἐναντιώνεται· ἂν ὅμως ὁ νόμος δέν εἶναι καλό, ἡ σάρκα εἶναι καλό, γιατί σύμφωνα μ' αὐτούς μάχεται καί πολεμάει τό νόμο. Πῶς λοιπόν λέγουν ὅτι καί τά δύο ἀνήκουν στό διάβολο,

φασὶν εἶναι, ἐναντιούμενα ἀλλήλοις εἰσάγοντες; Ὁρᾷς ὄση μετὰ τῆς ἀσεβείας καὶ ἡ ἄνοια; Ἄλλ' οὐ τῆς Ἐκκλησίας τὰ δόγματα τοιαῦτα, ἀλλὰ τὴν ἁμαρτίαν κατακρίνει μόνον, καὶ τὸν νόμον ἐκάτερον παρὰ τοῦ Θεοῦ δεδομένον, καὶ τὸν τῆς φύσεως, καὶ τὸν Μωϋσέως,
5 ταύτη πολέμιον εἶναί φησιν, οὐκ τῆ σαρκί· οὐδὲ γὰρ τὴν σάρκα ἁμαρτίαν εἶναι, ἀλλ' ἔργον Θεοῦ σφόδρα καὶ πρὸς ἀρετὴν ἡμῖν ἐπιτήδειον, εἰάν νήφωμεν.

5. «Ταλαίπωρος ἐγὼ ἄνθρωπος· τίς με ρύσεται ἐκ τοῦ σώματος τοῦ θανάτου τούτου;» Εἶδες πόση τῆς κακίας ἢ τυραννίς, ὅτι καὶ συν-
10 ηδόμενον τῷ νόμῳ τὸν νοῦν νικᾷ; Οὐδὲ γὰρ ἔχει τις εἰπεῖν, φησὶν, ὅτι μισοῦντά με τὸν νόμον καὶ ἀποστρεφόμενον ἢ ἁμαρτία χειροῦται· συνήδομαι γὰρ αὐτῷ καὶ σύμφημι, καὶ καταφεύγω πρὸς αὐτόν· ἀλλ' ὁμοῦς ἐκεῖνος μὲν οὐδὲ φυγόντα πρὸς αὐτόν ἴσχυσε σῶσαι, ὁ δὲ Χριστὸς καὶ φεύγοντα ἀπ' αὐτοῦ ἔσωσεν. Εἶδες ὄση τῆς χάριτος
15 ἢ ὑπερβολή; Ἄλλ' οὕτω μὲν οὐκ ἔθηκεν αὐτὸ ὁ ἀπόστολος· ἀνομιώζας δὲ μόνον καὶ θρηνήσας μέγα, ὡς ἐν ἐρημίᾳ τῶν βοηθησάντων, διὰ τῆς ἀπορίας δείκνυσι τοῦ Χριστοῦ τὴν δύναμιν, καὶ φησι, «ταλαίπωρος ἐγὼ ἄνθρωπος· τίς με ρύσεται ἐκ τοῦ σώματος τοῦ θανάτου τούτου;». Νόμος οὐκ ἴσχυσε, τὸ συνειδὸς οὐκ ἤρκεσε, καί-
20 τοιγε ἐπαινοῦν τὰ καλά, καὶ οὐκ ἐπαινοῦν μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀπομαχόμενον πρὸς τὰ ἐναντία. Τῷ γὰρ εἰπεῖν, «ἀντιστρατευόμενον», ἔδειξε καὶ αὐτόν ἀντιπαττόμενον. Πόθεν οὖν ἔσται σωτηρίας ἐλπίς; «Εὐχαριστῶ τῷ Θεῷ», φησί, «διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ Κυρίου ἡμῶν».

25 Εἶδες πῶς ἔδειξεν ἀναγκαίαν τῆς χάριτος τὴν παρουσίαν καὶ κοινὰ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ τὰ κατορθώματα; Εἰ γὰρ καὶ τῷ Πατρὶ εὐχαριστεῖ, ἀλλὰ τῆς εὐχαριστίας ταύτης καὶ ὁ Υἱὸς αἴτιος. Ὄταν δὲ ἀκούσης λέγοντος αὐτοῦ, «τίς με ρύσεται ἐκ τοῦ σώματος τοῦ θανάτου τούτου;», μὴ νόμιζε τῆς σαρκὸς αὐτόν κατηγορεῖν. Οὐδὲ γὰρ
30 εἶπε, 'σῶμα ἁμαρτίας', ἀλλὰ «σῶμα θανάτου»· τουτέστι, τὸ θνητὸν σῶμα, τὸ χειροθὲν ὑπὸ τοῦ θανάτου, οὐ τὸ γεννησάν τὸν θάνατον·

παρουσιάζοντας νά είναι αντίθετα μεταξύ τους; Βλέπεις πόση είναι μαζί μέ τήν ἀσέβεια καί ἡ ἀνοησία τους; Τά δόγματα ὁμοίως τῆς Ἐκκλησίας δέν είναι τέτοια, ἀλλά κατακρίνουν τήν ἀμαρτία μόνο, καί λέγουν πώς κάθε νόμος πού δόθηκε ἀπό τό Θεό, καί ὁ φυσικός δηλαδή καί ὁ Μωσαϊκός, είναι ἐχθρός τῆς ἀμαρτίας, ὄχι τῆς σάρκα. γιατί δέ λέγουν πώς ἡ σάρκα είναι ἀμαρτία, ἀλλά δημιούργημα τοῦ Θεοῦ καί ὑπερβολικά κατάλληλο γιά νά ἐπιτύχουμε τήν ἀρετή, ἄν εἴμαστε ἐγκρατεῖς.

5. «Πόσο δυστυχημένος ἄνθρωπος εἶμαι! ποιός θά μέ ἐλευθερώσει ἀπό τό σῶμα τοῦ θανάτου αὐτοῦ;». Βλέπεις πόση είναι ἡ δύναμη τῆς κακίας, ἀφοῦ νικάει τό νοῦ, ἄν καί εὐχαριστιέται μέ τό νόμο; Γιατί δέν μπορεῖ νά πεῖ κανείς, λέγει, ὅτι νικιέται ἡ ἀμαρτία, ὅταν μισῶ καί ἀποστρέφομαι τό νόμο, γιατί εὐχαριστιέμαι μ' αὐτόν καί συμφωνῶ μαζί του, καί καταφεύγω σ' αὐτόν· ἀλλ' ὁμοίως ὁ νόμος δέν μπόρεσε νά μέ σώσει, οὔτε ὅταν κατέφυγα σ' αὐτόν, ἐνῶ ὁ Χριστός μ' ἔσωσε, ἄν καί ἀπομακρυνόμουν ἀπ' αὐτόν. Εἶδες πόση είναι ἡ ὑπεροχή τῆς χάριτος; Ὅμως δέν τό ἀνέφερε ἔτσι ὁ ἀπόστολος, ἀλλ', ἀφοῦ στέναξε μόνο καί θρήνησε δυνατά, σάν νά μήν ὑπάρχουν αὐτοί πού πρόκειται νά βοηθήσουν, μέ τήν ἀπορία δείχνει τή δύναμη τοῦ Χριστοῦ, καί λέγει, «πόσο δυστυχημένος ἄνθρωπος εἶμαι ἐγώ! ποιός θά μέ ἐλευθερώσει ἀπό τό σῶμα τοῦ θανάτου αὐτοῦ;». Ὁ νόμος δέν μπόρεσε, ἡ συνείδηση δέν τό κατόρθωσε, ἄν καί ἐπαινοῦσε βέβαια τά καλά, καί δέν ἐπαινοῦσε μόνο, ἀλλά καί πολεμοῦσε πρὸς τά ἀντίθετα. Γιατί μέ τό νά πεῖ, «πού ἀντιστρατεύεται», ἔδειξε ὅτι καί αὐτός ἐναντιώνεται. Ἀπό ποῦ λοιπόν θά ὑπάρξει ἐλπίδα σωτηρίας; «Εὐχαριστῶ τό Θεό», λέγει, «πού μέ ἔσωσε μέ τόν Ἰησοῦ Χριστό τόν Κύριό μας».

Εἶδες πῶς ἔδειξε ἀναγκαῖα τήν παρουσία τῆς χάριτος καί κοινά τά κατορθώματα τοῦ Πατέρα καί τοῦ Υἱοῦ; Γιατί, ἄν εὐχαριστεῖ τόν Πατέρα, γιά τήν εὐχαριστία ὁμοίως αὐτή αἴτιος είναι καί ὁ Υἱός. Ὅταν ὁμοίως τόν ἀκούσεις νά λέγει, «ποιός θά μέ ἐλευθερώσει ἀπό τό σῶμα τοῦ θανάτου αὐτοῦ;», νά μή νομίζεις ὅτι κατηγορεῖ τή σάρκα. Γιατί δέν εἶπε, 'σῶμα ἀμαρτίας', ἀλλά «σῶμα θανάτου». Δηλαδή, τό θνητό σῶμα, πού νικήθηκε ἀπό τό θάνατο, ὄχι

ὅπερ οὐ τῆς πονηρίας τῆς σαρκός, ἀλλὰ τῆς ἐπηρείας, ἧς ὑπέμεινε,
 δεῖγμά ἐστιν. Ὡσπερ ἂν εἶη τις αἰχμαλωτισθεὶς παρὰ βαρβάρων,
 λέγοιτο εἶναι τῶν βαρβάρων, οὐκ ἐπειδὴ βάρβαρός ἐστιν, ἀλλ'
 ἐπειδὴ ὑπ' ἐκείνων κατέχεται· οὕτω καὶ τὸ σῶμα θανάτου λέγεται,
 5 ἐπειδὴ κατεσχέθη παρ' αὐτοῦ, οὐκ ἐπειδὴ προεξένησεν αὐτόν. Διό-
 περ οὐδὲ αὐτὸς τοῦ σώματος ρυσθῆναι βούλεται, ἀλλὰ τοῦ θνητοῦ
 σώματος, αἰνιττόμενος ὁ πολλάκις ἔφην, ὅτι ἐκ τοῦ παθητὸν γενέ-
 σθαι, καὶ εὐεπιχείρητον γέγονε τῇ ἁμαρτίᾳ. Καὶ τίνος ἔνεκεν,
 φησὶν, εἰ τοσαύτη τῆς ἁμαρτίας τυραννὶς πρὸ τῆς χάριτος ἦν, ἔκο-
 10 λάσθησαν οἱ ἁμαρτάνοντες; Ὅτι τοιαῦτα ἐπετάγησαν, οἷα δυνατὸν
 ἦν καὶ τῆς ἁμαρτίας κρατούσης κατορθοῦν.

Οὐδὲ γὰρ εἰς ἄκραν αὐτοὺς εἴλκε πολιτείαν, ἀλλὰ καὶ χρημά-
 των ἀπολαβεῖν ἐπέτρεπε, καὶ γυναιξὶ κεχρηῆσθαι πλείοσιν οὐκ ἐκώ-
 λυε, καὶ θυμῷ χαρίσασθαι μετὰ τοῦ δικαίου, καὶ τρυφῇ κεχρηῆσθαι
 15 συμμέτρῳ· καὶ τοσαύτη ἦν ἡ συγκατάβασις, ὡς καὶ ἐλάττονα ὧν ὁ
 φυσικὸς διηγόρευε νόμος, τὸν γραπτὸν ἀπαιτεῖν. Ὁ μὲν γὰρ τῆς φύ-
 σεως νόμος ἕνα ἄνδρα μιᾷ γυναικὶ διηνεκῶς ὁμιλεῖν ἐκέλευεν,
 ὅπερ οὖν καὶ ὁ Χριστὸς δηλῶν ἔλεγεν, ὅτι «ὁ ποιήσας ἐξ ἀρχῆς,
 ἄρσεν καὶ θῆλυ ἐποίησεν αὐτούς», ὁ δὲ Μωϋσέως νόμος οὔτε τὴν
 20 μὲν ἐκβάλλειν, τὴν δὲ ἀντεισάγειν ἐκώλυεν, οὔτε δύο κατ' αὐτὸν
 ἔχειν ἀπηγόρευε. Χωρὶς δὲ τούτου καὶ ἕτερα πλείονα τῶν ἐν τῷ
 νόμῳ τοὺς πρὸ τούτου κατορθωκότας ἴδοι τις ἂν τῷ τῆς φύσεως
 παιδευομένους νόμῳ. Οὐ τοίνυν ἐπηρεάσθησαν οἱ ἐν τῇ παλαιᾷ πο-
 λιτευσάμενοι, συμμέτρου νομοθεσίας οὕτως εἰσένεχθεισῆς αὐτοῖς.
 25 Εἰ δὲ μηδὲ οὕτως ἤρκησαν περιγενέσθαι, τῆς αὐτῶν ραθυμίας τὸ
 ἔγκλημα. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Παῦλος εὐχαριστεῖ, ὅτι οὐδὲν τούτων
 ἀκριβολογησάμενος ὁ Χριστός, οὐ μόνον τῶν συμμέτρων οὐκ

πού γέννησε τό θάνατο, πράγμα πού εἶναι ἀπόδειξη ὄχι τῆς κακίας τῆς σάρκας, ἀλλά τῆς βλάβης πού εἶχε ὑποστεῖ. Ὅπως ἀκριβῶς ἄν κάποιος, πού αἰχμαλωτίσθηκε ἀπό τούς βαρβάρους, λεγόταν ὅτι ἀνήκει στούς βαρβάρους, ὄχι γιατί εἶναι βάρβαρος, ἀλλά γιατί κατέχεται ἀπό ἐκείνους, ἔτσι καί τό σῶμα λέγεται «σῶμα θανάτου», γιατί κυριεύθηκε ἀπ' αὐτόν, ὄχι γιατί προξένησε τό θάνατο. Γι' αὐτό ἀκριβῶς οὔτε θέλει νά ἐλευθερωθεῖ ἀπό τό σῶμα, ἀλλ' ἀπό τό θνητό σῶμα, ὑπονοώντας αὐτό πού πολλές φορές εἶπα, ὅτι, ἀφοῦ τό σῶμα ἔγινε παθητό, στή συνέχεια εὐκολα κυριεύθηκε ἀπό τήν ἁμαρτία. Καί γιά ποιό λόγο, λέγει, ἀφοῦ ἦταν τόσο μεγάλη ἡ ἐξουσία τῆς ἁμαρτίας πρὶν ἀπό τή χάρη, τιμωρήθηκαν ἐκεῖνοι πού ἁμάρταναν; Γιατί πῆραν τέτοιες ἐντολές, πού ἦταν δυνατό νά τίς ἐκτελοῦν, ἄσχετα ἄν ἐπικρατοῦσε ἡ ἁμαρτία.

Γιατί ὁ νόμος δέν τούς ὀδηγοῦσε σέ τέλεια ζωή, ἀλλά καί χρήματα τούς ἐπέτρεπε νά ἀπολαμβάνουν, καί γυναῖκες περισσότερες δέν τούς ἐμπόδιζε νά χρησιμοποιοῦν, καθῶς καί νά θυμώσουν δίκαια καί νά χρησιμοποιήσουν μέ μέτρο τίς ἀπολαύσεις· καί τόσο μεγάλη ἦταν ἡ συγκατάβαση, ὥστε ὁ γραπτός νόμος νά ἔχει καί λιγότερες ἀπαιτήσεις ἀπό ἐκεῖνες πού ὀριζε ὁ φυσικός. Γιατί ὁ φυσικός νόμος διέτασσε ἕνα ἄνδρα νά ἔχει συνέχεια σαρκικές σχέσεις μέ μία γυναίκα, πράγμα βέβαια πού καί ὁ Χριστός γιά νά δηλώσει, ἔλεγε, ὅτι «ἐκεῖνος πού τούς δημιούργησε ἀπό τήν ἀρχή, ἔκαμε ἕνα ἄνδρα καί μία γυναίκα»³. Ὁ Μωσαϊκός ὁμοίως νόμος δέν ἐμπόδιζε τόν ἄνδρα τή μία νά διώχνει καί νά παίρνει ἄλλη στή θέση της, οὔτε ἀπαγόρευε νά ἔχει δύο γυναῖκες συγχρόνως. Ἐκτός ὁμοίως ἀπ' αὐτό, θά μπορούσε νά δεῖ κανεῖς πῶς ἐκεῖνοι πού ἔζησαν πρὶν ἀπό τό νόμο ἔχουν κατορθώσει καί ἄλλα περισσότερα ἀπ' ὅσα ἀναφέρονται στό νόμο, βοηθούμενοι ἀπό τό φυσικό νόμο. Δέν ἐπηρεάστηκαν λοιπόν ἐκεῖνοι πού ἔζησαν στήν Παλαιά Διαθήκη, ἀφοῦ εἶχε δοθεῖ σ' αὐτούς τέτοια νομοθεσία/πού ἦταν σύμφωνη μέ τίς δικές τους δυνάμεις. Ἐάν ὁμοίως οὔτε ἔτσι κατόρθωσαν νά σωθοῦν, ἡ κατηγορία ἀνήκει στήν ἀδιαφορία τους. Γι' αὐτό καί ὁ Παῦλος εὐχαριστεῖ, γιατί χωρίς νά ἐξετάσει λεπτομερῶς τίποτε ἀπ' αὐτά ὁ Χριστός, ὄχι μόνο δέ ζήτησε εὐθύνες γι' αὐτά πού ἦταν σύμφωνα μέ τίς δυνάμεις μας, ἀλλά καί μᾶς ἔκανε ἰκανούς γιά με-

ἀπήτησεν εὐθύνας, ἀλλὰ καὶ ἐπιτηδεῖους ἐποίησε πρὸς μείζονα δρόμον. Διὸ φησιν, «εὐχαριστῶ τῷ Θεῷ μου διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ».

Καὶ τὴν σωτηρίαν ἀφείς ὡς ὠμολογημένην, ἐκ τῶν ἤδη κατασκευασθέντων ἐπ' ἄλλο μεταβαίνει πλέον λέγων, ὅτι οὐ τῶν 5 προτέρων ἀπηλλάγημεν μόνον, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὸ μέλλον ἀχειρώτοι γεγόναμεν. «Οὐδὲν» γάρ, φησί, «κατάκριμα νῦν τοῖς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, μὴ κατὰ σάρκα περιπατοῦσιν». Ἄλλ' οὐ πρότερον αὐτὸ εἴρηκεν, ἕως ἀνέμνησε πάλιν τῆς προτέρας καταστάσεως. Πρότερον γὰρ εἰπὼν, «ἄρα οὖν αὐτὸς ἐγὼ τῷ μὲν νοῖ δουλεύω νόμῳ Θεοῦ, 10 τῇ δὲ σαρκὶ νόμῳ ἀμαρτίας», τότε ἐπήγαγεν· «οὐδὲν ἄρα κατάκριμα νῦν τοῖς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ». Εἶτα, ἐπειδὴ ἀντέπιπτεν αὐτῷ τὸ πολλοὺς καὶ μετὰ τὸ βάπτισμα ἀμαρτάνειν, διὰ τοῦτο πρὸς αὐτὸ ἐπείγεται, καὶ οὐχ ἀπλῶς φησι, «τοῖς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ», ἀλλά, «τοῖς μὴ κατὰ σάρκα περιπατοῦσι», δεικνύς, ὅτι ἐκ ραθυμίας τὸ πᾶν 15 λοιπὸν τῆς ἡμετέρας. Δυνατὸν γὰρ νῦν μὴ κατὰ σάρκα περιπατεῖν, τότε δὲ δύσκολον ἦν.

6. Εἶτα καὶ ἐτέρως αὐτὸ κατασκευάζει διὰ τῶν ἐξῆς λέγων· «ὁ γὰρ νόμος τοῦ Πνεύματος τῆς ζωῆς ἠλευθέρωσέ με», νόμον Πνεύματος ἐνταῦθα τὸ Πνεῦμα καλῶν. Ὡσπερ γὰρ νόμον ἀμαρτίας τὴν 20 ἀμαρτίαν, οὕτω νόμον Πνεύματος τὸ Πνεῦμά φησι. Καίτοι καὶ τὸν Μωϋσέως οὕτως ἐκάλει, λέγων, «οἶδαμεν γὰρ ὅτι ὁ νόμος πνευματικός ἐστι»· τί οὖν τὸ μέσον; Πολὺ καὶ ἄπειρον· ἐκεῖνος μὲν γὰρ πνευματικός, οὗτος δὲ νόμος Πνεύματος. Καὶ τί τοῦτο ἐκείνου διέστηκεν; Ὅτι ὁ μὲν ὑπὸ Πνεύματος ἐδόθη μόνον, οὗτος δὲ καὶ 25 Πνεῦμα ἐχορήγει τοῖς δεχομένοις αὐτὸν δαψιλές. Διὸ καὶ ζωῆς αὐτὸν νόμον ἐκάλεσε, πρὸς ἀντιδιαστολὴν ἐκείνου τοῦ τῆς ἀμαρτίας, οὐ τοῦ Μωσαϊκοῦ. Ὅταν γὰρ λέγῃ, «ἠλευθέρωσέ με ἀπὸ τοῦ νόμου τῆς ἀμαρτίας καὶ τοῦ θανάτου», οὐ τὸν Μωϋσέως νόμον λέγει

γαλύτερο δρόμο. Γι' αυτό λέγει, «Εὐχαριστῶ τό Θεό μου μέ τόν Ἰησοῦ Χριστό».

Καί ἀφήνοντας τή σωτηρία σάν δεδομένη, ἀπ' αὐτά πού ἤδη ἀποδείχθηκαν, πηγαίνει σέ ἄλλο θέμα λέγοντας περισσότερα, ὅτι δέν ἀπαλλαχθήκαμε μόνο ἀπό τά προηγούμενα, ἀλλά καί γιά τό μέλλον γίναμε ἀνίκητοι. «Γιατί δέν ὑπάρχει», λέγει καμιά καταδίκη τώρα γιά τούς ἐνωμένους μέ τόν Ἰησοῦ Χριστό, πού δέ συμπεριφέρονται σύμφωνα μέ τίς ἀπαιτήσεις τῆς σάρκας». Ἀλλά δέν τό ἀνέφερε αὐτό προηγουμένως, μέχρι πού θύμισε πάλι τήν προηγούμενη κατάσταση. Γιατί, ἀφοῦ εἶπε προηγουμένως, «ἄρα λοιπόν ἐγώ ὁ ἴδιος μέ τό νοῦ μου δουλεύω στό νόμο τοῦ Θεοῦ, μέ τή σάρκα μου ὅμως στό νόμο τῆς ἁμαρτίας», τότε πρόσθεσε· «δέν ὑπάρχει ἐπομένως καταδίκη τώρα γιά τούς ἐνωμένους μέ τόν Ἰησοῦ Χριστό». Ἐπειτα, ἐπειδή ἦταν ἀντίθετο σ' αὐτό τό ὅτι ἁμαρτάνουν πολλοί καί μετά τό βάπτισμα, γι' αὐτό προχωρεῖ πρὸς αὐτό, καί δέ λέγει ἀπλῶς, «γιά τούς ἐνωμένους μέ τόν Ἰησοῦ Χριστό», ἀλλά «γι' αὐτούς πού δέ συμπεριφέρονται σύμφωνα μέ τίς ἀπαιτήσεις τῆς σάρκας», γιά νά δείξει, ὅτι τό κάθε τι στή συνέχεια προέρχεται ἀπό τή δική μας ἀδιαφορία. Γιατί εἶναι δυνατό νά μή συμπεριφερόμαστε τώρα σύμφωνα μέ τίς ἀπαιτήσεις τῆς σάρκας, τότε ὅμως ἦταν δύσκολο.

6. Ἐπειτα καί διαφορετικά τό ἀποδεικνύει αὐτό μέ τά ἐπόμενα, λέγοντας· «γιατί ὁ νόμος τοῦ Πνεύματος τῆς ζωῆς μέ ἐλευθέρωσε», ὀνομάζοντας ἐδῶ νόμο τοῦ Πνεύματος τό ἅγιο Πνεῦμα. Γιατί, ὅπως λέγει «νόμο τῆς ἁμαρτίας» τήν ἁμαρτία, ἔτσι λέγει «νόμο τοῦ Πνεύματος» τό ἅγιο Πνεῦμα. Βέβαια καί τό Μωσαϊκό νόμο ὀνόμαζε ἔτσι, λέγοντας, «γιατί γνωρίζουμε ὅτι ὁ νόμος εἶναι πνευματικός». Ποιά λοιπόν εἶναι ἡ διαφορά; Μεγάλη καί ἀπειρη. Γιατί ἐκεῖνος εἶναι πνευματικός, αὐτός ὅμως «νόμος τοῦ Πνεύματος». Καί τί διαφέρει αὐτό ἀπό ἐκεῖνο; Ὅτι ὁ ἕνας δόθηκε μόνο ἀπό τό ἅγιο Πνεῦμα, ἐνῶ αὐτός χορηγοῦσε καί ἄφθονο Πνεῦμα σέ ὅσους τόν δέχονταν. Γι' αὐτό τόν ὀνόμασε καί «νόμο τῆς ζωῆς», πρὸς διάκριση ἀπό τό νόμο τῆς ἁμαρτίας, ὄχι ἀπό τό Μωσαϊκό. Γιατί, ὅταν λέγει, «μέ ἐλευθέρωσε ἀπό τό νόμο τῆς ἁμαρτίας καί τοῦ θα-

ένταῦθα· οὐδαμοῦ γὰρ αὐτὸν νόμον ἀμαρτίας καλεῖ· πῶς γάρ, ὄν δίκαιον καὶ ἄγιον πολλάκις ὠνόμασε, καὶ ἀμαρτίας ἀναιρετικόν; ἀλλ' ἐκεῖνον τὸν ἀντιστρατευόμενον τῷ νόμῳ τοῦ νοός. Τοῦτον γὰρ τὸν χαλεπὸν κατέλυσε πόλεμον θανατώσασα τὴν ἀμαρτίαν ἢ τοῦ Πνεύ-
5 ματος χάρις, καὶ ποιήσασα τὸν ἀγῶνα κοῦφον ἡμῖν, καὶ πρότερον στεφανώσασα, καὶ τότε μετὰ πολλῆς τῆς συμμαχίας ἐπὶ τὰ παλαίσματα ἐλκύσασα.

Εἶτα ὅπερ ἀεὶ ποιεῖ, ἀπὸ τοῦ Υἱοῦ εἰς τὸ Πνεῦμα μεταβαίνων, ἀπὸ τοῦ Πνεύματος εἰς τὸν Υἱὸν καὶ τὸν Πατέρα, καὶ τῇ
10 Τριάδι πάντα τὰ παρ' ἡμῶν λογιζόμενος, τοῦτο καὶ ένταῦθα ἐργάζεται. Καὶ γὰρ εἰπὼν, «τίς με ρύσεται ἐκ τοῦ σώματος τοῦ θανάτου τούτου»; ἔδειξε τὸν Πατέρα διὰ τοῦ Υἱοῦ τοῦτο ποιοῦντα· εἶτα πάλιν τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον μετὰ τοῦ Υἱοῦ· «ὁ γὰρ νόμος τοῦ Πνεύματος τῆς ζωῆς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ ἠλευθέρωσέ με», φησὶν· εἶτα πάλιν
15 τὸν Πατέρα καὶ τὸν Υἱὸν· «τὸ γὰρ ἀδύνατον τοῦ νόμου», φησὶν, «ἐν ᾧ ἡσθένει διὰ τῆς σαρκός, ὁ Θεὸς τὸν ἑαυτοῦ Υἱὸν πέμψας ἐν ὁμοιώματι σαρκὸς ἀμαρτίας καὶ περὶ ἀμαρτίας κατέκρινε τὴν ἀμαρτίαν ἐν τῇ σαρκί». Πάλιν δοκεῖ μὲν διαβάλλειν τὸν νόμον, εἰ δέ τις ἀκριβῶς προσέχοι, καὶ σφόδρα αὐτὸν ἐπαινεῖ, σύμφωνον τῷ
20 Χριστῷ δεικνὺς καὶ τὰ αὐτὰ προηρημένον. Οὐδὲ γὰρ εἶπε, 'τὸ πονηρὸν τοῦ νόμου', ἀλλά, «τὸ ἀδύνατον»· καὶ πάλιν, «ἐν ᾧ ἡσθένει», οὐκ, 'ἐν ᾧ ἐκακούργει ἢ ἐπέβούλευε'. Καὶ οὐδὲ τὴν ἀσθένειαν αὐτῷ λογίζεται, ἀλλὰ τῇ σαρκί, λέγων, «ἐν ᾧ ἡσθένει διὰ τῆς σαρκός»· σάρκα πάλιν ένταῦθα οὐχὶ τὴν οὐσίαν αὐτὴν καὶ τὸ ὑποκείμενον,
25 ἀλλὰ τὸ σαρκικώτερον φρόνημα καλῶν· δι' ὧν καὶ τὸ σῶμα καὶ τὸν νόμον ἀπαλλάττει κατηγορίας.

Οὐ διὰ τούτων δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ διὰ τῶν ἐξῆς. Εἰ γὰρ ἐναντίος ἦν ὁ νόμος, πῶς ὁ Χριστὸς εἰς βοήθειαν αὐτοῦ παραέγευε καὶ τὸ δικαίωμα αὐτοῦ πληροῖ καὶ χεῖρα ὤρεξε, κατακρίνας τὴν
30 ἀμαρτίαν ἐν τῇ σαρκί; Τοῦτο γὰρ ὑπολέλειπτο, ἐπειδήπερ ἐν τῇ

νάτου», δέν έννοεῖ ἐδῶ τό Μωσαϊκό νόμο, ἐπειδή πουθενά δέν τόν ονομάζει αὐτόν νόμο τῆς ἀμαρτίας. Γιατί πῶς θά τόν ονόμαζε αὐτόν, πού πολλές φορές τόν ονόμασε δίκαιο καί ἅγιο καί ἱκανό γιά τήν καταστροφή τῆς ἀμαρτίας; Ἄλλ' έννοεῖ ἐκεῖνον πού ἐναντιώνεται στό νόμο τοῦ νοῦ. Αὐτόν λοιπόν τό φοβερό πόλεμο σταμάτησε ἡ χάρη τοῦ ἁγίου Πνεύματος, ἀφοῦ θανάτωσε τήν ἀμαρτία καί μᾶς ἔκανε τόν ἀγῶνα εὐκολο, ἀφοῦ μᾶς στεφάνωσε πρῶτα, καί μᾶς ὀδήγησε ὕστερα μέ πολλή βοήθεια στούς ἀγῶνες.

Ἐπειτα, πράγμα πού πάντοτε κάνει, μεταβαίνοντας ἀπό τόν Υἱό πηγαίνει στό ἅγιο Πνεῦμα, ἀπό τό ἅγιο Πνεῦμα στόν Υἱό καί στόν Πατέρα, καί ἀναθέτοντας ὅλα τά δικά μας στήν ἁγία Τριάδα, αὐτό κάνει καί ἐδῶ. Γιατί πραγματικά μέ τό νά πεῖ, «ποιός θά μέ σώσει ἀπό τό σῶμα τοῦ θανάτου αὐτοῦ;», ἔδειξε τόν Πατέρα μέ τόν Υἱό νά κάμνει αὐτό. Ἐπειτα πάλι τό ἅγιο Πνεῦμα μαζί μέ τόν Υἱό· «Γιατί ὁ νόμος τοῦ Πνεύματος τῆς ζωῆς μέ τή βοήθεια τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ μέ ἐλευθέρωσε», λέγει. Ἐπειτα πάλι ἔδειξε τόν Πατέρα καί τόν Υἱό· «Γιατί ἐκεῖνο πού δέν μπορούσε νά κάνει ὁ νόμος», λέγει, «ἐπειδή τοῦ ἔλειπε ἡ δύναμη ἐξ αἰτίας τῆς σάρκας, τό ἔκανε ὁ Θεός, στέλλοντας τόν Υἱό του μέ ὁμοίωμα τῆς σάρκας τῆς ἀμαρτίας, καί γιά τήν ἀμαρτία, καί καταδίκασε τήν ἀμαρτία στή σάρκα του». Πάλι φαίνεται βέβαια πῶς κατηγορεῖ τό νόμο, ἂν ὅμως κανεῖς προσέχει μέ ἀκρίβεια, καί ἐπαινεῖ τό νόμο πάρα πολύ, ἀποδεικνύοντας ὅτι συμφωνεῖ μέ τό Χριστό, καί ὅτι τά ἴδια ἐπιθυμεῖ. Γιατί δέν εἶπε, 'τό πονηρό τοῦ νόμου', ἀλλά, «τό ἀδύνατο»· καί πάλι, «ἐπειδή δέν εἶχε δύναμη», ὄχι, ἐπειδή ἔβλαπτε ἡ ὀργάνωνε σκευωρίες. Καί οὔτε καταλογίζει σ' αὐτόν τήν ἀδυναμία, ἀλλά στή σάρκα, λέγοντας, «ἐπειδή δέν εἶχε δύναμη ἐξ αἰτίας τῆς σάρκας», ὀνομάζοντας σάρκα πάλι ἐδῶ ὄχι τήν ἴδια τή φύση καί τήν οὐσία, ἀλλά τό περισσότερο σαρκικό φρόνημα, μέ τά ὅποια ἀπαλλάσσει καί τό σῶμα καί τό νόμο ἀπό τήν κατηγορία.

Ἐπιπλέον μ' αὐτά τόν ἀπαλλάσσει, ἀλλά καί μέ τά ἐπόμενα. Γιατί, ἂν ὁ νόμος ἦταν ἀντίθετος, πῶς ὁ Χριστός ἦρθε σέ βοήθειά του, καί ἐκπληρώνει τήν ἐντολή του, καί ἄπλωσε χέρι βοήθειας, καταδικάζοντας τήν ἀμαρτία στή σάρκα του; Γιατί αὐτό εἶχε μεί-

ψυχῆ πάλαι ὁ νόμος αὐτὴν κατακρίνας ἦν. Τί οὖν; τὸ μείζον ὁ νό-
 μος ἐποίησε, τὸ δὲ ἔλαττον ὁ τοῦ Θεοῦ μονογενῆς; Οὐδαμῶς. Μά-
 λιστα μὲν γὰρ κάκεῖνο ὁ Θεὸς εἰργάσατο, ὁ τὸν φυσικὸν δεδωκὼς
 νόμον, καὶ τὸν γραπτὸν προσθείς· ἄλλως δέ, οὐδὲν ὄφελος τοῦ μεί-
 5 ζονος ἦν, τοῦ ἐλάττονος μὴ προσκειμένου. Τί γὰρ ὄφελος εἰδέναι
 τὰ πρακτέα μὴ μετιόντα αὐτά; Οὐδέν, ἀλλὰ καὶ μείζων κατάκρισις.
 Ὡστε ὁ καὶ τὴν ψυχὴν σώσας, οὗτός ἐστιν ὁ τὴν σάρκα εὐήνιον
 καταστήσας. Τὸ μὲν γὰρ διδάξαι, εὐκολον, τὸ δὲ καὶ ὁδὸν τινα δεῖ-
 ξαι, δι' ἧς μετ' εὐκολίας ταῦτα ἐγίνετο, τοῦτό ἐστι τὸ θαυμαστόν.
 10 Διὰ δὲ τοῦτο ἦλθεν ὁ μονογενῆς, καὶ οὐ πρότερον ἀπέστη, ἕως ἂν
 ἀπήλλαξε τῆς δυσκολίας ἡμᾶς ἐκείνης. Καὶ τὸ δὲ μείζον, ὁ τρόπος
 τῆς νίκης. Οὐδὲ γὰρ ἑτέραν ἔλαβε σάρκα, ἀλλ' αὐτὴν ταύτην τὴν
 καταπονουμένην· ὥσπερ ἂν εἴ τις ἐν ἀγορᾷ γυναῖκα εὐτελεῆ καὶ
 ἀγοραῖον τυπτομένην ἰδὼν, εἴποι αὐτῆς υἱὸς εἶναι, βασιλέως ὧν
 15 υἱός, καὶ οὕτως αὐτὴν ἀπαλλάξειε τῶν ἐπηρεαζόντων. Ὅπερ αὐ-
 τὸς ἐποίησε, καὶ υἱὸς ἀνθρώπου εἶναι ὁμολογήσας, καὶ παραστὰς
 αὐτῇ, καὶ κατακρίνας τὴν ἁμαρτίαν.

Οὐ τοίνυν ἐτόλμησεν αὐτὴν τυπτῆσαι λοιπόν· μᾶλλον δὲ ἐτύ-
 πτησε μὲν τῇ τοῦ θανάτου πληγῇ, τούτῳ δὲ αὐτῷ κατεκρίθη καὶ
 20 ἀπώλετο, οὐχ ἢ τυπτηθεῖσα σὰρξ, ἀλλ' ἢ τυπτήσασα ἁμαρτία· ὅπερ
 ἀπάντων ἐστὶ θαυμαστότατον. Καὶ γὰρ εἰ μὴ ἐν τῇ σαρκὶ ἡ νίκη
 γέγονεν, οὐχ οὕτω θαυμαστόν, ὅτι μετὰ σαρκὸς τρόπαιον ἔστη, καὶ
 ἢ μυριάκις ὑπὸ τῆς ἁμαρτίας καταβληθεῖσα, αὕτη λαμπρὰν κατ'
 αὐτῆς τὴν νίκην ἤρατο. Ὅρα γὰρ πόσα τὰ παράδοξα γέγονεν· ἐν
 25 μὲν, ὅτι οὐκ ἐνίκησεν ἡ ἁμαρτία τὴν σάρκα, ἕτερον δέ, ὅτι καὶ ἐνι-
 κήθη, καὶ παρ' αὐτῆς ἐνικήθη· οὐ γὰρ ἐστὶν ἴσον μὴ νικηθῆναι, καὶ
 νικῆσαι τὴν αἰὲ καταβάλλουσαν. Τρίτον, ὅτι οὐ μόνον ἐνίκησεν,
 ἀλλὰ καὶ ἐκόλασε. Τῷ μὲν γὰρ μὴ ἁμαρτεῖν οὐκ ἐνικήθη, τῷ δὲ

νει νά γίνει, ἐπειδὴ στήν ψυχὴ τὴν καταδίκαζε τὴν παλαιὰ ἐποχὴ ὁ νόμος. Τί λοιπόν; τὸ μεγαλύτερο ἔκαμε ὁ νόμος καὶ τὸ μικρότερο ὁ Μονογενὴς τοῦ Θεοῦ; Καθόλου. Μάλιστα βέβαια καὶ ἐκεῖνο τὸ ἔκαμε ὁ Θεός, πού ἔδωσε τὸ φυσικὸ νόμο καὶ πρόσθεσε τὸ γραπτό. Ἐξάλλου, δὲν ὑπῆρχε κανένα ὄφελος ἀπὸ τὸ μεγαλύτερο, ἂν δὲν ὑπῆρχε καὶ τὸ μικρότερο. Ποιό λοιπόν εἶναι τὸ ὄφελος νά γνωρίζουμε ἐκεῖνα πού πρέπει νά κάνουμε, χωρὶς νά ἐκτελοῦνται αὐτά; Κανένα, ἀλλὰ καὶ μεγαλύτερη εἶναι ἡ καταδίκη. Ὡστε, ἐκεῖνος πού ἔσωσε καὶ τὴν ψυχὴ, αὐτός εἶναι πού ἔκαμε τὴ σάρκα ὑπάκουη. Γιατί τὸ νά διδάξει κανεὶς, εἶναι εὐκολο, τὸ νά δείξει ὅμως καὶ κάποιον τρόπο, μὲ τὸν ὁποῖο γίνονταν εὐκολα αὐτά, αὐτό εἶναι τὸ θαυμαστό. Ἀκριβῶς γι' αὐτὸ ἦρθε ὁ Μονογενὴς, καὶ δὲν ἔφυγε μέχρι πού μᾶς ἀπάλλαξε ἀπὸ τὴ δυσκολία ἐκείνη. Καὶ τὸ πῶς μεγάλο εἶναι ὁ τρόπος τῆς νίκης. Γιατί δὲν ἔλαβε διαφορετικὴ σάρκα, ἀλλ' αὐτὴ τὴν ἴδια πού καταβάλλεται. Ὅπως ἀκριβῶς ἂν κάποιος, βλέποντας στήν ἀγορὰ νά κτυποῦν μία γυναῖκα κοινὴ καὶ τοῦ ὄχλου, πεῖ ὅτι εἶναι υἱὸς τῆς, ἐνῶ εἶναι υἱὸς βασιλιᾶ, καὶ τὴν ἀπαλλάξει ἔτσι ἀπ' αὐτούς πού τὴν κακοποιοῦν. Αὐτὸ καὶ αὐτός ἔκαμε, ὁμολογώντας ὅτι εἶναι υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου, καὶ βοηθώντας τὴ σάρκα, καὶ καταδικάζοντας τὴν ἁμαρτία.

Δὲν τόλμησε λοιπόν νά τὴν κτυπήσει στή συνέχεια. Ἡ καλύτερα τὴν κτύπησε μὲ τὸ κτύπημα τοῦ θανάτου, μ' αὐτὸ ὅμως τὸ ἴδιο κτύπημα καταδικάστηκε καὶ χάθηκε, ὄχι ἡ σάρκα πού κτυπήθηκε, ἀλλ' ἡ ἁμαρτία πού κτύπησε, πράγμα πού εἶναι τὸ πῶς θαυμαστό ἀπ' ὅλα. Γιατί πραγματικά, ἂν ἡ νίκη δέ σημειωνόταν στή σάρκα, δέ θά ἦταν τόσο θαυμαστό, ἀφοῦ καὶ ὁ νόμος τὸ ἔκανε αὐτό. Τὸ θαυμαστό ὅμως εἶναι, ὅτι τὸ τρόπαιον στήθηκε μαζί μὲ τὴ σάρκα, καὶ ὅτι ἐκείνη πού ἄπειρες φορές νικήθηκε ἀπὸ τὴν ἁμαρτία, αὐτὴ κέρδισε λαμπρὴ νίκη ἐναντίον τῆς. Βλέπε λοιπόν πόσα παράδοξα ἔγιναν. Πρῶτο ὅτι ἡ ἁμαρτία δέ νίκησε τὴ σάρκα· δεύτερο, ὅτι καὶ νικήθηκε, καὶ μάλιστα νικήθηκε ἀπ' αὐτὴ· γιατί δὲν εἶναι τὸ ἴδιο νά μὴ νικηθεῖ, καὶ νά νικήσει ἐκείνην πού πάντα νικοῦσε· τρίτο, ὄχι μόνο νίκησε, ἀλλὰ καὶ τὴν τιμώρησε· γιατί μὲ τὸ νά μὴν ἁμαρτήσῃ, δέ νικήθηκε, μὲ τὸ νά πεθάνῃ ὅμως, νίκησε καὶ

καὶ ἀποθανεῖν ἐνίκησε καὶ κατέκρινεν αὐτήν, φοβερὰν αὐτῇ τὴν σάρκα ἀποφήνας τὴν πρότερον οὖσαν εὐκαταφρόνητον. Οὕτω γοῦν αὐτῆς καὶ τὴν δύναμιν ἐξέλυσε, καὶ τὸν δι' αὐτῆς εἰσενεχθέντα θάνατον ἀνεῖλεν. Ἔως μὲν γὰρ ἀμαρτωλοὺς ἐλάμβανε, κατὰ τὸν τοῦ 5 δικαίου λόγον ἐπῆγε τὴν τευλευτήν, ἐπειδὴ δὲ ἀναμάρτητον εὐροῦσα σῶμα τῷ θανάτῳ παρέδωκεν, ὡς ἀδικήσασα κατεκρίθη.

Ὅρᾳς ὅσα τὰ νικητήρια γέγονε; τὸ μὴ ἡττηθῆναι τὴν σάρκα ὑπὸ τῆς ἀμαρτίας, τὸ καὶ νικῆσαι αὐτήν καὶ καταδικάσαι, τὸ μὴ ἀπλῶς καταδικάσαι, ἀλλὰ καὶ ὡς ἀμαρτοῦσαν καταδικάσαι; Πρὸ- 10 πτερον γὰρ ἐλέγξας ἡδίκηκυϊαν, οὕτως αὐτήν κατεδίκασεν, οὐχ ἀπλῶς ἰσχυρῶς καὶ ἐξουσίᾳ, ἀλλὰ καὶ τῷ τοῦ δικαίου λόγῳ. Τοῦτο γὰρ ἐδήλωσεν εἰπὼν, «περὶ ἀμαρτίας κατέκρινε τὴν ἀμαρτίαν ἐν τῇ σαρκί»· ὡσανεὶ ἔλεγεν, ὅτι μέγα ἡμαρτηκυϊαν ἤλεγξε, καὶ τότε αὐτὴν κατεδίκασεν. Ὅρᾳς πανταχοῦ τὴν ἀμαρτίαν καταδικαζομένην, 15 οὐχὶ τὴν σάρκα, ἀλλὰ ταύτην καὶ στεφανουμένην καὶ τὴν ἀπόφασιν κατ' αὐτῆς ἐκφέρουσαν; Εἰ δὲ ἐν ὁμοιώματι σαρκὸς φησι πέμψαι τὸν Υἱόν, μὴ διὰ τοῦτο ἄλλην ἐκείνην σάρκα εἶναι νόμιζε· ἐπειδὴ γὰρ εἶπεν ἀμαρτίας, διὰ τοῦτο καὶ τὸ ὁμοίωμα τέθεικεν. Οὐδὲ γὰρ ἀμαρτωλὸν σάρκα εἶχεν ὁ Χριστός, ἀλλ' ὁμοίαν μὲν τῇ ἡμετέρᾳ τῇ 20 ἀμαρτωλῷ, ἀναμάρτητον δέ, καὶ τῇ φύσει τὴν αὐτὴν ἡμῖν. Ὡστε καὶ ἐντεῦθεν δῆλον, ὅτι οὐκ ἦν πονηρὰ τῆς σαρκὸς ἡ φύσις. Οὔτε γὰρ ἑτέραν ἀντὶ τῆς προτέρας λαβῶν ὁ Χριστὸς, οὔτε αὐτὴν ταύτην μεταβαλὼν κατ' οὐσίαν, οὕτως αὐτὴν ἀναμαχέσασθαι παρασκεύασεν, ἀλλ' ἀφείς μένειν ἐπὶ τῆς αὐτῆς φύσεως, τὸν στέφανον ἀναδή- 25 σασθαι ἐποίησε κατὰ τῆς ἀμαρτίας· καὶ τότε αὐτὴν μετὰ τὴν νίκην ἀνέστησε καὶ ἀθάνατον εἰργάσατο.

7. Τί οὖν πρὸς με τοῦτο, φησὶν, εἰ ταῦτα ἐν ἐκείνῃ τῇ σαρκὶ γέγονε; Πρὸς σὲ μὲν οὖν μάλιστα· διὸ καὶ ἐπήγαγεν, «ἵνα τὸ δικαίωμα τοῦ νόμου πληρωθῇ ἐν ἡμῖν τοῖς μὴ κατὰ σάρκα περιπατοῦσι». 30 Τί ἐστι, «τό δικαίωμα»; Τὸ τέλος, ὁ σκοπός, τὸ κατόρθωμα. Τί

τήν καταδίκασε, ἀποδεικνύοντας φοβερή σ' αὐτήν τή σάρκα πού προηγουμένως ἦταν εὐκαταφρόνητη. Ἔτσι λοιπόν καί τή δύναμή της διέλυσε καί ἐξόντωσε τό θάνατο πού αὐτή ἔφερε. Γιατί μέχρι πού ἐλάμβανε ἀμαρτωλούς, δίκαια πρόσθετε τό θάνατο, ὅταν ὅμως, βρίσκοντας ἀναμάρτητο σῶμα, τό παρέδωσε στό θάνατο, καδικάσθηκε, γιατί διέπραξε ἀδικία.

Βλέπεις πόσα ἔγιναν τά βραβεῖα τῆς νίκης; τό νά μή νικηθεῖ ἡ σάρκα ἀπό τήν ἀμαρτία καί μάλιστα τό νά τή νικήσει καί νά τήν καταδικάσει, τό νά μήν τήν καταδικάσει ἀπλῶς, ἀλλά καί νά τήν καταδικάσει σάν νά ἔκαμε ἀμαρτία; Γιατί, ἀφοῦ τήν ἔλεγξε πρῶτα σάν νά εἶχε κάνει ἀδικία, ἔτσι τήν καταδίκασε, ὄχι ἀπλῶς μέ τή δύναμη καί τήν ἐξουσία της, ἀλλά καί σύμφωνα μέ τό δίκαιο. Γιατί αὐτό δήλωσε λέγοντας, «γιά τήν ἀμαρτία καταδίκασε τήν ἀμαρτία στή σάρκα». Σάν νά ἔλεγε, ὅτι τήν ἔλεγξε, ἐπειδή εἶχε ἀμαρτήσει πολύ, καί ὕστερα τήν καταδίκασε. Βλέπεις πῶς παντοῦ καταδικάζεται ἡ ἀμαρτία, ὄχι ἡ σάρκα, ἐνῶ αὐτή καί στεφανώνεται, καί διακηρύσσεται ἡ ἀπόφαση ἐναντίον τῆς ἀμαρτίας; Ἐάν ὅμως λέγει ὅτι ἔστειλε τόν Υἱό του μέ ὁμοίωμα σάρκας, νά μή νομίζεις γι' αὐτό πῶς ἐκείνη εἶναι ἄλλη σάρκα. Γιατί, ἐπειδή εἶπε σάρκα ἀμαρτίας, γι' αὐτό ἀνέφερε καί τό ὁμοίωμα. Γιατί ὁ Χριστός δέν εἶχε ἀμαρτωλή σάρκα, ἀλλ' ὅμοια βέβαια μέ τή δική μας τήν ἀμαρτωλή, ἀναμάρτητη ὅμως, καί στή φύση τήν ἴδια μ' ἐμᾶς. Ὡστε καί ἀπό ἐδῶ εἶναι φανερό, ὅτι δέν ἦταν κακή ἡ φύση τῆς σάρκας. Γιατί, οὔτε ἀφοῦ ἔλαβε ὁ Χριστός ἄλλη σάρκα ἀντί γιά τήν προηγούμενη, οὔτε ἀφοῦ ἄλλαξε αὐτήν τήν ἴδια στήν οὐσία της, τήν προετοίμασε μετά ἔτσι νά πολεμήσει, ἀλλ' ἀφοῦ τήν ἄφησε νά παραμένει στήν ἴδια φύση της, τήν ἔκαμε νά κερδίσει τό στεφάνι τῆς νίκης ἐναντίον τῆς ἀμαρτίας καί ὕστερα τήν ἀνέστησε μετά τή νίκη καί τήν ἔκανε ἀθάνατη.

7. Ποιά λοιπόν σχέση ἔχει αὐτό μ' ἐμένα, λέγει, ἐάν αὐτά ἔγιναν σ' ἐκείνη τή σάρκα; Ἰδιαίτερα μάλιστα ἔχει σχέση μ' ἐσένα, γι' αὐτό καί πρόσθεσε, «γιά νά ἐκπληρωθεῖ τό δικαίωμα τοῦ νόμου σ' ἐμᾶς, πού δέ συμπεριφερόμαστε σύμφωνα μέ τίς ἀπαιτήσεις τῆς σάρκας». Τί σημαίνει, «τό δικαίωμα»; Τό τέλος, ὁ σκοπός, τό κατόρθωμα. Τί λοιπόν ἤθελε ἐκεῖνος, καί τί τέλος πάντων διέτασσε;

γὰρ ἐκεῖνος ἐβούλετο, καὶ τί ποτε ἐπέταπτεν; Ἀναμάρτητον εἶναι. Τοῦτο τοίνυν κατῶρθωται νῦν ἡμῖν διὰ τοῦ Χριστοῦ· καὶ τὸ μὲν ἀντιστῆναι καὶ περιγενέσθαι, γέγονεν ἐκείνου, τὸ δὲ ἀπολαῦσαι τῆς νίκης, ἡμέτερον. Οὐκοῦν οὐχ ἁμαρτησόμεθα λοιπόν; Οὐχ ἁμαρτη-
 5 σόμεθα, ἂν μὴ σφόδρα ὤμεν ἐκλελυμένοι καὶ ἀναπεπτωκότες· διὸ καὶ προσέθηκε, «τοῖς μὴ κατὰ σάρκα περιπατοῦσιν». Ἴνα γὰρ μὴ, ἀκούσας ὅτι σε ἐρρύσατο ὁ Χριστὸς τοῦ πολέμου τῆς ἁμαρτίας, καὶ ὅτι τὸ δικαίωμα τοῦ νόμου πεπλήρωται ἐν σοί, τῆς ἁμαρτίας κατα-
 κριθείσης ἐν τῇ σαρκί, καταλύσης τὴν παρασκευὴν ἅπασαν, διὰ
 10 τοῦτο καὶ ἐκεῖ εἰπὼν, «οὐδὲν ἄρα κατάκριμα», προσέθηκε, «τοῖς μὴ κατὰ σάρκα περιπατοῦσι»· καὶ ἐνταῦθα, «ἵνα πληρωθῇ τὸ δικαίωμα τοῦ νόμου ἐν ἡμῖν», λέγων, τὸ αὐτὸ τοῦτο ἐπήγαγε. Μᾶλλον δὲ οὐχὶ τοῦτο μόνον, ἀλλὰ καὶ πολλῶ πλέον.

Εἰπὼν γάρ, ὅτι «ἵνα τὸ δικαίωμα τοῦ νόμου πληρωθῇ ἐν
 15 ἡμῖν τοῖς μὴ κατὰ σάρκα περιπατοῦσιν», ἐπήγαγεν, «ἀλλὰ κατὰ Πνεῦμα», δεικνύς, ὅτι οὐ κακῶν ἀπέχεσθαι δεῖ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐν ἀγαθοῖς κομᾶν. Τὸ μὲν γὰρ δοῦναί σοι τὸν στέφανον, ἐκείνου, τὸ δὲ κατασχεῖν δοθέντα, σόν. Καὶ γὰρ ὅπερ ἦν δικαίωμα νόμου, τὸ μὴ γενέσθαι ὑπεύθυνον τῇ ἀρᾷ, τοῦτο ἦνυσέ σοι ὁ Χριστός. Μὴ τοίνυν
 20 προδῶς τὴν τοσαύτην δωρεάν, ἀλλὰ μένε φυλάττων τὸν καλὸν τοῦτον θησαυρόν. Δείκνυσι γὰρ ἐνταῦθά σοι, ὅτι οὐκ ἀρκεῖ τὸ λουτρὸν ἡμῖν εἰς σωτηρίαν, ἂν μὴ μετὰ τὸ λουτρὸν ἄξιον ἐπιδειξώμεθα βίον τῆς δωρεᾶς. Ὡστε πάλιν τῷ νόμῳ συνηγορεῖ, ταῦτα λέγων. Καὶ γὰρ μετὰ τὸ πεισθῆναι τῷ Χριστῷ, πάντα δεῖ ποιεῖν καὶ πρα-
 25 γματεῦεσθαι ὥστε τὸ ἐκείνου δικαίωμα μένειν ἐν ἡμῖν, ὅπερ ἐπλήρωσεν ὁ Χριστός, καὶ μὴ διαφθαρῆναι.

«Οἱ γὰρ κατὰ σάρκα ὄντες», φησί, «τὰ τῆς σαρκὸς φρονοῦσιν». Ἄλλ' οὐδὲ τοῦτο διαβολὴ τῆς σαρκός. Ἐως μὲν γὰρ ἂν τὴν οἰκείαν φυλάττη τάξιν, οὐδὲν ἄτοπον γίνεται, ὅταν δὲ αὐτῇ πάντα

Νά εἶσαι ἀναμάρτητος. Αὐτό λοιπόν κατορθώθηκε τώρα ἀπό μᾶς μέ τό Χριστό· καί ἡ ἀντίσταση βέβαια καί ἡ νίκη ἀνήκει σ' αὐτόν, ἐνῶ ἡ ἀπόλαυση τῆς νίκης εἶναι δική μας. Δέ θά ἀμαρτήσουμε λοιπόν στό ἐξῆς; Δέ θά ἀμαρτήσουμε, ἂν δέν εἴμαστε ὑπερβολικά ἀδιάφοροι καί ἄτολμοι. Γι' αὐτό καί πρόσθεσε, «οἱ ὅποιοι δέ συμπεριφερόμαστε σύμφωνα μέ τίς ἀπαιτήσεις τῆς σάρκας». Γιά νά μήν παραμελήσεις λοιπόν ὅλη τήν προετοιμασία, ὅταν ἀκούσεις ὅτι ὁ Χριστός σέ ἔσωσε ἀπό τόν πόλεμο τῆς ἀμαρτίας, καί ὅτι ἡ ἀπαίτηση τοῦ νόμου ἐκπληρώθηκε σ' ἐσένα, ἀφοῦ ἡ ἀμαρτία καταδικάσθηκε στή σάρκα, γι' αὐτό καί ἐκεῖ, ἀφοῦ εἶπε, «δέν ὑπάρχει ἐπομένως καταδίκη», πρόσθεσε, «γιά ἐκείνους πού δέ συμπεριφέρονται σύμφωνα μέ τίς ἀπαιτήσεις τῆς σάρκας», καί ἐδῶ λέγοντας, «γιά νά ἐκπληρωθεῖ ἡ ἀπαίτηση τοῦ νόμου σ' ἐμᾶς», τό ἴδιο ἀκριβῶς πρόσθεσε. Ἡ καλύτερα, ὄχι μόνο αὐτό, ἀλλά καί πολύ περισσότερο.

Γιατί, ἀφοῦ εἶπε, «γιά νά ἐκπληρωθεῖ ἡ ἀπαίτηση τοῦ νόμου σ' ἐμᾶς πού δέ συμπεριφερόμαστε σύμφωνα μέ τίς ἐπιθυμίες τοῦ ἁγίου Πνεύματος», γιά νά δείξει ὅτι δέν πρέπει μόνο νά ἀπομακρυνόμαστε ἀπό τά κακά ἀλλά καί νά καυχόμαστε γιά τά ἀγαθά μας ἔργα. Γιατί τό νά σοῦ δώσει βέβαια τό στεφάνι, ἀνήκει σ' ἐκεῖνον, τό νά τό κρατήσεις ὁμως, ἀφοῦ σοῦ δοθεῖ, εἶναι στό δικό σου χέρι. Γιατί καί ἐκεῖνο πού ἦταν ἀπαίτηση τοῦ νόμου, τό νά μή γίνεις ὑπεύθυνος στήν κατάρα, αὐτό τό κατόρθωσε γιά σένα ὁ Χριστός. Μήν προδώσεις λοιπόν τήν τόσο μεγάλη δωρεά, ἀλλά νά φυλάσσεις πάντοτε τόν καλό αὐτόν θησαυρό. Γιατί σοῦ ἀποδεικνύει ἐδῶ, ὅτι δέν εἶναι ἀρκετό τό βάπτισμα γιά τή σωτηρία μας, ἂν δέ δείξουμε μετά τό βάπτισμα ἄξιο τῆς δωρεᾶς τρόπο ζωῆς. Ἐπομένως πάλι ὑπερασπίζεται τό νόμο, λέγοντας αὐτά. Γιατί πραγματικά, ἀφοῦ πιστέψουμε στό Χριστό, τά πάντα πρέπει νά κάνομε καί νά φροντίζουμε, ὥστε ἡ ἀπαίτηση τοῦ νόμου, πού ἐκπλήρωσε ὁ Χριστός, νά μένει σ' ἐμᾶς καί νά μήν καταστραφεῖ.

«Γιατί, ὅσοι βρίσκονται κάτω ἀπό τήν ἐξουσία τῆς σάρκας», λέγει, «φρονοῦν ἐκεῖνα πού ζητάει ἡ σάρκα». Ἄλλ' οὔτε αὐτό εἶναι συκοφαντία τῆς σάρκας. Γιατί μέχρι πού κρατάει τή δική της θέση, δέ γίνεται τίποτε παράδοξο, ὅταν ὁμως ἐπιτρέπουμε σ' αὐ-

ἐπιτρέπωμεν, καὶ τοὺς οἰκείους ὑπερβᾶσα ὄρους κατεξανιστᾶται τῆς ψυχῆς, τότε πάντα ἀπόλλυσι καὶ διαφθείρει, οὐ παρὰ τὴν οἰκείαν φύσιν, ἀλλὰ παρὰ τὴν ἀμετρίαν καὶ τὴν ἐκ ταύτης ἀταξίαν. «Οἱ δὲ κατὰ Πνεῦμα, τὰ τοῦ Πνεύματος. Τὸ γὰρ φρόνημα τῆς σαρκὸς θάνατος». Οὐκ εἶπεν, ἢ γὰρ τῆς σαρκὸς φύσις, οὐδὲ ἢ οὐσία τοῦ σώματος, ἀλλά, «τὸ φρόνημα», ὃ διορθωθῆναι δύναται ἂν καὶ ἀναιρεθῆναι. Τοῦτο δὲ λέγει, οὐ τῇ σαρκὶ λογισμὸν διδοὺς ἴδιον, ἄπαγε, ἀλλὰ τὴν παχυτέραν τῆς διανοίας ὀρμὴν ἐνδεικνύμενος, καὶ ἀπὸ τοῦ χείρονος αὐτὴν καλῶν, ὥσπερ οὖν καὶ σάρκα πολλάκις
10 ὀλόκληρον ἄνθρωπον καὶ ψυχὴν ἔχοντα εἶωθε καλεῖν.

«Τὸ δὲ φρόνημα τοῦ πνεύματος». Πάλιν κἀνταῦθα τὴν πνευματικὴν διάνοιαν λέγει, ὥσπερ οὖν καὶ προῖών φησιν, «ὁ δὲ ἐρευνῶν τὰς καρδίας οἶδε τί τὸ φρόνημα τοῦ πνεύματος»· καὶ δείκνυσι πολλὰ τὰ ἐκ ταύτης ἀγαθὰ καὶ ἐν τῷ παρόντι καὶ ἐν τῷ μέλλοντι.
15 Τῶν γὰρ κακῶν, ὧν τὸ φρόνημα εἰσάγει τὸ σαρκικόν, πολλῶν πλείονα ἀγαθὰ παρέχει τὸ πνευματικόν, ἅπερ ἐδήλωσεν εἰπὼν, «ζωὴ καὶ εἰρήνη»· τὸ μὲν πρὸς ἀντιδιαστολὴν τοῦ προτέρου, «τὸ γὰρ φρόνημα», φησί, «τῆς σαρκὸς θάνατος», τὸ δὲ πρὸς ἀντιδιαστολὴν τοῦ ἐξῆς. Εἰπὼν γάρ, «εἰρήνη», ἐπήγαγε, «διότι τὸ φρόνημα τῆς σαρκὸς ἐχθρα εἰς Θεόν», ὃ τοῦ θανάτου χεῖρόν ἐστιν. Εἶτα δείκνυσι, πῶς καὶ θάνατος καὶ ἐχθρα. «Τῷ γὰρ νόμῳ τοῦ Θεοῦ οὐχ ὑποτάσσεται· οὐδὲ γὰρ δύναται». Ἀλλὰ μὴ θορυβηθῆς ἀκούων, «οὐδὲ γὰρ δύναται»· καὶ γὰρ εὐκόλον ἢ ἀπορία αὕτη τὴν λύσιν ἔχει. Φρόνημα γὰρ σαρκὸς ἐνταῦθά φησι τὸν γεῶδη λογισμὸν, τὸν πα-
25 χύν, τὸν πρὸς τὰ βιωτικὰ καὶ τὰς πονηρὰς πράξεις ἐπτοημένον τοῦτόν φησιν ἀδύνατον εἶναι ὑποταγῆναι Θεῷ.

Καὶ ποία λοιπὸν ἐλπίς σωτηρίας, εἰ ἀδύνατον κακὸν ὄντα γενέσθαι καλόν; Οὐ τοῦτό φησιν· ἐπεὶ πῶς ὁ Παῦλος ἐγένετο τοιοῦ-

τήν τά πάντα καί ξεπερνώντας τά δικά της ὄρια ἐπαναστατεῖ ἐναντίον τῆς ψυχῆς, τότε χάνει καί καταστρέφει τά πάντα, ὄχι ἐξ αἰτίας τῆς φύσεως της, ἀλλ' ἐξ αἰτίας τῆς ἀκολασίας καί τῆς ἀμαρτίας πού προέρχεται ἀπ' αὐτήν. «Ὅσοι ὁμως εἶναι κάτω ἀπό τήν ἐξουσία τοῦ Πνεύματος, φρονοῦν ἐκεῖνα πού θέλει τό Πνεῦμα. Γιατί τό φρόνημα τῆς σάρκας εἶναι θάνατος». Δέν εἶπε 'γιατί ἡ φύση τῆς σάρκας', οὔτε 'ἡ οὐσία τοῦ σώματος', ἀλλά, «τό φρόνημα», πού μποροῦσε νά διορθωθεῖ καί νά καταστραφεῖ. Καί λέγει αὐτό, ὄχι ἀποδίδοντας στή σάρκα δική της σκέψη, μακριά μιά τέτοια σκέψη, ἀλλά παρουσιάζοντας τήν πιά ἀνόητη ἐπιθυμία τῆς διάνοιας καί ὀνομάζοντας αὐτήν ἀπό τό χειρότερο πράγμα, ὅπως βέβαια συνήθιζε πολλές φορές νά ὀνομάζει καί σάρκα ὄλο τόν ἄνθρωπο, μολονότι ἔχει καί ψυχή.

«Τό φρόνημα ὁμως τοῦ πνεύματος». Πάλι καί ἐδῶ ἐννοεῖ τήν πνευματική διάνοια, ὅπως ἀκριβῶς καί παρακάτω λέγει, «ἐκεῖνος ὁμως πού ἐρευνάει τίς καρδιές γνωρίζει ποιό εἶναι τό φρόνημα τοῦ πνεύματος»⁴, καί δείχνει πῶς εἶναι πολλά τά ἀγαθά πού προέρχονται ἀπ' αὐτήν καί στό παρόν καί τό μέλλον. Γιατί ἀπό τά κακά, πού φέρνει τό φρόνημα τῆς σάρκας, πολύ περισσότερα ἀγαθά παρέχει τό φρόνημα τοῦ πνεύματος. Αὐτά ἀκριβῶς δήλωσε μέ τό νά πεῖ, «Ζωή καί εἰρήνη». Τό ἕνα πρὸς ἀντιδιαστολή τοῦ πρώτου· «Γιατί τό φρόνημα τῆς σάρκας», λέγει, «εἶναι θάνατος» ἐνῶ τό ἄλλο πρὸς ἀντιδιαστολή τοῦ ἐπομένου. Γιατί, ἀφοῦ εἶπε, «εἰρήνη», πρόσθεσε, «γιατί τό φρόνημα τῆς σάρκας εἶναι ἔχθρα στό Θεό», πράγμα πού εἶναι χειρότερο ἀπό τό θάνατο. Στή συνέχεια δείχνει, πῶς εἶναι καί θάνατος καί ἔχθρα. «Γιατί στό νόμο τοῦ Θεοῦ δέν ὑποτάσσεται, ἀλλ' οὔτε μπορεῖ νά ὑποταχθεῖ». Μήν ἀνησυχῆσεις ὁμως ὅταν ἀκοῦς, «ἀλλ' οὔτε μπορεῖ νά ὑποταχθεῖ». Γιατί πραγματικά ἡ ἀπορία αὐτή εὐκολα λύνεται. Καθόσον φρόνημα τῆς σάρκας ἐννοεῖ ἐδῶ τό γήινο λογισμό, τόν ἀνόητο, πού εἶναι στραμμένος στά βιωτικά καί τίς πονηρές πράξεις. Γι' αὐτόν τό λογισμό λέγει ὅτι εἶναι ἀδύνατο νά ὑποταχθεῖ.

Καί ποιά ἐλπίδα σωτηρίας ὑπάρχει ὕστερα, ἂν εἶναι ἀδύνατο, ὅταν εἶναι κακός κανεῖς, νά γίνει καλός; Δέν ἐννοεῖ αὐτό. Γιατί

τος; πῶς ὁ ληστής; πῶς ὁ Μανασσῆς; πῶς οἱ Νινευῖται; πῶς ὁ
 Δαυῖδ πεσὼν ἑαυτὸν ἀνεκτήσατο; πῶς ὁ Πέτρος ἀρνησάμενος ἑαυ-
 τὸν ἀνέλαβε; πῶς ὁ πεπορνευκῶς εἰς τὴν ἀγέλην κατελέγη τοῦ
 Χριστοῦ; πῶς οἱ Γαλάται τῆς χάριτος ἐκπεσόντες πρὸς τὴν προτέ-
 5 ραν ἐπανῆλθον εὐγένειαν; Οὐ τοίνυν τοῦτο φησιν, ὅτι ἀδύνατον τὸν
 πονηρὸν γενέσθαι καλόν, ἀλλ' ὅτι ἀδύνατον πονηρὸν μένοντα ὑπο-
 ταγῆναι τῷ Θεῷ· ματαβαλλόμενον μέντοι, καλὸν γενέσθαι καὶ
 ὑποταγῆναι ράδιον. Οὐ γὰρ εἶπεν, ὅτι ὁ ἄνθρωπος οὐ δύναται ὑπο-
 ταγῆναι τῷ Θεῷ, ἀλλ' ὅτι ἡ πονηρὰ πράξις οὐ δύναται εἶναι καλή·
 10 ὡσανεὶ ἔλεγεν, ἡ πορνεία οὐ δύναται εἶναι σωφροσύνη, οὐδὲ ἡ κα-
 κία ἀρετή. Ὅπερ οὖν καὶ ἐν τῷ εὐαγγελίῳ φησίν, «οὐ δύναται δέν-
 δρον σαπρὸν καρποῦς καλοὺς ποιεῖν»· οὐ τὴν ἀπὸ κακίας εἰς ἀρε-
 τὴν μεταβαλὴν κωλύων, ἀλλὰ τὴν ἐν τῇ κακίᾳ διατριβὴν λέγων μὴ
 δύνασθαι φέρειν καρποῦς καλοῦς. Οὐ γὰρ εἶπεν, ὅτι οὐ δύναται δέν-
 15 δρον πονηρὸν καλὸν γενέσθαι, ἀλλ' ὅτι φέρειν καρποῦς καλοῦς οὐ
 δύναται μένον πονηρόν. Ἐπεὶ ὅτι γε δυνατὸν μεταβληθῆναι, καὶ
 ἐντεῦθεν καὶ ἐξ ἄλλης ἔδειξε τοῦτο παραβολῆς, ὅταν εἰσάγη τὰ ζι-
 ζάνια γινόμενα σῖτον· διὸ καὶ ἐκριζῶσαι αὐτὰ κωλύει· «μήποτε»
 γάρ, φησί, «σὸν αὐτοῖς ἀνασπάσητε καὶ τὸν σῖτον»· τουτέστι, τὸν
 20 μέλλοντα γίνεσθαι ἐξ αὐτῶν.

Φρόνημα τοίνυν σαρκὸς τὴν κακίαν φησί, καὶ φρόνημα
 Πνεύματος τὴν χάριν τὴν δεδομένην, καὶ τὴν ἐνέργειαν τὴν τῇ προ-
 αιρέσει κρινομένην τῇ χρηστῇ, οὐδαμοῦ περὶ ὑποστάσεως καὶ οὐ-
 σίας ἐνταῦθα διαλεγόμενος, ἀλλὰ περὶ ἀρετῆς καὶ κακίας. Ὅπερ
 25 γὰρ οὐκ ἴσχυσας ἐν τῷ νόμῳ, φησί, τοῦτο δυνήση νῦν, ὀρθὰ βαδί-
 ζειν καὶ ἀδιάπτωτα, εἰ τῆς τοῦ Πνεύματος ἐπιλάβοιο βοηθείας. Οὐ
 γὰρ ἀρκεῖ τὸ μὴ κατὰ σάρκα περιπατεῖν, ἀλλὰ δεῖ καὶ κατὰ πνεῦμα
 βαδίζειν· ἐπειδήπερ οὐκ ἀπόχρη πρὸς σωτηρίαν ἡμῖν ἐκκλῖναι ἀπὸ
 κακοῦ, ἀλλὰ δεῖ καὶ τὰ ἀγαθὰ ποιεῖν. Τοῦτο δὲ ἔσται, ἂν τῷ Πνεύ-
 30 ματι τὴν ψυχὴν ἐκδῶμεν, καὶ τὴν σάρκα πείσωμεν τὴν οἰκείαν τά-

5. Μανασσῆς· βασιλιάς τοῦ κράτους τοῦ Ἰούδα. Βλ. Δ' Βασ. 21, 1-18 καὶ Β' Παραλ. 33, 1-20.

6. Ματθ. 7, 18.

7. Ματθ. 13, 29.

πῶς ὁ Παῦλος ἔγινε καλός; πῶς ὁ ληστής; πῶς ὁ Μανασσῆς⁵; πῶς οἱ Νινευίτες; πῶς ὁ Δαυίδ, ἀφοῦ ἀμάρτησε, ξαναγεννήθηκε; πῶς ὁ Πέτρος, ἀφοῦ ἀρνήθηκε τό Χριστό, διόρθωσε τό σφάλμα του; πῶς ἐκεῖνος πού ἔκαμε πορνεία συγκαταλέγηκε στήν ποιμνη τοῦ Χριστοῦ; πῶς οἱ Γαλάτες, ἀφοῦ ξέπεσαν ἀπό τή χάρη, ἐπέστρεψαν στήν προηγούμενη εὐγένεια; Δέν ἐννοεῖ λοιπόν αὐτό, ὅτι δηλαδή εἶναι ἀδύνατο ὁ κακός νά γίνει καλός, ἀλλ' ὅτι εἶναι ἀδύνατο νά ὑποταχθεῖ στό Θεό, ὅταν ἐξακολουθεῖ νά εἶναι κακός. Ὅταν ὁμοῦς ἀλλάξει, εἶναι εὐκολο νά γίνει καλός καί νά ὑποταχθεῖ. Γιατί δέν εἶπε, ὅτι ὁ ἄνθρωπος δέν μπορεῖ νά ὑποταχθεῖ στό Θεό, ἀλλ' ὅτι ἡ κακή πράξη δέν μπορεῖ νά εἶναι καλή. Σάν νά ἔλεγε· ἡ πορνεία δέν μπορεῖ νά εἶναι ἐγκράτεια, οὔτε ἡ κακία ἀρετή. Αὐτό βέβαια καί στό εὐαγγέλιο λέγει, «δέν μπορεῖ ἓνα δένδρο σαπρό νά παράγει καλοῦς καρπούς»⁶, ὄχι γιά νά ἀποκλείσει τήν ἀλλαγὴ ἀπό τήν κακία στήν ἀρετή, ἀλλά γιά νά ἐννοήσει ὅτι ἡ παραμονή στήν κακία δέν μπορεῖ νά παράγει καρπούς καλοῦς. Γιατί δέν εἶπε, ὅτι δέν μπορεῖ ἓνα ἄγριο δένδρο νά γίνει καλό, ἀλλ' ὅτι δέν μπορεῖ νά παράγει καρπούς καλοῦς, ὅταν παραμένει ἄγριο. Ἐπειδή, ὅτι βέβαια εἶναι δυνατό νά ἀλλάξει, καί ἀπό ἐδῶ καί ἀπό ἄλλη παραβολή τό ἔδειξε, ὅταν παρουσιάζει τά ζιζάνια νά γίνονται σιτάρι. Γι' αὐτό καί ἐμποδίζει νά τά ξερριζώσουμε· «γιατί μήπως μαζί μέ αὐτά», λέγει, «ξερριζώσετε καί τό σιτάρι»⁷, δηλαδή, τό σιτάρι πού πρόκειται νά γίνει ἀπ' αὐτά.

Φρόνημα λοιπόν τῆς σάρκας λέγει τήν κακία, καί φρόνημα τοῦ Πνεύματος τή χάρη πού ἔχει δοθεῖ, καί τήν ἐνέργεια πού κρίνεται μέ τήν ἀγαθή προαίρεση, χωρίς νά μιλάει καθόλου ἐδῶ γιά ὑπόσταση καί οὐσία, ἀλλά γιά ἀρετή καί κακία. Γιατί ἐκεῖνο πού δέν κατόρθωσε στό νόμο, λέγει, αὐτό θά τό κατορθώσεις τώρα, νά βαδίζεις δηλαδή τό σωστό δρόμο καί χωρίς σφάλματα, ἂν δεχθεῖς τή βοήθεια τοῦ Πνεύματος. Γιατί δέ φθάνει νά μή ζοῦμε σύμφωνα μέ τίς ἀπαιτήσεις τῆς σάρκας, ἀλλά πρέπει νά βαδίζουμε σύμφωνα μέ τίς ἐπιθυμίες τοῦ Πνεύματος, ἐπειδή ἀκριβῶς δέν εἶναι ἀρκετό γιά τή σωτηρία μας νά ἀποφεύγουμε τό κακό, ἀλλά πρέπει νά κάνουμε καί τά ἀγαθά. Αὐτό ὁμοῦς θά γίνει, ἂν παραδώσουμε τήν ψυχὴ στό πνεῦμα καί πείσουμε τή σάρκα νά γνωρίζει τή

ξιν ἐπιγινώσκειν. Οὕτω γὰρ καὶ αὐτὴν ἐργασόμεθα πνευματικὴν ὥσπερ οὖν, ἐὰν ραθυμῶμεν, καὶ τὴν ψυχὴν ποιήσομεν σαρκικὴν. Ἐπειδὴ γὰρ οὐκ ἀνάγκη φύσεως τὸ δῶρον ἐνέθηκεν, ἀλλ' ἐλευθερία προαιρέσεως ἐνεχείρισεν, ἐν σοὶ λοιπὸν ἐστὶ καὶ τοῦτο γενέ-
 5 σθαι κάκεῖνο. Τὰ γὰρ παρ' αὐτοῦ πάντα ἀπήρτισται. Οὐδὲ αἰχμαλωτίζει, καθάπερ ἔμπροσθεν, ἀλλὰ πάντα ἐκεῖνα πέπαιται καὶ καταλύεται, καὶ κατέπτηχε τὰ πάθη δεδοικότα καὶ τρέμοντα τὴν τοῦ Πνεύματος χάριν. Εἰ δὲ σὺ τὸ φῶς σβεννύεις καὶ τὸν ἠνίοχον ἐκβάλλεις καὶ τὸν κυβερνήτην ἐλαύνεις, σαυτῷ λογίζου λοιπὸν τὸ
 10 κλυδώνιον.

8. Ὅτι γὰρ νῦν εὐκολωτέρα ἢ ἀρετὴ γέγονε, διὸ καὶ πολλὴ ἡ ἐπίτασις τῆς φιλοσοφίας, κατάμαθε πῶς μὲν, ἠνίκα ὁ νόμος ἐκράτει, τὰ τῶν ἀνθρώπων διέκειτο πράγματα, πῶς δὲ νῦν, ἐπειδὴ ἡ χάρις ἔλαμψεν. Ἄ γὰρ μηδενὶ πρότερον ἐδόκει εἶναι δυνατά, παρ-
 15 θενία καὶ θανάτου ὑπεροψία καὶ τῶν ἄλλων τῶν πλειόνων παθῶν, ταῦτα πανταχοῦ τῆς οἰκουμένης κατώρθωται νῦν. Καὶ οὐ παρ' ἡμῖν μόνον, ἀλλὰ καὶ παρὰ Σκύθαις καὶ Θραξῖ καὶ Ἰνδοῖς καὶ Πέρσαις, καὶ ἑτέροις δὲ βαρβάροις πλείοσι, καὶ παρθένων χοροί, καὶ μαρτύρων δῆμοι, καὶ μοναχῶν συμμορίαί, καὶ πλείους οὗτοι λοιπὸν τῶν
 20 γεγαμηκότων εἰσί, καὶ νηστείας ἐπίτασις, καὶ ἀκτημοσύνης ὑπερβολή· ἅπερ, πλὴν ἐνὸς ἢ δυοῖν, οὐδὲ φαντασθῆναι ὄναρ οἱ κατὰ τὸν νόμον ἠδυνήθησαν πολιτευόμενοι. Ὅρῶν τοίνυν σάλπιγγος λαμπρότερον βοῶσαν τὴν τῶν πραγμάτων ἀλήθειαν, μὴ καταμαλακίζου, μηδὲ προδίδου τὴν τοσαύτην χάριν. Οὐδὲ γὰρ δυνατόν, οὐδὲ
 25 μετὰ τὴν πίστιν, ραθυμοῦντα σωθῆναι. Εὐκόλα γὰρ τὰ παλαίσματα, ἵνα νικήσης ἀγωνιζόμενος, οὐχ ἵνα καθεύδης, οὐδ' ἵνα τῷ μεγέθει τῆς χάριτος πρὸς ραθυμίας ὑπόθεσιν ἀποχρήση, τῷ βορβόρω

δική της θέση. Γιατί ἔτσι θά τήν κάνουμε καί αὐτήν πνευματική, ὅπως ἀκριβῶς βέβαια, ἐάν εἴμαστε ἀδιάφοροι, θά κάνουμε καί τήν ψυχή σαρκική. Ἐπειδή λοιπόν δέν ἔβαλε τό δῶρο στήν ἀνάγκη τῆς φύσεως, ἀλλά τό ἐμπιστεύθηκε στήν ἐλευθερία τῆς προαιρέσεως, εἶναι στό χέρι σου πλέον νά γίνει καί αὐτό καί ἐκεῖνο. Γιατί τά πάντα ἀπ' αὐτό ἔχουν συμπληρωθεῖ. Οὔτε βέβαια ἀντιστρεύεται στό νόμο τοῦ νοῦ μας ἡ ἀμαρτία, οὔτε αἰχμαλωτίζει, ὅπως ἀκριβῶς προηγουμένως, ἀλλ' ὅλα ἐκεῖνα ἔχουν σταματήσει καί διαλύονται, συμμαζεύονται τά πάθη, ἐπειδή φοβοῦνται καί τρέμουν τή χάρη τοῦ Πνεύματος. Ἐάν ὁμως ἐσύ σβήνεις τό φῶς καί διώχνεις τόν ἡνίοχο, καί ἀπομακρύνεις τόν κυβερνήτη, νά λογαριάζεις στή συνέχεια τήν τρικυμία στόν ἑαυτό σου.

8. Ὅτι βέβαια τώρα ἡ ἀρετή ἔγινε πιά εὐκόλη, γι' αὐτό καί εἶναι πολλή ἡ αὐξηση τῆς ἐγκράτειας, μάθε καλά πῶς ἦταν τά πράγματα τῶν ἀνθρώπων, ὅταν ἐπικρατοῦσε ὁ νόμος, καί πῶς εἶναι τώρα, πού ἔλαμψε ἡ χάρη. Γιατί ἐκεῖνα πού προηγουμένως σέ κανένα δέ φαίνονταν πῶς εἶναι δυνατά, ἡ παρθενία καί ἡ περιφρόνηση τοῦ θανάτου καί τῶν ἄλλων τῶν περισσοτέρων παθῶν, αὐτά ἔχουν κατορθωθεῖ τώρα σέ ὅλα τά σημεῖα τῆς οἰκουμένης. Καί ὄχι σ' ἐμᾶς μόνο, ἀλλά καί στούς Σκύθες καί Θράκες καί Ἰνδοὺς καί Πέρσες, καί σέ ἄλλους βαρβάρους τούς περισσοτέρους, καί ὑπάρχουν χοροί παρθένων, καί πλήθη μαρτύρων, καί ὀμάδες μοναχῶν, καί οἱ μοναχοί πλέον εἶναι περισσότεροι ἀπό τοῦ ἔγγαμους, καί αὐξηση τῆς νηστείας καί ὑπερβολική ἀκτημοσύνη. Αὐτά, ἐκτός ἀπό ἕνας ἢ δύο, δέν μπόρεσαν οὔτε στό ὄνειρό τους νά φανταστοῦν ἐκεῖνοι πού ζοῦσαν σύμφωνα μέ τό νόμο. Βλέποντας λοιπόν τήν ἀλήθεια τῶν πραγμάτων νά φωνάζει πιά δυνατά ἀπό σάλπιγγα, νά μὴ δείχνεις ὑπερβολική ἀδυναμία, οὔτε νά προδίνεις τήν τόσο μεγάλη χάρη. Γιατί δέν εἶναι δυνατό, οὔτε μετά τήν πίστη, ὅταν ἀδιαφορεῖς, νά σωθεῖς. Γιατί τά ἀγωνίσματα εἶναι εὐκόλα, γιὰ νά νικήσεις ὅταν ἀγωνίζεσαι, ὄχι γιὰ νά κοιμᾶσαι, οὔτε γιὰ νά χρησιμοποήσεις τό μέγεθος τῆς χάριτος γι' ἀφορμή ραθυμίας, ζώντας πάλι μέσα στόν προηγούμενο βόρβορο. Γι' αὐτό καί προσθέτει λέ-

πάλιν ἐγκαλινδούμενος τῷ προτέρῳ. Διὸ καὶ ἐπάγει λέγων· «οἱ δὲ ἐν σαρκὶ ὄντες, Θεῷ ἀρέσαι οὐ δύνανται».

Τί οὖν; κατακόψομεν τὸ σῶμα, φησὶν, ἵνα ἀρέσωμεν τῷ Θεῷ, καὶ ἐξέλθωμεν ἀπὸ τῆς σαρκός; καὶ ἀνδροφόνους ἡμᾶς εἶναι 5 κελεύεις, ἐπ' ἀρετὴν ἄγων; Ὁρᾶς πόσα ἄτοπα τίκεται, ἐὰν ἀπλῶς τὰ λεγόμενα ἐκδεξώμεθα; Σάρκα γὰρ ἐνταῦθα οὐ τὸ σῶμά φησιν, οὐδὲ τὴν οὐσίαν τοῦ σώματος, ἀλλὰ τὸν σαρκικὸν βίον καὶ κοσμι-
κόν, καὶ τρυφῆς καὶ ἀσωτίας γέμοντα, τὸν ὅλον σάρκα ποιοῦντα τὸν ἄνθρωπον. Ὡσπερ γὰρ οἱ τῷ Πνεύματι πτερούμενοι καὶ τὸ
10 σῶμα πνευματικὸν ἐργάζονται, οὕτως οἱ τούτου μὲν ἀποπηδῶντες, γαστρὶ δὲ καὶ ἡδοναῖς δουλεύοντες καὶ τὴν ψυχὴν σάρκα ποιοῦσιν, οὐ τὴν οὐσίαν αὐτῆς μεταβάλλοντες, ἀλλὰ τὴν εὐγένειαν αὐτῆς ἀπολλύντες. Καὶ οὗτος τῆς λέξεως ὁ τρόπος καὶ ἐν τῇ Παλαιᾷ
πολλαχοῦ κεῖται, σάρκα σημαίνων τὸν παχὺν καὶ γεώδη βίον, καὶ
15 ἡδοναῖς ἐμπεπλεγμένον ἀτόποις. Καὶ γὰρ τῷ Νῶε φησιν, «οὐ μὴ καταμείνη τὸ Πνεῦμά μου ἐν τοῖς ἀνθρώποις τούτοις, διὰ τὸ εἶναι αὐτοὺς σάρκα». Καίτοι καὶ αὐτὸς ὁ Νῶε σάρκα περιέκειτο· ἀλλ' οὐκ ἦν τοῦτο ἔγκλημα τὸ περικεῖσθαι σάρκα, τοῦτο γὰρ τῆς φύσεως, ἀλλὰ τὸ σαρκικὸν ἀνηρῆσθαι βίον.

20 Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Παῦλός φησιν· «οἱ δὲ ἐν σαρκὶ ὄντες, Θεῷ ἀρέσαι οὐ δύνανται»· καὶ ἐπήγαγεν, «ὕμεῖς δὲ οὐκ ἐστὲ ἐν σαρκί, ἀλλ' ἐν Πνεύματι», οὐχ ἀπλῶς σάρκα λέγων πάλιν, ἀλλὰ τὴν τοιαύτην σάρκα, τὴν συρομένην ὑπὸ τῶν παθῶν, τὴν τυραννουμένην. Καὶ τίνος ἔνεκεν, φησὶν, οὐχ οὕτως εἶπεν, οὐδὲ τὴν διαφορὰν
25 τέθεικεν; Ἐπαίρων τὸν ἀκροατὴν, καὶ δεικνὺς ὅτι οὐδὲ ἐν σώματι ἐστὶν ὁ ὀρθῶς βιῶν. Ἐπειδὴ γὰρ τὸ ἐν ἁμαρτία μὴ εἶναι τὸν πνευματικόν, παντί που δῆλον ἦν, οὗτος τὸ μείζον τίθησιν, ὅτι οὐ μόνον ἐν ἁμαρτία, ἀλλ' οὐδὲ ἐν σαρκὶ λοιπὸν ἐστὶν ὁ πνευματικὸς ἄνθρωπος, ἄγγελος ἐντεῦθεν ἤδη γενόμενος, καὶ πρὸς τὸν οὐρανὸν ἀνα-
30 βάς, καὶ λοιπὸν τὸ σῶμα ἀπλῶς περιφέρων. Εἰ δὲ διὰ τοῦτο τὴν σάρκα διαβάλλεις, ἐπειδὴ τῷ ὀνόματι αὐτῆς τὸν σαρκικὸν καλεῖ

γοντας· «ὅσοι ὁμως εἶναι σαρκικοί δέν μποροῦν νά ἀρέσουν στό Θεό».

Τί λοιπόν; θά καταστρέψουμε τό σῶμα, λέγει, γιά νά ἀρέσουμε στό Θεό καί θά βγοῦμε ἀπό τή σάρκα; καί μᾶς συμβουλεύεις νά εἴμαστε φονιάδες, ὀδηγώντας μας στήν ἀρετή; Βλέπεις πόσα παράλογα γεννιοῦνται, ἂν δεχθοῦμε τά λεγόμενα χωρίς σκέψη; Γιατί σάρκα ἐδῶ δέ λέγει τό σῶμα, οὔτε τήν οὐσία τοῦ σώματος, ἀλλά τή σαρκική καί κοσμική ζωή, πού εἶναι γεμάτη ἀπό ἀπολαύσεις καί ἀσωτίες, καί κάνει σάρκα ὅλο τόν ἄνθρωπο. Ὅπως ἀκριβῶς λοιπόν ἐκεῖνοι πού ἀναπτερόνται μέ τό Πνεῦμα, κάνουν καί τό σῶμα πνευματικό, ἔτσι ἐκεῖνοι πού τό ἐγκαταλείπουν, καί εἶναι δοῦλοι στήν κοιλιά καί στίς ἡδονές, κάνουν καί τήν ψυχή σάρκα, χωρίς νά μεταβάλλουν τήν οὐσία της, ἀλλά καταστρέφοντας τήν εὐγενική της καταγωγή. Καί αὐτή ἡ σημασία τῆς λέξεως συναντᾶται σέ πολλά σημεῖα καί στήν Παλαιά Διαθήκη, σημαίνοντας σάρκα τήν ἀνόητη καί γήινη ζωή, τήν μπλεγμένη σέ παράλογες ἡδονές. Γιατί καί στό Νῶε λέγει, «δέ θά παραμείνει τό Πνεῦμα μου στούς ἄνθρώπους αὐτούς, γιατί αὐτοί εἶναι σάρκες»⁸. Ἄν καί βέβαια καί ὁ ἴδιος ὁ Νῶε εἶχε σάρκα. Ἄλλά δέν ἦταν αὐτό κατηγορία, τό ὅτι δηλαδή εἶχε σάρκα, γιατί αὐτό ἦταν φυσικό, ἀλλά τό ὅτι δέχθηκαν τή σαρκική ζωή.

Γι' αὐτό καί ὁ Παῦλος λέγει· «ὅσοι εἶναι σαρκικοί δέν μποροῦν νά ἀρέσουν στό Θεό»· καί πρόσθεσε· «ἐσεῖς ὁμως δέν εἴστε σαρκικοί, ἀλλά πνευματικοί», ἐννοώντας πάλι ὄχι ἀπλῶς τή σάρκα, ἀλλά τή σάρκα αὐτή πού σύρεται ἀπό τά πάθη, πού βασανίζεται. Καί γιά ποιό λόγο, λέγει, δέ μίλησε ἔτσι, οὔτε τή διαφορά ἀνέφερε; Γιά νά ἐξυψώσει τόν ἀκροατή καί γιά νά δείξει ὅτι οὔτε σέ σῶμα βρίσκεται ὁποῖος ζεῖ μέ ὀρθό τρόπο ζωῆς. Ἐπειδή λοιπόν τό νά μή ζεῖ στήν ἀμαρτία ὁ πνευματικός ἦταν βέβαια στόν καθένα φανερό, αὐτός ἀναφέρει τό μεγαλύτερο, ὅτι ὄχι μόνο στήν ἀμαρτία, ἀλλ' οὔτε στή σάρκα ζεῖ πλέον ὁ πνευματικός ἄνθρωπος, ἀφοῦ ἔγινε πιά ἄγγελος ἀπό ἐδῶ ἀκόμη καί ἀνέβηκε πρός τόν οὐρανό, φέροντας στό ἐξῆς ἀπλῶς καί μόνο τό σῶμα. Ἐάν ὁμως γι' αὐτό κατηγορεῖς τή σάρκα, ἐπειδή μέ τό ὄνομά της ὀνομάζει τή

βίον, καὶ τὸν κόσμον οὕτω διαβαλεῖς, ἐπειδὴ ἐντεῦθεν ἡ πονηρία καλεῖται πολλάκις, καθάπερ καὶ τοῖς μαθηταῖς ἔλεγεν ὁ Χριστός· «ὕμεῖς οὐκ ἐστὲ ἐκ τοῦ κόσμου τούτου»· καὶ τοῖς ἀδελφοῖς τοῖς ἑαυτοῦ πάλιν ἔλεγεν, «οὐ δύναται ὁ κόσμος ὑμᾶς μισεῖν, ἐμὲ δὲ μισεῖ». Καὶ τὴν ψυχὴν δὲ ἀλλοτρίαν εἶναι φήσετε τοῦ Θεοῦ, ἐπειδὴ τοὺς ἐν πλάνῃ ζῶντας ψυχικοὺς ἐκάλεσεν.

Ἄλλ' οὐκ ἔστι ταῦτα, οὐκ ἔστιν. Οὐ γὰρ ἀπλῶς ταῖς λέξεσιν, ἀλλὰ τῇ γνώμῃ τοῦ λέγοντος ἀναγκαῖον πανταχοῦ προσέχειν, καὶ τὴν ἀκριβῆ τῶν εἰρημένων εἰδέναί διαίρεσιν. Τὰ μὲν γὰρ ἐστὶν ἀγαθὰ, τὰ δὲ κακά, τὰ δὲ μέσα· οἷον ψυχὴ καὶ σὰρξ τῶν μέσων ἐστί, καὶ τοῦτο κάκεῖνο γενέσθαι δυναμένη, τὸ δὲ Πνεῦμα, τῶν ἀγαθῶν ἀεὶ, καὶ οὐδέποτε ἕτερόν τι γινόμενον. Πάλιν τὸ φρόνημα τῆς σαρκός, τουτέστιν, ἡ πονηρὰ πράξις, τῶν ἀεὶ κακῶν· τῷ γὰρ νόμῳ τοῦ Θεοῦ οὐχ ὑποτάσσεται. Ἄν τοίνυν τῷ βελτίονι δῶς τὴν ψυχὴν καὶ τὸ σῶμα, ἐγένου τῆς ἐκείνου μερίδος, ἂν τῷ χείρονι πάλιν, τῆς ἐνταῦθα ἀπωλείας κατέστης κοινωνός, οὐ παρὰ τὴν φύσιν τῆς ψυχῆς καὶ τῆς σαρκός, ἀλλὰ παρὰ τὴν γνώμην τὴν κυρίαν ἀμφοτέρω ταῦτα ἐλέσθαι.

9. Καὶ ὅτι ταῦτα τοῦτον ἔχει τὸν τρόπον, καὶ οὐ σαρκὸς διαβολῆ 20 τὰ εἰρημένα, πάλιν αὐτὴν μεταχειρίσαντες τὴν λέξιν, ἐξετάσωμεν ἀκριβέστερον. «Ὑμεῖς δὲ οὐκ ἐστὲ ἐν σαρκί», φησὶν, «ἀλλ' ἐν Πνεύματι». Τί οὖν; οὐκ ἦσαν ἐν σαρκί, ἀλλ' ἀσώματοι περιήεσαν; καὶ πῶς ἂν ἔχοι τοῦτο λόγον; Ὁρᾷς, ὅτι τὸν σαρκικὸν βίον ἠνίξατο; Καὶ τίνας ἔνεκεν οὐκ εἶπεν, ὑμεῖς δὲ οὐκ ἐστὲ ἐν ἀμαρτία; Ἴνα 25 μάθῃς, ὅτι οὐχὶ τῆς ἀμαρτίας μόνον τὴν τυραννίδα ἔσβεσεν ὁ Χριστός, ἀλλὰ καὶ τὴν σάρκα κουφοτέραν καὶ πνευματικωτέραν ἐποίησεν, οὐ τῷ τὴν φύσιν μεταβαλεῖν, ἀλλὰ τῷ πτερῶσαι μᾶλλον αὐτήν. Καθάπερ γὰρ πυρὸς ὁμιλοῦντος σιδήρῳ, καὶ ὁ σίδηρος γίνεται πῦρ ἐν τῇ οἰκείᾳ μένων φύσει, οὕτω καὶ τῶν πιστῶν καὶ Πνεῦμα 30 ἐχόντων καὶ ἡ σὰρξ λοιπὸν πρὸς ἐκείνην μεθίσταται πάντοθεν, καὶ τῇ ψυχῇ συναναπτερουμένη· οἷον ἦν καὶ τὸ σῶμα τοῦ ταῦτα λέγο-

9. Ἰω. 15, 19.

10. Ἰω. 7, 7.

σαρκική ζωή, θά κατηγορήσεις ἔτσι καί τόν κόσμον, ἐπειδή ἔτσι ὀνομάζεται καί ἡ κακία πολλές φορές, ὅπως ἀκριβῶς ἔλεγε καί στούς μαθητές του ὁ Χριστός· «ἐσεῖς δέν εἶστε ἀπό τόν κόσμον αὐτόν»⁹. Καί στούς ἀδελφούς του πάλι ἔλεγε· «δέν μπορεῖ νά σᾶς μισήσει ὁ κόσμος, ἐμένα ὁμως μέ μισεῖ»¹⁰. Καί τήν ψυχή θά πεῖτε ὅτι εἶναι ξένη γιά τό Θεό, ἐπειδή ὀνόμασε ψυχικούς ἐκείνους πού ζοῦν στήν πλάνη.

Δέν εἶναι ὁμως ἔτσι αὐτά, δέν εἶναι. Γιατί ὄχι ἀπλῶς στίς λέξεις, ἀλλά στή γνώμη τοῦ ὁμιλητῆ πρέπει νά προσέχουμε παντοῦ καί νά γνωρίζουμε τή σωστή ἔννοια τῶν λόγων του. Γιατί ἄλλα εἶναι ἀγαθά, ἄλλα κακά, καί ἄλλα ἐνδιάμεσα· ὅπως ἡ ψυχή καί ἡ σάρκα ἀνήκουν στά ἐνδιάμεσα, καί μπορεῖ νά γίνουν καί τό ἕνα καί τό ἄλλο, ἐνῶ τό πνεῦμα ἀνήκει πάντοτε στά ἀγαθά καί ποτέ δέ γίνεται τίποτε ἄλλο. Πάλι τό φρόνημα τῆς σάρκας, δηλαδή ἡ πονηρή πράξη, ἀνήκει στά μόνιμα κακά, γιατί δέν ὑποτάσσεται στό νόμο τοῦ Θεοῦ. Ἄν λοιπόν παραδώσεις στό καλύτερο τήν ψυχή καί τό σῶμα, θ' ἀνήκεις στήν παράταξή του, ἄν ὁμως πάλι στό χειρότερο, θά γίνεις μέτοχος τῆς ἐδῶ καταστροφῆς, ὄχι ἀπό τή φύση τῆς ψυχῆς καί τῆς σάρκας, ἀλλ' ἀπό τή διάθεση πού εἶναι στό χέρι της νά προτιμήσει καί τά δύο αὐτά.

9. Καί ὅτι αὐτά ἔχουν αὐτή τή σημασία καί αὐτά πού λέχθηκαν δέν εἶναι κατηγορία τῆς σάρκας, χρησιμοποιώντας πάλι αὐτή τή λέξη, ὡς ἐξετάσουμε τό πράγμα μέ περισσότερη ἀκρίβεια. «Ἐσεῖς ὁμως δέν εἶστε σαρκικοί», λέγει, «ἀλλά πνευματικοί». Τί λοιπόν; δέν εἶχαν σάρκα, ἀλλ' ἀσώματοι περιφέρονταν; καί πῶς θά ἔχει δικαιολογία αὐτό; Βλέπεις, ὅτι ὑπαινίχθηκε τή σαρκική ζωή; Καί γιά ποιό λόγο δέν εἶπε, 'ἐσεῖς ὁμως δέν εἶστε ἁμαρτωλοί'; Γιά νά μάθεις, ὅτι ὁ Χριστός ὄχι μόνο ἔσβησε τήν ἐξουσία τῆς ἁμαρτίας, ἀλλά καί τή σάρκα ἔκαμε πιο ἐλαφριά καί πιο πνευματική, ὄχι μεταβάλλοντάς τή φύση, ἀλλά ἀναπτερώνοντάς αὐτήν περισσότερο. Γιατί, ὅπως ἀκριβῶς, ὅταν ἡ φωτιά συναντιέται μέ τό σίδηρο, καί τό σίδηρο γίνεται φωτιά, ἐνῶ παραμένει στή δική του φύση, ἔτσι καί ἡ σάρκα τῶν πιστῶν πού ἔχουν καί πνεῦμα συμμετέχει σ' ἐκείνη τήν ἐνέργεια, γίνεται ὅλη πνευματική, σταυρώνεται ἀπό παντοῦ, καί ἀναπτερώνεται μαζί μέ τή ψυχή, ὅπως βέβαια ἦταν καί

ντος. Διὸ τρυφῆς μὲν ἀπάσης καὶ ἡδονῆς κατεγέλα, ἐνετρύφα δὲ λιμῶ καὶ μᾶστιξι καὶ δεσμωτηρίοις, καὶ οὐδὲ ἤλγει ταῦτα πάσχων. Καὶ τοῦτο δηλῶν ἔλεγε, «τὸ γὰρ παραυτίκα ἐλαφρὸν τῆς θλίψεως»· οὕτως ἦν καλῶς καὶ τὴν σάρκα παιδεύσας συντρέχειν τῷ
5 πνεύματι.

«Εἶπερ Πνεῦμα Θεοῦ οἰκεῖ ἐν ὑμῖν». Τὸ «εἶπερ» τοῦτο πολλαχοῦ οὐκ ἀμφοβάλλων τίθησιν, ἀλλὰ καὶ σφόδρα πιστεύων, καὶ ἀντὶ τοῦ ἐπέειπερ, ὡς ὅταν λέγη· «εἶπερ δίκαιον παρὰ Θεῶ ἀνταποδοῦναι τοῖς θλίβουσιν ὑμᾶς θλίψιν»· πάλιν· «τοσαῦτα ἐπάθετε εἰκῆ,
10 εἶγε καὶ εἰκῆ». «Εἰ δέ τις Πνεῦμα Χριστοῦ οὐκ ἔχει». Οὐκ εἶπεν, ἔειδὲ ὑμεῖς οὐκ ἔχετε, ἀλλ' ἐπ' ἄλλων προήγαγε τὸ λυπηρόν. «Οὗτος οὐκ ἔστιν αὐτοῦ», φησὶν. «Εἰ δὲ Χριστὸς ἐν ὑμῖν». Πάλιν τὸ χρηστὸν ἐπ' αὐτῶν. Καὶ τὸ μὲν λυπηρόν, βραχὺ καὶ μέσον, τὸ δὲ ποθεινόν, ἐκατέρωθεν καὶ διὰ πολλῶν, ὥστε ἐκεῖνο συσκιάσαι.
15 Τοῦτο δὲ ἔλεγεν, οὐ τὸ Πνεῦμα Χριστὸν λέγων, ἄπαγε, ἀλλὰ δεικνὺς ὅτι τὸ Πνεῦμα ἔχων, οὐ μόνον τοῦ Χριστοῦ χρηματίζει, ἀλλὰ καὶ αὐτὸν ἔχει τὸν Χριστόν. Οὐ γὰρ ἔστι Πνεύματος παρόντος, μὴ καὶ Χριστὸν παρεῖναι. Ὅπου γὰρ ἂν μία τῆς Τριάδος ὑπόστασις παρῆ, πᾶσα πάρεστιν ἢ Τριάς· ἀδιασπᾶστος γὰρ ἔχει πρὸς ἑαυτήν,
20 καὶ ἡνωταὶ μετ' ἀκριβείας ἀπάσης. Καὶ τί ἔσται, φησὶν, ἐὰν ἦ ὁ Χριστὸς ἐν ἡμῖν; «Τὸ μὲν σῶμα νεκρὸν δι' ἁμαρτίαν, τὸ δὲ πνεῦμα ζωὴ διὰ δικαιοσύνη».

Εἶδες ὅσα κακὰ ἐκ τοῦ μὴ ἔχειν Πνεῦμα ἅγιον; θάνατος, ἐχθρα εἰς Θεόν, τὸ μὴ δύνασθαι ἐρέσαι τοῖς ἐκείνου νόμοις, τὸ μὴ
25 εἶναι ὡς χρῆ τοῦ Χριστοῦ, τὸ μὴ ἔχειν αὐτὸν ἔνοικον. Σκόπει τοίνυν καὶ ὅσα ἀγαθὰ ἐκ τοῦ Πνεῦμα ἔχειν· τὸ Χριστοῦ εἶναι, τὸ αὐτὸν

11. Β' Κορ. 4, 17.

12. Β' Θεσ. 1, 6.

13. Γαλ. 3, 4.

τό σῶμα ἐκείνου πού ἔλεγε αὐτά. Γι' αὐτό περιφρονοῦσε κάθε ἀπόλαυση καί ἡδονή, καί χαιρόταν μέ τήν πείνα καί τή μαστίγωση καί τίς φυλακές, καί δέν πονοῦσε παθαίνοντας αὐτά. Καί γιά νά δηλώσει αὐτό ἔλεγε· «γιατί οἱ θλίψεις μας περνοῦν γρήγορα καί εἶναι ἐλαφρές»¹¹. τόσο καλά ἄσκησε καί τή σάρκα νά βοηθάει τό πνεῦμα.

«Ἐάν βέβαια κατοικεῖ μέσα σας Πνεῦμα Θεοῦ». Τό «ἐάν βέβαια» αὐτό τό ἀναφέρει σέ πολλά σημεία, ὄχι γιατί ἀμφιβάλλει, ἀλλά γιατί πιστεύει καί πολύ μάλιστα, καί τό λέγει ἀντί γιά τό «ἐπειδή βέβαια», ὅπως ὅταν λέγει· «ἐάν βέβαια εἶναι δίκαιο ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ ν' ἀνταποδώσει θλίψη σ' ἐκείνους πού σᾶς θλίβουν»¹². καί πάλι, «τόσες εὐεργεσίες πῆγαν στά χαμένα, ἐάν βέβαια μόνο στά χαμένα»¹³. «Ἐάν ὁμως κάποιος δέν ἔχει Πνεῦμα Χριστοῦ». Δέν εἶπε, 'ἐάν ὁμως ἐσεῖς δέν ἔχετε', ἀλλά σ' ἐκείνους μετέθεσε τό δυσάρεστο. «Αὐτός δέν ἀνήκει στό Χριστό», λέγει. «Ἐάν ὁμως ὁ Χριστός κατοικεῖ μέσα σας». Πάλι τό ἀγαθό ἀνέφερε σ' αὐτούς. Καί τό δυσάρεστο βέβαια ἀναφέρεται σύντομα καί ἐνδιάμεσα, ἐνῶ τό ποθητό καί ἀπό τά δύο μέρη καί μέ πολλά, ὥστε νά ἐπισκιάσει ἐκεῖνο. Καί ἔλεγε αὐτό, ὄχι ὀνομάζοντας Χριστό τό Πνεῦμα, μακριά μιά τέτοια σκέψη, ἀλλά γιά νά δείξει, ὅτι ὅποιος ἔχει Πνεῦμα, ὄχι μόνο ὀνομάζεται τοῦ Χριστοῦ, ἀλλά καί τόν ἴδιο τό Χριστό ἔχει. Γιατί δέν εἶναι δυνατό, ὅταν παραβρίσκεται τό Πνεῦμα, νά μήν παραβρίσκεται καί ὁ Χριστός. Γιατί, ὅπου παραβρίσκεται μία ὑπόσταση τῆς Τριάδος, ἐκεῖ παραβρίσκεται ὅλη ἡ Τριάς, ἀφοῦ εἶναι ἀδιάσπαστη καί εἶναι ἐνωμένη μέ κάθε ἀκρίβεια. Καί τί θά συμβεῖ, λέγει, ἐάν εἶναι ὁ Χριστός μέσα σας; «Τότε τό σῶμα εἶναι νεκρό ἐξ αἰτίας τῆς ἁμαρτίας, ἐνῶ τό πνεῦμα εἶναι ζωή ἐξ αἰτίας τῆς δικαιοσύνης».

Εἶδες πόσα κακά προέρχονται ἀπό τό ἄν δέν ἔχει κάποιος τό ἅγιο Πνεῦμα; θάνατος, ἐχθρα πρὸς τό Θεό, τό νά μήν μπορεῖ νά ἀρέσει στούς νόμους ἐκείνου, τό νά μήν ἀνήκει ὅπως πρέπει στό Χριστό, τό νά μήν ἔχει αὐτόν μέσα του. Πρόσεχε λοιπόν καί πόσα ἀγαθά προέρχονται ἀπό τό ἄν ἔχει τό Πνεῦμα· τό ὅτι ἀνήκει στό Χριστό, τό ὅτι ἔχει τόν ἴδιο τό Χριστό, τό ὅτι συναγωνίζεται τούς

ἔχειν τὸν Χριστὸν, τὸ τοῖς ἀγγέλοις ἀμιλλᾶσθαι. Τοῦτο γάρ ἐστι νεκρῶσαι τὴν σάρκα, τὸ ζῶν ἀθάνατον ζῆν, τὸ ἐντεῦθεν ἤδη τῆς ἀναστάσεως ἔχειν τὰ ἐνέχυρα, τὸ μετ' εὐκολίας τὸν τῆς ἀρετῆς τρέχειν δρόμον. Οὐδὲ γὰρ εἶπεν, ἀργεῖν τὸ σῶμα λοιπὸν τῇ ἀμαρτίᾳ, 5 ἀλλὰ καὶ νεκρὸν εἶναι, ἐπιτείνων τὴν εὐκολίαν τῶν δρόμων. Χωρὶς γὰρ πραγμάτων καὶ πόνων ὁ τοιοῦτος στεφανοῦται λοιπὸν. Διὰ τοῦτο καί, «τῇ ἀμαρτίᾳ», προσέθηκεν, ἵνα μάθῃς, ὅτι τὴν πονηρίαν, ἀλλ' οὐ τὴν φύσιν τοῦ σώματος καθάπαξ ἀνεῖλεν. Εἰ γὰρ τοῦτο γένοιτο, πολλὰ καὶ τῶν τὴν ψυχὴν ὠφελῆσαι δυναμένων ἀνήρηται. 10 Οὐ τοίνυν τοῦτό φησιν, ἀλλὰ ζῶν καὶ μένον, νεκρὸν εἶναι βούλεται. Τοῦ γὰρ τὸν Υἱὸν ἔχειν, τοῦ τὸ Πνεῦμα ἐν ἡμῖν εἶναι σημεῖόν ἐστι, τὸ μηδὲν τῶν ἐν τῇ σορῶ κειμένων σωμάτων διαφέρειν ἡμῶν τὰ σώματα πρὸς τὴν τῆς ἀμαρτίας ἐργασίαν.

Ἄλλὰ μὴ φοβηθῆς, νέκρωσιν ἀκούσας· ἔχεις γὰρ τὴν ὄντως 15 ζῶν, ἣν οὐδεὶς διαδέξεται θάνατος. Τοιαύτη γὰρ ἡ τοῦ Πνεύματος· οὐκ εἶκει θανάτῳ λοιπὸν, ἀλλ' ἀναλίσκει θάνατον καὶ δαπανᾷ, καὶ ὅπερ ἔλαβεν, ἀθάνατον διατηρεῖ. Διόπερ εἰπὼν τὸ σῶμα νεκρὸν, οὐκ εἶπε τὸ Πνεῦμα ζῶν, ἀλλὰ ζῶν, ἵνα δείξῃ καὶ ἑτέροις τοῦτο δυνάμενον παρασχεῖν. Εἶτα πάλιν ἐπισφίγγων τὸν ἀκροατὴν, 20 λέγει καὶ τὴν αἰτίαν τῆς ζωῆς καὶ τὴν ἀπόδειξιν· αὕτη δέ ἐστιν ἡ δικαιοσύνη. Ἀμαρτίας γὰρ οὐκ οὔσης, οὐδὲ θάνατος φαίνεται, θανάτου δὲ μὴ φαινομένου, ἀκατάλυτος ἡ ζωὴ. «Εἰ δὲ τὸ Πνεῦμα τοῦ ἐγείραντος Ἰησοῦν ἐκ νεκρῶν οἰκεῖ ἐν ὑμῖν, ὁ ἐγείρας τὸν Κύριον ἡμῶν ζωοποιήσῃ καὶ τὰ θνητὰ σώματα ὑμῶν, διὰ τὸ ἐνοικοῦν αὐ- 25 τοῦ Πνεῦμα ἐν ὑμῖν». Πάλιν τὸν περὶ τῆς ἀναστάσεως κινεῖ λόγον, ἐπειδὴ αὕτη μάλιστα τὸν ἀκροατὴν ἤλειπεν ἡ ἐλπίς, καὶ βεβαιοῖ αὐτὸν ἀπὸ τῶν ἐπὶ τοῦ Χριστοῦ συμβάντων. Μὴ γὰρ δὴ φοβηθῆς, φησὶν, ὅτι νεκρὸν περὶκίσει σῶμα· ἐχέτω Πνεῦμα, καὶ ἀναστήσεται πάντως.

30 Τί οὖν; τὰ μὴ ἔχοντα Πνεῦμα σώματα οὐκ ἀνίστανται; καὶ πῶς ἅπαντας δεῖ παραστῆναι τῷ βήματι τοῦ Χριστοῦ; πῶς δὲ ὁ

ἀγγέλους. Γιατί αὐτό σημαίνει νά νεκρώσεις τή σάρκα. Τό νά ζεῖς ζωή ἀθάνατη, τό νά ἔχεις ἤδη ἀπό ἐδῶ τά ἐνέχυρα τῆς ἀνάστασης, τό νά τρέχεις μέ εὐκολία τό δρόμο τῆς ἀρετῆς. Γιατί δέν εἶπε, ὅτι τό σῶμα δέν κάνει πλέον τήν ἀμαρτία', ἀλλ' ὅτι «εἶναι καί νεκρό», μεγαλώνοντας τήν εὐκολία τῶν δρόμων. Γιατί χωρίς δυσκολίες καί κόπους στεφανώνεται αὐτός στό ἐξῆς. Γι' αὐτό καί, «στήν ἀμαρτία», πρόσθεσε, γιά νά μάθεις, ὅτι τήν κακία καί ὄχι τή φύση τοῦ σώματος ἐξαφάνισε μιά γιά πάντα. Γιατί, ἂν γινόταν αὐτό, θά ἐξαφανίζονταν καί πολλά ἀπό ἐκεῖνα πού μποροῦν νά ὠφελήσουν τήν ψυχή. Δέν ἐννοεῖ λοιπόν αὐτό, ἀλλ', ἐνῶ ζεῖ καί μένει, θέλει νά εἶναι νεκρό. Γιατί ἀποτελεῖ ἀπόδειξη, τοῦ ὅτι ἔχουμε τόν Υἱό, τοῦ ὅτι τό Πνεῦμα εἶναι μέσα μας, τό ὅτι τά σώματά μας δέ διαφέρουν καθόλου ἀπό τά νεκρά σώματα στή διάπραξη τῆς ἀμαρτίας.

Ἄλλά μή φοβηθεῖς, ἐπειδή ἄκουσες νέκρωση, γιατί ἔχεις τήν ἀληθινή ζωή, πού δέ θά τή διαδεχθεῖ κανένας θάνατος. Τέτοια λοιπόν εἶναι ἡ ζωή τοῦ Πνεύματος. Δέν ὑποχωρεῖ πλέον στό θάνατο, ἀλλά ἐξοντώνει καί ἐξαφανίζει τό θάνατο, καί ἐκεῖνο πού ἔλαβε, τό διατηρεῖ ἀθάνατο. Γι' αὐτό ἀκριβῶς, ὅταν εἶπε τό σῶμα νεκρό, δέν εἶπε τό πνεῦμα ζωντανό, ἀλλά ζωή, γιά νά δείξει πῶς μποροῦσε νά χορηγήσει αὐτό καί σ' ἄλλους. Ἐπειτα, συγκρατώντας πάλι τόν ἀκροατή, λέγει καί τήν αἰτία τῆς ζωῆς καί τήν ἀπόδειξη· καί αὕτη εἶναι ἡ δικαίωση. Γιατί, ὅταν δέν ὑπάρχει ἀμαρτία, οὔτε θάνατος φαίνεται· καί ὅταν θάνατος δέ φαίνεται, ἡ ζωή εἶναι αἰώνια. «Ἐάν ὁμως τό Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ, πού ἀνέστησε τόν Ἰησοῦ ἀπό τούς νεκρούς, κατοικεῖ μέσα σας, αὐτός, πού ἀνέστησε τόν Κύριό μας, θά δώσει ζωή καί στά θνητά σώματά σας ἐξ αἰτίας τοῦ Πνεύματός του πού κατοικεῖ μέσα σας». Πάλι ξαναφέρνει τό λόγο στήν ἀνάσταση, ἐπειδή αὕτη ἡ ἐλπίδα ἔδινε πάρα πολύ θάρρος στόν ἀκροατή, καί τόν ἐπιβεβαιώνει ἀπ' αὐτά πού συνέβηκαν στό Χριστό. Μή φοβηθεῖς λοιπόν, λέγει, γιατί ἔχεις νεκρό σῶμα· ἔχε τό Πνεῦμα μέσα σου, καί θ' ἀναστηθεῖ αὐτό ὅπωςδήποτε.

Τί λοιπόν; τά σώματα πού δέν ἔχουν Πνεῦμα δέν ἀνασταίνονται; καί πῶς πρέπει ὅλοι νά παρουσιασθοῦν στό βῆμα τοῦ Χρι-

τῆς γεέννης ἀξιόπιστος ἔσται λόγος; Εἰ γὰρ οἱ μὴ ἔχοντες Πνεῦμα οὐκ ἀνίστανται, οὐδὲ γέεννα ἔσται. Τί οὖν ἔστι τὸ λεγόμενον; πάντες μὲν ἀναστήσονται, οὐ πάντες δὲ εἰς ζωὴν, ἀλλ' οἱ μὲν εἰς κόλασιν, οἱ δὲ εἰς ζωὴν. Διὰ τοῦτο οὐκ εἶπεν, 'ἀναστήσει', ἀλλά, 5 «ζωοποιήσει», ὃ πλέον τῆς ἀναστάσεως ἦν καὶ τοῖς δικαίοις μόνοις δεδωρημένον. Καὶ τὴν αἰτίαν τῆς τοσαύτης τιμῆς τιθεῖς, προσέθηκε λέγων, «διὰ τὸ ἐνοικοῦν αὐτοῦ Πνεῦμα ἐν ὑμῖν». Ὡστε ἂν ἀπελάσης ἐνταῦθα ὧν τοῦ Πνεύματος τὴν χάριν, καὶ μὴν σῶαν αὐτὴν ἔχων ἀπέλθης, ἀπολῆ πάντως, κἂν ἀναστής. Ὡσπερ γὰρ οὐκ 10 ἀνέχεται, τὸ Πνεῦμα αὐτοῦ λάμπον ὄρῳ ἐν σοὶ τότε, κολάσει σε παραδοῦναι, οὕτως οὐ καταδέξεται, ἐσβεσμένον ἰδῶν, εἰς τὸν νυμφῶνα εἰσαγαγεῖν, καθάπερ οὐδὲ τὰς παρθένας ἐκείνας.

10. Μὴ τοίνυν ἀφῆς τὸ σῶμα ζῆσαι νῦν, ἵνα τότε ζήσῃ· ποιήσον αὐτὸ ἀποθανεῖν, ἵνα μὴ ἀποθάνῃ. Ἐὰν γὰρ μένη ζῶν, οὐ ζήσεται, 15 ἐὰν δὲ ἀποθάνῃ, τότε ζήσεται. Τοῦτο καὶ ἐπὶ τῆς ἀναστάσεως γίνεται τῆς καθόλου· πρότερον γὰρ ἀποθανεῖν αὐτὸ δεῖ καὶ ταφῆναι, καὶ τότε γενέσθαι ἀθάνατον. Τοῦτο καὶ ἐν τῷ λουτρῷ γέγονεν· ἐσταρώθη γοῦν πρότερον καὶ ἐτάφη, καὶ τότε ἠγέρθη. Τοῦτο τοίνυν καὶ ἡμεῖς ποιῶμεν· ἐπὶ τῶν ἔργων αὐτοῦ διηνεκῶς αὐτὸ νεκρώ- 20 σωμεν. Οὐχὶ τὴν οὐσίαν λέγω, μὴ γένοιτο, ἀλλὰ τὰς ὁρμὰς τὰς ἐπὶ τὰς πονηρὰς πράξεις. Καὶ γὰρ καὶ τοῦτο ζωὴ, μᾶλλον δὲ τοῦτο μόνον ζωὴ, τὸ μηδὲν ἀνθρώπινον ὑπομένειν, μηδὲ ἡδοναῖς δουλεύειν. Ὁ γὰρ ταύταις ἑαυτὸν ὑποτάξας, οὐδὲ ζῆν δύναται λοιπὸν διὰ τὰς ἐξ αὐτῶν ἀθυμίας, καὶ τοὺς φόβους, καὶ τοὺς κινδύνους, καὶ τὸν 25 μυρίον τῶν παθῶν ἔσμον. Ἄν τε γὰρ θάνατος προσδοκηθῆ τέθηκε πρὸ τοῦ θανάτου τῷ δέει· ἂν τε νόσον ὑποπτεύσῃ, ἂν ὕβριν, ἂν πε-

στοῦ; πῶς θά εἶναι ἀξιόπιστος ὁ λόγος γιά τή γέεννα; Γιατί, ἂν δέν ἀνασταίνονται ἐκεῖνοι πού δέν ἔχουν Πνεῦμα, οὔτε γέεννα θά ὑπάρξει. Τί λοιπόν σημαίνει αὐτός ὁ λόγος; Ὅλοι βέβαια θ' ἀναστηθοῦν, ὄχι ὅμως ὅλοι γιά τή ζωή, ἀλλ' ἄλλοι γιά τήν κόλαση καί ἄλλοι γιά τή ζωή. Γι' αὐτό δέν εἶπε, 'θ' ἀναστήσει', ἀλλά, «θά δώσει ζωή», πράγμα πού ἦταν περισσότερο ἀπό τήν ἀνάσταση καί πού ἔχει δοθεῖ μόνο στούς δικαίους. Καί ἀφοῦ ἀνέφερε τήν αἰτία αὐτῆς τῆς μεγάλης τιμῆς, πρόσθεσε καί εἶπε, «ἐξ αἰτίας τοῦ Πνεύματός του πού κατοικεῖ μέσα σας». Ἐπομένως, ἐάν ἀπομακρύνεις, ἐνῶ βρίσκεσαι στή ζωή αὐτή, τή χάρη τοῦ Πνεύματος, καί πεθάνεις χωρίς νά τήν ἔχεις σώα, θά χαθεῖς ὅπωςδήποτε, ἔστω καί ἂν ἀναστηθεῖς. Γιατί, ὅπως δέν ἀνέχεται νά σέ παραδώσει στήν κόλαση, ὅταν βλέπει νά λάμπει τότε σέ σένα τό Πνεῦμα του, ἔτσι, ὅταν δεῖ νά εἶναι σβησμένο, δέ θά δεχθεῖ νά σέ ὀδηγήσει μέσα στό νυμφώνα, ὅπως ἀκριβῶς ἐκεῖνες τίς παρθένες.

10. Μήν ἀφήσεις λοιπόν τό σῶμα νά ζήσει τώρα, γιά νά ζήσει τότε· κάνε το νά πεθάνει, γιά νά μήν πεθάνει. Γιατί, ἂν παραμείνει ζωντανό, δέ θά ζήσει. Αὐτό γίνεται καί στήν καθολική ἀνάσταση· γιατί πρέπει πρῶτα νά πεθάνει τό σῶμα καί νά ταφεῖ, καί ὕστερα νά γίνει ἀθάνατο. Αὐτό ἔγινε καί στό βάπτισμα· σταυρώθηκε λοιπόν πρῶτα καί θάφτηκε, καί ὕστερα ἀναστήθηκε. Αὐτό ἔγινε καί στό σῶμα τοῦ Κυρίου· γιατί πραγματικά καί ἐκεῖνο σταυρώθηκε καί θάφτηκε καί ὕστερα ἀναστήθηκε. Αὐτό λοιπόν ἄς κάνουμε καί ἐμεῖς· ἄς τό νεκρώσουμε παντοτινά στά ἔργα του. Δέν ἐννοῶ τήν οὐσία, μακριά μιά τέτοια σκέψη, ἀλλά τίς ἐπιθυμίες γιά τίς πονηρές πράξεις. Γιατί πραγματικά καί αὐτό εἶναι ζωή, ἢ καλύτερα αὐτό μόνο εἶναι ζωή, τό νά μήν ὑπομένει κανείς τίποτε ἀνθρώπινο, οὔτε νά εἶναι δούλος στίς ἡδονές. Γιατί, ὅποιος ὑπέταξε τόν ἑαυτό του σ' αὐτές, δέν μπορεῖ πιά νά ζεῖ ἀπό τίς στεναχώριες πού προέρχονται ἀπ' αὐτές, ἀπό τούς φόβους καί τούς κινδύνους καί τό ἄπειρο πλῆθος τῶν παθῶν. Γιατί ἂν ἀντιληφθεῖ ὅτι ἔρχεται θάνατος, ἔχει πεθάνει ἀπό τό φόβο πρὶν ἀπό τό θάνατο· ἂν ὑποψιασθεῖ ἀρρώστια, ἂν περιφρόνηση, ἂν φτώχεια, ἂν κάτι ἄλλο ἀπό τά

νίαν, ἂν ἄλλο τι τῶν ἀδοκῆτων, ἀπόλωλε καὶ διέφθαρται. Τί τοίνυν τῆς ζωῆς ταύτης γένοιτ' ἂν ἀθλιώτερον;

Ἄλλ' οὐχ ὁ τῷ Πνεύματι ζῶν τοιοῦτος, ἀλλὰ καὶ φόβων καὶ λύπης καὶ κινδύνων καὶ μεταβολῆς ἀπάσης ἔστηκεν ἀνώτερος, οὐ
5 τῷ μηδὲν ὑπομένειν, ἀλλ' ὁ πολλῶ μείζον ἐστι, τῷ καὶ ἐπιόντων αὐτῶν καταφρονεῖν. Πῶς δὲ τοῦτο ἔσται; Ἐάν τὸ Πνεῦμα διόλου κατοικῆ ἐν ὑμῖν. Οὐδὲ γὰρ ἀπλῶς αὐτὸ εἶπεν οἰκεῖν πρὸς βραχύ, ἀλλ' ἐνοικεῖν διηνεκῶς. Διὰ τοῦτο οὐκ εἶπε, 'τὸ ἐνοικῆσαν Πνεῦμα', ἀλλά, «τὸ ἐνοικοῦν», τὴν διόλου μονὴν ἐνδεικνύμενος. Οὐκοῦν ὁ
10 ζῶν οὗτος μάλιστα ἐστὶν ὁ νεκρωθεὶς τῷ βίῳ. Διὸ καὶ ἔλεγε, «τὸ Πνεῦμα ζωὴ διὰ δικαιοσύνην». Καὶ ἵνα σαφέστερον τὸ λεγόμενον γένηται, δύο παραγάγωμεν ἀνθρώπους, τὸν μὲν ἐκδεδομένον ἀσωτίαις καὶ ἡδοναῖς καὶ τῇ ἀπάτῃ τοῦ βίου, τὸν δὲ νεκρωμένον τούτοις· καὶ ἴδωμεν τίς ἐστὶ μᾶλλον ὁ ζῶν. Ἔστω γὰρ τοῖν δυοῖν τού-
15 τοιν ὁ μὲν σφόδρα πλούσιος καὶ ἐπίσημος, παρασίτους τρέφων καὶ κόλακας, καὶ πᾶσαν εἰς τοῦτο ἀναλίσκῃ τὴν ἡμέραν, κωμάζων καὶ κραιπαλῶν, ὁ δὲ ἕτερος, πενία συζῶν καὶ νηστεία καὶ τῇ λοιπῇ σκληράγωγία τε καὶ φιλοσοφία, ἐν ἐσπέρα τῆς ἀναγκαίας μεταλαμβάνῃ τροφῆς μόνον, ἢ εἰ βούλει, καὶ δύο καὶ τρεῖς ἄσιτος ἡμέρας
20 μενέτω· τίς οὖν ἡμῖν ἔσται ἐκ τῶν δύο τούτων ὁ μάλιστα ζῶν;

Οἱ μὲν πολλοὶ εὖ οἶδ' ὅτι ἐκεῖνον ἠγήσονται, τὸν σκιρτῶντα καὶ σκορπίζοντα τὰ αὐτοῦ, ἡμεῖς δὲ ἐκεῖνον τὸν συμμετρίας ἀπολαύοντα. Οὐκοῦν ἐπειδὴ μάχη καὶ φιλονεικία τέως ἐστίν, εἰς τὰς ἐκατέρων εἰσέλθωμεν οἰκίας, καὶ τότε μάλιστα, ὅτε σοι μάλιστα
25 δοκεῖ ζῆν ὁ πλούσιος, ἐν αὐτῷ τῷ καιρῷ τῆς τρυφῆς, καὶ εἰσελθόντες κατίδωμεν ἐν τίσιν ἐστὶν ἐκάτερος τούτων· ἀπὸ γὰρ τῶν πράξεων καὶ ὁ ζῶν καὶ ὁ τεθνηκῶς φαίνεται. Οὐκοῦν τὸν μὲν ἐν βίβλοις εὐρήσομεν ὄντα, ἢ ἐν εὐχῇ καὶ νηστεία, ἢ ἐν ἄλλῳ τινὶ τῶν

ἀπροσδόκητα, χάθηκε τότε καὶ καταστράφηκε. Τί λοιπόν θά μπορούσε νά ὑπάρξει πιά ἄθλιο ἀπό τή ζωή αὐτή;

Δέν εἶναι ὅμως τέτοιος ἐκεῖνος πού ζεῖ μέ τό Πνεῦμα, ἀλλ' στέκεται πάνω ἀπό φόβους καί ἀπό λύπη καί ἀπό κινδύνους καί ἀπό κάθε μεταβολή, ὄχι μέ τό νά μήν ὑπομένει τίποτε, ἀλλά, πράγμα πού εἶναι πολύ πιά σπουδαιότερο, μέ τό νά περιφρονεῖ αὐτά ὅταν ἔρθουν. Πῶς ὅμως θά γίνει αὐτό; Ἐάν τό Πνεῦμα κατοικεῖ ἐντελῶς μέσα σας. Γιατί δέν εἶπε ἀπλῶς ὅτι κατοικεῖ αὐτό γιά λίγο, ἀλλ' ὅτι κατοικεῖ παντοτινά. Γι' αὐτό δέν εἶπε, τό Ἐνεῦμα πού κατοίκησε, ἀλλά «πού κατοικεῖ», δείχνοντας τήν παντοτινή παραμονή του. Ἐπομένως ἐκεῖνος πού ζεῖ αὐτός εἶναι κυρίως ἐκεῖνος πού νεκρώθηκε ὡς πρός τή ζωή. Γι' αὐτό καί ἔλεγε, «τό πνεῦμα εἶναι ζωή ἐξ αἰτίας τῆς δικαιοσύνης». Καί γιά νά γίνει σαφέστερο τό λεγόμενο, ἄς παρουσιάσουμε δύο ἀνθρώπους, τόν ἕναν πού ἔχει παραδοθεῖ στίς ἀσωτίες, τίς ἡδονές καί στήν ἀπάτη τῆς ζωῆς, καί τόν ἄλλον πού εἶναι νεκρός γι' αὐτά, καί ἄς δοῦμε ποιός εἶναι ἐκεῖνος πού ζεῖ περισσότερο. Ἄς ὑποθεθεῖ λοιπόν πῶς ἀπ' αὐτούς τούς δύο ὁ ἕνας εἶναι πάρα πολύ πλούσιος καί ἐπίσημος, τρέφοντας παράσιτους καί κόλακες, καί ξοδεύει ὅλη τήν ἡμέρα σ' αὐτό τό σκοπό, διασκεδάζοντας καί μεθώντας, ἐνῶ ὁ ἄλλος, ζώντας μαζί μέ τή φτώχεια καί τή νηστεία καί τήν ὑπόλοιπη σκληραγωγία καί ἐγκράτεια, τό βράδυ μόνο τρώγει τήν ἀπαραίτητη τροφή, ἢ ἂν θέλεις, πῶς μένει νηστικός καί δύο καί τρεῖς ἡμέρες. Ποιός λοιπόν θά εἶναι γιά μᾶς ἀπ' αὐτούς τούς δύο ἐκεῖνος πού κυρίως ζεῖ;

Οἱ πολλοί βέβαια, ξέρω καλά, ὅτι θά θεωρήσουν ἐκεῖνον πού ζεῖ μέ ἀπολαύσεις καί σκορπίζει τήν περιουσία του, ἐμεῖς ὅμως θά θεωρήσουμε ἐκεῖνον πού ἀπολαμβάνει μέ μέτρο. Λοιπόν, ἐπειδή ὑπάρχει διαμάχη καί φιλονεικία, ἄς μοῦμε στά σπίτια καί τῶν δύο, καί τότε μάλιστα, ὅταν κυρίως νομίζεις ὅτι ὁ πλούσιος ζεῖ, τήν ἴδια τήν ὥρα τῆς ἀπόλαυσης, καί, ἀφοῦ μοῦμε, ἄς δοῦμε καλά σέ ποιά κατάσταση βρίσκεται ὁ καθένας τους, γιατί ἀπό τίς πράξεις φαίνεται καί ἐκεῖνος πού ζεῖ καί ἐκεῖνος πού ἔχει πεθάνει. Λοιπόν, τόν ἕνα θά βροῦμε νά μελετάει ἢ νά προσεύχεται καί νά νηστεύει, ἢ σέ κάποιο ἄλλο ἀπό τά ἀπαραίτητα, νά εἶναι ξυπνητός

ἀναγκαίων, ἐγρηγορότα καὶ νήφοντα καὶ Θεῷ διαλεγόμενον, τὸν δὲ ὑπὸ τῆς μέθης βαπτισθέντα, καὶ νεκροῦ οὐδὲν ἄμεινον δικείμενον ὀψόμεθα. Κἂν μέχρι τῆς ἐσπέρας μείνωμεν, πλείονα τὸν θάνατον τοῦτον ἐπιόντα αὐτῷ θεασόμεθα, κάκειῖθεν πάλιν ὕπνον διαδεχόμε-
 5 νον, τὸν δὲ καὶ ἐν νυκτὶ νήφοντα καὶ ἐγρηγορότα. Τίνα οὖν ἂν εἶπο-
 μεν μᾶλλον ζῆν, τὸν ἀναισθήτως κείμενον καὶ προκείμενον ἅπασι γέλωτα, ἢ τὸν ἐνεργοῦντα καὶ Θεῷ διαλεγόμενον; Ἐκείνῳ μὲν γὰρ ἂν προσέλθῃς καὶ εἴπῃς τι τῶν ἀναγκαίων, οὐδὲν ἀκούσῃ φθεγγο-
 μένου, ὥσπερ οὐδὲ τοῦ νεκροῦ, τούτῳ δὲ κἂν ἐν νυκτὶ, κἂν ἐν
 10 ἡμέρᾳ συγγενέσθαι ἐπιθυμήσῃς, ἄγγελον ὄψει μᾶλλον ἢ ἄνθρωπον, καὶ φιλοσοφοῦντος ἀκούσῃ περὶ τῶν ἐν οὐρανῷ πραγμάτων.

Ὅρᾳς ὅτι ὁ μὲν ὑπὲρ τοὺς ζῶντας ἅπαντας ζῆ, ὁ δὲ καὶ τῶν τεθνηκότων ἐλεεινότερον κεῖται; Κἂν ἐνεργεῖν δόξῃ, ἕτερα ἀνθ' ἐτέρων ὀρᾷ, καὶ τοῖς μαινομένοις ἔοικε, μᾶλλον δὲ καὶ ἐκείνων
 15 ἐστὶν ἀθλιώτερος. Εἰς ἐκείνους μὲν γὰρ ἂν τις ὑβρίσῃ, καὶ ἐλεοῦ-
 μεν ἅπαντες τὸν ὑβριζόμενον, καὶ ἐπιτιμῶμεν τῷ ὑβρίζοντι, τούτῳ δὲ κἂν ἐναλλόμενόν τινα ἴδωμεν, οὐ μόνμον οὐκ ἐπικαμπτόμεθα εἰς ἔλεον, ἀλλὰ καὶ καταψηφιζόμεθα αὐτοῦ κειμένου. Τοῦτο οὖν ,
 εἶπέ μοι, ζωὴ, ἀλλ' οὐ μυρίων θανάτων χαλεπώτερον; Ὅρᾳς ὅτι οὐ
 20 μόνον νεκρὸς ὁ τρυφῶν, ἀλλὰ καὶ νεκροῦ χείρων καὶ δαιμονῶντος ἀθλιώτερος; Ὁ μὲν γὰρ ἐλεεῖται, ὁ δὲ μισεῖται· καὶ ὁ μὲν συγγνώ-
 μης ἀπολαύει, ὁ δὲ κόλασιν δίδωσιν ὑπὲρ ὧν νοσεῖ. Εἰ δὲ ἐξωθεν οὕτως ἐστὶ καταγέλαστος, σεσηπότα σίελον ἔχων, καὶ οἴνου πνέων ὀδωδότης, ἐννόησον τὴν ἀθλίαν ψυχὴν τὴν ὥσπερ ἐν τάφῳ τῷ
 25 τοιούτῳ σώματι κατορωρυγμένην, πῶς εἰκὸς διακεῖσθαι. Ταῦτόν γάρ ἐστιν ἰδεῖν, οἷον ἂν εἰ κόρη κοσμίᾳ καὶ σώφρονι καὶ ἐλευθέρᾳ καὶ εὐγενεῖ καὶ καλῇ θεραπαινίδα βάρβαρόν τινα καὶ αἰσχρὰν καὶ

καί νηφάλιος καί νά μιλάει μέ τό Θεό, ἐνῶ τόν ἄλλο θά τόν βροῦμε νά εἶναι μεθυσμένος καί θά τόν δοῦμε νά μήν εἶναι καθόλου καλύτερος ἀπό νεκρό. Καί ἂν μείνουμε μέχρι τό βράδυ, θά δοῦμε τό θάνατο νά ἔρχεται περισσότερο σ' αὐτόν, καί ἀπό ἐκεῖ πάλι τόν ὕπνο νά τόν διαδέχεται, ἐνῶ ἐκεῖνον θά τόν δοῦμε καί κατά τή νύχτα νά εἶναι νηφάλιος καί ἐπάγρυπνος. Ποιόν λοιπόν θά ποῦμε ὅτι ζεῖ περισσότερο, ἐκεῖνον πού εἶναι ξαπλωμένος ἀναίσθητα καί πού προξενεῖ γέλια σ' ὄλους, ἢ ἐκεῖνον πού ἐνεργεῖ καί μιλάει μέ τό Θεό; Γιατί, ἂν πλησιάσεις ἐκεῖνον καί τοῦ πεῖς κάτι ἀπό τά ἀναγκαῖα, δέ θ' ἀκούσεις τίποτε νά λέγει, ὅπως ἀκριβῶς καί ὁ νεκρός. Ἄν ὁμως ἐπιθυμήσεις νά συναναστραφεῖς μ' αὐτόν εἴτε τή νύχτα εἴτε τήν ἡμέρα, θά δεῖς ἄγγελο περισσότερο παρά ἄνθρωπο, καί θά τόν ἀκούσεις νά φιλοσοφεῖ γιά τά πράγματα πού βρίσκονται στόν οὐρανό.

Βλέπεις ὅτι ὁ ἕνας ζεῖ περισσότερο ἀπ' ὄλους τούς ζωντανούς, ἐνῶ ὁ ἄλλος εἶναι πιό δυστυχισμένος καί ἀπό τούς πεθαμένους; Καί ἂν ἀποφασίσει νά κάνει κάτι, βλέπει ἄλλα στή θέση ἄλλων, καί μοιάζει μέ τούς τρελλούς, ἢ καλύτερα καί ἀπό ἐκείνους εἶναι πιό ἄθλιος. Γιατί σ' ἐκείνους ἂν βρίσει κάποιος, καί συμπαθοῦμε αὐτόν πού βρίζεται, καί ἐπιτιμοῦμε τόν ὑβριστή· σ' αὐτόν ὁμως καί ἂν ἀκόμη δοῦμε κάποιον νά ὀρμάει ἐπάνω του, ὄχι μόνο δέ συγκινούμαστε γιά συμπάθεια, ἀλλά καί καταψηφίζουμε αὐτόν πού εἶναι ξαπλωμένος κάτω. Αὐτό λοιπόν, πές μου, εἶναι ζωή, καί ὄχι πιό φοβερό ἀπό μύριους θανάτους; Βλέπεις ὅτι ὄχι μόνο εἶναι νεκρός αὐτός πού διασκεδάζει, ἀλλά καί χειρότερος ἀπό νεκρό καί πιό δυστυχισμένος ἀπό τό δαιμονιζόμενο; Γιατί ὁ ἕνας συμπαθεῖται, ἐνῶ ὁ ἄλλος μισεῖται· καί ὁ πρῶτος ἀπολαμβάνει συγγνώμη, ἐνῶ ὁ ἄλλος τιμωρεῖται γι' αὐτές τίς ἀρρώστιες του. Ἐάν ὁμως ἀπό ἔξω εἶναι τόσο καταγέλαστος, ἔχοντας βρώμιο σάλιο καί μυρίζοντας κρασί, σκέψου τήν ἄθλια ψυχή πού εἶναι θαμμένη σάν σέ τάφο σ' αὐτό τό σῶμα, σέ ποιά κατάσταση εἶναι φυσικό νά βρίσκεται. Τό ἴδιο εἶναι δυνατό νά δεῖς, ὅπως ἂν κάποιος ἔδινε τή δυνατότητα σέ κάποια βάρβαρη ὑπηρέτρια καί αἰσχροῦ νά ὀρμάει καί

ἀκάθαρτον ἐνάλλεσθαι καὶ ἐνουβρίζειν μετὰ πολλῆς τις παρασκευάσειε τῆς ἐξουσίας. Τοιοῦτον γὰρ ἡ μέθη.

Τίς οὖν οὐκ ἂν ἔλοιτο τῶν νοῦν ἐχόντων μυριάκις ἀποθανεῖν, ἢ μίαν οὕτω ζῆσαι ἡμέραν; Κἂν γὰρ ἡμέρας γενομένης ἐκ τῆς 5 κωμωδίας ἐκείνης ἀναστὰς δόξῃ νήφειν, οὐδὲ τότε καθαρᾶς ἀπολαύει σωφροσύνης, ἔτι τῆς νεφέλης ἐκείνης τῆς ἀπὸ τοῦ χειμῶνος τῆς μέθης πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν ἰσταμένης. Εἰ δὲ καὶ δοίημεν αὐτὸν καθαρῶς νήφειν, τί τὸ ὄφελος; Εἰς οὐδὲν γὰρ αὐτῷ χρήσιμος ἡ νῆψις αὕτη, ἀλλ' ἢ εἰς τὸ τοὺς κατηγοροὺς ἰδεῖν. Ὅταν μὲν γὰρ 10 ἀσχημονῇ, τοσοῦτον κερδαίνει, ὅσον οὐκ αἰσθάνεται τῶν γελώντων· ἡμέρας δὲ γενομένης, καὶ ταύτην ἀπόλλυσι τὴν παραθυμίαν, καὶ οἰκετῶν γογγυζόντων, καὶ γυναικὸς αἰσχυνομένης, καὶ φίλων διαβαλλόντων, καὶ ἐχθρῶν καταγελώντων αἰσθανόμενος. Τί ταύτης ἐλεεινότερον γένοιτ' ἂν τῆς ζωῆς, γελαῖσθαι μεθ' ἡμέραν ὑπὸ 15 πάντων, καὶ δειλῆς πάλιν τὰ αὐτὰ ἀσχημονεῖν;

11. Ἄλλὰ τί; βούλει τοὺς πλεονέκτας εἰς μέσον ἀγάγωμεν; Καὶ γὰρ καὶ αὕτη πάλιν ἕτερα μέθη χαλεπωτέρα· εἰ δὲ μέθη, καὶ θάνατος πάντως πολλῷ χείρων ἐκείνου, ἐπειδὴ καὶ ἡ μέθη χαλεπωτέρα. Καὶ γὰρ οὐχ οὕτω δεινὸν οἴνω μεθύειν, ὡς ἐπιθυμία χρημάτων. 20 Ἐκεῖ μὲν γὰρ ἡ ζημία μέχρι τοῦ πάθους ἴσταται, καὶ εἰς ἀναισθησίαν τελευτᾷ, καὶ τὴν αὐτοῦ τοῦ μεθύοντος ἀπώλειαν, ἐνταῦθα δὲ εἰς μυρίας ἢ βλάβη διαβαίνει ψυχᾶς, ποικίλους πάντοθεν ἀνάπτουσα πολέμους. Φέρε οὖν, καὶ τοῦτον ἐκείνῳ παραβάλωμεν, καὶ ἴδωμεν ἐν τίσι μὲν αὐτῷ κοινωνεῖ, ἐν τίσι δὲ αὐτοῦ πλεονεκτεῖ 25 λιν, καὶ μεθύοντων ποιήσωμεν σύγκρισιν σήμερον. Πρὸς γὰρ ἐκεῖνον τὸν μακάριον, τὸν Πενύματι ζῶντα, μηδὲ παραβαλέσθωσαν οὗτοι λοιπόν, ἀλλὰ πρὸς ἀλλήλους ἐξεταζέσθωσαν. Καὶ πάλιν τὴν τράπεζαν εἰς μέσον ἀγάγωμεν, τὴν μυρίων γέμουσαν φόνων. Ἐν τίσιν οὖν κοινωνοῦσι, καὶ ἀλλήλοις εἰκόασιν; Ἐν αὐτῇ τῇ τοῦ νο- 30 σήματος φύσει.

Τὸ μὲν γὰρ εἶδος τῆς μέθης διάφορον, ἐπειδὴ τὸ μὲν ἐξ οἴνου,

νά προσβάλλει μία κόρη κόσμια, συνετή, ἐλεύθερη, εὐγενή καὶ καλή. Ἰατι τέτοιο πράγμα εἶναι ἡ μέθη.

Ποιός λοιπόν ἀπό ἐκείνους πού ἔχουν νοῦ δέ θά προτιμοῦσε χίλιες φορές νά πεθάνει, παρά νά ζήσει ἔτσι μία ἡμέρα; Γιατί καί ἂν ἀκόμη φανεῖ ὅτι εἶναι νηφάλιος, ἀφοῦ ξημερώσει καί σηκωθεῖ ἀπό τή γελοιοποίηση ἐκείνη, οὔτε τότε ἔχει καθαρὴ σωφροσύνη, ἀφοῦ ἡ ὁμίχλη ἐκείνη, πού προέρχεται ἀπό τό πάθος τῆς μέθης, ἀπλώνεται ἀκόμη μπροστά στά μάτια του. Ἐάν ὁμως συμβεῖ νά εἶναι ἐντελῶς νηφάλιος, ποιό τό ὄφελος; Γιατί σέ τίποτε δέν εἶναι γι' αὐτόν χρήσιμη ἡ νηφαλιότητα αὐτή, παρά μόνο στό νά δεῖ τούς κατηγοροῦς. Γιατί ὅταν ἀσχημονεῖ, τόσο κερδίζει, ὅσο δέν καταλαβαίνει αὐτούς πού γελοῦν, ὅταν ὁμως ἔρθει ἡ ἡμέρα, χάνει καί αὐτή τήν παρηγοριά, ἀφοῦ καταλαβαίνει πῶς καί οἱ ὑπηρετές γογγύζουν καί ἡ γυναίκα του ντρέπεται καί οἱ φίλοι τόν συκοφαντοῦν καί οἱ ἐχθροί τόν περιγελοῦν. Τί μπορεῖ νά ὑπάρξει πιο ἄθλιο ἀπό τή ζωὴ αὐτή, νά περιπαίζεται ἀπ' ὄλους στή διάρκεια τῆς ἡμέρας καί τό βράδυ πάλι νά κάνει τίς ἴδιες ἀσχήμιες;

11. Ἄλλά τί; θέλεις νά μιλήσουμε γιά τούς πλεονέκτες; Γιατί πραγματικά καί αὐτή πάλι εἶναι ἄλλη μέθη πιο φοβερή. Ἀφοῦ ὁμως εἶναι μέθη, ὅπωςδῆποτε εἶναι καί θάνατος πολύ χειρότερος ἀπό ἐκεῖνον, ἐπειδή καί ἡ μέθη εἶναι πιο φοβερή. Γιατί δέν εἶναι τόσο κακό νά μεθάει κανεῖς μέ κρασί, ὅσο μέ τήν ἐπιθυμία τῶν χρημάτων, Γιατί ἐκεῖ ἡ ζημία φθάνει μέχρι τό πάθος, καί τελειώνει στήν ἀναισθησία καί τήν καταστροφή τοῦ ἴδιου τοῦ μέθυσου, ἐδῶ ὁμως ἡ βλάβη μεταβαίνει σέ χίλιες ψυχές, ἐπειδή ἀνάβει ἀπό παντοῦ διαφόρους πολέμους. Ἐμπρός λοιπόν ἄς συγκρίνουμε καί αὐτόν μ' ἐκεῖνον, καί ἄς δοῦμε σέ ποιά σημεῖα συμφωνεῖ μ' αὐτόν καί σέ ποιά εἶναι ἀνώτερος πάλι ἀπό αὐτόν, καί ἄς κάνουμε σύγκριση τῶν μέθυσων σήμερα. Γιατί μ' ἐκεῖνον τό μακάριο, πού ζεῖ πνευματικά, ἄς μή συγκριθοῦν ἀκόμη αὐτοί, ἀλλ' ἄς ἐξετασθοῦν μεταξύ τους. Καί πάλι ἄς φέρουμε στή μέση τό τραπέζι, πού εἶναι γεμάτο ἀπό ἄπειρους φόνους. Σέ ποιά λοιπόν σημεῖα συμφωνοῦν καί μοιάζουν μεταξύ τους; Στήν ἴδια τή φύση τοῦ νοσήματος.

Γιατί βέβαια τό εἶδος τῆς μέθης εἶναι διαφορετικό, ἀφοῦ

τὸ δὲ ἀπὸ χρημάτων γίνεται, τὸ δὲ πάθος ὁμοιον· καὶ γὰρ ὁμοίως ἀμφοτέροι ἐπιθυμίᾳ ἀτόπῳ κατέχονται. Ὁ τε γὰρ οἴνω μεθύων, ὄσῳ ἂν πλείους ἐκπίῃ κύλικας, τοσοῦτῳ πλειόνων ἐφίεται· ὁ τε χρημάτων ἐρῶν, ὄσῳ περ ἂν περιβάληται πλείῳ, τοσοῦτῳ μᾶλλον 5 ἀνάπτει τῆς ἐπιθυμίας τὴν φλόγα καὶ χαλεπώτερον αὐτῷ κατασκευάζει τὸ δίψος. Τούτῳ μὲν οὖν εἰκόασιν· ἐτέρῳ δ' αὖ πάλιν ὁ φιλάργυρος πλεονεκτεῖ. Ποίῳ δὴ τούτῳ; Ὅτι ἐκεῖνος μὲν πρᾶγμα πάσχει κατὰ φύσιν· ὁ γὰρ οἶνος θερμὸς ὢν καὶ τὴν ἔμφυτον ἐπιτείνων ξηρότητα, οὕτῳ τοὺς μεθύοντας ποιεῖ διψῆν· ἐκεῖνος δὲ πόθεν 10 ἀεὶ πλειόνων ἀφίεται; πόθεν, ἐπειδὴν μειζόνως πλουτήσῃ, τότε μάλιστα ἐστὶν ἐν πενίᾳ; Ἀπορον γὰρ τοῦτ' ἐστὶ τὸ πάθος καὶ αἰνίγματι μᾶλλον ἐστὶν εἰκόσ.

Ἄλλ' ἴδωμεν αὐτούς, εἰ δοκεῖ, καὶ μετὰ τὴν μέθην· μᾶλλον δὲ τὸν φιλάργυρον οὐδέποτε ἐστὶν ἰδεῖν μετὰ τὴν μέθην· οὕτως ἐν τῷ 15 μεθύειν ἐστὶν ἀεὶ. Οὐκοῦν ἐν αὐτῷ τῷ μεθύειν ὄντας ἀμφοτέρους ἴδωμεν, καὶ διασκεψώμεθα τίς μᾶλλον ἐστὶ καταγέλαστος, καὶ σχηματίζωμεν αὐτούς ἀκριβῶς πάλιν ὑπογράφοντες. Ὀψόμεθα γὰρ τὸν ἐξ οἴνου παραπαίοντα, γενομένης ἐσπέρας, τῶν ὀφθαλμῶν ἀνεωγμένων οὐδένα βλέποντα, ἀλλὰ ἀπλῶς καὶ εἰκῆ περιφερόμε- 20 νον, καὶ τοῖς ἀπαντῶσιν ἐγκρούοντα, καὶ ἐμοῦντα, καὶ σπαραττόμενον, καὶ γυμνούμενον ἀσχημόνως, κἂν γυνὴ παρῆ, κἂν θυγάτηρ, κἂν θεραπαινίς, κἂν ὀστισοῦν. Ἐγελάσατε δαψιλές; Οὐκοῦν φέρε καὶ τὸν πλεονέκτην εἰς μέσον ἀγάγωμεν. Ἐνταῦθα γὰρ οὐ γέλωτος τὰ γινόμενα μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀρᾶς καὶ πολλοῦ τοῦ θυμοῦ καὶ μυ- 25 ρίων σκηπτῶν· τέως μὲντοι τὸν γέλωτα ἴδωμεν. Καὶ γὰρ οὗτος ὁμοίως ἐκείνῳ πάντας ἀγνοεῖ, καὶ φίλους καὶ ἐχθρούς, καὶ ὁμοίως τῶν ὀφθαλμῶν ἀνεωγμένων πεπήρωται· καὶ ὥσπερ ἐκεῖνος πάντα οἶνον, οὕτως οὗτος πάντα χρήματα βλέπει.

Καὶ ὁ ἔμετος δὲ πολὺν χαλεπώτερος. Οὐ γὰρ τροφήν προῖεται, 30 ἀλλὰ ῥήματα λοιδορίας, ὕβρεων, πολέμων, θανάτων, μυρίους ἄνω-

ἓνα προέρχεται ἀπό κρασί καί τό ἄλλο ἀπό χρήματα. Τό πάθος ὁμως εἶναι ὁμοιο, γιατί καί οἱ δύο κατέχονται τό ἴδιο ἀπό παράλογη ἐπιθυμία· γιατί καί ἐκεῖνος πού μεθάει, ὅσο περισσότερα ποτήρια θά πιεῖ, τόσο περισσότερα ἐπιθυμεῖ· καί ἐκεῖνος πού ἀγαπάει πολύ τά χρήματα, ὅσο περισσότερα ἔχει, τόσο περισσότερο ἀνάβει τή φλόγα τῆς ἐπιθυμίας καί πιο φοβερή κάνει γι' αὐτόν τή δίψα. Σ' αὐτό λοιπόν μοιάζουν. Σ' ἄλλο πάλι ὁ φιλάργυρος εἶναι ἀνώτερος. Ποιό λοιπόν εἶναι αὐτό; Ὅτι ἐκεῖνος πάσχει πράγμα φυσικό, γιατί τό κρασί πού εἶναι θερμό καί αὐξάνει τήν ἔμφυτη ξηρότητα, κάνει ἔτσι τούς μεθυσμένους νά διψοῦν, ἐνῶ ὁ ἄλλος ἀπό πού ἐπιθυμεῖ πάντοτε ὄλο καί περισσότερα; πῶς, ὅταν γίνει πολύ πλούσιος, τότε κυρίως βρίσκεται σέ φτώχεια; Ἀνεξήγητο λοιπόν εἶναι αὐτό ἐδῶ τό πάθος καί φαίνεται νά μοιάζει περισσότερο μέ αἴνιγμα.

Ἄλλ' ἄς δοῦμε αὐτούς, ἐάν θέλεις, καί μετά τή μέθη. Ἡ καλύτερα τόν φυλάργυρο ποτέ δέν εἶναι δυνατό νά τόν δοῦμε μετά τή μέθη· τόσο πολύ βρίσκεται πάντοτε σέ κατάσταση μέθης. Ἐπομένως ἄς δοῦμε, ὅταν βρίσκονται καί οἱ δύο στήν ἴδια τή μέθη, καί ἄς ἐξετάσουμε ποιός εἶναι περισσότερο καταγέλαστος καί ἄς τούς σκιαγραφήσουμε περιγράφοντας αὐτούς μέ ἀκρίβεια πάλι. Θά δοῦμε λοιπόν ἐκεῖνον πού παραπαίει ἀπό κρασί, ὅταν βραδιάσει, νά μή βλέπει κανέναν, ἐνῶ τά μάτια του εἶναι ἀνοικτά, ἀλλά νά περιφέρεται ἄσκοπα καί χωρίς λόγο, νά χτυπάει ἐκείνους πού τόν συναντοῦν, νά κάνει ἐμετό, νά χτυπιέται καί νά γυμνώνεται ἄπρεπα, εἴτε εἶναι ἐκεῖ παρούσα ἡ γυναικα του, εἴτε ἡ θυγατέρα του, εἴτε ἡ ὑπηρέτριά του, εἴτε ὁποιοσδήποτε ἄλλος. Γελάσατε πολύ; Ἄς φέρουμε λοιπόν καί τόν πλεονέκτη στή μέση. Γιατί ἐδῶ τά πράγματα δέν ἀξίζουν γέλια μόνο, ἀλλά καί κατάρα καί πολύ θυμό καί ἄπειρους κεραυνούς. Πρῶτα ὁμως ἄς δοῦμε τό γέλιο. Γιατί πραγματικά καί αὐτός τό ἴδιο μ' ἐκεῖνον ἀγνοεῖ ὄλους, καί φίλους καί ἐχθρούς, καί τό ἴδιο εἶναι τυφλός, ἂν καί τά μάτια του εἶναι ἀνοικτά· καί ὅπως ἐκεῖνος τά βλέπει ὄλα σάν κρασί, ἔτσι καί αὐτός τά βλέπει ὄλα σάν χρήματα.

Καί ὁ ἐμετός εἶναι πολύ φοβερός. Γιατί δέ βγάζει τροφή, ἀλλά λόγια προσβολῆς, ὕβρεων, πολέμων, θανάτων, πού τραβοῦν

θεν κατὰ τῆς ἑαυτοῦ κεφαλῆς ἔλκοντα κεραυνούς. Καὶ οἷόν ἐστι τὸ σῶμα τοῦ μεθύοντος πελιδνὸν καὶ διαρρέον, τοιαύτη ἢ ἐκείνου ψυχὴ· μᾶλλον δὲ οὐδὲ τὸ σῶμα αὐτὸ τῆς νόσου ταύτης ἀπήλλακται, ἀλλὰ καὶ μᾶλλον ἀλίσκεται, οἴνου χαλεπώτερον τῆς φροντίδος καὶ τοῦ θυμοῦ καὶ τῆς ἀγρυπνίας κατεσθιούσης αὐτό, καὶ κατὰ μικρὸν δαπανώσης ἅπαν. Καὶ ὁ μὲν οἴνοφλυγία κατεχόμενος, κἂν μετὰ τὴν νύκτα δύναται νήφειν, ὁ δὲ διαπαντὸς μεθύει, καὶ ἐν ἡμέρᾳ καὶ ἐν νυκτί, καὶ ἐγρηγορῶς καὶ καθεύδων, δεσμώτου παντὸς καὶ τῶν τὰ μέταλλα ἐργαζομένων, καὶ εἴ τις ἕτερα ταύτης ἐστὶ 10 χαλεπωτέρα τιμωρία, μείζονα διδοὺς δίκην.

Τοῦτο οὖν, εἶπέ μοι, ζωὴ, ἀλλ' οὐ θάνατος, μᾶλλον δὲ καὶ θανάτου παντὸς ἐλεεινότερον; Ὁ μὲν γὰρ θάνατος ἀναπαύει τὸ σῶμα καὶ γέλωτος καὶ ἀσχημοσύνης καὶ ἀμαρτημάτων ἀπαλλάτει, αὐταὶ δὲ αἱ μέθαι εἰς πάντα ταῦτα ἐμβάλλουσι, τὰς ἀκοὰς ἐμφράτ- 15 τουσαι, τοὺς ὀφθαλμοὺς πηροῦσαι, τὴν διάνοιαν ἐν πολλῷ τῷ σκότῳ κατέχουσαι. Οὔτε γὰρ ἀκοῦσαι, οὔτε εἰπεῖν ἕτερόν τι ἀνέχεται, ἀλλ' ἢ τόκους καὶ τόκους τόκων, καὶ ἀναίσχυντα κέρδη, καὶ καπηλείας μεμισσημένας, καὶ πραγματείας ἀνελευθέρους καὶ δουλοπρεπεῖς, καθάπερ κύων πρὸς ἅπαντας ὑλακτῶν, πάντας μισῶν, 20 πάντας ἀποστρεφόμενος, πολεμῶν ἅπασιν, οὐδεμιᾶς ὑποκειμένης αἰτίας, πενήτων κατεξανιστάμενος, τοῖς πλουτοῦσι βασκαίνων, πρὸς οὐδένα ἠδέως ἔχων. Κἂν γυναῖκα ἔχη, κἂν παιδιά, κἂν φίλους, ἂν μὴ πάντοθεν ἐξῆ κερδαίνειν αὐτῷ, τῶν φύσει πολεμίων αὐτῷ οὔτοι πολεμιώτεροι. Τί ταύτης τοίνυν γένοιτ' ἂν τῆς μανίας 25 χειρὸν· τί δὲ ἀθλιώτερον, ὅταν αὐτὸς ἑαυτῷ πανταχοῦ σκοπέλους κατασκευάζῃ καὶ ὑφάλους καὶ κρημνοὺς καὶ φάραγγας καὶ μύρια βάραθρα, σῶμα ἔχων ἐν, καὶ γαστρὶ δουλεύων μιᾷ;

Κἂν μὲν εἰς πολιτικὰς τις ἐμβάλῃ σε λειτουργίας, δραπετεύεις, τὸ δαπανηρὸν δεδοικῶς, σεαυτῷ δὲ μυρίας κατασκευάζεις πα- 30 σῶν ἐκείνων, οὐχὶ δαπανηροτέρας μόνον, ἀλλὰ καὶ σφαλερωτέρας λειτουργίας, τῷ μαμωνᾷ τελούμενος, καὶ οὐ χρήματα μόνον τῷ πο-

έναντίον τῆς κεφαλῆς του ἄπειρους κεραυνούς ἀπό τούς οὐρανοῦς. Καί ὅπως εἶναι τό σῶμα τοῦ μεθυσμένου πελιδνό καί παραλυμένο, ἔτσι εἶναι καί ἡ ψυχὴ ἐκείνου. Ἡ καλύτερα οὔτε τό ἴδιο τό σῶμα του εἶναι ἀπαλλαγμένο ἀπό τήν ἀρρώστια αὐτή, ἀλλά καί περισσό-τερο κυριεύεται ἀπ' αὐτήν, ἀφοῦ ἡ φροντίδα καί ὁ θυμός καί ἡ ξα-γρύπνια τό κατατρώγουν αὐτό χειρότερα ἀπό τό κρασί, καί σιγά - σιγά τό καταστρέφουν ὅλο. Καί ἐκεῖνος βέβαια πού κατέχεται ἀπό τό πάθος τῆς μέθης, τουλάχιστο μετά τή νύχτα μπορεῖ νά εἶναι νηφάλιος· αὐτός ὅμως διαρκῶς εἶναι μεθυσμένος, καί τήν ἡμέρα καί τή νύχτα, καί ὅταν εἶναι ξυπνητός καί ὅταν κοιμᾶται, καί τιμω-ρεῖται μέ μεγαλύτερη τιμωρία ἀπό κάθε φυλακισμένο καί ἐργαζό-μενο στά μεταλλεῖα, καί ἀπό κάθε ἄλλη τιμωρία πού εἶναι πιό φο-βερή ἀπό αὐτήν.

Αὐτό λοιπόν, πές μου, εἶναι ζωή, καί ὄχι θάνατος, ἢ καλύτε-ρα δέν εἶναι πιό ἄθλιο ἀπό κάθε θάνατο; Γιατί ὁ θάνατος βέβαια ξεκουράζει τό σῶμα καί τό ἀπαλλάσσει ἀπό γέλια καί ἀσχημοσύ-νες καί ἁμαρτήματα, ἐνῶ αὐτές οἱ μέθες τό ρίχνουν σέ ὅλα αὐτά, ἀφοῦ βουλώνουν τά αὐτιά, τυφλώνουν τά μάτια, κρατοῦν τό νοῦ σέ πολύ σκοτάδι. Γιατί δέν ἀνέχεται ν' ἀκούσει, οὔτε νά πεῖ κάτι ἄλλο, παρά μόνο τόκους τόκων, καί ἀναίσχυντα κέρδη, μισητά ἐμπόρια, ὑποθέσεις φαῦλες καί δουλοπρεπεῖς, σάν σκυλί γαυγίζο-ντας πρὸς ὄλους, μισώντας ὄλους, ἀποστρέφοντας ὄλους, πολεμώ-ντας ἐναντίον ὄλων, χωρίς νά ὑπάρχει καμιά αἰτία, ἀγανακτώντας ἐναντίον τῶν φτωχῶν, φθονώντας τούς πλούσιους, χωρίς νά εὐχα-ριστιέται μέ κανέναν. Καί ἂν ἀκόμη ἔχει γυναῖκα ἢ παιδιὰ ἢ φί-λους, ἂν δέν εἶναι δυνατό ἀπό παντοῦ νά κερδίζει, αὐτοί εἶναι πε-ρισσότερο ἐχθροί του ἀπό τούς φυσικούς ἐχθρούς. Τί θά μπορού-σε νά ὑπάρξει λοιπόν χειρότερο ἀπό τή μανία αὐτή; καί τί πιό ἄθλιο, ὅταν αὐτός ἐτοιμάζει γιά τόν ἑαυτό του παντοῦ σκοπέλους καί ὑφάλους καί γκρεμούς καί φαράγγια καί ἄπειρα βάραθρα, ἂν καί ἔχει ἓνα σῶμα καί εἶναι δοῦλος σέ μιά κοιλιὰ;

Καί ἂν κάποιος σέ βάλει σέ πολιτικές λειτουργίες, δραπε-τεύεις, ἐπειδὴ φοβᾶσαι γιά τίς δαπάνες; Στόν ἑαυτό σου ὅμως ἐτοιμάζεις ἄπειρες λειτουργίες, ὄχι μόνο πιό δαπανηρές ἀπ' ὅλες ἐκεῖνες, ἀλλά καί πιό ἐπικίνδυνες, ἀνήκοντας στό μαμωνᾶ καί

νηρῶ τούτῳ τυράννῳ, οὐδὲ πόνον σώματος καὶ βάσανον ψυχῆς
καὶ ἀλγηδόνας, ἀλλὰ καὶ αὐτὸ εἰσφέρων τὸ αἷμα, ἵνα τί σοι γένηται
πλέον, ἄθλιε καὶ ταλαίπωρε, ἐκ τῆς βαρβαρικῆς ταύτης δουλείας;
Οὐχ ὄρῃς τοὺς καθ' ἑκάστην ἡμέραν ἐπὶ τὰ μνήματα φερομένους,
5 πῶς γυμνοὶ καὶ πάντων ἔρημοι πρὸς τοὺς τάφους ἐκείνους ἀπάγο-
νται, οὐδὲν τῶν οἴκοθεν λαβεῖν δυνάμενοι, ἀλλὰ καὶ αὐτὰ ἃ περι-
βάλλονται τῷ σκώληκι φέροντες; Τούτους καθ' ἑκάστην περισκό-
πει τὴν ἡμέραν, καὶ τάχα λωφήσει τὸ πάθος, εἰ μὴ κάκεῖθεν μέλ-
λοις ἀπὸ τῆς πολυτελείας τῶν ἐνταφίων μαίνεσθαι μειζόνως· καὶ
10 γὰρ χαλεπὸν τὸ πάθος καὶ δεινὸν τὸ νόσημα. Διὰ δὴ τοῦτο καὶ
ἡμεῖς καθ' ἑκάστην ὑμῖν ἐκκλησίαν ὑπὲρ τούτου διαλεγόμεθα, καὶ
συνεχῶς ἐπαντλοῦμεν ὑμῶν τὰς ἀκοάς, ἵνα κἂν τῇ συνήθειᾳ δυ-
νηθῇ τι γενέσθαι πλέον.

Ἄλλὰ μὴ φιλονεικήσητε· οὐδὲ γὰρ κατὰ τὴν μέλλουσαν ἡμέ-
15 ραν μόνον, ἀλλὰ καὶ πρὸ ἐκείνης πολλὰς τοῦτο τὸ ποκίλον πάθος
ἐπάγει τὰς τιμωρίας. Κἂν γὰρ τοὺς διηνεκῶς δεδεμένους εἶπω, κἂν
τὸν νόσῳ μακρῶ προσηλωμένον, κἂν τὸν λιμῶ παλαίοντα, κἂν
ἄτιον ἕτερον, οὐδένα δυνήσομαι δεῖξαι πάσχοντα τοιαῦτα, οἷα τοὺς
χρημάτων ἐρῶντας. Τί γὰρ γένοιτ' ἂν χαλεπώτερον τοῦ παρὰ πάν-
20 των μισεῖσθαι; τοῦ πάντας μισεῖν; τοῦ πρὸς μηδένα ἠδέως ἔχειν;
τοῦ μηδέποτε κορέννυσθαι; τοῦ διόλου διψῆν; τοῦ λιμῶ παλαίειν
διηνεκεῖ καὶ χαλεπωτέρῳ τοῦ παρὰ πᾶσι νενομισμένου; τοῦ λύπας
ἔχειν καθημερινάς; τοῦ μηδέποτε νήφειν; τοῦ διαπαντὸς ἐν θορύ-
βοις εἶναι καὶ ταραχαῖς; Ταῦτα γὰρ ἅπαντα καὶ τούτων πλείονα οἱ
25 πλεονέκται ὑφίστανται· ἐν μὲν τῷ κερδαίνειν, κἂν τὰ πάντων περι-
βάλλωνται, οὐδεμιᾶς αἰσθανόμενοι ἡδονῆς, τῷ πλειόνων ἐφίεσθαι,
ἐν δὲ τῷ ζημιοῦσθαι, κἂν ὀβολὸν ἀπολέσωσι, πάντων ἡγούμενοι
χαλεπώτερα πεπονθέναι, καὶ αὐτῆς ἐκπεπτωκέναι τῆς ζωῆς.

προσφέροντας στὸν κακὸ αὐτὸν τύραννο ὄχι μόνο χρήματα, οὔτε κόπο σώματος καὶ ταλαιπωρία ψυχῆς καὶ πόνους, ἀλλὰ καὶ αὐτὸ τὸ αἷμα σου, γιὰ νὰ σοῦ συμβεῖ κάτι περισσότερο, ἄθλιε καὶ ταλαιπωρε, ἀπὸ τῆ βαρβαρική αὐτὴ δουλεία; Δέ βλέπεις ἐκείνους πού καθημερινὰ ὀδηγοῦνται στὰ μνήματα, πῶς μεταφέρονται γυμνοὶ καὶ ἔρημοι ἀπ' ὄλα στοὺς τάφους τους, χωρὶς νὰ μποροῦν νὰ πάρουν τίποτε ἀπὸ τὰ δικά τους, ἀλλὰ καὶ αὐτὰ πού ἔχουν νὰ τὰ φέρουν στὰ σκουλήκια; Αὐτοὺς νὰ σκέπτεσαι κάθε ἡμέρα, καὶ ἴσως σταματήσει τὸ πάθος, ἐάν δέν πρόκειται καὶ ἀπὸ ἐκεῖ, ἀπὸ τὴν πολυτέλεια τῶν ἐνταφίων, νὰ γίνεσαι περισσότερο παράφρονος. Γιατί πραγματικά τὸ πάθος εἶναι δύσκολο καὶ ἡ ἀσθένεια φοβερή. Γι' αὐτὸ καὶ ἐμεῖς σέ κάθε συγκέντρωση σᾶς μιλάμε γι' αὐτὸ, καὶ συνέχεια κατακλύζουμε τὰ αὐτιά σας μέ αὐτὸ, γιὰ νὰ γίνει τουλάχιστο μέ τῆ συνήθεια κάτι περισσότερο.

Ἄλλὰ μὴ διαφωνήσετε, γιατί ὄχι μόνο στή μέλλουσα κρίση, ἀλλὰ καὶ πρὶν ἀπὸ αὐτὴν πολλές τιμωρίες προκαλεῖ τὸ πολύμορφο αὐτὸ πάθος. Γιατί, καὶ ἂν ἀκόμη ἀναφέρω ἐκείνους πού παντοτινὰ εἶναι φυλακισμένοι, ἢ ἐκεῖνον πού εἶναι καθηλωμένος σέ μακροχρόνια ἀρρώστια, ἢ ἐκεῖνον πού παλεύει μέ τὴν πείνα, ἢ ὅποιονδήποτε ἄλλον, κανένα δέ θά μπορέσω ν' ἀποδείξω πῶς παθαίνει τέτοια, πού παθαίνουν αὐτοὶ πού ἀγαποῦν ὑπερβολικά τὰ χρήματα. Τί λοιπὸν μπορεῖ νὰ ὑπάρξει πιὸ φοβερό ἀπὸ τὸ νὰ μισεῖται κανεὶς ἀπ' ὄλους; ἀπὸ τὸ νὰ μισεῖ ὄλους; ἀπὸ τὸ νὰ μὴν ἔχει καλὴ διάθεση γιὰ κανέναν; ἀπὸ τὸ νὰ μὴ χορταίνει ποτέ; ἀπὸ τὸ νὰ διψάει πάντοτε; ἀπὸ τὸ νὰ παλεύει συνέχεια μέ τὴν πείνα, καὶ ἀπὸ ἐκεῖνο πού θεωρεῖται ἀπ' ὄλους πιὸ φοβερό; ἀπὸ τὸ νὰ ἔχει καθημερινές λύπες; ἀπὸ τὸ νὰ μὴν εἶναι ποτέ νηφάλιος; ἀπὸ τὸ νὰ εἶναι πάντοτε σέ σύγχυση καὶ ταραχὴ; Γιατί ὄλα αὐτὰ καὶ περισσότερα μάλιστα ἀπ' αὐτὰ παθαίνουν οἱ πλεονέκτες, ἀφοῦ στὸ κέρδος, καὶ ἂν ἀκόμη ἔχουν τὰ πάντα, δέν αἰσθάνονται καμιά εὐχαρίστηση, ἐπειδὴ ἐπιθυμοῦν περισσότερα, στή ζημία ὁμως, καὶ ἂν ἀκόμη χάσουν ἓνα ὀβολό, νομίζουν ὅτι ἔχουν πάθει τὰ πιὸ φοβερά ἀπ' ὄλα καὶ ὅτι ἔχουν χάσει καὶ τὴν ἴδια τὴ ζωὴ τους.

Ποῖος οὖν ταῦτα παραστήσαι δυνήσεται λόγος τὰ κακά; Εἰ δὲ
 τὰ ἐνταῦθα τοιαῦτα, ἐνόησον τὰ μετὰ ταῦτα, τὴν ἔκπτωσιν τῆς βα-
 σιλείας, τὴν ὀδύνην τὴν ἀπὸ τῆς γεέννης, τὰ διηνεκῆ δεσμά, τὸ
 σκότος τὸ ἐξώτερον, τὸν σκώληκα τὸν ἰοβόλον, τὸν βρυγμὸν τῶν
 5 ὀδόντων, τὴν θλίψιν, τὴν στεναχωρίαν, τοὺς τοῦ πυρὸς ποταμούς,
 τὰς καμίνους τὰς μηδέποτε σβεννυμένας· καὶ ταῦτα πάντα συναγα-
 γῶν καὶ τῇ τῶν χρημάτων ἀντιστήσας ἡδονῇ, πρόρριζον ἀνάσπα-
 σον τοῦτὶ τὸ νόσημα, ἵνα τὸν ἀληθῆ πλοῦτον λαβὼν καὶ τῆς χαλε-
 πῆς ταύτης πενίας ἀπαλλαγείς, καὶ τῶν παρόντων καὶ τῶν μελλό-
 10 ντων ἀγαθῶν ἐπιτύχης, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν
 . Ἰησοῦ Χριστοῦ, δι' οὗ καὶ μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ δόξα, ἅμα τῷ ἁγίῳ
 Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Ποιός λόγος λοιπόν θά μπορέσει νά παραστήσει τά κακά αὐτά; Ἐάν ὁμως τά ἐδῶ εἶναι τέτοια, σκέψου ἐκεῖνα πού ἀκολουθοῦν ὕστερα, τήν ἀπώλεια τῆς βασιλείας, τήν ὀδύνη πού προέρχεται ἀπό τή γέεννα, τά παντοτινά δεσμά, τό σκοτάδι τῆς κόλασης, τό φαρμακερό σκουλήκι, τό τρίξιμο τῶν δοντιῶν, τή θλίψη, τή στενοχώρια, τά ποτάμια τῆς φωτιᾶς, τά καμίνια πού δέν σβήνουν ποτέ. Καί ἀφοῦ μαζέψεις ὅλα αὐτά καί τά συγκρίνεις μέ τήν εὐχαρίστηση τῶν χρημάτων, κόψε ἀπό τή ρίζα του αὐτήν ἐδῶ τήν ἀρρώστια, ὥστε, ὅταν ἀποκτήσεις τόν ἀληθινό πλοῦτο καί ἀπαλλαχθεῖς ἀπό τή φοβερή αὐτή φτώχεια, νά ἐπιτύχεις καί τά παρόντα καί τά μελλοντικά ἀγαθά, μέ τή χάρη καί τή φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, μέσω τοῦ ὁποίου καί μαζί μέ τόν ὁποῖο στόν Πατέρα καί συγχρόνως στό ἅγιο Πνεῦμα ἀνήκει ἡ δόξα, τώρα καί πάντοτε καί στούς αἰῶνες τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΟΜΙΛΙΑ ΙΕ'

(Ρωμ. 8,12-27)

«Ἄρα οὖν, ἀδελφοί, ὀφειλέται ἐσμὲν οὐ τῇ σαρκί, τοῦ κατὰ σάρκα ζῆν. Εἰ γὰρ κατὰ σάρκα ζῆτε, μέλλετε ἀποθνήσκειν, εἰ δὲ Πνεύματι τὰς πράξεις τοῦ σώματος θανατοῦτε, ζήσεσθε».

5 1. Δείξας ὅσον τὸ ἔπαθλον τοῦ πνευματικοῦ βίου, καὶ ὅτι Χριστὸν ἔνοικον ποιεῖ, καὶ ὅτι ζωοποιεῖ τὰ θνητὰ σώματα, καὶ πρὸς τὸν οὐρανὸν πτεροῖ, καὶ τὴν ὁδὸν τῆς ἀρετῆς εὐκολωτέραν ἐργάζεται, ἀναγκαίως ἐπάγει λοιπὸν τὴν παραίνεσιν λέγων· οὐκοῦν οὐκ ὀφείλομεν ζῆν κατὰ σάρκα. Ἄλλ' οὕτω μὲν οὐκ εἶπε, πληκτικώτε-
10 ρον δὲ πολλῶ καὶ δυνατώτερον εἰπὼν, ὀφειλέται ἐσμὲν τῷ Πνεύματι· τῷ γὰρ εἰπεῖν, ὅτι οὐκ ἐσμὲν ὀφειλέται τῇ σαρκί, τοῦτο ἐδήλωσε. Καὶ πανταχοῦ τοῦτο κατασκευάζει, δεικνὺς ὅτι τὰ μὲν παρὰ τοῦ Θεοῦ εἰς ἡμᾶς γεγενημένα οὐκ ὀφειλῆς ἦν, ἀλλὰ γυμνῆς χάριτος, τὰ δὲ παρ' ἡμῶν μετὰ ταῦτα γινόμενα, οὐκέτι φιλοτιμίας, ἀλλ'
15 ὀφειλῆς. Καὶ γὰρ ὅταν λέγη, «τιμῆς ἠγοράσθητε, μὴ γίνεσθε δοῦλοι ἀνθρώπων», τοῦτο αἰνίττεται· καὶ ὅταν γράφῃ, ὅτι «οὐκ ἐστὲ ἐαυτῶν», τὸ αὐτὸ τοῦτο δηλοῖ. Καὶ ἐτέρωθι δὲ πάλιν τῶν αὐτῶν ἀναμιμνήσκει τούτων, οὕτω λέγων, ὅτι «εἰ εἷς ὑπὲρ πάντων ἀπέθανεν, ἄρα οἱ πάντες ἀπέθανον· ἵνα οἱ ζῶντες μηκέτι ἑαυτοῖς ζῶσι». Τοῦ-
20 το δὴ καὶ ἐνταῦθα κατασκευάζων φησὶν, «ὀφειλέται ἐσμὲν».

1. Α' Κορ. 7, 23.

2. Α' Κορ. 6, 19.

3. Β' Κορ. 5, 14. 15.

Ο Μ Ι Λ Ι Α Ι Ε'

(Ρωμ. 8,12-27)

«Ἐπομένως λοιπόν, ἀδελφοί, εἶμαστε ὀφειλέτες ὄχι στη σάρκα, γιά νά ζοῦμε σύμφωνα μέ τίς ἐπιθυμίες τῆς σάρκας. Γιατί, ἂν ζεῖτε σύμφωνα μέ τίς ἐπιθυμίες τῆς σάρκας, τότε θά πεθαίνετε, ἐάν ὁμως μέ τό πνεῦμα νεκρώνετε τίς πράξεις τοῦ σώματος, τότε θά ζήσετε».

1. Ἄφοῦ ἔδειξε πόσο μεγάλο εἶναι τό ἔπαθλο τῆς πνευματικῆς ζωῆς, καί ὅτι κάνει ἔνοικο τό Χριστό, καί ὅτι ζωοποιεῖ τά θνητά σώματα, καί ὅτι δίνει φτερά γιά τόν οὐρανό, καί ὅτι κάνει πιά εὐκολο τό δρόμο τῆς ἀρετῆς, ἀναγκαστικά προσθέτει στή συνέχεια τήν παραίνεση, λέγοντας· ἐπομένως δέν ὀφείλουμε νά ζοῦμε σύμφωνα μέ τίς ἐπιθυμίες τῆς σάρκας. Καί αὐτό βέβαια δέν τό εἶπε, ἀλλά μίλησε πολύ πιά ἔντονα καί πιά ἰσχυρά, λέγοντας, εἶμαστε ὀφειλέτες στό πνεῦμα. Γιατί μέ τό νά πει, ὅτι δέν εἶμαστε ὀφειλέτες στή σάρκα, αὐτό φανέρωσε. Καί παντοῦ τονίζει αὐτό, δείχνοντας ὅτι ἐκεῖνα πού ἔκανε ὁ Θεός σ' ἐμᾶς δέν ἦταν ἀπόδειξη ὀφειλῆς, ἀλλά μόνο χάριτος, ἐνῶ ἐκεῖνα πού κάνουμε ἐμεῖς ὕστερα ἀπ' αὐτά, δέν εἶναι πιά ἀπόδειξη φιλοτιμίας, ἀλλ' ὀφειλῆς. Γιατί καί ὅταν λέγει, «ἔχετε ἀγορασθεῖ μέ τίμημα, μή γίνεσθε λοιπόν δοῦλοι ἀνθρώπων»¹, αὐτό ὑπονοεῖ. Καί ὅταν γράφει, ὅτι, «δέν ἀνήκετε στόν ἑαυτό σας»², τό ἴδιο ἀκριβῶς φανερώνει. Καί ἀλλοῦ ὁμως πάλι θυμίζει αὐτά τά ἴδια, λέγοντας ἔτσι, «ἐάν ἕνας πέθανε γιά ὄλους, ἄρα πέθαναν ὄλοι, ὥστε ἐκεῖνοι πού ζοῦν νά μή ζοῦν πιά γιά τόν ἑαυτό τους»³. Αὐτό ἀκριβῶς καί ἐδῶ ἀποδεικνύοντας λέγει, «εἶμαστε ὀφειλέτες».

Εἶτα, ἐπειδὴ εἶπεν, «οὐκ ἐσμὲν ὀφειλέται τῇ σαρκί», ἵνα μὴ τὰ λεγόμενα πάλιν εἰς τὴν τῆς σαρκὸς λάβης φύσιν, οὐκ ἐσίγησεν, ἀλλ' ἐπήγαγε· «τοῦ κατὰ σάρκα ζῆν». Καὶ γὰρ πολλὰ αὐτῇ ὀφείλομεν, τὸ τρέφειν αὐτήν, τὸ θάλλειν, τὸ ἀναπαύειν, τὸ θεραπεύειν νο-
 5 σοῦσαν, τὸ περιβάλλειν, καὶ μυρία ἕτερα λειτουργεῖν. Ἴν' οὖν μὴ νομίσης, ὅτι ταύτην ἀναιρεῖ τὴν διακονίαν, εἰπὼν, «οὐκ ἐσμὲν ὀφειλέται τῇ σαρκί», ἐρμηνεύει αὐτὸ λέγων· «τοῦ κατὰ σάρκα ζῆν». Ἐκείνην γὰρ ἀναιρῶ τὴν σπουδὴν, φησί, τὴν ἐπὶ ἀμαρτίαν ἄγουσαν, ὡς τὰ γε θεραπεύοντα αὐτὴν βούλομαι γίνεσθαι· ὅπερ καὶ
 10 προῖὼν ἐδήλωσεν. Εἰπὼν γάρ, «τῆς σαρκὸς μὴ ποιεῖσθε πρόνοιαν», οὐκ ἐσίγησεν, ἀλλ' ἐπήγαγεν, «εἰς ἐπιθυμίας». Ὁ δὲ καὶ ἐνταῦθα παιδεύει λέγων, ὅτι θεραπευέσθω μὲν· ὀφείλομεν γὰρ αὐτῇ τοῦτο· μὴ μέντοι κατὰ σάρκα ζῶμεν· τουτέστι, μὴ ποιῶμεν αὐτὴν κυρίαν τῆς ζωῆς τῆς ἡμετέρας. Ἐπεσθαι γὰρ αὐτὴν ἀναγ-
 15 καῖον, οὐχ ἡγεῖσθαι, οὐδὲ αὐτὴν ρυθμίζειν τὸν βίον τὸν ἡμέτερον, ἀλλὰ τοὺς τοῦ Πνεύματος δέχεσθαι νόμους.

Τοῦτο τοίνυν διορισάμενος, καὶ κατασκευάσας, ὅτι ὀφειλέται ἐσμὲν τῷ Πνεύματι, εἶτα δεικνὺς ὅτι τίνων ὀφειλέται εὐεργεσιῶν, οὐ τὰ παρελθόντα λέγει, ἐφ' ᾧ μάλιστα αὐτόν ἐστιν ἐκπλαγῆναι τῆς
 20 συνέσεως, ἀλλὰ τὰ μέλλοντα. Καίτοιγε ἱκανὰ ἦν κάκεῖνα· ἀλλ' ὁμως οὐ τίθησιν αὐτὰ νῦν, οὐδὲ λέγει τὰς εὐεργεσίας τὰς ἀφάτους ἐκεῖνας, ἀλλὰ τὰ μέλλοντα. Οὐδὲ γὰρ οὕτως ἡ δοθεῖσα ἅπαξ εὐεργεσία, ὡς ἡ προσδοκωμένη καὶ μέλλουσα, ἐπάγεσθαι τοὺς πολλοὺς εἶωθε. Καὶ τοῦτο προθέμενος, πρότερον ἀπὸ τῶν λυπηρῶν φοβεῖ
 25 καὶ τῶν κακῶν τῶν γινομένων ἐκ τοῦ κατὰ σάρκα ζῆν, οὕτω λέγων· «Εἰ γὰρ κατὰ σάρκα ζῆτε, μέλλετε ἀποθνήσκειν»· τὸν θάνατον ἡμῖν ἀνιτιτόμενος ἐκεῖνον τὸν ἀθάνατον, τὴν ἐν τῇ γεέννῃ κόλασιν καὶ τιμωρίαν. Μᾶλλον δέ, εἴ τις ἀκριβῶς ἐξετάσειε τοῦτο, καὶ ἐν τῇ ζωῇ ταύτῃ τέθνηκεν ὁ τοιοῦτος· ὅπερ οὖν καὶ ἐν τῇ πρὸ ταύ-
 30 τῆς διαλέξει σαφὲς ὑμῖν πεποιήκαμεν. «Εἰ δὲ πνεύματι τὰς πράξεις τοῦ σώματος θανατοῦντες, ζήσεσθε». Ὁρᾷς ὅτι οὐ περὶ φύσεως διαλέγεται σώματος, ἀλλὰ περὶ πράξεων σαρκικῶν; Οὐ γὰρ εἶπεν,

Ἐπειτα, ἐπειδὴ εἶπε, «δὲν εἶμαστε ὀφειλέτες στή σάρκα», γιὰ νά μή θεωρήσεις πῶς τὰ λεγόμενα ἀναφέρονται στή φύση τῆς σάρκα, δέ σιώπησε, ἀλλά πρόσθεσε· «γιὰ νά ζοῦμε σύμφωνα μέ τίς ἐπιθυμίες τῆς σάρκα». Γιατί πραγματικά πολλά ὀφείλουμε σ' αὐτήν ὅπως τό νά τήν τρέφουμε, τό νά τή ζεσταίνουμε, τό νά τή φροντίζουμε ὅταν ἀρρωσταίνει, τό νά τήν ντύνουμε καί νά τῆς προσφέρουμε ἄπειρα ἄλλα. Γιὰ νά μή νομίσεις λοιπόν, ὅτι ἀναιρεῖ αὐτήν τήν ὑπηρεσία, ἀφοῦ εἶπε, «δὲν εἶμαστε ὀφειλέτες στή σάρκα», ἐρμηνεύει αὐτό λέγοντας· «γιὰ νά ζοῦμε σύμφωνα μέ τίς ἐπιθυμίες τῆς σάρκα». Καταργῶ λοιπόν ἐκείνη τή φροντίδα, λέγει, πού ὀδηγεῖ στήν ἁμαρτία, ἐπειδὴ θέλω νά γίνονται ἐκεῖνα πού τή φροντίζουν, πράγμα πού καί παρακάτω δήλωσε. Γιατί, ἀφοῦ εἶπε, «μὴ φροντίζετε γιὰ τή σάρκα», δέ σιώπησε, ἀλλά πρόσθεσε, «γιὰ νά ικανοποιήσετε τίς ἐπιθυμίες της»⁴. Αὐτό ἀκριβῶς καί ἐδῶ διδάσκει λέγοντας, ἅς φροντίζουμε τή σάρκα, γιατί τό ὀφείλουμε τοῦτο σ' αὐτήν, ἅς μὴ ζοῦμε ὁμως σύμφωνα μέ τίς ἐπιθυμίες τῆς σάρκα, δηλαδή, ἅς μὴν κάνουμε αὐτήν κυρίαρχο στή ζωὴ μας. Γιατί εἶναι ἀνάγκη ν' ἀκολουθεῖ αὐτή, ὅχι νά προηγεῖται, οὔτε νά ρυθμίζει τή δική μας ζωὴ, ἀλλά νά δέχεται τούς νόμους τοῦ Πνεύματος.

Ἀφοῦ λοιπόν καθόρισε καί ἀπέδειξε αὐτό, ὅτι δηλαδή εἶμαστε ὀφειλέτες στό Πνεῦμα, στή συνέχεια δείχνοντας γιὰ ποιές εὐεργεσίες εἶμαστε ὀφειλέτες, δέ λέγει τὰ περασμένα, πράγμα γιὰ τό ὁποῖο ιδιαίτερα εἶναι δυνατό νά θαυμασθεῖ ἡ σύνεσή του, ἀλλά τὰ μελλοντικά. Ἐάν καί βέβαια ἦταν ἀρκετά ἐκεῖνα, ἀλλ' ὁμως δὲν τ' ἀναφέρει αὐτά τώρα, οὔτε λέγει τίς ἀνέκφραστες ἐκεῖνες εὐεργεσίες, ἀλλά τὰ μελλοντικά. Γιατί συνήθως οὔτε ἡ εὐεργεσία πού δόθηκε μιά φορά προσελκύει τόσο τούς πολλούς, ὅσο ἡ ἀναμενόμενη καί μελλοντική. Καί ἔχοντας σκοπό νά κάνει αὐτό, πρῶτα φοβερίζει ἀπό τὰ λυπηρά καί τὰ κακά πού προκαλοῦνται ἀπό τή σαρκική ζωὴ, λέγοντας τὰ ἐξῆς· «γιατί, ἂν ζεῖτε σύμφωνα μέ τίς ἐπιθυμίες τῆς σάρκα, τότε θά πεθαίνετε», ὑπονοώντας τό θάνατο ἐκεῖνον τόν ἀθάνατο, τήν κόλαση καί τιμωρία στή γέεννα. Μᾶλλον ὁμως, ἂν κάποιος ἤθελε ἐξετάσει μέ προσοχή αὐτό, καί στή ζωὴ αὐτή ἔχει πεθάνει ἓνας τέτοιος ἄνθρωπος, πράγμα βέβαια πού καί στήν προηγούμενη ὁμιλία σᾶς τό ἔχω κάνει σαφές. «Ἐάν ὁμως μέ τό πνεῦμα νεκρώνετε τίς πράξεις τοῦ σώματος, τότε θά ζήσετε». Βλέπεις ὅτι

εἰ δὲ πνεύματι τὴν φύσιν τοῦ σώματος θανατοῦτε, ἀλλά, «τὰς πράξεις», καὶ οὐδὲ ταύτας πάσας, ἀλλὰ τὰς πονηράς· καὶ τοῦτο δῆλον ἐν τοῖς ἐξῆς· εἰ γὰρ τοῦτο ποιήσετε, ζήσεσθε, φησί.

Καὶ πῶς ἐνι τοῦτο γενέσθαι, εἰ περὶ πασῶν ὁ λόγος ἦν αὐτῷ;
 5 Καὶ γὰρ καὶ τὸ ὁρᾶν, καὶ τὸ ἀκούειν, καὶ τὸ φθέγγεσθαι, καὶ τὸ βαδίζειν, τοῦ σώματος πράξεις εἰσὶ· καὶ εἰ μέλλοιμεν αὐτὰς θανατοῦν, τοσοῦτον ἀφέξομεν τοῦ ζῆν, ὅτι καὶ ἀνδροφονίας δώσομεν δίκην. Ποίας οὖν φησι πράξεις θανατοῦν; Τὰς ἐπὶ πονηρίαν κινουμένας, τὰς ἐπὶ κακίαν χωρούσας, ἃς οὐδὲ ἄλλως ἔστι θανατῶσαι, ἢ διὰ
 10 Πνεύματος. Τὰς μὲν γὰρ ἄλλας ἀποκτείναντα ἑαυτὸν ἀνελεῖν ἔστιν, ὅπερ οὐ θέμις· ταύτας δὲ διὰ Πνεύματος μόνον. Ἄν γὰρ τοῦτο παρῆ, πάντα τὰ κύματα καταστέλλεται, καὶ τὰ πάθη κατέπτηχε, καὶ οὐδὲν ἡμῶν κατεξανίσταται. Εἶδες πῶς ἀπὸ τῶν μελλόντων ἡμᾶς, ὅπερ ἔμπροσθεν εἶπον, προτρέπει καὶ δείκνυσιν ὀφειλέτας,
 15 οὐκ ἀπὸ τῶν ἤδη γεγενημένων μόνον; Οὐ γὰρ τοῦτο μόνον ἐστὶ, φησί, τὸ κατόρθωμα τοῦ Πνεύματος, ὅτι τῶν παρελθόντων ἀφῆκεν ἡμᾶς ἀμαρτημάτων, ἀλλ' ὅτι καὶ πρὸς τὰ μέλλοντα ἀχειρώτους ἡμᾶς κατασκευάζει, καὶ ζωῆς ἀξιοῖ τῆς ἀθανάτου.

2. Εἶτα καὶ ἕτερον τιθεὶς μισθόν, ἐπήγαγεν· «ὅσοι γὰρ Πνεύματι
 20 Θεοῦ ἄγονται, οὗτοί εἰσιν υἱοὶ Θεοῦ». Οὗτος γὰρ πάλιν πολλῶ τοῦ προτέρου μείζων ὁ στέφανος. Διὸ οὐδὲ ἀπλῶς εἶπεν, ὅσοι γὰρ Πνεύματι Θεοῦ ζῶσιν, ἀλλ', «ὅσοι Πνεύματι Θεοῦ ἄγονται», δεικνὺς ὅτι οὕτω βούλεται αὐτὸ κύριον εἶναι τῆς ἡμετέρας ζωῆς, ὡς τὸν κυβερνήτην τοῦ πλοίου, καὶ τὸν ἠνίοχον τοῦ ζεύγους τῶν ἵπ-
 25 πων. Καὶ οὐχὶ τὸ σῶμα μόνον, ἀλλὰ καὶ αὐτὴν τὴν ψυχὴν ὑποβάλλει ταῖς τοιαύταις ἡνίαις. Οὐδὲ γὰρ ἐκείνην βούλεται ἀθθεντεῖν, ἀλλὰ καὶ ἐκείνης τὴν ἐξουσίαν ὑπὸ τῆ τοῦ Πνεύματος ἔθηκε δυνάμει. Ἴνα γὰρ μὴ τῇ δωρεᾷ τοῦ λουτροῦ θαρρήσαντες, τῆς μετὰ ταῦτα ἀμελήσωσι πολιτείας, φησὶν, ὅτι κἂν βάπτισμα λάβης, μὴ
 30 μέλλης δὲ Πνεύματι μετὰ ταῦτα ἄγεσθαι, ἀπώλεσας τὴν δεδομένην

δέ μιλάει γιά τή φύση τοῦ σώματος, ἀλλά γιά τίς σαρκικές πράξεις; Γιατί δέν εἶπε, 'ἐάν ὁμως μέ τό Πνεῦμα νεκρώνετε τή φύση τοῦ σώματος', ἀλλά, «τίς πράξεις», καί ὄχι αὐτές ὅλες, ἀλλά τίς κακές. Καί αὐτό γίνεται φανερό μέ τά ἐπόμενα. Γιατί, λέγει, ἂν θά κάνετε αὐτό, τότε θά ζήσετε.

Καί πῶς εἶναι δυνατό νά γίνει αὐτό, ἐάν μιλοῦσε γιά ὅλες τίς πράξεις; Γιατί βέβαια καί ἡ ὄραση, καί ἡ ἀκοή, καί ἡ ὁμιλία, καί τό βάδισμα εἶναι πράξεις τοῦ σώματος, καί ἂν συμβεῖ νά τίς νεκρώσουμε, τόσο θ' ἀπομακρυνθοῦμε ἀπό τή ζωή, ἀφοῦ θά τιμωρηθοῦμε καί γιά φόνο. Ποιές λοιπόν πράξεις λέγει νά νεκρώνουμε; Ἐκεῖνες πού κινοῦνται πρὸς τήν πονηρία, ἐκεῖνες πού προχωροῦν πρὸς τήν κακία, τίς ὁποῖες δέν εἶναι δυνατό νά νεκρώσουμε διαφορετικά, παρά μόνο μέ τό Πνεῦμα. Γιατί τίς ἄλλες εἶναι δυνατό νά νεκρώσει κανεῖς, ἀφοῦ θανατώσει τόν ἑαυτό του, πράγμα πού δέν εἶναι θεμιτό, ἐνῶ αὐτές μόνο μέ τό πνεῦμα. Γιατί, ἂν αὐτό ὑπάρχει, ὅλα τά κύματα ἀναχαιτίζονται, καί τά πάθη ὑποχωροῦν καί τίποτε δέν ξεσηκώνεται ἐναντίον μας. Εἶδες πῶς ἀπό τά μελλοντικά, πράγμα πού προανέφερα, μᾶς προτρέπει καί μᾶς ἀποδεικνύει ὀφειλέτες, καί ὄχι μόνο ἀπό αὐτά πού συνέβηκαν ἤδη; Γιατί, δέν εἶναι αὐτό μόνο, λέγει, τό κατόρθωμα τοῦ Πνεύματος, ὅτι δηλαδή μᾶς ἀπάλλαξε ἀπό τά περασμένα ἁμαρτήματα, ἀλλ' ὅτι μᾶς κάνει καί πρὸς τά μελλοντικά ἀνίκητους καί ἄξιους γιά τήν ἀθάνατη ζωή.

2. Ἐπειτα, ἀφοῦ ανέφερε καί ἄλλο μισθό, πρόσθεσε· «Γιατί, ὅσοι ὀδηγοῦνται ἀπό τό Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ, αὐτοί εἶναι υἱοί τοῦ Θεοῦ». Αὐτή λοιπόν ἡ ἀμοιβή πάλι εἶναι πολύ μεγαλύτερη ἀπό τήν προηγούμενη. Γι' αὐτό δέν εἶπε ἀπλῶς, 'γιατί ὅσοι ζοῦν μέ τό Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ', ἀλλ' «ὅσοι ὀδηγοῦνται ἀπό τό Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ», δείχνοντας πῶς ἔτσι θέλει νά εἶναι αὐτό κύριο τῆς ζωῆς μας, ὅπως ὁ κυβερνήτης τοῦ πλοίου καί ὁ ἡνίοχος τῶν δύο ἀλόγων. Καί ὄχι μόνο τό σῶμα, ἀλλά καί τήν ἴδια τήν ψυχή βάζει κάτω ἀπό τέτοια χαλινάρια. Γιατί δέ θέλει οὔτε αὐτή νά ἐξουσιάζει, ἀλλά καί αὐτῆς τήν ἐξουσία τήν τοποθέτησε κάτω ἀπό τή δύναμη τοῦ Πνεύματος. Γιά νά μήν παραμελήσουν, ἀφοῦ πάρουν θάρρος ἀπό τή χάρη τοῦ βαπτίσματος, τήν κατοπινή συμπεριφορά τους, λέγει, ὅτι καί ἂν ἀκόμη βαπτισθεῖς, συμβεῖ ὁμως νά μήν ὀδηγεῖσαι ἔπειτα ἀπό τό Πνεῦμα, ἔχασες τό ἀξίωμα πού δόθηκε καί τήν τιμή τῆς υἰοθεσίας.

ἀξίαν, καὶ τῆς υἰοθεσίας τὴν προεδρίαν. Διὰ τοῦτο οὐκ εἶπεν, ὅσοι Πνεῦμα ἔλαβον, ἀλλ', «ὅσοι Πνεύματι ἄγονται»: τουτέστιν, ὅσοι παρὰ πάντα τὸν βίον οὕτω πολιτεύονται. οὗτοί εἰσιν υἱοὶ Θεοῦ. Εἶτα, ἐπειδὴ τοῦτο τὸ ἀξίωμα καὶ τοῖς Ἰουδαίοις ἦν δεδομένον, «ἐγὼ 5 γάρ», φησὶν, «εἶπον, θεοὶ ἐστε, καὶ υἱοὶ ὑψίστου πάντες», καὶ πάλιν, «υἱοὺς ἐγέννησα καὶ ὕψωσα», καὶ, «πρωτότοκός μου Ἰσραήλ»: καὶ ὁ Παῦλος δέ φησιν, «ὧν ἡ υἰοθεσία», κατασκευάζει λοιπὸν ὅσον τὸ μέσον ἐκείνης καὶ ταύτης τῆς τιμῆς.

Εἰ γὰρ καὶ τὰ ὀνόματα τὰ αὐτά, φησὶν, ἀλλ' οὐ τὰ πράγματα 10 τὰ αὐτά. Καὶ σαφῆ παρέχει τούτων ἀπόδειξιν, καὶ ἀπὸ τῶν κατορθούντων, καὶ ἀπὸ τῶν δεδομένων, καὶ ἀπὸ τῶν μελλόντων ἔσθαι τὴν σύγκρισιν εἰσάγων. Καὶ πρότερον δείκνυσι τίνα ἦν τὰ ἐκείνοις δεδομένα. Τίνα οὖν ταῦτα ἦν; Πνεῦμα δουλείας: διὸ καὶ ἐπήγαγε λέγων· «οὐ γὰρ ἐλάβετε πνεῦμα δουλείας πάλιν εἰς φό- 15 βον». Εἶτα ἀφείξεται εἰπεῖν τὸ ἀντιδιαστελλόμενον τῇ δουλείᾳ, τουτέστι, Πνεῦμα ἐλευθερίας, τὸ πολλῶ μείζον τέθεικε, τὸ τῆς υἰοθεσίας, δι' οὗ κάκεῖνο συνεισηγήετο, εἰπὼν· «ἀλλ' ἐλάβετε Πνεῦμα υἰοθεσίας». Ἀλλὰ τοῦτο μὲν δῆλον, τὸ δὲ πνεῦμα τῆς δουλείας τί ποτέ ἐστιν, ἄδηλον. Οὐκοῦν ἀναγκαῖον αὐτὸ ποιῆσαι σαφέστερον. 20 Οὐδὲ γὰρ ἀσαφὲς μόνον, ἀλλὰ καὶ σφόδρα ἄπορον τὸ εἰρημένον· Πνεῦμα γὰρ οὐκ ἔλαβεν ὁ τῶν Ἰουδαίων δῆμος. Τί οὖν ἐνταῦθά φησι; Τὰ γράμματα οὕτως ἐκάλεσεν, ἐπειδὴ πνευματικὰ ἦν, ὥσπερ οὖν καὶ τὸν νόμον πνευματικόν, καὶ τὸ ὕδωρ τὸ ἀπὸ τῆς πέτρας, καὶ τὸ μάννα. «Πάντες γάρ», φησί, «τὸ αὐτὸ βρῶμα πνευματικὸν 25 ἔφαγον, καὶ πάντες τὸ αὐτὸ πόμα πνευματικὸν ἔπιον». Καὶ τὴν πέτραν δὲ οὕτως ὀνομάζει, λέγων· «ἔπινον δὲ ἐκ πνευματικῆς ἀκολουθούσης πέτρας». Ἐπειδὴ γὰρ ὑπὲρ φύσιν ἦν πάντα τὰ τελούμενα, πνευματικὰ αὐτὰ ἐκάλεσεν, οὐκ ἐπειδὴ πνεῦμα ἔλαβον οἱ μετέχοντες αὐτῶν τότε.

Καὶ πῶς τὰ γράμματα ἐκεῖνα δουλείας ἦν γράμματα; Παράγαγε πᾶσαν τὴν πολιτείαν, καὶ τότε εἶση καὶ τοῦτο σαφῶς. Καὶ γὰρ αἱ τιμωρίαι παρὰ πόδας αὐτοῖς, καὶ ὁ μισθὸς εὐθέως εἶπετο, σύμ-

5. Ψαλμ. 81, 6.

6. Ἦσ. 1, 2.

7. Ἐξ. 4, 22.

8. Ρωμ. 9, 4.

Κορ. 10, 3. 4.

Γι' αὐτό δέν εἶπε, ὅσοι ἔλαβαν Πνεῦμα', ἀλλ' «ὄσοι ὀδηγοῦνται ἀπό τό Πνεῦμα». Δηλαδή, ὄσοι ζοῦν ἔτσι ὄλη τους τή ζωή, «αὐτοί εἶναι υἱοί τοῦ Θεοῦ». Ἐπειτα, ἐπειδή τό ἀξίωμα αὐτό δόθηκε καί στούς Ἰουδαίους, «Γιατί ἐγώ», λέγει, «εἶπα ὄλοι εἶστε θεοί καί υἱοί τοῦ Ὑψίστου»⁵, καί πάλι, «υἱούς γέννησα καί δόξασα»⁶, καί, «πρωτότοκος υἱός μου εἶναι ὁ ἰσραηλιτικός λαός»⁷, καί ὁ Παῦλος πάλι λέγει, «στούς ὄποίους ἀνήκει ἡ υἱοθεσία»⁸, ἀποδεικνύει στή συνέχεια πόση εἶναι ἡ διαφορά ἐκείνης καί αὐτῆς τῆς τιμῆς.

Γιατί, ἂν καί τά ὄνόματα εἶναι τά ἴδια, λέγει, ἀλλά τά πράγματα δέν εἶναι τά ἴδια. Καί δίνει σαφή ἀπόδειξη αὐτῶν, κάνοντας σύγκριση καί ἀπό ἐκείνους πού κατορθώνουν, καί ἀπό ἐκεῖνα πού ἔχουν δοθεῖ, καί ἀπό ἐκεῖνα πού πρόκειται νά γίνουν. Καί πρῶτα δείχνει ποιά ἦταν αὐτά πού εἶχαν δοθεῖ σ' ἐκείνους. Ποιά λοιπόν ἦταν αὐτά; Πνεῦμα δουλείας· γι' αὐτό καί πρόσθεσε λέγοντας· «Γιατί δέ λάβατε πνεῦμα δουλείας πάλι πού προκαλεῖ φόβο». Ἐπειτα, ἀφοῦ παρέλειψε νά πεῖ τό ἀντίθετο τῆς δουλείας, δηλαδή, Πνεῦμα ἐλευθερίας, ἀνέφερε τό πολύ μεγαλύτερο, τό Πνεῦμα τῆς υἱοθεσίας, μέ τό ὄποιο καί ἐκεῖνο εἰσαγόταν μαζί, λέγοντας· «ἀλλά λάβατε Πνεῦμα υἱοθεσίας». Ἄλλ' αὐτό βέβαια εἶναι φανερό, ἐνῶ τό πνεῦμα τῆς δουλείας τί τέλος πάντων σημαίνει, δέν εἶναι φανερό. Ἐπομένως εἶναι ἀνάγκη νά κάνει αὐτό σαφέστερο. Γιατί αὐτό πού ἔχει λεχθεῖ δέν εἶναι ἀσαφές μόνο, ἀλλά καί πάρα πολύ ἀνεξήγητο, γιατί Πνεῦμα δέν ἔλαβε ὁ ἰουδαϊκός λαός. Τί λοιπόν ἐννοεῖ ἐδῶ; Τά γράμματα ὄνόμασε ἔτσι, ἐπειδή ἦταν πνευματικά, ὄπως ἀκριβῶς βέβαια ὄνόμασε καί τό νόμο πνευματικό, καί τό νερό πού ἔτρεξε ἀπό τήν πέτρα, καί τό μάννα. «Γιατί ὄλου», λέγει, «ἔφαγαν τήν ἴδια πνευματική τροφή, καί ὄλοι ἦπιαν τό ἴδιο πνευματικό ποτό»⁹. Καί τήν πέτρα ὄμως τήν ὄνομάζει ἔτσι, λέγοντας· «Καί ἔπιναν ἀπό τήν πνευματική πέτρα πού τοῦς ἀκολουθοῦσε». Ἐπειδή λοιπόν ὄλα αὐτά πού γίνονταν ἦταν ὄπερφυσικά, τά ὄνόμασε πνευματικά, καί ὄχι ἐπειδή ἔλαβαν Πνεῦμα ἐκεῖνοι πού μετεῖχαν τότε σ' αὐτά.

Καί πῶς τά γράμματα ἐκεῖνα ἦταν γράμματα δουλείας; Μελέτησε ὄλη τή ζωή τους καί τότε θά γνωρίσεις καί αὐτό καλά. Γιατί καί οἱ τιμωρίες ἦταν ἐνώπιόν τους, καί ὁ μισθός ἀμέσως ἀκολουθοῦσε, καί ἦταν κανονικός καί σάν καθημερινή τροφή δινόταν στούς δούλους, καί ἀπό παντοῦ ὄπῆρχε πάρα πολὺς φόβος ἐνώπιόν

μετρός τε ὧν καὶ ὡσπερ σιτηρέσιόν τι καθημερινὸν διδόμενον οἰκέταις, καὶ πολὺς πανταχόθεν ὁ φόβος πρὸ τῆς ὄψεως ἀκμάζων, καὶ περὶ τὰ σώματα οἱ καθαρμοί, καὶ μέχρι τῶν πράξεων ἡ ἐγκράτεια. Παρὰ δὲ ἡμῖν οὐχ οὕτως, ἀλλὰ καὶ λογισμὸς καὶ συνειδὸς ἐκ-
 5 καθαίρεται. Οὐ γὰρ λέγει, μὴ φονεύσης, μόνον, ἀλλὰ, μηδὲ ὀργισθῆς· οὐδέ, μὴ μοιχεύσης, ἀλλὰ, μηδὲ ἴδης ἀκολάστως· ἵνα μηκέτι τῷ φόβῳ τῆς κολάσεως τῆς παρούσης, ἀλλὰ τῷ πόθῳ τῷ πρὸς αὐτόν, τό τε ἐν ἔξει τῆς ἀρετῆς εἶναι καὶ τὰ ἄλλα τὰ κατορθούμενα ἦ. Οὐδὲ ἐπαγγέλλεται γῆν ρέουσαν γάλα καὶ μέλι, ἀλλὰ τῷ μονογε-
 10 νεῖ συγκληρονόμον ποιεῖ, τῶν παρόντων ἡμᾶς διὰ πάντων ἀφιστάς, καὶ ἐκεῖνα μάλιστα ἐπαγγελλόμενος διδόναι, ἃ τοῖς γενομένοις υἱοῖς Θεοῦ πρέπει λαμβάνειν· αἰσθητὸν μὲν οὐδέν, οὐδὲ σωματικόν, πνευματικὰ δὲ ἅπαντα. Ὡστε ἐκεῖνοι μὲν εἰ καὶ υἱοὶ ἐκαλοῦντο, ἀλλ' ὡς δοῦλοι, ἡμεῖς δὲ ὡς ἐλεύθεροι γενόμενοι, τὴν υἱο-
 15 θεσίαν ἐλάβομεν, καὶ τὸν οὐρανὸν ἀναμένομεν.

Κάκεινοις μὲν δι' ἐτέρων διελέγετο, ἡμῖν δὲ δι' ἑαυτοῦ. Κάκεινοι μὲν φόβῳ τιμωρίας πάντα ἔπραττον ἀγόμενοι, οἱ δὲ πνευματικοὶ ἐπιθυμία καὶ πόθῳ· καὶ τοῦτο δηλοῦσι τῷ καὶ ὑπερβαίνειν τὰ ἐπιτάγματα. Ἐκεῖνοι ὡς μισθωτοὶ καὶ ἀγνώμονες, οὐδέποτε γοῦν
 20 διέλιπον γογγύζοντες, οὗτοι δὲ εἰς ἀρέσκειαν τοῦ Πατρός· καὶ οἱ μὲν εὐεργετούμενοι ἐβλασφήμουν, ἡμεῖς δὲ κινδυνεύοντες εὐχαριστοῦμεν. Κἄν κολασθῆναι δὲ ἀμαρτάνοντας δέη, καὶ ἐνταῦθα πολλὴ ἡ διαφορὰ. Οὐ γὰρ ὡς ἐκεῖνοι καταλευόμενοι καὶ καιόμενοι καὶ ἀκρωτηριαζόμενοι παρὰ τῶν ἱερέων, οὕτω καὶ ἡμεῖς ἐπιστρεφόμε-
 25 θα· ἀλλὰ ἀρκεῖ τραπέζης ἐκβληθῆναι πατρικῆς, καὶ ἀπὸ ὄψεως ρητὰς γενέσθαι ἡμέρας. Καὶ ἐπὶ μὲν τῶν Ἰουδαίων ρήματος ἦν τιμὴ ἢ υἱοθεσία μόνον, ἐνταῦθα δὲ καὶ πρᾶγμα ἠκολούθησεν, ὁ διὰ βαπτίσματος καθαρμός, ἢ τοῦ Πνεύματος δόσις, ἢ τῶν ἄλλων ἀγαθῶν χορηγία. Καὶ τούτων δὲ ἕτερα πλείονα ἔστιν εἰπεῖν τὴν παρ'
 30 ἡμῖν ἐνδεικνύμενα εὐγένειαν, καὶ τὴν ἐκείνων εὐτέλειαν. Ἄπερ ἅπαντα διὰ τοῦ Πνεύματος καὶ τοῦ φόβου καὶ τῆς υἱοθεσίας αἰνιζάμενος, καὶ ἕτεραν ποιεῖται ἀπόδειξιν τοῦ Πνεῦμα υἱοθεσίας ἔχειν. Ποῖον δὲ τοῦτο; Ὅτι «κράζομεν, Ἄββᾶ ὁ πατήρ». Τοῦτο δὲ ἡλί-

τους, καί οί καθαρμοί γιά τά σώματα καί ἡ ἐγκράτεια πού ἔφθανε μέχρι καί στίς πράξεις. Σ' ἐμᾶς ὁμως δέ συμβαίνει τό ἴδιο, ἀλλά καί ἡ σκέψη καί ἡ συνείδηση καθαρίζονται τέλεια. Γιατί δέ λέγει μόνο, μή φονεύσεις, ἀλλά καί νά μήν ὀργισθεῖς· οὔτε, νά μή μοιχεύσεις, ἀλλά, καί νά μή δεῖς ἀκόλαστα, γιά νά γίνονται ὄχι ἀπό τό φόβο τῆς παρούσας τιμωρίας, ἀλλ' ἀπό τόν πόθο πρός τό Θεό, καθώς καί ἡ συνήθεια τῆς ἀρετῆς καί τά ἄλλα τά κατορθώματα. Οὔτε ὑπόσχεται γῆ πού τρέχει γάλα καί μέλι, ἀλλά κάνει τόν ἄνθρωπο συγκληρονόμο μέ τό μονογενή Υἱό του, ἀπομακρύνοντας ἐμᾶς μέ ὄλα τά μέσα ἀπό τά παρόντα ἀγαθά, καί ὑποσχόμενος νά μᾶς δίνει κυρίως ἐκεῖνα, πού πρέπει νά λαμβάνουν ἐκεῖνοι πού ἔγιναν υἱοί τοῦ Θεοῦ, πού δέν εἶναι τίποτε βέβαια τό αἰσθητό, οὔτε σωματικό, ἀλλ' ὄλα πνευματικά. Ὡστε ἐκεῖνοι, ἄν καί ὀνομάζονταν υἱοί, ἀλλ' ὁμως ἀποσκιρτοῦσαν σάν δοῦλοι, ἐνῶ ἐμεῖς, ἐπειδή γίναμε ἐλεύθεροι, λάβαμε τήν υἰοθεσία καί ἀναμένουμε τόν οὐρανό.

Καί σ' ἐκείνους βέβαια μιλοῦσε μέ ἄλλους, ἐνῶ σ' ἐμᾶς μίλησε ὁ ἴδιος. Καί ἐκεῖνοι τά ἔκαναν ὄλα ὀδηγούμενοι ἀπό τό φόβο τῆς τιμωρίας, ἐνῶ οἱ πνευματικοί τά κάνουν ἀπό τήν ἐπιθυμία καί τόν πόθο γι' αὐτόν. Καί αὐτό τό φανερώνουν μέ τό νά ὑπερβαίνουν καί τίς ἐντολές. Ἐκεῖνοι σάν μισθωτοί καί ἀχάριστοι, πού ποτέ βέβαια δέ σταματοῦσαν νά γογγύζουν, ἐνῶ αὐτοί γιά νά ἀρέσουν στόν Πατέρα. Καί ἐκεῖνοι, ἄν καί εὐεργετοῦνταν, βλασφημοῦσαν, ἐνῶ ἐμεῖς, ἄν καί κινδυνεύουμε, εὐχαριστοῦμε. Καί ἄν πρέπει νά τιμωρηθοῦμε, ἐπειδή ἀμαρτάνουμε, καί ἐδῶ μεγάλη εἶναι ἡ διαφορά. Γιατί ἐμεῖς δέ μετανοοῦμε ὅπως ἐκεῖνοι ὅταν λιθοβολοῦνταν καί καίονταν καί ἀκρωτηριάζονταν ἀπό τούς ἱερεῖς, ἀλλ' εἶναι ἀρκετό ν' ἀπομακρυνθοῦμε ἀπό τό πατρικό τραπέζι καί νά περάσουμε μακριά του ὀρισμένες ἡμέρες. Καί στούς Ἰουδαίους ἡ υἰοθεσία ἦταν τιμή μόνο ὀνόματος, ἐνῶ ἐδῶ ἀκολούθησε καί πράγμα, ὁ καθαρμός μέ τό βάπτισμα, ἡ δόση τοῦ Πνεύματος, καί ἡ χορήγηση τῶν ἄλλων ἀγαθῶν. Καί ἄλλα πολύ περισσότερα ἀπ' αὐτά εἶναι δυνατό νά ποῦμε πού φανερώνουν τή δική μας εὐγένεια καί τήν εὐτέλεια ἐκείνων. Αὐτά ἀκριβῶς ὄλα ἀφοῦ ὑπαινίχθηκε μέ τό Πνεῦμα καί τό φόβο καί τήν υἰοθεσία, φέρνει καί ἄλλη ἀπόδειξη τοῦ ὅτι ἔχουμε Πνεῦμα υἰοθεσίας. Ποιά λοιπόν εἶναι αὐτή; Τό ὅτι «φωνάζουμε, Ἄββᾶ, Πατέρα». Καί πόσο σπουδαῖο εἶναι αὐτό, τό γνωρίζουν οἱ μνημένοι, πού

κον ἐστίν, ἴσασιν οἱ μύσται, καλῶς ἐπὶ τῆς εὐχῆς τῆς μυστικῆς τοῦτο πρῶτον κελευόμενοι τὸ ρῆμα λέγειν.

Τί οὖν; οὐκ ἐκάλουν καὶ ἐκεῖνοι πατέρα, φησί, τὸν Θεόν; Οὐκ ἀκούεις Μωϋσέως λέγοντος, «Θεὸν τὸν γεννήσαντά σε ἐγκατέλιπες»; οὐκ ἀκούεις τοῦ Μαλαχίου ὄνειδίζοντος καὶ λέγοντος, ὅτι «Θεὸς εἷς ἐκτίσεν ὑμᾶς, καὶ Πατὴρ εἷς πάντων ὑμῶν»; Ἄλλ' εἰ καὶ ταῦτα καὶ πλείονα τούτων εἴρηται, οὐδαμοῦ τοῦτο εὐρίσκομεν αὐτοὺς καλοῦντας τὸ ρῆμα τὸν Θεόν, οὐδὲ εὐχομένους οὕτως. Ἡμεῖς δὲ ἅπαντες, καὶ ἱερεῖς καὶ ἰδιῶται, καὶ ἄρχοντες καὶ ἀρχόμενοι, οὕτως εἴχεσθαι ἐκελεύσθημεν. Καὶ ταύτην πρώτην ἀφίεμεν φωνήν, μετὰ τὰς θαυμαστάς ὠδῖνας ἐκεῖνας, καὶ τὸν ξένον καὶ παράδοξον τῶν λοχευμάτων νόμον. Ἄλλως δέ, εἰ καὶ ἐκάλεσάν ποτε ἐκεῖνοι, ἀλλ' ἐξ οἰκείας διανοίας, οἱ δὲ ἐν τῇ χάριτι, ἀπὸ πνευματικῆς ἐνεργείας κινούμενοι. Ὡσπερ γὰρ Πνεῦμα σοφίας ἐστὶ, καθ' ὃ σοφοὶ οἱ ἄσοφοι ἐγίνοντο, καὶ δηλοῦται τοῦτο ἀπὸ τῆς διδασκαλίας, καὶ Πνεῦμα δυνάμεώς ἐστι, καθ' ὃ οἱ ἀσθενεῖς νεκροὺς ἤγειραν καὶ δαίμονας ἤλασαν, καὶ Πνεῦμα χαρίσματος ἰαμάτων, καὶ Πνεῦμα προφητείας, καὶ Πνεῦμα γλωσσῶν· οὕτω καὶ Πνεῦμα υἰοθεσίας. Καὶ ὡσπερ ἴσμεν τὸ πνεῦμα τῆς προφητείας, ἀφ' ὧν ὁ ἔχων αὐτὸ προλέγει τὰ μέλλοντα, οὐκ οἰκεία φθεγγόμενος διανοία, ἀλλ' ὑπὸ τῆς χάριτος κινούμενος, οὕτω δὴ καὶ Πνεῦμα υἰοθεσίας, ἀφ' οὗ ὁ λαβὼν Πατέρα καλεῖ τὸν Θεόν, ὑπὸ τοῦ Πνεύματος κινούμενος. Ὁ δὲ βουλόμενος δεῖξαι γνησιώτατον ὄν, καὶ τῇ τῶν Ἑβραίων ἐχρήσατο γλώσση· οὐ γὰρ εἶπε μόνον, ὁ Πατήρ, ἀλλ', «Ἀββᾶ ὁ Πατήρ», ὅπερ τῶν παίδων μάλιστα ἐστὶ τῶν γνησίων πρὸς πατέρας ρῆμα.

3. Εἰπὼν τοίνυν τὴν ἀπὸ τῆς πολιτείας διαφορὰν, τὴν ἀπὸ τῆς χάριτος τῆς δεδομένης, τὴν ἀπὸ τῆς ἐλευθερίας, ἐπάγει καὶ ἑτέραν ἀπόδειξιν τῆς ὑπεροχῆς τῆς κατὰ τὴν υἰοθεσίαν ταύτην. Ποίαν δὲ ταύτην; «Αὐτὸ τὸ Πνεῦμα συμμαρτυρεῖ τῷ Πνεύματι ἡμῶν», φησὶν, «ὅτι ἐσμὲν τέκνα Θεοῦ». Οὐ γὰρ ἀπὸ τῆς φωνῆς ἰσχυρίζο-

10. Δευτ. 32, 18.

11. Μαλ. 2, 10.

σωστά προτρέπονται στή μυστική προσευχή νά λέγουν αὐτό τό λόγο πρῶτα.

Τί λοιπόν; λέγει· δέν ὀνόμαζαν καί ἐκεῖνοι Πατέρα τό Θεό; Δέν ἀκοῦς τό Μωυσῆ πού λέγει, «ἐγκατέλειψες τό Θεό πού σέ γέννησε»¹⁰; Δέν ἀκοῦς τό Μαλαχία πού κατηγορεῖ καί λέγει, ὅτι «ἓνας Θεός σᾶς δημιούργησε, καί ἓνας εἶναι ὁ Πατέρας ὄλων σας»¹¹; Ἄλλ' ἂν καί αὐτά καί περισσότερα ἀπ' αὐτά ἔχουν λεχθεῖ, πουθενά δέ βρίσκουμε αὐτούς νά ὀνομάζουν μέ τή λέξη αὐτή τό Θεό, οὔτε νά προσεύχονται ἔτσι. Ἐμεῖς ὅμως ὄλοι, καί ἱερεῖς καί λαϊκοί, καί ἄρχοντες καί πολίτες, ἔτσι ἔχουμε διαταχθεῖ νά προσευχόμαστε. Καί αὐτή τή φωνή βγάζουμε πρῶτα, ὕστερα ἀπό τίς θαυμαστές ἐκεῖνες ὠδίνες καί τόν παράξενο καί παράδοξο νόμο τοῦ τοκετοῦ. Ἐξάλλου βέβαια, ἂν καί τόν ὀνόμασαν κάποτε, ὄχι ὅμως ἀπό τή δική τους διάνοια, ἐνῶ αὐτοί πού ζοῦν μέσα στό χῶρο τῆς χάριτος, τόν ὀνομάζουν Πατέρα κινούμενοι ἀπό πνευματική ἐνέργεια. Ὅπως ἀκριβῶς λοιπόν ὑπάρχει Πνεῦμα σοφίας, σύμφωνα μέ τό ὅποιο οἱ ἄσοφοι γίνονταν σοφοί, καί φαίνεται αὐτό ἀπό τή διδασκαλία, ὅπως ὑπάρχει Πνεῦμα δυνάμεως, σύμφωνα μέ τό ὅποιο οἱ ἀδύναμοι ἀνέστησαν νεκρούς καί ἔδιωξαν δαίμονες, καί ὅπως ὑπάρχει Πνεῦμα χαρίσματος θεραπειῶν, καί Πνεῦμα προφητείας, καί Πνεῦμα γλωσσῶν, ἔτσι ὑπάρχει καί Πνεῦμα υἰοθεσίας. Καί ὅπως ἀκριβῶς γνωρίζουμε τό Πνεῦμα τῆς προφητείας, ἀπό τό ὅτι ἐκεῖνος πού τό ἔχει αὐτό προλέγει τά μελλοντικά, μιλώντας ὄχι μέ τή δική του διάνοια, ἀλλά κινούμενος ἀπό τή χάρη, ἔτσι λοιπόν γνωρίζουμε καί τό Πνεῦμα τῆς υἰοθεσίας, ἀπό τό ὅτι ἐκεῖνος πού τό ἔλαβε ὀνομάζει Πατέρα τό Θεό, κινούμενος ἀπό τό Πνεῦμα. Αὐτό λοιπόν θέλοντας νά δείξει ὅτι εἶναι πάρα πολύ ἀληθινό, χρησιμοποίησε καί τή γλώσσα τῶν Ἑβραίων. Γιατί δέν εἶπε μόνο, Πατέρα, ἀλλά, «Ἀββᾶ, Πατέρα», πράγμα πού εἶναι λόγος ιδιαίτερα τῶν γνήσιων τέκνων πρός τούς πατέρες.

3. Ἄφου εἶπε λοιπόν τή διαφορά ἀπό τή συμπεριφορά, τή διαφορά ἀπό τή χάρη πού δόθηκε, τή διαφορά ἀπό τήν ἐλευθερία, προσθέτει καί ἄλλη ἀπόδειξη τῆς ὑπεροχῆς πού προέρχεται ἀπό τήν υἰοθεσία αὐτή. Ποιά λοιπόν εἶναι αὐτή; «Αὐτό τό Πνεῦμα μαρτυρεῖ μαζί μέ τό πνεῦμα μας», λέγει, «ὅτι εἴμαστε τέκνα τοῦ Θεοῦ». Δέν ἰσχυρίζομαι λοιπόν μόνο ἀπό τή φωνή, λέγει, ἀλλά καί ἀπό τήν αἰ-

μαι μόνον, φησίν, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τῆς αἰτίας, ἀφ' ἧς ἡ φωνὴ τίκτεται· τοῦ γὰρ Πνεύματος ὑπαγορευόντος, ταῦτα λέγομεν. Ὅπερ ἀλλαχού σαφέστερον δηλῶν ἔλεγεν, ὅτι «ἐξαπέστειλεν ὁ Θεὸς τὸ Πνεῦμα τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ εἰς τὰς καρδίας ἡμῶν κράζον, Ἀββᾶ ὁ Πατήρ». Τί 5 δέ ἐστι, «τὸ Πνεῦμα τῷ πνεύματι συμμαρτυρεῖ»; Ὁ Παράκλητος, φησί, τῷ χαρίσματι τῷ δεδομένῳ ἡμῖν. Οὐ γὰρ τοῦ χαρίσματός ἐστιν ἡ φωνὴ μόνον, ἀλλὰ καὶ τοῦ δόντος τὴν δωρεὰν Παρακλήτου· αὐτὸς γὰρ ἡμᾶς οὗτος ἐδίδαξε διὰ τοῦ χαρίσματος οὕτω φθέγγεσθαι. Ὅταν δὲ τὸ Πνεῦμα μαρτυρῇ, ποία λοιπὸν ἀμφιβολία; Εἰ 10 μὲν γὰρ ἄνθρωπος, ἢ ἄγγελος, ἢ ἀρχάγγελος, ἢ ἄλλη τις τοιαύτη δύναμις τοῦτο ὑπισχνεῖτο, κἂν ἀμφιβάλλειν ἦν εἰκὸς τινος· τῆς δὲ ἀνωτάτω οὐσίας τῆς καὶ δωρησαμένης τοῦτο, καὶ δι' ὧν ἐκέλευσεν εὔχεσθαι μαρτυρούσης ἡμῖν, τίς ἂν λοιπὸν ἀμφισβητήσειε περὶ τῆς ἀξίας; Οὐδὲ γὰρ βασιλέως χειροτονήσαντός τινα, καὶ ἀνακη- 15 ρύττοντος τὴν τιμὴν παρὰ πᾶσι, τολμήσειεν ἂν τις τῶν ὑπηκόων ἀντειπεῖν.

«Εἰ δὲ τέκνα», φησί, «καὶ κληρονόμοι». Ὅρα πῶς κατὰ μικρὸν αὖξει τὴν δωρεάν. Ἐπειδὴ γὰρ ἓν καὶ τέκνα εἶναι, καὶ μὴ κληρονόμους γενέσθαι (οὐδὲ γὰρ πάντως ἅπαντες κληρονόμοι οἱ 20 παῖδες), ἐπάγει καὶ τοῦτο, ὅτι καὶ κληρονόμοι. Οἱ δὲ Ἰουδαῖοι μετὰ τοῦ μὴ τοιαύτην ἔχειν υἰοθεσίαν καὶ τῆς κληρονομίας ἐξεβλήθησαν. «Κακοὺς γὰρ κακῶς ἀπολέσει, καὶ τὸν ἀμπελῶνα ἐκδώσεται γεωργοῖς ἑτέροις». Καὶ πρὸ τούτου δὲ ἔλεγεν, ὅτι «πολλοὶ ἀπὸ ἀνατολῶν καὶ δυσμῶν ἤξουσι, καὶ ἀνακλιθήσονται μετὰ Ἀβραάμ, οἱ 25 δὲ υἱοὶ τῆς βασιλείας ἐκβληθήσονται». Ἄλλ' οὐδὲ ἐνταῦθα ἴσταται, ἀλλὰ καὶ τούτου μεῖζον τίθησι. Ποῖον δὴ τοῦτο; Ὅτι Θεοῦ κληρονόμοι· διὸ καὶ ἐπήγαγε· «κληρονόμοι μὲν Θεοῦ». Καὶ τὸ ἔτι πλεόν, ὅτι οὐχ ἀπλῶς κληρονόμοι, ἀλλὰ καὶ συγκληρονόμοι Χριστοῦ. Ὅρᾳς πῶς φιλονεικεῖ ἐγγὺς ἡμᾶς ἀγαγεῖν τοῦ δεσπότη; Ἐπειδὴ 30 γὰρ οὐ πάντα τὰ τέκνα κληρονόμοι, δείκνυσιν ὅτι ἡμεῖς καὶ τέκνα καὶ κληρονόμοι. Ἐπεὶ δὲ οὐ πάντες οἱ κληρονόμοι μεγάλων εἰσὶ κληρονόμοι πραγμάτων, δείκνυσιν ὅτι καὶ τοῦτο ἔχομεν, κληρονόμοι ὄντες Θεοῦ. Πάλιν ἐπειδὴ κληρονόμον μὲν εἶναι συμβαίνει

12. Γαλ. 4, 6.

14. Ματθ. 21, 41.

13. Δηλ. τό ἅγιο Πνεῦμα.

15. Ματθ. 8, 11. 12.

τία, ἀπό τήν ὁποία γεννιέται ἡ φωνή. Γιατί τά λέμε αὐτά, ἐπειδή τά ὑπαγορεύει τό Πνεῦμα. Γιά νά δηλώσει αὐτό πῶς καθαρά ἀλλοῦ, ἔλεγε ὅτι «ἔστειλε ὁ Θεός στίς καρδιές μας τό Πνεῦμα τοῦ Υἱοῦ του, πού φωνάζει Ἄββᾶ, Πατέρα»¹². Καί τί σημαίνει, «τό Πνεῦμα τῷ πνεύματι συμμαρτυρεῖ»; Ὁ Παράκλητος¹³, λέγει, μαρτυρεῖ μαζί μέ τό χάρισμα πού μᾶς ἔχει δοθεῖ. Γιατί ἡ φωνή δέν ἀνήκει μόνο στό χάρισμα, ἀλλά καί στόν Παράκλητο πού μᾶς ἔδωσε τή δωρεά, γιατί αὐτός ὁ ἴδιος μᾶς δίδαξε μέ τό χάρισμα νά μιλοῦμε ἔτσι. Ὅταν ὁμως τό Πνεῦμα μαρτυρεῖ, ποιά πλέον ἀμφιβολία ὑπάρχει ; Γιατί, ἂν βέβαια ἄνθρωπος ἢ ἄγγελος, ἢ ἀρχάγγελος ἢ κάποια ἄλλη τέτοια δύναμη ὑποσχόταν αὐτό, φυσικό θά ἦταν ν' ἀμφιβάλλουν μερικοί, ὅταν ὁμως ἡ ἀνωτάτη οὐσία, ἡ ὁποία καί δώρησε αὐτό, μαρτυρεῖ σέ μᾶς καί μ' ἐκεῖνα πού διέταξε νά προσευχόμαστε, ποιός θ' ἀμφισβητήσῃ πλέον γιά τήν ἀξία; Γιατί οὔτε θά τολμοῦσε κάποιος ἀπό τούς ὑπηκόους νά φέρει ἀντίρρηση, ὅταν ὁ βασιλιάς χειροτονεῖ κάποιον καί ἀνακηρύσσει τήν τιμή μπροστά σέ ὄλους.

«Ἐάν ὁμως εἴμαστε τέκνα», λέγει, «εἴμαστε καί κληρονόμοι». Πρόσεχε πῶς σιγά-σιγά αὐξάνει τή δωρεά. Ἐπειδή δηλαδή εἶναι δυνατό καί τέκνα νά εἴμαστε καί κληρονόμοι νά μή γίνουμε, γιατί δέν εἶναι ὅπωςδήποτε ὅλα τά τέκνα κληρονόμοι, προσθέτει καί αὐτό, ὅτι εἴμαστε καί κληρονόμοι. Οἱ Ἰουδαῖοι ὁμως μαζί μέ τό ὅτι δέν ἔχουν τέτοια υἰοθεσία, στερήθηκαν καί τήν κληρονομία. «Γιατί τούς κακούς θά τούς ἐξοντώσει μέ τό χειρότερο τρόπο καί τό ἀμπέλι θά τό παραδώσει σ' ἄλλους γεωργούς»¹⁴. Καί πρὶν ἀπ' αὐτό ἔλεγε ὅτι «πολλοί θά ἔρθουν ἀπό τήν Ἀνατολή καί τή Δύση καί θά καθήσουν στό τραπέζι μαζί μέ τόν Ἀβραάμ, ἐνῶ τά τέκνα τῆς βασιλείας θά ριφθοῦν ἔξω»¹⁵. Οὔτε ἐδῶ ὁμως σταματάει, ἀλλά καί μεγαλύτερο ἀπ' αὐτό ἀναφέρει. Ποιό λοιπόν εἶναι αὐτό; Ὅτι εἴμαστε κληρονόμοι τοῦ Θεοῦ. Γι' αὐτό καί πρόσθεσε· «κληρονόμοι τοῦ Θεοῦ». Καί τό ἀκόμη περισσότερο, ὅτι δέν εἴμαστε ἀπλῶς κληρονόμοι, ἀλλά καί συγκληρονόμοι τοῦ Χριστοῦ. Βλέπεις πῶς ἀγωνίζεται νά μᾶς ὀδηγήσῃ κοντά στόν Κύριο; Ἐπειδή λοιπόν δέν εἶναι ὅλα τά τέκνα κληρονόμοι, δείχνει ὅτι ἐμεῖς εἴμαστε καί τέκνα καί κληρονόμοι. Ἐπειδή ὁμως ὅλοι οἱ κληρονόμοι δέν εἶναι κληρονόμοι μεγάλων πραγμάτων, δείχνει ὅτι καί αὐτό τό ἔχουμε, ἀφοῦ εἴμαστε κληρονόμοι τοῦ Θεοῦ. Ἐπειδή πάλι συμβαίνει νά εἶμαι κληρονόμος τοῦ

Θεοῦ, οὐ πάντως δὲ τῷ μονογενεῖ συγκληρονόμον, δείκνυσιν ἡμᾶς καὶ τοῦτο ἔχοντας.

Καὶ σκόπει σοφίαν. Τὰ γὰρ λυπηρὰ συστειλάς, ἡνίκα ἔλεγε, τί πείσονται οἱ κατὰ σάρκα ζῶντες, οἷον ὅτι μέλλουσιν ἀποθνή-
 5 σκειν, ἐπειδὴ τῶν χρηστοτέρων ἤψατο, εἰς εὐρυχωρίαν πολλὴν ἐξάγει τὸν λόγον, ἐμπλατύνων αὐτὸν τῇ τῶν μισθῶν ἀντιδόσει, καὶ ποικίλας καὶ μεγάλας δεικνὺς τὰς δωρεάς. Εἰ γὰρ καὶ τὸ τέκνον εἶ-
 ναι ἄφατος ἦν ἢ χάρις, ἐνόησον ἡλίκον τὸ κληρονόμον. Εἰ δὲ τοῦ-
 το μέγα, πολλῶ μᾶλλον καὶ τὸ συγκληρονόμον. Εἶτα δεικνὺς, ὅτι
 10 οὐ χάριτος μόνον ἐστὶν ἡ δωρεά, καὶ ποιῶν ὁμοῦ καὶ ἀξιόπιστα τὰ εἰρημένα, ἐπήγαγεν· «εἴπερ συμπάσχομεν, ἵνα καὶ συνδοξασθῶ-
 μεν». Εἰ γὰρ ἐν τοῖς λυπηροῖς, φησὶν, ἐκοινωνήσαμεν αὐτῷ, πολλῶ μᾶλλον ἐν τοῖς χρηστοῖς τοῦτο ἔσται. Ὁ γὰρ τοὺς οὐδὲν κα-
 τωρθωκότας τοσοῦτοις δωρησάμενος ἀγαθοῖς, ὅταν ἴδη καὶ πονέ-
 15 σαντας, καὶ τσαῦτα παθόντας, πῶς οὐχὶ μᾶλλον ἀμείψεται;

4. Δείξας τοίνυν ἀντίδοσιν οὕσαν τὸ πρᾶγμα, ἵνα ἀξιόπιστον ἦ τὸ λεγόμενον, καὶ μηδεὶς ἀμφιβάλλη, δείκνυσι πάλιν καὶ χάριτος δύ-
 ναμιν ἔχον· τὸ μὲν, ἵνα καὶ παρὰ τοῖς ἀμφιβάλλουσι πιστεῦνται τὰ λεγόμενα, καὶ οἱ λαμβάνοντες μὴ αἰσχύνωνται ὡς αἰεὶ δωρεὰν
 20 σωζόμενοι· τὸ δέ, ἵνα μάθῃς ὅτι νικᾷ ταῖς ἀντιδόσεσι τοὺς πόνους ὁ Θεός. Καὶ τοῦτο μὲν ἐδήλωσεν εἰπὼν, «Εἴπερ συμπάσχομεν, ἵνα καὶ συνδοξασθῶμεν· τοῦτο δέ, ἐπαγαγὼν καὶ πρόσθεις, ὅτι «οὐκ ἄξια τὰ παθήματα τοῦ νῦν καιροῦ πρὸς τὴν μέλλουσαν δόξαν ἀπο-
 καλύπτεσθαι εἰς ἡμᾶς». Ἐν μὲν γὰρ τοῖς προτέροις τὴν τῶν ἡθῶν
 25 διόρθωσιν ἀπαιτεῖ τὸν πνευματικόν, ἐν οἷς ἔλεγεν, οὐκ ὀφείλετε κατὰ σάρκα ζῆν· οἷον, ἵνα ἐπιθυμίας, ἵνα ὀργῆς, ἵνα χρημάτων, ἵνα κενοδοξίας, ἵνα βασκανίας περιγίνηται ὁ τοιοῦτος· ἐνταῦθα δέ, ἐπειδὴ τῆς δωρεᾶς αὐτὸν ἀνέμνησεν ἀπάσης, τῆς δοθείσης, τῆς μελλούσης, καὶ ἐπῆρε καὶ ὕψωσε ταῖς ἐλπίσι, καὶ ἐγγὺς ἔστησε τοῦ

Θεοῦ, ὄχι ὅμως ὅπωςδήποτε συγκληρονόμος μαζί μέ τό Μονογενή, δείχνει ὅτι καί αὐτό τό ἔχουμε.

Καί πρόσεχε τή σοφία του. Γιατί, ἀφοῦ περιορίσε τά λυπηρά, ὅταν ἔλεγε, τί θά πάθουν ὅσοι ζοῦν σύμφωνα μέ τίς ἐπιθυμίες τῆς σάρκας, γιά παράδειγμα ὅτι πρόκειται νά πεθαίνουν, ἐπειδή καταπιάστηκε μέ τά μεγάλα ἀγαθά, ὀδηγεῖ σέ μεγάλη ἔκταση τό λόγο, ἐπεκτείνοντας αὐτόν μέ τήν ἀνταπόδοση τῶν μισθῶν καί δείχνοντας ποικίλες καί μεγάλες τίς δωρεές. Γιατί, ἂν ἦταν ἀπερίγραπτη ἡ χάρη καί τό νά εἶναι κανεῖς τέκνο, σκέψου πόση εἶναι ἔο νά εἶναι κανεῖς κληρονόμος. Ἐάν ὅμως αὐτό εἶναι μεγάλο, πολύ περισσότερο μεγάλο εἶναι τό νά εἶναι καί συγκληρονόμος. Στή συνέχεια, γιά νά δείξει, ὅτι ἡ δωρεά δέν ἀνήκει μόνο στή χάρη, καί κάνοντας συγχρόνως καί ἀξιόπιστα ὅσα λέχθηκαν, πρόσθεσε· «ἐάν βέβαια πάσχουμε μαζί του, γιά νά δοξασθοῦμε ἐπίσης μαζί του». Ἐάν λοιπόν συμμετήχαμε μαζί του στά λυπηρά, λέγει, πολύ περισσότερο θά συμβεῖ αὐτό στά ἀγαθά. Γιατί, ἐκεῖνος πού δώρησε τόσα ἀγαθά σ' ἐκείνους πού δέν κατόρθωσαν τίποτε, ὅταν δεῖ ὅτι ἐμεῖς καί κοπιάσαμε καί πάθαμε τόσα πολλά, πῶς δέ θά μᾶς ἀμείψει περισσότερο;

4. Ἀφοῦ ἔδειξε λοιπόν ὅτι τό πράγμα εἶναι ἀνταπόδοση, γιά νά εἶναι ἀξιόπιστο τό λεγόμενο καί κανεῖς νά μήν ἀμφιβάλλει, δείχνει πάλι ὅτι ἔχει καί δύναμη χάριτος. Ἀπό τό ἕνα μέρος, γιά νά πιστεύουν τά λεγόμενα ἐκεῖνοι πού ἀμφιβάλλουν καί ἐκεῖνοι πού τά δέχονται νά μήν ντρέπονται, ἐπειδή σώζονται πάντοτε δωρεάν, ἀπό τό ἄλλο, γιά νά μάθει πῶς ὁ Θεός νικάει τούς κόπους μέ τίς ἀνταποδόσεις. Καί τό ἕνα δήλωσε λέγοντας, «ἐάν βέβαια πάσχουμε μαζί του, γιά νά δοξασθοῦμε ἐπίσης μαζί του», ἐνῶ τό ἄλλο συμπεραίνοντας καί προσθέτοντας, ὅτι «δέν εἶναι ἄξια τά παθήματα τοῦ τωρινοῦ καιροῦ σέ σύγκριση πρός τή δόξα πού πρόκειται ν' ἀποκαλυφθεῖ σέ μᾶς». Γιατί, ἂν στά προηγούμενα ζητάει ἀπό τόν πνευματικό τή διόρθωση τῶν ἡθῶν, μ' ἐκεῖνα πού ἔλεγε, δέν πρέπει νά ζεῖτε σύμφωνα μέ τίς ἐπιθυμίες τῆς σάρκας (ὅπως, γιά νά νικήσει ὁ πνευματικός τήν ἐπιθυμία, τήν ὀργή, τά χρήματα, τήν κενοδοξία, τή βασκανία), ἐδῶ ὅμως, ἀφοῦ τοῦ θύμισε ὅλη τή δωρεά, αὐτή πού δόθηκε, αὐτή πού πρόκειται νά δοθεῖ, καί ἀφοῦ τόν σήκωσε καί τόν ὕψωσε ψηλά μέ τίς ἐλπίδες, τόν τοποθέτησε κοντά στό Χριστό, καί τόν ἀπέδειξε συγκληρονόμο τοῦ Μονογενοῦς, μέ θάρρος πλέον τόν

Χριστοῦ, καὶ συγκληρονόμον ἀπέφηνε τοῦ μονογενοῦς, θαρρῶν αὐτὸν ἐξάγει λοιπὸν καὶ ἐπὶ τοὺς κινδύνους. Οὐδὲ γὰρ ἔστιν ἴσον τῶν ἐν ἡμῖν παθῶν περιγενέσθαι, καὶ τοὺς πειρασμοὺς ἐκείνους ὑπενεγκεῖν, τὰς μάστιγας, τὸν λιμόν, τὰς λεηλασίας, τὰ δεσμά, τὰς ἀλύσεις, τὰς ἀπαγωγάς· πολὺ γὰρ ταῦτα γενναιοτέρας δεῖται ψυχῆς καὶ νεανικωτέρας.

Καὶ ὄρα πῶς ὁμοῦ καὶ καταστέλλει καὶ ἐπαίρει τὸ φρόνημα τῶν ἀγωνιζομένων. Ὅταν γὰρ δείξῃ μείζονα τὰ ἔπαθλα τῶν πόνων, καὶ προτρέπει μειζόνως, καὶ οὐκ ἀφήσῃ μέγα φρονεῖν, ἅτε νικωμένους τῇ τῶν στεφάνων ἀντιδόσει. Καὶ ἀλλαχοῦ μὲν φησι, «τὸ γὰρ παραυτίκα ἐλαφρὸν τῆς θλίψεως καθ' ὑπερβολὴν εἰς ὑπερβολὴν αἰώνιον βάρος δόξης κατεργάζεται»· πρὸς γὰρ φιλοσοφωτέρους ἦν ὁ λόγος αὐτῶ· ἐνταῦθα δὲ κοῦφα μὲν αὐτὰ οὐ φησιν εἶναι, παραμυθεῖται δὲ αὐτὰ τῇ τῶν μελλόντων ἀντιδόσει, λέγων· «λογίζομαι γάρ, ὅτι οὐκ ἄξια τὰ παθήματα τοῦ νῦν καιροῦ». Καὶ οὐκ εἶπε, πρὸς τὴν μέλλουσαν ἄνεσιν, ἀλλ' ὁ πολλῶ μείζον ἦν, «πρὸς τὴν μέλλουσαν δόξαν». Ὅπου μὲν γὰρ ἄνεσις, οὐ πάντως καὶ δόξα· ὅπου δὲ δόξα, πάντως καὶ ἄνεσις. Εἶτα, ἐπειδὴ μέλλουσαν εἶπε, δείκνυσιν αὐτὴν ἤδη οὔσαν. Οὐ γὰρ εἶπεν ἔπρὸς τὴν μέλλουσαν ἔσεσθαι, ἀλλά, «πρὸς τὴν μέλλουσαν ἀποκαλυφθῆναι», ὡς καὶ νῦν οὔσαν μὲν, κρυπτομένην δέ· ὅπερ καὶ ἀλλαχοῦ σαφέστερον ἔλεγεν, ὅτι «Ἡ ζωὴ ἡμῶν κέκρυπται σὺν τῷ Χριστῷ ἐν τῷ Θεῷ». Θάρρει τοίνυν ὑπὲρ αὐτῆς· παρασκευάσται γὰρ ἤδη τοὺς σοὺς ἀναμένουσα πόνους. Εἰ δὲ τὸ μέλλειν σε λυπεῖ, αὐτὸ μὲν οὖν εὐφραίνει-
25 τω σε τοῦτο· τῷ γὰρ μεγάλη τις εἶναι καὶ ἄφατος, καὶ τὴν παροῦσαν ὑπερβαίνειν κατάστασιν, ἐκεῖ τεταμίνονται.

Οὐδὲ γὰρ ἀπλῶς τέθεικε, «τὰ παθήματα τοῦ νῦν καιροῦ», ἀλλ' ἵνα δείξῃ οὐχὶ ποιότητι μόνον, ἀλλὰ καὶ ποσότητι νικῶσαν ἐκείνην. Ταῦτα μὲν γὰρ οἷα ἂν ἦ τὰ παθήματα, τῷ παρόντι συγκε-
30 κλήρωται βίῳ, τὰ δὲ μέλλοντα ἀγαθὰ πρὸς τοὺς ἀθανάτους παρεκτείνεται αἰῶνας. Ἄπερ ἐπειδὴ κατὰ μέρος ἡμῖν εἶπεῖν οὐκ εἶχεν,

16. Β' Κορ. 4, 17.

17. Κολ. 3, 3.

ὀδηγεῖ καί στούς κινδύνους. Οὔτε βέβαια εἶναι τό ἴδιο νά νικήσουμε τά πάθη πού βρίσκονται μέσα μας, καί νά ὑποφέρουμε τούς πειρασμούς ἐκείνους, τίς μαστιγώσεις, τήν πείνα, τίς λεηλασίες, τίς φυλακίσεις, τίς ἀλυσίδες, τίς ἀρπαγές, γιατί αὐτά χρειάζονται πολύ πύ γενναία καί δυνατή ψυχή.

Καί πρόσεχε πῶς συγχρόνως συγκρατεῖ καί ἐξυψώνει τό φρόνημα ἐκείνων πού ἀγωνίζονται. Γιατί, ὅταν δείχνει μεγαλύτερα τά ἔπαθλα ἀπό τούς κόπους, τότε προτρέπει περισσότερο, καί δέν ἀφήνει νά μεγαλοφρονοῦν, ἐπειδή νικοῦνται μέ τήν ἀνταπόδοση τῶν βραβείων. Καί ἀλλοῦ βέβαια λέγει, «γιατί ἡ ἐλαφριά θλίψη πού περνάει γρήγορα προετοιμάζει σέ ὑπερβολικά μεγάλο βαθμό αἰώνιο βάρος δόξας»¹⁶, γιατί ὁ λόγος του ἀπευθυνόταν σέ φιλοσοφότερους ἀναγνώστες, ἐνῶ ἐδῶ δέ λέγει πῶς αὐτά εἶναι ἐλαφρά, τά ἀνακουφίζει ὁμως μέ τήν ἀνταπόδοση τῶν μελλοντικῶν, λέγοντας: «γιατί συμπεραίνω, ὅτι δέν εἶναι ἄξια τά παθήματα τοῦ τωρινοῦ καιροῦ». Καί δέν εἶπε, 'σέ σύγκριση πρός τή μελλοντική ἄνεση', ἀλλ' αὐτό πού ἦταν πολύ μεγαλύτερο, «σέ σύγκριση πρός τή μελλοντική δόξα». Γιατί, ὅπου βέβαια ὑπάρχει ἄνεση, δέν ὑπάρχει ὅπωςδήποτε καί δόξα, ὅπου ὁμως ὑπάρχει δόξα, ὅπωςδήποτε ὑπάρχει καί ἄνεση. Ἐπειτα, ἐπειδή εἶπε μελλοντική, ἀποδεικνύει πῶς αὐτή ἤδη ὑπάρχει. Γιατί, δέν εἶπε, σέ σύγκριση πρός ἐκείνη πού πρόκειται νά ὑπάρξει, ἀλλά, «σέ σύγκριση πρός ἐκείνη πού πρόκειται ν' ἀποκαλυφθεῖ», σάν νά ὑπάρχει καί τώρα βέβαια, ἀλλ' εἶναι κρυμμένη, πράγμα πού καί ἀλλοῦ πύ καθαρά ἔλεγε, ὅτι «ἡ ζωή μας εἶναι κρυμμένη μαζί μέ τό Χριστό στό Θεό»¹⁷. Νά ἔχεις λοιπόν ἐμπιστοσύνη γι' αὐτήν, γιατί ἔχει ἤδη ἐτοιμασθεῖ, περιμένοντας τούς δικούς σου κόπους. Ἐάν ὁμως σέ στενοχωρεῖ τό ὅτι εἶναι μελλοντική, αὐτό ἀκριβῶς ἄς σέ εὐχαριστεῖ, τό ὅτι δηλαδή εἶναι κάποια μεγάλη καί ἀνείπωτη, πού ὑπερβαίνει τήν παρούσα κατάσταση, καί εἶναι φυλαγμένη ἐκεῖ.

Οὔτε βέβαια ἀνέφερε τυχαῖα, «τά παθήματα τοῦ τωρινοῦ καιροῦ», ἀλλά γιά νά δείξει πῶς αὐτή δέν εἶναι ἀνώτερη ἀπό ἐκείνη στή ποιότητα μόνο, ἀλλά καί στήν ποσότητα. Γιατί τά παθήματα αὐτά ὅποια καί ἄν εἶναι, συνδέονται μέ τήν παρούσα ζωή, ἐνῶ τά μελλοντικά ἀγαθά ἐπεκτείνονται στούς ἀθάνατους αἰῶνες. Αὐτά τά ἀγαθά ἐπειδή δέν μποροῦσε νά τά πεῖ χωριστά, οὔτε νά τά παραστή-

οὐδὲ παραστήσαι λόγῳ, ἀπὸ τοῦ μάλιστα δοκοῦντος εἶναι παρ' ἡμῖν ἐπεράστου, τῆς δόξης, αὐτὰ ὠνόμασεν· ἡ γὰρ κορυφή τῶν ἀγαθῶν καὶ τὸ κεφάλαιον, τοῦτο εἶναι δοκεῖ. Ἐπαίρων δὲ καὶ ἐτέρως τὸν ἀκροατὴν, καὶ ἀπὸ τῆς κτίσεως ἐξογκοῖ τὸν λόγον, δύο 5 κατασκευάζων διὰ τῶν λεχθήσεσθαι μελλόντων, καὶ ὑπεροψίαν τῶν παρόντων, καὶ ἐπιθυμίαν τῶν μελλόντων· καὶ τρίτον μετὰ τούτων, μᾶλλον δὲ πρῶτον, τὸ δεῖξαι πῶς περισπούδαστον τῷ Θεῷ τὸ τῶν ἀνθρώπων γένος ἐστί, καὶ ἐν ὄσῃ τὴν φύσιν τὴν ἡμετέραν ἄγει τιμῇ. Μετὰ δὲ τούτων καὶ τὰ τῶν φιλοσόφων ἅπαντα 10 δόγματα τὰ περὶ τοῦ κόσμου τούτου συντεθέντα αὐτοῖς, ὡσπερ ἀράχνην τινὰ καὶ παίδων ἀθύρματα, ἐνὶ τούτῳ καταβάλλει τῷ δόγματι. Ἄλλ' ἵνα σαφέστερα ταῦτα γένηται, αὐτῆς τῆς ἀποστολικῆς ἐπακούσωμεν ῥήσεως.

5. «Ἡ γὰρ ἀποκαραδοκία τῆς κτίσεως», φησί, «τὴν ἀποκάλυψιν τῶν υἰῶν τοῦ Θεοῦ ἀπεκδέχεται. Τῇ γὰρ ματαιότητι ἡ κτίσις 15 ὑπετάγη, οὐχ ἔκοῦσα, ἀλλὰ διὰ τὸν ὑποτάζαντα ἐπ' ἐλπίδι». Ὁ γὰρ λέγει, τοιοῦτόν ἐστιν· ἡ κτίσις αὐτὴ σφόδρα ὠδίνει, ταῦτα ἀναμένουσα καὶ προσδοκῶσα τὰ ἀγαθὰ, ἅπερ εἰρήκαμεν νῦν· ἀποκαραδοκία γὰρ ἡ σφοδρὰ προσδοκία ἐστίν. Ὡστε δὲ ἐμφαντικώτερον 20 γενέσθαι τὸν λόγον, καὶ προσωποποιεῖ τὸν κόσμον ἅπαντα τοῦτον· ἅπερ καὶ οἱ προφηταὶ ποιοῦσι, ποταμοὺς κροτοῦντας χερσὶν εἰσάγοντες, καὶ βουνοὺς ἀλλομένους, καὶ τὰ ὄρη σκιρτῶντα· οὐχ ἵνα ταῦτα ἐμψυχα εἶναι νομίσωμεν, οὐδ' ἵνα λογισμὸν τινα δῶμεν αὐτοῖς, ἀλλ' ἵνα τὴν ὑπερβολὴν μάθωμεν τῶν ἀγαθῶν, ὡς καὶ τῶν 25 ἀναισθήτων αὐτῶν καθικνουμένην. Τοῦτο δὲ αὐτὸ καὶ ἐπὶ τῶν λυπηρῶν ποιοῦσι πολλάκις, εἰσάγοντες καὶ ἄμπελον θρηγοῦσαν, καὶ οἶνον, καὶ ὄρη, καὶ τὰ φατνώματα ὀλολύζοντα τοῦ ναοῦ, ἵνα καὶ ἐντεῦθεν πάλιν τὴν ὑπερβολὴν τῶν κακῶν ἐννοήσωμεν. Τούτους δὲ καὶ ὁ ἀπόστολος μιμούμενος, προσωποποιεῖ τὴν κτίσιν ἐνταῦθα, 30 καὶ φησι στενάζειν αὐτὴν καὶ ὠδίνειν· οὐκ ἐπειδὴ στεναγμοῦ τινος ἤκουσεν ἀπὸ γῆς καὶ οὐρανοῦ φερομένου, ἀλλ' ἵνα τῶν μελλόντων ἀγαθῶν ἐνδείξηται τὴν ὑπερβολὴν, καὶ τὴν ἐπιθυμίαν τῆς ἀπαλλαγῆς τῶν κατεχόντων κακῶν.

«Τῇ γὰρ ματαιότητι ἡ κτίσις ὑπετάγη, οὐχ ἔκοῦσα, ἀλλὰ διὰ

σει μέ τό λόγο, τά ὀνόμασε ἀπό ἐκεῖνο πού φαίνεται σέ μᾶς ἰδιαίτερα ἀξιαγάπητο, δηλαδή ἀπό τή δόξα. Γιατί ἡ κορυφή καί ἡ βάση τῶν ἀγαθῶν αὐτό θεωρεῖται πῶς εἶναι. Ἐξυψώνοντας ὁμως καί διαφορετικά τόν ἀκροατή, καί ἀπό τήν κτίση ἐξογκώνει τό λόγο, μέ σκοπό ν' ἀποδείξει μ' ἐκεῖνα πού πρόκειται νά λεχθοῦν δύο πράγματα, καί τήν περιφρόνηση τῶν παρόντων, καί τήν ἐπιθυμία τῶν μελλοντικῶν· καί τρίτο πράγμα μαζί μέ αὐτά, ἡ καλύτερα πρῶτο, τό νά δείξει πῶς εἶναι περιπόθητο στό Θεό τό γένος τῶν ἀνθρώπων καί σέ πόση τιμή ὀδηγεῖ τήν ἀνθρώπινη φύση. Μαζί ὁμως μέ αὐτά καί ὅλες τίς διδασκαλίες τῶν φιλοσόφων πού διατύπωσαν γιά τόν κόσμο αὐτόν, τίς καταρρίπτει σάν κάποια ἀράχνη καί παιδικά παιχνίδια, μέ τή μία αὐτή διδασκαλία. Ἀλλά γιά νά γίνουν σαφέστερα αὐτά, ἄς ἀκούσουμε μέ προσοχή τόν ἴδιο τόν ἀποστολικό λόγο.

5. «Γιατί ἡ κτίση περιμένει μέ λαχτάρα», λέγει, «τήν ἀποκάλυψη τῶν τέκνων τοῦ Θεοῦ. Γιατί καί ἡ κτίση ὑποδουλώθηκε στή ματαιότητα, ὄχι μέ τή θέλησή της, ἀλλ' ἐξ αἰτίας ἐκείνου πού τήν ὑποδούλωσε μέ κάποια ἐλπίδα». Ἐκεῖνο δηλαδή πού λέγει, σημαίνει τό ἐξῆς· ἡ κτίση αὐτή πονάει πάρα πολύ, ἐπειδή περιμένει καί προσδοκάει αὐτά τά ἀγαθά, πού εἶπαμε τώρα· γιατί ἀποκαταδοκία σημαίνει μεγάλη προσδοκία. Γιά νά γίνει ὁμως πῶς ἔντονος ὁ λόγος, προσωποποιεῖ καί ὅλο τόν κόσμο αὐτόν, πράγμα πού καί οἱ προφῆτες κάνουν, παρουσιάζοντας ποταμούς νά χειροκροτοῦν καί βουνά νά κινοῦνται καί τά ὄρη νά σκιρτοῦν, ὄχι γιά νά νομίσουμε πῶς αὐτά εἶναι ἔμψυχα, οὔτε γιά ν' ἀποδώσουμε κάποια σκέψη σ' αὐτά, ἀλλά γιά νά μάθουμε τήν ὑπερβολή τῶν ἀγαθῶν, ἐπειδή φθάνει καί σ' αὐτά τά ἀναίσθητα πράγματα. Τό ἴδιο ὁμως ἀκριβῶς κάνουν πολλές φορές καί στά λυπηρά, παρουσιάζοντας καί τό ἀμπέλι νά θρηνηῖ καί τό κρασί, καί τά ὄρη, καί τά φατνώματα τοῦ ναοῦ νά κραυγάζουν, γιά νά κατανοήσουμε καί ἀπό ἐδῶ πάλι τήν ὑπερβολή τῶν κακῶν. Αὐτούς λοιπόν μημεῖται καί ὁ ἀπόστολος καί προσωποποιεῖ τήν κτίση ἐδῶ καί λέγει πῶς στενάζει καί πονάει αὐτή, ὄχι γιατί ἀκούσε κάποιο στεναγμό νά βγαίνει ἀπό τή γῆ καί τόν οὐρανό, ἀλλά γιά νά παρουσιάσει τήν ὑπερβολή τῶν μελλοντικῶν ἀγαθῶν καί τήν ἐπιθυμία τῆς ἀπαλλαγῆς ἀπό τά κακά πού ἐπικρατοῦν.

«Γιατί ἡ κτίση ὑποδουλώθηκε στή ματαιότητα, ὄχι μέ τήν θέλησίν της, ἀλλ' ἐξ αἰτίας ἐκείνου πού τήν ὑποδούλωσε» (Ῥωμαίους 8, 20).

τὸν ὑποτάξαντα». Τί ἐστὶ, «τῆ ματαιότητι ἢ κτίσις ὑπετάγη»; Φθαρτὴ γέγονε. Τίνος ἔνεκεν καὶ διὰ τί; Διὰ σὲ τὸν ἄνθρωπον. Ἐπειδὴ γὰρ σῶμα ἔλαβες θνητὸν καὶ παθητὸν, καὶ ἡ γῆ κατάραν ἐδέξατο, καὶ ἀκάνθας ἤνεγκε καὶ τριβόλους. Ὅτι δὲ καὶ οὐρανὸς
 5 μετὰ τῆς γῆς παλαιούμενος πρὸς τὴν ἀμείνω λῆξιν ὕστερον μεταστήσεται, ἄκουσον τοῦ προφήτου λέγοντος· «Καταρχὰς σὺ, Κύριε, τὴν γῆν ἐθεμελίωσας, καὶ ἔργα τῶν χειρῶν σου εἰσὶν οἱ οὐρανοί. Αὐτοὶ ἀπολοῦνται, σὺ δὲ διαμένεις, καὶ πάντες ὡς ἱμάτιον παλαιωθήσονται, καὶ ὡσεὶ περιβόλαιον ἐλίξεις αὐτούς, καὶ ἀλλαγήσονται».
 10 Καὶ Ἡσαΐας δὲ τὰ αὐτὰ ἐμφαίνων ἔλεγεν· «Ἐμβλέψατε εἰς τὸν οὐρανὸν ἄνω, καὶ εἰς τὴν γῆν κάτω, ὅτι ὁ οὐρανὸς ὡς καπνὸς ἐστερεώθη, ἡ δὲ γῆ ὡς ἱμάτιον παλαιωθήσεται, οἱ δὲ κατοικοῦντες αὐτὴν ὥσπερ ταῦτα ἀπολοῦνται». Εἶδες πῶς ἐδούλευσε τῆ ματαιότητι ἢ κτίσις, πῶς καὶ ἐλευθερωθήσεται ἀπὸ τῆς φθορᾶς; Ὁ μὲν
 15 γὰρ φησιν, «ὡς ἱμάτιον ἐλίξεις αὐτούς, καὶ ἀλλαγήσονται», ὁ δὲ Ἡσαΐας, «οἱ δὲ κατοικοῦντες αὐτὴν ὥσπερ ταῦτα ἀπολοῦνται»· οὐ παντελῆ λέγων ἀπώλειαν· οὐδὲ γὰρ οἱ κατοικοῦντες αὐτὴν, τουτέστιν, οἱ ἄνθρωποι, τοιαύτην ὑποστήσονται· ἀλλὰ τὴν πρόσκαιρον, καὶ δι' αὐτῆς ἐπὶ τὴν ἀφθαρσίαν μεταστήσονται, ὥσπερ οὖν καὶ ἡ
 20 κτίσις. Ἄπερ ἅπαντα διὰ τοῦ εἶπεῖν, «ὡς ταῦτα», παρεδήλωσεν.

Ὅπερ οὖν καὶ ὁ Παῦλος προΐων φησι· τέως μέντοι περὶ τῆς δουλείας αὐτῆς διαλέγεται, καὶ δείκνυσι τίνος ἔνεκεν τοιαύτη γέγονε, καὶ τὴν αἰτίαν ἡμᾶς τίθησι. Τί οὖν; ἐπηρέασται δι' ἕτερον ταῦτα παθοῦσα; Οὐδαμῶς· καὶ γὰρ δι' ἐμὲ γέγονεν. Ἡ τοίνυν δι' ἐμὲ γενο-
 25 μένη πῶς ἂν ἀδικοῖτο εἰς ἐμὴν διόρθωσιν ταῦτα πᾶσχουσα; Ἄλλως δέ, τὸν τοῦ δικαίου καὶ ἀδίκου λόγον οὐδὲ κινεῖν ἐπὶ τῶν ἀψύχων καὶ ἀναισθήτων δεῖ. Ἄλλ' ὁ Παῦλος ἐπειδὴ αὐτὴν ἐπροσωποποίησεν, οὐδενὶ κέχρηται τούτων ὧν εἶπον, ἀλλ' ἑτέρω τινὶ λόγῳ, τὸν ἀκροατὴν ἐκ περιουσίας παραμυθήσασθαι σπεύδων. Ποίω δὲ
 30 τούτῳ; Τί λέγεις, φησί; κακῶς ἔπαθε διὰ σὲ καὶ φθαρτὴ γέγονεν; Ἄλλ' οὐδὲν ἠδίκηται· καὶ γὰρ ἀφθαρτος ἔσται διὰ σὲ πάλιν· τοῦτο γὰρ ἐστὶ τό, «ἐπ' ἐλπίδι». Ὅταν δὲ λέγῃ, «οὐχ ἔκοῦσα ὑπετάγη», οὐχ ἵνα κυρίαν γνώμης οὕσαν δείξῃ, τοῦτο λέγει, ἀλλ' ἵνα μάθῃς,

18. Ψαλμ. 101, 26-27.

19. Ἡσ. 51, 6.

νει, «τῇ ματαιότητι ἢ κτίσις ὑπετάγη»; Ἔγινε φθαρτή. Γιά ποιὰ αἰτία καί γιατί; Γιά σένα τόν ἄνθρωπο. Ἐπειδὴ λοιπόν ἔλαβες σῶμα θνητό καί παθητό, καί ἡ γῆ δέχτηκε κατάρα καί φύτρωσε ἀγκάθια καί τριβόλια. Τό ὅτι ὁμοῦς καί ὁ οὐρανός μαζί μέ τή γῆ, ὅταν παλιώσει, θά μεταβληθεῖ στό τέλος πρὸς τήν καλύτερη κατάληξη, ἄκουσε τόν προφήτη πού λέγει· «ἐσύ, Κύριε, στήν ἀρχή θεμελίωσες τή γῆ, καί ἔργα τῶν χειρῶν σου εἶναι οἱ οὐρανοί. Αὐτοί θά καταστραφοῦν, ἐσύ ὁμοῦς παραμένεις ὁ ἴδιος, καί ὅλοι θά παλιώσουν σάν ἔνδυμα, καί σάν πανωφόρι θά τοὺς γυρίσεις καί θ' ἀλλάξουν»¹⁸. Καί ὁ Ἡσαΐας πάλι δηλώνοντας τά ἴδια ἔλεγε· «κοιτάξτε στόν οὐρανό ἐπάνω καί στή γῆ κάτω, ὅτι ὁ οὐρανός σάν καπνός στερεώθηκε, ἐνῶ ἡ γῆ σάν ἔνδυμα θά παλιώσει, καί οἱ κάτοικοί της σάν αὐτά θά χαθοῦν»¹⁹. Εἶδες πῶς ὑποδουλώθηκε στή ματαιότητα ἢ κτίση, καί πῶς ἐπίσης θά ἐλευθερωθεῖ ἀπό τή φθορά; Γιατί ὁ Δαβίδ λέγει, «σάν ἔνδυμα θά τοὺς γυρίσεις, καί θ' ἀλλάξουν», ἐνῶ ὁ Ἡσαΐας, «καί οἱ κάτοικοί της σάν αὐτά θά χαθοῦν», χωρίς νά λέγει τήν ὀλοκληρωτική καταστροφή, γιατί οὔτε οἱ κάτοικοί της, δηλαδή οἱ ἄνθρωποι, θά πάθουν τέτοια καταστροφή, ἀλλά τήν προσωρινή ἐννοεῖ, καί μέ αὐτή θά μετατεθοῦν στήν ἀφθαρσία, ὅπως ἀκριβῶς λοιπόν καί ἡ κτίση. Ὅλα αὐτά τά ὑπαινίχθηκε μέ τό νά πεῖ, «σάν αὐτά».

Αὐτό ἀκριβῶς λοιπόν καί ὁ Παῦλος προχωρώντας λέγει. Πρῶτα ὁμοῦς μιλάει γιά τή δουλεία της, καί δείχνει γιά ποιό λόγο ἔγινε τέτοια, καί μᾶς ἀναφέρει τήν αἰτία. Τί λοιπόν; περιφρονήθηκε καί ἔπαθε αὐτά γιά ἄλλον; Καθόλου, γιατί πραγματικά γιά μένα ἔγινε τέτοια. Αὐτή λοιπόν πού ἔγινε γιά μένα τέτοια πῶς θά ἀδικοῦνταν, ἂν πάθαινε αὐτά γιά τή δική μου διόρθωση; Ἄλλωστε, τό λόγο γιά τό δίκαιο καί ἄδικο δέν πρέπει νά τόν ἐπεκτείνουμε στά ἄψυχα καί ἀναίσθητα. Ἄλλ' ὁ Παῦλος, ἐπειδὴ προσωποποίησε τήν κτίση, δέ χρησιμοποιεῖ τίποτε ἀπ' αὐτά πού εἶπα, ἀλλά κάποιον ἄλλο λόγο, σπεύδοντας νά παρηγορήσει πάρα πολύ τόν ἀκροατή. Ποιός λοιπόν εἶναι ὁ λόγος αὐτός; Τί λέγεις; λέγει· ἔπαθε κακά γιά σένα καί ἔγινε φθαρτή; Δέν ἔχει ἀδικηθεῖ ὁμοῦς καθόλου, γιατί καί ἀφθαρτη θά γίνει πάλι γιά σένα· γιατί αὐτό σημαίνει τό, «μέ τήν ἐλπίδα». Ὅταν ὁμοῦς λέγει, «δέν ὑποδουλώθηκε μέ τή θέλησή της», δέν τό λέγει αὐτό γιά νά δείξει, πῶς ἔχει δική της γνώμη, ἀλλά γιά νά μάθεις, ὅτι τά πάντα ἀνήκουν στή φροντίδα τοῦ Χριστοῦ, καί ὅτι τό κατόρθωμα αὐτό δέν ἀνήκει σ' ἐκείνη. Πές λοιπόν μέ ποιάν ἐλπί-

ὅτι τῆς τοῦ Χριστοῦ κηδεμονίας τὸ πᾶν ἐγένετο, οὐκ ἐκείνης κα-
τόρθωμα τοῦτο. Εἶπε δὴ ποία ἐλπίδι; «Ὅτι καὶ αὐτὴ ἢ κτίσις
ἐλευθερωθήσεται». Τί ἐστι, «καὶ αὐτὴ»; Οὐχὶ σὺ μόνος, ἀλλὰ καὶ ὁ
σοῦ ἐστι καταδεέστερον, καὶ οὐ μετέχει λογισμοῦ οὐδὲ αἰσθήσεως,
5 καὶ τοῦτό σοι κοινωνήσει τῶν ἀγαθῶν.

«Ἐλευθερωθήσεται γάρ», φησὶν, «ἀπὸ τῆς δουλείας τῆς
φθορᾶς»· τουτέστιν, οὐκέτι ἔσται φθαρτὴ, «ἀλλὰ ἀκολουθήσει τῇ
τοῦ σώματος εὐμορφία τοῦ σοῦ. Ὡσπερ γὰρ γενομένου φθαρτοῦ,
γέγονεν ἐκείνη τοιαύτη, οὕτως ἀφθάρτου καταστάντος, καὶ αὐτὴ
10 ἔψεται πάλιν. Ὅπερ οὖν καὶ δεικνὺς ἐπήγαγεν· «Εἰς τὴν ἐλευθε-
ρίαν τῆς δόξης τῶν τέκνων τοῦ Θεοῦ»· τουτέστι, διὰ τὴν ἐλευθε-
ρίαν. Καθάπερ γὰρ τιθηνὸς παιδίον τρέφουσα βασιλικόν, ἐπὶ τῆς
ἀρχῆς ἐκείνου γενομένου τῆς πατρικῆς, καὶ αὐτὴ συναπολαύει τῶν
ἀγαθῶν, οὕτω καὶ ἡ κτίσις, φησὶν. Ὅρᾳς τὸν ἄνθρωπον πανταχοῦ
15 προηγούμενον, καὶ δι' αὐτὸν ἅπαντα γινόμενα; Εἶδες πῶς καὶ πα-
ραμυθεῖται τὸν ἀγωνιζόμενον, καὶ δείκνυσι τὴν ἄφατον τοῦ Θεοῦ
φιλανθρωπίαν; Τί γὰρ ἀλγεῖς, φησὶν, ἐπὶ τοῖς πειρασμοῖς; Σὺ διὰ
σαυτὸν πάσχεις, ἢ κτίσις διὰ σέ. Οὐ παραμυθεῖται δὲ μόνον, ἀλλὰ
καὶ ἀξιώπιστα δείκνυσι τὰ λεγόμενα. Εἰ γὰρ ἢ κτίσις ἐλπίζει ἢ διὰ
20 σὲ πάντα γινομένη, πολλῶ μᾶλλον σὺ, δι' ὃν ἢ κτίσις ἀπολαύειν
μέλλει τῶν ἀγαθῶν ἐκείνων. Οὕτω καὶ οἱ ἄνθρωποι, τοῦ υἱοῦ μέλ-
λοντος ἐπ' ἀξιώματος φαίνεσθαι, καὶ τοὺς δούλους λαμπροτέραν
ἐνδύουσι στολὴν εἰς τὴν τοῦ παιδὸς δόξαν· ὡσπερ οὖν καὶ ὁ Θεὸς
τὴν κτίσιν ἀφθαρσίᾳ περιβαλεῖ εἰς τὴν ἐλευθερίαν τῆς δόξης τῶν
25 τέκνων.

6. «Οἶδαμεν γάρ, ὅτι πᾶσα ἢ κτίσις συστενάζει καὶ συνωδίνει
ἄχρι τοῦ νῦν». Εἶδες πῶς ἐντρέπει τὸν ἀκροατὴν, μονονουχὶ λέγων·
μὴ γένη τῆς κτίσεως χείρων, καὶ τοῖς παροῦσιν ἐμφιλοχωρήσης;
Οὐ γὰρ μόνον αὐτῶν ἀντέχεσθαι οὐ δεῖ, ἀλλὰ καὶ στενάζειν ἐπὶ τῇ
30 μελλήσει τῆς ἐντεῦθεν ἀποδημίας. Εἰ γὰρ ἢ κτίσις τοῦτο ποιεῖ,
πολλῶ μᾶλλον σὲ δίκαιον τοῦτο ἐπιδείκνυσθαι τὸν λόγῳ τετιμημέ-
νον. Ἄλλ' οὐπω τοῦτο μέγα εἰς ἐντροπὴν· διόπερ ἐπήγαγεν· «Οὐ
μόνον δέ, ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ τὴν ἀπαρχὴν τοῦ Πνεύματος ἔχοντες, καὶ

δα; «Ὅτι καί αὐτή ἡ κτίσις θά ἐλευθερωθεῖ». Τί σημαίνει, «κατ' αὐτή»; Ὅχι μόνο ἐσύ, ἀλλά καί ἐκεῖνο πού εἶναι κατώτερό σου, καί δέν ἔχει λογικό καί αἴσθησι, καί αὐτό θά συμμετάσχει μαζί σου στά ἀγαθά.

«Γιατί θά ἐλευθερωθεῖ», λέγει, «ἀπό τήν ὑποδούλωσι στή φθορά». Δηλαδή, δέ θά εἶναι πιά φθαρτή, ἀλλά θ' ἀκολουθήσει τήν ὁμορφιά τοῦ δικοῦ σου σώματος. Γιατί, ὅπως ἀκριβῶς, ὅταν ἐκεῖνο ἔγινε φθαρτό, ἔγινε ἐκείνη τέτοια, ἔτσι, ἀφοῦ γίνει ἄφθαρτο, θ' ἀκολουθήσει καί αὐτή πάλι. Αὐτό ἀκριβῶς λοιπόν γιά νά δείξει, πρόσθεσε· «στήν ἐλευθερία τῆς δόξας τῶν τέκνων τοῦ Θεοῦ»· δηλαδή, γιά τήν ἐλευθερία. Γιατί, ὅπως ἡ τροφός πού ἀνατρέφει παιδί τοῦ βασιλιᾶ, ὅταν λάβει αὐτό τήν ἐξουσία τοῦ πατέρα του, ἀπολαμβάνει καί αὐτή μαζί τά ἀγαθά, ἔτσι καί ἡ κτίσις, λέγει. Βλέπεις ὅτι παντοῦ ὁ ἄνθρωπος ἔχει τήν πρώτη θέση, καί γι' αὐτόν γίνονται τά πάντα; Εἶδες πῶς καί παρηγορεῖ ἐκεῖνον πού ἀγωνίζεται, καί δείχνει τήν ἀπερίγραπτη φιλανθρωπία τοῦ Θεοῦ; Γιατί λοιπόν λυπᾶσαι, λέγει γιά τούς πειρασμούς; Ἐσύ ὑποφέρεις γιά τόν ἑαυτό σου, ἡ κτίσις γιά σένα. Δέν παρηγορεῖ ὅμως μόνο, ἀλλ' ἀποδεικνύει καί ἀξιόπιστα τά λεγόμενα. Γιατί, ἂν ἐλπίζει ἡ κτίσις, ἡ ὁποία τά πάντα γίνεται γιά σένα, πολύ περισσότερο πρέπει νά ἐλπίζεις ἐσύ, γιά τό ὁποῖο ἡ κτίσις πρόκειται ν' ἀπολαμβάνει τά ἀγαθά ἐκεῖνα. Ἐτσι καί οἱ ἄνθρωποι, ὅταν ὁ υἱός πρόκειται ν' ἀνεβεῖ σέ κάποιο ἀξίωμα, καί τούς δούλους ντύνουν μέ λαμπρότερη στολή ἀνάλογη πρός τή δόξα τοῦ παιδιοῦ. Κατά τόν ἴδιο λοιπόν τρόπο καί ὁ Θεός θά ντύσει μέ ἀφθαρσία τήν κτίσις ἀνάλογα πρός τήν ἐλευθερία τῆς δόξας τῶν τέκνων του.

6. «Γιατί γνωρίζουμε, ὅτι ὅλη μαζί ἡ κτίσις στενάζει καί πονάει μέχρι τώρα». Εἶδες πῶς ἐλέγχει τόν ἀκροατή, λέγοντας σχεδόν, νά μή γίνεις χειρότερος ἀπό τήν κτίσις καί νά μήν ἀφοσιωθεῖς στά παρόντα; Γιατί ὄχι μόνο δέν πρέπει νά προσηλώνεσαι σ' αὐτά, ἀλλά καί νά στενάξεις γιά τήν ἀργοπορία τῆς ἀποδημίας σου ἀπό τή γῆ. Γιατί, ἂν ἡ κτίσις κάνει αὐτό, πολύ περισσότερο εἶναι δίκαιο νά δείχνεις αὐτό ἐσύ, πού ἔχεις τιμηθεῖ μέ τό λογικό. Ἀλλά δέν εἶναι ἀκόμα αὐτό μεγάλο γιά νά τούς κάνει νά ντραποῦν· γι' αὐτό ἀκριβῶς πρόσθεσε· «καί ὄχι μόνο ἡ κτίσις, ἀλλά καί μεῖς οἱ ἴδιοι, πού ἔχουμε

ἡμεῖς αὐτοὶ ἐν ἑαυτοῖς στενάζομεν»· τουτέστι, τῶν μελλόντων ἤδη γευσάμενοι. Κἄν γὰρ σφόδρα λίθινός τις ἦ, φησὶν, ἱκανὰ τὰ δοθέντα ἤδη διαναστῆσαι τε αὐτόν, καὶ τῶν παρόντων ἀπαγαγεῖν, καὶ πρὸς τὰ μέλλοντα πτερῶσαι διπλῆ, καὶ τῷ μεγάλα εἶναι τὰ δεδομένα, 5 καὶ τῷ τοσαῦτα καὶ τηλικοῦτα ἀπαρχὴν εἶναι. Εἰ γὰρ ἡ ἀπαρχὴ τοσαύτη, ὡς δι' αὐτῆς καὶ ἀμαρτημάτων ἀπαλλαγῆναι, καὶ δικαιοσύνης ἐπιτυχεῖν καὶ ἀγιασμοῦ, τοὺς δὲ τότε καὶ δαίμονας ἐλαύνειν καὶ νεκροὺς ἐγείρειν διὰ σκιᾶς καὶ ἱματίων· ἐνόησον τὸ ὄλον ἡλίκον. Καὶ εἰ ἡ κτίσις, ἡ νοῦ καὶ λόγου ἐστερημένη, οὐδὲν τούτων εἰδυῖα 10 στενάζει, πολλῶ μᾶλλον ἡμεῖς.

Εἶτα, ἵνα μὴ δῶ τοῖς αἰρετικοῖς λαβὴν, καὶ δόξῃ τὰ παρόντα διαβάλλειν, στενάζομεν, φησὶν, οὐ τῶν παρόντων κατηγοροῦντες, ἀλλὰ τῶν μειζόνων ἐφιέμενοι· τοῦτο γὰρ ἐδήλωσεν εἰπὼν, «υἰοθεσίαν ἀπεκδεχόμενοι». Τί λέγεις, εἰπέ μοι; Ἐνω καὶ κάτω συνεχῶς 15 ἔστρεφες, καὶ ἐβόας λέγων, ὅτι ἤδη γεγόναμεν υἱοί, καὶ νῦν ἐν ἐλπίσι τιθεῖς τουτὶ τὸ ἀγαθόν, γράφων ὅτι ἐκδέχεσθαι αὐτὴν δεῖ; Τοῦτο τοίνυν διορθούμενος τῇ ἐπαγωγῇ, λέγει· «τὴν ἀπολύτρωσιν τοῦ σώματος ἡμῶν»· τουτέστι, τὴν ἀπηρτισμένην δόξαν. Νῦν μὲν γὰρ ἐν ἀδήλω τὰ ἡμέτερα ἔστηκεν ἕως ἐσχάτης ἀναπνοῆς· πολλοὶ 20 γὰρ ὄντες υἱοί, γεγόναμεν κύνες καὶ αἰχμάλωτοι. Ἐν δὲ μετὰ χρηστῆς καταλύσωμεν ἐλπίδος, τότε ἀκίνητος ἡ δωρεά, καὶ σαφέστερα καὶ μείζων, οὐκέτι τὴν ἀπὸ τοῦ θανάτου καὶ τῆς ἀμαρτίας δεδοικυῖα μεταβολὴν. Τότε οὖν βεβαία ἔσται ἡ χάρις, ὅταν καὶ τὸ σῶμα ἡμῶν ἀπαλλαγῇ θανάτου καὶ τῶν μυρίων παθῶν. Τοῦτο 25 γὰρ ἔστιν ἀπολύτρωσις, οὐχ ἀπλῶς λύτρωσις, ἀλλ' ὥστε μηκέτι πάλιν ὑποστρέψαι ἐπὶ τὴν προτέραν αἰχμαλωσίαν.

Ἴνα γὰρ μὴ ἀπορῆς δόξαν ἀκούων συνεχῶς, καὶ μηδὲν σαφῶς ἐπιστάμενος, ἐκ μέρους σοι παρανοίγει τὰ μέλλοντα, τὸ σῶμά σοι μεταβάλλων, καὶ τὴν κτίσιν αὐτῷ συμμεταβάλλων ἅπασαν· ὁ 30 καὶ ἀλλαχοῦ σαφέστερον ἐδήλωσεν εἰπὼν, «ὅς μετασχηματίσει τὸ

τήν ἀπαρχή τοῦ Πνεύματος, στενάζουμε μέσα μας». Δηλαδή, ἔχουμε ἤδη γευθεῖ τά μελλοντικά. Καί ἂν ἀκόμη λοιπόν κάποιος εἶναι ἀναίσθητος σάν πέτρα, λέγει, εἶναι ἀρκετά αὐτά πού δόθηκαν ἤδη ὥστε καί νά τοῦ κινήσουν τό ἐνδιαφέρον, καί νά τόν ἀπομακρύνουν ἀπό τά παρόντα, καί νά τόν διεγείρουν πρὸς τά μελλοντικά μέ διπλό τρόπο, καί μέ τό ὅτι εἶναι μεγάλα αὐτά πού δόθηκαν, καί μέ τό ὅτι τόσο πολλά καί τόσο μεγάλα εἶναι ἐκεῖνα πού ἀποτελοῦν τήν ἀπαρχή. Γιατί, ἂν ἡ ἀπαρχή εἶναι τόσο μεγάλη, ὥστε μ' αὐτή καί ν' ἀπαλλαγοῦμε ἀπό τά ἁμαρτήματα, καί νά ἐπιτύχουμε τή δικαίωση καί τόν ἁγιασμό, καί ἀκόμα αὐτοί πού ἔζησαν τότε καί δαίμονες νά διώχνουν καί νεκρούς ν' ἀνασταίνουν μέ τή σκιά καί τά ροῦχα τους, σκέψου πόσο εἶναι τό ὄλο. Καί ἂν ἡ κτίση, πού δέν ἔχει νοῦ καί λόγο, χωρίς νά γνωρίζει τίποτε ἀπ' αὐτά στενάζει, πολύ περισσότερο πρέπει νά στενάζουμε ἑμεῖς.

Ἔπειτα, γιά νά μή δώσει ἀφορμή στοὺς αἰρετικούς καί φανεῖ πῶς κατηγορεῖ τά παρόντα, στενάζουμε, λέγει, ὄχι γιατί κατηγοροῦμε τά παρόντα, ἀλλά γιατί ποθοῦμε τά μεγαλύτερα. Γιατί αὐτό δήλωσε λέγοντας· «καθὼς περιμένουμε τήν υἰοθεσία». Τί λέγεις; πές μου. Παντοῦ συνέχεια ἐπαναλάμβανες καί φώναζες λέγοντας, ὅτι ἤδη ἔχουμε γίνει υἱοί, καί τώρα σέ ἐλπίδες στηρίζεις αὐτό ἐδῶ τό ἀγαθό, γράφοντας ὅτι πρέπει νά τήν περιμένουμε; Αὐτό λοιπόν διορθώνοντας μέ τά ὅσα προσθέτει στή συνέχεια, λέγει· «τήν ἀπολύτρωση τοῦ σώματός μας»· δηλαδή, τήν τέλεια δόξα. Τώρα δηλαδή τά δικά μας εἶναι ἀβέβαια μέχρι τή τελευταία ἀναπνοή μας, γιατί πολλοί, ἂν καί εἴμαστε υἱοί, ἔχουμε γίνει σκύλοι καί αἰχμάλωτοι. Ἐάν ὁμως πεθάνουμε μέ ἀγαθή ἐλπίδα, τότε ἡ δωρεά θά εἶναι σταθερή, σαφέστερη καί μεγαλύτερη, χωρίς νά φοβᾶται πιά τή μεταβολή ἀπό τό θάνατο καί τήν ἁμαρτία. Τότε λοιπόν θά εἶναι βέβαιη ἡ χάρη, ὅταν καί τό σῶμα μας ἀπαλλαγεῖ ἀπό τό θάνατο καί τά ἄπειρα πάθη. Γιατί αὐτό σημαίνει ἀπολύτρωση, ὄχι ἀπλῶς λύτρωση, ἀλλά μή ἐπιστροφή ποτέ πλέον στήν προηγούμενη αἰχμαλωσία.

Ἄλλά γιά νά μήν ἀπορεῖς, ἀκούοντας δόξα συνέχεια καί μή γνωρίζοντας τίποτε μέ σαφήνεια, σοῦ φανερώνει σιγά-σιγά τά μελλοντικά, μεταβάλλοντας τό σῶμα σου καί μεταβάλλοντας μαζί μ' αὐτό καί τήν κτίση ὄλη, πράγμα πού καί ἄλλοῦ πῶς καθαρά δήλωσε λέγο-

σῶμα τῆς ταπεινώσεως ἡμῶν εἰς τὸ γενέσθαι σύμμορφον τῷ σώματι τῆς δόξης αὐτοῦ». Καὶ ἐτέρωθι πάλιν γράφων ἔλεγεν, «ὅταν δὲ τὸ θνητὸν τοῦτο ἐνδύσῃται ἀθανασίαν, τότε γενήσεται ὁ λόγος ὁ γεγραμμένος· κατεπόθη ὁ θάνατος εἰς νῖκος». Δεικνὺς δέ, 5 ὅτι μετὰ τῆς φθορᾶς τοῦ σώματος καὶ ἡ τῶν βιωτικῶν πραγμάτων κατάστασις οἰχήσεται, ἔγραφε πάλιν ἀλλαχοῦ· «Παράγει γὰρ τὸ σχῆμα τοῦ κόσμου τούτου».

7. «Τῇ γὰρ ἐλπίδι ἐσώθημεν», φησίν. Ἐπειδὴ γὰρ τῇ τῶν μελλόντων ἐνδιέτριψεν ὑποσχέσει, ἐδόκει δὲ τοῦτο λυπεῖν τὸ ἀσθενέ- 10 στερον ἀκροατὴν, εἶγε ἐν ἐλπίσι τὰ ἀγαθὰ, πρότερον κατασκευάσας, ὅτι τῶν παρόντων καὶ ὀρωμένων ἐστὶ σαφέστερα, καὶ πολλὰ περὶ τῶν ἤδη διδομένων δωρεῶν διαλεχθεὶς, καὶ δείξας ὅτι καὶ ἀπαρχὴν ἐκείνων ἐλάβομεν τῶν ἀγαθῶν, ἵνα μὴ πάντα ἐνταῦθα ζητῶμεν, καὶ τὴν εὐγένειαν ἡμῶν προδῶμεν τὴν ἀπὸ τῆς πίστεως, 15 φησί· «τῇ γὰρ ἐλπίδι ἐσώθημεν». Ὁ δὲ λέγει, τοιοῦτόν ἐστιν· οὐ δεῖ πάντα ἐνταῦθα ζητεῖν, ἀλλὰ καὶ ἐλπίζειν. Τοῦτο γὰρ μόνον εἰσηνέγκαμεν· τῷ Θεῷ τὸ δῶρον, τὸ πιστεῦσαι αὐτῷ τὰ μέλλοντα ἐπαγγειλαμένῳ, καὶ διὰ ταύτης μόνον ἐσώθημεν τῆς ὁδοῦ. Ἄν τοίνυν αὐτὴν ἀπολέσωμεν, τὸ πᾶν τῆς ἡμετέρας εἰσφορᾶς ἀπώλεσα- 20 μεν. Ἐρωτῶ γὰρ σε, φησίν, οὐχὶ μυρίων ὑπεύθυνος ἦς κακῶν; οὐχὶ ἀπεγνωσμένος; οὐχὶ ἀποφάσει ὑποκείμενος; οὐχὶ πάντες ἠτόνουν πρὸς τὴν σωτηρίαν τὴν σὴν; Τί οὖν σε ἔσωσε; Τὸ εἰς τὸν Θεὸν ἐλπίσαι μόνον, καὶ πιστεῦσαι αὐτῷ περὶ ὧν ἐπηγγείλατό τε καὶ ἔδωκε· καὶ πλεον οὐδὲν ἔσχες εἰσενεγκεῖν. Εἰ τοίνυν αὕτη σε ἔσωσε, 25 ταύτην κάτεχε καὶ νῦν. Ἡ γὰρ τοσαῦτά σοι παρασχοῦσα ἀγαθὰ, εὐδελον ὅτι οὐδὲ περὶ τῶν μελλόντων σε ψεύσεται.

Ὅπου γὰρ νεκρὸν λαβοῦσα καὶ ἀπολωλότα καὶ αἰχμάλωτον καὶ ἐχθρόν, φίλον ἐποίησε καὶ υἷον καὶ ἐλεύθερον καὶ δίκαιον καὶ συγκληρονόμον, καὶ τοσαῦτα παρέσχεν, ὅσα μηδὲ προσεδόκησέ τις 30 ποτέ, πῶς μετὰ τὴν τοσαύτην φιλοτιμίαν τε καὶ οἰκείωσιν προήσεται σε ἐν τοῖς ἐξῆς; Μὴ τοίνυν μοι λέγε, πάλιν ἐλπίδες, πάλιν προσδοκίαι, πάλιν πίστις. Οὕτω γὰρ ἐξ ἀρχῆς ἐσώθης, καὶ ταύτην τὴν

20. Φίλιπ. 3, 21.

21. Α' Κορ. 15, 54.

22. Α' Κορ. 7, 31.

ντας· «ὁ ὁποῖος θά μεταφορφώσει τό ταπεινό μας σῶμα, ὥστε νά λάβει τήν ἴδια μορφή μέ τό ἔνδοξο σῶμα του»²⁰. Καί ἄλλοῦ πάλι γράφοντας ἔλεγε, «Καί ὅταν τό θνητό αὐτό ντυθεῖ τήν ἀθανασία, τότε θά ἐκπληρωθεῖ ὁ λόγος πού εἶναι γραμμένος· καταβροχθίσθηκε ὁ θάνατος καί νικήθηκε»²¹. Γιά νά δείξει ὁμως, ὅτι μαζί μέ τή φθορά τοῦ σώματος θά ἐξαφανισθεῖ καί ἡ κατάστασις τῶν βιοτικῶν πραγμάτων, ἔγραφε πάλι ἄλλοῦ· «γιατί ἐξαφανίζεται ἡ μορφή τοῦ κόσμου αὐτοῦ»²².

7. «Γιατί», λέγει, «μέ τήν ἐλπίδα αὐτή σωθήκαμε». Ἐπειδή δηλαδή ἀσχολήθηκε μέ τήν ὑπόσχεσις τῶν μελλοντικῶν, φαινόταν ὁμως ὅτι αὐτό λυποῦσε τόν πῶς ἀδύνατο στήν πίστιν ἀκροατή, ἀφοῦ βέβαια τά ἀγαθά βρίσκονταν σέ ἐλπίδες, πρῶτα ἀφοῦ ἀπέδειξε, ὅτι εἶναι σαφέστερα ἀπό τά παρόντα καί τά ὄρατά, καί ἀφοῦ εἶπε πολλά γιά τίς δωρεές πού ἤδη δόθηκαν, καί ἀφοῦ ἔδειξε ὅτι λάβαμε καί τήν ἀπαρχή ἐκείνων τῶν ἀγαθῶν, γιά νά μή τά ζητοῦμε ὅλα ἐδῶ, καί προδώσουμε τήν εὐγενική μας καταγωγή πού προέρχεται ἀπό τήν πίστιν, λέγει· «γιατί μέ τήν ἐλπίδα αὐτή σωθήκαμε». Αὐτό πού λέγει, σημαίνει τό ἐξῆς· δέν πρέπει νά τά ζητοῦμε ὅλα ἐδῶ, ἀλλά καί νά τά ἐλπίζουμε. Γιατί αὐτό τό δῶρο μόνο προσφέραμε στό Θεό, τό νά πιστέψουμε δηλαδή σ' αὐτόν πού ὑποσχέθηκε τά μελλοντικά, καί μ' αὐτόν τόν τρόπο μόνο σωθήκαμε. Ἐάν λοιπόν χάσουμε τήν ἐλπίδα, χάσαμε τό σύνολο τῆς δικῆς μας εἰσφορᾶς. Γιατί σ' ἐρωτῶ, λέγει, δέν ἦσαν ὑπεύθυνος γιά ἄπειρα κακά; δέν ἦσαν ἀπελπισμένος; δέν ἦσαν σέ κρίσις; δέν ἦταν ὅλοι ἀνίκανοι γιά τή σωτηρία σου; τί λοιπόν σ' ἔσωσε; Τό νά ἐλπίσῃς μόνο στό Θεό καί νά πιστέψῃς σ' αὐτόν γι' αὐτά πού ὑποσχέθηκε καί ἔδωσε· περισσότερο δέν μποροῦσες νά προσφέρῃς τίποτε. Ἐάν λοιπόν αὐτή σ' ἔσωσε, αὐτήν νά κατέχεις καί τώρα. Γιατί αὐτή πού σοῦ πρόσφερε τόσα ἀγαθά, εἶναι ὀλοφάνερο πῶς οὔτε γιά τά μελλοντικά θά σέ ξεγελάσει.

Ἄφοῦ λοιπόν σέ παρέλαβε νεκρό καί χαμένο καί ἀιχμάλωτο καί ἐχθρό, καί σ' ἔκαμε φίλο καί υἱό καί ἐλεύθερο καί δίκαιο καί συγκληρονόμο, καί πρόσφερε τόσα ἀγαθά, ὅσα δέν ἔλπισε ποτέ κανεῖς, πῶς ὕστερα ἀπό τήν τόσο μεγάλη καί γενναιοδωρία καί συμπάθεια θά σέ ἐγκαταλείψει στό μέλλον; Μή μοῦ λέγῃς λοιπόν, πάλι ἐλπίδες, πάλι προσδοκίαι, πάλι πίστιν. Γιατί ἔτσι σώθηκες ἀπό τήν ἀρχή, καί αὐτή τήν προῖκα πρόσφερες μόνο στό νυμφίον. Νά τήν κρατᾷς λοιπόν

προϊκα εἰσήνεγκας τῷ νυμφίῳ μόνον. Κάτεχε τοίνυν αὐτὴν καὶ δια-
 τήρει. Ἄν γὰρ ἐνταῦθα πάντα ἀπαιτῆς, ἀπώλεσάς σου τὸ κατόρ-
 θωμα, δι' οὗ λαμπρὸς ἐγένου. Διὸ ἐπάγει λέγων· «Ἐλπίς δὲ βλεπο-
 μένη, οὐκ ἔστιν ἐλπίς· ὁ γὰρ βλέπει τις, τί καὶ ἐλπίζει; Εἰ δὲ ὁ οὐ
 5 βλέπομεν, ἐλπίζομεν, δι' ὑπομονῆς ἀπεκδεχόμεθα». Τουτέστιν· εἰ
 πάντα ἐνταῦθα μέλλεις ζητεῖν, τίς χρεία ἐλπίδος; Τί οὖν ἐστιν ἐλ-
 πίς; Τὸ τοῖς μέλλουσι θαρρεῖν. Τί γὰρ μέγα αἰτεῖ παρὰ σοῦ ὁ Θεός,
 αὐτὸς ὀλόκληρα οἴκοθεν διδοὺς τὰ ἀγαθὰ; Ἐν αἰτεῖ παρὰ σοῦ μό-
 νον, ἐλπίδα, ἵνα ἔχῃς τι καὶ αὐτὸς συνεισενεγκεῖν εἰς τὴν σὴν
 10 σωτηρίαν ὅπερ οὖν καὶ αἰνιττόμενος ἐπήγαγεν, «εἰ δὲ ὁ οὐ βλέπο-
 μεν, ἐλπίζομεν, δι' ὑπομονῆς ἀπεκδεχόμεθα». Ὡσπερ γὰρ τὸν πο-
 νοῦντα καὶ ταλαιπωρούμενον καὶ μυρία κάμνοντα, οὕτω καὶ τὸν
 ἐλπίζοντα ὁ Θεὸς στεφανοῖ. Τὸ γὰρ τῆς ὑπομονῆς ὄνομα ἰδρώτων
 ἐστὶν ὄνομα καὶ καρτερίας πολλῆς. Ἀλλ' ὁμως ἐχαρίσατο καὶ τοῦ-
 15 το τῷ ἐλπίζοντι, ἵνα παραμυθῆσθαι τὴν ἀποκαμουῖσαν ψυχὴν.

8. Εἶτα δείκνυσιν, ὅτι καὶ πρὸς τὸ κοῦφον τοῦτο πολλῆς ἀπο-
 λαύομεν βοήθειας, λέγων· «ὡσαύτως δὲ καὶ τὸ Πνεῦμα συναντι-
 λαμβάνεται ταῖς ἀσθενείαις ἡμῶν». Τὸ μὲν γὰρ γίνεται σόν, τὸ τῆς
 ὑπομονῆς, τὸ δὲ τῆς τοῦ Πνεύματος χορηγίας, εἷς τε τὴν ἐλπίδα σε
 20 ἀλείφοντος, καὶ δι' αὐτῆς πάλιν τοὺς πόνους κουφίζοντος. Εἶτα, ἵνα
 μάθῃς, ὅτι οὐκ ἐν τοῖς πόνοις σοι μόνον καὶ τοῖς κινδύνοις παρέ-
 στηκεν αὕτη ἢ χάρις, ἀλλὰ καὶ ἐν τοῖς εὐκολωτάτοις δοκοῦσιν εἶναι
 συμπράττει, καὶ πανταχοῦ τὴν παρ' ἑαυτῆς εἰσφέρει συμμαχίαν,
 ἐπήγαγε λέγων· «τὸ γὰρ τί προσευζώμεθα καθ' ὃ δεῖ, οὐκ οἶδα-
 25 μεν». Ταῦτα δὲ ἔλεγε, τὴν τε πολλὴν τοῦ Πνεύματος πρόνοιαν ἐμ-
 φαίνων τὴν περὶ ἡμᾶς, καὶ παιδεύων αὐτούς, μὴ πάντως ἐκεῖνα νο-
 μίζειν εἶναι συμφέροντα, ἀ τῶν λογισμοῖς φαίνεται τοῖς ἀνθρωπί-
 νοις. Ἐπειδὴ γὰρ εἰκὸς αὐτοὺς μαστιζομένους, ἐλαυνομένους, μυρία
 πάσχοντας δεινά, ἄνεσιν ζητεῖν, καὶ ταύτην αἰτεῖν παρὰ τοῦ Θεοῦ
 30 τὴν χάριν, καὶ νομίζειν αὐτοῖς λυσιτελεῖν, λέγει· μὴ πάντως τὰ δο-
 κοῦντα ὑμῖν εἶναι συμφέροντα, ταῦτα καὶ εἶναι νομίζετε. Καὶ γὰρ

αὐτήν καί νά τή διατηρεῖς. Γιατί, ἂν τά ἀπαιτεῖς ὅλα ἐδῶ, ἔχασες τό κατόρθωμά σου, μέ τό ὁποῖο ἔγινες λαμπρός. Γι' αὐτό προσθέτει καί λέγει· «Ἐλπίδα ὅμως πού τή βλέπει κανεῖς, δέν εἶναι ἐλπίδα· γιατί νά ἐλπίζει κανεῖς γιά ἐκεῖνο πού βλέπει ἤδη; Ἄλλ' ἐάν ἐλπίζουμε γιά ἐκεῖνο πού δέ βλέπουμε, μέ ὑπομονή τό περιμένουμε». Δηλαδή, ἐάν πρόκειται νά τά ζητᾶς ὅλα ἐδῶ, ποιά ἀνάγκη ὑπάρχει γιά ἐλπίδα; Τί λοιπόν σημαίνει ἐλπίδα; Τό νά ἔχεις θάρρος γιά τά μελλοντικά. Γιατί τί μεγάλο ζητάει ἀπό σένα ὁ Θεός, αὐτός πού ἀπό ἄμωστος του ἔδωσε ὀλόκληρα τά ἀγαθά; Ἐνα ζητάει μόνο ἀπό σένα, ἐλπίδα, γιά νά ἔχεις κάτι καί ἐσύ ὁ ἴδιος νά συνεισφέρεις γιά τή σωτηρία σου, πράγμα λοιπόν πού γιά νά δείξει ὅτι ὑπονοεῖ, πρόσθεσε, «ἀλλ' ἐάν ἐλπίζουμε γιά ἐκεῖνο πού δέ βλέπουμε, τό περιμένουμε μέ ὑπομονή». Γιατί, ὅπως ὁ Θεός στεφανώνει ἐκεῖνον πού κοπιᾶζει καί ταλαιπωρεῖται καί ὑποφέρει ἄπειρα κακά, ἔτσι στεφανώνει καί ἐκεῖνον πού ἐλπίζει. Γιατί τό ὄνομα τῆς ὑπομονῆς εἶναι ὄνομα ἰδρώτων καί μεγάλης καρτερίας. Ἄλλ' ὅμως καί αὐτό τό χάρισε σ' ἐκεῖνον πού ἐλπίζει, γιά νά παρηγορήσει τήν ψυχή πού κουράστηκε πολύ.

8. Ἐπειτα δείχνει, ὅτι καί γι' αὐτό τό ἐλαφρό πράγμα ἀπολαμβάνουμε μεγάλη βοήθεια, λέγοντας· «κατά τόν ἴδιο τρόπο καί τό Πνεῦμα μᾶς βοηθάει στίς ἀδυναμίες μας». Τό ἕνα λοιπόν γίνεται δικό σου, δηλαδή ἡ ὑπομονή, ἐνῶ τό ἄλλο εἶναι ἀποτέλεσμα τῆς χορηγίας τοῦ Πνεύματος, πού σέ προετοιμάζει στήν ἐλπίδα καί μ' αὐτήν πάλι ἐλαφρύνοντας τούς κόπους. Στή συνέχεια, γιά νά μάθεις, ὅτι δέ σοῦ παραστέκεται αὐτή ἡ χάρη μόνο στούς κόπους καί στούς κινδύνους, ἀλλ' ὅτι σέ βοηθάει καί σ' ἐκεῖνα πού φαίνονται πῶς εἶναι πάρα πολύ εὔκολα, καί ὅτι παντοῦ προσφέρει τή βοήθειά της, πρόσθεσε λέγοντας· «Γιατί δέ γνωρίζουμε πῶς πρέπει νά προσευχόμεσθε». Καί ἔλεγε αὐτά καί γιά νά παρουσιάσει τή μεγάλη φροντίδα τοῦ Πνεύματος γιά μᾶς, καί γιά νά τούς διδάξει, νά μή νομίζουν πῶς ὅπωςδήποτε συμφέρουν ἐκεῖνα, πού φαίνονται τέτοια στούς ἀνθρώπινους λογισμούς. Ἐπειδή λοιπόν ἦταν φυσικό, ἀφοῦ μαστιγώνονταν, διώκονταν, πάθαιναν ἄπειρα δεινά, νά ἐπιζητοῦν ἄνεση καί νά ζητοῦν ἀπό τό Θεό αὐτή τή χάρη καί νά νομίζουν πῶς ὠφελοῦν αὐτούς, λέγει νά μή νομίζετε πῶς ὅπωςδήποτε ἐκεῖνα πού σᾶς φαίνονται ὅτι συμφέρουν, ὅτι αὐτά συμφέρουν πραγματικά. Γιατί καί σ' αὐτό χρειαζόμε-

εἰς τοῦτο τῆς τοῦ Πνεύματος δεόμεθα βοηθείας· οὕτως ἐστὶν ἀσθενῆς ἄνθρωπος, καὶ καθ' ἑαυτὸν οὐδέν. Διὸ καὶ ἔλεγε· «Τὸ γὰρ τί προσευξόμεθα καθ' ὃ δεῖ, οὐκ οἶδαμεν».

Ἴνα γὰρ μηκέτι ὁ μαθητὴς αἰσχύνηται τὴν ἄγνοιαν, ἔδειξε
 5 καὶ τοὺς διδασκάλους ἐν τοῖς αὐτοῖς ὄντας. Οὐ γὰρ εἶπεν, 'οὐκ οἶδατε', ἀλλ', «οὐκ οἶδαμεν». Καὶ ὅτι οὐ μετριάζων ταῦτα ἔλεγεν, ἐδήλωσε δι' ἑτέρων. Καὶ γὰρ ἀδιαλείπτως ἐπὶ τῶν προσευχῶν αὐτοῦ τὴν Ρώμην ἰδεῖν ἐδεῖτο, καὶ οὐχ ὅτε ἐδεῖτο, τότε ἐπέτυχε· καὶ ὑπὲρ τοῦ σκόλοπος τοῦ δεδομένου αὐτῷ ἐν τῇ σαρκί, τουτέστι, τῶν
 10 κινδύνων, πολλάκις παρεκάλεσε, καὶ ὀλοσχερῶς ἀπέτυχε· καὶ ὁ Μωϋσῆς δὲ ἐν τῇ παλαιᾷ ὑπὲρ τοῦ τὴν Παλαιστίνην ἰδεῖν δεόμενος, καὶ Ἰερεμίας ὑπὲρ Ἰουδαίων ἰκετεῦων, καὶ Ἀβραὰμ ὑπὲρ Σοδομιτῶν ἐντυγχάνων. «Ἄλλ' αὐτὸ τὸ Πνεῦμα ἐντυγχάνει ὑπὲρ ἡμῶν στεναγμοῖς ἀλαλήτοις». Ἄσαφές τὸ εἰρημένον διὰ τὸ πολλὰ
 15 τῶν τότε γινομένων θαυμάτων πεπαῦσθαι νῦν. Διόπερ ἀναγκαῖον διδάξαι ὑμᾶς τὴν τότε κατάστασιν, καὶ οὕτω σαφέστερος ἔσται λοιπὸν ὁ λόγος. Τίς οὖν ἢ τότε κατάστασις ἦν; Διάφορα πᾶσι τοῖς τότε βαπτιζομένοις ἐδίδου χάρισμα ὁ Θεός, ἃ δὴ καὶ πνεύματα ἐκαλεῖτο· «Πνεύματα γὰρ προφητῶν προφήταις ὑποτάσσεται», φησί.
 20 Καὶ ὁ μὲν εἶχε προφητείας χάρισμα, καὶ προέλεγε τὰ μέλλοντα, ὁ δὲ σοφίας, καὶ ἐδίδασκε τοὺς πολλούς· ὁ δὲ ἰαμάτων, καὶ ἐθεράπευε τοὺς νοσοῦντας· ὁ δὲ δυνάμεων, καὶ ἤγειρε τοὺς νεκρούς· ὁ δὲ γλωσσῶν, καὶ διαφόροις ἐλάλει φωναῖς. Μετὰ δὲ τούτων ἀπάντων ἦν καὶ εὐχῆς χάρισμα, ὃ καὶ αὐτὸ Πνεῦμα ἐλέγετο· καὶ ὁ τοῦτο
 25 ἔχων, ὑπὲρ τοῦ πλήθους παντὸς ἠύχετο.

Ἐπειδὴ γὰρ πολλὰ τῶν συμφερόντων ἡμῖν ἀγνοοῦντες, τὰ μὴ συμφέροντα αἰτοῦμεν, ἤρχετο χάρισμα εὐχῆς εἰς ἓνα τινὰ τῶν τότε, καὶ τὸ κοινῇ συμφέρον τῆς ἐκκλησίας ἀπάσης αὐτός τε ὑπὲρ πάντων ἴστατο αἰτῶν, καὶ τοὺς ἄλλους ἐπαίδευε. Πνεῦμα τοίνυν ἐνταῦθα
 30 καλεῖ τό τε χάρισμα τὸ τοιοῦτον, καὶ τὴν ψυχὴν τὴν δεχομένην τὸ χάρισμα, καὶ ἐντυγχάνουσαν τῷ Θεῷ καὶ στενάζουσαν. Ὁ γὰρ τοιαύτης καταξιωθεὶς χάριτος, ἐστὼς μετὰ πολλῆς τῆς κατανύξεως, μετὰ πολλῶν τῶν στεναγμῶν τῶν κατὰ διάνοιαν τῷ Θεῷ προσπίπτων, τὰ συμφέροντα πᾶσιν ἤτει. Οὗ καὶ νῦν σύμβολόν

στε τή βοήθεια τοῦ Πνεύματος· τόσο ἀδύνατος εἶναι ὁ ἄνθρωπος καί ἀπό μόνος του δέν εἶναι τίποτε. Γι' αὐτό καί ἔλεγε· «Γιατί δέ γνωρίζουμε πῶς πρέπει νά προσευχόμαστε».

Γιά νά μήν ντρέπεται πλέον ὁ μαθητής τήν ἄγνοια, ἔδειξε πῶς καί οἱ διδάσκαλοι βρίσκονται στήν ἴδια κατάσταση. Γι' αὐτό δέν εἶπε, 'δέ γνωρίζετε', ἀλλά, «δέ γνωρίζουμε». Καί ὅτι δέν τά ἔλεγε αὐτά μέ μετριοφροσύνη, τό φανέρωσε μέ ἄλλα. Γιατί καί στίς προσευχές του συνέχεια προσευχόταν νά δεῖ τή Ρώμη, καί ὄχι ὅταν προσευχόταν, τότε τό ἐπέτυχε. Καί γιά τό ἀγκάθι πού τοῦ εἶχε δοθεῖ στή σάρκα, δηλαδή, τούς κινδύνους, πολλές φορές παρακάλεσε, καί ἀπέτυχε πλήρως. Καί ὁ Μωυσῆς στήν Παλαιά Διαθήκη ἀπέτυχε, προσευχόμενος νά δεῖ τήν Παλαιστίνη, καί ὁ Ἱερεμίας παρακαλώντας γιά τούς Ἰουδαίους, καί ὁ Ἀβραάμ μεσιτεύοντας γιά τούς Σοδομίτες. «Ἀλλά τό ἴδιο τό Πνεῦμα μεσιτεύει γιά μᾶς μέ στεναγμούς ἀνέκφραστους». Εἶναι ἀσαφές αὐτό πού λέχθηκε, γιατί πολλά ἀπό τά θαύματα πού γίνονταν τότε ἔχουν σταματήσει τώρα. Γι' αὐτό ἀκριβῶς εἶναι ἀνάγκη νά σᾶς ἐξηγήσω τήν τότε κατάσταση, καί ἔτσι θά γίνει σαφέστερος στή συνέχεια ὁ λόγος. Ποιά λοιπόν ἦταν ἡ τότε κατάσταση; Ὁ Θεός ἔδινε διάφορα χάρισματά σέ ὅλους πού βαπτίζονταν τότε, τά ὁποῖα μάλιστα ὀνομάζονταν καί πνεύματα· «γιατί», λέγει, «καί τά προφητικά πνεύματα ὑποτάσσονται στούς προφήτες»²³. Καί ἀπ' αὐτούς ἄλλος εἶχε χάρισμα προφητείας, καί προέλεγε τά μελλοντικά· ἄλλος εἶχε χάρισμα σοφίας, καί δίδασκε τούς πολλούς· ἄλλος χάρισμα δυνάμεως, καί ἀνάσταينه νεκρούς· ἄλλος χάρισμα γλωσσῶν, καί μιλοῦσε διάφορες γλώσσες. Μαζί ὅμως μέ ὅλα αὐτά ὑπῆρχε καί χάρισμα προσευχῆς, πού καί αὐτό λεγόταν πνεῦμα καί ὁποῖος τό εἶχε αὐτό, προσευχόταν γιά ὅλο τό λαό.

Ἐπειδή δηλαδή, ἀγνοώντας πολλά ἀπό ἐκεῖνα πού μᾶς συμφέρουν, ζητοῦμε ἐκεῖνα πού δέ μᾶς συμφέρουν, ἐρχόταν χάρισμα προσευχῆς σέ κάποιον ἀπό τούς τότε, καί αὐτός παρακαλοῦσε γιά τό κοινό συμφέρον τῆς ἐκκλησίας καί γιά τή σωτηρία ὅλων, καί δίδασκε τούς ἄλλους. Πνεῦμα λοιπόν ὀνομάζει ἐδῶ καί τό χάρισμα αὐτό, καί τήν ψυχή πού δέχεται τό χάρισμα καί μεσιτεύει στό Θεό καί στενάζει. Γιατί ἐκεῖνος πού ἀξιώθηκε τέτοια χάρη, μέ στάση πολλή κατανυκτική, προσπίπτοντας στό Θεό μέ πολλούς στεναγμούς τῆς διανοίας, ζητοῦσε ἐκεῖνα πού συμφέρουν σέ ὅλους. Αὐτοῦ καί τώρα

έστιν ὁ διάκονος, τὰς ὑπὲρ τοῦ δήμου ἀναφέρων εὐχάς. Τοῦτο τοίνυν δηλῶν ὁ Παῦλος ἔλεγεν· «αὐτὸ τὸ Πνεῦμα ἐντυγχάνει ὑπὲρ ἡμῶν στεναγμοῖς ἀλαλήτοις».

«Ὁ δὲ ἐρευνῶν τὰς καρδίας». Ὁρᾷς ὅτι οὐ περὶ τοῦ Παρα-
 5 κλήτου ὁ λόγος, ἀλλὰ περὶ τῆς καρδίας τῆς πνευματικῆς; ἐπεὶ εἰ μὴ τοῦτο ἦν, ἔδει εἰπεῖν, ὁ δὲ ἐρευνῶν τὸ πνεῦμα. Ἄλλ' ἵνα μάθῃς ὅτι περὶ ἀνθρώπου ὁ λόγος πνευματικοῦ, καὶ χάρισμα ἔχοντος εὐχῆς, ἐπήγαγεν· «ὁ δὲ ἐρευνῶν τὰς καρδίας, οἶδε τί τὸ φρόνημα τοῦ πνεύματος»· τουτέστι, τοῦ ἀνθρώπου τοῦ πνευματικοῦ· «ὅτι κατὰ
 10 Θεὸν ἐντυγχάνει ὑπὲρ ἀγίων». Οὐ γὰρ ἀγνοοῦντα, φησί, διδάσκει τὸν Θεόν, ἀλλὰ τοῦτο γίνεται, ἵνα ἡμεῖς μάθωμεν εὐχεσθαι ταῦτα ἅ χρῆ, καὶ αἰτεῖν παρὰ τοῦ Θεοῦ τὰ δοκοῦντα αὐτῷ· τοῦτο γὰρ ἐστὶ τό, «κατὰ Θεόν». Ὡστε καὶ παρακλήσεως ἕνεκεν ἐγένετο τοῦτο τῶν προσιόντων, καὶ διδασκαλίας ἀρίστης. Καὶ γὰρ ὁ παρέχων τὰ
 15 χαρίσματα καὶ τὰ μυρία διδοὺς ἀγαθὰ, ὁ Παράκλητος ἦν. «Ταῦτα γὰρ πάντα», φησὶν, «ἐνεργεῖ ἐν καὶ τὸ αὐτὸ Πνεῦμα». Καὶ τῆς ἡμετέρας παιδεύσεως ἕνεκεν τοῦτο γίνεται, καὶ τοῦ δειχθῆναι τοῦ Πνεύματος τὴν ἀγάπην, ὅτι μέχρι τοσούτου συγκαταβαίνει. Ὅθεν καὶ τὸ ἀκούεσθαι ἐγένετο τῷ εὐχομένῳ, διὰ τὸ κατὰ Θεὸν γίνεσθαι
 20 τὴν εὐχήν.

9. Ὁρᾷς δι' ὅσων αὐτοὺς παιδεύει τὴν ὑπὲρ αὐτῶν ἀγάπην καὶ τὴν τιμὴν τὴν γενομένην εἰς αὐτούς; Τί γὰρ οὐκ ἐποίησε δι' ἡμᾶς ὁ Θεός; Φθαρτὸν τὸν κόσμον δι' ἡμᾶς, ἄφθαρτον δι' ἡμᾶς· κακωθῆναι τοὺς προφήτας συνεχώρησε δι' ἡμᾶς, εἰς αἰχμαλωσίαν ἔπεμψε
 25 δι' ἡμᾶς, εἰς κάμινον ἀφῆκεν ἐμπεσεῖν, τὰ μυρία ὑπομεῖναι κακά. Καὶ προφήτας δὲ δι' ἡμᾶς αὐτοὺς ἐποίησε, καὶ ἀποστόλους δι' ἡμᾶς· τὸν μονογενῆ δι' ἡμᾶς ἐξέδωκε, τὸν διάβολον δι' ἡμᾶς κολάζει· ἐκάθισεν ἡμᾶς ἐν δεξιῷ· ὠνειδίσθη δι' ἡμᾶς· «οἱ ὄνειδισμοὶ» γὰρ, φησὶ, «τῶν ὄνειδιζόντων σε ἐπέπεσον ἐπ' ἐμέ». Ἄλλ' ὅμως
 30 μετὰ τοσαῦτα ἀφισταμένους ἡμᾶς οὐκ ἀφήσιν, ἀλλὰ καὶ παρακαλεῖ πάλιν, καὶ ἑτέρους παρασκευάζει παρακαλεῖν ὑπὲρ ἡμῶν, ἵνα

23. Α' Κορ. 14, 32.

24. Α' Κορ. 12, 2.

25. Ψαλμ. 68, 10.

σύμβολο είναι ὁ διάκονος, ἀναφέροντας τίς προσευχές γιά χάρη τοῦ λαοῦ. Αὐτό λοιπόν γιά νά δηλώσει ὁ Παῦλος ἔλεγε· «αὐτό τό Πνεῦμα μεσιτεύει γιά μᾶς μέ στεναγμούς ἀνέκφραστους».

«Ἐκεῖνος ὅμως πού ἐρευνάει τίς καρδιές». Βλέπεις ὅτι ὁ λόγος δέν εἶναι γιά τόν Παράκλητο, ἀλλά γιά τήν καρδιά τήν πνευματική; Γιατί ἂν δέν ἦταν αὐτό, ἔπρεπε νά πει, ἐκεῖνος ὅμως πού ἐρευνάει τό πνεῦμα. Ἀλλά γιά νά μάθεις, ὅτι ὁ λόγος εἶναι γιά τόν ἄνθρωπο τόν πνευματικό, καί τόν ἄνθρωπο πού ἔχει χάρισμα προσευχῆς, πρόσθεσε· «ἐκεῖνος ὅμως πού ἐρευνάει τίς καρδιές, γνωρίζει ποιός εἶναι ὁ πόθος τοῦ πνεύματος», δηλαδή, τοῦ ἀνθρώπου τοῦ πνευματικοῦ, «γιατί μεσιτεύει σύμφωνα μέ τό θέλημα τοῦ Θεοῦ γιά τούς Χριστιανούς». Γιατί δέ διδάσκει τό Θεό, λέγει, ἐπειδή τόν ἀγνοεῖ, ἀλλά γίνεται αὐτό, γιά νά μάθουμε νά προσευχόμαστε ἐκεῖνα πού πρέπει, καί νά ζητοῦμε ἀπό τό Θεό ἐκεῖνα πού θεωρεῖ καλά· γιατί αὐτό σημαίνει τό, «κατά Θεόν». Ἐπομένως αὐτό γινόταν καί ἐξ αἰτίας τῆς παρακλήσεως ἐκείνων πού προσέρχονταν, καί σάν δεῖγμα ἄριστης διδασκαλίας. Γιατί πραγματικά ἐκεῖνος πού πρόσφερε τά χαρίσματα καί ἔδινε τά ἄπειρα ἀγαθά, ἦταν ὁ Παράκλητος. «Γιατί ὅλα αὐτά», λέγει, «ἐνεργεῖ τό ἓνα καί τό αὐτό Πνεῦμα»²⁴. Καί γιά τή δική μας διδασκαλία γίνεται αὐτό, καί γιά νά φανεῖ ἡ ἀγάπη τοῦ Πνεύματος, ὅτι μέχρι αὐτοῦ τοῦ σημείου φθάνει ἡ συγκατάβασή του. Γι' αὐτό καί εἰσακουόταν ἐκεῖνος πού προσευχόταν, ἐπειδή ἡ προσευχή γινόταν σύμφωνα μέ τό θέλημα τοῦ Θεοῦ.

9. Βλέπεις μέ πόσα τούς διδάσκει τήν ἀγάπη του γι' αὐτούς καί τήν τιμή πού τούς ἔγινε; Γιατί τί δέν ἔκαμε γιά μᾶς ὁ Θεός; Ἐκανε φθαρτό τόν κόσμο γιά μᾶς, καθώς καί ἄφθαρτο γιά μᾶς· ἐπέτρεψε νά κακοποιηθοῦν οἱ προφῆτες γιά μᾶς, τούς ἔστειλε στήν αἰχμαλωσία γιά μᾶς, ἄφησε νά πέσουν στό καμίνι, νά ὑπομείνουν τά ἄπειρα κακά. Ἀλλά καί προφῆτες ἔκαμε γιά μᾶς τούς ἴδιους, καί ἀποστόλους γιά μᾶς· τό μονογενή υἱό του παρέδωσε γιά μᾶς, τό διάβολο τιμωρεῖ γιά μᾶς· μᾶς ἔβαλε νά καθίσουμε στά δεξιά του· βρίστηκε γιά μᾶς. «Γιατί οἱ ὕβρεις», λέγει, «πού ἐκτοξεύονται ἐναντίον σου ἀπό τούς ἀσεβεῖς ἔπεσαν ἐπάνω μου»²⁵. Ἀλλ' ὅμως ὕστερα ἀπό τόσα, ἐνώ ἐμεῖς ἀπομακρυνόμαστε ἀπό κοντά του, δέ μᾶς ἐγκαταλείπει, ἀλλά καί μᾶς παρακαλεῖ πάλι, καί ἐτοιμάζει ἄλλους νά παρακαλοῦν γιά χάρη μας, χαριζόμενος ἔτσι σέ μᾶς, πράγμα πού ἔγινε στήν περίπτω-

ἡμῖν χαρίσεται· ὅπερ ἐπὶ τοῦ Μωϋσέως γέγονε. Καὶ γὰρ ἐκείνω φησὶν, «ἄφες με, καὶ ἐξαλείψω αὐτούς», ἵνα αὐτὸν ἐμβάλη εἰς τὴν ὑπὲρ ἐκείνων ἰκετηρίαν· καὶ νῦν τὸ αὐτὸ ποιεῖ. Διὰ τοῦτο καὶ χάρισμα εὐχῆς ἐδίδου. Ποιεῖ δὲ τοῦτο, οὐκ αὐτὸς παρακλήσεως δεόμενος, ἀλλ' ἵνα ἡμεῖς μὴ ἀπλῶς σωζόμενοι, φαυλότεροι καταστῶμεν. Διὰ τοι τοῦτο πολλάκις διὰ τὸν Δαυῖδ καὶ τὸν δεῖνα καὶ τὸν δεῖνά φησιν αὐτοῖς καταλλάττεσθαι, τοῦτο αὐτὸ κατασκευάζων πάλιν, ἵνα κἂν σχῆμα ἐπιτεθῆ τῇ καταλλαγῇ. Καίτοι μειζόνως ἂν αὐτὸς ἐφάνη φιλόανθρωπος, εἰ μὴ διὰ τὸν δεῖνα καὶ τὸν δεῖνα, ἀλλὰ δι' 10 ἑαυτὸν ἔλεγεν αὐτοῖς ἀφεῖναι τὴν ὀργήν.

Ἄλλ' οὐχ οὕτω τοῦτο ἐσπούδακεν, ὡς τὸ τοῖς σωζομένοις μὴ γενέσθαι ραθυμίας ἀφορμὴν τὴν τῆς καταλλαγῆς ὑπόθεσιν. Διὰ τοῦτο καὶ τῷ Ἰερεμῖα ἔλεγε, «μὴ ἀξίου περὶ τοῦ λαοῦ τούτου, ὅτι οὐκ εἰσακούσομαί σου»· οὐχὶ παῦσαι αὐτὸν θέλων ἀξιοῦντα· πολὺ 15 γὰρ ἐπιθυμεῖ τῆς σωτηρίας τῆς ἡμετέρας· ἀλλ' ἐκείνους φοβῆσαι· ὅπερ οὖν καὶ ὁ προφήτης συνιδῶν, οὐκ ἐπαύσατο ἀξιοῦν. Καὶ ἵνα μάθης, ὅτι οὐκ ἀποστῆσαι αὐτὸν θέλων, ἀλλ' ἐντρέψαι, ταῦτα ἔλεγεν, ἄκουσον τί φησιν· «ἢ οὐχ ὀρᾶς τί αὐτοὶ ποιοῦσι»; Καὶ πρὸς τὴν πόλιν δὲ ὅταν λέγῃ, «ἐὰν ἀποπλύνῃ νίτρω, καὶ πληθύνῃς σεαυτῇ 20 πόαν, κεκηλίδωσαι ἐναντίον μου», οὐχ ἵνα εἰς ἀπόγνωσιν ἐμβάλη, λέγει, ἀλλ' ἵνα εἰς μετάνοιαν διαναστήσῃ. Ὡσπερ γὰρ ἐπὶ τῶν Νινευιτῶν ἀδιορίστως εἰπὼν τὴν ἀπόφασιν, καὶ μὴ ὑποτείνας χρηστὰς ἐλπίδας, μᾶλλον ἐφόβησε, καὶ εἰς μετάνοιαν ἤγαγεν, οὕτω καὶ ἐνταῦθα ποιεῖ, ἐκείνους τε διεγείρων, καὶ τὸν προφήτην αἰδεσι- 25 μώτερον κατασκευάζων, ἵνα κἂν οὕτως αὐτοῦ ἀκούσωσιν.

Εἶτα, ἐπειδὴ ἔμενον ἀνίατα νοσοῦντες, καὶ οὐδὲ τῶν ἄλλων ἀπενεχθέντων ἐσωφρονίσθησαν, τὸ μὲν πρῶτον παραινεῖ μένειν αὐτόθι· ὡς δὲ οὐκ ἠνείχοντο, ἀλλ' ἠύτομόλουν εἰς Αἴγυπτον, τοῦτο μὲν συνεχώρησεν, αἰτεῖ δὲ παρ' αὐτῶν τὸ μὴ μετ' Αἴγύπτου καὶ 30 πρὸς τὴν ἀσέβειαν αὐτομολῆσαι. Ὡς δὲ οὐδὲ τοῦτο ἐπέισθησαν, συμπέμπει τὸν προφήτην αὐτοῖς, ὥστε μὴ τέλεον ἐξοκεῖλαι λοιπόν.

26. Ἐξ. 32, 9.

27. Ἰερ. 7, 16.

28. Ἰερ. 7, 17.

ση τοῦ Μωυσῆ. Γιατί καί σ' ἐκεῖνον λέγει, «ἄφησέ με νά τούς καταστρέψω»²⁶, γιά νά τόν παρακινήσει στήν ἰκεσία πρὸς χάρη ἐκείνων. Καί τώρα τό ἴδιο κάνει. Γι' αὐτό καί ἔδινε χάρισμα προσευχῆς. Καί κάνει αὐτό, ὄχι γιατί ἔχει ὁ ἴδιος ἀνάγκη ἀπό παράκληση, ἀλλά γιά νά μή γίνουμε ἐμεῖς περισσότερο φαῦλοι, σωζόμενοι ἀπλῶς. Γι' αὐτό λοιπόν πολλές φορές λέγει πῶς συμφιλιώνεται μ' αὐτούς γιά χάρη τοῦ Δαβίδ καί τοῦ τάδε καί τοῦ τάδε, ἀποδεικνύοντας ἀκριβῶς πάλι τό ἴδιο, ὥστε νά προστεθεῖ τουλάχιστον πρόφαση στή συμφιλίωση. Ὅμως θά φαινόταν αὐτός περισσότερο φιλόανθρωπος, ἂν τούς ἔλεγε ὅτι ἀφησε τήν ὀργή του ὄχι γιά τόν τάδε καί τόν τάδε, ἀλλ' αὐτός ὁ ἴδιος ἀπό μόνος του.

Ὅμως δέν τό παρουσίασε αὐτό ἔτσι, γιά νά μή γίνει σ' ἐκείνους πού σώζονται ἀφορμή ἀδιαφορίας ἢ ὑπόθεση τῆς συμφιλίωσης. Γι' αὐτό καί στόν Ἰερεμία ἔλεγε, «μὴν ζητᾶς τίποτε γιά τό λαό αὐτόν, γιατί δέ θά σ' ἀκούσω»²⁷, ὄχι γιατί ἤθελε νά σταματήσει αὐτός νά ζητάει γι' αὐτούς, ἀφοῦ πολύ ἐπιθυμεῖ τή σωτηρία μας, ἀλλά γιά νά φοβήσει ἐκείνους· καί αὐτό ἀκριβῶς γνωρίζοντας καλά καί ὁ προφήτης δέν σταμάτησε νά ζητάει γι' αὐτούς. Καί γιά νά μάθεις, ὅτι ἔλεγε αὐτά, ὄχι γιατί ἤθελε νά τόν ἐμποδίσει, ἀλλά γιά νά τόν προτρέψει, ἄκουσε τί λέγει· «μήπως δέ βλέπεις τί κάνουν αὐτοί;»²⁸. Καί πρὸς τήν πόλη πάλι ὅταν λέγει, «ἐάν πλυθεῖς μέ νίτρο, καί χρησιμοποίησεις ἄφθονη στάχτη, πάλι θά μείνεις κηλιδωμένη ἐνώπιόν μου»²⁸, δέ λέγει αὐτό γιά νά τούς ὀδηγήσει σέ ἀπόγνωση, ἀλλά γιά νά τούς παρακινήσει σέ μετάνοια. Γιατί, ὅπως ἀκριβῶς στούς Νινευῖτες, λέγοντας ἀόριστα τήν ἀπόφαση, καί μή ὑποσχόμενος ἀγαθές ἐλπίδες, περισσότερο τούς φοβέρισε καί τούς ὀδήγησε σέ μετάνοια, ἔτσι καί ἐδῶ κάνει, καί ἐκείνους παρακινώντας, καί τόν προφήτη καθιστώντας πῶς σεβαστό, ὥστε τουλάχιστον ἔστω καί ἔτσι νά τόν ἀκούσουν.

Ἐπειτα, ἐπειδή ἐξακολουθοῦσαν νά νοσοῦν ἀθεράπευτα, καί οὔτε σωφρονίσθηκαν ὅταν οἱ ἄλλοι καταδικάσθηκαν, πρῶτα ἀπ' ὅλα συμβουλεύει νά παραμένουν στό ἴδιο μέρος, ἐπειδή ὁμως δέν ἀνέχονταν αὐτό, ἀλλ' ἔφευγαν στήν Αἴγυπτο, αὐτό βέβαια τό συγχώρησε, ζητάει ὁμως ἀπ' αὐτούς νά μήν αὐτομολήσουν μαζί μέ τήν Αἴγυπτο καί στήν ἀσέβεια. Ἐπειδή ὁμως οὔτε σ' αὐτό πείσθηκαν, στέλνει μαζί τους τόν προφήτη, ὥστε νά μήν παρεκτραποῦν στή συνέχεια τε-

Ἐπειδὴ γὰρ αὐτοὶ οὐκ ἠκολούθησαν αὐτῷ καλοῦντι, αὐτὸς αὐτοῖς ἐπεται λοιπὸν διορθούμενος, καὶ κωλύων προσωτέρω φέρεσθαι τῆς κακίας, καθάπερ πατὴρ φιλόστοργος παιδίῳ δυσχερῶς ἔχοντι πρὸς ἅπαντα, πανταχοῦ συμπεριάγων καὶ παρακολουθῶν. Διὰ δὴ 5 τοῦτο οὐκ εἰς Αἴγυπτον μόνον τὸν Ἰερεμίαν, ἀλλὰ καὶ εἰς Βαβυλῶνα τὸν Ἰεζεκιήλ ἐπέμπεν· οἱ δὲ οὐκ ἀντέλεγον. Ἐπειδὴ γὰρ τὸν ἑαυτῶν δεσπότην εἶδον σφόδρα αὐτοὺς φιλοῦντα, καὶ αὐτοὶ τοῦτο ποιοῦντες διετέλουν· ὥσπερ ἂν εἴ τις υἱὸν ἄχρηστον δοῦλος εὐγνώμων ἐλεήσειε, τὸν πατέρα ὀρῶν ἀλγοῦντα ὑπὲρ αὐτοῦ καὶ κοπτό- 10 μενον. Τί γὰρ οὐκ ἔπασχον δι' αὐτούς; Ἐπρίζοντο, ἠλαύνοντο, ὠνειδίζοντο, ἐλιθάζοντο, μυρία ἔπασχον δεινά· καὶ μετὰ ταῦτα ἅπαντα, πρὸς αὐτοὺς ἔτρεχον πάλιν.

Καὶ γὰρ ὁ Σαμουήλ οὐ διέλιπε πενθῶν τὸν Σαούλ, καίτοι χαλεπῶς ὑβρισθεὶς παρ' αὐτοῦ, καὶ τὰ ἀνήκεστα παθῶν· ἀλλ' ὁμοίως 15 οὐδενὸς ἐκείνων ἐμέμνητο. Τῷ δὲ Ἰουδαίων δήμῳ καὶ θρήνους γραπτὸς ὁ Ἰερεμίας συνέθηκε· καὶ τοῦ στρατηγοῦ τῶν Περσῶν διδόντος αὐτῷ μετὰ ἀδείας οἰκεῖν καὶ ἐλευθερίας ἀπάσης ὅπου βούλοιο, προετίμησε τῆς οἴκοι διατριβῆς τὴν τοῦ λαοῦ κακουχίαν καὶ τὴν ἐν ἀλλοτρίᾳ ταλαιπωρίαν. Οὕτω καὶ Μωϋσῆς τὰ βασίλεια 20 καὶ τὴν ἐκεῖ διατριβὴν ἀφείς, πρὸς τὰς ἐκείνων ἔδραμε συμφοράς. Καὶ Δανιήλ δὲ εἴκοσιν ἐφεξῆς ἡμέρας ἄσιτος ἔμεινεν, ἄγχων ἑαυτὸν τῇ βαρυτάτῃ νηστείᾳ, ἵνα τὸν Θεὸν αὐτοῖς καταλλάξῃ· καὶ οἱ παῖδες δὲ οἱ τρεῖς ἐν καμίνῳ ὄντες καὶ τοσοῦτῳ πυρί, τὴν ὑπὲρ αὐτῶν ἰκετηρίαν ἀνέφερον. Οὐ γὰρ δὴ ὑπὲρ ἑαυτῶν ἤλγουν τῶν σεσω- 25 σμένων, ἀλλ' ἐπειδὴ τότε μάλιστα ὦντο παρρησίαν ἔχειν, διὰ τοῦτο ὑπὲρ αὐτῶν ἐδέοντο. Διὸ καὶ ἔλεγον, «ἐν ψυχῇ συντετριμμένη καὶ πνεύματι ταπεινώσεως προσδεχθεῖμεν». Διὰ τούτους καὶ Ἰησοῦς τὰ ἱμάτια διέρρηξε· διὰ τούτους καὶ Ἰεζεκιήλ ἐθρήνει καὶ ὠλοφύρετο κατακοπτομένους ὀρῶν· καὶ ὁ Ἰερεμίας ἔλεγεν, «ἄφετέ 30 με, πικρῶς κλαύσομαι». Καὶ πρὸ τούτου δέ, ἐπειδὴ ἀξιῶσαι ὑπὲρ συγχωρήσεως τῶν δεινῶν παντελοῦς οὐκ ἐτόλμα, προθεσμίαν ἐζήτηι λέγων, «ἕως πότε, Κύριε;». Φιλόστοργον γὰρ ἅπαν τὸ τῶν ἀγίων γένος. Διὸ καὶ ὁ Παῦλος ἔλεγεν· «ἐνδύσασθε οὖν, ὡς ἐκλε-

29. Δαν. 3, 39.

30. Τὰ λόγια εἶναι τοῦ Ἡσαΐα καὶ ὄχι τοῦ Ἰερεμίας (Ἡσ. 22, 4). 31. Ἡσ. 6, 11.

λείως. Ἐπειδή λοιπόν αὐτοί δέν ἀκολούθησαν αὐτόν πού τούς καλοῦσε, ὁ ἴδιος τούς ἀκολουθεῖ πλέον, μέ σκοπό νά τούς διορθώνει καί νά τούς ἐμποδίζει νά ὀδηγοῦνται σέ μεγαλύτερη κακία, σάν πατέρας φιλόστοργος πρὸς κάποιο παιδί του πού δυσανασχετεῖ σέ ὄλα, πηγαίνοντας παντοῦ μαζί του καί παρακολουθώντας το. Γι' αὐτό λοιπόν ἔστειλε ὄχι μόνο στήν Αἴγυπτο τόν Ἱερεμία, ἀλλά καί στή Βαβυλώνα τόν Ἰεζεκιήλ, μή φέρνοντας ἐκεῖνοι ἀντίρρηση. Γιατί, ἐπειδή εἶδαν τόν Κύριό τους νά τούς ἀγαπάει ὑπερβολικά, καί αὐτοί τό ἴδιο ἔκαναν, ὅπως ἐάν κάποιος εὐγνώμονας δοῦλος συμβεῖ νά ἐλεήσει ἕναν ἀχάρηστο υἱό, ἐπειδή βλέπει τόν πατέρα του νά πονάει καί νά κόπτεται γιά χάρη του. Τί λοιπόν δέν πάθαιναν γι' αὐτούς; Πριονίζονταν, διώκονταν, βρίζονταν, λιθοβολοῦνταν, πάθαιναν ἄπειρα κακά· καί ὕστερα ἀπ' ὄλα αὐτά ἔτρεχαν πάλι σ' αὐτούς.

Γιατί καί ὁ Σαμουήλ δέ σταμάτησε νά πενθεῖ τό Σαούλ, ἄν καί βρίστηκε φοβερά ἀπ' αὐτόν καί ἔπαθε ἀθεράπευτα κακά· ἀλλ' ὁμως δέ θυμόταν τίποτε ἀπό ἐκεῖνα. Στόν ἰουδαϊκό λαό πάλι καί θρήνους γραπτούς σύνθεσε ὁ Ἱερεμίας. Καί ἐνῶ ὁ στρατηγός τῶν Περσῶν τοῦ παραχώρησε νά κατοικεῖ μέ ἀσφάλεια καί κάθε ἐλευθερία ὅπου ἤθελε, προτίμησε ἀπό τήν παραμονή του στήν πατρίδα τήν κακουχία τοῦ λαοῦ καί τήν ταλαιπωρία στήν ξένη χώρα. Ἔτσι καί ὁ Μωυσῆς, ἀφοῦ ἄφησε τά ἀνάκτορα καί τό νά ζεῖ ἐκεῖ μέσα, ἔτρεξε στίς συμφορές ἐκείνων. Καί ὁ Δανιήλ ἐπίσης ἔμεινε νηστικός γιά εἴκοσι συνεχεῖς ἡμέρες, πιέζοντας τόν ἑαυτό του μέ τή βαρύτερη νηστεία, γιά νά συμφιλιώσει τό Θεό μ' αὐτούς. Καί οἱ τρεῖς νέοι ἀκόμη, ἐνῶ βρίσκονταν μέσα στό καμῖνι καί σέ τόση φωτιά, προσεύχονταν γι' αὐτούς. Γιατί δέν πονοῦσαν γιά τούς ἑαυτούς τους πού εἶχαν σωθεῖ, ἀλλ' ἐπειδή νόμιζαν πώς τότε πρό πάντων εἶχαν παρρησία, καί γι' αὐτό προσεύχονταν γι' αὐτούς. Γι' αὐτό καί ἔλεγαν, «ἄς γίνουμε δεκτοί μέ ψυχή συντετριμμένη καί πνεῦμα ταπεινωμένο»²⁹. Γι' αὐτούς καί ὁ Ἰησοῦς τοῦ Ναυῆ ἔσχισε τά ροῦχα του· γι' αὐτούς καί ὁ Ἰεζεκιήλ θρήνουσε καί ὀδυρόταν, ὅταν τούς ἐβλεπε νά ἐξοντώνονται. Καί ὁ Ἱερεμίας ἔλεγε, «ἀφήστε με νά κλάψω πικρά»³⁰. Καί πρὶν ἀπ' αὐτό ὁμως, ἐπειδή δέν τολμοῦσε νά ζητήσῃ ὀλοκληρωτική συγχώρηση γιά τά δεινά, ζητοῦσε προθεσμία λέγοντας, «μέχρι πότε, Κύριε;»³¹. Γιατί ὄλοι οἱ ἅγιοι εἶναι φιλόστοργοι. Γι' αὐτό καί ὁ Παῦλος ἔλεγε· «ντυ-

κτοὶ Θεοῦ ἅγιοι, σπλάγχνα οἰκτιρμοῦ, χρηστότητα, ταπεινοφροσύνην».

Ὅρᾳς τὴν ἀκρίβειαν τοῦ ρήματος, καὶ πῶς διηνεκῶς ἐλεήμονας ἡμᾶς βούλεται εἶναι; Οὐ γὰρ εἶπεν, ἐλεήσατε ἀπλῶς, ἀλλ' «ἐν-
5 δύσασθε». ἵνα ὡσπερ τὸ ἱμάτιον ἀεὶ μεθ' ἡμῶν ἐστίν, οὕτω καὶ ἡ ἐλεημοσύνη. Καὶ οὐκ εἶπεν ἀπλῶς ἐλεημοσύνη, ἀλλὰ «σπλάγχνα οἰκτιρμοῦ», ἵνα φυσικὴν μιμησώμεθα φιλοστοργίαν. Ἄλλ' ἡμεῖς τάναντία ποιοῦμεν· κἂν προσέλθῃ τις αἰτῶν ὀβολὸν ἕνα, ὑβρίζομεν, λαιδοροῦμεν, ἐπιθέτην καλοῦμεν. Οὐ φρίττεις, ἄνθρωπε, καὶ ἐρυ-
10 θριᾶς, ἐπιθέτην ὑπὲρ ἄρτου καλῶν; Εἰ δὲ καὶ ἐπίθεσιν ὁ τοιοῦτος ποιεῖ, διὰ τοῦτο καὶ ἐλεεῖσθαι δίκαιος, ὅτι οὕτως ὑπὸ λιμοῦ πιέζεται, ὡς τοιοῦτον ὑποδῦναι προσωπεῖον. Καὶ τοῦτο δὲ τῆς ἡμετέρας ὠμότητος ἔγκλημα. Ἐπειδὴ γὰρ εὐκόλως παρέχειν οὐκ ἀνεχόμεθα, μυρίας ἀναγκάζονται ἐπινοεῖν μηχανάς, ὥστε ἡμῶν σοφίσασθαι
15 τὴν ἀπανθρωπίαν, καὶ τὴν τραχύτητα καταμαλάξαι. Ἄλλως δέ, εἰ μὲν ἀργύριον ἦται καὶ χρυσίον, εἶχεν ἄν σοι τὰ τῆς ὑποψίας λόγον· εἰ δὲ ὑπὲρ ἀναγκαίας σοι τροφῆς προσέρχεται, τί φιλοσοφεῖς ἀκαίρως, καὶ ἀκριβολογῆ περιττά, ἀργίαν ἐγκαλῶν καὶ ὄκνον;

Εἰ γὰρ δεῖ ταῦτα λέγειν, οὐχ ἑτέροις, ἀλλ' ἡμῖν αὐτοῖς ἐπιλέ-
20 γειν δεῖ. Ὅταν γοῦν τῷ Θεῷ προσίης ἀμαρτημάτων αἰτῶν συγχώρησιν, τούτων ἀναμνήσθητι τῶν ρημάτων, καὶ γνώσῃ ὅτι δικαιοτέρον ταῦτα αὐτὸς ἀκούσῃ παρὰ τοῦ Θεοῦ, ἢ ὁ πένης παρὰ σοῦ. Ἄλλ' ὁμως οὐδέποτε ταῦτα πρὸς σὲ εἶπεν ὁ Θεὸς τὰ ρήματα, οἷον, ἀπόστηθι· καὶ γὰρ ἐπιθέτης εἶ, εἰς μὲν ἐκκλησίαν εἰσιῶν συνεχῶς, καὶ
25 νόμων ἀκούων τῶν ἐμῶν, ἐν δὲ ἀγορᾷ καὶ χρυσίον καὶ φιλίαν καὶ ἐπιθυμίαν καὶ πάντα ἀπλῶς τῶν ἐμῶν προτιμῶν ἐπιταγμάτων· καὶ νῦν μὲν ταπεινὸς γίνῃ, μετὰ δὲ τὴν εὐχὴν θρασὺς καὶ ὠμὸς καὶ ἀπάνθρωπος· ἀπαλλάγηθι τοίνυν ἐντεῦθεν, καὶ μηκέτι μοι πρόσιθι. Ταῦτα γὰρ καὶ τούτων πλείονα ἀκούειν ἡμεν ἄξιοι· ἀλλ' ὁμως οὐ-
30 δέποτε τοιοῦτον οὐδὲν ὠνειδίσεν, ἀλλὰ καὶ μακροθυμεῖ, καὶ τὰ παρ' ἑαυτοῦ πάντα πληροῖ, καὶ πλείονα ὧν αἰτοῦμεν δίδωσι.

θεῖτε λοιπόν σάν ἐκλεκτοί τοῦ Θεοῦ ἅγιοι, φιλευσπλαχνία, ἀγαθότητα, ταπεινοφροσύνη»³².

Βλέπεις τήν ἀκρίβεια τοῦ λόγου, καί πῶς θέλει νά εἶμαστε πάντοτε ἐλεήμονες; Γιατί δέν εἶπε, ἐλεῆστε ἀπλῶς, ἀλλά, «ντυθεῖτε», ὥστε, ὅπως τό ροῦχο εἶναι πάντοτε μαζί μας, ἔτσι νά εἶναι καί ἡ ἐλεημοσύνη. Καί δέν εἶπε ἀπλῶς 'ἐλεημοσύνη', ἀλλά, «φιλευσπλαχνία», γιά νά μιμηθοῦμε φυσική φιλοστοργία. Ἐμεῖς ὅμως κάνουμε τά ἀντίθετα. Καί ἂν ἀκόμη μᾶς πλησιάσει κάποιος ζητώντας ἕναν ὀβολό, τόν βρίζουμε, τόν κακολογοῦμε, τόν ὀνομάζουμε ἀπατεῶνα. Δέν τρομάζεις, ἄνθρωπε, καί δέν κοκκινίζεις, ὀνομάζοντάς τον ἀπατεῶνα γιά ψωμί; Ἐάν ὅμως ὁ ἄνθρωπος αὐτός γίνεται ἀπατεῶνας, γι' αὐτό ἀκριβῶς καί εἶναι δίκαιο νά ἐλεεῖται, ἐπειδή τόσο πιέζεται ἀπό τήν πείνα, ὥστε νά ὑποδυθεῖ τέτοιο προσωπεῖο. Ἀλλά καί αὐτό εἶναι κατηγορία τῆς δικῆς μας σκληρότητας. Γιατί, ἐπειδή δέν ἀνεχόμεστε νά δίνουμε εὐκόλα, ἀναγκάζονται νά ἐπινοοῦν ἄπειρα τεχνάσματα, ὥστε νά μάθουμε τήν ἀπανθρωπιά μας καί νά μαλακώσουμε τή σκληρότητα. Ἄλλωστε, ἂν ζητοῦσε χρήματα καί χρυσάφι, θά δικαιολογοῦνταν ἡ ὑποψία σου, ἐφόσον ὅμως σέ πλησιάζει γιά τήν ἀπαραίτητη τροφή, γιατί φιλοσοφεῖς ἄκαιρα καί ἐξετάζεις μέ λεπτομέρειες ἄχρηστα πράγματα, κατηγορώντας τον γιά φυγοπονία καί ἀδιαφορία;

Ἐάν λοιπόν πρέπει νά τά λέμε αὐτά, πρέπει νά τά λέμε ὄχι σ' ἄλλους, ἀλλά στούς ἴδιους τούς ἑαυτούς μας. Ὅταν λοιπόν πλησιάσεις τό Θεό ζητώντας συγχώρηση ἀμαρτημάτων, νά θυμηθεῖς αὐτά τά λόγια, καί θ' ἀντιληφθεῖς ὅτι εἶναι πιό δίκαιο ν' ἀκούσεις ἐσύ αὐτά ἀπό τό Θεό παρά ὁ φτωχός ἀπό σένα. Ἀλλ' ὅμως ποτέ δέν εἶπε ὁ Θεός σέ σένα αὐτά τά λόγια, δηλαδή φύγε· γιατί καί ἀπατεῶνας εἶσαι, ἀφοῦ καί στήν ἐκκλησία συνέχεια μπαίνεις καί ἀκοῦς τούς δικούς μου νόμους, ὅμως στήν ἀγορά καί τό χρυσάφι καί τή φιλία καί τήν ἐπιθυμία καί ὅλα γενικά τά προτιμᾶς ἀπό τίς δικές μου ἐντολές· καί τώρα βέβαια γίνεσαι ταπεινός, μετά τήν προσευχή ὅμως γίνεσαι θρασύς καί σκληρός καί ἀπάνθρωπος· ἀπομακρύνσου λοιπόν ἀπό ἐδῶ, καί νά μή μέ πλησιάσεις ποτέ. Αὐτά λοιπόν καί πολύ περισσότερα ἀπ' αὐτά ἤμαστε ἄξιοι ν' ἀκοῦμε, ἀλλ' ὅμως ποτέ δέν μᾶς κατηγορήσε γιά κάτι τέτοιο, ἀλλά μακροθυμεῖ καί ἐκπληρώνει ὅλα τά δικά του καί δίνει περισσότερα ἀπ' ὅσα ζητοῦμε.

10. Ταῦτ' οὖν ἐννοοῦντες, λύσωμεν τὴν πενίαν τοῖς δεομένοις, κἄν ἐπίθεσιν ποιῶσι, μὴ ἀκριβολογώμεθα. Τοιαύτης γὰρ καὶ ἡμεῖς χρῆζομεν σωτηρίας τῆς μετὰ συγγνώμης, τῆς μετὰ φιλανθρωπίας, τῆς μετὰ ἐλέου πολλοῦ. Οὐ γὰρ ἔστιν, οὐκ ἔστι, τῶν καθ' ἡμᾶς ἐξε-
 5 ταζομένων ἀκριβῶς, σωθῆναι ποτε, ἀλλ' ἀνάγκη κολασθῆναι καὶ ἀπολέσθαι πάντως. Μὴ τοίνυν γινώμεθα ἐτέρων πικροὶ δικασταί, ἵνα μὴ καὶ ἡμεῖς ἀκριβεῖς ἀπαιτηθῶμεν ἐθύνας· καὶ γὰρ ἔχομεν ἁμαρτήματα συγγνώμης ἀπάσης μείζονα. Ὡστε ἐκείνους μᾶλλον ἐλεῶμεν τοὺς τὰ ἀσύγνωστα ἁμαρτάνοντας, ἵνα καὶ αὐτοὶ τοιοῦ-
 10 τον ἑαυτοῖς προαποθῶμεθα ἔλεον. Καίτοι ὅσα ἂν φιλοτιμησώμεθα, οὐδέποτε δυνησόμεθα τοιαύτην εἰσενεγκεῖν φιλανθρωπίαν, οἷας χρῆζομεν ἡμεῖς παρὰ τοῦ φιλανθρώπου Θεοῦ. Πῶς οὖν οὐκ ἄτοπον, τοσοῦτων ὄντας ἐν χρεῖα αὐτοῦς, ἀκριβολογεῖσθαι περὶ τοὺς ἡμετέρους συνδούλους, καὶ καθ' ἑαυτῶν ἅπαντα πράττειν; Οὐ γὰρ
 15 οὕτως ἐκεῖνον ἀνάξιον ἀποφαίνεις τῆς εὐεργεσίας τῆς σῆς, ὡς ἑαυτὸν τῆς τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπίας. Ὁ γὰρ περὶ τὸν σύνδουλον ἀκριβολογούμενος πολλῶ μᾶλλον τὸν Θεὸν ἔξει τοῦτο ποιοῦντα.

Μὴ τοίνυν καθ' ἡμῶν φθεγγώμεθα, ἀλλὰ κἄν δι' ἀργίαν, κἄν διὰ ραθυμίαν προσίωσιν, ἡμεῖς παρέχωμεν. Καὶ γὰρ καὶ ἡμεῖς
 20 πολλὰ διὰ ραθυμίαν ἁμαρτάνομεν, μᾶλλον δὲ ἅπαντα διὰ ραθυμίαν, καὶ οὐκ ἀπαιτεῖ δίκην εὐθέως ἡμᾶς ὁ Θεός, ἀλλὰ δίδωσι προθεσμίαν μετανοίας ἡμῖν, τρέφων καθ' ἐκάστην ἡμέραν, παιδεύων, διδάσκων, τὰ ἄλλα πάντα χορηγῶν, ἵνα καὶ ἡμεῖς ζηλώσωμεν αὐτοῦ τὸν ἔλεον τοῦτον. Καταλύσωμεν τοίνυν τὴν ὠμότητα ταύτην, ἐκβά-
 25 λωμεν τὴν θηριωδίαν, ἅτε ἑαυτοὺς μᾶλλον ἢ ἐτέρους εὐεργετοῦντες. Τούτοις μὲν γὰρ ἀργύριον δίδομεν καὶ ἄρτον καὶ ἱμάτιον, ἡμῖν δὲ αὐτοῖς μεγίστην προαποτιθέμεθα δόξαν, καὶ ἦν οὐκ ἐνι παραστήσαι λόγῳ. Τὰ γὰρ σώματα ἄφθαρτα ἀπολαβόντες, συνδοξαζόμεθα καὶ συμβασιλεύομεν τῷ Χριστῷ· τοῦτο δὲ ἡλίκον ἐστίν, ἐν-
 30 τεῦθεν εἰσόμεθα, μᾶλλον δὲ σαφῶς μὲν οὐδαμόθεν εἰσόμεθα νῦν· ὥστε δὲ ἀπὸ τῶν παρ' ἡμῖν ἀγαθῶν ἀναχθέντας μικρὰν γοῦν τινα

10. Σκεπτόμενοι λοιπόν αὐτά, ἄς καταργήσουμε τή φτώχεια σ' αὐτούς πού ἔχουν ἀνάγκη, καί ἂν ἀκόμη κάνουν ἀπάτη, ἂν μή το ἔξατάζουμε τό πράγμα μέ λεπτομέρεια. Γιατί καί μεῖς χρειαζόμαστε τέτοια σωτηρία μαζί μέ συγγνώμη, μαζί μέ φιλανθρωπία, μαζί μέ ἐλεημοσύνη πολλή. Γιατί δέν εἶναι δυνατό, πραγματικά δέν εἶναι, ἐάν ἐξετασθοῦν μέ ἀκρίβεια τά δικά μας, νά σωθοῦμε ποτέ, ἀλλά πρέπει νά τιμωρηθοῦμε καί νά καταστραφοῦμε ὅπωςδῆποτε. Ἐς μή γινόμαστε λοιπόν αὐστηροί δικαστές τῶν ἄλλων, γιά νά μή ζητηθοῦν καί ἀπό μᾶς αὐστηρές εὐθύνες, γιατί βέβαια ἔχουμε ἀμαρτήματα μεγαλύτερα ἀπό κάθε συγγνώμη. Ἐπομένως ἄς ἐλεοῦμε περισσότερο ἐκείνους πού κάνουν τά ἀσυγχώρητα ἀμαρτήματα, γιά νά ἀποταμιεύσουμε ἀπό πρὶν τέτοια εὐσπλαγχνία καί γιά τόν ἑαυτό μας. Ἐάν καί βέβαια ὄση γενναιοδωρία καί ἂν δείξουμε, ποτέ δέ θά μπορέσουμε νά εἰσφέρουμε τέτοια φιλανθρωπία, πού χρειαζόμαστε ἐμεῖς ἀπό τό φιλάνθρωπο Θεό. Πῶς λοιπόν δέν εἶναι παράλογο, ἐνῶ αὐτοί βρίσκονται σέ τόσο μεγάλη ἀνάγκη, νά ἀκριβολογοῦμε γιά τούς συνανθρώπους μας καί νά κάνουμε τά πάντα ἐναντίον μας; Γιατί δέν παρουσιάζεις ἐκεῖνον τόσο ἀνάξιο γιά τήν εὐεργεσία σου, ὅσο τόν ἑαυτό σου γιά τή φιλανθρωπία τοῦ Θεοῦ. Ἐκεῖνος λοιπόν πού ἀκριβολογεῖ γιά τό συνάνθρωπό του, πολύ περισσότερο θά ἔχει ἀργότερα τό Θεό νά κάμνει αὐτό.

Ἐς μή μιᾶμε λοιπόν ἐναντίον μας, ἀλλ' εἴτε ἀπό φυγοπονία, εἴτε ἀπό ἀδιαφορία μᾶς πλησιάζουν ἐμεῖς ἄς δίνουμε. Καθόσον καί ἐμεῖς κάνουμε πολλές ἀμαρτίες ἀπό ἀδιαφορία, ἢ καλύτερα ὅλες ἀπό ἀδιαφορία, καί δέ ζητάει ἀμέσως τιμωρία γιά μᾶς ὁ Θεός, ἀλλά μᾶς δίνει προθεσμία γιά μετάνοια, ἀφοῦ μᾶς τρέφει καθημερινά, μᾶς παιδαγωγεῖ, μᾶς διδάσκει, μᾶς χορηγεῖ ὅλα τά ἄλλα, ὥστε καί μεῖς νά μιμηθοῦμε τήν εὐσπλαγχνία του. Ἐς ἐξαφανίσουμε λοιπόν αὐτή τή σκληρότητα, ἄς βγάλουμε ἀπό μέσα μας τή θηριωδία, γιατί τούς ἑαυτούς μας περισσότερο παρά τούς ἄλλους εὐεργετοῦμε. Γιατί σ' αὐτούς βέβαια δίνουμε χρήματα καί ψωμί καί ἔνδυμα, ἐνῶ γιά τούς ἑαυτούς μας προαποταμιεύουμε μέγιστη δόξα, πού δέν εἶναι δυνατό νά τήν παραστήσουμε μέ τό λόγο. Γιατί, ἀφοῦ λάβουμε τά ἄφθαρτα σώματα, δοξαζόμαστε καί βασιλεύουμε μαζί μέ τό Χριστό. Πόσο μεγάλο ὅμως εἶναι αὐτό, ἀπό ἐδῶ θά τό γνωρίσουμε, ἢ καλύτερα ἀπό

αὐτοῦ λαβεῖν ἔννοιαν, ὡς ἂν οἴός τε ᾧ, παραστῆσαι πειράσομαι τὸ εἰρημένον.

Εἰπέ γάρ μοι, εἴ τις σε γεγηρακότα καὶ ἐν πενίᾳ ζῶντα ἐπηγγέλλετο ποιήσῃν ἐξαίφνης νέον, καὶ εἰς αὐτὴν ἄξειν τῆς ἡλικίας 5 τὴν ἀκμὴν, καὶ σφόδρα ἰσχυρὸν καὶ ὠραῖον ὑπὲρ ἅπαντας κατασκευάσειν, καὶ βασιλείαν δώσειν τῆς γῆς ἀπάσης ἐπὶ ἔτεσι χιλίοις, βασιλείαν εἰρήνην ἔχουσαν βαθυτάτην, τί οὐκ ἂν ὑπὲρ ταύτης εἴλου τῆς ὑποσχέσεως ποιῆσαι καὶ παθεῖν; Ἴδου τοίνυν ὁ Χριστὸς οὐχὶ ταῦτα, ἀλλὰ πολλῶ μείζονα τούτων ἐπαγγέλλεται. Οὐ γὰρ ὅσον 10 γήρως καὶ νεότητος τὸ μέσον, τοσοῦτον φθορᾶς καὶ ἀφθαρσίας τὸ διάφορον· οὐδὲ ὅσον βασιλείας καὶ πενίας, τοσοῦτον τῆς δόξης τῆς παρούσης καὶ τῆς μελλούσης, ἀλλ' ὅσο ὄνειράτων καὶ ἀληθείας. Μᾶλλον δὲ οὐδὲν οὐδέπω εἴρηκα· οὐδὲ γὰρ ἐστὶ λόγος ἰκανὸς παραστῆσαι τὸ μέγεθος τῆς διαφορᾶς τῶν ἐσομένων πρὸς τὰ παρόν- 15 τα· χρόνου δὲ ἔνεκεν, οὐδὲ ἐννοῆσαι ὅλως ἐστὶ διαφοράν. Πῶς γὰρ ἂν τις παραβάλοι τοῖς παροῦσι ζωὴν πέρας οὐκ ἔχουσαν; Τῆς δὲ εἰρήνης τοσοῦτον τὸ μέσον πρὸς τὴν παροῦσαν, ὅσον εἰρήνης καὶ πολέμου τὸ διάφορον· καὶ τῆς ἀφθαρσίας, ὅσον βώλου πηλίνης ὁ καθαρὸς μαργαρίτης ἀμείνων· μᾶλλον δὲ ὅσον ἂν εἶπη τις, οὐδὲν 20 παραστῆσαι δυνήσεται. Κἂν γὰρ τῷ τῆς ἀκτῖνος παραβάλω φωτὶ τὸ κάλλος τῶν τότε σωμάτων, κἂν ἀστραπῇ τῇ φανοτάτῃ, οὐδὲν οὐδέπω τῆς λαμπρότητος ἐκείνης ἄξιον ἐρῶ.

Ἐπὲρ δὴ τούτων πόσα οὐκ ἄξιον προέσθαι καὶ χρήματα καὶ σώματα, μᾶλλον δὲ πόσας οὐκ ἄξιον προέσθαι ψυχάς; Νῦν δὲ εἰ 25 μὲν τις σε εἰς βασιλεία εἰσήγε, καὶ πάντων παρόντων διαλεχθῆναί σοι παρεσκεύασε τὸν βασιλέα, καὶ ὁμοτράπεζον αὐτῷ καὶ ὁμοδίαιτον ἐποίει, πάντων ἂν ἔφης σαυτὸν εἶναι μακαριώτερον· εἰς δὲ τὸν οὐρανὸν μέλλων ἀναβαίνειν, καὶ παρ' αὐτὸν ἐστάναι τὸν τῶν ὅλων βασιλέα, καὶ τοῖς ἀγγέλοις ἀντιλάμπειν, καὶ τῆς ἀπορρήτου δόξης 30 ἀπολαβεῖν ἐκείνης, ἀμφιβάλλεις εἰ δεῖ προέσθαι χρήματα, δέον, εἰ

πουθενά δέ θά τό γνωρίσουμε καλά τώρα. Ἀλλά γιά νά ὀδηγηθοῦμε ἀπό τά ἀγαθὰ πού ἔχουμε καί νά λάβουμε μιά κάποια μικρή ἔννοια γι' αὐτό, θά προσπαθήσω ὅσο μπορῶ νά παραστήσω αὐτό πού λέχθηκε.

Γιατί πές μου, ἂν κάποιος ἐσένα, φτάνοντας στά γεράματα καί ζώντας μέσα στή φτώχεια, σοῦ ὑποσχόταν νά σέ κάμει ξαφνικά νέο, νά σέ φέρει σ' αὐτήν τήν ἀκμή τῆς ἡλικίας, νά σέ κάμει πάρα πολύ δυνατό καί ὠραῖο περισσότερο ἀπ' ὄλους, καί νά σοῦ δώσει τή βασιλεία ὅλης τῆς γῆς γιά χίλια χρόνια, βασιλεία πού νά ἔχει βαθύτατη εἰρήνη, τί δέ θά προτιμοῦσες γιά τήν ὑπόσχεση αὐτή νά κάμεις καί νά πάθεις; Νά λοιπόν ὁ Χριστός δέν ὑπόσχεται μόνο αὐτά, ἀλλά πολύ μεγαλύτερα ἀπ' αὐτά. Γιατί ἡ διαφορά φθορᾶς καί ἀφθαρσίας δέν εἶναι τόση, ὅση εἶναι ἡ διαφορά γηρατειῶν καί νεότητος· οὔτε εἶναι τόση ἡ διαφορά τῆς δόξας τῆς παρούσας καί τῆς μελλοντικῆς, ὅση τῆς βασιλείας καί τῆς φτώχειας, ἀλλ' ὅση ἡ διαφορά ὀνείρων καί ἀλήθειας. Ἡ καλύτερα τίποτε ἀκόμα δέν εἶπα· καί οὔτε βέβαια ὑπάρχει λόγος ἰκανός νά παραστήσει τό μέγεθος τῆς διαφορᾶς αὐτῶν πού θά γίνουν πρὸς τά παρόντα· ἐξ αἰτίας τοῦ χρόνου, δέν εἶναι δυνατό νά ἐννοήσουμε τελείως τή διαφορά. Γιατί πῶς μπορεῖ νά συγκρίνει κανεῖς μέ τά παρόντα τή ζωή πού δέν ἔχει τέλος; Καί τῆς εἰρήνης τόση εἶναι ἡ ἀπόσταση πρὸς τήν παρούσα, ὅση εἶναι ἡ διαφορά μεταξύ εἰρήνης καί πολέμου· καί τῆς ἀφθαρσίας, ὅσο ἀνώτερο εἶναι τό καθαρό μαργαριτάρι ἀπό τόν πήλινο βῶλο· ἡ καλύτερα, ὅσα ἂν πεῖ κανεῖς, τίποτε δέ θά μπορέσει νά παραστήσει. Γιατί εἴτε συγκρίνω μέ τό φῶς τῆς ἀκτίνας τοῦ ἡλίου τήν ὁμορφιά τῶν τότε σωμάτων, εἴτε μέ τή φωτεινότητα ἀστραπή, δέ θά πῶ ἀκόμα τίποτε ἄξιο τῆς λαμπρότητας ἐκείνης.

Γιά χάρη αὐτῶν λοιπόν πόσα δέν εἶναι ἄξιο νά ἐγκαταλείψουμε καί χρήματα καί σώματα, ἡ καλύτερα πόσες δέν εἶναι ἄξιο νά μή ἐγκαταλείψουμε ψυχές; Τώρα ὅμως ἂν κάποιος σέ ὀδηγοῦσε μέσα στά ἀνάκτορα, καί ἐνῶ ὅλοι ἦταν παρόντες ἔκαμε τό βασιλιά νά μηλήσει μαζί σου, καί σέ καθιστοῦσε ὁμοτράπεζο καί ὁμοδίαιτο μ' αὐτόν, θά ἔλεγες πῶς εἶσαι ὁ πιό εὐτυχισμένος ἀπ' ὄλους, ἐνῶ στήν περίπτωση αὐτή πού πρόκειται ν' ἀνεβεῖς στόν οὐρανό, νά στέκεσαι κοντά στό βασιλιά τῶν ὄλων, νά λάμπεις ἀπέναντι στούς ἀγγέλους, καί ν' ἀπολαμβάνεις τήν ἀπόρρητη ἐκείνη δόξα, ἀμφιβάλλεις ἐάν πρέπει νά ἐγκαταλείψεις χρήματα, ἐνῶ ἔπρεπε, καί ἂν ἀκόμα χρεια-

καὶ τὴν ζωὴν αὐτὴν ἀποδύσασθαι ἔδει, σκιρτᾶν καὶ ἀγάλλεσθαι καὶ
 πτεροῦσθαι τῇ ἡδονῇ; Σὺ δὲ ἵνα μὲν ἀρχὴν λάβῃς τὴν παρέχουσάν
 σοι κλοπῶν ἀφορμᾶς (οὐ γὰρ ἂν εἴποιμι κάρδος τὸ τοιοῦτον ἐγώ),
 καὶ τὰ ὄντα ἐκβάλλεις, καὶ τὰ ἐτέρων δανεισάμενος, εἰ δέοι, καὶ
 5 τὴν γυναῖκα καὶ τὰ τέκνα ὑποθέσθαι οὐ κατοκνεῖς· τῆς δὲ βασι-
 λείας τῶν οὐρανῶν προκειμένης, τῆς οὐδένα διάδοχον ἐχούσης ἀρ-
 χῆς, καὶ τοῦ Θεοῦ κελεύοντος οὐ μέρος γωνίας γῆς, ἀλλ' ὀλόκλη-
 ρον λαβεῖν τὸν οὐρανόν, ὀκνεῖς καὶ ἀναδύῃ, καὶ πρὸς χρήματα κέ-
 χηνας, καὶ οὐκ ἐννοεῖς, ὅτι εἰ τὰ πρὸς ἡμᾶς τοῦ οὐρανοῦ ἐκείνου
 10 μέρη οὕτω καλὰ καὶ τερπνά, ἡλίκα τὰ ἄνω, καὶ ὁ τοῦ οὐρανοῦ οὐ-
 ρανός;

Ἄλλ' ἐπειδὴ τέως σώματος ὀφθαλμοῖς ταῦτα ἰδεῖν οὐκ ἔνι,
 ἀνάβηθι τῷ λογισμῷ, καὶ ὑπὲρ τὸν οὐρανὸν τοῦτον στάς, ἀνάβλε-
 ψον εἰς ἐκεῖνον τὸν ἀνωτέρω τούτου οὐρανόν, εἰς τὸ ὕψος τὸ ἄπει-
 15 ρον, εἰς τὸ φῶς τὸ φρίκης γέμον, εἰς τοὺς τῶν ἀγγέλων δῆμους, εἰς
 τὰ στίφη τῶν ἀρχαγγέλων τὰ ἄπειρα, εἰς τὰς ἄλλας τὰς ἀσωμάτους
 δυνάμεις. Καὶ πάλιν ἐπιλαβοῦ τῆς παρ' ἡμῖν εἰκόνης καταβάς ἄνω-
 θεν, καὶ ὑπόγραφον τὰ περὶ τὸν βασιλέα τὸν παρ' ἡμῖν, οἷον ἄνδρας
 χρυσοφοροῦντας, καὶ ζεύγη λευκῶν ἡμιόνων χρυσῷ καλλωπιζομέ-
 20 νων, καὶ ὄχήματα λιθοκόλλητα, καὶ στρωμνὴν χιονώδη, καὶ πέτα-
 λα τοῖς ὀχήμασι περισειόμενα, καὶ δράκοντας ἐν ἱματίοις σχηματι-
 ζομένους σηρικοῖς, καὶ ἀσπίδας χρυσοῦς ἐχούσας ὀμφαλοῦς, καὶ
 τελαμῶνας ἐκ τούτων πρὸς τὰς ἄνω ἄντυγας διὰ πολλῶν ἐκτεινο-
 μένας λίθων, καὶ ἵππους χρυσοφοροῦντας, καὶ χαλινοὺς χρυσοῦς.
 25 Ἄλλ' ὅταν τὸν βασιλέα ἴδωμεν, οὐδὲν τούτων λοιπὸν ὀρώμεν. Ἐκεῖ-
 νος γὰρ ἡμᾶς ἐπιστρέφει μόνος, καὶ τὰ πορφυρᾶ ἱμάτια, καὶ τὸ διά-
 δημα, καὶ ἡ καθέδρα, καὶ ἡ περόνη, καὶ τὰ ὑποδήματα, ἡ πολλὴ
 τῆς ὄψεως λαμπηδών.

Ταῦτ' οὖν ἅπαντα συναγαγὼν ἀκριβῶς, ἀπὸ τούτων μετὰθες
 30 πάλιν ἐπὶ τὰ ἄνω τὸν λογισμὸν, καὶ τὴν ἡμέραν τὴν φοβερὰν ἐκεί-
 νην, καθ' ἣν ὁ Χριστὸς παραγίνεται. Οὐ γὰρ ζεύγη ἡμιόνων ὄψει

ζόταν καί τή ζωή αὐτή νά περιφρονήσεις, νά σκιρτᾷς καί νά χαίρεσαι καί νά πετᾷς ἀπό χαρά γιά τήν ἡδονή; Ἐσύ ὁμως γιά ν' ἀποκτήσεις τήν ἐξουσία πού σοῦ δίνει ἀφορμές γιά κλοπές, γιατί δέν μπορῶ ἐγώ νά ὀνομάσω κέρδος τό παρόμοιο, καί τά ὑπάρχοντα περιφρονεῖς, καί ἀφοῦ δανεισθεῖς ἀπό ἄλλους, δέ διστάζεις νά ὑποθηκεύσεις καί τή γυναίκα καί τά παιδιά σου, ἐνῶ τώρα πού βρίσκεται μπροστά σου ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν, ἡ ἐξουσία πού δέν ἔχει κανένα διάδοχο, καί ὁ Θεός προστάζει νά λάβεις, ὄχι ἕνα μέρος σέ ἀπόκεντρο σημεῖο τῆς γῆς, ἀλλ' ὀλόκληρο τόν οὐρανό, διστάζεις καί ἀρνεῖσαι, καί ἔχεις παραδοθεῖ στά χρήματα, καί δέν καταλαβαίνεις, ὅτι ἂν τά μέρη τοῦ οὐρανοῦ αὐτοῦ πού βρίσκονται πρὸς ἐμᾶς εἶναι τόσο καλά καί εὐχάριστα, πόσο περισσότερο εἶναι τά ἐπάνω μέρη του καί ὁ οὐρανός τοῦ οὐρανοῦ;

Ἄλλ' ἐπειδή τώρα δέν εἶναι δυνατό νά τά δεῖς αὐτά μέ τά μάτια τοῦ σώματος, ἀνέβα μέ τή σκέψη, καί ἀφοῦ σταθεῖς ἐπάνω ἀπό τόν οὐρανό αὐτόν, κοίταξε σ' ἐκεῖνον τόν οὐρανό πού βρίσκεται πάνω ἀπ' αὐτόν, στό ὕψος τό ἄπειρο, στό φῶς πού εἶναι γεμάτο φρίκη, στά πλήθη τῶν ἀγγέλων, στά ἄπειρα στίφη τῶν ἀρχαγγέλων, στίς ἄλλες τίς ἀσώματες δυνάμεις. Ἐπίσης ἀσχολήσου μέ τήν εἰκόνα πού βρίσκεται σ' ἐμᾶς, ὅταν κατεβεῖς ἀπό τούς οὐρανοῦς, καί σχεδίασε ἐκεῖνα πού εἶναι γύρω ἀπό τό βασιλιά τό δικό μας, ὅπως τούς ἄνδρες πού φοροῦν χρυσά ροῦχα, καί τά ζευγάρια τῶν λευκῶν ἡμιόνων πού στολίζονται μέ χρυσάφι, καί τά ὀχήματα πού ἔχουν κολλημένα πολύτιμα πετράδια, καί τό στρῶμα πού εἶναι λευκό σάν τό χιόνι, καί τά πέταλα πού σείονται γύρω - γύρω στά ὀχήματα, καί τά φίδια πού σχηματίζονται στά μεταξωτά ροῦχα, καί τίς ἀσπίδες πού ἔχουν χρυσούς ὀφθαλμούς, καί τούς ἱμάντες ἀπ' αὐτούς πρὸς τά ἐπάνω στεφάνια πού ἀπλώνονται μέ πολλούς πολύτιμους λίθους, καί τά ἄλογα πού φοροῦν χρυσά, καί τά χρυσά χαλινάρια. Ἄλλ' ὅταν δοῦμε τό βασιλιά, δέν προσέχουμε πλέον τίποτε ἀπ' αὐτά. Γιατί ἐκεῖνος μόνο τραβάει τήν προσοχή μας, τά πορφυρά ροῦχα του, τό στέμμα καί ὁ θρόνος του, ἡ πόρπη, τά ὑποδήματα, καί ἡ πολλή λάμψη τοῦ προσώπου του.

Ἄφοῦ συγκεντρώσεις λοιπόν ὅλα αὐτά μέ ἀκρίβεια, νά μεταθέσεις πάλι τή σκέψη σου ἀπ' αὐτά στά οὐράνια, καί τή φοβερή ἐκείνη ἡμέρα, κατά τήν ὁποία ἔρχεται ὁ Χριστός. Γιατί δέ θά δεῖς τότε ζευ-

τότε, οὐδὲ ὀχήματα χρυσᾶ, οὐδὲ δράκοντας καὶ ἀσπίδας, ἀλλ' ἂ πολλῆς γέμει φρίκης, καὶ τοσαύτην ἐμποιεῖ τὴν ἔκστασιν, ὡς καὶ αὐτὰς ἐκπλαγῆναι τὰς ἀσωμάτους δυνάμεις· «Αἱ γὰρ δυνάμεις τῶν οὐρανῶν», φησί, «σαλευθήσονται». Τότε γὰρ ἀνοίγεται μὲν ἅπας ὁ
 5 οὐρανός, καὶ τῶν ἀψίδων ἐκείνων ἀναπετάννυνται αἱ πύλαι, κάτει-
 σι δὲ ὁ μονογενὴς τοῦ Θεοῦ παῖς, οὐκ εἴκοσιν, οὐδὲ ἑκατὸν ἀνθρώ-
 πων δορυφορούντων αὐτόν, ἀλλὰ χιλιάδων, μυριάδων ἀγγέλων,
 ἀρχαγγέλων, τῶν Χερουβίμ, τῶν Σεραφίμ, τῶν ἄλλων δυνάμεων,
 καὶ πάντα ἔσται φόβου καὶ τρόμου μεστά, τῆς γῆς ἀναρρηγνυμένης,
 10 τῶν πώποτε γενομένων ἀνθρώπων, ἐξ οὗ γέγονεν ὁ Ἀδὰμ μέχρι
 τῆς ἡμέρας ἐκείνης, ἀπὸ γῆς ἀναβαινόντων τε καὶ ἀρπαζομένων
 ἀπάντων, αὐτοῦ μετὰ τοσαύτης φαινομένου δόξης, ὡς καὶ τὸν
 ἥλιον καὶ τὴν σελήνην καὶ ἅπαν κρύπτεσθαι φῶς ὑπὸ τῆς αὐγῆς
 ἐκείνης καταλαμπόμενον.

15 Τίς παραστήσει λόγος τὴν μακαριότητα ἐκείνην, τὴν λαμπρό-
 τητα, τὴν δόξαν; Οἴμοι ψυχὴ· καὶ γὰρ δακρῦσαί μοι νῦν ἔπεισι καὶ
 στενάξαι μέγα, ἐννοοῦντι οἴων ἐξεπέσομεν ἀγαθῶν, οἷας ἀλλο-
 τριούμεθα μακαριότητος· καὶ γὰρ ἀλλοτριούμεθα· τό γε ἑμαυτοῦ
 λέγω τέως· ἐὰν μὴ τι μέγα καὶ θαυμαστὸν ἐργασώμεθα. Μὴ τοίνυν
 20 μοι λεγέτω τις γέενναν ἐνταῦθα· καὶ γὰρ ἀπάσης γεέννης χαλεπώ-
 τερον τὸ ταύτης ἐκπεσεῖν τῆς δόξης, καὶ μυρίων κολάσεων χειρόν
 τὸ τῆς λήξεως ἀλλοτριωθῆναι ἐκείνης. Ἀλλ' ὁμως ἔτι πρὸς τὰ πα-
 ρόντα κεχήναμεν, καὶ οὐκ ἐννοοῦμεν τοῦ διαβόλου τὴν κακουργίαν,
 ὅς διὰ τῶν μικρῶν τὰ μεγάλα ἡμᾶς ἀφαιρεῖται, καὶ δίδωσι πηλὸν
 25 ἵνα ἀρπάσῃ χρυσόν, μᾶλλον δὲ ἵνα ἀρπάσῃ τὸν οὐρανόν, καὶ δεῖ-
 κνυσι σκιὰν ἵνα ἐκβάλῃ τῆς ἀληθείας, καὶ ἐν ὄνειρασι φαντάζει·
 τοῦτο γὰρ ὁ παρὼν πλοῦτος· ἵνα ἡμέρας γενομένης πάντων ἀπο-
 δείξῃ πενεστέρους.

11. Ταῦτ' οὖν ἐννοήσαντες, ὅψε γοῦν ποτε φύγωμεν τὸν δόλον,
 30 καὶ πρὸς τὰ μέλλοντα μεταστῶμεν. Οὐ γὰρ ἔστιν εἰπεῖν, ὅτι ἠγνοή-
 σαμεν τοῦ παρόντος βίου τὸ ἐπίκηρον, τῶν πραγμάτων καθ' ἑκά-
 στην ἡμέραν βοώντων σάλπιγγος λαμπρότερον τὴν παροῦσαν εὐ-
 τέλειαν, τὸν γέλωτα, τὴν αἰσχύνην, τοὺς κινδύνους, τὰ βάραθρα.
 Ποίαν οὖν ἐξομεν ἀπολογίαν, τὰ μὲν ἐπικίνδυνα καὶ αἰσχύνης γέ-

γάρια ἡμιόνων, οὔτε χρυσά ὀχήματα, οὔτε φίδια καὶ ἀσπίδες, ἀλλ' ἐκεῖνα πού εἶναι γεμάτα ἀπό πολλή φρίκη καὶ προκαλοῦν τόσο μεγάλη ἔκσταση, ὥστε νά ἐκπλαγοῦν καὶ αὐτές οἱ ἀσώματες δυνάμεις· γιατί λέγει, «οἱ δυνάμεις τῶν οὐρανῶν θά σαλευθοῦν»³³. Τότε λοιπόν ἀνοίγεται ὁ οὐρανός, οἱ πύλες τῶν ἀψίδων ἐκείνων ἀνοίγονται διάπλατα, καὶ κατεβαίνει ὁ μονογενής υἱός τοῦ Θεοῦ, ἐνῶ τόν περιστοιχίζουν ὄχι εἴκοσι, οὔτε ἑκατό ἄνθρωποι, ἀλλά χιλιάδες, μυριάδες ἄγγελοι, ἀρχάγγελοι, τὰ Χερουβίμ, τὰ Σεραφίμ, οἱ ἄλλες δυνάμεις, ὅλα θά εἶναι γεμάτα ἀπό φόβο καὶ τρόμο, ἡ γῆ σχίζεται, καὶ ὅλοι οἱ ἄνθρωποι πού ἔζησαν, ἀπό τότε πού δημιουργήθηκε ὁ Ἀδάμ μέχρι τήν ἡμέρα ἐκείνη, ἀνεβαίνουν ἀπό τή γῆ καὶ ἀρπάζονται ὅλοι στόν οὐρανό, καὶ αὐτός παρουσιάζεται μέ τόσο μεγάλη λάμψη, ὥστε καὶ ὁ ἥλιος καὶ ἡ σελήνη καὶ κάθε φῶς κρύβεται, ἐπειδὴ φωτίζεται ὑπερβολικά ἀπό τή λάμψη ἐκείνη.

Ποιός λόγος θά παραστήσει τή μακαριότητα ἐκείνη, τή λαμπρότητα, τή δόξα; Ἀλλοίμονο, ψυχὴ μου. Γιατί μοῦ ἔρχεται νά δακρῶ καὶ νά στενάξω πολύ τώρα πού σκέπτομαι πόσα ἀγαθὰ χάσαμε, ποιά μακαριότητα στερούμαστε. Γιατί πραγματικά τὰ στερούμαστε, καὶ πρῶτα ἐγώ ὁ ἴδιος, ἂν δέν κάνουμε κάτι μεγάλο καὶ θαυμαστό. Ἐὰν μὴ μοῦ πεῖ λοιπόν κάποιος τή γέεννα ἐδῶ. Γιατί τό νά χάσει κανεὶς τή δόξα αὐτὴ εἶναι πιο φοβερό ἀπό κάθε γέεννα, καὶ τό νά στερηθεῖ τό τέλος ἐκεῖνο εἶναι χειρότερο ἀπό ἄπειρες κολάσεις. Ἀλλ' ὅμως ἀκόμη εἴμαστε παραδομένοι στά παρόντα καὶ δέν καταλαβαίνουμε τήν ἀπάτη τοῦ διαβόλου, ὁ ὁποῖος μέ τὰ μικρά μᾶς ἀφαιρεῖ τὰ μεγάλα, καὶ δίνει χῶμα γιά ν' ἀρπάζει χρυσάφι, ἢ καλύτερα, γιά ν' ἀρπάζει τόν οὐρανό, καὶ δείχνει σκιά γιά νά μᾶς στερήσει τήν ἀλήθεια, καὶ στά ὄνειρα παρουσιάζει φανταστικά πράγματα, γιατί τέτοιος εἶναι ὁ παρῶν πλοῦτος, ὥστε, ὅταν γίνει ἡμέρα, νά μᾶς δείξει περισσότερο φτωχοὺς ἀπ' ὅλους.

11. Ἀφοῦ λοιπόν σκεφθοῦμε αὐτά, ἅς ἀποφύγουμε κάποτε ἔστω καὶ ἀργά τό δόλο, καὶ ἅς μεταφερθοῦμε πρὸς τὰ μελλοντικά. Γιατί δέν εἶναι δυνατό νά ποῦμε, ὅτι ἀγνοήσαμε τό ὅτι ἡ παρούσα ζωὴ εἶναι πρόσκαιρη, τή στιγμή πού τὰ πράγματα καθημερινά διακηρυσσούν πιο δυνατά ἀπό σάλπιγγα τήν παρούσα μηδαμινότητα, τό γέλιο, τήν ντροπή, τούς κινδύνους, τὰ βάραθρα. Ποιά λοιπόν δικαιολογία θά ἔχουμε, ὅταν ἐπιδιώκουμε μέ πολύ ζῆλο ἐκεῖνα πού εἶναι ἐπικίν-

μοντα μετὰ πολλῆς διώκοντες τῆς σπουδῆς, τὰ δὲ ἀσφαλῆ καὶ ἐν-
 δόξους ἡμᾶς ποιοῦντα καὶ λαμπροὺς φεύγοντες, καὶ ὄλους ἑαυτοὺς
 τῇ τῶν χρημάτων ἐκδιδόντες τυραννίδι; Καὶ γὰρ τυραννίδος ἀπά-
 σης χαλεπωτέρα ἢ τούτων δουλεία· καὶ ἴσασιν ὅσοι αὐτῆς ἀπαλλα-
 5 γῆναι κατηξιώθησαν. Ἴν' οὖν καὶ ὑμεῖς μάθητε τὴν καλὴν ταύτην
 ἐλευθερίαν, διαρρήξατε τὰ δεσμά, ἀποπηδήσατε τῆς παγίδος· καὶ
 μὴ κείσθω χρυσίον ὑμῖν ἐπὶ τῆς οἰκίας, ἀλλ', ὃ μυρίων χρημάτων
 ἐστὶ τιμιώτερον, ἐλεημοσύνη καὶ φιλανθρωπία ἀντὶ χρυσίου. Αὕτη
 μὲν γὰρ παρρησίαν πρὸς τὸν Θεὸν ἡμῖν δίδωσιν, ἐκεῖνο δὲ πολλὴν
 10 ἡμῶν καταχέει τὴν αἰσχύνην, καὶ σφοδρὸν ποιεῖ πνεῖν τὸν διάβολον
 καθ' ἡμῶν.

Τί τοίνυν καθοπλίζεις σου τὸν ἐχθρὸν καὶ ἰσχυρότερον
 ποιεῖς; Ὅπλισον τὴν σεαυτοῦ δεξιὰν κατ' ἐκείνου, καὶ τὸ κάλλος
 τῆς οἰκίας ἅπαν εἰς τὴν ψυχὴν εἰσᾶγαγε, καὶ τὸν πλοῦτον ἐν τῇ δια-
 15 νοίᾳ ἀπόθου πάντα, καὶ τὸ χρυσίον ἀντὶ κιβωτίου καὶ τῆς οἰκίας ὁ
 οὐρανὸς φυλαττέτω, καὶ πάντα ἡμεῖς περιβαλώμεθα τὰ ἡμέτερα·
 πολὺ γὰρ τῶν τοίχων βελτίους ἡμεῖς, καὶ τοῦ ἐδάφους σεμνότεροι.
 Τί τοίνυν ἡμᾶς αὐτοὺς ἀφέντες, εἰς ἐκεῖνα τὴν σπουδὴν ἅπασαν κε-
 νοῦμεν, ἅπερ ἀπιόντας οὐκ ἔνι λαβεῖν, πολλάκις δὲ οὐδὲ ἐνταῦθα
 20 μένοντας κατασχεῖν, παρὸν οὕτω πλουτεῖν, ὡς μὴ μόνον ἐνταῦθα,
 ἀλλὰ καὶ ἐκεῖ φαίνεσθαι εὐπορωτάτους; Ὁ γὰρ καὶ τὰ χωρία καὶ
 τὰς οἰκίας καὶ τὸ χρυσίον ἐπὶ τῆς ψυχῆς περιφέρων, ὅπουπερ ἂν
 φανῆ, μετὰ τοῦ πλούτου φαίνεται τούτου. Καὶ πῶς ἔνι τοῦτο γενέ-
 σθαι, φησίν; Ἐνι, καὶ μετὰ πλείονος εὐκολίας. Ἄν γὰρ εἰς τὸν οὐ-
 25 ρανὸν αὐτὰ μεταθῆς διὰ τῆς τῶν πενήτων χειρός, ἅπαντα εἰς τὴν
 σεαυτοῦ ψυχὴν μεταθήσεις· κἂν θάνατος ἐπέλθῃ λοιπόν, οὐδεὶς σε
 αὐτὰ ἀφαιρήσεται, ἀλλ' ἀπελεύση κάκει πλουτῶν. Τοιοῦτον εἶχεν ἡ
 Ταβιθά θησαυρόν· διὰ τοῦτο οὐχ ἡ οἰκία αὐτὴν ἐκήρυττεν, οὐδὲ οἱ
 τοῖχοι, οὐδὲ οἱ λίθοι, οὐδὲ οἱ κίονες, ἀλλὰ σώματα χηρῶν ἐνδεδυ-
 30 μένα, καὶ δάκρυα ἐκχεόμενα, καὶ θάνατος δραπετεύων, καὶ ζωὴ
 ἐπανιοῦσα.

Τοιαύτας καὶ ἡμεῖς ἑαυτοῖς κατασκευάσωμεν ἀποθήκας,

34. Γιά τό ἐπεισόδιο μέ τήν Ταβιθά βλ. Πράξ. 9, 36–42.

δυνα καί γεμάτα ντροπή, ἀλλ' ἀποφεύγουμε ἐκεῖνα πού εἶναι ἀσφαλῆ καί μᾶς κάνουν ἐνδοξους καί λαμπρούς, καί παραδίνουμε ὅλο τόν ἑαυτό μας στήν τυραννία τῶν χρημάτων; Γιατί πραγματικά ἡ ὑποδούλωση σ' αὐτά εἶναι πιο φοβερή ἀπό κάθε τυραννία· καί τό γνωρίζουν αὐτό ὅσοι ἀξιώθηκαν ν' ἀπαλλαγοῦν ἀπ' αὐτήν. Γιά νά μάθετε λοιπόν καί σεις τήν καλή αὐτήν ἐλευθερία, σπάστε τά δεσμά, ἀποφύγετε τήν παγίδα, καί ἄς μὴν ὑπάρχουν χρήματα στό σπίτι σας, ἀλλ' ἐκεῖνο πού εἶναι περισσότερο πολύτιμο ἀπό ἄπειρα χρήματα, ἐλεημοσύνη καί φιλανθρωπία ἀντί γιά χρήματα. Γιατί αὐτή μᾶς δίνει παρρησία πρὸς τό Θεό, ἐνῶ ἐκεῖνα μᾶς ρίχνουν ἐπάνω μας πολλή ντροπή, καί κάνουν τό διάβολο νά τρέχει μέ σφοδρότητα ἐναντίον μας.

Γιατί λοιπόν ἐξοπλίζεις τόν ἐχθρό σου καί τόν κάνεις πιο δυνατό; Ὅπλισε τό χέρι σου ἐναντίον του, καί βάλε μέσα στήν ψυχή σου ὅλη τήν ὁμορφιά τοῦ σπιτιοῦ, καί ὅλον τόν πλοῦτο τοποθέτησέ τόν στήν διάνοια, καί τά χρήματα ἄς τά φυλάσσει ἀντί τοῦ κιβωτίου καί τοῦ σπιτιοῦ ὁ οὐρανός, καί ἄς φορέσουμε ὅλα τά δικά μας. Γιατί εἴμαστε πολύ καλύτεροι ἀπό τούς τοίχους καί πιο σημαντικοί ἀπό τό ἔδαφος. Γιατί λοιπόν ἐγκαταλείπουμε τούς ἑαυτούς μας καί ἀδειάζουμε ὅλη τή φροντίδα μας σ' ἐκεῖνα, πού δέν εἶναι δυνατό νά τά πάρουμε, ὅταν πεθάνουμε, καί πολλές φορές οὔτε ἐδῶ ζώντας μπορούμε νά τά κρατήσουμε, ἐνῶ μπορούμε νά πλουτίζουμε μέ τέτοια πλούτη, ὥστε ὄχι μόνο ἐδῶ, ἀλλά καί ἐκεῖ νά φαινόμεστε πάρα πολύ πλούσιοι; Γιατί, ὅποιος φέρει πάνω στήν ψυχή καί τά χωράφια καί τά σπίτια καί τά χρήματα, ὅπουδήποτε καί ἂν παρουσιασθεῖ, παρουσιάζεται μαζί μέ τόν πλοῦτο αὐτόν. Καί πῶς, λέγει, εἶναι δυνατό νά γίνει αὐτό; Εἶναι δυνατό καί μέ περισσότερη εὐκολία μάλιστα. Γιατί ἂν αὐτά τά μεταθέσεις στόν οὐρανό μέ τό χέρι τῶν φτωχῶν, θά τά μεταθέσεις ὅλα στή δική σου ψυχή. Καί ἂν ἀκόμη ἔρθει ὁ θάνατος, κανείς δέ θά σοῦ τά ἀφαιρέσει αὐτά, ἀλλά θά μεταβεῖς καί ἐκεῖ πλούσιος. Τέτοιο θησαυρό εἶχε ἡ Ταβιθά. Γι' αὐτό δέν τή διαλαλοῦσε αὐτήν τό σπίτι, οὔτε οἱ τοῖχοι, οὔτε οἱ πέτρες, οὔτε οἱ κολόνες, ἀλλά τά ντυμένα ἀπ' αὐτήν σώματα χηρῶν, καί τά δάκρυα πού χύνονταν, καί ὁ θάνατος πού δραπετεύει, καί ἡ ζωὴ πού ξαναερχόταν³⁴.

Τέτοιες ἀποθήκες ἄς κατασκευάσουμε καί γιά τούς ἑαυτούς

τοιαύτας οἰκοδομήσωμεν ἑαυτοῖς οἰκίας. Οὕτω καὶ τὸν Θεὸν συνεργὸν ἔξομεν, καὶ αὐτοὶ αὐτοῦ συνεργοὶ ἐσόμεθα. Αὐτὸς μὲν γὰρ ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι παρήγαγε τοὺς πενομένους, σὺ δὲ παραχθέντας καὶ γενομένους οὐκ εἴασας διαφθαρήναι τῷ λιμῷ καὶ τῇ
 5 λοιπῇ ταλαιπωρίᾳ, θεραπεύων, διορθούμενος, πανταχόθεν ἀνέχων τοῦ Θεοῦ τὸν ναόν· οὐ τί γένοιτ' ἂν ἴσον καὶ εἰς ὠφελείας καὶ εἰς εὐδοξίας λόγον; Εἰ δὲ οὐδέπω σαφῶς κατέμαθες, πηλίκῳ σε ἐκόσμησε κόσμῳ, κελεύσας διορθοῦν πενίαν, ἐκεῖνο λογίζου πρὸς ἑαυτόν· εἴ σοι τοσαύτην ἔδωκεν ἐξουσίαν, ὥστε τὸν οὐρανὸν δύνα-
 10 σθαι καταπίπτοντα ἀνορθοῦν, οὐκ ἂν τιμὴν σφόδρα σε ὑπερβαίνουσαν τὸ πρᾶγμα ἐνόμισας; Ἴδου τοίνυν μείζονός σε κατηξίωσε νῦν τιμῆς. Ὁ γὰρ τῶν οὐρανῶν ἐστὶν αὐτῷ τιμιώτερον, τοῦτό σοι διορθοῦν ἐπέτρεψεν. Ἀνθρώπου γὰρ οὐδὲν ἴσον τῶν ὀρωμένων τῷ Θεῷ. Καὶ γὰρ καὶ οὐρανὸν καὶ γῆν καὶ θάλατταν δι' ἐκεῖνον ἐποίη-
 15 σε· καὶ αὐτῷ μᾶλλον ἐνοικῶν εὐφραίνεται, ἢ τῷ οὐρανῷ

Ἄλλ' ὁμως ἡμεῖς καὶ ταῦτα εἰδότες, οὐδεμίαν τῶν τοῦ Θεοῦ ναῶν ἐπιμέλειαν ποιούμεθα ἢ πρόνοιαν, ἀλλ' ἀφέντες αὐτοὺς ἡμελῆσθαι, ἑαυτοῖς λαμπρὰς καὶ μεγάλας κατασκευάζομεν οἰκίας. Διὰ τοῦτο ἔρημοι πάντων ἐσμέν ἀγαθῶν, καὶ τῶν σφόδρα πενήτων
 20 πτωχότεροι, ὅτι ταύτας καλλωπίζομεν τὰς οἰκίας, ἃς οὐ δυνάμεθα λαβόντες ἐντεῦθεν ἀπελθεῖν, ἀφέντες ἐκεῖνας, ἃς μεθ' ἡμῶν αὐτῶν συμμεταθεῖναι ἔνι. Καὶ γὰρ διαλυθέντα τὰ σώματα τῶν πενήτων ἀναστήσεται πάντως· καὶ παραγαγὼν αὐτοὺς τότε ὁ ταῦτα ἐπιτάξας Θεός, ἐπαινέσεται τοὺς ἐπιμελησαμένους αὐτῶν, καὶ θαυμάσε-
 25 ται, ὅτι μέλλοντας αὐτοὺς καταπίπτειν νῦν μὲν ὑπὸ λιμοῦ, νῦν δὲ ὑπὸ γυμνότητος καὶ κρυμοῦ, παντὶ διωρθώσαντο τρόπῳ. Ἄλλ' ὁμως καὶ τοσοῦτων ἡμῖν προκειμένων ἐπαίνων, μέλλομεν ἔτι, καὶ ἀναδυόμεθα πρὸς τὴν καλὴν ταύτην ἐπιμέλειαν. Καὶ ὁ μὲν Χριστὸς οὐκ ἔχει ποῦ καταλῦσαι, ἀλλὰ περιέρχεται ξένος καὶ γυμνός καὶ
 30 πεινῶν, σὺ δὲ προάστεια καὶ λουτρά καὶ περιπάτους καὶ μυρίους

μας, τέτοια σπίτια ἄς κτίσουμε γιά τούς ἑαυτούς μας. Ἔτσι καί τό Θεό θά ἔχουμε βοηθό, καί μεῖς θά γίνουμε βοηθοί του. Γιατί αὐτός ἀπό τό μηδέν ἔφερε στήν ὕπαρξη τούς φτωχοῦς, ἐνῶ ἐσύ, ἀφοῦ ἦρθαν στήν ὕπαρξη καί δημιουργήθηκαν, δέν τούς ἄφησες νά ἀφανισθοῦν ἀπό τήν πείνα καί τή λοιπή ταλαιπωρία, περιποιούμενος, διορθώνοντας, καί ἀπό παντοῦ στηρίζοντας τό ναό τοῦ Θεοῦ, πράγμα ἀπό τό ὁποῖο τί θά μπορούσε νά ὑπάρξει ἰσάξιο καί ὡς πρός τήν ὠφέλεια καί ὡς πρός τήν καλή φήμη; Ἐάν ὅμως δέν ἔμαθες ἀκόμη καλά, μέ πόσα στολίδια σέ στόλισε, ὅταν σέ πρόσταξε νά διορθώνεις τή φτώχεια, ἐκεῖνο νά φέρνεις στή σκέψη σου· ἐάν δηλαδή σοῦ ἔδινε τόση μεγάλη ἐξουσία, ὥστε νά μπορείς νά σηκώνεις τόν οὐρανό, ὅταν πέφτει κάτω, δέ θά θεωροῦσες τό πράγμα τιμή πού εἶναι κατά πολύ ἀνώτερη ἀπό αὐτή πού σοῦ ἀξίζει; Νά λοιπόν σέ καταξίωσε τώρα μέ μεγαλύτερη τιμή. Γιατί ἐκεῖνο πού εἶναι γι' αὐτόν πιό πολυτιμο ἀπό τούς οὐρανοῦς, αὐτό ἐπέτρεψε σέ σένα νά διορθώνεις. Γιατί ἀπό τά ὄρατά πράγματα τίποτε δέν εἶναι ἴσο μέ τόν ἄνθρωπο γιά τό Θεό. Ἐπειδή καί τόν οὐρανό καί τή γῆ καί τή θάλασσα τά δημιούργησε γιά χάρη του, καί περισσότερο εὐχαριστιέται ὅταν κατοικεῖ μέσα του, παρά στόν οὐρανό.

Ἄλλ' ὅμως ἐμεῖς, ἂν καί τά γνωρίζουμε αὐτά, δέ φροντίζουμε ἢ δέν προνοοῦμε καθόλου γιά τούς ναοῦς τοῦ Θεοῦ, ἀλλ' ἀφήνοντας αὐτούς παραμελημένους, κατασκευάζουμε γιά τούς ἑαυτούς μας λαμπρά καί μεγάλα σπίτια. Γι' αὐτό εἴμαστε ἔρημοι ἀπ' ὅλα τά ἀγαθά, καί φτωχότεροι ἀπό τούς ὑπερβολικά φτωχοῦς, γιατί στολίζουμε αὐτά τά σπίτια, τά ὁποῖα δέν μπορούμε νά πάρουμε μαζί μας πεθαίνοντας, καί ἐγκαταλείπουμε ἐκεῖνα, πού εἶναι δυνατό νά τά μεταφέρουμε μαζί μας ἐκεῖ. Γιατί πραγματικά, ἀφοῦ διαλυθοῦν τά σώματα τῶν φτωχῶν, θ' ἀναστηθοῦν ὅπως δὴποτε. Καί ἀφοῦ τούς παραλάβει τότε αὐτούς ὁ Θεός πού πρόσταξε αὐτά, θά ἐπαινέσει ὅσους φρόντισαν αὐτούς, καί θά τούς θαυμάσει, γιατί, ἐνῶ κινδύνευαν νά πέσουν αὐτοί πότε ἀπό τήν πείνα καί πότε ἀπό τή γύμνια καί τό κρύο, μέ κάθε τρόπο τούς κράτησαν ὀρθίους. Ἄλλ' ὅμως, ἂν καί βρίσκονται μπροστά μας τόσοι ἔπαινοι, καθυστεροῦμε ἀκόμη καί διστάζουμε πρός τήν καλή αὐτή φροντίδα. Καί ὁ Χριστός δέν ἔχει πού νά μείνει, ἀλλά γυρνάει ξένος καί γυμνός καί πεινασμένος, ἐνῶ ἐσύ κατασκεύζεις σπίτια κοντά στήν πόλη καί λουτρά καί χώρους γιά περιπάτους καί

κατασκευάζεις θαλάμους είκῃ καὶ μάτην, καὶ τῷ μὲν Χριστῷ οὐδὲ μικροῦ μεταδίδως ὀρόφου, κόραξι δὲ καὶ γυψὶν ὑπερῶα καλλωπίζεις.

Τί ταύτης χειρὸν γένοιτ' ἂν τῆς παραπληξίας; τί χαλεπώτερον τῆς μανίας; καὶ γὰρ μανία ταῦτα ἐσχάτη, μᾶλλον δέ, ὅπερ ἂν εἶπη τις, οὐδὲν ἄξιον ἐρεῖ. Ἄλλ' ὅμως, ἂν ἐθέλωμεν, δυνατὸν καίτοι χαλεπὴν οὖσαν τὴν νόσον ἀποκρούσασθαι, καὶ οὐ δυνατὸν μόνον, ἀλλὰ καὶ ρᾶδιον, καὶ οὐδὲ ρᾶδιον ἀπλῶς, ἀλλὰ καὶ πολλῶν ρᾶον ταύτης ἀπαλλαγῆναι τῆς λύμης, ἢ τῶν σωματικῶν παθῶν, ὅσῳ καὶ μείζων ὁ ἰατρός. Ἐπισπασώμεθα τοίνυν αὐτόν, καὶ παρακαλέσωμεν συνεφάσασθαι, καὶ τὰ παρ' ἡμῶν συνεισενέγκωμεν, προαίρεσιν λέγω καὶ προθυμίαν. Οὐδενὸς γὰρ ἐτέρου δεήσεται, ἀλλ' ἂν τούτων ἐπιλάβηται μόνον, τὰ παρ' ἑαυτοῦ πάντα εἰσοίσει. Εἰσενέγκωμεν τοίνυν τὰ παρ' ἑαυτῶν, ἵνα καὶ ἐνταῦθα καθαρᾶς ἀπολαύσωμεν ὑγείας, καὶ τῶν μελλόντων ἐπιτύχωμεν ἀγαθῶν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μαθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἢ δόξα, ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ἄπειρους θαλάμους χωρίς λόγο καί στά χαμένα· καί στό Χριστό βέβαια δέν παραχωρεῖς οὔτε ἓνα μικρό ὄροφο, γιά τούς κόρακες ὅμως καί τούς γύπες στολίζεις ὑπερῶα.

Τί θά μπορούῃσε νά ὑπάρξει χειρότερο ἀπό τήν παραφροσύνη αὐτή; τί πιά φοβερό ἀπό τήν τρέλλα αὐτή; Γιατί πραγματικά αὐτά εἶναι ἡ χειρότερη τρέλλα, ἢ καλύτερα, ὅ,τι καί ἂν πεῖ κανεῖς, δέ θά πεῖ τίποτε ἰσάξιο. Ἄλλ' ὅμως, ἐάν θέλουμε, εἶναι δυνατό, μολονότι ἡ ἀρρώστια εἶναι φοβερή, νά τήν ἀποκρούσουμε, καί ὄχι μόνο δυνατό, ἀλλά καί εὐκολο, καί ὄχι ἀπλῶς εὐκολο, ἀλλά καί πολύ πιά εὐκολο ν' ἀπαλλαγοῦμε ἀπό τόν ὄλεθρο αὐτόν, παρά ἀπό τά πάθη τοῦ σώματος, τόσο, ὅσο εἶναι καί μεγαλύτερος ὁ ἰατρός. Ἄς προσελκύσουμε λοιπόν αὐτόν, καί ἄς τόν παρακαλέσουμε νά μᾶς βοηθήσει, καί ἄς προσφέρουμε τά δικά μας, τήν προαίρεση δηλαδή καί τήν προθυμία. Γιατί τίποτε ἄλλο δέ θά χρειασθεῖ, ἀλλ', ἂν λάβει αὐτά μόνο, θά προσφέρει ὅλα τά δικά του. Ἄς προσφέρουμε λοιπόν τά δικά μας, γιά ν' ἀπολαύσουμε καί ἐδῶ καθαρή υἰγεία, καί νά ἐπιτύχουμε τά μελλοντικά ἀγαθά, μέ τή χάρη καί τή φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, μαζί μέ τόν ὁποῖο στόν Πατέρα, καί συγχρόνως στό ἅγιο Πνεῦμα ἀνήκει ἡ δόξα, στούς αἰῶνες τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΟΜΙΛΙΑ ΙΣΤ'

(Ρωμ. 8,28-39)

«Οίδαμεν δὲ ὅτι τοῖς ἀγαπῶσι τὸν Θεὸν πάντα συνεργεῖ εἰς ἀγαθόν».

1. Ἐνταῦθα μοι δοκεῖ πρὸς τοὺς ἐν κινδύνοις ὄντας ἅπαν τοῦτο
κεκινήκεναι τὸ χωρίον· μᾶλλον δὲ οὐ τοῦτο μόνον, ἀλλὰ καὶ τὰ
5 μικρῶ πρὸ τούτων εἰρημένα. Καὶ γὰρ τό, «Οὐκ ἄξια τὰ παθήματα
τοῦ νῦν καιροῦ πρὸς τὴν μέλλουσαν δόξαν ἀποκαλυφθῆναι», καὶ τὸ
τὴν κτίσιν ἅπασαν στενάζειν, καὶ τὸ λέγειν, ὅτι «τῇ ἐλπίδι ἐσώθη-
μεν», καί, «δι' ὑπομονῆς ἀπεκδεχόμεθα», καὶ τό, «τί προσευξώμε-
θα καθ' ὃ δεῖ, οὐκ οἶδαμεν», ἅπαντα ταῦτα πρὸς ἐκείνους εἴρηται.
10 Παιδεύει γὰρ αὐτοὺς μὴ ἄπερ ἂν αὐτοὶ νομίσωσιν εἶναι συμφέρον-
ται ταῦτα αἰρεῖσθαι πάντως, ἀλλ' ἄπερ ἂν τὸ Πνεῦμα ὑποβάλη.
Καὶ γὰρ πολλὰ αὐτοῖς δοκοῦντα λυσιτελεῖν, ἔστιν ὅτε καὶ βλάβην
ἤνεγκε πολλήν. Ἄνεσις γοῦν καὶ κινδύνων ἀπαλλαγὴ, καὶ τὸ ἐν
ἀδείᾳ ζῆν, ἐδόκει συμφέρον εἶναι ἐκείνοις.
15 Καὶ τί θαυμαστόν, εἰ ἐκείνοις, ὅπου γε καὶ αὐτῶ τῶ μακαρίῳ
Παύλῳ τοῦτο οὕτως ἔδοξεν ἔχειν; Ἄλλ' ὁμως ἐμάνθανεν ὕστερον,
ὅτι τὰ ἐναντία τούτοις ταῦτά ἐστι τὰ συμφέροντα, καὶ μαθῶν
ἔστεργεν. Ὁ γοῦν τρίς τὸν Κύριον παρακαλέσας ὥστε ἀπαλλαγῆναι
κινδύνων, ἐπειδὴ ἤκουσεν αὐτοῦ λέγοντος, «ἄρκει σοι ἡ χάρις μου·
20 ἢ γὰρ δύναμίς μου ἐν ἀσθενείᾳ τελειοῦται», ἐσκίρτα λοιπὸν διωκό-

---

1. Ρωμ. 8, 18. 24.25.26.

ΟΜΙΛΙΑ ΙΣΤ'

(Ρωμ. 8,28-39)

«Γνωρίζουμε όμως, ότι σ' εκείνους πού αγαποῦν τό Θεό,
ὄλα συνεργοῦν γιά τό καλό τους».

1. Ἐδῶ μοῦ φαίνεται πώς ανέφερε ὄλο αὐτό τό χωρίο πρὸς ἐκείνους πού βρίσκονται σέ κινδύνους, ἢ καλύτερα ὄχι μόνο αὐτό, ἀλλά καί ἐκεῖνα πού λέχθηκαν λίγο πρὶν ἀπ' αὐτά. Γιατί καί τό, «δέν εἶναι ἄξια τά παθήματα τοῦ τωρινοῦ καιροῦ σέ σύγκριση μέ τή δόξα πού πρόκειται νά ἀποκαλυφθεῖ σέ μᾶς», καί τό ὅτι ἡ κτίση ὄλη στενάζει, καί τό νά πεῖ, «μέ τήν ἐλπίδα σωθήκαμε», καί, «μέ τήν ὑπομονή περιμένουμε», καί τό, «δέ γνωρίζουμε, πῶς πρέπει νά προσευχόμεστε»¹, ὄλα αὐτά λέχθηκαν πρὸς ἐκείνους. Γιατί τοὺς διδάσκει νά μὴν προτιμοῦν ὄπως ὀδηγοῦν αὐτά πού αὐτοὶ θά νομίσουν πώς εἶναι συμφέροντα, ἀλλ' ἐκεῖνα πού θά ὑποδείξει τό Πνεῦμα. Καθόσον πολλά πού φαίνονταν σ' αὐτούς πώς ὄφελουν, πολλές φορές προκάλεσαν καί πολλή ζημιά. Ἡ ἀνεση λοιπόν καί ἡ ἀπαλλαγὴ ἀπὸ τοὺς κινδύνους καί ἡ ζωὴ μέ ἀσφάλεια, φαινόταν πώς εἶναι συμφέρον σ' ἐκείνους.

Καί τί τό θαυμαστό ἂν φαινόταν σ' ἐκείνους, τή στιγμή βέβαια πού καί στὸν ἴδιο τό μακάριο Παῦλο φάνηκε πώς ἔτσι εἶχε τό πράγμα; Ἄλλ' ὄμως μάθαινε ὕστερα, ὅτι τά ἀντίθετα σ' αὐτά εἶναι ἐκεῖνα πού συμφέρουν, καί μαθαίνοντας συμφωνοῦσε. Αὐτός λοιπόν πού παρακάλεσε τρεῖς φορές τὸν Κύριο γιά ν' ἀπαλλαγεῖ ἀπὸ τοὺς κινδύνους, ὅταν ἄκουσε αὐτόν νά λέγει, «σοῦ εἶναι ἄρκετὴ ἡ χάρη μου, γιατί ἡ δύναμή μου φανερώνεται τέλεια ἐκεῖ πού ὑπάρχει ἀδυνα-

μενος, ὑβριζόμενος, τὰ ἀνήκεστα πάσχων. «Εὐδοκῶ γάρ», φησίν, «ἐν διωγμοῖς, ἐν ὕβρεσιν, ἐν ἀνάγκαις». Διὸ καὶ ἔλεγε· «τὸ γὰρ τί προσευξόμεθα καθ' ὃ δεῖ, οὐκ οἶδαμεν»· καὶ πᾶσι παρήνει τῷ Πνεύματι τούτων παραχωρεῖν. Καὶ γὰρ καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον
5 σφόδρα ἡμῶν κήδεται, καὶ τῷ Θεῷ τοῦτό ἐστι τὸ δοκοῦν.

Διὰ πάντων τοίνυν ἀλείψας αὐτούς, ἐπάγει καὶ τὰ σήμερον εἰρημένα, λογισμὸν κινῶν ἰκανὸν αὐτοὺς ἀνακτήσασθαι. «Οἶδαμεν γάρ», φησίν, «ὅτι τοῖς ἀγαπῶσι τὸν Θεὸν πάντα συνεργεῖ εἰς ἀγαθόν». Ὅταν δὲ εἶπη, «πάντα», καὶ τὰ δοκοῦντα εἶναι λυπηρὰ λέγει.
10 Κἂν γὰρ θλίψις, κἂν πενία, κἂν δεσμωτήρια, κἂν λιμοί, κἂν θάνατοι, κἂν ὀτιοῦν ἕτερον ἐπίη, δυνατὸς ὁ Θεὸς εἰς τὸναντίον πάντα ταῦτα μεταβαλεῖν· ἐπεὶ καὶ τοῦτο τῆς ἀφάτου δυνάμεως αὐτοῦ, τὸ τὰ δοκοῦντα εἶναι μοχθηρὰ κοῦφά τε ἡμῖν ποιεῖν, καὶ εἰς τὴν ὑπὲρ ἡμῶν τρέπειν βοήθειαν. Διόπερ οὐκ εἶπεν, ὅτι τοῖς ἀγαπῶσι τὸν
15 Θεὸν οὐ ἐπέρχεται τι δεινόν', ἀλλ' ὅτι, «συνεργεῖ εἰς ἀγαθόν»· τουτέστιν, ὅτι αὐτοῖς τοῖς δεινοῖς κέχρηται εἰς τὴν τῶν ἐπιβουλεωμένων εὐδοκίμησιν· ὅπερ πολλῶ μείζον ἐστὶ τοῦ κωλῦσαι ἐπελθεῖν τὰ δεινά, ἢ καταλῦσαι ἐπελθόντα. Τοῦτο γοῦν καὶ ἐπὶ τῆς βαβυλωνίας καμίνου πεποίηκεν. Οὔτε γὰρ ἐκώλυσεν ἐμπεσεῖν εἰς αὐτήν,
20 οὔτε ἐμπεσόντων τῶν ἁγίων ἐκεῖνων, τὴν φλόγα ἔσβεσεν, ἀλλ' ἀφείς καίεσθαι, δι' αὐτῆς ταύτης θαυμαστοτέρους εἰργάσατο.

Καὶ ἐπὶ τῶν ἀποστόλων δὲ τοιαῦτα ἕτερα ἐθαυματούργησε διὰ πάντων. Εἰ γὰρ ἄνθρωποι, φιλοσοφεῖν εἰδότες, δύνανται φύσει πραγμάτων εἰς τὸ ἐναντίον ἀποχρήσασθαι, καὶ ἐν πενίᾳ ζῶντες
25 τῶν πλουτούντων εὐπορώτεροι φανῆναι, καὶ δι' ἀτιμίας λάμπαι, πολλῶ μᾶλλον ὁ Θεὸς ἐπὶ τῶν ἀγαπώντων αὐτόν, καὶ ταῦτα καὶ τὰ πολλῶ μείζονα ἐργάσεται. Ἐνὸς γὰρ δεῖ μόνου, τοῦ γνησίως αὐτὸν ἀγαπᾶν, καὶ τὰ ἄλλα πάντα ἔπεται. Ὡσπερ οὖν τούτους καὶ τὰ δοκοῦντα εἶναι βαλβερὰ ὠφελεῖ, οὕτω τοὺς οὐκ ἀγαπῶντας αὐτόν,

2. Β' Κορ. 12, 9.

3. Β' Κορ. 12, 10.

μία»², χαιρόταν στό ἐξῆς ὅταν τόν δίωκαν, τόν ἔβριζαν, καί πάθαινε τά ἀθεράπευτα κακά. «Γιατί εἶμαι εὐχαριστημένος», λέγει, «μέ τούς διωγμούς, τίς ὕβρεις, τίς ταλαιπωρίες»³. Γι' αὐτό καί ἔλεγε· «γιατί δέ γνωρίζουμε, πῶς πρέπει νά προσευχόμαστε», καί σ' ὄλους συμβούλευε νά παραχωροῦν αὐτό στό ἅγιο Πνεῦμα. Καθόσον καί τό ἅγιο Πνεῦμα μᾶς φροντίζει πάρα πολύ, καί αὐτό εἶναι ἀρεστό στό Θεό.

Ἄφοῦ λοιπόν τούς προετοίμασε μέ ὅλα, προσθέτει καί αὐτά πού λέχθηκαν σήμερα, γιά νά τούς παρακινήσει ν' ἀποκτήσουν ὀρθή σκέψη. «Γιατί γνωρίζουμε», λέγει, «ὅτι σ' ἐκείνους πού ἀγαποῦν τό Θεό, ὅλα συνεργοῦν γιά τό καλό τους». Ὅταν ὁμοῦς λέγει, «ὅλα», ἐννοεῖ καί ἐκεῖνα πού φαίνονται πῶς εἶναι λυπηρά. Γιατί, εἴτε θλίψη, εἴτε φτώχεια, εἴτε φυλακίσεις, εἴτε πείνα, εἴτε θάνατοι, εἴτε ὀτιδήποτε ἄλλο κακό πέσει, ὁ Θεός εἶναι ἰκανός νά τά μετατρέψει ὅλα αὐτά στό ἀντίθετο. Ἐπειδή καί αὐτό εἶναι γνώρισμα τῆς ἀπερίγραπτης δυνάμεώς του, τό νά κάνει δηλαδή ἐκεῖνα, πού φαίνονται πῶς εἶναι βαριά, ἐλαφρά γιά μᾶς καί νά τά μετατρέπει γιά δική μας βοήθεια. Γι' αὐτό ἀκριβῶς δέν εἶπε, ὅτι σ' ἐκείνους πού ἀγαποῦν τό Θεό δέν ἔρχεται κάτι κακό', ἀλλ' ὅτι, «συνεργεῖ γιά τό καλό τους»· δηλαδή χρησιμοποιεῖ αὐτά τά κακά γιά τήν εὐδοκίμηση ἐκείνων πού ἐπιβουλεύονται, πράγμα πού εἶναι πολύ μεγαλύτερο ἀπό τό νά ἐμποδίσαι νά ἔρθουν τά κακά, ἢ ἀπό τό νά τά ἐξαλείψει ὅταν ἔρθουν. Αὐτό βέβαια ἔκανε καί στό καμίνι τῆς Βαβυλώνας. Γιατί οὔτε ἐμπόδισε νά πέσουν σ' αὐτό, οὔτε ὅταν ἔπεσαν οἱ ἅγιοι ἐκεῖνοι ἔσβησε τή φλόγα, ἀλλ' ἀφήνοντάς τους νά καίονται, μέ αὐτήν τήν ἴδια τούς ἔκαμε θαυμαστότερους.

Ἄλλά καί μέ ὄλους τούς ἀποστόλους ἔκανε ἄλλα παρόμοια θαύματα. Γιατί, ἂν ἄνθρωποι, πού γνωρίζουν νά φιλοσοφοῦν, μποροῦν νά χρησιμοποιοῦν τή φύση τῶν πραγμάτων στό ἀντίθετο, καί ζώντας μέσα στή φτώχεια κατορθώνουν νά φανοῦν περισσότερο εὐποροί ἀπό τούς πλούσιους καί νά λάμπουν μέ τήν ἀνυποληψία τους, πολύ περισσότερο ὁ Θεός θά κάνει σ' ἐκείνους πού τόν ἀγαποῦν, καί αὐτά καί τά πολύ μεγαλύτερα ἀπ' αὐτά. Ἐνα λοιπόν χρειάζεται μόνο, ἡ γνήσια πρὸς αὐτόν ἀγάπη, καί ὅλα τά ἄλλα ἀκολουθοῦν. Ὅπως ἀκριβῶς δηλαδή καί ἐκεῖνα πού φαίνονται πῶς εἶναι βλαβερὰ ὠφελοῦν αὐτούς, ἔτσι ἐκείνους πού δέν τόν ἀγαποῦν, καί ἐκεῖνα

καὶ τὰ ὠφελοῦντα βλάπτει. Τοῖς γοῦν Ἰουδαίοις καὶ σημείων ἐπί-
 δεξις, καὶ διδασκαλίας φιλοσοφία, καὶ δογμάτων ὀρθότης ἐλυμαί-
 νετο· καὶ δι' ἐκεῖνα μὲν δαιμονῶντα ἐκάλουν, διὰ δὲ ταῦτα ἀντίθε-
 ον, ὑπὲρ δὲ τῶν σημείων καὶ ἀνελεῖν ἐπεχείρουν. Ὁ μέντοι ληστής
 5 σταυρούμενος, προσηλούμενος, λοιδορούμενος, μυρία πάσχων δει-
 νά, οὐ μόνον οὐδὲν παρεβλάβη, ἀλλὰ καὶ τὰ μέγιστα ἐντεῦθεν ἐκέρ-
 δανεν.

Εἶδες πῶς τοῖς ἀγαπῶσι τὸν Θεὸν πάντα συνεργεῖ εἰς ἀγα-
 θόν; Εἰπὼν τοίνυν τὸ μέγα τοῦτο ἀγαθόν, καὶ σφόδρα τὴν ἀνθρω-
 10 πίνην ὑπερβαῖνον φύσιν, ἐπειδὴ πολλοῖς καὶ ἄπιστον τοῦτο εἶναι
 ἐδόκει, ἀπὸ τῶν παρελθόντων αὐτὸ πιστοῦται, οὕτω λέγων· «τοῖς
 κατὰ πρόθεσιν κλητοῖς οὖσι». Σκόπει γάρ, φησὶν, εὐθέως ἀπὸ τῆς
 κλήσεως τὸ εἰρημένον. Διὰ τί γὰρ μὴ ἐξ ἀρχῆς πάντας ἐκάλεσεν, ἢ
 μηδὲ αὐτὸν Παῦλον εὐθέως μετὰ τῶν ἄλλων; οὐ δοκεῖ ἢ ἀναβολὴ
 15 ἐπιζήμιος εἶναι; Ἄλλ' ὁμως ἐδείχθη διὰ τῶν πραγμάτων, ὅτι
 χρησίμως γέγονε. Πρόθεσιν δὲ ἐνταῦθά φησιν, ἵνα μὴ τὸ πᾶν τῇ
 κλήσει δῶ· ἐπεὶ οὕτως ἔμελλον καὶ Ἕλληνες ἀντιλέγειν καὶ Ἰου-
 δαῖοι. Εἰ γὰρ ἡ κλήσις ἤρκει μόνον, τίνος ἕνεκεν οὐ πάντες ἐσώθη-
 σαν; Διὰ τοῦτο φησιν, ὅτι οὐχ ἡ κλήσις μόνον, ἀλλὰ καὶ ἡ πρόθεσις
 20 τῶν καλουμένων τὴν σωτηρίαν εἰργάσατο. Οὐ γὰρ ἠναγκασμένη
 γέγονεν ἡ κλήσις, οὐδὲ βεβιασμένη. Πάντες γοῦν ἐκλήθησαν, ἀλλ'
 οὐ πάντες ὑπήκουσαν.

2. «Ὅτι οὖς προέγνω, καὶ προώρισε συμμόρφους τῆς εἰκόνης
 τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ». Εἶδες τιμῆς ὄγκον; Ὅπερ γὰρ ὁ μονογενὴς ἦν
 25 φύσει, τοῦτο καὶ αὐτοὶ γεγόνασι κατὰ χάριν. Ἄλλ' ὁμως οὐκ ἠρκέ-
 σθη τούτῳ τῷ εἰπεῖν, «συμμόρφους», ἀλλὰ καὶ ἕτερον προσέθη-
 κεν· «εἰς τὸ εἶναι αὐτὸν πρωτότοκον». Καὶ οὐδὲ ἐνταῦθα ἔστη,
 ἀλλὰ καὶ μετὰ τούτου πάλιν ἕτερον ἐπάγει, λέγων, «ἐν πολλοῖς
 ἀδελφοῖς», διὰ πάντων σαφῆ τὴν συγγένειαν ἐπιδειῖναι βουλόμενος.
 30 Ταῦτα δὲ πάντα περὶ τῆς οἰκονομίας εἰρηῆσθαι νόμιζε· κατὰ γὰρ τὴν
 θεότητα μονογενὴς. Εἶδες πόσα ἡμῖν ἐχαρίσατο; Μὴ τοίνυν ἀμφί-
 βαλλε περὶ τῶν μελλόντων. Καὶ γὰρ καὶ ἐτέρωθεν δείκνυσιν αὐτοῦ

πού ὠφελοῦν τούς βλάπτουν. Στούς Ἰουδαίους λοιπόν προκαλοῦσε βλάβη καί ἡ φανέρωση τῶν θαυμάτων, καί ἡ φιλοσοφία τῆς διδασκαλίας καί ἡ ὀρθότητα τῶν δογμάτων, καί ἐξ αἰτίας ἐκείνων τόν ὀνόμαζαν δαιμονιζόμενο, ἐνῶ ἐξ αἰτίας αὐτῶν ἀντίθετο, καί γιά τά θαύματα μάλιστα ἐπιχειροῦσαν καί νά τόν θανατώσουν. Ὁ ληστής ὅμως πού σταυρώθηκε, πού καρφώθηκε, πού βρίσθηκε, καί ἔπαθε ἄπειρα κακά, ὄχι μόνο δέ ζημιώθηκε καθόλου, ἀλλά καί κέρδισε ἀπό ἐδῶ πάρα πολλά.

Εἶδες πῶς σ' ἐκείνους πού ἀγαποῦν τό Θεό ὅλα συνεργοῦν γιά τό καλό τους; Ἀφοῦ λοιπόν εἶπε τό μεγάλο αὐτό ἀγαθό, πού ὑπερβαίνει πάρα πολύ τήν ἀνθρώπινη φύση, ἐπειδή στούς πολλούς φαινόταν πῶς αὐτό εἶναι καί ἀπίθανο, τό ἐπιβεβαιώνει ἀπό τά προηγούμενα, λέγοντας τά ἐξῆς· «σ' ἐκείνους πού εἶναι καλεσμένοι σύμφωνα μέ τήν πρόθεση τοῦ Θεοῦ». Πρόσεχε λοιπόν, λέγει, ἀμέσως ἀπό τήν κλήση αὐτό πού λέχθηκε. Γιατί ὅμως δέν κάλεσε ἀπό τήν ἀρχή ὅλους, ἢ οὔτε καί τόν ἴδιο τόν Παῦλο ἀμέσως μαζί μέ τούς ἄλλους; δέ φαίνεται ὅτι ἡ ἀναβολή ὑπῆρξε ἐπιζήμια; Ἀντίθετα ἀποδείχθηκε ἀπό τά ἴδια τά πράγματα, ὅτι ὑπῆρξε χρήσιμη. Πρόθεση ἐδῶ λέγει, γιά νά μή ἀποδώσει τό πᾶν στήν κλήση, γιατί ἔτσι θά συνέβαινε καί οἱ Ἕλληνες καί οἱ Ἰουδαῖοι ν' ἀντιλέγουν. Ἐάν λοιπόν ἦταν ἀρκετή ἡ κλήση μόνο, γιά ποιό λόγο δέ σώθηκαν ὅλοι; Γι' αὐτό λέγει, ὅτι ὄχι ἡ κλήση μόνο, ἀλλά καί ἡ πρόθεση ἐκείνων πού καλοῦνται συνήργησε στή σωτηρία. Γιατί ἡ κλήση δέν ἔγινε ἀναγκαστικά, οὔτε βίαια. Ὅλοι βέβαια κλήθηκαν, ἀλλά δέν ὑπάκουσαν ὅλοι.

2. «Γιατί ἐκείνους πού προγνώρισε, αὐτούς καί προόρισε νά γίνουν σύμμορφοι μέ τήν εἰκόνα τοῦ Υἱοῦ του». Εἶδες μέγεθος τιμῆς; Γιατί ἐκεῖνο πού ἀπό τή φύση του ἦταν ὁ Μονογενῆς Υἱός, τοῦτο ἔγιναν καί αὐτοί κατά χάρη. Ἄλλ' ὅμως δέν ἀρκέσθηκε σ' αὐτό μέ τό νά πεῖ, «συμμόρφους», ἀλλά καί ἄλλο πρόσθεσε· «Γιά νά εἶναι αὐτός πρωτότοκος». Καί οὔτε ἐδῶ σταμάτησε, ἀλλά καί μαζί μ' αὐτό ἄλλο πάλι προσθέτει, λέγοντας· «μεταξύ πολλῶν ἀδελφῶν», ἐπειδή ἤθελε μέ ὅλα αὐτά νά δείξει καθαρά τή συγγένεια. Ὅλα ὅμως αὐτά νά τά θεωρεῖς ὅτι λέχθηκαν περί τῆς οἰκονομίας· γιατί κατά τή θεότητα εἶναι μονογενῆς. Εἶδες πόσα μᾶς χάρισε; Νά μήν ἀμφιβάλ्लεις λοιπόν γιά τά μελλοντικά. Γιατί καί ἀπό ἄλλοῦ δείχνει

τὴν κηδεμονίαν, τῷ λέγειν ἄνωθεν αὐτὰ προτετυπῶσθαι οὕτως. Ἄνθρωποι μὲν γὰρ ἀπὸ τῶν πραγμάτων τὰς ὑπὲρ αὐτῶν γνώμας λαμβάνουσι, τῷ δὲ Θεῷ πάσαι ταῦτα ἔδοξε, καὶ ἄνωθεν πρὸς ἡμᾶς διέκειτο, φησὶν. «Οὐδὲ προώρισε, τούτους καὶ ἐκάλεσε· καὶ οὐδὲ 5 ἐκάλεσε, τούτους καὶ ἐδικαίωσε», διὰ τῆς τοῦ λουτροῦ παλιγγενεσίας, «οὐδὲ ἐδικαίωσε, τούτους καὶ ἐδόξασε», διὰ τῆς χάριτος, διὰ τῆς υἰοθεσίας.

«Τί οὖν ἐροῦμεν πρὸς ταῦτα»; Ὡς ἂν εἰ εἶποι, μὴ τοίνυν λέγε μοι λοιπὸν περὶ τῶν κινδύνων, καὶ τῆς παρὰ πάντων ἐπιβουλῆς. 10 Εἰ γὰρ καὶ τοῖς μέλλουσί τινες διαπιστοῦσιν, ἀλλὰ πρὸς τὰ ἤδη γεγενημένα ἀγαθὰ οὐδὲν ἂν ἔχοιεν εἰπεῖν· οἷον, τὴν ἄνωθεν τοῦ Θεοῦ πρὸς σὲ φιλίαν, τὴν δικαίωσιν, τὴν δόξαν. Καὶ γὰρ καὶ ταῦτά σοι διὰ τῶν δοκούντων εἶναι λυπηρῶν ἐχαρίσατο· καὶ ὅπερ ἐνόμιζες αἰσχύνῃς εἶναι, τὸν σταυρόν, τὰς μάστιγας, τὰ δεσμά, ταῦτά ἐστιν ἅ 15 τὴν οἰκουμένην κατώρθωσεν ἅπασαν. Ὡσπερ οὖν οἷς αὐτὸς ἔπαθε, καίτοι γε σκυθρωποῖς εἶναι δοκοῦσι, τούτοις εἰς ἐλευθερίαν καὶ σωτηρίαν τῆς φύσεως ἀπεχρήσατο πάσης, οὕτω καὶ ἐν οἷς αὐτὸς ὑπομένεις ποιεῖν εἴωθεν, εἰς δόξαν σου καὶ εὐδοκίμησιν τοῖς σοῖς ἀποχρώμενος πάθεσιν.

20 «Εἰ ὁ Θεὸς ὑπὲρ ἡμῶν, τίς καθ' ἡμῶν»; Τίς γὰρ οὐ καθ' ἡμῶν, φησὶ; Καὶ γὰρ ἡ οἰκουμένη καθ' ἡμῶν, καὶ τύραννοι καὶ δῆμοι καὶ συγγενεῖς καὶ πολῖται. Ἄλλ' ὁμως οὗτοι οἱ καθ' ἡμῶν τοσοῦτον ἀπέχουσιν ἐπηρεάζειν ἡμῖν, ὅτι καὶ ἄκοντες στεφάνων ἡμῖν αἴτιοι γίνονται, καὶ μυρίων ἀγαθῶν πρόξενοι, τῆς τοῦ Θεοῦ 25 σοφίας τὰς ἐπιβουλάς εἰς τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν τρεπούσης καὶ δόξαν. Ὅρᾳς πῶς οὐδεὶς καθ' ἡμῶν; Καὶ γὰρ τὸν Ἰὼβ τοῦτο λαμπρότερον ἐποίησε, τὸ ὀπλισθῆναι κατ' αὐτοῦ τὸν διάβολον. Καὶ γὰρ καὶ φίλους κατ' αὐτοῦ, καὶ γυναῖκα κατ' αὐτοῦ, καὶ τραύματα καὶ οἰκέτας καὶ μυρία ἕτερα ὁ διάβολος ἐκίνησε μηχανήματα· καὶ 30 οὐδὲν ὄλως κατ' αὐτοῦ γέγονε. Καὶ οὐπω τοῦτο αὐτῷ μέγα, καίτοι σφόδρα μέγα ὄν, ἀλλ' ὁ πολλῶ μείζον ἦν, ὅτι καὶ ὑπὲρ αὐτοῦ πάντα

τή φροντίδα του, μέ τό νά λέγει ὅτι ἀπό τό Θεό προτυπώθηκαν αὐτά ἔτσι. Γιατί οἱ ἄνθρωποι διαμορφώνουν τίς γνῶμες τους ἀπό τά ἴδια τά πράγματα, ἐνῶ ὁ Θεός, λέγει, ἀπό παλαιά τά ἀποφάσισε αὐτά, καί ἀπό τήν ἀρχή ἦταν τέτοια ἡ πρόθεσή του γιά μᾶς. «Ἐκείνους ὁμως πού προόρισε, αὐτούς καί κάλεσε· καί ἐκείνους πού κάλεσε, αὐτούς καί δικαίωσε», μέ τό βάπτισμα τῆς ἀναγέννησης. «Καί ἐκείνους πού δικαίωσε, αὐτούς καί δόξασε», μέ τή χάρη, μέ τήν υἰοθεσία.

«Τί λοιπόν θά ποῦμε γιά ὅλα αὐτά»; Σάν νά ἔλεγε, μή μοῦ λέγεις λοιπόν πλέον γιά τούς κινδύνους καί τήν ἐπιβουλή ἀπ' ὅλους. Γιατί, ἂν καί γιά τά μελλοντικά δυσπιστοῦν μερικοί, ὁμως γιά τά ἀγαθά πού ἔχουν ἤδη γίνει τίποτε δέν μποροῦν νά ποῦν· ὅπως δηλαδή γιά τήν ἀπό τήν ἀρχή ἀγάπη τοῦ Θεοῦ πρὸς ἐσένα, τή δικαίωση, τή δόξα. Γιατί πραγματικά καί αὐτά σοῦ τά χάρισε μ' ἐκεῖνα πού φαίνονται πῶς εἶναι λυπηρά. Καί ἐκεῖνο πού νόμιζες ὅτι εἶναι ἀπόδειξη ντροπῆς, τό σταυρό δηλαδή, τίς μάστιγες, τά δεσμά, αὐτά εἶναι ἐκεῖνα πού ὠφέλησαν ὅλη τήν οἰκουμένη. Ὅπως ἀκριβῶς λοιπόν μ' ἐκεῖνα πού ἔπαθε αὐτός, μολονότι φαίνονται πῶς εἶναι σκυθρωπά, αὐτά τά μεταχειρίστηκε γιά τήν ἐλευθερία καί τή σωτηρία ὅλης τῆς φύσεως, ἔτσι συνηθίζει νά κάνει καί μ' ἐκεῖνα πού ἐσύ ὑπομένεις, χρησιμοποιώντας τά πάθη σου γιά τή δική σου δόξα καί εὐδοκίμηση.

«Ἐάν ὁ Θεός εἶναι μέ τό μέρος μας, ποιός θά εἶναι ἐναντίον μας;». Καί ποιός, λέγει, δέν εἶναι ἐναντίον μας; Γιατί καί ἡ οἰκουμένη εἶναι ἐναντίον μας καί οἱ τύραννοι καί οἱ λαοί καί οἱ συγγενεῖς καί οἱ πολίτες. Ἄλλ' ὁμως αὐτοί πού εἶναι ἐναντίον μας τόσο πολύ ἀπέχουν ἀπό τό νά μᾶς βλάπτουν, γιατί καί χωρίς τή θέλησή τους γίνονται αἴτιοι βραβείων γιά μᾶς καί πρόξενοι ἄπειρων ἀγαθῶν, ἀφοῦ ἡ σοφία τοῦ Θεοῦ μετατρέπει τίς ἐπιβουλές γιά τή δική μας σωτηρία καί δόξα. Βλέπεις πῶς κανεῖς δέν εἶναι ἐναντίον μας; Γιατί καί τόν Ἰώβ αὐτό τόν ἔκαμε πύξινος, τό ὅτι δηλαδή ὀπλίσθηκε ὁ διάβολος ἐναντίον του. Καθόσον ὁ διάβολος κίνησε ἐναντίον του καί φίλους καί γυναίκα καί πληγές καί δούλους καί ἄπειρα ἄλλα τεχνάσματα· καί ὁμως τίποτε ἀπολύτως δέν ἔγινε ἐναντίον του. Καί δέν ἦταν ἀκόμη τοῦτο μεγάλο γι' αὐτόν, παρ' ὅλο πού ἦταν ὑπερβολικά μεγάλο, ἀλλ' ἐκεῖνο πού ἦταν πολύ μεγαλύτερο, γιατί ὅλα κα-

ἐξέβη. Ἐπειδὴ γὰρ ὁ Θεὸς ἦν ὑπὲρ αὐτοῦ, καὶ τὰ κατ' αὐτοῦ δοκοῦντα εἶναι, ὑπὲρ αὐτοῦ πάντα ἐγίνετο. Τοῦτο καὶ ἐπὶ τῶν ἀποστόλων συνέβη. Καὶ γὰρ καὶ οἱ Ἰουδαῖοι καὶ οἱ ἐξ ἐθνῶν καὶ οἱ ψευδάδελφοί, καὶ ἄρχοντες καὶ δῆμοι, καὶ λιμοὶ καὶ πενία, καὶ μυρία κατ' αὐτῶν ἦν· ἀλλ' οὐδὲν κατ' αὐτῶν. Τὰ γὰρ μάλιστα ποιήσαντα αὐτοὺς λαμπροὺς καὶ περιφανεῖς, καὶ παρὰ Θεῶ καὶ παρὰ ἀνθρώποις μεγάλους, ταῦτά ἐστιν.

Ἐνόησον οὖν ἡλίκον ἐφθέγγατο ρῆμα ὁ Παῦλος περὶ τῶν πιστῶν καὶ ἀκριβῶς ἐσταυρωμένων, ὃ μὴδ' ὁ τὸ διάδημα περικείμενος δύναιτ' ἂν ἔχειν. Κατὰ γὰρ ἐκείνου πολλοὶ καὶ βάρβαροι καθοπλιζόμενοι, καὶ πολέμιοι ἐπιόντες, καὶ σωματοφύλακες ἐπιβουλεύοντες, καὶ τῶν ἀρχομένων πολλοὶ πολλάκις ἐπανιστάμενοι συνεχῶς, καὶ ἕτερα μυρία· κατὰ δὲ τοῦ πιστοῦ καὶ τοῖς τοῦ Θεοῦ νόμοις προσέχοντος ἀκριβῶς, οὐκ ἀνθρωπος, οὐ δαίμων, οὐκ ἄλλο 15 οὐδὲν στήναι δυνήσεται. Ἄν τε γὰρ χρήματα ἀφέλης, μισθὸν αὐτῷ προεξένησας· ἂν τε κακῶς εἶπης, διὰ τῆς δυσφημίας λαμπρότερον ἐποίησας παρὰ τῷ Θεῷ· ἂν τε εἰς λιμὸν ἐμβάλῃς, πλείων ἢ δόξα καὶ ἡ ἀντίδοσις· ἂν τε, ὃ πάντων δοκεῖ χαλεπώτερον εἶναι, θανάτῳ παραδῶς, μαρτυρίου στέφανον ἔπλεξας. Τί τοίνυν ἴσον τοῦ βίου 20 τούτου γένοιτ' ἂν, ὅταν μὴδὲν κατ' αὐτοῦ γίνεσθαι δύνηται, ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ οἱ δοκοῦντες ἐπιβουλεύειν, τῶν εὐεργετούντων οὐκ ἔλαττον αὐτὸν ὠφελῶσι; Διὰ τοῦτό φησιν· «εἰ ὁ Θεὸς ὑπὲρ ἡμῶν, τίς καθ' ἡμῶν»;

3. Εἶτα, οὐκ ἄρκεσθεῖς τοῖς εἰρημένοις, τὸ μέγιστον σημεῖον τῆς 25 περὶ ἡμᾶς ἀγάπης, καὶ ὃ συνεχῶς ἀεὶ περιστρέφει, τοῦτο καὶ ἐνταῦθα τίθησι, τὴν σφαγὴν τοῦ παιδός. Οὐ γὰρ ἐδικαίωσε μόνον, φησί, καὶ ἐδόξασε, καὶ συμμόρφους ἐποίησε τῆς εἰκόνης ἐκείνης, ἀλλ' οὐδὲ τοῦ παιδός ἐφείσατο διὰ σέ. Διὸ καὶ ἐπήγαγε λέγων· «ὃς γε τοῦ ἰδίου Υἱοῦ οὐκ ἐφείσατο, ἀλλ' ὑπὲρ ἡμῶν πάντων παρέδωκεν 30 αὐτόν, πῶς οὐχὶ καὶ σὺν αὐτῷ τὰ πάντα ἡμῖν χαρίζεται;». Καὶ μεθ' ὑπερβολῆς καὶ πολλῆς τῆς θερμότητος ταῖς λέξεσι κέχρηται, ἵνα ἐνδείξηται αὐτοῦ τὴν ἀγάπην. Πῶς οὖν ἡμᾶς προήσεται, ὑπὲρ ὧν

τέληξαν σέ ὄφελός του. Ἐπειδή λοιπόν ὁ Θεός ἦταν μέ τό μέρος του, καί ἐκεῖνα πού φαίνονταν πώς εἶναι ἐναντίον του, ὅλα ἀπέβαιναν πρός ὄφελός του. Αὐτό ἔγινε καί στήν περίπτωση τῶν ἀποστόλων. Καθόσον καί οἱ Ἰουδαῖοι, καί οἱ ἐθνικοί, καί οἱ ψευδάδελφοί, καί οἱ ἄρχοντες, καί τά πλήθη, καί λιμοί καί φτώχεια καί ἄπειρα ἄλλα ἦταν ἐναντίον τους, ἀλλ' ὅμως τίποτε δέν ἦταν ἐναντίον τους. Γιατί ἐκεῖνα πού κατ' ἐξοχή τούς ἔκαναν λαμπρούς καί ἔνδοξους καί μεγάλους καί στό Θεό καί στούς ἀνθρώπους, αὐτά εἶναι.

Σκέψου λοιπόν ποιό λόγο εἶπε ὁ Παῦλος γιά τούς πιστούς καί πραγματικά σταυρωμένους, πράγμα πού οὔτε ἐκεῖνος πού φοράει τό στέμμα μπορεῖ νά ἔχει. Γιατί ἐναντίον ἐκείνου ὑπάρχουν πολλοί καί βάρβαροι ὀπλισμένοι, καί ἐχθροί πού τοῦ ἐπιτίθενται, καί σωματοφύλακες πού τόν ἐπιβάλλονται, καί ἀπό τούς πολίτες πολλοί πολλές φορές ἐπαναστατοῦν συνέχεια, καί ἄπειρα ἄλλα, ἐνῶ ἐναντίον τοῦ πιστοῦ πού προσέχει μέ ἀκρίβεια στούς νόμους τοῦ Θεοῦ, οὔτε ἄνθρωπος, οὔτε δαίμονας, οὔτε τίποτε ἄλλο θά μπορέσει νά ξεσηκωθεί. Γιατί, ἂν τοῦ ἀφαιρέσεις χρήματα, προκάλεσες μισθό σ' αὐτόν· ἂν τόν κακολογήσεις, μέ τή δυσφημία τόν ἔκαμες λαμπρότερο μπροστά στό Θεό· ἂν τό ρίξεις σέ πείνα, περισσότερη θά εἶναι ἡ δόξα καί ἡ ἀνταπόδοσή του· ἂν, πράγμα πού φαίνεται πώς εἶναι πió φοβερό ἀπ' ὅλα, τόν παραδώσεις σέ θάνατο, τοῦ ἔπλεξες στεφάνι μαρτυρίου. Τί λοιπόν θά μπορούσε νά ἐξισωθεῖ μέ τή ζωή αὐτή, ὅταν τίποτε δέν μπορεῖ νά γίνεται ἐναντίον του, ἀλλά καί ἐκεῖνοι πού νομίζουν ὅτι τόν ἐπιβουλεύονται, τόν ὠφελοῦν ὄχι λιγότερο ἀπό ἐκείνους πού τόν εὐεργετοῦν; Γι' αὐτό λέγει· «ἐάν ὁ Θεός εἶναι μέ τό μέρος μας, ποιός θά εἶναι ἐναντίον μας».

3. Ἐπειτα, μή ἀρκούμενος σ' αὐτά πού λέχθησαν, τήν πió μεγάλη ἀπόδειξη τῆς ἀγάπης γιά μᾶς, καί πράγμα πού συνέχεια ἐπαναλαμβάνει, αὐτό καί ἐδῶ ἀναφέρει, δηλαδή τή σφαγή τοῦ Υἱοῦ. Γιατί δέ μᾶς δικαίωσε μόνο, λέγει, καί μᾶς δόξασε, καί μᾶς ἔκανε σύμμορφους τῆς εἰκόνας ἐκείνης, ἀλλ' οὔτε τόν Υἱό του λυπήθηκε γιά σένα. Γι' αὐτό καί πρόσθεσε λέγοντας· «ἐκεῖνος πού δέ λυπήθηκε τόν Υἱό του, ἀλλά τόν παρέδωσε σέ θάνατο γιά χάρη ὄλων μας, πῶς δέ θά μᾶς χαρίσει μαζί μέ αὐτόν τά πάντα;». Καί μέ ὑπερβολή καί πολλή θερμῆ χρησιμοποιοεῖ τίς λέξεις, γιά νά δείξει τήν ἀγάπη του. Πῶς λοιπόν θά μᾶς ἐγκαταλείψει, ἐμᾶς πού γιά χάρη μας δέ λυπή-

τοῦ ἰδίου Υἱοῦ οὐκ ἐφείσατο, ἀλλ' ὑπὲρ ἡμῶν πάντων παρέδωκεν αὐτόν; Ἐννόησον γὰρ ὄσης ἀγαθότητος τὸ καὶ τοῦ ἰδίου υἱοῦ μὴ φείσασθαι, ἀλλὰ καὶ ἐκδοῦναι, καὶ ὑπὲρ πάντων ἐκδοῦνται, καὶ εὐτελῶν καὶ ἀγνωμόνων καὶ ἐχθρῶν καὶ βλασφημῶν. «Πῶς οὖν
5 οὐχὶ καὶ σὺν αὐτῷ τὰ πάντα ἡμῖν χαρίζεται;». Ὁ δὲ λέγει, τοιοῦτόν ἐστιν· εἰ τὸν Υἱὸν αὐτοῦ ἐχαρίσατο, καὶ οὐχ ἀπλῶς ἐχαρίσατο, ἀλλὰ καὶ σφαγῆ παρέδωκε, τί λοιπὸν περὶ τῶν ἄλλων ἀμφιβάλ-
λεις, τὸν δεσπότην λαβῶν; τί διστάζεις περὶ τῶν κτημάτων, τὸν Κύριον ἔχων; Ὁ γὰρ τὸ μείζον τοῖς ἐχθροῖς δεδωκώς, πῶς τὰ
10 ἐλάττονα οὐ δώσει τοῖς φίλοις;

«Τίς ἐγκαλέσει κατὰ ἐκλεκτῶν Θεοῦ;». Ἐνταῦθα πρὸς τοὺς λέγοντας ὅτι οὐδὲν ἢ πίστις ὠφελεῖ, καὶ ἀπιστοῦντας τῇ ἀθρόα μεταβολῇ. Καὶ ὄρα πῶς ταχέως αὐτοὺς ἐπεστόμισεν ἀπὸ τοῦ ἀξιώματος τοῦ ἐκλεξαμένου. Καὶ οὐκ εἶπε, 'τίς ἐγκαλέσει κατὰ τῶν δού-
15 λων τοῦ Θεοῦ', οὐδέ, 'κατὰ τῶν πιστῶν τοῦ Θεοῦ', ἀλλά, «κατὰ τῶν ἐκλεκτῶν τοῦ Θεοῦ»· ἢ γὰρ ἐκλογή ἀρετῆς σημεῖόν ἐστιν. Εἰ γὰρ ἐπειδὴν πωλοδάμνης πώλους ἐκλέξεται ἐπιτηδεῖους πρὸς τὸν δρόμον, οὐδεὶς ἐπισκῆψαι δυνήσεται, ἀλλὰ καταγέλαστος γίνεται, κἂν ἐγκαλέση τις, πολλῶ μᾶλλον ὅταν ὁ Θεὸς ἐκλέγεται ψυχάς,
20 καταγέλαστοι οἱ ἐγκαλοῦντες. «Θεὸς ὁ δικαίων, τίς ὁ κατακρίνων;». Οὐκ εἶπε, 'Θεὸς ὁ ἀφεις ἁμαρτήματα', ἀλλ', ὁ πολλῶ μείζον ἦν, «Θεὸς ὁ δικαίων». Ὅταν γὰρ ἢ τοῦ δικαστοῦ ψῆφος δίκαιον ἀποφήνη, καὶ δικαστοῦ τοιούτου, τίνος ἄξιος ὁ κατηγορῶν; Οὐκοῦν οὔτε τοὺς πειρασμοὺς φοβεῖσθαι δίκαιον· ὑπὲρ γὰρ ἡμῶν
25 ἐστὶν ὁ Θεός, καὶ ἐδήλωσεν ἐξ ὧν ἐποίησεν· οὔτε τὰς φλυαρίας τὰς ἰουδαϊκὰς· καὶ γὰρ καὶ ἐξελέξατο ἡμᾶς καὶ ἐδικαίωσε, καὶ τὸ δὴ θαυμαστόν, ὅτι καὶ διὰ τῆς σφαγῆς τοῦ παιδὸς ἐδικαίωσε.

Τίς οὖν ἡμᾶς καταδικάσει, τοῦ Θεοῦ σταφανοῦντος, τοῦ Χριστοῦ δι' ἡμᾶς σφαγέντος, καὶ οὐ σφαγέντος μόνον, ἀλλὰ καὶ μετὰ
30 ταῦτα ἐντυγχάνοντος ὑπὲρ ἡμῶν; «Χριστὸς γάρ», φησὶν, «ὁ ἀποθανόν, μᾶλλον δὲ καὶ ἐγερθεὶς ἐκ νεκρῶν, ὃς ἐστὶν ἐν δεξιᾷ τοῦ Θεοῦ, ὃς καὶ ἐντυγχάνει ὑπὲρ ἡμῶν». Καὶ γὰρ ἐπὶ τῆς οἰκείας ἀξίας

θηκε οὔτε τόν Υἱό του, ἀλλά τόν παρέδωσε γιά μᾶς σέ θάνατο; Γιατί σκέψου πόσης ἀγαθότητας δεῖγμα εἶναι τό νά μή λυπηθεῖ τόν Υἱό του, ἀλλά καί νά τόν παραδώσει σέ θάνατο, καί νά τόν παραδώσει γιά ὅλους ἐμᾶς, πού εἴμαστε καί τιποτένιοι καί ἀχάριστοι καί ἐχθροί καί βλάσφημοι. «Πῶς λοιπόν δέ θά μᾶς χαρίσει μαζί μέ αὐτόν τά πάντα;». Αὐτό πού λέγει, σημαίνει τό ἐξῆς: ἐάν τόν Υἱό του μᾶς χάρισε, καί ὄχι ἀπλῶς μᾶς τόν χάρισε, ἀλλά καί τόν παρέδωσε στή σφαγή, γιατί λοιπόν ἀμφιβάλλεις γιά τά ἄλλα, ἀφοῦ ἔλαβες τόν Κύριο; γιατί διστάζεις γιά τά κτήματα, ἀφοῦ ἔχεις τόν Κύριο; Γιατί ἐκεῖνος πού ἔδωσε τό μεγαλύτερο στούς ἐχθρούς, πῶς δέ θά δώσει τά μικρότερα στούς φίλους;

«Ποῖός θά κατηγορήσει τούς ἐκλεκτούς τοῦ Θεοῦ;». Ἐδῶ ὁ λόγος εἶναι πρὸς ἐκείνους πού λέγουν, ὅτι ἡ πίστις δέν ὠφελεῖ καθόλου, καί πρὸς ἐκείνους πού δυσπιστοῦν γιά τήν ἀθρόα μεταβολή. Καί πρόσεχε πῶς γρήγορα τούς ἀποστόμωσε ἀπό τό ἀξίωμα ἐκείνου πού τούς διάλεξε. Καί δέν εἶπε, 'ποιός θά κατηγορήσει τούς δούλους τοῦ Θεοῦ', οὔτε, 'τούς πιστούς τοῦ Θεοῦ', ἀλλά, «τούς ἐκλεκτούς τοῦ Θεοῦ», γιατί ἡ ἐκλογή εἶναι ἀπόδειξη ἀρετῆς. Ἐάν λοιπόν, ὅταν ἓνας γυμναστής πουλαριῶν διαλέξει τά κατάλληλα γιά τό δρόμο, κανεῖς δέ θά μπορέσει νά τόν κατηγορήσει, ἀλλά γίνεται καταγέλαστος ἂν τόν κατηγορήσει κάποιος, πολύ περισσότερο, ὅταν ὁ Θεός διαλέγει ψυχές, θά εἶναι καταγέλαστοι ἐκεῖνοι πού τόν κατηγοροῦν. «Ὁ Θεός τούς δικαιώνει, ποιός θά κατακρίνει;». Δέν εἶπε, 'ὁ Θεός πού συγχωρεῖ ἁμαρτίες', ἀλλ' ἐκεῖνο πού ἦταν πολύ πῖό μεγαλύτερο, «ὁ Θεός πού δικαιώνει». Γιατί ὅταν ἡ ἀπόφαση τοῦ δικαστῆ ἀνακηρύξει κάποιον δίκαιο, καί μάλιστα τέτοιου δικαστῆ, τίνος ἄξιος εἶναι ὁ κατηγορός; Ἐπομένως, οὔτε εἶναι δίκαιο νά φοβόμαστε τούς πειρασμούς, γιατί ὁ Θεός εἶναι μέ τό μέρος μας καί τό φανέρωσε μ' αὐτά πού ἔκανε: οὔτε τίς ἰουδαϊκές φλυαρίες, γιατί βέβαια καί μᾶς διάλεξε καί μᾶς δικαίωσε, καί τό πῖό θαυμαστό, ὅτι μᾶς δικαίωσε μέ τή σφαγή τοῦ Υἱοῦ του.

Ποῖός λοιπόν θά μᾶς καταδικάσει, τή στιγμή πού ὁ Θεός μᾶς στεφανώνει, ὁ Χριστός σφάγηκε γιά χάρη μας, καί δέ σφάγηκε μόνο, ἀλλά καί ὕστερα ἀπ' αὐτά μεσιτεύει γιά μᾶς; «Γιατί ὁ Χριστός», λέγει, «εἶναι ἐκεῖνος πού πέθανε, καί, ἀκόμη περισσότερο, πού ἀναστήθηκε ἀπό τούς νεκρούς, ὁ ὁποῖος εἶναι στά δεξιά τοῦ

φανείς, οὐ κατέλυσε τὴν ὑπὲρ ἡμῶν πρόνοιαν, ἀλλὰ καὶ ἐντυγχάνει ὑπὲρ ἡμῶν, καὶ ἔτι τὴν αὐτὴν ἀγάπην μένει διατηρῶν. Οὐδὲ γὰρ ἠρκέσθη τῇ σφαγῇ μόνον· ὅπερ μεγίστου μάλιστά ἐστι φίλτρου, τὸ μὴ μόνον τὰ εἰς αὐτὸν ἤκοντα ποιεῖν, ἀλλὰ καὶ ἕτερον ὑπὲρ τούτου
 5 παρακαλεῖν. Τοῦτο γὰρ μόνον διὰ τοῦ ἐντυγχάνειν δηλωῶσαι ἐβουλήθη, ἀνθρωπικώτερον διαλεχθεὶς καὶ συγκαταβατικώτερον, ἵνα τὴν ἀγάπην ἐνδείξηται· ἐπεὶ καὶ τό, «οὐκ ἐφείσατο», ἐὰν μὴ μετὰ ταύτης ἐκλάβωμεν τῆς ἐννοίας, πολλὰ τὰ ἄτοπα ἔσεται. Καὶ ἵνα μάθῃς ὅτι τοῦτό ἐστιν, ὃ κατασκευάσαι βούλεται, πρότερον εἰπὼν,
 10 ὅτι «ἐστὶν ἐν δεξιᾷ», τότε ἐπήγαγεν, ὅτι «ἐντυγχάνει ὑπὲρ ἡμῶν», ὅτε τὴν ὁμοτιμίαν ἐδειξε καὶ τὴν ἰσότητα, ἵνα λοιπὸν τὸ ἐντυγχάνειν μὴ ἐλαττώσεως, ἀλλ' ἀγάπης φαίνεται μόνῃς ὄν.

Ὁ γὰρ αὐτοζωῆ ὢν καὶ πηγὴ τῶν ἀγαθῶν ἀπάντων, καὶ μετ' ἐξουσίας τῆς αὐτῆς τῷ Πατρὶ καὶ νεκροὺς ἐγείρων, καὶ ζωοποιῶν,
 15 καὶ τὰ ἄλλα πάντα ποιῶν, πῶς ἂν ἐντεῦξεως ἐδεήθη εἰς τὸ ὠφελῆσαι ἡμᾶς; Ὁ ἀπεγνωσμένους καὶ καταδεδικασμένους ἐξ οἰκείας ἐξουσίας καὶ τῆς καταδίκης ἐκείνης ἀπαλλάξας, καὶ δικαίους καὶ υἱοὺς ποιήσας, καὶ πρὸς τὰς ἀνωτάτω τιμὰς ἀγαγὼν, καὶ τὰ μηδέποτε ἐλπισθέντα εἰς ἔργον ἀγαγὼν, πῶς ἂν μετὰ τὸ κατορθῶσαι
 20 πάντα, καὶ τὴν φύσιν τὴν ἡμετέραν δεῖξαι ἐπὶ τοῦ θρόνου τοῦ βασιλικοῦ, πρὸς τὰ εὐκολώτερα ἐντυχίας ἐδεῖτο; Ὁρᾷς πῶς πανταχόθεν δείκνυται, ὅτι τὸ ἐντυγχάνειν δι' οὐδὲν ἕτερον εἴρηκεν, ἀλλ' ἵνα τὸ θερμὸν καὶ ἀκμάζον τῆς περὶ ἡμᾶς ἀγάπης ἐνδείξηται; Ἐπεὶ καὶ ὁ Πατὴρ φαίνεται παρακαλῶν ἀνθρώπους καταλλαγῆναι αὐτῷ.
 25 «Ἐπὲρ Χριστοῦ γὰρ πρεσβεύομεν, ὡς τοῦ Θεοῦ παρακαλοῦντος δι' ἡμῶν». Ἀλλ' ὁμοίως καὶ Θεοῦ παρακαλοῦντος, καὶ ἀνθρώπων ὑπὲρ Χριστοῦ πρεσβευομένων πρὸς ἀνθρώπους, οὐδὲν ἀνάξιον ἐννοοῦμεν ἐντεῦθεν τῆς ἀξίας ἐκείνης, ἀλλ' ἐν μόνον ἐκ τῶν εἰρημένων ἀπάντων συλλέγομεν, τὴν τῆς ἀγάπης ἐπίτασιν. Τοῦτο δὴ καὶ ἐν-
 30 ταῦθα ποιῶμεν. Εἰ τοίνυν καὶ τὸ Πνεῦμα ἐντυγχάνει στεναγμοῖς ἀλαλήτοις, καὶ ὁ Χριστὸς ἀπέθανε καὶ ἐντυγχάνει ὑπὲρ ἡμῶν, καὶ ὁ Πατὴρ τοῦ ἰδίου Υἱοῦ οὐκ ἐφείσατο διὰ σέ, καὶ ἐξελέξατό σε καὶ

Θεοῦ, καί ὁ ὁποῖος μεσιτεύει γιά μᾶς». Γιατί, καί ἀφοῦ ἐπανῆλθε στή δική του ἀξία, δέ σταμάτησε τή φροντίδα γιά μᾶς, ἀλλά καί μεσιτεύει γιά μᾶς, καί ἀκόμη ἐξακολουθεῖ νά διατηρεῖ τήν ἴδια ἀγάπη. Γιατί δέν ἀρκέσθηκε στή σφαγή μόνο, ἀλλά κάμνει καί αὐτό πού εἶναι δεῖγμα ἀκόμη μεγαλύτερης ἀγάπης, τό νά κάμνει δηλαδή ὄχι μόνο ἐκεῖνο πού ἐξαρτᾶται ἀπ' αὐτόν, ἀλλά καί νά παρακαλεῖ καί ἄλλον γι' αὐτό. Γιατί αὐτό μόνο θέλησε νά δηλώσει μέ τό μεσιτεύει, μιλώντας μέ πιό ἀνθρώπινο καί συγκαταβατικό τρόπο, γιά νά δείξει τήν ἀγάπη του. Ἀφοῦ καί τό, «δέ λυπήθηκε», ἐάν δέν τό λάβουμε μέ τήν ἔννοια αὐτή, θ' ἀκολουθήσουν πολλά τά ἄτοπα. Καί γιά νά μάθεις ὅτι αὐτό εἶναι ἐκεῖνο πού θέλει νά δείξει, ἀφοῦ εἶπε πρῶτα, ὅτι «εἶναι στά δεξιά», τότε πρόσθεσε, ὅτι «μεσιτεύει γιά μᾶς», ὅταν ἔδειξε τήν ἰσοτιμία καί τήν ἰσότητα, ὥστε πλέον τό μεσιτεύει νά φαίνεται πῶς εἶναι ἀπόδειξη ὄχι ἐλάττωσης, ἀλλ' ἀγάπης μόνο.

Γιατί ἐκεῖνος πού εἶναι ἀπό μόνος του ἡ ζωή καί ἡ πηγὴ ὄλων τῶν ἀγαθῶν, καί μέ τήν ἴδια ἐξουσία μέ τόν Πατέρα ἀνασταίνει καί νεκρούς καί δίνει ζωή καί κάνει ὅλα τά ἄλλα, πῶς θά χρειαζόταν παράκληση γιά νά μᾶς ὠφελήσει; Ἐκεῖνος πού ἐμᾶς, ἐνῶ ἡμασταν ἀπελπισμένοι καί καταδικασμένοι, μέ τή δική του ἐξουσία καί μᾶς ἀπάλλαξε ἀπό τήν καταδίκη ἐκείνη, καί μᾶς δικαίωσε καί μᾶς ἔκαμε υἱούς, καί μᾶς ὁδήγησε στίς ἀνώτατες τιμές, καί πραγματοποίησε ἐκεῖνα πού ποτέ δέν εἶχαμε ἐλπίσει, πῶς, ἀφοῦ τά κατόρθωσε ὅλα καί παρουσίασε τήν ἀνθρώπινη φύση πάνω στό βασιλικό θρόνο, θά χρειαζόταν παράκληση γιά τά πιό εὐκολα; Βλέπεις πῶς ἀπό παντοῦ φαίνεται, ὅτι τό «μεσιτεύει» δέν τό εἶπε γιά τίποτε ἄλλο, ἀλλά γιά νά δείξει τή θερμή καί πλούσια ἀγάπη του γιά μᾶς; Καθόσον καί ὁ Πατέρας φαίνεται νά παρακαλεῖ τοὺς ἀνθρώπους γιά νά συμφιλιωθοῦν μαζί του. «Εἴμαστε λοιπόν πρεσβευτές τοῦ Χριστοῦ, γιατί ὁ Θεός παρακαλεῖ μέ μᾶς»⁴. Ἄλλ' ὅμως, ἂν καί ὁ Θεός παρακαλεῖ καί οἱ ἄνθρωποι εἶναι πρεσβευτές τοῦ Χριστοῦ στούς ἀνθρώπους, δέν ἐννοοῦμε ἀπό ἐδῶ τίποτε ἀνάξιο τῆς τιμῆς ἐκείνης, ἀλλ' ἓνα μόνο ἀπ' ὅλα αὐτά πού λέχθηκαν συλλέγουμε, τό δυνάμωμα τῆς ἀγάπης. Αὐτό λοιπόν ἄς κάνουμε καί ἐδῶ. Ἐάν λοιπόν καί τό Πνεῦμα μεσιτεύει μέ ἀνέκφραστους στενεγμούς, καί ὁ Χριστός πέθανε καί μεσιτεύει γιά μᾶς, καί ὁ Πατέρας δέ λυπήθηκε τόν Υἱό του γιά χάρη σου, καί σέ ἐξέλεξε καί σέ δικαίωσε, γιατί πλέον φοβᾶσαι;

ἐδικαίωσε, τί λοιπὸν δέδοικας; τί δὲ τρέμεις, τοσαύτης ἀπολαύων ἀγάπης καὶ τοσαύτης κηδεμονίας;

Διὰ δὴ τοῦτο, δείξας πολλὴν τὴν ἄνωθεν πρόνοιαν, μετὰ παρρησίας λοιπὸν ἐπάγει τὰ ἐξῆς· καὶ οὐ λέγει, ὅτι ὀφείλετε καὶ
 5 ὑμεῖς οὕτως αὐτὸν ἀγαπᾶν, ἀλλ' ὡσπερ ἔνθους γενόμενος ὑπὸ τῆς ἀφάτου ταύτης προνοίας, φησί· «τίς ἡμᾶς χωρίσει ἀπὸ τῆς ἀγάπης τοῦ Χριστοῦ»; Καὶ οὐκ εἶπε, 'τοῦ Θεοῦ'· οὕτως ἀδιάφορον αὐτῷ καὶ Χριστὸν καὶ Θεὸν ὀνομάζειν. «Θλίψις, ἢ στενοχωρία, ἢ διωγμός, ἢ λιμός, ἢ γυμνότης, ἢ κίνδυνος, ἢ μάχαιρα,». Ὅρα τοῦ μακα-
 10 ρίου Παύλου σύνεσιν. Οὐ γὰρ εἶπε ταῦτα οἷς καθ' ἡμέραν ἀλισκόμεθα, χρημάτων ἔρωτα καὶ δόξης ἐπιθυμίαν καὶ ὀργῆς τυραννίδα, ἀλλὰ ἃ πολλῶ τούτων ἐστὶ τυραννικώτερα, καὶ τὴν φύσιν αὐτὴν ἱκανὰ βιάσασθαι, καὶ διανοίας στερρότητα ἀναμοχλεῦσαι πολλάκις καὶ ἀκόντων ἡμῶν, ταῦτα τίθησι, θλίψεις καὶ στενοχωρίας. Εἰ γὰρ
 15 καὶ εὐαρίθμητα τὰ εἰρημένα, ἀλλὰ μυρίους ἔχει πειρασμῶν ὄρμαθους ἐκάστη λέξις. Ὅταν γὰρ εἶπη θλίψιν, καὶ δεσμωτήρια λέγει, καὶ δεσμά, καὶ συκοφαντίας, καὶ ἐξορίας, καὶ τὰς ἄλλας ταλαιπωρίας ἀπάσας, ἐνὶ ῥήματι πέλαγος κινδύνων διατρέχων ἄπειρον, καὶ πάντα ἀπλῶς τὰ ἐν ἀνθρώποις δεινὰ διὰ μιᾶς ἡμῖν ἐμφαίνων λέξε-
 20 ως. Ἄλλ' ὁμως πάντων αὐτῶν κατατολμᾷ. Διὸ καὶ κατὰ ἐρώτησιν αὐτὰ προάγει, ὡς ἀναντίρρητον ὄν, ὅτι τὸν οὕτως ἀγαπηθέντα, καὶ τοσαύτης ἀπολαύσαντα προνοίας, οὐδὲν ἐστὶν ὃ διαστῆσαι δυνήσεται.

4. Εἶτα, ἵνα μὴ δόξη ταῦτα ἐγκαταλείψεως εἶναι, καὶ τὸν προ-
 25 φήτην ἐπάγει προαναφωνοῦντα αὐτὰ πρὸ πολλοῦ τοῦ χρόνου, καὶ λέγοντα· «Ὅτι ἔνεκεν σοῦ θανατούμεθα ὅλην τὴν ἡμέραν, ἐλογίσθημεν ὡς πρόβατα σφαγῆς»· τουτέστι, πᾶσιν ἐσμεν προκείμενοι εἰς τὸ πάσχειν κακῶς. Ἄλλ' ὁμως πρὸς τοὺς τοσοῦτους καὶ τηλικούτους κινδύνους, καὶ τὰς καινὰς ταύτης τραγωδίας, ἀρκοῦσα πα-
 30 ράκλησις ἢ τῶν ἀγώνων ἡμῖν ὑπόθεσις δέδοται· μᾶλλον δὲ οὐκ ἀρκοῦσα μόνον, ἀλλὰ καὶ πολλῶ πλείων. Οὐ γὰρ δι' ἀνθρώπους οὐδὲ δι' ἄλλο τι βιωτικὸν ταῦτα πάσχομεν, ἀλλὰ διὰ τὸν τῶν ὄλων βασιλέα, φησὶν. Οὐ τούτῳ δὲ μόνον αὐτοῦς, ἀλλὰ καὶ ἑτέρῳ πάλιν ἀνέδησε στεφάνῳ ποικίλῳ καὶ πολυειδεῖ. Ἐπειδὴ γὰρ ἀνθρώπους

γιατί τρέμεις, ἀφοῦ ἀπολαμβάνεις τόσο μεγάλη ἀγάπη καί τόσο μεγάλη φροντίδα;

Γι' αὐτό λοιπόν, ἀφοῦ ἔδειξε μεγάλη τή φροντίδα τοῦ Θεοῦ, μέ παρρησία πλέον προσθέτει τά ἐπόμενα. Καί δέ λέγει, 'ὅτι εἶστε ὑποχρεωμένοι καί σεις ἔτσι νά τόν ἀγαπᾶτε', ἀλλά, σάν νά ἔγινε ἔνθεος ἀπό τήν ἀπερίγραπτη αὐτή πρόνοια, λέγει· «ποιός θά μᾶς χωρίσει ἀπό τήν ἀγάπη τοῦ Χριστοῦ». Καί δέν εἶπε, 'τοῦ Θεοῦ' ἔτσι τοῦ εἶναι ἀδιάφορο νά τόν ὀνομάζει καί Χριστό καί Θεό. «Θλίψη ἢ στενοχώρια ἢ διωγμός ἢ πείνα ἢ γύμνια ἢ κίνδυνος ἢ σφαγή». Πρόσεχε τοῦ μακάριου Παύλου τή σύνεση. Γιατί δέν εἶπε αὐτά στά ὁποῖα καθημερινά γινόμαστε δοῦλοι, δηλαδή τήν ἀγάπη γιά τά χρήματα, τήν ἐπιθυμία τῆς δόξας καί τήν τυραννία τῆς ὀργῆς, ἀλλ' ἐκεῖνα πού εἶναι πολύ πιό τυραννικά ἀπ' αὐτά καί εἶναι ἱκανά καί τήν ἴδια τή φύση νά ἐξαναγκάσουν, καί τή σταθερότητα τοῦ νοῦ ν' ἀνατρέψουν πολλές φορές καί χωρίς τή θέλησή μας, αὐτά ἀναφέρει, τίς θλίψεις δηλαδή καί τίς στενοχώριες. Γιατί, ἂν καί εἶναι λίγα αὐτά πού λέχθηκαν, κάθε λέξη ὁμως ἔχει ἄπειρα πλήθη πειρασμῶν. Γιατί ὅταν λέγει θλίψη, ἐννοεῖ καί φυλακές, καί δεσμά καί συκοφαντίες καί ἐξορίες καί ὅλες τίς ἄλλες ταλαιπωρίες, ἀναφέροντας σύντομα μέ μία λέξη σέ μᾶς ὅλα γενικά τά ἀνθρώπινα δεινά. 'Αλλ' ὁμως ὅλα αὐτά τά περιφρονεῖ. Γι' αὐτό καί τά παρουσιάζει μέ ἐρώτηση, σάν ἀναντίρρητο πράγμα, γιατί τίποτε δέν ὑπάρχει πού θά μπορέσει νά χωρίσει ἐκεῖνον, πού τόσο ἀγαπήθηκε καί ἀπόλαυσε τόσο μεγάλη φροντίδα.

4. Στή συνέχεια, γιά νά μή νομισθεῖ ὅτι αὐτά εἶναι δεῖγμα ἐγκατάλειψης, προσθέτει καί τόν προφήτη, πού φώναζε αὐτά πρὶν ἀπό πολύ χρόνο καί ἔλεγε· «γιά χάρη σου θανατωνόμαστε ὅλη τήν ἡμέρα. Θεωρηθήκαμε σάν πρόβατα προορισμένα γιά σφαγή»⁵. Δηλαδή, εἴμαστε στή διάθεση ὅλων γιά νά ὑποφέρουμε. 'Αλλ' ὁμως στούς τόσο πολλούς καί μεγάλους κινδύνους, καί τίς νέες αὐτές συμφορές, μᾶς ἔχει δοθεῖ ἀρκετή παρηγοριά ἢ ὑπόθεση τῶν ἀγώνων· ἢ καλύτερα, ὄχι μόνο ἀρκετή, ἀλλά καί πολύ περισσότερη. Γιατί, λέγει, δέν παθαίνουμε αὐτά γιά τούς ἀνθρώπους οὔτε γιά κάποιο ἄλλο βιοτικό πράγμα, ἀλλά γιά τό βασιλιά τῶν ὅλων. Καί δέ στεφάνωσε αὐτούς μέ τοῦτο μόνο τό στεφάνι, ἀλλά καί μέ ἄλλο πάλι στεφάνι πολύμορφο καί ποικίλο. 'Επειδή, δηλαδή δέν ἦταν δυνατό, ἐφόσον

ὄντας οὐκ ἐνήν μυρίους ὑπομεῖναι θανάτους, δείκνυσιν ὅτι οὐδὲν ταύτη τὰ βραβεῖα ἡλάττωται. Κἂν γὰρ τῇ φύσει κεκληρωμένον ἦ τὸ μόνον ἅπαξ ἀποθανεῖν, τῇ προαιρέσει τὸ καθ' ἡμέραν τοῦτο πάσχειν, εἰ βουληθεῖμεν, δέδωκεν ὁ Θεός.

5 Ὅθεν δῆλον, ὅτι τοσοῦτους ἀπελευσόμεθα ἔχοντες στεφάνους, ὅσας ἂν βιώσωμεν ἡμέρας· μᾶλλον δὲ καὶ πολλῶ πλείους· ἔστι γὰρ ἐν ἡμέρᾳ μιᾷ καὶ ἅπαξ καὶ δις καὶ πολλάκις ἀποθανεῖν. Ὁ γὰρ πρὸς τοῦτο παρεσκευασμένος ἀεὶ, ἀεὶ τὸν μισθὸν ἀπηρτισμένον λαμβάνει. Τοῦτο γοῦν καὶ ὁ προφήτης αἰνιττόμενος ἔλεγεν,
10 «ὄλην τὴν ἡμέραν». Διὸ καὶ ὁ ἀπόστολος αὐτὸν ἐπεισήγαγε, μειζρόνως αὐτοὺς διεγείρων. Εἰ γὰρ οἱ ἐν τῇ παλαιᾷ, φησί, καὶ γῆν τὸ ἐπαθλον τῶν πόνων ἔχοντες, καὶ τὰ ἄλλα τὰ τῶ παρόντι συγκαταλυόμενα βίω, οὕτω τῆς παρούσης ὑπερεώρων ζωῆς, καὶ τῶν πειρασμῶν καὶ τῶν κινδύνων, τίνα ἂν σχοίημεν συγγνώμην ἡμεῖς,
15 μετὰ τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν βασιλείαν τὴν ἄνω καὶ τὰ ἀπόρρητα ἀγαθὰ καταμαλακιζόμενοι, καὶ μηδὲ πρὸς τὸ αὐτὸ μέτρον φθάνοντες ἐκείνοις; Ἄλλ' οὕτω μὲν οὐκ εἶπε, τῶ δὲ συνειδῶτι αὐτὸ καταλιπὼν τῶν ἀκροατῶν, τῇ μαρτυρίᾳ ἀρκεῖται μόνη. Καὶ δείκνυσιν, ὅτι καὶ θυσία αὐτῶν τὰ σώματα γίνεται, καὶ οὐ δεῖ θορυβεῖσθαι, οὐδὲ
20 ταραττεσθαι, τοῦ Θεοῦ οὕτως οἰκονομήσαντος. Καὶ ἐτέρως δὲ αὐτοὺς προτρέπει. Ἵνα γὰρ μὴ λέγῃ τις, ὅτι ἀπλῶς ταῦτα φιλοσοφεῖ πρὸ τῆς πείρας τῶν πραγμάτων', ἐπήγαγεν· «ἐλογίσθημεν ὡς πρόβατα σφαγῆς», τοὺς καθημερινοὺς τῶν ἀποστόλων θανάτους λέγων. Εἶδες ἀνδρείαν καὶ ἐπιείκειαν; Ὡσπερ γὰρ ἐκεῖνα, φησὶν, οὐκ
25 ἀνθίσταται σφαττόμενα, οὕτως οὐδὲ ἡμεῖς.

Ἄλλ' ἐπειδὴ τῆς ἀνθρωπίνης διανοίας ἡ ἀσθένεια καὶ μετὰ τοσαῦτα τὸ πλῆθος τῶν πειρασμῶν ἐδεδοίκει, ὄρα πῶς πάλιν ἀνίστησι τὸν ἀκρατὴν, καὶ ὑψηλὸν ποιεῖ καὶ γαῦρον, εἰπὼν, «ἀλλ' ἐν τούτοις πάσιν ὑπερνικῶμεν διὰ τοῦ ἀγαπήσαντος ἡμᾶς». Τὸ γὰρ δὴ
30 θαυμαστὸν τοῦτό ἐστιν, οὐχ ὅτι νικῶμεν μόνον, ἀλλ' ὅτι καὶ δι' ὧν ἐπιβουλεύομεθα νικῶμεν. Καὶ οὐχ ἀπλῶς νικῶμεν, ἀλλ' «ὑπερνι-

ἦταν ἄνθρωποι, νά ὑπομείνουν ἄπειρους θανάτους, δείχνει πώς δέν ἔχουν γίνει καί ἔτσι καθόλου μικρότερα τά βραβεῖα. Γιατί, καί ἂν ἀκόμη στή φύση κληρώθηκε νά πεθάνει μόνο μία φορά, ὁ Θεός ἔδωσε στήν προαίρεσή μας, ἐάν τό θέλουμε, νά τό παθαίνουμε αὐτό καθημερινά.

Ἐπομένως εἶναι φανερό, ὅτι πεθαίνοντας θά ἔχουμε τόσα στεφάνια, ὅσες ἡμέρες θά ζήσουμε· ἢ καλύτερα, καί πολύ περισσότερα, γιατί μπορεῖ σέ μία ἡμέρα νά πεθάνουμε καί μία καί δύο καί πολλές φορές. Ὅποιος λοιπόν εἶναι πάντοτε προετοιμασμένος γι' αὐτό, πάντοτε παίρνει τό μισθό ὀλόκληρο. Αὐτό βέβαια ὑπονοώντας καί ὁ προφήτης ἔλεγε, «ὅλη τήν ἡμέρα». Γι' αὐτό καί ἀπόστολος τόν ἀνέφερε, γιά νά τούς τονώσει περισσότερο. Γιατί, λέγει, ἂν αὐτοί πού ἔζησαν στήν Παλαιά Διαθήκη, ἔχοντας σάν βραβεῖο τῶν κόπων τους τή γῆ καί τά ἄλλα πού ἔξαφανίζονται μαζί μέ τήν παρούσα ζωή, περιφρονοῦσαν τόσο τήν παρούσα ζωή καί τούς πειρασμούς καί τούς κινδύνους, ποιά συγχώρηση θά ἔχουμε ἐμεῖς, πού θεωροῦμε ἀσήμαντα μετά τόν οὐρανό καί τή βασιλεία τήν οὐράνια καί τά ἀπόρρητα ἀγαθά, καί πού δέν τούς φθάνουμε ἐκείνους οὔτε σ' αὐτό τό μέτρο; Ἄλλ' αὐτό βέβαια δέν τό εἶπε, ἀφήνοντάς το ὁμως στή συνείδηση τῶν ἀκροατῶν, ἀρκεῖται μόνο στή μαρτυρία. Καί δείχνει, ὅτι καί θυσιά γίνονται τά σώματά τους, καί δέν πρέπει ν' ἀνησυχοῦν, οὔτε νά ταράζονται, ἀφοῦ ὁ Θεός οἰκονόμησε ἔτσι τά πράγματα. Καί μέ ἄλλον τρόπο ὁμως τούς προτρέπει. Γιά νά μή λέγει λοιπόν κανείς, ὅτι ἀπλῶς τά φιλοσοφεῖ αὐτά πρὶν ἀπό τή δοκιμασία τῶν πραγμάτων, πρόσθεσε· «θεωρηθήκαμε σάν πρόβατα προορισμένα γιά σφαγή», ἐννοώντας τούς καθημερινούς θανάτους τῶν ἀποστόλων. Εἶδες ἀνδρεία καί ἐπιείκεια; Γιατί, ὅπως ἀκριβῶς τά πρόβατα, λέγει, δέν ἀντιστέκονται ὅταν σφάζονται, ἔτσι οὔτε καί μεῖς.

Ἐπειδή ὁμως ἡ ἀδυναμία εἶναι γνώρισμα τῆς ἀνθρώπινης ψυχῆς καί ὕστερα ἀπό τόσα πολλά εἶχε φοβηθεῖ τό πλῆθος τῶν πειρασμῶν, βλέπε πώς πάλι τονώνει τόν ἀκροατή, καί τόν κάνει ἀνώτερο καί ὑπερήφανο, λέγοντας· «ἀλλά σέ ὅλα αὐτά νικοῦμε μέ τό παραπάνω μέ τή βοήθεια ἐκείνου πού μᾶς ἀγάπησε». Τό πῶς θαυμαστό λοιπόν αὐτό εἶναι, ὅχι ὅτι νικοῦμε μόνο, ἀλλ' ὅτι νικοῦμε καί μέ ἐκείνα πού μᾶς ἐπιβουλεύονται. Ὅχι ἀπλῶς νικοῦμε, ἀλλά

κῶμεν», τουτέστι, μετὰ εὐκολίας ἀπάσης, χωρὶς ἰδρώτων καὶ πόνων. Οὐ γὰρ πράγματα ὑπομένοντες, ἀλλὰ τὴν γνώμην παρασκευάζοντες μόνον, οὕτω πανταχοῦ τὰ τρόπαια κατὰ τῶν ἐχθρῶν ἰστώμεν. Καὶ μάλα εἰκότως· Θεὸς γάρ ἐστιν ἡμῖν ὁ συναγωνιζόμενος. **5** Μὴ τοίνυν ἀπιστήσης, εἰ μαστιζόμενοι τῶν μαστιζόντων περιγινομεθα, εἰ ἐλαυνόμενοι τῶν διωκόντων κρατοῦμεν, εἰ ἀποθνήσκοντες τοὺς ζῶντας τρεπόμεθα. Ὅταν γὰρ καὶ τὴν δύναμιν τοῦ Θεοῦ καὶ τὴν ἀγάπην θῆς, οὐδὲν τὸ κωλύον τὰ θαυμαστὰ ταῦτα ἐκβῆναι καὶ παράδοξα, καὶ τὴν ἐκ περιουσίας λάμψαι νίκην. Οὐδὲ **10** γὰρ ἀπλῶς ἐνίκων, ἀλλὰ μετὰ πολλοῦ τοῦ θαύματος, καὶ ὥστε μαθεῖν, ὅτι οὐ πρὸς ἀνθρώπους ὁ πόλεμος τοῖς ἐπιβουλεύουσιν ἦν, ἀλλὰ πρὸς τὴν ἄμαχον δύναμιν ἐκείνην.

Ὅρα γοῦν τοὺς Ἰουδαίους ἐν μέσῳ αὐτοὺς ἔχοντας, καὶ διαποροῦντας καὶ λέγοντας, «τί ποιήσομεν τοῖς ἀνθρώποις τούτοις;». **15** Τὸ γὰρ δὴ θαυμαστὸν τοῦτό ἐστιν, ὅτι κατέχοντες αὐτοὺς καὶ ὑπευθύνους ἔχοντες, καὶ δεσμοῦντες καὶ κόπτοντες, ἠπόρουν καὶ ἐν ἀμηχανίᾳ ἦσαν, δι' αὐτῶν τούτων ἠττώμενοι, δι' ὧν προσεδόκων νικᾶν. Καὶ οὔτε τύραννοι, οὔτε δῆμοι, οὔτε δαιμόνων φάλαγγες, οὔτε αὐτὸς ὁ διάβολος περιγενέσθαι αὐτῶν ἴσχυσεν, ἀλλ' ἐκ πολλῆς **20** ἅπαντες ἠττῶντο τῆς περιουσίας, ἅπερ κατ' αὐτῶν ἐμηχανῶντο, πάντα ὑπὲρ αὐτῶν ὀρῶντες γινόμενα. Διὸ καὶ ἔλεγεν, «ὑπερνικῶμεν». Καινὸς γὰρ οὗτος τῆς νίκης ὁ νόμος ἦν, τὸ διὰ τῶν ἐναντίων κρατεῖν, καὶ μηδέποτε ἠττᾶσθαι, ἀλλ' ὡς αὐτοὺς ὄντας κυρίου τοῦ τέλους, οὕτως ἐπὶ τοὺς ἀγῶνας ἐξιέναι τούτους.

25 5. «Πέπεισμαι γάρ, ὅτι οὔτε θάνατος οὔτε ζωὴ, οὔτε ἄγγελοι οὔτε ἀρχαὶ οὔτε δυνάμεις, οὔτε ἐνεστῶτα οὔτε μέλλοντα, οὔτε ὕψωμα οὔτε βάθος, οὔτε τις κτίσις ἑτέρα δυνήσεται ἡμᾶς χωρίσαι ἀπὸ τῆς ἀγάπης τοῦ Θεοῦ τῆς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν». Μεγάλα τὰ εἰρημένα· ἀλλ' οὐκ ἴσμεν αὐτά, ἐπειδὴ τοσαύτην ἀγά- **30** πην οὐκ ἔχομεν. Ἄλλ' ὁμως, εἰ καὶ μεγάλαι, δεῖξαι βουλόμενος οὐδὲν ὄντα πρὸς τὴν ἀγάπην, ἣν ἠγαπήθη παρὰ τοῦ Θεοῦ, μετ' ἐκεί-

«ὑπερνικοῦμε», δηλαδή, μέ κάθε εὐκολία, χωρίς ἰδρῶτες καί κόπους. Ὅχι ὑπομένοντας δυσκολίες, ἀλλ' ἐτοιμάζοντας τή διάθεση μόνο, καί ἔτσι στήνουμε παντοῦ τά τρόπαια ἐναντίον τῶν ἐχθρῶν. Καί πολύ εὐλογα, γιατί ὁ Θεός εἶναι ἐκεῖνος πού ἀγωνίζεται μαζί μας. Νά μήν ἀπιστήσεις λοιπόν, ἐάν, ὅταν μᾶς μαστιγώνουν, νικοῦμε ἐκείνους πού μᾶς μαστιγώνουν, ἐάν, ὅταν διωκόμαστε, ὑπερισχύουμε ἐκείνων πού μᾶς διώκουν, ἐάν, ὅταν πεθαίνουμε, μεταστρέφουμε τούς ζωντανούς. Γιατί, ὅταν βάλεις καί τή δύναμη καί τήν ἀγάπη τοῦ Θεοῦ, τίποτε δέν ἐμποδίζει νά πραγματοποιηθοῦν τά θαυμαστά αὐτά καί παράδοξα, καί νά λάμψει μέ τό παραπάνω ἡ νίκη. Γιατί δέ νικοῦσαν ἀπλῶς, ἀλλά μέ πολύ θαυμαστό τρόπο, καί γιά νά μάθουν, ὅτι ὁ πόλεμος γιά ἐκείνους πού σκέπτονταν τά κακά δέν ἦταν ἐναντίον ἀνθρώπων, ἀλλ' ἐναντίον τῆς ἀκατανίκητης ἐκείνης δυνάμεως.

Πρόσεχε λοιπόν ὅτι οἱ Ἰουδαῖοι εἶχαν ἀνάμεσά τους αὐτούς καί ἀποροῦσαν καί ἔλεγαν, «τί θά κάνουμε στούς ἀνθρώπους αὐτούς;»⁶. Τό πιό θαυμαστό δηλαδή εἶναι αὐτό, ὅτι δηλαδή ἄν καί τούς κρατοῦσαν καί τούς θεωροῦσαν ἔνοχους καί τούς φυλάκιζαν καί τούς κτυποῦσαν, ἀποροῦσαν καί βρίσκονταν σέ ἀμηχανία, καί νικοῦνταν μέ αὐτά τά ἴδια, μέ τά ὅποια περίμεναν νά νικήσουν. Καί οὔτε τύραννοι, οὔτε πλήθη ἀνθρώπων, οὔτε φάλλαγες δαιμόνων, οὔτε ὁ ἴδιος ὁ διάβολος κατόρθωσε νά νικήσει αὐτούς, ἀλλ' ἀπό τήν πολλή δύναμη νικοῦνταν ὅλοι, βλέποντας, ἐκεῖνα πού ἐπινοοῦσαν ἐναντίον τους, νά γίνονται ὅλα ἐναντίον τους. Γι' αὐτό καί ἔλεγε, «ὑπερνικοῦμε». Γιατί ἦταν καινούριος αὐτός ὁ νόμος τῆς νίκης, τό νά νικοῦν μέ τά ἀντίθετα καί ποτέ νά μή νικοῦνται, ἀλλά σάν νά ἦταν αὐτοί κύριοι τοῦ τέλους, ἔτσι νά βαδίζουν στούς ἀγῶνες αὐτούς.

5. «Γιατί πιστεύω ἀπόλυτα ὅτι οὔτε θάνατος, οὔτε ζωή, οὔτε ἄγγελοι, οὔτε ἀρχές, οὔτε δυνάμεις, οὔτε τά παρόντα, οὔτε τά μελλοντικά, οὔτε ὕψος, οὔτε βάθος, οὔτε καμιᾶ ἄλλη κτίση θά μπορέσει νά μᾶς χωρίσει ἀπό τήν ἀγάπη τοῦ Θεοῦ, τήν ὁποία μᾶς ἔδειξε μέ τόν Ἰησοῦ Χριστό τόν Κύριό μας». Εἶναι μεγάλα τά λόγια αὐτά, ἀλλά δέν τά γνωρίζουμε, ἐπειδή δέν ἔχουμε τόσο μεγάλη ἀγάπη. Ἄλλ' ὅμως, ἄν καί εἶναι μεγάλα, ἐπειδή ἠθελε ν' ἀποδείξει πῶς δέν εἶναι τίποτε σέ σύγκριση πρός τήν ἀγάπη, μέ τήν ἀγάπη πού τόν

νην τότε τὴν αὐτοῦ τίθησιν, ἵνα μὴ δόξη μεγάλα λέγειν περὶ αὐτοῦ. Ὁ δὲ λέγει, τοιοῦτόν ἐστι· τί δεῖ, φησί, τὰ παρόντα λέγειν καὶ τὰ τῷ βίῳ τούτῳ συγκεκληρωμένα δεινά; Κἂν γὰρ τὰ μέλλοντα εἶπη τις, καὶ πράγματα καὶ δυνάμεις, πράγματα μὲν ὡς θάνατον καὶ 5 ζωὴν, δυνάμεις δὲ ὡς ἀγγέλους καὶ ἀρχαγγέλους καὶ πᾶσαν τὴν ἄνω κτίσιν, καὶ ταῦτα ἐμοὶ μικρὰ πρὸς τὴν ἀγάπην τοῦ Χριστοῦ. Οὐτε γάρ, εἰ θάνατόν τις ἠπειλεί, τὸν μέλλοντα, τὸν ἀθάνατον, ὥστε ἀποστῆναι τοῦ Χριστοῦ, οὔτε εἰ ζωὴν ἐπηγγέλλετο τὴν ἄπειρον, κατεδεξάμην ἄν.

10 Τί δεῖ λέγειν βασιλεῖς τοὺς κάτω καὶ ὑπάτους, καὶ τὸν δεῖνα καὶ τὸν δεῖνα; Κἂν γὰρ ἀγγέλους μοι εἶπης, κἂν πάσας τὰς ἄνω δυνάμεις, κἂν πάντα τὰ ὄντα, κἂν πάντα τὰ μέλλοντα, πάντα ἐμοὶ μικρά, καὶ τὰ ἐν τῇ γῆ, καὶ τὰ ἐν τοῖς οὐρανοῖς, καὶ τὰ ὑπὸ γῆν, καὶ τὰ ὑπὲρ οὐρανοῦς, πρὸς τὸ φίλτρον ἐκεῖνο. Εἶτα, ὡς οὐκ ἀρκούντων τούτων παραστῆσαι τὸν πόθον, ὃν εἶχεν, ἕτερα τοσαῦτα πάλιν 15 ὑποστησάμενος φησὶν, «οὔτε τις κτίσις ἕτερα». Ὁ δὲ λέγει, τοιοῦτόν ἐστιν· εἰ καὶ ἄλλη τοσαύτη κτίσις ἦν, ὄση ἢ ὀρωμένη, ὄση ἢ νοητή, οὐδὲν ἄν με τῆς ἀγάπης ἐκείνης ἀπέστησε. Ταῦτα δὲ ἔλεγεν, οὐχ ὡς τῶν ἀγγέλων τοῦτο ἐπιχειρούντων, ἢ τῶν ἄλλων δυνάμεων, μὴ γένοιτο, ἀλλὰ μεθ' ὑπερβολῆς ἀπάσης τὸ φίλτρον, ὃ περὶ 20 τὸν Χριστὸν εἶχεν, ἐπιδειῖξαι βουλόμενος. Οὐ γὰρ τὸν Χριστὸν ἐφίλει διὰ τὰ τοῦ Χριστοῦ, ἀλλὰ δι' αὐτὸν τὰ ἐκείνου, καὶ πρὸς αὐτὸν ἑώρα μόνον, καὶ ἐν ἐδεδοίκει, τὸ μὴ τῆς ἀγάπης ἐκπεσεῖν τῆς πρὸς ἐκεῖνον. Τοῦτο γὰρ αὐτῷ καὶ γεέννης φοβερώτερον ἦν, ὥσπερ καὶ 25 τὸ μένειν ἐν αὐτῇ βασιλείας ποθεινότερον.

6. Τίνος οὖν ἂν εἶημεν ἄξιοι λοιπὸν ἡμεῖς, ὅταν ἐκεῖνος μὲν μηδὲ τὰ ἐν τοῖς οὐρανοῖς θαυμάζη πρὸς τὸν τοῦ Χριστοῦ πόθον, ἡμεῖς δὲ τὰ ἐν τῷ βορβόρῳ καὶ τῷ πηλῷ τοῦ Χριστοῦ προτιμῶμεν; κάκεινος μὲν διὰ τὸν πόθον αὐτοῦ καὶ εἰς γέενναν καταδέχεται 30 ἐμπεσεῖν καὶ βασιλείας ἐκπεσεῖν, εἶγε ἀμφοτέρα ταῦτα πρὸς ἡμεῖς δὲ μηδὲ τοῦ παρόντος καταφρονῶμεν βίου; Ἄρα ἄξιοι τῶν

ἀγάπησε ὁ Θεός, ἀφοῦ ἀνέφερε αὐτὴν τὴν ἀγάπη, τότε ἀναφέρει τὴ δική του, γιὰ νὰ μὴ φανεῖ ὅτι λέγει μεγάλα γιὰ τὸν ἑαυτό του. Αὐτό πού λέγει σημαίνει τὸ ἐξῆς· τί χρειάζεται, λέγει, νὰ πῶ τὰ παρόντα καὶ τὰ δεινὰ πού εἶναι ἐνωμένα μέ τὴ ζωὴ αὐτῆ; Γιατί, καὶ ἂν ἀκόμη πεῖ κανεὶς τὰ μελλοντικά, καὶ πράγματα καὶ δυνάμεις, πράγματα βέβαια σάν τὸ θάνατο καὶ τὴ ζωὴ, ἐνῶ δυνάμεις σάν τοὺς ἀγγέλους καὶ ἀρχαγγέλους καὶ ὅλη τὴν οὐράνια κτίση, καὶ αὐτὰ γιὰ μένα εἶναι μικρά σέ σύγκριση πρὸς τὴν ἀγάπη τοῦ Χριστοῦ. Οὔτε βέβαια ἂν μέ ἀπειλοῦσε κανεὶς μέ θάνατο, μέ ἐκεῖνον τὸ μελλοντικό, τὸν ἀθάνατο, ὥστε νὰ μέ ἀπομακρύνει ἀπὸ τὸ Χριστό, οὔτε ἂν ὑποσχόταν τὴν ἀπειρη ζωὴ, θά δεχόμεν.

Γιατί πρέπει ν' ἀναφέρω τοὺς βασιλεῖς τῆς γῆς καὶ τοὺς ὑπάτους, καὶ τὸν τάδε καὶ τὸν τάδε; Γιατί, καὶ ἂν ἀκόμη μοῦ πεῖς τοὺς ἀγγέλους, ἢ ὅλες τίς οὐράνιες δυνάμεις, ἢ ὅλα τὰ ὄντα, ἢ ὅλα τὰ μελλοντικά, ὅλα γιὰ μένα εἶναι μικρά, καὶ αὐτὰ πού βρίσκονται στὴ γῆ, καὶ αὐτὰ πού βρίσκονται στοὺς οὐρανοὺς, καὶ αὐτὰ πού εἶναι κάτω ἀπὸ τὴ γῆ, καὶ αὐτὰ πού ὑπάρχουν ἐπάνω ἀπὸ τοὺς οὐρανοὺς, σέ σύγκριση πρὸς τὴν ἀγάπη ἐκεῖνη. Ἐπειτα, σάν νὰ μὴν ἔφθαναν αὐτὰ νὰ παραστήσουν τὸν πόθο πού εἶχε, ἄλλα τόσα πάλι ἀφοῦ θεώρησε σάν δεδομένα λέγει, «οὔτε κάποια ἄλλη κτίση». Ἐκεῖνο δηλαδή πού λέγει, σημαίνει τὸ ἐξῆς· ἐάν ὑπῆρχε καὶ μία ἄλλη τόση κτίση, ὅση εἶναι ἡ ὄρατὴ, ὅση εἶναι ἡ ἀόρατη, τίποτε δέ θά μέ ἀπομάκρυνε ἀπὸ τὴν ἀγάπη ἐκεῖνη. Καὶ τὰ ἔλεγε αὐτὰ, ὅχι ἐπειδὴ οἱ ἄγγελοι τὸ ἐπιχειροῦν αὐτό, ἢ οἱ ἄλλες δυνάμεις, μακριὰ μιά τέτοια σκέψη, ἀλλ' ἐπειδὴ ἤθελε νὰ φανερώσει μέ κάθε ὑπερβολὴ τὴν ἀγάπη πού εἶχε γιὰ τὸ Χριστό. Γιατί δέν ἀγαποῦσε τὸ Χριστό γι' αὐτὰ πού ἦταν τοῦ Χριστοῦ, ἀλλὰ γι' αὐτόν ἀγαποῦσε τὰ δικά του, καὶ σ' αὐτόν ἔβλεπε μόνο, καὶ ἕνα φοβόταν, τὸ νὰ μὴ χάσει τὴν ἀγάπη πού εἶχε γι' αὐτόν. Γιατί τοῦτο ἦταν γι' αὐτόν πῶς φοβερό καὶ ἀπὸ τὴ γέεννα, ὅπως ἀκριβῶς καὶ τὸ νὰ παραμένει σ' αὐτὴ τὴν ἀγάπη τοῦ ἦταν πῶς ποθητό ἀπὸ τὴ βασιλεία τῶν οὐρανῶν.

6. Γιὰ τί λοιπὸν μπορεῖ νὰ εἶμαστε ἄξιοι πλέον ἐμεῖς, ὅταν ἐκεῖνος δέ θαυμάζει οὔτε αὐτὰ πού βρίσκονται στοὺς οὐρανοὺς μπροστὰ στὸν πόθο γιὰ τὸ Χριστό, ἐνῶ ἐμεῖς ἀντὶ γιὰ τὸ Χριστό προτιμοῦμε αὐτὰ πού βρίσκονται μέσα στὸ βοῦρκο καὶ τὴ λάσπη; Καὶ ἐκεῖνος βέβαια γιὰ τὸν πόθο του δέχεται νὰ πέσει καὶ στὴ γέεννα, καὶ τὴ

γοῦν ὑποδημάτων ἐσμὲν λοιπὸν τῶν ἐκείνου, τοσοῦτον ἀφεστηκό-
 τες αὐτοῦ τῆς μεγαλονοίας; Ἐκεῖνος μὲν γὰρ οὐδὲ βασιλείαν ἠγεῖται
 τι διὰ τὸν Χριστὸν εἶναι, ἡμεῖς δὲ αὐτοῦ μὲν καταφρονοῦμεν, τῶν
 δὲ αὐτοῦ πολλὸν ποιούμεθα λόγον. Καὶ εἶθε κἂν τῶν αὐτοῦ· νῦν δὲ
 5 οὐδὲ τοῦτο, ἀλλὰ καὶ βασιλείας ἡμῖν προτεινομένης, ἐκείνην ἀφέν-
 τες, τὰς σκιὰς καὶ τὰ ὄνειρατα καθ' ἐκάστην διώκομεν τὴν ἡμέραν.
 Καίτοιγε ὁ Θεὸς φιλόανθρωπος ὢν καὶ σφόδρα ἡμερος, ταῦτὸν
 ἐποίησεν, οἷον ἂν εἰ πατὴρ φιλόπαις, τοῦ παιδὸς δυσχεραίνοντος
 τὴν διηνεκῆ πρὸς αὐτὸν ὁμιλίαν, ἐτέρως ταύτην σοφίσαιτο. Ἐπειδὴ
 10 γὰρ αὐτοῦ πόθον οὐκ ἔχομεν τὸν προσήκοντα, πολλὰ ἕτερα ἡμῖν
 προβάλλεται, ὥστε ἡμᾶς κατασχεῖν πρὸς ἑαυτόν· καὶ οὐδὲ οὕτω
 παραμένομεν, ἀλλ' ἀποπηδῶμεν πρὸς τὰ παιδικὰ ἀθύρματα.

Ἄλλ' οὐχ ὁ Παῦλός οὕτως, ἀλλ' ὥσπερ τις εὐγενὴς παῖς καὶ
 ἐλεύθερος καὶ φιλοπάτωρ, τὴν συνουσίαν τοῦ πατρὸς ἐπιζητεῖ μό-
 15 νον, τῶν δὲ ἄλλων οὐ τοσοῦτον ποιεῖται λόγον· μᾶλλον δέ, πολλῶ
 πλέον ἢ παῖς. Οὐ γὰρ ὁμοῦ καὶ τὸν Πατέρα καὶ τὰ αὐτοῦ τιμᾶ, ἀλλ'
 ὅταν ἴδῃ πρὸς τὸν Πατέρα, οὐδὲν ἐκεῖνα ἠγεῖται, ἀλλ' ἔλοιτο ἂν καὶ
 μαστιζόμενος καὶ κολαζόμενος εἶναι μετ' αὐτοῦ, ἢ χωριζόμενος αὐ-
 τοῦ τρυφᾶν. Φρίζομεν τοίνυν ὅσοι μηδὲ χρημάτων διὰ τὸν Χριστὸν
 20 καταφρονοῦμεν· μᾶλλον δέ, ὅσοι μηδὲ χρημάτων δι' ἡμᾶς αὐτοὺς
 καταφρονοῦμεν. Παῦλος γὰρ μόνος ἦν ὁ διὰ τὸν Χριστὸν γνησίως
 ἅπαντα πάσχων, οὐ διὰ βασιλείαν, οὐδὲ διὰ τὴν αὐτοῦ τιμὴν, ἀλλὰ
 διὰ τὴν πρὸς ἐκεῖνον εὐνοίαν. Ἡμᾶς δὲ οὔτε ὁ Χριστός, οὔτε τὰ τοῦ
 Χριστοῦ, τῶν βιωτικῶν ἀφέλκει πραγμάτων, ἀλλ' ὥσπερ ὄφεις ἢ
 25 ἔχεις ἢ χοῖροι, ἢ καὶ πάντα ταῦτα ὁμοῦ, οὕτως ἐν τῇ ἰλύϊ συρόμεθα.
 Τί γὰρ τῶν θηρίων ἐκείνων ἡμεῖς ἀμείνους, οἱ τοσαῦτα καὶ τηλι-
 καῦτα ἔχοντες παραδείγματα, καὶ ἔτι κάτω νεύοντες, καὶ μηδὲ μι-
 κρὸν ἀναβλέψαι πρὸς τὸν οὐρανὸν ἀνεχόμενοι; Ἄλλ' ὁ μὲν Θεὸς
 καὶ τὸν Υἱὸν ἐξέδωκε, σὺ δὲ οὐδὲ ἄρτου μεταδίδως αὐτῷ τῷ διὰ

βασιλεία νά χάσει, ἄν καί βέβαια καί τά δύο αὐτά ἦταν μπροστά του, ἐνῶ ἐμεῖς δέν περιφρονοῦμε οὔτε τήν παρούσα ζωή; Ἐραγε λοιπόν εἴμαστε πλέον ἄξιοι τῶν ὑποδημάτων ἐκείνου, ἀφοῦ ἀπέχουμε τόσο πολύ ἀπό τή μεγαλοφροσύνη του; Γιατί ἐκεῖνος οὔτε τή βασιλεία τῶν οὐρανῶν θεωρεῖ πῶς εἶναι κάτι γιά χάρη τοῦ Χριστοῦ, ἐμεῖς ὅμως περιφρονοῦμε αὐτόν, ἐνῶ κάνουμε πολύ λόγο γιά τά δικά του. Καί μακάρι νά ἦταν γιά τά δικά του· τώρα ὅμως οὔτε αὐτό γίνεται, ἀλλά παρ' ὄλο πού καί ἡ βασιλεία βρίσκεται μπροστά μας, ἀφοῦ τήν ἐγκαταλείψαμε, κυνηγοῦμε καθημερινά τίς σκιές καί τά ὄνειρα. Ὁ Θεός βέβαια, ἐπειδή εἶναι φιλόανθρωπος καί παρά πολύ πρᾶος, ἔκαμε τό ἴδιο ἐκεῖνο πού θά ἔκαμνε ἕνας πατέρας πού ἀγαπάει τό παιδί του, ἐάν αὐτό δυσανασχετοῦσε γιά τή διαρκή συναναστροφή μαζί του, καί σοφίζόταν διαφορετικά αὐτήν τήν συναναστροφή. Ἐπειδή λοιπόν δέν ἔχουμε γι' αὐτόν τό πόθο πού πρέπει, μᾶς παρουσιάζει πολλά ἄλλα, ὥστε νά μᾶς κρατήσῃ κοντά του· καί οὔτε ἔτσι παραμένουμε, ἀλλά ἐπιστρέφουμε στά παιδικά παιχνίδια.

Ὁ Παῦλος ὅμως δέν κάνει τό ἴδιο, ἀλλά σάν κάποιο εὐγενικό παιδί καί ἐλεύθερο καί πού ἀγαπάει τόν πατέρα του, ἐπιζητεῖ τή συναναστροφή τοῦ πατέρα μόνο, ἐνῶ γιά τά ἄλλα δέν κάνει τόσο λόγο· ἢ καλύτερα, πολύ περισσότερο παρά ὅπως τό παιδί. Γιατί δέν τιμᾶει μαζί καί τόν πατέρα καί τά δικά του, ἀλλ' ὅταν δεῖ πρός τόν πατέρα, δέν τά ὑπολογίζει καθόλου ἐκεῖνα, ἀλλά θά προτιμοῦσε νά εἶναι μαζί του, ἔστω καί ἄν μαστιγωνόταν καί τιμωροῦνταν, παρά νά καλοπερνᾶει μακριά ἀπ' αὐτόν. Ἐς φρίζουμε λοιπόν ὅσοι γιά χάρη τοῦ Χριστοῦ δέν περιφρονοῦμε οὔτε τά χρήματα, ἢ καλύτερα, ὅσοι δέν περιφρονοῦμε τά χρήματα γιά μᾶς τούς ἰδίους. Γιατί ὁ Παῦλος ἦταν ὁ μόνος πού ἔπασχε ὅλα γνήσια γιά τό Χριστό, ὄχι γιά τή βασιλεία, οὔτε γιά τήν τιμή του, ἀλλά γιά τήν ἀγάπη πρός ἐκεῖνον. Ἐμᾶς ὅμως οὔτε ὁ Χριστός, οὔτε ὅσα ἀνήκουν στό Χριστό μᾶς ἀποσποῦν ἀπό τά βιωτικά πράγματα, ἀλλά σάν φίδια ἢ ὀχιές ἢ χοῖροι, ἢ καί ὅλα αὐτά μαζί, ἔτσι συρόμαστε στή λάσπη. Σέ τί λοιπόν ἐμεῖς εἴμαστε καλύτεροι ἀπό τά ζῶα ἐκεῖνα, ἐμεῖς πού ἔχουμε τόσο πολλά καί τόσο μεγάλα παραδείγματα, καί πού ἀκόμη βλέπουμε κάτω, καί πού δέν ἀνεχόμαστε ν' ἀναβλέψουμε λίγο πρός τόν οὐρανό; Καί ὁ Θεός βέβαια καί τόν Υἱό του παρέδωσε σέ θάνατο, ἐσύ ὅμως οὔτε ψωμί δίνεις σ' αὐτόν πού παραδόθηκε γιά σένα, πού θυσιάστηκε γιά

σὲ ἐκδοθέντι, τῷ διὰ σὲ σφαγέντι. Ὁ Πατὴρ διὰ σὲ αὐτοῦ οὐκ ἐφείσατο, καὶ ταῦτα γνησίου ὄντος παιδός, σὺ δὲ αὐτὸν καὶ λιμῶ τηκόμενον περιορᾷς, καὶ ταῦτα ἀπὸ τῶν αὐτοῦ μέλλων ἀναλίσκειν, καὶ διὰ σαυτὸν ἀναλίσκειν.

5 Τί ταύτης τῆς παρανομίας χειρόν γένοιτ' ἂν; Ἐξεδόθη διὰ σέ, ἐσφάγη διὰ σέ, περιέρχεται πεινῶν διὰ σέ, ἐκ τῶν αὐτοῦ δίδως ἵνα αὐτὸς ὠφελῆθῃς, καὶ οὐδὲ οὕτω δίδως. Ποίων οὐκ ἂν εἶεν ἀναισθητότεροι λίθων, οἱ τοσοῦτων αὐτοὺς ἐλκόντων πραγμάτων, ἐπὶ τῆς διαβολικῆς ταύτης μένοντες ὠμότητος; Οὐδὲ γὰρ ἤρκεσθη τῷ
10 θανάτῳ καὶ τῷ σταυρῷ μόνον, ἀλλὰ καὶ πένης γενέσθαι κατεδέξατο, καὶ ξένος καὶ ἀλήτης καὶ γυμνός, καὶ εἰς δεσμωτήριον ἐμπεσεῖν, καὶ ἀρρωστίαν ὑπομεῖναι, ἵνα κἂν οὕτω σε ἐκκαλέσῃται. Εἰ γὰρ μὴ ἀμείβῃ με, φησὶν, ὡς ὑπὲρ σοῦ τι παθόντα, διὰ τὴν πενίαν ἐλέησον. Εἰ δὲ μὴ βούλει διὰ τὴν πενίαν ἐλεῆσαι, διὰ τὴν νόσον
15 ἐπικάμωθητι, διὰ τὸ δεσμωτήριον ἐπικλάσθητι. Εἰ δὲ μὴδὲ ταῦτά σε ποιεῖ φιλόανθρωπον, διὰ τὸ κοῦφον τῆς αἰτήσεως ἐπίνευσον. Οὐδὲν γὰρ αἰτῶ πολυτελές, ἀλλὰ ἄρτον καὶ στέγην καὶ ρημάτων παράκλησιν. Εἰ δὲ καὶ μετὰ ταῦτα ἔτι μένεις ἄγριος ὢν, κἂν διὰ τὴν βασιλείαν γενοῦ βελτίων, κἂν διὰ τὰ ἔπαθλα ἃ ὑπεσχόμην. Ἄλλ'
20 οὐδὲ ἐκείνων σοί ἐστί τις λόγος; Κἂν πρὸς τὴν φύσιν αὐτὴν ἐπικλάσθητι, γυμνὸν ὄρῳν, καὶ τῆς γυμνότητος ἀναμνήσθητι ἐκείνης, ἣν ἐγυμνώθην ἐπὶ τοῦ σταυροῦ διὰ σέ. Εἰ δὲ ἐκείνης οὐ βούλει, κἂν ταύτης, ἣν διὰ τῶν πενήτων γυμνοῦμαι. Ἐδέθην τότε διὰ σέ, ἀλλὰ καὶ νῦν διὰ σέ, ἵνα εἴτε ἐντεῦθεν, εἴτε ἐκεῖθεν προαχθεῖς, βουληθῆς
25 ποιῆσαί τινα ἔλεον.

Ἐνήστευσα διὰ σέ, πάλιν πεινῶ διὰ σέ· ἐδίψησα κρεμάμενος ἐπὶ τοῦ σταυροῦ, διψῶ καὶ διὰ τῶν πενήτων, ἵνα καὶ ἐξ ἐκείνων καὶ ἐκ τούτων ἐπισπάσωμαί σε πρὸς ἑμαυτόν, καὶ ποιῆσω φιλόανθρωπον ἐπὶ σωτηρίᾳ τῇ σῆ. Διὰ τοῦτο καὶ μυρίων ὀφείλοντά σε
30 εὐεργετημάτων ἀμοιβὴν ἐμοί, οὐχ ὡς ὀφείλοντα ἀπαιτῶ, ἀλλ' ὡς χαριζόμενον στεφανῶ, καὶ βασιλείαν δωροῦμαι ἀντὶ τῶν μικρῶν τούτων. Οὐδὲ γὰρ λέγω, λῦσόν μοι τὴν πενίαν, οὐδέ, χάρισαί μοι

σένα. Ὁ Πατέρας δέν τόν λυπήθηκε γιά σένα, καί αὐτό ἐνῶ ἦταν γνήσιος Υἱός, σύ ὁμως τόν περιφρονεῖς, ἄν καί λειώνει ἀπό τήν πείνα, καί αὐτό ἐνῶ πρόκειται νά ξοδέψεις ἀπό τά δικά του καί νά ξοδέψεις γιά τόν ἑαυτό σου.

Τί μπορεῖ νά ὑπάρξει χειρότερο ἀπό τήν παρανομία αὐτή; Παραδόθηκε γιά σένα, θυσιάσθηκε γιά σένα, τριγυρίζει πεινασμένος γιά σένα, ἀπό τά δικά του δίνεις γιά νά ὠφεληθεῖς ὁ ἴδιος, καί οὔτε ἔτσι δίνεις. Ἀπό ποιές πέτρες δέν εἶναι περισσότερο ἀναίσθητοι, ἐκεῖνοι πού, μολονότι τόσα πράγματα τούς τραβοῦν, παραμένουν στή διαβολική αὐτή σκληρότητα; Γιατί δέν ἀρκέσθηκε στό θάνατο καί στό σταυρό του μόνο, ἀλλά καταδέχθηκε νά γίνει καί φτωχός καί ξένος καί περιπλανώμενος καί γυμνός, καί στή φυλακή νά ριφθεῖ, καί ἀρρώστια νά ὑπομείνει, γιά νά σέ φέροι κοντά του τουλάχιστο ἔστω καί ἔτσι. Γιατί, ἄν δέ μέ ἀνταμείβεις, λέγει, ἐπειδή ἔπαθα κάτι γιά χάρη σου, δός μου ἐλεημοσύνη γιά τή φτώχεια μου. Ἐάν ὁμως δέ θέλεις νά μέ ἐλεήσεις γιά τή φτώχεια μου, συγκινήσου γιά τήν ἀρρώστια μου, μαλάκωσε γιά τή φυλακή μου. Καί ἄν οὔτε αὐτά σέ κάνουν φιλόανθρωπο, συναίνεσε γιά τό ἀσήμαντο τῆς αἴτησης. Γιατί δέ ζητῶ τίποτε πολυδάπανο, ἀλλά ψωμί καί στέγη καί παρηγοριά λόγων. Ἐάν ὁμως καί ὕστερα ἀπ' αὐτά παραμένεις ἀκόμη ἄγριος, τουλάχιστο γιά τή βασιλεία τῶν οὐρανῶν νά γίνεις καλύτερος, τουλάχιστο γιά τά βραβεῖα πού ὑποσχέθηκα. Ἄλλ' οὔτε ἐξ αἰτίας ἐκείνων ὑπάρχει σέ σένα κάποιος λόγος; Τουλάχιστο μαλάκωσε προστά στήν ἴδια τή φύση, ἐπειδή μέ βλέπεις γυμνό, καί θυμήσου τή γύμνια ἐκείνη, πού γυμνώθηκα πάνω στό σταυρό γιά σένα. Καί ἄν δέ θέλεις νά θυμηθεῖς ἐκείνη, τουλάχιστο θυμήσου αὐτήν, πού γυμνώνομαι μέ τούς φτωχοῦς. Φυλακίσθηκα τότε γιά σένα, ἀλλά καί τώρα γιά σένα, ὥστε, παρακινούμενος εἴτε ἀπό ἐδῶ εἴτε ἀπό ἐκεῖ, νά θελήσεις νά κάμεις κάποια ἐλεημοσύνη.

Νήστεψα γιά σένα, πάλι πεινῶ γιά σένα. Δίψασα ὅταν κρεμάστηκα στό σταυρό, διψῶ καί μέ τούς φτωχοῦς, ὥστε καί ἀπό ἐκεῖνα καί ἀπ' αὐτά νά σέ προσελκύσω κοντά μου, καί νά σέ κάμω φιλόανθρωπο γιά τή δική σου σωτηρία. Γι' αὐτό, ἄν καί μοῦ ὀφείλεις ἀμοιβή γιά ἄπειρες εὐεργεσίες, δέν τήν ἀπαιτῶ σάν νά μοῦ ὀφείλεις, ἀλλά σέ στεφανώνω σάν νά μοῦ χάριζες, καί σοῦ δωρίζω τή βασιλεία ἕνατι τῶν μικρῶν αὐτῶν. Γιατί δέ λέγω, κατάργησε τή φτώχεια

πλοῦτον, κάτοιγε ἐπτώχευσα διὰ σέ, ἀλλ' ὁμως ἄρτον αἰτῶ καὶ
 ἰμάτιον καὶ λιμοῦ παραμυθίαν μικράν. Κἂν εἰς δεσμωτήριον ἐμπέ-
 σω, οὐκ ἀναγκάζω τὰ δεσμὰ λῦσαι καὶ ἐβαλεῖν, ἀλλ' ἐν ἐπιζητῶ
 μόνον, ἵνα ἴδῃς δεδεμένον διὰ σέ, καὶ ἄρκοῦσαν ἔλαβον χάριν, καὶ
 5 ὑπὲρ τούτου μόνου τὸν οὐρανὸν σοὶ χαρίζομαι. Καίτοι γε ἐγὼ χαλε-
 πωτάτων σε ἔλυσα δεσμῶν, ἀλλ' ἐμοὶ μόνον ἀρκεῖ, ἂν βουληθῆς
 ἰδεῖν με δεδεμένον. Δύναμαι μὲν γὰρ καὶ χωρὶς τούτων στεφανοῦν,
 βούλομαι δέ σοι καὶ ὀφειλέτης εἶναι, ἵνα φέρῃ σοὶ τινα καὶ παρρη-
 σίαν ὁ στέφανος. Διὰ τοῦτο καὶ δυνάμενος ἐμαυτὸν θρέψαι, περιέρ-
 10 χομαι προσαιτῶν, καὶ ταῖς θύραις σου παριστάμενος προτείνω χεῖ-
 ρα. Παρὰ σοῦ γὰρ τραφῆναι ἐπιθυμῶ· φιλῶ γὰρ σε σφόδρα· διὸ καὶ
 τῆς τραπέζης ἐρῶ τῆς σῆς, ὃ τοῖς φιλοῦσιν ἔθος ἐστί, καὶ ἐγκαλ-
 λωπίζομαι τούτῳ, καὶ τοῦ θεάτρου παρόντος τῆς οἴκουμένης, ἀνα-
 κηρύττω σε τότε, καὶ πάντων ἀκουόντων, ἐνδείκνυμαι τὸν τροφέα
 15 τὸν ἐμόν.

Καίτοι γε ἡμεῖς ὅταν παρὰ τινος τραφῶμεν, αἰσχυρόμεθα
 τοῦτο καὶ συσκιάζομεν· αὐτὸς δὲ ἐπειδὴ σφόδρα ἡμᾶς φιλεῖ, κἂν
 ἡμεῖς σιγῶμεν, ἀναγορεύει τότε τὸ γεγενημένον μετὰ πολλῶν τῶν
 ἐγκωμίων, καὶ οὐκ αἰσχύνεται εἰπεῖν, ὅτι καὶ γυμνὸν ὄντα αὐτὸν
 20 περιεβάλομεν, καὶ πεινῶντα ἐθρέψαμεν. Ταῦτ' οὖν ἅπαντα ἐννο-
 οῦντες, μὴ μέχρι τῶν ἐπαίνων στῶμεν μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐπιτελέσω-
 μεν τὰ εἰρημένα. Τί γὰρ ὄφελος τῶν κρότων καὶ τῶν θορύβων
 τούτων; Ἐν ζητῶ παρ' ὑμῶν μόνον, τὴν διὰ τῶν ἔργων ἐπίδειξιν,
 τὴν διὰ τῶν πραγμάτων ὑπακοήν· τοῦτο ἔπαινος ἐμός, τοῦτο κέρ-
 25 δος ὑμέτερον, τοῦτο διαδήματός μοι λαμπρότερον. Τοῦτον τοίνυν
 ἀπελθόντες καὶ ὑμῖν καὶ ἐμοὶ κατασκευάσατε τὸν στέφανον διὰ τῆς
 τῶν πενήτων χειρός, ἵνα καὶ κατὰ τὸν παρόντα βίον χρηστῆ συν-
 τραφῶμεν ἐλπίδι, καὶ πρὸς τὴν μέλλουσαν ἀπελθόντες ζωὴν, τῶν
 μυρίων ἐπιτύχωμεν ἀγαθῶν, ὧν γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν,
 30 χάριτι καὶ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ
 τῷ Πατρὶ ἢ δόξα, ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν
 αἰώνων. Ἀμήν.

μου, οὔτε, χάρισέ μου πλοῦτο, παρ' ὄλο βέβαια πού ἔγινα φτωχός γιά σένα, ἀλλά ζητῶ μόνο ψωμί καί ροῦχο καί μικρή ἀνακούφιση τῆς πείνας. Καί ἄν ἀκόμη ριφθῶ στή φυλακή, δέ σέ ἀναγκάζω νά λύσεις τά δεσμά καί νά μέ βγάλεις ἔξω, ἀλλ' ἓνα μόνο ἐπιζητῶ, νά μέ δεῖς δεμένο γιά σένα, καί ἔλαβα ἱκανοποιητική ἀνταμοιβή, καί τότε γι' αὐτό μόνο σοῦ χαρίζω τόν οὐρανό. Μολονότι βέβαια ἐγώ σέ ἔλυσα ἀπό τά πιό φοβερά δεσμά, ἀλλά σέ μένα εἶναι ἀρκετό μόνο, ἄν θελήσεις νά μέ δεῖς δεμένο. Γιατί μπορῶ καί χωρίς αὐτά νά σέ στεφανώνω, θέλω ὅμως νά εἶμαι καί ὀφειλέτης σέ σένα, γιά νά σοῦ φέρει καί κάποια παρρησία τό στεφάνι. Γι' αὐτό καί παρ' ὄλο πού μπορῶ νά θρέψω τόν ἑαυτό μου τριγυρίζω ἐπαιτώντας, καί ἐμφανίζομαι στήν πόρτα σου ἀπλώνοντας τό χέρι. Γιατί ἐπιθυμῶ νά τραφῶ ἀπό σένα, ἐπειδή σ' ἀγαπῶ πάρα πολύ. Γι' αὐτό καί τό δικό σου τραπέζι ἐπιθυμῶ, πράγμα πού εἶναι σύνηθες σ' ἐκείνους πού ἀγαποῦν, καί καμαρώνω γι' αὐτό, καί ὅταν εἶναι παρόντες οἱ κάτοικοι τῆς οἰκουμένης, τότε σέ ἀναγνωρίζω σάν νικητή, καί ὅταν ὄλοι ἀκοῦν, παρουσιάζω ἐκεῖνον πού μέ ἔθρεψε.

Καί πραγματικά ἐμεῖς, ὅταν μᾶς θρέψει κάποιος, ντρεπόμαστε γι' αὐτό καί τό καλύπτουμε, αὐτός ὅμως, ἐπειδή μᾶς ἀγαπάει πάρα πολύ, καί ἄν ἀκόμη ἐμεῖς σιωποῦμε, ἀνακηρύσσει τότε αὐτό πού ἔγινε μέ πολλούς ἐπαίνους, καί δέν ντρέπεται νά πεῖ, ὅτι καί ὅταν ἦταν γυμνός τόν ντύσαμε, καί ὅταν πεινοῦσε τόν θρέψαμε. Σκεπτόμενοι λοιπόν ὄλα αὐτά, ἄς μή σταθοῦμε μόνο μέχρι τούς ἐπαίνους, ἀλλά καί ἄς ἐκτελέσουμε αὐτά πού λέχθηκαν. Γιατί ποιό εἶναι τό ὄφελος ἀπό τούς κρότους καί τούς θορύβους αὐτούς; Ἐνα πράγμα μόνο ζητῶ ἀπό σᾶς, τήν ἀπόδειξη μέ τά ἔργα, τήν ὑπακοή μέ τίς πράξεις. Αὐτό εἶναι δικός μου ἔπαινος, αὐτό κέρδος δικό σας, αὐτό μοῦ εἶναι πιό λαμπρό ἀπό στέμμα. Αὐτό λοιπόν τό στεφάνι, ὅταν φύγετε, πλέξετε γιά σᾶς καί γιά μένα μέ τό χέρι τῶν φτωχῶν, ὥστε καί στήν παρούσα ζωή νά τραφοῦμε μαζί μέ τήν ἀγαθή ἐλπίδα, καί, ὅταν φύγουμε γιά τή μέλλουσα ζωή, νά ἐπιτύχουμε τά ἄπειρα ἀγαθά, τά ὅποια εὐχομαι νά ἐπιτύχουμε ὄλοι μας, μέ τή χάρη καί τή φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, μαζί μέ τόν ὅποιο στόν Πατέρα καί συγχρόνως στό ἅγιο Πνεῦμα ἀνήκει ἡ δόξα, στούς αἰῶνες τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΜΙΑΙΑ ΙΖ'

(Ρωμ. 9,1-33)

«'Αλήθειαν λέγων ἐν Χριστῷ, οὐ ψεύδομαι, συμμαρτυρούσης μοι τῆς συνειδήσεώς μου ἐν Πνεύματι ἀγίῳ».

1. ἼΑρα οὐ μεγάλα τινὰ καὶ ὑπερφυῆ τῇ προτεραίᾳ περὶ τῆς τοῦ Παύλου περὶ τὸν Χριστὸν ἀγάπης ἐδόκουν ὑμῖν εἰρηκεῖναι; Καὶ γὰρ
5 ἦν φύσει μεγάλα, καὶ πάντα ὑπερβαίνοντα λόγον· ἀλλ' ὅμως τὰ σήμερον λεχθέντα τοσαύτην ἔχει τὴν ὑπερβολὴν πρὸς ἐκεῖνα, ὅσῃν ἐκεῖνα πρὸς τὰ ἡμέτερα. Καίτοι γε οὐκ ὤμην αὐτὰ ἔχειν ὑπερβολὴν, ἀλλ' ὅμως ἐπελθόντι τὰ σήμερον ἡμῖν ἀναγνωσθέντα πολὺ πάντων ἐκείνων ἐφάνη λαμπρότερα. Ὅπερ οὖν καὶ αὐτὸς συνιδών, ἀπὸ τῶν προοιμίων αὐτὸ ἐνέφηεν. Ὅτε γὰρ εἰς μείζονα ἐμβαίνειν μέλλων, καὶ ἀπιστεῖσθαι παρὰ τῶν πολλῶν, πρότερον διαβεβαιοῦται περὶ ὧν μέλλει λέγειν· ὅπερ πολλοῖς ἔθος ποιεῖν, ὅταν μέλλωσί τι λέγειν παρὰ τοῖς πολλοῖς ἀπιστούμενον, καὶ ὑπὲρ οὗ σφόδρα εἰσὶν ἑαυτοὺς πεπεικότες. Καὶ γὰρ «'Αλήθειαν λέγω»,
15 φησὶν, «καὶ οὐ ψεύδομαι, καὶ ἡ συνειδήσις μοι μαρτυρεῖ, ὅτι λύπη μοί ἐστι μεγάλη, καὶ ἀδιάλειπτος ὀδύνη τῇ καρδίᾳ μου. Ἡύχόμην γὰρ ἀνάθεμα εἶναι αὐτὸς ἐγὼ ἀπὸ τοῦ Χριστοῦ».

Τί λέγεις, ὦ Παῦλε; Ἀπὸ τοῦ Χριστοῦ, τοῦ ποθουμένου, οὐ μῆτε βασιλεία σε, μῆτε γέεννα ἐχώριζε, μῆτε τὰ ὀρώμενα, μῆτε τὰ
20 νοούμενα, μῆτε ἄλλα τοσαῦτα, ἀπὸ τούτου νῦν εὖχῃ ἀνάθεμα εἶναι; Τί γέγονε; μὴ μεταβέβλησαι καὶ κατέλυσας τὸν πόθον ἐκεῖνον; Οὐχί, φησί, μὴ δείσης· καὶ γὰρ καὶ ἐπέτεινα μᾶλλον αὐτόν. Πῶς οὖν εὖχῃ ἀνάθεμα εἶναι, καὶ ἀλλοτριώσιν ζητεῖς, καὶ χωρισμὸν

ΟΜΙΛΙΑ ΙΖ'

(Ρωμ. 9,1-33)

«Τὴν ἀλήθεια λέγω ἐνώπιον τοῦ Χριστοῦ, δέ λέγω ψέματα· μέ βεβαιώνει καὶ ἡ συνείδησή μου πού φωτίζεται ἀπὸ τὸ ἅγιο Πνεῦμα».

1. Μήπως δέ φάνηκα πὼς σᾶς εἶπα κάποια μεγάλα καὶ ὑπερφυσικά γιὰ τὴν ἀγάπη τοῦ Παύλου πρὸς τὸ Χριστό κατὰ τὴν προηγούμενη ἡμέρα; Καθόσον ἦταν ἀπὸ τὴ φύση τους μεγάλα καὶ ἀνώτερα ἀπὸ κάθε λόγο. Ἄλλ' ὅμως αὐτὰ πού λέχθηκαν σήμερα ὑπερέχουν τόσο πολὺ ἀπὸ ἐκεῖνα, ὅσο ἐκεῖνα πρὸς τὰ δικά μας. Ἄν καὶ βέβαια δέ νόμιζα ὅτι αὐτὰ ὑπερεῖχαν, ἀλλ' ὅμως ἀκούοντας αὐτὰ πού ἀναγνώσθηκαν σ' ἐμᾶς σήμερα, φάνηκαν πολὺ λαμπρότερα ἀπ' ὅλα ἐκεῖνα. Αὐτὸ ἀκριβῶς ἀναγνωρίζοντας καὶ ὁ ἴδιος, τὸ ἀνέφερε ἀπὸ τὴν ἀρχή. Ἐπειδὴ λοιπὸν ἐπρόκειτο νὰ μπεῖ σέ μεγαλύτερα καὶ νὰ μὴν πιστευθεῖ ἀπὸ τοὺς πολλούς, πρῶτα διαβεβαιώνει αὐτὰ πού πρόκειται νὰ πεῖ, πράγμα πού συνηθίζουν νὰ κάνουν πολλοί, ὅταν πρόκειται νὰ ποῦν κάτι τὸ ὁποῖο δέν πιστεύεται ἀπὸ τοὺς πολλούς καὶ γιὰ τὸ ὁποῖο οἱ ἴδιοι ἔχουν πεισθεῖ πάρα πολὺ. Καθόσον, λέγει, «Λέγω τὴν ἀλήθεια καὶ δέ λέγω ψέματα, καὶ ἡ συνείδησή μου μέ βεβαιώνει, ὅτι ὑπάρχει μέσα μου μεγάλη λύπη καὶ ἀδιάκοπος πόνος στὴν καρδιά μου. Θά εὐχόμουν μάλιστα νὰ εἶμαι ἐγὼ ὁ ἴδιος ἀνάθεμα ἀπὸ τὸ Χριστό».

Τί λέγεις, Παῦλε; Ἀπὸ τὸ Χριστό, τὸν ὁποῖο ποθοῦσες, ἀπὸ τὸν ὁποῖο οὔτε ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν, οὔτε ἡ γέεννα σέ χῶριζε, οὔτε τὰ ὄρατά, οὔτε τὰ ἀόρατά, οὔτε ἄλλα τόσα, ἀπ' αὐτόν τώρα εὐχέσαι νὰ εἶσαι ἀνάθεμα; Τί συνέβηκε; μήπως ἔχεις ἀλλάξει καὶ ἔσβησες τὸν πόθο ἐκεῖνο; Ὅχι, λέγει, μή φοβηθεῖς· γιατί καὶ περισσότερο τὸν δυνάμωσα. Πῶς λοιπὸν εὐχέσαι νὰ εἶσαι ἀνάθεμα καὶ ζητᾶς τὴν ἀποξένωση, καὶ τέτοιο χωρισμό, ἀπὸ τὸν ὁποῖο δέν

τοιοῦτον, μεθ' ὃν ἕτερον οὐκ ἔστιν εὐρεῖν; Ἐπειδὴ σφόδρα αὐτὸν
 φιλοῦ, φησί. Πῶς, εἶπέ μοι, καὶ ποίῳ τρόπῳ; καὶ γὰρ αἰνίγματι τὸ
 πρᾶγμα ἔοικε. Μᾶλλον δέ, εἰ δοκεῖ, πρῶτον μάθωμεν τί ποτέ ἐστι
 τὸ ἀνάθεμα, καὶ τότε αὐτὸν ἐρωτήσωμεν περὶ τούτων, καὶ τὴν
 5 ἀπόρρητον ταύτην καὶ παράδοξον εἰσόμεθα ἀγάπην. Τί οὖν ἐστι τὸ
 ἀνάθεμα; Ἄκουσον αὐτοῦ λέγοντος· «εἴ τις οὐ φιλεῖ τὸν Κύριον
 ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν, ἔστω ἀνάθεμα»· τουτέστι, κεχωρίσθω
 πάντων, ἀλλότριος ἔστω πάντων. Καθάπερ γὰρ τοῦ ἀναθέματος
 τοῦ ἀναθεμένου τῷ Θεῷ οὐδεὶς ἂν τολμῆσειεν ἀπλῶς ταῖς χερσὶν
 10 ἄψασθαι, οὐδὲ ἐγγὺς γενέσθαι, οὕτω καὶ τὸν χωριζόμενον τῆς Ἐκ-
 κλησίας, πάντων ἀποτέμνων, καὶ ὡς πορρωτάτῳ ἀπάγων, τούτῳ
 τῷ ὀνόματι ἀπὸ τοῦ ἐναντίου καλεῖ, μετὰ πολλοῦ τοῦ φόβου πᾶσιν
 ἀπαγορεύων αὐτοῦ χωρίζεσθαι καὶ ἀποπηδᾶν. Τῷ μὲν γὰρ ἀναθέ-
 ματι τιμῆς ἕνεκεν οὐδεὶς ἐτόλμα ἐγγίσει, τοῦ δὲ ἀποτμηθέντος ἐξ
 15 ἐναντίας ἐχωρίζοντο γνώμης ἅπαντες.

Ὡστε ὁ μὲν χωρισμὸς εἷς, καὶ ὁμοίως καὶ τοῦτο κάκεινο
 τῶν πολλῶν ἡλλοτριῶται, ὁ δὲ τρόπος τοῦ χωρισμοῦ οὐχ εἷς, ἀλλὰ
 καὶ ἐναντίος οὗτος ἐκείνου. Τοῦ μὲν γὰρ ἀπείχοντο ὡς ἀνακειμένου
 Θεῷ, τοῦ δὲ ὡς ἡλλοτριωμένου Θεοῦ, καὶ ἀπορραγέντος τῆς Ἐκ-
 20 κλησίας. Τοῦτο οὖν καὶ ὁ Παῦλος δηλῶν ἔλεγεν· «Ἡὐχόμεν ἀνάθε-
 μα εἶναι ἀπὸ τοῦ Χριστοῦ». Καὶ οὐδὲ ἀπλῶς εἶπεν, ὅτι ἐβουλόμην,
 ἀλλὰ ἐπιτείνων αὐτό, φησί, «καὶ ἠὐχόμεν». Εἰ δὲ θορυβεῖ σε ἅτε
 ἀσθενέστερον ὄντα τὰ λεγόμενα, μὴ τὸ πρᾶγμα λογίζου μόνον ὅτι
 χωρισθῆναι ἐβούλετο, ἀλλὰ καὶ τὴν αἰτίαν, δι' ἣν ἐβούλετο, καὶ
 25 τότε ὄψει αὐτοῦ τὴν ὑπερβολὴν τῆς ἀγάπης. Ἐπεὶ καὶ περιέτεμε,
 καὶ οὐ τῷ γενομένῳ προσέχομεν, ἀλλὰ τῇ γνώμῃ καὶ τῇ αἰτίᾳ τοῦ
 γενομένου, καὶ διὰ τοῦτο μᾶλλον αὐτὸν θαυμάζομεν. Οὐ περιέτεμε
 δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐξυρᾶτο καὶ ἔθυσσε· καὶ οὐ δήπου διὰ τοῦτο αὐ-
 τὸν Ἰουδαῖον εἶναί φαμεν, ἀλλὰ δι' αὐτὸ μὲν οὖν τοῦτο μάλιστα
 30 ἀπηλλάχθαι Ἰουδαιῖσμοῦ καὶ καθαρεύειν, καὶ γνήσιον εἶναι τοῦ
 Χριστοῦ θεραπευτήν.

Ὡσπερ οὖν αὐτὸν περιτέμνοντα βλέπων καὶ θύοντα, οὐ διὰ

εἶναι δυνατό νά βροῦμε ἄλλον; Ἐπειδή τόν ἀγαπῶ πάρα πολύ, λέγει. Πές μου; πῶς καί μέ ποιό τρόπο; γιατί πραγματικά τό πράγμα μοιάζει μέ αἶνιγμα. Καλύτερα ὁμως, ἂν θέλεις, ἄς μάθουμε πρῶτα τί τέλος πάντων σημαίνει τό ἀνάθεμα καί τότε ἄς τόν ρωτήσουμε γι' αὐτά, καί θά γνωρίσουμε τήν ἀπερίγραπτη καί παράδοξη αὐτή ἀγάπη. Τί λοιπόν σημαίνει τό ἀνάθεμα; Ἦκουσε αὐτόν πού λέγει: «ὁποῖος δέν ἀγαπάει τόν Κύριό μας τόν Ἰησοῦ Χριστό, ἄς εἶναι ἀνάθεμα»¹. Δηλαδή, ἄς χωρισθεῖ ἀπ' ὄλους, ἄς εἶναι ξένος σέ ὄλους. Γιατί, ὅπως ἀκριβῶς κανεῖς δέ θά τολμήσει ν' ἀγγίξει ἀπλῶς μέ τά χέρια του τό ἀνάθεμα πού ἀφιερώνεται στό Θεό, οὔτε νά τό πλησιάσει, ἔτσι καί ἐκεῖνον πού χωρίζεται ἀπό τήν Ἐκκλησία, γιά νά τόν ἀποκόψει ἀπ' ὄλους καί νά τόν ἀπομακρύνει πάρα πολύ μακριά, μέ αὐτό τό ὄνομα καί μέ τήν ἀντίθετη ἔννοια τόν ὀνομάζει, προτρέποντας σέ ὄλους μέ πολύ φόβο ν' ἀποχωρίζονται καί ν' ἀπομακρύνονται ἀπ' αὐτόν. Γιατί τό ἀνάθεμα ἀπό τιμή κανεῖς δέν τολμοῦσε νά τό ἀγγίξει, ἐνῶ ὄλοι ἀπό ἀντίθετη γνώμη ἀποχωρίζονταν ἀπό ἐκεῖνον πού ἀποκόπηκε ἀπό τήν Ἐκκλησία.

Ἐπομένως ὁ χωρισμός εἶναι ἕνας, καί ὁμοια καί αὐτό καί ἐκεῖνο ἔχει ἀποξενωθεῖ ἀπό τά πολλά, ὁ τρόπος ὁμως τοῦ χωρισμοῦ δέν εἶναι ἕνας, ἀλλά καί ἀντίθετος αὐτός ἀπό ἐκεῖνον. Γιατί ἀπό τό ἕνα ἀπομακρυνόταν ἐπειδή ἦταν ἀφιερωμένο στό Θεό, ἐνῶ ἀπό τό ἄλλο ἐπειδή εἶχε ἀποξενωθεῖ ἀπό τό Θεό καί ἀποκόπηκε ἀπό τήν Ἐκκλησία. Αὐτό λοιπόν γιά νά δηλώσει καί ὁ Παῦλος ἔλεγε: «θά εὐχόμεν νά εἶμαι ἀνάθεμα ἀπό τό Χριστό». Καί δέν εἶπε ἀπλῶς, ἤθελα', ἀλλά δυναμώνοντας αὐτό, λέγει, «καί θά εὐχόμεν». Ἐάν ὁμως σέ ἀνησυχοῦν αὐτά πού λέγονται, ἐπειδή τάχα εἶσαι περισσότερο ἀδύναμος, νά μή σκέπτεσαι τό πράγμα μόνο, ὅτι δηλαδή ἤθελε νά ἀποχωρισθεῖ, ἀλλά καί τήν αἰτία, γιά τήν ὁποία ἤθελε, καί τότε θά δεῖς τήν ὑπερβολική του ἀγάπη. Ἐπειδή καί περιτομή ἔκανε, καί δέν προσέχουμε σ' αὐτό πού ἔγινε, ἀλλά στή διάθεση καί τήν αἰτία αὐτοῦ, καί γι' αὐτό τόν θαυμάζουμε περισσότερο. Δέν ἔκανε ὁμως μόνο περιτομή, ἀλλά καί ξυριζόταν καί θυσίασε. Καί βέβαια δέ λέμε πῶς γι' αὐτό εἶναι Ἰουδαῖος, ἀλλά γι' αὐτό ἀκριβῶς τό ἴδιο ἰδίως λέμε ὅτι ἀπαλλάχτηκε ἀπό τόν Ἰουδαϊσμό καί εἶναι καθαρός καί γνήσιος ὑπηρέτης τοῦ Χριστοῦ.

Ἦπως ἀκριβῶς λοιπόν ὅταν βλέπεις αὐτόν νά περιτέμνει καί

τοῦτο αὐτὸν καταδικάζεις ὡς Ἰουδαῖζοντα, ἀλλὰ δι' αὐτὸ μὲν οὖν τοῦτο μάλιστα στεφανοῖς, ὡς ἀλλότριον ὄντα Ἰουδαϊσμοῦ, οὕτω καὶ ὁρῶν ἐπιθυμοῦντα ἀνάθεμα γενέσθαι, μὴ διὰ τοῦτο θορυβηθῆς, ἀλλὰ δι' αὐτὸ μὲν οὖν τοῦτο μάλιστα αὐτὸν ἀνακήρυξον, τὴν αἰτίαν
 5 καταμαθῶν, δι' ἣν τοῦτο βούλεται. Ἐὰν γὰρ μὴ τὰς αἰτίας ἐξετάσωμεν, καὶ τὸν Ἥλιαν ἀνδροφόνον ἐροῦμεν, καὶ τὸν Ἀβραάμ οὐκ ἀνδροφόνον μόνον, ἀλλὰ καὶ παιδοκτόνον· καὶ τὸν Φινεὲς δὲ καὶ τὸν Πέτρον φόνου γραψόμεθα πάλιν. Καὶ οὐ περὶ τῶν ἀγίων δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ περὶ τοῦ τῶν ὄλων Θεοῦ, ὁ μὴ τοῦτον τηρῶν τὸν κα-
 10 νόνα, πολλὰ ἄτοπα ὑποπτεύσει. Ἴν' οὖν μὴ τοῦτο γένηται, ἐπὶ πάντων τῶν τοιούτων καὶ αἰτίαν καὶ γνώμην καὶ καιρὸν καὶ πάντα τὰ ὑπὲρ τῶν γινομένων ἀπολογούμενα συνάγοντες, οὕτω τὰ πράγματα ἐξετάζωμεν. Ὁ καὶ νῦν ἐπὶ τῆς μακαρίας ταύτης ψυχῆς ποιητέον ἡμῖν.

15 2. Τίς οὖν ἡ αἰτία; Πάλιν αὐτὸς ὁ ποθούμενος Ἰησοῦς. Καὶ μὴν οὐ δι' αὐτὸν φησὶν· «Ἡύχόμην γὰρ ἀπ' αὐτοῦ», φησὶν, «ἀνάθεμα εἶναι ὑπὲρ τῶν ἀδελφῶν μου». Καὶ τοῦτο τῆς αὐτοῦ ταπεινοφροσύνης· οὐ γὰρ βούλεται ὡς μέγα τι λέγων, καὶ τῷ Χριστῷ τοῦτο χαριζόμενος φανῆναι. Διὸ καὶ εἶπε, «συγγενῶν», ἵνα κρύψη τὸ πλεο-
 20 νέκτημα· ἐπεὶ, ὅτι τὸ πᾶν διὰ τὸν Χριστὸν ἠθέλεν, ἄκουσον τῶν ἐξῆς. Εἰπὼν γάρ, «τῶν συγγενῶν», ἐπήγαγεν, «ὧν ἡ υἰοθεσία, καὶ ἡ δόξα, καὶ αἱ διαθήκαι, καὶ ἡ νομοθεσία, καὶ ἡ λατρεία, καὶ αἱ ἐπαγγελίαι, ὧν οἱ πατέρες, καὶ ἐξ ὧν ὁ Χριστὸς τὸ κατὰ σάρκα, ὁ ὧν ἐπὶ πάντων Θεὸς εὐλογητὸς εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν». Καὶ τί
 25 τοῦτο; φησὶν. Εἰ γὰρ ὑπὲρ τοῦ πιστεῦσαι ἑτέρους ἐβούλετο γενέσθαι ἀνάθεμα, ἔδει καὶ ὑπὲρ τῶν ἐθνῶν τοῦτο εὐξασθαι· εἰ δὲ ὑπὲρ Ἰουδαίων εὐχεται μόνον, δείκνυσιν οὐ διὰ τὸν Χριστὸν αὐτὸ βουλούμενος, ἀλλὰ διὰ τὴν πρὸς ἐκείνους οἰκείωσιν. Καὶ μὴν εἰ ὑπὲρ τῶν ἐθνῶν ἠῤῥατο, οὐκ ἂν ὁμοίως τοῦτο ἐφάνη· ἐπειδὴ δὲ ὑπὲρ Ἰου-
 30 δαίων μόνον, δείκνυται καθαρῶς διὰ τὴν τοῦ Χριστοῦ δόξαν τοῦτο σπουδάζων.

Καὶ οἶδα μὲν, ὅτι παράδοξον ὑμῖν εἶναι δοκεῖ τὸ λεγόμενον,

νά θυσιάζει, δέν τόν καταδικάζεις γι' αὐτό σάν ἰουδαῖζοντα, ἀλλά γι' αὐτό ἀκριβῶς τό ἴδιο ἰδίως τόν στεφανῶνεις, σάν νά εἶναι ξένος γιά τόν Ἰουδαϊσμό, ἔτσι καί ὅταν τόν βλέπεις νά ἐπιθυμεῖ γιά νά γίνει ἀνάθεμα, νά μήν ἀνησυχῆσεις γι' αὐτό, ἀλλά γι' αὐτό ἀκριβῶς τό ἴδιο ἰδίως νά τόν ἀναγνωρίσεις νικητή, ἀφοῦ ἔμαθες τήν αἰτία, γιά τήν ὁποία θέλει αὐτό. Γιατί, ἂν δέν ἐξετάσουμε τίς αἰτίες καί τόν Ἥλία θά ποῦμε ἀνθρωποκτόνο καί τόν Ἀβραάμ ὄχι μόνο ἀνθρωποκτόνο ἀλλά καί παιδοκτόνο· ἀλλά καί τόν Φινεές καί τόν Πέτρο θά τοὺς κατηγορήσουμε γιά φόνο πάλι. Καί ὄχι μόνο γιά τοὺς ἀγίους, ἀλλά καί γιά τό Θεό τῶν ὄλων, ἐκεῖνος πού δέν τηρεῖ αὐτόν τόν κανόνα, θά ὑποψιασθεῖ πολλά ἄτοπα. Γιά νά μή γίνει λοιπόν αὐτό, σέ ὄλα τά παρόμοια συγκεντρώνοντας καί τήν αἰτία καί τή διάθεση καί τό χρόνο καί ὄλα ἐκεῖνα πού δικαιολογοῦν αὐτά πού γίνονται, ἄς ἐξετάζουμε ἔτσι τά πράγματα. Αὐτό καί τώρα πρέπει νά κάνουμε ἐμεῖς στή μακάρια αὐτή ψυχή.

2. Ποιά λοιπόν εἶναι ἡ αἰτία; Πάλι αὐτός ὁ ποθούμενος Ἰησοῦς. Καί ὁμως δέ λέγει γι' αὐτόν, «θά εὐχόμεουν», λέγει, «νά εἶμαι ἀνάθεμα ἀπ' αὐτόν γιά χάρη τῶν ἀδελφῶν μου». Καί αὐτό εἶναι ἀπόδειξη τῆς δικῆς του ταπεινοφροσύνης, γιατί δέ θέλει νά φανεῖ πῶς λέγει κάτι μεγάλο καί πῶς χαρίζει αὐτό στό Χριστό. Γι' αὐτό καί εἶπε, «τῶν συγγενῶν μου», γιά νά κρύψει τό πλεονέκτημα. Ὅτι ὁμως τό πᾶν ἤθελε γιά τό Χριστό, ἄκουσε τά ἐπόμενα. Γιατί, ἀφοῦ εἶπε, «τῶν συγγενῶν μου», πρόσθεσε, «στοὺς ὁποίους ἀνήκει ἡ υἰοθεσία καί ἡ δόξα καί οἱ διαθήκες καί ἡ νομοθεσία καί ἡ λατρεία καί οἱ ὑποσχέσεις, στοὺς ὁποίους ἀνήκουν οἱ πατέρες, καί ἀπό τοὺς ὁποίους κατάγεται ὁ Χριστός κατά τήν ἀνθρώπινη φύση του, ὁ ὁποῖος εἶναι Θεός, ἐξουσιαστής ὄλων, ἄξιος νά ὑμνεῖται στοὺς αἰῶνες. Ἀμήν». Καί τί σημαίνει, λέγει, αὐτό; Γιατί, ἂν ἤθελε νά γίνει ἀνάθεμα γιά νά πιστέψουν ἄλλοι, ἔπρεπε καί γιά τοὺς ἐθνικούς νά εὐχηθεῖ αὐτό, ἂν ὁμως μόνο γιά τοὺς Ἰουδαίους εὐχεται, δείχνει πῶς δέν ἤθελε αὐτό ἐξ αἰτίας τοῦ Χριστοῦ, ἀλλ' ἐξ αἰτίας τῆς συγγενείας του πρὸς ἐκείνους. Καί ὁμως, ἂν εὐχόταν γιά τοὺς ἐθνικούς, δέ θά φαινόταν τό ἴδιο αὐτό. Ἐπειδὴ ὁμως εὐχήθηκε μόνο γιά τοὺς Ἰουδαίους, ἀποδεικνύει καθαρά πῶς φροντίζει γιά τή δόξα τοῦ Χριστοῦ.

Καί γνωρίζω βέβαια, ὅτι σᾶς φαίνεται παράδοξο τό λεγόμενο,

πλήν, ἐὰν μὴ θορυβῆτε, ταχέως αὐτὸ πειράσομαι ποιῆσαι σαφές. Οὐδὲ γὰρ ἀπλῶς ταῦτα εἶρηκεν, ἅπερ εἶρηκεν, ἀλλ' ἐπειδὴ πάντες ἔλεγον, καὶ τοῦ Θεοῦ κατηγοροῦν, ὅτι υἱοὶ Θεοῦ καταξιωθέντες κληθῆναι, καὶ νόμον δεξάμενοι, καὶ πρὸ πάντων αὐτὸν εἰδότες, καὶ
 5 τοσαύτης ἀπολαύσαντες δόξης, καὶ θεραπεύσαντες αὐτὸν πρὸ τῆς οἰκουμένης, καὶ ἐπαγγελίας δεξάμενοι, καὶ πατέρων ὄντες τῶν αὐτῶ φίλων, καὶ τὸ δὴ πάντων μεῖζον, καὶ προπάτορες αὐτοῦ γε- νόμενοι τοῦ Χριστοῦ (τοῦτο γὰρ ἐστίν, «ἐξ ὧν ὁ Χριστὸς τὸ κατὰ σάρκα»), ἐκβέβληνται καὶ ἠτίμωνται, ἀντεισήχθησαν δὲ ἀντ' ἐκεί-
 10 νων οἱ μηδέποτε αὐτὸν ἐπιγνόντες ἄνθρωποι οἱ ἐξ ἐθνῶν· ἐπεὶ οὖν ταῦτα λέγοντες τὸν Θεὸν ἐβλασφήμουν, ἀκούων ταῦτα καὶ δακνό- μενος ὁ Παῦλος, καὶ ὑπὲρ τῆς δόξης ἀλγῶν τοῦ Θεοῦ, ηὔξατο ἀνά- θεμα εἶναι, εἶγε δυνατὸν ἦν, ὥστε σωθῆναι ἐκείνους, καὶ τὴν βλα- σφημίαν ταύτην καταλυθῆναι καὶ μὴ δόξαι τὸν Θεὸν ἠπατηκῆναι
 15 τοὺς ἐκγόρους τοὺς ἐκείνων, οἷς τὰς δωρεὰς ἐπηγγείλατο.

Καὶ ἵνα μάθης, ὅτι ὑπὲρ τούτου κοπτόμενος, τοῦ μὴ δόξαι τὴν ὑπόσχεσιν τοῦ Θεοῦ διαπίπτειν τὴν λέγουσαν τῷ Ἀβραάμ, «σοὶ δώσω τὴν γῆν ταύτην καὶ τῷ σπέρματί σου», ταῦτα ηὔχετο· μετὰ τὸ ταῦτα εἰπεῖν, ἐπήγαγεν· «οὐχ οἷον δέ, ὅτι ἐκπέπτωκεν ὁ
 20 λόγος τοῦ Θεοῦ»· δεικνὺς ὅτι ταῦτα πάντα διὰ τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ ὑπομεῖναι ἠνείχετο· τουτέστι, τὴν ἐπαγγελίαν τὴν πρὸς Ἀβραάμ γε- γεννημένην. Καθάπερ γὰρ Μωϋσῆς ἐδόκει μὲν ὑπὲρ Ἰουδαίων πρε- σβεύειν, τὸ δὲ πᾶν ὑπὲρ τῆς δόξης τοῦ Θεοῦ ἔπραττεν, «ἵνα γὰρ μὴ εἴπωσι», φησὶν, «ὅτι παρὰ τὸ μὴ δύνασθαι αὐτοὺς σῶσαι, ἐξήγαγεν
 25 αὐτοὺς ἀπολέσαι ἐν τῇ ἐρήμῳ», κατάλυσον τὴν ὀργήν, οὕτω δὴ καὶ Παῦλος, ἵνα μὴ εἴπωσι, φησὶν, ὅτι ἐξέπεσεν ἡ ἐπαγγελία τοῦ Θεοῦ, καὶ ἐψεύσατο ἃ ὑπέσχετο, καὶ εἰς ἔργον οὐκ ἐξῆλθεν ὁ λόγος, ἐβου- λόμην ἀνάθεμα γενέσθαι. Διὰ δὴ τοῦτο οὐχ ὑπὲρ τῶν ἐθνῶν φησὶν· οὐδὲν γὰρ ἦν πρὸς ἐκείνους ἐπηγγελμένον αὐτῶ, οὐδὲ ἦσαν αὐτὸν
 30 τεθεραπευκότες· διὸ οὐδὲ ἐβλασφήμουν αὐτὸν δι' ἐκείνους· ἀλλ' ὑπὲρ τῶν Ἰουδαίων τῶν καὶ τὴν ἐπαγγελίαν δεξαμένων, καὶ πρὸ τῶν ἄλλων οἰκειωθέντων αὐτῶ, ταῦτα ηὔχετο.

Εἶδες ὅτι, εἰ μὲν ὑπὲρ τῶν ἐθνῶν ηὔξατο, οὐκ ἂν οὕτως ἐφά-

2. Γεν. 12, 7.

3. Δευτ. 9, 28.

ἀλλ' ὅμως, ἐάν δέν θορυβεῖτε, γρήγορα θά προσπαθήσω νά τό κάνω σαφές. Γιατί δέν τά εἶπε, αὐτά πού εἶπε, ἔτσι τυχαῖα, ἀλλ' ἐπειδή ὅλοι ἔλεγαν καί κατηγοροῦσαν τό Θεό, ὅτι παρ' ὄλο πού καταξιώθηκαν νά ὀνομασθοῦν τέκνα τοῦ Θεοῦ, δέχθηκαν τό νόμο, γνώριζαν αὐτόν πρῖν ἀπ' ὄλους τούς ἀνθρώπους, δέχθηκαν ὑποσχέσεις, καί ἦταν πατέρες τῶν φίλων του, καί τό πιό μεγαλύτερο ἀπ' ὄλα, παρ' ὄλο πού ὑπῆρξαν προπάτορες τοῦ Χριστοῦ, γιατί αὐτό σημαίνει «ἐξ ὧν ὁ Χριστός τό κατά σάρκα», ἔχουν διωχθεῖ καί ἔχουν ἀτιμασθεῖ, καί μπῆκαν στή θέση τους οἱ ἀνθρωποι πού δέν γνώρισαν ποτέ αὐτόν, ἐκεῖνοι δηλαδή πού προέρχονται ἀπό τούς ἐθνικούς. Ἐπειδή λοιπόν λέγοντας αὐτά βλασφημοῦσαν τό Θεό, καί ὁ Παῦλος ἀκούοντας αὐτά θλιβόταν καί πονοῦσε γιά τή δόξα τοῦ Θεοῦ, εὐχήθηκε νά εἶναι ἀνάθεμα, ἄν βέβαια ἦταν δυνατό, ὥστε νά σωθοῦν ἐκεῖνοι καί νά σταματήσῃ αὐτή τή βλασφημία, καί νά μή φανεῖ πώς ὁ Θεός ἔχει ἐξαπατήσῃ τούς ἀπογόνους ἐκείνων, στούς ὁποίους ὑποσχέθηκε τίς δωρεές.

Καί γιά νά μάθεις, ὅτι εὐχόταν αὐτά, ἐπειδή πάσχιζε γι' αὐτό, γιά νά μή φανεῖ δηλαδή πώς ἀποδεικνύεται ψεύτικη ἡ ὑπόσχεση τοῦ Θεοῦ πού δόθηκε στόν Ἀβραάμ, «σέ σένα θά δώσω αὐτή τή γῆ καί στούς ἀπογόνους σου»², ἀφοῦ εἶπε αὐτά, πρόσθεσε· «αὐτό ὅμως δέ σημαίνει, ὅτι ἀποδείχθηκε ψεύτικος ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ», γιά νά δείξει ὅτι ἀνεχόταν νά ὑπομείνει ὄλα αὐτά γιά τό λόγο τοῦ Θεοῦ, δηλαδή, γιά τήν ὑπόσχεση πού εἶχε δοθεῖ στόν Ἀβραάμ. Γιατί, ὅπως ἀκριβῶς ὁ Μωυσῆς φαινόταν βέβαια πώς πρέσβευε γιά τούς Ἰουδαίους, ἔκαμε ὅμως τό πᾶν γιά τή δόξα τοῦ Θεοῦ. «Γιά νά μήν ποῦν λοιπόν», λέγει, «ὅτι, ἐπειδή δέν μπόρεσε ὁ Κύριος νά τούς σώσει, τούς ἔβγαλε στήν ἔρημο γιά νά τούς θανατώσει»³, σταμάτησε τήν ὀργή· ἔτσι λοιπόν καί ὁ Παῦλος, γιά νά μήν ποῦν, λέγει, ὅτι ἀποδείχθηκε ψεύτικη ἡ ὑπόσχεση τοῦ Θεοῦ, καί ὅτι εἶπε ψέματα σ' ἐκεῖνα πού ὑποσχέθηκε, καί ὅτι δέν πραγματοποιήθηκε ὁ λόγος, θά ἤθελα νά γίνω ἀνάθεμα. Γι' αὐτό ἀκριβῶς δέ λέγει γιά χάρη τῶν ἐθνικῶν, ἀφοῦ τίποτε δέν εἶχε ὑποσχεθεῖ ὁ Θεός σ' ἐκείνους, οὔτε τόν εἶχαν ὑπηρετήσῃ, γι' αὐτό καί δέν τόν βλασφημοῦσαν γιά ἐκείνους, ἀλλά γιά χάρη τῶν Ἰουδαίων, οἱ ὁποῖοι καί τήν ὑπόσχεση ἔλαβαν καί πρῖν ἀπό τούς ἄλλους τοῦ ἔγιναν οἰκεῖοι, εὐχόταν αὐτά.

Εἶδες ὅτι, ἄν εὐχόταν γιά χάρη τῶν ἐθνικῶν, δέ θά φαινόταν

νη καθαρῶς διὰ τὴν τοῦ Χριστοῦ δόξαν τοῦτο ποιῶν· ἐπειδὴ δὲ ὑπὲρ Ἰουδαίων ἐβουλήθη γενέσθαι ἀνάθεμα, τότε μάλιστα ἐδείχθη, ὅτι διὰ τὸν Χριστὸν μόνον ταῦτα ἐπιθυμεῖ. Διὰ τοῦτο ἔλεγεν, «ὧν ἡ υἰοθεσία καὶ ἡ δόξα καὶ ἡ λατρεία καὶ ἡ ἐπαγγελία». Καὶ γὰρ ὁ νόμος ἐκεῖθεν ὁ περὶ τοῦ Χριστοῦ λέγων, φησί, καὶ αἱ συνθῆκαι πρὸς αὐτοὺς πᾶσαι, καὶ αὐτὸς ἐξ αὐτῶν, καὶ οἱ πατέρες οἱ δεξάμενοι τὰς ἐπαγγελίας ἐκείνων πάντες· ἀλλ' ὁμοῦς τούναντίον γέγονε, καὶ πάντων ἐξέπεσον τῶν ἀγαθῶν. Διὰ τοῦτο κόπτομαι, φησί, καὶ εἶγε ἦν χωρισθῆναι τοῦ περὶ τὸν Χριστὸν χοροῦ, καὶ ἀλλοτριωθῆναι, οὐχὶ 10 τῆς ἀγάπης αὐτοῦ, μὴ γένοιτο, ἐπεὶ καὶ ταῦτα δι' ἀγάπην ἐποίει, ἀλλὰ τῆς ἀπολαύσεως ἐκείνης καὶ τῆς δόξης, κατεδεξάμην ἄν, ὥστε μὴ τὸν Δεσπότην βλασφημηθῆναι τὸν ἐμόν, διὰ τὸ μὴ ἀκοῦσαι λεγόντων τινῶν, ὅτι σκηνὴ τὰ πράγματα γέγονεν· ἄλλοις ὑπέσχετο, καὶ ἄλλοις ἔδωκεν· ἐξ ἄλλων ἐγεννήθη, καὶ ἄλλους ἔσωσε· 15 τοῖς τῶν Ἰουδαίων προγόνοις ἐπηγγείλατο, καὶ τοὺς ἐκγόνους ἀφείς, τοὺς οὐδέποτε αὐτὸν ἐγνωκότας εἰς τὰ ἐκείνων εἰσήγαγεν ἀγαθὰ· ἐκεῖνοι τὸν νόμον ἔκαμον μελετῶντες, καὶ τὰς προφητείας ἀναγινώσκοντες, καὶ οἱ ἀπὸ τῶν βωμῶν καὶ τῶν εἰδώλων χθὲς ἐπανεληθόντες, ἀνώτεροι γεγόνασιν ἐκείνων· ποῦ ταῦτα προνοίας;

20 Ἴν' οὖν μὴ ταῦτα λέγῃται περὶ τοῦ Δεσπότου τοῦ ἐμοῦ, φησὶν, εἰ καὶ ἀδίκως λέγεται, καὶ βασιλείας ἠδέως ἐξέπιπτον, καὶ τῆς δόξης ἐκείνης τῆς ἀπορρήτου, καὶ πάντα ὑπέμεινα ἂν τὰ δεινά, μεγίστην ἀπάντων ἠγούμενος παραμυθίαν εἶναι, τὸν οὕτω ποθούμενον μηκέτι βλασφημούμενον ἀκούειν. Εἰ δὲ οὐδέπω καταδέχη τὸ 25 εἰρημένον, ἐννόησον ὅτι καὶ πατέρες πολλοὶ πολλάκις ταῦτα ὑπὲρ παίδων κατεδέξαντο, καὶ εἶλοντο αὐτῶν χωρισθῆναι, καὶ μᾶλλον αὐτοὺς εὐδοκιμοῦντας ὄρᾶν, τῆς συνουσίας αὐτῶν ἠδίω νομίζοντες εἶναι τὴν εὐδοκίμησιν τὴν ἐκείνων. Ἀλλ' ἐπειδὴ πόρρω τῆς ἀγάπης ἐσμὲν ταύτης, οὐδὲ νοῆσαι τὰ λεγόμενα δυνάμεθα. Οὕτω γάρ τινες 30 καὶ τὴν Παύλου προσηγορίαν ἀκοῦσαί εἰσιν ἀνάξιοι, καὶ τῆς σφοδρότητος τῆς ἐκείνου πόρρω καὶ μακρὰν ἐστήκασιν, ὡς καὶ περὶ θανάτου τοῦ προσκαίρου ταῦτα λέγειν αὐτὸν νομίζειν· οὕς τοσοῦτον

τόσο καθαρά πώς ἔκανε αὐτό γιά τή δόξα τοῦ Χριστοῦ. Ἐπειδή ὁμως θέλησε νά γίνει ἀνάθεμα γιά χάρη τῶν Ἰουδαίων, τότε ιδίως φάνηκε, πώς μόνο γιά τό Χριστό ἐπιθυμεῖ αὐτά. Γι' αὐτό ἔλεγε, «στους ὁποίους ἀνήκει ἡ υἰοθεσία καί ἡ δόξα καί ἡ λατρεία καί ἡ ὑπόσχεση». Γιατί πραγματικά ἀπό ἐκεῖ προέρχεται ὁ νόμος πού μιλάει γιά τό Χριστό, λέγει, καί οἱ συμφωνίες ὅλες μ' αὐτούς ἔγιναν, καί ὁ ἴδιος ἀπ' αὐτούς προέρχεται, καί οἱ πατέρες ὅλοι πού ἔλαβαν τίς ὑποσχέσεις σ' ἐκείνους ἀνήκουν, ἀλλ' ὁμως ἔγινε τό ἀντίθετο καί ἔχασαν ὅλα τά ἀγαθά. Γι' αὐτό κόπτομαι, λέγει, καί ἂν βέβαια ἦταν δυνατό νά χωρισθῶ ἀπό τή χορεία τοῦ Χριστοῦ, καί ν' ἀποξενωθῶ, ὄχι ἀπό τήν ἀγάπη του (μακριά μιά τέτοια σκέψη, ἀφοῦ καί αὐτά ἀπό ἀγάπη τά ἔκανε), ἀλλ' ἀπό τήν ἀπόλαυση ἐκείνη καί τή δόξα, θά δεχόμουν, γιά νά μή βλασφημηθεῖ ὁ Κύριός μου, γιά νά μήν ἀκούσει νά λέγουν μερικοί, ὅτι τά πράγματα κατάντησαν ἀπλή σκηνοθεσία· σ' ἄλλους ὑποσχέθηκε καί σ' ἄλλους ἔδωσε· ἀπό ἄλλους γεννήθηκε καί ἄλλους ἔσωσε· στους προγόνους τῶν Ἰουδαίων ὑποσχέθηκε καί ἐγκαταλείποντας τούς ἀπογόνους τους, ὀδήγησε στά ἀγαθά τους ἐκείνους πού δέν τόν γνώριζαν ποτέ· ἐκεῖνοι κουράστηκαν νά μελετοῦν τό νόμο καί νά διαβάζουν τίς προφητεῖες, ἀλλ' ἐκεῖνοι πού χθές ἐπέστρεψαν ἀπό τούς βωμούς καί τά εἰδωλα, ἔγιναν ἀνώτεροί τους· πῶς λοιπόν αὐτά εἶναι δεῖγμα φροντίδας;

Γιά νά μή λέγονται λοιπόν αὐτά γιά τό δικό μου Κύριο, λέγει, παρ' ὄλο πού ἄδικα λέγονται, καί τή βασιλεία εὐχαρίστως θά ἔχανα, καθώς καί τήν ἀνέκφραστη ἐκείνη δόξα, καί ὅλα τά δεινά θά τά ὑπέφερα, ἐπειδή θεωρῶ πώς ἀπ' ὅλα εἶναι πιά μεγαλύτερη παρηγορία τό νά μήν ἀκούω νά βλασφημεῖται πιά ἐκεῖνος πού τόσο ποθῶ. Ἐάν ὁμως δέ δέχεσαι ἀκόμη αὐτό πού λέχθηκε, σκέψου ὅτι καί πολλοί πατέρες πολλές φορές δέχθηκαν αὐτά γιά χάρη τῶν παιδιῶν τους, καί προτίμησαν νά χωρισθοῦν ἀπ' αὐτά, καί μᾶλλον νά τά βλέπουν νά προοδεύουν, ἐπειδή νομίζουν πώς ἡ πρόοδος τους εἶναι πιά εὐχάριστη ἀπό τή συντροφιά τή δική τους. Ἄλλ' ἐπειδή ἀπέχουμε πολύ ἀπό τήν ἀγάπη αὐτή, δέν μπορούμε οὔτε αὐτά πού λέγονται νά καταλάβουμε. Ἔτσι λοιπόν μερικοί εἶναι ἀνάξιοι ν' ἀκούσουν καί τό ὄνομα τοῦ Παύλου, καί στέκονται πολύ μακριά ἀπό τό θερμό ζῆλο του, ὥστε νά νομίζουν πώς τά λέγει αὐτά καί γιά τόν προσωρινό θάνατο. Γι' αὐτούς μπορῶ νά πῶ ὅτι τόσο πολύ ἀγνοοῦν τόν

εἶπομι' ἂν ἀγνοεῖν τὸν Παῦλον, ὅσον τοὺς πηροὺς τὴν ἀκτῖνα τὴν ἡλιακὴν· μᾶλλον δὲ καὶ πολλῶ πλέον.

Ὁ γὰρ καθ' ἐκάστην ἡμέραν ἀποθνήσκων, καὶ νιφάδας κινδύνων θείας, καὶ εἰπὼν, «τίς ἡμᾶς χωρίσει ἀπὸ τῆς ἀγάπης τοῦ Χριστοῦ; θλιψίς, ἢ στενοχωρία, ἢ διωγμός, ἢ λιμός;» καὶ οὐκ ἄρκεσθεις τοῖς λεχθεῖσιν, ἀλλ' ὑπερβὰς τὸν οὐρανόν, καὶ τὸν οὐρανὸν τοῦ οὐρανοῦ, καὶ ἀγγέλους καὶ ἀρχαγγέλους καὶ πάντα τὰ ἄνω περιδραμών, καὶ συλλαβὼν ὁμοῦ τὰ παρόντα, τὰ μέλλοντα, τὰ ὀρώμενα, τὰ νοούμενα, τὰ λυπηρά, τὰ χρηστά, τὰ ἐν ἑκατέροις, καὶ οὐδὲν ὄλωσ ἀφείς, καὶ οὐδὲ οὕτω κορεσθεῖς, ἀλλὰ καὶ ἑτέραν τοσαύτην κτίσιν τὴν οὐκ οὔσαν ὑποστησάμενος, πῶς ὡς μέγα τι λέγων μετ' ἐκεῖνα πάντα θανάτου τοῦ προσκαιροῦ ἐμνημόνευσεν ἂν; Οὐκ ἔστι ταῦτα, οὐκ ἔστιν, ἀλλὰ σκωλήκων ἐν κοπρίᾳ φωλευόντων ἢ τοιαύτη ὑπόνοια. Εἰ γὰρ τοῦτο ἔλεγε, πῶς ἀνάθεμα ἑαυτὸν ἠῤῥητο εἶναι ἀπὸ τοῦ Χριστοῦ; Ὁ γὰρ τοιοῦτος θάνατος μᾶλλον τῷ τοῦ Χριστοῦ συνῆπτε χορῶ καὶ τῆς δόξης ἀπολαβεῖν ἐκείνης ἐποίει.

Ἄλλὰ γὰρ εἰσὶ τινες, οἱ καὶ τούτων ἕτερα καταγελαστότερα τολμῶσι λέγειν. Οὐ γὰρ θάνατον, φησὶν, ἀλλὰ κειμήλιον καὶ ἀνάθημα ἠῤῥητο εἶναι τοῦ Χριστοῦ. Καὶ τίς τοῦτο καὶ τῶν σφόδρα εὐτελῶν καὶ ἀναπεπτωκότων οὐκ ἂν ἠῤῥητο; Πῶς δὲ ὑπὲρ τῶν συγγενῶν τοῦτο ἔμελλε τῶν αὐτοῦ γίνεσθαι; Ἀφέντες τοίνυν τοὺς μύθους καὶ τὰς φλυαρίας· οὐδὲ γὰρ ἀντιλέγειν πρὸς ταῦτα ἄξιον, ὥσπερ οὖν οὐδὲ πρὸς τὰ παιδία τὰ ψελλίζοντα· εἰς αὐτὴν πάλιν τὴν ρῆσιν ἐπανέλθωμεν, ἐντροφῶντες αὐτοῦ τῷ πελάγει τῆς ἀγάπης, καὶ μετὰ ἀδείας πανταχοῦ νηχόμενοι, καὶ τὴν φλόγα ἐννοοῦντες τὴν ἄφατον· μᾶλλον δέ, ὅπερ ἂν εἶπη τις, οὐδὲν ἄξιον ἐρεῖ. Καὶ γὰρ πελάγους παντὸς εὐρυτέρα, καὶ φλογὸς ἀπάσης σφοδρότερα αὕτη ἦν, καὶ οὐδεὶς αὐτὴν κατ' ἀξίαν ἀναγορευῆσαι δυνήσεται λόγος· ἀλλ' ἐκεῖνος μόνος οἶδεν αὐτὴν ὁ μετὰ ἀκριβείας αὐτὴν κτησάμενος.

30 3. Φέρε οὖν αὐτὰ πάλιν τὰ ρήματα εἰς μέσον ἀγάγωμεν. «Ἡὐχόμην γὰρ ἀνάθεμα εἶναι αὐτὸς ἐγώ». Τί ἐστιν, «αὐτὸς ἐγώ»; Ὁ διδάσκαλος ἀπάντων γενόμενος, ὁ μυρία κατορθώματα συναγαγών,

Παῦλο, ὅσο οἱ τυφλοὶ ἀγνοοῦν τὴν ἀκτίνα τοῦ ἡλίου, ἢ καλύτερα καὶ πολὺ περισσότερο.

Γιατί ἐκεῖνος πού καθημερινά πεθαίνει, καὶ ἀνέφερε πολλοὺς κινδύνους, καὶ εἶπε, «ποιός θὰ μᾶς χωρίσει ἀπὸ τὴν ἀγάπη τοῦ Χριστοῦ; θλιψη ἢ στενοχώρια ἢ διωγμός ἢ πείνα;»⁴, καὶ δὲν ἀρκέσθηκε σ' αὐτὰ πού λέχθηκαν, ἀλλὰ πέρασε πάνω ἀπὸ τὸν οὐρανό, καὶ τὸν οὐρανὸ τοῦ οὐρανοῦ, καὶ περιέτρεξε ἀγγέλους καὶ ἀρχαγγέλους καὶ ὅλα τὰ οὐράνια, καὶ περιέλαβε μαζί τὰ παρόντα, τὰ μελλοντικά, τὰ ὄρατά, τὰ ἀόρατα, τὰ λυπηρά, τὰ ἀγαθὰ, αὐτὰ πού ἀνήκουν καὶ στὰ δύο, καὶ τίποτε ἐντελῶς δὲν ἄφησε, καὶ οὔτε ἔτσι χόρτασε, ἀλλὰ πρόβαλε καὶ ἄλλην τόσο μεγάλη κτίση πού δὲν ὑπάρχει, πῶς θὰ μποροῦσε ὕστερα ἀπ' ὅλα αὐτὰ ν' ἀναφέρει τὸν προσωρινὸ θάνατο σάν νὰ ἔλεγε κάτι μεγάλο; Δὲν εἶναι αὐτὰ, πραγματικά δὲν εἶναι, ἀλλὰ μιὰ τέτοια γνώμη ἀνήκει στὰ σκουλήκια πού ζοῦν μέσα στὴν κοπριά. Ἐάν λοιπὸν ἐννοοῦσε αὐτό, πῶς εὐχόταν νὰ εἶναι ὁ ἴδιος ἀνάθεμα ἀπὸ τὸ Χριστό; Γιατί ἓνας τέτοιος θάνατος τὸν συνένωνε περισσότερο μέ τὴ χορεία τοῦ Χριστοῦ καὶ τὸν ἔκανε ν' ἀπολαμβάνει τὴ δόξα ἐκείνη.

Ἄλλὰ βέβαια ὑπάρχουν μερικοί, πού τολμοῦν νὰ λέγουν καὶ ἄλλα πιό καταγέλαστα ἀπ' αὐτὰ. Δὲν ἐννοεῖ, λέγει, τὸ θάνατο, ἀλλ' εὐχόταν νὰ εἶναι κειμήλιο καὶ ἀφιέρωμα τοῦ Χριστοῦ. Καὶ ποιός ἀπὸ τοὺς πάρα πολὺ ἀσήμαντους καὶ ἀπελπισμένους δέ θὰ εὐχόταν αὐτό; Πῶς ὁμως ἐπρόκειτο νὰ γίνεῖ αὐτό γιὰ χάρη τῶν δικῶν του συγγενῶν; Ἀφοῦ ἀφήσουμε λοιπὸν τοὺς μύθους καὶ τίς φλυαρίες, γιατί δὲν ἀξίζει νὰ ἀντιλέγουμε σ' αὐτὰ, ὅπως ἀκριβῶς δὲν ἀξίζει νὰ ἀντιλέγουμε καὶ στὰ παιδιὰ πού ψελλίζουν, ἃς ἐπιστρέψουμε πάλι σ' αὐτὴν τὴ φράση, ἀπολαμβάνοντας τὸ πέλαγος τῆς ἀγάπης του καὶ κολυμπώντας παντοῦ μέ ἀσφάλεια καὶ κατανοώντας τὴν ἀνέκφραστη φλόγα· ἢ καλύτερα ὀτιδήποτε καὶ ἂν πεῖ κανεὶς, τίποτε ἄξιο δέ θὰ πεῖ. Γιατί αὐτὴ ἦταν καὶ ἀπὸ κάθε πέλαγος πιό πλατιά καὶ ἀπ' ὅλη τὴ φλόγα πιό ὀρμητικὴ, καὶ κανεὶς λόγος δέ θὰ μπορέσει νὰ τῆς ἀποδώσει τὴν ἀξία ὅπως πρέπει, ἀλλ' ἐκεῖνος μόνο τὴ γνωρίζει πού μέ ἀκρίβεια τὴν ἀπέκτησε.

3. Ἐμπρὸς λοιπὸν ἃς φέρουμε ἐνώπιόν μας πάλι αὐτὰ τὰ λόγια. «Θὰ εὐχόμεθα νὰ εἶμαι ἐγὼ ὁ ἴδιος ἀνάθεμα». Τί σημαίνει, «ἐγὼ ὁ ἴδιος»; Ἐκεῖνος πού ἔγινε διδάσκαλος ὄλων, πού συγκέντρωσε

ὁ μυρίους ἀναμένων στεφάνους, ὁ ποθήσας αὐτὸν οὕτως ὡς πάντων αὐτοῦ προτιμῆσαι τὴν ἀγάπην, ὁ καθ' ἑκάστην ἡμέραν δι' αὐτὸν καιόμενος, καὶ πάντα δεύτερα εἶναι νομίζων τοῦ φίλτρου τοῦ πρὸς αὐτόν. Οὐδὲ γὰρ τοῦ φιλεῖσθαι ἔμελεν αὐτῷ παρὰ τοῦ Χριστοῦ μόνον, ἀλλὰ καὶ τοῦ σφόδρα αὐτὸν φιλεῖν· καὶ τούτου μάλιστα ἦν. Διὰ δὴ τοῦτο πρὸς τοῦτο ἔβλεπε μόνον, καὶ πάντα εὐκόλως ἔφερεν· ἔν γὰρ ἐσκόπει διὰ πάντων, τὸ τὸν καλὸν τοῦτον ἐμπληῆσαι ἔρωτα. Καὶ εὐχεται μὲν ταῦτα· ἐπειδὴ δὲ οὐκ ἔμελλε γίνεσθαι οὕτως, οὐδὲ ἔμελλεν ἀνάθεμα εἶναι, πειρᾶται λοιπὸν καὶ εἰς ἀπολο-
 10 γίαν ἐμβῆναι τῶν ἐγκλημάτων, καὶ τὰ θρυλούμενα παρὰ πάντων εἰς μέσον ἄγων ἀνατρέψαι. Καὶ πρὶν εἰς τὴν σαφῆ τούτων ἀπολογία ἐμβῆναι, τὰ σπέρματα αὐτῆς ἤδη προκαταβάλλεται. "Ὅταν γὰρ λέγῃ, «ὧν ἡ υἰοθεσία καὶ ἡ δόξα καὶ ἡ νομοθεσία καὶ ἡ λατρεία καὶ αἱ ἐπαγγελίαι», οὐδὲν ἄλλο φησὶν, ἢ ὅτι ὁ Θεὸς μὲν αὐτοὺς
 15 ἐβούλετο σωθῆναι· καὶ τοῦτο ἐδήλωσε δι' ὧν ἔμπροσθεν ἐποίησε, καὶ δι' ὧν ὁ Χριστὸς ἐξ ἐκείνων ἐγένετο, καὶ δι' ὧν τοῖς πατράσιν ἐπηγγείλατο· αὐτοὶ δὲ ἐξ οἰκείας ἀγνωμοσύνης ἀπεκρούσαντο τὴν εὐεργεσίαν.

Διὸ καὶ ἐκεῖνα τίθησιν, ἅπερ τῆς τοῦ Θεοῦ δωρεᾶς ἐστὶν ἐν-
 20 δεικτικὰ μόνον, οὐκ ἐκείνων ἐγκώμια· καὶ γὰρ ἡ υἰοθεσία τῆς αὐτοῦ γέγονε χάριτος, καὶ ἡ δόξα καὶ αἱ ἐπαγγελίαι καὶ ὁ νόμος. "Ἄπερ ἅπαντα ἐννοήσας, καὶ λογισάμενος πόσῃν ὁ Θεὸς μετὰ τοῦ παιδὸς ἐποίησατο τὴν σπουδὴν σῶσαι αὐτούς, ἀνεβόησε μέγα, καὶ εἶπεν· «ὅς ἐστὶν εὐλογητὸς εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν», τὴν ὑπὲρ πάν-
 25 των εὐχαριστίαν ἀναφέρων αὐτὸς τῷ μονογενεῖ τοῦ Θεοῦ. Τί γάρ, εἰ καὶ ἕτεροι βλασφημοῦσι, φησὶν; ἀλλ' ἡμεῖς οἱ τὰ ἀπόρρητα εἰδότες αὐτοῦ, καὶ τὴν σοφίαν τὴν ἄφατον, καὶ τὴν πρόνοιαν τὴν πολλήν, ἴσμεν σαφῶς, ὅτι οὐ τοῦ βλασφημεῖσθαι, ἀλλὰ τοῦ δοξάζεσθαι ἄξιός. Οὐκ ἀρκεσθεῖς δὲ αὐτοῦ τῷ συνειδότι, πειρᾶται καὶ λογι-
 30 σμοὺς τιθέναι λοιπὸν, καὶ σφοδροτέρῳ κεχρηῆσθαι κατ' αὐτῶν τῷ λόγῳ. Καὶ οὐ πρότερον ἀποτείνεται πρὸς αὐτούς, ἕως τὴν ὑπόνοιαν αὐτῶν περιεῖλεν. "Ἴνα γὰρ μὴ δόξῃ ὡς ἐχθροῖς διαλέγεσθαι, προῖών φησὶν· «ἀδελφοί, ἡ μὲν εὐδοκία τῆς ἐμῆς καρδίας, καὶ ἡ

ἄπειρα κατορθώματα, πού περιμένει ἀμέτρητα στεφάνια, πού πόθησε αὐτόν ἔτσι ὥστε νά προτιμήσει τήν ἀγάπη του ἀπ' ὅλα, πού καίγεται καθημερινά γι' αὐτόν καί πού νομίζει πώς ὅλα βρίσκονται σέ δεύτερη μοίρα ἀπό τήν ἀγάπη πρὸς αὐτόν. Γιατί δέν ἤθελε νά τόν ἀγαπάει μόνο ὁ Χριστός, ἀλλά καί ὁ ἴδιος νά τόν ἀγαπάει πάρα πολύ· καί ἰδίως αὐτή ἦταν ἡ ἐπιδίωξή του. Γι' αὐτό ἀκριβῶς σ' αὐτό ἔβλεπε μόνο, καί ὅλα τὰ ὑπέφερε εὐκόλα, γιατί σ' ἓνα ἀποσκοποῦσε μέ ὅλα, τό νά ἱκανοποιήσει τόν καλό αὐτόν ἔρωτα. Καί εὐχεται βέβαια αὐτά. Ἐπειδὴ ὅμως δέν ἐπρόκειτο νά γίνει ἔτσι, οὔτε ἐπρόκειτο νά εἶναι ἀνάθεμα, προσπαθεῖ στή συνέχεια νά μπεῖ καί στήν ἀπολογία τῶν κατηγοριῶν καί, φέρνοντας στή μέση τίς φλυαρίες πού λέγουν ὅλοι, νά τίς ἀνατρέψει. Καί πρὶν μπεῖ στή σαφή ἀπολογία αὐτῶν, ρίχνει ἀπό πρὶν ἤδη τὰ σπέρματα τῆς ἀπολογίας αὐτῆς. Γιατί, ὅταν λέγει, «στούς ὁποίους ἀνήκει ἡ υἰοθεσία καί ἡ δόξα καί ἡ νομοθεσία καί ἡ λατρεία καί οἱ ὑποσχέσεις», τίποτε ἄλλο δέ λέγει, παρά ὅτι ὁ Θεός ἤθελε νά σωθοῦν αὐτοί. Καί τό φανέρωσε αὐτό μέ ὅσα ἔκανε προηγουμένως, καί μέ τό ὅτι ὁ Χριστός γεννήθηκε ἀπ' αὐτούς, καί μέ ὅσα ὑποσχέθηκε στούς πατέρες τους. Αὐτοί ὅμως ἀπώθησαν τήν εὐεργεσία ἀπό δική τους ἀχαριστία.

Γι' αὐτό καί ἀναφέρει ἐκεῖνα τὰ ὁποῖα εἶναι ἐνδεικτικά τῆς δωρεᾶς τοῦ Θεοῦ μόνο καί ὄχι ἐγκώμια αὐτῶν. Γιατί καί ἡ υἰοθεσία εἶναι ἀποτέλεσμα τῆς δικῆς του χάριτος, καθὼς καί ἡ δόξα καί οἱ ὑποσχέσεις καί ὁ νόμος. Αὐτά ἀκριβῶς ὅλα ἀφοῦ κατανόησε, καί ἀφοῦ σκέφθηκε πόσο φρόντισε ὁ Θεός μαζί μέ τόν Υἱό ὥστε νά σώσουν αὐτούς, φώναξε δυνατά καί εἶπε, «ὁ ὁποῖος εἶναι εὐλογητός στούς αἰῶνες. Ἀμήν», ἀναφέροντας ὁ ἴδιος τήν εὐχαριστία γιά ὅλους στό Μονογενή Υἱό τοῦ Θεοῦ. Τί λοιπόν, λέγει, ἂν καί ἄλλοι βλασφημοῦν; Ἐμεῖς ὅμως πού γνωρίζουμε τὰ ἀπόρρητά του, καί τή σοφία τήν ἀνέκφραστη καί τήν πρόνοια τήν πολλή, γνωρίζουμε καλά, ὅτι δέν εἶναι ἄξιος νά βλασφημεῖται, ἀλλά νά δοξάζεται. Χωρίς ν' ἀρκεσθεῖ ὅμως στή συνείδησή του, προσπαθεῖ στή συνέχεια ν' ἀναφέρει καί συλλογισμούς, καί νά χρησιμοποιοῦν σφοδρότερο λόγο ἐναντίον τους. Καί δέν ἀπευθύνεται προηγουμένως σ' αὐτούς, μέχρι πού διέλυσε τή γνώμη τους. Γιά νά μή φανεῖ λοιπόν πώς μιλάει μαζί τους σάν νά ἦταν ἐχθροί, λέγει παρακάτω· «ἀδελφοί, ἡ ἐπιθυμία τῆς καρδιᾶς μου καί ἡ προσευχή μου στό Θεό εἶναι γι' αὐ-

δέησις ἢ πρὸς τὸν Θεόν, ὑπὲρ αὐτῶν ἐστὶν εἰς σωτηρίαν». Καὶ ἐν-
ταῦθα δὲ μετὰ τῶν ἄλλων, ὧν εἶρηκε, κατεσκεύαζε τὸ μὴ δόξαι δι'
ἔχθραν λέγειν, ἅπερ ἔμελλε κατ' αὐτῶν ἐρεῖν· διόπερ οὐδὲ συγγε-
νεῖς αὐτοῦς καὶ ἀδελφοὺς παραιτεῖται ὀνομάζειν.

5 Εἰ γὰρ καὶ διὰ τὸν Χριστὸν ἔλεγεν, ἅπερ ἔλεγεν, ἀλλ' ὅμως
καὶ τὴν ἐκείνων ἐπισπᾶται διάνοιαν, καὶ προοδοποιεῖ τῷ λόγῳ, καὶ
πάσης ἑαυτὸν ὑποψίας ἀπαλλάττει διὰ τὰ μέλλοντα κατ' αὐτῶν λε-
χθήσεσθαι, καὶ τότε λοιπὸν ἐμβαίνει εἰς τὸν παρὰ τῶν πολλῶν
ζητούμενον λόγον. Καὶ γὰρ ἐζήτουν πολλοί, καθάπερ ἔφθην εἰπών,
10 τίνος ἔνεκεν οἱ μὲν δεξάμενοι τὴν ἐπαγγελίαν ἐξέπεσον, οἱ δὲ μὴ
ἀκούσαντες αὐτῆς πώποτε, πρὸ ἐκείνων ἐσώθησαν. Ταύτην τοίνυν
λύων τὴν ἀπορίαν, πρὸ τῆς ἀντιθέσεως τὴν λύσιν ἐπάγει. Ἴνα γὰρ
μὴ λέγῃ τις· τί οὖν; σὺ μᾶλλον φροντίζεις τῆς δόξης τοῦ Θεοῦ, ἢ ὁ
Θεὸς τῆς ἑαυτοῦ; καὶ τῆς παρὰ σοῦ δεῖται βοήθειας, ἵνα μὴ ἐκπέσῃ
15 αὐτοῦ ὁ λόγος; πρὸς ταῦτα ἰστάμενός φησι· ταῦτα δὲ εἶπον, «οὐχ
οἶον ὅτι ἐκπέπτωκεν ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ», ἀλλ' ἵνα δείξω τὸ περὶ
τὸν Χριστὸν φίλτρον. Καὶ γὰρ καὶ οὕτω τῶν πραγμάτων ἐκβάν-
των, οὐκ ἀποροῦμεν τῶν ὑπὲρ τοῦ Θεοῦ λόγων, φησί, καὶ τοῦ δεῖ-
ξαι, ὅτι ἔστηκεν ἡ ἐπαγγελία. Εἶπεν ὁ Θεὸς τῷ Ἀβραάμ, «σοὶ καὶ
20 τῷ σπέρματί σου δώσω τὴν γῆν»· καὶ, «ένευλογηθήσονται ἐν τῷ
σπέρματί σου πάντα τὰ ἔθνη». Ἴδωμεν οὖν ποῖόν ἐστι τὸ σπέρμα,
φησὶν· οὐ γὰρ πάντες οἱ ἐξ αὐτοῦ σπέρμα αὐτοῦ εἰσι. Διὸ καὶ ἔλε-
γεν· «οὐ γὰρ πάντες οἱ ἐξ Ἰσραήλ, οὗτοι Ἰσραήλ· οὐδ' ὅτι εἰσὶ
σπέρμα Ἀβραάμ, πάντες τέκνα».

25 Ἄν τοίνυν μάθῃς ποῖόν ἐστι τὸ σπέρμα τοῦ Ἀβραάμ, ὅψει
δοθεῖσαν τὴν ὑπόσχεσιν τῷ σπέρματι αὐτοῦ, καὶ γνώσῃ ὅτι οὐκ
ἐξέπεσεν ὁ λόγος. Ποῖον οὖν ἐστίν, εἶπέ, τὸ σπέρμα; Οὐκ ἐγὼ
λέγω, φησὶν, ἀλλ' αὐτὴ ἡ Παλαιὰ ἑαυτὴν ἐρμηνεύει, οὕτω λέγουσα·
«ἐν Ἰσαὰκ κληθήσεται σοὶ σπέρμα». Τί ἐστίν, «ἐν Ἰσαὰκ», ἐρμή-
30 νευσον. «Τουτέστιν, οὐ τὰ τέκνα τῆς σαρκός, ταῦτα τέκνα Θεοῦ,

5. Ρωμ. 10, 1.

6. Γεν. 12, 7. 3.

7. Γεν. 21, 12.

τούς, γιά νά σωθοῦν»⁵. Καί ἐδῶ ὅμως μαζί μέ τά ἄλλα πού εἶπε, προετοίμαζε τό νά μή φανεῖ πῶς ἀπό ἔχθρα λέγει, αὐτά πού ἐπρόκειτο νά πεῖ ἐναντίον τους. Γι' αὐτό ἀκριβῶς δέ σταμάτησε νά τούς ὀνομάζει συγγενεῖς καί ἀδελφούς.

Γιατί, ἂν καί γιά τό Χριστό ἔλεγε, αὐτά πού ἔλεγε, ἀλλ' ὅμως προσελκύει καί τή δική τους διάνοια, καί ἀφοῦ προετοίμασε τό δρόμο μέ τό λόγο, καί ἀπάλλαξε τόν ἑαυτό του ἀπό κάθε ὑποψία γι' αὐτά πού πρόκειται νά λεχθοῦν ἐναντίον τους, τότε πλέον μπαίνει στό λόγο πού ζητοῦσαν οἱ πολλοί. Γιατί πραγματικά ζητοῦσαν πολλοί, ὅπως ἀκριβῶς εἶπα προηγουμένως, γιά ποιό λόγο ἐκεῖνοι πού ἔλαβαν τήν ὑπόσχεση ἔχασαν τή σωτηρία, ἐνῶ αὐτοί πού δέν ἄκουσαν ποτέ τήν ὑπόσχεση, σώθηκαν πρῖν ἀπό ἐκείνους. Λύνοντας λοιπόν αὐτή τήν ἀπορία, φέρνει τή λύση πρῖν ἀπό τήν ἀντίθεση. Γιά νά μή λέγει κάποιος, τί λοιπόν; ἐσύ φροντίζεις περισσότερο γιά τή δόξα τοῦ Θεοῦ ἢ ὁ Θεός γιά τή δική του; καί ἔχει ἀνάγκη ἀπό τή βοήθειά σου, γιά νά μήν ἀποδειχθεῖ ψεύτικος ὁ λόγος του; ἀποκρούοντας αὐτά λέγει· αὐτά ὅμως τά εἶπα, «ὄχι γιατί ἔχει ἀποδειχθεῖ ψεύτικος ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ», ἀλλά γιά νά δείξω τήν ἀγάπη πρὸς τό Χριστό. Γιατί βέβαια καί ἂν ἔτσι ἔγιναν τά πράγματα, δέ βρισκόμαστε σέ ἀδυναμία γιά νά ὑπερασπισθοῦμε τό Θεό, λέγει, καί γιά ν' ἀποδείξουμε, ὅτι ἔμεινε σταθερή ἡ ὑπόσχεση. Εἶπε ὁ Θεός στόν Ἀβραάμ, «σέ σένα καί στούς ἀπογόνους σου θά δώσω τή γῆ», καί, «θά εὐλογηθοῦν μέ τούς ἀπογόνους σου ὅλα τά ἔθνη»⁶. Ἔας δοῦμε λοιπόν, λέγει, ποιοί εἶναι οἱ ἀπόγονοι· γιατί δέν εἶναι ὅλοι ὅσοι κατάγονται ἀπ' αὐτόν δικοί του ἀπόγονοι. Γι' αὐτό καί ἔλεγε· «γιατί δέν εἶναι πραγματικοί Ἰσραηλίτες, ὅλοι ὅσοι κατάγονται ἀπό τόν Ἰσραήλ, οὔτε ἐπειδὴ εἶναι ἀπόγονοι τοῦ Ἀβραάμ, εἶναι ὅλοι πραγματικά τέκνα του».

Ἄν λοιπόν μάθεις ποιοί εἶναι οἱ ἀπόγονοι τοῦ Ἀβραάμ, θά δεῖς ὅτι ἡ ὑπόσχεση δόθηκε στούς ἀπογόνους του, καί θά γνωρίσεις ὅτι δέ διαψεύσθηκε ὁ λόγος. Ποιοί λοιπόν, πές μου, εἶναι οἱ ἀπόγονοι; Δέ μιλάω ἐγώ, λέγει, ἀλλ' ἡ ἴδια ἡ Παλαιά Διαθήκη ἐρμηνεύει τόν ἑαυτό της, λέγοντας τά ἐξῆς· «ἀπό τόν Ἰσαάκ θά ὀνομασθοῦν οἱ δικοί σου ἀπόγονοι»⁷. Ἐξήγησε, τί σημαίνει, «ἐν Ἰσαάκ». «Δηλαδή, τέκνα τοῦ Θεοῦ δέν εἶναι τά τέκνα πού γεννιοῦνται κατά τρόπο φυσικό, ἀλλά τά τέκνα πού γεννιοῦνται σύμφωνα μέ τήν ὑπόσχεση τοῦ

ἀλλὰ τὰ τέκνα τῆς ἐπαγγελίας ταῦτα λογίζεται εἰς σπέρμα». Καὶ ὄρα Παύλου σύνεσιν καὶ μεγαλόνοιαν. Ἐρμηνεύων γὰρ οὐκ εἶπεν, ὅτι οὐ τὰ τέκνα τῆς σαρκός, ταῦτα τέκνα τοῦ Ἀβραάμ, ἀλλὰ, «τέκνα τοῦ Θεοῦ», τῷ παρόντι τὰ παλαιὰ συνάπτων, καὶ δεικνύς, ὅτι
 5 οὐδὲ Ἰσαὰκ ἀπλῶς τοῦ Ἀβραάμ τέκνον ἦν. Ὁ δὲ λέγει, τοιοῦτόν ἐστιν ὅσοι κατὰ τὸν Ἰσαὰκ ἐγεννήθησαν, οὗτοι τέκνα τοῦ Θεοῦ εἰσι, καὶ σπέρμα τοῦ Ἀβραάμ. Διὰ γὰρ τοῦτο εἶπεν, «Ἐν Ἰσαὰκ κληθήσεται σοι σπέρμα», ἵνα μάθῃς, ὅτι οἱ τῷ τρόπῳ τούτῳ γεννώμενοι τῷ κατὰ τὸν Ἰσαὰκ, οὗτοι μάλιστα εἰσι τὸ σπέρμα τοῦ
 10 Ἀβραάμ.

Πῶς οὖν ὁ Ἰσαὰκ ἐγεννήθη; Οὐ κατὰ νόμον φύσεως, οὐδὲ κατὰ δύναμιν σαρκός, ἀλλὰ κατὰ δύναμιν ἐπαγγελίας. Τί ἐστι, κατὰ δύναμιν ἐπαγγελίας; «Κατὰ τὸν καιρὸν τοῦτον ἐλεύσομαι, καὶ ἔσται τῇ Σάρρα υἱός». Αὕτη τοίνυν ἡ ἐπαγγελία καὶ τὸ ρῆμα τοῦ Θεοῦ
 15 τὸν Ἰσαὰκ διέπλασέ τε καὶ ἐγέννησε. Τί γάρ, εἰ καὶ μήτρα ὑπέκειτο, καὶ νηδὺς γυναικός; Οὐ γὰρ ἡ δύναμις τῆς νηδύος, ἀλλ' ἡ τῆς ἐπαγγελίας ἰσχὺς ἔτεκε τὸ παιδίον. Οὕτω καὶ ἡμεῖς γεννώμεθα διὰ τῶν τοῦ Θεοῦ ρημάτων. Ἐν γὰρ τῇ κολυμβήθρᾳ τῶν ὑδάτων ρήματά ἐστι Θεοῦ τὰ γεννῶντα ἡμᾶς καὶ διαπλάτοντα· εἰς γὰρ ὄνο-
 20 μα Πατρὸς καὶ Υἱοῦ καὶ ἀγίου Πνεύματος βαπτιζόμενοι γεννώμεθα. Αὕτη δὲ οὐχὶ φύσεως, ἀλλ' ἐπαγγελίας Θεοῦ ἡ γέννησις. Ὡσπερ γὰρ τὴν τοῦ Ἰσαὰκ προαγορεύσας γέννησιν, τότε αὐτὴν ἐπλήρωσεν, οὕτω καὶ τὴν ἡμετέραν πρὸ πολλῶν προανεφώνησε χρόνων διὰ τῶν προφητῶν ἀπάντων, καὶ μετὰ ταῦτα εἰς ἔργον
 25 ἐξήγαγεν. Εἶδες ἠλίκον ἀπέδειξε, καὶ πῶς μέγα ἐπαγγειλάμενος κατεσκεύασεν αὐτὸ μετ' εὐκολίας ἀπάσης; Εἰ δὲ λέγοιεν Ἰουδαῖοι, ὅτι τό, «ἐν Ἰσαὰκ κληθήσεται σοι σπέρμα», τοῦτο εἶναι τὸ τοῦς ἐκ τοῦ Ἰσαὰκ γεννωμένους αὐτῷ λογίζεσθαι εἰς σπέρμα, ἔδει καὶ τοὺς Ἰουδαίους καὶ πάντας ἐκείνους υἱοὺς χρηματίζειν αὐτοῦ· ὁ γὰρ πρό-
 30 γονος αὐτῶν Ἡσαῦ υἱὸς ἦν τοῦ Ἰσαὰκ. Νῦν δὲ οὐ μόνον οὐ χρηματίζουσι παῖδες, ἀλλὰ καὶ σφόδρα εἰσὶν ἀπηλλοτριωμένοι.

Ὅρα, ὅτι οὐ τὰ τέκνα τῆς σαρκός, ταῦτα τέκνα τοῦ Θεοῦ.

Θεοῦ αὐτά θεωροῦνται ἀπόγονοι». Καί πρόσεχε τή σύνεση καί τή μεγαλοφροσύνη τοῦ Παύλου. Γιατί, ἐρμηνεύοντας δέν εἶπε, ὅτι 'δέν εἶναι τά τέκνα τῆς σάρκας τέκνα τοῦ 'Αβραάμ', ἀλλά «τά τέκνα τοῦ Θεοῦ», συνδέοντας μέ τό παρόν τά παλαιά, καί δείχνοντας, ὅτι οὔτε ὁ 'Ισαάκ ἀπλῶς ἦταν τέκνο τοῦ 'Αβραάμ. Αὐτό δηλαδή πού λέγει σημαίνει τό ἐξῆς: ὅσοι γεννήθηκαν σύμφωνα μέ τό ὑπόδειγμα τοῦ 'Ισαάκ, αὐτοί εἶναι τέκνα τοῦ Θεοῦ, καί ἀπόγονοι τοῦ 'Αβραάμ. Γι' αὐτό λοιπόν εἶπε, «ἀπό τόν 'Ισαάκ θά ὀνομασθοῦν οἱ δικοί σου ἀπόγονοι», γιά νά μάθεις, ὅτι ὅσοι γεννιοῦνται σύμφωνα μέ τόν τρόπο αὐτόν πού γεννήθηκε ὁ 'Ισαάκ, αὐτοί πρό πάντων εἶναι οἱ ἀπόγονοι τοῦ 'Αβραάμ.

Πῶς λοιπόν γεννήθηκε ὁ 'Ισαάκ; Ὅχι σύμφωνα μέ τό νόμο τῆς φύσεως, οὔτε σύμφωνα μέ τή δύναμη τῆς σάρκας, ἀλλά σύμφωνα μέ τή δύναμη τῆς ὑπόσχεσης. Τί σημαίνει, «σύμφωνα μέ τή δύναμη τῆς ὑποσχέσεως»; «Κατά τόν καιρό αὐτόν θά ἔρθω, καί ἡ Σάρρα θά ἔχει υἱό». Αὐτή λοιπόν ἡ ὑπόσχεση καί ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ καί διέπλασε καί γέννησε τόν 'Ισαάκ. Τί δηλαδή ἄν καί μήτρα ὑπῆρχε καί κοιλιά γυναίκας; Γιατί ὄχι ἡ δύναμη τῆς κοιλιᾶς, ἀλλά ἡ δύναμη τῆς ὑπόσχεσης γέννησε τό παιδί. Ἔτσι καί μεῖς γεννιόμαστε μέ τούς λόγους τοῦ Θεοῦ. Γιατί στήν κολυμβήθρα μέ τό νερό οἱ λόγοι τοῦ Θεοῦ εἶναι ἐκεῖνοι πού μᾶς γεννοῦν καί μᾶς διαπλάθουν, ἀφοῦ γεννιόμαστε ὅταν βαπτίζομαστε στό ὄνομα τοῦ Πατέρα καί τοῦ Υἱοῦ καί τοῦ ἀγίου Πνεύματος. Αὐτή ὁμως ἡ γέννηση δέν ἀνήκει στή φύση, ἀλλά στήν ὑπόσχεση τοῦ Θεοῦ. Ὅπως ἀκριβῶς λοιπόν προαναγγέλλοντας τή γέννηση τοῦ 'Ισαάκ, τήν ἐκπλήρωσε τότε, ἔτσι καί τή δική μας γέννηση προανήγγειλε πρὶν ἀπό πολλά χρόνια μέ ὄλους τούς προφῆτες, καί ἔπειτα τήν πραγματοποίησε. Εἶδες πόσο μεγάλο πράγμα ἀπέδειξε, καί πῶς, ἀφοῦ ὑποσχέθηκε ἕνα τόσο μεγάλο, τό ἀπέδειξε μέ κάθε εὐκολία; Ἐάν ὁμως ἔλεγαν οἱ 'Ιουδαῖοι, ὅτι τό, «ἀπό τόν 'Ισαάκ θά ὀνομασθοῦν οἱ δικοί σου ἀπόγονοι», αὐτό σημαίνει τό νά συγκαταλέγονται στούς ἀπογόνους τοῦ ὅσοι γεννιοῦνται ἀπό τόν 'Ισαάκ, ἔπρεπε καί ὄλοι οἱ 'Ιδουμαῖοι νά ὀνομάζονται τέκνα του, γιατί ὁ πρόγονός τους ὁ 'Ἡσαῦ ἦταν υἱός τοῦ 'Ισαάκ. Τώρα ὁμως ὄχι μόνο δέν ὀνομάζονται τέκνα, ἀλλά καί ἔχουν ἀποξενωθεῖ πάρα πολύ ἀπ' αὐτόν.

Βλέπεις, ὅτι τά τέκνα τῆς σάρκας δέν εἶναι τέκνα τοῦ Θεοῦ,

ἀλλὰ καὶ ἐν αὐτῇ τῇ φύσει ἢ διὰ τοῦ βαπτίσματος ἄνωθεν προὔπο-
γράφεται γέννησις; Εἰ δὲ τὴν μήτραν μοι λέγεις, ἔχω κάγω τὸ
ὔδωρ εἰπεῖν. Ἄλλ' ὡσπερ ἐνταῦθα τὸ πᾶν τοῦ Πνεύματος, οὕτω
κάκεϊ τὸ πᾶν τῆς ἐπαγγελίας· τοῦ γὰρ ὕδατος ψυχροτέρα ἦν ἢ
5 μήτρα διὰ τὴν στείρωσιν καὶ τὸ γῆρας. Καταμάθωμεν τοίνυν ἡμῶν
τὴν εὐγένειαν μετὰ ἀκριβείας ἀπάσης, καὶ ἄξίαν αὐτῆς ἐπιδειξώμε-
θα πολιτείαν· οὐδὲ γὰρ ἔχει τι σαρκικὸν οὐδὲ γεῶδες. Μὴ τοίνυν
μηδὲ ἡμεῖς. Οὐδὲ γὰρ ὕπνος, οὐδὲ θέλημα σαρκὸς καὶ περιπλοκαί,
οὐδὲ οἶστρος ἐπιθυμίας, ἀλλὰ φιланθρωπία Θεοῦ τὸ πᾶν ἐποίησε.
10 Καὶ καθάπερ ἐκεῖ τῆς ἡλικίας ἀπογνωσθείσης, οὕτω καὶ ἐνταῦθα
τοῦ γήρως τῶν ἀμαρτημάτων ἐπελθόντος, ἐξαίφνης νέος ἀνῆλθεν
ὁ Ἰσαάκ, καὶ πάντες τοῦ Θεοῦ γεγόναμεν παῖδες, καὶ σπέρμα τοῦ
Ἀβραάμ.

4. «Οὐ μόνον δέ, ἀλλὰ καὶ Ρεβέκκα ἐξ ἑνὸς κοίτην ἔχουσα
15 Ἰσαάκ τοῦ πατρὸς ἡμῶν». Μέγα τὸ ζητούμενον ἦν· διὸ καὶ πολ-
λοὺς κινεῖ λογισμοὺς, καὶ πανταχόθεν ἐπιχειρεῖ λῦσαι τὴν ἀπορίαν.
Εἰ γὰρ καὶ παράδοξον καὶ καινὸν τὸ μετὰ τοσαύτας ἐπαγγελίας ἐκ-
πεσεῖν ἐκείνους, πολλῶ παραδοξότερον, τὸ καὶ ἡμᾶς εἰς τὰ ἐκεί-
νων εἰσελθεῖν ἀγαθὰ, τοὺς μηδὲν προσδοκῆσαντας τοιοῦτον. Καὶ
20 ταῦτ' ἐγένετο, οἷον ἂν εἰ βασιλέως υἱὸς ἐπαγγελίας ἔχων τὴν ἀρ-
χὴν διαδέξασθαι τὴν ἐκείνου, εἰς τὴν τῶν ἀτίμων ἐκβληθεῖν τάξιν,
καὶ ἀντ' ἐκείνου κατάδικος ἄνθρωπος καὶ μυρίων γέμων κακῶν,
ἐκβληθεῖς τοῦ δεσμοτηρίου, τὴν ἀρχὴν λάβοι τὴν ἐκείνω προσή-
κουσαν. Τί γὰρ ἂν ἔχοις εἰπεῖν, φησὶν; Ὅτι ἀνάξιος ὁ υἱός; Ἀλλὰ
25 καὶ οὗτος ἀνάξιος, καὶ πολλῶ μᾶλλον. Οὐκοῦν ἔδει ἢ ὁμοῦ κολάζε-
σθαι, ἢ ὁμοῦ τιμᾶσθαι. Τοιοῦτον δὴ τι καὶ ἐπὶ τῶν ἐθνῶν γέγονε,
καὶ ἐπὶ τῶν Ἰουδαίων, καὶ πολλῶ τούτου παραδοξότερον. Ὅτι μὲν
γὰρ πάντες ἀνάξιοι, ἐδήλωσεν ἐν τῷ εἰρημένοις, εἰπὼν, «πάντες
γὰρ ἡμαρτον, καὶ ὑστεροῦνται τῆς δόξης τοῦ Θεοῦ», τὸ δὲ καινόν,
30 ὅτι πάντων ἀναξίων ὄντων, τὰ ἔθνη διεσώθη μόνα.

Μετὰ δὲ τούτων καὶ ἕτερον ἂν τις διαπορήσειε πάλιν, φησὶν·
εἰ γὰρ μὴ ἔμελλε πληροῦν αὐτοῖς τὰς ὑποσχέσεις ὁ Θεός, τίνος ἔνε-
κεν καὶ ὑπισχνεῖτο; Ἄνθρωποι μὲν γὰρ οἱ τὸ μέλλον μὴ εἰδότες,

ἀλλά καί ὅτι σ' αὐτή τή φύση ἢ γέννηση μέ τό βάπτισμα προδηλώνεται ἀπό τό Θεό; Ἐάν ὁμως μοῦ λέγεις τή μήτρα, μπορῶ καί ἐγώ νά πῶ τό νερό. Ἄλλ' ὅπως ἐδῶ ὅλα ἀνήκουν στό ἅγιο Πνεῦμα, ἔτσι καί ἐκεῖ ὅλα ἀνήκουν στήν ὑπόσχεση, γιατί ἡ μήτρα ἀπό τή στείρωση καί τά γηρατειά ἦταν πιό ψυχρή ἀπό τό νερό. Ἦς μάθουμε λοιπόν καλά μέ κάθε ἀκρίβεια τήν εὐγενική μας καταγωγή, καί ἄς δείξουμε συμπεριφορά ὅπως ἀξίζει σ' αὐτή· γιατί δέν ἔχει τίποτε τό σαρκικό οὔτε τό γήινο. Ἦς μὴν ἔχουμε λοιπόν οὔτε ἐμεῖς. Γιατί οὔτε ὁ ὕπνος, οὔτε τό θέλημα τῆς σάρκας καί οἱ περιπτύξεις, οὔτε ὁ πόθος τῆς ἐπιθυμίας, ἀλλ' ἡ φιλανθρωπία τοῦ Θεοῦ ἔκαμε τά πάντα. Καί ὅπως ἀκριβῶς ἐκεῖ ἀφοῦ προχώρησε πάρα πολύ ἡ ἡλικία, ἔτσι καί ἐδῶ ἀφοῦ ἦρθαν τά γηρατειά τῶν ἀμαρτημάτων, ξαφνικά ἐφανίσθηκε νέος ὁ Ἰσαάκ, καί ὅλοι γίναμε τέκνα τοῦ Θεοῦ καί ἀπόγονοι τοῦ Ἀβραάμ.

4 «Καί ὄχι μόνο αὐτό, ἀλλά καί ἡ Ρεβέκκα ἀπό ἕναν ἄνδρα, τόν πατέρα μας Ἰσαάκ, συνέλαβε παιδιά». Μεγάλο ἦταν τό ζητούμενο. Γι' αὐτό καί πολλές σκέψεις κάνει καί ἀπό παντοῦ προσπαθεῖ νά λύσει τήν ἀπορία. Ἐάν λοιπόν εἶναι παράξενο καί πρωτάκουστο τό νά ἐκπέσουν ἐκεῖνοι ὕστερα ἀπό τόσο πολλές ὑποσχέσεις, πολύ πιό παράξενο εἶναι τό νά μποῦμε καί μεῖς στά ἀγαθὰ ἐκείνων, ἐμεῖς πού δέν προσδοκήσαμε τίποτε τέτοιο. Καί ἔγινε τό ἴδιο, ὅπως ἄν ἕνας υἱός τοῦ βασιλιᾶ, πού εἶχε ὑποσχέσεις πῶς θά διαδεχθεῖ τήν ἐξουσία του, στεροῦνταν τά πολιτικά του δικαιώματα, καί στή θέση του κάποιος κατάδικος καί φορτωμένος μέ ἄπειρα κακά, ἀφοῦ βγῆκε ἀπό τή φυλακή, ἔπαιρνε τήν ἐξουσία πού ἀνήκε σ' ἐκεῖνον. Τί λοιπόν, λέγει, θά μπορούσες νά πεῖς; Ὅτι ἦταν ἀνάξιος ὁ υἱός; Ἀλλά καί αὐτός ἦταν ἀνάξιος, καί πολύ περισσότερο μάλιστα. Ἐπρεπε βέβαια ἢ μαζί νά τιμωροῦνται, ἢ μαζί νά τιμοῦνται. Κάτι τέτοιο λοιπόν ἔγινε σχετικά μέ τούς ἐθνικούς καί τούς Ἰουδαίους, καί πολύ πιό παράδοξο ἀπ' αὐτό. Γιατί, ὅτι ὅλοι εἶναι ἀνάξιοι, τό φανέρωσε στά προηγούμενα, λέγοντας, «γιατί ὅλοι ἀμάρτησαν, καί στεροῦνται τή δόξα τοῦ Θεοῦ»⁸, τό πρωτάκουστο ὁμως εἶναι, ὅτι μόνο οἱ ἐθνικοί σώθηκαν, παρ' ὅλο πού ἦταν ἀνάξιοι ὅλοι.

Μαζί μ' αὐτά ὁμως, λέγει, καί ἄλλη ἀπορία θά μπορούσε νά ἔχει πάλι κάποιος· ἄν λοιπόν δέν ἐπρόκειτο νά τούς ἐκπληρώσει τίς ὑποσχέσεις ὁ Θεός, γιά ποιό λόγο καί ὑποσχόταν; Γιατί οἱ ἄνθρω-

πολλάκις ἀπατώμενοι, καὶ τοῖς οὐκ ἀξίοις τὰς αὐτῶν λαβεῖν δωρε-
 ᾶς ἐπαγγέλλονται· ὁ δὲ καὶ τὰ παρόντα καὶ τὰ μέλλοντα προειδῶς,
 καὶ σαφῶς ἐπιστάμενος, ὅτι ἀναξίους ἑαυτοὺς καταστήσουσι τῶν
 ὑποσχέσεων, καὶ διὰ τοῦτο οὐδὲν λήψονται τῶν εἰρημένων, τίνος
 5 ἔνεκεν καὶ ἐπαγγέλλεται; Πῶς οὖν αὐτὰ ἔλυσεν ὁ Παῦλος; Ἀπὸ
 τοῦ δεῖξαι τίς ἐστὶν ὁ Ἰσραήλ, ᾧ ὑπέσχετο. Τούτου γὰρ δειχθέντος,
 κάκεῖνο συναποδέδεικται, τὸ πεπληρῶσθαι τὰς ἐπαγγελίας ἀπά-
 σας. Ὅπερ οὖν δηλῶν ἔλεγεν, «οὐ γὰρ πάντες οἱ ἐξ Ἰσραήλ, οὗτοι
 Ἰσραήλ». Διὰ τοῦτο οὐδὲ τὸ τοῦ Ἰακώβ ὄνομα τέθεικε, ἀλλὰ τὸ τοῦ
 10 Ἰσραήλ· ὅπερ ἀρετῆς ἦν τοῦ δικαίου, καὶ τῆς ἄνωθεν δωρεᾶς, καὶ
 τοῦ Θεοῦ ἐωρακέναί σύμβολον. Καίτοι φησὶν, ὅτι πάντες ἡμαρτον,
 καὶ ὑστεροῦνται τῆς δόξης τοῦ Θεοῦ. Εἰ οὖν πάντες ἡμαρτον, πῶς
 οἱ μὲν ἐσώθησαν οἱ δὲ ἀπώλοντο; Ὅτι μὴ πάντες προσελθεῖν
 ἠβουλήθησαν· ὡς τό γε αὐτοῦ μέρος διεσώθησαν ἅπαντες· καὶ γὰρ
 15 ἐκλήθησαν ἅπαντες.

Ἀλλὰ τέως τοῦτο οὐ τίθησιν, ἀλλ' ἐκ περιουσίας αὐτὸ λύει,
 καὶ ἐκ παραδειγμάτων ἐτέρων, ἄλλο ζήτημα εἰς μέσον ἀγαγόν, καὶ
 καθάπερ ἐν τοῖς ἔμπροσθεν ἔλυσεν ἀπορίαν μεγίστην δι' ἀπορίας
 ἐτέρας. Ἐπειδὴ γὰρ ἐζήτητο, πῶς, τοῦ Χριστοῦ δικαιοθέντος,
 20 πάντες ἀπήλαυσαν οἱ λοιποὶ τῆς δικαιοσύνης ἐκείνης, τὸ τοῦ Ἀδὰμ
 παρεισήγαγε, λέγων· «Εἰ γὰρ τῷ τοῦ ἐνός παραπτώματι ὁ θάνατος
 ἐβασίλευσε, πολλῶ μᾶλλον οἱ τὴν περισσεῖαν τῆς χάριτος λαβόν-
 τες, ἐν ζωῇ βασιλεύσουσι». Καὶ τὸ μὲν τοῦ Ἀδὰμ οὐ λύει, τὸ δὲ αὐ-
 τοῦ λύει ἐκ τούτου, καὶ δείκνυσιν ὅτι λόγον ἔχει πλείονα τὸ τὸν
 25 ὑπὲρ αὐτῶν ἀποθανόντα ἐξουσίαν ἔχειν αὐτῶν, ὡς ἂν ἐθέλη. Τὸ
 μὲν γὰρ ἐνός ἀμαρτόντος πάντας κολάζεσθαι, οὐ σφόδρα δοκεῖ
 κατὰ λόγον γίνεσθαι τοῖς πολλοῖς, τὸ δὲ ἐνός κατορθώσαντος πάν-
 τας δικαιοῦσθαι, καὶ λόγον ἂν ἔχοι μᾶλλον, καὶ τῷ Θεῷ πρεπωδέ-
 στερον. Ἀλλ' ὁμως οὐκ ἔλυσεν ἐκεῖνο τὸ ἀπορούμενον· ὅσῳ γὰρ
 30 ἀσαφέστερον ἔμενε, τοσοῦτω μᾶλλον ὁ Ἰουδαῖος ἐπεστομίζετο· καὶ
 ἢ τούτου διαπόρησις ἐπ' ἐκεῖνο μετέβαινε, καὶ σαφέστερον τοῦτο
 ἐκεῖθεν ἐγίνετο.

Οὕτω δὴ καὶ ἐνταῦθα, ἐκ διαπορουμένων ἐτέρων λύει τὰ

ποι, οί όποιοι δέ γνωρίζουν τό μέλλον, πολλές φορές γελιοῦνται καί υπόσχονται νά λάβουν τίς δωρεές τους καί οί ανάξιοι, ένῶ αὐτός πού γνωρίζει από πρίν καί τά παρόντα καί τά μέλλοντα, καί γνωρίζει μάλιστα καλά, ὅτι θά καταστήσουν τούς έαυτούς τους ανάξιους γιά τίς υποσχέσεις, καί γι' αὐτό δέ θά λάβουν τίποτε απ' αὐτά πού λέχθηκαν, γιά ποιό λόγο καί υπόσχεται; Πῶς λοιπόν ἔλυσε αὐτά ὁ Παῦλος; Ἐπό τό νά δείξει ποιός εἶναι ὁ Ἰσραήλ, στόν ὅποιο υποσχόταν. Γιατί, ἀφοῦ ἀποδειχθεῖ αὐτό, καί ἐκεῖνο ἔχει ἀποδειχθεῖ μαζί, τό ὅτι δηλαδή ἐκπληρώθηκαν ὅλες οί υποσχέσεις. Αὐτό ἀκριβῶς λοιπόν γιά νά δηλώσει ἔλεγε, «γιατί πραγματικοί Ἰσραηλίτες δέν εἶναι ὅλοι ὅσοι κατάγονται ἀπό τόν Ἰσραήλ». Γι' αὐτό οὔτε τό ὄνομα τοῦ Ἰακώβ ἀνέφερε, ἀλλά τό ὄνομα τοῦ Ἰσραήλ, πράγμα πού ἦταν ἀπόδειξη τῆς ἀρετῆς τοῦ δικαίου καί τῆς δωρεᾶς πού ἔλαβε ἀπό τό Θεό, καί σημάδι τοῦ ὅτι εἶχε δεῖ τό Θεό. Ἐάν λοιπόν ὅλοι ἀμάρτησαν, πῶς ἄλλοι σώθηκαν καί ἄλλοι καταστράφηκαν; Γιατί δέ θέλησαν ὅλοι νά ἔρθουν πρὸς τό Θεό· ὡς πρὸς τό δικό του μέρος βέβαια σώθηκαν ὅλοι, γιατί πραγματικά κλήθηκαν ὅλοι.

Ὅμως πρῶτα δέν ἀνεφέρει αὐτό, ἀλλά λύνει τό ζήτημα κατά τρόπο θαυμαστό καί ἀπό παραδείγματα ἄλλα, φέρνοντας ἄλλο ζήτημα στή μέση, καί ὅπως ἀκριβῶς στά προηγούμενα ἔλυσε μέγιστη ἀπορία μέ ἄλλη ἀπορία. Ἐπειδή λοιπόν τό ζήτημα ἦταν, πῶς, ἀφοῦ δικαίωθηκε ὁ Χριστός, ὅλοι οί υπόλοιποι ἀπόλαυσαν τή δικαίωση ἐκείνη, παρουσίασε τό σχετικό μέ τόν Ἀδάμ, λέγοντας: «ἐάν λοιπόν μέ τό ἀμάρτημα τοῦ ἑνός βασίλευσε ὁ θάνατος, πολύ περισσότερο ἐκεῖνοι πού παίρνουν τήν ἀφθονία τῆς χάριτος θά βασιλεύσουν στή ζωή»⁹. Καί τό ζήτημα τοῦ Ἀδάμ δέν τό λύνει, ἀλλά λύνει απ' αὐτό τό δικό του, καί δείχνει πῶς ἔχει περισσότερο λόγο τό νά τοῦς ἐξουσιάζει, ὅπως θά ἤθελε, ἐκεῖνος πού πέθανε γιά τή σωτηρία τους. Γιατί τό νά τιμωροῦνται ὅλοι, ἐπειδή ἀμάρτησε ἓνας, δέ φαίνεται στους πολλούς πῶς εἶναι πάρα πολύ λογικό, ένῶ τό νά δικαιώνονται ὅλοι, ἐπειδή ἓνας κατόρθωσε, καί περισσότερο λογικό θά ἦταν καί πῶς ταιριαστό στό Θεό. Ἐλλ' ὅμως δέν ἔλυσε ἐκείνη τήν ἀπορία. Γιατί ὅσο παρέμενε ἀσαφέστερο, τόσο περισσότερο ἀποστομωνόταν ὁ Ἰουδαῖος· καί ἡ δική του ἀπορία μεταφερόταν σ' ἐκεῖνο, καί σαφέστερο γινόταν αὐτό ἀπό ἐκεῖ.

Ἔτσι λοιπόν καί ἐδῶ, ἀπό ἄλλα πού βρίσκονται σέ πλήρη ἀμ-

ζητούμενα· πρὸς γὰρ Ἰουδαίους ὁ ἀγὼν ἦν αὐτῷ. Διὰ τοι τοῦτο τὰ μὲν παραδείγματα, ἅπερ ἤγαγεν εἰς μέσον, οὐ σφόδρα λύει· οὐ γὰρ ἦν ὑπεύθυνος τούτοις, ὡς ἐν τῇ πρὸς Ἰουδαίους μάχῃ· τὰ δὲ αὐτοῦ πάντα ἐξ ἐκείνων ποιεῖ σαφέστερα. Τί γὰρ θαυμάζεις, φησίν, ὅτι
 5 Ἰουδαίων οἱ μὲν ἐσώθησαν, οἱ δὲ οὐκ ἐσώθησαν νῦν; Καὶ γὰρ ἄνωθεν τοῦτο ἐπὶ τῶν πατριαρχῶν γινόμενον ἴδοι τις ἄν. Διὰ τί γὰρ ὁ Ἰσαὰκ σπέρμα καλεῖται ὁ μόνος, καίτοιγε καὶ τοῦ Ἰσμαήλ αὐτὸς ἦν πατὴρ καὶ ἐτέρων πλειόνων; Ἀλλὰ ἀπὸ δούλης ἦν μητρός; Καὶ τί τοῦτο πρὸς τὸν γεγεννηκότα; Πλὴν οὐδὲν φιλονεικῶ· ἐκβαλλέσθω
 10 διὰ τὴν μητέρα οὗτος· τί ἂν εἴποιμεν περὶ τῶν ἀπὸ τῆς Χεττούρας; οὐχὶ ἐλεύθεροι, καὶ ἐξ ἐλευθέρας; διὰ τί μὴ τοῖς αὐτοῖς ἐτιμήθησαν προεδρίοις τῷ Ἰσαὰκ; Καὶ τί λέγω τούτους; Ἡ γὰρ Ρεβέκκα καὶ μόνῃ τῷ Ἰσαὰκ γέγονε γυνή, καὶ δύο τεκοῦσα παῖδας, ἐκ τοῦ Ἰσαὰκ ἔτεκεν ἀμφοτέρους· ἀλλ' ὅμως οἱ τεχθέντες τοῦ αὐτοῦ πα-
 15 τρὸς ὄντες, τῆς αὐτῆς μητρός, τὰς αὐτὰς λύσαντες ὠδῖνας, καὶ ὁμοπάτριοι ὄντες καὶ ὁμομήτριοι, καὶ πρὸς τούτοις καὶ δίδυμοι, οὐ τῶν αὐτῶν ἀπήλαυσαν. Καίτοιγε ἐνταῦθα οὐ δουλείαν ἔχεις αἰτιάσασθαι μητρός, ὡς ἐπὶ τοῦ Ἰσμαήλ, οὐ τὸν μὲν ἐκ ταύτης, τὸν δὲ ἐξ ἐτέρας γεγεννηῆσθαι νηδύος, καθάπερ ἐπὶ τῆς Χεττούρας καὶ τῆς
 20 Σάρρας, ὅπου γε καὶ τῆς ὥρας αὐτῆς ἐκοινώνησαν τῶν ὠδίνων.

Διὰ δὴ τοῦτο καὶ ὁ Παῦλος ὡς ἐπὶ σαφέστερον ἐξεληθὼν παράδειγμα, «οὐ μόνον δὲ» ἐπὶ τοῦ Ἰσαὰκ τοῦτο συνέβη», φησίν, «ἀλλὰ καὶ Ρεβέκκα ἐξ ἐνὸς κοίτην ἔχουσα Ἰσαὰκ τοῦ πατρὸς ἡμῶν. Μήπω γὰρ γεννηθέντων, μηδὲ πραξάντων τι ἀγαθὸν ἢ κα-
 25 κόν, ἵνα ἢ κατ' ἐκλογὴν πρόθεσις τοῦ Θεοῦ μένη, οὐκ ἐξ ἔργων, ἀλλ' ἐκ τοῦ καλοῦντος, ἐρρέθη αὐτῇ, ὅτι ὁ μείζων δουλεύσει τῷ ἐλάσσονι· καθὼς γέγραπται, τὸν Ἰακώβ ἠγάπησα, τὸν δὲ Ἡσαῦ ἐμίσησα». Τίνος οὖν ἕνεκεν ὁ μὲν ἐφιλεῖτο, ὁ δὲ ἐμισεῖτο; διὰ τί ὁ μὲν ἐδούλευεν, ὁ δὲ ἐδουλεύετο; Ἐπειδὴ ὁ μὲν πονηρός, ὁ δὲ ἀγα-
 30 θὸς ἦν. Καίτοι μηδέπω γεννηθέντων, ὁ μὲν ἐτιμᾶτο, ὁ δὲ κατεδικά-

10. Τὸν Ἰσμαήλ ἀπέκτησε ὁ Ἀβραάμ ἀπὸ τῆς Ἄγαρ.

11. Ἡ Χεττούρα ἦταν ἡ δευτέρα γυναῖκα τὸν Ἀβραάμ. Γιά τοὺς ἀπογόνους της βλ. Γεν. 25, 1-6.

φιβολία λύνει τὰ ζητήματα. Γιατί ὁ ἀγώνας του ἦταν ἔναντι τῶν Ἰουδαίων. Γι' αὐτό βέβαια τὰ παραδείγματα πού ἀνέφερε, δέν τὰ λύνει πλήρως, γιατί δέν ἦταν ὑπεύθυνος γι' αὐτά, ὅπως στή μάχη πρὸς τοὺς Ἰουδαίους, τὰ δικά του ὅμως ὅλα τὰ κάνει σαφέστερα ἀπὸ ἐκεῖνα. Γιατί λοιπὸν θαυμάζεις, λέγει, ὅτι ἀπὸ τοὺς Ἰουδαίους ἄλλοι σώθηκαν, ἐνῶ ἄλλοι δέ σώθηκαν τώρα; Γιατί μπορεῖ νά δεῖ κανεὶς νά γίνεται αὐτό καί ἀπὸ τὴν ἀρχὴ στοὺς πατριάρχες. Γιατί λοιπὸν ὁ Ἰσαάκ ὀνομάζεται ἀπόγονος μόνο, μολονότι βέβαια ὁ Ἀβραάμ ἦταν πατέρας καί τοῦ Ἰσμαήλ¹⁰ καί πάρα πολλῶν ἄλλων; Ἄλλ' ἦταν ἀπὸ δούλη μητέρα; Καί τί σχέση ἔχει αὐτό πρὸς τὸν πατέρα; Ὅμως καθόλου δέ φιλονεικῶ ἄς ἐξαιρεθεῖ αὐτός ἐξ αἰτίας τῆς μητέρας. Τί θά λέγαμε γιὰ τοὺς ἀπογόνους τῆς Χεττούρας¹¹; Δέν ἦταν ἐλεύθεροι καί δέν κατάγονταν ἀπὸ ἐλεύθερη μητέρα; Γιατί δέν τιμήθηκαν μέ τὰ ἴδια ἀξιώματα μέ τὸν Ἰσαάκ; Καί γιατί λέγω αὐτούς; Καθόσον ἡ Ρεβέκκα καί ἡ μόνη γυναῖκα ὑπῆρξε τοῦ Ἰσαάκ, καί δύο παιδιά ἀφοῦ γέννησε, τὰ ἀπέκτησε καί τὰ δύο ἀπὸ τὸν Ἰσαάκ. Ἄλλ' ὅμως τὰ παιδιά, ἂν καί ἦταν ἀπὸ τὸν ἴδιο πατέρα, καί τὴν ἴδια μητέρα, ἂν καί ἔλυσαν τοὺς ἴδιους πόνους τοῦ τοκετοῦ, ἂν καί κατάγονταν καί ἀπὸ τὸν ἴδιο πατέρα καί ἀπὸ τὴν ἴδια μητέρα, καί μαζί μ' αὐτά ἦταν καί δίδυμοι, δέν ἀπόλαυσαν τὰ ἴδια. Ὅμως ἐδῶ δέν μπορεῖς νά κατηγορήσεις γιὰ δουλεία τῆς μητέρας, ὅπως στὸν Ἰσμαήλ, οὔτε ὅτι ὁ ἕνας γεννήθηκε ἀπ' αὐτὴ τὴν κοιλιά, ἐνῶ ὁ ἄλλος ἀπὸ ἄλλη, ὅπως ἀκριβῶς στή Χεττούρα καί τῆ Σάρρα, ἀφοῦ βέβαια βγῆκαν ἀπὸ τὴν ἴδια κοιλιά.

Γι' αὐτό λοιπὸν καί ὁ Παῦλος, ἐπειδὴ κατέληξε σέ σαφέστερο παράδειγμα, «καί ὄχι μόνο» στὸν Ἰσαάκ συνέβηκε αὐτό, λέγει, «ἀλλὰ καί ἡ Ρεβέκκα, ἀπὸ ἕναν ἄνδρα, τὸν πατέρα μας Ἰσαάκ, συνέλαβε παιδιά. Καί ἐνῶ δέν εἶχαν ἀκόμη γεννηθεῖ καί δέν εἶχαν κάνει τίποτε καλὸ ἢ κακὸ, γιὰ νά μένει σταθερὴ ἡ ἀπόφαση τοῦ Θεοῦ, ἡ ὁποία βασίζεται στὴν ἐκλογή του καί δέν ἐξαρτᾶται ἀπὸ ἔργα, ἀλλ' ἀπὸ ἐκεῖνον πού καλεῖ, λέχθηκε σ' αὐτήν, ὅτι ὁ μεγαλύτερος θά δουλέψει στὸν πιό νέο, καθὼς εἶναι γραμμένο, τὸν Ἰακώβ ἀγάπησα, τὸν Ἡσαῦ ὅμως μίσησα». Γιὰ ποιὸ λοιπὸν λόγο ὁ ἕνας ἀγαπιόταν, ἐνῶ ὁ ἄλλος μισοῦνταν; Γιατί ὁ ἕνας ὑπηρετοῦσε, ἐνῶ ὁ ἄλλος ὑπηρετοῦνταν; Ἐπειδὴ ὁ ἕνας ἦταν καλός, ἐνῶ ὁ ἄλλος κακός. Καί ὅμως, ἐνῶ δέν εἶχαν ἀκόμη γεννηθεῖ, ὁ ἕνας τιμόταν καί ὁ ἄλλος

ζέτο· οὐπω γὰρ γεννηθέντων, ὁ Θεὸς ἔλεγεν, ὅτι «ὁ μείζων δου-
 λεύσει τῷ ἐλάσσονι». Τίνος οὖν ἔνεκεν τοῦτο εἶπεν ὁ Θεός; Ὅτι
 οὐκ ἀναμένει, καθάπερ ἄνθρωπος, ἀπὸ τοῦ τέλους τῶν πράξεων
 ἰδεῖν τὸν ἀγαθὸν καὶ τὸν οὐ τοιοῦτον, ἀλλὰ καὶ πρὸ τούτων οἶδε τίς
 5 μὲν ὁ πονηρὸς, τίς δὲ ὁ μὴ τοιοῦτος. Καὶ τοῦτο καὶ ἐπὶ τῶν Ἰσραη-
 λιτῶν γέγονε μετὰ πλείονος τοῦ θαύματος. Τί γὰρ λέγω, φησί, περὶ
 τοῦ Ἡσαῦ καὶ τοῦ Ἰακώβ, ὧν ὁ μὲν πονηρὸς ἦν, ὁ δὲ ἀγαθός; Ἐπὶ
 γὰρ τῶν Ἰσραηλιτῶν κοινὸν τὸ ἀμάρτημα ἦν· πάντες γὰρ τὸν μό-
 σχον προσεκύνησαν. Ἀλλ' ὁμῶς οἱ μὲν ἠλεήθησαν, οἱ δὲ οὐκ ἠλεή-
 10 θησαν. «Ἐλεήσω γάρ», φησὶν, «ὃν ἂν ἐλεῶ, καὶ οἰκτειρήσω ὃν ἂν
 οἰκτείρω».

Τοῦτο καὶ ἐπὶ τῶν κολαζομένων ἴδοι τις ἂν. Τί γὰρ ἂν εἶποις
 περὶ τοῦ Φαραῶ, ὅτι ἐκολάσθη καὶ τοσαύτην ἔδωκε δίκην; Ὅτι
 σκληρὸς ἦν καὶ ἀπειθής; Ἄρ' οὖν αὐτὸς μόνος, ἄλλος δὲ οὐδὲ εἷς;
 15 πῶς οὖν αὐτὸς οὕτω σφοδρῶς ἐκολάζετο; Τί δήποτε δὲ καὶ ἐπὶ
 τῶν Ἰουδαίων τὸν οὐ λαὸν ἐκάλεσε λαόν, καὶ πάλιν οὐ πάντας τῆς
 αὐτῆς ἠξίωσε τιμῆς; «Ἐὰν γὰρ ὧσι», φησὶν, «ὡς ἡ ἄμμος τῆς θα-
 λάσσης, τὸ κατάλειμμα σωθήσεται». Καὶ τίνος ἔνεκεν τὸ κατά-
 λειμμα μόνον; Ὅρας ὄσης ἀπορίας ἐνέπλησε τὰ προκείμενα; Καὶ
 20 μάλα εἰκότως. Ὅταν γὰρ ἐξῆ τὸν ἀντίδικον εἰς ἀπορίαν ἐμβαλεῖν,
 μὴ εὐθέως τὴν λύσιν ἔπαγε. Εἰ γὰρ καὶ αὐτὸς φανείη τῆς αὐτῆς
 ἀγνοίας ὑπεύθυνος ὧν, τί κινδύνους αὐτὸς ἀναδέχῃ περιττούς; τί
 θρασύτερον ποιεῖς ἐκεῖνον, τὸ πᾶν ἐπὶ σαυτὸν ἔλκων; Εἰπέ γάρ
 μοι, ὦ Ἰουδαῖε, τοσαῦτα ἀπορῶν, καὶ λῦειν οὐδὲν τούτων δυνάμε-
 25 νος, πῶς ὑπὲρ τῆς τῶν ἐθνῶν κλήσεως ἡμῖν πράγματα παρέχεις;
 αἰτιογε ἐγὼ ἔχω καὶ αἰτίαν δικαίαν εἰπεῖν, δι' ἣν τὰ ἔθνη ἐδι-
 καιώθη, ὑμεῖς δὲ ἐξεπέσετε. Τίς οὖν ἡ αἰτία; Ὅτι οἱ μὲν ἐκ πίστε-
 ως, ὑμεῖς δὲ ὡς ἐξ ἔργων νόμου· καὶ ταύτη φιλονεικήσαντες προε-
 δόθητε πανταχόθεν. «Ἀγνοοῦντες γὰρ τὴν τοῦ Θεοῦ δικαιοσύνην»,
 30 φησί, «καὶ τὴν ἰδίαν δικαιοσύνην ζητοῦντες στήσαι, τῇ δικαιοσύνῃ
 τοῦ Θεοῦ οὐχ ὑπετάγησαν».

καταδικαζόταν. Γιατί, ἐνῶ δὲν εἶχαν γεννηθεῖ ἀκόμη, ὁ Θεὸς ἔλεγε, ὅτι «ὁ μεγαλύτερος θὰ ὑπηρετήσῃ τὸν πῖο νέο». Γιὰ ποιό λόγο λοιπὸν τό εἶπε ὁ Θεὸς αὐτό; Γιατί δὲν περιμένει, ὅπως ὁ ἄνθρωπος ἀπὸ τό τέλος τῶν πράξεων νά δεῖ τὸν ἀγαθὸ καί τὸν πονηρό, ἀλλὰ καί πρὶν ἀπ' αὐτές γνωρίζει ποιὸς εἶναι ὁ πονηρὸς καί ποιὸς εἶναι ὁ ἀγαθός. Καί αὐτό ἔγινε καί στήν περίπτωση τῶν Ἰσραηλιτῶν μέ περισσότερο θαυμαστό τρόπο. Γιατί ὁμως μιλάω, λέγει, γιά τὸν Ἡσαῦ καί τὸν Ἰακώβ, ἀπὸ τοὺς ὁποίους ὁ πρῶτος ἦταν πονηρὸς καί ὁ ἄλλος ἀγαθός; Γιατί στήν περίπτωση τῶν Ἰσραηλιτῶν ἦταν κοινὸ τό ἀμάρτημα, ἐπειδὴ ὅλοι προσκύνησαν τό μοσχάρι. Ἄλλ' ὁμως ἄλλοι ἐλεήθηκαν καί ἄλλοι δὲν ἐλεήθηκαν. «Γιατί θὰ ἐλεήσω», λέγει, «ἐκεῖνον πού θέλω νά ἐλεῶ καί θὰ εὐσπλαχνισθῶ ἐκεῖνον πού θέλω νά εὐσπλαχνίζομαι».

Αὐτό θὰ μπορούσε νά δεῖ κανεὶς καί σ' ἐκείνους πού τιμωροῦνται. Τί λοιπὸν θὰ ἔλεγες γιά τό Φαραῶ, πού κολάσθηκε καί τιμωρήθηκε τόσο πολὺ; Ὅτι ἦταν σκληρὸς καί δὲν ὑπάκουε; Μήπως τάχα αὐτός ἦταν μόνο, καί ἄλλος οὔτε ἓνας; Πῶς λοιπὸν αὐτὸς τιμωροῦνταν τόσο σκληρά; Ἀλλὰ γιατί καί στοὺς Ἰουδαίους ὀνόμασε λαὸ ἐκεῖνον πού δὲν ἦταν λαὸς του, καί πάλι δὲν ἀξίωσε ὅλους μέ τήν ἴδια τιμή; «Γιατί ἂν θὰ γίνουν», λέγει, «ὅπως ἡ ἄμμος τῆς θάλασσας, ἓνα ὑπόλοιπο μόνο ἀπ' αὐτοὺς θὰ σωθεῖ»¹². Καί γιά ποιό λόγο τό ὑπόλοιπο μόνο; Βλέπεις μέ πόση ἀπορία γέμισε τά ζητήματα αὐτά; Καί πολὺ εὐλογα. Γιατί ὅταν θέλεις νά βάλεις σέ ἀπορία τὸν ἀντίδικο, νά μὴν προσθέτεις ἀμέσως τή λύση. Καθόσον ἂν φανερονόταν πῶς καί ἐσύ ὁ ἴδιος εἶσαι ὑπόλογος γιά τήν ἴδια ἄγνοια, γιατί ἀναλαμβάνεις περιττοὺς κινδύνους; Γιατί τὸν κάνεις ἐκεῖνον θρασύτερο σύρροντας τά πάντα ἐναντίον σου; Πές μου λοιπὸν, Ἰουδαῖε, ἐνῶ ἔχεις τόσο πολλές ἀπορίες καί δὲν μπορεῖς νά λύσεις καμιά ἀπ' αὐτές, πῶς μᾶς ἐνοχλεῖς γιά τήν κλήση τῶν ἐθνικῶν; Καί ὁμως ἐγὼ μπορῶ νά πῶ καί αἰτία δίκαιη, γιά τήν ὁποία οἱ ἐθνικοὶ δικαίωθηκαν, ἐνῶ ἐσεῖς χάσατε τή δικαίωση. Ποιὰ λοιπὸν εἶναι ἡ αἰτία; Ὅτι αὐτοὶ δικαίωθηκαν ἀπὸ τήν πίστη τους, ἐνῶ ἐσεῖς ἀπὸ τά ἔργα τοῦ νόμου χάσατε τή δικαίωση· καί ἀφοῦ φιλονεικήσατε ἔτσι προδοθήκατε ἀπὸ παντοῦ. «Γιατί, ἐπειδὴ ἀγνοοῦν τή δικαίωση τοῦ Θεοῦ», λέγει, «καί ἐπειδὴ ζητοῦν νά στήσουν τή δική τους ἀντίληψη γιά δικαίωση, δὲν ὑποτάχθηκαν στή δικαίωση τοῦ Θεοῦ».

5. Ἡ μὲν οὖν λύσις τοῦ χωρίου παντός, ὡς ἐν κεφαλαίῳ τὸ πᾶν εἶπεῖν, οὕτω προάγεται παρὰ τῆς μακαρίας ἐκεῖνης ψυχῆς. Ἴνα δὲ καὶ σαφέστερα ταῦτα γένηται, καὶ καθ' ἕκαστον τῶν εἰρημένων ποιησώμεθα τὴν ἐξέτασιν ἐκεῖνο εἰδότες, ὅτι τὸ σπουδαζόμενον τῷ
 5 μακαρίῳ Παύλῳ τοῦτο ἦν, δεῖξαι διὰ πάντων τῶν εἰρημένων, ὅτι τοὺς ἀξιούς ὁ Θεὸς οἶδε μόνος, ἀνθρώπων δὲ οὐδὲ εἷς, κἂν σφόδρα εἰδέναι δοκῆ, ἀλλὰ πολλαχοῦ διαπίπτει τὰ τῆς ψῆφου ταύτης. Ὁ γὰρ τὰ ἀπόρρητα τῆς διανοίας, ἐπιστάμενος, αὐτὸς οἶδε σαφῶς, τίνες μὲν στεφάνων ἄξιοι, τίνες δὲ κολάσεως καὶ τιμωρίας. Διὰ δὲ
 10 τοῦτο καὶ πολλοὺς παρὰ τοῖς ἀνθρώποις νομιζομένους ἀγαθοὺς εἶναι ἐκόλασε διελέγξας, καὶ πονηροὺς ὑποπτευομένους ἐστεφάνωσε, δεῖξας οὐκ ὄντας τοιούτους· οὐκ ἀπὸ τῆς τῶν δούλων γνώμης, ἀλλ' ἀπὸ τῆς οἰκείας κρίσεως τῆς ἀκριβοῦς καὶ ἀδεκάστου τὴν ψῆφον φέρων, καὶ οὐκ ἀναμένων ἀπὸ τῆς τῶν πράξεων ἐκβάσεως ἰδεῖν
 15 τὸν φαῦλον καὶ τὸν οὐ τοιοῦτον.

Πλὴν ἀλλ' ἵνα μὴ πάλιν ἀσαφέστερον τὸν λόγον ποιήσωμεν, ἐπ' αὐτὰ τὰ ρήματα ἴωμεν τὰ ἀποστολικά. «Οὐ μόνον δέ, ἀλλὰ καὶ Ρεβέκκα ἐξ ἑνὸς κοίτην ἔχουσα». Ἡδυνάμην μὲν γάρ, φησὶν, εἶπεῖν καὶ τοὺς ἀπὸ τῆς Χεττούρας, ἀλλ' οὐ λέγω· ἀλλ' ὥστε ἐκ περιου-
 20 σίας τὴν νίκην ἄρασθαι, τοὺς ἐξ ἑνὸς πατρὸς καὶ μιᾶς τεχθέντας μητρός, τούτους εἰς μέσον ἄγω. Καὶ γὰρ ἀπὸ τῆς Ρεβέκκας ἦσαν ἀμφοτέρω, καὶ ἀπὸ τοῦ Ἰσαὰκ τοῦ γνησίου παιδός, τοῦ δοκίμου, τοῦ πάντων προτιμηθέντος, περὶ οὗ ἔφησεν, «ἐν Ἰσαὰκ κληθήσεται σοι σπέρμα», τοῦ πατρὸς ἡμῶν πάντων γενομένου. Εἰ δὲ πατὴρ
 25 ἡμῶν ἐκεῖνος, καὶ τοὺς ἐξ ἐκείνου πατέρας ἔδει εἶναι· ἀλλ' οὐκ ἐγένοντο. Εἶδες πῶς οὐκ ἐπὶ τοῦ Ἀβραὰμ μόνον τοῦτο συμβαίνει, ἀλλὰ καὶ ἐπ' αὐτοῦ τοῦ παιδός, καὶ πανταχοῦ πίστις καὶ ἀρετὴ ἐστὶν ἢ διαλάμπουσα, καὶ τὴν ἀκριβῆ συγγένειαν χαρακτηρίζουσα; Ἐντεῦθεν γὰρ μανθάνομεν, ὅτι οὐ μόνον διὰ τὸν τρόπον τῆς γεννή-
 30 σεως, ἀλλὰ καὶ διὰ τὸ ἄξιοι εἶναι τῆς ἀρετῆς τοῦ γεγεννηκότος, οἱ παῖδες καλοῦνται παῖδες ἐκείνου. Εἰ γὰρ ἀπὸ τοῦ τρόπου τῆς γεννήσεως μόνον, ἔδει καὶ τὸν Ἡσαῦ τῶν αὐτῶν ἀπολαῦσαι τῷ Ἰακώβ· καὶ γὰρ καὶ οὗτος ἀπὸ νενεκρωμένης μήτρας ἦν, καὶ στεῖρα

5. Ἡ λύση λοιπόν ὅλου τοῦ χωρίου, γιά νά τά πῶ περιληπτικά ὅλα, ἔτσι δίνεται ἀπό τή μακάρια ἐκείνη ψυχή. Γιά νά γίνουν ὁμως καί σαφέστερα αὐτά, ἄς ἐξετάσουμε ἕνα - ἕνα χωριστά αὐτά πού λέχθηκαν, γνωρίζοντας αὐτό, ὅτι ἡ ὅλη φροντίδα τοῦ μακαρίου Παύλου ἦταν αὐτή, τό νά δείξει δηλαδή μέ ὅλα ὅσα λέχθηκαν, ὅτι ὁ Θεός μόνο γνωρίζει τούς ἄξιους, ἐνῶ ἀπό τούς ἀνθρώπους οὔτε ἕνας, ἔστω καί ἄν νομίζει ὅτι γνωρίζει πάρα πολύ, ἀλλά σέ πολλά κάνει λάθος στήν κρίση του αὐτή. Ἐκεῖνος λοιπόν πού γνωρίζει καλά τά ἀπόρρητα τῆς διανοίας, αὐτός γνωρίζει καλά, ποιοί εἶναι ἄξιοι γιά βραβεῖα καί ποιοί γιά κόλαση καί τιμωρία. Γι' αὐτό βέβαια καί πολλούς, πού νομίζονταν ἀπό τούς ἀνθρώπους πώς εἶναι ἀγαθοί, τούς τιμώρησε ἀφοῦ τούς ἔλεγξε αὐστηρά, καί ἐκείνους πού θεωροῦνταν πονηροί τούς στεφάνωσε, ἀφοῦ ἔδειξε πώς δέν εἶναι τέτοιοι, βγάζοντας τήν ἀπόφαση ὄχι ἀπό τή γνώμη τῶν δούλων, ἀλλ' ἀπό τή δική του τήν κρίση τή σωστή καί ἀδέκαστη, καί χωρίς νά περιμένει νά δεῖ ἀπό τό ἀποτέλεσμα τῶν πράξεων τόν κακό καί τόν καλό.

Ἄλλ' ὁμως, γιά νά μήν κάνουμε πάλι ἀσαφέστερο τό λόγο, ἄς ἔρθουμε στά ἴδια τά ἀποστολικά λόγια. «Καί ὄχι μόνο αὐτό, ἀλλά καί ἡ Ρεβέκκα ἀπό ἕναν ἄνδρα μόνο συνέλαβε παιδιά». Μποροῦσα βέβαια, λέγει, ν' ἀναφέρω καί τούς ἀπογόνους τῆς Χεττούρας, ὁμως δέν τούς ἀναφέρω. Ἀλλά γιά νά κερδίσω πλούσια τή νίκη, ἐκείνους πού γεννήθηκαν ἀπό ἕνα πατέρα καί μία μητέρα, αὐτούς σᾶς ἀναφέρνω. Γιατί καί οἱ δύο ἦταν καί ἀπό τή Ρεβέκκα καί ἀπό τόν Ἰσαάκ, τό γνήσιο υἱό, τό νόμιμο, πού προτιμήθηκε ἀπ' ὅλους, γιά τόν ὁποῖο εἶπε, «ἀπό τόν Ἰσαάκ θά ὀνομασθοῦν οἱ δικοί σου ἀπόγονοι», πού ἔγινε πατέρας ὅλων μας. Ἐάν ὁμως ἐκεῖνος ἦταν πατέρας μας, καί οἱ ἀπόγονοί του ἔπρεπε νά εἶναι πατέρες, ἀλλά δέν ἔγιναν. Εἶδες πῶς αὐτό δέ συμβαίνει στόν Ἀβραάμ μόνο, ἀλλά καί σ' αὐτόν τόν υἱό του, καί πῶς παντοῦ ἡ πίστη καί ἡ ἀρετή εἶναι ἐκείνη πού λάμπει καί χαρακτηρίζει τήν ἀκριβή συγγένεια; Γιατί ἀπό ἐδῶ μαθαίνουμε, ὅτι ὄχι μόνο ἀπό τόν τρόπο τῆς γεννήσεως, ἀλλά καί ἀπό τό ὅτι εἶναι ἄξια τῆς ἀρετῆς τοῦ πατέρα, τά παιδιά ὀνομάζονται παιδιά του. Γιατί, ἄν ἦταν μόνο ἀπό τόν τρόπο τῆς γεννήσεως, ἔπρεπε καί ὁ Ἡσαῦ ν' ἀπολαύσει τά ἴδια μέ τόν Ἰακώβ, γιατί καί αὐτός

ἦν ἡ μήτηρ αὐτοῦ. Ἄλλ' οὐ τοῦτο ἦν τὸ ζητούμενον μόνον, ἀλλὰ καὶ ὁ τρόπος, ὅπερ οὐ τὸ τυχόν καὶ εἰς βίου συμβάλλεται διδασκαλίαν ἡμῖν.

Καὶ οὐ λέγει, ὅτι ἐπειδὴ ὁ μὲν ἀγαθός, ὁ δὲ πονηρός, διὰ τοῦτο προετιμήθη, ἵνα μὴ εὐθέως ἀντιπέση αὐτῷ τοῦτο· τί οὖν; ἀγαθοὶ οἱ ἐξ ἔθνῶν μᾶλλον ἢ οἱ ἐκ περιτομῆς; Εἰ γὰρ καὶ οὕτως εἶχεν ἡ τοῦ πράγματος ἀλήθεια, ἀλλ' οὐπω αὐτὸ τίθησι· καὶ γὰρ ἐδόκει φορτικώτερον εἶναι· ἀλλ' ἐπὶ τὴν τοῦ Θεοῦ γνῶσιν τὸ πᾶν ἔρριψεν, ἧτινι μάχεσθαι οὐδεὶς ἂν ἐτόλμησεν, οὐδὲ εἰ σφόδρα μαινόμενος ἦν.

10 «Μήπω γὰρ γεννηθέντων», φησὶν, «ἐρρέθη αὐτῇ, ὅτι ὁ μείζων δουλεύσει τῷ ἐλάσσονι». Καὶ δείκνυσιν, ὅτι οὐδὲ ἡ κατὰ σάρκα εὐγένεια ὠφελεῖ, ἀλλὰ ψυχῆς ἀρετὴν δεῖ ζητεῖν, ἣν καὶ πρὸ τῶν ἔργων ὁ Θεὸς οἶδε. «Μήπω γὰρ γεννηθέντων», φησί, «μηδὲ πραξάντων τι ἀγαθὸν ἢ κακόν, ἵνα ἡ κατ' ἐκλογὴν πρόθεσις τοῦ Θεοῦ

15 μένη, ἐρρέθη αὐτῇ, ὅτι ὁ μείζων δουλεύσει τῷ ἐλάσσονι». Τοῦτο γὰρ προγνώσεως, τὸ καὶ ἐξ ὠδίνων αὐτῶν ἐκλέγεσθαι. Ἴνα οὖν φανῆ τοῦ Θεοῦ, φησὶν, ἡ ἐκλογὴ ἡ κατὰ πρόγνωσιν γενομένη, ἐκ πρώτης ἡμέρας καὶ τὸν ἀγαθόν, καὶ τὸν οὐ τοιοῦτον καὶ εἶδε καὶ ἀνεκήρυξε. Μὴ τοίνυν μοι λέγε, φησὶν, ὅτι νόμον ἀνέγνωσ καὶ προ-

20 φήτας, καὶ τοσοῦτον ἐδούλευσας χρόνον. Ὁ γὰρ εἰδὼς ψυχὴν δοκιμάζειν, οὗτος οἶδε καὶ τίς ἄξιός ἐστι σωθῆναι. Παραχώρει τοίνυν τῷ ἀκαλήπτῳ τῆς ἐκλογῆς· καὶ γὰρ μόνος αὐτὸς οἶδεν ἀκριβῶς στεφανοῦν.

Πόσοι γοῦν τοῦ Ματθαίου βελτίους εἶναι ἐδόκουν κατὰ τὴν

25 τῶν ἔργων ἐπίδειξιν τὴν φαινομένην; Ἄλλ' ὁ τὰ ἀπόρρητα εἰδὼς, καὶ διανοίας ἐπιτηδειότητα δοκιμάσαι δυνάμενος, καὶ ἐν τῷ βορβόρῳ τὸν μαργαρίτην κείμενον ἔγνω, καὶ τοὺς ἄλλους παραδραμῶν, καὶ τούτου τὴν εὐμορφίαν θαυμάσας, αὐτὸν ἐξελέξατο, καὶ τῇ τῆς προαιρέσεως εὐγενείᾳ τὴν παρ' ἑαυτοῦ προσθεὶς χάριν, δόκι-

30 μον αὐτὸν ἀπέφηεν. Εἰ γὰρ ἐπὶ τῶν τεχνῶν τούτων τῶν ἐπικῆρων, καὶ τῶν ἄλλων πραγμάτων ἀπάντων, οἱ δεινοὶ κρίνειν οὐκ

ἦταν ἀπό νεκρή μήτρα καί στείρα ἦταν ἡ μητέρα του. Ὅμως δέν ἦταν αὐτό μόνο τό ζητούμενο, ἀλλά καί ὁ τρόπος, πράγμα πού δέν εἶναι τυχαῖο καί συμβάλλει στή διδασκαλία τῆς συμπεριφορᾶς μας.

Καί δέ λέγει, ὅτι ἐπειδή ὁ ἕνας ἦταν ἀγαθός καί ὁ ἄλλος πονηρός, γι' αὐτό προτιμήθηκε, γιά νά μήν τοῦ ἐναντιωθεῖ ἀμέσως σ' αὐτό, αὐτό· τί λοιπόν; περισσότερο ἀγαθοί εἶναι αὐτοί πού προέρχονται ἀπό τούς ἐθνικούς ἢ οἱ προερχόμενοι ἀπό τούς Ἰουδαίους; Ἄν καί βέβαια ἔτσι εἶχε ἡ ἀλήθεια τοῦ πράγματος, ἀλλά δέν τό ἀναφέρει αὐτό ἀκόμη, γιατί πραγματικά φαινόταν πώς εἶναι πιό ἐνοχλητικό. Ἄλλ' ὅλα τά ἀπέδωσε στή γνώση τοῦ Θεοῦ, μέ τήν ὁποία κανεῖς δέ θά τολμοῦσε νά πολεμήσει, οὔτε καί ἂν ἦταν πάρα πολύ τρελλός. «Καί ἐνῶ δέν εἶχαν ἀκόμη γεννηθεῖ», λέγει, «λέχθηκε σ' αὐτήν, ὅτι ὁ μεγαλύτερος θά δουλέψει στό μικρότερο». Καί δείχνει, ὅτι οὔτε ἡ σαρκική εὐγενική καταγωγή ὠφελεῖ, ἀλλά πρέπει νά ἐπιδιώκουμε τήν ἀρετή τῆς ψυχῆς, τήν ὁποία ὁ Θεός γνωρίζει καί πρὶν ἀπό τά ἔργα. «Καί ἐνῶ δέν εἶχαν ἀκόμη γεννηθεῖ», λέγει, «καί δέν εἶχαν κάνει τίποτε καλό ἢ κακό, γιά νά παραμένει σταθερή ἡ ἀπόφαση τοῦ Θεοῦ πού βασιζέται στήν ἐκλογή του, λέχθηκε σ' αὐτήν, ὅτι ὁ μεγαλύτερος θά δουλέψει στό μικρότερο». Γιατί αὐτό ἦταν ἀπόδειξη προγνώσεως, τό νά ἐκλέγει δηλαδή καί ἀπ' αὐτούς τούς πόνους τοῦ τοκετοῦ. Γιά νά φανεῖ λοιπόν, λέγει, ἡ ἐκλογή τοῦ Θεοῦ πού ἐγινε σύμφωνα μέ τήν πρόγνωσή του, ἀπό τήν πρώτη ἡμέρα καί τόν ἀγαθό καί τόν πονηρό καί εἶδε καί ἀνακήρυξε. Μή λοιπόν μοῦ ἀναφέρεις, λέγει, ὅτι διάβασες τό νόμο καί τούς προφήτες, καί ὅτι ὑπηρέτησες τόσο χρόνο. Γιατί ἐκεῖνος πού γνωρίζει νά δοκιμάζει τήν ψυχή, αὐτός γνωρίζει καί ποιός εἶναι ἄξιος νά σωθεῖ. Νά ὑποχωρεῖς λοιπόν στό ἀκατάληπτο τῆς ἐκλογῆς, γιατί πραγματικά αὐτός μόνο γνωρίζει μέ ἀκρίβεια νά στεφανώνει.

Πόσοι λοιπόν νόμιζαν πώς εἶναι καλύτεροι ἀπό τό Ματθαῖο σύμφωνα μέ τή φαινόμενη ἐπίδειξη τῶν ἔργων; Ἄλλ' ἐκεῖνος πού γνωρίζει τά ἀπόρρητα καί πού μπορεῖ νά δοκιμάσει τήν ἰκανότητα τῆς διάνοιας, γνώρισε τό μαργαριτάρι πού βρισκόταν μέσα στό βουρκο, καί, ἀφοῦ ἄφησε τούς ἄλλους καί θαύμασε τήν ὁμορφιά του, τόν διάλεξε καί, ἀφοῦ στήν εὐγένεια τῆς προαιρέσεώς του πρόσθεσε τή δική του χάρη, τόν ἀπέδειξε δόκιμο. Ἐάν λοιπόν στίς τέχνες αὐτές τίς ἀνθρώπινες καί σέ ὅλα τά ἄλλα πράγματα, οἱ ἱκανοί

ἀφ' ὧν ἰδιῶται ψηφίζονται, ἀπὸ τούτων ἐκλέγονται τὰ προκείμενα, ἀλλ' ἀφ' ὧν ἴσασιν αὐτοὶ σαφῶς, καὶ τὸ μὲν παρὰ τοῖς ἰδιῶταις δοκιμασθὲν πολλάκις ἠτίμασαν, τὸ δὲ ἀτιμασθὲν ἐνέκριναν· καὶ πωλοδάμναι πολλάκις ἐπὶ τῶν ἵππων τοῦτο ἐποίησαν, καὶ οἱ τῶν
 5 τιμίων λίθων κριταί, καὶ οἱ τῶν ἄλλων δὲ τεχνῶν δημιουργοί· πολλῶ μᾶλλον ὁ φιλάνθρωπος Θεός, ἢ ἄπειρος σοφία, ὁ μόνος πάντα εἰδῶς σαφῶς, οὐκ ἀνέξεται τῆς τῶν ἀνθρώπων ὑπονοίας, ἀλλ' ἀπὸ τῆς οἰκείας σοφίας τῆς ἀκριβοῦς καὶ ἀδιαπτώτου τὴν περὶ πάντων οἴσει ψῆφον. Διὰ τοι τοῦτο καὶ τελώνην ἐξελέξατο καὶ
 10 ληστὴν καὶ πόρνην· ἱερέας δὲ καὶ πρεσβυτέρους καὶ ἄρχοντας ἠτίμασε καὶ ἐξέβαλε.

Τοῦτο καὶ ἐπὶ τῶν μαρτύρων συμβαῖνον ἴδοι τις ἂν. Πολλοὶ γοῦν τῶν σφόδρα ἀπερριμμένων ἐν καιρῶ τῶν ἀγώνων ἐστεφανώθησαν· καὶ τούναντίον, μεγάλοι παρὰ πολλοῖς νομισθέντες εἶναι
 15 τινες, ὑπεσκελίσθησαν καὶ κατέπεσον. Μὴ τοίνυν εὐθύνας ἀπαίτει τὸν δημιουργόν, μηδὲ λέγε, διὰ τί ὁ μὲν ἐστεφανώθη, ὁ δὲ ἐκόλασθη; οἶδε γὰρ μετὰ ἀκριβείας ταῦτα ποιεῖν. Διὸ καὶ ἔλεγε· «τὸν Ἰακώβ ἠγάπησα, τὸν δὲ Ἡσαῦ ἐμίσησα». Ὅτι γὰρ δικαίως, σὺ μὲν ἀπὸ τοῦ τέλους ἔγνως, αὐτὸς δὲ καὶ πρὸ τοῦ τέλους ἤδει σαφῶς.
 20 Οὐδὲ γὰρ ἔργων ἐπίδειξιν ζητεῖ μόνον ὁ Θεός, ἀλλὰ καὶ προαιρέσεως εὐγένειαν καὶ γνώμην εὐγνώμονα. Ὁ γὰρ τοιοῦτος, κἂν ὑπὸ περιστάσεώς τινός ποτε ἀμάρτη, ταχέως ἑαυτὸν ἀνακτήσεται· κἂν ἐν κακίᾳ διατρίβων τύχη, οὐ περιοφθήσεται, ἀλλὰ ταχέως αὐτὸν ἀνιμήσεται ὁ πάντα εἰδῶς Θεός· ὥσπερ οὖν ὁ ταύτη διεφθαρμένος,
 25 κἂν ἀγαθόν τι δόξῃ ποιεῖν, ἀπολειπεται μετὰ πονηρᾶς τοῦτο ἐργαζόμενος γνώμης. Ἐπεὶ καὶ ὁ Δαυῖδ, καὶ φονεύσας καὶ μοιχεύσας, ἐπειδὴ ἀπὸ περιστάσεώς τινος καὶ συναρπαγῆς, οὐκ ἀπὸ μελέτης τῆς κατὰ τὴν πονηρίαν ταῦτα εἰργάσατο, ταχέως αὐτὰ ἀπενίψατο· ὁ μέντοι Φαρισαῖος, οὐδὲν τούτων τολμήσας, ἀλλὰ καὶ ἐν ἄλλοις κο-
 30 μῶν ἀγαθοῖς, τῇ πονηρᾷ προαιρέσει πάντα ἀπώλεσε.

6. «Τί οὖν ἐροῦμεν; μὴ ἀδικία παρὰ τῷ Θεῷ; Μὴ γένοιτο». Οὐ-

νά κρίνουν δέν ἐκλέγουν τά πράγματα πού τούς ἐνδιαφέρουν ἀπ' αὐτά πού ἀποφασίζουν οἱ ἀπλοϊκοὶ ἄνθρωποι, ἀλλά ἀπό ἐκεῖνα πού οἱ ἴδιοι γνωρίζουν καλά, καί ἐκεῖνο πού διάλεξαν οἱ ἀπλοϊκοὶ πολλές φορές τό περιφρόνησαν, ἐνῶ ἐκεῖνο πού περιφρόνησαν τό δέχτηκαν σάν σωστό, πράγμα πού καί οἱ γυμναστές ἀλόγων πολλές φορές τό ἔκαμαν στά ἄλογα, καί οἱ κριτές τῶν πολύτιμων λίθων, καθῶς καί οἱ τεχνίτες τῶν ἄλλων τεχνῶν, πολύ περισσότερο ὁ φιλόανθρωπος Θεός, ἡ ἀπειρη σοφία, ὁ ὁ μόνος πού γνωρίζει τά πάντα καλά, δέ θά δεχθεῖ τή γνώμη τῶν ἀνθρώπων, ἀλλά θά βγάλει τήν ἀπόφαση γιά ὅλα ἀπό τή δική του σοφία τή σωστή καί ἀλάθητη. Γι' αὐτό ἀκριβῶς καί διάλεξε καί τελώνη καί ληστή καί πόρνη, ἐνῶ τούς ἱερεῖς, τούς πρεσβυτέρους καί τούς ἄρχοντες τούς περιφρόνησε καί τούς ἀπέρριψε.

Αὐτό καί στούς μάρτυρες μπορεῖ νά τό δεῖ κανεῖς νά συμβαίνει. Πολλοί λοιπόν ἀπό ἐκείνους πού εἶχαν περιφρονηθεῖ πάρα πολύ στήν ἐποχή τῶν ἀγῶνων στεφανώθηκαν· καί τό ἀντίθετο, μερικοὶ πού θεωρήθηκαν ἀπό πολλούς ὅτι εἶναι μεγάλοι, ἀνατράπηκαν καί ἔπεσαν. Νά μή ζητᾶς λοιπόν εὐθύνες ἀπό τό Δημιουργό, οὔτε νά λέγεις, γιατί ὁ ἕνας στεφανώθηκε καί ὁ ἄλλος τιμωρήθηκε, γιατί γνωρίζει νά κάνει αὐτά μέ ἀκρίβεια. Γι' αὐτό καί ἔλεγε· «τόν Ἰακώβ ἀγάπησα, ἐνῶ τόν Ἡσαῦ τόν μίσησα». Καί δίκαια βέβαια, γιατί σύ ἀπό τό τέλος τό γνώρισες, ἐνῶ αὐτός καί πρὶν ἀπό τό τέλος τό γνώριζε πολύ καλά. Γιατί ὁ Θεός δέ ζητάει μόνο ἐπίδειξη ἔργων, ἀλλά καί εὐγένεια προαιρέσεως καί ἀγαθή διάθεση. Γιατί ἕνας τέτοιος, καί ἂν ἀκόμη ἀπό κάποια περίσταση ἀμαρτήσῃ ποτέ, γρήγορα θά συνέλθῃ· καί ἂν ἀκόμη ζεῖ τυχαῖα στήν κακία, δέ θά περιφρονηθεῖ, ἀλλά γρήγορα θά τόν σηκώσει ὁ παντογνώστης Θεός, ὅπως ἀκριβῶς πάλι ἐκεῖνος πού ἔχει διαφθαρεῖ ἀπ' αὐτήν, καί ἂν ἀκόμη φανεῖ ὅτι κάνει κάτι ἀγαθό, θά χαθεῖ, ἀφοῦ κάνει αὐτό μέ πονηρή διάθεση. Γιατί καί ὁ Δαβίδ παρ' ὅλο πού ἔκαμε καί φόνο καί μοιχεία, ἐπειδή τά ἔπραξε αὐτά ἀπό κάποια κακή περίσταση καί ἀπερισκεψία καί ὄχι ἀπό πονηρή μελέτη, γρήγορα τά καθάρισε. Ὁ Φαρισαῖος ὅμως, ἐπειδή δέν ἰόλμησε τίποτε ἀπ' αὐτά, ἀλλά καί ἐπειδή καυχίόταν γιά ἄλλα ἀγαθά, ἔχασε τά πάντα ἐξ αἰτίας τῆς πονηρῆς προαιρέσεώς του.

6. «Τί θά ποῦμε λοιπόν; μήπως ὁ Θεός ἔκαμε ἀδικία; Μακριά μιά

· κούνη οὐδὲ ἐφ' ἡμῶν καὶ τῶν Ἰουδαίων. Εἶτα ἐπάγει ἕτερον τούτου
 σαφέστερον. Τὸ ποῖον; «Τῷ γὰρ Μωϋσεῖ λέγει ἐλεήσω ὃν ἂν
 ἐλεῶ, καὶ οἰκτειρήσω ὃν ἂν οἰκτείρω». Καὶ πάλιν ἀδξει τὴν ἀντί-
 θεσιν, διὰ μέσου διακόπτων αὐτὴν καὶ λύων, καὶ ἑτέραν πάλιν
 5 ἀπορίαν ποιῶν. Ἵνα δὲ σαφέστερον γένηται τὸ λεγόμενον, ἐρμη-
 νεῦσαι αὐτὸ ἀναγκαῖον. Εἶπε, φησὶν, ὁ Θεός, ὅτι ὁ μείζων δουλεύ-
 σαι τῷ ἐλάσσονι, πρὸ τῆς ὠδίνος. Τί οὖν; μὴ ἄδικος ὁ Θεός; Οὐδα-
 μῶς. Οὐκοῦν ἄκουε καὶ τῶν ἐξῆς. Ἐκεῖ μὲν γὰρ κἂν ἡ ἀρετὴ καὶ ἡ
 · κακία διέκρινεν, ἐνταῦθα δὲ ἐν τὸ ἀμάρτημα ἀπάντων ἦν Ἰου-
 10 δαίων, τὸ τῆς μοσχοποιΐας, καὶ ὁμοῦ οἱ μὲν ἐκολάσθησαν, οἱ δὲ
 οὐκ ἐκολάσθησαν. Διὸ καὶ ἔλεγεν. «Ἐλεήσω ὃν ἂν ἐλεῶ, καὶ οἰ-
 κτειρήσω ὃν ἂν οἰκτείρω». Οὐ γὰρ σὸν ἐστι εἰδέναι, φησὶν, ὧ
 Μωϋσῆ, τίνες ἄξιοι φιλανθρωπίας, ἀλλ' ἐμοὶ παραχώρει τούτου.
 Εἰ δὲ Μωϋσέως οὐκ ἦν εἰδέναι, πολλῷ μᾶλλον ἡμῶν. Διὰ γὰρ
 15 τοῦτο οὐδὲ ἀπλῶς τέθεικε τὸ εἰρημένον, ἀλλὰ καὶ πρὸς τίνα εἶπεν,
 ἐμνημόνευσε· «τῷ γὰρ Μωϋσεῖ», φησὶ, «λέγει»· ἵνα καὶ τῷ ἀξιῶ-
 ματι τοῦ προσώπου τὸν ἀντιλέγοντα ἐντρέψη.

Εἰπὼν τοίνυν τὴν λύσιν τῶν ἀπορουμένων, διὰ μέσου διακό-
 πτει, πάλιν ἑτέραν ἀντίθεσιν εἰσάγων, καὶ λέγων· «ἄρα οὖν οὐ τοῦ
 20 θέλοντος, οὐδὲ τοῦ τρέχοντος, ἀλλὰ τοῦ ἐλεοῦντος Θεοῦ. Λέγει γὰρ
 ἡ Γραφή τῷ Φαραῶ, ὅτι εἰς αὐτὸ τοῦτο ἐξήγειρά σε, ὅπως ἐνδεί-
 ξωμαι ἐν σοὶ τὴν δύναμίν μου, καὶ ὅπως διαγγελῆ τὸ ὄνομά μου ἐν
 πάσῃ τῇ γῆ». Ὡσπερ γὰρ ἐκεῖ, φησὶν, οἱ μὲν ἐσώθησαν, οἱ δὲ ἐκο-
 λάσθησαν, οὕτω καὶ ἐνταῦθα οὗτος εἰς αὐτὸ τοῦτο ἐτηρεῖτο. Εἶτα
 25 πάλιν ἀντίθεσιν ἐπάγει. «Ἄρα οὖν ὃν θέλει ἐλεεῖ, ὃν δὲ θέλει
 σκληρύνει. Ἐρεῖς οὖν μοι, τί ἔτι μέμφεται; τῷ γὰρ βουλήματι αὐτοῦ
 τίς ἀνθέστηκεν»; Ὅρῳ πῶς ἐσπούδασεν αὐτὸ ποιῆσαι διὰ πάντων
 ἀπορον; Καὶ οὐδὲ τὴν λύσιν εὐθέως ἐπάγει, συμφερόντως καὶ τοῦ-
 30 το ποιῶν, ἀλλ' ἐπιστομίζει πρῶτον τὸν ζητοῦντα, λέγων οὕτω·
 «μενοῦνγε, ὦ ἄνθρωπε, σὺ τίς εἶ ὁ ἀνταποκρινόμενος τῷ Θεῷ»;

τέτοια σκέψη». Ἐπομένως οὔτε σ' ἐμᾶς δέν ἔγινε οὔτε καί στούς Ἰουδαίους. Ἐπειτα προσθέτει ἄλλο σαφέστερο ἀπ' αὐτό. Ποιό; «Γιατί στό Μωυσῆ λέγει, θά ἐλεήσω ἐκεῖνον πού θέλω νά ἐλεῶ καί θά εὐσπλαχνισθῶ ἐκεῖνον πού θέλω νά εὐσπλαχνίζομαι». Καί πάλι μεγαλώνει τήν ἀντίθεση, στή μέση διακόπτοντας αὐτήν καί λύνοντας, καί δημιουργώντας πάλι ἄλλη ἀπορία. Γιά νά γίνει ὁμοίως σαφέστερο αὐτό πού λέγεται, εἶναι ἀνάγκη νά τό ἐρμηνεύσουμε. Εἶπε, λέγει, ὁ Θεός, ὅτι ὁ μεγαλύτερος θά δουλέψει στό μικρότερο, πρὶν ἀπό τή γέννησή τους. Τί λοιπόν; μήπως εἶναι ἄδικος ὁ Θεός; Καθόλου. Λοιπόν ἄκου καί τά ἐπόμενα. Γιατί ἐκεῖ τουλάχιστο ξεχώριζε ἡ ἀρετή καί ἡ κακία, ἐνῶ ἐδῶ ἓνα ἦταν τό ἀμάρτημα ὅλων τῶν Ἰουδαίων, τό ἀμάρτημα τῆς κατασκευῆς τοῦ μοσχαριοῦ, καί ὁμοίως ἄλλοι τιμωρήθηκαν, ἐνῶ ἄλλοι δέν τιμωρήθηκαν. Γι' αὐτό καί ἔλεγε, «θά ἐλεήσω ἐκεῖνον πού θέλω νά ἐλεῶ, καί θά εὐσπλαχνισθῶ ἐκεῖνον πού θέλω νά εὐσπλαχνίζομαι». Γιατί δέν εἶναι δικό σου ἔργο, λέγει, Μωυσῆ, νά ξέρεις ποιοί εἶναι ἄξιοι φιλανθρωπίας, ἀλλ' ἄφησέ το αὐτό σ' ἐμένα. Ἐάν ὁμοίως δέν ἦταν ἔργο τοῦ Μωυσῆ νά ξέρει, πολύ περισσότερο δέν εἶναι δικό μας. Γι' αὐτό λοιπόν δέν ἀνέφερε ἀπλῶς αὐτό πού λέχθηκε, ἀλλά μνημόνευσε καί σέ ποιόν τό εἶπε· «Γιατί», λέγει, «στό Μωυσῆ λέγει γιά νά ἐλέγξει καί μέ τό ἀξίωμα τοῦ προσώπου ἐκεῖνον πού ἀντιλέγει».

Ἄφοῦ εἶπε λοιπόν τή λύση στίς ἀπορίες, διακόπτει στή μέση, παρουσιάζοντας πάλι ἄλλη ἀντίθεση, καί λέγοντας· «ὥστε λοιπόν δέν ἐξαρτᾶται ἀπό τή θέληση ἢ τήν προσπάθεια τοῦ ἀνθρώπου, ἀλλά ἀπό τό ἔλεος τοῦ Θεοῦ. Γιατί λέγει ἡ Γραφή στό Φαραῶ, ὅτι ἀκριβῶς γι' αὐτό σέ ἀνύψωσα, γιά νά δείξω μέ σένα τή δύναμή μου, καί νά διαλαληθεῖ τό ὄνομά μου σέ ὅλη τήν οἰκουμένη». Γιατί, ὅπως ἀκριβῶς ἐκεῖ, λέγει, ἄλλοι σώθηκαν καί ἄλλοι τιμωρήθηκαν, ἔτσι καί ἐδῶ αὐτός γι' αὐτό ἀκριβῶς διατηροῦνταν στή ζωή. Στή συνέχεια πάλι προσθέτει ἀντίθεση. «Ἄρα λοιπόν ἐκεῖνον πού θέλει τόν ἐλεεῖ, καί ἐκεῖνον πού θέλει τόν κάνει σκληρό. Θά μοῦ πεῖς ὁμοίως· γιατί κατηγορεῖ ἀκόμη; καθόσον ποιός ἀντιστάθηκε στή θέλησή του;». Βλέπεις πῶς φρόντισε αὐτό νά τό μετατρέψει μέ ὅλα σέ ἀπορία; Καί δέν προσθέτει ἀμέσως τή λύση, κάνοντας καί αὐτό γιά τό συμφέρον τους, ἀλλ' ἀποστομώνει πρῶτα ἐκεῖνον πού ἐρευνάει αὐτά, λέγοντας τά ἐξῆς· «ἀλλά ποιός εἶσαι ἐσύ, ἄνθρωπε, ποῦ ἀντι-

Ποιεῖ δὲ τοῦτο, τὴν ἄκαιρον αὐτοῦ περιεργίαν ἀναστέλλων, καὶ τὴν πολλὴν πολυπραγμοσύνην, καὶ χαλινὸν περιτιθείς, καὶ παιδεύων εἰδέναι τί μὲν Θεός, τί δὲ ἄνθρωπος, καὶ πῶς ἀκατάληπτος αὐτοῦ ἡ πρόνοια, καὶ πῶς ὑπερβαίνουσα τὸν ἡμέτερον λογισμόν, καὶ πῶς
5 ἅπαντα αὐτῷ πείθεσθαι δεῖ· ἵνα ὅταν τοῦτο κατασκευάσῃ παρὰ τῷ ἀκροατῇ, καὶ καταστείλῃ καὶ λεάνῃ τὴν γνώμην, τότε μετὰ πολλῆς εὐκολίας ἐπάγων τὴν λύσιν, εὐπαράδεκτον αὐτῷ ποιήσῃ τὸ λεγόμενον.

Καὶ οὐ λέγει, ὅτι ἀδύνατον τὰ τοιαῦτα λύειν, ἀλλ' ὅτι παράνο-
10 μον τὰ τοιαῦτα ζητεῖν. Δεῖ γὰρ πείθεσθαι τοῖς ὑπὸ τοῦ Θεοῦ γινομένοις, οὐ περιεργάζεσθαι, κἄν τὸν λόγον αὐτῶν ἀγνοῶμεν. Διό φησι, «σὺ τίς εἶ ὁ ἀνταποκρινόμενος τῷ Θεῷ»; Εἶδες πῶς ἐξηυτέλισε, πῶς κατήνευκε τὸ φύσημα; «Σὺ τίς εἶ»; Κοινωνὸς εἶ τῆς ἀρχῆς; ἀλλὰ δικαστὴς ἐκάθισας τῷ Θεῷ; Πρὸς γὰρ τὴν ἐκεῖνου σύγκρισιν
15 οὐδὲ εἶναι τι δύνασαι, οὐ τότε ἢ τότε, ἀλλ' οὐδὲ εἶναι τι. Τοῦ γὰρ εἰπεῖν, 'οὐδὲν εἶ', πολὺ τὸ εἰπεῖν, «τίς εἶ», οὐδαμινέστερον. Καὶ ἄλλως πλείονα τὴν ἀγανάκτησιν ἐνδείκνυται τῇ ἐρωτήσῃ. Καὶ οὐκ εἶπε, 'σὺ τίς εἶ ὁ ἀποκρινόμενος τῷ Θεῷ;', ἀλλ', «ὁ ἀνταποκρινόμενος», τουτέστιν, ὁ ἀντιλέγων, ὁ ἐναντιούμενος. Τὸ γὰρ εἰπεῖν, ὅτι
20 οὕτως ἔδει, καὶ οὐχ οὕτως ἔδει, ἀνταποκρινομένου. Εἶδες πῶς ἐφόβησε, πῶς κατέπληξε, πῶς τρέμειν μᾶλλον ἐποίησεν, ἢ ζητεῖν καὶ περιεργάζεσθαι; Τοῦτο ἀρίστου διδασκάλου, τὸ μὴ τῇ τῶν μαθητῶν ἐπιθυμίᾳ ἔπεσθαι πανταχοῦ, ἀλλ' αὐτοῦς πρὸς τὸ οἰκεῖον ἄγειν θέλημα, καὶ τὰς ἀκάνθας ἀνασπᾶν, καὶ τότε καταβάλλειν τὰ
25 σπέρματα, καὶ μὴ εὐθέως πρὸς τὰ ἐρωτώμενα ἀποκρίνεσθαι πανταχοῦ.

7. «Μὴ ἐρεῖ τὸ πλάσμα τῷ πλάσαντι, τί με ἐποίησας οὕτως; Ἡ οὐκ ἔχει ἐξουσίαν ὁ κεραμεύς, ἐκ τοῦ αὐτοῦ φυράματος ποιῆσαι, ὃ μὲν εἰς τιμὴν σκεῦος, ὃ δὲ εἰς ἀτιμίαν;». Ἐνταῦθα οὐ τὸ αὐτεξού-
30 σιον ἀναιρῶν τοῦτο λέγει, ἀλλὰ δεικνὺς μέχρι πόσου δεῖ πείθεσθαι τῷ Θεῷ. Εἰς γὰρ τὸ τὸν Θεὸν ἀπαιτεῖν εὐθύνας, οὐδὲ μᾶλλον τοῦ πηλοῦ διακεῖσθαι δεῖ. Οὐ γὰρ δὴ μόνον ἀντιλέγειν οὐ χρή, οὐδὲ ζητεῖν, ἀλλ' οὐδὲ φθέγγεσθαι ὄλωσ, οὐδὲ ἐννοεῖν, ἀλλ' εἰκέναι

λέγεις στό Θεό». Καί κάνει αὐτό, γιά νά σταματήσει τήν ἄκαιρη περιέργειά του καί τή μεγάλη πολυπραγμοσύνη του, γιά νά τοῦ βά-λει χαλινάρι, καί γιά νά μᾶς διδάξει νά γνωρίσουμε τί εἶναι ὁ Θεός, τί εἶναι ὁ ἄνθρωπος, πῶς εἶναι ἀκατάληπτη ἡ πρόνοιά του, πῶς εἶναι ἀνώτερη ἀπό τό λογικό μας, καί πῶς πρέπει ὄλα νά ὑπακοῦν σ' αὐτόν, ὥστε, ὅταν ἀποδείξει αὐτό στόν ἀκροατή καί σταματήσῃ καί μαλακώσῃ τή διάθεσή του, τότε, προσθέτοντας μέ πολλή εὐκολία τή λύση, νά τοῦ κάμῃ εὐπρόσδεκτο τό λεγόμενο.

Καί δέ λέγει, ὅτι εἶναι ἀδύνατο νά λύνουμε αὐτά, ἀλλ' ὅτι εἶναι παράνομο νά ἐρευνοῦμε τά παρόμοια. Γιατί πρέπει νά πιστεύουμε σ' αὐτά πού κάνει ὁ Θεός, ὄχι νά τά περιεργαζόμαστε, καί ἂν ἀκόμη ἀγνοοῦμε τήν αἰτία τους. Γι' αὐτό λέγει, «ποιός εἶσαι ἐσύ πού ἀντιλέγεις στό Θεό». Εἶδες πῶς ἐξευτέλισε, πῶς μείωσε τήν ἀλαζονεία; «Ἐσύ ποιός εἶσαι»; Συμμετέχεις στήν ἐξουσία; μήπως διορίσθηκες δικαστής τοῦ Θεοῦ; Γιατί σέ σύγκριση μ' ἐκεῖνον δέν μπορεῖς νά εἶσαι κάτι, ὄχι αὐτό ἢ ἐκεῖνο, ἀλλά δέν εἶσαι οὔτε κἂν κάτι. Γιατί ἀπό τό νά πεῖ, τίποτε δέν εἶσαι, εἶναι πολύ πῖο μηδαμινό τό νά πεῖ, ποιός εἶσαι. Ἄλλωστε ἀποδεικνύει περισσότερη τήν ἀγανάκτηση μέ τήν ἐρώτηση. Καί δέν εἶπε, 'ἐσύ ποιός εἶσαι πού ἀπαντᾷς στό Θεό;', ἀλλ' «ὁ ἀνταποκρινόμενος», δηλαδή, ἐσύ πού ἀντιλέγεις, πού ἐναντιώνεσαι. Γιατί τό νά πεῖ, ὅτι ἔτσι ἔπρεπε, καί ὄχι ἔτσι, εἶναι γνώρισμα ἐκεῖνου πού ἀντιλέγει. Εἶδες πῶς φοβέρισε, πῶς προκάλεσε κατάπληξη, πῶς ἔκαμε νά τρέμουν περισσότερο παρά νά ἐρευνοῦν καί νά περιεργάζονται; Αὐτό εἶναι γνώρισμα τοῦ ἄριστου διδασκάλου, τό νά μήν ἀκολουθεῖ παντοῦ τήν ἐπιθυμία τῶν μαθητῶν, ἀλλά νά τούς ὀδηγεῖ στή δική του θέληση, καί ἀφοῦ ξεριζώσῃ τά ἀγκάθια, τότε νά ρίχνῃ τά σπέρματα, καί νά μήν ἀπαντᾷ παντοῦ ἀμέσως στίς ἐρωτήσεις.

7. «Μήπως θά πεῖ τό πῆλινο ἀγγεῖο στόν πλάστη του, γιατί μέ ἐπλασες ἔτσι; Ἡ δέν μπορεῖ ὁ ἀγγειοπλάστης, ἀπό τήν ἴδια μάζα νά κάνει ἕνα ἀγγεῖο γιά σπουδαία χρήση καί ἄλλο γιά ἀσήμαντη». Ἐδῶ δέν τό λέγει αὐτό γιά νά ἀναιρέσῃ τό αὐτεξούσιο, ἀλλά γιά νά δείξῃ μέχρι πόσο πρέπει νά ὑπακοῦμε στό Θεό. Ὅταν λοιπόν ἀπαιτοῦμε εὐθύνες ἀπό τό Θεό, ὅπωςδήποτε δέν φερόμαστε καθόλου καλύτερα ἀπό τόν πηλό. Γιατί ὄχι μόνο δέν πρέπει νά ἀντιλέγουμε, οὔτε νά ζητοῦμε εὐθύνες, ἀλλ' οὔτε κἂν νά μιλοῦμε, οὔτε νά σκε-

ἐκείνω τῷ ἀψύχῳ, καὶ ταῖς χερσὶν ἐπομένῳ τοῦ κεραμέως, καὶ
 περιαιγομένῳ ὅπουπερ ἂν ἐκεῖνος ἐθέλῃ. Εἰς τοῦτο γὰρ μόνον τὸ
 ὑπόδειγμα ἔλαβεν, οὐκ εἰς τὴν τῆς πολιτείας ἐπίδειξιν, ἀλλ' εἰς τὴν
 ἐπιτεταμένην ὑπακοὴν καὶ σιγὴν. Καὶ τοῦτο πανταχοῦ δεῖ παρατη-
 5 ρεῖν, ὅτι τὰ ὑποδείγματα οὐ πάντα καθόλου δεῖ λαμβάνειν, ἀλλὰ τὸ
 χρήσιμον αὐτῶν ἐκλεξεμένους, καὶ εἰς ὅπερ παρείληπται, τὸ λοι-
 πὸν ἅπαν ἔαν. Ὡσπερ οὖν ὅταν λέγῃ, «Ἀναπεσὼν ἐκοιμήθη ὡς
 λέων», τὸ ἄμαχον καὶ φοβερὸν ἐκλαμβάνομεν, οὐ τὸ θηριῶδες,
 οὐδὲ ἄλλο τι τῶν τῷ λέοντι προσόντων· καὶ πάλιν ὅταν λέγῃ,
 10 «ἀπαντήσομαι αὐτοῖς, ὡς ἄρκτος ἀπορουμένη», τὸ τιμωρητικόν·
 καὶ ὅταν λέγῃ, «ὁ Θεὸς ἡμῶν πῦρ καταναλίσκων», τὸ δαπανητικόν
 τὸ ἐκ τῆς κολάσεως· οὕτω καὶ ἐνταῦθα τὸν πηλὸν καὶ τὸν κεραμέα
 καὶ τὰ σκεύη ἐκλαμβάνειν ἀνάγκη.

Καὶ ὅταν δὲ ἐπάγῃ καὶ λέγῃ, «ἢ οὐκ ἔχει ἐξουσίαν ὁ κερα-
 15 μεὺς τοῦ πηλοῦ ἐκ τοῦ αὐτοῦ φυράματος ποιῆσαι, ὃ μὲν εἰς τιμῆν
 σκεῦος, ὃ δὲ εἰς ἀτιμίαν;», μὴ εἰς δημιουργίας λόγον νόμιζε ταῦτα
 εἰρηῆσθαι τῷ Παύλῳ, μηδὲ εἰς γνώμης ἀνάγκην, ἀλλ' εἰς οἰκονο-
 μιῶν ἐξουσίαν καὶ διαφοράν. Εἰ γὰρ μὴ οὕτως ἐκλάβοιμεν, πολλὰ
 τὰ ἄτοπα ἔψεται. Καὶ γὰρ εἰ περὶ γνώμης ἐνταῦθα ὁ λόγος, καὶ τῶν
 20 ἀγαθῶν καὶ τῶν οὐ τοιούτων, ἔσται αὐτὸς δημιουργὸς τούτων, καὶ
 ὁ ἄνθρωπος πάσης αἰτίας ἐκτός. Φανεῖται δὲ καὶ ὁ Παῦλος οὕτως
 αὐτὸς ἑαυτῷ μαχόμενος ὁ πανταχοῦ τὴν προαίρεσιν στεφανῶν.
 Οὐδὲν τοίνυν ἐνταῦθα ἕτερον κατασκευάσαι βούλεται, ἢ τὸ πείσαι
 τὸν ἀκροατὴν μεθ' ὑπερβολῆς ἀπάσης εἰκεῖν τῷ Θεῷ, καὶ μηδενὸς
 25 μηδέποτε ἀπειτεῖν εὐθύνας αὐτόν. Καθάπερ γὰρ ὁ κεραμεὺς, φησὶν,
 ἐκ τοῦ αὐτοῦ φυράματος ἢ βούλεται ποιεῖ, καὶ οὐδεὶς ὁ ἀντιλέγων,
 οὕτω καὶ τὸν Θεὸν ἐκ τοῦ αὐτοῦ γένους τῶν ἀνθρώπων τοὺς μὲν
 κολάζοντα, τοὺς δὲ τιμῶντα μὴ περιεργάζου, μηδὲ πολυπραγμόνει,
 ἀλλὰ προσκύνει μόνον, καὶ μιμοῦ τὸν πηλόν· καὶ καθάπερ ἐκεῖνος
 30 ἔπεται ταῖς χερσὶ τοῦ κεραμέως, οὕτω καὶ σὺ τῇ γνώμῃ τοῦ ταῦτα

13. Ἀριθμ. 24, 9.

14. Ὡσηέ 13, 8.

15. Δευτ. 4, 24.

πτόμαστε, ἀλλά νά ὁμοιάζουμε μ' ἐκεῖνο τό ἄψυχο, πού ὑπακούει στά χέρια τοῦ ἀγγειοπλάστη καί μεταφέρεται ὅπου ἐκεῖνος θέλει. Γιατί γι' αὐτό μόνο ἀνέφερε τό παράδειγμα, ὄχι γιά τήν ἐπίδειξη τῆς συμπεριφορᾶς, ἀλλά γιά τήν ἀπεριόριστη ὑπακοή καί σιγή. Καί παντοῦ αὐτό πρέπει νά προσέχουμε, ὅτι δηλαδή τά παραδείγματα δέν πρέπει νά τά λαμβάνουμε στό σύνολό τους, ἀλλ', ἀφοῦ διαλέξουμε τό χρήσιμο στοιχεῖο τους, καί αὐτό γιά τό ὁποῖο χρησιμοποιήθηκαν, ἄς ἀφήνουμε ὄλο τό ὑπόλοιπο. Ὅπως ἀκριβῶς λοιπόν ὅταν λέγει, «ἀφοῦ ξάπλωσε, κοιμήθηκε σάν λιοντάρι»¹³, ἐννοοῦμε τό ἀκαταμάχητο καί τό φοβερό, ὄχι τή θηριωδία, οὔτε κάποια ἄλλη ἀπό τίς ιδιότητες τοῦ λιονταριοῦ· καί πάλι ὅταν λέγει, «θά ὀρμήσω ἐναντίον τους σάν ἀρκούδα ἀγριεμένη ἀπό τήν πείνα»¹⁴, ἐννοοῦμε τήν ἐπιθυμία τῆς ἐκδικήσεως, καί ὅταν λέγει, «ὁ Θεός μας εἶναι φωτιά πού ἐξαφανίζει»¹⁵, ἐννοοῦμε τήν καταστροφικότητα ἀπό τήν κόλαση, ἔτσι καί ἐδῶ πρέπει νά ἐννοοῦμε τόν πηλό, τόν ἀγγειοπλάστη καί τά ἀγγεῖα.

Καί ὅταν ὅμως προσθέτει καί λέγει, «ἢ δέν μπορεῖ ὁ ἀγγειοπλάστης νά κάνει ὅ,τι θέλει μέ τόν πηλό καί ἀπό τήν ἴδια μάζα νά κάνει ἕνα ἀγγεῖο γιά σπουδαία χρήση καί ἄλλο γιά ἀσήμαντη», νά μή νομίζεις πώς τά εἶπε αὐτά ὁ Παῦλος γιά τή δημιουργία, οὔτε γιά τήν ἀνάγκη τῆς διαθέσεως, ἀλλά γιά τήν ἐξουσία καί τή διαφορὰ τῆς οἰκονομίας τῶν πραγμάτων. Γιατί ἂν δέν τά λαμβάνουμε ἔτσι, θ' ἀκολουθήσουν πολλά ἄτοπα. Πραγματικά λοιπόν ἂν ὁ λόγος ἐδῶ εἶναι γιά τή διάθεση, καί γιά τά ἀγαθά καί τά κακά, θά εἶναι ὁ Θεός δημιουργός τους, καί ὁ ἄνθρωπος ἔξω ἀπό κάθε αἰτία. Θά φανεῖ ὅμως καί ὁ Παῦλος ἔτσι πώς μάχεται ὁ ἴδιος τόν ἑαυτό του, αὐτός πού βραβεύει παντοῦ τήν προαίρεση. Ἐδῶ λοιπόν τίποτε ἄλλο δέ θέλει ν' ἀποδείξει, παρά τό νά πείσει τόν ἀκροατή μέ κάθε ὑπερβολή νά ὑποχωρεῖ στό Θεό καί γιά τίποτε ποτέ νά μή ζητάει εὐθύνες ἀπ' αὐτόν. Γιατί, ὅπως ἀκριβῶς ὁ ἀγγειοπλάστης, λέγει, ἀπό τήν ἴδια μάζα κάνει ἐκεῖνα πού θέλει καί κανεῖς δέν ἀντιλέγει, ἔτσι καί τό Θεό, ὁ ὁποῖος ἀπό τό ἴδιο γένος τῶν ἀνθρώπων ἄλλους τιμωρεῖ καί ἄλλους τιμάει, νά μήν τόν περιεργάζεσαι, οὔτε νά τόν πολυεξετάζεις, ἀλλά νά τόν προσκυνεῖς μόνο καί νά μιμεῖσαι τόν πηλό· καί ὅπως ἀκριβῶς αὐτός ὑπακούει στά χέρια τοῦ ἀγγειοπλάστη, ἔτσι καί ἐσύ νά ὑπακοῦς στή γνώμη ἐκείνου πού οἰκονομεῖ αὐτά. Γιατί

οἰκονομοῦντος. Οὐδὲν γὰρ ἀπλῶς, οὐδὲ ὡς ἔτυχεν, ἐργάζεται, κἄν αὐτὸς ἀγνοῆς τὸ τῆς σοφίας ἀπόρρητον.

Σὺ δὲ ἐκείνῳ μὲν συγχωρεῖς ἐκ τοῦ αὐτοῦ φυράματος διάφορα ποιεῖν, καὶ οὐκ ἐγκαλεῖς, τοῦτον δὲ εὐθύνας ἀπαιτεῖς τῶν κολάσεων καὶ τῶν τιμῶν, καὶ οὐ παραχωρεῖς αὐτῷ εἰδέναι, τίς μὲν ἄξιος, τίς δὲ οὐ τοιοῦτος, ἀλλ' ἐπειδήπερ τὸ αὐτὸ φύραμα τῆς οὐσίας ἐστί, καὶ τὰς αὐτὰς προαιρέσεις ἀξιοῖς εἶναι. Καὶ πόσης ταῦτα παραπληξίας; Καίτοιγε οὐδὲ ἐπὶ τοῦ κεραμέως ἐκ τοῦ φυράματος τὸ ἀτιμον καὶ τὸ ἐντιμον, ἀλλ' ἀπὸ τῆς χρήσεως τῶν μεταχειριζομένων, ὡσπερ οὖν καὶ ἐνταῦθα ἀπὸ τῆς προαιρέσεως. Πλήν, ὅπερ ἔφθην εἰπὼν, εἰς ἓν τοῦτο λαμβάνειν δεῖ μόνον τὸ ὑπόδειγμα, τὸ μὴ δεῖν ἀντιλέγειν τῷ Θεῷ, ἀλλὰ παραχωρεῖν αὐτοῦ τῷ ἀκαταλήπτῳ τῆς προνοίας. Καὶ γὰρ τὰ παραδείγματα μείζοντα εἶναι δεῖ τῶν προκειμένων, καὶ ὑπὲρ ὧν εἰς μέσον ἄγεται, ὥστε μᾶλλον ἐνάγειν 15 τὸν ἀκροατὴν· ἐπεὶ εἰ μὴ μείζω εἶη, καὶ πλείονα ἔχοι τὴν ὑπερβολὴν, οὐκ ἂν ὡς χρὴ καθικέσθαι δυνηθεῖη, καὶ ἐντρέψαι τὸν ἀντιλέγοντα.

8. Τὴν μὲν οὖν ἀκαιρον αὐτῶν φιλονεικίαν οὕτως ἐπεστόμισε μετὰ τῆς προσηκούσης ὑπερβολῆς, ἐπάγει δὲ λοιπὸν καὶ τὴν λύσιν. 20 Τίς οὖν ἡ λύσις; «Εἰ δὲ θέλων ὁ Θεὸς ἐνδείξασθαι τὴν ὀργὴν, καὶ γνωρίσαι τὸ δυνατόν αὐτοῦ, ἤνεγκεν ἐν πολλῇ μακροθυμίᾳ σκευὴ ὀργῆς κατηρτισμένα εἰς ἀπώλειαν· καὶ ἵνα γνωρίσῃ τὸν πλοῦτον τῆς δόξης αὐτοῦ ἐπὶ σκευὴ ἐλέους, ἃ προητοίμασεν εἰς δόξαν· οὗς καὶ ἐκάλεσεν ἡμᾶς, οὐ μόνον ἐξ Ἰουδαίων, ἀλλὰ καὶ ἐξ ἐθνῶν». 25 Ὁ δὲ λέγει, τοιοῦτόν ἐστι· σκεῦος ὀργῆς ἦν ὁ Φαραὼ· τουτέστιν, ἄνθρωπος τοῦ Θεοῦ τὴν ὀργὴν ἀνάπτων διὰ τῆς οἰκείας σκληρότητος· πολλῆς γὰρ ἀπολαύσας μακροθυμίας, οὐκ ἐγένετο βελτίων, ἀλλ' ἀδιόρθωτος ἔμεινε. Διὸ οὐδὲ σκεῦος ὀργῆς αὐτὸν ἐκάλεσε μόνον, ἀλλὰ καί, «κατηρτισμένον εἰς ἀπώλειαν»· τουτέστιν, ἀπηρτι- 30 σμένον, οἴκοθεν μέντοι καὶ παρ' ἑαυτοῦ. Οὔτε γὰρ ὁ Θεὸς ἐνέλιπέ

τίποτε δέν κάνει χωρίς λόγο, οὔτε τυχαῖα, ἔστω καί ἂν ἐσύ δέ γνωρίζεις τό ἀπόρρητο τῆς σοφίας του.

Καί σύ βέβαια ἀφήνεις ἐκεῖνον νά κάνει ἀπό τήν ἴδια μάζα διάφορα ἀγγεῖα καί δέν τόν κατηγορεῖς, ἐνῶ ἀπ' αὐτόν ἀπαιτεῖς εὐθύνες γιά τίς τιμωρίες καί τίς τιμές, καί δέν ἐπιτρέπεις σ' αὐτόν νά γνωρίζει, ποιός εἶναι ἄξιος καί ποιός εἶναι ἀνάξιος, ἀλλ' ἐπειδή ἡ ἴδια μάζα εἶναι ἀπό τήν ἴδια οὐσία, ἔχεις τήν ἀξίωση καί οἱ προαιρέσεις νά εἶναι ἴδιες. Καί πόσο μεγάλης παραφροσύνης γνῶρισμα δέν εἶναι αὐτά; Μολονότι βέβαια οὔτε στήν περίπτωση τοῦ ἀγγειοπλάστη τό μηδαμινό καί τό σπουδαῖο ὀφείλεται στή μάζα, ἀλλ' ἐξαρτᾶται ἀπό τή χρήση ἐκεῖνων πού μεταχειρίζονται αὐτά, ὅπως ἀκριβῶς λοιπόν καί ἐδῶ ἐξαρτᾶται ἀπό τήν προαίρεση. Πλήν ὁμως, ὅπως προανέφερα, μέ αὐτή μόνο τήν ἔννοια πρέπει νά λαμβάνουμε τό παράδειγμα αὐτό, ὅτι δηλαδή δέν πρέπει νά ἀντιλέγουμε στό Θεό, ἀλλά νά ὑποχωροῦμε μπροστά στό ἀκατάληπτο τῆς πρόνοιάς του. Καθόσον τά παραδείγματα πρέπει νά εἶναι μεγαλύτερα ἀπό τά ζητήματα αὐτά καί γιά χάρη ἐκεῖνων πού ἀναφέρονται, ὥστε νά προτρέπουν περισσότερο τόν ἀκροατή· γιατί ἂν δέν ἦταν μεγαλύτερα καί δέν εἶχαν περισσότερη τήν ὑπεροχή, δέ θά ἦταν δυνατό νά πλησιάσουν ὅπως πρέπει καί νά ἐλέγξουν ἐκεῖνον πού ἀντιλέγει.

8. Ἔτσι λοιπόν ἀποστόμωσε τήν ἄκαιρη φιλονεικία τους μέ τήν πρέπουσα ὑπερβολή. Στή συνέχεια ὁμως προσθέτει καί τή λύση. Ποιά λοιπόν εἶναι ἡ λύση; «Ἐάν ὁμως ὁ Θεός, θέλοντας νά δείξει τήν ὀργή του καί νά κάνει γνωστή τή δύναμή του, ἀνέχθηκε μέ πολλή μακροθυμία σκεύη ὀργῆς παρασκευασμένα γιά καταστροφή, καί γιά νά κάνει γνωστό τόν πλοῦτο τῆς δόξας του, σέ σκεύη ἐλέους, πού προετοίμασε γιά τή δόξα αὐτή, τούς ὁποίους, δηλαδή ἐμᾶς, καί κάλεσε ὄχι μόνο ἀπό τούς Ἰουδαίους, ἀλλά καί ἀπό τούς ἐθνικούς». Αὐτό πού λέγει σημαίνει τό ἐξῆς· σκεῦος ὀργῆς ἦταν ὁ Φαραώ, δηλαδή ὁ ἄνθρωπος πού μέ τή δική του σκληρότητα ἐξάπτει τήν ὀργή τοῦ Θεοῦ. Γιατί, παρ' ὄλο πού ἀπόλαυσε πολλή μακροθυμία, δέν ἔγινε καλύτερος, ἀλλά παρέμεινε ἀδιόρθωτος. Γι' αὐτό δέν τόν ὀνόμασε μόνο σκεῦος ὀργῆς, ἀλλά καί, «καταρτισμένο γιά καταστροφή», δηλαδή, παρασκευασμένο, ἀπό μόνο του βέβαια καί ἀπό τόν ἑαυτό του. Γιατί οὔτε ὁ Θεός παρέλειψε κάτι ἀπό τά κατάλληλα γιά τή διόρθωσή του, οὔτε ὁ ἴδιος παρέλειψε κάτι ἀπό ἐκεῖνα πού

τι τῶν εἰς τὴν διόρθωσιν ἠκόντων τὴν ἐκεῖνου, οὔτε αὐτὸς ἐνέλιπέ τι τῶν ἀπολλύντων αὐτόν, καὶ πάσης ἀποστερούντων συγγνώμης.

Ἄλλ' ὁμοῦ καὶ ταῦτα εἰδὼς ὁ Θεός, «ἤνεγκεν ἐν πολλῇ μακροθυμίᾳ», βουλόμενος αὐτὸν εἰς μετάνοιαν ἀγαγεῖν· εἰ γὰρ μὴ τοῦτο ἤθελεν, οὐδ' ἂν ἐμακροθύμησεν. Ἐπειδὴ δὲ οὐκ ἠθέλησεν εἰς μετάνοιαν τῇ μακροθυμίᾳ χρήσασθαι, ἀλλ' ἀπήρτισεν ἑαυτὸν εἰς ὀργήν, ἐχρήσατο αὐτῷ εἰς τὴν ἑτέρων διόρθωσιν, διὰ τῆς εἰς ἐκεῖνον κολάσεως ἑτέρους σπουδαιοτέρους ποιῶν, καὶ τὴν δύναμιν αὐτοῦ ταύτῃ δεικνύς. Ὅτι γὰρ οὐ βούλεται ὁ Θεὸς οὕτως αὐτοῦ γνωρίζεσθαι τὸ δυνατόν, ἀλλ' ἑτέρως δι' ὧν εὐεργετεῖ, δι' ὧν εὖ ποιεῖ, καὶ τοῦτο διὰ πάντων ἐδήλωσεν ἄνωθεν. Εἰ γὰρ Παῦλος οὐχ οὕτω βούλεται φαίνεσθαι δυνατός, «οὐ γὰρ ἵνα ἡμεῖς δόκιμοι φανώμεν», φησὶν, «ἀλλ' ἵνα ὑμεῖς τὸ καλὸν ποιῆτε», πολλῶ μᾶλλον ὁ Θεός. Ἄλλ' ἐπειδὴ ἐμακροθύμησε μὲν, ἵνα εἰς μετάνοιαν ἀγάγῃ, οὐ μετενόησε δὲ ἐκεῖνος, ἤνεγκεν αὐτὸν ἐπὶ πολὺν χρόνον, ὁμοῦ μὲν τὴν αὐτοῦ χρησιότητα ἐπιδεικνύμενος, ὁμοῦ δὲ καὶ τὴν δύναμιν εἰ μὴ βουληθείη τι κερδαῖναι ἐκεῖνος ἀπὸ τῆς πολλῆς ταύτης μακροθυμίας. Ὡσπερ οὖν τοῦτον ἀδιόρθωτον μείναντα κολάσας ἔδειξεν αὐτοῦ τὴν δύναμιν, οὕτω τοὺς πολλὰ ἁμαρτήσαντας καὶ μετανοήσαντας ἐλέησας, ἐδήλωσεν αὐτοῦ τὴν φιλανθρωπίαν.

Ἄλλ' οὐκ εἶπε τὴν φιλανθρωπίαν, ἀλλὰ τὴν δόξαν, δεικνύς ὅτι τοῦτο μάλιστα δόξα Θεοῦ, καὶ τοῦτο πρὸ τῶν ἄλλων ἀπάντων ἐσπούδακεν. Ὅταν δὲ λέγῃ, «ἃ προητοιμάσεν εἰς δόξαν», οὐ τοῦ Θεοῦ τὸ πᾶν εἶναι φησὶν· ἐπεὶ εἰ τοῦτο ἦν, οὐδὲν ἐκώλυεν ἅπαντας σώζεσθαι· ἀλλὰ πάλιν αὐτοῦ τὴν πρόγνωσιν δείκνυσι, καὶ τὸ μέσον Ἰουδαίων καὶ ἐθνῶν ἀναιρεῖ. Καὶ οὐ μικρὰν καὶ ἐντεῦθεν τῷ λόγῳ κατασκευάζει πάλιν ἀπολογίαν. Οὐδὲ γὰρ μόνον ἐπὶ τῶν Ἰουδαίων οἱ μὲν ἀπώλοντο, οἱ δὲ ἐσώθησαν, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῶν ἐθνῶν τοῦτο γέγονε. Διόπερ οὐ λέγει τὰ ἔθνη πάντα, ἀλλ' «ἐξ ἐθνῶν»· οὐδέ, Ἰουδαίους πάντα, ἀλλά, «τοὺς ἐξ Ἰουδαίων». Ὡσπερ οὖν ὁ Φαραὼ σκεῦος ὀργῆς γέγονεν ἀπὸ τῆς οἰκείας ἀγνωμοσύνης. Εἰ γὰρ

ὀδηγοῦσαν αὐτόν στήν καταστροφή καί τοῦ στεροῦσαν κάθε συγγνώμη.

Ἄλλ' ὅμως καί αὐτά ἂν καί τά γνώριζε ὁ Θεός, «τόν ἀνέχθηκε μέ πολλή μακροθυμία», ἐπειδή ἤθελε νά τόν ὀδηγήσει σέ μετάνοια· γιατί, ἂν δέν ἤθελε αὐτό, οὔτε θά μακροθυμοῦσε. Ἐπειδή ὅμως δέ θέλησε νά χρησιμοποιοῦσιν τή μακροθυμία γιά μετάνοια, ἀλλά παρασκεύασε τόν ἑαυτό του γιά ὀργή, χρησιμοποίησε αὐτόν γιά τή διόρθωση τῶν ἄλλων, κάνοντας μέ τήν τιμωρία του πιά ἀγαθοῦς ἄλλους καί δείχνοντας ἔτσι τή δική του δύναμη. Ὅτι βέβαια ὁ Θεός δέ θέλει νά γίνεται ἔτσι γνωστή ἡ δύναμή του, ἀλλά διαφορετικά μέ τίς εὐεργεσίες καί τίς ἀγαθοεργίες του, καί αὐτό τό δήλωσε μέ ὅλα ἀπό τήν ἀρχή. Γιατί, ἂν ὁ Παῦλος δέ θέλει νά φαίνεται ἔτσι δυνατός, γιατί λέγει, «ὄχι λοιπόν γιά νά φανοῦμε ἐμεῖς δόκιμοι, ἀλλά γιά νά κάνετε ἐσεῖς τό καλό»¹⁶, πολύ περισσότερο δέ θέλει ὁ Θεός. Ἄλλ' ἐπειδή μακροθύμησε, ὥστε νά τόν ὀδηγήσει σέ μετάνοια, δέ μετανόησε ὅμως ἐκεῖνος, τόν ἀνέχθηκε γιά πολύ χρόνο, φανερώνοντας μαζί καί τή δική του ἀγαθότητα καί δύναμη, ἂν καί δέν ἤθελε ἐκεῖνος νά κερδίσει κάτι ἀπό τήν πολλή αὐτή μακροθυμία. Ὅπως ἀκριβῶς λοιπόν ἔδειξε τή δύναμή του τιμωρώντας αὐτόν, ἐπειδή παρέμεινε ἀδιόρθωτος, ἔτσι φανέρωσε τή φιλανθρωπία του ἐλεώντας ἐκείνους πού ἔκαμαν πολλές ἁμαρτίες καί μετανόησαν.

Ἄλλ' ὅμως δέν εἶπε 'τή φιλανθρωπία', ἀλλά «τή δόξα», γιά νά δείξει πῶς αὐτό ἰδιαίτερα εἶναι δόξα τοῦ Θεοῦ, καί γι' αὐτό ἔχει φροντίσει πρὶν ἀπ' ὅλα τά ἄλλα. Ὅταν ὅμως λέγει, «τά ὁποῖα προετοίμασε γιά τή δόξα», δέν ἐννοεῖ πῶς τά πάντα ἐξαρτῶνται ἀπό τό Θεό, γιατί ἂν συνέβαινε αὐτό, τίποτε δέν θά ἐμπόδιζε νά σώζονται ὅλοι, ἀλλά πάλι δείχνει τήν πρόγνωσή του, καί καταργεῖ τή διαφορά Ἰουδαίων καί ἐθνικῶν. Καί μεγάλη πάλι ἀπολογία δημιουργεῖ καί ἀπό ἐδῶ. Γιατί ὄχι μόνο ἀπό τούς Ἰουδαίους ἄλλοι καταστράφηκαν καί ἄλλοι σώθηκαν, ἀλλά καί στούς ἐθνικούς συνέβηκε αὐτό. Γι' αὐτό ἀκριβῶς δέ λέγει ὅλους τούς ἐθνικούς, ἀλλά, «ἀπό τούς ἐθνικούς», οὔτε, ὅλους τούς Ἰουδαίους, ἀλλά, «ἀπό τούς Ἰουδαίους». Ὅπως ἀκριβῶς λοιπόν ὁ Φαραὼ ἔγινε σκεῦος ὀργῆς ἀπό τή δική του παρανομία, ἔτσι καί αὐτοί ἔγιναν σκεῦη ἐλέους ἀπό τή δική τους εὐγνωμοσύνη. Γιατί, ἂν καί τό περισσότερο ἀνήκει στό Θεό, ἀλλ' ὅμως καί αὐτοί πρόσφεραν κάτι μικρό. Γι' αὐτό δέν εἶπε,

καὶ τὸ πλεον ἐστὶ τοῦ Θεοῦ, ἀλλ' ὁμως καὶ αὐτοὶ τι μικρὸν εἰσήνεγκαν. Διὸ οὐδὲ εἶπε, σκευὴ κατορθωμάτων, οὐδέ, σκευὴ παρρησίας, ἀλλά, «σκευὴ ἐλέους», δεικνὺς ὅτι τὸ πᾶν ἐστὶ τοῦ Θεοῦ. Καὶ γὰρ τό, «οὐ τοῦ θέλοντος οὐδὲ τοῦ τρέχοντος», εἰ καὶ ἐν τάξει ἀντι-
5 θέσεως εἴρηται, ἀλλ' ὁμως καὶ παρὰ τοῦ Παύλου λεγόμενον, ἀπορίαν οὐδεμίαν φέρει.

Ὅταν γὰρ εἶπη, «οὐ τοῦ θέλοντος οὐδὲ τοῦ τρέχοντος», οὐ τὴν ἐξουσίαν ἀναιρεῖ, ἀλλὰ δείκνυσιν, ὅτι οὐ τὸ πᾶν αὐτοῦ ἐστὶν, ἀλλὰ δεῖται τῆς ἀνωθεν χάριτος. Ἔδει μὲν γὰρ καὶ θέλειν καὶ τρέ-
10 χεῖν· θαρρεῖν δὲ μὴ τοῖς οἰκείοις πόνοις, ἀλλὰ τῇ τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπία. Ὅπερ καὶ ἀλλαχοῦ ἔλεγεν· «οὐκ ἐγὼ δέ, ἀλλ' ἡ χάρις ἢ σὺν ἐμοί». Καὶ καλῶς εἶπεν, «ἂ προητοίμασεν εἰς δόξαν». Ἐπειδὴ γὰρ τοῦτο ὠνείδιζον, ὅτι χάριτι ἐσώθησαν, καὶ καταισχύνειν αὐτοὺς ἐνόμιζον, ἐκ πολλῆς τῆς περιουσίας ταύτην ἀναιρεῖ τὴν ὑπό-
15 νοιαν. Εἰ γὰρ τῷ Θεῷ δόξαν τὸ πρᾶγμα ἤνεγκε, πολλῶ μᾶλλον ἐκείνοις, δι' ὧν καὶ ὁ Θεὸς ἐδοξάσθη. Σκόπει δὲ αὐτοῦ εὐγνωμοσύνην καὶ σοφίαν ἄφατον. Δυνάμενος γὰρ μὴ τὸν Φαραὼ παρενεγκεῖν εἰς τὸν περὶ τῶν κολαζομένων λόγον, ἀλλ' ἐξ Ἰουδαίων τοὺς ἡμαρτηκότας, καὶ σαφέστερον μᾶλλον ποιῆσαι τὸν λόγον, καὶ δεῖ-
20 ξαι ὅτι ἔνθα οἱ αὐτοὶ πατέρες, ἔνθα τὰ αὐτὰ ἁμαρτήματα, οἱ μὲν ἀπώλοντο, οἱ δὲ ἠλεήθησαν, καὶ πεῖσαι μηκέτι διαπορεῖν, εἰ καὶ ἐξ ἐθνῶν τινες ἐσώθησαν, Ἰουδαίων ἀπολομένων· ἵνα μὴ ποιήσῃ τὸν λόγον φορτικόν, τὴν μὲν τῆς κολάσεως ἀπόδειξιν ἀπὸ τοῦ βαρβάρου παράγει, ὥστε μὴ ἀναγκασθῆναι αὐτοὺς σκευὴ ὀργῆς καλέσαι,
25 τοὺς δὲ ἐλεουμένους ἀπὸ τοῦ δήμου τῶν Ἰουδαίων παράγει.

Καίτοι γε ἰκανῶς καὶ ὑπὲρ τοῦ Θεοῦ ἀπολελόγηται, ὅτι καὶ σφόδρα αὐτὸν εἰδὼς ἀπαρτίζοντα ἑαυτὸν σκευὸς ἀπωλείας, ὁμως τὰ παρ' ἑαυτοῦ εἰσήνεγκε, τὴν ἀνοχήν, τὴν μακροθυμίαν, καὶ οὐχ ἀπλῶς μακροθυμίαν, ἀλλὰ πολλὴν μακροθυμίαν· ἀλλ' ὁμως οὐκ
30 ἠθέλησεν ἐπὶ τῶν Ἰουδαίων αὐτὸ γυμνάσαι. Πόθεν οὖν οἱ μὲν σκευὴ ὀργῆς, οἱ δὲ ἐλέους; Ἀπὸ προαιρέσεως οἰκείας. Ὁ δὲ Θεὸς σφόδρα ἀγαθὸς ὢν, ἐπ' ἀμφοτέρων τὴν αὐτὴν ἐπιδείκνυται

‘σκεύη κατορθωμάτων’, οὔτε, ‘σκεύη παρρησίας’, ἀλλά, «σκεύη ἐλέους», γιά νά δείξει ὅτι ὅλα ἀνήκουν στό Θεό. Καθόσον τό, «δέν ἐξαρτᾶται ἀπό τή θέληση ἢ τήν προσπάθεια τοῦ ἀνθρώπου», ἄν καί λέχθηκε σάν ἀντίθεση, ἀλλ’ ὅμως καί λεγόμενο ἀπό τόν Παῦλο, δέ δημιουργεῖ καμιά ἀπορία.

“Ὅταν λοιπόν λέγει, «δέν ἐξαρτᾶται ἀπό τή θέληση ἢ τήν προσπάθεια τοῦ ἀνθρώπου», δέν καταργεῖ τήν ἐξουσία, ἀλλά δείχνει πώς ὅλα δέν ἀνήκουν σ’ αὐτόν, ἀλλά χρειάζεται τή χάρη τοῦ Θεοῦ. Ἐπρεπε δηλαδή καί νά θέλει καί νά προσπαθεῖ, ὅμως νά μήν ἔχει ἐμπιστοσύνη στούς δικούς του κόπους, ἀλλά στή φιλανθρωπία τοῦ Θεοῦ. Αὐτό ἀκριβῶς καί ἄλλοῦ ἔλεγε· «ὄχι ὅμως ἐγώ, ἀλλ’ ἡ χάρη τοῦ Θεοῦ πού εἶναι μαζί μου»¹⁷. Καί καλά εἶπε, «τά ὅποια προετοίμασε γιά δόξα». Ἐπειδή λοιπόν κατηγοροῦσαν αὐτό, ὅτι δηλαδή σώθηκαν μέ τή χάρη, καί νόμιζαν ὅτι τούς ντροπιάζει αὐτό, ἀναιρεῖ τή γνώμη αὐτή μέ πολλή ἄνεση. Γιατί ἄν τό πράγμα ἔφερε δόξα στό Θεό, πολύ περισσότερο σ’ ἐκείνους, μέ τούς ὁποίους δοξάστηκε καί ὁ Θεός. Πρόσεχε ὅμως τήν εὐγνωμοσύνη καί τήν ἀνέκφραστη σοφία του. Γιατί, ἄν καί μπορούσε νά μήν ἀναφέρει τό Φαραώ στό λόγο του γι’ αὐτούς πού τιμωροῦνται, ἀλλ’ ἀπό τούς Ἰουδαίους ἐκείνους πού εἶχαν ἀμαρτήσαι, καί νά κάμει περισσότερο σαφέστερο τό λόγο, καί νά δείξει ὅτι ὅπου ὑπῆρχαν οἱ ἴδιοι πατέρες καί τά ἴδια ἀμαρτήματα, ἄλλοι καταστράφηκαν καί ἄλλοι ἐλεήθηκαν, καί νά τούς πείσει νά μήν ἔχουν πιά ἀπορίες, παρ’ ὅλο πού καί ἀπό τούς ἐθνικούς σώθηκαν μερικοί, ἐνῶ οἱ Ἰουδαῖοι καταστράφηκαν, γιά νά μήν κάμει τό λόγο ἐνοχλητικό, παρουσιάζει τήν ἀπόδειξη τῆς τιμωρίας ἀπό τό βάρβαρο, ὥστε νά μήν ἀναγκασθεῖ νά ὀνομάσει αὐτούς σκεύη ὀργῆς, ἐνῶ ἐκείνους πού ἐλεοῦνται τούς παρουσιάζει ἀπό τόν Ἰουδαϊκό λαό.

“Ἄν καί βέβαια ἀπολογήθηκε ἀρκετά ὑποστηρίζοντας καί τό Θεό, γιατί, ἄν καί γνώριζε πάρα πολύ καλά, ὅτι αὐτός παρασκευάζει τόν ἑαυτό του γιά σκεῦος καταστροφῆς, ὅμως πρόσφερε τά δικά του, τήν ἀνοχή, τή μακροθυμία, καί ὄχι ἀπλῶς μακροθυμία, ἀλλά πολλή μακροθυμία, ἀλλ’ ὅμως δέ θέλησε ν’ ἀναφέρει αὐτό στούς Ἰουδαίους. Ἀπό ποῦ λοιπόν γίνονται ἄλλοι σκεύη ὀργῆς, καί ἄλλοι σκεύη ἐλέους; Ἀπό τή δική τους προαίρεση. Ὁ Θεός ὅμως, ἐπειδή εἶναι πάρα πολύ ἀγαθός, δείχνει καί στούς δύο τήν ἴδια ἀγαθότητα.

χρησιότητα. Καὶ γὰρ οὐχὶ τοὺς σωζομένους ἠλέησε μόνον, ἀλλὰ καὶ τὸν Φαραῶ, τό γε αὐτοῦ μέρος· τῆς γὰρ αὐτῆς μακροθυμίας καὶ ἐκεῖνοι καὶ οὗτος ἀπήλαυσαν. Εἰ δὲ μὴ ἐσώθη, παρὰ τὴν αὐτοῦ γνώμην τὸ πᾶν· ὡς τό γε εἰς τὸν Θεὸν ἦκον, οὐδὲν ἔλαττον τῶν
5 διασωθέντων ἔσχεν.

9. Ἀποδοὺς τοίνυν τὴν λύσιν τῷ ζητήματι τὴν διὰ τῶν πραγμάτων, ὥστε καὶ ἐτέρωθεν ἀξιόπιστον ποιῆσαι τὸν λόγον, καὶ τοὺς προφήτας ἐπεισάγει τὰ αὐτὰ προαναφωνοῦντας. Καὶ γὰρ Ὡσηέ, φησὶν, ἄνωθεν ταῦτα ἔγραφεν, οὕτω λέγων· «καλέσω τὸν οὐ λαόν
10 μου, λαόν μου, καὶ τὴν οὐκ ἠγαπημένην, ἠγαπημένην». Ἴνα γὰρ μὴ λέγωσιν, ὅτι παραλογίζη ἡμᾶς ταῦτα λέγων, τὸν Ὡσηὲ ἐκάλεσε μάρτυρα, βοῶντα καὶ λέγοντα, «καλέσω τὸν οὐ λαόν μου, λαόν μου». Τίς γὰρ ἦν ὁ οὐ λαός; Τὰ ἔθνη δῆλον ὅτι. Καὶ τίς ἡ οὐκ ἠγαπημένη; Τὰ αὐτὰ πάλιν. Ἄλλ' ὁμῶς ἔφησεν αὐτοὺς καὶ λαὸν καὶ
15 ἠγαπημένην καὶ υἱοὺς Θεοῦ ἔσεσθαι. «Αὐτοὶ γὰρ κληθήσονται υἱοὶ Θεοῦ ζῶντος». Εἰ δὲ λέγοιεν περὶ τῶν ἐξ Ἰουδαίων πιστευσάντων τοῦτο εἰρῆσθαι, καὶ οὕτως ὁ λόγος ἴσταται. Εἰ γὰρ ἐπὶ τῶν ἀγνωμονησάντων μετὰ πολλὰς εὐεργεσίας, καὶ ἀλλοτριωθέντων, καὶ τὸ λαὸς εἶναι ἀπολωλεκότων τῶσαύτη γέγονεν ἡ μεταβολή, τί ἐκώλυε
20 καὶ τοὺς οὐ μετὰ τὴν οἰκείωσιν ἀλλοτριωθέντας, ἀλλ' ἐξ ἀρχῆς ἀλλοτρίους ὄντας, κληθῆναι, καὶ ὑπακούσαντας τῶν αὐτῶν ἀξιωθῆναι;

Παραγαγὼν τοίνυν τὸν Ὡσηέ, οὐ τούτῳ ἀρκεῖται μόνον, ἀλλὰ καὶ τὸν Ἡσαΐαν μετ' ἐκεῖνον εἰσάγει συνωδὰ τούτῳ φθεγγόμενον. «Ἡσαΐας γὰρ κράζει», φησὶν, «ὑπὲρ τοῦ Ἰσραήλ»· τουτέστι, μετὰ παρρησίας ἀναφωνεῖ, καὶ οὐχ ὑποστέλλεται. Τί τοίνυν ἡμῖν ἐγκαλεῖτε, ὅταν ἐκεῖνοι σάλπιγγος λαμπρότερον ταῦτα προαναφωνῶσι; Τί οὖν κράζει ὁ Ἡσαΐας; «Ἐὰν ἦ ὁ ἀριθμὸς τῶν υἱῶν Ἰσραὴλ ὡς ἡ ἄμμος τῆς θαλάττης, τὸ κατάλειμμα σωθήσεται».
30 Ὁρᾶς, ὅτι καὶ ἐκεῖνος οὐχὶ πάντα λέγει σώζεσθαι, ἀλλὰ τοὺς ἀξιίους σωθῆναι; Οὐ γὰρ αἰδοῦμαι τὸ πλῆθος, φησὶν, οὐδὲ δυσωπεῖ με τὸ γένος οὕτως ἐκκεχυμένον, ἀλλ' ἐκείνους σώζω μόνον τοὺς ἀξιίους ἑαυτοὺς παρέχοντας. Καὶ οὐχ ἀπλῶς ἄμμου θαλάσσης

Γιατί δέν ἐλέησε μόνο αὐτούς πού σώζονται, ἀλλά καί τό Φαραώ, ὅσο ἐξαρτῶνταν βέβαια ἀπ' αὐτόν, ἀφοῦ ἀπόλαυσαν καί ἐκεῖνοι καί αὐτός τήν ἴδια μακροθυμία. Ἐάν ὁμως δέ σώθηκε, τό πᾶν ὀφείλεται στή δική του διάθεση, ἐφόσον δέν ἔλαβε, ὅσο ἐξαρτῶνταν ἀπό τό Θεό, τίποτε λιγότερο ἀπό ἐκείνους πού σώθηκαν.

9. Ἀφοῦ λοιπόν ἔδωσε τή λύση στό ζήτημα ἀπό τά ἴδια τά πράγματα, γιά νά κάνει καί ἀπό ἀλλοῦ ἀξιόπιστο τό λόγο, παρουσιάζει καί τούς προφήτες πού ἀπό πρὶν φωνάζουν τά ἴδια. Γιατί καί ὁ Ὠσηέ, λέγει, ἀπό τήν ἀρχή ἔγραφε αὐτά, λέγοντας τά ἐξῆς: «θά καλέσω λαό μου ἐκεῖνον πού δέν εἶναι λαός μου, καί ἀγαπημένη ἐκείνη πού δέν εἶναι ἀγαπημένη». Γιά νά μή λέγουν, ὅτι μᾶς ἐξαπατᾶς λέγοντας αὐτά, κάλεσε μάρτυρα τόν Ὠσηέ, πού φωνάζει καί λέγει, «θά ὀνομάσω λαό μου ἐκεῖνον πού δέν εἶναι λαός μου». Ποιός λοιπόν ἦταν ἐκεῖνος πού δέν ἦταν λαός του; Εἶναι φανερό πῶς ἦταν οἱ ἐθνικοί. Καί ποιὰ ἐκείνη πού δέν ἦταν ἀγαπημένη; Οἱ ἴδιοι πάλι. Ἄλλ' ὁμως τούς εἶπε αὐτούς καί λαό καί ἀγαπημένη καί ὅτι θά γίνουν τέκνα τοῦ Θεοῦ. «Γιατί αὐτοί θά ὀνομασθοῦν τέκνα τοῦ ζωντανοῦ Θεοῦ». Ἐάν ὁμως ἔλεγαν ὅτι αὐτό λέχθηκε γιά ἐκείνους πού πίστεψαν ἀπό τούς Ἰουδαίους, καί ἔτσι στέκεται ὁ λόγος. Ἐάν λοιπόν σ' ἐκείνους πού ἦταν ἀχάριστοι ὕστερα ἀπό πολλές εὐεργεσίες, καί ἀποξενώθηκαν καί εἶχαν χάσει τό δικαίωμα νά εἶναι λαός ἔγινε τόσο μεγάλη μεταβολή, τί ἐμπόδιζε νά κληθοῦν καί ἐκεῖνοι πού δέν ἀποξενώθηκαν μετά τήν οἰκείωση, ἀλλ' ἦταν ἀπό τήν ἀρχή ξένοι, καί ἀφοῦ ὑπακούσουν, νά ἀξιωθοῦν τά ἴδια;

Ἀφοῦ παρουσίασε λοιπόν τόν Ὠσηέ, δέν ἀρκεῖται μόνο σ' αὐτόν, ἀλλά μετά ἀπ' αὐτόν παρουσιάζει καί τόν Ἡσαΐα, πού μιλάει συμφωνώντας μ' αὐτόν. «Γιατί ὁ Ἡσαΐας», λέγει, «κραυγάζει γιά τούς Ἰσραηλίτες» δηλαδή, μέ παρηρησία φωνάζει καί δέν ὑποχωρεῖ. Γιατί λοιπόν μᾶς κατηγορεῖτε, ὅταν ἐκεῖνοι φωνάζουν ἀπό πρὶν αὐτά πῶς δυνατά ἀπό σάλπιγγα; Τί λοιπόν φωνάζει ὁ Ἡσαΐας; «Ἐάν εἶναι ὁ ἀριθμός τῶν ἀπογόνων τοῦ Ἰσραήλ σάν τήν ἄμμο τῆς θάλασσας, ἕνα ὑπόλοιπο θά σωθεῖ». Βλέπεις πῶς καί ἐκεῖνος δέ λέγει ὅτι θά σωθοῦν ὅλοι, ἀλλ' οἱ ἀξιοί θά σωθοῦν; Γιατί δέ σέβομαι τό πλῆθος, λέγει, οὔτε μέ συγκινεῖ τό γένος πού εἶναι τόσο διασκορπισμένο, ἀλλ' ἐκείνους σώζω μόνο πού παρουσιάζουν τούς ἑαυτούς τους ἀξίους. Καί δέν τούς ἀνέφερε τυχαῖα τήν ἄμμο τῆς θάλασσας,

έμνημόνευσεν, ἀλλ' ἀναμιμνήσκων αὐτοὺς παλαιᾶς ἐπαγγελίας, ἧς ἀναξίους ἑαυτοὺς κατέστησαν. Τί τοίνυν θορυβεῖσθε, ὡς τῆς ὑποσχέσεως διαπεσούσης, τῶν προφητῶν ἀπάντων δηλούντων, οὐ πάντας εἶναι τοὺς σωζομένους;

5 Εἶτα καὶ τὸν τρόπον τῆς σωτηρίας λέγει. Εἶδες ἀκρίβειαν προφητικὴν, καὶ σύνεσιν ἀποστολικήν, οἶαν μαρτυρίαν παρήγαγε, πῶς σφόδρα ἐπιτηδεῖαν; Οὐ γὰρ μόνον ὅτι τινές εἰσιν οἱ σωζόμενοι καὶ οὐχὶ πάντες, δείκνυσιν ἡμῖν αὐτῆ, ἀλλὰ καὶ πῶς σωθήσονται προστίθησι. Πῶς οὖν σωθήσονται; καὶ πῶς αὐτοὺς ὁ Θεὸς ἀξιώ-
10 σει τῆς εὐεργεσίας; «Λόγον συντελῶν καὶ συντέμνων», φησὶν, «ἐν δικαιοσύνῃ, ὅτι λόγον συντετμημένον ποιήσει Κύριος ἐπὶ τῆς γῆς». Ὅδε λέγει, τοιοῦτόν ἐστιν· οὐ περιόδου χρεῖα καὶ πόνων καὶ ταιπωρίας τῆς ἀπὸ τῶν ἔργων τῶν νομίμων, ἀλλὰ μετὰ πολλῆς τῆς συντομίας ἔσται ἡ σωτηρία. Τοιοῦτον γὰρ ἡ πίστις· ἐν βραχείσι
15 ρήμασιν ἔχει τὴν σωτηρίαν. «Ἐὰν γὰρ ὁμολογήσης», φησὶν, «ἐν τῷ στόματί σου Κύριον Ἰησοῦν, καὶ πιστεύσης ἐν τῇ καρδίᾳ σου, ὅτι ὁ Θεὸς αὐτὸν ἤγειρεν ἐν νεκρῶν, σωθήσῃ».

Εἶδες τί ἐστι, «λόγον συντετμημένον ποιήσει Κύριος ἐπὶ τῆς γῆς»; Καὶ τὸ δὴ θαυμαστόν, ὅτι ὁ βραχὺς οὗτος λόγος οὐ σωτηρίαν
20 μόνον, ἀλλὰ καὶ δικαιοσύνην ἐκόμισε. «Καὶ καθὼς προεῖρηκεν Ἡσαΐας, εἰ μὴ Κύριος Σαβαῶθ ἐγκατέλιπεν ἡμῖν σπέρμα, ὡς Σόδομα ἂν ἐγενήθημεν, καὶ ὡς Γόμορρα ἂν ὠμοιώθημεν». Πάλιν ἐνταῦθα ἄλλο τι δείκνυσιν, ὅτι οὐδὲ αὐτοὶ οἱ ὀλίγοι οἴκοθεν διεσώθησαν. Καὶ γὰρ καὶ οὗτοι ἀπώλοντο ἂν καὶ τὰ Σοδόμων ἔπαθον, του-
25 τέστι, πανωλεθρίαν ὑπέμειναν· καὶ γὰρ καὶ ἐκεῖνοι πρόρριζοι πάντες ἀπώλοντο, καὶ οὐδὲ τὸ τυχὸν σπέρμα αὐτῶν κατέλιπον· καὶ οὗτοι οὖν, φησὶν, ὡς ἐκεῖνοι ἂν ἐγένοντο, εἰ μὴ πολλῇ ὁ Θεὸς ἐχρήσατο τῇ ἀγαθότητι, καὶ διετήρησε διὰ τῆς πίστεως αὐτούς. Τοῦτο δὲ καὶ ἐπὶ τῆς αἰσθητῆς γέγονεν αἰχμαλωσίας. Οἱ μὲν γὰρ πλείους
30 ἀπήχθησαν καὶ ἀπώλοντο, ὀλίγοι δὲ διεσώθησαν μόνοι.

10. «Τί οὖν ἐροῦμεν;» φησὶν. «Ὅτι ἔθνη τὰ μὴ διώκοντα δικαιοσύνην κατέλαβε δικαιοσύνην, δικαιοσύνην δὲ τὴν ἐκ πίστεως, Ἰσραὴλ δὲ διώκων νόμον δικαιοσύνης, εἰς νόμον δικαιοσύνης οὐ

ἀλλά γιά νά τούς θυμήσει τήν παλιά υπόσχεση, γιά τήν ὁποία ἔκαμαν τούς ἑαυτούς τους ἀνάξιους. Γιατί λοιπόν ἀνησυχεῖτε, ἐπειδή τάχα διαψεύσθηκε ἡ υπόσχεση, ἀφοῦ ὅλοι οἱ προφῆτες δηλώνουν, ὅτι δέ σώζονται ὅλοι;

Στή συνέχεια λέγει καί τόν τρόπο τῆς σωτηρίας. Εἶδες ἀκρίβεια προφητική, καί σύνεση ἀποστολική, ποιά μαρτυρία παρουσίασε, καί πῶς ἦταν πάρα πολύ κατάλληλη; Γιατί αὐτή δέ μᾶς δείχνει μόνο, ὅτι μερικοί εἶναι αὐτοί πού σώζονται καί ὄχι ὅλοι, ἀλλά καί προσθέτει πῶς θά σωθοῦν. Πῶς λοιπόν θά σωθοῦν; καί πῶς ὁ Θεός θά τούς θεωρήσει ἄξιους γιά τήν εὐεργεσία του; «Γιατί ὁ Κύριος», λέγει, «θά πραγματοποιήσει σύντομα τήν ἀπόφασή του μέ δικαιοσύνη, θά τήν πραγματοποιήσει σύντομα ἐπάνω στή γῆ». Αὐτό πού λέγει σημαίνει τό ἐξῆς· δέν ἔχει ἀνάγκη ἀπό χρονική περίοδο καί κόπους καί ταλαιπωρία ἀπό τά ἔργα τοῦ νόμου, ἀλλά ἡ σωτηρία θά συμβεῖ πολύ σύντομα. Γιατί τέτοια εἶναι ἡ πίστη· μέσα σέ λίγα λόγια περιέχει τή σωτηρία. «Γιατί, ἂν ὁμολογήσεις μέ τό στόμα σου», λέγει, «ὅτι ὁ Ἰησοῦς εἶναι Κύριος καί πιστέψεις μέ τήν καρδιά σου, ὅτι ὁ Θεός τόν ἀνάστησε ἀπό τούς νεκρούς, θά σωθεῖς»¹⁸.

Εἶδες τί σημαίνει, «λόγον συντετημημένον ποιήσει Κύριος ἐπί τῆς γῆς»; Καί τό πῶς θαυμαστό, ὅτι ἡ σύντομη αὐτή ἀπόφαση δέν ἔφερε μόνο τή σωτηρία, ἀλλά καί τή δικαιοσύνη. «Καί καθῶς προεῖπε ὁ Ἡσαΐας, ἐάν ὁ Κύριος ὁ Σαβαώθ δέ μᾶς ἄφηνε ἀπογόνους, θά εἶχαμε γίνει σάν τά Σόδομα καί θά εἶχαμε ἐξομοιωθεῖ μέ τά Γόμορρα». Πάλι ἐδῶ κάτι ἄλλο δείχνει, ὅτι οὔτε αὐτοί οἱ λίγοι δέ σώθηκαν ἀπό μόνοι τους. Καθόσον καί αὐτοί θά καταστρέφονταν καί θά πάθαιναν ὅπως τά Σόδομα, θά καταστρέφονταν δηλαδή ὀλοκληρωτικά (γιατί βέβαια καί ἐκεῖνοι ὅλοι καταστράφηκαν τελείως καί δέν ἄφησαν τούς συνηθισμένους ἀπογόνους)· καί αὐτοί λοιπόν, λέγει, θά γίνονταν ὅπως ἐκεῖνοι, ἂν ὁ Θεός δέ μεταχειριζόταν πολλή ἀγαθότητα καί δέν τούς διατηροῦσε μέ τήν πίστη. Αὐτό ὅμως συνέβηκε καί στή σωματική αἰχμαλωσία. Γιατί οἱ περισσότεροι ὀδηγήθηκαν αἰχμάλωτοι καί χάθηκαν, ἐνῶ μόνο λίγοι διασώθηκαν.

10. «Τί λοιπόν θά ποῦμε»; λέγει. «Ὅτι οἱ ἐθνικοί, πού δέν ἐπιδίωκαν τή δικαίωση, κατέκτησαν τή δικαίωση, ἀλλά τή δικαίωση πού προέρχεται ἀπό τήν πίστη. Ἐνῶ οἱ Ἰσραηλίτες, πού ἐπιδίωκαν

ἔφθασεν». Ἡ σαφειστάτη λύσις ἐνταῦθα λοιπόν. Ἐπειδὴ γὰρ καὶ ἀπὸ τῶν πραγμάτων ἔδειξεν, «οὐ γὰρ πάντες», φησὶν, «οἱ ἐξ Ἰσραήλ, οὗτοι Ἰσραήλ», καὶ ἀπὸ τῶν προγόνων τοῦ Ἰακώβ καὶ τοῦ Ἡσαῦ, καὶ ἀπὸ τῶν προφητῶν τοῦ Ὡσηὲ καὶ τοῦ Ἡσαΐου, καὶ τὴν 5 κυριωτάτην ἐπάγει λύσιν, πρότερον τὴν ἀπορίαν αὐξήσας. Καὶ γὰρ δύο ἐστὶ τὰ ζητούμενα, ὅτι καὶ τὰ ἔθνη ἐπέτυχε, καὶ μὴ διώκοντα ἐπέτυχε, τουτέστι, μὴ σπουδάσαντα. Καὶ πάλιν ἐπὶ τῶν Ἰουδαίων ὁμοίως τὰ δύο ἄπορα, ὅτι καὶ Ἰσραήλ οὐκ ἐπέτυχε, καὶ σπουδάζων οὐκ ἐπέτυχε. Διὸ καὶ ταῖς λέξεσιν ἐμφαντικώτερον κέχρηται· οὐδὲ 10 γὰρ εἶπεν, ὅτι ἔσχε δικαιοσύνην, ἀλλὰ, «κατέλαβε». Τὸ γὰρ καινὸν μάλιστα καὶ παράδοξον τοῦτό ἐστιν, ὅτι ὁ διώκων οὐ κατέλαβεν, ὁ δὲ μὴ διώκων κατέλαβε. Καὶ δοκεῖ μὲν αὐτοῖς χαρίζεσθαι τῷ λέγειν, «διώκων», ὕστερον δὲ καιρίαν ἐπάγει τὴν πληγὴν.

Ἐπειδὴ γὰρ ἔχει ἰσχυρὰν λύσιν ἐπαγαγεῖν, οὐδὲν δέδοικε χα- 15 λεπωτέραν ποιῶν τὴν ἀντίθεσιν. Διὰ τοῦτο οὐδὲ περὶ πίστεως διαλέγεται, καὶ τῆς ἐντεῦθεν δικαιοσύνης, ἀλλὰ δείκνυσι καὶ πρὸ τῆς πίστεως καὶ ἐν τοῖς οἰκείοις ἠττηθέντας αὐτοὺς καὶ καταδεδικασμένους. Σὺ μὲν γάρ, ὦ Ἰουδαῖε, φησὶν, οὐδὲ τὴν ἐκ τοῦ νόμου δικαιοσύνην εὔρες (παρέβης γὰρ αὐτὸν καὶ ὑπεύθυνος γέγονας τῇ 20 ἀρᾷ), οὗτοι δὲ οἱ μὴ διὰ τοῦ νόμου ἐλθόντες, ἀλλ' ἐτέραν ὁδόν, μείζονα ταύτης εὔρον δικαιοσύνην, τὴν ἀπὸ τῆς πίστεως. Ὅπερ οὖν καὶ ἀνωτέρω ἔλεγεν, «εἰ γὰρ Ἀβραὰμ ἐξ ἔργων ἐδικαιώθη, ἔχει καύχημα, ἀλλ' οὐ πρὸς τὸν Θεόν», δεικνὺς ὅτι αὕτη ἡ δικαιοσύνη μείζων ἐκείνης ἐστίν. Ἐμπροσθεν μὲν οὖν ἔλεγον, ὅτι δύο ἐστὶ τὰ 25 ἀπορούμενα, νυνὶ δὲ καὶ τρία τὰ ζητήματα γέγονεν· ὅτι τὰ ἔθνη καὶ εὔρε δικαιοσύνην, καὶ μὴ διώκοντα εὔρε, καὶ μείζονα εὔρε τῆς ἐκ

τή δικαίωση από τήν τήρηση τοῦ νόμου, δέν κατόρθωσαν τή δικαίωση αὐτή». Ἡ σαφέστατη λύση βρίσκεται βέβαια ἐδῶ. Ἐπειδή λοιπόν καί ἀπό τά πράγματα ἔδειξε, «γιατί δέν εἶναι πραγματικοί Ἰσραηλίτες», λέγει, «ὄλοι ὅσοι κατάγονται ἀπό τόν Ἰσραήλ», καί ἀπό τούς προγόνους τοῦ Ἰακώβ καί τοῦ Ἡσαῦ, καί ἀπό τούς προφήτες Ὡσηέ καί Ἡσαΐα, προσθέτει καί τήν πιο σπουδαιότερή λύση, ἀφοῦ προηγουμένως μεγάλωσε τήν ἀπορία. Καθόσον δύο εἶναι τά ζητούμενα, ὅτι καί οἱ ἐθνικοί κατόρθωσαν νά δικαιωθοῦν, καί ὅτι τό κατόρθωσαν χωρίς νά τό ἐπιδιώκουν, δηλαδή, χωρίς νά προσπαθήσουν. Καί στούς Ἰουδαίους πάλι τό ἴδιο δύο εἶναι οἱ ἀπορίες, ὅτι καί οἱ Ἰσραηλίτες δέν κατόρθωσαν νά δικαιωθοῦν, καί ὅτι δέν τό κατόρθωσαν, ἂν καί προσπαθοῦσαν. Γι' αὐτό καί τίς λέξεις τίς χρησιμοποιοεῖ μέ περισσότερη ἔμφαση· γιατί δέν εἶπε, ὅτι ἀπέκτησε δικαίωση, ἀλλά, «κατέλαβε». Τό κατ' ἐξοχή δηλαδή πρωτάκουστο καί παράδοξο εἶναι αὐτό, ὅτι ἐκεῖνος πού ἐπιδίωκε δέν ἐπέτυχε νά δικαιωθεῖ, ἐνῶ ἐκεῖνος πού δέν ἐπιδίωκε ἐπέτυχε. Καί φαίνεται βέβαια πώς τούς κάνει χάρη μέ τό νά πει, «ἐκεῖνος πού ἐπιδιώκευ», ἀλλά ὕστερα δίνει τό καίριο κτύπημα.

Ἐπειδή λοιπόν ἔχει νά προσθέσει ἰσχυρή λύση, δέ φοβήθηκε καθόλου κάνοντας πιο φοβερή τήν ἀντίθεση. Γι' αὐτό δέ μιλάει γιά τήν πίστη καί τή δικαίωση ἀπ' αὐτήν, ἀλλά δείχνει καί πρίν ἀπό τήν πίστη καί στά δικά τους νά ἔχουν νικηθεῖ καί νά εἶναι καταδικασμένοι. Ἐσύ λοιπόν, Ἰουδαῖε, λέγει δέ βρῆκες οὔτε τή δικαίωση ἀπό τό νόμο, γιατί τόν παρέβηκες καί ἔγινες ὑπεύθυνος στήν κατάρα, ἐνῶ αὐτοί πού δέν ἦρθαν μέσα ἀπό τό νόμο, ἀλλά ἀπό ἄλλο δρόμο, βρῆκαν μεγαλύτερη ἀπ' αὐτή δικαίωση, αὐτήν πού προέρχεται ἀπό τήν πίστη. Αὐτό ἀκριβῶς ἔλεγε καί προηγουμένως, «γιατί ἂν ὁ Ἀβραάμ δικαιώθηκε ἀπό τά ἔργα του, ἔχει λόγο νά καυχιέται, ἀλλ' ὄχι ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ»¹⁹, γιά νά δείξει ὅτι αὐτή ἡ δικαίωση εἶναι μεγαλύτερη ἀπό ἐκείνη. Προηγουμένως λοιπόν ἔλεγα, ὅτι δύο εἶναι οἱ ἀπορίες, τώρα ὁμως τά ζητούμενα ἔγιναν τρία· ὅτι δηλαδή οἱ ἐθνικοί καί δικαίωση βρῆκαν, καί ὅτι χωρίς νά τήν ἐπιδιώκουν τή βρῆκαν, καί ὅτι μεγαλύτερη βρῆκαν ἀπό τή δικαίωση πού προέρχεται ἀπό τό νόμο. Οἱ ἴδιες ἀκριβῶς ἀπορίες διατυπώνονται καί γιά τούς Ἰουδαίους πάλι ἀπό τήν ἀντίθετη πλευρά· ὅτι οἱ Ἰσραηλίτες δέ βρῆκαν δικαίωση, καί ὅτι δέν τή βρῆκαν παρ' ὄλο πού τήν ἐπιδίω-

τοῦ νόμου. Τὰ αὐτὰ δὴ ταῦτα καὶ ἐπὶ τῶν Ἰουδαίων διαπορεῖται
 πάλιν ἐξ ἐναντίας· ὅτι Ἰσραὴλ οὐχ εὔρε, καὶ σπουδάζων οὐχ εὔρε,
 καὶ τὴν ἐλάττονα οὐχ εὔρεν. Ἐμβαλὼν τοίνυν εἰς ἀπορίαν τὸν
 ἀκροατὴν, ἐπάγει λοιπὸν σύντομον τὴν λύσιν, καὶ τὴν αἰτίαν φησὶ
 5 τῶν εἰρημένων ἀπάντων. Τίς οὖν ἐστὶν ἡ αἰτία; «Ὅτι οὐκ ἐκ πί-
 στεως, ἀλλ' ὡς ἐξ ἔργων νόμου».

Αὕτη ἡ σαφειστάτη τοῦ χωρίου παντὸς λύσις, ἣν εἰ εὐθέως ἐν
 προοιμίῳ εἶπεν, οὐκ ἂν οὕτως εὐπαράδεκτος ἐγεγόνει· ἐπειδὴ δὲ
 μετὰ πολλὰς ἀπορίας καὶ κατασκευὰς καὶ ἀποδείξεις αὐτὴν τέθει-
 10 κε, καὶ προδιορθώσεσι μυρίαὶς ἐχρήσατο, εὐμαθεστέραν τε αὐτὴν
 λοιπὸν καὶ εὐπαράδεκτον μᾶλλον ἐποίησε. Τοῦτο γὰρ αἴτιον, φησί,
 τῆς ἀπωλείας αὐτῶν, ὅτι οὐκ ἐκ πίστεως, ἀλλ' ὡς ἐξ ἔργων ἠθέ-
 λησαν δικαιοθῆναι. Καὶ οὐκ εἶπεν, ἐξ ἔργων, ἀλλ', «ὡς ἐξ ἔργων
 νόμου», δεικνὺς ὅτι οὐδὲ ταύτην ἔσχον τὴν δικαιοσύνην. «Προσέ-
 15 κοψαν γὰρ τῷ λίθῳ τοῦ προσκόμματος, καθὼς γέγραπται· ἰδοὺ τί-
 θημι ἐν Σιών λίθον προσκόμματος καὶ πέτραν σκανδάλου· καὶ πᾶς
 ὁ πιστεύων ἐπ' αὐτὸν οὐ καταισχυθήσεται».

Εἶδες πάλιν πῶς ἀπο τῆς πίστεως ἡ παρρησία καὶ καθολικὴ
 ἡ δωρεά; Οὐ γὰρ περὶ Ἰουδαίων εἴρηται μόνον, ἀλλὰ καὶ περὶ παν-
 20 τὸς τοῦ τῶν ἀνθρώπων γένους. Πᾶς γάρ, φησί, κἂν Ἰουδαῖος, κἂν
 Ἕλληνας, κἂν Σκύθης, κἂν Θράξ, κἂν ὅστισοῦν ἕτερος ᾗ, πιστεύσας,
 πολλῆς ἀπολαύσεται τῆς παρρησίας. Τὸ δὲ θαυμαστὸν τοῦ προφή-
 του, ὅτι οὐχ ὅτι πιστεύσουσι μόνον εἶπεν, ἀλλ' ὅτι καὶ ἀπιστήσουσι·
 τὸ γὰρ προσκόψαι, τὸ ἀπιστῆσαι ἐστίν. Ὡσπερ οὖν ἀνωτέρω τοὺς
 25 τε ἀπολλυμένους, τοὺς τε σωζομένους ἐδήλωσεν εἰπὼν, «ἐὰν ᾗ ὁ
 ἀριθμὸς τῶν υἱῶν Ἰσραὴλ ὡς ἡ ἄμμος τῆς θαλάττης, τὸ κατάλειμ-
 μα σωθήσεται», καί, «εἰ μὴ Κύριος Σαβαῶθ ἐγκατέλιπεν ἡμῖν
 σπέρμα, ὡς Σόδομα ἂν ἐγενήθημεν», καί, «ἐκάλεσεν οὐ μόνον ἐξ
 Ἰουδαίων, ἀλλὰ καὶ ἐξ ἐθνῶν», οὕτω δὴ οὖν καὶ ἐνταῦθα λέγει, ὅτι
 30 οἱ μὲν πιστεύσουσιν, οἱ δὲ προσκόψουσι· τὸ δὲ προσκόπτειν ἐκ τοῦ
 μὴ προσέχειν γίνεται, ἐκ τοῦ πρὸς ἕτερα κεχηνέναι. Ἐπεὶ οὖν καὶ
 οὗτοι τῷ νόμῳ προσεῖχον, προσέκοψαν τῷ λίθῳ. Προσκόμματος

καν, καί ὅτι οὔτε τή μικρότερη δέ βρῆκαν. Ἀφοῦ λοιπόν ἔβαλε σέ ἀπορία τόν ἀκροατή, προσθέτει στή συνέχεια σύντομη τή λύση καί λέγει τήν αἰτία ὅλων ὧσων λέχθησαν. Ποιά λοιπόν εἶναι ἡ αἰτία; «Γιατί δέν ἐπιδίωκαν τή δικαίωση ἀπό τήν πίστη, ἀλλά ἀπό τά ἔργα τοῦ νόμου».

Αὕτη εἶναι ἡ σαφέστατη λύση ὅλου τοῦ χωρίου, τήν ὁποία ἄν ἔλεγε ἀμέσως ἀπό τήν ἀρχή, δέ θά γινόταν τόσο εὐκολα ἀποδεκτός. Ἐπειδή ὁμως τήν ἀνέφερε ὕστερα ἀπό πολλές ἀπορίες καί ἐτοιμασίες καί ἀποδείξεις, καί χρησιμοποίησε πάρα πολλές ἐξηγήσεις, τήν ἔκαμε στή συνέχεια πῶς εὐκολονόητη καί περισσότερο εὐπρόσδεκτη. Αὐτό λοιπόν, λέγει, εἶναι ἡ αἰτία τῆς καταστροφῆς τους, ὅτι δηλαδή δέ θέλησαν νά δικαιωθοῦν ἀπό τήν πίστη, ἀλλά ἀπό τά ἔργα τοῦ νόμου. Καί δέν εἶπε ἀπό τά ἔργα, ἀλλά, «σάν νά ἦταν δυνατό νά τήν ἐπιτύχουν ἀπό τά ἔργα τοῦ νόμου», δείχνοντας πῶς οὔτε αὐτήν τή δικαίωση δέν ἀπέκτησαν. «Σκόνταψαν δηλαδή στό λίθο τοῦ προσκόμματος, καθῶς εἶναι γραμμένο· νά, θά βάλω στή Σιών λίθο προσκόμματος καί πέτρα σκανδάλου, καί καθένας πού πιστεύει σ' αὐτόν δέ θά ντροπιασθεῖ».

Εἶδες πάλι πῶς ἀπό τήν πίστη προέρχεται ἡ παρρησία καί πῶς εἶναι καθολική ἡ δωρεά; Γιατί δέν λέχθηκε μόνο γιά τούς Ἰουδαίους, ἀλλά καί γιά ὁλόκληρο τό ἀνθρώπινο γένος. Γιατί ὁ καθένας, λέγει, εἴτε εἶναι Ἰουδαῖος, εἴτε εἶναι Ἕλληνας, εἴτε εἶναι Σκύθης, εἴτε εἶναι Θρακιώτης, εἴτε εἶναι ὁποιοσδήποτε ἄλλος, ὅταν πιστέψει, θ' ἀπολαύσει πολλή παρρησία. Τό ἀξιοθαύμαστο ὁμως τοῦ προφήτη εἶναι ὅτι δέν εἶπε μόνο ὅτι θά πιστέψουν, ἀλλά καί ὅτι θ' ἀπιστήσουν· γιατί τό θά σκοντάψουν, σημαίνει τό θ' ἀπιστήσουν. Ὅπως ἀκριβῶς λοιπόν παραπάνω δήλωσε καί ἐκείνους πού καταστρέφονται καί ἐκείνους πού σώζονται λέγοντας, «ἐάν οἱ ἀπόγονοι τοῦ Ἰσραήλ εἶναι σάν τήν ἄμμο τῆς θάλασσας, μόνο ἓνα ὑπόλοιπο θά σωθεῖ», καί, «ἐάν ὁ Κύριος ὁ Σαβαώθ δέ μᾶς ἄφηνε ἀπογόνους, θά εἶχαμε γίνει σάν τά Σόδομα», καί, «κάλεσε ὄχι μόνο ἀπό τούς Ἰουδαίους, ἀλλά καί ἀπό τούς ἐθνικούς», ἔτσι ἀκριβῶς λοιπόν καί ἐδῶ λέγει, ὅτι ἄλλοι θά πιστέψουν καί ἄλλοι θά σκοντάψουν. Τό ὅτι σκοντάψουν ὁμως προέρχεται ἀπό τό ὅτι δέν προσέχουν, ἀπό τό ὅτι χάσκουν σέ ἄλλα πράγματα. Ἐπειδή λοιπόν καί αὐτοί πρόσεχαν στό νόμο, σκόνταψαν στό λίθο. Καί λέγει λίθο προσκόμματος καί

δὲ λίθον καὶ πέτραν σκανδάλου φησὶν ἀπὸ τῆς γνώμης καὶ τοῦ τέ-
λους τῶν ἀπιστησάντων.

11. ἼΑρα ὑμῖν δῆλα γέγονε τὰ εἰρημένα, ἢ πολλῆς ἔτι δεῖται τῆς
σαφηνείας; Ἐγὼ μὲν οἶμαι τοῖς προσεσχηκόσιν εὐσύνοπτα εἶναι· εἰ
5 δέ τις διέλαθεν, ἔξεστι καὶ ἰδίᾳ συντυχόντας ἐρωτῆσαι καὶ μα-
θεῖν. Διὰ γὰρ τοῦτο καὶ εἰς μακρότερον ἐξήνεγκα τοῦ λόγου τὴν
ἐξήγησιν, ἵνα μὴ ἀναγκασθῶ, διατεμὼν τὸ συνεχὲς τῆς ἀκολου-
θίας, λυμῆνασθαι τὴν σαφήνειαν τῶν λεγομένων. Διὸ δὴ καὶ ἐνταῦ-
θα καταλύσω τὸν λόγον, οὐδὲν περὶ τῶν ἠθικωτέρων ὑμῖν διαλε-
10 χθεῖς, ὅπερ ἔθος ἡμῖν ποιεῖν, ὥστε μὴ πάλιν ἐπισκοτῆσαι τῇ μνήμῃ
τῷ πλήθει τῶν λεγομένων. Ὡρα δὴ λοιπὸν καταλῦσαι εἰς τὸ προ-
σῆκον τέλος κατακλείσαντας τὸν λόγον, τὴν δοξολογίαν τοῦ τῶν
δλων Θεοῦ. Κοινῇ τοίνυν ἀναπαυσάμενοι ἡμεῖς τε οἱ λέγοντες,
ὑμεῖς τε οἱ ἀκούοντες, ἀναπέμψωμεν αὐτῷ δόξαν, ὅτι αὐτοῦ ἡ βα-
15 σιλεία καὶ ἡ δύναμις καὶ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν.

πέτρα σκανδάλου από τή διάθεση καί τό τέλος ἐκείνων πού δέν πίστεψαν.

11. ἼΑραγε σᾶς ἔγιναν σαφή αὐτά πού λέχθηκαν, ἢ χρειάζονται ἀκόμη πολλή ἐξήγηση; Ἐγώ νομίζω πώς σ' ἐκείνους πού πρόσεξαν εἶναι εὐκολοκατανόητα, ἐάν ὁμως ξέφυγαν τήν προσοχή μερικῶν, εἶναι δυνατό, ἀφοῦ μέ συναντήσουν ἰδιαίτερα, καί νά ἐρωτήσουν καί νά μάθουν. Γιατί γι' αὐτό καί μακρύτερη ἔκαμα τήν ἐξήγηση τοῦ λόγου, γιά νά μήν ἀναγκασθῶ, διακόπτοντας τή συνέχεια τῆς ἀλληλουχίας τῶν σκέψεων, νά καταστρέψω τή σαφήνεια ὧσων λέγονται. Γι' αὐτό λοιπόν καί ἐδῶ θά τελειώσω τήν ὁμιλία, χωρίς νά σᾶς μιλήσω καθόλου γιά τά ἠθικά ζητήματα, πράγμα πού συνηθίζω νά κάνω, γιά νά μή σᾶς θολώσω πάλι τή μνήμη μέ τά πολλά λόγια. Εἶναι ὥρα λοιπόν πλέον νά τελειώσω μέ τό κατάλληλο τέλος, κλείνοντας τήν ὁμιλία στή δοξολογία τοῦ Θεοῦ τῶν ὄλων. Ὅλοι λοιπόν μαζί, ἀφοῦ ἀναπαυθοῦμε καί μεῖς πού μιλάμε καί ἐσεῖς πού ἀκοῦτε, ἄς ἀναπέμψουμε σ' αὐτόν δοξολογία, γιατί δική του εἶναι ἡ βασιλεία καί ἡ δύναμη καί ἡ δόξα στούς αἰῶνες. Ἀμήν.

ΟΜΙΛΙΑ ΙΗ'

(Ρωμ. 10,143)

«Ἀδελφοί, ἡ μὲν εὐδοκία τῆς ἐμῆς καρδίας, καὶ ἡ δέησις
ἡ πρὸς τὸν Θεόν, ὑπὲρ αὐτῶν ἐστὶν εἰς σωτηρίαν».

1. Μέλλει πάλιν αὐτῶν καθάπτεσθαι σφοδρότερον ἢ πρότερον·
διὸ πάλιν ἀναιρεῖ πάσης ἀπεχθείας ὑπόνοιαν, καὶ πολλῇ κέχρηται
5 τῇ προδιορθώσει. Μῆ γὰρ τοῖς λόγοις προσέχετε, φησί, μηδὲ ταῖς
κατηγορίαις, ἀλλ' ὅτι οὐκ ἀπὸ διανοίας ἐχθρᾶς ταῦτα φθέγγομαι.
Οὐ γὰρ ἐστὶ τοῦ αὐτοῦ σωθῆναί τε αὐτοὺς ἐπιθυμεῖν, καὶ μὴ μόνον
ἐπιθυμεῖν, ἀλλὰ καὶ εἶχεσθαι, καὶ πάλιν μισεῖν καὶ ἀποστρέφεσθαι.
Καὶ γὰρ εὐδοκίαν ἐνταῦθα τὴν σφοδρὰν ἐπιθυμίαν φησί, καὶ τὴν
10 δέησιν ἦν ποιεῖται. Οὐ γὰρ ὥστε ἀπαλλαγῆναι κολάσεως μόνον,
ἀλλ' ὥστε καὶ σωθῆναι αὐτούς, πολλὴν καὶ τὴν σπουδὴν ποιεῖται
καὶ τὴν εὐχὴν. Οὐκ ἐντεῦθεν δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῶν ἐξῆς δεί-
κνυσι τὴν εὐνοίαν, ἣν ἔχει πρὸς αὐτούς. Ἀπὸ γὰρ τῶν ἐγχωρούν-
των, ὡς οἷός τε ἦν, βιάζεται καὶ φιλονεικεῖ, ζητῶν σκιὰν γοῦν τινα
15 ἀπολογίας αὐτοῖς εὐρεῖν· καὶ οὐκ ἰσχύει, ὑπὸ τῆς τῶν πραγμάτων
νικώμενος φύσεως. «Μαρτυρῶ γὰρ αὐτοῖς», φησὶν, «ὅτι ζῆλον
Θεοῦ ἔχουσιν, ἀλλ' οὐ κατ' ἐπίγνωσιν». Οὐκοῦν συγγνώμης ταῦτα,
οὐ κατηγορίας ἄξια. Εἰ γὰρ μὴ δι' ἀνθρωπὸν εἰσὶν ἀπεσχισμένοι,
ἀλλὰ διὰ ζῆλον, ἐλεεῖσθαι μᾶλλον αὐτούς, ἢ κολάζεσθαι δίκαιον.
20 Ἀλλ' ὄρα πῶς σοφῶς καὶ ἐχαρίσατο τῷ ρήματι, καὶ ἔδειξεν
αὐτῶν τὴν ἀκαιρον φιλονεικίαν. «Ἀγνοοῦντες γάρ», φησί, «τὴν τοῦ
Θεοῦ δικαιοσύνην». Πάλιν τὸ ρῆμα συγγνώμης· ἀλλὰ τὸ ἐξῆς κα-

ΟΜΙΛΙΑ ΙΗ'

(Ρωμ. 10,1 - 13)

«Ἀδελφοί, ἡ ἐπιθυμία τῆς καρδιάς μου καί ἡ προσευχή μου
στό Θεό εἶναι γιά τούς Ἰσραηλίτες, γιά νά σωθοῦν».

1. Πρόκειται πάλι ν' ἀσχοληθεῖ μ' αὐτούς σφοδρότερα ἀπ' ὅ,τι προηγουμένως. Γι' αὐτό πάλι ἀναιρεῖ τήν ὑποψία κάθε ἀποστροφῆς καί χρησιμοποιεῖ πολύ τήν προδιόρθωση. Νά μήν προσέχετε λοιπόν, λέγει, στά λόγια οὔτε στίς κατηγορίες μου, ἀλλ' ὅτι λέγω αὐτά ὄχι ἀπό ἐχθρική διάθεση. Γιατί δέν εἶναι γνώρισμα τοῦ ἴδιου ἀτόμου καί νά ἐπιθυμεῖ νά σωθοῦν αὐτοί, καί ὄχι μόνο νά ἐπιθυμεῖ, ἀλλά καί νά προσεύχεται, καί πάλι νά τούς μισεῖ καί νά τούς ἀποστρέφεται. Καθόσον εὐδοκία ἐδῶ λέγει τή σφοδρή ἐπιθυμία καί τήν προσευχή πού κάνει. Ὅχι μόνο λοιπόν γιά ν' ἀπαλλαγοῦν ἀπό τήν κόλαση, ἀλλά καί γιά νά σωθοῦν αὐτοί, καί φροντίζει καί προσεύχεται πολύ. Ὅχι ὁμως μόνο ἀπό ἐδῶ, ἀλλά καί ἀπό τά ἐπόμενα δείχνει τήν ἀγάπη πού ἔχει πρὸς αὐτούς. Γιατί ἀπό τά ἴδια τά πράγματα, ὅσο μποροῦσε, ἀγωνίζεται καί μάχεται ζητώντας νά βρεῖ γι' αὐτούς ἔστω καί κάποια ἀσήμαντη ἀπολογία· καί δέν μπορεῖ, γιατί νικιέται ἀπό τή φύση τῶν πραγμάτων. «Γιατί δίνω μαρτυρία γι' αὐτούς», λέγει, «ὅτι ἔχουν ζῆλο Θεοῦ, ἀλλ' ὄχι μέ ἐπίγνωση». Ἀσφαλῶς αὐτά εἶναι ἄξια γιά συγγνώμη, ὄχι γιά κατηγορία. Ἐάν λοιπόν εἶναι ἀποχωρισμένοι ὄχι γιά ἄνθρωπο, ἀλλά γιά ζῆλο, εἶναι δίκαιο νά ἐλεοῦνται αὐτοί μᾶλλον, παρά νά τιμωροῦνται.

Ἄλλά πρόσεχε πῶς μέ σύνεση καί τούς ἔκαμε χάρη μέ τό λόγο του καί ἔδειξε τήν ἄκαιρη φιλονεικία τους. «Γιατί, ἐπειδή ἀγνοοῦσαν», λέγει, «τή δικαίωση τοῦ Θεοῦ». Πάλι τά λόγια αὐτά

τηγορίας ἐπιτεταμένης, καὶ πᾶσαν ἀναιρούσης ἀπολογίαν. «Καὶ τὴν
 ἰδίαν γάρ», φησί, «δικαιοσύνην ζητοῦντες στήσαι, τῇ δικαιοσύνῃ
 τοῦ Θεοῦ οὐχ ὑπετάγησαν». Ταῦτα δὲ ἔλεγε, δεικνὺς ὅτι ἀπὸ φιλο-
 νεικίας καὶ φιλαρχίας μᾶλλον, ἢ ἐξ ἀγνοίας ἐπλανήθησαν, καὶ ὅτι
 5 οὐδὲ αὐτὴν ταύτην τὴν δικαιοσύνην τὴν ἀπὸ τῶν νομίμων ἔστησαν.
 Τὸ γὰρ εἰπεῖν, «ζητοῦντες στήσαι», τοῦτό ἐστιν ἐμφαίνοντος. Καὶ
 σαφῶς μὲν αὐτὸ οὐ τέθεικεν· οὐδὲ γὰρ εἶπεν, ὅτι ἑκατέρας τῆς δι-
 καιοσύνης ἐξέπεσον· ἠνίξατο δὲ αὐτὸ συνετῶς σφόδρα καὶ μετὰ
 τῆς προσηκούσης αὐτῷ σοφίας. Εἰ γὰρ ἐκείνην ἔτι ζητοῦσι στήσαι,
 10 εὐδὴλον ὅτι οὐκ ἔστησαν· εἰ ταύτη οὐχ ὑπετάγησαν, καὶ ταύτης
 ἐξέπεσον. Ἰδίαν δὲ δικαιοσύνην αὐτὴν καλεῖ, ἢ διὰ τὸ μηκέτι τὸν
 νόμον ἰσχύειν, ἢ διὰ τὸ πόνων εἶναι καὶ ἰδρώτων· ταύτην δὲ τοῦ
 Θεοῦ δικαιοσύνην τὴν ἐκ πίστεως, διὰ τὸ ὀλόκληρον αὐτὴν ἐκ τῆς
 ἄνωθεν εἶναι χάριτος, καὶ οὐχὶ πόνους, ἀλλὰ Θεοῦ δικαιοῦσθαι
 15 δωρεᾶ. Ἄλλ' οἱ ἀεὶ τῷ πνεύματι τῷ ἁγίῳ ἀντιπίπτοντες, καὶ φιλο-
 νεικοῦντες διὰ τοῦ νόμου δικαιοθῆναι, οὐ προσῆλθον τῇ πίστει· μὴ
 προσελθόντες δὲ τῇ πίστει, μηδὲ λαβόντες τὴν ἐξ αὐτῆς δικαιοσύ-
 νην, καὶ ἀπὸ τοῦ νόμου μὴ δυνηθέντες δικαιοθῆναι, πάντοθεν ἐξέ-
 πεσον.

20 2. «Τέλος γὰρ νόμου Χριστὸς εἰς δικαιοσύνην παντὶ τῷ πιστεύ-
 οντι». Ὅρα Παύλου σύνεσιν. Ἐπειδὴ γὰρ εἶπε δικαιοσύνην καὶ δι-
 καιοσύνην, ἵνα μὴ δόξωσιν οἱ πιστεύσαντες ἐξ Ἰουδαίων τὴν μὲν
 ἔχειν, τῆς δὲ ἀπεστερῆσθαι, καὶ παρανομίας κρίνεσθαι· καὶ γὰρ καὶ
 τούτους οὐχ ἦττον δεδοικέναι ἐχρῆν ἔτι νεήλυδας ὄντας· μηδὲ Ἰου-
 25 δαῖοι πάλιν προσδοκήσωσιν αὐτὴν κατορθῶν, καὶ εἰπωσιν, ὅτι εἰ
 καὶ μὴ νῦν ἐπληρώσαμεν, ἀλλὰ πάντως πληρώσομεν· δρα τί κατα-
 σκευάζει. Δείκνυσιν, ὅτι μία τίς ἐστιν ἡ δικαιοσύνη, καὶ ἐκείνη εἰς
 ταύτην ἀνακεφαλαιοῦται, καὶ ὅτι ὁ μὲν ταύτην ἐλόμενος τὴν διὰ πί-
 στεως, κάκείνην ἐπλήρωσεν· ὁ δὲ ταύτην ἀτιμάσας, κάκείνης μετὰ

δείχνουν συγγνώμη, αλλά τὰ ἐπόμενα δείχνουν πολύ ἔντονη κατηγορία, καί ἀναιρεῖ κάθε δικαιολογία. «Καί ἐπειδή ζητοῦσαν», λέγει, «νά στήσουν τή δική τους ἀντίληψη γιά δικαίωση, δέν ὑποτάχθηκαν στή δικαίωση τοῦ Θεοῦ». Καί τὰ ἔλεγε αὐτά, γιά νά δείξει ὅτι πλανήθηκαν περισσότερο ἀπό φιλονεικία καί φιλαρχία, παρά ἀπό ἄγνοια, καί ὅτι δέν ἔστησαν οὔτε αὐτήν τή δικαίωση πού προέρχεται ἀπό τήν ἐκτέλεση τοῦ νόμου. Γιατί μέ τό νά πεῖ, «ἐπειδή ζητοῦσαν νά στήσουν», φανερώνει αὐτό ἀκριβῶς. Καί αὐτό δέν τό ἀνέφερε βέβαια καθαρά, γιατί δέν εἶπε, 'ὅτι ἔχασαν κάθε δικαίωση', ἀλλ' ὑπαινίχθηκε αὐτό μέ ὑπερβολική σύνεση καί μέ τή σοφία πού ἀρμόζει σ' αὐτόν. Γιατί, ἂν ἀκόμη ζητοῦν νά τή στήσουν ἐκείνη, εἶναι ὀλοφάνερο ὅτι δέν τήν ἔστησαν· ἂν δέν ὑποτάχθηκαν σ' αὐτήν, καί αὐτήν τήν ἔχασαν. Καί τήν ὀνομάζει δική τους δικαίωση, ἥ γιατί δέν ἰσχύει πιά ὁ νόμος, ἥ γιατί ἐξαρτᾶται ἀπό τούς κόπους καί τούς ἰδρωῶτες, ἐνῶ αὐτήν πού προέρχεται ἀπό τήν πίστη τήν ὀνομάζει δικαίωση τοῦ Θεοῦ, γιατί ὀλόκληρη ἐξαρτᾶται ἀπό τή χάρη τοῦ Θεοῦ, καί λαμβάνεται ὄχι μέ κόπους, ἀλλά μέ τή δωρεά τοῦ Θεοῦ. Ἄλλ' ἐκεῖνοι πού πάντοτε ἀντιστέκονται στό ἅγιο Πνεῦμα καί ἀγωνίζονται νά δικαιωθοῦν μέ τό νόμο, δέν προσήλθαν στήν πίστη. Ἐπειδή ὅμως δέν προσήλθαν στήν πίστη, οὔτε ἔλαβαν τή δικαίωση πού προέρχεται ἀπ' αὐτήν, καί ἐπειδή δέν μπόρεσαν νά δικαιωθοῦν καί ἀπό τό νόμο, ἀπό παντοῦ ἔχασαν τή δικαίωση.

2. «Γιατί τό τέλος τοῦ νόμου εἶναι ὁ Χριστός, γιά νά δικαιωθεῖ καθένας πού πιστεύει». Βλέπε τή σύνεση τοῦ Παύλου. Ἐπειδή λοιπόν εἶπε δικαίωση καί δικαίωση, γιά νά μή νομίσουν ὅσοι ἀπό τούς Ἰουδαίους πίστεψαν ὅτι ἔχουν τή μία καί ἔχασαν τήν ἄλλη, καί ὅτι κατηγοροῦνται γιά παρανομία (γιατί πραγματικά καί αὐτοί δέν ἔπρεπε νά φοβοῦνται λιγότερο, ἀφοῦ ἀκόμη ἦταν νεοφώτιστοι), οὔτε οἱ Ἰουδαῖοι πάλι νά ἔχουν προσδοκίες πῶς θά τήν κατορθώσουν αὐτήν, καί νά ποῦν, ὅτι, ἂν καί δέν τήν ἐπιτύχαμε τώρα, ὅπωςδήποτε ὅμως θά τήν ἐπιτύχουμε, πρόσεχε τί κάνει. Δείχνει ὅτι μία εἶναι ἡ δικαίωση, καί ἐκείνη ἀνακεφαλαιώνεται σ' αὐτήν, καί ὅτι ἐκεῖνος πού προτίμησε αὐτήν πού προέρχεται ἀπό τήν πίστη, πραγματοποίησε καί ἐκείνην· ἐκεῖνος ὅμως πού περιφρόνησε αὐτήν, ἔχασε καί ἐκείνην μαζί μ' αὐτήν. Γιατί, ἂν τό τέλος τοῦ νόμου εἶναι ὁ Χριστός,

ταύτης ἐξέπεσεν. Εἰ γὰρ τοῦ νόμου τέλος ὁ Χριστός, ὁ τὸν Χριστὸν οὐκ ἔχων, κἂν ἐκείνην ἔχειν δοκῆ, οὐκ ἔχει, ὁ δὲ τὸν Χριστὸν ἔχων, κἂν μὴ κατορθωκῶς τὸν νόμον, τὸ πᾶν εἴληφε.

Καὶ γὰρ τέλος ἰατρικῆς ὑγεία. Ὡσπερ οὖν ὁ δυνάμενος ὑγιῆ
 5 ποιεῖν, κἂν μὴ τὴν ἰατρικὴν ἔχη, τὸ πᾶν ἔχει, ὁ δὲ μὴ εἰδῶς θερα-
 πεύειν, κἂν μετιέναι δοκῆ τὴν τέχνην, τοῦ παντὸς ἐξέπεσεν, οὕτως
 ἐπὶ τοῦ νόμου καὶ τῆς πίστεως, ὁ μὲν ταύτην ἔχων, καὶ τὸ ἐκείνου
 τέλος ἔχει, ὁ δὲ ταύτης ἔξω ὢν, ἀμφοτέρων ἐστὶν ἀλλότριος. Τί
 γὰρ ἐβούλετο ὁ νόμος; Δίκαιον ποιῆσαι τὸν ἄνθρωπον. Ἄλλ' οὐκ
 10 ἴσχυσεν· οὐδεὶς γὰρ αὐτὸν ἐπλήρωσε. Τοῦτο οὖν τέλος ἦν τοῦ νό-
 μου, καὶ εἰς τοῦτο πάντα ἔβλεπε, καὶ διὰ τοῦτο πάντα ἐγίνετο, καὶ
 ἐορταὶ καὶ ἐντολαὶ καὶ θυσίαι καὶ τὰ λοιπὰ ἅπαντα, ἵνα δικαιωθῆ ὁ
 ἄνθρωπος. Ἀλλὰ τοῦτο τὸ τέλος ἤνυσεν ὁ Χριστὸς μειζόνως διὰ
 τῆς πίστεως. Μὴ τοίνυν φοβηθῆς, φησὶν, ὡς τὸν νόμον παραβαί-
 15 νων, ἐπειδὴ τῇ πίστει προσῆλθες. Τότε γὰρ αὐτὸν παραβαίνεις,
 ὅταν δι' αὐτὸν τῷ Χριστῷ μὴ πιστεύσης· ὡς, ἂν πιστεύσης αὐτῷ,
 κάκεῖνον ἐπλήρωσας, καὶ πολλῷ πλέον ἢ ἐκέλευσε· πολλῷ γὰρ
 μείζονα δικαιοσύνην ἔλαβες.

3. Εἶτα ἐπειδὴ ταῦτα ἀπόφασις ἦν, ἀπὸ τῶν Γραφῶν πάλιν
 20 αὐτὰ πιστοῦται. «Μωϋσῆς γὰρ γράφει», φησί, «τὴν ἐκ τοῦ νόμου
 δικαιοσύνην». Ὁ δὲ λέγει, τοῦτό ἐστι· Μωϋσῆς δείκνυσιν ἡμῖν τὴν
 ἐκ τοῦ νόμου δικαιοσύνην, ὁποία τίς ἐστι καὶ ποταπή. Ποία τοίνυν
 ἐστί, καὶ πόθεν συνίσταται; Ἀπὸ τοῦ πληρωθῆναι τὰς ἐντολάς. «Ὁ
 ποιήσας αὐτά», φησί, «ζήσεται ἐν αὐτοῖς». Καὶ ἄλλως οὐκ ἐνι δί-
 25 καιον γενέσθαι ἐν νόμῳ, ἀλλ' ἢ πάντα πληρώσαντα· τοῦτο δὲ οὐδε-
 νὶ γέγονε δυνατόν. Οὐκοῦν διαπέπτωκεν ἡ δικαιοσύνη αὕτη. Ἄλλ'
 εἶπέ καὶ τὴν ἐτέραν ἡμῖν, ὧ Παῦλε, δικαιοσύνην τὴν ἐκ τῆς χάρι-
 τος. Τίς οὖν ἐστὶν αὕτη, καὶ πόθεν συνίσταται; Ἄκουσον αὐτοῦ
 σαφῶς αὐτὴν ὑπογράφοντος. Ἐπειδὴ γὰρ ἠλεγξεν ἐκείνην, μετα-
 30 βαίνει λοιπὸν ἐπὶ ταύτην, καὶ φησὶν· «Ἡ δὲ ἐκ πίστεως δικαιοσύνη
 οὕτω λέγει· μὴ εἴπης ἐν τῇ καρδίᾳ σου, τίς ἀναβήσεται εἰς τὸν οὐ-
 ρανόν; τουτέστι, Χριστὸν καταγαγεῖν· ἢ τίς καταβήσεται εἰς τὴν

ἐκεῖνος πού δέν ἔχει τό Χριστό, καί ἄν ἀκόμη νομίζει πώς ἔχει τή δικαίωση ἐκείνη, δέν τήν ἔχει· ἐνῶ ἐκεῖνος πού ἔχει τό Χριστό, καί ἄν ἀκόμη δέν ἔχει κατορθώσει τό νόμο, τά ἔλαβε ὅλα.

Γιατί καί ὁ σκοπός τῆς ἱατρικῆς εἶναι ἡ ὑγεία. Ὅπως ἀκριβῶς λοιπόν ἐκεῖνος πού μπορεῖ νά κάνει κάποιον ὑγιή, καί ἄν ἀκόμη δέν ἔχει τήν ἱατρική, τά ἔχει ὅλα, ἐνῶ ἐκεῖνος πού δέν ξέρει νά θεραπεύει, καί ἄν ἀκόμη νομίζει πώς ἀσκεῖ τήν ἱατρική τέχνη, ἔχασε τά πάντα· ἔτσι στό νόμο καί τήν πίστη, ἐκεῖνος πού βρίσκεται ἔξω ἀπό τήν πίστη, εἶναι ξένος καί ἀπό τά δύο. Τί λοιπόν ἤθελε ὁ νόμος; Νά δικαιώσει τόν ἄνθρωπο. Δέν τά κατάφερε ὁμως, γιατί κανένας δέ τόν ἐκπλήρωσε. Αὐτό λοιπόν ἦταν τό τέλος τοῦ νόμου, καί σ' αὐτό ἀποσκοποῦσαν ὅλα, καί γι' αὐτό γίνονταν ὅλα, καί οἱ γιορτές καί οἱ ἐντολές καί οἱ θυσίες καί ὅλα τά ὑπόλοιπα, γιά νά δικαιωθεῖ ὁ ἄνθρωπος. Ἀλλά τό τέλος αὐτό τό κατόρθωσε ὁ Χριστός σέ μεγαλύτερο βαθμό μέ τήν πίστη. Μή φοβηθεῖς λοιπόν, λέγει, ὅτι παραβαίνεις τό νόμο, ἐπειδή προσῆλθες στήν πίστη. Γιατί τότε παραβαίνεις αὐτόν, ὅταν ἐξ αἰτίας αὐτοῦ δέ πιστέψεις στό Χριστό. Γιατί, ἄν πιστέψεις σ' αὐτόν, καί ἐκεῖνον ἐκπλήρωσες, καί πολύ περισσότερο ἀπ' ὅσο διέταξε· γιατί ἔλαβες πολύ μεγαλύτερη δικαίωση.

3. Στή συνέχεια, ἐπειδή αὐτά ἦταν ἀπόφαση, τά ἐπιβεβαιώνει πάλι ἀπό τίς Γραφές. «Γιατί ὁ Μωϋσῆς γράφει», λέγει, «γιά τή δικαίωση πού προέρχεται ἀπό τό νόμο». Αὐτό πού λέγει, σημαίνει τό ἐξῆς· ὁ Μωϋσῆς μᾶς δείχνει τή δικαίωση πού προέρχεται ἀπό τό νόμο, ποιά εἶναι καί τί λογιῆς. Ποιά λοιπόν εἶναι καί ἀπό τί ἀποτελεῖται; Ἀπό τήν ἐκπλήρωση τῶν ἐντολῶν. «Ὁ ἄνθρωπος πού τήρησε τίς ἐντολές», λέγει, «θά ζήσει μ' αὐτές». Ἀλλωστε δέν εἶναι δυνατό νά γίνει δίκαιος μέ τό νόμο, παρά μόνο ὅταν ἐκπληρώσει ὅλες τίς ἐντολές· αὐτό ὁμως σέ κανένα δέν ἔγινε δυνατό. Συνεπῶς ἐξέπεσε ἡ δικαίωση αὐτή. Ἀλλά πές μας, Παῦλε, καί τήν ἄλλη δικαίωση πού προέρχεται ἀπό τή χάρη. Ποιά λοιπόν εἶναι αὐτή καί ἀπό τί ἀποτελεῖται; Ἄκουσε αὐτόν πού τήν περιγράφει μέ σαφήνεια. Ἐπειδή λοιπόν κατηγόρησε ἐκείνη, πηγαίνει στή συνέχεια σ' αὐτήν, καί λέγει, «ἡ δικαίωση ὁμως πού προέρχεται ἀπό τήν πίστη λέγει αὐτά· μήν πεῖς στήν καρδιά σου, ποιός θ' ἀνεβεῖ στόν οὐρανό; γιά νά καταβάσει δηλαδή τό Χριστό, ἢ ποιός θά κατεβεῖ στήν ἄβυσ-

ἄβυσσον; τουτέστι, Χριστὸν ἐν νεκρῶν ἀναγαγεῖν. Ἄλλὰ τί λέγει; Ἐγγὺς σοῦ τὸ ρῆμά ἐστιν, ἐν τῷ στόματί σου καὶ ἐν τῇ καρδίᾳ σου· τουτέστι, τὸ ρῆμα τῆς πίστεως ὃ κηρύσσομεν· ὅτι ἐὰν ὁμολογήσης ἐν τῷ στόματί σου Κύριον Ἰησοῦν, καὶ πιστεύσης ἐν τῇ καρδίᾳ σου, ὅτι ὁ Θεὸς αὐτὸν ἤγειρεν ἐκ νεκρῶν, σωθήσῃ».

Ἴνα γὰρ μὴ λέγωσιν Ἰουδαῖοι, πῶς εὖρον μείζονα δικαιοσύνην οἱ τὴν ἐλάττω μὴ εὐρόντες; λέγει λογισμὸν ἀναντίρρητον, ὅτι κουφοτέρα αὕτη ἢ ὁδὸς ἐκείνης. Αὕτη μὲν γὰρ πλήρωσιν ἀπαιτεῖ πάντων· ὅταν γὰρ ποιήσης πάντα, τότε ζήσῃ· ἢ δὲ ἐκ πίστεως δικαιοσύνη οὐ τοῦτο λέγει, ἀλλὰ τί; «Ἐὰν ὁμολογήσης ἐν τῷ στόματί σου Κύριον Ἰησοῦν, καὶ πιστεύσης ἐν τῇ καρδίᾳ σου, ὅτι ὁ Θεὸς αὐτὸν ἤγειρεν ἐκ νεκρῶν, σωθήσῃ». Εἶτα, ἵνα μὴ δόξη πάλιν εὐκαταφρόνητον αὐτὴν ποιεῖν τῷ εὐκολον καὶ εὐτελεῖ δεικνύναι, ὅρα πῶς πλατύνει τὸν λόγον τὸν περὶ αὐτῆς. Οὐ γὰρ εὐθέως ἐπὶ τοῦτο ἤλθεν, ὅπερ εἰρήκαμεν, ἀλλὰ τί φησιν; «Ἡ δὲ ἐκ πίστεως δικαιοσύνη οὕτω λέγει· μὴ εἶπης ἐν τῇ καρδίᾳ σου, τίς ἀναβήσεται εἰς τὸν οὐρανόν; τουτέστι, Χριστὸν καταγαγεῖν· ἢ τίς καταβήσεται εἰς τὴν ἄβυσσον; τουτέστι, Χριστὸν ἐκ νεκρῶν ἀναγαγεῖν». Ὡσπερ γὰρ τῇ ἀρετῇ τῇ διὰ τῶν ἔργων ἀνθίσταται ραθυμία, τοὺς τόνους ἐκλύουσα, καὶ δεῖ σφόδρα ἀγρυπνούσης ψυχῆς, ὥστε μὴ εἴκειν, οὕτω καὶ ὅταν πιστεῦσαι δέη, εἰσὶ λογισμοὶ θορυβοῦντες καὶ λυμαινόμενοι τὴν τῶν πολλῶν διάνοιαν, καὶ δεῖ νεανικωτέρας ψυχῆς, ὥστε αὐτοὺς διακρούσασθαι.

Διὰ δὴ τοῦτο καὶ αὐτοὺς τούτους εἰς μέσον ἄγει· καὶ ὅπερ ἐπὶ τοῦ Ἀβραὰμ ἐποίησε, τοῦτο καὶ ἐνταῦθα ποιεῖ. Καὶ γὰρ ἐκεῖ δείξας αὐτὸν ἀπὸ πίστεως δικαιοθέντα, ἵνα μὴ δόξη μάτην καὶ εἰκῆ τοσοῦτον εἰληφέναι στέφανον, ὡς οὐδὲν τοῦ πράγματος ὄντος, ἐπαίρων τὴν τῆς πίστεως φύσιν, φησὶν· «ὃς παρ' ἐλπίδα ἐπ' ἐλπίδι ἐπίστευσεν, εἰς τὸ γενέσθαι αὐτὸν πατέρα πολλῶν ἐθνῶν· καὶ μὴ ἀσθενήσας τῇ πίστει, κατενόησε μὲν τὸ ἑαυτοῦ σῶμα νενεκρωμέ-

σο; γιά ν' ανεβάσει δηλαδή τό Χριστό ἀπό τούς νεκρούς. Ἄλλά τί λέγει; Κοντά σου εἶναι ὁ λόγος, στό στόμα σου καί στήν καρδιά σου. Ὁ λόγος δηλαδή τῆς πίστεως πού κηρύττουμε. Γιατί, ἂν ὁμολογήσεις μέ τό στόμα σου ὅτι ὁ Ἰησοῦς εἶναι Κύριος καί πιστέψεις μέ τήν καρδιά σου ὅτι ὁ Θεός τόν ἀνέστησε ἀπό τούς νεκρούς, θά σωθεῖς».

Γιά νά μή λέγουν λοιπόν οἱ Ἰουδαῖοι πῶς βρῆκαν μεγαλύτερη δικαίωση ἐκεῖνοι πού δέ βρῆκαν τή μικρότερη, ἀναφέρει ἀναντίρρητη σκέψη, ὅτι ὁ δρόμος αὐτός εἶναι πιο εὐκόλος ἀπό ἐκεῖνον. Γιατί αὐτός ὁ δρόμος ἀπαιτεῖ ἐκπλήρωση ὅλων τῶν ἐντολῶν· ὅταν λοιπόν τά κάνεις ὅλα, τότε θά ζήσεις. Ἡ δικαίωση ὁμως ἀπό τήν πίστη δέ λέγει αὐτό, ἀλλά τί; «Ἐάν ὁμολογήσεις μέ τό στόμα σου ὅτι ὁ Ἰησοῦς εἶναι ὁ Κύριος καί πιστέψεις μέ τήν καρδιά σου ὅτι ὁ Θεός τόν ἀνέστησε ἀπό τούς νεκρούς, θά σωθεῖς». Στή συνέχεια, γιά νά μή φανεῖ πάλι ὅτι τήν κάνει εὐκαταφρόνητη μέ τό νά δείχνει πῶς εἶναι εὐκόλη καί ἀπλή, πρόσεχε πῶς πλαταίνει τό λόγο γι' αὐτή. Γιατί δέν ἦρθε ἀμέσως σ' αὐτό, πού ἔχουμε πεῖ, ἀλλά τί λέγει; «Ἡ δικαίωση ὁμως πού προέρχεται ἀπό τήν πίστη λέγει αὐτά· μήν πεῖς στήν καρδιά σου, ποιός θ' ανεβεῖ στόν οὐρανό; γιά νά κατεβάσει δηλαδή τό Χριστό, ἢ ποιός θά κατεβεῖ στήν ἄβυσσο; γιά ν' ανεβάσει δηλαδή τό Χριστό ἀπό τούς νεκρούς». Γιατί, ὅπως στήν ἀρετή πού ἐκδηλώνεται μέ τά ἔργα ἀντιστέκεται ἡ ραθυμία, χαλαρώνοντας τίς δυνάμεις, καί πρέπει νά ἀγρυπνεῖ πάρα πολύ ἡ ψυχή, ὥστε νά μήν ὑποχωρεῖ, ἔτσι καί ὅταν πρέπει νά πιστέψουμε, ὑπάρχουν σκέψεις πού προκαλοῦν σύγχυση καί βλάβτουν τή διάνοια τῶν πολλῶν, καί χρειάζεται πιο ρωμαλέα ψυχή, ὥστε ν' ἀποκρούσει αὐτές.

Γι' αὐτό ἀκριβῶς καί ἀναφέρει τίς σκέψεις αὐτές, καί ἐκεῖνο πού ἔκαμε στήν περίπτωση τοῦ Ἀβραάμ, αὐτό κάνει καί ἐδῶ. Γιατί καί ἐκεῖ, ἀφοῦ ἔδειξε πῶς αὐτός δικαιώθηκε ἀπό τήν πίστη, γιά νά μή φανεῖ ὅτι εἶχε λάβει μάταια καί χωρίς λόγο τόσο μεγάλο στεφάνι; σάν νά μήν ἦταν τίποτε τό πράγμα, ἐξυψώνοντας τή φύση τῆς πίστεως, λέγει· «Αὐτός ἀντίθετα ἀπό κάθε ἐλπίδα πίστεψε μέ ἐλπίδα στό ὅτι θά γίνει πατέρας πολλῶν ἐθνῶν· καί χωρίς νά κλονισθεῖ ἡ πίστη του, σκέφθηκε βέβαια τό σῶμα του πού ἦταν πιά νεκρό, καί

νον, καὶ τὴν νέκρωσιν τῆς μήτρας Σάρρας, εἰς δὲ τὴν ἐπαγγελίαν τοῦ Θεοῦ οὐ διεκρίθη τῇ ἀπιστίᾳ, ἀλλ' ἐνεδυναμώθη τῇ πίστει, δούς δόξαν τῷ Θεῷ, καὶ πληροφορηθεὶς ὅτι ὁ ἐπήγγελται, δυνατός ἐστι καὶ ποιῆσαι»· καὶ ἔδειξεν, ὅτι καὶ δυνάμεως χρεία καὶ ψυχῆς
 5 ὑψηλῆς τὰ ὑπὲρ ἐλπίδα δεχομένης, καὶ μὴ προσπταιούσης τοῖς ὀρωμένοις. Τοῦτο τοίνυν καὶ ἐνταῦθα ποιεῖ, καὶ δείκνυσιν ὅτι φιλοσόφου διανοίας χρεία, καὶ γνώμης οὐρανομήκους τινὸς καὶ μεγάλης. Καὶ οὐκ εἶπε, «μὴ εἶπης ἀπλῶς», ἀλλά, «μὴ εἶπης ἐν τῇ καρδίᾳ σου»· τουτέστι, μηδὲ ἐννοήσης ἀμφιβαλεῖν καὶ εἰπεῖν κατὰ σεαυ-
 10 τόν, καὶ πῶς τοῦτο δυνατόν;

Ὅραξ, ὅτι τοῦτο μάλιστα πίστεως ἴδιον, τὸ τὴν κάτω πᾶσαν ἀκολουθίαν ἀφέντας τὸ ὑπὲρ φύσιν ἐπιζητεῖν, καὶ λογισμῶν ἀσθένειαν ἐκβάλλοντας, ἀπὸ τῆς τοῦ Θεοῦ δυνάμεως ἅπαντα παραδέχεσθαι; Καίτοιγε οὐ ταῦτα Ἰουδαῖοι ἔλεγον μόνον, ἀλλ' ὅτι οὐ δυνα-
 15 τὸν ἐκ πίστεως δικαιοθῆναι. Ἄλλ' αὐτὸς ἐφ' ἕτερον αὐτὸ ἄγει τὸ γεγενημένον, ἵνα, ὅταν δείξῃ μέγα οὕτως ὄν, ὡς καὶ μετὰ τὸ γεγενῆσθαι πίστεως αὐτὸ δεῖσθαι, δικαίως δόξῃ τούτοις τὸν στέφανον πλέκειν. Καὶ κέχρηται ῥήμασι τοῖς ἐν τῇ παλαιᾷ κειμένοις, σπουδάζων αἰεὶ τὰ τῆς καινοτομίας καὶ τῆς πρὸς ἐκείνην μάχης ἐγκλή-
 20 ματα διαφεύγειν. Τοῦτο γάρ, ὁ περὶ πίστεως ἐνταῦθά φησι, περὶ τῆς ἐντολῆς αὐτοῖς λέγει Μωϋσῆς, δεικνὺς ὅτι πολλῆς ἀπήλαυσαν παρὰ τοῦ Θεοῦ τῆς εὐεργεσίας. Οὐ γὰρ ἔστιν εἰπεῖν, φησὶν, ὅτι εἰς τὸν οὐρανὸν ἀναβῆναι δεῖ, καὶ πέλαγος διαβῆναι μέγα, καὶ τότε λαβεῖν τὰς ἐντολάς· ἀλλὰ τὰ οὕτω μεγάλα καὶ ὑπέρογκα εὐκολα ἡμῖν
 25 ἐποίησεν ὁ Θεός.

Τί δέ ἐστιν, «ἐγγὺς σοῦ τὸ ῥῆμά ἐστι»; Τουτέστιν, εὐκολόν ἐστιν· ἐν γὰρ τῇ διανοίᾳ σου καὶ τῇ γλώττῃ ἢ σωτηρία. Οὐ μακρὰν ὁδὸν βαδίσαντας, οὐδὲ πέλαγος πλεύσαντας, οὐδὲ ὄρη παρελθόντας, οὕτω σωθῆναι δεῖ· ἀλλ' εἰ μηδὲ αὐτὸν βουληθείης ὑπερβῆναι
 30 τὸν οὐδόν, ἔξεστί σοι καὶ οἴκοι καθημένῳ σωθῆναι· ἐν γὰρ τῷ στόματί σου καὶ ἐν τῇ καρδίᾳ σου ἐστι τῆς σωτηρίας ἢ ἀφορμή.

τή νέκρωση τῆς μήτρας τῆς Σάρρας, στήν ὑπόσχεση ὅμως τοῦ Θεοῦ δέν ταλαντεύθηκε ἀπό ἀπιστία, ἀλλ' ἐνισχύθηκε στήν πίστη, ἀφοῦ ἀπέδωσε δόξα στό Θεό καί βεβαιώθηκε ὅτι, ἐκεῖνο πού ὑποσχέθηκε, εἶναι δυνατός καί νά τό ἐκτελέσει»¹. Καί ἔδειξε ὅτι χρειάζεται καί δύναμη καί ψυχή ἀνώτερη πού νά δέχεται ἐκεῖνα πού ὑπερβαίνουν τήν ἐλπίδα καί νά μήν σκοντάφτει στά ὄρατά πράγματα. Αὐτό λοιπόν καί ἐδῶ κάνει καί δείχνει πῶς χρειάζεται φιλόσοφη διάνοια καί διάθεση ὑψηλή μέχρι τόν οὐρανό καί μεγάλη. Καί δέν εἶπε ἀπλῶς, 'μήν πεῖς' ἀλλά, «μήν πεῖς στήν καρδιά σου»· δηλαδή, οὔτε νά σκεφθεῖς ν' ἀμφιβάλεις καί νά πεῖς στόν ἑαυτό σου, καί πῶς εἶναι δυνατό αὐτό;

Βλέπεις ὅτι αὐτό πρό πάντων εἶναι τό γνώρισμα τῆς πίστεως, τό νά ἐπιζητοῦμε δηλαδή, ἀφοῦ ἀφήσουμε κάθε φυσική συνέχεια τῶν πραγμάτων, τό ὑπερφυσικό, καί, ἀφοῦ ἀπομακρύνουμε τήν ἀσθένεια τῶν σκέψεων, νά παραδεχόμαστε πῶς ὅλα προέρχονται ἀπό τή δύναμη τοῦ Θεοῦ; Ἄν καί βέβαια οἱ Ἰουδαῖοι δέν ἔλεγαν μόνο αὐτά, ἀλλ' ὅτι δέν εἶναι δυνατό νά δικαιωθοῦν ἀπό τήν πίστη. Ἄλλ' αὐτός σέ ἄλλο ὁδηγεῖ αὐτό πού ἔχει γίνει, μέ σκοπό, ὅταν δείξει ὅτι εἶναι τόσο μεγάλο, ὥστε καί ἀφοῦ πραγματοποιηθεῖ νά χρειάζεται τήν πίστη, νά φανεῖ πῶς δίκαια πλέκει τό στεφάνι σ' αὐτούς. Καί χρησιμοποιεῖ λόγια τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης, φροντίζοντας πάντοτε ν' ἀποφεύγει τίς κατηγορίες γιά καινοτομία καί σύγκρουση μ' ἐκείνη. Γιατί αὐτό, πού λέγει ἐδῶ γιά τήν πίστη, τό λέγει σ' αὐτούς γιά τήν ἐντολή ὁ Μωυσῆς, γιά νά δείξει ὅτι ἀπόλαυσαν πολλές εὐεργεσίες ἀπό τό Θεό. Γιατί δέν εἶναι δυνατό νά πεῖ, λέγει, ὅτι πρέπει ν' ἀνεβεῖ στόν οὐρανό καί νά περάσει μεγάλο πέλαγος, καί τότε νά λάβει τίς ἐντολές, ἀλλά τά τόσο μεγάλα καί ὑπέρογκα μᾶς τά ἔκαμε εὐκόλα ὁ Θεός.

Τί ὅμως σημαίνει, «κοντά σου εἶναι ὁ λόγος»; Δηλαδή, εἶναι εὐκόλος, γιατί ἡ σωτηρία βρίσκεται στή σκέψη σου καί στή γλώσσα σου. Χωρίς νά βαδίζουμε πολύ δρόμο, οὔτε νά πλεύσουμε πέλαγος, οὔτε νά περάσουμε βουνά, ἔτσι πρέπει νά σωθοῦμε. Ἄλλ' ἂν δέν θέλεις οὔτε αὐτό τό δρόμο νά βαδίσεις, εἶναι δυνατό παραμένοντας καί στό σπίτι σου νά σωθεῖς, γιατί ἡ ἀφετηρία τῆς σωτηρίας σου βρίσκεται στό στόμα σου καί στήν καρδιά σου. Στή

Εἶτα καὶ ἐτέρωθεν εὐκολον ποιῶν τὸν τῆς πίστεως λόγον, φησὶν ὅτι «ὁ Θεὸς αὐτὸν ἤγειρεν ἐν νεκρῶν». Ἐννόησον γὰρ τὸ ἀξίωμα τοῦ ποιήσαντος, καὶ οὐκέτι ὄψει δυσκολίαν οὐδεμίαν ἐν τῷ πράγματι. Οὐκοῦν ὅτι μὲν Κύριος, ἐκ τῆς ἀναστάσεως δῆλον, ὃ καὶ ἀρχόμενος τῆς ἐπιστολῆς ἔλεγε, «τοῦ ὀρισθέντος Υἱοῦ Θεοῦ ἐξ ἀναστάσεως νεκρῶν»· ὅτι δὲ καὶ ἡ ἀνάστασις εὐκολος, ἐκ τῆς τοῦ ποιήσαντος ἰσχύος ἀποδέδεικται καὶ τοῖς σφόδρα διαπιστοῦσιν. Ὅταν οὖν καὶ μείζων ἢ ἡ δικαιοσύνη καὶ κούφη καὶ εὐπαράδεκτος, καὶ ἄλλως δικαιωθῆναι μῆ ἢ, οὐκ ἐσχάτης φιλονεικίας τὸ τοῖς ἀδυνά-
 5 τοις ἐπιχειρεῖν, τὰ εὐκολὰ ἀφέντας καὶ ράδια; Οὐ γὰρ ἔχοιεν ἂν εἰπεῖν, ὅτι ὡς φορτικὸν τὸ πρᾶγμα παρητήσαντο.

Εἶδες πῶς πάσης αὐτοῦ ἀποστερεῖ συγγνώμης; Ποίας γὰρ ἂν εἶεν ἀπολογίας ἄξιοι, τὸ μὲν φορτικὸν ἐλόμενοι καὶ ἀνήνυτον, παραδραμόντες δὲ τὸ κούφον καὶ δυνάμενον αὐτοῦ σῶσαι, κάκει-
 15 να παρασχεῖν, ἅπερ ὁ νόμος οὐκ ἴσχυσε; Ταῦτα γὰρ οὐδὲν ἕτερον, ἀλλ' ἢ φιλονεικίης γνώμης ἐστὶ μόνον, καὶ πρὸς Θεὸν στασιαζούσης. Ὁ μὲν γὰρ νόμος ἐπαχθής, ἡ δὲ χάρις ραδία· ὁ νόμος, κἂν μυρία φιλονεικήσωσιν οὐ σώζει· ἡ χάρις καὶ τὴν ἐξ ἑαυτῆς καὶ τὴν ἐκ τοῦ νόμου παρέχει δικαιοσύνην. Τίς οὖν αὐτοῦ ἐξαιρήσεται λό-
 20 γος πρὸς μὲν ταύτην φιλονεικίως διακειμένους, ἐκείνου δὲ ἀντεχομένους εἰκῆ καὶ μάτην;

4. Εἶτα, ἐπειδὴ μέγα εἶρηκε, πάλιν ἀπὸ τῆς Γραφῆς αὐτὸ πιστοῦται. «Λέγει γὰρ ἡ Γραφή», φησί· «πᾶς ὁ πιστεύων ἐπ' αὐτῷ, οὐ καταισχυνηθήσεται. Οὐ γὰρ ἐστὶ διαστολὴ Ἰουδαίου τε καὶ Ἑλ-
 25 ληνος· ὁ γὰρ αὐτὸς Κύριος πάντων, πλουτῶν εἰς πάντας τοὺς ἐπικαλουμένους αὐτόν. Πᾶς γάρ, ὃς ἂν ἐπικαλέσῃται τὸ ὄνομα Κυρίου, σωθήσεται». Εἶδες πῶς καὶ τῆς πίστεως καὶ τῆς ὁμολογίας παράγει μάρτυρας; Τῷ μὲν γὰρ εἰπεῖν, ὅτι «πᾶς ὁ πιστεύων», τὴν πίστιν ἐδήλωσε, τῷ δὲ εἰπεῖν, «ὃς ἂν ἐπικαλέσῃται», τὴν ὁμολο-
 30 γίαν ἐνέφηεν. Εἶτα πάλιν τὸ κοινὸν τῆς χάριτος ἀνακηρύττων καὶ

συνέχεια, κάνοντας και από άλλο εύκολο τό λόγο για τήν πίστη, λέγει ὅτι «ὁ Θεός ἀνέστησε αὐτόν ἀπό τούς νεκρούς». Σκέψου λοιπόν τήν ἀξία ἐκείνου πού τόν ἀνέστησε, καί δέ θά δεῖς πιά καμιά δυσκολία στό πράγμα. Ἐπομένως, τό ὅτι βέβαια εἶναι Κύριος, εἶναι φανερό ἀπό τήν ἀνάσταση, πράγμα πού καί στήν ἀρχή τῆς ἐπιστολῆς ἔλεγε, «ὁ ὁποῖος ἀποδείχθηκε Υἱός τοῦ Θεοῦ ἀπό τήν ἀνάστασή του ἀπό τούς νεκρούς»², τό ὅτι ὁμως καί ἡ ἀνάσταση εἶναι εύκολη, ἔχει ἀποδειχθεῖ ἀπό τή δύναμη ἐκείνου πού τήν ἔκαμε καί σ' αὐτούς πού πάρα πολύ δύσκολα πιστεύουν. Ὅταν λοιπόν καί μεγαλύτερη εἶναι ἡ δικαίωση καί εύκολη καί εύκολα ἀποδεκτή, καί δέν εἶναι δυνατό νά δικαιωθοῦμε διαφορετικά, δέν εἶναι τότε δεῖγμα τῆς χειρότερης μορφῆς φιλονεικίας τό νά ἐπιχειροῦν τά ἀδύνατα, ἐγκαταλείποντας τά εύκολα καί ἐλαφρά; Γιατί δέν θά μπορούσαν νά ποῦν, ὅτι ἐγκατέλειψαν τό πράγμα ἐπειδή ἦταν βαρύ.

Εἶδες πῶς τούς στερεῖ ἀπό κάθε συγγνώμη; Γιά ποιά ἀπολογία λοιπόν μπορεῖ νά εἶναι ἄξιοι, ἀφοῦ προτίμησαν τό βαρύ καί ἀκατόρθωτο, ἐνῶ περιφρόνησαν τό εύκολο καί αὐτό πού μπορούσε νά τούς σώσει καί νά τούς δώσει ἐκεῖνα, πού δέν μπόρεσε νά τούς δώσει ὁ νόμος; Γιατί αὐτά δέν εἶναι τίποτε ἄλλο, παρά μόνο ἀπόδειξη διάθεσης πού φιλονεικεῖ καί ξεσηκώνεται ἐναντίον τοῦ Θεοῦ. Καθόσον ὁ νόμος εἶναι δυσβάστακτος, ἐνῶ ἡ χάρη εύκολη· ὁ νόμος, καί ἂν ἀκόμη προσπαθήσουν πάρα πολύ, δέ σώζει, ἐνῶ ἡ χάρη χορηγεῖ καί τή δική της δικαίωση καί τή δικαίωση τοῦ νόμου. Ποιός λόγος λοιπόν θά τούς σώσει ὅταν φέρονται μέ ἐχθρική διάθεση σ' αὐτήν, ἐνῶ προσηλώνονται σ' ἐκεῖνον ἄσκοπα καί στά χαμένα;

4. Ἐπειτα, ἐπειδή εἶπε κάτι μεγάλο, τό βεβαιώνει πάλι ἀπό τή Γραφή. «Γιατί», λέγει, «ἡ Γραφή λέγει, καθένας πού πιστεύει σ' αὐτόν δέ θά ντροπιασθεῖ. Καθόσον δέν ὑπάρχει διάκριση μεταξύ Ἰουδαίου καί Ἑλλήνα, γιατί ὁ ἴδιος εἶναι Κύριος ὄλων, χαρίζοντας τόν πλοῦτο του σέ ὄλους πού τόν ἐπικαλοῦνται. Γιατί καθένας, πού θά ἐπικαλεσθεῖ τό ὄνομα τοῦ Κυρίου, θά σωθεῖ». Εἶδες πῶς παρουσιάζει μάρτυρες καί γιά τήν πίστη καί γιά τήν ὁμολογία; Γιατί μέ τό νά πεῖ, ὅτι «καθένας πού πιστεύει», φανέρωσε τήν πίστη, ἐνῶ μέ τό νά πεῖ, «πού θά ἐπικαλεσθεῖ», ἔδειξε τήν ὁμολογία. Στή συνέχεια πάλι ἀνακηρύσσοντας τό κοινό τῆς χάριτος καί συγκρατώντας τήν

τὸ ἐκείνων φύσημα καταστέλλων, ἃ διὰ πολλῶν ἔμπροσθεν ἀπέδειξε, ταῦτα ἐν βραχέσιν ἀναμιμνήσκει, πάλιν δεικνύς, ὅτι οὐδὲν τὸ μέσον Ἰουδαίου καὶ ἀκροβύστου. «Οὐ γάρ ἐστι διαστολή», φησίν, «Ἰουδαίου τε καὶ Ἑλληνοῦ».

5 Καὶ ὁ περὶ τοῦ Πατρὸς εἶρηκεν ἐν τῇ περὶ τούτου ἀποδείξει, τοῦτο ἐνταῦθα περὶ τοῦ Υἱοῦ λέγει. Ὡσπερ γὰρ ἔμπροσθεν αὐτὸ κατασκευάζων ἔλεγεν· «Ἡ Ἰουδαίων ὁ Θεὸς μόνον, οὐχὶ δὲ καὶ ἐθνῶν; Ναὶ καὶ ἐθνῶν· ἐπεὶπερ εἰς ὁ Θεός»· οὕτω καὶ ἐνταῦθά φησιν· «Ὁ γὰρ αὐτὸς Κύριος πάντων, πλουτῶν εἰς πάντας καὶ ἐπὶ
10 πάντας». Ὁρᾷς πῶς δείκνυσιν αὐτὸν σφοδρῶς ἐφιέμενον ἡμῶν τῆς σωτηρίας, εἶγε καὶ πλοῦτον οἰκεῖον ἡγεῖται ταύτην; ὥστε μὴδὲ νῦν αὐτοὺς ἀπογνῶναι, μὴδὲ νομίσαι, εἶγε βουληθεῖεν μετανοῆσαι, ἀσυγγνώστους εἶναι. Ὁ γὰρ πλοῦτον οἰκεῖον ἡγούμενος τὸ σῶζειν ἡμᾶς, οὐ παύσεται πλουτῶν· ἐπεὶ καὶ τοῦτο πλοῦτος τὸ εἰς πάντας
15 ἐκχεῖσθαι τὴν δωρεάν. Ἐπειδὴ γὰρ καὶ τοῦτο μάλιστα αὐτοὺς ἐθορῶναι, τὸ προεδρίας ἀπολαύοντας ὑπὲρ τὴν οἰκουμένην ἅπασαν, νῦν ἐκ τῆς πίστεως ἀπὸ τῶν θρόνων καταβιβάζεσθαι ἐκείνων, καὶ μὴδὲν πλεον τῶν λοιπῶν ἔχειν· συνεχῶς τοὺς προφήτας εἰσάγει ταύτην ἐπάδοντας αὐτοῖς τὴν ἰσοτιμίαν· «πᾶς γάρ», φησίν, ὁ «πι-
20 στεύων ἐπ' αὐτῷ, οὐ καταισχυνηθήσεται»· καί, «πᾶς ὃς ἂν ἐπικαλέσῃται τὸ ὄνομα Κυρίου, σωθήσεται». Καὶ πανταχοῦ τὸ «πᾶς» τέθεται, ἵνα μὴ ἀντιλέγωσιν.

5. Ἄλλ' οὐδὲν κενοδοξίας χεῖρον· αὕτη γάρ, αὕτη μάλιστα πάντων αὐτοὺς ἀπώλεσε. Διὸ καὶ ὁ Χριστὸς αὐτοῖς ἔλεγε· «Πῶς δύνα-
25 σθε πιστεῦειν, δόξαν παρ' ἀλλήλων λαμβάνοντες, καὶ τὴν δόξαν τὴν παρὰ τοῦ μόνου Θεοῦ οὐ ζητοῦντες»; Αὕτη μετὰ τῆς ἀπωλείας πολλὸν καὶ τὸν γέλωτα ἐπάγει, καὶ πρὸ τῆς κολάσεως τῆς ἐκεῖ, μυρίοις ἐνταῦθα περιβάλλει δεινοῖς. Καὶ εἰ δοκεῖ, ἵνα τοῦτο μάθης σαφῶς, τοὺς οὐρανοὺς ἀφέντες τέως, ὧν ἡμᾶς ἐξάγει, καὶ τὴν γέεν-
30 ναν, εἰς ἣν ἐμβάλλει, τὸ πρᾶγμα ἐντεῦθεν ἐξετάσωμεν ἅπαν. Τί τοί-

3. Ρωμ. 3, 29. 30.

4. Ἦσ. 28, 16.

5. Ἰωήλ 3, 5.

6. Ἰω. 5, 44.

ἀλαζονεία ἐκείνων, ἐκεῖνα πού ἀπέδειξε μέ πολλά πρωτύτερα, τὰ ἴδια θυμίζει μέ συντομία, γιά νά δείξει πάλι, ὅτι δέν ὑπάρχει καμιὰ διαφορά μεταξύ Ἰουδαίου καί ἀπερίτμητου. «Γιατί δέν ὑπάρχει διαφορά», λέγει, «μεταξύ Ἰουδαίου καί Ἑλληνα».

Καί ἐκεῖνο πού εἶπε γιά τόν Πατέρα στήν ἀπόδειξη γι' αὐτόν, τό ἴδιο λέγει ἐδῶ γιά τόν Υἱό. Γιατί ὅπως πιά μπροστά ἀποδεικνύοντας αὐτό ἔλεγε, «μήπως ὁ Θεός εἶναι Θεός τῶν Ἰουδαίων μόνο; δέν εἶναι καί τῶν ἐθνικῶν; Ναί καί τῶν ἐθνικῶν, ἀφοῦ ἕνας εἶναι ὁ Θεός»³, ἔτσι καί ἐδῶ λέγει· «γιατί ὁ ἴδιος εἶναι Κύριος ὄλων, πλούσιος γιά ὄλους καί σέ ὄλους». Βλέπεις πῶς δείχνει ὅτι αὐτός ἐπιθυμεῖ πάρα πολύ τή σωτηρία μας, ἀφοῦ βέβαια τή θεωρεῖ καί δικό του πλοῦτο; Ἐπομένως νά μήν ἀπελπισθοῦν τώρα αὐτοί, οὔτε νά νομίσουν, ἂν βέβαια θελήσουν νά μετανοήσουν, ὅτι εἶναι ἀσυγχώρητοι. Γιατί ἐκεῖνος πού θεωρεῖ δικό του πλοῦτο τό νά σώζει ἐμᾶς, δέ θά σταματήσει νά εἶναι πλούσιος, ἐπειδή καί αὐτό εἶναι πλοῦτος, τό νά στέλνει ἄφθονη σέ ὄλους τή δωρεά. Ἐπειδή λοιπόν καί αὐτό τούς ἀνησυχοῦσε ιδιαίτερα, τό ὅτι, ἐνῶ ἀπολάμβαναν τήν πρωτοκαθεδρία καί βρίσκονταν πάνω ἀπό ὀλόκληρη τήν οἰκουμένη, τώρα ἐξ αἰτίας τῆς πίστεως κατεβάζονται ἀπό τούς θρόνους ἐκείνους καί δέν ἔχουν τίποτε περισσότερο ἀπό τούς ὑπόλοιπους, παρουσιάζει συνέχεια τούς προφῆτες πού ἐπαναλαμβάνουν σ' αὐτούς τήν ἰσοτιμία αὐτή. «Γιατί καθένας», λέγει, «πού πιστεύει σ' αὐτόν, δέ θά ντροπιασθεῖ»⁴, καί «καθένας πού θά ἐπικαλεσθεῖ τό ὄνομα τοῦ Κυρίου, θά σωθεῖ»⁵. Καί παντοῦ ἀναφέρει τό «καθένας», γιά νά μήν ἀντιλέγουν.

5. Ἄλλά δέν ὑπάρχει τίποτε χειρότερο ἀπό τήν κενοδοξία, γιατί αὐτή, αὐτή περισσότερο ἀπ' ὅλα, τούς κατέστρεψε. Γι' αὐτό καί ὁ Χριστός τούς ἔλεγε· «πῶς μπορεῖτε νά πιστεύετε, ἀφοῦ δέχεσθε τιμές ὁ ἕνας ἀπό τόν ἄλλο καί δέ ζητᾶτε τήν τιμή πού προέρχεται ἀπό τό μοναδικό Θεό»⁶. Αὐτή μαζί μέ τήν καταστροφή προσθέτει καί πολλή γελοιοποίηση, καί πρίν ἀπό τήν τιμωρία ἐκεῖ, περιβάλλει ἐδῶ μέ ἄπειρα κακά. Καί ἂν θέλεις, γιά νά μάθεις αὐτό καλά, ἀφοῦ ἀφήσουμε πρῶτα τούς οὐρανούς, ἀπό τούς ὁποίους μᾶς βγάζει, καί τή γέεννα, στήν ὁποία μᾶς ρίχνει, ἄς ἐξετάσουμε ἀπό ἐδῶ ὀλόκληρο τό πράγμα. Τί λοιπόν εἶναι πιά δαπανηρό ἀπ' αὐτήν; καί τί θά μπο-

νυν ταύτης δαπανηρότερον; τί δὲ αἰσχροτέρον γένοιτ' ἂν καὶ δυσκολώτερον; Ὅτι μὲν γὰρ δαπανηρὸν τὸ νόσημα τοῦτο, δῆλον ἐκ τῶν ἀναλισκόντων εἰκῆ καὶ μάτην ἐν θεάτροις καὶ ἵπποδρομίαις καὶ ἄλλαις τοιαύταις ἀκαίροις φιλοτιμίαις· ἐκ τῶν τὰς οἰκίας οἰκοδομούντων τὰς λαμπρὰς καὶ πολυτελεῖς, καὶ τὰ ἄλλα πάντα τὰ εἰς περιουσίαν κατασκευαζόντων ἀνόνητον, ἅπερ οὐκ ἔστιν ἐπελθεῖν τῷ λόγῳ νῦν.

Ὅτι δὲ δαπανηρὸν ὄντα καὶ πολυτελεῖ τὸν οὕτω νοσοῦντα, καὶ ἄρπαγα καὶ πλεονέκτην εἶναι ἀνάγκη, παντί που δῆλον. Ἴνα γὰρ ἔχη τῷ θηρίῳ παρέχειν τροφήν, εἰς τὰς τῶν ἄλλων οὐσίας τὰς ἑαυτοῦ ρίπτει χεῖρας. Καὶ τί λέγω τὰς οὐσίας; Οὐδὲ γὰρ χρήματα μόνον, ἀλλὰ καὶ ψυχὰς τουτὶ κατεσθίει τὸ πῦρ, καὶ οὐ τὸν παρόντα μόνον, ἀλλὰ καὶ τὸν μέλλοντα ἐργάζεται θάνατον. Μήτηρ γὰρ γεέννης κενοδοξία, καὶ τὸ πῦρ ἀνάπτει σφοδρῶς ἐκεῖνο, καὶ τὸν σκώληκα τὸν ἰοβόλον. Ἴδοι δ' ἂν τις αὐτὴν καὶ ἐν νεκροῖς κρατοῦσαν· οὐ τί χεῖρον γένοιτ' ἂν; Τὰ μὲν γὰρ ἄλλα πάντα πάθη καταλύεται τῷ θανάτῳ, αὕτη δὲ καὶ μετὰ τελευτὴν βιάζεται καὶ φιλονεικεῖ τὴν ἑαυτῆς ἐπιδείκνυσθαι φύσιν ἐν τῷ τεθνηκότι σώματι. Ὅταν γὰρ σήματα λαμπρὰ καὶ πᾶσαν αὐτῶν ἀναλίσκοντα τὴν οὐσίαν ἐπι- σκῆπτωσι τελευτῶντες αὐτοῖς ἀνιστᾶν, καὶ ἐνταφίων ἀσωτίαν πολλὴν σπουδάζωσι προαποτίθεσθαι, καὶ ζῶντες μὲν ὑπὲρ ὀβολοῦ καὶ ἄρτου ἐνὸς ὑβρίζωσι τοὺς προσιόντας πένητας, τελευτῶντες δὲ δαψιλῆ τῷ σκώληκι παρέχωσι τράπεζαν, ποίαν ἑτέραν ζητεῖς ὑπερβολὴν τῆς τοῦ νοσήματος τυραννίδος; Ἀπὸ τούτου καὶ ἔρωτες ἀτοποι τίκτονται τοῦ δεινοῦ. Πολλοὺς γὰρ οὐχ ἢ τῆς ὄψεως ὥρα, οὐδὲ ἢ τῆς μίξεως ἐπιθυμία, ἀλλὰ τὸ βούλεσθαι καυχᾶσθαι, ὅτι τὴν δεῖνα ὑπεσκέλισα, καὶ εἰς μοιχείαν ἐνέβαλε.

Καὶ τί δεῖ τὰ ἄλλα λέγειν, ὅσα ἐντεῦθεν βλαστάνει κακά; Μυρίων γὰρ ἂν ἐλόμην βαρβάρων γενέσθαι δοῦλος, ἢ κενοδοξίας ἅπαξ. Οὐδὲ γὰρ ἐπιτάττουσιν ἐκεῖνοι τοιαῦτα τοῖς αἰχμαλώτοις, οἷα αὕτη κελεύει τοῖς ὑπηκόοις. Πάντων γὰρ ἔσο δοῦλος, φησί, κἂν

ρουῖσε νά ὑπάρξει αἰσχροτέρο καί δυσκολότερο; Γιατί, τό ὅτι βέβαια εἶναι δαπανηρή ἢ ἀρρώστια αὐτή, γίνεται φανερό ἀπό ἐκείνους πού ξοδεύουν στά χαμένα καί χωρίς λόγο στά θέατρα καί τίς ἵπποδρομίες καί στίς ἄλλες τέτοιες ἄκαιρες σπατάλες· ἀπό ἐκείνους πού κτίζουν τά λαμπρά καί πολυτελή σπίτια, καί πού κατασκευάζουν ὄλα γιά νά εἶναι περιουσία ἄχρηστη, τά ὅποια δέν εἶναι δυνατό νά τά ἀναφέρουμε τώρα μέ τό λόγο.

Τό ὅτι βέβαια, ἀφοῦ εἶναι πολυέξοδος καί σπάταλος ἐκεῖνος πού ἔχει αὐτήν τήν ἀρρώστια, εἶναι ἀναγκασμένος νά γίνεи καί ἄρπαγας καί πλεονέκτης, εἶναι ἀσφαλῶς στόν καθένα φανερό. Γιατί, γιά νά μπορεῖ νά δίνει τροφή στό θηρίο, ἀπλώνει τά χέρια του στίς περιουσίες τῶν ἄλλων. Καί τί λέγω στίς περιουσίες; Γιατί ὄχι μόνο χρήματα, ἀλλά καί ψυχές κατατρώγει αὐτή ἐδῶ ἢ φωτιά, καί προετοιμάζει ὄχι μόνο τόν παρόντα, ἀλλά καί τό μελλοντικό θάνατο. Γιατί μητέρα τῆς γέεννας εἶναι ἡ κενοδοξία, πού καί ἀνάβει δυνατά τή φωτιά ἐκείνη καί τρέφει τό φαρμακερό σκουλήκι. Θά μπορούσε βέβαια κανεῖς νά δεῖ αὐτήν νά ἐπικρατεῖ καί στούς νεκρούς, πράγμα ἀπό τό ὅποιο τί θά μπορούσε νά ὑπάρξει χειρότερο; Καθόσον ὄλα τά ἄλλα πάθη καταργοῦνται μέ τό θάνατο, ἀλλ' αὐτή καί μετά τό θάνατο ἀγωνίζεται καί προσπαθεῖ νά δείξει τή φύση της στό νεκρό σῶμα. Γιατί, ὅταν ἀφήνουν παραγγελία πεθαίνοντας νά τούς κατασκευάσουν τάφους λαμπρούς, ξοδεύοντας ὄλη τήν περιουσία τους, καί φροντίζουν νά μαζέψουν ἀπό πρῖν πάρα πολλά χρήματα γιά τά ἐξοδα τῆς ταφῆς, καί, ἐν ὄσω ζοῦν, περιφρονοῦν τούς φτωχοῦς πού τούς πλησιάζουν γιά ἓνα ὀβολό καί ἓνα κομμάτι ψωμί, μόλις πεθαίνουν ὄμως προσφέρουν πλούσιο τραπέζι στό σκώληκα, ποιά ἄλλη ζητᾶς ὑπερβολή τῆς τυραννικῆς ἐξουσίας τῆς ἀρρώστιας αὐτῆς; Ἀπό τό κακό αὐτό γεννιοῦνται καί παράλογοι ἔρωτες. Γιατί πολλούς τούς ἔρριξε καί στή μοιχεία, ὄχι ἡ ὀμορφιά τοῦ προσώπου, οὔτε ἡ ἐπιθυμία τῆς σαρκικῆς μίξεως, ἀλλά τό ὅτι θέλουν νά καυχιοῦνται, ὅτι τήν τάδε τήν ἔρριξα κάτω.

Καί γιατί πρέπει νά λέγω τά ἄλλα, ὄσα κακά φυτρώνουν ἀπό ἐδῶ; Γιατί θά προτιμοῦσα νά γίνω δοῦλος σέ ἄπειρους βαρβάρους, παρά στήν κενοδοξία μία φορά. Καθόσον δέν προστάζουν ἐκεῖνοι στούς αἰχμαλώτους τέτοια, πού αὐτή διατάζει στούς ὑπηκόους της.

λαμπρότεροί σου, κἄν εὐτελέστεροι τύχωσιν ὄντες· καταφρόνει ψυχῆς, ἀμέλησον ἀρετῆς, καταγέλασον ἐλευθερίας, κατάθυσόν σου τὴν σωτηρίαν· κἄν ἀγαθόν τι ποιῆς, μὴ πρὸς ἀρέσκειαν Θεοῦ, ἀλλὰ πρὸς ἐπίδειξιν τῶν πολλῶν, ἵνα ἀπολέσης τὸν ἐπὶ τούτοις στέφανον· κἄν ἐλεῆς, κἄν νηστεύῃς, τὸν μὲν πόνον ὑπόστηθι, τὸ δὲ κέρδος ἀπολέσαι σπούδασον. Τί τούτων ὠμότερον τῶν ἐπιταγμάτων γένοιτο; Ἐντεῦθεν καὶ βασκανία τὴν ἀρχὴν ἔχει, ἐντεῦθεν καὶ ἀπόνοια, ἐντεῦθεν καὶ ἡ μήτηρ τῶν κακῶν ἡ φιλαργυρία. Ὁ γὰρ ἔσμος τῶν οἰκετῶν, καὶ οἱ χρυσοφοροῦντες βάρβαροι, καὶ οἱ παράσιτοι, 10 καὶ οἱ κόλακες, καὶ τὰ ἀργυρένδετα ὀχήματα, καὶ τὰ ἄλλα τὰ τούτων καταγελαστότερα, οὐχ ἡδονῆς ἕνεκεν οὐδὲ χρείας τινὸς γίνεται, ἀλλ' ἡ κενοδοξίας μόνης.

6. *Ναί, φησὶν· ἀλλ' ὅτι μὲν κακὸν τουτὶ τὸ πάθος, παντί που δῆλόν ἐστι· πῶς δ' ἂν αὐτὸ διαφύγοιμεν, τουτο εἰπεῖν χρή. Μάλιστα μὲν, ἂν πείσης σαυτὸν καλῶς, ὅτι χαλεπὸν τουτὶ τὸ νόσημα, ἀρχὴν λήψῃ διορθώσεως ἀρίστην· ἐπεὶ καὶ ὁ νοσῶν ταχέως ἐπιζητήσῃ τὸν ἰατρόν, ἂν τουτο μάθῃ πρὸ τῶν ἄλλων, ὅτι νοσεῖ. Εἰ δὲ καὶ ἑτέραν ὁδὸν ἐπιζητεῖς τῆς ἐντεῦθεν φυγῆς, ὄρα πρὸς τὸν Θεὸν διηνεκῶς, καὶ ἀρκουτῆ παρ' αὐτοῦ δόξῃ. Κἄν ἴδῃς τὸ πάθος γαρ- 20 γαλίζον σε καὶ διεγεῖρον εἰπεῖν τοῖς συνδούλοις τὰ κατωρθωμένα σοι, λογισάμενος πάλιν, ὅτι μετὰ τὸ εἰπεῖν οὐδὲν γίνεται κέρδος, σβέσον τὴν ἄτοπον ἐπιθυμίαν, καὶ πρὸς τὴν ψυχὴν σου εἶπέ· ἰδοὺ τοσοῦτον ὦδινες χρόνον εἰπεῖν σου τὰ κατορθώματα, καὶ οὐκ ἐκαρτέρησας σιγῇ κατασχεῖν, ἀλλ' εἰς πάντας ἐξήνεγκας· τί οὖν σοι 25 πλέον γέγονεν ἐντεῦθεν; Πλέον μὲν οὐδέν, ζημία δὲ ἐσχάτη, καὶ τὸ κενῶσαι ἅπαντα τὰ μετὰ πολλοῦ συλλεγέντα πόνου.*

Μετὰ δὲ τούτων κάκεινο ἐνόησον, ὅτι διεφθαρμένη τῶν πολλῶν ἡ ψῆφος καὶ ἡ κρίσις ἐστί, καὶ οὐ διεφθαρμένη μόνον, ἀλλ' ὅτι καὶ ταχέως μαραίνεται. Κἄν γὰρ πρὸς ὦραν θαυμάσωσι, τοῦ 30 καιροῦ παρελθόντος, πάντων εἰσὶν ἐπιλελησμένοι, καὶ τὸν παρὰ

Σέ ὄλους λοιπόν νά εἶσαι δοῦλος, λέγει, εἴτε συμβαίνει νά εἶναι ἀνώτεροί σου εἴτε κατώτεροί σου. Περιφρόνα τήν ψυχή, μή φροντίζεις γιά τήν ἀρετή, περιγέλα τήν ἐλευθερία, θυσίαζε τελείως τήν σωτηρία σου. Καί ἄν κάνεις κάποιο ἀγαθό, μήν τό κάνεις γιά ν' ἀρέσεις στό Θεό, ἀλλά γιά ἐπίδειξη στούς πολλούς, γιά νά χάσεις τό βραβεῖο γι' αὐτά. Καί ὅταν δίνεις ἐλεημοσύνη ἢ νηστεύεις, νά ὑποφέρεις τόν κόπο, ἀλλά φρόντισε νά χάσεις τό κέρδος. Τί θά μπορούσε νά ὑπάρξει σκληρότερο ἀπό τίς διαταγές αὐτές; Ἀπό ἐδῶ προέρχεται καί ὁ φθόνος, ἀπό ἐδῶ καί ἡ ἀπόγνωση, ἀπό ἐδῶ καί ἡ μητέρα τῶν κακῶν, ἡ φιλαργυρία. Γιατί τό πλῆθος τῶν ὑπηρετῶν καί οἱ χρυσοστολισμένοι βάρβαροι καί οἱ παράσιτοι καί οἱ κόλακες καί τά καλυμμένα μέ ἀσήμι ὀχήματα καί τά ἄλλα πού εἶναι περισσότερο καταγέλαστα ἀπ' αὐτά, δέ γίνονται ἐξ αἰτίας ἡδονῆς οὔτε ἐξ αἰτίας κάποιας ἀνάγκης, παρά μόνο ἐξ αἰτίας τῆς κενοδοξίας.

6. Ναί, λέγει ἀλλά, ὅτι βέβαια εἶναι κακό αὐτό ἐδῶ τό πάθος, στόν καθένα εἶναι φανερό, πῶς ὅμως θά τό ἀποφεύγαμε, αὐτό πρέπει νά μᾶς πείσ. Θά κάνεις πολύ ἄριστο ξεκίνημα γιά διόρθωση, ἄν πείσεις τόν ἑαυτό σου καλά, ὅτι εἶναι φοβερή αὐτή ἐδῶ ἡ ἀρρώστια. Ἐπειδή καί ὁ ἄρρωστος γρήγορα θά ζητήσῃ τόν ἰατρό, ἄν μάθει αὐτό πρῖν ἀπό τά ἄλλα, ὅτι δηλαδή εἶναι ἄρρωστος. Ἐάν ὅμως ἀναζητᾷς καί ἄλλον τρόπο ἀποφυγῆς ἀπό ἐδῶ, νά βλέπεις παντοτινά πρὸς τό Θεό, καί νά ἀρκεῖσαι μέ τή δόξα αὐτοῦ. Καί ἄν ἀκόμη δεῖς τό πάθος νά σέ γαργαλίζει καί νά σέ παρακινεῖ νά πείσ στούς συνανθρώπους σου τά κατορθώματά σου, ἀφοῦ σκεφθεῖς πάλι, πῶς λέγοντάς τα δέν προκύπτει κανένα κέρδος, σβῆσε τήν παράλογη ἐπιθυμία καί πές στήν ψυχή σου· νά, τόσο πολύ χρόνο πάσχισες νά πείσ τά κατορθώματά σου καί δέν ἄντεξες νά τά κρατήσεις μυστικά, ἀλλά τά φανέρωσες σέ ὄλους· τί λοιπόν σοῦ ἔγινε περισσότερο ἀπό ἐδῶ; Περισσότερο βέβαια τίποτε, ζημία ὅμως ἡ χειρότερη, καί τό ν' ἀδειάσει ὅλα ἐκεῖνα πού συγκεντρώθηκαν μέ πολύ κόπο.

Μαζί μ' αὐτά ὅμως σκέψου καί ἐκεῖνο, ὅτι δηλαδή ἡ ἀπόφαση καί ἡ κρίση τῶν πολλῶν εἶναι λανθασμένη, καί ὄχι μόνο λανθασμένη, ἀλλά καί γρήγορα μαραίνεται. Γιατί, καί ἄν ἀκόμη σέ θαυμάσουν πρὸς στιγμή, ὅταν περάσει ὁ καιρός, ἔχουν ξεχάσει τά πάντα, καί ἔτσι ἄρπαξαν τό στεφάνι πού σοῦ ἔδωσε ὁ Θεός, καί δέν μπόρε-

τοῦ Θεοῦ σοι στέφανον δεδομένον ἤρπασαν, καὶ τὸν παρ' ἑαυτῶν οὐκ ἴσχυσάν σοι διατηρῆσαι. Καίτοι καὶ εἰ οὗτος ἔμενε, πολλῆς ἀθλιότητος ἦν ἐκείνου τοῦτον ἀλλάξασθαι, ὅταν δὲ καὶ οὗτος διαρρή, ποίαν ἔξομεν ἀπολογία, ὑπὲρ τοῦ μὴ μένοντος τὸν μένοντα
 5 προδιδόντες, ὑπὲρ τῆς τῶν ὀλίγων εὐφημίας τοσαῦτα ἀπολλύντες ἀγαθά; Καίτοι καὶ εἰ πολλοὶ οἱ ἐπαινοῦντες εἶεν, καὶ οὕτω τοῦ τάλανίζεσθαι ἄξιοι, καὶ τότε μᾶλλον, ὅταν πλείους οἱ τοῦτο ποιοῦντες ᾧσιν. Εἰ δὲ θαυμάζεις τὸ εἰρημένον, ἄκουσον τοῦ Χριστοῦ ταῦτα ψηφίζομένου. «Οὐαὶ γὰρ ὑμῖν», φησὶν, «ὅταν καλῶς ὑμᾶς εἴπωσι
 10 πάντες οἱ ἄνθρωποι». Καὶ μάλα εἰκότως. Εἰ γὰρ ἐκάστης τέχνης τοὺς δημιουργοὺς δεῖ ζητεῖν κριτάς, πῶς τῆς ἀρετῆς τὴν δοκιμασίαν τοῖς πολλοῖς ἐπιτρέπεις, ἀλλ' οὐχὶ πρὸ πάντων ἐκείνῳ τῷ μάλιστα πάντων εἰδότι, καὶ συγκροτῆσαι καὶ στεφανῶσαι δυναμένῳ; Τοῦτο τοίνυν τὸ ρῆμα ἐγγράψωμεν καὶ τοίχοις καὶ θύραις καὶ δια-
 15 νοίᾳ, καὶ συνεχῶς λέγωμεν πρὸς ἑαυτούς, «οὐαὶ ἡμῖν, ὅταν καλῶς ἡμᾶς εἴπωσι πάντες οἱ ἄνθρωποι».

Καὶ γὰρ καὶ αὐτοὶ οἱ λέγοντες ὕστερον διαβάλλουσιν, ὡς κενόδοξον καὶ φιλότιμον καὶ ἐρῶντα τῆς παρ' αὐτῶν εὐφημίας. Ἄλλ' οὐχ ὁ Θεὸς οὕτως, ἀλλ' ὅταν ἴδῃ σε ἐρῶντα τῆς παρ' αὐτοῦ δόξης,
 20 τότε σε μάλιστα ἐπαινέσεται καὶ θαυμάσεται καὶ ἀνακηρύξει. Ὁ δὲ ἄνθρωπος οὐχ οὕτως, ἀλλὰ λαβὼν σε δοῦλον ἀντὶ ἐλευθέρου, καὶ διὰ ψιλοῦ ρήματος πολλάκις σοι χαρισάμενος ἐπαινον ψευδοῦ, ἤρπασεν ἀπὸ σοῦ μισθὸν ἀληθῆ, καὶ ἀργυρωνήτου μᾶλλον ὑπέταξεν. Ἐκείνους μὲν γὰρ μετὰ τὰ ἐπιτάγματα ἔχουσιν ὑπακούοντας οἱ
 25 δεσπότες, σὺ δὲ καὶ χωρὶς ἐπιταγμάτων δουλεύεις. Οὐδὲ γὰρ ἀναμένεις ἀκοῦσαί τι παρ' αὐτῶν, ἀλλ' ἂν γνῶς μόνον δι' ὧν αὐτοῖς χαριῆ, οὐδὲ ἐπιταττόντων αὐτῶν πάντα ποιεῖς. Πόσης οὖν οὐκ ἂν εἶημεν ἄξιοι γεέννης, τοὺς μὲν μοχθηροὺς τέρποντες, καὶ πρὶν ἐπιτάξουσι θεραπεύοντες, τοῦ δὲ Θεοῦ καθ' ἐκάστην ἡμέραν ἐγκελευ-
 30 ομένου καὶ παραινοῦντος, μηδὲ οὕτως ἀκούοντες;

Καίτοι γε εἰ δόξης καὶ ἐπαίνων ἐρᾷς, φύγε τὸν παρὰ ἀνθρώ-

σαν νά σοῦ διατηρήσουν τό δικό τους. Ἐάν καί βέβαια καί ἄν ἀκόμη παρέμενε αὐτό, θά ἦταν πολύ ἐλεεινό ν' ἀλλάξεις αὐτό μ' ἐκεῖνο, ὅταν ὅμως καί αὐτό καταστρέφεται, ποιά δικαιολογία θά ἔχουμε, ἀφοῦ γιά χάρη ἐκείνου πού δέ μένει παραδίνουμε αὐτό πού μένει, ἀφοῦ γιά χάρη τοῦ ἐπαίνου τῶν λίγων χάνουμε τόσα πολλά ἀγαθά; Καί ἄν ἀκόμη ἦταν πολλοί αὐτοί πού ἐπαινοῦν, καί ἔτσι εἴμαστε ἄξιοι γιά ταλανισμό, καί τότε μάλιστα, ὅταν εἶναι περισσότεροι ἐκεῖνοι πού κάμνουν αὐτό. Ἐάν ὅμως ἀπορεῖς γι' αὐτό πού λέχθηκε, ἄκουσε τό Χριστό πού ἐπιδοκιμάζει αὐτά. «Γιατί ἀλλοίμονό σας», λέγει, «ὅταν ὅλοι οἱ ἄνθρωποι λέγουν καλά λόγια γιά σᾶς»⁷. Καί πολύ εὐλογα. Γιατί, ἄν οἱ τεχνίτες πρέπει νά ζητοῦν κριτές γιά κάθε τέχνη, πῶς ἐπιτρέπεις τόν ἔλεγχο τῆς ἀρετῆς στούς πολλούς, καί ὄχι πρὶν ἀπ' ὅλους σ' ἐκεῖνον πού γνωρίζει πολύ περισσότερο ἀπ' ὅλους καί πού μπορεῖ νά ἐπιδοκιμάσει καί νά στεφανώσῃ; Αὐτή τή φράση λοιπόν ἄς τή γράψουμε καί στούς τοίχους καί στίς πόρτες καί στό νοῦ μας, καί συνέχεια ἄς λέμε στούς ἑαυτούς μας: 'ἀλλοίμονό μας, ὅταν ὅλοι οἱ ἄνθρωποι ποῦν καλά λόγια γιά μᾶς'.

Πραγματικά λοιπόν καί αὐτοί πού σ' ἐπαινοῦν, σέ συκοφαντοῦν ἀργότερα σάν κενόδοξο καί φιλόδοξο καί ὅτι ἐπιθυμεῖς ὑπερβολικά τό δικό τους ἔπαινο. Ὁ Θεός ὅμως δέν κάνει αὐτό, ἀλλ' ὅταν δεῖ ὅτι ἐπιθυμεῖς τή δική του δόξα, τότε πρὸ πάντων θά σέ ἐπαινέσῃ καί θά σέ θαυμάσῃ καί θά σέ στεφανώσῃ. Ἀντίθετα ὁ ἄνθρωπος δέ συμπεριφέρεται ἔτσι, ἀλλά θεωρώντας σε δοῦλο ἀντί γιά ἐλεύθερο καί πολλές φορές χαρίζοντάς σου μέ ἀπλά λόγια μόνο ψεύτικο ἔπαινο, σοῦ ἄρπαξε τόν ἀληθινό μισθό, καί ἀγοράζοντάς σε ἔτσι σέ ἔκανε πῶς πολύ δοῦλο. Καθόσον ἐκείνους τοὺς ἔχουν οἱ κύριοί τους νά ὑπακοῦν ὕστερα ἀπό τίς προσταγές, σὺ ὅμως καί χωρίς προσταγές γίνεσαι δοῦλος. Γιατί δέν περιμένεις ν' ἀκούσεις κάτι ἀπ' αὐτούς, ἀλλ' ἄν σκεφθεῖς μόνο ἐκεῖνα μέ τά ὅποια θά τοὺς προσφέρεις χαρά, χωρίς νά προστάζουν αὐτοί, τά κάνεις ὅλα. Πόσης λοιπόν γέεννας δέ θά ἤμασταν ἄξιοι, ὅταν εὐχαριστοῦμε τοὺς μοχθηροὺς καί τοὺς περιποιούμεστε προτοῦ νά προστάξουν, ἐνῶ τό Θεό, πού καθημερινά προτρέπει καί συμβουλεύει, οὔτε καί ἔτσι τόν ἀκοῦμε;

Ἐάν ὅμως ἐπιθυμεῖς πολύ τή δόξα καί τοὺς ἐπαίνους, ἀπόφυγε

πων ἔπαινον, καὶ τότε ἐπιτεύξῃ δόξης· ἀποστράφηθι τὰς εὐφημίας, καὶ τότε μυρίων ἀπολαύσεις τῶν ἐπαίνων καὶ παρὰ Θεῶ, καὶ παρὰ ἀνθρώποις. Οὐδένα γὰρ οὕτω δοξάζειν εἰώθαμεν, ὡς τὸν ὑπερορῶντα δόξης, οὐδὲ ἐπαινεῖν καὶ θαυμάζειν, ὡς τὸν καταφρο-
 5 νοῦντα τοῦ θαυμάζεσθαι καὶ ἐπαινεῖσθαι. Εἰ δὲ ἡμεῖς, πολλῶ μᾶλλον ὁ τῶν ὄλων Θεός. Ὅταν δὲ ἐκεῖνός σε δοξάζῃ καὶ ἐπαινῇ, τίς σου μακαριστότερος γένοιτ' ἄν; Καὶ γὰρ ὅσον δόξης καὶ ἀτιμίας τὸ μέσον, τοσοῦτον τῆς ἄνωθεν δόξης πρὸς τὴν ἀνθρωπίνην τὸ διάφορον· μᾶλλον δὲ πολλῶ πλέον καὶ ἄπειρον. Εἰ γὰρ καὶ μηδενὶ πα-
 10 ραβαλλομένη αἰσχρά τις ἐστὶ καὶ δυσειδής, ὅταν καὶ πρὸς ἑτέραν αὐτὴν ἀντεξετάζωμεν, ἐννόησον ὅσον φανεῖται τὸ αἶσχος. Καθάπερ γὰρ ἔταιριζομένη γυνὴ καὶ ἐπὶ τοῦ τέγουσ ἐστῶσα ἅπασιν ἑαυτὴν ἐκδίδωσιν, οὕτω καὶ οἱ κενοδοξίας δοῦλοι· μᾶλλον δὲ καὶ ἐκείνης αἰσχίους οὔτοι. Ἐκεῖναι μὲν γὰρ πολλαχοῦ καὶ κατεφρόνησάν τι-
 15 νων ἐρασθέντων αὐτῶν, σὺ δὲ ἅπασι σαυτὸν προύθηκας, καὶ δραπέταις καὶ λησταῖς καὶ βαλλαντιοτόμοις· ἀπὸ γὰρ τούτων καὶ τῶν τοιούτων τὰ ἐπαινοῦντα ὑμᾶς συνέστηκε θέατρα· καὶ οὐς καθ' ἑαυτοὺς ὄντας οὐδενὸς ἀξιόους εἶναι νομίζεις, τούτους συλλεγέντας τῆς σεαυτοῦ προτιμῆς σωτηρίας, καὶ πάντων ἐκείνων ἀτιμότερον σαυ-
 20 τὸν ἀποφαίνεις.

Πῶς γὰρ οὐκ ἀτιμότερος ὁ τῆς παρ' ἑτέρων δεόμενος εὐφημίας, καὶ μὴ νομίζων ἀρκεῖν σευατῶ, εἰ μὴ τὴν παρ' ἑτέρων δόξαν λάβοις; Οὐκ ἐννοεῖς, εἶπέ μοι, μετὰ τῶν εἰρημένων, ὅτι περίβλεπτος μὲν ὢν καὶ πᾶσι κατάδηλος, ἂν ἀμάρτης, μυρίους ἔχεις κατη-
 25 γόρους, ἄγνωστος δὲ ὢν, ἐν ἀσφαλείᾳ μένεις; Ναί, φησὶν· ἀλλὰ καὶ κατορθῶν μυρίους ἔχω τοὺς θαυμαστάς. Τοῦτο γὰρ ἐστὶ τὸ δεινόν, ὅτι οὐ μόνον ἀμαρτάνοντά σε, ἀλλὰ καὶ κατορθοῦντα βλάπτει τῆς κενοδοξίας ἢ νόσος, τότε μὲν μυρίους ὑποσκελίζουσα, νῦν δὲ πάντα σου κενούσα τὸν μισθόν.

τόν ἔπαινο τῶν ἀνθρώπων καί τότε θά ἐπιτύχεις τή δόξα· περιφρόνησε τά καλά λόγια, καί τότε θ' ἀπολαύσεις πάρα πολλούς ἐπαίνους καί ἀπό τό Θεό καί ἀπό τούς ἀνθρώπους. Γιατί κανένα συνήθως δέ δοξάζουμε τόσο, ὅσο ἐκεῖνον πού περιφρονεῖ τή δόξα, οὔτε ἐπαινοῦμε καί θαυμάζουμε, ὅσο ἐκεῖνον πού καταφρονεῖ τό νά θαυμάζεται καί νά ἐπαινεῖται. Ἐάν λοιπόν δοξάζουμε ἐμεῖς, πολύ περισσότερο θά μᾶς δοξάζει ὁ Θεός τῶν ὄλων. Καί ὅταν ἐκεῖνος σέ δοξάζει καί σέ ἐπαινεῖ, ποιός μπορεῖ νά γίνει πιό μακαριστός ἀπό σένα; Γιατί πραγματικά ὅση εἶναι ἡ ἀπόσταση ἀνάμεσα στή δόξα καί στήν περιφρόνηση, τόση εἶναι ἡ διαφορά τῆς δόξας τοῦ Θεοῦ πρὸς τήν ἀνθρώπινη· ἡ καλύτερα, πολύ περισσότερη καί ἄπειρη. Ἐάν λοιπόν καί ὅταν δέ συγκρίνεται μέ τίποτε εἶναι αἰσchrή καί ἄσχημη, ὅταν τήν ἐξετάζουμε σέ σύγκριση καί μέ ἄλλη, σκέψου πόσο θά φανεῖ τό αἰσχος. Γιατί, ὅπως ἀκριβῶς ἡ πόρνη γυναῖκα καί ὅταν ἀκόμη μένει στό σπίτι, ἐκδίδει τόν ἑαυτό της σέ ὄλους, ἔτσι καί οἱ δοῦλοι τῆς κενοδοξίας· καί μᾶλλον αὐτοί εἶναι χειρότεροι καί ἀπό ἐκείνην. Γιατί οἱ γυναῖκες ἐκεῖνες πολλές φορές περιφρόνησαν καί κάποιους πού τίς ἐπιθύμησαν, ἐνῶ σύ ἔχεις ἐκθέσει τόν ἑαυτό σου σέ ὄλους, καί σέ δραπέτες καί σέ ληστές καί σέ κλέφτες χρημάτων. Γιατί ἀπ' αὐτούς καί τούς παρόμοιους ἀποτελοῦνται οἱ θεατές πού σᾶς ἐπαινοῦν. Καί ἐκείνους πού ὅταν εἶναι μόνοι τους δέν τούς θεωρεῖς καθόλου ἄξιους, αὐτούς, ἀφοῦ συγκεντρωθοῦν, τούς προτιμᾶς ἀπό τή δική σου σωτηρία, καί παρουσιάζεις τόν ἑαυτό σου πιό ἄδοξο ἀπ' ὄλους ἐκείνους.

Πραγματικά πῶς δέν εἶσαι πιό ἄδοξος ἐσύ πού χρειάζεσαι τόν ἔπαινο ἀπό ἄλλους, καί δέ νομίζεις πῶς εἶσαι χρήσιμος γιά τόν ἑαυτό σου, ἂν δέ λάβεις τή δόξα ἀπό ἄλλους; Δέ σκέφτεσαι, πές μου, μαζί μέ αὐτά πού λέχθηκαν, πῶς ὅταν σέ βλέπουν ἀπό παντοῦ καί εἶσαι γνωστός σέ ὄλους, ἂν ἁμαρτήσεις, ἔχεις ἄπειρους κατηγοροῦς, ἐνῶ ὅταν εἶσαι ἄγνωστος, παραμένεις σέ ἀσφάλεια; Ναί, λέγει· ἀλλά καί ὅταν κάνω κατορθώματα, ἔχω ἄπειρους θαυμαστές. Γιατί αὐτό εἶναι τό φοβερό, ὅτι δηλαδή ὄχι μόνο ὅταν ἁμαρτάνεις, ἀλλά καί ὅταν κατορθώνεις σέ βλάπτει ἡ ἀρρώστια τῆς κενοδοξίας· τότε βέβαια ρίχνοντας κάτω πάρα πολλούς, ἐνῶ τώρα ἀφαιρώντας ὄλο τό μισθό σου.

7. Δεινὸν μὲν οὖν, καὶ πάσης ἀτιμίας ἀνάμεστον, τὸ καὶ ἐν πολι-
 τικοῖς πράγμασι δόξης ἐρᾶν· ὅταν δὲ καὶ ἐν τοῖς πνευματικοῖς τὸ
 αὐτὸ τοῦτο πάσχῃς, τίς λείπεται σοι συγγνώμη λοιπόν, μηδὲ τοσαύ-
 την βουλομένῳ παρέχειν τῷ Θεῷ τιμὴν, ὅσην αὐτὸς παρὰ τῶν οἰ-
 5 κετῶν ἔχεις; Καὶ γὰρ ὁ δοῦλος πρὸς τοὺς ὀφθαλμοὺς ὄρα τοῦ δε-
 σπότη, καὶ ὁ μισθωτὸς πρὸς τὸν τοῦ ἔργου κύριον τὸν μέλλοντα
 ἀποδιδόναι τοὺς μισθοὺς, καὶ ὁ μαθητὴς πρὸς τὸν διδάσκαλον· σὺ
 δὲ τούναντίον ἅπαν, τὸν μισθωσάμενόν σε Θεὸν ἀφεις καὶ τὸν δε-
 σπότην, πρὸς τοὺς ὁμοδούλους βλέπεις, καὶ ταῦτα εἰδώς, ὅτι ὁ μὲν
 10 Θεὸς μέμνηται καὶ εἰς τὰ μετὰ ταῦτα τῶν σῶν κατορθωμάτων, ἄν-
 θρωπος δὲ εἰς τὸ παρόν· καὶ ἐν οὐρανῷ τὸ θέατρον ἔχων καθήμε-
 νον, τοὺς ἐπὶ τῆς γῆς θεατὰς συνάγεις. Καὶ ὁ μὲν ἀθλητὴς ἐνθα
 ἀγωνίζεται, ἐκεῖ βούλεται εὐδοκιμεῖν, σὺ δὲ ἀγωνιζόμενος ἄνω,
 κάτω στεφανοῦσθαι σπουδάσεις. Καὶ τί ταύτης χεῖρον γένοιτ' ἂν
 15 τῆς ἀνοίας;

Ἴδωμεν δέ, εἰ δοκεῖ, καὶ τοὺς στεφάνους· ὁ μὲν γὰρ ἐξ ἀπο-
 νοίας σύγκειται, ὁ δὲ ἐκ τῆς πρὸς ἕτερον βασκανίας, ὁ δὲ ἐξ εἰρω-
 νείας καὶ κολακείας, ὁ δὲ ἀπὸ χρημάτων, ὁ δὲ ἀπὸ δουλοπρεποῦς
 διακονίας. Καὶ καθάπερ τὰ παιδία τὰ παίζοντα χόρτου στέφανον
 20 ἐπιτιθέασιν ἀλλήλοις, καὶ τοῦ στεφανωθέντος οὐκ εἰδότης καταγε-
 λῶσιν ὀπισθεν πολλάκις, οὕτω δὴ καὶ νῦν οἱ ἐγκωμιάζοντές σε,
 καθ' ἑαυτοὺς πολλάκις ἐχλεύασαν, τὸν χόρτον ἡμῖν ἐπιτιθέντες.
 Καὶ εἶθε χόρτον μόνον· νυνὶ δὲ καὶ πολλῆς γέμει βλάβης ὁ στέφα-
 νος, καὶ πάντα ἡμῶν ἀπόλλυσι τὰ κατορθώματα. Ἐννοήσας τοίνυν
 25 αὐτοῦ τὸ εὐτελές, φύγε τὴν ζημίαν. Πόσους γὰρ εἶναι βούλει σου
 τοὺς ἐπαινέτας; ἑκατόν, ἢ δις τοσοῦτους, καὶ τρὶς καὶ τετράκις;
 μᾶλλον δέ, εἰ βούλει, τίθει δεκάκις τοσοῦτους καὶ εἰκοσάκις, καὶ
 ἔστωσαν δισχίλιοι καὶ τετρακισχίλιοι, εἰ δὲ βούλει, καὶ μυρίοι οἱ
 κροτοῦντες· ἀλλ' οὐδὲν οὗτοι κολοιῶν ἄνωθεν κραζόντων διαφέ-
 30 ρουσι· μᾶλλον δέ, ἂν ἐννοήσης τὸ τῶν ἀγγέλων θέατρον, καὶ
 σκωλήκων οὗτοι φανοῦνται εὐτελέστεροι, καὶ ἀράχνης ἀσθενεστέ-
 ρα αὐτῶν ἢ εὐφημία, καὶ καπνοῦ καὶ ὄνειράτων. Ἄκουσον γοῦν

7. Εἶναι φοβερό λοιπόν καί γεμάτο ἀπό κάθε ἀτιμία τό νά ἐπιθυμεῖς πολύ τή δόξα στά κοσμικά πράγματα, ὅταν ὁμως καί στά πνευματικά παθαίνεις τό ἴδιο ἀκριβῶς, ποιά συγγνώμη σοῦ ἀπομένει πλέον, ἀφοῦ δέ θέλεις νά προσφέρεις στό Θεό τόση τιμή, ὅση ἐσύ ὁ ἴδιος ἔχεις ἀπό τούς ὑπηρέτες; Καθόσον ὁ δοῦλος βλέπει στά μάτια τοῦ κυρίου, καί ὁ ἐργάτης στόν ἐργοδότη πού πρόκειται νά πληρώσει τούς μισθοῦς, καί ὁ μαθητής στό διδάσκαλο, ἐνῶ ἐσύ ἐντελῶς τό ἀντίθετο, ἀφοῦ ἄφησες τό Θεό πού σέ πῆρε στήν ἐργασία του μέ μισθό καί τόν Κύριο, βλέπεις στούς συνανθρώπους σου, καί παρ' ὄλο πού γνωρίζεις αὐτά, ὅτι δηλαδή ὁ Θεός θυμᾶται καί στό μέλλον τά κατορθώματά σου, ἐνῶ ὁ ἄνθρωπος τά θυμᾶται στό παρόν, καί μολονότι ἔχεις τούς θεατές νά κάθονται στόν οὐρανό, συγκεντρώνεις τούς θεατές τῆς γῆς. Καί ὁ ἀθλητής βέβαια ὅπου ἀγωνίζεται, ἐκεῖ θέλει νά διακρίνεται, ἐνῶ σύ, ἂν καί ἀγωνίζεσαι στόν οὐρανό, προσπαθεῖς νά στεφανώνεσαι στή γῆ. Καί τί θά μπορούσε νά ὑπάρξει χειρότερο ἀπό τήν ἀνοησία αὐτή;

Ἄς δοῦμε ὁμως, ἂν θέλεις, καί τά στεφάνια. Γιατί τό ἕνα ἀποτελεῖται ἀπό ἀνοησία, ἄλλο ἀπό τό φθόνο γιά ἄλλον, ἄλλο ἀπό εἰρωνεία καί κολακεία, ἄλλο ἀπό χρήματα καί ἄλλο ἀπό δουλοπρεπή διακονία. Καί ὅπως τά παιδιά πού παίζουν βάζουν τό ἕνα στό ἄλλο στεφάνι ἀπό χόρτο, καί πολλές φορές χωρίς νά τό γνωρίζει ἐκεῖνο πού στεφανώθηκε τό περιγελοῦν ἀπό πίσω, ἔτσι λοιπόν καί τώρα ἐκεῖνοι πού σέ ἐπαινοῦν, ἀπό μέσα τους πολλές φορές σέ χλεύασαν, τοποθετώντας σου τό χόρτο. Καί εἶθε τό χόρτο μόνο· ἀλλά τώρα τό στεφάνι εἶναι γεμάτο καί ἀπό πολλή βλάβη, καί καταστρέφει ὅλα τά κατορθώματά μας. Ἀφοῦ λοιπόν σκεφθεῖς πόσο ἀσήμαντο εἶναι, ἀπόφυγε τή ζημιά. Γιατί πόσοι θέλεις νά εἶναι αὐτοί πού σέ ἐπαινοῦν; ἑκατό, ἢ διακόσιοι καί τριακόσιοι καί τετρακόσιοι; ἢ καλύτερα, ἂν θέλεις, ὑπολόγισε δέκα φορές τόσοι καί εἴκοσι καί ἄς εἶναι δύο χιλιάδες καί τέσσερις χιλιάδες, ἂν ὁμως θέλεις, καί δέκα χιλιάδες ἐκεῖνοι πού σέ χειροκροτοῦν, ἀλλά δέ διαφέρουν καθόλου αὐτοί ἀπό τίς καλιακουδες πού κρᾶζουν ἀπό ψηλά· ἢ καλύτερα, ἂν σκεφθεῖς τό θέατρο τῶν ἀγγέλων, θά φανοῦν αὐτοί πιό τιποτένιοι καί ἀπό τά σκουλήκια, καί ὁ ἔπαινός τους πιό ἀδύνατος ἀπό τήν ἀράχνη καί τόν καπνό καί τά ὄνειρα. Ἄκουσε λοιπόν πῶς ὁ Παῦλος, πού τά

πῶς ὁ Παῦλος ὁ ταῦτα διεσκεμμένος ἀκριβῶς, οὐ μόνον αὐτὰ οὐκ ἐπιζητεῖ, ἀλλὰ καὶ ἀπεύχεται, λέγων· «ἐμοὶ δὲ μὴ γένοιτο καυχᾶσθαι, εἰ μὴ ἐν τῷ σταυρῷ τοῦ Χριστοῦ».

Ταύτην τοίνυν καὶ σὺ ζήλωσον τὴν καύχησιν, ἵνα μὴ παρο-
 5 ζύνης τὸν δεσπότην. Καὶ γὰρ εἰς τὸν Θεὸν ὑβρίζεις, τοῦτο ποιῶν, οὐκ εἰς σαυτὸν μόνον. Οὐδὲ γὰρ εἰ ζωγράφος ὢν μαθητὴν τινα εἶ-
 χες, εἶτα ἐκεῖνος ἀφείς ἐπιδείξασθαί σοι τὰ τῆς τέχνης, τὸν πίνακα
 ἔξω προτίθει τοῖς παριοῦσιν ἀπλῶς, πρῶως ἂν ἤνεγκας. Εἰ δὲ ἐπὶ
 τῶν ὁμοδούλων τοῦτο ὑβρις, πολλῶ μᾶλλον ἐπὶ τοῦ δεσπότη. Εἰ
 10 δὲ καὶ ἐτέρωθεν βούλει μαθεῖν τοῦ πράγματος καταφρονεῖν, ὑψη-
 λὸς γενοῦ τὴν διάνοιαν, καταγέλασον τῶν ὀρωμένων, ἀῤξησον τῆς
 ἀληθοῦς δόξης τὸν ἔρωτα, ἐμπλήσθητι φρονήματος πνευματικοῦ,
 εἰπέ πρὸς τὴν ψυχὴν, ὡς Παῦλος εἶπεν, «οὐκ οἶδας ὅτι ἀγγέλους
 κρινοῦμεν;» καὶ ἀναστήσας αὐτὴν ἐντεῦθεν, ἐπιτίμησον λοιπόν, καὶ
 15 εἰπέ, ἢ ἀγγέλους κρινοῦσα, ὑπὸ καθαρμάτων κρίνεσθαι βούλει, καὶ
 μετὰ ὀρχηστῶν ἐπαινεῖσθαι καὶ μίμων καὶ θηριομάχων καὶ ἡνιό-
 χων; ταύτας γὰρ οὗτοι τὰς εὐφημίας διώκουσιν.

Ἄλλὰ σὺ ὑψηλότερον τῆς τούτων κραυγῆς τὸ πτερὸν κατα-
 σκεύασον, καὶ ζήλωσον τὸν τῆς ἐρήμου πολίτην Ἰωάννην, καὶ
 20 μάθε πῶς ὑπερεώρα τοῦ πλήθους ἐκεῖνος, καὶ κολακεύοντος οὐκ
 ἐπεστρέφετο, ἀλλ' ὀρῶν ἅπαντας τοὺς τὴν Παλαιστίνην οἰκοῦντας
 περὶ αὐτὸν ἐκκεχυμένους καὶ θαυμάζοντας καὶ ἐκπληττομένους,
 οὐκ ἔχαινοντο τῇ τοσαύτῃ τιμῇ, ἀλλὰ καὶ κατεξανίστατο αὐτῶν,
 καὶ ὡς ἐνὶ μεираκίῳ δήμῳ τοσοῦτῳ διαλεγόμενος, οὕτως ἐπέ-
 25 πληττε λέγων, «ὄφεις, γεννήματα ἐχιδνῶν». Καίτοιγε δι' αὐτὸν συν-
 ἔδραμον, καὶ τὰς πόλεις ἀφῆκαν, ὥστε τὴν ἱερὰν κεφαλὴν ἐκείνην
 ἰδεῖν· ἀλλ' ὁμως οὐδὲν αὐτὸν τούτων ἐξέλυσε· πόρρω γὰρ ἦν δό-
 ξης, καὶ τύφου παντὸς ἐλεύθερος. Οὕτω καὶ ὁ Στέφανος ὀρῶν τὸν
 αὐτὸν δῆμον πάλιν οὐχὶ τιμῶντα, ἀλλὰ μαινόμενον καὶ τρίζοντα
 30 τοὺς ὀδόντας, ὑψηλότερος αὐτῶν γενόμενος τῆς ὀργῆς, ἔλεγε·
 «σκληροτράχηλοι, καὶ ἀπερίτμητοι ταῖς καρδίαις». Οὕτω καὶ
 Ἡλίας, τῶν στρατοπέδων παρόντων ἐκείνων καὶ τοῦ βασιλέως

8. Γαλ. 6, 14.

9. Α' Κορ. 6, 3.

10. Ματθ. 3, 7.

11. Πράξ. 7, 51.

12. Βλ. Γ' Βασ. 18, 19.

ἔχει σκεφθεῖ μέ προσοχή αὐτά, ὄχι μόνο δέν ἐπιζητᾶ αὐτά, ἀλλά καί τὰ ἀπεύχεται, λέγοντας· «σέ μένα ὁμως εἶθε νά μή γίνει νά καυχηθῶ γιά τίποτε, παρά μόνο γιά τό σταυρό τοῦ Χριστοῦ»⁸.

Αὕτῃ λοιπόν τήν καύχηση νά μιμηθεῖς καί σύ, γιά νά μήν ἐξοργίσεις τόν Κύριο. Καθόσον κάμνοντας αὐτό περιφρονεῖς τό Θεό, καί ὄχι τόν ἑαυτό σου μόνο. Οὔτε βέβαια ἄν ἦσουν ζωγράφος καί εἶχες κάποιο μαθητή, καί ἄν αὐτός στή συνέχεια, παραλείποντας νά σοῦ δείξει τήν τέχνη του, τοποθετοῦσε ἔξω τόν πίνακα γιά τούς περαστικούς μόνο, θά τό ὑπέφερες αὐτό ἥρεμα. Ἐάν ὁμως γιά τούς συνανθρώπους σου αὐτό εἶναι ὕβρη, πολύ περισσότερο εἶναι γιά τόν Κύριο. Καί ἄν θέλεις νά μάθεις καί ἀλλιῶς νά περιφρονεῖς τό πράγμα, γίνε ἀνώτερος στή σκέψη, περιφρόνησε τά ὀρατά πράγματα, μεγάλωσε τόν ἔρωτα τῆς ἀληθινῆς δόξας, γέμισε πνευματικό φρόνημα, πές στήν ψυχή σου, ὅπως εἶπε ὁ Παῦλος, «δέν ξέρεις ὅτι θά κρίνουμε ἀγγέλους;»⁹, καί ἀφοῦ τήν ἐξυψώσεις ἔτσι, ἐπιτίμησέ την στή συνέχεια, καί πές της, ἐσύ πού θά κρίνεις ἀγγέλους, θέλεις νά κρίνεσαι ἀπό τιποτένιους καί νά ἐπαινεῖσαι μαζί μέ τούς χορευτές καί τούς μίμους καί τούς θηριομάχους καί τούς ἠνιόχους; καθόσον αὐτοί ἐπιδιώκουν τούς ἐπαίνους αὐτούς.

Ἐσύ ὁμως κάνε τό πτερό ψηλότερο ἀπό τίς κραυγές τους, καί μιμήσου τόν κάτοικο τῆς ἐρήμου Ἰωάννη, καί μάθε πῶς περιφρονοῦσε τό πλῆθος ἐκεῖνος, καί ὅταν τόν κολάκευαν δέν ἄλλαζε, ἀλλά βλέποντας ὅτι ὅλοι οἱ κάτοικοι τῆς Παλαιστίνης εἶχαν ξεχυθεῖ γύρω του καί τόν θαύμαζαν καί ἔμεναν ἐκπληκτοί, δέ γινόταν νωθρός ἀπό τήν τόσο μεγάλη τιμή, ἀλλά καί ἀγανακτοῦσε ἐναντίον τους καί μιλώντας μέ τόσους πολλούς σάν νά μιλοῦσε μ' ἓνα μικρό παιδί, ἔτσι τούς ἐπιτιμοῦσε λέγοντας, «φίδια, γεννήματα ὀχιῶν»¹⁰. Ἐάν καί βέβαια γι' αὐτόν συγκεντρώθηκαν καί ἐγκατέλειψαν τίς πόλεις, γιά νά δοῦν τήν ἱερή ἐκεῖνη κεφαλή, ἀλλ' ὁμως τίποτε ἀπ' αὐτά δέν τόν ἐξαχρείωσε, γιατί ἦταν μακριά ἀπό τή δόξα καί ἐλεύθερος ἀπό κάθε ἀλαζονεία. Ἐτσι καί ὁ Στέφανος βλέποντας τόν ἴδιο λαό πάλι νά μή τόν τιμᾶ, ἀλλά νά εἶναι ἐξαγριωμένος καί νά τρίζει τά δόντια, ἀφοῦ ὑψώθηκε πιό πάνω ἀπό τήν ὀργή τους, ἔλεγε· «σκληροτράχηλοι καί ἀπερίτμητοι στίς καρδιές»¹¹. Ἐτσι καί ὁ Ἡλίας, ἐνῶ ἦταν παρόντα τά στρατεύματα ἐκεῖνα¹² καθώς καί ὁ βασιλιάς καί ὅλος ὁ λαός.

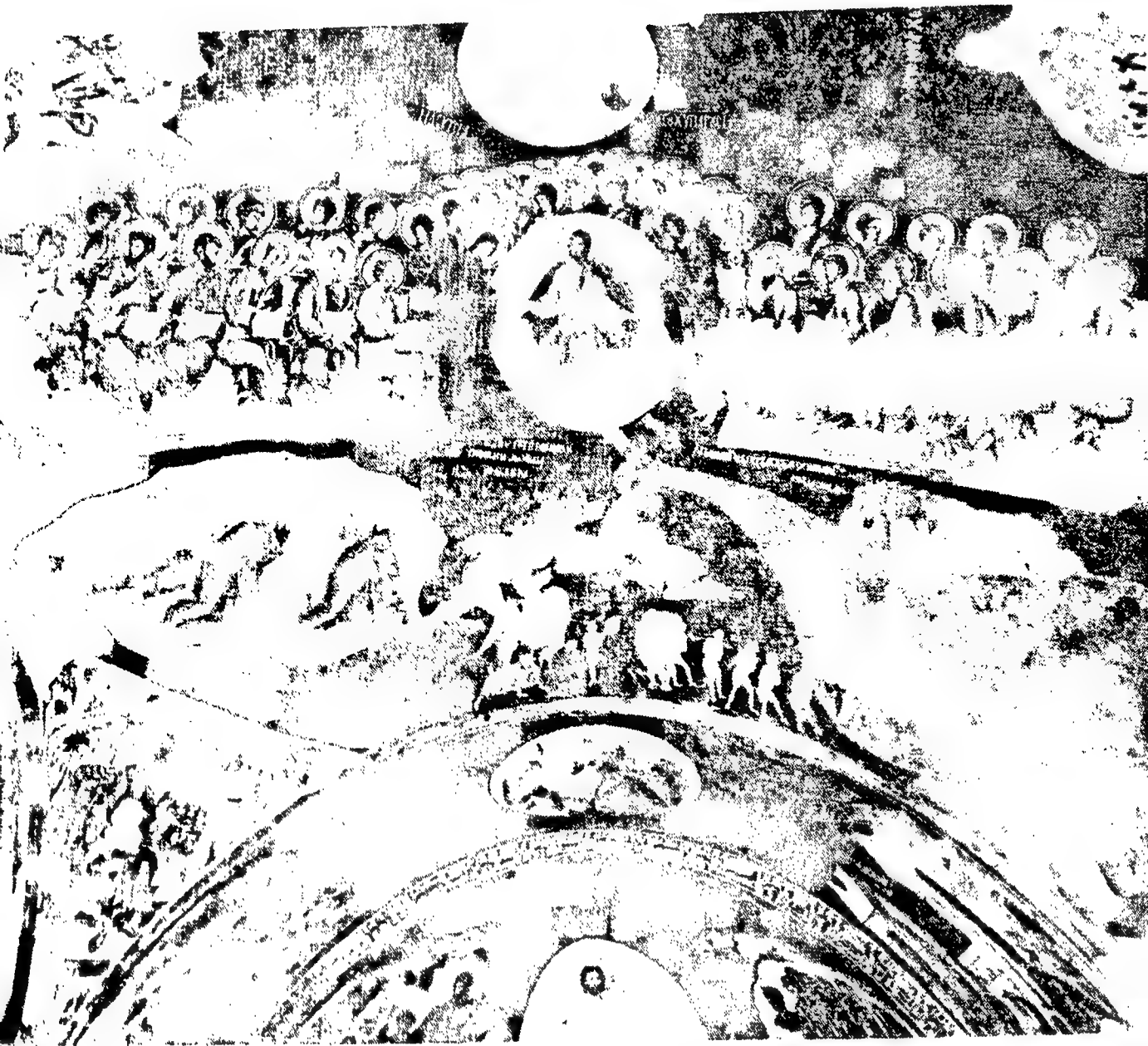
καὶ τοῦ δήμου παντός, ἔλεγεν· «ἕως πότε χωλανεῖτε ἐπ' ἀμφοτέ-
 ραις ταῖς ἰγνύαις ὑμῶν;». Ἄλλ' ἡμεῖς ἅπαντας κολακεύομεν, θερα-
 πεύομεν, τῇ δουλοπρεπεῖ διακονοίᾳ ταύτῃ τὴν ἐκείνων τιμὴν
 ὠνούμενοι. Διὰ τοῦτο πάντα ἄνω καὶ κάτω γέγονε, καὶ τῆς χάριτος
 5 ταύτης προδέδοται τὰ τοῦ Χριστιανισμοῦ πράγματα, καὶ πάντα
 ἠμέληται διὰ τὴν τῶν πολλῶν δόξαν.

Ἐξορίσωμεν τοίνυν τὸ πάθος, καὶ τότε εἰσόμεθα καλῶς τὴν
 ἐλευθερίαν καὶ τὸν λιμένα καὶ τὴν γαλήνην. Ὁ μὲν γὰρ κενόδοξος
 τοῖς χειμαζομένοις ἔοικεν, αἰεὶ τρέμων καὶ δεδοικῶς καὶ μυρίουσ
 10 θεραπέων δεσπότης, ὁ δὲ ταύτης ἔξω τῆς τυραννίδος ὢν, τοῖς ἐν
 λιμέσι καθημένοις, καὶ ἐλευθερίας ἀπολαύουσι καθαρᾶς. Ἄλλ' οὐκ
 ἐκεῖνος, ἀλλ' ὅσοις ἐστὶ γνώριμος, τοσοῦτους ἔχει δεσπότης, πᾶσι
 δουλεύειν ἀναγκαζόμενος. Πῶς οὖν ἀπαλλαγησόμεθα τῆς χαλεπῆς
 ταύτης δουλείας; Ἄν ἐτέρας ἐρασθῶμεν δόξης, τῆς ὄντως δόξης.
 15 Καθάπερ γὰρ τοὺς τῶν σωμάτων ἐρῶντας λαμπροτέρα ἐτέρα φα-
 νεῖσα ὄψις τῆς προτέρας ἀπέστησεν, οὕτω δὴ καὶ τοὺς δόξης ἐπι-
 θυμοῦντας τῆς παρ' ἡμῖν, ἢ ἐκ τῶν οὐρανῶν λάμψασα δόξα ἀπα-
 γαγεῖν ταύτης δυνήσεται. Ἴδωμεν τοίνυν ἐκείνην, καὶ καταμάθω-
 μεν αὐτὴν ἀκριβῶς, ἵνα τὸ κάλλος αὐτῆς θαυμάσαντες, φύγωμεν
 20 ταύτης τὴν αἰσχρότητα, καὶ πολλῆς ἀπολαύσωμεν ἡδονῆς, ἐντρο-
 φῶντες ἐκείνη διηνεκῶς· ἥς γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν, χάριτι
 καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, δι' οὗ καὶ μεθ'
 οὗ τῷ Πατρὶ δόξα, ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν
 αἰώνων. Ἀμήν.

ἔλεγε· «μέχρι πότε θά κουτσαίνετε καί ἀπό τά δύο πόδια σας»¹³. Ἐμεῖς ὁμως τούς κολακεύουμε ὄλους, τούς ὑπηρετοῦμε δουλικά, ἐξαγοράζοντας μέ τή δουλική αὐτή ὑπηρεσία τήν τιμή τους. Γι' αὐτό ὄλα ἔγιναν ἄνω-κάτω, καί τά πράγματα τοῦ Χριστιανισμοῦ ἀπομακρύνθηκαν ἀπό τή χάρη αὐτή καί ὄλα ἔχουν παραμεληθεῖ γιά τή δόξα τῶν πολλῶν.

Ἄς ξερριζώσουμε λοιπόν τό παθος, καί τότε θά γνωρίσουμε καλά τήν ἐλευθερία καί τό λιμάνι καί τή γαλήνη. Γιατί ὁ κενόδοξος ὁμοιάζει μ' ἐκείνους πού βρίσκονται σέ τρικυμία, πάντοτε τρέμει καί φοβᾶται, ὑπηρετεῖ ἄπειρους κυρίους, ἐνῶ αὐτός πού βρίσκεται ἔξω ἀπό τήν τυραννία αὐτή, μοιάζει μ' ἐκείνους πού κάθονται σέ λιμάνια καί ἀπολαμβάνουν καθαρή ἐλευθερία. Ἐκεῖνος ὁμως δέν εἶναι ἔτσι, ἀλλά σέ ὄσους εἶναι γνωστός, τόσους κυρίους ἔχει καί ἀναγκάζεται νά γίνεται δοῦλος σέ ὄλους. Πῶς λοιπόν θ' ἀπαλλαγούμε ἀπό τή φοβερή αὐτή δουλεία; Ἄν ἀγαπήσουμε ἄλλη δόξα, τήν ἀληθινή δόξα. Γιατί ὄπως ἐκείνους πού ἀγαποῦν τά σώματα, ὄταν φανεῖ ἄλλο λαμπρότερο πρόσωπο, τούς ἀπομακρύνει ἀπό τό προηγούμενο, ἔτσι ἀκριβῶς καί ἐκείνους πού ἐπιθυμοῦν τήν ἀνθρώπινη δόξα, ὄταν λάμψει ἡ δόξα ἀπό τούς οὐρανοὺς θά μπορέσει νά τούς ἀπομακρύνει ἀπ' αὐτήν. Ἄς προσέξουμε λοιπόν ἐκείνη τή δόξα καί ἄς μάθουμε καλά αὐτήν, ὄστε, ἀφοῦ θαυμάσουμε τόν ὄμορφιά της, ν' ἀποφύγουμε τήν αἰσχροτήτά της καί ν' ἀπολαύσουμε πολλή ἡδονή, βρίσκοντας παντοτινά ἀπόλαυση σ' ἐκείνη. Αὐτή τή δόξα εἶθε νά τήν ἐπιτύχουμε ὄλοι μας, μέ τή χάρη καί τή φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, μέσω τοῦ ὄποίου καί μαζί μέ τόν ὄποιο στόν Πατέρα καί συγχρόνως στό ἄγιο Πνεῦμα ἀνήκει ἡ δόξα, στοὺς αἰῶνες τῶν αἰῶνων. Ἀμήν.

13. Γ' Βασ. 18, 21.

ΟΜΙΛΙΑ ΙΘ'

(Ρωμ. 10,14-11,6)

«Πῶς οὖν ἐπικαλέσονται εἰς ὃν οὐκ ἐπίστευσαν; πῶς δὲ πιστεύσουσιν οὐδ' οὐκ ἤκουσαν; πῶς δὲ ἀκούσουσι χωρὶς κηρύσσοντος; πῶς δὲ κηρύξουσιν, ἐὰν μὴ ἀποσταλῶσι; καθὰ γέγραπται».

5 1. Πάλιν ἀναιρεῖ τὴν συγγνώμην αὐτῶν. Ἐπειδὴ γὰρ εἶπεν, ὅτι «μαρτυρῶ αὐτοῖς, ὅτι ζῆλον Θεοῦ ἔχουσιν, ἀλλ' οὐ κατ' ἐπίγνωσιν», καί, ὅτι «ἀγνοοῦντες τὴν τοῦ Θεοῦ δικαιοσύνην, οὐχ ὑπετάγησαν», δείκνυσι λοιπόν, ὅτι καὶ αὐτῆς τῆς ἀγνοίας δίκην ὀφείλουσι τῷ Θεῷ. Καὶ οὐ λέγει μὲν οὕτω, κατασκευάζει δὲ τοῦτο, κατὰ
10 ἐρώτησιν προάγων τὸν λόγον, καὶ σαφέστερον ποιῶν τὸν ἔλεγχον τῷ κατὰ ἀντίθεσιν καὶ λύσιν ἅπαν ὑφᾶναι τοῦτο τὸ χωρίον. Σκόπει δὲ ἄνωθεν. Εἶπεν, φησὶν, ὁ προφήτης, ὅτι «πᾶς ὃς ἂν ἐπικαλέσῃται τὸ ὄνομα Κυρίου, σωθήσεται». Ἄλλ' ἴσως ἔχοι τις ἂν εἰπεῖν· καὶ πῶς ἠδύναντο ἐπικαλέσασθαι τοῦτον, ᾧ οὐκ ἐπίστευσαν; Εἶτα
15 ἐρώτησις παρ' αὐτοῦ μετὰ τὴν ἀντίθεσιν· καὶ διὰ τί οὐκ ἐπίστευσαν; Καὶ πάλιν ἀντίθεσις· πάντως ἔχει τις εἰπεῖν, καὶ πῶς εἶχον πιστεῦσαι μὴ ἀκούσαντες; Καὶ μὴν ἤκουσαν, φησὶν. Εἶτα ἕτερα πάλιν ἀντίθεσις· καὶ πῶς ἠδύναντο ἀκοῦσαι χωρὶς κηρύσσοντος; Εἶτα

1. Ρωμ. 10, 2. 3.

2. Ρωμ. 10, 11.

ΟΜΙΛΙΑ ΙΘ'

(Ρωμ. 10,14 – 11,6)

«Πῶς λοιπόν θά ἐπικαλεσθοῦν ἐκεῖνον, στόν ὁποῖο δέν πίστεψαν; καί πῶς θά πιστέψουν σ' ἐκεῖνον γιά τόν ὁποῖο δέν ἄκουσαν; ἀλλά καί πῶς θ' ἀκούσουν χωρίς νά κηρύττει κάποιος; καί πῶς θά κηρύξουν, ἐάν δέν ἀποσταλοῦν; ὅπως ἔχει γραφεῖ».

1. Πάλι τούς ἀφαιρεῖ τή συγγνώμη. Ἐπειδή δηλαδή εἶπε, «δίνω μαρτυρία γι' αὐτούς, ὅτι ἔχουν ζήλο γιά τό Θεό, ἀλλ' ὄχι μέ ἐπίγνωση», καί « ἀγνοώντας τή δικαίωση τοῦ Θεοῦ, δέν ὑποτάχθηκαν»¹, δείχνει στή συνέχεια, ὅτι καί γιά τήν ἀγνοια αὐτή καταδικάζονται ἀπό τό Θεό. Καί δέ τό λέγει βέβαια αὐτό, ἀλλά τό προετοιμάζει, συνεχίζοντας μέ ἐρώτηση τό λόγο, καί ἔτσι κάμνει σαφέστερο τόν ἔλεγχο, ὑφαίνοντας ὀλόκληρο αὐτό ἐδῶ τό χωρίο μέ ἐρωτήσεις καί ἐξηγήσεις. Πρόσεχε ὅμως ἀπό τήν ἀρχή. Εἶπε, λέγει, ὁ προφήτης, ὅτι «καθένας πού θά ἐπικαλεσθεῖ τό ὄνομα τοῦ Κυρίου, θά σωθεῖ»². Ἄλλ' ἴσως θά μπορούσε κάποιος νά πεῖ· καί πῶς μπορούσαν νά ἐπικαλεσθοῦν αὐτόν, στόν ὁποῖο δέν πίστεψαν; Ἐπειτα ἀκολουθεῖ ἐρώτηση ἀπ' αὐτόν μετά τήν ἀντίθεση· καί γιατί δέ πίστεψαν; Καί πάλι ἀντίθεση· ὅπωςδήποτε μπορεῖ νά πεῖ κάποιος, καί πῶς μπορούσαν νά πιστέψουν χωρίς ν' ἀκούσουν; Καί ὅμως ἄκουσαν, λέγει. Ἐπειτα ἄλλη πάλι ἀντίθεση· καί πῶς μπορούσαν ν' ἀκούσουν χωρίς

πάλιν λύσις· καὶ μὴν ἐκήρυξαν, καὶ ἀπεστάλησαν εἰς αὐτὸ τοῦτο πολλοί. Καὶ πόθεν δῆλον, ὅτι οὗτοι εἰσιν ἐκεῖνοι οἱ ἀποσταλέντες; Τότε δὴ λοιπὸν εἰσάγει τὸν προφήτην λέγοντα, «ὡς ὠραῖοι οἱ πόδες τῶν εὐαγγελιζομένων εἰρήνην, τῶν εὐαγγελιζομένων τὰ ἀγα-
5 θά».

Ὁρᾶς πῶς ἀπὸ τοῦ τρόπου τοῦ κηρύγματος δείκνυσι τοὺς κήρυκας; Οὐδὲν γὰρ ἄλλο περιήεσαν οὗτοι πανταχοῦ λέγοντες, ἀλλ' ἦ τὰ ἀπόρρητα ἐκεῖνα ἀγαθά, καὶ τὴν τοῦ Θεοῦ πρὸς τοὺς ἀνθρώπους γεγενημένην εἰρήνην. Ὡστε ἀπιστοῦντες, οὐχ ἡμῖν ἀπι-
10 στεῖτε, φησὶν, ἀλλὰ τῷ Ἡσαΐα τῷ πρὸ πολλῶν ἐτῶν εἰπόντι, ὅτι καὶ ἀποσταλησόμεθα καὶ κηρύξομεν καὶ ἐροῦμεν ἅπερ εἰρήκαμεν. Εἰ τοίνυν τὸ μὲν σωθῆναι ἐκ τοῦ ἐπικαλέσασθαι ἦν, τὸ δὲ ἐπικαλέσασθαι ἐκ τοῦ πιστεῦσαι, τὸ δὲ πιστεῦσαι ἐκ τοῦ ἀκοῦσαι, τὸ δὲ ἀκοῦσαι ἐκ τοῦ κηρῦξαι, τὸ δὲ κηρῦξαι ἐκ τοῦ ἀποσταλῆναι, ἀπε-
15 στάλησαν δὲ καὶ ἐκήρυξαν, καὶ μετ' αὐτῶν ὁ προφήτης περιήει, δεικνὺς αὐτοὺς καὶ ἀνακηρύττων, καὶ λέγων ὅτι οὗτοι εἰσιν, οὓς πρὸ πολλῶν ἀνωθεν ἐδήλουν χρόνων, ὧν καὶ τοὺς πόδας ἐνεκωμιάζον διὰ τὸν τοῦ κηρύγματος τρόπον· εὐδὴλον, ὅτι τὸ μὴ πιστεῦσαι ἐκείνων ἔγκλημα γέγονε μόνων· καὶ γὰρ τὰ παρὰ τοῦ Θεοῦ
20 πάντα ἀπήρτισται.

2. «Ἄλλ' οὐ πάντες ὑπήκουσαν τῷ εὐαγγελίῳ. Ἡσαΐας γὰρ λέγει· Κύριε, τίς ἐπίστευσε τῇ ἀκοῇ ἡμῶν; ἼΑρα ἡ πίστις ἐξ ἀκοῆς, ἡ δὲ ἀκοῆ διὰ ρήματος Θεοῦ». Ἐπειδὴ πάλιν ἐτέραν ἐπῆγον ἀντίθεσιν λέγοντες, ὅτι καὶ μὴν εἰ ἦσαν οὗτοι οἱ ἀπεσταλμένοι καὶ παρὰ
25 τοῦ Θεοῦ πεμφθέντες, ἔδει πάντας ὑπακοῦσαι· σκόπει τοῦ Παύλου τὴν σύνεσιν, πῶς αὐτὸ τοῦτο, ὃ τὸν θόρυβον ἐποίει, τοῦ θορύβου καὶ τῆς ταραχῆς δείκνυσιν ὃν ἀναιρετικόν. Τί γὰρ σε σκανδαλίζει, φησὶν, ὦ Ἰουδαῖε, μετὰ τοσαύτην καὶ τηλικαύτην μαρτυρίαν καὶ πραγμάτων ἀπόδειξιν; ὅτι οὐ πάντες ὑπήκουσαν τῷ εὐαγγελίῳ;
30 Τοῦτο μὲν οὖν αὐτὸ μετὰ τῶν ἄλλων ἱκανόν σε πιστώσασθαι ὑπὲρ αὐτοῦς, καὶ εἰς ζῆλον ἀγούσης, καὶ εἰς μνήμην τῆς προφητείας Μωϋσέως τῆς λεγούσης, «παραζηλώσω ὑμᾶς ἐπ' οὐκ ἔθνει». Οὐ

νά κηρύττει κάποιος; Ἐπειτα πάλι ἐξήγησεν· καὶ ὁμοίως κήρυξαν καὶ στάλθηκαν γι' αὐτό ἀκριβῶς πολλοί. Καὶ ἀπὸ ποῦ εἶναι φανερό, ὅτι αὐτοὶ εἶναι ἐκεῖνοι ποῦ στάλθηκαν. Τότε πλέον παρουσιάζει τὸν προφήτην ποῦ λέγει, «πόσο ὠραῖα εἶναι τὰ πόδια ἐκείνων ποῦ εὐαγγελίζονται τὴν εἰρήνην, ἐκείνων ποῦ εὐαγγελίζονται τὰ ἀγαθὰ».

Βλέπεις πῶς ἀπὸ τὸν τρόπο τοῦ κηρύγματος δείχνει τοὺς κήρυκες; Γιατί τίποτε ἄλλο δὲν ἔλεγαν αὐτοὶ, ὅταν πήγαιναν παντοῦ, παρά μόνο τὰ ἀπόρρητα ἐκεῖνα ἀγαθὰ καὶ τὴν εἰρήνην τοῦ Θεοῦ ποῦ εἶχε γίνει πρὸς τοὺς ἀνθρώπους. Ἐπομένως ὅταν ἀπιστεῖτε, δὲν ἀπιστεῖτε σ' ἐμᾶς, λέγει, ἀλλὰ στὸν Ἡσαΐα ποῦ πρὶν ἀπὸ πολλὰ χρόνια εἶπε, ὅτι καὶ θ' ἀποσταλοῦμε καὶ θά κηρύξουμε καὶ θά ποῦμε ἐκεῖνα ποῦ ἔχουμε πεῖ. Ἐάν λοιπὸν τό νά σωθοῦν ἐξαρτῶταν ἀπὸ τό νά ἐπικαλεσθοῦν τό ὄνομα τοῦ Κυρίου, καὶ τό νά ἐπικαλεσθοῦν ἀπὸ τό νά πιστέψουν, καὶ τό νά πιστέψουν ἀπὸ τό ν' ἀκούσουν, καὶ τό ν' ἀκούσουν ἀπὸ τό νά κηρύξουν, καὶ τό νά κηρύξουν ἀπὸ τό νά ἀποσταλοῦν, στάλθηκαν ὁμοίως καὶ κήρυξαν, καὶ μαζί μέ αὐτούς ὁ προφήτης γύριζε, δείχνοντας αὐτούς καὶ ἀνακηρύττοντας καὶ λέγοντας πῶς αὐτοὶ εἶναι ἐκεῖνοι, ποῦ πρὶν ἀπὸ πολλὰ χρόνια φανέρωνα μέ τὴ βοήθεια τοῦ Θεοῦ, καὶ τῶν ὁποίων ἐπαινοῦσα καὶ τὰ πόδια τους γιὰ τὸν τρόπο τοῦ κηρύγματος, εἶναι ὀλοφάνερο, ὅτι τό νά μὴν πιστέψουν ἔγινε κατηγορία γιὰ ἐκείνους μόνο· καθόσον ὅλα ὅσα ἐξαρτῶνταν ἀπὸ τό Θεό εἶχαν ὀλοκληρωθεῖ.

2. «Ἀλλὰ δὲν ὑπάκουσαν ὅλοι στό εὐαγγέλιο. Γιατί ὁ Ἡσαΐας λέγει· Κύριε, ποιός πίστεψε στό κήρυγμά μας; Ἐπομένως ἡ πίστη ἔρχεται ἀπὸ τὴν ἀκοή τοῦ κηρύγματος, καὶ τό κήρυγμα μέ τό λόγο τοῦ Θεοῦ». Ἐπειδὴ πάλι πρόσθεταν ἄλλη ἀντίθεση λέγοντας, ὅτι, 'ἂν αὐτοὶ ἦταν οἱ ἀπέσταλμένοι καὶ στάλθηκαν ἀπὸ τό Θεό, ἔπρεπε ὅλοι νά ὑπακούσουν', πρόσεχε τὴ σύνεση τοῦ Παύλου, πῶς αὐτό τό ἴδιο, ποῦ προκαλοῦσε θόρυβο, τό παρουσιάζει νά εἶναι ἀναιρετικό τοῦ θορύβου καὶ τῆς ταραχῆς. Τί λοιπὸν σέ σκανδαλίζει, λέγει, Ἰουδαῖε, ὕστερα ἀπὸ τόση καὶ τέτοια μαρτυρία καὶ ἀπόδειξη τῶν πραγμάτων; ὅτι δὲν ὑπάκουσαν ὅλοι στό εὐαγγέλιο; Αὐτό ἀκριβῶς, λοιπὸν, μαζί μέ τὰ ἄλλα ἦταν ἀρκετό νά σέ κάμει νά πιστέψεις γι' αὐτὰ ποῦ λέχθηκαν, τό ὅτι δηλαδή δὲν ὑπακούουν ὅλοι, καθόσον καὶ αὐτό τό προεῖπε ἀπὸ τὴν ἀρχὴ ὁ προφήτης. Καὶ πρόσεχε τὴν ἀπερί-

τῶν εἰρημένων, τὸ μὴ πάντα ὑπακούειν· καὶ γὰρ καὶ τοῦτο ἄνω-
θεν προεῖπεν ὁ προφήτης. Καὶ σκόπει τὴν ἄφατον σοφίαν, πῶς
πλέον δείκνυσιν ἢ προσεδόκων ἐκεῖνοι καὶ ἤλπιζον ἀντερεῖν. Τί
γάρ φατε, φησὶν; ὅτι οὐ πάντες ὑπήκουσαν τῷ εὐαγγελίῳ; Ἀλλὰ
5 καὶ τοῦτο ἄνωθεν προεῖπεν Ἡσαΐας· μᾶλλον δὲ οὐ τοῦτο μόνον,
ἀλλὰ καὶ πολλῶ τούτου πλέον. Ὑμεῖς μὲν γὰρ ἐγκαλεῖτε, διὰ τί μὴ
πάντες ὑπήκουσαν· ὁ δὲ Ἡσαΐας πλέον τούτου λέγει. Τί γὰρ φησι;
«Κύριε, τίς ἐπίστευσε τῇ ἀκοῇ ἡμῶν»;

Εἶτα, ἐπειδὴ τὸν θόρυβον τοῦτον ἐξεῖλε παρεμβαλὼν τὸν
10 προφήτην, πάλιν ἔχεται τῆς προτέρας ἀκολουθίας. Ἐπειδὴ γὰρ εἶ-
πεν, ὅτι ἐπικαλέσασθαι ἔδει, τοὺς δὲ ἐπικαλουμένους πιστεῦσαι,
τοὺς δὲ πιστεύοντας ἀκοῦσαι πρῶτον, τοὺς δὲ μέλλοντας ἀκούσε-
σθαι τοὺς κηρῦσσοντας ἔχειν, τοὺς δὲ κηρῦσσοντας ἀπεστάλθαι,
καὶ ἔδειξεν ὅτι ἀπεστάλησαν καὶ ὅτι ἐκήρυξαν, ἑτέραν πάλιν μέλ-
15 λων εἰσάγειν ἀντίθεσιν, ἀφορμὴν λαβὼν πρότερον ἀπὸ ἑτέρας μαρ-
τυρίας τοῦ προφήτου, καθ' ἣν ἔλυσε τὴν μικρῶ πρὸ ταύτης ἀντίθε-
σιν, οὕτως αὐτὴν πλέκει καὶ συνείρει τοῖς προτέροις. Ἐπειδὴ γὰρ
παρήγαγε τὸν προφήτην λέγοντα, «Κύριε, τίς ἐπίστευσε τῇ ἀκοῇ
ἡμῶν;», εὐκαιρῶς τῆς μαρτυρίας ἐπιλαβόμενος, φησὶν, «ἄρα ἢ πί-
20 στις ἐξ ἀκοῆς». Τοῦτο δὲ οὐχ ἀπλῶς τέθεικεν, ἀλλ' ἐπειδὴ καθ'
ἕκαστον καιρὸν σημεῖα ἐζήτουν οἱ Ἰουδαῖοι, καὶ τὴν ὄψιν τῆς ἀνα-
στάσεως, καὶ πολὺ πρὸς τὸ πρᾶγμα κεχηνότες ἦσαν, φησὶν ὅτι καὶ
μὴν ὁ προφήτης οὐ ταῦτα ἐπηγγείλατο, ἀλλ' ὅτι ἐξ ἀκοῆς ἡμᾶς ἔδει
πιστεῦσαι. Διὸ πρότερον αὐτὸ κατασκευάζει, καὶ φησὶν, «ἄρα ἢ πί-
25 στις ἐξ ἀκοῆς».

Εἶτα, ἐπειδὴ ἐδόκει τοῦτο εὐτελὲς εἶναι, ὄρα πῶς αὐτὸ ἀνά-
γει. Οὐ γὰρ ἀπλῶς ἀκοῆν εἶπον, φησὶν, οὐδ' ὅτι ἀνθρωπίνων δεῖ-
ρημάτων ἀκοῦσαι καὶ πιστεῦσαι, ἀλλ' ἀκοῆν μεγάλην λέγω· ἢ γὰρ
ἀκοῆ διὰ ρήματος Θεοῦ. Οὐ γὰρ τὰ αὐτῶν ἔλεγον, ἀλλὰ τὰ παρὰ
30 τοῦ Θεοῦ μανθάνοντες ἀπήγγελλον· ὁ σημείων ἐστὶν ὑψηλότερον.

γραπτη σοφία, πῶς περισσότερο τό ἀποδεικνύει, ἀπ' ὅσο προσδοκοῦσαν ἐκεῖνοι καί ἔλπιζαν νά προβάλουν ἀντίρρηση. Τί λοιπόν ἰσχυρίζεστε; λέγει· ὅτι δέν ὑπάκουσαν ὅλοι στό εὐαγγέλιο; Ἀλλά καί αὐτό ἀπό τήν ἀρχή τό προεῖπε ὁ Ἡσαΐας· ἢ καλύτερα, ὄχι μόνο αὐτό, ἀλλά καί πολύ περισσότερο ἀπ' αὐτό. Γιατί ἐσεῖς κατηγορεῖτε, γιατί δέν ὑπάκουσαν ὅλοι, ἐνῶ ὁ Ἡσαΐας λέγει κάτι περισσότερο ἀπ' αὐτό. Τί λοιπόν λέγει; «Κύριε, ποιός πίστεψε στό κήρυγμά μας;».

Στή συνέχεια, ἐπειδή ἀπομάκρυνε τό θόρυβο αὐτό μέ τήν παρεμβολή τοῦ προφήτη, ἐπανέρχεται πάλι στήν προηγούμενη συνέχεια. Ἐπειδή λοιπόν εἶπε, ὅτι ἔπρεπε νά ἐπικαλεσθοῦν τό ὄνομα τοῦ Κυρίου, καί ἐκεῖνοι πού τό ἐπικαλοῦνται νά πιστέψουν, καί ἐκεῖνοι πού πιστεύουν ν' ἀκούσουν πρῶτα, καί ἐκεῖνοι πού πρόκειται ν' ἀκούσουν νά ἔχουν ὄσους κηρύττουν, καί ὄσοι κηρύττουν ν' ἀποσταλοῦν, ἔδειξε καί ὅτι στάλθηκαν καί ὅτι κήρυξαν. Ἐπειδή πάλι ἐπρόκειτο νά παρουσιάσει ἄλλη ἀντίθεση, παίρνοντας πρῶτα ἀφορμή ἀπό ἄλλη μαρτυρία τοῦ προφήτη, κατά τήν ὁποία ἔλυσε τή λίγο πρῖν ἀπ' αὐτήν ἀντίθεση, ἔτσι πλέκει αὐτήν καί τή συνδέει μέ τά προηγούμενα. Ἐπειδή λοιπόν παρουσίασε τόν προφήτη νά λέγει, «Κύριε, ποιός πίστεψε στό κήρυγμά μας;», ἐκμεταλεύεται στήν κατάλληλη στιγμή τή μαρτυρία καί λέγει, «ἐπομένως ἡ πίστη ἔρχεται ἀπό τήν ἀκοή τοῦ κηρύγματος». Αὐτό ὅμως δέν τό ἀνέφερε τυχαῖα, ἀλλ' ἐπειδή κάθε ἐποχή οἱ Ἰουδαῖοι ζητοῦσαν θαύματα καί τήν ἐμφάνιση τῆς ἀναστάσεως, καί εἶχαν πολλές ἀμφιβολίες γι' αὐτά, λέγει ὅτι καί ὁ προφήτης δέν ὑποσχέθηκε αὐτά, ἀλλ' ὅτι ἐμεῖς ἔπρεπε νά πιστέψουμε ἀκούοντας τό κήρυγμα. Γι' αὐτό πρῶτα παρουσιάζει αὐτό, καί λέγει, «ἐπομένως ἡ πίστη ἔρχεται ἀπό τήν ἀκοή τοῦ κηρύγματος».

Ἐπειτα, ἐπειδή αὐτό φαινόταν πῶς εἶναι ἀσήμαντο, πρόσεχε πῶς τό παρουσιάζει. Γιατί, λέγει, δέν εἶπα ἀπλῶς ἀκοή, οὔτε ὅτι πρέπει ν' ἀκούσουμε ἀνθρώπινα λόγια καί νά πιστέψουμε, ἀλλ' ἀκοή μεγάλη λέγω· γιατί ἡ ἀκοή γίνεται μέ τό λόγο τοῦ Θεοῦ. Καθόσον δέν ἔλεγαν τά δικά τους, ἀλλ' ἀνάγγελναν ἐκεῖνα πού μάθαιναν ἀπό τό Θεό, πράγμα πού εἶναι ἀνώτερο ἀπό τά θαύματα. Γιατί στό Θεό καί ὅταν μιλάει καί ὅταν κάνει θαύματα πρέπει τό ἴδιο νά

Τῷ γὰρ Θεῷ καὶ λέγοντι καὶ θαυματουργοῦντι ὁμοίως πιστεύειν καὶ πείθεσθαι δεῖ· ἐπεὶ καὶ τὰ ἔργα καὶ τὰ θαύματα ἀπὸ τῶν λόγων ἐστὶ τῶν ἐκείνου. Καὶ γὰρ καὶ ὁ οὐρανὸς καὶ τὰ ἄλλα πάντα οὕτως ἔστι.

5 3. Δείξας τοίνυν, ὅτι δεῖ πιστεῦσαι τοῖς προφήταις ἀεὶ τὰ τοῦ Θεοῦ λέγουσι, καὶ ἀκροάσεως μηδὲν πλέον ἐπιζητῆσαι, ἐπάγει λοιπὸν τὴν ἀντίθεσιν, ἣν εἶπον, καὶ φησιν· «ἀλλὰ λέγω, μὴ οὐκ ἤκουσαν;». Τί γάρ, φησὶν, εἰ ἀπεστάλησαν οἱ κηρύσσοντες, καὶ ἐκήρυξαν ἅπερ ἐκελεύσθησαν, οὗτοι δὲ οὐκ ἤκουσαν; Εἶτα μεθ' ὑπερβο-
10 λῆς πάσης ἢ λύσις τῆς ἀντιθέσεως· «μενοῦνγε εἰς πᾶσαν τὴν γῆν ἐξῆλθεν ὁ φθόγγος αὐτῶν, καὶ εἰς τὰ πέρατα τῆς οἰκουμένης τὰ ρήματα αὐτῶν». Τί λέγεις, φησὶν; οὐκ ἤκουσαν; Ἡ οἰκουμένη καὶ τὰ πέρατα τῆς γῆς ἤκουσαν· καὶ ὑμεῖς, παρ' οἷς τοσοῦτον οἱ κήρυκες διέτριψαν χρόνον, καὶ ὄθεν ἦσαν, οὐκ ἠκούσατε; καὶ πῶς ἂν
15 ἔχοι λόγον; Εἰ γὰρ τὰ πέρατα τῆς οἰκουμένης ἤκουσε, πολλῶ μᾶλλον ὑμεῖς. Εἶτα παλιν ἑτέρα ἀντίθεσις· «ἀλλὰ λέγω, μὴ Ἰσραὴλ οὐκ ἔγνω;». Τί γάρ, εἰ ἤκουσαν μὲν, φησὶν, οὐκ ἔγνωσαν δὲ τὰ εἰρημένα, οὐδὲ συνῆκαν, ὅτι οὗτοι ἐκεῖνοι ἦσαν οἱ ἀποσταλέντες; οὐκ ἄξιοι συγγνώμης τῆς ἀγνοίας ἔνεκεν ταύτης; Οὐδαμῶς. Καὶ γὰρ ὁ
20 Ἡσαΐας ἐχαρακτήρισεν αὐτούς, εἰπὼν, «ὡς ὠραῖοι οἱ πόδες τῶν εὐαγγελιζομένων εἰρήνην»· καὶ πρὸ τούτου πάλιν ὁ νομοθέτης αὐτός. Διὸ καὶ ἐπήγαγε, «πρῶτος Μωϋσῆς λέγει· ἐγὼ παραζηλώσω ὑμᾶς ἐπ' οὐκ ἔθνει, ἐπὶ ἔθνει ἀσυνέτω παροργιῶ ὑμᾶς».

Ὡστε καὶ ἐντεῦθεν ἐχρῆν γνωρίσαι τοὺς κήρυκας, οὐκ ἀφ' ὧν
25 ὧν ἠπίστησαν οὗτοι μόνον, οὐκ ἀφ' ὧν εἰρήνην ἐκήρυττον ἐκεῖνοι, οὐκ ἀφ' ὧν τὰ ἀγαθὰ ἐκεῖνα εὐηγγελίζοντο, οὐκ ἀφ' ὧν πανταχοῦ τῆς οἰκουμένης ὁ λόγος ἐσπείρετο, ἀλλὰ καὶ ἀφ' ὧν τοὺς καταδεεστέρους αὐτῶν τοὺς ἐξ ἔθνῶν εἶδον ἐν πλείονι ὄντας τιμῇ. Ἄ γὰρ μηδέποτε ἤκουσαν οὗτοι, μηδὲ τούτων οἱ πρόγονοι, ταῦτα ἐξαίφνης
30 ἐφιλοσόφουν ἐκεῖνοι· ὅπερ ἐπιτεταμένης ἦν τιμῆς, παρακνιζούσης

πιστεύουμε και νά υπακούμε, ἐπειδή και τά ἔργα και τά θαύματα γίνονται ἀπό τά δικά του λόγια. Γιατί πραγματικά και ὁ οὐρανός και ὅλα τά ἄλλα ἔτσι στερεώθηκαν.

3. Ἀφοῦ ἔδειξε λοιπόν, ὅτι πρέπει νά πιστέψουν στούς προφήτες, πού πάντοτε λέγουν τά λόγια τοῦ Θεοῦ, και νά μήν ἐπιζητήσουν τίποτε περισσότερο ἀπό τήν ἀκρόαση, προσθέτει στή συνέχεια τήν ἀντίθεση, πού εἶπα, και λέγει· «ἀλλ' ἐρωτῶ, μήπως δέν ἄκουσαν;». Τί λοιπόν, λέγει, ἂν στάλθηκαν οἱ κήρυκες και κήρυξαν ἐκεῖνα πού διατάχθηκαν, αὐτοί ὅμως δέν ἄκουσαν; Ἐπειτα ἀκολουθεῖ μέ κάθε ὑπερβολή ἢ λύση τῆς ἀντιθέσεως· «βέβαια ἄκουσαν, γιατί ἡ φωνή τους ἀπλώθηκε σ' ὅλη τή γῆ και τά λόγια τους ἀκούστηκαν στά πέρατα τῆς οἰκουμένης». Τί λέγεις; λέγει· δέν ἄκουσαν; Ἡ οἰκουμένη και τά πέρατα τῆς γῆς ἄκουσαν, και σεῖς, κοντά στούς ὁποίους οἱ κήρυκες παρέμειναν τόσο πολύ χρόνο και πού κατάγονταν ἀπό σᾶς, δέν ἀκούσατε; Και πῶς μπορεῖ νά ἔχει δικαιολογία αὐτό; Ἐάν λοιπόν τά πέρατα τῆς οἰκουμένης ἄκουσαν, πολύ περισσότερο σεῖς. Ἐπειτα πάλι ἄλλη ἀντίθεση· «πάλι ἐρωτῶ, μήπως ὁ Ἰσραηλιτικός λαός δέ γνώρισε;». Τί λοιπόν, ἐάν ἄκουσαν βέβαια, λέγει, ἀλλά δέ γνώρισαν αὐτά πού λέχθηκαν, οὔτε κατάλαβαν πῶς ἐκεῖνοι οἱ ἴδιοι ἦταν οἱ ἀπεσταλμένοι; δέν εἶναι ἄξιοι συγγνώμης γιά τήν ἀγνοιά τους αὐτή; Καθόλου. Καθόσον ὁ Ἡσαΐας χαρακτήρισε αὐτούς, λέγοντας, «πόσο ὠραῖα εἶναι τά πόδια ἐκείνων πού εὐαγγελίζονται τήν εἰρήνη»³, και πρὶν ἀπ' αὐτόν πάλι ὁ ἴδιος ὁ νομοθέτης. Γι' αὐτό και πρόσθεσε, «πρῶτος ὁ Μωϋσῆς λέγει· Ἐγώ θά σᾶς κεντήσω τή ζήλεια σας μέ ἔθνος πού δέν τό λαγαριάζετε γιά ἔθνος και θά σᾶς ἐξοργίσω μέ ἔθνος ἀνόητο».

Ὡστε και γι' αὐτό ἔπρεπε νά γνωρίσουν τοὺς κήρυκες, ὄχι γιατί δέ πίστεψαν αὐτοί μόνο, οὔτε γιατί κήρυτταν τήν εἰρήνη ἐκεῖνοι, οὔτε γιατί εὐαγγελίζονταν τά ἀγαθά ἐκεῖνα, οὔτε γιατί ὁ λόγος σπερνόταν σέ ὅλα τά μέρη τῆς οἰκουμένης, ἀλλά και γιατί εἶδαν ὅτι οἱ κατώτεροί τους, πού προέρχονταν ἀπό τοὺς ἐθνικούς, βρίσκονταν σέ περισσότερη τιμή. Γιατί ἐκεῖνα πού δέν ἄκουσαν ποτέ αὐτοί, οὔτε οἱ πρόγονοί τους, αὐτά ξαφνικά τά πίστευαν ἐκεῖνοι, πράγμα πού ἦταν γνώρισμα ὑπερβολικῆς τιμῆς, πού τοὺς ἐρέθιζε πολύ και τοὺς ὀδηγοῦσε σέ ζήλεια και σέ ὑπενθύμιση τῆς προφητείας τοῦ Μωϋσῆ πού ἔλεγε, «Θά κεντήσω τή ζήλεια σας μέ ἔθνος πού δέν τό

γὰρ δὴ μόνον τὸ μέγεθος τῆς τιμῆς ἱκανὸν ἦν αὐτοὺς εἰς ζῆλον ἐμβαλεῖν, ἀλλὰ καὶ τὸ οὕτως εὐτελὲς εἶναι τὸ ἔθνος τὸ τούτων ἀπολαῦσαν, ὡς μηδὲ ἔθνος ἄξιον εἶναι λογίζεσθαι. «Ἐγὼ γὰρ παραζηλώσω ὑμᾶς ἐπ' οὐκ ἔθνει, ἐπὶ ἔθνει ἀσυνέτω παροργιῶ ὑμᾶς». Τί γὰρ Ἑλλήνων ἀσυνετώτερον ἦν; τί δὲ εὐτελέστερον; Ὁρᾶς πῶς διὰ
 5 πάντων γνωρίσματα καὶ σημεῖα σαφῆ τῶν καιρῶν τούτων ἄνωθεν ἔδωκεν αὐτοῖς ὁ Θεός, ὥστε διανοῖξαι αὐτῶν τὴν πώρωσιν; Οὐδὲ γὰρ ἐν γωνία μικρᾷ τὸ γινόμενον ἦν, ἀλλ' ἐν γῆ καὶ θαλάττῃ, καὶ πανταχοῦ τῆς οἰκουμένης· καὶ ἐώρων μυρίων ἀπολαύοντας ἀγαθῶν τοὺς πρότερον παρ' αὐτῶν καταφρονουμένους. Ἔδει τοίνυν
 10 ἐννοῆσαι, ὅτι τοῦτο ἐκεῖνό ἐστι τὸ ἔθνος, περὶ οὗ φησιν ὁ Μωϋσῆς· «παραζηλώσω ὑμᾶς ἐπ' οὐκ ἔθνει, ἐπὶ ἔθνει ἀσυνέτω παροργιῶ ὑμᾶς».

Ἄρα οὖν Μωϋσῆς μόνος τοῦτο εἶπεν; Οὐδαμῶς, ἀλλὰ καὶ Ἡσαΐας μετ' ἐκεῖνον. Διὸ καὶ Παῦλος ἔλεγε, «πρῶτος Μωϋσῆς»,
 15 δεικνὺς ὅτι καὶ δεύτερος ἤξει τὰ αὐτὰ λέγων καὶ τρανότερον καὶ σαφέστερον. Ὡσπερ οὖν ἀνωτέρω εἶπε, «κράζει Ἡσαΐας», οὕτω καὶ ἐνταῦθα, «Ἡσαΐας δὲ ἀποτολμᾷ καὶ λέγει». Ὁ δὲ λέγει, τοιοῦτόν ἐστιν· ἐβιάσατο καὶ ἐφιλονείκησε μηδὲν συνεσκιασμένον εἰπεῖν, ἀλλὰ καὶ γυμνὰ πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν ὑμῶν θεῖναι τὰ πράγματα,
 20 μᾶλλον ἐλόμενος κινδυνεύειν ἐκ τοῦ φανερώς εἰπεῖν, ἢ τὴν οἰκείαν ὑφορώμενος σωτηρίαν, σκιὰν γοῦν ὑμῖν καταλιπεῖν ἀγνωμοσύνης. Καίτοι γε προφητείας οὐκ ἦν τὸ σαφῶς οὕτως εἰπεῖν. Ἀλλ' ὁμοίως ὥστε ἐκ περιουσίας ὑμῶν ἐμφράξαι τὰ στόματα, σαφῶς πάνυ καὶ διαρρηδὴν ἅπαντα προλέγει. Ἄπαντα· ποῖα; Καὶ τὴν ὑμῶν ἐκπτω-
 25 σιν, καὶ τὴν ἐκείνων εἰσαγωγὴν, οὕτω λέγων· «εὐρέθην τοῖς ἐμὲ μὴ ζητοῦσιν· ἐμφανῆς ἐγενόμην τοῖς ἐμὲ μὴ ἐπερωτῶσι». Τίνες οὖν οἱ μὴ ζητοῦντες; τίνες οἱ μὴ ἐπερωτῶντες; Εὐδὴλον ὅτι οὐκ Ἰουδαῖοι, ἀλλ' οἱ ἐξ ἔθνῶν, οἱ μηδέποτε αὐτὸν ἐπιγνόντες. Ὡσπερ οὖν

λαγαριάζετε για ἔθνος». Γιατί δέν ἦταν μόνο τό μέγεθος τῆς τιμῆς ἱκανό νά τούς ὀδηγήσει σέ ζήλεια, ἀλλά καί τό ὅτι τό ἔθνος πού ἀπόλαυσε αὐτά ἦταν τόσο τιποτένιο, ὥστε δέν ἦταν ἄξιο οὔτε ἔθνος νά λογαριάζεται. «Γιατί ἐγώ θά κεντήσω τή ζήλεια σας μέ ἔθνος πού δέν τό λογαριάζετε για ἔθνος καί θά σᾶς ἐξοργίσω μέ ἔθνος ἀνόητο». Γιατί τί ἦταν πιό ἀσύνητο ἀπό τούς εἰδωλολάτρες; τί πιό ἀσήμαντο; Βλέπεις πῶς μέ ὄλους ὁ Θεός τούς ἔδωσε ἀπό τήν ἀρχή γνωρίσματα καί σημεῖα σαφή για τούς καιρούς αὐτούς, ὥστε νά τούς ἀνοίξει τήν πώρωσή τους; Γιατί αὐτό πού γινόταν δέ συνέβαινε σέ κάποια μικρή γωνία, ἀλλά σ' ὅλη τή γῆ καί τή θάλασσα καί σ' ὅλα τά μέρη τῆς οἰκουμένης, καί ἔβλεπαν ὅτι ἀπολάμβαναν ἄπειρα ἀγαθά ἐκεῖνοι πού προηγουμένως περιφρονοῦνταν ἀπ' αὐτούς. Ἔπρεπε λοιπόν νά καταλάβουν, ὅτι αὐτό ἀκριβῶς εἶναι τό ἔθνος, για τό ὁποῖο λέγει ὁ Μωϋσῆς: «θά κεντήσω τή ζήλεια σας μέ ἔθνος πού δέν τό λογαριάζετε για ἔθνος καί θά σᾶς ἐξοργίσω μέ ἔθνος ἀνόητο».

Ἄραγε λοιπόν μόνο ὁ Μωϋσῆς τό εἶπε αὐτό; Καθόλου, ἀλλά καί ὁ Ἡσαΐας ὕστερα ἀπ' αὐτόν. Γι' αὐτό καί ὁ Παῦλος ἔλεγε, «πρῶτος ὁ Μωϋσῆς», για νά δείξει ὅτι καί δεύτερος θά ἔρθει νά πεῖ τά ἴδια καί πιό δυνατά καί πιό καθαρά. Ὅπως ἀκριβῶς εἶπε παραπάνω, «κράζει ὁ Ἡσαΐας»⁴, ἔτσι καί ἐδῶ, «ὁ Ἡσαΐας μάλιστα τολμάει καί λέγει». Αὐτό πού λέγει, σημαίνει τό ἐξῆς: ἀγωνίσθηκε καί προσπάθησε νά μὴν πεῖ τίποτε σκοτεινό, ἀλλά νά τοποθετήσει γυμνά τά πράγματα μπροστά στά μάτια σας, προτιμώντας περισσότερο νά κινδυνεύει ἀπό τό ὅτι μίλησε φανερά, παρά ν' ἀφήσει στή σκιά τήν ἀχαριστία σας, ἀποβλέποντας στή δική του σωτηρία. Μολονότι βέβαια δέν ἦταν γνώρισμα τῆς προφητείας τό νά μιλήσει τόσο καθαρά. Ἄλλ' ὅμως για νά κλείσει τά στόματά σας μέ δύναμη, τά προλέγει ὅλα πολύ καθαρά καί χωρίς περιστροφές. Ὅλα ποιά; Καί τή δική σας ἔκπτωση καί τή δική τους εἰσαγωγή, λέγοντας ἔτσι: «βρέθηκα ἀπό ἐκείνους πού δέ μέ ζητοῦσαν, φανερώθηκα σ' ἐκείνους πού δέν ἐρωτοῦσαν για μένα». Ποιοί λοιπόν εἶναι ἐκεῖνοι πού δέ τόν ζητοῦσαν; καί ποιοί ἐκεῖνοι πού δέν ἐρωτοῦσαν; Εἶναι ὀλοφάνερο ὅτι δέν εἶναι οἱ Ἰουδαῖοι, ἀλλ' ἐκεῖνοι πού προέρχονται ἀπό τούς ἐθνικούς, ἐκεῖνοι πού δέν γνώρισαν ποτέ αὐτόν. Ὅπως ἀκριβῶς

Μωϋσῆς ἐχαρακτήρισεν αὐτοὺς εἰπών, «ἐπ' οὐκ ἔθνει», καί, «ἔθνει ἀσυνέτω», οὕτω καὶ ἐνταῦθα ἀπὸ τῆς αὐτῆς ὑποθέσεως αὐτοὺς δηλοῖ, τῆς ἀγνοίας τῆς ἐπιτεταμένης, ὃ μέγιστη κατηγορία Ἰουδαίων ἦν, ὅτι οἱ μὴ ζητοῦντες εὖρον, καὶ οἱ ζητοῦντες ἀπώλε-
5 σαν.

4. «Πρὸς δὲ τὸν Ἰσραὴλ λέγει· ὄλην τὴν ἡμέραν ἐξεπέτασα τὰς χεῖράς μου πρὸς λαὸν ἀπειθοῦντα καὶ ἀντιλέγοντα». Εἶδες πῶς τὸ ἄπορον ἐκεῖνο καὶ παρὰ πολλῶν ζητούμενον εὐρίσκεται ἄνωθεν καὶ ἐν τοῖς προφητικοῖς ῥήμασι κείμενον, καὶ σαφῶς λυόμενον; Τί
10 δὲ τοῦτό ἐστιν; Ἦκουσάς ἔμπροσθεν Παύλου λέγοντος· «τί οὖν ἐροῦμεν; ὅτι ἔθνη τὰ μὴ διώκοντα δικαιοσύνην, κατέλαβε δικαιοσύνην, Ἰσραὴλ δὲ διώκων νόμον δικαιοσύνης, εἰς νόμον δικαιοσύνης οὐκ ἔφθασε». Τοῦτο καὶ Ἡσαΐας ἐνταῦθά φησι. Τὸ γάρ, «εὐρέ-
15 θην τοῖς ἐμὲ μὴ ζητοῦσιν, ἐμφανῆς ἐγενόμην τοῖς ἐμὲ μὴ ἐπερωτῶ-
σι», ταῦτόν ἐστι τῷ εἰπεῖν, «ὅτι ἔθνη τὰ μὴ διώκοντα δικαιοσύνην, κατέλαβε δικαιοσύνην». Εἶτα δεικνύς, ὅτι οὐχὶ τῆς τοῦ Θεοῦ χάρι-
τος μόνον ἦν τὸ γινόμενον, ἀλλὰ καὶ τῆς γνώμης τῶν προσελθόντων, ὡσπερ οὖν καὶ ἡ ἐκείνων ἔκπτωσις τῆς φιλονεικίας τῶν ἀπειθησάντων, ἄκουσον τί ἐπήγαγε· «πρὸς δὲ τὸν Ἰσραὴλ λέγει,
20 ὄλην τὴν ἡμέραν ἐξεπέτασα τὰς χεῖράς μου πρὸς λαὸν ἀπειθοῦντα καὶ ἀντιλέγοντα»· ἡμέραν ἐνταῦθα τὸν πάντα χρόνον λέγων τὸν ἔμπροσθεν. Τὸ δὲ ἐκπετάσαι τὰς χεῖρας, τὸ καλέσαι καὶ ἐπισπάσασθαι καὶ παρακαλέσαι δηλοῖ. Εἶτα δεικνύς τὸ ἔγκλημα ἅπαν ἐκείνων ὄν, φησί, «πρὸς λαὸν ἀπειθοῦντα καὶ ἀντιλέγοντα».

25 Εἶδες πόση ἡ κατηγορία; Οὗτοι μὲν γὰρ οὐδὲ παρακαλοῦντι ἐπείσθησαν, ἀλλὰ καὶ ἀντεῖπον, καὶ ταῦτα οὐχ ἅπαξ, οὐ δὶς, οὐ τρίς, ἀλλὰ διὰ παντός τοῦ χρόνου ταῦτα ποιοῦντα ὀρῶντες, ἕτεροι δὲ οἱ μηδέποτε αὐτὸν ἐγνωκότες ἴσχυσαν αὐτὸν ἐπισπάσασθαι. Ἄλλ' οὐ λέγει, ὅτι αὐτοὶ ἴσχυσαν αὐτὸν ἐπισπάσασθαι, ἀλλὰ καθαι-
30 ρῶν καὶ τῶν ἐξ ἐθνῶν τὰ φρονήματα, καὶ δεικνύς τὴν αὐτοῦ χάριν τὸ πᾶν ἐργασαμένην, φησὶν, ὅτι ἐγὼ ἐμφανῆς ἐγενόμην, καὶ ἐγὼ

λοιπόν ὁ Μωϋσῆς τούς χαρακτήρισε αὐτούς λέγοντας, «μέ ἔθνος πού δέν τό λογαριάζετε γιά ἔθνος», καί «μέ ἔθνος ἀνόητο», ἔτσι καί ἐδῶ τούς φανερώνει ἀπό τήν ἴδια αἰτία, τήν ὑπερβολική δηλαδή ἄγνοια, πράγμα πού ἦταν μέγιστη κατηγορία ἐναντίον τῶν Ἰουδαίων, γιατί ἐκεῖνοι πού δέν τόν ζητοῦσαν τόν βρῆκαν, καί ἐκεῖνοι πού τόν ζητοῦσαν τόν ἔχασαν.

4. «Καί πρὸς τούς Ἰσραηλίτες λέγει· ὅλη τήν ἡμέρα ἄπλωσα τά χέρια μου σέ λαό, πού ἀπειθεῖ καί ἀντιλέγει». Εἶδες πῶς ἡ ἀπορία ἐκείνη, πού τή ζητοῦσαν πάρα πολλοί βρίσκεται ἀπό τήν ἀρχή καί στά προφητικά λόγια νά ὑπάρχει καί μέ σαφήνεια νά λύνεται; Τί σημαίνει αὐτό; Ἦκουσες πῶς μπροστά τόν Παῦλο νά λέγει· «τί θά ποῦμε λοιπόν; Ὅτι οἱ ἐθνικοί πού δέν ἐπιδίωκαν τή δικαίωση, τήν ἐπέτυχαν, ἐνῶ οἱ Ἰσραηλίτες πού ἐπιδίωκαν τή δικαίωση ἀπό τό νόμο, δέν ἔφθασαν στή δικαίωση ἀπό τήν τήρηση τοῦ νόμου»⁵. Αὐτό καί ὁ Ἡσαΐας λέγει ἐδῶ. Γιατί τό, «βρέθηκα ἀπό ἐκείνους πού δέ μέ ζητοῦσαν, καί φανερώθηκα σ' ἐκείνους πού δέν ἐρωτοῦσαν γιά μένα», τό ἴδιο σημαίνει μέ τό νά πεῖ, ὅτι οἱ ἐθνικοί πού δέν ἐπιδίωκαν τή δικαίωση, τήν ἐπέτυχαν. Ἔπειτα γιά νά δείξει, ὅτι αὐτό πού γινόταν δέν ἀνῆκε μόνο στή χάρη τοῦ Θεοῦ, ἀλλά καί στή διάθεση ἐκείνων πού προσῆλθαν, ὅπως ἀκριβῶς πάλι καί ἡ ἔκπρωσή τους ἦταν ἀποτέλεσμα τῆς φιλονεικίας ὧσων δέν ὑπάκουσαν, ἄκουσε τί πρόσθεσε· «καί πρὸς τούς Ἰσραηλίτες λέγει· ὅλη τήν ἡμέρα ἄπλωσα τά χέρια μου σέ λαό, πού δέν ὑπακούει καί ἀντιλέγει», ἐννοώντας «ἡμέρα» ἐδῶ ὅλον τόν προηγούμενο χρόνο. Καί τό, «ἄπλωσα τά χέρια», δηλώνει ὅτι τόν κάλεσε καί τόν πρακίνησε καί τόν παρακάλεσε. Ἔπειτα γιά νά δείξει ὅτι ὅλη ἡ κατηγορία ἦταν ἐναντίον τους, λέγει, «σέ λαό πού δέν ὑπακούει καί ἀντιλέγει».

Εἶδες πόση εἶναι ἡ κατηγορία; Γιατί αὐτοί οὔτε ὅταν τούς παρακαλοῦσε ὑπάκουσαν, ἀλλά καί ὑποστήριξαν τά ἀντίθετα, καί αὐτά ὄχι μιά φορά, οὔτε δύο, οὔτε τρεῖς, ἀλλ' ὅλο τό χρόνο, ἄν καί ἔβλεπαν ὅτι ἔκαμνε αὐτά, ἐνῶ ἄλλοι, πού δέν τόν γνώρισαν ποτέ, μπόρεσαν νά τόν προσελκύσουν. Ὅμως δέ λέγει, ὅτι αὐτοί μπόρεσαν νά τόν προσελκύσουν, ἀλλά γιά νά συγκρατήσῃ τά φρονήματα καί ἐκείνων πού προέρχονται ἀπό τούς ἐθνικούς, καί γιά νά δείξει ὅτι ὅλα τά ἔκανε ἡ δική του χάρη, λέγει, ὅτι ἐγώ φανερώθηκα, καί ἐγώ

εὐρέθην. Οὐκοῦν κενοὶ πάντων ἐκεῖνοι, φησὶν. Οὐδαμῶς, ἀλλὰ τὸ εὐρεθέντα λαβεῖν καὶ φανέντα ἐπιγνώναι, τοῦτο παρ' ἑαυτῶν εἰσήνεγκαν. Εἶτα ἵνα μὴ λέγωσιν οὗτοι, διὰ τί οὖν καὶ ἡμῖν ἐμφανῆς οὐκ ἐγένου; τὸ πλεόν τούτου τίθησιν, ὅτι οὐ μόνον ἐμφανῆς ἐγενό-
 5 μην, ἀλλὰ καὶ παρέμεινα τὰς χεῖρας ἀναπεταννὸς καὶ παρακαλῶν, πατρὸς φιλοστόργου καὶ μητρὸς φιλόπαιδος κηδεμονίαν ἐπιδεικνύμενος. Ὅρα πῶς σαφεστάτην τῶν ἔμπροσθεν διαπορηθέντων ἀπάντων τὴν λύσιν ἐπήγαγε, δείξας τῆς γνώμης αὐτῶν τὴν ἀπώλειαν γενομένην, καὶ ὡς πάντοθεν ἀνάξιοι συγγνώμης εἰσὶ, καὶ
 10 ἀκούσαντες καὶ νοήσαντες τὰ λεγόμενα, καὶ οὐδὲ οὕτω βουλευθέντες προσελθεῖν.

Καὶ τὸ πολὺ πλεῖον, ὅτι οὐ μόνον ἀκοῦσαι αὐτοὺς ταῦτα ἐποίησεν, οὐδὲ μόνον νοῆσαι, ἀλλὰ καὶ ὃ μείζονα ἰσχὺν ἔχει πρὸς τὸ διεγεῖραι, καὶ φιλονεικοῦντας καὶ ἀντιλέγοντας ἐπισπάσασθαι,
 15 καὶ τοῦτο προσέθηκε. Ποῖον δὴ τοῦτο; Τὸ παρακνίσαι αὐτοὺς καὶ παραζηλῶσαι. Ἴστε γὰρ τοῦ πάθους τὴν τυραννίδα, καὶ ὅσην ἔχει τὴν ἰσχὺν τῆς ζηλοτυπίας ἢ φύσις πρὸς τὸ λῦσαι φιλονεικίαν ἅπασαν, καὶ τοὺς ἀναπεπτωκότας διαναστῆσαι. Καὶ τί δεῖ λέγειν ἐπ' ἀνθρώπων τοῦτο, ὅπου γε καὶ ἐπὶ ἀλόγων καὶ ἐπὶ τῆς ἡλικίας τῆς
 20 ἀώρου τῶν παιδίων πολλὴν τὴν δύναμιν ἐπιδείκνυται; Καὶ γὰρ παιδίον πολλάκις παρακαλούμενον μὲν οὐκ εἶξε τῷ πατρί, ἀλλ' ἔμεινε φιλονεικοῦν· ἑτέρου δὲ θεραπευθέντος παιδίου, καὶ μὴ καλούμενον ἐπανῆλθε πρὸς τοὺς κόλπους τοὺς πατρικούς, καὶ ὅπερ οὐκ ἰσχυσεν ἢ παράκλησις, τοῦτο ἐποίησεν ἢ παραζήλωσις. Τοῦτο
 25 τοίνυν καὶ ὁ Θεὸς ἐποίησεν. Οὐ γὰρ παρεκάλεσε μόνον, καὶ τὰς χεῖρας ἐξαπέτασεν, ἀλλὰ καὶ τὸ τῆς ζηλοτυπίας ἐν αὐτοῖς διήγειρε πάθος, τοὺς πολλῶν καταδεεστέρους αὐτῶν, ὃ μάλιστα ποιεῖ παραζήλωσιν, εἰσάγων, οὐκ εἰς τὰ ἐκείνων ἀγαθὰ, ἀλλ' ὃ πολλῶν μείζον ἦν καὶ τυραννικώτερον ποιεῖ τὸ πάθος, εἰς τὰ πολλῶν μείζονα ἐκεί-
 30 νων καὶ ἀναγκαιότερα, καὶ ἃ μὴδὲ ὄναρ αὐτοὶ ποτε ἐφαντάσθησαν. Ἄλλ' οὐδὲ οὕτως εἶξαν. Τίνος οὖν ἂν εἶεν συγγνώμης ἄξιοι, μετὰ τοσαύτης ὑπερβολῆς τὴν φιλονεικίαν ἐπιδειξάμενοι; Οὐδεμιᾶς.

βρέθηκα. Λοιπόν δέν εἶχαν τίποτε ἐκεῖνοι, λέγει. Καθόλου, ἀλλά τό νά τόν δεχθοῦν ὅταν βρέθηκε καί τό νά τόν γνωρίσουν ὅταν φανερώθηκε, αὐτό τό πρόσφεραν ἀπό τόν ἑαυτό τους. Στή συνέχεια γιά νά μή λέγουν αὐτοί, γιατί λοιπόν δέ φανερώθηκες καί σ' ἐμᾶς; ἀνεφέρει τό περισσότερο ἀπ' αὐτό, ὅτι δέ φανερώθηκα μόνο, ἀλλά καί ἐξακολούθησα ν' ἀπλώνω τά χέρια καί νά παρακαλῶ, δείχνοντας τή φροντίδα φιλόστοργου πατέρα καί μητέρας πού ἀγαπάει τά παιδιά της. Πρόσεχε πῶς πρόσθεσε σαφέστατα τή λύση ὄλων τῶν προηγουμένων ἀποριῶν, ἀποδεικνύοντας ὅτι ἡ καταστροφή ἔγινε ἀπό τή δική τους διάθεση, καί ὅτι ἀπό παντοῦ εἶναι ἀνάξιοι γιά συγγνώμη, γιατί, ἂν καί ἄκουσαν καί κατανόησαν τά λεγόμενα, οὔτε ἔτσι θέλησαν νά προσέλθουν.

Καί τό πολύ περισσότερο, ὅτι ὄχι μόνο τούς ἔκαμε ν' ἀκούσουν αὐτά, οὔτε μόνο νά τά κατανοήσουν, ἀλλά καί ἐκεῖνο πού ἔχει μεγαλύτερη δύναμη νά τούς παρακινήσει καί νά τούς προσελκύσει, παρ' ὄλο πού φιλονεικοῦν καί ἀντιλέγουν, καί αὐτό τό πρόσθεσε. Ποιό λοιπόν εἶναι αὐτό; Τό νά τούς ἐρεθίσει καί νά τούς κινήσει σέ ζηλοτυπία. Γιατί γνωρίζετε τήν τυραννία τοῦ πάθους καί πόση δύναμη ἔχει ἡ φύση τῆς ζηλοτυπίας στό νά διαλύσει ὄλη τή φιλονεικία καί νά σηκώσει ἐκείνους πού ἔχουν πέσει. Καί τί χρειάζεται νά τό λέγω αὐτό γιά τούς ἀνθρώπους, τή στιγμή πού καί στά ζῶα καί στή μικρή ἡλικία τῶν παιδιῶν ἀποδεικνύει πολλή τή δύναμη της; Γιατί πραγματικά πολλές φορές παιδί πού παρακαλοῦνταν δέ ὑποχώρησε στόν πατέρα, ἀλλ' ἔμεινε στή φιλονεικία του, ὅταν ὁμοῦ ἄλλο παιδί συμφιλιώθηκε καί, χωρίς νά καλεῖται, ἐπέστρεψε στίς πατρικές ἀγκάλες, ἐκεῖνο πού δέν τό κατόρθωσε ἡ παράκληση, αὐτό τό ἐπέτυχε ἡ ζηλοτυπία. Αὐτό λοιπόν καί ὁ Θεός ἔκανε. Γιατί δέν παρακάλεσε μόνο καί ἄπλωσε τά χέρια του, ἀλλά καί τό πάθος τῆς ζηλοτυπίας προκάλεσε σ' αὐτούς, εἰσάγοντας τούς πολύ κατώτερους τους, πράγμα πού κυρίως δημιουργεῖ ζηλοτυπία, ὄχι στά ἀγαθὰ ἐκείνων, ἀλλά, πράγμα πού ἦταν πολύ μεγαλύτερο καί κάνει τό πάθος περισσότερο τυραννικό, στά πολύ μεγαλύτερα ἐκείνων καί ἀναγκαιότερα καί πού οὔτε στό ὄνειρό τους τά φαντάσθηκαν αὐτοί ποτέ. Ἄλλ' οὔτε ἔτσι ὑπάκουσαν. Γιά ποιά συγγνώμη λοιπόν μπορεῖ νά εἶναι ἄξιοι, ἀφοῦ ἔδειξαν τόσο ὑπερβολική φιλονεικία; Γιά καμιά.

Ἄλλὰ τοῦτο αὐτὸς μὲν οὐ λέγει, καταλιμπάνει δὲ ἐκ τοῦ συμπεράσματος τῶν εἰρημένων τῷ συνειδότητι τῶν ἀκουόντων αὐτὸ συλλογίσασθαι, καὶ πάλιν αὐτὸ διὰ τῶν ἐξῆς κατασκευάζει μετὰ τῆς εἰωθυίας αὐτῷ σοφίας. Ὅπερ γὰρ ἐν τοῖς ἔμπροσθεν ἐποίησεν, 5 ἀντιθέσεις εἰσάγων καὶ ἐπὶ τοῦ νόμου καὶ ἐπὶ τοῦ λαοῦ, μείζονα κατηγορίαν ἐχούσας τῆς οὔσης, εἶτα ἐν τῇ λύσει τῇ ἀνατρεπούση ταύτην τοσαῦτα συγχωρῶν, ὅσα ἐβούλετο, καὶ τὰ πράγματα ἐδίδου, ὥστε ἀνεπαχθῆ ποιῆσαι τὸν λόγον, τοῦτο καὶ ἐνταῦθα ποιεῖ, οὕτω γράφων· «λέγω οὖν, μὴ ἀπώσατο ὁ Θεὸς τὸν λαὸν αὐτοῦ, ὃν 10 προέγγω; μὴ γένοιτο». Καὶ σχῆμα διαποροῦντος εἰσάγει, ὡς ἐκ τῶν εἰρημένων λαβὼν τὴν ἀρχήν, καὶ τὸ φοβερὸν τοῦτο θεῖς, τῇ ἀναιρέσει αὐτοῦ τὸ μετ' ἐκεῖνο λοιπὸν εὐπαράδεκτον ποιεῖ, ὃ διὰ τῶν ἔμπροσθεν ἀπάντων ἐσπούδασε δεῖξαι, τοῦτο καὶ ἐνταῦθα κατασκευάζων. Ποῖον δὴ τοῦτο; ὅτι κἂν ὀλίγοι ὧσιν οἱ διασεσωσμέ- 15 νοι, τὰ τῆς ἐπαγγελίας ἔστηκε. Διὰ τοῦτο οὐδὲ ἀπλῶς εἶπε, «τὸν λαόν», ἀλλὰ προσέθηκεν, «ὃν προέγγω».

Εἶτα ἐπάγων ἀπόδειξιν τοῦ μὴ ἀπῶσθαι τὸν λαόν, φησὶ· «καὶ γὰρ ἐγὼ Ἰσραηλίτης εἰμί, ἐκ σπέρματος Ἀβραάμ, φυλῆς Βενιαμίν». Ἐγὼ, φησίν, ὁ διδάσκαλος, ὁ κήρυξ. Ἐπεὶ οὖν ἐδόκει τοῦ- 20 το ἐναντίον εἶναι τοῖς ἔμπροσθεν εἰρημένοις τοῖς λέγουσι, «τίς ἐπίστευσε τῇ ἀκοῇ ἡμῶν;» καί, «ὄλην τὴν ἡμέραν ἐξεπέτασα τὰς χεῖράς μου πρὸς λαὸν ἀπειθοῦντα καὶ ἀντιλέγοντα»· καί, «παραζηλώσω ὑμᾶς ἐπ' οὐκ ἔθνη»· οὐκ ἠρκέσθη τῇ ἀπαγορεύσει, οὐδὲ τῷ εἰπεῖν, «μὴ γένοιτο», ἀλλὰ καὶ κατασκευάζει αὐτὸ πάλιν ἀναλαμβά- 25 νων καὶ λέγων, «οὐκ ἀπώσατο ὁ Θεὸς τὸν λαὸν αὐτοῦ». Ἄλλὰ τοῦτο οὐκ ἔστι κατασκευή, φησίν, ἀλλ' ἀπόφασις. Ὅρα οὖν τὴν κατασκευὴν τὴν τε προτέραν καὶ τὴν μετ' ἐκείνην. Προτέρα μὲν γὰρ ἔστι τὸ δεῖξαι ὅτι αὐτὸς ἐκεῖθεν ἦν· οὐκ ἂν δέ, εἰ ἀπωθειῖσθαι αὐτοῦς ἔμελλεν, ᾧ τὸ κήρυγμα ἄπαν καὶ τὰ πράγματα τῆς οἰκουμέ- 30 νης ἐνεπίστευσε, καὶ τὰ μυστήρια πάντα, καὶ τὴν οἰκονομίαν ὄλην, τοῦτον ἐκεῖθεν ἂν ἐξελέξατο. Αὕτη μὲν οὖν μία κατασκευὴ· δευτέρα δὲ μετ' ἐκείνην, τὸ εἰπεῖν, «τὸν λαόν, ὃν προέγγω»· τουτέστιν, ὃν ἤδει σαφῶς ἐπιτήδειον ὄντα καὶ τὴν πίστιν δεξόμενον· καὶ γὰρ τρισ-

Καί αὐτό βέβαια δέν τό λέγει αὐτός, ἀλλ' ἀφήνει στό συνετό ἀκροατή νά τό συλλογισθεῖ ἀπό τό συμπέρασμα αὐτῶν πού λέχθη-
καν, καί πάλι μέ τά ἐπόμενα τό ἀποδεικνύει μέ τή συνηθισμένη σ'
αὐτόν σοφία. Γιατί, ὅπως ἔκαμε στά προηγούμενα, παρουσιάζοντας
ἀντιθέσεις καί γιά τό νόμο καί γιά τό λαό, πού εἶχαν μεγαλύτερη
κατηγορία ἀπό τήν πραγματική, ἔπειτα στή λύση πού τήν ἀνέτρεπε
συγχωρώντας τόσα, ὅσα ἤθελε, καί τά πράγματα παραχωροῦσε,
ὥστε νά μήν κάνει ἐνοχλητικό τό λόγο, αὐτό καί ἐδῶ κάνει, γράφο-
ντας αὐτά· «ἐρωτῶ λοιπόν· Μήπως ὁ Θεός ἔδιωξε μακριά του τό
λαό του, πού προγνώρισε; Μακριά μιά τέτοια σκέψη». Καί παρου-
σιάζει ὕφος ἀνθρώπου πού ἔχει ἀπορία, παίρνοντας τήν ἀφορμή ἀπ'
αὐτά πού λέχθησαν, καί ἀφοῦ ἀνέφερε τό φοβερό αὐτό, τό κάνει
κατά τήν ἀναίρεσή του στή συνέχεια εὐπρόσδεκτο, καί πράγμα πού
προσπαθοῦσε νά δείξει μέ ὅλα τά προηγούμενα, αὐτό τό ἀποδεικνύ-
ει ἐδῶ. Ποιό λοιπόν εἶναι αὐτό; Ὅτι, καί ἂν ἀκόμη λίγοι εἶναι ἐκεῖ-
νοι πού ἔχουν σωθεῖ, ἡ ὑπόσχεση ἔχει πραγματοποιηθεῖ. Γι' αὐτό
δέν εἶπε ἀπλῶς, «τό λαό», ἀλλά πρόσθεσε, «πού προγνώρισε».

Ἐπειτα προσθέτοντας ἀπόδειξη γιά τό ὅτι δέν ἀπώθησε μα-
κριά του τό λαό, λέγει· «γιατί καί ἐγώ εἶμαι Ἰσραηλίτης, ἀπό τούς
ἀπογόνους τοῦ Ἀβραάμ, ἀπό τή φυλή τοῦ Βενιαμίν». Ἐγώ, λέγει, ὁ
διδάσκαλος, ὁ κήρυκας. Ἐπειδή λοιπόν φαινόταν νά εἶναι ἀντίθετο
αὐτό σ' ἐκεῖνα πού λέχθησαν προηγουμένως σ' αὐτούς πού ἔλεγαν,
«ποιός πίστεψε στό κήρυγμά μας;» καί «ὅλη τήν ἡμέρα ἄπλωσα τά
χέρια μου σέ λαό, πού δέν ὑπακούει καί ἀντιλέγει», καί «θά κεντή-
σω τή ζηλοτυπία σας μέ ἔθνος πού δέν τό λογαριάζετε γιά ἔθνος»,
δέν ἀρκέσθηκε στήν ἀπαγόρευση, οὔτε στό νά πεῖ «μακριά μιά τέ-
τοια σκέψη», ἀλλά καί τό ἀποδεικνύει ἐπαναλαμβάνοντας αὐτό πάλι
καί λέγοντας, «δέν ἀπώθησε μακριά του ὁ Θεός τό λαό του». Ἀλλά
αὐτό, λέγει, δέν εἶναι ἀπόδειξη, ἀλλ' ἀπάντηση. Πρόσεχε λοιπόν
καί τήν προηγούμενη ἀπόδειξη καί τήν ἐπόμενη. Γιατί ἡ προηγού-
μενη εἶναι τό νά δείξει ὅτι αὐτός καταγόταν ἀπό ἐκεῖ. Δέ θά γινόταν
ὅμως αὐτό, ἂν συνέβαινε νά τούς ἀπωθήσει μακριά, δέ θά διάλεγε
δηλαδή ἀπό ἐκεῖ αὐτόν, στόν ὁποῖον ἐμπιστεύτηκε ὅλο τό κήρυγμα
καί τά πράγματα τῆς οἰκουμένης καθώς καί ὅλα τά μυστήρια καί
ὅλη τήν οἰκονομία. Αὕτη λοιπόν εἶναι ἡ πρώτη ἀπόδειξη, ἐνῶ ἡ
δεύτερη ὕστερα ἀπ' αὐτήν, τό νά πεῖ, «τό λαό, πού προγνώρισε»,

χίλιοι καὶ πεντακισχίλιοι καὶ μυρίοι ἐξ ἐκείνων ἦσαν πιστεύσαντες.

Ἴνα γὰρ μὴ λέγῃ τις, σὺ οὖν ὁ λαὸς εἶ; καὶ ἐπειδὴ σὺ ἐκλήθης, τὸ ἔθνος ἐκλήθη; ἐπήγαγεν, «οὐκ ἀπόσατο τὸν λαόν, ὃν προέγνω». Ὡς ἂν εἰ ἔλεγεν, ἔχω μετ' ἐμοῦ τρισχιλίους, ἔχω πεντακισχιλίους, ἔχω μυρίους. Τί οὖν; οὗτος λαός; καὶ εἰς τρισχιλίους καὶ πεντακισχιλίους καὶ μυρίους περιέστη τὸ σπέρμα ἐκεῖνο τὸ μιμούμενον τὰ ἄστρα τοῦ οὐρανοῦ τῷ πλήθει, καὶ τὴν ἄμμον τὴν θαλαττιάν; καὶ οὕτως ἡμᾶς ἀπατᾶς καὶ παραλογίζῃ, τὸν λαὸν ἅπαντα σαυτὸν τιθεῖς, καὶ τοὺς ὀλίγους τοὺς μετὰ σοῦ; καὶ κεναῖς ἡμᾶς ἐφύσησας ἐλπίσι, τὴν ἐπαγγελίαν πεπληρῶσθαι λέγων, πάντων ἀπολομένων, καὶ εἰς ὀλίγους τῆς σωτηρίας περιστάσης; Κόμπος ταῦτα καὶ τῦφος, καὶ οὐκ ἂν ἀνασχοίμεθα τῶν σοφισμάτων τούτων. Ἴν' οὖν μὴ ταῦτα λέγωσιν, ὄρα πῶς διὰ τῶν ἐξῆς τὴν λύσιν ἐπάγει, τὴν μὲν ἀντίθεσιν οὐ θεῖς, πρὸ δὲ τῆς ἀντιθέσεως τὴν λύσιν αὐτῆς ἀπὸ παλαιᾶς ἱστορίας κατασκευάζων.

5. Τίς οὖν ἡ λύσις; «Οὐκ οἶδατε ἐν Ἡλίᾳ», φησί, «τί λέγει ἡ Γραφή; ὡς ἐντυγχάνει τῷ Θεῷ κατὰ τοῦ Ἰσραήλ; Κύριε, τοὺς προφήτας σου ἀπέκτειναν, τὰ θυσιαστήριά σου κατέσκαψαν· καγὼ ὑπελείφθην μόνος, καὶ ζητοῦσι τὴν ψυχὴν μου. Ἀλλὰ τί λέγει αὐτῷ ὁ χρηματισμός; Κατέλιπον ἐμαυτῷ ἑπτακισχιλίους ἄνδρας, οἵτινες οὐκ ἔκαμψαν γόνυ τῇ Βάαλ. Οὕτως οὖν καὶ ἐν τῷ νῦν καιρῷ λεῖμμα κατ' ἐκλογὴν χάριτος γέγονεν». Ὁ δὲ λέγει, τοιοῦτόν ἐστιν· οὐκ ἀπόσατο ὁ Θεὸς τὸν λαόν· εἰ γὰρ ἀπόσατο, οὐδένα ἂν ἐδέξατο· εἰ δὲ ἐδέξατό τινας, οὐκ ἀπόσατο. Καὶ μὴν, φησὶν, εἰ μὴ ἀπόσατο, πάντας ἂν ἐδέξατο. Οὐδαμῶς. Καὶ γὰρ ἐπὶ Ἡλίᾳ ἐν ἑπτακισχιλίοις περιέστη τὰ τῆς σωτηρίας· καὶ νῦν δὲ εἶκος πολλοὺς εἶναι τοὺς πεπιστευκότας. Εἰ δὲ ἀγνοεῖτε ὑμεῖς, θαυμαστὸν οὐδέν, ἐπεὶ καὶ ὁ

δηλαδή, πού γνώριζε καλά ὅτι εἶναι ἰκανός καί ὅτι θά δεχθεῖ τήν πίστη. Γιατί ἀπό ἐκείνους πίστεψαν καί τρεῖς χιλιάδες καί πέντε χιλιάδες καί ἀμέτρητες χιλιάδες.

Γιά νά μή λέγει κάποιος, ἐσύ λοιπόν εἶσαι ὁ λαός; καί ἐπειδὴ κλήθηκες ἐσύ, κλήθηκε τό ἔθνος; πρόσθεσε, «δέν ἀπώθησε μακριά του τό λαό, πού προγνώρισε». Σάν νά ἔλεγε, ἔχω μαζί μου τρεῖς χιλιάδες, ἔχω πέντε χιλιάδες, ἔχω δέκα χιλιάδες. Τί λοιπόν; αὐτός εἶναι ὁ λαός; καί σέ τρεῖς χιλιάδες καί πέντε χιλιάδες καί σέ δέκα χιλιάδες περιορίσθηκαν οἱ ἀπόγονοι ἐκεῖνοι, πού εἶναι ὅμοιοι στό πλῆθος μέ τὰ ἄστρα τοῦ οὐρανοῦ καί τήν ἄμμο τῆς θάλασσας; τόσο πολύ μᾶς παραπλανᾷς καί μᾶς ἐξαπατᾷς, κάνοντας ὀλόκληρο λαό τόν ἑαυτό σου καί τούς λίγους πού εἶναι μαζί σου; καί μᾶς γέμισες μέ κούφιεσ ἐλπίδες, λέγοντας ὅτι ἐκπληρώθηκε ἡ ὑπόσχεση, ἐνῶ ὅλοι χάθηκαν καί ἡ σωτηρία περιορίσθηκε σέ λίγους; Αὐτά εἶναι μεγάλη καύχηση καί ἀλαζονεία καί δέν μπορούμε νά τ' ἀνεχθοῦμε τέτοια σοφίσματα. Γιά νά μή λέγουν λοιπόν αὐτά, πρόσεχε πῶς μέ τά ἐπόμενα προσθέτει τή λύση, χωρίς ν' ἀναφέρει τήν ἀντίθεση, ἀλλ' ἀποδεικνύοντας πρὶν ἀπό τήν ἀντίθεση τή λύση της ἀπό κάποια παλιά ἱστορία.

5. Ποιά λοιπόν εἶναι ἡ λύση; «Δέν ξέρετε», λέγει, «τί λέγει ἡ Γραφή γιά τόν Ἥλία; πῶς προσεύχεται στό Θεό ἐναντίον τοῦ Ἰσραηλιτικοῦ λαοῦ; Κύριε, τούς προφῆτες σου θανάτωσαν, τά θυσιαστήριά σου κατέστρεψαν· καί ἐγώ ἔμεινα μόνος καί ζητοῦν τή ζωή μου». Ἀλλά τί τοῦ λέγει ἡ ἀπάντηση τοῦ Θεοῦ; «Ἄφησα γιά τον ἑαυτό μου ἐπτά χιλιάδες ἄνδρες, πού δέ γονάτισαν νά προσκυνήσουν τόν Βάαλ. Ἔτσι λοιπόν καί στή σημερινή ἐποχή ὑπάρχει ὑπόλοιπό πού διάλεξε ἡ χάρη τοῦ Θεοῦ». Αὐτό πού λέγει, σημαίνει τό ἐξῆς: δέν ἀπώθησε μακριά του ὁ Θεός τό λαό· γιατί, ἂν τόν ἀπωθοῦσε, δέ θά δεχόταν κανέναν· ἀφοῦ ὅμως δέχθηκε μερικούς, δέν τόν ἀπώθησε μακριά. Καί ὅμως, λέγει, ἂν δέν τόν ἀπωθοῦσε μακριά του, θά τούς δεχόταν ὅλους. Καθόλου. Γιατί καί στήν ἐποχή τοῦ Ἥλία ἡ σωτηρία περιορίσθηκε σέ ἐπτά χιλιάδες ἄνδρες, καί σήμερα εἶναι φυσικό νά εἶναι πολλοί ἐκεῖνοι πού ἔχουν πιστέψει. Ἐάν ὅμως ἀγνοεῖτε ἐσεῖς, δέν εἶναι καθόλου παράδοξο, ἀφοῦ καί ὁ προφήτης ἐκεῖνος, αὐτός ὁ μέγας καί σπουδαῖος ἄνδρας, τό ἀγνοοῦσε. Ἀλλ'

προφήτης ἐκεῖνος, ὁ τοσοῦτος καὶ τηλικούτος ἀνὴρ, ἠγγύει· ἀλλ' ὁ Θεὸς ὠκονόμει τὰ ἑαυτοῦ, καὶ τοῦ προφήτου ἀγνοοῦντος.

Σκόπει δὲ αὐτοῦ σύνεσιν, πῶς ἐν τῷ κατασκευάζειν τὸ προ-
 κείμενον, λανθανόντως τὴν κατηγορίαν αὐτῶν αὔξει. Διὰ γὰρ τοῦτο
 5 καὶ πάσης ἐμνήσθη τῆς μαρτυρίας, ἵνα αὐτῶν ἐκπομπεύσῃ τὴν
 ἀγνωμοσύνην, καὶ δείξῃ τοιούτους ἄνωθεν ὄντας. Εἰ γὰρ μὴ τοῦτο
 ἤθελεν, ἀλλ' ἐν μόνον δεῖξαι ἐσπούδαζεν, ὅτι ἐν τοῖς ὀλίγοις ὁ λαός,
 εἶπεν ἄν, ὅτι καὶ ἐπὶ Ἡλία ἐπτακισχίλιοι ὑπελείφθησαν· νυνὶ δὲ
 ἄνωθεν ἀναγινώσκει τὴν μαρτυρίαν ἅπασαν. Πανταχοῦ γὰρ ἐσπού-
 10 δακε δεῖξαι οὐδὲν ξένον ποιήσαντας ἐπὶ τοῦ Χριστοῦ καὶ τῶν ἀπο-
 στόλων, ἀλλὰ τὰ συνήθη καὶ μεμελετημένα. Ἵνα γὰρ μὴ λέγωσιν,
 ὅτι ὡς πλάνον ἀνείλομεν τὸν Χριστόν, καὶ ὡς ἀπατεῶνας διώκο-
 μεν τοὺς ἀποστόλους, παράγει τὴν μαρτυρίαν τὴν λέγουσαν· «Κύ-
 ριε, τοὺς προφήτας σου ἀπέκτειναν, καὶ τὰ θυσιαστήριά σου κατέ-
 15 σκαψαν». Εἶτα, ὥστε μὴ ποιῆσαι τὸν λόγον ἐπαχθῆ, ἐτέραν τῇ τῆς
 μαρτυρίας παραγωγῇ περιτίθησιν αἰτίαν. Οὐ γὰρ ὡς προηγουμέ-
 νως αὐτῶν κατηγορῆσαι βουλόμενος παράγει, ἀλλ' ὡς ἕτερα τίνα
 ἀποδείξαι σπουδάζων· καὶ ἀποστερεῖ πάσης αὐτοὺς συγγνώμης
 καὶ ἀπὸ τῶν ἔμπροσθεν γεγενημένων.

20 Ὅρα γὰρ πῶς ἐπιτεταμένη ἡ κατηγορία καὶ ἀπὸ τοῦ προσώ-
 που γίνεται. Οὐδὲ γὰρ Παῦλός ἐστιν ὁ κατηγορῶν, οὐδὲ Πέτρος
 καὶ Ἰάκωβος καὶ Ἰωάννης, ἀλλ' ὁ μάλιστα πάντων παρ' αὐτοῖς
 θαυμασθεῖς, τῶν προφητῶν τὸ κεφάλαιον, ὁ τῷ Θεῷ φίλος, ὁ
 ὑπὲρ αὐτῶν οὕτω ζηλώσας, ὡς καὶ λιμῷ παραδοθῆναι, ὁ μέχρι
 25 σήμερον μηδέπω τετελευτηκώς. Τί οὖν οὕτως φησι; «Κύριε, τοὺς
 προφήτας σου ἀπέκτειναν, τὰ θυσιαστήριά σου κατέσκαψαν, καὶ
 ὑπελείφθη ἐγὼ μόνος, καὶ ζητοῦσι τὴν ψυχὴν μου». Τί τῆς θηριω-
 δίας ταύτης χειρόν γένοιτ' ἄν; Δέον γὰρ παρακαλεῖν ὑπὲρ τῶν ἤδη
 πλημμεληθέντων, οἱ δὲ καὶ αὐτὸν ἐβούλοντο ἀνελεῖν. Ἄπερ ἅπαν-
 τα πάσης ἀπεστέρει συγγνώμης αὐτούς. Οὐδὲ γὰρ τοῦ λιμοῦ κρα-
 τοῦντος, ἀλλὰ τῆς εὐετηρίας γενομένης, καὶ τῆς αἰσχύνης λυθείσης,
 καὶ τῶν δαιμόνων καταισχυθέντων, καὶ τῆς τοῦ Θεοῦ δειχθείσης
 δυνάμεως, καὶ τοῦ βασιλέως ὑποκύψαντος, ἐτόλμων ταῦτα ἐκεῖνοι,

ὁ Θεός οἰκονομοῦσε τὰ δικά του, παρ' ὄλο πού ὁ προφήτης τὰ ἀγνοοῦσε.

Πρόσεχε ὁμως τή σύνεσή του, πῶς, στήν προσπάθειά του ν' ἀποδείξει αὐτό, μεγαλώνει κρυφά τήν κατηγορία ἐναντίον τους. Γι' αὐτό βέβαια ἀνέφερε καί ὄλη τή μαρτυρία, γιά νά διαπομπεῦσει τήν ἀχαριστία τους καί νά δείξει ὅτι ἀπό τήν ἀρχή ἦταν τέτοιοι. Γιατί, ἂν δέν ἤθελε αὐτό, ἀλλά προσπαθοῦσε νά δείξει ἕνα μόνο, ὅτι δηλαδή ὁ λαός εἶναι στούς λίγους, θά ἔλεγε, ὅτι καί στήν ἐποχή τοῦ Ἡλία ἀπέμειναν ἑπτὰ χιλιάδες, ἐνῶ τώρα ἀναγινώσκει ἀπό τήν ἀρχή ὀλόκληρη τή μαρτυρία. Γιατί παντοῦ προσπαθοῦσε νά δείξει ὅτι δέν ἔκαμαν τίποτε τό πρωτάκουστο στό Χριστό καί τούς ἀποστόλους, ἀλλά τὰ συνηθισμένα καί τὰ γνωστά. Γιά νά μή λέγουν λοιπόν, ὅτι σάν πλάνο θανατώσαμε τό Χριστό καί σάν ἀπατεῶνες καταδιώκουμε τούς ἀποστόλους, παρουσιάζει τή μαρτυρία πού λέγει «Κύριε, τούς προφήτες σου θανάτωσαν καί τὰ θυσιαστήριά σου κατέστρεψαν». Στή συνέχεια, γιά νά μήν κάνει τό λόγο ἐνοχλητικό, ἀναφέρει μαζί μέ τήν παρουσίαση τῆς μαρτυρίας καί ἄλλη αἰτία. Γιατί δέν τήν παρουσιάζει ἐπειδή ἤθελε ἀπό πρὶν νά τούς κατηγορήσει, ἀλλ' ἐπειδή προσπαθοῦσε ν' ἀποδείξει κάποια ἄλλα. Καί τούς στερεῖ κάθε συγγνώμη καί ἀπό ἐκεῖνα πού εἶχαν γίνει προηγουμένως.

Πρόσεχε λοιπόν πῶς ἡ κατηγορία γίνεται πολύ μεγάλη καί ἀπό τό πρόσωπο. Γιατί οὔτε ὁ Παῦλος εἶναι ὁ κατήγορος, οὔτε ὁ Πέτρος καί ὁ Ἰάκωβος καί ὁ Ἰωάννης, ἀλλ' ἐκεῖνος πού πιά πολύ ἀπ' ὄλους θαυμάσθηκε ἀπ' αὐτούς, ἡ κορυφή τῶν προφητῶν, ὁ φίλος τοῦ Θεοῦ, αὐτός πού γιά τή σωτηρία τους ἀγωνίσθηκε ἔτσι, ὥστε καί στήν πείνα νά παραδοθεῖ, αὐτός πού μέχρι σήμερα δέν ἔχει πεθάνει ἀκόμη. Τί λοιπόν λέγει αὐτός; «Κύριε, τούς προφήτες σου θανάτωσαν, τὰ θυσιαστήριά σου κατέστρεψαν, καί ἔμεινα ἐγώ μόνος καί ζητοῦν τή ζωή μου». Τί μπορεῖ νά ὑπάρξει χειρότερο ἀπό τή θηριωδία αὐτή; Γιατί, ἐνῶ ἔπρεπε νά παρακαλοῦν γιά τίς ἀμαρτίες πού ἤδη ἔκαναν, αὐτοί ὁμως ἤθελαν καί αὐτόν νά θανατώσουν. Αὐτά ἀκριβῶς ὄλα τούς στεροῦσαν ἀπό κάθε συγγνώμη. Γιατί ὄχι ὅταν ἐπικρατοῦσε ἡ πείνα, ἀλλ' ὅταν ἦρθε ἡ εὐημερία, καί διαλύθηκε ἡ ντροπή, καί καταντροπιάσθηκαν οἱ δαίμονες, καί ἀποδείχθηκε

ἀπὸ φόνων εἰς φόνους μεταβαίνοντες, καὶ τοὺς διδασκάλους καὶ διορθοῦντας αὐτῶν τὴν γνώμην ἀναιροῦντες. Τί γὰρ ἂν ἔχοιεν εἰπεῖν; μὴ καὶ ἐκεῖνοι πλάνοι; μὴ καὶ ἐκεῖνοι ἀπατεῶνες; μὴ καὶ ἐκείνους οὐκ ἤδεσαν πόθεν ἦσαν; Ἄλλὰ ἐλύπουν ὑμᾶς; Ἄλλὰ καὶ
5 χρηστὰ ἔλεγον. Τί δὲ τὰ θυσιαστήρια; μὴ καὶ τὰ θυσιαστήρια ἐλύπει; μὴ καὶ αὐτὰ παρώξυνεν;

Ὅρᾳς πόσης φιλονεικίας, πόσης ὕβρεως ἐξήνεγκαν ἀεὶ δειγματα; διὰ τοῦτο καὶ ἀλλαχοῦ φησιν ὁ Παῦλος, Θεσσαλονικεῦσι γράφων· «τὰ αὐτὰ ἐπάθετε καὶ ὑμεῖς ὑπὸ τῶν ἰδίων συμφυλετῶν,
10 καθὼς καὶ αὐτοὶ ὑπὸ τῶν Ἰουδαίων, τῶν καὶ τὸν Κύριον ἀποκτείναντων καὶ τοὺς ἰδίους προφήτας, καὶ ἡμᾶς ἐκδιωξάντων, καὶ Θεῷ μὴ ἀρεσκόντων, καὶ πᾶσιν ἀνθρώποις ἐναντίων». Ὅπερ οὖν καὶ ἐνταῦθά φησιν, ὅτι καὶ τὰ θυσιαστήρια κατέσκαψαν, καὶ τοὺς προφήτας ἀνεῖλον. «Ἄλλὰ τί λέγει αὐτῷ ὁ χρηματισμός; Κατέλιπον
15 ἐμαυτῷ ἑπτακισχιλίους ἀνδρας, οἵτινες οὐκ ἔκαμψαν γόνυ τῇ Βάαλ». Τί οὖν ἐκεῖνα πρὸς τὰ παρόντα, φησί; Καὶ σφόδρα μὲν οὖν πρὸς τὰ παρόντα. Δείκνυται γὰρ ἐντεῦθεν, ὅτι τοὺς ἀξίους ὁ Θεὸς ἀεὶ σώζειν εἴωθε, κἂν πρὸς ἅπαν τὸ ἔθνος ἢ ἐπαγγελία κειμένη ἦ. Καὶ τοῦτο ἔδειξεν ἄνωθεν δι' ὧν ἔλεγεν· «ἐὰν ἦ ὁ ἀριθμὸς τῶν
20 υἱῶν Ἰσραὴλ ὡς ἡ ἄμμος τῆς θαλάσσης, τὸ κατάλειμμα σωθήσεται»· καί, «εἰ μὴ Κύριος Σαβαὼθ ἐγκατέλιπεν ἡμῖν σπέρμα, ὡς Σόδομα ἂν ἐγενήθημεν». Δείκνυσι δὲ καὶ ἐντεῦθεν· διὸ καὶ ἐπάγει λέγων· «οὕτω καὶ ἐν τῷ νῦν καιρῷ λεῖμμα κατ' ἐκλογὴν χάριτος γέγονεν».

25 Ὅρα ἐκάστην λέξιν τὴν οἰκείαν εὐγένειαν διασώζουσαν, καὶ τὴν τοῦ Θεοῦ χάριν καὶ τὴν τῶν σωζομένων εὐγνωμοσύνην ἐμφαίνουσαν. Τῷ μὲν γὰρ εἰπεῖν, «ἐκλογὴν», ἔδειξεν ἐκείνων τὴν δοκιμήν, τῷ δὲ εἰπεῖν, «χάριτος», ἔδειξε τοῦ Θεοῦ τὴν δωρεάν. «Εἰ δὲ χάριτι, οὐκέτι ἐξ ἔργων· ἐπεὶ ἡ χάρις οὐκέτι ἐστὶ χάρις. Εἰ δὲ ἐξ ἔρ-
30 γων, οὐκέτι ἐστὶ χάρις· ἐπεὶ τὸ ἔργον οὐκέτι ἐστὶν ἔργον». Πάλιν ἐπιπηδᾷ τῇ φιλονεικίᾳ τῶν Ἰουδαίων, μετὰ τῶν εἰρημένων καὶ ἐντεῦθεν αὐτοὺς ἀποστερῶν συγγνώμης. Οὐδὲ γὰρ ἔχετε, φησὶν, εἰ-

6. Α' Θεσ. 2, 14, 15.

7. Ρωμ. 9, 27, 29.

ἡ δύναμη τοῦ Θεοῦ, καί ὑπέκυψε ὁ βασιλιάς, τολμοῦσαν αὐτά ἐκεῖνοι, προχωρώντας ἀπό φόνους σέ φόνους καί θανατώνοντας τούς διδασκάλους καί ἐκείνους πού διόρθωναν τή γνώμη τους. Τί λοιπόν θά μπορούσαν νά ποῦν; Μήπως καί ἐκεῖνοι ἦταν πλάνοι; μήπως καί ἐκεῖνοι ἦταν ἀπατεῶνες; μήπως δέν ἤξεραν ἀπό ποῦ κατάγονταν καί ἐκεῖνοι; μήπως σᾶς στενοχωροῦσαν; Ἀλλά καί καλά ἔλεγαν. Καί τά θυσιαστήρια γιατί; μήπως καί αὐτά σᾶς στενοχωροῦσαν;

Βλέπεις πόσο μεγάλης φιλονεικίας, πόσο μεγάλης ὕβρεως δείγματα φανέρωναν πάντοτε; Γι' αὐτό καί ἀλλοῦ λέγει ὁ Παῦλος, ὅταν ἔγραφε στούς Θεσσαλονικεῖς: «τά ἴδια πάθατε καί σεῖς ἀπό τούς ὁμοεθνεῖς σας, καθῶς καί ἐκεῖνοι ἀπό τούς Ἰουδαίους, οἱ ὅποιοι καί τόν Κύριο καί τούς προφήτες τους θανάτωσαν, καί ἐμᾶς καταδίωξαν, καί στό Θεό δέν εἶναι ἀρεστοί καί εἶναι ἀντίθετοι σ' ὅλους τούς ἀνθρώπους»⁶. Αὐτό ἀκριβῶς καί ἐδῶ λέγει, ὅτι καί τά θυσιαστήρια κατέστρεψαν καί τούς προφήτες θανάτωσαν. «Ἀλλά τί τοῦ λέγει ἡ ἀπάντηση τοῦ Θεοῦ; Ἐφησα γιά τόν ἑαυτό μου ἐπτὰ χιλιάδες ἄνδρες, οἱ ὅποιοι δέ γονάτισαν νά προσκυνήσουν τόν Βάαλ». Ποιά σχέση, λέγει, ἔχουν ἐκεῖνα πρὸς τά παρόντα; Ἐχουν σχέση πρὸς τά παρόντα καί μάλιστα πολύ μεγάλη. Γιατί ἀποδεικνύεται ἀπό ἐδῶ, ὅτι ὁ Θεός συνηθίζει πάντοτε νά σώζει τούς ἄξιους, ἔστω καί ἂν ἡ ὑπόσχεση ὑπάρχει γιά ὅλο τό ἔθνος. Καί αὐτό τό ἔδειξε ἀπό τήν ἀρχή μέ ὅσα ἔλεγε: «ἐάν οἱ ἀπόγονοι τοῦ Ἰσραήλ εἶναι ἀναρίθμητοι σάν τήν ἄμμο τῆς θάλασσας, μόνο ἓνα ὑπόλοιπο θά σωθεῖ», καί «ἐάν ὁ Κύριος ὁ Σαβαώθ δέ μᾶς ἄφηνε ἀπογόνους, θά εἶχαμε γίνε σάν τά Σόδομα»⁷. Τό δείχνει ὁμοίως καί ἀπό ἐδῶ. Γι' αὐτό καί προσθέτει λέγοντας: «ἔτσι καί στή σημερινή ἐποχή ὑπάρχει ὑπόλοιπο πού διάλεξε ἡ χάρη τοῦ Θεοῦ».

Πρόσεχε τήν κάθε λέξη πού διασώζει τή δική της εὐγένεια καί φανερώνει τή χάρη τοῦ Θεοῦ καί τήν εὐγνωμοσύνη ἐκείνων πού σώζονται. Γιατί μέ τό νά πεῖ, «ἐκλογή», ἔδειξε τή δική τους δοκιμή, ἐνῶ μέ τό νά πεῖ, «χάριτος», ἔδειξε τή δωρεά τοῦ Θεοῦ. «Ἄλλ' ἐάν αὐτό ἔγινε κατά χάρη, τότε δέ βασίζεται σέ ἔργα, γιατί διαφορετικά ἡ χάρη δέν εἶναι πιά χάρη. Ἐάν ὁμοίως ἔγινε ἀπό τά ἔργα, δέν ὑπάρχει πιά χάρη, γιατί ἀλλιῶς τό ἔργο δέν εἶναι πιά ἔργο». Πάλι στρέφεται πρὸς τή φιλονεικία τῶν Ἰουδαίων, στερώνοντας αὐτούς μαζί μ'

πειν, ὅτι προφηται μὲν ἐκάλουν, καὶ ὁ Θεὸς παρεκάλει, καὶ τὰ
 πράγματα ἐβόα, καὶ ἡ παραζήλωσις ἱκανὴ ἡμᾶς ἐπισπάσασθαι ἦν·
 φορτικὰ δὲ τὰ ἐπιταττόμενα, καὶ διὰ τοῦτο οὐκ ἠδυνήθημεν προσ-
 ελθεῖν, ἐπειδὴ ἔργων ἐπίδειξιν ἀπητούμεθα καὶ κατορθώματα
 5 ἐπίπονα· οὐδὲ γὰρ τοῦτο ἔστιν εἰπεῖν. Πῶς γὰρ ἂν ταῦτα ἀπήτησεν
 ὁ Θεὸς παρ' ὑμῶν, ὁπότε καὶ τὴν χάριν αὐτοῦ τοῦτο ἐπισκιάζειν
 ἔμελλε;

Ταῦτα δὲ εἶπε, βουλόμενος ἐνδείξασθαι ὅτι σφόδρα ἐβούλετο
 αὐτοὺς σωθῆναι. Οὐδὲ γὰρ ἡ σωτηρία αὐτοῖς προεχώρει μόνον εὐ-
 10 κόλως, ἀλλὰ καὶ τῷ Θεῷ δόξα μεγίστη ἦν, τὸ τὴν φιланθρωπίαν
 ἐπιδείξασθαι τὴν ἑαυτοῦ. Τί τοίνυν ἐφοβήθης προσελθεῖν, οὐκ
 ἀπαιτούμενος ἔργα; τί δὲ στασιάζεις καὶ φιλονεικεῖς, χάριτος προ-
 κειμένης, καὶ νόμον μοι προβάλλη εἰκῆ καὶ μάτην; Οὔτε γὰρ ἐκεῖ-
 θεν σωθῆση, καὶ ταύτην λυμαίνῃ τὴν δωρεάν. Εἰ γὰρ φιλονεικεῖς
 15 ἐκεῖθεν σώζεσθαι, ἀναιρεῖς τοῦ Θεοῦ τὴν χάριν ταύτην. Εἶτα, ἵνα
 μὴ νομίσωσι τοῦτο ξένον εἶναι, προλαβὼν καὶ τοὺς ἑπτακισχιλίους
 ἐκείνους ἀπὸ χάριτος ἔφη σεσῶσθαι. Ὅταν γὰρ εἶπη, ὅτι «οὔτω
 καὶ ἐν τῷ νῦν καιρῷ λεῖμμα κατ' ἐκλογὴν χάριτος γέγονε», δείκνυ-
 σιν ὅτι καὶ ἐκεῖνοι χάριτι ἐσώθησαν. Καὶ οὐ τούτῳ μόνον, ἀλλὰ καὶ
 20 τῷ εἰπεῖν, «κατέλιπον ἑμαυτῷ»· τοῦτο γὰρ ἐμφαίνοντός ἐστιν, ὅτι
 τὸ πλεον αὐτὸς εἰσήνεγκε.

Καὶ εἰ χάριτι, φησὶν, διὰ τί μὴ πάντες ἐσωζόμεθα; Ὅτι μὴ
 βούλεσθε. Ἡ γὰρ χάρις, κἂν χάρις ᾗ, τοὺς ἐθέλοντας σώζει, οὐ
 τοὺς μὴ βουλομένους καὶ ἀποστρεφομένους αὐτήν, καὶ πολεμοῦν-
 25 τας αὐτῇ διηνεκῶς καὶ ἐναντιουμένους. Εἶδες πῶς δι' ὄλου ἐκεῖνο
 κατασκευάζει, τό, «οὐχ οἶον δέ, ὅτι ἐκπέπτωκεν ὁ λόγος τοῦ
 Θεοῦ», δεικνὺς ὅτι εἰς τοὺς ἀξίους ἦλθεν ἡ ἐπαγγελία, καὶ ὅτι οὗ-
 τοι, εἰ καὶ ὀλίγοι εἰσὶ, δύνανται εἶναι λαὸς τοῦ Θεοῦ; Καίτοι γε ἐν
 προοιμίῳ τῆς ἐπιστολῆς μετὰ πλείονος αὐτὸ ὑπερβολῆς τέθεικεν
 30 εἰπὼν, «τί γὰρ εἰ ἠπίστησάν τινες;», καὶ μηδὲ μέχρι τούτου στάς,
 ἀλλὰ ἐπαγαγὼν, γινέσθω δὲ ὁ Θεὸς ἀληθής, πᾶς δὲ ἄνθρωπος

αυτά πού λέχθηκαν και από ἐδῶ τή συγγνώμη. Γιατί δέν μπορείτε, λέγει, νά πεῖτε, ὅτι οἱ προφήτες βέβαια καλοῦσαν καί ὁ Θεός παρακαλοῦσε καί τά πράγματα φώναζαν καί ἡ παρακίνηση σέ ζηλοτυπία ἦταν ἀρκετή νά μᾶς προσελκύσει, ρί ἐντολές ὅμως ἦταν ἐνοχλητικές, καί γι' αὐτό δέν μπορέσαμε νά προσέλθουμε, ἐπειδή μᾶς ζητοῦσαν ἐπίδειξη ἔργων καί κουραστικά κατορθώματα· οὔτε αὐτό λοιπόν μπορείτε νά πεῖτε. Γιατί πῶς θ' ἀπαιτοῦσε αὐτά ἀπό σᾶς ὁ Θεός, τή στιγμή πού αὐτό θά ἐπισκίαζε καί τή δική του χάρη;

Ἄλλ' αὐτά τά εἶπε, ἐπειδή ἤθελε νά φανερώσει, πῶς ἤθελε πάρα πολύ νά σωθοῦν αὐτοί. Γιατί οὔτε ἡ σωτηρία σ' αὐτούς προχωροῦσε μόνο εὐκολα, ἀλλά καί στό Θεό μέγιστη δόξα ἦταν, τό νά φανερώσει τή δική του φιλανθρωπία. Γιατί λοιπόν φοβήθηκες νά προσέλθεις, ἀφοῦ δέν ἀπαιτοῦσε ἔργα ἀπό σένα; Καί γιατί ἐπαναστατεῖς καί φιλονεικεῖς, ὅταν ὑπάρχει ἡ χάρη, καί μοῦ προβάλλεις τό νόμο στά χαμένα καί χωρίς λόγο; Γιατί οὔτε θά σωθεῖς ἀπό ἐκεῖ, ἀλλά καί βλάπτεις αὐτή τή δωρεά. Ἐάν λοιπόν ἐπιμένεις ὅτι ἀπό ἐκεῖ σώζεσαι, καταστρέφεις αὐτή τή χάρη τοῦ Θεοῦ. Στή συνέχεια, γιά νά μή νομίσουν ὅτι αὐτό εἶναι παράξενο, προκαταβολικά εἶπε ὅτι καί οἱ ἑπτὰ χιλιάδες ἐκεῖνοι ἔχουν σωθεῖ ἀπό τή χάρη. Γιατί ὅταν λέγει, «ἔτσι καί στή σημερινή ἐποχή ὑπάρχει ὑπόλοιπο πού διάλεξε ἡ χάρη τοῦ Θεοῦ», δείχνει ὅτι καί ἐκεῖνοι σώθηκαν κατὰ χάρη. Καί ὄχι μόνο μ' αὐτό, ἀλλά καί μέ τό νά πεῖ, «ἄφησα γιά τόν ἑαυτό μου»· γιατί αὐτό φανερώνει, ὅτι δηλαδή τό περισσότερο αὐτός τό πρόσφερε.

Καί ἄν αὐτό ἔγινε κατὰ χάρη, λέγει, γιατί δέ σωζόμαστε ὅλοι; Ἐπειδή δέ θέλετε. Γιατί ἡ χάρη, παρ' ὅλο πού εἶναι χάρη, σώζει ἐκείνους πού θέλουν, ὄχι ἐκείνους πού δέ θέλουν καί τήν ἀποστρέφονται, καί πού τήν πολεμοῦν πάντοτε καί ἐναντιώνονται σ' αὐτήν. Εἶδες πῶς μέ ὅλα αὐτό ἀποδεικνύει τό, «αὐτό ὅμως δέ σημαίνει ὅτι ἀποδείχθηκε ψεύτικος ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ»⁸; Γιά νά δείξει ὅτι στούς ἄξιους ἦρθε ἡ ὑπόσχεση καί ὅτι αὐτοί, ἄν καί εἶναι λίγοι, μπορεί νά εἶναι λαός τοῦ Θεοῦ. Ἄν καί βέβαια στήν ἀρχή τῆς ἐπιστολῆς τό ἀνέφερε αὐτό μέ περισσότερη ὑπερβολή λέγοντας, «γιατί τί σημασία ἔχει ἄν μερικοί δέν πίστεψαν», χωρίς νά σταματήσει μέχρις ἐδῶ, ἀλλά προσθέτοντας, «ἄς γίνει ὅμως ὁ Θεός ἀληθινός, καί κάθε

ψεύστης». Καὶ νῦν δὲ πάλιν ἐτέρως αὐτὸ κατασκευάζει, καὶ τῆς χάριτος δείκνυσι τὴν ἰσχύν, καὶ ἀεὶ τοὺς μὲν σωζομένους, τοὺς δὲ ἀπολλυμένους.

6. Εὐχαριστοῦμεν τοίνυν, ὅτι τῶν σωζομένων γεγόναμεν, καὶ μὴ
5 δυνηθέντες ἀπὸ τῶν ἔργων σωθῆναι, ἐσώθημεν ἀπὸ τῆς τοῦ Θεοῦ
δωρεᾶς. Εὐχαριστοῦντες δέ, μὴ ρῆμασι τοῦτο ποιῶμεν μόνον, ἀλλὰ
καὶ ἔργοις καὶ πράξεσιν. Αὕτη γὰρ ἡ εὐχαριστία ἡ ἀκριβῆς, ὅταν
ταῦτα πράττωμεν, δι' ὧν ὁ Θεὸς δοξάζεσθαι μέλλει· ὅταν ἐκεῖνα
φεύγωμεν, ὧν ἀπηλλάγημεν. Καὶ γὰρ εἰ βασιλέα ὑβρίσαντες, ἀντί
10 τοῦ δοῦναι δίκην ἐτιμήθημεν, εἶτα πάλιν ὑβρίσαμεν, ἅτε ἐσχάτης
ἀχαριστίας ἀλόντες, τὴν ἐσχάτην δικαίως ἂν ἔδομεν δίκην, καὶ
πολλῶ μείζονα τῆς προτέρας. Οὐδὲ γὰρ οὕτως ἡμᾶς ἀχαρίστους ἢ
προτέρα ὑβρις ἐδείκνυ, ὡς ἡ μετὰ τὴν τιμὴν καὶ τὴν πολλὴν θερα-
πείαν. Φεύγωμεν τοίνυν ἐκεῖνα, ὧν ἀπηλλάγημεν, καὶ μὴ τῷ στό-
15 ματι μόνον εὐχαριστοῦμεν, ἵνα μὴ καὶ περὶ ἡμῶν λέγηται, «ὁ λαὸς
οὗτος τοῖς χεῖλεσί με τιμᾷ, τῇ δὲ καρδίᾳ πόρρω ἀπέχει ἀπ' ἐμοῦ».
Πῶς γὰρ οὐκ ἄτοπον, ὅταν οἱ μὲν οὐρανοὶ διηγῶνται δόξαν Θεοῦ,
σὺ δέ, δι' ὃν οἱ οὐρανοὶ οἱ δοξάζοντες ἐγένοντο, τοιαῦτα πράττης,
ὡς βλασφημεῖσθαι διὰ σὲ τὸν ποιήσαντά σε Θεόν;

20 Διὰ τοι τοῦτο οὐκ ἐκεῖνος μόνον ὁ βλασφημῶν, ἀλλὰ καὶ σὺ
λοιπὸν ὑπεύθυνος ἔση τῆς κολάσεως. Οὐδὲ γὰρ οἱ οὐρανοὶ φωνὴν
ἀφιέντες δοξάζουσι τὸν Θεόν, ἀλλ' ἐτέρους διὰ τῆς ὄψεως εἰς τοῦ-
το παρασκευάζοντες, καὶ ὁμῶς αὐτοὶ λέγονται διηγεῖσθαι δόξαν
Θεοῦ. Οὕτω καὶ οἱ παρεχόμενοι βίον θαυμαστόν, κἂν σιγῶσι, τὸν
25 Θεὸν δοξάζουσιν, ἐτέρων δι' αὐτοὺς αὐτὸν δοξαζόντων. Οὐ γὰρ
οὕτως ἀπὸ τοῦ οὐρανοῦ θαυμάζεται, ὡς ἀπὸ βίου καθαροῦ. Ὅταν
γοῦν πρὸς Ἑλληνας διλεγώμεθα, οὐ τὸν οὐρανὸν εἰς μέσον παρά-
γομεν, ἀλλὰ τοὺς ἀνθρώπους, οὓς θηρίων χειρὸν διακειμένους
ἐπεισε γενέσθαι ἐφαμίλλους ἀγγέλοις. Καὶ ταύτην λέγοντες τὴν με-
30 ταβολήν, ἐμφράττομεν αὐτῶν τὰ στόματα. Καὶ γὰρ πολὺ βελτίων
τοῦ οὐρανοῦ ἄνθρωπος, καὶ δύναται λαμπροτέραν τοῦ κάλλους αὐ-

9. Ρωμ. 3, 3. 4.

10. Ἦσ. 29, 13.

ἄνθρωπος ψεύτης»⁹. Ἀλλά καί τώρα πάλι αὐτό ἀποδεικνύει ἀλλιῶς, δείχνοντας καί τή δύναμη τῆς χάριτος, καί πάντοτε ἄλλους νά σώζονται καί ἄλλους νά καταστρέφονται.

6. Ἐς εὐχαριστοῦμε λοιπόν τό Θεό, γιατί εἴμαστε ἀπό κείνους πού σώζονται, καί μολονότι δέν μπορέσαμε νά σωθοῦμε ἀπό τά ἔργα, σωθήκαμε ἀπό τή δωρεά τοῦ Θεοῦ. Ὅταν εὐχαριστοῦμε ὁμως, ἄς μήν τό κάνουμε αὐτό μόνο μέ λόγια, ἀλλά καί μέ ἔργα καί πράξεις. Γιατί αὐτή εἶναι ἡ σωστή εὐχαριστία, ὅταν κάνουμε αὐτά, μέ τά ὅποια πρόκειται νά δοξάζεται ὁ Θεός· ὅταν ἀποφεύγουμε ἐκεῖνα, ἀπό τά ὅποια ἀπαλλαχθήκαμε. Γιατί ἄν, ὅταν περιφρονήσαμε τό βασιλιά, τιμηθήκαμε ἀντί νά τιμωρηθοῦμε, ἔπειτα ἄν πάλι τόν περιφρονήσαμε, ἐπειδή μᾶς κυρίεψε ἡ χειρότερη ἀχαριστία, δίκαια θά τιμωρούμαστε μέ τή χειρότερη τιμωρία, καί πολύ μεγαλύτερη ἀπό τήν προηγούμενη. Γιατί δέ μᾶς ἔδειχνε τόσο ἀχάριστους ἡ προηγούμενη ὕβρη μας, ὅσο ἐκείνη μετά τήν τιμή καί τή μεγάλη φροντίδα. Ἐς ἀποφεύγουμε λοιπόν ἐκεῖνα, ἀπό τά ὅποια ἀπαλλαχθήκαμε, καί ἄς μήν εὐχαριστοῦμε μόνο μέ τό στόμα, γιά νά μή λέγεται καί γιά μᾶς, «ὁ λαός αὐτός μέ τιμάει μέ τά χεῖλη του, ἀλλά μέ τήν καρδιά του ἀπέχει πολύ ἀπό μένα»¹⁰. Πῶς λοιπόν δέν εἶναι παράλογο, ὅταν οἱ οὐρανοί διηγοῦνται τή δόξα τοῦ Θεοῦ, ἐνῶ σύ, γιά τόν ὅποιο ἔγιναν οἱ οὐρανοί πού τόν δοξάζουν, τέτοια κάνεις, ὥστε νά βλασφημεῖται γιά σένα ὁ Θεός πού σέ δημιούργησε;

Γι' αὐτό λοιπόν ὄχι ἐκεῖνος μόνο πού βλασφημεῖ, ἀλλά καί ἐσύ πλέον θά τιμωρηθεῖς. Γιατί οἱ οὐρανοί δέ δοξάζουν τό Θεό βγάζοντας φωνή, ἀλλ' ἐτοιμάζοντας μέ τή θέα τους ἄλλους γι' αὐτό, καί ὁμως αὐτοί λέγονται πῶς διηγοῦνται τή δόξα τοῦ Θεοῦ. Ἐτσι καί ὅσοι παρουσιάζουν θαυμαστό τρόπο ζωῆς, καί ἄν ἀκόμη σιωποῦν, δοξάζουν τό Θεό, ἀφοῦ ἐξ αἰτίας τους τόν δοξάζουν ἄλλοι. Γιατί δέ θαυμάζεται τόσο ἀπό τόν οὐρανό, ὅσο ἀπό τόν καθαρό τρόπο ζωῆς. Ὅταν λοιπόν συζητοῦμε μέ Ἕλληνες, δέν παρουσιάζουμε στή μέση του οὐρανό, ἀλλά τούς ἀνθρώπους, πού, ἐνῶ συμπεριφέρονταν χειρότερα ἀπό τά θηρία, ἔπεισε νά γίνουν ἐφάμιλλοι μέ τούς ἀγγέλους. Καί ὅταν λέμε αὐτή τή μεταβολή, κλείνουμε τά στόματά τους. Γιατί ὁ ἄνθρωπος καί πολύ καλύτερος ἀπό τόν οὐρανό εἶναι, καί μπορεῖ ν' ἀποκτήσει ψυχή λαμπρότερη ἀπό τήν ὀμορφιά του. Γιατί

τοῦ κεκτῆσθαι ψυχὴν. Οὗτος μὲν γὰρ ὀρώμενος ἐπὶ τοσοῦτον χρόνον, οὐ σφόδρα ἐπεισε, Παῦλος δὲ ὀλίγον κηρύξας χρόνον, τὴν οἰκουμένην ἐφειλκύσατο πᾶσαν.

Καὶ γὰρ ἐκέκτητο ψυχὴν τοῦ οὐρανοῦ οὐχ ἥττονα, πάντας
 5 ἐπισπάσασθαι δυναμένην. Ἡ μὲν γὰρ ἡμετέρα οὐδὲ τῆς γῆς ἐστὶν ἀξία, ἡ δὲ ἐκείνου καὶ τῶν οὐρανῶν ἀνταξία. Οὗτος μὲν γὰρ ἔστηκε τὸν οἰκεῖον φυλάττων ὄρον καὶ τὸν κανόνα, τῆς δὲ ἐκείνου ψυχῆς τὸ ὕψος πάντας ὑπερέβη τοὺς οὐρανοὺς, καὶ αὐτῷ ὀμιλεῖ τῷ Χριστῷ. Καὶ τὸ κάλλος δὲ αὐτῆς τοιοῦτον ἦν, ὡς καὶ τὸν Θεὸν
 10 ἀνακηρύττειν αὐτόν. Τὰ μὲν γὰρ ἄστρα οἱ ἄγγελοι ἐθαύμασαν ὅτε ἐγένετο, τοῦτον δὲ αὐτὸς ἐθαύμασεν εἰπών, «σκεῦος ἐκλογῆς ἐστὶ μοι οὗτος». Καὶ τοῦτον μὲν τὸν οὐρανὸν νεφέλη πολλάκις ἐκάλυψε, τὴν δὲ Παύλου ψυχὴν οὐδεὶς ἐκάλυψε πειρασμός, ἀλλ' ἐν τοῖς χειμῶσι λαμπρότερος ἐφαίνετο σταθερᾶς μεσημβρίας, καὶ ὁμοίως
 15 ἔλαμπεν, ὥσπερ οὖν καὶ πρὸ τῶν νεφῶν. Ὁ γὰρ ἐν αὐτῷ φαίνων ἥλιος οὐ τοιαύτας ἠφίει τὰς ἀκτῖνας, ὡς συσκιάζεσθαι τῇ τῶν πειρασμῶν συνδρομῇ, ἀλλὰ καὶ τότε μᾶλλον ἐξέλαμπε. Διὸ καὶ ἔλεγεν· «ἀρκεῖ σοι ἡ χάρις μου· ἡ γὰρ δύναμίς μου ἐν ἀσθενείᾳ τελειοῦται».

20 Ζηλώσωμεν τοίνυν αὐτόν, καὶ οὐδὲν ἔσται οὐδὲ πρὸς ἡμᾶς οὗτος ὁ οὐρανός, ἐὰν ἐθέλωμεν, οὔτε ὁ ἥλιος, οὔτε ὁ κόσμος ἅπας· ταῦτα γὰρ δι' ἡμᾶς, οὐχ ἡμεῖς δι' αὐτά. Δείξωμεν, ὅτι ἄξιοί ἐσμεν τοῦ γενέσθαι ταῦτα δι' ἡμᾶς. Ἄν γὰρ τούτων ἀνάξιοι φανῶμεν, πῶς βασιλείας ἐσόμεθα ἄξιοι; Καὶ γὰρ ἀνάξιοι πάντες τὸν ἥλιον
 25 ὄραν, ὅσοι εἰς βλασφημίαν ζῶσι τοῦ Θεοῦ· ἀνάξιοι τῶν κτισμάτων ἀπολαύειν τῶν δοξαζόντων αὐτόν οἱ βλασφημοῦντες αὐτόν· ἐπεὶ καὶ υἱὸς πατέρα ὑβρίζων, ἀνάξιος οἰκετῶν εὐδοκιμούντων ἀπολαύειν διακονίας. Διὰ τοι τοῦτο ταῦτα μὲν καὶ πολλῆς ἀπολαύσεται δόξης, ἡμεῖς δὲ κόλασιν ὑποστησόμεθα καὶ τιμωρίαν. Πόσης οὖν
 30 ἀθλιότητος ἂν εἴη, τὴν μὲν κτίσιν τὴν διὰ σὲ γεγεννημένην εἰς ἐλευθερίαν τῆς δόξης τῶν τέκνων τοῦ Θεοῦ σχηματίζεσθαι, ἡμᾶς δὲ

11. Πράξ. 9, 15.

12. Β' Κορ. 12, 9.

αὐτός, ἂν καὶ βλέπεται τόσο πολὺ χρόνο, δέν ἔπεισε πάρα πολὺ, ἐνῶ ὁ Παῦλος, ἂν καὶ κήρυξε λίγο χρόνο, προσέλκυσε ὅλη τὴν οἰκουμένη.

Πραγματικά λοιπὸν εἶχε ψυχὴ ὄχι μικρότερη ἀπὸ τὸν οὐρανό, πού μποροῦσε νὰ προσελκύσει ὄλους. Ἡ δική μας βέβαια δέν εἶναι ἰσάξια οὔτε μέ τῆ γῆ, ἐνῶ ἡ δική του ἦταν ἀντάξια τῶν οὐρανῶν. Γιατί ὁ οὐρανὸς ἐξακολουθεῖ νὰ φυλάσσει τό δικό του ὄριο καὶ κανόνα, ἐνῶ τό ὕψος τῆς ψυχῆς ἐκείνου ξεπέρασε ὄλους τοὺς οὐρανοὺς καὶ συναναστρέφεται τὸν ἴδιο τό Χριστό. Ἀλλά καὶ ἡ ὁμορφία τῆς ἦταν τέτοια, ὥστε αὐτόν νὰ τὸν ἀνακηρύττει καὶ ὁ Θεός. Γιατί οἱ ἄγγελοι θαύμασαν τὰ ἄστρα ὅταν δημιουργήθηκαν, ἐνῶ αὐτόν ὁ ἴδιος τὸν θαύμασε λέγοντας, «αὐτός εἶναι ὄργανο ἐκλογῆς μου»¹¹. Καὶ τὸν οὐρανὸ αὐτόν πολλές φορές τὸν κάλυψε ἓνα σύννεφο, τὴν ψυχὴ ὁμως τοῦ Παύλου δέν τὴν κάλυψε κανένας πειρασμός, ἀλλὰ στοὺς χειμῶνες φαινόταν λαμπρότερος ἀπὸ τό καταμεσήμερο, καὶ ἔλαμπε τό ἴδιο, ὅπως ἀκριβῶς καὶ πρὶν ἀπὸ τὰ σύννεφα. Γιατί ὁ ἥλιος, πού φώτιζε σ' αὐτόν, δέν ἄφηνε τέτοιες ἀκτίνες, ὥστε νὰ σκεπάζονται ἀπὸ τὴ συσσώρευση τῶν πειρασμῶν, ἀλλὰ καὶ τότε περισσότερο ἔλαμπε. Γι' αὐτό καὶ ἔλεγε· «σοῦ εἶναι ἀρκετὴ ἡ χάρη μου, γιατί ἡ δύναμή μου φανερώνεται ἰσχυρὴ ἐκεῖ πού ὑπάρχει ἀδυναμία»¹².

Ἄς μιμηθοῦμε λοιπὸν αὐτόν, καὶ δέ θὰ εἶναι τίποτε οὔτε πρὸς ἐμᾶς ὁ οὐρανὸς αὐτός, ἐάν θέλουμε, οὔτε ὁ ἥλιος, οὔτε ὁ κόσμος ὀλόκληρος, γιατί αὐτὰ ὑπάρχουν γιά μᾶς, ὄχι ἐμεῖς γι' αὐτά. Ἄς δείξουμε, πῶς εἶμαστε ἄξιοι γιά τό ὅτι ἔγιναν αὐτά γιά μᾶς. Γιατί, ἂν φανοῦμε ἀνάξιοι αὐτῶν, πῶς θὰ γίνουμε ἄξιοι τῆς βασιλείας; Καθόσον εἶναι ἀνάξιοι νὰ βλέπουν τὸν ἥλιο ὄλοι, ὅσοι ζοῦν γιά νὰ βλασφημεῖται ὁ Θεός· εἶναι ἀνάξιοι ἐκεῖνοι πού τὸν βλασφημοῦν ν' ἀπολαμβάνουν τὰ κτίσματα, πού δοξάζουν τό Θεό, ἐπειδὴ καὶ ὁ υἱός, πού περιφρονεῖ τὸν πατέρα του, εἶναι ἀνάξιος ν' ἀπολαμβάνει τὴν ὑπηρεσία ὑπηρετῶν πού εὐδοκιμοῦν. Γι' αὐτό λοιπὸν αὐτοὶ θ' ἀπολαύσουν καὶ πολλὴ δόξα, ἐμεῖς ὁμως θὰ ὑποστοῦμε κόλαση καὶ τιμωρία. Πόσης λοιπὸν ἀθλιότητος δέν θὰ ἦταν ἡ κτίση πού δημιουργήθηκε γιά τὴν ἐλευθερία τῆς δόξας τῶν παιδιῶν τοῦ Θεοῦ ν' ἀλλάζει σχῆμα, ἐνῶ ἐμεῖς πού ἔχουμε δημιουργηθεῖ παιδιά τοῦ

τοὺς τέκνα Θεοῦ γεγεννημένους, διὰ τὴν πολλὴν ραθυμίαν εἰς ἀπώ-
λειαν πέμπεσθαι καὶ γέενναν, δι' οὗς ἢ κτίσις τῆς μεγάλης ἀπολαύ-
σεται εὐημερίας ἐκείνης;

Ἴν' οὖν μὴ τοῦτο γένηται, οἱ μὲν καθαρὰν κεκτημένοι ψυχὴν,
5 φυλάζωμεν αὐτὴν τοιαύτην, μᾶλλον δὲ καὶ ἐπιτείνωμεν αὐτῆς τὴν
λαμπηδόνα, οἱ δὲ ρυπῶσαν ἔχοντες, μὴ ἀπογνῶμεν. «Ἐὰν γὰρ
ᾧσι», φησὶν, «αἱ ἀμαρτίαι ὑμῶν ὡς φοινικοῦν, ὡς χιόνα λευκανῶ·
καὶ ἐὰν ᾧσιν ὡς κόκκινον, ὡσεὶ ἔριον λευκανῶ». Ὅταν δὲ ὁ Θεὸς
ἐπαγγέλλεται, μὴ ἀμφίβαλλε, ἀλλ' ἐκεῖνα ποίει, δι' ὧν ἐπισπάσα-
10 σθαι τὰς ἐπαγγελίας ταύτας δυνήσῃ. Μυρία σοι εἴργασται δεινὰ καὶ
πεπλημμέληται; Καὶ τί τοῦτο; Οὐδέπω γὰρ εἰς τὸν ἄδην ἀπῆλθες,
ἐνθα οὐδεὶς ἐξομολογήσεται· οὐδέπω σου τὸ θέατρον λέλυται, ἀλλ'
ἔσω τοῦ σκάμματος ἔστηκας, καὶ δύνασαι καὶ δι' ἐσχάτης πάλης
πάσας ἀναπαλαῖσαι τὰς ἡττας. Οὐπω γέγονας, ἐνθα ὁ πλούσιος,
15 ἵνα ἀκούσης, ὅτι «χάος ἐστὶ μεταξὺ ἡμῶν καὶ ὑμῶν»· οὐπω παρε-
γένετο ὁ νυμφίος, ἵνα φοβηθῇ τις μεταδοῦναι ἐλαίου· ἔτι δύνασαι
ἀγοράσαι καὶ ἀποθέσθαι. Καὶ οὐκ ἔστιν οὐδέπω ὁ λέγων, «μήποτε
οὐ μὴ ἀρκέσῃ ἡμῖν καὶ ὑμῖν»· ἀλλ' εἰσὶν οἱ πωλοῦντες πολλοί, οἱ
γυμνοί, οἱ πεινῶντες, οἱ ἀρρωστοῦντες, οἱ δεσμωτήριον οἰκοῦντες.
20 Θρέψον τούτους, ἐνδυσον ἐκείνους, ἐπίσκεψαι τοὺς κειμένους, καὶ
ὑπὲρ τὰς πηγὰς ἤξει τὸ ἔλαιον.

Οὐπω τοῦ λογοθεσίου ἐφέστηκεν ἡ ἡμέρα. Χρῆσαι εἰς δέον
τῷ καιρῷ, καὶ χρεῶν ἀποσκοπὰς ποιήσον, καὶ τῷ ὀφείλοντι τοὺς
ἐκατὸν βάδους τοῦ ἐλαίου εἶπέ, «δέξαι σου τὸ γραμματεῖον, καὶ
25 ποιήσον πεντήκοντα». Καὶ ἐπὶ χρημάτων καὶ ἐπὶ ρημιμάτων καὶ ἐπὶ
τῶν ἄλλων ἀπάντων ὁμοίως ποίει, τὸν οἰκονόμον ἐκεῖνον μιμού-
μενος· καὶ ταῦτα καὶ σεαυτῷ καὶ τοῖς συγγενέσι παραίνει. Ἐτι γὰρ
εἶ κύριος τοῦ ταῦτα λέγειν· οὐδέπω κατέστης εἰς ἀνάγκην τοῦ πα-
ρακαλεῖν ἕτερον ὑπὲρ τούτων, ἀλλ' ἐξουσίαν ἔχεις καὶ σεαυτῷ καὶ
30 ἑτέροις συμβουλεύειν. Ὅταν δὲ ἀπέλθῃς ἐκεῖ, οὐδέτερον τούτων
δυνήσῃ εἰς δέον ποιεῖν· εἰκότως. Ὁ γὰρ τοσαύτην λαβὼν προθε-
σμίαν, καὶ μήτε σαυτὸν μήτε ἕτερον ὠφελήσας, πῶς λοιπὸν ὑπὸ

13. Ἦσ. 1, 18.

15. Ματθ. 25, 9.

14. Λουκᾶ 16, 26.

16. Βάδος· μέτρο γὰ ὑγρά.

17. Λουκᾶ 16, 6.

Θεοῦ, ἀπό τήν πολλή ἀδιαφορία νά ὀδηγούμαστε στήν καταστροφή καί τῇ γέεννα, ἐμεῖς πού ἐξ αἰτίας μας ἡ κτίση θ' ἀπολαύσει τή μεγάλη ἐκείνη εὐημερία;

Γιά νά μή γίνει λοιπόν αὐτό, ὅσοι ἔχουμε καθαρή ψυχή, ἄς τή φυλάξουμε τέτοια, ἢ καλύτερα ἄς αὐξήσουμε τή λάμψη της, ἐνῶ ὅσοι ἔχουμε ἀκάθαρτη, ἄς μὴν ἀπελπισθοῦμε. «Γιατί ἂν οἱ ἁμαρτίες σας», λέγει, «εἶναι κόκκινες, θά τίς κάμω ἄσπρες σάν τό χιόνι. Καί ἂν εἶναι κατακόκκινες, θά τίς κάμω ἄσπρες σάν τό μαλλί»¹³. Ὅταν ὁ Θεός ὑπόσχεται, νά μὴν ἀμφιβάλλεις, ἀλλά νά κάνεις ἐκεῖνα, μέ τά ὁποῖα θά μπορέσεις ν' ἀποσπάσεις τίς ὑποσχέσεις αὐτές. Ἐχεις κάμει ἄπειρα κακά καί ἔχεις ἁμαρτήσῃ; Καί τί σημασία ἔχει αὐτό; Γιατί δέν πῆγες ἀκόμη στόν ἄδη, ὅπου κανεῖς δέ θά μπορέσει νά ἐξομολογηθεῖ· δέν ἔχει τελειώσει ἀκόμη ὁ ἀγώνας σου, ἀλλά στέκεσαι μέσα στό γυμναστήρι, καί μπορεῖς μέ τήν τελευταία πάλη νά κερδίσεις ὅλες τίς ἥττες. Δέ βρέθηκες ἀκόμη, ἐκεῖ πού εἶναι ὁ πλούσιος, γιά ν' ἀκούσεις, «μεγάλο χάσμα ὑπάρχει μεταξύ μας»¹⁴. Δέν ἔφθασε ἀκόμη ὁ νυμφίος, γιά νά φοβηθεῖ κάποιος νά σοῦ δώσει λάδι· ἀκόμη μπορεῖς ν' ἀγοράσεις καί ν' ἀποταμιεύσεις. Καί δέν ὑπάρχει ἀκόμη ἐκεῖνος πού λέγει, «ὑπάρχει φόβος μήπως δέ φθάσει τό λάδι γιά μᾶς καί γιά σᾶς»¹⁵, ἀλλ' ὑπάρχουν πολλοί ἐκεῖνοι πού τό πουλοῦν, οἱ γυμνοί, οἱ πεινασμένοι, οἱ ἄρρωστοι, οἱ φυλακισμένοι. Δῶσε τροφή σ' αὐτούς, ντύσε ἐκείνους, ἐπισκέψου τούς ἀρρώστους, καί θά ἔρθει τό λάδι περισσότερο ἀπό τίς πηγές.

Δέν ἦρθε ἀκόμη ἡ ἡμέρα τῆς κρίσεως. Χρησιμοποίησε ὅπως πρέπει τόν καιρό, καί σβῆσε τά χρέη, καί σ' ἐκεῖνον πού ὀφείλει τούς ἑκατό βάρους¹⁶ λάδι πῆς, «πάρε τό γραμματίό σου καί γράψε πενήντα»¹⁷. Καί στά χρήματα καί στά λόγια καί σέ ὅλα τά ἄλλα τό ἴδιο νά κάνεις, ἀκολουθώντας τό παράδειγμα τοῦ διαχειριστῆ ἐκεῖνου· καί αὐτά νά τά συμβουλεύεις καί στόν ἑαυτό σου καί στούς συγγενεῖς σου. Γιατί ἀκόμη εἶσαι κύριος νά λέγεις αὐτά, ἀκόμη δέ βρέθηκες στήν ἀνάγκη νά παρακαλεῖς ἄλλον γι' αὐτά, ἀλλά μπορεῖς καί τόν ἑαυτό σου καί τούς ἄλλους νά συμβουλεύεις. Ὅταν ὁμως μεταβεῖς ἐκεῖ, κανένα ἀπ' αὐτά δέ θά μπορέσεις νά κάνεις ὅπως πρέπει· καί εὐλογα. Γιατί ἐσύ πού ἔλαβες τόσο μεγάλη προθεσμία καί οὔτε τόν ἑαυτό σου οὔτε ἄλλον ὠφέλησες, πῶς τότε, ὅταν βρε-

ταῖς χερσὶ τοῦ δικαστοῦ γενόμενος, δυνήσῃ ταύτης ἐπιτυχεῖν τῆς χάριτος;

7. Ταῦτ' οὖν ἅπαντα συλλέγοντες, ἐχώμεθα σφοδρῶς τῆς σωτηρίας τῆς ἡμετέρας, καὶ μὴ προδῶμεν τὴν εὐκαιρίαν τοῦ πα-
 5 ρόντος βίου. Ἔστι γάρ, ἔστι καὶ εἰς ἐσχάτας ἀναπνοὰς εὐαρεστῆ-
 σαι τῷ Θεῷ· ἔστι καὶ ἀπὸ διαθήκης εὐδοκιμῆσαι, οὐχ οὕτω μὲν ὡς ζῶντας, ἔστι δὲ ὁμῶς. Πῶς καὶ τίνι τρόπῳ; Ἄν ἐγγράψῃς αὐτὸν μετὰ τῶν σῶν κληρονόμων, καὶ μοῖραν καὶ αὐτῷ τοῦ παντός ἀπο-
 10 νείμῃς κλήρου. Οὐκ ἔθρεψας αὐτὸν ζῶν; Κἂν ἀπελθὼν, ὅτε οὐκέτι κύριος εἶ, μετάδος αὐτῷ τῶν σῶν. Φιλάνθρωπός ἐστιν, οὐκ ἀκριβολογεῖται πρὸς σέ. Μείζονος μὲν γὰρ πόθου καὶ πλείονος μισθοῦ, τὸ ζῶντά σε τρέφειν αὐτόν· εἰ δὲ τοῦτο αὐτῷ μὴ πεποίηκας, κἂν ἐπὶ τὸ δεύτερον ἐλθέ· συγκληρονόμον αὐτὸν ἄφες τοῖς παισὶ τοῖς
 15 σοῖς. Εἰ δὲ καὶ τοῦτο ὀκνεῖς, ἐνόησον ὅτι ὁ Πατὴρ αὐτοῦ συγκληρονόμον αὐτοῦ σε ἐποίησε, καὶ κατάλυσον τὴν ἀπανθρωπίαν. Τίνα γὰρ ἔξεις ἀπολογία, μὴδὲ τῶν παίδων τῶν σῶν κοινωνὸν αὐτὸν ποιῶν, τὸν κοινωνόν σε ποιήσαντα τῶν οὐρανῶν καὶ σφαγέντα διὰ σέ; Καίτοιγε αὐτὸς πάντα ὅσα ἐποίησεν, οὐκ ὀφειλὴν ἀποδιδούς
 20 ἐποίησεν, ἀλλὰ χάριν ἐπιδεικνύμενος· σὺ δὲ μετὰ τοσαύτας εὐεργεσίας καὶ ὀφειλέτης κατέστης.

Ἄλλ' ὁμῶς καὶ τούτων οὕτως ἐχόντων, ὡς χάριν λαμβάνων, οὐχ ὡς ὀφειλὴν ἀπαιτῶν, οὕτω σε στεφανοῖ, καὶ ταῦτα, τὰ αὐτοῦ μέλλων λαμβάνειν. Δὸς τοίνυν αὐτῷ χρήματα τὰ σοὶ λοιπὸν ἄχρη-
 25 στα, καὶ ὧν οὐκ εἶ κύριος, καὶ δώσει σοὶ βασιλείαν τὴν σοὶ χρησίμην διηνεκῶς, καὶ μετ' ἐκείνης καὶ τὰ ἐνταῦθα χαριεῖται. Ἄν γὰρ γένηται συγκληρονόμος τῶν παίδων, ἐπικουφίζει τὴν ὀρφανίαν αὐτοῖς, λύει τὰς ἐπιβουλάς, ἀποκρούεται τὰς ἐπηρείας, ἐμφράττει τὰ στόματα τῶν συκοφαντῶν· κἂν αὐτοὶ μὴ δύνωνται προστῆναι τῶν
 30 διαθηκῶν, αὐτὸς προστήσεται, καὶ οὐκ ἀφήσει διαρραγῆναι. Εἰ δὲ καὶ τοῦτο συγχωρήσειεν, ἀναπληροῖ παρ' ἑαυτοῦ τὰ ἐγγεγραμμένα πάντα μετὰ πλείονος τῆς φιλοτιμίας, ἐπειδὴ ἐτιμήθη τῷ ἐγγραφῆναι ἅπαξ. Ἄφες τοίνυν αὐτὸν κληρονόμον· πρὸς γὰρ αὐτὸν ἀπιέναι

θεις στά χέρια τοῦ δικαστῆ, θά μπορέσεις νά ἐπιτύχεις αὐτή τή χάρη;

7. Συγκεντρώνοντας λοιπόν ὅλα αὐτά, ἄς ἐπιδιώκουμε σφόδρα τή σωτηρία μας καί ἄς μὴν ἀφήσουμε τήν εὐκαιρία τῆς παρούσας ζωῆς. Γιατί εἶναι δυνατό, εἶναι δυνατό καί στίς τελευταῖες στιγμές τῆς ζωῆς μας νά γίνουμε εὐάρεστοι στό Θεό. Εἶναι δυνατό καί ἀπό τή διαθήκη μας νά εὐδοκμήσουμε, ὄχι βέβαια τόσο ὅσο ζούσαμε, ἀλλ' εἶναι δυνατό ὁμως. Πῶς καί μέ ποιό τρόπο; Ἐάν τόν γράψεις αὐτόν μαζί μέ τούς δικούς σου κληρονόμους καί ἀφήσεις καί σ' αὐτόν μερίδιο ἀπ' ὅλη τήν κληρονομιά σου. Δέν τόν ἔθρεψες ὅταν ζοῦσες; Τουλάχιστον ἀφοῦ πεθαίνεις, ὅταν δέν εἶσαι πιά κύριος, δῶσε σ' αὐτόν ἀπό τά δικά σου. Φιλάνθρωπος εἶναι, δέν ζητεῖ ἀκριβολογία ἀπό σένα. Βέβαια εἶναι δεῖγμα σφοδρῆς ἐπιθυμίας καί περισσότερης ἀμοιβῆς, τό νά τόν τρέφεις ὅταν ζεῖς, ἐάν ὁμως δέν τό ἔκανες αὐτό, τουλάχιστο προχώρησε στό δεύτερο· ἀφησέ τον συγκληρονόμο μέ τά δικά σου παιδιά. Ἐάν ὁμως διστάζεις καί αὐτό νά τό κάνεις, σκέψου ὅτι ὁ Πατέρας του σέ ἔκαμε συγκληρονόμο του, καί θέσε τέρμα στήν ἀπανθρωπιά σου. Ποιά λοιπόν ἀπολογία θά ἔχεις, ὅταν δέν κάνεις αὐτόν συμμετοχο οὔτε τῶν παιδιῶν σου, ἐκεῖνον πού σέ ἔκαμε μέτοχο τῶν οὐρανῶν καί θυσιάσθηκε γιά σένα; Ἐάν καί βέβαια αὐτός ὅσα ἔκανε, τά ἔκανε ὄχι ἐπιστρέφοντας ὀφειλή, ἀλλά δείχνοντας χάρη, σύ ὁμως ὕστερα ἀπό τόσες εὐεργεσίες ἔγινες καί ὀφειλέτης.

Ἄλλ' ὁμως μολονότι αὐτά ἔχουν ἔτσι, σάν νά λαμβάνεις χάρη, ὄχι σάν νά ζητάει πίσω τήν ὀφειλή, ἔτσι σέ στεφανώνει, καί ὅλα αὐτά, ἐνῶ λαμβάνει τά δικά του. Δῶσε λοιπόν σ' αὐτόν χρήματα πού σοῦ εἶναι πλέον ἄχρηστα καί τῶν ὁποίων δέν εἶσαι κύριος, καί θά σοῦ δώσει τή βασιλεία πού θά σοῦ εἶναι πάντοτε χρήσιμη, καί μαζί μέ ἐκείνη θά σοῦ χαρίσει καί τά ἐδῶ. Γιατί, ἂν γίνει συγκληρονόμος τῶν παιδιῶν, ἀνακουφίζει τήν ὀρφάνια τους, διαλύει τίς ἐπιβουλές, ἀποκρούει τίς προσβολές, κλείνει τά στόματα τῶν συκοφαντῶν. Καί ἂν ἀκόμη αὐτά δέν μποροῦν νά φροντίσουν τίς διαθήκες, αὐτός θά τίς φροντίσει καί δέ θ' ἀφήσει ν' ἀκυρωθοῦν. Ἐάν ὁμως τό ἐπέτρεπε καί αὐτό, ἀναπληρώνει ἀπό τά δικά του ὅλα τά γραμμένα μέ περισσότερη γενναιοδωρία, ἐπειδή τιμήθηκε μέ τό νά γραφεῖ μιά φορά.

μέλλεις· αὐτός σοι δικάσει τὴν δίκην τῶν ἐνταῦθα γεγενημένων ἀπάντων.

Ἄλλὰ γὰρ εἰσὶ τινες οὕτως ἄθλιοι καὶ ταλαίπωροι, οἳ μηδὲ παῖδας ἔχοντες οὐκ ἀνέχονται τοῦτο ποιεῖν, ἀλλὰ παρασίτοις καὶ
 5 κόλαξι καὶ τῷ δεῖνι καὶ τῷ δεῖνι μᾶλλον τὰ αὐτῶν καταδέχονται διανέμειν, ἢ τῷ τοσαῦτα αὐτοὺς εὐεργετήσαντι Χριστῷ, ὧν τί γένοιτ' ἂν ἀλογώτερον; Τοὺς γὰρ τοιούτους, κἂν ὄνοις κἂν λίθοις τις παραβάλη, οὐδὲν οὐδέπω τῆς ἀνοίας αὐτῶν καὶ τῆς ἀναισθησίας ἄξιον ἐρεῖ· οὐδ' ἂν εὖροι τις εἰκόνα τὴν μανίαν αὐτῶν παραστῆσαι
 10 δυναμένην καὶ τὴν παραφροσύνην. Ποίας γὰρ τεύζονται συγγνώμης οὗτοι ὑπὲρ τοῦ μὴ θρέψαι αὐτὸν ζῶντες, ὅταν καὶ ἀπιέναι μέλλοντες πρὸς αὐτόν, μηδὲ ἀπὸ τῶν χρημάτων τούτων, ὧν οὐκ εἰσὶ κύριοι λοιπόν, βουλευθῶσιν αὐτῷ μικρὸν τι χαρίσασθαι, ἀλλ' οὕτως ἐχθρῶς διακέωνται καὶ πολεμίως, ὡς μηδὲ τῶν ἀχρήστων αὐτοῖς
 15 γενομένων αὐτῷ μεταδοῦναι; Οὐχ ὀρᾶς ὅσοι τῶν ἀνθρώπων οὐδὲ τούτου κατηξιώθησαν τοῦ τέλους, ἀλλ' ἀρπαγέντες ἀπῆλθον; Σὲ δὲ ὁ Θεὸς καὶ ἐπισκῆψαι τοῖς προσήκουσι, καὶ εἰπεῖν περὶ τῶν ὄντων, καὶ τὰ κατὰ τὴν οἰκίαν ἅπαντα διαθεῖναι ἐποίησε κύριον.

Ποίαν οὖν ἀπολογίαν ἔξεις, ὅταν καὶ ταύτην παρ' αὐτοῦ λα-
 20 βῶν τὴν χάριν, προδῶς τὴν εὐεργεσίαν, καὶ ὡσπερ ἐκ διαμέτρου ἀπεναντίας στήῃς τοῖς τῆς πίστεώς σου προγόνοις; Ἐκεῖνοι μὲν γὰρ καὶ ζῶντες ἐπώλουν ἅπαντα, καὶ ἔφερον παρὰ τοὺς πόδας τῶν ἀποστόλων· σὺ δὲ οὐδὲ τελευτῶν μοίρας τινὸς μεταδίδως τοῖς δεομένοις. Τὸ μὲν οὖν ἄμεινον καὶ πολλὴν παρρησίαν παρέχον, ζῶντα
 25 διορθοῦν πενίαν, εἰ δὲ ἐκεῖνο μὴ βουλευθείης, κἂν τελευτῶν ποιήσόν τι γενναῖον. Οὐ πολλῆς μὲν γὰρ ἐστὶν ἀγάπης τοῦτο τῆς περὶ τὸν Χριστόν· ἀγάπης δ' οὖν ὁμῶς. Εἰ γὰρ καὶ μὴ τὴν προεδρίαν ἔξεις τὴν μετὰ τῶν ἀρνῶν, ἀλλ' οὐ μικρὸν τὸ κἂν μετ' ἐκείνους γενέσθαι, καὶ μὴ στήναι μετὰ τῶν ἐρίφων, μηδὲ ἐξ εὐωνύμων. Ἄν

Ἐφησε λοιπόν αὐτόν κληρονόμο, γιατί σ' αὐτόν πρόκειται νά μεταβεί. Αὐτός θ' ἀποδώσει δικαιοσύνη γιά ὅλα πού ἔκαμες ἐδῶ.

Ἄλλ' ὅμως ὑπάρχουν μερικοί τόσο ἄθλιοι καί ταλαίπωροι, πού, ἂν καί δέν ἔχουν παιδιά, δέν ἀνέχονται νά κάνουν αὐτό, ἀλλά καταδέχονται νά διανέμουν τά δικά τους μᾶλλον σ' αὐτούς πού ζοῦν παρασιτικά, στούς κόλακες καί στόν τάδε καί στόν τάδε, παρά στό Χριστό πού τούς εὐεργέτησε τόσο πολύ. Τί θά μποροῦσε νά ὑπάρξει πιό παράλογο ἀπ' αὐτούς; Γιατί τέτοιους ἀνθρώπους εἶτε τούς συγκρίνει κανεῖς μέ ὄνους εἶτε μέ πέτρες, δέ θά πεῖ ποτέ τίποτε ἰσάζιο μέ τήν ἀνοησία καί τήν ἀναισθησία τους, οὔτε θά μπορέσει νά βρεῖ κανεῖς κάποια εἰκόνα πού μπορεῖ νά παραστήσει τήν τρέλλα καί τήν παραφροσύνη τους. Ποιά λοιπόν συγγνώμη θά ἐπιτύχουν αὐτοί γιά τό ὅτι δέν ἔθρεψαν αὐτόν ὅταν ζοῦσαν, ὅταν, καί ἐνῶ πρόκειται νά μεταβοῦν πρὸς αὐτόν, οὔτε ἀπό τά χρήματα αὐτά πού δέν ἐξουσιάζουν πλέον δέ θέλουν νά τοῦ χαρίσουν ἓνα ἐλάχιστο μέρος, ἀλλά συμπεριφέρονται μέ τόσο μίσος καί ἔχθρα, ὥστε νά μήν τοῦ δίνουν οὔτε ἀπό ἐκεῖνα πού ἔγιναν ἄχρηστα σ' αὐτούς; Δέ βλέπεις πόσοι ἀπό τούς ἀνθρώπους δέν καταξιώθηκαν οὔτε αὐτό τό τέλος, ἀλλά πέθαναν ξαφνικά; Ἐσένα ὅμως σοῦ ἔδωσε τή δυνατότητα ὁ Θεός καί ν' ἀφήσεις τίς κατάλληλες παραγγελίες καί νά μιλήσεις γιά τήν παρουσία σου καί νά διαθέσεις ὅλα τά πράγματα τοῦ σπιτιοῦ σου.

Ποιά λοιπόν δικαιολογία θά ἔχεις, ὅταν, παρ' ὅλο πού ἔλαβες ἀπ' αὐτόν καί τή χάρη αὐτή, προδώσεις τήν εὐεργεσία, καί σταθεῖς ἐκ διαμέτρου ἀντίθετα πρὸς τούς προγόνους τῆς πίστεώς σου; Γιατί ἐκεῖνοι βέβαια καί ὅταν ζοῦσαν ἀκόμη, τά πουλοῦσαν ὅλα καί τά ἔφερναν μπροστά στά πόδια τῶν ἀποστόλων¹⁸, σύ ὅμως οὔτε ὅταν πεθαίνεις δέ δίνεις κάποιο μερίδιο σ' ἐκείνους πού ἔχουν ἀνάγκη. Τό καλύτερο βέβαια καί πού παρέχει πολλή παρησία εἶναι τό νά διορθώνεις τή φτώχεια ὅταν ζεῖς, ἂν ὅμως δέν τό θελήσεις αὐτό, τουλάχιστον ὅταν πεθαίνεις κάμε κάτι γενναῖο. Αὐτό δέν εἶναι δεῖγμα πολλῆς ἀγάπης γιά τό Χριστό, ἀλλ' ὅμως εἶναι δεῖγμα ἀγάπης. Γιατί, καί ἂν ἀκόμα δέν ἀποκτήσεις τήν πρώτη θέση ἀνάμεσα τά πρόβατα, ἀλλά δέν εἶναι μικρό πράγμα τό νά βρεθεῖς τουλάχιστο μαζί μ' αὐτά, καί νά μή σταθεῖς μαζί μέ τά γίδια, οὔτε στά ἀριστερά. Ἄν ὅμως οὔτε αὐτό κάνεις, ποιά δικαιολογία θά σέ σώσει, ὅταν δέ

δὲ μηδὲ τοῦτο ποιῆς, τίς σε ἐξαιρήσεται λόγος, ὅταν μήτε ὁ τοῦ θανάτου φόβος, μήτε τὸ ἄχρηστά σοι λοιπὸν γεγενῆσθαι τὰ χρήματα, μήτε τὸ ἀσφάλειαν καταλιμπάνειν τοῖς τέκνοις, μήτε τὸ πολλὴν σαυτῶ προαποτίθεσθαι ἐκεῖ συγγνώμην, ποιῆ σε φιλόανθρωπον;

5 Διὸ παρακαλῶ μάλιστα μὲν ζῶντας προῖεσθαι τοῖς δεομένοις ἐκ τῶν ὄντων τὴν πλείονα μοῖραν. Εἰ δέ τινες εἶεν οὕτω μικρόψυχοι, ὡς μὴ ἀνέχεσθαι τοῦτο, κἂν ὑπὸ τῆς ἀνάγκης γινέσθωσαν οὗτοι φιλόανθρωποι. Ὅταν μὲν γὰρ ἔζης, ὡς ἀθάνατος, οὕτως ἀντείχου τῶν ὄντων, νυνὶ δέ, ἐπειδὴ ἔμαθες, ὅτι θνητὸς γέγονας, κἂν νῦν
10 τὸ δόγμα κατάλυσον, καὶ ὡς θνητὸς περὶ τῶν σαυτοῦ βούλευσαι· μᾶλλον δέ, ὡς ὀφείλων ἀθανάτου ζωῆς διηνεκῶς ἀπολαύειν. Εἰ γὰρ καὶ φορτικὸν τὸ μέλλον ρηθήσεσθαι καὶ φρίκης γέμον, ἀλλ' ὁμῶς ἀναγκαῖον εἰπεῖν· ἀρίθμησον μετὰ τῶν δούλων σου τὸν δεσπότην. Ἐλευθεροῖς τοὺς δούλους; Ἐλευθέρωσον τὸν Χριστὸν λι-
15 μοῦ καὶ ἀνάγκης καὶ δεσμοτηρίων καὶ γυμνότητος. Ἐφριξας ἀκούσας; Οὐκοῦν φρικωδέστερον, ὅταν μηδὲ αὐτὸ τοῦτο ποιῆς. Καὶ ἐνταῦθα μὲν τὸ ρῆμά σε ναρκᾶν ἐποίησεν, ὅταν δὲ ἀπέλθης ἐκεῖ, καὶ τὰ πολλῶ χαλεπώτερα τούτων ἀκούης, καὶ τὰ ἀνήκεστα βλέπης βασανιστήρια, τί ἐρεῖς; πρὸς τίνα καταφεύξῃ; τίνα καλέσεις
20 σύμμαχον καὶ βοηθόν; Τὸν Ἀβραάμ; Ἄλλ' οὐκ ἀκούσεται. Ἀλλὰ τὰς παρθένους ἐκείνας; Ἄλλ' οὐδὲ αὐταὶ σοι μεταδώσουσι τοῦ ἐλαίου. Ἀλλὰ τὸν πατέρα, ἀλλὰ τὸν πάππον; Ἄλλ' οὐδὲ τούτων οὐδεὶς ἔσται κύριος, κἂν σφόδρα ἅγιος ᾦ, λῦσαι τὴν ψῆφον ἐκείνην.

Ταῦτ' οὖν ἅπαντα λογισάμενος, τὸν μόνον Κύριον ὄντα τὸ
25 χειρόγραφον ἐξαλειψαὶ τὸ σόν, καὶ τὴν φλόγα ἐκείνην σβέσαι, τοῦτον ἰκέτευε καὶ παρακάλει καὶ ποιήσον ἴλεων ἤδη, τρέφων, ἐνδύων διηνεκῶς· ἵνα καὶ ἐντεῦθεν μετὰ χρηστῆς ἀπέλθης ἐλπίδος, καὶ ἐκεῖ γενόμενος τῶν αἰωνίων ἀπολαύσης ἀγαθῶν, ὧν γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν, χάριτι καὶ φιλοανθρωπία τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, δι' οὗ καὶ μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἡ δόξα, ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

σέ κάνει φιλόφρων οὐτε ὁ φόβος τοῦ θανάτου, οὐτε τό ὅτι τά χρήματα θά σοῦ γίνουν πλέον ἄχρηστα, οὐτε τό ὅτι ἀφήνεις ἀσφάλεια στά παιδιά σου, οὐτε τό ὅτι μαζεύεις ἀπό πρίν πολλή συγγνώμη γιά τόν ἑαυτό σου ἐκεῖ;

Γι' αὐτό παρακαλῶ, ν' ἀφήνετε πρό πάντων ὅταν ζεῖτε τό μεγαλύτερο μερίδιο ἀπό τήν περιουσία σας σ' ἐκείνους πού ἔχουν ἀνάγκη. Ἐάν ὁμως μερικοί εἶναι τόσο μικρόψυχοι, ὥστε νά μήν τό ἀνέχονται αὐτό, τουλάχιστο αὐτοί ἀπό τήν ἀνάγκη ἄς γίνονται φιλόφρωνοι. Γιατί, ὅταν βέβαια ζοῦσες, σάν νά ἦσουν ἀθάνατος, ἔτσι προσηλώνουσιν στά πράγματα, τώρα ὁμως, ἐπειδή ἔμαθες ὅτι ἔγινες θνητός, τουλάχιστο τώρα διάλυσε αὐτή τήν πίστη, καί σάν θνητός σκέψου γιά τά δικά σου, ἢ καλύτερα σάν κάποιος πού πρόκειται ν' ἀπολαμβάνεις παντοτινά τήν ἀθάνατη ζωή. Γιατί, ἂν καί εἶναι ἐνοχλητικό αὐτό πού πρόκειται νά λεχθεῖ καί εἶναι γεμάτο φρίκη, ἀλλ' ὁμως πρέπει νά λεχθεῖ ἁρίθμησε μαζί μέ τούς δούλους σου τόν Κύριο. Ἐλευθερώνεις τούς δούλους; Ἐλευθέρωσε τό Χριστό ἀπό τήν πείνα, τήν ἀνάγκη, τίς φυλακές καί τή γύμνια. Ἐφριξες πού τά ἄκουσες; Λοιπόν εἶναι πῶς φρικιαστικό ὅταν δέν τό κάνεις οὐτε αὐτό. Καί ἐδῶ βέβαια ὁ λόγος σ' ἔκαμε νά μουδιάσεις, ὅταν ὁμως μεταβεῖς ἐκεῖ καί θ' ἀκοῦς τά πολύ πῶς φοβερά ἀπ' αὐτά καί θά βλέπεις τά ἀνυπόφορα βασανιστήρια, τί θά πεῖς; σέ ποιόν θά καταφύγεις; ποιόν θά καλέσεις σύμμαχο καί βοηθό; Τόν Ἀβραάμ; Ἀλλά δέ θ' ἀκούσει. Μήπως τίς παρθένες ἐκεῖνες; Ἀλλ' οὐτε αὐτές θά σοῦ δώσουν λάδι. Μήπως τόν πατέρα, μήπως τόν παπποῦ σου; Ἀλλ' οὐτε κανένας ἀπ' αὐτούς θά ἔχει τή δύναμη, καί ἂν ἀκόμη θά εἶναι ὑπερβολικά ἅγιος, ν' ἀκυρώσει τήν ἀπόφαση ἐκείνη.

Σκεπτόμενος λοιπόν ὅλα αὐτά, ἐκεῖνον πού ἔχει τή δύναμη μόνο νά σχίσει τό δικό σου γραμμάτιο καί νά σβήσει τή φλόγα ἐκείνη, αὐτόν ἰκέτευε καί παρακάλα καί κάνε τον ἀπό τώρα εὐνοϊκό ἀπέναντί σου, τρέφοντας καί ντύνοντάς τον πάντοτε, ὥστε καί ἀπό ἐδῶ νά φύγεις μέ ἀγαθές ἐλπίδες καί ἐκεῖ ὅταν φθάσεις ν' ἀπολαύσεις τά αἰώνια ἀγαθά, τά ὅποια εἶθε ὄλοι μας νά ἐπιτύχουμε, μέ τή χάρη καί φιλοφροσύνη τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, μέσω τοῦ ὁποίου καί μαζί μέ τόν ὁποῖο στόν Πατέρα καί συγχρόνως στό ἅγιο Πνεῦμα ἀνήκει ἡ δόξα, στούς αἰῶνες τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΟΜΙΛΙΑ Κ'

(Ρωμ. 11,7-34)

«Τί οὖν ὁ ἐπιζητεῖ Ἰσραήλ, τοῦτο οὐκ ἐπέτυχεν; ἢ δὲ ἐκλογὴ ἐπέτυχεν· οἱ δὲ λοιποὶ ἐπωρώθησαν».

1. Εἶπεν, ὅτι οὐκ ἀπόσατο ὁ Θεὸς τὸν λαὸν αὐτοῦ, καὶ δεικνὺς πῶς οὐκ ἀπόσατο, πάλιν ἐπὶ τοὺς προφήτας κατέφυγε· καὶ δι' αὐ-
5 τῶν δηλώσας, ὅτι τὸ πλεον μέρος τῶν Ἰουδαίων ἀπόλωλεν, ἵνα μὴ δόξη πάλιν οἴκοθεν ἐκφέρειν τὴν κατηγορίαν, καὶ ἐπαχθῆ τὸν λό-
γον ποιεῖν, καὶ ὡς ἐχθρὸς αὐτῶν καθάπτεσθαι, ἐπὶ τὸν Δαυῖδ καὶ τὸν Ἡσαΐαν καταφεύγει, λέγων· «καθὼς γέγραπται· ἔδωκεν αὐτοῖς ὁ Θεὸς πνεῦμα κατανύξεως». Μᾶλλον δὲ ἄνωθεν ἡμῖν ἀρκτέον τοῦ
10 λόγου. Καὶ γὰρ εἰπὼν τὰ κατὰ τὸν Ἡλίαν, καὶ δείξας τί ποτέ ἐστι χάρις, ἐπήγαγε· «τί οὖν ὁ ἐπιζητεῖ Ἰσραήλ, τοῦτο οὐκ ἐπέτυχε»; Τοῦτο δὲ οὐκ ἐρωτῶντος μᾶλλον ἐστίν, ἢ ἐγκαλοῦντος. Ἐαυτῷ γὰρ μάχεται, φησίν, ὁ Ἰουδαῖος, ζητῶν δικαιοσύνην, ἣν οὐ βούλεται λαβεῖν. Εἶτα ἀποστερῶν αὐτοὺς πάλιν συγγνώμης, ἀπὸ τῶν εἰλη-
15 φότων δείκνυσιν αὐτῶν τὴν ἀγνωμοσύνην, οὕτω λέγων· «ἢ γὰρ ἐκλογὴ ἐπέτυχε»· κάκεῖνοι τούτους κατακρινουῖσιν. Ὅπερ οὖν καὶ ὁ Χριστὸς ἔλεγεν· «εἰ δὲ ἐγὼ ἐν Βεελζεβοῦλ ἐκβάλλω τὰ δαιμόνια, οἱ υἱοὶ ὑμῶν ἐν τίνι ἐκβάλλουσι; Διὰ τοῦτο κριταὶ ὑμῶν ἔσονται».

Ἴνα γὰρ μηδεὶς τῆ τοῦ πράγματος ἐγκαλῆ φύσει, ἀλλὰ τῆ

ΟΜΙΛΙΑ Κ'

(Ρωμ. 11,7 - 34)

«Τί λοιπόν; ἐκεῖνο πού ζητάει ὁ Ἰσραηλιτικός λαός δέν τό ἐπέτυχε; Τό ἐπέτυχαν ὅμως ἐκεῖνοι πού ἐκλέχθησαν, ἐνῶ οἱ λοιποί ἔγιναν πωρωμένου».

1. Εἶπε ὅτι δέν ἀπώθησε μακριά του ὁ Θεός τό λαό του, καί γιά νά δείξει πῶς δέν τόν ἀπώθησε, πάλι στούς προφήτες κατέφυγε. Καί ἀφοῦ μ' αὐτούς δήλωσε, ὅτι τό περισσότερο μέρος τῶν Ἰουδαίων χάθηκε, γιά νά μή φανεῖ πάλι ὅτι ἀπό ἄλλος του ἐκφέρει τήν κατηγορία, καί ὅτι κάνει ἐνοχλητικό τό λόγο, καί ὅτι σάν ἐχθρός στρέφεται ἐναντίον τους, καταφεύγει στό Δαβίδ καί τόν Ἡσαΐα, λέγοντας: «καθώς εἶναι γραμμένο· Ὁ Θεός τούς ἔδωσε πνεῦμα κατανώξεως». Καλύτερα ὅμως ἄς ἀρχίσουμε τό λόγο ἀπό τήν ἀρχή. Γιατί, ἀφοῦ εἶπε τά σχετικά μέ τόν Ἡλία, καί ἀφοῦ ἔδειξε τί τέλος πάντων εἶναι ἡ χάρις, πρόσθεσε: «τί λοιπόν ἐκεῖνο πού ζητάει ὁ Ἰσραηλιτικός λαός δέν τό ἐπέτυχε». Αὐτό ὅμως δέν δείχνει ἄνθρωπο πού ρωτάει, ἀλλά ἄνθρωπο πού κατηγορεῖ. Γιατί μέ τόν ἑαυτό του, λέγει, μάχεται ὁ Ἰουδαῖος, ζητώντας δικαίωση, τήν ὁποία δέ θέλει νά λάβει. Ἐπειτα στερώντας ἀπ' αὐτούς πάλι τή συγγνώμη, δείχνει τήν ἀχαριστία τους ἀπό ἐκείνους πού ἔχουν λάβει τή δικαίωση, λέγοντας αὐτά: «ἐκεῖνοι ὅμως πού ἐκλέχθησαν τό ἐπέτυχαν». Καί ἐκεῖνοι αὐτούς κατακρίνουν. Αὐτό ἀκριβῶς καί ὁ Χριστός ἔλεγε: «ἐάν ὅμως ἐγώ βγάλω τά δαιμόνια μέ τή βοήθεια τοῦ Βεελζεβούλ, οἱ υἱοί σας μέ τή δύναμη τίνος τᾶ βγάλουν; Γι' αὐτό θά γίνουν κριτές σας»¹.

Γιά νά μήν κατηγορεῖ λοιπόν κανεῖς τή φύση τοῦ πράγματος,

ἐκείνων γνώμη, δείκνυσι καὶ τοὺς ἐπιτυχόντας. Διὸ καὶ σφόδρα ἐμ-
φαντικῶς τῇ λέξει κέχρηται, καὶ τὴν ἄνωθεν χάριν καὶ τὴν αὐτῶν
σπουδὴν ἐνδεικνύμενος. Οὐδὲ γὰρ ἵνα ἀνέλῃ τὸ αὐτεξούσιον, φησὶν
ὅτι ἐπέτυχον, ἀλλ' ἵνα δηλώσῃ τῶν ἀγαθῶν τὸ μέγεθος, καὶ ὅτι τὸ
5 πλεον τῆς χάριτος ἦν, οὐ τὸ πᾶν. Καὶ γὰρ καὶ ἡμῖν ἔθος λέγειν, ὁ
δεῖνα ἐπέτυχεν, ὁ δεῖνα εὖρεν, ὅταν πολὺ κέρδος ἦ τὸ γινόμενον. Οὐ
γὰρ ἀνθρωπίνους πόνοις, ἀλλὰ θεῖα δωρεᾶ τὸ πλεον γέγονεν. «Οἱ
δὲ λοιποὶ ἐπωρώθησαν». Ὅρα πότε ἐθάρρησεν εἰπεῖν οἰκεία
φωνῇ τὴν τῶν λοιπῶν ἐκβολήν. Εἶπε μὲν γὰρ αὐτὴν καὶ ἡδῆ, ἀλλὰ
10 τοὺς προφήτας εἰσάγων κατηγοροῦντας· ἐνταῦθα ἀρκεῖται τῇ οἰ-
κείᾳ ἀποφάσει, ἀλλὰ πάλιν τὸν Ἑσαϊᾶν εἰσάγει τὸν προφήτην. Εἰ-
πὼν γάρ, «ἐπωρώθησαν», ἐπήγαγε, «καθὼς γέγραπται· ἔδωκεν
αὐτοῖς ὁ Θεὸς πνεῦμα κατανύξεως».

Καὶ πόθεν ἡ πώρωσις αὕτη; Εἶπε μὲν καὶ ἔμπροσθεν τὰς αἰ-
15 τίας, καὶ τὸ πᾶν εἰς τὴν αὐτῶν περιέτρεψε κεφαλὴν, δεικνύς ὅτι ἐξ
ἀκαίρου φιλονεικίας τοῦτο ὑπέμειναν· λέγει καὶ νῦν. Ὅταν γὰρ
εἶπη, «ὄφθαλμοὺς τοῦ μὴ βλέπειν, καὶ ὦτα τοῦ μὴ ἀκούειν», οὐδὲν
ἕτερον ἢ τὴν γνώμην αὐτῶν τὴν φιλονεικὸν διαβάλλει. Καὶ γὰρ
ὄφθαλμοὺς ἔχοντες ὥστε ἰδεῖν τὰ θαύματα, καὶ ὦτα κεκτημένοι
20 ὥστε ἀκοῦσαι τῆς θαυμαστῆς ἐκείνης διδασκαλίας, οὐδενὶ τούτων
εἰς δέον ἐχρήσαντο. Τὸ δέ, «ἔδωκεν», ἐνταῦθα μὴ ἐνέργειαν νόμιζε
εἶναι, ἀλλὰ συγχώρησιν. Κατάνυξιν δὲ ἐνταῦθα τὴν ἐπὶ τὸ χεῖρον
ἔξιν τῆς ψυχῆς φησι, τὴν ἀνιάτως ἔχουσαν καὶ ἀμεταθέτως· ἐπεὶ
καὶ ἀλλαχοῦ φησιν ὁ Δαυῖδ, «ὅπως ἂν ψάλλῃ σοι ἡ δόξα μου, καὶ οὐ
25 μὴ κατανυγῶ»· τουτέστιν, οὐ μὴ μεταστῶ, οὐ μὴ ματαβληθῶ.
Ὡσπερ γὰρ ὁ ἐν εὐλαβείᾳ κατανευγμένος οὐκ ἂν ραδίως μεταβά-
λοιτο. Κατανυγῆναι γὰρ οὐδὲν ἕτερόν ἐστιν ἢ τὸ ἐμπαγῆναί που καὶ
προσηλῶσθαι. Τὸ τοίνυν ἀνιάτον αὐτῶν καὶ δυσμετάθετον τῆς

ἀλλά τή δική τους διάθεση, δείχνει καί ἐκείνους πού ἐπέτυχαν. Γι' αὐτό καί μέ ὑπερβολική ἔμφαση χρησιμοποιοῦ τή λέξη, γιά νά φανερώσει καί τή χάρη τοῦ Θεοῦ καί τή δική τους προσπάθεια. Οὔτε βέβαια γιά νά καταργήσει τό αὐτεξούσιο, λέγει ὅτι ἐπέτυχαν, ἀλλά γιά νά δηλώσει τό μέγεθος τῶν ἀγαθῶν, καί ὅτι τό περισσότερο μέρος ἀνήκε στή χάρη, ὄχι ὄλα. Καθόσον καί ἐμεῖς συνηθίζουμε νά λέμε, ὁ τάδε ἐπέτυχε, ὁ τάδε βρῆκε, ὅταν εἶναι μεγάλο κέρδος αὐτό πού γίνεται. Γιατί τό περισσότερο δέν ἔγινε ἀπό τούς ἀνθρώπινους κόπους, ἀλλ' ἀπό τή θεία δωρεά. «Οἱ λοιποὶ ὁμως ἔγιναν πωρωμένοι». Πρόσεχε πότε πῆρε θάρρος νά πεῖ μέ δική του φωνή γιά τήν ἀπόρριψη τῶν λοιπῶν. Γιατί εἶπε γι' αὐτήν καί πῶς πρὶν, ἀλλά παρουσιάζοντας κατηγοροῦς τούς προφήτες. Ἐδῶ ὁμως καί ὁ ἴδιος πλέον διατυπώνει τή γνώμη του. Ἄλλ' οὔτε ἐδῶ ἀρκεῖται στή δική του κρίση, ἀλλά πάλι παρουσιάζει τόν προφήτη Ἡσαΐα. Γιατί, ἀφοῦ εἶπε, «ἔγιναν πωρωμένοι», πρόσθεσε, «καθώς εἶναι γραμμένο· ὁ Θεός τούς ἔδωσε πνεῦμα κατανύξεως».

Καί ἀπό ποῦ προέρχεται ἡ πώρωση αὐτή; Ἄνεφερε βέβαια καί πῶς προστά τις αἰτίες, καί ὄλα τά ἔστρεψε ἐναντίον τους, δείχνοντας ὅτι τό δέχθηκαν αὐτό ἀπό ἄκαιρη φιλονεικία, τις ἀναφέρει ὁμως καί τώρα. Γιατί ὅταν λέγει, «μάτια νά μή βλέπουν καί αὐτιά νά μὴν ἀκοῦν», δέν κατηγορεῖ τίποτε ἄλλο παρά τή φιλονεικία διάθεσή τους. Γιατί, παρ' ὄλο πού εἶχαν καί μάτια γιά νά δοῦν τά θαύματα καί αὐτιά γιά ν' ἀκούσουν τή θαυμαστή ἐκείνη διδασκαλία, τίποτε ἀπ' αὐτά δέ χρησιμοποίησαν ὅπως ἔπρεπε. Καί τό, «ἔδωσε», ἐδῶ νά θεωρεῖς πῶς δέ σημαίνει ἐνέργεια, ἀλλά συγκατάθεση. Κατανύξη πάλι ἐδῶ ἐννοεῖ τήν πρὸς τό χειρότερο ἔξω τῆς ψυχῆς, πού εἶναι ἀνίατη καί ἀμετάθετη· καθόσον καί ἀλλοῦ λέγει ὁ Δαβίδ, «γιά νά ψάλει σέ σένα ἡ δόξα μου καί νά μή κατανυγῶ»², δηλαδή, νά μή μετακινηθῶ, νά μή μεταβληθῶ. Γιατί, ὅπως ἀκριβῶς ἐκεῖνος πού εἶναι ναρκωμένος στήν εὐλάβεια δέ μπορεῖ νά μετακινηθεῖ εὐκολα, ἔτσι πάλι καί αὐτός πού ναρκώθηκε στήν πονηριά δέ θά μεταβαλλόταν εὐκολα. Νάρκωση λοιπόν τίποτε ἄλλο δέν εἶναι παρά τό νά σταθεροποιηθεῖ κανεῖς κάπου καί νά παραμείνει ἀκίνητος. Γιά νά δηλώσει λοιπόν τό πόσο ἀθεράπευτη εἶναι ἡ διάθεσή τους καί πόσο

γνώμης δηλῶν, «πνεῦμα κατανύξεως», εἶπεν.

2. Εἶτα δεικνύς, ὅτι τῆς ἀπιστίας ταύτης τὴν ἐσχάτην δώσουσι δίκην, πάλιν ἐπάγει τὸν προφήτην ταῦτα ἀπειλοῦντα, ἅπερ ἐξέβη καὶ τέλος ἔλαβε. «Γενηθήτω γάρ», φησὶν, «ἡ τράπεζα αὐτῶν εἰς
5 παγίδα καὶ εἰς θήραν καὶ εἰς σκάνδαλον»· τουτέστιν, ἡ τρυφή· τὰ ἀγαθὰ πάντα μεταβαλλέσθω καὶ ἀπολλύσθω, καὶ γενέσθωσαν εὐ-
χειρώτοι πᾶσι. Καὶ δηλῶν, ὅτι ἀμαρτημάτων τίνουσι δίκην ταῦτα
πάσχοντες, ἐπήγαγε· «καὶ εἰς ἀνταπόδομα αὐτοῖς». «Σκοτισθήτω-
σαν οἱ ὀφθαλμοὶ αὐτῶν τοῦ μὴ βλέπειν, καὶ τὸν νῶτον αὐτῶν δια-
10 παντὸς σύγκαμψον». Ταῦτ' οὖν ἔτι ἐρμηνείας δεῖται τινος; οὐχὶ καὶ
τοῖς σφόδρα ἀνοήτοις δῆλα; Καὶ πρὸ τῶν ἡμετέρων ρημάτων αὐτῆ
τῶν πραγμάτων ἡ ἔκβασις προλαβοῦσα μαρτυρεῖ τοῖς εἰρημένοις.
Πότε γὰρ οὕτως εὐχειρώτοι γεγόνασι; πότε εὐάλωτοι; πότε οὕτω
τὸν νῶτον αὐτῶν συνέκαμψε; πότε τοιαύτην δουλείαν ὑπέστησαν;
15 Καὶ τὸ δὴ μεῖζον, ὅτι οὐδὲ λύσις ἔσται τῶν δεινῶν τούτων ὃ καὶ
αὐτὸς ὁ προφήτης ἠνίκατο. Οὐδὲ γὰρ ἀπλῶς εἶπε, «τὸν νῶτον αὐ-
τῶν σύγκαμψον», ἀλλὰ «διαπαντὸς».

Εἰ δὲ φιλονεικεῖς, ὦ Ἰουδαῖε, περὶ τοῦ τέλους, ἀπὸ τῶν φθα-
σάντων μάνθανε καὶ τὰ παρόντα. Κατέβης εἰς Αἴγυπτον· ἀλλ' ἐγέ-
20 νετο διακόσια ἔτη, καὶ ταχέως σε τῆς δουλείας ἐκείνης ἀπήλλαξεν
ὁ Θεός, καὶ ταῦτα ἀσεβοῦντα καὶ πορνεύοντα πορνείαν τὴν χαλε-
πωτάτην. Ἀπηλλάγης Αἰγύπτου, καὶ προσεκύνησας μόσχον, ἔθυ-
σας τοὺς υἱούς σου τῷ Βεελφεγῶρ, τὸν ναὸν ἐμόλυνας, πᾶν εἶδος
ἐπῆλθες κακίας, τὴν φύσιν αὐτὴν ἠγνόησας, τὰ ὄρη, τὰς νάπας,
25 τοὺς βουνούς, τὰς πηγὰς, τοὺς ποταμούς, τοὺς κήπους τῶν θυσιῶν
ἐνέπλησας τῶν ἐναγῶν, προφήτας ἔσφαξας, θυσιαστήρια κατέ-
στρεψας, πᾶσαν ὑπερβολὴν ἐπεδείξω πονηρίας καὶ ἀσεβείας. Ἀλλ'
ὁμως ἐβδομήκοντά σε ἔτη παραδοὺς Βαβυλωνίοις, πάλιν ἐπὶ τὴν
προτέραν ἐπανήγαγεν ἐλευθερίαν, καὶ τὸν ναὸν καὶ τὴν πατρίδα
30 ἀπέδωκε, καὶ τὸ παλαιὸν τῆς πολιτείας σχῆμα, καὶ προφήται πάλιν
καὶ Πνεύματος χάρις· μᾶλλον δὲ οὐδὲ ἐν τῷ καιρῷ τῆς αἰχμα-
λωσίας ἐγκατελείφθης, ἀλλὰ καὶ ἐκεῖ Δανιὴλ καὶ Ἰεζεκιήλ, καὶ ἐν

δύσκολα αλλάζει, εἶπε «πνεῦμα κατανύξεως».

2. Στή συνέχεια γιά νά δείξει, ὅτι θά τιμωρηθοῦν μέ τή χειρότερη τιμωρία γιά τήν ἀπιστία αὐτή, πάλι παρουσιάζει τόν προφήτη πού ἀπειλεῖ αὐτά, πού πραγματοποιήθηκαν καί ἐκπληρώθηκαν. «Ἄς γίνει», λέγει, «τό τραπέζι τους παγίδα, ἐνέδρα καί πρόσκομμα», δηλαδή, οἱ ἀπολαύσεις· τά ἀγαθά ὅλα ἄς μεταβάλλονται καί ἄς καταστρέφονται, καί ἄς νικηθοῦν εὐκολά ἀπ' ὅλους. Καί γιά νά δηλώσει, ὅτι καταδικάζονται γιά τά ἁμαρτήματα ὅταν παθαίνουν αὐτά, πρόσθεσε· «καί δίκαιη τιμωρία τους». «Τά μάτια τους ἄς σκοτεινιάσουν γιά νά μή βλέπουν, καί κύρτωσε τή ράχη τους γιά πάντα». Αὐτά λοιπόν χρειάζονται ἀκόμα κάποια ἐρμηνεία; δέν εἶναι φανερά καί στούς ὑπερβολικά ἀνόητους; Καί πρὶν ἀπό τά δικά μας λόγια ἢ ἴδια ἢ ἐκβαση τῶν πραγμάτων προλαβαίνει καί βεβαιώνει αὐτά πού λέχθηκαν. Πότε λοιπόν ἔγιναν τόσο εὐκολονίκητοι; πότε ἔγιναν εὐάλωτοι; πότε κύρτωσε τόσο ἡ ράχη τους; πότε ὑπέστησαν τέτοια δουλεία; Καί τό ἀκόμη μεγαλύτερο, ὅτι δέ θά ὑπάρχει ἀπαλλαγὴ ἀπό τά δεινά αὐτά, πράγμα πού καί ὁ ἴδιος ὁ προφήτης ὑπαινίχθηκε. Γιατί δέν εἶπε ἀπλῶς, «κύρτωσε τή ράχη τους», ἀλλά, «γιά πάντα».

Ἐάν ὅμως φιλινεικεῖς, Ἰουδαῖε, γιά τό τέλος, ἀπό τά προηγούμενα μάθαινε καί τά παρόντα. Κατέβηκες στήν Αἴγυπτο. Πέρασαν ὅμως διακόσια χρόνια, καί ὁ Θεός γρήγορα σέ ἀπάλλαξε ἀπό τή δουλεία ἐκείνη, καί αὐτά ἔγιναν παρ' ὄλο πού ἀσεβοῦσες καί διέπραττες τήν πιο φοβερή πορνεία. Ἐλευθερώθηκες ἀπό τήν Αἴγυπτο, καί προσκύνησες τό μασχάρι, θυσίασες τά παιδιά σου στό Βεελφεγώρ, μόλυνες τό ναό, ἔκαμες κάθε εἶδος κακίας, ἀγνόησες τή φύση, τά ὄρη, τά φαράγγια, τά βουνά, τίς πηγές, τοὺς ποταμούς, γέμισες τοὺς κήπους ἀπό τί μολυσμένες θυσίες, ἔσφαξες προφῆτες, κατέστρεψες θυσιαστήρια, ἔδειξες κάθε ὑπερβολική πονηρία καί ἀσέβεια. Ἄλλ' ὅμως, ἀφοῦ σέ παρέδωσε γιά ἑβδομήντα χρόνια στοὺς Βαβυλώνιους, πάλι σέ ἐπανεφέρε στήν προηγούμενη ἐλευθερία, σοῦ ἔδωσε πίσω καί τό ναό καί τήν πατρίδα καί τήν παλιά μορφή τοῦ πολιτεύματος, καί προφῆτες πάλι ἦταν καθὼς καί ἡ χάρη τοῦ Πνεύματος. Μᾶλλον ὅμως οὔτε στόν καιρό τῆς αἰχμαλωσίας ἐγκαταλείφθηκες, ἀλλά καί ἐκεῖ ἦταν ὁ Δανιήλ καί ὁ Ἰεζεκιήλ, καί στήν Αἴ-

Αἰγύπτῳ Ἱερεμίας, καὶ ἐν ἐρήμῳ Μωϋσῆς. Μετ' ἐκεῖνα πάλιν ἐπὶ τὴν προτέραν ἐπανῆλθες κακίαν, καὶ ἐξεβακχεύθης, καὶ πρὸς τὴν ἑλληνικὴν μετετάξω πολιτείαν ἐπὶ Ἀντιόχου τοῦ ἀσεβοῦς· ἀλλὰ καὶ τότε ἔτη τρία μόνον καὶ μικρόν τι πρὸς, Ἀντιόχῳ παραδοθέν-
5 τες, διὰ τῶν Μακκαβαίων τὰ λαμπρὰ πάλιν ἐστήσατε τρόπαια.

Ἄλλὰ νῦν τοιοῦτον οὐδέν, ἀλλὰ τούναντίον ἅπαν γέγονεν· ὁ καὶ μάλιστα ἐστὶ θαυμάσαι, ὅτι τὰ μὲν τῆς κακίας ἔληξε, τὰ δὲ τῆς τιμωρίας ἐπιτέταται, καὶ οὐδὲ ἐλπίδα τινὰ ἔχει μεταβολῆς. Οὐδὲ γὰρ ἐβδομήκοντα ἔτη παρῆλθε μόνον, οὐδὲ ἑκατόν, οὐδὲ δις τοσαῦ-
10 τα, ἀλλὰ καὶ τριακόσια καὶ πολλῶ πλείω, καὶ οὔτε σκιὰν ἐλπίδος τοιαύτης ἔστιν εὐρεῖν· καὶ ταῦτα οὔτε εἰδωλολατρῶν ὑμῶν, οὔτε τὰ ἄλλα ποιούντων, ἅπερ ἔμπροσθεν ἔτολμᾶτε. Τί ποτ' οὖν ἐστὶ τὸ αἴτιον; Διεδέξατο τὸν τύπον ἢ ἀλήθεια, καὶ τὸν νόμον ἐξέ- κλεισεν ἢ χάρις. Ἄπερ οὖν ἄνωθεν προαναφωνῶν ὁ προφήτης
15 ἔλεγε· «καὶ τὸν νῶτον αὐτῶν διαπαντὸς σύγκαμψον». Εἶδες προφητείας ἀκρίβειαν, πῶς καὶ τὴν ἀπιστίαν προανεφώνησε, καὶ τὴν φιλονεικίαν ἔδειξε, καὶ τὴν ἐσομένην δίκην ἐδήλωσε, καὶ τὸ ἀπέ- ραντον τῆς κολάσεως ἐνεδείξατο; Ἐπειδὴ γὰρ πολλοὶ τῶν παχυτέ- ρων τοῖς μέλλουσι διαπιστοῦντες, ἀπὸ τῶν παρόντων τὰ μέλλοντα
20 ἐβούλοντο ἰδεῖν, ἐντεῦθεν ἤδη ἐφ' ἑκάτερα τῆς ἑαυτοῦ δυνάμεως τὴν ἀπόδειξιν παρέσχετο ὁ Θεός, τοὺς μὲν ἐξ ἔθνῶν πιστεύσαντας ἐπάρας ὑπὲρ τὸν οὐρανόν, τοὺς δὲ ἐξ Ἰουδαίων ἀπιστήσαντας εἰς ἔσχατον ἐρημίας κατενεγκῶν, καὶ ἀλύτοις κακοῖς παραδούς.

3. Καθαψάμενος τοίνυν αὐτῶν σφοδρῶς, καὶ ἀφ' ὧν ἠπίστη-
25 σαν, καὶ ἀφ' ὧν ἔπαθόν τε καὶ ἔμελλον πείσεσθαι, πάλιν παραμυ- θεῖται τὰ εἰρημένα, γράφων οὕτω· «λέγω οὖν, μὴ ἔπταισαν ἵνα πέ- σωσι; Μὴ γένοιτο». Ὅτε ἔδειξε μυρίων κακῶν ὄντας ὑπευθύνους, τότε παραμυθίαν ἐπινοεῖ. Καὶ σκόπει τὴν σύνεσιν τῆν Παύλου. Τὴν μὲν κατηγορίαν ἀπὸ τῶν προφητῶν εἰσήγαγε, τὴν δὲ παραμυθίαν
30 παρ' ἑαυτοῦ τίθησιν. Ὅτι μὲν γὰρ αὐτοῖς ἡμάρτηται μεγάλα, φησίν,

γυπτο ὁ Ἱερεμίας, καί στήν ἔρημο ὁ Μωϋσῆς. Ὑστερα ἀπό ἐκεῖνα πάλι ἐπανῆλθες στήν προηγούμενη κακία, ἔγινες μανιακός, καί μεταπήδησες στόν Ἑλληνικό τρόπο ζωῆς τήν ἐποχή τοῦ Ἀντιόχου τοῦ ἀσεβῆ. Ἀλλά καί τότε τρία χρόνια μόνο καί λίγο παραπάνω, ἀφοῦ παραδοθήκατε στόν Ἀντίοχο, μέ τούς Μακκαβαίους στήσατε πάλι τά λαμπρά τρόπαια.

Τώρα ὁμως δέ συμβαίνει τίποτε τέτοιο, ἀλλά συνέβηκε ἐντελῶς τό ἀντίθετο, πράγμα πού μπορεῖ κανεῖς νά θαυμάσει καί πάρα πολύ, διότι ἡ κακία ἔληξε, ἐνῶ ἡ τιμωρία αὐξήθηκε, καί οὔτε ὑπάρχει κάποια ἐλπίδα μεταβολῆς. Γιατί δέν πέρασαν ἐβδομήντα χρόνια μόνο, οὔτε ἑκατό, οὔτε διακόσια, ἀλλά καί τριακόσια καί πολύ περισσότερα, καί δέν εἶναι δυνατό νά βρεῖ κανεῖς οὔτε σκιά τέτοιας ἐλπίδας. Καί αὐτά ἔγιναν χωρίς νά εἴστε εἰδωλολάτρες, οὔτε νά κάνετε τά ἄλλα, πού τολμούσατε προηγουμένως. Ποιά λοιπόν εἶναι ἡ αἰτία; Διαδέχθηκε τόν τύπο ἡ ἀλήθεια, καί τό νόμο ἀπέκλεισε ἡ χάρη. Αὐτά ἀκριβῶς προαναγγέλλοντας ἀπό τήν ἀρχή ὁ προφήτης ἔλεγε: «καί κύρτωσε τή ράχη τους γιά πάντα». Εἶδες τήν ἀκρίβεια τῆς προφητείας, πῶς καί τήν ἀπιστία προεῖπε, καί τή φιλονεικία ἔδειξε, καί τήν τιμωρία πού θ' ἀκολουθήσει δήλωσε καί τήν ἀτελείωτη κόλαση φανέρωσε; Ἐπειδή λοιπόν πολλοί ἀπό τούς πιό ἀνόητους δυσπιστοῦσαν γιά τά μελλοντικά καί ἤθελαν ἀπό τά παρόντα νά δοῦν τά μελλοντικά, ἀπό ἐδῶ ἤδη καί γιά τά δύο ὁ Θεός ἔδωσε τήν ἀπόδειξη τῆς δυνάμεώς του, ὑψώνοντας ἐκείνους πού πίστεψαν ἀπό τούς ἔθνικούς ψηλότερα ἀπό τόν οὐρανό, κατεβάζοντας ὁμως ἐκείνους πού δέν πίστεψαν ἀπό τούς Ἰουδαίους στήν τελευταία ἔρημο καί παραδίνοντάς τους σέ ἅλυτα κακά.

3. Ἀφοῦ τούς ἔλεγε μέ μεγάλη σφοδρότητα, καί ἀπό ἐκεῖνα πού δέν πίστεψαν, καί ἀπό ἐκεῖνα πού ἔπαθαν καί ἐπρόκειτο νά πάθουν, πάλι τούς παρηγορεῖ γιά τά προηγούμενα, γράφοντας τά ἐξῆς: «Ἐρωτῶ λοιπόν, μήπως σκόνταψαν γιά νά εἶναι ἡ πτώση τους ὀλοκληρωτική; Μακριά μιά τέτοια σκέψη». Ὅταν ἔδειξε πῶς εἶναι ὑπεύθυνοι γιά πάρα πολλά κακά, τότε ἐπινοεῖ τήν παρηγοριά. Καί πρόσεχε τή σύνεση τοῦ Παύλου. Τήν κατηγορία τήν παρουσίασε ἀπό τούς προφήτες, ἐνῶ τήν παρηγοριά τήν παρουσιάζει ἀπό τόν ἑαυτό του. Τό ὅτι λοιπόν, λέγει, διέπραξαν αὐτοί μεγάλα ἁμαρτήμα-

οὐδείς ἀντερεῖ ἴδωμεν δέ, εἰ τοιοῦτον τὸ πτώμα, ὡς καὶ ἀνίατον εἶναι καὶ μηδεμίαν ἔχειν διόρθωσιν. Ἄλλ' οὐκ ἔστι τοιοῦτον. Εἶδες πῶς αὐτῶν πάλιν καθάπτεται καὶ ἐν προσδοκίᾳ παραμυθίας ὑπευθύνους ποιεῖ ἀμαρτημάτων ὡμολογημένων; Ἴδωμεν δὲ τίνα αὐ-
 5 τοῖς καὶ παραμυθίαν ἐπινοεῖ. Τίς οὖν ἡ παραμυθία; «Ὅταν τὸ πλήρωμα τῶν ἐθνῶν εἰσέλθῃ», φησί, «τότε πᾶς Ἰσραὴλ σωθήσεται», κατὰ τὸν καιρὸν τῆς παρουσίας τῆς δευτέρας καὶ τῆς συντελείας.

Ἄλλ' εὐθέως μὲν τοῦτο οὐ λέγει· ἐπειδὴ δὲ σφοδρῶς αὐτῶν
 10 κατέδραμε καὶ κατηγορίαις συνῆψε κατηγορίας, προφήτας ἐπὶ προφήταις εἰσάγων καταβοῶντας αὐτῶν, τὸν Ἡσαΐαν, τὸν Ἡλίαν, τὸν Δαυῖδ, τὸν Μωϋσέα, τὸν Ὡσηέ, καὶ ἄπαξ, καὶ δῖς, καὶ πολλάκις· ἵνα μὴ ταύτη καὶ τούτους εἰς ἀπόγνωσιν ἐμβαλῶν, ἀποτευχίσῃ τὴν πρὸς τὴν πίστιν ἐπάνοδον, καὶ τοὺς ἐξ ἐθνῶν πάλιν πιστεύσαντας
 15 εἰς ἀπόνοιαν ἐπάρῃ καὶ φυσηθέντες καὶ αὐτοὶ βλαβῶσιν εἰς τὸν τῆς πίστεως λόγον, παραμυθεῖται πάλιν αὐτούς, λέγων· «ἀλλὰ τῷ αὐτῶν παραπτώματι ἡ σωτηρία ἐν τοῖς ἔθνεσι». Δεῖ δὲ ἡμᾶς οὐχ ἀπλῶς ἀκούειν τῶν λεγομένων, ἀλλὰ τὴν γνώμην εἰδέναί καὶ τὸν σκοπὸν τοῦ λέγοντος, καὶ τί κατορθῶσαι ἐσπούδακεν· ὅπερ αἰ
 20 παρακαλῶ τὴν ὑμετέραν ἀγάπην. Ἄν γὰρ μετὰ τῆς διανοίας ταύτης δεξώμεθα τὰ εἰρημένα, ἐν οὐδενὶ τούτων ὀψόμεθα δυσκολίαν οὔσαν. Τὸ γὰρ σπουδαζόμενον αὐτῷ νῦν, τὴν ἐκ τῶν εἰρημένων ἐγγινομένην ἀπόνοιαν τοῖς ἐξ ἐθνῶν καθελεῖν· οὕτω γὰρ καὶ οὗτοι ἀσφαλέστερον μένειν ἔμελλον ἐν τῇ πίστει, μετριάζειν μαθόντες,
 25 καὶ οἱ ἐξ Ἰουδαίων τῆς ἀπογνώσεως ἀπαλλαγέντες, τῇ χάριτι προθυμότερον προσιέναι.

Πρὸς τοῦτον τοίνυν τὸν σκοπὸν ὀρῶντες, πάντων ἀκούωμεν τῶν ἐν τῷ χωρίῳ τούτῳ λεγομένων. Τί οὖν φησι; καὶ πόθεν δείκνυσιν, ὅτι οὐκ ἀνίατα ἔπεσον, οὐδὲ εἰς τέλος ἐξεβλήθησαν; Ἀπὸ

τα, κανείς δέν ἀντιλέγει, ἄς δοῦμε ὁμως, ἂν ἡ πτώση τους εἶναι τέτοια, ὥστε καί ἀνεπανόρθωτη νά εἶναι καί νά μὴν ἔχει καμιά διόρθωση. Ἀλλά δέν εἶναι τέτοια. Εἶδες πῶς τούς ἐλέγχει πάλι, καί πῶς μέ τήν προσδοκία τῆς παρηγοριᾶς τούς κάνει ὑπεύθυνους γι' ἁμαρτήματα πού παραδέχθηκαν; Ἄς δοῦμε ὁμως καί ποιά παρηγοριά ἐπινοεῖ γι' αὐτούς. Ποιά λοιπόν εἶναι ἡ παρηγοριά; «Ὅταν μπεῖ στή βασιλεία τοῦ Χριστοῦ τό σύνολο τῶν ἐθνικῶν», λέγει, «τότε θά σωθεῖ ὁλόκληρος ὁ Ἰσραηλιτικός λαός», δηλαδή κατά τόν καιρό τῆς δευτέρας παρουσίας καί τῆς συντέλειαις.

Καί ἀμέσως βέβαια δέν τό λέγει αὐτό, ἐπειδή ὁμως τούς κατηγορήσε μέ σφοδρότητα, προσθέτοντας κατηγορίες στίς κατηγορίες, καί παρουσιάζοντας προφήτες μετά ἀπό προφήτες νά φωνάζουν ἐναντίον τους, τόν Ἡσαΐα, τόν Ἡλία, τό Δαβίδ, τό Μωυσῆ, τόν Ὠσηέ, καί μιά φορά, καί δύο, καί πολλές φορές, γιά νά μὴ τούς ἀποκλείσει ἔτσι, ὀδηγώντας τους σέ ἀπόγνωση, τήν ἐπάνοδο στήν πίστη, καί γιά νά μὴν ὀδηγήσει σέ ἀλαζονεία πάλι ἐκείνους ἀπό τούς ἐθνικούς πού πίστεψαν, καί ἀφοῦ ὑπερηφανευθοῦν καί αὐτοί νά ζημιωθοῦν στό ζήτημα τῆς πίστεως, τούς παρηγορεῖ πάλι, λέγοντας· «ἀλλά μέ τό ἁμάρτημά τους ἦρθε ἡ σωτηρία στούς ἐθνικούς». Πρέπει ὁμως ἐμεῖς νά μὴ ἀκοῦμε ἀπλῶς τά λόγια αὐτά, ἀλλά νά γνωρίζουμε τή διάθεση καί τό σκοπό ἐκείνου πού τά ἔλεγε καί τί προσπάθησε νά ἐπιτύχει, πράγμα πού πάντοτε παρακαλῶ τήν ἀγάπη σας. Γιατί, ἂν μέ τήν σκέψη αὐτή δεχθοῦμε τά προηγούμενα, σέ κανένα ἀπ' αὐτά δέ θά δοῦμε ὅτι ὑπάρχει δυσκολία. Γιατί ἐκεῖνο πού προσπαθοῦσε τότε, ἦταν ν' ἀπομακρύνει τήν ἀλαζονεία πού μπορούσε νά δημιουργηθεῖ στούς πιστούς πού προέρχονταν ἀπό τούς ἐθνικούς· γιατί ἔτσι καί αὐτοί ἐπρόκειτο νά παραμένουν μέ περισσότερη σταθερότητα στήν πίστη, ἀφοῦ μάθαιναν νά εἶναι μετριόφρονες, καί ἐκεῖνοι πού προέρχονται ἀπό τούς Ἰουδαίους, ἀφοῦ ἀπαλλαγοῦν ἀπό τήν ἀπόγνωση, νά προσέλθουν μέ περισσότερη προθυμία στή χάρη.

Προσέχοντας λοιπόν πρός αὐτόν τό σκοπό, ἄς ἀκοῦμε ὅσα λέγονται στό χωρίο αὐτό. Τί λοιπόν λέγει; καί ἀπό ποῦ φαίνεται, ὅτι δέν ἔπесαν ἀνεπανόρθωτα καί ὅτι δέν ἀπορρίφθηκαν στό

τῶν ἐθνῶν, οὕτω λέγων· «τῷ αὐτῶν παραπτώματι ἢ σωτηρία τοῖς ἔθνεσιν, εἰς τὸ παραζηλῶσαι αὐτούς». Οὗτος δὲ οὐκ αὐτοῦ μόνον ὁ λόγος, ἀλλὰ καὶ ἐν τοῖς εὐαγγελίοις τοῦτο βούλονται αἱ παραβολαί. Καὶ γὰρ ὁ τοὺς γάμους ποιήσας τῷ υἱῷ, ἐπειδὴ οἱ κεκλημένοι οὐκ
 5 ἠθέλησαν ἐλθεῖν, τότε τοὺς ἐν ταῖς τριόδοις ἐκάλεσε. Καὶ ὁ τὸν ἀμπελῶνα δὲ καταφυτεύσας, ἐπειδὴ ἔσφαξαν οἱ γεωργοὶ τὸν κληρονόμον, τότε ἐξέδωκεν ἑτέροις τὸν ἀμπελῶνα. Καὶ χωρὶς δὲ παραβολῆς αὐτοῖς ἔλεγεν· «οὐκ ἀπεστάλην, εἰ μὴ εἰς τὰ πρόβατα τὰ ἀπολωλότα οἴκου Ἰσραὴλ». Καὶ τῇ Συροφοινικίσσῃ δὲ ἐπιμενούσῃ
 10 πλέον τι πάλιν ἔλεγεν· «οὐ γὰρ ἐστὶ καλόν», φησί, «λαβεῖν τὸν ἄρτον τῶν τέκνων, καὶ δοῦναι τοῖς κυναρίοις».

Καὶ ὁ Παῦλος δὲ πρὸς τοὺς στασιάζοντας τῶν Ἰουδαίων, «ὕμῖν πρῶτον», φησὶν, «ἀναγκαῖον ἦν λαληθῆναι τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ· ἐπειδὴ δὲ ἀναξίους ἐκρίνατε ἑαυτούς, ἰδοὺ στρεφόμεθα εἰς τὰ
 15 ἔθνη». Καὶ διὰ πάντων δηλοῦται, ὅτι ἡ μὲν ἀκολουθία τῶν πραγμάτων αὕτη ἦν, ἐκείνους προσελθεῖν πρῶτους, καὶ τότε τοὺς ἐξ ἔθνῶν, ἐπειδὴ δὲ ἠπίστησαν, ἀντεστράφη ἡ τάξις, καὶ ἡ ἀπιστία αὐτῶν καὶ τὸ παράπτωμα τούτους ἐποίησεν εἰσενεχθῆναι προτέρους. Διὸ φησι, «τῷ αὐτῶν παραπτώματι ἢ σωτηρία ἐν τοῖς ἔθνε-
 20 σιν, εἰς τὸ παραζηλῶσαι αὐτούς». Εἰ δὲ τὸ ἐξ ἀκολουθίας ἐκβὰν ὡς προηγουμένως γεγενημένον λέγει, μὴ θαυμάσης· βούλεται γὰρ αὐτῶν παραμυθῆσασθαι πεπληγνίας τὰς ψυχάς. Ὁ δὲ λέγει, τοιοῦτόν ἐστιν· ἦλθε πρὸς αὐτοὺς Ἰησοῦς· οὐκ ἐδέξαντο αὐτὸν μυρία θαυματουργοῦντα, ἀλλ' ἐσταύρωσαν· ἐπεσπάσατο λοιπὸν τὰ ἔθνη,
 25 ἵνα ἡ ἐκείνων τιμὴ δάκνουσα αὐτῶν τὴν ἀναισθησίαν, κἂν ἐκ τῆς πρὸς ἑτέρους φιλονεικίας αὐτοὺς πείσῃ προσελθεῖν. Ἔδει μὲν γὰρ δεχθῆναι πρῶτον ἐκείνους, καὶ τότε ἡμᾶς· διὸ καὶ ἔλεγε· «δύναμις γὰρ Θεοῦ ἐστὶν εἰς σωτηρίαν παντὶ τῷ πιστεύοντι, Ἰουδαῖω τε πρῶτον καὶ Ἑλληνι»· ἐπειδὴ δὲ ἀπεσκίρτησαν, οἱ δεῦτεροι
 30 πρῶτοι γεγόναμεν.

3. Βλ. Ματθ. 22, 1–14.

4. Βλ. Ματθ. 21, 33–36.

5. Ματθ. 15, 24. 26.

6. Πράξ. 13, 46.

7. Ρωμ. 1, 16.

τέλος; Ἀπό τούς ἐθνικούς, λέγοντας τά ἐξῆς· «μέ τό παράπτωμά τους ἦρθε ἡ σωτηρία στούς ἐθνικούς, γιά νά κινήσει τή ζηλοτυπία τῶν Ἰσραηλιτῶν». Καί αὐτός ὁ λόγος δέν εἶναι μόνο δικός του, ἀλλά καί στά εὐαγγέλια τό ἴδιο θέλουν νά ποῦν οἱ παραβολές. Γιατί καί ἐκεῖνος πού ἔκανε τούς γάμους τοῦ υἱοῦ του, ὅταν οἱ καλεσμένοι δέ θέλησαν νά ἔρθουν, τότε κάλεσε ὅσους βρισκόνταν στά σταυροδρόμια³. Καί ἐκεῖνος πάλι πού φύτεψε τό ἀμπέλι, ὅταν οἱ γεωργοί ἔσφαξαν τόν κληρονόμο, τότε παρέδωσε σέ ἄλλους τό ἀμπέλι⁴. Καί χωρίς παραβολή ἐξάλλου ἔλεγε σ' αὐτούς· «Δέν εἶμαι σταλμένος, παρά στά πρόβατα τά χαμένα τοῦ Ἰσραηλιτικοῦ γένους». Καί στή Συροφοίνισσα πού ἐπέμενε, κάτι παραπάνω πάλι ἔλεγε· «Δέν εἶναι σωστό», λέγει, νά πάρει κανεῖς τό ψωμί τῶν παιδιῶν καί νά τό δώσει στά σκυλάκια»⁵.

Ἀλλά καί ὁ Παῦλος πρὸς τούς Ἰουδαίους πού στασίασαν ἐναντίον του λέγει· «ἦταν ἀναγκαῖο νά κηρυχθεῖ ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ πρῶτα σ' ἐσᾶς. Ἐπειδή ὁμως κρίνατε τούς ἑαυτούς σας ἀνάξιους, στρεφόμεστε τώρα στά ἔθνη»⁶. Καί μέ ὅλα φαίνεται, ὅτι ἡ σειρά τῶν πραγμάτων αὐτή ἦταν, πρῶτα νά προσέλθουν αὐτοί στήν πίστη καί ὕστερα οἱ προερχόμενοι ἀπό τούς ἐθνικούς· ἐπειδή ὁμως δέν πίστεψαν, ἀντιστράφηκε ἡ τάξη, καί ἡ ἀπιστία καί τό ἀμάρτημά τους ἔγινε αἰτία νά εἰσέλθουν πρῶτοι αὐτοί. Γι' αὐτό λέγει, «μέ τό ἀμάρτημά τους ἦρθε ἡ σωτηρία στούς ἐθνικούς, γιά νά κινήσει σέ ζηλοτυπία τούς Ἰσραηλίτες». Ἐάν ὁμως τό γεγονός πού θά συνέβαινε τό ἀναφέρει σάν νά συνέβηκε προηγουμένως, μήν ἀπορήσεις, γιατί θέλει νά παρηγορήσει τίς πληγωμένες ψυχές τους. Καί αὐτό πού λέγει σημαίνει τό ἐξῆς· ἦρθε σ' αὐτούς ὁ Ἰησοῦς· δέν τόν δέχθηκαν, παρ' ὅλο πού ἔκανε ἄπειρα θαύματα, ἀλλά τόν σταύρωσαν· προσέλκυσε στή συνέχεια τούς ἐθνικούς, ὥστε ἡ τιμή σ' ἐκείνους, ἐρεθίζοντας τήν ἀναισθησία τους, νά τούς πείσει νά προσέλθουν στήν πίστη τουλάχιστο ἀπό ζηλοτυπία πρὸς ἄλλους. Γιατί ἔπρεπε βέβαια νά τόν δεχθοῦν πρῶτα ἐκεῖνοι, καί ὕστερα ἐμεῖς· γι' αὐτό καί ἔλεγε· «γιατί τό εὐαγγέλιο τοῦ Χριστοῦ εἶναι δύναμη τοῦ Θεοῦ γιά τή σωτηρία κάθε ἀνθρώπου πού πιστεύει, τοῦ Ἰουδαίου πρῶτα καί μετὰ τοῦ Ἑλλήνα»⁷, ἀλλ' ἐπειδή αὐτοί ἀποσκίρτησαν, οἱ δεῦτεροι ἔγιναν πρῶτοι.

Εἶδες τοίνυν πόσῃν αὐτοῖς κάντεῦθεν συνάγει τιμὴν; μίαν μὲν, ὅτι τότε φησὶν ἡμᾶς κληθῆναι, ὅτε αὐτοὶ οὐκ ἠθέλησαν· δευτέραν δέ, ὅτι διὰ τοῦτο φησι κληθῆναι, οὐχ ἵνα ἡμεῖς σωθῶμεν μόνον, ἀλλ' ἵνα καὶ ἐκεῖνοι διὰ τῆς ἡμετέρας σωτηρίας ζηλώσαντες, 5 βελτίους γένωνται. Τί οὖν, φησὶν; εἰ μὴ διὰ τοὺς Ἰουδαίους, οὐκ ἂν ἐκλήθημεν καὶ ἐσώθημεν; Οὐκ ἂν πρὸ ἐκείνων, ἀλλ' ἐν τῇ προσηκούσῃ τάξει. Διὸ καὶ ὅτε τοῖς μαθηταῖς ἔλεγεν, οὐκ εἶπεν ἀπλῶς, πορεύεσθε πρὸς τὰ πρόβατα τὰ ἀπολωλότα οἴκου Ἰσραὴλ, ἀλλά, «πορεύεσθε μᾶλλον πρὸς τὰ πρόβατα»· δεικνὺς ὅτι καὶ πρὸς ἐκεῖνα 10 δεῖ μετὰ ταῦτα ἀπελθεῖν. Καὶ Παῦλος πάλιν οὐκ εἶπεν, ὑμῖν ἀναγκαῖον ἦν λαληθῆναι τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ, ἀλλ', «ὑμῖν ἦν ἀναγκαῖον πρῶτον λαληθῆναι τὸν λόγον», δεικνὺς ὅτι καὶ ἐκ δευτέρου καὶ ἡμῖν. Ταῦτα δὲ καὶ ἐγένετο καὶ ἐλέγετο, ἵνα μηδὲ ἀναίσχυντον ἔχωσιν ἐκεῖνοι πρόφασιν ὡς παροφθέντες, καὶ διὰ τοῦτο μὴ πιστεύ- 15 σαντες. Διὰ δὴ τοῦτο καὶ πάντα προειδῶς ὁ Χριστός, ὁμῶς πρὸς αὐτοὺς παρεγένετο πρῶτους.

4. «Εἰ δὲ τὸ παράπτωμα αὐτῶν πλοῦτος κόσμος, καὶ τὸ ἥττημα αὐτῶν πλοῦτος ἔθνῶν, πόσῳ μᾶλλον τὸ πλήρωμα αὐτῶν»; Ἐνταῦθα πρὸς χάριν αὐτοῖς διαλέγεται. Καὶ γὰρ εἰ μυριάκις παρέπε- 20 σον οὗτοι, οὐκ ἂν ἐσώθη τὰ ἔθνη, εἰ μὴ πίστιν ἐπεδείξαντο· ὥσπερ οὖν οὐδ' ἂν Ἰουδαῖοι ἀπώλοντο, εἰ μὴ ἠπίστησαν καὶ ἐφιλονείκησαν. Ἀλλ', ὅπερ ἔφην, παραμυθεῖται αὐτοὺς κειμένους, ἐκ περισίας παρασκευῶν θαρρεῖν ὑπὲρ τῆς σωτηρίας αὐτῶν, εἰ μετάθοι- 25 σαν, καὶ ἐν τῷ ἐκβληθῆναι ἐκείνους τοσοῦτοι ἐκλήθησαν, ἐννόησον τί ἔσται, ὅταν ἐπιστρέψωσιν. Ἀλλ' οὐκ εἶπεν οὕτως, ὅταν ἐπιστρέψωσιν. Οὐ γὰρ εἶπε, πόσῳ μᾶλλον ἢ ἐπιστροφή αὐτῶν, οὐδὲ ἢ μεταβολὴ αὐτῶν, οὐδὲ τὸ κατόρθωμα αὐτῶν, ἀλλά, «πόσῳ μᾶλλον τὸ πλήρωμα αὐτῶν», τουτέστιν, ὅταν πάντες εἰσιέναι μέλλωσι. 30 Τοῦτο δὲ εἶπε, δεικνὺς καὶ τότε τὸ πλεόν τῆς χάριτος ἐσόμενον, καὶ τῆς δωρεᾶς τοῦ Θεοῦ, καὶ σχεδὸν τὸ πᾶν.

«Ἵμῖν γὰρ λέγω τοῖς ἔθνεσιν, ἐφ' ὅσον μὲν εἰμὶ ἐγὼ ἔθνῶν

Εἶδες λοιπόν πόση τιμή ἀποδίδει σ' αὐτούς καί ἀπό ἐδῶ; Μία, τό ὅτι λέγει ὅτι τότε κληθήκαμε ἐμεῖς, ὅταν αὐτοί δέ θέλησαν· καί δεύτερη, ὅτι γι' αὐτό λέγει κληθήκαμε, ὄχι γιά νά σωθοῦμε μόνο ἐμεῖς, ἀλλά γιά νά γίνουν καί ἐκεῖνοι καλύτεροι, ἀφοῦ ζηλέψουν μέ τή δική μας σωτηρία. Τί λοιπόν, λέγει; ἐάν δέν ἦταν αἴτιοι οἱ Ἰουδαῖοι δέ θά καλούμασταν καί δέ θά σωνόμασταν; Δέ θά μᾶς καλοῦσε πρὶν ἅπ' αὐτούς, ἀλλά μέ τή σειρά πού ἔπρεπε. Γι' αὐτό καί ὅταν μιλοῦσε στούς μαθητές του, δέν εἶπε ἀπλῶς, 'πηγαίνετε στά πρόβατα τά χαμένα τοῦ οἴκου Ἰσραήλ', ἀλλά, «πηγαίνετε πιά πολύ στά πρόβατα»⁸, γιά νά δείξει ὅτι καί σ' ἐκεῖνα πρέπει νά μεταβοῦν ὕστερα ἅπ' αὐτά. Καί ὁ Παῦλος πάλι δέν εἶπε, 'ἦταν ἀναγκαῖο νά κηρυχθεῖ ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ σ' ἐσᾶς', ἀλλά, «σ' ἐσᾶς ἦταν ἀναγκαῖο νά κηρυχθεῖ πρῶτα ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ», γιά νά δείξει ὅτι μετά ἀπό ἐκείνους ἔπρεπε νά κηρυχθεῖ καί σ' ἐμᾶς. Αὐτά ὅμως καί γίνονταν καί λέγονταν, γιά νά μὴν ἔχουν ἐκεῖνοι τήν ἀναίσχυντη πρόφαση ὅτι τάχα τούς παρέβλεψε, καί γι' αὐτό δέν πίστεψαν. Γι' αὐτό λοιπόν, ἂν καί τά προγνώριζε ὅλα ὁ Χριστός, ὅμως σ' αὐτούς ἦρθε πρῶτα.

4. «Ἐάν ὅμως τό παράπτωμά τους ἔφερε πλοῦτο στόν κόσμο καί ἡ ἀποτυχία τους ἔγινε αἰτία πλούτου στούς ἐθνικούς, πόσο περισσότερο θά συνέβαινε αὐτό ἂν προσήρχονταν ὅλοι σ' αὐτόν; Ἐδῶ ὁμιλεῖ κολακευτικά γι' αὐτούς. Γιατί, καί ἂν ἀκόμη χίλιες φορές ἀμάρταναν αὐτοί, δέ θά σώζονταν οἱ ἐθνικοί, ἂν δέν ἔδειχναν πίστη, ὅπως βέβαια πάλι οὔτε οἱ Ἰουδαῖοι θά χάνονταν, ἂν δέν ἀπιστοῦσαν καί δέ φιλονεικοῦσαν. Ἀλλά, ὅπως προανέφερα, τούς παρηγορεῖ ἐνῶ εἶναι πεσμένοι, προετοιμάζοντας σέ μεγάλο βαθμό νά μὴ φοβοῦνται γιά τή σωτηρία τους, ἂν ἄλλαζαν γνώμη. Ἐάν λοιπόν, λέγει, ὅταν ἀπορρίφθηκαν ἐκεῖνοι, τόσοι πολλοί κλήθηκαν, σκέψου τί θά συμβεῖ, ὅταν ἐπιστρέψουν. Ἀλλά δέν τό εἶπε αὐτό, δηλαδή ὅταν ἐπιστρέψουν. Γιατί δέν εἶπε, 'πόσο μᾶλλον ἡ ἐπιστροφή τους, οὔτε ἡ μεταβολή τους, οὔτε τό κατόρθωμά τους', ἀλλά, «πόσο μᾶλλον τό πλήρωμα αὐτῶν», δηλαδή, ὅταν θά συμβεῖ νά ἔρθουν ὅλοι. Καί αὐτό τό εἶπε, γιά νά δείξει ὅτι καί τότε τό περισσότερο θ' ἀνήκει στή χάρη καί στή δωρεά τοῦ Θεοῦ, καί σχεδόν ὅλο.

«Σ' ἐσᾶς ὅμως τούς ἐθνικούς λέγω, ἐφόσον εἶμαι ἀπόστολος

ἀπόστολος, τὴν διακονίαν μου δοξάζω, εἴ πως παραζηλώσω μου τὴν σάρκα, καὶ σώσω τινὰς ἐξ αὐτῶν». Πάλιν ὑποψίας πονηρᾶς ἑαυτὸν ἀπαλλάξαι ἐσπούδακε. Καὶ δοκεῖ μὲν ἐπιπλήττειν τοῖς ἐξ ἐθνῶν καὶ ταπεινοῦν αὐτῶν τὰ φρονήματα, ἡρέμα δὲ παρακνίζει 5 τὸν Ἰουδαῖον. Καὶ περιέρχεται μὲν ζητῶν περιστεῖλαι καὶ παραμυθῆσασθαι τὴν τοσαύτην αὐτῶν ἀπώλειαν, οὐδὲ δὲ εὐρίσκει διὰ τὴν τῶν πραγμάτων φύσιν. Καὶ γὰρ ἐξ ὧν εἶρηκε, μείζονος ἦσαν κατηγορίας ἄξιοι, ὅταν τὰ αὐτοῖς εὐτρεπισμένα ἕτεροι σφόδρα αὐτῶν ἀποδέοντες εἰληφότες ὦσι. Διὰ δὴ τοῦτο ἀπὸ τῶν Ἰουδαίων ἐπὶ 10 τοὺς ἐξ ἐθνῶν μεταβαίνει, καὶ μέσον παρεντίθησι τὸν περὶ τούτων λόγον, ἐνδείξασθαι βουλόμενος, ὅτι πάντα ταῦτα λέγει, ἵνα αὐτοὺς μετριάξῃν παιδεύσῃ. Ἐπαινῶ γὰρ ὑμᾶς, φησί, διὰ δύο ταῦτα· δι' ἓν μὲν, ὅτι ἀνάγκην ἔχω τὴν διακονίαν ὑμῶν ἐγκεχειρισμένος· δι' ἕτερον δέ, ἵνα δι' ὑμῶν ἑτέρους σώσω. Καὶ οὐ λέγει, τοὺς ἀδελφούς 15 μου, τοὺς συγγενεῖς μου, ἀλλά, «τὴν σάρκα».

Εἶτα τὴν φιλονεικίαν αὐτῶν ἐνδεικνύμενος, οὐ λέγει, εἴ πως πείσω, ἀλλά, «παραζηλώσω καὶ σώσω», καὶ οὐδὲ ἐνταῦθα ἅπαντας, ἀλλά, «τινὰς ἐξ αὐτῶν»· οὕτως ἦσαν σκληροί. Καὶ ἐν αὐτῇ τῇ ἐπιτιμῇσει δὲ λαμπρὰ δείκνυσι πάλιν τὰ τῶν ἐθνῶν· εἶγε καὶ αἴτιοι 20 γίνονται σωτηρίας αὐτοῖς, καὶ οὐ διὰ τῶν αὐτῶν· ἐκεῖνοι μὲν γὰρ τούτοις ἐξ ἀπιστίας, οὗτοι δὲ ἐκείνοις ἀπὸ πίστεως πρόξενοι γίνονται τῶν ἀγαθῶν. Ὅθεν δοκεῖ καὶ ἰσάζειν καὶ πλεονεκτεῖν τὰ τῶν ἐθνῶν. Τί γὰρ ἂν εἶποις, ὦ Ἰουδαῖε; εἰ μὴ ἐξεβλήθημεν ἡμεῖς, οὐκ ἂν ἐκλήθητε εὐθέως ὑμεῖς; Τὸ αὐτὸ λέγει καὶ ὁ ἐξ ἐθνῶν· εἰ μὴ 25 ἐσώθην ἐγώ, οὐκ ἂν ἐζήλωσας σύ. Εἰ δὲ καὶ ὧ πλεονεκτοῦμεν βούλει μαθεῖν, ἐγὼ μὲν ἐκ τοῦ πιστεῦσαι, σὲ σώζω, σὺ δὲ προσκεκρουκῶς, πάροδον ἡμῖν δέδωκας σοῦ προτέραν.

5. Εἶτα πάλιν αἰσθόμενος ὅτι καθήψατο αὐτῶν, τὸ πρότερον ἀναλαμβάνει, καὶ φησιν· «εἰ γὰρ ἡ ἀποβολὴ αὐτῶν καταλλαγὴ κό- 30 σμου, τίς ἢ πρόσληψις, εἰ μὴ ζωὴ ἐκ νεκρῶν;». Ἀλλὰ καὶ τοῦτο

τῶν ἐθνῶν, τιμῶ τήν ὑπηρεσία μου, μήπως κεντήσω τή ζήλεια τῶν ὁμοεθνῶν μου καί σώσω μερικούς ἀπ' αὐτούς». Πάλι προσπάθησε ν' ἀπαλλάξει τόν ἑαυτό του ἀπό πονηρή ὑποψία. Καί φαίνεται βέβαια ὅτι ἐπιτιμᾷ τούς Χριστιανούς πού προέρχονται ἀπό τούς ἐθνικούς καί ταπεινώνει τά φρονήματά τους, ἀλλά σιγά-σιγά ἐρεθίζει τόν Ἰουδαῖο. Καί προσπαθεῖ νά βρεῖ ὥστε νά περιορίσει καί νά μειώσει τήν τόσο μεγάλη τους καταστροφή, τίποτε ὅμως δέ βρίσκει ἐξ αἰτίας τῆς φύσεως τῶν πραγμάτων. Γιατί καί ἀπ' αὐτά πού εἶπε, ἄξιζαν μεγαλύτερη κατηγορία, ἀφοῦ, ἐκεῖνα πού ἐτοιμάστηκαν γι' αὐτούς, τά ἔλαβαν ἄλλοι, ἄν καί ἦταν πάρα πολύ κατώτεροι ἀπ' αὐτούς. Γι' αὐτό λοιπόν ἀπό τούς Ἰουδαίους πηγαίνει στούς Χριστιανούς πού προέρχονται ἀπό τούς ἐθνικούς, καί παρεμβάλλει τό λόγο γι' αὐτούς, ἐπειδή θέλει ν' ἀποδείξει, ὅτι ὅλα αὐτά τά λέγει, γιά νά τούς διδάξει νά εἶναι μετριόφρονες. Γιατί, λέγει, σᾶς ἐπαινῶ γι' αὐτά τά δύο· τό πρῶτο, γιατί πρέπει, ἀφοῦ ἔχω ἀναλάβει τή διακονία σας, καί τό δεύτερο, γιά νά σώσω μέ σᾶς ἄλλους. Καί δέ λέγει, 'τούς ἀδελφούς μου, τούς συγγενεῖς μου', ἀλλά «τή σάρκα».

Ἐπειτα, γιά νά δείξει τή φιλονεικία τους, δέ λέγει, 'μήπως πείσω', ἀλλά «κεντήσω τή ζήλεια καί σώσω», καί οὔτε ἐδῶ ὅλους, ἀλλά «μερικούς ἀπ' αὐτούς». Τόσο σκληροί ἦταν. Καί μ' αὐτή τήν ἐπιτίμηση ὅμως δείχνει πάλι λαμπρά τά πράγματα τῶν ἐθνικῶν, ἐφόσον δηλαδή γίνονται καί αἴτιοι τῆς σωτηρίας αὐτῶν, ἀλλ' ὄχι γιά τόν ἴδιο λόγο. Ἐκεῖνοι δηλαδή γίνονται πρόξενοι ἀγαθῶν γι' αὐτούς ἀπό τήν ἀπιστία τους, ἐνῶ αὐτοί γιά ἐκείνους ἀπό τήν πίστη τους. Ἐπομένως φαίνονται οἱ ἐθνικοί πώς εἶναι καί ισάξιοι καί ἀνώτεροι. Τί λοιπόν θά μπορούσες νά πεῖς, Ἰουδαῖε; Ἄν δέν ἀπορριπτόμασταν ἐμεῖς, δέ θά εἶχατε κληθεῖ ἐσεῖς; Τό ἴδιο λέγει καί ὁ ἐξ ἐθνικῶν Χριστιανός· ἄν δέ σωζόμουν ἐγώ, δέ θά ζήλευες ἐσύ. Ἐάν ὅμως θέλεις νά μάθεις καί αὐτό γιά τό ὅποιο εἴμαστε ἀνώτεροι, ἐγώ ἐπειδή πίστεψα, σέ σώζω, ἐνῶ σύ, ἐπειδή πολέμησες τήν πίστη, μᾶς παραχώρησες τό πέρασμα πρὶν ἀπό σένα.

5. Ἐπειτα πάλι, ἐπειδή ἀντιλήφθηκε ὅτι τούς πρόσβαλε, ἐπαναλαμβάνει τό προηγούμενο, καί λέγει· «Γιατί, ἄν ἡ ἀπόρριψή τους ἔφερε τή συμφιλίωση τοῦ κόσμου, τί ἄλλο θά εἶναι ἡ ἀποδοχή τους

αὐτοὺς καταδικάζει πάλιν, εἶγε ἄλλοι μὲν ἐκ τῶν ἀμαρτημάτων αὐ-
 τῶν ἐκέρδανον, οὗτοι δὲ οὐδὲ ἐκ τῶν κατορθωμάτων ἐτέρων
 ὠφελήθησαν. Εἰ δὲ τὸ ἐξ ἀνάγκης συμβάν, τοῦτο ἐκείνων εἶναι
 φησι, μὴ θαυμάσης· ἵνα γὰρ καὶ τούτους, ὃ πολλάκις εἶπον, κατα-
 5 στείλῃ, κάκείνους προτρέψῃ, οὕτω σχηματίζει τὸν λόγον. Ὅπερ
 γὰρ ἔφθην εἰπὼν, εἰ καὶ μυριάκις ἀπεβλήθησαν Ἰουδαῖοι, πίστιν δὲ
 μὴ ἐπεδείξαντο τὰ ἔθνη, οὐκ ἂν ἐσώθησάν ποτε. Ἀλλὰ τῷ ἡσθενη-
 κότι παρίσταται μέρει, καὶ βοηθεῖ τῷ πεπονηκότι. Ὅρα δὲ καὶ ἐν
 οἷς χαρίζεται, διὰ ρημάτων αὐτοὺς παραμυθούμενον μόνον. «Εἰ
 10 γὰρ ἡ ἀποβολὴ αὐτῶν», φησί, «καταλλαγὴ κόσμου». Καὶ τί τοῦτο
 πρὸς Ἰουδαίους; «Τίς ἢ πρόσληψις, εἰ μὴ ζωὴ ἐκ νεκρῶν;». Ἀλλ'
 οὐδὲ τοῦτό τι πρὸς ἐκείνους, εἰ μὴ προσελήφθησαν.

Ὁ δὲ λέγει, τοιοῦτόν ἐστιν· εἰ ὀργιζόμενος αὐτοῖς, τοσαῦτα
 ἐχαρίσατο ἐτέροις, ὅταν αὐτοῖς καταλλαγῇ, τί οὐ χαριεῖται; Ἀλλ'
 15 ὥσπερ ἡ ἀνάστασις τῶν νεκρῶν οὐ διὰ τὴν πρόσληψιν αὐτῶν, οὐ-
 τως οὐδὲ ἡ σωτηρία νῦν ἡ ἡμετέρα δι' αὐτούς· ἀλλ' ἐξεβλήθησαν
 μὲν ἐκ τῆς ἀνοίας αὐτῶν, ἐσώθημεν δὲ ἀπὸ τῆς πίστεως ἡμεῖς, καὶ
 τῆς ἄνωθεν χάριτος. Τούτων δὲ οὐδὲν ἐκείνους ὠφελῆσαι δυνήσε-
 ται, εἰ μὴ τὴν προσήκουσαν ἐπιδείξαιντο πίστιν. Πλὴν ἀλλὰ τὰ
 20 αὐτῷ συνήθη ποιῶν, προάγει τὸν λόγον εἰς ἕτερον ἐγκώμιον, οὐκ
 ὄν ἐγκώμιον, ἀλλὰ δοκοῦν εἶναι μόνον, τοὺς ἀρίστους τῶν ἰατρῶν
 μιμούμενος, οἳ τοσαῦτα παραμυθοῦνται τοὺς κάμνοντας, ὅσα ἢ τῆς
 ἀρρωστίας ἐνδίδωσι φύσις. Τί γὰρ φησιν; «Εἰ δὲ ἡ ἀπαρχὴ ἀγία,
 καὶ τὸ φύραμα· καὶ εἰ ἡ ρίζα ἀγία, καὶ οἱ κλάδοι»· ἀπαρχὴν ἐνταῦ-
 25 θα καὶ ρίζαν καλῶν τοὺς περὶ τὸν Ἀβραὰμ καὶ Ἰσαὰκ καὶ Ἰακώβ,
 τοὺς προφήτας, τοὺς πατριάρχας, τοὺς ἐπὶ τῆς παλαιᾶς εὐδοκιμη-
 κότας ἅπαντας· κλάδους δὲ τοὺς ἐξ αὐτῶν πιστεύσαντας.

Εἶτα ἐπειδὴ ἀντέπιπτεν αὐτῷ τὸ πολλοὺς ἠπιστηκέναι, ὄρα
 πῶς πάλιν αὐτὸ ὑποτέμνεται, καὶ φησιν· «εἰ δὲ τινες τῶν κλάδων
 30 ἐξεκλάσθησαν». Καὶ μὴν ἄνω ἔλεγες, ὅτι οἱ πλείους ἀπώλοντο, καὶ

παρά ζωή ἐκ νεκρῶν;». Ἀλλά καί αὐτό τούς καταδικάζει πάλι, ἐφόσον ἄλλοι κέρδισαν ἀπό τά ἁμαρτήματά τους, ἐνῶ αὐτοί δέν ὠφελήθηκαν οὔτε ἀπό τά κατορθώματα ἄλλων. Ἐάν ὁμως ἐκεῖνο πού συνέβηκε ἀπό ἀνάγκη αὐτό λέγει ὅτι ἀνήκει σ' ἐκείνους, μὴν ἀπορήσεις· γιατί συνθέτει τό λόγο ἔτσι, ὥστε, πράγμα πού εἶπα πολλές φορές, καί αὐτούς νά συγκρατήσῃ καί ἐκείνους νά προτρέψῃ. Γιατί, ὅπως προανέφερα, καί ἂν ἀκόμη ἄπειρες φορές ἀπορρίπτονταν οἱ Ἰουδαῖοι, δέν ἔδειχναν ὁμως πίστη οἱ ἐθνικοί, δέ θά σώζονταν ποτέ. Ἀλλά δείχνει συμπαράσταση πρὸς τό ἀδύνατο μέρος καί βοηθάει αὐτό πού πονάει. Πρόσεχε ὁμως καί πῶς τούς χαρίζεται, παρηγορῶντας αὐτούς μόνο μέ λόγια. «Γιατί, ἂν ἡ ἀπόρριψή τους», λέγει, «ἔφερε τή συμφιλίωση τοῦ κόσμου». Καί τί σχέση ἔχει αὐτό πρὸς τούς Ἰουδαίους; «Τί θά εἶναι ἡ ἀποδοχή τους παρά ζωή ἐκ νεκρῶν;». Ἀλλ' οὔτε αὐτό θά ὠφελοῦσε σέ τίποτα ἐκείνους, ἂν δέ γίνονταν δεκτοί.

Αὐτό πού λέγει σημαίνει τό ἐξῆς· ἂν, ἐνῶ ὀργίζεται πρὸς αὐτούς, χάρισε τόσα πολλά σέ ἄλλους, ὅταν συμφιλιωθεῖ μ' αὐτούς, τί δέ θά χαρίσει; Ἀλλ' ὅπως ἀκριβῶς ἡ ἀνάσταση τῶν νεκρῶν δέ γίνεται ἐξ αἰτίας τῆς προσλήψεως αὐτῶν, ἔτσι οὔτε ἡ σωτηρία μας τώρα γίνεται ἐξ αἰτίας τους· αὐτοί ἀπορρίφθηκαν δηλαδή ἀπό τήν ἀνοησία τους, ἐνῶ ἐμεῖς σωθήκαμε ἀπό τήν πίστη μας καί τή χάρη τοῦ Θεοῦ. Τίποτε ὁμως ἀπ' αὐτά δέ θά μπορέσει νά ὠφελήσῃ ἐκείνους, ἂν δέ δείξουν τήν πρέπουσα πίστη. Πλήν ὁμως ἐνεργῶντας κατά τό σύνηθες σ' αὐτόν, φέρνει τό λόγο σ' ἄλλο ἐγκώμιο, πού δέν εἶναι ἐγκώμιο, ἀλλά φαίνεται μόνο πῶς εἶναι, καί μιμεῖται τούς ἄριστους ἀπό τούς ἰατρούς, πού παρηγοροῦν τόσο τούς ἀρρώστους, ὅσο ἐπιτρέπει ἡ φύση τῆς ἀρρώστιας. Τί λοιπόν λέγει; «Ἐάν ὁμως εἶναι ἅγια ἡ ἀπαρχή, θά εἶναι καί τό φύραμα, καί ἐάν εἶναι ἅγια ἡ ρίζα, θά εἶναι καί τά κλαδιά», ὀνομάζοντας ἐδῶ ἀπαρχή καί ρίζα ἐκείνους πού ἦταν γύρω ἀπό τόν Ἀβραάμ, τόν Ἰσαάκ καί τόν Ἰακώβ, τούς προφῆτες, τούς πατριάρχες, ὅλους ἐκείνους πού εὐδοκίμησαν στήν Παλαιά Διαθήκη, ἐνῶ κλαδιά τούς ἀπογόνους τους πού πίστεψαν.

Στή συνέχεια, ἐπειδή ἦταν ἀντίθετο σ' αὐτό τό ὅτι δέν εἶχαν πιστέψῃ πολλοί, πρόσεχε πῶς πάλι τό περιορίζει αὐτό, καί λέγει· «ἀλλά, ἂν μερικά ἀπό τά κλαδιά ἀποκόπηκαν». Καί ὁμως παραπᾶ-

ὀλίγοι διεσώθησαν, πῶς οὖν ἐνταῦθα ἐπὶ τῶν ἀπολλυμένων τό, «τινές», τέθεικας, ὅπερ ὀλιγότητός ἐστιν ἐμφαντικόν; Οὐκ ἑμαυτῶ, φησί, περιπίπτων, ἀλλὰ θεραπεῦσαι σπεύδων καὶ ἀνακτήσασθαι τοὺς πεπονηκότας. Εἶδες πῶς διὰ παντὸς τοῦ χωρίου τοῦτο δει-
 5 κνυται κατασκευάζων, τὸ βούλεσθαι παραμυθήσασθαι αὐτούς; κἄν ἀνέλης αὐτό, πολλὰ ἔψεται τὰ ἐναντιώματα. Σὺ δέ μοι σκόπει αὐ- τοῦ τὴν σοφίαν, πῶς δοκῶν ὑπὲρ αὐτῶν λέγειν, καὶ παραμυθίας αὐτοῖς ἐπινοεῖν, καὶ πλήττει λανθανόντως, καὶ πάσης ἀπολογίας δείκνυσιν ἐστερημένους, ἀπὸ τῆς ρίζης, ἀπὸ τῆς ἀπαρχῆς. Ἐννόη-
 10 σον γὰρ πονηρίαν τῶν κλάδων, ὅταν μὴδὲ ρίζαν ἔχοντες γλυκεῖαν, μιμῶνται αὐτήν· καὶ τὴν κακίαν τοῦ φυράματος, ὅταν μὴδὲ ἀπὸ τῆς ἀπαρχῆς μεταβάληται.

«Εἰ δέ τινες τῶν κλάδων ἐξεκλάσθησαν». Καὶ μὴν τὸ πλεόν ἐξεκλάσθη· ἀλλ', ὅπερ ἔφην, βούλεται αὐτοὺς παραμυθεῖσθαι. Διὰ
 15 τοῦτο οὐδὲ παρ' ἑαυτοῦ, ἀλλὰ παρ' ἐκείνων εἰσάγει τὸν λόγον, καὶ ἐν τούτῳ λανθανόντως αὐτῶν καθικνούμενος, καὶ δεικνὺς τῆς τοῦ Ἄβραάμ συγγενείας ἐκπεπτωκότας. Τοῦτο γὰρ ἦν, ὃ ἔσπευδεν εἰ- πεῖν, ὅτι οὐδὲν κοινὸν πρὸς ἐκείνους ἔχουσιν. Εἰ γὰρ ἁγία ἡ ρίζα, οὗτοι δὲ οὐχ ἅγιοι, ἄρα πόρρω τῆς ρίζης οὗτοι. Εἶτα δοκῶν παρα-
 20 μυθεῖσθαι τὸν Ἰουδαῖον, πάλιν πλήττει διὰ τῆς κατηγορίας τοὺς ἐξ ἔθνῶν. Εἰπὼν γάρ, «εἰ δέ τινες τῶν κλάδων ἐξεκλάσθησαν», ἐπή- γαγε· «σὺ δὲ ἀγριέλαιος ὢν, ἐνεκεντρίσθης». Ὅσω γὰρ ἂν εὐτελής ἦ ὁ ἐξ ἔθνῶν, τοσοῦτω μᾶλλον ὁ Ἰουδαῖος ἀλγεῖ, τοῖς αὐτοῦ τοῦτον ἐντρυφῶντα ὀρῶν. Κάκείνω δὲ οὐ τοσαύτη ἀπὸ τῆς εὐτελείας ἡ αἰ-
 25 σχύνη, ὅση ἀπὸ τῆς μεταβολῆς ἡ τιμή. Καὶ σκόπει σοφίαν. Οὐκ εἶ- πεν, ἐνεφυτεύθης, ἀλλ', «ἐνεκεντρίσθης», ἐν τούτῳ πάλιν δάκνων τὸν Ἰουδαῖον, καὶ δεικνὺς ἐν τῷ δένδρῳ τῷ αὐτοῦ τὸν ἐξ ἔθνῶν ἐστηκότα, καὶ τοῦτον κείμενον χαμαί. Διόπερ οὐδὲ μέχρι τούτου ἔστη, οὐδὲ εἰπὼν, «ἐνεκεντρίσθης», ἀπηλλάγη, καίτοι τὸ πᾶν ἐδή-

νω ἔλεγες, ὅτι οἱ περισσότεροι χάθηκαν καί λίγοι σώθηκαν· πῶς λοιπόν ἐδῶ ἀνέφερές γιά ἐκείνους πού χάνονται τό «μερικά», πράγμα πού δηλώνει μικρό ἀριθμό; Ὁχι συγκρουόμενος μέ τόν ἑαυτό μου, λέγει, ἀλλά τό λέγω προσπαθῶντας νά θεραπεύσω καί νά δυναμώσω τούς ἀρρώστους. Εἶδες πῶς μέ ὄλο τό χωρίο φαίνεται ὅτι ἐπιδιώκει αὐτό, τό ὅτι δηλαδή θέλει νά παρηγορήσει αὐτούς; καί ἂν τό ἀπορρίψεις αὐτό, θ' ἀκολουθήσουν πολλές ἀντιφάσεις. Σὺ ὅμως, παρακαλῶ, πρόσεχε τή σοφία του, πῶς, ἐνῶ φαίνεται ὅτι τούς ἐπαινεῖ καί ἐπινοεῖ παρηγορία γι' αὐτούς, καί τούς πλήττει μέ τρόπο μή ἀντιληπτό, καί δείχνει ὅτι ἔχουν στερηθεῖ κάθε ἀπολογία, ἀπό τή ρίζα, ἀπό τήν ἀπαρχή. Σκέψου δηλαδή τήν πονηρία τῶν κλάδων, ὅταν, χωρίς νά ἔχουν γλυκιά ρίζα, μιμοῦνται αὐτήν, καθῶς καί τήν κακία τοῦ φυράματος, ὅταν δέν ἀλλάζει οὔτε ἀπό τήν ἀπαρχή.

«Ἄλλ' ἂν μερικά ἀπό τά κλαδιά ἀποκόπηκαν». Καί ὅμως τό περισσότερο μέρος ἀποκόπηκε· ἀλλά, πράγμα πού εἶπα, θέλει νά τούς παρηγορήσει. Γι' αὐτό δέν παρουσιάζει τό λόγο ἀπό τόν ἑαυτό του, ἀλλ' ἀπό ἐκείνους, ὥστε ἔτσι καί νά πλησιάσει αὐτούς κατά τρόπο μή ἀντιληπτό καί νά δείξει ὅτι ἔχουν χάσει τή συγγένεια τοῦ Ἀβραάμ. Γιατί αὐτό εἶναι ἐκεῖνο πού ἔσπευδε νά πεῖ, ὅτι δέν ἔχουν κανένα κοινό μ' ἐκείνους. Γιατί, ἂν ἡ ρίζα εἶναι ἅγια, αὐτοί ὅμως δέν εἶναι ἅγιοι, ἄρα αὐτοί εἶναι μακριά ἀπό τή ρίζα. Στή συνέχεια, ἐνῶ φαίνεται ὅτι παρηγορεῖ τόν Ἰουδαῖο, πάλι πλήττει μέ τήν κατηγορία τούς προερχόμενους ἀπό τούς ἐθνικούς. Γιατί, ἀφοῦ εἶπε, «ἀλλ' ἂν μερικά ἀπό τά κλαδιά ἀποκόπηκαν», πρόσθεσε· «σύ ὅμως, ἐνῶ ἦσουν ἀγριελιά, μπολιάσθηκες». Γιατί ὅσο πῖο ἀσήμαντος εἶναι ὁ προερχόμενος ἀπό τούς ἐθνικούς, τόσο περισσότερο λυπᾶται ὁ Ἰουδαῖος, βλέποντας ἐκεῖνον ν' ἀπολαμβάνει τά δικά του. Καί σ' ἐκεῖνον ὅμως δέν εἶναι τόσο μεγάλη ἡ ντροπή ἀπό τήν εὐτέλειά του, ὅσο ἡ τιμή ἀπό τή μεταβολή του. Καί πρόσεχε σοφία. Δέν εἶπε, 'φυτεύθηκες', ἀλλά, «μπολιάσθηκες», πληγῶνοντας πάλι μ' αὐτό τόν Ἰουδαῖο, καί δείχνοντας ὅτι ὁ προερχόμενος ἀπό τούς ἐθνικούς βρίσκεται ἐπάνω στό δικό του δένδρο, ἐνῶ αὐτός βρίσκεται καταγῆς. Γι' αὐτό ἀκριβῶς δέ στάθηκε οὔτε μέχρι τό σημεῖο αὐτό, οὔτε, ἀφοῦ εἶπε, «μπολιάσθηκες», σταμάτησε, παρ' ὄλο πού ὄλα τά δήλωσε μ'

λωσε τούτω· ἀλλ' ὁμως ἐνδιατρίβει τῇ εὐημερίᾳ τούτου, καὶ εὐρύ-
νει τὴν εὐδοκίμησιν, λέγων· «καὶ συγκοινωνὸς τῆς ρίζης καὶ τῆς
πιότητος τῆς ἐλαίας ἐγένου». Καὶ δοκεῖ μὲν αὐτὸν ἐν τάξει προ-
σθήκης τεθεικέναι· δείκνυσι δὲ οὐδὲν αὐτὸν ταύτῃ παραβλαπτόμε-
5 νον, ἀλλὰ τὸ πᾶν ἔχοντα, ὅσο εἶχεν ὁ κλάδος ὁ ἐκ τῆς ρίζης ἀνα-
βάς.

Ἴνα γὰρ μὴ ἀκούσας, «σὺ δὲ ἐνεκεντρίσθης», ἡλαττώσθαι
αὐτὸν νομίσης, πρὸς τὸν ἔμφυτον κλάδον συγκρίνων, ὄρα πῶς αὐ-
τὸν ἐξισοῖ λέγων· «συγκοινωνὸς τῆς ρίζης καὶ τῆς πιότητος τῆς
10 ἐλαίας ἐγένου»· τουτέστιν, εἰς τὴν αὐτὴν κατέστης εὐγένειαν, εἰς
τὴν αὐτὴν φύσιν. Εἶτα ἐπιπλήξας, καὶ εἰπὼν, «μὴ κατακαυχῶ τῶν
κλάδων», δοκεῖ μὲν παραμυθεῖσθαι τὸν Ἰουδαῖον, δείκνυσι δὲ αὐ-
τοῦ τὸ εὐτελὲς καὶ τὴν πολλὴν ἀτιμίαν. Διὰ τοῦτο οὐδὲ εἶπε, μὴ
καυχῶ, ἀλλὰ, «μὴ κατακαυχῶ», μὴ κατ' ἐκείνων καυχῶ, ὥστε
15 αὐτοὺς ἀπορρηῆξαι· καὶ γὰρ εἰς τὰ ἐκείνων ἔστηκας, τῶν ἐκείνων
ἀπολαύεις. Ὁρᾷς πῶς δοκεῖ μὲν ἐπιπλήττειν τούτοις, δάκνει δὲ
ἐκείνους; «Εἰ δὲ κατακαυχᾶσαι», φησὶν, «οὐ σὺ τὴν ρίζαν βαστά-
ζεις, ἀλλ' ἡ ρίζα σέ». Τί οὖν πρὸς τοὺς κλάδους τοῦτο τοὺς ἐκκο-
πέντας; Οὐδέν. Ὅπερ γὰρ ἔφθην εἰπὼν, σκιάν τινα παραμυθίας
20 ἀσθενῆ δοκῶν ἐπινοεῖν, καὶ ἐν αὐτῷ τῷ πρὸς τὸν ἐξ ἔθνῶν ἀπο-
τείνεσθαι, καιρίαν αὐτοῖς δίδωσι πληγὴν. Εἰπὼν γὰρ, «μὴ κατα-
καυχῶ», καὶ ὅτι «εἰ καυχᾶσαι, οὐ σὺ τὴν ρίζαν βαστάζεις», ἔδειξε
τῷ Ἰουδαίῳ, ὅτι καυχήσεως ἄξια τὰ γεγενημένα, εἰ καὶ μὴ κατα-
καυχᾶσθαι δεῖ· καὶ διεγείρων αὐτὸν καὶ παροξύνων εἰς πίστιν, καὶ
25 ἐν τάξει συνηγόρου βάλλων, καὶ δεικνὺς αὐτῷ τὴν ζημίαν, ἣν ὑπέ-
μεινε, καὶ ὅτι τὰ ἐκείνων κατέχουσιν ἕτεροι.

6. «Ἐρεῖς οὖν», φησὶν, «ἐξεκλάσθησαν κλάδοι, ἵνα ἐγὼ ἐγκεν-
τρισθῶ». Πάλιν ἐν τάξει ἀντιθέσεως τὸ ἐναντίον τῷ προτέρῳ κα-
τασκευάζει, δεικνὺς ὅτι καὶ τὰ μικρῶ πρόσθεν εἰρημένα οὐχὶ προη-
30 γουμένως ἔλεγεν, ἀλλ' ἐφελκόμενος αὐτούς. Οὐκέτι γὰρ τῷ αὐτῶν
παραπτώματι ἢ σωτηρίᾳ τοῖς ἔθνεσιν, οὐδὲ τὸ παράπτωμα αὐτῶν
πλοῦτος κόσμος, οὐδὲ διὰ τοῦτο ἐσώθημεν ἐπειδὴ ἔπεσον, ἀλλὰ

αυτό, ἀλλ' ὁμως ἐπιμένει στήν εὐτυχία αὐτοῦ καί αὐξάνει τήν προκοπή του, λέγοντας· «καί ἔγινες μέτοχος τῆς ρίζας καί τοῦ λιπαροῦ χυμοῦ τῆς ἐλιᾶς». Καί φαίνεται βέβαια ὅτι τόν τοποθέτησε σάν προσθήκη, δείχνει ὁμως ὅτι μ' αὐτό δέν βλάπτεται καθόλου, ἀλλ' ὅτι ἔχει ὅλα, ὅσα εἶχε τό κλαδί πού βλάστησε ἀπό τή ρίζα.

Γιά νά μή νομίσεις λοιπόν, ἀκούοντας, «σύ ὁμως μπολιάστηκες», ὅτι μειώνεται αὐτός, συγκρίνοντάς τον μέ τό ἔμφυτο κλαδί, πρόσεχε πῶς τόν ἐξισώνει λέγοντας· «ἔγινες κοινωνός τῆς ρίζας καί τοῦ λιπαροῦ χυμοῦ τῆς ἐλιᾶς», δηλαδή, ἔφθασες στήν ἴδια εὐγενική καταγωγή, στήν ἴδια φύση. Στή συνέχεια ἐπιτιμώντας τον καί λέγοντας, «μή καυχίεσαι ἀπέναντι στά κλαδιά», φαίνεται βέβαια ὅτι παρηγορεῖ τόν Ἰουδαῖο, δείχνει ὁμως τήν ἀσήμαντη ἀξία του καί τή μεγάλη του καταισχύνη. Γι' αὐτό δέν εἶπε, 'μή καυχίεσαι', ἀλλά, «μή κατακαυχίεσαι»· μή καυχίεσαι ἀπέναντι σ' ἐκείνους, γιά νά μή σέ ἀπορρίψουν· καθόσον βρίσκεσαι ἐπάνω στά δικά τους καί ἀπολαμβάνεις τά δικά τους. Βλέπεις πῶς φαίνεται βέβαια ὅτι ἐπιτιμᾷ αὐτούς, ἀλλά πληγώνει ἐκείνους; «Ἐάν ὁμως κατακαυχίεσαι», λέγει, «μάθε ὅτι δέ βαστάζεις ἐσύ τή ρίζα, ἀλλά ἡ ρίζα βαστάζει ἐσένα». Ποιά λοιπόν σχέση ἔχει αὐτό πρός τά κλαδιά πού ἀποκόπηκαν; Καμιά. Γιατί, ὅπως προανέφερα, φαίνεται ὅτι ἐπινοεῖ κάποια ἀδύνατη σκιά παρηγοριᾶς καί, ἀπευθυνόμενος πρός ἐκεῖνον πού προέρχεται ἀπό τούς ἐθνικούς, δίνει σ' αὐτούς καίριο κτύπημα. Γιατί, ἀφοῦ εἶπε, «μή κατακαυχίεσαι», καί ὅτι «ἄν καυχίεσαι, μάθε ὅτι δέ βαστάζεις ἐσύ τή ρίζα», ἔδειξε στόν Ἰουδαῖο, ὅτι αὐτά πού ἔγιναν εἶναι ἀξία γιά καύχηση, ἄν καί δέν πρέπει νά καυχιένται, καί παράλληλα παρακινεῖ καί παροτρύνει αὐτόν πρός τήν πίστη, βάζοντάς τον στή θέση τοῦ συνηγόρου, ἀλλά καί δείχνοντας σ' αὐτόν τή ζημία πού δέχθηκε, καί ὅτι τά δικά τους τά κατέχουν ἄλλοι.

6. «Θά πεῖς λοιπόν», λέγει, «κόπηκαν τά κλαδιά, γιά νά ἐμβολιασθῶ ἐγώ». Πάλι μέ μορφή ἀντιθέσεως ἀποδεικνύει τό ἀντίθετο στό προηγούμενο, γιά νά δείξει ὅτι καί ὅσα λέχθηκαν λίγο πιό μπροστά δέν τά ἔλεγε χωρίς σκοπό, ἀλλά γιά νά τούς τραβήξει πρός τό μέρος του. Οὔτε λοιπόν μέ τό παράπτωμα αὐτῶν ἦρθε ἡ σωτηρία στους ἐθνικούς, οὔτε τό παράπτωμά τους ἔφερε τόν πλοῦτο τοῦ κόσμου,

τούναντίον. Καὶ δείκνυσι προηγουμένην καὶ τὴν εἰς τὰ ἔθνη πρό-
νοϊαν, εἰ καὶ δοκεῖ ἑτέρως σχηματίζειν τὰ εἰρημένα· καὶ ὅλον τὸ
χωρίον δι' ἀντιθέσεως ὑφαίνει, ἑαυτὸν ἀπαλλάττων τῆς κατὰ τὴν
ἀπέχθειαν ὑπονοίας, καὶ εὐπαράδεκτον ποιῶν τὸν λόγον. «Κα-
5 λῶς». Ἐπήνεσε τὸ εἰρημένον· εἶτα καὶ φοβεῖ πάλιν λέγων· «τῆ
ἀπιστία ἐξεκλάσθησαν, σὺ δὲ τῆ πίστει ἐνεκεντρίσθης». Ἴδου πάλιν
ἕτερον ἐγκώμιον, καὶ ἐκείνων κατηγορία. Ἀλλὰ πάλιν αὐτῶν
καταστέλλει τὸ φύσημα, ἐπάγων καὶ λέγων· «μὴ ὑψηλοφρόνει,
ἀλλὰ φοβοῦ». Οὐ γὰρ φύσεως τὸ πρᾶγμα ἐστίν, ἀλλὰ πίστεως καὶ
10 ἀπιστίας. Καὶ δοκεῖ μὲν πάλιν ἐπιστομίζειν τὸν ἐξ ἔθνῶν, διδάσκει
δὲ τὸν Ἰουδαῖον, ὅτι οὐ δεῖ τῆ τῆς φύσεως συγγενεῖα προσέχειν. Διὸ
καὶ ἐπάγει, «μὴ ὑψηλοφρόνει»· καὶ οὐκ εἶπε, ταπεινοῦ, ἀλλὰ, «φο-
βοῦ»· ἢ γὰρ ἀπόνοια καταφρόνησιν ἐμποιεῖ καὶ ραθυμίαν.

Εἶτα μέλλων ἐκτραγωδεῖν αὐτῶν τὴν συμφορὰν, ὥστε ἀνε-
15 παχθέστερον ποιῆσαι τὸν λόγον, ἐν τάξει τῆς πρὸς ἐκεῖνον ἐπιτιμή-
σεως αὐτὸ τίθησιν οὕτω λέγων· «εἰ γὰρ ὁ Θεὸς τῶν κατὰ φύσιν
κλάδων οὐκ ἐφείσατο», καὶ οὐκ εἶπεν, οὐδὲ σοῦ φείσεται, ἀλλὰ,
«μὴ πως οὐδὲ σοῦ φείσεται»· ὑποτεμνόμενος τοῦ λόγου τὸ φορτι-
κόν, καὶ ποιῶν ἐναγώνιον εἶναι τὸν πιστόν, κάκεινους ἐφελκόμε-
20 νος, καὶ τούτους καταστέλλων. «Ἴδε οὖν χρηστότητα καὶ ἀποτο-
μίαν Θεοῦ· ἐπὶ μὲν τοὺς πεσόντας, ἀποτομίαν, ἐπὶ δὲ σέ, χρηστότη-
τα, ἐὰν ἐπιμείνης τῆ χρηστότητι· ἐπεὶ καὶ σὺ ἐκκοπήσῃ». Οὐκ εἶ-
πεν, ἴδε οὖν κατόρθωμα σόν, ἴδε οὖν πόνους σοῦς, ἀλλὰ Θεοῦ φι-
λανθρωπίαν, δεικνὺς ὅτι τὸ πᾶν τῆς χάριτος τῆς ἄνωθεν γέγονε,
25 καὶ παρασκευάζων τρέμειν. Ἡ γὰρ ὑπόθεσις τῆς καυχήσεως, αὕτη
σε ποιεῖτω δεδοικέναι. Ἐπειδὴ γὰρ χρηστὸς περὶ σέ γέγονεν ὁ δε-
σπότης, διὰ τοῦτο φοβοῦ· οὐ γὰρ ἀκίνητά σοι μένει τὰ ἀγαθὰ, ἐὰν
ραθυμῆς· ὥσπερ οὖν οὐδὲ ἐκείνοις τὰ κακὰ, ἐὰν μεταβάλωνται.

οὔτε γι' αὐτό σωθήκαμε, ἐπειδὴ δηλαδή ἔπεςαν, ἀλλὰ τὸ ἀντίθετο ἔγινε. Καί δείχνει ὅτι ἡ πρόνοια τοῦ Θεοῦ ἐκδηλωνόταν καί ἀπὸ πρὶν στοὺς ἔθνικούς, ἂν καί φαίνεται μὲ διαφορετικὴ ἔννοια νὰ παρουσιάζει τὰ λεγόμενα, καί ὁλόκληρο τὸ χωρίο τὸ συνθέτει μὲ ἀντίθεση, ἀπαλλάσσοντας τὸν ἑαυτό του ἀπὸ τὴν ὑπόνοια τῆς ἀπέχθειας καί κάνοντας τὸ λόγο εὐκολὰ ἀποδεκτό. «Πολύ καλά». Ἐπαίνεσε τὸ λεχθέν. Ἐπειτα φοβίζει πάλι λέγοντας: «μὲ τὴν ἀπιστία τοὺς ἀποκόπηκαν ἐκεῖνοι, ἐνῶ σὺ μὲ τὴν πίστη σου ἐμβολιάσθηκες». Νὰ πάλι ἄλλος ἔπαινος καί κατηγορία ἐναντίον ἐκείνων. Ἀλλὰ πάλι συγκρατεῖ τὴν ἀλαζονεία τους, προσθέτοντας καί λέγοντας: «μὴν ὑπερηφανεύεσαι, ἀλλὰ νὰ φοβᾶσαι». Γιατί τὸ πράγμα δὲν εἶναι φυσικὸ ἀποτέλεσμα, ἀλλ' ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὴν πίστη καί τὴν ἀπιστία. Καί φαίνεται βέβαια πάλι ὅτι ἀποστομώνει τὸν προερχόμενο ἀπὸ τοὺς ἔθνικούς, ἀλλὰ διδάσκει τὸν Ἰουδαῖο, ὅτι δὲν πρέπει νὰ προσέχει στὴ συγγένεια τῆς φύσεως. Γι' αὐτό καί προσθέτει, «μὴν ὑπερηφανεύεσαι» καί δὲν εἶπε, 'δείχνε ταπείνωση', ἀλλὰ «νὰ φοβᾶσαι» γιατί ἡ ἀλαζονεία προκαλεῖ περιφρόνηση καί ἀδιαφορία.

Ἐπειτα, θέλοντας νὰ διεκτραγωδήσει τὴ συμφορὰ τους, ὥστε νὰ κάμει λιγότερο ἐνοχλητικὸ τὸ λόγο, λέγει ὑπὸ μορφὴ ἐπιτιμήσεως πρὸς ἐκεῖνον αὐτό: «γιατί, ἂν ὁ Θεός δέ λυπήθηκε τὰ φυσικὰ κλαδιά» καί δὲν εἶπε, 'οὔτε ἐσένα θά λυπηθεῖ', ἀλλὰ, «μήπως οὔτε ἐσένα λυπηθεῖ», μειώνοντας ἔτσι τὸ φορτικὸ τοῦ λόγου, καί βάζοντας τὸν πιστὸ σὲ ἀγωνία, καί ἀκόμα γιὰ νὰ προσελκύσει, καί νὰ συγκρατήσῃ αὐτούς. «Πρόσεξε λοιπὸν τὴν ἀγαθότητα καί τὴν αὐστηρότητα τοῦ Θεοῦ· σ' ἐκείνους πού ἔπεςαν δείχνει αὐστηρότητα, ἐνῶ πρὸς ἐσένα δείχνει ἀγαθότητα, ἂν παραμείνεις στὴν ἀγαθότητα, γιατί διαφορετικὰ καί σὺ θ' ἀποκοπεῖς». Δὲν εἶπε, 'βλέπε λοιπὸν τὸ κατόρθωμά σου', 'βλέπε λοιπὸν τοὺς κόπους σου', ἀλλὰ «τὴ φιλανθρωπία τοῦ Θεοῦ», δείχνοντας ὅτι τὸ πᾶν ὀφείλεται στὴ χάρη τοῦ Θεοῦ καί προετοιμάζοντάς τον νὰ τρέμει. Αὐτὴ ἀκριβῶς ἡ αἰτία τῆς καυχήσεως νὰ σὲ κάνει νὰ φοβᾶσαι. Ἐπειδὴ δηλαδή ὁ Κύριος ἔδειξε ἀγαθότητα πρὸς ἐσένα, γι' αὐτό νὰ φοβᾶσαι. Γιατί δὲν παραμένουν σταθερὰ σὲ σένα τὰ ἀγαθὰ, ἂν ἀδιαφορεῖς, ὅπως ἀκριβῶς βέβαια σ' ἐκείνους τὰ κακά, ἂν ἀλλάξουν διάθεση. Καθόσον καί σὺ,

Καὶ γὰρ σύ, φησὶν, ἐὰν μὴ ἐπιμείνης τῇ πίστει ἐκκοπήσῃ· «καὶ ἐκεῖνοι δέ, ἐὰν μὴ ἐπιμείνωσι τῇ ἀπιστίᾳ, ἐγκεντρισθήσονται».

Οὐ γὰρ ὁ Θεὸς αὐτοὺς ἐξέκοψεν, ἀλλ' αὐτοὶ ἐξεκλάσθησαν καὶ κατέπεσον. Καὶ καλῶς εἶπεν, «ἐξεκλάσθησαν»· οὐδέποτε γὰρ
 5 οὕτως αὐτοὺς ἐξέβαλε, καίτοι πολλὰ πολλάκις ἡμαρτηκότας. Εἶδες ὅσον τῆς προαιρέσεως τὸ κῦρος; πόση τῆς γνώμης ἡ ἐξουσία; Οὐδὲν γὰρ τούτων ἀκίνητον, οὔτε τὸ σὸν καλόν, οὔτε τὸ ἐκείνου κακόν. Εἶδες πῶς καὶ ἐκεῖνον ἀπογινώσκοντα ἀνέστησε, καὶ τοῦτον
 10 θαρροῦντα κατέστειλε; Μῆτε γὰρ σὺ ἀποτομίαν ἀκούων, ἀπαγορεύσης· μῆτε σὺ χρηστότητα, θαρρήσης. Διὰ τοῦτο σὲ ἀποτόμως ἐξέκοψεν, ἵνα ποθήσης ἐπανελθεῖν· διὰ τοῦτο περὶ σὲ χρηστότητα ἐπεδείξατο, ἵνα ἐπιμείνης. Καὶ οὐκ εἶπε, 'τῇ πίστει', ἀλλά, «τῇ χρηστότητι», τουτέστιν, ἐὰν ἄξια τῆς τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπίας πράττης· οὐ γὰρ πίστεως δεῖ μόνον.

15 Ὅρᾳς πῶς οὔτε ἐκείνους ἀφήκε κειῖσθαι, οὔτε τούτους μέγα φρονεῖν, ἀλλὰ καὶ παρεζήλωσε τούτους πάλιν δι' ἐκείνων, δούς τῷ Ἰουδαίῳ στῆναι εἰς τὸν τούτου τόπον, καθάπερ ἐκεῖνος προκατέλαβε τὸ τούτου χωρίον; Καὶ τὸν μὲν ἐξ ἔθνῶν ἀπὸ τῶν Ἰουδαίων φοβεῖ καὶ τῶν ἐκείνοις συμβεβηκότων, ἵνα μὴ ἐπαίρωνται κατ' αὐ-
 20 τοῦ, τὸν δὲ Ἰουδαῖον ἀπὸ τῶν τῷ Ἑλληνι παρασχεθέντων θαρρεῖν παρασκευάζει. Καὶ γὰρ καὶ σὺ ἐκκοπήσῃ, φησὶν, ἐὰν ραθυμῆς· καὶ γὰρ ὁ Ἰουδαῖος ἐξεκόπη· καὶ ἐκεῖνος ἐγκεντρισθήσεται, ἐὰν σπουδάζῃ· καὶ γὰρ καὶ σὺ ἐνεκεντρίσθης. Πάνυ δὲ συνετῶς ὄλον τὸν λόγον πρὸς τὸν ἐξ ἔθνῶν τρέπει, ὅπερ αἰεὶ ποιεῖν εἴωθεν, ἐν τῇ τῶν
 25 ἰσχυροτέρων ἐπιπλήξει τοὺς ἀσθενεῖς διορθούμενος. Τοῦτο καὶ ἐν τῷ τέλει τῆς ἐπιστολῆς ἐργάζεται, περὶ τῆς τῶν σιτίων διαλεγόμενος παρατηρήσεως.

7. Εἶτα καὶ ἐκ τῶν παρελθόντων αὐτὸ κατασκευάζει, οὐκ ἀπὸ τῶν μελλόντων μόνον· ὅπερ μᾶλλον ἔπειθε τὸν ἀκροατὴν. Καὶ
 30 μέλλων λογισμῶν ἀκολουθίαν κινεῖν ἀναντίρρητον, πρότερον ἀπὸ τῆς τοῦ Θεοῦ δυνάμεως τὴν ἀπόδειξιν τίθησιν. Εἰ γὰρ καὶ ἀπεκό-

λέγει, ἂν δέν παραμείνεις στήν πίστη, θ' ἀποκοπεῖς. «Καί ἐκεῖνοι, ἂν δέν ἐπιμείνουν στήν ἀπιστία, θά ἐμβολιασθοῦν».

Γιατί δέν ἀπέκοψε αὐτούς ὁ Θεός, ἀλλά μόνοι τους ἀποκόπηκαν καί ἔπεςαν. Καί σωστά εἶπε, «ἀποκόπηκαν»· γιατί ποτέ δέν τοὺς ἀπομάκρυνε ἔτσι, ἂν καί πολλές φορές διέπραξαν πολλές ἁμαρτίες. Εἶδες πόση εἶναι ἡ δύναμη τῆς προαιρέσεως; πόση εἶναι ἡ ἐξουσία τῆς διαθέσεως; Γιατί τίποτε ἀπ' αὐτά δέν εἶναι σταθερό, οὔτε τό δικό σου καλό, οὔτε τό δικό του κακό. Εἶδες πῶς καί ἐκεῖνον πού ἦταν ἀπελπισμένος τόν σήκωσε, καί αὐτόν πού εἶχε θάρρος τόν συγκράτησε; Οὔτε λοιπόν καί σύ, ἀκούοντας αὐστηρότητα, ν' ἀπελπισθεῖς, οὔτε καί σύ, ἀκούοντας ἀγαθότητα, νά πάρεις θάρρος. Γι' αὐτό σέ ἀπέκοψε ἀτότομα, γιά νά ποθήσεις νά ἐπανέρθεις· γι' αὐτό ἔδειξε ἀγαθότητα πρὸς σένα, γιά νά παραμείνεις σταθερός. Καί δέν εἶπε, 'στήν πίστη', ἀλλά, «στήν ἀγαθότητα», δηλαδή, ἂν πράττεις ἄξια τῆς φιλανθρωπίας τοῦ Θεοῦ· γιατί χρειάζεται ὄχι μόνο πίστη.

Βλέπεις πῶς δέν ἄφησε οὔτε ἐκείνους νά εἶναι πεσμένοι, οὔτε αὐτούς νά ὑπερηφανεύονται, ἀλλά καί κέντησε τή ζήλεια αὐτῶν πάλι μ' ἐκείνους, δίνοντας στόν Ἰουδαῖο τή δυνατότητα νά σταθεῖ στή θέση ἐκείνου, ὅπως ἀκριβῶς ἐκεῖνος πῆρε πιο μπροστά τή θέση του; Καί τόν προερχόμενο ἀπό τοὺς ἐθνικούς τόν φοβίζει ἀπό τοὺς Ἰουδαίους καί ἀπ' ὅσα ἔχουν συμβεῖ σ' ἐκείνους, γιά νά μήν ὑπερηφανεύονται ἐναντίον του, ἐνῶ τόν Ἰουδαῖο τόν προετοιμάζει νά ἔχει θάρρος ἀπ' ὅσα δόθηκαν στόν Ἕλληνα. Γιατί πραγματικά καί σύ θ' ἀποκοπεῖς, λέγει, ἐάν εἶσαι ἀδιάφορος, καθόσον καί ὁ Ἰουδαῖος ἀποκόπηκε· καί ἐκεῖνος θά ἐμβολιασθεῖ, ἂν προσπαθεῖ, καθόσον καί σύ ἐμβολιάσθηκες. Μέ πολλή σύνεση στρέφει ὄλο τό λόγο πρὸς τόν προερχόμενο ἀπό τοὺς ἐθνικούς, πράγμα πού συνηθίζει πάντοτε νά κάνει, διορθώνοντας μέ τήν ἐπιτίμηση τῶν ἰσχυροτέρων τοὺς ἀδυνάτους. Αὐτό κάνει καί στό τέλος τῆς ἐπιστολῆς, μιλώντας γιά τή διάκριση τῶν φαγητῶν.

7. Στή συνέχεια καί ἀπό τά περασμένα τό ἀποδεικνύει αὐτό καί ὄχι μόνο ἀπό τά μελλοντικά, πράγμα πού περισσότερο ἐπειθε τόν ἀκροατή. Καί θέλοντας νά ἐκθέσει μία ἀναντίρρητη σειρά σκέψεων, πρῶτα ἀναφέρει τήν ἀπόδειξη ἀπό τή δύναμη τοῦ Θεοῦ. Γιατί,

πησαν καὶ ἀπερρίφησαν, καὶ ἄλλοι τὰ αὐτῶν προκατέλαβον, μηδὲ οὕτως ἀπογνῶς· «δυνατὸς γὰρ ἐστι», φησί, «πάλιν ὁ Θεὸς ἐγκεντρίσαι αὐτούς», ὁ καὶ τὰ ὑπὲρ ἐλπίδα ποιῶν. Εἰ δὲ καὶ πραγμάτων τάξιν ζητεῖς, καὶ λογισμῶν ἀκολουθίαν, ἔχεις οἴκοθεν τὸ ὑπόδειγμα
 5 μετὰ πλείονος τῆς περιουσίας. «Εἰ γὰρ σὺ», φησὶν, «ἐκ τῆς κατὰ φύσιν ἐξεκόπης ἀγριελαιίου, καὶ παρὰ φύσιν ἐνεκεντρίσθης εἰς καλλιέλαιον, πόσω μᾶλλον οὗτοι οἱ κατὰ φύσιν ἐγκεντρισθήσονται τῇ ἰδίᾳ ἐλαίᾳ;». Εἰ γὰρ τὸ παρὰ φύσιν ἰσχυσεν ἢ πίστις, πολλῶ μᾶλλον τὸ κατὰ φύσιν. Εἰ γὰρ οὗτος τῶν κατὰ φύσιν αὐτοῦ πατέρων
 10 ἐκκοπεῖς, ἦλθε παρὰ φύσιν πρὸς Ἀβραάμ, πολλῶ μᾶλλον σὺ τὸ οἰκεῖον ἀπολαβεῖν δυνήσῃ. Τοῦ μὲν γὰρ ἐθνικοῦ τὸ κακὸν κατὰ φύσιν (ἀγριέλαιος γὰρ κατὰ φύσιν ἦν), τὸ δὲ καλόν, παρὰ φύσιν (παρὰ φύσιν γὰρ ἐνεκεντρίσθη τῷ Ἀβραάμ), σοῦ δὲ τούναντίον τὸ καλὸν κατὰ φύσιν· οὐ γὰρ ἐν ἀλλοτρίᾳ ρίζῃ, ὥσπερ ὁ ἐθνικός, ἀλλ' ἐν οἰ-
 15 κείᾳ παγήσῃ, ἐὰν βουληθῆς ἐπανελθεῖν. Τίνος οὖν ἂν εἴης ἄξιος, ὅταν τοῦ ἐθνικοῦ τὸ παρὰ φύσιν δυνηθέντος, σὺ τὸ κατὰ φύσιν μὴ ἰσχύσης, ἀλλὰ καὶ τοῦτο προδῶς;

Εἶτα, ἐπειδὴ εἶπε, «παρὰ φύσιν», καί, «ἐνεκεντρίσθης», ἵνα μὴ πλέον τι τὸν Ἰουδαῖον ἔχειν νομίζης, πάλιν αὐτὸ διορθοῦται, λέ-
 20 γων καὶ αὐτὸν ἐγκεντρίζεσθαι. «Πόσω μᾶλλον οὗτοι», φησὶν, «οἱ κατὰ φύσιν ἐγκεντρισθήσονται τῇ ἰδίᾳ ἐλαίᾳ;». Καὶ πάλιν, «δυνατὸς ὁ Θεὸς ἐγκεντρίσαι αὐτούς». Καὶ πρὸ τούτου δέ φησιν, ὅτι ἐὰν μὴ ἐπιμείνωσι τῇ ἀπιστίᾳ, ἐγκεντρισθήσονται. Παρὰ φύσιν δὲ καὶ κατὰ φύσιν ὅταν ἀκούσης αὐτοῦ συνεχῶς λέγοντος, μὴ τὴν ἀκίνη-
 25 τον ταύτην φύσιν νόμιζε λέγειν αὐτὸν, ἀλλὰ τὸ εἰκὸς καὶ τὸ ἀκόλουθον, καὶ τὸ ἀπεικὸς πάλιν τούτοις δηλοῦν τοῖς ὀνόμασιν. Οὐ γὰρ φυσικὰ τὰ καλὰ καὶ τὰ μὴ τοιαῦτα, ἀλλὰ γνώμης καὶ προαιρέσεως μόνης. Σκόπει δὲ αὐτοῦ καὶ τὸ ἀνεπαχθές. Εἰπὼν γάρ, ὅτι

ἂν καὶ ἀποκόπηκαν καὶ ἀπορρίφθηκαν, καὶ ἄλλοι πῆραν ἀπὸ πρὶν τὰ δικά τους, οὔτε ἔτσι ν' ἀπελπίζεσαι. «Γιατί ὁ Θεός», λέγει, «ἔχει τὴ δύναμη νὰ τοὺς ἐμβολιάσει πάλι», αὐτὸς πού κάνει καὶ ἐκεῖνα πού εἶναι πάνω ἀπὸ τὴν ἐλπίδα. Ἐάν ὁμως ζητᾶς τὴ σειρά τῶν πραγμάτων καὶ τὴν ἀλληλουχία τῶν σκέψεων, ἔχεις ἀπὸ τὴ φύση τὸ παράδειγμα μὲ ἀφθονία. «Γιατί, ἂν ἐσύ», λέγει, «κόπηκες ὀριστικά ἀπὸ τὴ φυσικὴ ἀγριελιά καὶ ἀντίθετα πρὸς τὴ φύση σου ἐμβολιάσθηκες σέ ἡμερὴ ἐλιά, πόσο περισσότερο αὐτοί, πού ἀπὸ τὴ φύση τους εἶναι κλαδιὰ τῆς ἐλιάς, θὰ ἐμβολιαστοῦν στὸ δικό τους δένδρο;». Γιατί ἂν ἡ πίστη νίκησε τὸ ἀντίθετο ἀπὸ τὴ φύση, πολὺ περισσότερο θὰ νικήσει τὸ σύμφωνο μὲ τὴ φύση. Ἐάν λοιπὸν αὐτὸς, ἀφοῦ ἀποκόπηκε ἀπὸ τοὺς φυσικοὺς του πατέρες, ἦρθε ἀντίθετα πρὸς τὴ φύση πρὸς τὸν Ἀβραάμ, πολὺ περισσότερο θὰ μπορέσεις ἐσύ νὰ ξαναλάβεις τὸ δικό σου. Γιατί τὸ κακὸ τοῦ ἐθνικοῦ ἦταν φυσικό, γιατί ἀπὸ τὴ φύση του ἦταν ἀγριελιά, ἐνῶ τὸ καλὸ ἦταν ἀντίθετο πρὸς τὴ φύση του, γιατί ἀντίθετα πρὸς τὴ φύση του ἐμβολιάσθηκε στὸν Ἀβραάμ· ἀντίθετα ὁμως τὸ δικό σου καλὸ εἶναι σύμφωνο μὲ τὴ φύση σου, γιατί δέ θὰ ἐμβολιασθεῖς σέ ξένη ρίζα, ὅπως ὁ ἐθνικός, ἀλλὰ σέ δική σου, ἂν θελήσεις νὰ ἐπανέλθεις. Γιατί λοιπὸν θὰ ἦσουν ἄξιος, ὅταν, ἐνῶ ὁ ἐθνικός κατόρθωσε τὸ ἀντίθετο ἀπὸ τὴ φύση, ἐσύ δὲν μπορέσεις νὰ ἐπιτύχεις τὸ σύμφωνο μὲ τὴ φύση σου, ἀλλὰ τὸ προδώσεις καὶ αὐτό;

Ἐπειτα, ἐπειδὴ εἶπε, «ἀντίθετο ἀπὸ τὴ φύση σου» καὶ «ἐμβολιάσθηκες», γιὰ νὰ μὴ νομίζεις ὅτι ὁ Ἰουδαῖος ἔχει κάτι περισσότερο, πάλι τὸ διορθώνει αὐτό, λέγοντας ὅτι καὶ αὐτὸς ἐμβολιάζεται. «Πόσο περισσότερο», λέγει, «θὰ ἐμβολιαστοῦν στὴ δική τους ἐλιά αὐτοί πού ἀπὸ τὴ φύση τους εἶναι κλαδιὰ τῆς ἐλιάς;». Καὶ πάλι, «ὁ Θεός ἔχει τὴ δύναμη νὰ τοὺς ἐμβολιάσει». Ἀλλὰ καὶ πρὶν ἀπ' αὐτό λέγει, ὅτι ἂν δὲν ἐπιμείνουν στὴν ἀπιστία, θὰ ἐμβολιαστοῦν. Ἀκούοντας ὁμως αὐτόν νὰ λέγει συνέχεια ἀντίθετα ἀπὸ τὴ φύση σου καὶ σύμφωνο μὲ τὴ φύση σου, μὴ νομίζεις ὅτι ἐννοεῖ τὴ σταθερὴ αὐτὴ φύση, ἀλλὰ μὲ τὰ ὀνόματα αὐτὰ δηλώνει τὸ φυσικό καὶ τὸ ἐπακόλουθο καθὼς καὶ τὸ μὴ φυσικό πάλι. Γιατί τὰ καλὰ καὶ τὰ κακὰ δὲν εἶναι φυσικά, ἀλλ' ἐξαρτῶνται ἀπὸ τὴ διάθεση καὶ τὴν προαίρεση

καὶ σὺ ἐκκοπήσῃ, ἐὰν μὴ ἐπιμείνῃς τῇ πίστει, καὶ οὗτοι ἐγκεντρι-
σθήσονται, ἐὰν μὴ ἐπιμείνωσι τῇ ἀπιστίᾳ, τὸ σκυθρωπότερον
ἀφείς, τὸ χρηστότερον κατασκευάζει, καὶ εἰς αὐτὸ τελευτᾷ, μεγάλας
τοῖς Ἰουδαῖοις ὑποφαίνων ἐλπίδας, εἰ βουληθεῖεν.

5 Διὸ καὶ ἐπάγει λέγων· «οὐ γὰρ θέλω ὑμᾶς ἀγνοεῖν, ἀδελφοί,
τὸ μυστήριον τοῦτο, ἵνα μὴ ᾗτε παρ' ἑαυτοῖς φρόνιμοι»· μυστήριον
ἐνταῦθα τὸ ἀγνοούμενον καὶ ἀπόρρητον λέγων, καὶ πολὺ μὲν τὸ
θαῦμα, πολὺ δὲ τὸ παράδοξον ἔχον· ὥσπερ καὶ ἀλλαχοῦ φησιν·
«ἰδοὺ μυστήριον ὑμῖν λέγω· πάντες μὲν οὐ κοιμηθησόμεθα, πάντες
10 δὲ ἀλλαγησόμεθα». Τί οὖν ἐστὶ τὸ μυστήριον; «Ὅτι πώρωσις ἀπὸ
μέρους τῷ Ἰσραὴλ γέγονεν». Ἐνταῦθα πάλιν πλήττει τὸν Ἰουδαῖον,
δοκῶν καταστέλλειν τὸν ἐξ ἔθνῶν. Ὁ δὲ λέγει, τοιοῦτόν ἐστιν,
ὅπερ καὶ ἔμπροσθεν ἔλεγεν, ὅτι οὐκ ἐξ ὀλοκλήρου ἢ ἀπιστία, ἀλλ'
ἐκ μέρους, ὥσπερ ὅταν λέγῃ· «εἰ δέ τις λελύπηκεν, οὐκ ἐμὲ λελύ-
15 πηκεν, ἀλλὰ ἀπὸ μέρους». Οὕτω δὴ καὶ ἐνταῦθα τοῦτό φησιν, ὅπερ
ἀνωτέρω ἔλεγεν· «οὐκ ἀπώσατο ὁ Θεὸς τὸν λαὸν αὐτοῦ, ὃν προέ-
γνω»· καὶ πάλιν· «τί οὖν; ἔπταισαν ἵνα πέσωσι; Μὴ γένοιτο». Τοῦ-
το δὴ καὶ ἐνταῦθα λέγει· ὅτι οὐχ ὀλόκληρον ἀνασπᾶται τὸ ἔθνος,
ἀλλὰ καὶ ἤδη πολλοὶ ἐπίστευσαν, καὶ μέλλουσι πάλιν πιστεῦειν.

20 8. Εἶτα, ἐπειδὴ μέγα ἐπηγγείλατο, φέρει μάρτυρα τὸν προφήτην
οὕτω λέγοντα. Ὅτι μὲν γὰρ πώρωσις γέγονεν, οὐ παράγει μαρτυ-
ρίαν (καὶ γὰρ δῆλον ἅπασιν ἦν), ὅτι δὲ πιστεύσουσι καὶ σωθήσονται,
τὸν Ἡσαΐαν πάλιν εἰσάγει βοῶντα καὶ λέγοντα, ὅτι «ἤξει ἐκ
Σιὼν ὁ ρυόμενος, καὶ ἀποστρέψει ἀσεβείας ἀπὸ Ἰακώβ». Εἶτα τὸ
25 παράσημον τῆς σωτηρίας τιθεῖς, ἵνα μὴ τις εἰς τοὺς ἔμπροσθεν
αὐτὸ χρόνους ἐλκύσῃ καὶ συζεύξῃ, φησί· «καὶ αὕτη αὐτοῖς ἢ παρ'
ἐμοῦ διαθήκη, ὅταν ἀφέλωμαι τὰς ἀμαρτίας αὐτῶν»· οὐχ ὅταν πε-

9. Α' Κορ. 15, 51.

10. Β' Κορ. 2, 5.

μόνο. Πρόσεχε όμως και τό μή ένοχλητικό αὐτοῦ. Γιατί, ἀφοῦ εἶπε, ὅτι και σὺ θ' ἀποκοπεῖς, ἂν δέν ἐπιμείνεις στήν πίστη, και αὐτοί θά ἐμβολιασθοῦν, ἂν δέν ἐπιμείνουν στήν ἀπιστία, παραλείποντας τό πιό δυσάρεστο, παρουσιάζει τό πιό ἀγαθό και σ' αὐτό τελειώνει, δίνοντας μεγάλες ἐλπίδες στους Ἰουδαίους, ἂν θά ἤθελαν.

Γι' αὐτό προσθέτει και λέγει· «γιατί δέ θέλω νά ἀγνοεῖτε, ἀδελφοί, τό μυστήριο αὐτό, γιά νά μή θεωρεῖτε τούς ἑαυτούς σας σοφούς», ἐννοώντας μυστήριο ἐδῶ τό ἄγνωστο και ἀπόρρητο, πού και πολύ θαυμαστό εἶναι, ἀλλά και πολύ παράξενο, ὅπως ἀκριβῶς και ἄλλοῦ λέγει· «νά, σᾶς ἀναφέρω ἓνα μυστήριο· δέ θά πεθάνουμε βέβαια ὅλοι, ὅμως θά μεταβληθοῦμε ὅλου»⁹. Ποιό λοιπόν εἶναι τό μυστήριο; «Ὅτι δηλαδή δείχθηκε ἀναισθησία ἀπό μέρος τοῦ Ἰσραηλιτικοῦ λαοῦ». Ἐδῶ πάλι πλήττει τόν Ἰουδαῖο, δίνοντας τήν ἐντύπωση ὅτι συγκρατεῖ τόν προερχόμενο ἀπό τούς ἐθνικούς. Αὐτό πού λέγει σημαίνει ἀκριβῶς ἐκεῖνο πού ἔλεγε και πιό μπροστά, ὅτι δέν ἔγινε ἡ ἀπιστία ἀπ' ὅλους, ἀλλ' ἀπό ἓνα μέρος, ὅπως ὅταν λέγει· «ἐάν ὅμως κανεῖς προξένησε λύπη, δέ λύπησε μόνο ἐμένα, ἀλλά και πρὸς ἓνα μέρος ὅλους σας»¹⁰. Ἔτσι λοιπόν και ἐδῶ τό ἴδιο λέγει, πού ἔλεγε παραπάνω· «δέν ἀπώθησε ὁ Θεός τό λαό του, πού τόν προγνώρισε»· και πάλι· «τί λοιπόν; σκόνταψαν γιά νά πέσουν και νά εἶναι ἡ πτώση τους ὀλοκληρωτική; Μακριά μιά τέτοια σκέψη». Αὐτό λοιπόν και ἐδῶ λέγει· ὅτι δηλαδή δέν ξερριζώνεται ὀλόκληρο τό ἔθνος, ἀλλά και ὅτι πολλοί πίστεψαν ἤδη, και πρόκειται πάλι νά πιστέψουν.

8. Στή συνέχεια, ἐπειδή ὑποσχέθηκε κάτι μεγάλο, φέρνει μάρτυρα τόν προφήτη πού λέγει τά ἐξῆς. Γιά τό ὅτι βέβαια δείχθηκε ἀναισθησία, δέν παρουσιάζει μαρτυρία, γιατί πραγματικά ἦταν φανερό σέ ὅλους, γιά τό ὅτι ὅμως θά πιστέψουν και θά σωθοῦν, παρουσιάζει πάλι τόν Ἡσαΐα πού φωνάζει και λέγει, ὅτι «θά ἔρθει ἀπό τή Σιών ὁ Λυτρωτής και θά ἐξαλείψει τίς ἀσέβειες ἀπό τούς ἀπογόνους τοῦ Ἰακώβ». Ἐπειτα, ἀφοῦ ἀνέφερε τό διακριτικό σύμβολο τῆς σωτηρίας, γιά νά μή τό φέρει κανεῖς και τό συνδέσει μέ τούς προηγούμενους χρόνους, λέγει· «και αὐτή θά εἶναι ἡ διαθήκη μου σ' αὐτούς, ὅταν ἀφαιρέσω τίς ἀμαρτίες τους»· ὄχι ὅταν περιτμηθοῦν,

ριτμηθῶσιν, οὐχ ὅταν θύσωσιν, οὐχ ὅταν τὰ ἄλλα νόμιμα ποιῶσιν, ἀλλ' ὅταν ἀμαρτημάτων ἀφέσεως τύχωσιν. Εἰ τοίνυν τοῦτο ἐπήγγελται, γέγονε δὲ ἐπ' αὐτῶν οὐδέπω, οὐδὲ ἀπήλαυσαν τῆς διὰ τοῦ βαπτίσματος ἀφέσεως, πάντως ἔσται· διὸ καὶ ἐπήγαγεν· «ἀμεταμέ-

5 λητα γὰρ τὰ χαρίσματα, καὶ ἡ κλήσις τοῦ Θεοῦ». Καὶ οὐδὲ τούτῳ μόνον αὐτοὺς παραμυθεῖται, ἀλλὰ καὶ τῷ ἤδη συμβεβηκότι· καὶ ὅπερ ἐξ ἀκολουθίας συνέβη, τοῦτο ὡς προηγούμενον τίθησιν, οὕτω λέγων· «κατὰ μὲν τὸ εὐαγγέλιον ἐχθροὶ δι' ὑμᾶς, κατὰ δὲ τὴν ἐκλογὴν ἀγαπητοὶ διὰ τοὺς πατέρας».

10 Ἴνα γὰρ μὴ φουσᾶται ὁ ἐξ ἐθνῶν, λέγων, ἐγὼ ἔστηκα· μὴ μοι λέγε, τί ἂν ἐγένετο, ἀλλὰ τί γέγονε· καὶ ἐντεῦθεν αὐτὸν καταστέλλει λέγων, «κατὰ μὲν τὸ εὐαγγέλιον ἐχθροὶ δι' ὑμᾶς». Ἐπειδὴ γὰρ ὑμεῖς ἐκλήθητε, φιλονεικότεροι γεγονάσιν ἐκεῖνοι. Ἄλλ' ὅμως ὁ Θεὸς οὐδὲ οὕτως ἀνέκοψεν ὑμῶν τὴν κλήσιν, ἀλλ' ἀναμένει πάν-

15 τας τοὺς ἐξ ἐθνῶν μέλλοντας πιστεύειν εἰσελθεῖν, καὶ τότε κάκεινοι ἤξουσιν. Εἶτα χαρίζεται τινὰ αὐτοῖς καὶ ἑτέραν χάριν λέγων· «κατὰ δὲ τὴν ἐκλογὴν ἀγαπητοὶ διὰ τοὺς πατέρας». Καὶ τί τοῦτο; Ἐνθα μὲν γὰρ ἐχθροί, ἢ κόλασις αὐτῶν, ἐνθα δὲ ἀγαπητοί, οὐδὲν πρὸς αὐτοὺς ἢ τῶν προγόνων ἀρετὴ, εἰ μὴ πιστεύσωσιν. Ἄλλ'

20 ὅμως, ὅπερ ἔφην, οὐ παύεται ῥήμασιν αὐτοὺς παραμυθούμενος, ἵνα ἐφελκύσῃται. Διὸ καὶ ἐτέρωθεν κατασκευάζων τὸ ἔμπροσθεν εἰρημένον, φησὶν· «ὥσπερ γὰρ ὑμεῖς ποτε ἠπειθήσατε τῷ Θεῷ, νυνὶ δὲ ἠλεήθητε τῇ τούτων ἀπειθείᾳ, οὕτω καὶ οὗτοι νῦν ἠπείθησαν τῷ ὑμετέρῳ ἐλέει, ἵνα καὶ αὐτοὶ ἐλεηθῶσι. Συνέκλεισε γὰρ ὁ Θεὸς

25 τοὺς πάντας εἰς ἀπειθειαν, ἵνα τοὺς πάντας ἐλεήσῃ».

Δείκνυσιν ἐνταῦθα τοὺς ἐξ ἐθνῶν πρότερον κεκλημένους, εἶτα ἐπειδὴ οὐκ ἠθέλησαν, τοὺς Ἰουδαίους ἐκλεγέντας, καὶ τὸ αὐτὸ πάλιν συμβᾶν μετὰ ταῦτα· ἐπειδὴ γὰρ οὐκ ἠθέλησαν οἱ Ἰουδαῖοι πιστεῦσαι, πάλιν προσήχθη τὰ ἔθνη. Ἄλλ' οὐ μέχρι τούτου ἴσταται,

ὄχι ὅταν θυσιάσουν, ὄχι ὅταν ἐκτελοῦν τίς ἄλλες ἐντολές τοῦ νόμου, ἀλλ' ὅταν ἐπιτύχουν τὴν ἄφεση τῶν ἁμαρτημάτων τους. Ἐάν λοιπόν ἔχει ὑποσχεθεῖ αὐτό, ἀλλά δέ συνέβηκε ἀκόμη μέχρι τώρα σ' αὐτούς, οὔτε ἀπόλαυσαν τὴν ἄφεση πού δίνεται μέ τό βάπτισμα, ὅπως ὅποτε ὅμως θά γίνει. Γι' αὐτό καί πρόσθεσε· «γιατί τὰ χαρίσματα καί ἡ κλήση τοῦ Θεοῦ εἶναι πράγματα πού δέν ἀνακαλοῦνται». Καί δέν τούς παρηγορεῖ μόνο μ' αὐτό, ἀλλά καί μ' ἐκεῖνο πού ἤδη συνέβηκε, καί αὐτό πού συνέβηκε σάν ἐπακόλουθο τό ἀναφέρει σάν πρῶτο, λέγοντας τά ἐξῆς· «σέ σχέση πρὸς τό εὐαγγέλιο εἶναι ἐχθροί τοῦ Θεοῦ ἐξ αἰτίας σας, ὅμως σχετικά μέ τὴν ἐκλογή τους εἶναι ἀγαπητοί σ' αὐτόν ἐξ αἰτίας τῶν πατέρων τους».

Γιά νά μὴν καυχιέται λοιπόν ὁ προερχόμενος ἀπὸ τοὺς ἐθνικούς, λέγοντας, ἐγὼ εἶμαι ἐδραιωμένος· μὴ μοῦ λέγεις τί θά γινόταν, ἀλλά τί ἔγινε· καί ἀπὸ ἐδῶ συγκρατεῖ αὐτόν λέγοντας· «Σέ σχέση πρὸς τό εὐαγγέλιο εἶναι ἐχθροί τοῦ Θεοῦ ἐξ αἰτίας σας». Ἐπειδὴ λοιπόν κληθήκατε ἐσεῖς, ἔγιναν περισσότερο ἐχθροί ἐκεῖνοι. Ἄλλ' ὅμως ὁ Θεός οὔτε ἔτσι σταμάτησε τὴν κλήση σας, ἀλλά περιμένει νά ἔρθουν ὅλοι ἐκεῖνοι πού πρόκειται νά πιστέψουν ἀπὸ τοὺς ἐθνικούς, καί τότε θά ἔρθουν καί ἐκεῖνοι. Ἐπειτα κάνει σ' αὐτούς καί κάποια ἄλλη χάρη λέγοντας· «σχετικά μέ τὴν ἐκλογή τους ὅμως εἶναι ἀγαπητοί σ' αὐτόν ἐξ αἰτίας τῶν πατέρων τους». Καί τί σημαίνει αὐτό; Γιά τό ὅτι δηλαδή εἶναι ἐχθροί, ὑπάρχει ἡ τιμωρία τους, γιά τό ὅτι ὅμως εἶναι ἀγαπητοί δέν ἔχει καμιά σχέση πρὸς αὐτούς ἢ ἀρετὴ τῶν προγόνων τους, ἂν δέν πιστέψουν. Ἄλλ' ὅμως, ὅπως προανέφερα, δέ σταματάει νά τοὺς παρηγορεῖ μέ λόγια, γιά νά τοὺς προσελκύσει. Γι' αὐτό καί ἀπὸ ἄλλοῦ ἀποδεικνύοντας τό προηγούμενο, λέγει· «γιατί ὅπως καί σεῖς κάποτε ἀπειθήσατε στό Θεό, ἀλλά τώρα ἐλεηθήκατε ἐξ αἰτίας τῆς παρακοῆς αὐτῶν, ἔτσι καί αὐτοὶ τώρα ἀπειθήσαν γιά νά ἐλεηθοῦν καί αὐτοί, παρακινούμενοι ἀπὸ τό δικό σας ἔλεος. Γιατί ὁ Θεός συμπεριέλαβε ὅλους στήν ἀπειθεία, γιά νά τοὺς ἐλεήσει ὅλους».

Ἐδῶ δείχνει ὅτι πρῶτα κληθήκαν οἱ ἐθνικοί, ἔπειτα, ἐπειδὴ δέ θέλησαν αὐτοί, ἐξελέγησαν οἱ Ἰουδαῖοι, καί τό ἴδιο πάλι συνέβηκε ὕστερα· ἐπειδὴ δηλαδή οἱ Ἰουδαῖοι δέ θέλησαν νά πιστέψουν, πάλι ὁδηγήθηκαν οἱ ἐθνικοί. Ὅμως δέ σταματάει μέχρι τό σημεῖο αὐτό,

οὐδὲ εἰς τὴν ἐκβολὴν αὐτῶν καταστρέφει τὸ πᾶν, ἀλλ' εἰς τὸ καὶ αὐτοὺς ἐλεηθῆναι πάλιν. Ὅρα πόσον δίδωσι τοῖς ἐξ ἔθνῶν ὅσον ἔμπροσθεν Ἰουδαίοις. Ἐπειδὴ γὰρ ὑμεῖς ἠπειθήσατε, φησὶν, οἱ ἐξ ἔθνῶν ποτε, προσῆλθον οἱ Ἰουδαῖοι· πάλιν ἐπειδὴ οὗτοι ἠπειθήσαν, προσήλθετε ὑμεῖς. Οὐ μὴν εἰς τέλος ἀπολοῦνται· «συνέκλεισε γὰρ ὁ Θεὸς τοὺς πάντας εἰς ἀπειθειαν»· τουτέστιν, ἤλεγξεν, ἀπέδειξεν ἀπειθοῦντας· οὐχ ἵνα μείνωσιν ἀπειθοῦντες, ἀλλ' ἵνα τοὺς ἑτέρους διὰ τῆς ἑτέρων σῶσι φιλονεικίας, τούτους δι' ἐκείνων, καὶ ἐκείνους διὰ τούτων. Σκόπει δέ. Ἐπειθήσατε ὑμεῖς, καὶ οὗτοι ἐσώθησαν· πάλιν οὗτοι ἠπειθήσαν, καὶ ὑμεῖς ἐσώθητε· οὐ μὴν οὕτως ἐσώθητε, ὡς πάλιν ἐξελεῖν, καθάπερ οἱ Ἰουδαῖοι, ἀλλ' ὥστε αὐτοὺς ἐπισπάσασθαι τῷ ζήλω μένοντες.

9. «Ὡς βάθος πλούτου καὶ σοφίας καὶ γνώσεως Θεοῦ· ὡς ἀνεξερεύνητα τὰ κρίματα αὐτοῦ». Ἐνταῦθα ἐπὶ τοὺς προτέρους χρόνους ἐπανελθὼν, καὶ τὴν ἄνωθεν τοῦ Θεοῦ καταμαθὼν οἰκονομίαν τὴν ἐξ οὐπερ ὁ κόσμος ἐγένετο μέχρι τοῦ παρόντος, καὶ λογισάμενος πῶς ποικίλως ἅπαντα ὠκονόμησεν, ἐξεπλάγη καὶ ἀνεβόησε, πιστούμενος τοὺς ἀκούοντας, ὅτι ἔσται πάντως ἅπερ εἶπεν. Οὐ γὰρ ἂν ἀνεβόησε καὶ ἐξεπλάγη, εἰ μὴ πάντως ἔμελλεν ἔσεσθαι τοῦτο. 20 Καὶ ὅτι μὲν βάθος ἐστίν, οἶδε, πόσον δέ, οὐκ οἶδε· θαυμάζοντος γὰρ ἐστὶν ἢ ρῆσις, οὐκ εἰδότος τὸ πᾶν. Θαυμάσας δὲ καὶ ἐκπλαγεὶς τὴν χρηστότητα, κατὰ τὸ ἐγγωροῦν αὐτῷ διὰ δύο τῶν ἐπιτατικῶν ὀνομάτων αὐτὴν ἀνεκήρυξε, τοῦ πλούτου καὶ τοῦ βάθους· καὶ ἐξεπλάγη, ὅτι καὶ ἠθέλησε καὶ ἰσχύσε ταῦτα, καὶ διὰ τῶν ἐναντίων τὰ 25 ἐναντία κατεσκεύασεν. «Ὡς ἀνεξερεύνητα τὰ κρίματα αὐτοῦ». Οὐ γὰρ μόνον καταληφθῆναι αὐτὰ ἀδύνατον, ἀλλ' οὐδὲ ἐρευνηθῆναι.

«Καὶ ἀνεξιχνίαστοι αἱ ὁδοὶ αὐτοῦ». Τουτέστιν, αἱ οἰκονομίαι· καὶ γὰρ καὶ αὗται οὐ μόνον γνωσθῆναι, ἀλλ' οὐδὲ ζητηθῆναι δύνανται. Οὐδὲ γὰρ ἐγώ, φησὶν, εὗρον ἅπαντα, ἀλλὰ μέρος μικρόν, οὐ τὸ 30 πᾶν· μόνος γὰρ αὐτὸς οἶδε τὰ αὐτοῦ σαφῶς. Διὸ καὶ ἐπήγαγε· «τίς γὰρ ἔγνω νοῦν Κυρίου; ἢ τίς σύμβουλος αὐτοῦ ἐγένετο; ἢ τίς προέ-

οὔτε στήν ἀπόρριψή τους τελειώνει τά πάντα, ἀλλά στό ὅτι θά ἐλεηθοῦν καί αὐτοί πάλι. Πρόσεχε πόσο δίνει στους ἔθνικούς, ὅσο προηγουμένως ἔδινε στους Ἰουδαίους. Γιατί, λέγει, ἐπειδή σεῖς οἱ ἔθνικοί ἀπειθήσατε κάποτε, προσήλθαν οἱ Ἰουδαῖοι· ἐπειδή πάλι ἀπείθησαν αὐτοί, προσήλθατε ἐσεῖς. Δέ θά καταστραφοῦν βέβαια στό τέλος. «Γιατί ὁ Θεός συμπεριέλαβε ὅλους στήν ἀπείθεια». Δηλαδή, τούς ἔλεγξε, ἀπέδειξε ὅτι ἀπειθοῦσαν, ὄχι γιά νά παραμείνουν στήν ἀπείθεια, ἀλλά γιά νά σώσει τούς ἄλλους μέ τήν ἔχθρα τῶν ἄλλων, αὐτούς μ' ἐκείνους καί ἐκείνους μ' αὐτούς. Καί πρόσεχε. Ἀπειθήσατε ἐσεῖς, καί αὐτοί σώθηκαν· πάλι αὐτοί ἀπείθησαν, καί σεῖς σωθήκατε. Ἀλλ' ὅμως δέ σωθήκατε ἔτσι, ὥστε ν' ἀπομακρυνθεῖτε πάλι, ὅπως ἀκριβῶς οἱ Ἰουδαῖοι, ἀλλά γιά νά προσελκύσετε αὐτούς παραμένοντας σταθεροί στό ζῆλο σας.

9. «Πῶ πῶ βάθος πλούτου καί σοφίας καί γνώσεως Θεοῦ! πόσο ἀνεξερεύνητες εἶναι οἱ κρίσεις του!». Ἐδῶ, ἀφοῦ μεταφέρθηκε στους προηγούμενους χρόνους καί κατενόησε τήν ἀπό τήν ἀρχή οἰκονομία τοῦ Θεοῦ, ἀπό τότε πού ἔγινε ὁ κόσμος μέχρι σήμερα, καί ἀφοῦ σκέφτηκε πῶς μέ ποικίλο τρόπο τά οἰκονόμησε ὅλα, ἔμεινε κατάπληκτος καί φώναζε δυνατά, βεβαιώνοντας τούς ἀκροατές, ὅτι θά συμβοῦν ὅπωςδῆποτε ὅσα εἶπε. Γιατί δέ θά φώναζε καί δέ θά ἔνιωθε ἐκπληξή ἂν αὐτό δέν ἐπρόκειτο νά συμβεῖ. Καί ὅτι βέβαια ὑπάρχει βάθος, τό γνωρίζει, πόσο ὅμως, δέν τό ξέρει. Γιατί ἡ ἔκφραση αὐτή εἶναι ἔκφραση ἀνθρώπου πού θαυμάζει, ἀλλά δέν ξέρει τά πάντα. Καί ἀφοῦ θαύμασε καί ἀπόρησε γιά τήν ἀγαθότητά του, ὅσο μπορούσε τή διαλάλησε μέ δύο λέξεις γαμάτες ἔμφαση, μέ τόν πλοῦτο δηλαδή καί τό βάθος. Καί ἔνιωσε ἐκπληξή, γιατί καί θέλησε καί μπόρεσε αὐτά, καί μέ τά ἀντίθετα κατόρθωσε τά ἀντίθετα. «Πόσο ἀνεξερεύνητες εἶναι οἱ κρίσεις του». Γιατί ὄχι μόνο εἶναι ἀδύνατο νά κατανοηθοῦν αὐτές, ἀλλ' οὔτε καί νά ἐρευνηθοῦν.

«Καί πόσο ἀνεξιχνίαστοι εἶναι οἱ δρόμοι του». Δηλαδή, οἱ οἰκονομίες του· καθόσον καί αὐτές ὄχι μόνο δέν μποροῦν νά γίνουν γνωστές, ἀλλ' οὔτε καί νά ἐρευνηθοῦν. Γιατί οὔτε ἐγώ, λέγει, τά βρῆκα ὅλα, ἀλλ' ἓνα μικρό μέρος, ὄχι τά πάντα· γιατί μόνο αὐτός ξέρει τά δικά του μέ σαφήνεια. Γι' αὐτό καί πρόσθεσε· «γιατί ποιός

δωκεν αὐτῷ, καὶ ἀνταποδοθήσεται αὐτῷ»; Ὁ δὲ λέγει, τοιοῦτόν ἐστιν· ὅτι οὕτω σοφὸς ὢν, οὐδὲ παρ' ἑτέρου σοφός ἐστιν, ἀλλ' αὐτός ἐστιν ἡ πηγὴ τῶν ἀγαθῶν· καὶ τοσαῦτα ἐργασάμενος καὶ χαρισάμενος ἡμῖν, οὐ παρ' ἑτέρου δανεισάμενος ταῦτα ἔδωκεν, ἀλλ' οἷ-
 5 κοθεν ἀναβλύσας, οὐδὲ ἀμοιβὴν ὀφείλων τινί, ὡς εἰληφῶς τι παρ' αὐτοῦ, ἀλλ' αὐτὸς κατάρχων αἰεὶ τῶν εὐεργεσιῶν. Τοῦτο γὰρ μάλιστα ἐστὶ πλούτου, τὸ καὶ ὑπερχειῖσθαι καὶ μὴ δεῖσθαι ἑτέρου. Διὸ καὶ ἐπήγαγεν· «ὅτι ἐξ αὐτοῦ, καὶ δι' αὐτοῦ, καὶ εἰς αὐτὸν τὰ πάντα». Αὐτὸς εὗρεν, αὐτὸς ἐποίησεν, αὐτὸς συγκροτεῖ. Καὶ γὰρ καὶ
 10 πλούσιός ἐστι, καὶ οὐ δεῖται παρ' ἑτέρου λαβεῖν· καὶ σοφός ἐστι, καὶ οὐ δεῖται συμβούλου.

Τί λέγω συμβούλου; Οὐδὲ εἰδέναι τις δύναται τὰ αὐτοῦ, ἀλλ' ἢ ὁ μόνος αὐτὸς ὁ πλούσιος καὶ σοφός. Καὶ γὰρ πολλοῦ πλούτου, τὸ τοὺς ἐξ ἔθνῶν εὐπόρους οὕτω ποιῆσαι· καὶ πολλῆς σοφίας, τὸ τοὺς
 15 Ἰουδαίων καταδεεστέρους Ἰουδαίων κατασκευάσαι διδασκάλους. Εἶτα, ἐπειδὴ ἐξεπλάγη, καὶ εὐχαριστίαν ἀναφέρει λέγων· «αὐτῷ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν». Ὅταν γὰρ τι τοιοῦτον λέγῃ μέγα καὶ ἄπορον, θαυμάζων εἰς δόξαν καταλήγει. Τοῦτο καὶ ἐπὶ τοῦ Υἱοῦ ποιεῖ. Καὶ γὰρ καὶ ἐκεῖ θαυμάσας, αὐτὸ δὴ τοῦτο ὅπερ καὶ ἐνταῦθα
 20 ἐπήγαγεν· «ἐξ ὧν ὁ Χριστὸς τὸ κατὰ σάρκα, ὁ ὢν ἐπὶ πάντων Θεὸς εὐλογητὸς εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν».

10. Τοῦτον δὴ καὶ ἡμεῖς μιμώμεθα, καὶ πανταχοῦ τὸν Θεὸν δοξάζωμεν διὰ τῆς κατὰ τὸν βίον ἐπιμελείας, μηδὲ προγόνων ἀρεταῖς θαρρῶμεν, τὸ κατὰ τοὺς Ἰουδαίους εἰδότες παράδειγμα. Οὐ γὰρ
 25 ἐστὶν, οὐκ ἔστιν αὕτη παρὰ Χριστιανοῖς ἡ συγγένεια, ἀλλ' ἡ κατὰ Πνεῦμα ἀγχιστεία. Οὕτω καὶ ὁ Σκύθης τοῦ Ἀβραὰμ γίνεται παῖς, καὶ ὁ ἐκείνου παῖς τοῦ Σκύθου πάλιν ἀλλοτριώτερος καθίσταται.

γνώρισε τή σκέψη τοῦ Κυρίου; ἢ ποιός ἐγινε σύμβουλός του; ἢ ποιός τοῦ ἔδωσε κάτι πρῶτος γιά νά τοῦ τό ἀνταποδώσει;». Αὐτό πού λέγει, σημαίνει τό ἐξῆς· ὅτι δηλαδή τόσο πολύ σοφός εἶναι, καί δέν εἶναι σοφός ἀπό κάποιον ἄλλον, ἀλλ' αὐτός εἶναι ἡ πηγὴ τῶν ἀγαθῶν· καί ὅτι, ἂν καί τόσα πολλά ἔκανε καί μᾶς χάρισε, δέ μᾶς τά ἔδωσε δανειζόμενος ἀπό ἄλλον, ἀλλά τά ἀνέβλυσε ἀπό τόν ἑαυτό-του, χωρίς νά ὀφείλει ἀμοιβή σέ κάποιον, σάν νά ἔλαβε κάτι ἀπ' αὐτόν, ἀλλά αὐτός πάντοτε κάνει ἀρχή τῶν εὐεργεσιῶν. Γιατί αὐτό πρό πάντων εἶναι γνώρισμα πλούτου, καί τό νά σκορπίζεται μέ ἀφθονία καί νά μήν ἔχει ἀνάγκη νά συμπληρωθεῖ ἀπό ἄλλον. Γι' αὐτό καί πρόσθεσε· «Γιατί ἀπ' αὐτόν προέρχονται τά πάντα καί μέσω αὐτοῦ καί σ' αὐτόν ἀνήκουν τά πάντα». Αὐτός τά βρῆκε ὅλα, αὐτός τά δημιούργησε καί αὐτός τά συγκροτεῖ. Καθόσον καί πλούσιος εἶναι καί δέν ἔχει ἀνάγκη νά λάβει ἀπό ἄλλον· καί σοφός εἶναι, καί δέν ἔχει ἀνάγκη ἀπό σύμβουλο.

Γιατί λέγω ἀπό σύμβουλο; Οὔτε μπορεῖ κανεῖς νά γνωρίζει τά δικά του, παρά μόνος αὐτός ὁ πλούσιος καί σοφός. Καθόσον εἶναι ἀπόδειξη μεγάλου πλούτου τό νά κάνει τόσο πλούσιους τούς προερχόμενους ἀπό τούς ἔθνικούς, καί δεῖγμα μεγάλης σοφίας τό νά κάνει τούς κατώτερους ἀπ' τούς Ἰουδαίους διδασκάλους τῶν Ἰουδαίων. Ἔπειτα, ἐπειδή θαύμασε πάρα πολύ, ἀναφέρει καί εὐχαριστία λέγοντας· «σ' αὐτόν ἀνήκει ἡ δόξα στούς αἰῶνες. Ἀμήν». Γιατί ὅταν λέγει κάτι τέτοιο μεγάλο καί ἀνεξήγητο, μέ θαυμασμό καταλήγει σέ δοξολογία. Τό ἴδιο κάνει καί στήν περίπτωση τοῦ Υἱοῦ. Καθόσον καί ἐκεῖ ἀφοῦ θαύμασε, πρόσθεσε αὐτό ἀκριβῶς πού εἶπε καί ἐδῶ· «ἀπό τούς ὁποίους κατάγεται ὁ Χριστός κατά τήν ἀνθρώπινη φύση του, ὁ ὁποῖος εἶναι Θεός ἐξουσιαστής ὄλων, ἄξιος νά ὑμνεῖται στούς αἰῶνες. Ἀμήν»¹¹.

10. Αὐτόν λοιπόν ἄς μιμούμαστε καί ἐμεῖς, καί παντοῦ ἄς δοξάζουμε τό Θεό, φροντίζοντας τόν τρόπο τῆς ζωῆς μας, καί ἄς μή στηριζόμαστε στίς ἀρετές τῶν προγόνων μας, γνωρίζοντας τό παράδειγμα σχετικά μέ τούς Ἰουδαίους. Γιατί δέν ἰσχύει, δέν ἰσχύει αὐτή ἡ συγγένεια στούς Χριστιανούς, ἀλλ' ἡ πνευματική μόνο ἀγχιστεία. Ἔτσι καί ὁ Σκύθης γίνεται παιδί τοῦ Ἀβραάμ, καί τό δικό του παιδί γίνεται πάλι περισσότερο ξένο ἀπό τόν Σκύθη. Ἄς μή στηριζόμα-

Μὴ τοίνυν πατέρων κατορθώμασι θαρρῶμεν, ἀλλὰ, κἂν θαυμα-
 στὸν ἔχῃς τὸν γεγεννηκότα, μὴ νομίσης ἀρκεῖν σοι τοῦτο εἰς
 σωτηρίαν, ἢ εἰς τιμὴν καὶ δόξαν, ἐὰν μὴ συγγενῆς αὐτῷ γίνῃ κατὰ
 τοὺς τρόπους· ὥσπερ οὖν κἂν φαῦλον ἔχῃς, μὴ νόμιζε καταδικάζε-
 5 σθαι ἐντεῦθεν καὶ αἰσχύνεσθαι, εἶγε τὰ κατὰ σαυτὸν διαθείῃς κα-
 λῶς. Τί γὰρ τῶν ἐθνῶν ἀτιμότερον; ἀλλ' ὁμως τῇ πίστει ταχέως
 τῶν ἁγίων γεγόνασι. Τί δὲ Ἰουδαίων οἰκειότερον; ἀλλ' ὁμως διὰ
 τὴν ἀπιστίαν ἠλλοτριώθησαν. Ἐκείνη μὲν γὰρ ἡ συγγένεια φύσεώς
 ἐστὶ καὶ ἀνάγκης, καθ' ἣν πάντες ἐσμὲν συγγενεῖς· ἀπὸ γὰρ τοῦ
 10 Ἀδὰμ πάντες γεγόναμεν, καὶ οὐκ ἂν εἶη μᾶλλον ἕτερος ἑτέρου συγ-
 γενῆς, καὶ κατὰ τὸν τοῦ Ἀδὰμ καὶ κατὰ τὸν τοῦ Νῶε λόγον, καὶ
 κατὰ τὸν τῆς γῆς τῆς κοινῆς ἀπάντων μητέρος· ἡ δὲ τῶν στεφάνων
 ἀξία συγγένεια, ἡ διαιρουσα ἡμᾶς ἀπὸ τῶν φαύλων ἐστίν.

Οὐ γὰρ ἔστι πάντας εἶναι συγγενεῖς ἐνταῦθα, ἀλλὰ τοὺς ὁμο-
 15 τρόπους· οὐδὲ ἀδελφοὺς καλοῦμεν τοὺς τὰς αὐτὰς λύσαντας ὠδῖνας
 ἡμῖν, ἀλλὰ τοὺς τὸν αὐτὸν ζῆλον ἐπιδεικνυμένους. Οὕτω καὶ τέκνα
 Θεοῦ καλεῖ ὁ Χριστός, οὕτω καὶ υἱοὺς διαβόλου πάλιν ἐξ ἐναντίας·
 οὕτω καὶ ἀπειθείας, οὕτω καὶ γεέννης, οὕτω καὶ ἀπωλείας. Οὕτω
 καὶ Παύλου Τιμόθεος ἐξ ἀρετῆς τέκνον ἐκαλεῖτο, τοῦ δὲ υἱοῦ τῆς
 20 ἀδελφῆς αὐτοῦ οὐδὲ ὄνομα ἴσμεν. Καίτοι γε ὁ μὲν κατὰ φύσιν ἦν
 αὐτῷ προσήκων, ἀλλ' οὐδὲν ὄφελος, ὁ δὲ καὶ φύσει καὶ τόπῳ διε-
 στηκώς (καὶ γὰρ Λύστρων πολίτης ἦν), ἀλλ' ὁμως πάντων ἐγγύτε-
 ρος γέγονε. Γενώμεθα τοίνυν καὶ ἡμεῖς τῶν ἁγίων παῖδες, μᾶλλον
 δὲ γενώμεθα τοῦ Θεοῦ παῖδες. Ὅτι γὰρ ἔστι καὶ τοῦ Θεοῦ γενέ-
 25 σθαι παῖδας, ἄκουσον τί φησι· «γίνεσθε οὖν τέλειοι, ὡς ὁ Πατὴρ
 ὑμῶν ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς». Διὰ τοῦτο καὶ Πατέρα καλοῦμεν εὐχόμε-
 νοι, οὐχὶ τῆς χάριτος μόνον ἀναμιμνήσκοντες ἑαυτούς, ἀλλὰ καὶ τῆς
 ἀρετῆς, ἵνα μηδὲν ἀνάξιον τῆς τοιαύτης συγγενείας ποιῶμεν.

12. Βλ. Α' Τιμ. 1, 2.

13. Ματθ. 5, 48.

στε λοιπόν στά κατορθώματα τῶν πατέρων μας, ἀλλά, καί ἂν ἀκόμη ἔχεις ἀξιοθαύμαστο πατέρα, μή τό νομίσεις αὐτό ἀρκετό γιά τή σωτηρία σου ἢ γιά τιμή καί δόξα σου, ἂν δέ γίνεις συγγενής αὐτοῦ ὡς πρός τούς τρόπους: ὅπως ἀκριβῶς πάλι, καί ἂν ἀκόμη ἔχεις κακό πατέρα, νά μή νομίζεις πῶς αὐτό εἶναι αἰτία καταδίκης καί ντροπῆς, ἐφόσον ἐσύ συμπεριφέρεσαι σωστά. Γιατί τί ὑπῆρχε ἀτιμότερο ἀπό τούς ἐθνικούς; ἀλλ' ὅμως μέ τήν πίστη ἔγιναν γρήγορα συγγενεῖς τῶν ἀγίων. Τί ἦταν πάλι οἰκειότερο ἀπό τούς Ἰουδαίους; ἀλλ' ὅμως ἐξ αἰτίας τῆς ἀπιστίας ἔγιναν ξένοι. Γιατί ἐκείνη ἡ συγγένεια εἶναι φυσική καί ὑποχρεωτική, σύμφωνα μέ τήν ὁποία εἴμαστε ὅλοι συγγενεῖς, ἀφοῦ ἀπό τόν Ἀδάμ ὅλοι γεννηθήκαμε, καί δέ θά μπορούσε ὁ ἕνας νά εἶναι περισσότερο συγγενής ἀπό τόν ἄλλο, καί ἐξ αἰτίας τοῦ Ἀδάμ καί ἐξ αἰτίας τοῦ Νῶε καί ἐξ αἰτίας τῆς γῆς τῆς κοινῆς μητέρας ὄλων μας, ἐνῶ ἡ ἄξια γιά βραβεῖα συγγένεια, εἶναι ἐκείνη πού μᾶς ξεχωρίζει ἀπό τούς κακούς.

Γιατί δέν εἶναι δυνατό νά εἶναι ὅλοι συγγενεῖς ἐδῶ, ἀλλ' ὅσοι μόνο ἔχουν τούς ἴδιους τρόπους ζωῆς: οὔτε ὀνομάζουμε ἀδελφούς ὅσους γεννήθηκαν ἀπό τήν ἴδια κοιλιά μ' ἐμᾶς, ἀλλ' ὅσους παρουσιάζουν τόν ἴδιο ζῆλο. Μ' αὐτήν τήν ἔννοια καί ὁ Χριστός ὀμιλεῖ γιά τέκνα τοῦ Θεοῦ, μ' αὐτήν πάλι γιά τέκνα τοῦ διαβόλου ἀπό τήν ἀντίθετη ἄποψη, μ' αὐτήν γιά τέκνα τῆς παρακοῆς, μ' αὐτήν γιά τέκνα τῆς κολάσεως, μ' αὐτήν γιά τέκνα τῆς ἀπώλειας. Ἔτσι καί ὁ Τιμόθεος ἀπό τήν ἀρετή ὀνομαζόταν τέκνο τοῦ Παύλου¹², ἐνῶ δέν ξέρουμε οὔτε τό ὄνομα τοῦ υἱοῦ τῆς ἀδελφῆς του, ἂν καί βέβαια ὁ ἕνας ἦταν φυσικός συγγενής του, ἀλλά δέν εἶχε κανένα ὄφελος, ἐνῶ ὁ ἄλλος βρισκόταν μακριά του καί κατά τή φύση καί κατά τόν τόπο, καθόσον κατοικοῦσε στά Λύστρα, ἀλλ' ὅμως βρέθηκε πιό κοντά ἀπ' ὄλους. Ἄς γίνουμε λοιπόν καί μεῖς παιδιά τῶν ἀγίων, ἢ καλύτερα, ἄς γίνουμε παιδιά τοῦ Θεοῦ. Ὅτι βέβαια εἶναι δυνατό νά γίνουμε καί παιδιά τοῦ Θεοῦ, ἄκουσε τί λέγει: «γίνεστε λοιπόν τέλειοι, ὅπως ἀκριβῶς εἶναι τέλειος ὁ πατέρας σας ὁ οὐράνιος»¹³. Γι' αὐτό καί Πατέρα τόν ὀνομάζουμε στίς προσευχές μας, ὑπενθυμίζοντας στούς ἑαυτούς μας ὄχι μόνο τή χάρη, ἀλλά καί τήν ἀρετή, γιά νά μήν κάνουμε τίποτε τό ἀνάξιο μιᾶς τέτοιας συγγένειας.

Καὶ πῶς ἔστι, φησὶν, Υἱὸν εἶναι Θεοῦ; Πάντων ἀπηλλαγμέ-
 νον τῶν παθῶν, ἐπιείκειαν ἐπιδεικνύμενον περὶ τοὺς ὑβρίζοντας
 καὶ ἀδικοῦντας· καὶ γὰρ ὁ Πατὴρ ὁ σὸς τοιοῦτος περὶ τοὺς βλα-
 σφημοῦντάς ἐστι. Διὰ τοῦτο πολλὰ πολλάκις εἰπών, οὐδαμοῦ
 5 φησιν, «ὅπως γένησθε ὅμοιοι τοῦ Πατρὸς ὑμῶν»· ἀλλ' ὅτε εἶπεν,
 «εὐχεσθε ὑπὲρ τῶν ἐπηρειαζόντων ὑμᾶς, καλῶς ποιεῖτε τοῖς μισοῦ-
 σιν ὑμᾶς», τότε ἐπήγαγε τοῦτο τὸ ἔπαθλον. Οὐδὲν γὰρ οὕτως ἡμᾶς
 προσάγει Θεῶ καὶ ὁμοίους ποιεῖ, ὡς τοῦτο τὸ κατόρθωμα. Διὰ
 τοῦτο καὶ Παῦλος ὅταν λέγῃ, «γίνεσθε μιμηταὶ τοῦ Θεοῦ», κατὰ
 10 τοῦτο γίνεσθαι λέγει. Πάντων μὲν γὰρ χρεῖαν ἔχομεν τῶν κατορ-
 θωμάτων, μάλιστα δὲ φιλανθρωπίας καὶ ἡμερότητος, ἐπεὶ καὶ αὐ-
 τοὶ πολλῆς δεόμεθα φιλανθρωπίας. Καὶ γὰρ πολλὰ καθ' ἐκάστην
 πλημμελοῦμεν τὴν ἡμέραν· διὸ καὶ πολλοῦ ἡμῖν δεῖ τοῦ ἐλέου. Τὸ
 δὲ πολὺ καὶ ἔλαττον οὐ τῷ μέτρῳ τῶν διδομένων κρίνεται, ἀλλὰ
 15 τῇ δυνάμει τῆς οὐσίας τῶν παρεχόντων. Μὴ τοίνυν μήτε ὁ πλου-
 τῶν μέγα φρονεῖτω, μήτε ὁ πέννης καταπιπτέτω ὡς ὀλίγα παρέ-
 χων· πολλάκις γὰρ οὗτος ἐκείνου πλείονα δέδωκεν.

Οὐδὲ ταλανίζειν ἑαυτοὺς χρῆ δια τὴν πενίαν· καὶ γὰρ εὐκο-
 λωτέραν ἡμῖν ποιεῖ τὴν ἐλεημοσύνην. Ὁ μὲν γὰρ πολλὰ κεκτημέ-
 20 νος, καὶ ἀπονοία καὶ ἐπιθυμία πλείονι κατέχεται τῶν ὄντων, ὁ δὲ
 ὀλίγα ἔχων, ἐκατέρας ταύτης ἀπήλλακται τῆς τυραννίδος· διὸ καὶ
 πλείονας ἀφορμὰς εὐρίσκει τοῦ ποιεῖν εὖ. Καὶ γὰρ εἰς δεσμοπήριον
 οὗτος βαδιεῖται εὐκόλως, καὶ ἀρρωστοῦντας ἐπισκέπεται, καὶ πο-
 τήριον ψυχροῦ δώσει· ἐκεῖνος δὲ οὐδὲν τούτων καταδέξεται, ἅτε
 25 ὑπὸ τοῦ πλούτου φλεγμαίνων. Μὴ οὖν ἀθύμει διὰ τὴν πενίαν· καὶ
 γὰρ καὶ τὴν ἐμπορίαν σοι τῶν οὐρανῶν εὐκολωτέραν ἢ πενία
 ποιεῖ. Κἂν μηδὲν ἔχῃς, συναλοῦσαν δὲ ἔχῃς ψυχὴν, καὶ τούτου σοι
 μισθὸς ἀποκείσεται. Διὰ τοῦτο καὶ Παῦλος ἐπέτασσε κλαίειν μετὰ
 κλαιόντων, καὶ τοῖς δεσμίοις ὡς συνδεδεμένους εἶναι ἐκέλευσεν.
 30 Οὐ γὰρ τοῖς κλαίουσι μόνον φέρει τινὰ παραμυθίαν τὸ πολλοὺς εἶ-

14. Ματθ. 5, 44.

15. Ἐφ. 5, 1.

Καί πῶς εἶναι δυνατό, λέγει, νά γίνω υἱός τοῦ Θεοῦ; Ἐάν εἶσαι ἀπαλλαγμένος ἀπ' ὅλα τά πάθη, ἐάν δείχνεις ἐπιείκεια γι' αὐτούς πού βρίζουν καί ἀδικοῦν, γιατί καί ὁ Πατέρας σου ἔτσι συμπεριφέρεται σ' αὐτούς πού βλασφημοῦν. Γι' αὐτό, ἄν καί εἶπε πολλά πολλές φορές, πουθενά δέ λέγει, «γιά νά γίνετε ὅμοιοι μέ τόν Πατέρα σας», ἀλλ' ὅταν εἶπε, «νά προσεύχεσθε γιά ἐκείνους πού σᾶς κακομεταχειρίζονται, νά εὐεργετεῖτε ἐκείνους πού σᾶς μισοῦν»¹⁴, τότε πρόσθεσε αὐτό τό ἔπαθλο. Γιατί τίποτε δέ μᾶς ὀδηγεῖ τόσο πολύ στό Θεό καί δέ μᾶς κάνει ὅμοιους μ' αὐτόν, ὅσο τό κατόρθωμα αὐτό. Γι' αὐτό καί ὁ Παῦλος ὅταν λέγει, «γίνεστε μιμητές τοῦ Θεοῦ»¹⁵, λέγει νά γίνεστε μιμητές σ' αὐτό. Βέβαια ἔχουμε ἀνάγκη ἀπ' ὅλα τά κατορθώματα, ιδιαίτερα ὅμως ἀπό τή φιλανθρωπία καί τήν πραότητα, ἐπειδή καί οἱ ἴδιοι χρειαζόμαστε μεγάλη φιλανθρωπία. Καθόσον κάνουμε πολλά ἀμαρτήματα καθημερινά, γι' αὐτό καί μᾶς χειάζεται πολλή εὐσπλαχνία. Τό πολύ ὅμως καί τό λιγότερο δέν κρίνεται μέ τό μέτρο ἐκείνων πού δίνονται, ἀλλά μέ τό μέγεθος τῆς παρουσίας ἐκείνων πού δίνουν. Λοιπόν οὔτε ὁ πλούσιος νά ὑπερηφανεύεται, οὔτε ὁ φτωχός νά αισθάνεται μειονεκτικά ἐπειδή τάχα δίνει λίγα, γιατί πολλές φορές αὐτός ἔδωσε περισσότερα ἀπό ἐκεῖνον.

Καί δέν πρέπει νά ταλανίζουμε τούς ἑαυτούς μας ἐξ αἰτίας τῆς φτώχειας, γιατί κάνει πιά εὐκόλη σ' ἐμᾶς τήν ἐλεημοσύνη. Γιατί ἐκεῖνος πού ἔχει πολλά, κατέχεται καί ἀπό ἀλαζονεία καί ἀπό ἐπιθυμία περισσότερη γιά τά ὑπάρχοντα, ἐνῶ ἐκεῖνος πού ἔχει λίγα, εἶναι ἀπαλλαγμένος καί ἀπό τίς δύο αὐτές τυραννίες· γι' αὐτό καί βρίσκει περισσότερες ἀφορμές γιά νά εὐεργετεῖ. Γιατί καί σέ φυλακή αὐτός θά πάει εὐκόλα, καί ἀρρώστους θά ἐπισκεφθεῖ, καί κρύο νερό θά προσφέρει, ἐκεῖνος ὅμως δέ θά καταδεχθεῖ νά κάμει τίποτε ἀπ' αὐτά, ἐπειδή φλέγεται ἀπό τόν πλοῦτο. Νά μή στενοχωριέσαι λοιπόν γιά τή φτώχεια, καθόσον καί τήν ἀγορά τῶν οὐρανῶν σοῦ τήν κάνει πιά εὐκόλη. Καί ἄν ἀκόμη δέν ἔχεις τίποτε, ἀλλ' ἔχεις ψυχή πού συμπονάει, θά σοῦ ἐπιφυλαχθεῖ ἀμοιβή καί γι' αὐτό. Γι' αὐτό καί ὁ Παῦλος ἔδωσε ἐντολή νά κλαῖμε μ' ἐκείνους πού κλαῖνε, καί μέ τούς φυλακισμένους πρόσταξε νά εἴμαστε σάν φυλακισμένοι μαζί τους. Γιατί ὄχι μόνο σέ ὅσους κλαῖνε φέρνει κάποια παρηγοριά

ναι τοὺς συναλγοῦντας, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἐν ἄλλαις περιστάσεσιν οὖσι. Καὶ γὰρ ἔστιν ὅπου χρημάτων οὐ ἔλαττον λόγος ἀνακτήσασθαι δύναται τὸν πεπονηκότα.

Διὰ γὰρ τοῦτο καὶ χρήματα ἐκέλευσε διδόναι ὁ Θεὸς τοῖς δε-
 5 ομένοισι, οὐχ ἵνα τὴν ἐκείνων πενίαν διορθώσῃ μόνον, ἀλλ' ἵνα καὶ
 ἡμᾶς διδάξῃ συναλγεῖν τοῖς τοῦ πλησίον κακοῖς. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ
 φιλάργυρος μισητός, οὐχ ὅτι περιορᾷ τοὺς ἐν πτωχείᾳ μόνον, ἀλλ'
 ὅτι καὶ αὐτὸς εἰς ὠμότητα ἀλείφεται καὶ ἀπανθρωπίαν πολλήν·
 ὥσπερ οὖν καὶ ὁ χρημάτων ὑπερορῶν δι' ἐκείνους, καὶ διὰ τοῦτο
 10 ποθητός, ὅτι ἐλεήμων γίνεται καὶ φιλόανθρωπος. Καὶ ὁ Χριστὸς δὲ
 ὅταν μακαρίζῃ τοὺς ἐλεήμονας, οὐ τοὺς διὰ χρημάτων ἐλεοῦντας
 μόνον, ἀλλὰ καὶ τοὺς διὰ προαιρέσεως τοῦτο ποιοῦντας μακαρίζει
 καὶ ἐπαινεῖ. Ταύτην τοίνυν παρέχωμεν ἐπιτεδεῖαν πρὸς ἔλεον, καὶ
 πάντα ἔψεται τὰ ἀγαθὰ. Ὁ γὰρ γνώμην φιλόανθρωπον ἔχων καὶ
 15 ἐλεήμονα, κἂν χρήματα ἔχη, προήσεται, κἂν ἐν συμφοραῖς ἴδῃ τινά,
 κλαύσεται καὶ θρηνήσει, κἂν ἀδικουμένῳ περιτύχη, προστήσεται,
 κἂν ἐπηρεαζόμενον θεάσεται, χεῖρα ὀρέξει. Τὸν γὰρ θησαυρὸν
 ἔχων τῶν ἀγαθῶν, τὴν φιλόανθρωπον καὶ ἐλεήμονα ψυχὴν, πάντα
 ἐκεῖθεν ἀναβλύσει τὰ ὑπὲρ τῶν ἀδελφῶν, καὶ πάντων ἀπολαύσεται
 20 τῶν παρὰ τῷ Θεῷ κειμένων μισθῶν.

Ἴν' οὖν καὶ ἡμεῖς τούτων ἐπιτύχωμεν, πρὸ πάντων τὴν ψυ-
 χὴν ἡμερον κατασκευάσωμεν. Οὕτω γὰρ καὶ ἐνταῦθα ὄντες μυρία
 ἐργασόμεθα ἀγαθὰ, καὶ τῶν μελλόντων ἀπολαυσόμεθα στεφάνων,
 ὧν γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ
 25 Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, δι' οὗ καὶ μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἡ δόξα,
 ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

τό νά υπάρχουν πολλοί πού συμπονοῦν, ἀλλά καί σ' ἐκείνους πού βρίσκονται σέ ἄλλες δύσκολες περιστάσεις. Γιατί πραγματικά σέ μερικές περιπτώσεις μπορεῖ ὁ λόγος νά ἐνισχύσει τόν λυπημένο ὄχι λιγότερο ἀπό τά χρήματα.

Γι' αὐτό λοιπόν ὁ Θεός διέταξε νά δίνουμε καί χρήματα σ' ἐκείνους πού ἔχουν ἀνάγκη, ὄχι γιά νά διορθώσει τή δική τους φτώχεια μόνο, ἀλλά γιά νά διδάξει καί μᾶς νά συμπονοῦμε στά κακά τοῦ πλησίον. Γι' αὐτό καί ὁ φιλάργυρος εἶναι μισητός, ὄχι γιατί περιφρονεῖ τούς φτωχοὺς μόνο, ἀλλά γιατί καί αὐτός παρακινεῖται σέ σκληρότητα καί ἀπανθρωπιά πολλή· ὅπως ἀκριβῶς πάλι καί αὐτός πού περιφρονεῖ τά χρήματα ἐξ αἰτίας ἐκείνων, καί γι' αὐτό εἶναι ποθητός, γιατί γίνεται ἐλεήμονας καί φιλόανθρωπος. Ἀλλά καί ὁ Χριστός, ὅταν μακαρίζει τούς ἐλεήμονες, μακαρίζει καί ἐπαινεῖ ὄχι μόνο ὄσους ἐλεοῦν μέ χρήματα, ἀλλά καί ὄσους κάνουν αὐτό μέ τήν προαίρεσή τους. Αὐτή λοιπόν ἄς τήν παρέχουμε κατάλληλη γιά ἐλεημοσύνη, καί τότε ὅλα τά ἀγαθὰ θ' ἀκολουθήσουν. Γιατί ὅποιος ἔχει διάθεση φιλόανθρωπη καί συμπονετική, καί ἂν ἔχει χρήματα, θά δώσει ἄφθονα, καί ἂν δεῖ κάποιο σέ συμφορές, θά κλάψει καί θά θρηνήσει, καί ἂν συναντήσῃ κάποιον ἀδικημένο, θά τόν προστατέψῃ, καί ἂν δεῖ κάποιον πού τόν κακομεταχειρίζονται, θ' ἀπλώσῃ τό χέρι του γιά βοήθεια. Γιατί ἔχοντας τό θησαυρό τῶν ἀγαθῶν, δηλαδή τή φιλόανθρωπη καί συμπονετική ψυχή, θ' ἀναβλύσῃ ἀπό τήν πηγή αὐτή ὅλα ἐκεῖνα γιά χάρη τῶν ἀδελφῶν του καί θ' ἀπολαύσῃ ὅλους τούς μισθοὺς πού βρίσκονται κοντά στό Θεό.

Γιά νά ἐπιτύχουμε λοιπόν καί μεῖς αὐτά, πρὶν ἀπ' ὅλα ἄς κάμουμε τήν ψυχή μας συμπονετική. Γιατί ἔτσι καί ἐδῶ πού βρισκόμαστε θά κάμουμε ἄπειρα ἀγαθὰ καί θ' ἀπολαύσουμε τά μελλοντικά βραβεῖα, τά ὅποια εἶθε νά τά ἐπιτύχουμε ὅλοι μας, μέ τή χάρη καί τή φιλοανθρωπία τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, μέσω τοῦ ὁποίου καί μαζί μέ τόν ὅποιο στόν Πατέρα καί συγχρόνως στό ἅγιο Πνεῦμα ἀνήκει ἡ δόξα στους αἰῶνες τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΟΜΙΛΙΑ ΚΑ'

(Ρωμ. 12,1 – 3)

«Παρακαλῶ οὖν ὑμᾶς, ἀδελφοί, διὰ τῶν οἰκτιρμῶν τοῦ Θεοῦ, παραστήσαι τὰ σώματι ὑμῶν θυσίαν ζῶσαν, ἁγίαν, εὐάρεστον τῷ Θεῷ, τὴν λογικὴν λατρείαν ὑμῶν».

1. Πολλὰ περὶ τῆς τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπίας διαλεχθεῖς, καὶ δεί-
5 ξας αὐτοῦ τὴν ἄφατον κηδεμονίαν, καὶ τὴν ἀπόρρητον ἀγαθότητα
καὶ οὐδὲ ἐρευνηθῆναι δυναμένην, αὐτὴν λοιπὸν ταύτην προβάλλε-
ται, εἰς τὸ πείσαι τοὺς εὐεργετηθέντας ἀξίαν τῆς δωρεᾶς ἐπιδείξα-
σθαι τὴν πολιτείαν. Καὶ τοσοῦτος ὢν καὶ τηλικούτος, οὐ παραιτεῖ-
ται παρακαλεῖν· καὶ ταῦτα οὐχ ὑπὲρ ὧν ἔμελλεν αὐτὸς ἀπολαύειν,
10 ἀλλ' ὑπὲρ ὧν ἐκεῖνοι κερδαίνειν εἶχον. Καὶ τί θαυμάζεις, εἰ αὐτὸς
οὐ παραιτεῖται παρακαλεῖν, ὅπου γε καὶ τοὺς οἰκτιρμούς τοῦ Θεοῦ
προβάλλεται; Ἐπειδὴ γὰρ τὰ μυρία ὑμῖν ἐντεῦθεν, φησὶν, ἀγαθὰ,
ἀπὸ τῶν οἰκτιρμῶν τοῦ Θεοῦ, αὐτοὺς αἰδέσθητε, αὐτοὺς δυσωπή-
θητε. Καὶ γὰρ αὐτοὶ τὴν ἰκετηρίαν τιθέασιν, ἵνα μηδὲν ἀνάξιον αὐ-
15 τῶν ἐπιδείξῃσθε. Δι' αὐτῶν οὖν τούτων, φησί, παρακαλῶ, δι' ὧν
ἔσώθητε· ὡσπερ ἂν εἴ τις τὸν μέγαρα εὐεργετηθέντα ἐντρέψαι βου-
λόμενος, αὐτὸν τὸν εὐεργετήσαντα ἰκέτην ἀγάγοι. Καὶ τί παρακα-
λεῖς, εἶπέ μοι; «Παραστήσαι τὰ σώματα ὑμῶν θυσίαν ζῶσαν,
ἁγίαν, εὐάρεστον τῷ Θεῷ, τὴν λογικὴν λατρείαν ὑμῶν».

ΟΜΙΛΙΑ ΚΑ'

(Ρωμ. 12,1-3)

«Σᾶς παρακαλῶ λοιπόν, ἀδελφοί, ἐξ ὀνόματος τῶν οἰκτιρμῶν τοῦ Θεοῦ, νά προσφέρετε τὰ σώματά σας θυσία ζωντανή, ἅγια, εὐάρεστη στό Θεό, τή λογική λατρεία σας».

1. Ἄφοῦ εἶπε πολλά γιά τή φιλανθρωπία τοῦ Θεοῦ καί ἔδειξε τήν ἀνέκφραστη φροντίδα του καί τήν ἀπερίγραπτη ἀγαθότητά του πού δέν μπορεῖ καί νά ἐρευνηθεῖ, αὐτήν τήν ἴδια προβάλλει πλέον, γιά νά πείσει ἐκείνους πού εὐεργετήθηκαν νά δείξουν συμπεριφορά ἄξια μέ τή δωρεά αὐτή. Καί ἄν καί εἶναι τόσο μεγάλος καί τόσο σπουδαῖος, δέ σταματάει νά παρακαλεῖ. Καί ὅλα αὐτά ὄχι γιά ὅσα ἐπρόκειτο ν' ἀπολαύσει αὐτός, ἀλλά γιά ὅσα μπορούσαν νά κερδίσουν ἐκείνοι. Καί τί θαυμάζεις, ἄν αὐτός δέ σταματάει νά παρακαλεῖ, τή στιγμή βέβαια πού προβάλλει καί τούς οἰκτιρμούς τοῦ Θεοῦ; Ἐπειδή λοιπόν, λέγει, ἀπό ἐδῶ προέρχονται τὰ ἄπειρα ἀγαθά γιά σᾶς, δηλαδή ἀπό τούς οἰκτιρμούς τοῦ Θεοῦ, αὐτούς σεβασθεῖτε, αὐτούς ντραπεῖτε. Καθόσον καί αὐτοί ἀναφέρουν τήν ἰκεσία, γιά νά μή δείξετε τίποτε ἀνάξιο αὐτῶν. Σᾶς παρακαλῶ λοιπόν, λέγει, στό ὄνομα τῆς εὐσπλαχνίας, μέ τήν ὁποία σωθήκατε· σάν νά παρουσίαζε κάποιος ἰκέτη τόν ἴδιο τόν εὐεργέτη, ἐπειδή ἤθελε νά ἐλέγξει ἐκεῖνον πού εὐεργετήθηκε πάρα πολύ. Καί πές μου, τί παρακαλεῖς; «Νά προσφέρετε τὰ σώματά σας θυσία ζωντανή, ἅγια, εὐάρεστη στό Θεό, τή λογική λατρεία σας».

Ἐπειδὴ γὰρ εἶπε, «θυσίαν», ἵνα μὴ τις νομίση, ὅτι κατασφά-
 ζαι κελεύει τὰ σώματα, ταχέως ἐπήγαγε, «ζῶσαν». Εἶτα διαιρῶν
 αὐτὴν ἀπὸ τῆς Ἰουδαϊκῆς, φησὶν, «ἀγίαν, εὐάρεστον τῷ Θεῷ, τὴν
 λογικὴν λατρείαν ὑμῶν». Ἐκείνη γὰρ σωματικὴ, καὶ οὐ σφόδρα
 5 εὐάρεστος. «Τίς γὰρ ἐξεζήτησε ταῦτα ἐκ τῶν χειρῶν ὑμῶν;», φησί.
 Καὶ πολλαχοῦ ἀλλαχοῦ φαίνεται διακρουόμενος αὐτάς. Ἄλλ' οὐχὶ
 ταύτην, ἀλλὰ καὶ ἐκείνης διδομένης ταύτην ἐζήτηι. Διὸ καὶ ἔλεγε,
 «θυσία αἰνέσεως δοξάσει με»· καὶ πάλιν, «αἰνέσω τὸ ὄνομα τοῦ
 Θεοῦ μου μετ' ὧδῆς, καὶ ἀρέσει τῷ Θεῷ ὑπὲρ μόσχον νέον, κέρα-
 10 τα ἐκφέροντα καὶ ὀπλάς». Καὶ ἀλλαχοῦ ἐκβάλλων αὐτὴν, καὶ λέ-
 γων, «μὴ φάγομαι κρέα ταύρων, ἢ αἷμα τράγων πίθουμαι,» ἐπήγαγε,
 «θῦσον τῷ Θεῷ θυσίαν αἰνέσεως, καὶ ἀπόδος τῷ ὑψίστῳ τὰς εὐ-
 χὰς σου». Οὕτω καὶ Παῦλος ἐνταῦθα κελεύει παραστῆσαι τὰ
 σώματα θυσίαν ζῶσαν. Καὶ πῶς ἂν γένοιτο τὸ σῶμα, φησί, θυσία;
 15 Μηδὲν ὁ ὀφθαλμὸς βλέπεται πονηρόν, καὶ γέγονε θυσία· μηδὲν ἢ
 γλῶττα λαλείτω αἰσχρόν, καὶ γέγονε προσφορά· μηδὲν ἢ χεὶρ
 πραττέτω παράνομον, καὶ γέγονεν ὀλοκαύτωμα.

Μᾶλλον δὲ οὐκ ἀρκεῖ ταῦτα, ἀλλὰ καὶ τῆς τῶν ἀγαθῶν ἡμῖν
 ἐργασίας δεῖ, ἵνα ἢ μὲν χεὶρ ἐλεημοσύνην ποιῇ, τὸ δὲ στόμα εὐλογῇ
 20 τοὺς ἐπηρεάζοντας, ἢ δὲ ἀκοὴ θείας σχολάζῃ διηνεκῶς ἀκροάσε-
 σιν. Ἡ γὰρ θυσία οὐδὲν ἔχει ἀκάθαρτον, ἢ θυσία ἀπαρχὴ τῶν ἄλ-
 λων ἐστί. Καὶ ἡμεῖς τοίνυν καὶ χειρῶν καὶ ποδῶν καὶ στόματος καὶ
 τῶν ἄλλων ἀπάντων ἀπαρχώμεθα τῷ Θεῷ. Ἡ τοιαύτη θυσία εὐά-
 ρεστος, ὡς ἦ γε τῶν Ἰουδαίων καὶ ἀκάθαρτος ἦν. «Αἱ θυσίαι γὰρ
 25 αὐτῶν», φησὶν, «ἄρτος πένθους αὐτοῖς». Ἄλλ' οὐχὶ ἢ ἡμετέρα.
 Ἐκείνη τὸ τεθυμένον νεκρὸν ἀπέφηγεν, αὕτη τὸ τεθυμένον ζῶν ἐρ-
 γάζεται. Ὅταν γὰρ νεκρώσωμεν ἡμῶν τὰ μέλη, τότε δυνασόμεθα
 ζῆν. Καινὸς γὰρ οὗτος τῆς θυσίας ὁ νόμος· διὸ καὶ παράδοξος τοῦ

---

1. Ἦσ. 1, 12.

2. Ψαλμ. 49, 23.

3. Ψαλμ. 68, 31. 32.

4. Ψαλμ. 49, 13. 14.

5. Ὡσηέ 9, 4.

Ἐπειδὴ δηλαδὴ εἶπε, «θυσία», γιὰ νὰ μὴ νομίσει κανεὶς, ὅτι διατάσσει νὰ θυσιάσουν τὰ σώματά τους, ἀμέσως πρόσθεσε, «ζωντανή». Ἐπειτα, ξεχωρίζοντας τὴ θυσία αὐτὴ ἀπὸ τὴν Ἰουδαϊκὴν, λέγει, «ἅγια, εὐάρεστη στοῦ Θεοῦ, τὴ λογικὴ λατρεία σας». Καθόσον ἐκείνη εἶναι σωματικὴ καὶ ὄχι πάρα πολὺ εὐάρεστη. Γιατί λέγει· «ποιὸς ζήτησε αὐτὰ ἀπὸ τὰ χέρια σας;»¹. Καὶ σέ πολλὰ ἄλλα σημεῖα φαίνεται ν' ἀποκρούει αὐτὲς τίς θυσίες. Δέν ἀπέκρουε ὁμοίως αὐτήν, ἀλλὰ, ἂν καὶ προσφερόταν καὶ ἐκείνη, ζητοῦσε αὐτήν. Γι' αὐτὸ καὶ ἔλεγε, «θυσία δοξολογίας θὰ μὲ δοξάσει»². Καὶ πάλι, «θὰ ὑμνήσω τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ μου μὲ ᾧδὴ, καὶ θ' ἀρέσει στοῦ Θεοῦ περισσότερο ἀπὸ θυσία νέου μοσχάριου, πού ἀρχίζει νὰ βγάζει κέρατα καὶ ὀπλὲς στὰ πόδια του»³. Καὶ ἄλλοῦ ἀπορρίπτοντας αὐτήν καὶ λέγοντας, «μήπως ἔχω ἀνάγκη νὰ φάω κρέατα ταύρων καὶ νὰ πιῶ αἷμα τράγων;», πρόσθεσε, «πρόσφερε στοῦ Θεοῦ σάν θυσία τὴ δοξολογία καὶ ἐκπλήρωσε πρὸς τὸν Ὑψιστο τὰ τάματά σου»⁴. Ἐτσι καὶ ὁ Παῦλος ἐδῶ δίνει ἐντολὴ νὰ προσφέρουν τὰ σώματά τους θυσία ζωντανή. Καὶ πῶς, λέγει, μπορεῖ τὸ σῶμα νὰ γίνῃ θυσία; Ἄς μὴ βλέπει τὸ μάτι τίποτε τὸ πονηρὸ, καὶ ἔγινε θυσία· ἄς μὴ λέγει ἡ γλῶσσα τίποτε τὸ αἰσχρὸ, καὶ ἔγινε προσφορά· ἄς μὴν κάνει τὸ χέρι τίποτε τὸ παράνομο, καὶ ἔγινε ὀλοκαύτωμα.

Ἡ καλύτερα δὲ φθάνουν αὐτά, ἀλλὰ μᾶς εἶναι ἀπαραίτητη καὶ ἡ ἀγαθοεργία, ὥστε τὸ χέρι νὰ κάνει τὴν ἐλεημοσύνη, τὸ στόμα νὰ εὐλογεῖ ἐκείνους πού μᾶς κακομεταχειρίζονται, καὶ τὸ αὐτὶ ν' ἀσχολεῖται διαρκῶς μὲ τὴν ἀκρόαση τῶν λόγων τοῦ Θεοῦ. Γιατί ἡ θυσία δέν περιέχει τίποτε τὸ ἀκάθαρτο, ἡ θυσία εἶναι ἡ ἀπαρχὴ τῶν ἄλλων. Καὶ μεῖς λοιπὸν ἄς προσφέρουμε στοῦ Θεοῦ τίς ἀπαρχές τῶν χειρῶν καὶ τῶν ποδιῶν καὶ τοῦ στόματος καὶ ὄλων τῶν ἄλλων μελῶν τοῦ σώματός μας. Ἡ θυσία αὐτὴ εἶναι εὐάρεστη, ἐνῶ ἡ θυσία τῶν Ἰουδαίων ἦταν ἀκάθαρτη. «Γιατί οἱ θυσίες τους», λέγει, «εἶναι σάν ἄρτος πένθους γι' αὐτούς»⁵. Ἀλλὰ δέν εἶναι τέτοια καὶ ἡ δικὴ μας θυσία. Ἐκείνη τὸ προσφερόμενο θυσία τὸ παρουσίαζε νεκρὸ, ἐνῶ αὐτὴ ἐκεῖνο πού θυσιάζεται τὸ κάνει ζωντανό. Ὅταν λοιπὸν νεκρώσουμε τὰ μέλη μας, τότε θὰ μπορέσουμε νὰ ζήσουμε. Γιατί εἶναι

πυρὸς ὁ τρόπος. Οὐδὲ γὰρ ζύλων δεῖται καὶ ὕλης ὑποκειμένης, ἀλλ' αὐτὸ καθ' ἑαυτὸ ζῆ τὸ πῦρ τὸ ἡμέτερον· καὶ οὐδὲ κατακαίει τὸ ἱερεῖον, ἀλλὰ μᾶλλον αὐτὸ ζωογονεῖ. Ταύτην ἄνωθεν τὴν θυσίαν ὁ Θεὸς ἐζήτει· διὸ καὶ ἔλεγεν ὁ προφήτης, «θυσία τῷ Θεῷ πνεῦμα 5 συντετριμμένον». Καὶ οἱ παῖδες δὲ οἱ τρεῖς ταύτην προσῆγον λέγοντες· «οὐκ ἔστιν ἄρχων οὐδὲ προφήτης, οὐ τόπος τοῦ καρπῶσαι καὶ εὐρεῖν ἔλεος, ἀλλ' ἐν ψυχῇ συντετριμμένη καὶ πνεύματι ταπεινώσεως προσδεχθείμεν».

2. Σκόπει δὲ πῶς καὶ ἐκάστη λέξει μετὰ πολλῆς κέχρηται τῆς 10 ἀκριβείας. Οὐ γὰρ εἶπε, 'ποιήσατε τὰ σώματα ὑμῶν θυσίαν', ἀλλά, «παραστήσατε»· ὡς ἂν εἰ ἔλεγε, μηδὲν κοινὸν ἔχετε λοιπὸν πρὸς αὐτά· ἐτέρῳ αὐτὰ ἐξεδώκατε. Καὶ γὰρ οἱ τοὺς ἵππους τοὺς πολεμιστηρίους παριστῶντες, οὐδὲν λοιπὸν κοινὸν πρὸς αὐτοὺς ἔχουσι. Καὶ σὺ τοίνυν παρέστησας τῷ πολέμῳ τῷ κατὰ τοῦ διαβόλου τὰ 15 μέλη, καὶ τῇ παρατάξει τῇ φοβεραῖ· μὴ κάθελκε αὐτὰ πρὸς ἰδιωτικὰς διακονίας. Καὶ ἕτερον δὲ ἐκ τούτου δείκνυσιν, ὅτι καὶ δόκιμα αὐτὰ δεῖ ποιεῖν, εἶγε παριστᾶν μέλλομεν. Οὐ γάρ τινι τῶν ἐπιγείων ἀνθρώπων, ἀλλ' αὐτῷ παριστῶμεν αὐτὰ τῷ βασιλεῖ τῶν ὄλων Θεῷ, οὐχ ἵνα πολεμῇ μόνον, ἀλλ' ἵνα καὶ αὐτὸν ἐπικαθήμενον ἔχη 20 τὸν βασιλέα. Οὐδὲ γὰρ παραιτεῖται ἐπικαθῆσθαι τοῖς μέλεσιν ἡμῶν, ἀλλὰ καὶ σφόδρα τοῦτο βούλεται· καὶ ὅπερ βασιλεὺς οὐκ ἂν ἔλοιτο ὁμόδουλος ἡμῖν, τοῦτο ὁ τῶν ἀγγέλων δεσπότης αἰρεῖται.

Ἐπεὶ οὖν καὶ παρίστασθαι μέλλει, καὶ θυσία ἐστί, πάντα μῶμον περίελε· ὡς ἂν ἔχη μῶμον, οὐκέτ' ἂν εἶη θυσία. Οὐδὲ γὰρ 25 ὀφθαλμὸς δύναται τυθῆναι πορνικὰ βλέπων, οὐ χεὶρ παραστῆναι ἀρπάζουσα καὶ πλεονεκτοῦσα, οὐ πόδες χωλὰ βαδίζοντες καὶ ἐπὶ θέατρα ἀναβαίνοντες, οὐ γαστήρ τρυφῇ δουλεύουσα καὶ τῶν ἡδονῶν ἀνάπτουσα τὰς ἐπιθυμίας, οὐ καρδία θυμὸν ἔχουσα καὶ ἔρωτα πορνικόν, οὐ γλῶττα αἰσχρὰ φθεγγομένη. Διὸ χρῆ πανταχόθεν

6. Ψαλμ. 50, 19.

7. Δαν. 3, 38. 39.

καινούριος αὐτός ὁ νόμος τῆς θυσίας· γι' αὐτό καί ὁ τρόπος τῆς φωτιᾶς εἶναι παράξενος. Γιατί δέ χριεάζεται νά ὑπάρχουν ξύλα καί ὑλικά, ἀλλ' ἡ δική μας αὐτή φωτιά ἀπό μόνη της ζεῖ· καί οὔτε κατακαίει τό σφάγιο, ἀλλά τό ζωογονεῖ περισσότερο. Τῆ θυσία αὐτή ζητοῦσε ἀπό τήν ἀρχή ὁ Θεός. Γι' αὐτό καί ἔλεγε ὁ προφήτης· «θυσία γιά τό Θεό εἶναι ἡ συντριμμένη ψυχή»⁶. Καί οἱ τρεῖς νέοι αὐτή τή θυσία πρόσφεραν λέγοντας· «Δέν ὑπάρχει γιά μᾶς οὔτε βασιλιάς οὔτε προφήτης, οὔτε τόπος νά προσφέρουμε τίς θυσίες μας καί νά βροῦμε ἔλεος, ἀλλά μέ ψυχή συντριμμένη καί πνεῦμα ταπεινωμένο ἄς γίνουμε δεκτοί ἀπό σένα»⁷.

2. Πρόσεχε ὅμως πῶς χρησιμοποιεῖ καί κάθε λέξη μέ πολλή ἀκρίβεια. Γιατί δέν εἶπε, κάνετε τά σώματά σας θυσία, ἀλλά «προσφέρετε»· σάν νά ἔλεγε, μήν ἔχετε πλέον κανένα κοινό μ' αὐτά, σ' ἄλλον τά παραδώσατε. Καθόσον καί ἐκεῖνοι πού προσφέρουν τά πολεμικά ἄλογα, δέν ἔχουν μετά κανένα κοινό μ' αὐτά. Καί σύ λοιπόν πρόσφερες τά μέλη σου στόν πόλεμο ἐναντίον τοῦ διαβόλου καί στή μάχη τῆ φοβερῆ· μή σύρεις αὐτά στίς ἰδιωτικές σου ὑπηρεσίες. Καί ἄλλο ὅμως μ' αὐτό δείχνει, ὅτι πρέπει νά τά κάμνουμε καί δόκιμα, ἐφόσον δηλαδή πρόκειται νά τά προσφέρουμε. Γιατί δέν τά προσφέρουμε σέ κάποιον ἀπό τούς ἐπιγείους ἀνθρώπους, ἀλλά τά προσφέρουμε στόν ἴδιο τό βασιλιά τῶν ὅλων Θεό, ὄχι γιά νά πολεμοῦν μόνο, ἀλλά καί νά ἔχουν τόν ἴδιο τό βασιλιά νά κάθεται ἐπάνω τους. Γιατί δέν ἀποφεύγει νά κάθεται πάνω στά μέλη μας, ἀλλά καί πάρα πολύ τό θέλει αὐτό· καί ἐκεῖνο πού δέ θά προτιμοῦσε ὁ βασιλιάς πού εἶναι συνάνθρωπός μας, αὐτό τό προτιμάει ὁ Κύριος τῶν ἀγγέλων.

Ἄφοῦ λοιπόν πρόκειται νά προσφερθοῦν καί εἶναι θυσία, ἀπομάκρυνε κάθε ἐλάττωμα· καθόσον ἂν ἔχουν ἐλάττωμα, δέ θά μπορούσαν νά προσφερθοῦν θυσία. Οὔτε τό μάτι βέβαια μπορεῖ νά θυσιασθεῖ ὅταν βλέπει πορνικά πράγματα, οὔτε τό χέρι νά προσφερθεῖ ὅταν ἀρπάζει καί εἶναι ἄπληστο, οὔτε τά πόδια ὅταν βαδίζουν κουτσαίνοντας καί ἀνεβαίνουν στά θέατρα, οὔτε ἡ κοιλιά ὅταν εἶναι δούλη στίς ἀπολαύσεις καί ἀνάβει τίς ἐπιθυμίες τῶν ἡδονῶν, οὔτε ἡ καρδιά ὅταν ἔχει θυμό καί ἔρωτα γιά πορνεία, οὔτε ἡ γλῶσσα ὅταν μιλάει αἰσχρά λόγια. Γι' αὐτό πρέπει ἀπό παντοῦ νά ἐξετάζεται τό

μωμοσκοπεῖσθαι τὸ σῶμα τὸ ἡμέτερον. Εἰ γὰρ οἱ τὰς παλαιὰς ἀναφέροντες θυσίας ἐκελεύοντο πάντα περισκοπεῖν, καὶ οὔτε ὠτό-
 τμητον, οὔτε κολοβόκερκον, οὔτε ψωραγριῶντα, οὔτε λειχῆνα
 ἔχοντα ἐπετρέποντο ἀναφέρειν, πολλῶ μᾶλλον ἡμᾶς τοὺς οὐ πρό-
 5 βата ἄλογα, ἀλλ' ἐαυτοὺς ἀναφέροντας, πλείονα ἀκρίβειαν ἐπιδεί-
 κνυσθαι χρή, καὶ πάντοθεν εἶναι καθαρούς, ἵνα δυνηθῶμεν καὶ
 ἡμεῖς κατὰ Παῦλον λέγειν· «ἐγὼ γὰρ ἤδη σπένδομαι, καὶ ὁ καιρὸς
 τῆς ἐμῆς ἀναλύσεως ἐφέστηκε». Καὶ γὰρ θυσίας ἁπάσης καθαρώ-
 τερος ἦν· διὸ καὶ σπονδὴν ἐαυτὸν ἐκάλει. Ἔσται δὲ τοῦτο, ἐὰν ἀνέ-
 10 λωμεν τὸν παλαιὸν ἄνθρωπον, ἐὰν νεκρώσωμεν τὰ μέλη τὰ ἐπὶ
 τῆς γῆς, ἐὰν σταυρώσωμεν τὸν κόσμον ἐαυτοῖς.

Οὕτως οὐδὲ μαχαίρας δεησόμεθα λοιπόν, οὐδὲ θυσιαστηρίου,
 οὐδὲ πυρός· μᾶλλον δέ, τούτων ἀπάντων δεησόμεθα, πλὴν οὐ χει-
 ροποιήτων, ἀλλ' ἄνωθεν ἡμῖν ἅπαντα ἤξει, καὶ τὸ πῦρ ἄνωθεν καὶ
 15 ἡ μάχαιρα, καὶ τὸ θυσιαστήριον δὲ ἡμῖν ἔσται τοῦ οὐρανοῦ τὸ πλά-
 τος. Εἰ γάρ, τοῦ Ἡλίου θυσίαν ἀναφέροντος αἰσθητὴν, λαμπὰς ἄνω-
 θεν κατενεχθεῖσα πάντα ἀνάλωσε, καὶ τὸ ὕδωρ καὶ τὰ ξύλα καὶ
 τοὺς λίθους, πολλῶ μᾶλλον ἐπὶ σοῦ τοῦτο ἔσται· κἂν ἔχῃς τι διαρ-
 ρέον καὶ βιωτικόν, προσάγῃς δὲ θυσίαν μετὰ γνώμης ὀρθῆς, κα-
 20 τελθὸν τοῦ Πνεύματος τὸ πῦρ, καὶ τὸ βιωτικὸν ἐκεῖνο δαπανήσει,
 καὶ τὴν προσφορὰν ἀνύσει πᾶσαν. Τί δέ ἐστι λογικὴ λατρεία; Ἡ
 πνευματικὴ διακονία, ἡ πολιτεία ἡ κατὰ Χριστόν. Καθάπερ οὖν ὁ
 ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ Θεοῦ διακονούμενος καὶ ἱερωμένος, οἷος ἂν ἦ, συ-
 στέλλεται τότε, καὶ σεμνότερος γίνεται, οὕτω καὶ ἡμᾶς τὸν ἅπαντα
 25 βίον διακεῖσθαι χρή, ὡς λατρεύοντας καὶ ἱερωμένους. Ἔσται δὲ
 τοῦτο, ἐὰν καθ' ἐκάστην ἡμέραν προσφέρῃς αὐτῷ θύματα, καὶ ἱε-
 ρεὺς τοῦ οἴκειου σώματος γίνῃ, καὶ τῆς κατὰ ψυχὴν ἀρετῆς· οἷον,
 ὅταν σωφροσύνην προσενέγκῃς, ὅταν ἐλεημοσύνην, ὅταν ἐπιεί-

8. Γιά τὰ ζῶα πού ἔπρεπε νά θυσιάζουν οἱ Ἰσραηλίτες βλ. Λευϊτ. 22, 17-33.

9. Β' Τιμ. 4, 6.

10. Βλ. Γ' Βασ. 18, 20-40.

σῶμα μας ὥστε νά μήν ἔχει ἐλαττώματα. Ἀφοῦ λοιπόν ἐκεῖνοι πού πρόσφερναν τίς παλιές θυσίες εἶχαν τήν ἐντολή νά τά ἐξετάζουν ὄλα καί δέν τούς ἐπέτρεπαν νά προσφέρουν ζῶο μέ κομμένα τ' αὐτιά του, οὔτε ζῶο μέ κολοβή τήν οὐρά του, οὔτε ζῶα πού ἔπασχαν ἀπό ψώρα, οὔτε ζῶα πού εἶχαν λειχήνες⁸, πολύ περισσότερο πρέπει ἐμεῖς, πού δέν προσφέρουμε ἄλογα πρόβατα ἀλλά τούς ἑαυτούς μας, νά δείχνουμε περισσότερη προσοχή καί νά εἴμαστε ἀπό παντοῦ καθαροί, γιά νά μπορέσουμε καί μεῖς σύμφωνα μέ τόν Παῦλο νά λέμε· «ἐγώ εἶμαι ἔτοιμος νά χύσω τό αἷμα μου σάν σπουδή καί ὁ καιρός τῆς ἀναχώρησέως μου ἔφθασε»⁹. Πραγματικά ἦταν πιά καθαρός ἀπό κάθε θυσία, καί γι' αὐτό ὀνόμαζε σπουδή τόν ἑαυτό του. Αὐτό θά συμβεῖ, ἂν θανατώσουμε τόν παλιό μας ἑαυτό, ἂν νεκρώσουμε τά μέλη μας τά γήινα, ἂν σταυρώσουμε τόν κόσμο γιά τόν ἑαυτό μας.

Ἔτσι δέ θά χρειασθοῦμε πλέον οὔτε μαχαίρι οὔτε θυσιαστήριο οὔτε φωτιά. Ἡ καλύτερα, θά τά χρειασθοῦμε ὄλα αὐτά, ὄχι ὄμως χειροποίητα, ἀλλά θά μᾶς ἔρθουν ὄλα ἀπό τόν οὐρανό, καί ἡ φωτιά καί τό μαχαίρι θά μᾶς δοθοῦν ἀπό τόν οὐρανό, καί τό θυσιαστήριο θά εἶναι γιά μᾶς τό πλάτος τοῦ οὐρανοῦ. Ἐάν λοιπόν προσφέροντας ὁ Ἡλίας θυσία ὑλική¹⁰, κατέβηκε ἀπό τόν οὐρανό ἀστραπή καί κατέφαγε τά πάντα, καί τό νερό καί τά ξύλα καί τίς πέτρες, πολύ περισσότερο θά συμβεῖ αὐτό σέ σένα. Καί ἂν ἀκόμη ἔχεις κάτι τό χαῦνο καί βιωτικό, ἀλλά προσφέρεις θυσία μέ ὀρθή διάθεση, ἀφοῦ κατεβεῖ ἡ φωτιά τοῦ Πνεύματος, καί τό βιωτικό ἐκεῖνο θά καταφάγει, καί ὄλη τήν προσφορά θά φέρει σέ τέλος. Ἀλλά τί εἶναι λογική λατρεία; Ἡ πνευματική διακονία, ἡ ζωή πού εἶναι σύμφωνη μέ τή διδασκαλία τοῦ Χριστοῦ. Ὅπως ἀκριβῶς λοιπόν ἐκεῖνος πού εἶναι διάκονος καί ιερωμένος στόν οἶκο τοῦ Θεοῦ, ὅποιος κι ἂν εἶναι, συμμαζεύεται τότε καί γίνεται πιά σεμνός, ἔτσι καί μεῖς πρέπει νά συμπεριφερόμαστε σ' ὄλη μας τή ζωή, σάν νά προσφέρουμε λατρεία καί νά εἴμαστε ιερωμένοι. Καί θά γίνει αὐτό, ἂν καθημερινά προσφέρεις σ' αὐτόν θυσίες καί γίνεις ιερέας τοῦ δικοῦ σου σώματος καί τῆς ἀρετῆς τῆς ψυχῆς σου· ὅπως δηλαδή ὅταν προσφέρεις

κειαν καὶ ἀνεξικακίαν. Ταῦτα γὰρ ποιῶν, ἀναφέρεις λογικὴν λατρείαν, τουτέστιν, οὐδὲν ἔχουσαν σωματικόν, οὐδὲν παχύ, οὐδὲν αἰσθητόν.

3. Ἐπάρας τοίνυν διὰ τῶν ὀνομάτων τὸν ἀκροατὴν, καὶ ἕκαστον 5 ἱερέα τῆς ἑαυτοῦ σαρκὸς διὰ τῆς πολιτείας ἀποφήνας, λέγει καὶ τὸν τρόπον, δι' οὗ δυνατόν ταῦτα κατορθοῦν. Τίς οὖν ὁ τρόπος; «Μὴ συσχηματίζεσθε», φησί, «τῷ αἰῶνι τούτῳ, ἀλλὰ μεταμορφοῦσθε τῇ ἀνακαινώσει τοῦ νοῦς ὑμῶν». Καὶ γὰρ χαμαίζηλον τὸ σχῆμα τοῦ αἰῶνος τούτου, καὶ εὐτελὲς καὶ πρόσκαιρον, οὐδὲν ἔχον ὑψη- 10 λόν, οὐδὲ διηνεκές, οὐδὲ εὐθές, ἀλλὰ πάντα διεστραμμένα. Εἰ τοίνυν ὀρθὰ βούλει βαδίζειν, μὴ τυπώσης ἑαυτὸν κατὰ τὸ σχῆμα τοῦ παρόντος βίου· οὐδὲν γὰρ τῶν ἐν αὐτῷ μένον καὶ βεβηκός ἐστι. Διὸ καὶ σχῆμα ἐκάλεσεν αὐτό· καὶ ἀλλαχοῦ πάλιν, «παράγει τὸ σχῆμα τοῦ κόσμου τούτου». Οὐδὲν γὰρ διαρκὲς οὐδὲ πεπηγὸς ἔχει, ἀλλὰ 15 πάντα πρόσκαιρα. Διὸ καὶ, «τῷ αἰῶνι τούτῳ», εἶπε· διὰ τούτου μὲν τὸ ἐπίκηρον δηλῶν, διὰ δὲ τοῦ σχήματος τὸ ἀνυπόστατον. Κἂν γὰρ πλοῦτον εἴπῃς, κἂν δόξαν εἴπῃς, κἂν σώματος ὥραν, κἂν τρυφήν, κἂν ἄλλ' ὅτιοῦν τῶν δοκούντων εἶναι μεγάλων, σχῆμα μόνον ἐστίν, οὐ πράγματος ἀλήθεια, ἐπίδειξις καὶ προσωπεῖον, οὐχ ὑπόστασις 20 μένουσα.

Ἄλλὰ σὺ μὴ συσχηματίζου τούτῳ, ἀλλὰ «μεταμορφοῦ», φησί, «τῇ ἀνακαινώσει τοῦ νοῦς». Οὐκ εἶπε, μετασχηματίζου, ἀλλὰ, «μεταμορφοῦ», δεικνὺς ὅτι τὸ μὲν τοῦ κόσμου, σχῆμα, τὸ δὲ τῆς ἀρετῆς, οὐ σχῆμα, ἀλλὰ μορφή τις ἀληθῆς φυσικὸν ἔχουσα 25 κάλλος, οὐ δεόμενον τῶν ἔξωθεν ἐπιτριμμάτων τε καὶ σχημάτων, τῶν ὁμοῦ τε φαινομένων καὶ ἀπολλυμένων. Καὶ γὰρ ἅπαντα ταῦτα, πρὶν ἢ φανῆναι, διαλύεται. Ἄν τοίνυν τὸ σχῆμα ρίψῃς, ταχέως ἐπὶ τὴν μορφήν ἤξεις. Οὐδὲν γὰρ τῆς κακίας ἀσθενέστερον, οὐδὲν οὕτω παλαιοῦται ραδίως. Εἶτα ἐπειδὴ ἀνθρώπους ὄντας εἰκός

σωφροσύνη, ἐλεημοσύνη, ἐπιείκεια καὶ ἀνεξικακία. Ὅταν λοιπὸν κάνεις αὐτά, προσφέρεις τῇ λογικῇ λατρεία, δηλαδή, τῇ λατρεία πού δέν ἔχει τίποτε σωματικό, τίποτε λιπαρό, τίποτε ὑλικό.

3. Ἄφοῦ λοιπὸν ἐξύψωσε μέ τὰ ὀνόματα τὸν ἀκροατή, καὶ ἀπέδειξε τὸν καθένα ἱερέα τοῦ δικοῦ του σώματος μέ τῇ ζωῇ του, λέγει καὶ τὸν τρόπο, μέ τὸν ὁποῖο εἶναι δυνατό νά κατορθώσουν αὐτά. Ποιὸς λοιπὸν εἶναι ὁ τρόπος; «Μὴν ἐξομοιώνεστε», λέγει, «μέ τὸ σχῆμα τοῦ κόσμου αὐτοῦ, ἀλλά νά μεταμορφώνεσθε μέ τὴν ἀνακαίνιση τοῦ πνεύματός σας». Καθόσον τὸ σχῆμα τοῦ κόσμου αὐτοῦ εἶναι μηδαμινὸ καὶ τιποτένιο καὶ προσωρινό, χωρὶς νά ἔχει τίποτε τὸ ὑψηλό, οὔτε τὸ παντοτινὸ καὶ εὐθές, ἀλλ' ὅλα εἶναι διεστραμμένα. Ἐάν λοιπὸν θέλεις νά βαδίζεις μέ σωστὸ τρόπο, νά μὴν ἐξομοιώνεσαι μέ τὸ σχῆμα τῆς παρούσας ζωῆς, γιατί τίποτε ἀπ' αὐτά πού βρίσκονται σ' αὐτὴ δέν εἶναι ἀκίνητο καὶ σταθερό. Γι' αὐτὸ καὶ τὸ ὄνομασε αὐτὸ σχῆμα. Καὶ ἄλλοῦ πάλι λέγει, «παρέρχεται τὸ σχῆμα τοῦ κόσμου αὐτοῦ»¹¹. Γιατί δέν ἔχει τίποτε τὸ μόνιμο οὔτε τὸ σταθερό, ἀλλ' ὅλα προσωρινά. Γι' αὐτὸ καὶ «τῷ αἰῶνι τούτῳ» εἶπε, γιὰ νά δηλώσει μ' αὐτὸ τὸ ὅτι εἶναι φθαρτό, ἐνῶ μέ τὸ σχῆμα τὸ ὅτι δέν ἔχει ὑπόσταση. Γιατί εἴτε πεῖς τὸν πλοῦτο, εἴτε πεῖς τῇ δόξῃ, εἴτε τὴν ὀμορφιά τοῦ σώματος, εἴτε τίς ἀπολαύσεις, εἴτε ὅτιδήποτε ἄλλο ἀπὸ ἐκεῖνα πού θεωροῦνται μεγάλα, σχῆμα εἶναι μόνο, ὄχι ἀλήθεια πράγματος, ἐπίδειξη καὶ προσωπεῖο, ὄχι ὑπόσταση πού μένει γιὰ πάντα.

Ἐσύ ὁμως νά μὴν ἐξομοιώνεσαι μ' αὐτόν, ἀλλά «νά μεταμορφώνεσαι», λέγει, «μέ τὴν ἀνακαίνιση τοῦ πνεύματός σου». Δέν εἶπε, 'νά μετασχηματίζεσαι', ἀλλά, «νά μεταμορφώνεσαι», γιὰ νά δείξει ὅτι τὸ σχῆμα εἶναι τοῦ κόσμου, ἐνῶ τῆς ἀρετῆς δέν εἶναι τὸ σχῆμα, ἀλλά κάποια ἀληθινὴ μορφή πού ἔχει φυσικὴ ὀμορφιά, χωρὶς νά χρειάζεται τὰ ἐξωτερικὰ καλλυντικὰ καὶ σχήματα, τὰ ὁποῖα συγχρόνως καὶ φαίνονται καὶ καταστρέφονται. Καὶ πραγματικὰ ὅλα αὐτά, προτοῦ νά φανοῦν, διαλύονται. Ἄν λοιπὸν πετάξεις τὸ σχῆμα, γρήγορα θά φθάσεις στὴ μορφή. Γιατί τίποτε δέν εἶναι πιὸ ἀνίσχυρο ἀπὸ τὴν κακία, τίποτε δέν παλιώνει τόσο εὐκόλα. Ἐπειτα, ἐπειδὴ εἶναι ἄνθρωποι καὶ εἶναι φυσικό ν' ἁμαρτάνουν καθημερινά, πα-

καθ' ἐκάστην ἀμαρτάνειν τὴν ἡμέραν, παραμυθεῖται τὸν ἀκροατὴν λέγων, ὅτι καθ' ἐκάστην ἀνακαίνου σαυτόν. Ὅπερ ἐπὶ τῶν οἰκιῶν ποιούμεν, παλαιουμένας αὐτὰς ἀεὶ διορθοῦντες, τοῦτο καὶ ἐπὶ σαυτοῦ ποίει. Ἡμαρτες σήμερον; ἐπαλαίωσάς σου τὴν ψυχὴν; Μὴ 5 ἀπογνῶς μηδὲ ἀναπέσης, ἀλλ' ἀνακαίνισον αὐτὴν μετανοία καὶ δάκρυσι καὶ ἐξομολογήσει, καὶ τῇ τῶν ἀγαθῶν ἐργασίᾳ· καὶ μηδέποτε τοῦτο διαλίπης ποιῶν.

Καὶ πῶς δυνησόμεθα τοῦτο ποιεῖν; «Εἰς τὸ δοκιμάζειν ὑμᾶς τὰ διαφέροντα, καὶ γινώσκειν τί τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ τὸ ἀγαθὸν καὶ 10 εὐάρεστον καὶ τέλειον». Ἡ τοῦτό φησιν, ἀνανεώθητε, ἵνα μάθητε τὰ συμφέροντα καὶ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ· ἢ ὅτι οὕτω δύνασθε ἀνανεωθῆναι, ἐὰν μάθητε τὰ συμφέροντα, καὶ τί ποτε βούλεται ὁ Θεός. Ἄν γὰρ εἰδῆς τοῦτο, καὶ τῶν πραγμάτων μάθης διαγινώσκειν τὰς φύσεις, ἐπελάβου τῆς ὁδοῦ τῆς κατὰ τὴν ἀρετὴν ἀπάσης. Καὶ τίς 15 ἀγνοεῖ τὰ συμφέροντα, φησί, καὶ τί τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ; Οἱ πρὸς τὰ παρόντα ἐπτοημένοι πράγματα, οἱ πλοῦτον ζηλωτὸν εἶναι νομίζοντες, καὶ πενίαν ἐξευτελίζοντες, οἱ δυναστείαν διώκοντες, οἱ πρὸς τὴν δόξαν τὴν ἐξωθεν κεκηνηότες, οἱ μεγάλους ἑαυτοὺς εἶναι νομίζοντες, ὅταν οἰκίας λαμπρὰς ἐγείρωσι, καὶ τάφους πολυτελεῖς 20 πρίωνται, καὶ ἀνδραπόδων ἀγέλας ἔχωσι, καὶ πολὺ εὐνούχων περιφέρωσιν ἑσμὸν. Οὗτοι καὶ τὰ συμφέροντα αὐτοῖς καὶ τὰ θελήματα τοῦ Θεοῦ ἀγνοοῦσι. Καὶ γὰρ ἀμφοτέρα ταῦτα ἓν τι ἐστί. Τὰ τε γὰρ συμφέροντα ἡμῖν ὁ Θεὸς βούλεται· καὶ ἃ βούλεται ὁ Θεός, ταῦτα καὶ τὰ συμφέροντα ἡμῖν ἐστί.

25 Τίνα οὖν ἐστίν, ἅπερ ὁ Θεὸς βούλεται; Ἐν πενίᾳ ζῆν, ἐν ταπεινοφροσύνῃ, ἐν ὑπεροψίᾳ δόξης, ἐν ἐγκρατείᾳ, οὐκ ἐν τρυφῇ, ἐν θλίψει, οὐκ ἐν ἀνέσει, ἐν τῷ πενθεῖν, οὐκ ἐν τῷ διαχεῖσθαι καὶ γελᾶν, ἐν τοῖς ἄλλοις οἷς ἐνομοθέτησεν ἅπασιν. Ἄλλ' οἱ πολλοὶ ταῦτα καὶ οἰωνίζονται· τοσοῦτον ἀπέχουσι νομίζειν εἶναι τὰ συμφέροντα, 30 καὶ Θεοῦ θελήματα. Διὰ τοι τοῦτο οὐδὲ ἐγγύς ποτε τῶν ὑπὲρ τῆς ἀρετῆς ἐλθεῖν δυνήσονται πόνων. Οἱ γὰρ μηδὲ αὐτὸ τοῦτο, ὃ τι ποτέ ἐστίν ἀρετὴ εἰδότες, ἀλλὰ τὴν κακίαν ἀντὶ ταύτης θαυμάζον-

ρηγορεῖ τόν ἀκροατή λέγοντας, καθημερινά ἀνακαίνιζε τόν ἑαυτό σου. Αὐτό ἀκριβῶς πού κάνουμε στά σπίτια, πού πάντοτε τά διορθώνουμε ὅταν παλιώνουν, αὐτό κάμνε καί στόν ἑαυτό σου. Ἀμάρτησες σήμερα; πάλιωσες τήν ψυχή σου; Μήν ἀπελπίζεσαι, οὔτε νά χάσεις τό θάρρος σου, ἀλλ' ἀνακαίνισέ την μέ τή μετάνοια, τά δάκρυα, τήν ἐξομολόγηση καί τήν ἀγαθοεργία· καί μή σταματήσεις ποτέ νά τό κάμνεις αὐτό.

Καί πῶς θά μπορέσουμε νά τό κάμνουμε αὐτό; «διακρίνοντας τά συμφέροντά σας καί γνωρίζοντας ποιό εἶναι τό θέλημα τοῦ Θεοῦ καί τί εἶναι καλό καί εὐάρεστο καί τέλειο». Ἡ ἐννοεῖ αὐτό, ἀνανεωθεῖτε, γιά νά μάθετε τά συμφέροντά σας καί τό θέλημα τοῦ Θεοῦ, ἢ ὅτι ἔτσι μπορεῖτε ν' ἀνανεωθεῖτε, ἂν μάθετε τά συμφέροντά σας καί τί πλέον θέλει ὁ Θεός. Γιατί ἂν ξέρεις αὐτό καί μάθεις νά ξεχωρίζεις τίς φύσεις τῶν πραγμάτων, ἔφθασες στό δρόμο πού ὀδηγεῖ σέ κάθε ἀρετή. Καί ποιός, λέγει, δέν ξέρει τά συμφέροντά του καί ποιό εἶναι τό θέλημα τοῦ Θεοῦ; Ἐκεῖνοι πού συγκινοῦνται ἀπό τά παρόντα πράγματα, ἐκεῖνοι πού νομίζουν ὅτι ὁ πλοῦτος εἶναι ζηλευτός καί ἐξευτελίζουν τή φτώχεια, ἐκεῖνοι πού ἐπιδιώκουν τήν ἐξουσία, ἐκεῖνοι πού παραδίνονται στή κοσμική δόξα, ἐκεῖνοι πού πιστεύουν ὅτι εἶναι μεγάλοι, κτίζοντας λαμπρά σπίτια, ἀγοράζοντας πολυτελεῖς τάφους, ἔχοντας πάρα πολλούς δούλους καί περιφέρουν μαζί τους μεγάλο πλῆθος εὐνούχων. Αὐτοί ἀγνοοῦν καί τά συμφέροντα σ' αὐτούς καί τά θελήματα τοῦ Θεοῦ. Καθόσον αὐτά τά δύο εἶναι ἕνα. Γιατί ὁ Θεός θέλει ἐκεῖνα πού συμφέρουν σ' ἐμᾶς, καί ἐκεῖνα πού θέλει ὁ Θεός, αὐτά εἶναι καί ἐκεῖνα πού μᾶς συμφέρουν.

Ποιά λοιπόν εἶναι ἐκεῖνα πού θέλει ὁ Θεός; Νά ζοῦμε μέ φτώχεια, μέ ταπεινοφροσύνη, μέ περιφρόνηση τῆς δόξας, μέ ἐγκράτεια, ὄχι μέ ἀπολαύσεις, μέ θλίψη, ὄχι μέ ἄνεση, μέ πένθος, ὄχι μέ διαχύσεις καί γέλια, καί μέ ὅλα τά ἄλλα πού νομοθέτησε. Ἀλλ' οἱ πολλοί αὐτά τά θεωροῦν μαντεύματα· τόσο πολύ ἀπέχουν ἀπό τό νά γνωρίζουν τά συμφέροντα καί τά θελήματα τοῦ Θεοῦ. Ἐκεῖνοι λοιπόν πού δέ γνωρίζουν οὔτε αὐτό, τί δηλαδή εἶναι ἡ ἀρετή, ἀλλά

τες, καὶ τὴν πόρνην ἀντὶ τῆς σώφρονος γυναικὸς ἑαυτοῖς συγκατα-
κλίνοντες, πότε δυνήσονται ἀποστῆναι τοῦ παρόντος αἰῶνος; Διό-
χρῃ πρὸ τῶν ἄλλων ἀπάντων τὴν κρίσιν ἡμῖν εἶναι τῶν πραγμά-
των διηρθρωμένην· κἂν μὴ μετίωμεν ἀρετὴν, ἐπαινεῖν ἀρετὴν· κἂν
5 μὴ φεύγωμεν κακίαν, κακίζεῖν πονηρίαν, ἵνα τέως τὰς ψήφους ἀδι-
κᾶστους ἔχωμεν. Οὕτω γὰρ ὁδῶ προβαίνοντες, καὶ τῶν ἔργων
ἐπιλαβέσθαι δυνησόμεθα. Διὰ τοι τοῦτο καὶ αὐτὸς κελεύει ἀνανεοῦ-
σθαι, «εἰς τὸ δοκιμάζειν ὑμᾶς, τί τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ». Ἐνταῦθα
δέ μοι καὶ Ἰουδαίων καθάπτεσθαι δοκεῖ, τῶν ἐχομένων τοῦ νόμου.
10 **Θέλημα μὲν γὰρ ἦν τοῦ Θεοῦ καὶ ἡ παλαιὰ πολιτεία· ἀλλ' οὐ προη-**
γούμενον, ἀλλὰ διὰ τὴν ἐκείνων ἀσθένειαν συγχωρηθέν· τὸ δὲ τέ-
λειον καὶ εὐάρεστον, ἡ καινὴ πολιτεία. Καὶ γὰρ λογικὴν ὅτε ἐκάλε-
σε λατρείαν, πρὸς ἐκείνην ἀντιδιαστέλλων αὐτὴν οὕτως ὠνόμασε.

4. «Λέγω γὰρ διὰ τῆς χάριτος τῆς δοθείσης μοι, παντὶ τῷ ὄντι
15 ἐν ὑμῖν, μὴ ὑπερφρονεῖν παρ' ὃ δεῖ φρονεῖν, ἀλλὰ φρονεῖν εἰς τὸ
σωφρονεῖν, ἐκάστῳ ὡς ὁ Θεὸς ἐμέρισε μέτρον πίστεως». Ἀνωτέ-
ρω εἰπὼν, «διὰ τῶν οἰκτιρμῶν παρακαλῶ ὑμᾶς», ἐνταῦθα πάλιν
λέγει, «διὰ τῆς χάριτος». Ὅρα διδασκάλου ταπεινοφροσύνην, ὅρα
γνώμην κατεσταλμένην. Οὐδαμοῦ ἑαυτὸν ἀξιοπίστον εἶναί φησι
20 πρὸς τὴν τοιαύτην παραίνεσιν καὶ συμβουλήν· ἀλλὰ ποτὲ μὲν τοὺς
οἰκτιρμοὺς τοῦ Θεοῦ παραλαμβάνει μεθ' ἑαυτοῦ, ποτὲ δὲ τὴν χάριν.
Οὐ γὰρ ἐμὸν λόγον λέγω, φησὶν, ἀλλὰ τὸν ἀπὸ τοῦ Θεοῦ. Καὶ οὐκ
εἶπε, λέγω γὰρ ὑμῖν διὰ τῆς σοφίας τοῦ Θεοῦ, λέγω γὰρ ὑμῖν διὰ
τῆς νομοθεσίας τοῦ Θεοῦ, ἀλλά, «διὰ τῆς χάριτος», συνεχῶς τῶν
25 εὐεργεσιῶν ἀναμιμνήσκων, ὥστε εὐγνωμονεστέρους ποιῆσαι, καὶ
δειῖξαι καὶ ταύτῃ ὑπευθύνους ὄντας τῇ τῶν λεγομένων ὑπακοῇ.

«Παντὶ τῷ ὄντι ἐν ὑμῖν». Οὐχὶ τῷ δεῖνι καὶ τῷ δεῖνι μόνον,
ἀλλὰ καὶ ἄρχοντι καὶ ἀρχομένῳ, καὶ δούλῳ καὶ ἐλευθέρῳ, καὶ
ιδιώτῃ καὶ σοφῷ, καὶ γυναικὶ καὶ ἀνδρὶ, καὶ νέῳ καὶ γέροντι. Κοι-
30 νὸς γὰρ οὗτος ὁ νόμος, ἐπειδὴ καὶ δεσποτικός. Οὕτω καὶ ἀνεπαχθῆ

θαυμάζουν ἀντί γι' αὐτήν τήν κακία καί βάζουν στό κρεβάτι τους τήν πόρνη ἀντί τῆς συνετῆς γυναίκα, πότε θά μπορέσουν ν' ἀπομακρυνθοῦν ἀπό τόν παρόντα αἰώνα; Γι' αὐτό πρέπει πρὶν ἀπ' ὅλα τὰ ἄλλα ἡ κρίση μας γιά τὰ πράγματα νά εἶναι καθαρή. Καί ἂν ἀκόμη δέ ἀσκοῦμε τήν ἀρετή, νά ἐπαινοῦμε τήν ἀρετή· καί ἂν δέν ἀποφεύγουμε τήν κακία, νά κακίζουμε τήν πονηρία, γιά νά ἔχουμε πρῶτα ἀπ' ὅλα ἀδέκαστες ἀποφάσεις. Γιατί προχωρώντας ἔτσι σιγά σιγά, θά μπορέσουμε νά φθάσουμε καί στά ἔργα. Γι' αὐτό ἀκριβῶς καί αὐτός δίνει ἐντολή ν' ἀνανεωνόμαστε, «ὥστε νά ξεχωρίζουμε ποιό εἶναι τό θέλημα τοῦ Θεοῦ». Ἐδῶ ὁμως μοῦ φαίνεται πῶς κατηγορεῖ τούς Ἰουδαίους, πού τηροῦσαν τό νόμο. Γιατί θέλημα τοῦ Θεοῦ βέβαια ἦταν καί ἡ παλιά ζωή, ὄχι ὁμως πρῶτο, ἀλλά παραχωρήθηκε ἐξ αἰτίας τῆς ἀδυναμίας τους, τό τέλειο ὁμως καί εὐάρεστο σ' αὐτόν εἶναι ἡ νέα ζωή. Καθόσον ὅταν τήν ὀνόμασε λογική λατρεία, τήν ὀνόμασε ἔτσι γιά νά τήν ξεχωρίσει ἀπό ἐκείνην.

4. «Μέ τή χάρη λοιπόν πού μοῦ δόθηκε, λέγω στόν κάθε πιστό πού βρίσκεται μεταξύ σας, νά μήν ἔχει γιά τόν ἑαυτό του μεγαλύτερη ἰδέα ἀπό ἐκείνη πού πρέπει νά ἔχει, ἀλλά νά σκέπτεται μέ σύνεση, ἀνάλογα μέ τό μέτρο πίστεως πού ὁ Θεός μοίρασε στόν καθένα». Ἀφοῦ εἶπε παραπάνω, «στό ὄνομα τῆς εὐσπλαχνίας τοῦ Θεοῦ σᾶς παρακαλῶ», ἐδῶ πάλι λέγει, «μέ τή χάρη». Πρόσεχε ταπεινοφροσύνη διδασκάλου, πρόσεχε διάθεση συνεσταλμένη. Πουθενά δέ λέγει ὅτι ὁ ἴδιος εἶναι ἀξιοπίστος γιά μιά τέτοια παραίνεση καί συμβουλή, ἀλλά πότε παίρνει μαζί του τήν εὐσπλαχνία τοῦ Θεοῦ καί πότε τή χάρη. Γιατί δέ λέγω δικό μου λόγο, λέγει, ἀλλά τό λόγο τοῦ Θεοῦ. Καί δέν εἶπε, 'σᾶς ὁμιλῶ λοιπόν ἐξ ὀνόματος τῆ σοφίας τοῦ Θεοῦ', 'σᾶς ὁμιλῶ ἐξ ὀνόματος τῆς νομοθεσίας τοῦ Θεοῦ', ἀλλά «μέ τή χάρη», γιά νά θυμίζει συνέχεια τίς εὐεργεσίες τοῦ Θεοῦ, ὥστε νά τούς κάμει περισσότερο εὐγνώμονες καί νά δείξει καί ἔτσι πῶς εἶναι ὑπεύθυνοι γιά τήν ὑπακοή ὧν λέγονται.

«Στόν κάθε πιστό πού βρίσκεται μεταξύ σας». Ὁχι στόν τάδε καί στόν τάδε μόνο, ἀλλά καί στόν ἄρχοντα καί στόν πολίτη, καί στό δοῦλο καί στόν ἐλεύθερο, καί στόν ἀπλοϊκό καί στό σοφό, καί στή γυναίκα καί στόν ἄνδρα, καί στό νέο καί στό γέρο. Γιατί εἶναι

τὸν λόγον ποιεῖ, πᾶσι προτιθεῖς τὰ διδάγματα, καὶ τοῖς οὐκ οὔσιν ὑπευθύνοις, ἵνα οἱ ὑπεύθυνοι τὴν τοιαύτην ἐπιτίμησιν καὶ διόρθωσιν εὐκολώτερον δέξωνται. Καὶ τί λέγεις, εἰπέ μοι; «Μὴ ὑπερφρονεῖν παρ' ὃ δεῖ φρονεῖν». Τὴν μητέρα ἐνταῦθα εἰσάγει τῶν ἀγαθῶν,
 5 τὴν ταπεινοφροσύνην, τὸν διδάσκαλον τὸν ἑαυτοῦ μιμούμενος. Καθάπερ γὰρ ἐκεῖνος εἰς τὸ ὄρος ἀναβάς, καὶ τὸν ἠθικὸν μέλλων ὑφαίνειν λόγον, ἐντεῦθεν ἤρξατο πρῶτον, καὶ ταῦτα κατέβαλε τὰ θεμέλια, οὕτω λέγων, «μακάριοι οἱ πτωχοὶ τῷ πνεύματι», οὕτω καὶ αὐτὸς ἀπὸ τῶν δογματικῶν ἐπὶ τὰ ἠθικώτερα νῦν ἐκβάς, ἐδί-
 10 दाξε μὲν καθόλου τὴν ἀρετὴν, τὴν θαυμαστὴν θυσίαν παρ' ἡμῶν ἀπαιτήσας· μέλλων δὲ καὶ κατὰ μέρος αὐτὴν ὑπογράφειν, ὡσπερ ἀπὸ κεφαλῆς τῆς ταπεινοφροσύνης ἄρχεται, καὶ φησί, «μὴ ὑπερφρονεῖν παρ' ὃ δεῖ φρονεῖν»· τοῦτο γὰρ ἐστὶ θέλημα τοῦ Θεοῦ· «ἀλλὰ φρονεῖν εἰς τὸ σωφρονεῖν».

15 Ὁ δὲ λέγει, τοιοῦτόν ἐστιν· ἐλάβομεν φρόνησιν, οὐχ ἵνα εἰς ἀπόνοιαν αὐτῇ χρησώμεθα, ἀλλ' ἵνα εἰς σωφροσύνην. Καὶ οὐκ εἶπεν, εἰς τὸ ταπεινοφρονεῖν, ἀλλ', «εἰς τὸ σωφρονεῖν»· σωφροσύνην ἐνταῦθα λέγων, οὐ τὴν ἀντιδιαστελλομένην τῇ ἀσελγείᾳ ἀρετὴν, οὐδὲ τὸ ἀπηλλάχθαι ἀκολασίας, ἀλλὰ τὸ νῆφειν καὶ ὑγιαίνειν κατὰ
 20 διάνοιαν. Καὶ γὰρ καὶ τοῦτο σωφροσύνη λέγεται, ἀπὸ τοῦ σώας ἔχειν τὰς φρένας. Δεικνὺς τοίνυν, ὅτι τὸν μὴ μετριάζοντα οὐδὲ σωφρονεῖν ἔνι, τουτέστι, καθεστηκέναι καὶ ὑγιαίνειν, ἀλλὰ παραπαίει καὶ ἐξέστηκεν ὁ τοιοῦτος, καὶ παραπλήγος παντός ἐστὶ μανικώτερος, σωφροσύνην ἐκάλεσε τὴν ταπεινοφροσύνην. «Ἐκάστῳ
 25 ὡς ὁ Θεὸς ἐμέρισε μέτρον πίστεως». Ἐπειδὴ γὰρ τῶν χαρισμάτων ἢ δόσις πολλοὺς εἰς ἀπόνοιαν ἐπῆρε καὶ παρὰ τούτοις καὶ παρὰ Κορινθίοις, ὄρα πῶς καὶ τὴν αἰτίαν τοῦ νοσήματος δῆλην ποιεῖ, καὶ κατὰ μικρὸν ὑποσύρει. Εἰπὼν γὰρ ὅτι δεῖ φρονεῖν εἰς τὸ σωφρο-

κοινός αὐτός ὁ νόμος, ἐπειδὴ εἶναι τοῦ Κυρίου. Ἔτσι καὶ τὸ λόγο δέν τὸν κάνει ἐνοχλητικό, ἀφοῦ σ' ὅλους παρουσιάζει τὰ διδάγματα, καὶ σ' ἐκείνους πού δέν εἶναι ὑπεύθυνοι, γιὰ νά δεχθοῦν οἱ ὑπεύθυνοι πῶς εὐκόλα αὐτὴν τὴν ἐπιτίμηση καὶ διόρθωση. Πές μου, τί λέγεις; «Νά μὴν ἔχει γιὰ τὸν ἑαυτό του μεγαλύτερη ἰδέα ἀπὸ ἐκείνη πού πρέπει νά ἔχει». Ἐδῶ παρουσιάζει τὴ μητέρα τῶν ἀγαθῶν, τὴν ταπεινοφροσύνη, μιμούμενος τὸ διδάσκαλο του. Γιατί ὅπως ἀκριβῶς ἐκεῖνος, ὅταν ἀνέβηκε στό ὄρος καὶ ἐπρόκειτο νά ἐκφωνήσῃ τὸν ἠθικό λόγο, ἀπὸ ἐδῶ ἄρχισε πρῶτα καὶ αὐτὰ τὰ θεμέλια ἔβαλε, λέγοντας αὐτά, «μακάριοι εἶναι οἱ ταπεινόφρονες»¹², ἔτσι καὶ αὐτός, ἀφοῦ προχώρησε ἀπὸ τὰ δογματικά στὰ πῶς ἠθικά θέματα, δίδαξε βέβαια γενικά τὴν ἀρετὴ, μέ τὸ ν' ἀπαιτήσῃ ἀπὸ μᾶς τὴ θαυμαστή θυσία, θέλοντας ὅμως νά τὴν περιγράψῃ καὶ ξεχωριστά, ἀρχίζει ἀπὸ τὴν ταπεινοφροσύνη, σάν νά ἄρχιζε ἀπὸ τὴ σπουδαιότερη, καὶ λέγει, «νά μὴν ἔχει μεγαλύτερη ἰδέα γιὰ τὸν ἑαυτό του κανεὶς ἀπὸ ἐκείνη πού πρέπει νά ἔχει», γιὰ αὐτὸ εἶναι τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ, «ἀλλὰ νά σκέπτεται μέ σωφροσύνη».

Αὐτὸ πού λέγει σημαίνει τὸ ἐξῆς: λάβαμε φρόνηση, ὄχι γιὰ νά τὴ χρησιμοποιήσουμε μέ ἀλαζονεία, ἀλλὰ μέ σύνεση. Καὶ δέν εἶπε, 'μέ ταπεινοφροσύνη', ἀλλὰ «μέ σωφροσύνη», ἐννοώντας ἐδῶ σωφροσύνη, ὄχι τὴν ἀρετὴ πού εἶναι ἀντίθετη ἀπὸ τὴν ἀσέλγεια, οὔτε τὴν ἀπαλλαγὴ ἀπὸ τὴν ἀκολασία, ἀλλὰ τὴ νηφαλιότητᾶ, τὴν ὑγεία τοῦ νοῦ. Καθόσον καὶ αὐτὸ λέγεται σωφροσύνη, ἀπὸ τὸ ὅτι ἔχει σῶο τὸ λογικό. Γιὰ νά δείξῃ λοιπόν, ὅτι ἐκεῖνος πού δέν ἔχει μετριοφροσύνη, δέν μπορεῖ νά ἔχει οὔτε σωφροσύνη, δηλαδή, δέν μπορεῖ νά σταθεῖ καλά καὶ νά κρίνει σωστά, ἀλλὰ παραπαίει καὶ ἔχει παραφρονήσῃ ἕνας τέτοιος ἄνθρωπος καὶ εἶναι πῶς μανιακός ἀπὸ κάθε παράφρονα, ὀνόμασε σωφροσύνη τὴν ταπεινοφροσύνη. «Ἀνάλογα μέ τὸ μέτρο πίστεως πού ὁ Θεὸς μοίρασε στὸν καθέναν». Ἐπειδὴ λοιπόν ἡ χορήγηση τῶν χαρισμάτων ξεσήκωσε πολλούς σὲ ἀλαζονεία καὶ σ' αὐτούς καὶ στοὺς Κορινθίους, πρόσεχε μέ ποιὸ τρόπο τὴν αἰτία τῆς ἀσθένειας τὴν κάνει φανερὴ καὶ τὴν ὑπονομεύει σιγά-σιγά. Γιατί, ἀφοῦ εἶπε ὅτι πρέπει νά σκέπτεται μέ σωφροσύνη,

νεῖν, ἐπήγαγεν, «ἐκάστῳ ὡς ὁ Θεὸς ἐμέρισε μέτρον πίστεως», πιστὶν ἐνταῦθα τὸ χάρισμα καλῶν. Εἰπὼν δὲ ὅτι ἐμέρισε, καὶ τὸν ἔλαττον εἰληφότα παρεμυθήσατο, καὶ τὸν μείζονος ἀπολαύσαντα κατέστειλεν.

5 Εἰ γὰρ ὁ Θεὸς ἐμέρισε, καὶ μὴ σὸν τὸ κατόρθωμα, τί μέγα φρονεῖς; Εἰ δέ τις τὴν πίστιν ἐνταῦθα μὴ τὸ χάρισμα λέγοι καλεῖσθαι, καὶ τοῦτο πάλιν μειζόνως δείκνυσιν αὐτὸν ταπεινοῦντα τοὺς ἀλαζόντας. Εἰ γὰρ ὁ τοῦ χαρίσματος αἰτιὸν ἐστίν, ἢ πίστις καθ' ἣν τὰ θαύματα γίνεται, καὶ τοῦτο παρὰ τοῦ Θεοῦ, πόθεν μέγα φρονεῖς;
10 Καὶ γὰρ εἰ μὴ παρεγένετο, μηδὲ ἐσαρκώθη, οὐδ' ἂν τὰ τῆς πίστεως προεχώρησεν. Ὡστε πάντα ἐκεῖθεν τὴν ἀρχὴν ἔχει τὰ ἀγαθὰ. Εἰ δὲ αὐτὸς δίδωσιν, οἶδε πῶς μερίζει. Πάντας γὰρ αὐτὸς ἐποίησε, καὶ πάντων ὁμοίως κηδεταί. Καὶ ὡσπερ τὸ δοῦναι ἀπὸ φιλανθρωπίας γέγονεν, οὕτω καὶ τὸ πόσον δοῦναι. Οὐ γὰρ δὴ περὶ τὸ κεφάλαιον
15 ἐπιδειξάμενος τὴν ἀγαθότητα, ὅπερ ἐστὶ τὸ δοῦναι τὰ χαρίσματα, ἐν τῷ μέτρῳ σε προδοῦναι ἔμελλεν. Εἰ μὲν γὰρ ἀτιμάσαι ἐβούλετο, οὐδ' ἂν ἔδωκε τὴν ἀρχήν· εἰ δὲ σῶσαι καὶ τιμῆσαι ἐσπούδακε· διὰ γὰρ τοῦτο καὶ παρεγένετο, καὶ τοσαῦτα διένειμεν ἀγαθὰ· τί θορυβῆ καὶ ταραττή, καὶ εἰς μωρίαν ἀποκέχρησαι τῇ φρονήσει, μειζόνως
20 τοῦ φύσει τοιοῦτου καταισχύνων σαυτόν; Τὸ μὲν γὰρ ἀπὸ φύσεως γενέσθαι μωρόν, οὐκ ἔγκλημα, τὸ δὲ διὰ φρονήσεως γενέσθαι μωρόν, καὶ συγγνώμης ἐστέρηται, καὶ μείζονα φέρει τὴν κόλασιν.

5. Τοιοῦτοι οἱ ἐπὶ σοφίᾳ μέγα φρονουῦντές εἰσι, καὶ εἰς ἀπόνοιαν ἐκπίπτοντες τὴν ἐσχάτην. Οὐδὲν γὰρ οὕτω μωρόν ὡς ἀπόνοια
25 ποιεῖ. Διὸ καὶ ὁ προφήτης οὕτως ἐκάλει τὸν βάρβαρον λέγων, «ὁ δὲ μωρὸς μωρὰ λαλήσει». Ἴνα δὲ καὶ ἀπὸ τῶν ρημάτων αὐτῶν μάθῃς αὐτοῦ τὴν μωρίαν, ἀκουσον τί φησιν· «ἐπάνω τῶν ἀστρῶν τοῦ οὐρανοῦ θήσω τὸν θρόνον μου, καὶ ἔσομαι ὁμοῖος τῷ ὑψίστῳ. Καταλήψομαι τῇ χειρὶ μου τὴν οἰκουμένην ὡς νοσσιάν, καὶ ὡς κα-

13. Ἦσ. 32, 6.

14. Ἦσ. 14, 13. 14· 10, 14.

πρόσθεσε, «ἀνάλογα μέ τό μέτρο πίστεως πού ὁ Θεός μοίρασε στόν καθένα», ὀνομάζοντας πίστη ἐδῶ τό χάρισμα. Μέ τό νά πεῖ ὅμως ὅτι μοίρασε, καί ἐκεῖνον πού ἔχει λάβει τό μικρότερο παρηγόρησε, καί ἐκεῖνον πού ἀπόλαυσε τό μεγαλύτερο συγκράτησε.

Ἐάν λοιπόν ὁ Θεός μοίρασε καί δέν εἶναι δικό σου τό κατόρθωμα, γιατί ὑπερηφανεύεσαι; Ἐάν ὅμως κάποιος ἔλεγε ὅτι πίστη ἐδῶ δέν ὀνομάζεται τό χάρισμα, καί αὐτό πάλι σέ μεγαλύτερο βαθμό δείχνει πῶς ταπεινώνει τούς ἀλαζόνες. Ἐάν λοιπόν ἐκεῖνο πού εἶναι αἰτία τοῦ χαρίσματος, ἡ πίστη δηλαδή σύμφωνα μέ τήν ὁποία γίνονται τά θαύματα, προέρχεται καί αὐτό ἀπό τό Θεό, ἀπό ποῦ ὑπερηφανεύεσαι; Βέβαια ἂν δέν ἐρχόταν καί δέ γινόταν ἄνθρωπος, οὔτε καί τά πράγματα τῆς πίστεως θά προχωροῦσαν. Ἐπομένως ὅλα τά ἀγαθά ἀπό ἐκεῖ ἔχουν τήν ἀρχή τους. Ἐάν ὅμως αὐτός δίνει, γνωρίζει πῶς μοιράζει. Γιατί ὅλους αὐτός τούς δημιούργησε, καί γιά ὅλους φροντίζει τό ἴδιο. Καί ὅπως ἀκριβῶς τό νά δώσει ἔγινε ἀπό τή φιλανθρωπία του, ἔτσι καί τό πόσο νά δώσει. Γιατί δέν ἦταν δυνατό νά σέ προδώσει στό μέτρο, ἀφοῦ ἔδειξε τήν ἀγαθότητά του γιά τό σπουδαιότερο, πού εἶναι τό νά δώσει τά χαρίσματα. Γιατί, ἂν βέβαια ἤθελε νά σέ ἀτιμάσει, δέ θά ἔδινε τήν ἀρχή· ἂν ὅμως φρόντισε νά σέ σώσει καί νά σέ τιμήσει, καθόσον γι' αὐτό καί ἦρθε καί τόσα πολλά ἀγαθά μοίρασε, γιατί ἀνησυχεῖς καί ταραζέσαι, καί χρησιμοποιεῖς τή φρόνηση γιά ἀνοησία, ἀτιμάζοντας τόν ἑαυτό σου περισσότερο ἀπ' αὐτόν πού ἀπό τή φύση του εἶναι ἀνόητος; Γιατί τό νά γίνει κανεῖς ἀπό τή φύση ἀνόητος, δέν εἶναι κατηγορία, τό νά γίνει ὅμως μέ τή φρόνηση ἀνόητος, καί τή συγγνώμη ἔχει στερηθεῖ καί μεγαλύτερη τιμωρία φέρνει.

5. Τέτοιοι εἶναι ἐκεῖνοι πού ὑπερηφανεύονται γιά σοφία καί πέφτουν στή χειρότερη ἀλαζονεία. Γι' αὐτό καί ὁ προφήτης ἔτσι ὀνόμαζε τό βάρβαρο λέγοντας, «καί ὁ ἀνόητος θά λέγει ἀνοησίες»¹³. Γιά νά μάθεις ὅμως καί ἀπό τά δικά του λόγια τήν ἀνοησία του, ἄκουσε τί λέγει· «ἐπάνω στά ἀστέρια τοῦ οὐρανοῦ θά στήσω τό θρόνο μου καί θά γίνω ὅμοιος μέ τόν Ὑψιστο. Θά καταλάβω μέ τό χέρι μου ὀλόκληρη τήν οἰκουμένη σάν φωλιά πουλιῶν, καί θά πάρω τά αὐγά πού ἔχουν ἐγκαταλειφθεῖ σ' αὐτή»¹⁴. Τί θά μπορούσε λοι-

ταλελειμμένα ὡὰ ἀρῶ». Τούτων οὖν τί μωρότερον γένοιτ' ἂν τῶν ρημάτων; Καὶ ἐκάστη δὲ μεγαληγορία τοῦτο εὐθέως ἐπισπᾶται τὸ ὄνειδος. Κἂν ἕκαστον ρῆμα τῶν ἀπονενοημένων εἰς μέσον ἀγάγω, οὐ δυνήσῃ διαγνῶναι πότερον ἀπονενοημένου ἢ μωροῦ τὰ ρήματα· 5 οὕτως ἔν ἐστι τοῦτὶ τὸ ἐλάττωμα. Καὶ γὰρ ἕτερός τις βάρβαρος πάλιν φησί, «Θεὸς ἐγὼ εἰμι, καὶ οὐκ ἄνθρωπος»; καὶ ἄλλος πάλιν, «μὴ δυνήσεται ὁ Θεὸς σῶσαι ὑμᾶς, ἢ ἐξελέσθαι ἐκ τῶν χειρῶν μου;»; καὶ ὁ Αἰγύπτιος δέ, «οὐκ οἶδα τὸν Κύριον, καὶ τὸν Ἰσραὴλ οὐκ ἐξαποστελῶ». Καὶ ὁ παρὰ τῷ προφήτῃ ἄφρων τοιοῦτός τις 10 ἐστί, λέγων ἐν τῇ καρδίᾳ, «οὐκ ἔστι Θεός»; καὶ ὁ Κάιν δέ, «μὴ φύλαξ ἐγὼ εἰμι τοῦ ἀδελφοῦ μου;».

Ἄρα μὴ δύνασαι διαγνῶναι πότερον ἀπονενοημένων ἢ μωρῶν τὰ ρήματα; Ἡ γὰρ ἀπόνοια τῆς συμμετρίας ἐκπίπτουσα καὶ ἀπὸ τοῦ νοῦ γινομένη· διὸ καὶ ἀπόνοια λέγεται, καὶ μωροὺς καὶ 15 ἀλαζόνας ἐργάζεται. Καὶ γὰρ «ἀρχὴ σοφίας φόβος Κυρίου»; οὐκοῦν ἀρχὴ μωρίας τὸ μὴ εἰδέναι τὸν Κύριον. Εἰ τοίνυν τὸ εἰδέναι σοφία, τὸ μὴ εἰδέναι μωρία, τοῦτο δὲ τὸ μὴ εἰδέναι ἐξ ὑπερηφανίας γίνεται· ἀρχὴ γὰρ ὑπερηφανίας τὸ μὴ εἰδέναι τὸν Κύριον· ἄρα ἡ ὑπερηφανία μωρία ἐσχάτη. Τοιοῦτος ἦν καὶ ὁ Ναβάλ, εἰ καὶ μὴ πρὸς 20 Θεόν, ἀλλὰ πρὸς ἄνθρωπον, ἐξ ἀπονοίας ἀνόητος γεγονώς· ἀλλ' ὕστερον ἀπέθανε τῷ δέει. Ὅταν γὰρ τις ἐκπέσῃ τοῦ μέτρου τῆς φρονήσεως, καὶ δειλὸς ὁμοῦ καὶ θρασὺς γίνεται, τῆς ψυχῆς ἀσθενοῦς γινομένης. Καθάπερ γὰρ τὸ σῶμα, ὅταν τὴν σύμμετρον ἀπολέσῃ κρᾶσιν, γενόμενον δύσκρατον, πᾶσιν ἀλίσκεται τοῖς πάθεσιν, 25 οὕτω καὶ ἡ ψυχὴ, ἐπειδὴν τὸ μεγαλοφυῆς ἀπολέσῃ καὶ τὸ ταπεινοφρονεῖν, ἔξιν δεξαμένη τινὰ ἀσθενῆ, καὶ δειλὴ καὶ θρασεῖα καὶ ἀνόητος γίνεται, καὶ ἑαυτὴν ἀγνοεῖ λοιπόν.

Ὁ δὲ ἑαυτὸν ἀγνοῶν, πῶς τὰ ὑπὲρ αὐτὸν εἴσεται; Καθάπερ γὰρ ὁ φρενίτιδι κατεχόμενος, ὅταν ἑαυτὸν ἀγνοήσῃ, οὐδὲ τὰ πρὸ 30 τῶν ποδῶν οἶδε· καὶ ὀφθαλμός, ὅταν αὐτὸς πηρωθῇ, πάντα σκοτοῖ

15. Ἰεζ. 28, 2.

17. Ἐξ. 5, 2.

16. Δαν. 3, 15.

18. Ψαλμ. 13, 1.

19. Γεν. 4, 9.

20. Γιά τὸ Νάβαλ, πού τὸ ὄνομά του σημαίνει ἀνόητος, βλ. Α' Βασ. 25, 2-38.

πόν νά ὑπάρξει πιά ἀνόητο ἀπό τά λόγια αὐτά; Καί κάθε καυχησιολογία ἀποσπᾶ ἀμέσως αὐτή τήν κατηγορία. Καί ἂν ἀκόμη ἀναφέρω κάθε λόγο πού λέγουν οἱ ἀλαζόνες, δέ θά μπορέσεις νά ξεχωρίσεις ποιό ἀπό τά δύο, τά λόγια ἀνήκουν σέ ἀλαζόνα ἢ σέ ἀνόητο· ἔτσι ἓνα εἶναι αὐτό ἐδῶ τό ἐλάττωμα. Καθόσον ἓνας ἄλλος βάρβαρος πάλι λέγει· «ἐγώ εἶμαι Θεός καί ὄχι ἄνθρωπος»¹⁵. Καί ἄλλος πάλι λέγει· «μήπως θά μπορέσει ὁ Θεός νά σᾶς σώσει ἢ νά σᾶς γλυτώσει ἀπό τά χέρια μου;»¹⁶. Καί ὁ Αἰγύπτιος ἐξάλλου λέγει· «δέ γνωρίζω τόν Κύριο καί δέ θ' ἀφήσω τούς Ἰσραηλίτες νά φύγουν»¹⁷. Καί ὁ ἀνόητος πού ἀναφέρει ὁ προφήτης τέτοιος εἶναι, ὅταν λέγει ἀπό μέσα του, «δέν ὑπάρχει Θεός»¹⁸· καί ὁ Κάλν ἐπίσης, λέγοντας, «μήπως ἐγώ εἶμαι φύλακας τοῦ ἀδελφοῦ μου;»⁹.

Μήπως ἄραγε μπορεῖς νά ξεχωρίσεις ποιό ἀπό τά δύο συμβαίνει, τά λόγια δηλαδή εἶναι τῶν ἀλαζόνων ἢ τῶν ἀνοήτων; Γιατί ἡ ἀπόνοια, χάνοντας τό κοινό μέτρο καί πού προέρχεται ἀπό τό νοῦ (γι' αὐτό λέγεται καί ἀπόνοια), κάνει καί ἀνόητους καί ἀλαζόνες. Καθόσον ἀρχή τῆς σοφίας εἶναι ὁ φόβος τοῦ Κυρίου· ἐπομένως ἀρχή τῆς μωρίας εἶναι ἡ ἄγνοια τοῦ Κυρίου. Ἐάν λοιπόν ἡ γνώση εἶναι σοφία, ἡ ἄγνοια εἶναι μωρία, καί αὐτή ἡ ἄγνοια προέρχεται ἀπό τήν ὑπερηφάνεια. Γιατί ἡ ἀρχή τῆς ὑπερηφάνειας εἶναι ἡ ἄγνοια τοῦ Κυρίου. Ἄρα ἡ ὑπερηφάνεια εἶναι ἡ χειρότερη μωρία. Τέτοιος ἦταν καί ὁ Ναβάλ²⁰, ἂν καί ὄχι ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ, ἀλλ' ἐνώπιον ἀνθρώπου, ἀφοῦ ἔγινε ἀνόητος ἀπό τήν ἀλαζονεία του· τελικά ὅμως πέθανε ὅπως τοῦ ἄξιζε. Γιατί, ὅταν κάποιος χάσει τό μέτρο τῆς φρονήσεως, γίνεται συγχρόνως καί δειλός καί θρασύς, ἀφοῦ ἡ ψυχή του ἀρρωσταίνει. Γιατί ὅπως ἀκριβῶς τό σῶμα, ὅταν χάσει τήν καλή κράση του καί γίνει καχεκτικό, κυριεύεται ἀπ' ὅλα τά πάθη, ἔτσι καί ἡ ψυχή, ὅταν χάσει τή μεγαλοφροσύνη καί τήν ταπεινοφροσύνη καί δεχθεῖ κάποια συνήθεια ἄρρωστη, γίνεται καί δειλή καί ἀναίσχυντη καί ἀνόητη, καί ἀγνοεῖ πλέον τόν ἑαυτό της.

Ἐκεῖνος ὅμως πού ἀγνοεῖ τόν ἑαυτό του, πῶς θά γνωρίσει τά ἀνώτερα ἀπ' αὐτόν; Γιατί, ὅπως ἀκριβῶς ἐκεῖνος πού εἶναι κυριευμένος ἀπό φρενίτιδα, ὅταν ἀγνοήσει τόν ἑαυτό του, δέ γνωρίζει

τὰ λοιπὰ μέλη, οὕτω καὶ ἐπὶ τῆς ἀπονοίας συμβαίνει. Διὸ καὶ τῶν
 μαινομένων εἰσὶν ἀθλιώτεροι οὗτοι, καὶ τῶν φύσει μωρῶν. Καὶ
 γὰρ ὁμοίως τούτοις γέλωτα κινουῦσι, καὶ ὁμοίως ἐκεῖνοις εἰσὶν ἀη-
 δεῖς· καὶ ἐξεστήκασι μὲν ὡσπερ ἐκεῖνοι, ἀλλ' οὐκ ἐλεοῦνται ὡσπερ
 5 ἐκεῖνοι· παραφρονοῦσι δὲ ὡσπερ οὗτοι, ἀλλ' οὐ συγγινώσκονται
 ὡσπερ οὗτοι, ἀλλὰ μισοῦται μόνον· καὶ τὰ ἐλαττώματα ἐκατέρων
 ἔχοντες, τῆς συγγνώμης ἐκατέρων εἰσὶν ἐστερημένοι, οὐκ ἀπὸ τῶν
 ρημάτων μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τῶν σχημάτων ὄντες καταγέλαστοι.

Τί γάρ, εἶπέ μοι, τὸν αὐχένα ἀνατείνεις; τί δὲ βαδίζεις ἐπ'
 10 ἄκρων ὀνύχων; τί τὰς ὄφρῦς ἀνασπᾶς; τί τὸ στηθος φουσᾶς; Τρίχα
 οὐ δύνασαι ποιῆσαι λευκὴν ἢ μέλαιναν, καὶ ὡς πάντων κρατῶν,
 οὕτως ἀεροβατεῖς. Τάχα ἐβούλου σοι καὶ πτερὰ φῦναι, ἵνα μὴ βα-
 δίζης ἐπὶ τῆς γῆς· τάχα καὶ τέρας εἶναι ἐπιθυμεῖς. Νῦν γὰρ οὐχὶ τέ-
 ρας σαυτὸν πεποίηκας, ἄνθρωπος μὲν ὢν, πέτεσθαι δὲ ἐπιχειρῶν;
 15 μᾶλλον δὲ πετόμενος ἔνδοθεν, καὶ φλεγμαίνων πάντοθεν; Τί σε κα-
 λέσω, καὶ καθελῶ σου τὴν ἀπόνοιαν; Εἶπω σε τέφραν καὶ κόνιν
 καὶ καπνὸν καὶ κονιορτόν; Εἶπον μὲν τὴν εὐτέλειαν, οὐδέπω δὲ
 ἀκριβῶς τῆς εἰκόνης ἐπελαβόμεν ἧς ἐβουλόμην· καὶ γὰρ καὶ τὴν
 φλεγμονὴν καὶ τὸ διάκενον αὐτῶν ἅπαν παραστήσαι βούλομαι.
 20 Ποίαν οὖν ἂν εὖροιμεν τούτοις εἰκόνα ἀρμόζουσαν; Ἐμοὶ δοκοῦσι
 στυπείῳ καταφλεγέντι προσεοικέναι. Καὶ γὰρ ἐκεῖνο δοκοῦν οἶδεῖν
 μετὰ τὸν ἐμπρησμόν, καὶ διανεστηκέναι, μικρὰν χειρὸς ἀφὴν ἂν
 ὑπομείνη, κατηνέχθη τε ἅπαν, καὶ τέφρας ἀπάσης εὐτελέστερον
 ἐφάνη.

25 Τοιαῦται καὶ τούτων αἱ ψυχαί· τὸ γὰρ φύσημα αὐτῶν τὸ διά-
 κενον καὶ ἢ τυχοῦσα προσβολὴ δυνήσεται ταπεινῶσαι καὶ καθε-
 λεῖν. Τὸν γὰρ ἀπονενομημένον ἀνάγκη πάντως καὶ ἀσθενῆ τινα εἶ-

οὔτε αὐτά πού εἶναι μπροστά στά πόδια του, καί τό μάτι πάλι, ὅταν τυφλωθεῖ τό ἴδιο, ρίχνει στό σκοτάδι ὅλα τά ὑπόλοιπα μέλη τοῦ σώματος, ἔτσι συμβαίνει καί μέ τήν ἀλαζονεία. Γι' αὐτό εἶναι πιά δυστυχησμένοι καί ἀπό τούς τρελλούς καί ἀπό τούς ἀνόητους, πού ἀπό τή φύση τους εἶναι τέτοιοι. Καθόσον ὁμοια μ' αὐτούς προκαλοῦν γέλια, καί ὁμοια μ' ἐκείνους εἶναι ἐνοχλητικοί. Καί εἶναι βέβια τρελλοί ὅπως ἀκριβῶς ἐκεῖνοι, ἀλλά δέν τούς εὐσπλαχνίζονται ὅπως ἐκείνους· εἶναι παράφρονες ὅπως ἀκριβῶς αὐτοί, δέν συγχωροῦνται ὅμως ὅπως αὐτοί, ἀλλά μισοῦνται μόνο· καί ἐνῶ ἔχουν τά ἐλαττώματα καί τῶν δύο, ὅμως στεροῦνται τή συγγνώμη καί τῶν δύο, καί εἶναι καταγέλαστοι ὄχι μόνο ἀπό τά λόγια τους, ἀλλά καί ἀπό τήν ὅλη παρουσία τους.

Γιατί λοιπόν, πές μου, τεντώνεις τό λαιμό σου; γιατί βαδίζεις πατώντας στίς ἄκρες τῶν νυχιῶν σου; γιατί σηκώνεις τά φρύδια σου; Γιατί φουσκώνεις τό στήθος σου; Μία τρίχα δέν μπορεῖς νά τήν κάνεις ἄσπρη ἢ μαύρη, καί ἀεροβατεῖς ἔτσι; σάν νά ἐξουσιάζεις τά πάντα. Ἴσως ἤθελες νά φυτρώσουν καί φτερά σέ σένα, γιά νά μή βαδίζεις ἐπάνω στή γῆ· ἴσως ἐπιθυμεῖς νά εἶσαι τέρας. Μά μήπως τώρα δέν ἔκανες τόν ἑαυτό σου τέρας, ἀφοῦ, ἐνῶ εἶσαι ἄνθρωπος, προσπαθεῖς νά πετᾶς; ἢ καλύτερα, ἀφοῦ πετᾶς ἀπό μέσα σου καί φλογίζεσαι ἀπό παντοῦ; Τί νά σέ ὀνομάσω καί νά σοῦ ἀφαιρέσω τήν ἀλαζονεία; Νά σέ ὀνομάσω στάχτη καί σκόνη καί καπνό καί κονιορτό; Ὀνόμασα τήν εὐτέλειά σου, δέ συνέλαβα ὅμως ἀκριβῶς τήν εἰκόνα πού ἤθελα· καθόσον θέλω νά παρουσιάσω καί τή φλόγωσή τους καί ὅλη τους τή ματαιοδοξία. Ποιά λοιπόν εἰκόνα θά μπορούσαμε νά βροῦμε πού νά ταιριάζει σ' αὐτούς; Μοῦ φαίνονται πώς μοιάζουν μέ στουπί κατακαμμένο. Καθόσον καί ἐκεῖνο, ἐνῶ φαίνεται φουσκωμένο μετά τόν ἐμπρησμό του καί πώς στέκεται ὀρθιο, ἄν ὅμως δεχθεῖ μικρό ἄγγιγμα χεριοῦ, πέφτει ὅλο κάτω καί φαίνεται εὐτελέστερο ἀπό κάθε στάχτη.

Τέτοιες εἶναι καί οἱ ψυχές αὐτῶν· γιατί τό ματαιόδοξο φούσκωμά τους θά μπορέσει καί τό παραμικρό κτύπημα νά τό ταπεινώσει καί νά τό διαλύσει. Γιατί ὁ ἀλαζόνας εἶναι ἀνάγκη νά εἶναι

ΟΜΙΛΙΑ ΚΒ'

(Ρωμ. 12,4-13)

«Καθάπερ γὰρ ἐν ἐνὶ σώματι μέλη πολλὰ ἔχομεν, τὰ δὲ μέλη πάντα οὐ τὴν αὐτὴν ἔχει πρᾶξιν, οὕτως οἱ πολλοὶ ἐν σώμα ἔσμεν ἐν Χριστῷ, ὁ δὲ καθ' εἷς, ἀλλήλων μέλη».

1. Πάλιν τῷ αὐτῷ ὑποδείγματι κέχρηται, ᾧ καὶ πρὸς Κοριν-
5 θίους ἐχρήσατο, τὸ αὐτὸ τοῦτο καταστέλλων πάθος. Καὶ γὰρ μεγά-
λη τοῦ φαρμάκου ἢ δύναμις, καὶ τοῦ παραδείγματος τούτου ἢ
ἰσχύς, εἰς τὸ διορθῶσαι τὸ τῆς ἀπονοίας νόσημα. Τίνος γὰρ ἔνεκεν
σὺ μέγα φρονεῖς, φησίν; ἢ διὰ τί πάλιν ἕτερος ἑαυτὸν ἐξευτελίζει;
οὐχὶ σώμα ἔσμεν ἅπαντες ἕν, καὶ μεγάλοι καὶ μικροί; Ὅταν οὖν
10 κατὰ τὸ κεφάλαιον ἐν ὧμεν, καὶ ἀλλήλων μέλη, τί τῇ ἀπονοίᾳ σχί-
ζεις σαυτόν; τί ἐπαισχύνῃ τὸν ἀδελφόν; Ὡσπερ γὰρ ἐκεῖνός σου
μέλος, οὕτω κάκεινός σου καὶ πολλὴ καὶ κατὰ τοῦτο ἡ ὁμοτιμία.
Δύο γὰρ ἱκανὰ καθελεῖν αὐτῶν τὴν ἀπόνοιαν τέθεικε· καὶ ὅτι ἀλλή-
λων ἔσμεν μέλη, οὐχ ὁ μικρὸς τοῦ μεγάλου μόνον, ἀλλὰ καὶ ὁ μέ-
15 γας τοῦ ἐλάττονος, καὶ ὅτι ἕν ἔσμεν ἅπαντες σώμα· μᾶλλον δὲ καὶ
τρία· καὶ γὰρ καὶ χάρισμα ἔδειξεν ὅν τὸ δοθέν. Μὴ τοίνυν μέγα
φρόνει· ἐδόθη γὰρ σοι παρὰ τοῦ Θεοῦ, οὐ σὺ ἔλαβες, οὐδὲ εὔρες.

ΟΜΙΛΙΑ ΚΒ'

(Ρωμ. 12,4-13)

«Γιατί, ὅπως ἀκριβῶς σ' ἓνα σῶμα ἔχουμε πολλά μέλη, ἀλλ' ὅλα τὰ μέλη δέν ἔχουν τό ἴδιο ἔργο, ἔτσι καί ἐμεῖς οἱ πολλοί εἴμαστε ἓνα σῶμα ἐξ αἰτίας τῆς ἐνώσεώς μας μέ τό Χριστό καί ὁ καθένας εἴμαστε μέλη ὁ ἓνας τοῦ ἄλλου».

1. Πάλι χρησιμοποιεῖ τό ἴδιο παράδειγμα, πού χρησιμοποίησε καί στούς Κορινθίους, γιά νά καταπολεμήσει τό ἴδιο ἀκριβῶς πάθος. Καθόσον εἶναι μεγάλη ἡ δύναμη τοῦ φάρμακου καί ἡ ἐπίδραση τοῦ παραδείγματος αὐτοῦ πρὸς διόρθωση τῆς ἀρρώστιας τῆς ἀλαζονείας. Γιά ποιό λόγο λοιπόν, λέγει, ὑπερηφανεύεσαι ἐσύ; ἢ γιατί πάλι ἄλλος ἐξευτελίζει τόν ἑαυτό του; δέν εἴμαστε ἓνα σῶμα ὅλοι, καί μεγάλοι καί μικροί; Ὅταν λοιπόν κατά τό σπουδαιότερο εἴμαστε ἓνα καί μέλη ὁ ἓνας τοῦ ἄλλου, γιατί μέ τήν ἀλαζονεία ξεχωρίζεις τόν ἑαυτό σου; γιατί περιφρονεῖς τόν ἀδελφό σου; Γιατί, ὅπως ἀκριβῶς ἐκεῖνος εἶναι μέλος σου, ἔτσι καί σύ εἶσαι μέλος ἐκείνου· καί εἶναι μεγάλη καί ὡς πρὸς αὐτό ἡ ἰσοτιμία σας. Ἀνέφερε λοιπόν δύο πράγματα πού εἶναι ἱκανά νά καταστρέψουν τήν ἀλαζονεία τους· καί ὅτι εἴμαστε μέλη ὁ ἓνας τοῦ ἄλλου, ὄχι ὁ μικρός τοῦ μεγάλου μόνο, ἀλλά καί ὁ μέγας τοῦ μικρότερου, καί ὅτι ὅλοι ἀποτελοῦμε ἓνα σῶμα· ἢ καλύτερα καί τρία· καθόσον ἔδειξε πῶς εἶναι χάρισμα αὐτό πού μᾶς δόθηκε. Μήν ὑπερηφανεύεσαι λοιπόν· γιατί τό χάρισμα σοῦ δόθηκε ἀπό τό Θεό, δέν τό ἔλαβες ἐσύ, οὔτε τό βρῆκες. Γι' αὐτό καί μιλώντας γιά τὰ χαρίσματα, δέν εἶπε, ὅτι ὁ

Διὰ τοῦτο καὶ τῶν χαρισμάτων ἀπτόμενος, οὐκ εἶπεν, ὅτι ὁ μὲν μεῖζον, ὁ δὲ ἔλαττον ἔλαβεν, ἀλλὰ τί; Διάφορον. «Ἐχοντες γάρ», φησί, «χαρίσματα», οὐ μεῖζονα καὶ ἐλάττονα, ἀλλὰ, «διάφορα».

Τί γάρ, εἰ καὶ μὴ τὰ αὐτὰ ἐπετάγης; ἀλλὰ τὸ σῶμα τὸ αὐτό
 5 ἔστι. Καὶ ἀρξάμενος ἀπὸ χαρίσματος, εἰς κατόρθωμα λήγει. Εἰπὼν
 γὰρ προφητείαν καὶ διακονίαν καὶ ὅσα τοιαῦτα, κατέληξεν εἰς ἐλε-
 ημοσύνην καὶ σπουδὴν καὶ ἀντίληψιν. Ἐπειδὴ γὰρ εἰκὸς ἦν τινὰς
 ἐναρέτους μὲν εἶναι, μὴ ἔχειν δὲ προφητείαν, δείκνυσιν ὅτι καὶ τοῦ-
 το χάρισμα, καὶ πολλῶ μεῖζον ἐκείνου, ὡσπερ ἔδειξεν ἐν τῇ πρὸς
 10 Κορινθίους· καὶ τοσοῦτω μεῖζον, ὅσω τὸ μὲν ἔχει μισθόν, τὸ δὲ
 ἐστέρηται ἀμοιβῆς· ὅλον γὰρ δωρεὰ καὶ χάρις ἐστί. Διὰ τοῦτο
 φησιν· «ἔχοντες δὲ χαρίσματα κατὰ τὴν χάριν τοῦ Θεοῦ τὴν δοθεῖ-
 σαν ἡμῖν διάφορα, εἴτε προφητείαν, κατὰ τὴν ἀναλογίαν τῆς πίστε-
 ως». Ἐπειδὴ γὰρ ἰκανῶς αὐτοὺς παρεμυθήσατο, βούλεται καὶ ἐνα-
 15 γωνίους ποιῆσαι, καὶ σπουδαιοτέρους ἐργάσασθαι, δεικνὺς ὅτι αὐ-
 τοὶ τὰς ἀφορμὰς παρέχουσι τοῦ μεῖζον ἢ ἔλαττον λαβεῖν. Λέγει μὲν
 γὰρ αὐτὸ καὶ παρὰ τοῦ Θεοῦ δεδῶσθαι· ὡς ὅταν λέγῃ, «ἐκάστῳ ὡς
 ὁ Θεὸς ἐμέρισε μέτρον πίστεως»· καὶ πάλιν, «κατὰ τὴν χάριν τὴν
 δοθεῖσαν ἡμῖν ἵνα καταστείλῃ τοὺς ὑπερηφάνους· λέγει δὲ καὶ παρ’
 20 αὐτῶν τὰς ἀρχὰς γεγενῆσθαι, ἵνα διεγείρῃ τοὺς ραθύμους· ὁ καὶ ἐν
 τῇ πρὸς Κορινθίους ποιεῖ, ἀμφοτέρα ταῦτα κινῶν.

Ὅταν μὲν γὰρ λέγῃ, «ζηλοῦτε τὰ χαρίσματα», δείκνυσι καὶ
 αὐτοὺς ὄντας αἰτίους τῆς διαφορᾶς τῶν διδομένων· ὅταν δὲ λέγῃ,
 «πάντα δὲ ταῦτα ἐνεργεῖ ἐν καὶ τὸ αὐτὸ Πνεῦμα, διαιροῦν ἐκάστῳ
 25 καθὼς βούλεται», ἐκεῖνο κατασκευάζει, τὸ μὴ δεῖν ἐπαίρεσθαι
 τοὺς εἰληφότας, πάντοθεν παραμυθούμενος αὐτῶν τὸ πάθος· ὁ δὲ
 καὶ ἐνταῦθα ποιεῖ. Καὶ πάλιν τοὺς ἀναπεπτωκότας διεγείρων
 φησίν, «εἴτε προφητείαν, κατὰ τὴν ἀναλογίαν τῆς πίστεως». Εἰ γὰρ
 καὶ χάρις ἐστίν, ἀλλ’ οὐχ ἀπλῶς ἐκχεῖται, ἀλλὰ τὰ μέτρα παρὰ τῶν

1. Ρωμ. 12,3.

2. Α’ Κορ. 12,31.

3. Α’ Κορ. 12,11.

ένας έλαβε μεγαλύτερο και ό άλλος μικρότερο', αλλά τί; Διαφορετικό. «Έχοντας λοιπόν», λέγει, «χαρίσματα», όχι μεγαλύτερα και μικρότερα, αλλά, «διαφορετικά».

Τί σημασία έχει, αν δέ σου διέταξε τά ίδια; αλλά τό σῶμα εἶναι τό ίδιο. Και αρχίζοντας από χάρισμα, καταλήγει σέ κατόρθωμα. Γιατί, αφού ανέφερε τήν προφητεία και τή διακονία και όλα τά παρόμοια, κατέληξε στήν έλεημοσύνη, στήν προθυμία και στή βοήθεια. Έπειδή λοιπόν ήταν φυσικό μερικοί νά εἶναι ένάρετοι, αλλά νά μήν έχουν προφητεία, δείχνει ότι και αυτό εἶναι χάρισμα, και μάλιστα πολύ μεγαλύτερο από εκείνο, όπως ακριβώς έδειξε στήν πρὸς Κορινθίους έπιστολή, και τόσο μεγαλύτερο, όσο ότι τό ένα έχει μισθό, ενώ τό άλλο στερεῖται κάθε άμοιβής, καθόσον όλο εἶναι δωρεά και χάρη. Γι' αυτό λέγει: «έχοντας όμως χαρίσματα διαφορετικά, σύμφωνα μέ τή χάρη του Θεού πού μᾶς δόθηκε, ἄς τά χρησιμοποιήσουμε ανάλογα μέ τήν πίστη μας, είτε εἶναι προφητεία». Αφού λοιπόν τούς παρηγόρησε αρκετά, θέλει νά τούς βάλει και σέ άγωνία, και νά τούς κάμει πιό πρόθυμους, αποδεικνύοντας ότι αυτοί οί ίδιοι δίνουν τίς άφορμές για νά λάβουν μεγαλύτερο ή μικρότερο χάρισμα. Βέβαια λέγει ότι αυτό δόθηκε και από τό Θεό, όπως όταν λέγει, «ανάλογα μέ τό μέτρο πίστεως πού ό Θεός μοίρασε στον καθένα»¹ και πάλι, «σύμφωνα μέ τή χάρη πού μᾶς δόθηκε», για νά συγκρατήσει τούς υπερήφανους, λέγει όμως ότι και απ' αυτούς έγινε ή αρχή, για νά παρακινήσει τούς άδιάφορους, πράγμα πού κάνει και στήν πρὸς Κορινθίους έπιστολή, μιλώντας και για τά δύο αυτά.

Όταν δηλαδή λέγει, «νά έχετε ζήλο για τά χαρίσματα»², δείχνει πώς και αυτοί εἶναι αίτιοι για τά διαφορετικά χαρίσματα πού δίνονται, άλλ' όταν λέγει, «όλα αυτά τά ενεργεί τό ένα και τό αυτό Πνεῦμα, πού μοιράζει στον καθένα όπως αυτό θέλει»³, αποδεικνύει εκείνο, τό ότι δηλαδή δέν πρέπει νά υπερηφανεύονται εκείνοι πού έχουν λάβει, μετριάζοντας από παντού τό πάθος τους, πράγμα ακριβώς πού κάνει και έδῶ. Και πάλι για νά ενισχύσει τούς άπελπισμένους λέγει, «εάν έχουμε προφητεία, ἄς τή χρησιμοποιήσουμε ανάλογα μέ τήν πίστη μας. Γιατί, αν και εἶναι χάρη, όμως δέν δίδεται τυχαῖα, αλλά λαμβάνοντας τά μέτρα από εκείνους πού τή δέχονται,

ναι. Οὐ γάρ ἐστι τὸ ὕψος ὑγιές, ἀλλ' ὥσπερ αἱ πομφόλυγες εὐκόλως ρήγνυνται, οὕτω καὶ οὗτοι ραδίως ἀπόλλυνται. Εἰ δὲ ἀπιστεῖς, δός μοι θρασὺν καὶ ἀπονενοημένον, καὶ πτωκὸς δειλότερον ὄψει γινόμενον καὶ ἀπὸ τῆς τυχούσης περιστάσεως. Ὡσπερ γὰρ ἡ μὲν
5 ἀπὸ φρυγάνων αἰρομένη φλόξ ὁμοῦ τε ἀνήφθη, καὶ κόνις ἐγένετο, ἡ δὲ τῶν στερρῶν ξύλων φύσις οὔτε ἐξάπτεται ραδίως, καὶ ἐπὶ πολὺ διατηρεῖ καιομένην τὴν φλόγα, οὕτω καὶ αἱ ψυχαὶ αἱ μὲν στερραὶ καὶ βεβηκυῖαι, οὐκ εὐκόλως οὔτε ἐκκαίονται οὔτε σβέννυνται, οὗτοι δὲ ἀμφοτέρωτα ταῦτα ἐν μιᾷ καιροῦ ροπῇ πάσχουσι.

10 Ταῦτ' οὖν εἰδότες, τὴν ταπεινοφροσύνην ἀσκῶμεν. Οὐδὲν γὰρ αὐτῆς δυνατώτερον, ἀλλὰ καὶ πέτρας ἰσχυροτέρα, καὶ ἀδάμαντος στερροτέρα, καὶ πύργων καὶ πόλεων καὶ τείχους ἐν μείζονι καθίστησιν ἡμᾶς ἀσφαλεία, πάντων ὑψηλοτέρα γινομένη τῶν τοῦ διαβόλου μηχανημάτων· ὥσπερ οὖν ἡ ἀπόνοια καὶ τοῖς τυχοῦσιν
15 εὐχειρώτους ποιεῖ, πομφόλυγος, ὥσπερ ἔφην, εὐκολώτερον ρηγνυμένη, καὶ ἀράχνης ταχύτερον σχιζομένη, καὶ καπνοῦ θᾶπτον διαλυομένη. Ἴν' οὖν ἐπὶ τῆς στερραῖς πέτρας ὤμεν βεβηκότες, ἐκείνην ἀφέντες, ταύτην ἐλώμεθα. Οὕτω γὰρ καὶ ἐν τῷ παρόντι βίῳ ἀναπαυσιν εὐρήσομεν, καὶ κατὰ τὸν μέλλοντα αἰῶνα πάντων ἀπολαύ-
20 σομεν τῶν ἀγαθῶν, χάριτι καὶ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἡ δόξα, ἅμα τῷ ἀγίῳ Πνεύματι, εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ὅπως ἴσως καὶ ἄρρωστος. Γιατί δέν εἶναι τό ὕψος ὑγιές, ἀλλ' ὅπως ἀκριβῶς οἱ σαπουνόφουσκες σπάζουν εὐκολα, ἔτσι καί αὐτοὶ καταστρέφονται εὐκολα. Ἐάν ὁμως δέν πιστεύεις, δός μου ἕναν θρασύ καί ἀλαζόνα, καί θά τόν δεῖς νά γίνεται πῶς δειλός καί ἀπό τό λαγὸ ἀπό τήν παραμικρή δυσκολία. Γιατί, ὅπως ἡ φλόγα πού σηκώνεται ἀπό τά φρύγανα συγχρόνως καί ἀναψε καί σκόνη ἔγινε, ἐνῶ ἡ φύση τῶν σκληρῶν ξύλων οὔτε φουντώνει εὐκολα ἀλλά καί κρατάει γιά πολὺ ἀναμμένη τή φλόγα, ἔτσι καί οἱ ψυχές οἱ ἰσχυρές βέβαια καί σταθερές, οὔτε καίονται οὔτε σβήνουν εὐκολα, αὐτοὶ ὁμως καί τά δύο αὐτά παθαίνουν σέ μιᾶ ἐλάχιστη στιγμή.

Γνωρίζοντας λοιπόν αὐτά, ἄς ἀσκοῦμε τήν ταπεινοφροσύνη. Γιατί τίποτε δέν εἶναι πῶς δυνατό ἀπ' αὐτήν, ἀλλ' εἶναι πῶς ἰσχυρή καί ἀπό τήν πέτρα, καί πῶς σκληρή ἀπό τό διαμάντι, καί μᾶς ἀσφαλίζει περισσότερο καί ἀπό τοὺς πύργους καί ἀπό τίς πόλεις καί ἀπό τό τεῖχος, ἀφοῦ γίνεται πῶς ὑψηλή ἀπ' ὅλες τίς πολεμικές μηχανές τοῦ διαβόλου· ὅπως λοιπόν ἡ ἀλαζονεία μᾶς κάνει εὐκολονίκητους καί στοὺς τυχαίους, ἀφοῦ σπάζει, ὅπως εἶπα, πῶς εὐκολα ἀπό τή σαπουνόφουσκα καί σχίζεται πῶς γρήγορα ἀπό τήν ἀράχνη καί διαλύεται πῶς γρήγορα ἀπό τόν καπνό. Γιά νά εἴμαστε λοιπόν στηριγμένοι πάνω στή σταθερή πέτρα, ἐγκαταλείποντας τήν ἀλαζονεία, ἄς προτιμήσουμε τήν ταπεινοφροσύνη. Γιατί ἔτσι καί στήν παρούσα ζωὴ θά βροῦμε ἀνάπαυση, καί στή μελλοντική ζωὴ θ' ἀπολαύσουμε ὅλα τά ἀγαθά, μέ τή χάρη καί τή φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, μαζί μέ τόν ὁποῖο στόν Πατέρα καί συγχρόνως στό ἅγιο Πνεῦμα ἀνήκει ἡ δόξα στοὺς αἰῶνες τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΟΜΙΛΙΑ ΚΒ'

(Ρωμ. 12,4-13)

«Καθάπερ γὰρ ἐν ἐνὶ σώματι μέλη πολλὰ ἔχομεν, τὰ δὲ μέλη πάντα οὐ τὴν αὐτὴν ἔχει πρᾶξιν, οὕτως οἱ πολλοὶ ἐν σώμα ἔσμεν ἐν Χριστῷ, ὁ δὲ καθ' εἷς, ἀλλήλων μέλη».

1. Πάλιν τῷ αὐτῷ ὑποδείγματι κέχρηται, ᾧ καὶ πρὸς Κοριν-
5 θίους ἐχρήσατο, τὸ αὐτὸ τοῦτο καταστέλλον πάθος. Καὶ γὰρ μεγά-
λη τοῦ φαρμάκου ἢ δύναμις, καὶ τοῦ παραδείγματος τούτου ἢ
ἰσχύς, εἰς τὸ διορθῶσαι τὸ τῆς ἀπονοίας νόσημα. Τίνος γὰρ ἔνεκεν
σὺ μέγα φρονεῖς, φησὶν; ἢ διὰ τί πάλιν ἕτερος ἑαυτὸν ἐξευτελίζει;
οὐχὶ σώμα ἔσμεν ἅπαντες ἐν, καὶ μεγάλοι καὶ μικροί; Ὅταν οὖν
10 κατὰ τὸ κεφάλαιον ἐν ὧμεν, καὶ ἀλλήλων μέλη, τί τῇ ἀπονοίᾳ σχί-
ζεις σαυτόν; τί ἐπαισχύνῃ τὸν ἀδελφόν; Ὡσπερ γὰρ ἐκεῖνός σου
μέλος, οὕτω κάκεινός σου καὶ πολλῆ καὶ κατὰ τοῦτο ἢ ὁμοτιμία.
Δύο γὰρ ἱκανὰ καθελεῖν αὐτῶν τὴν ἀπόνοιαν τέθεικε· καὶ ὅτι ἀλλή-
λων ἔσμεν μέλη, οὐχ ὁ μικρὸς τοῦ μεγάλου μόνον, ἀλλὰ καὶ ὁ μέ-
15 γας τοῦ ἐλάττονος, καὶ ὅτι ἐν ἔσμεν ἅπαντες σώμα· μᾶλλον δὲ καὶ
τρία· καὶ γὰρ καὶ χάρισμα ἔδειξεν ὅτι τὸ δοθέν. Μὴ τοίνυν μέγα
φρόνει· ἐδόθη γὰρ σοι παρὰ τοῦ Θεοῦ, οὐ σὺ ἔλαβες, οὐδὲ εὔρες.

ΟΜΙΛΙΑ ΚΒ΄

(Ρωμ. 12,4-13)

«Γιατί, ὅπως ἀκριβῶς σ' ἓνα σῶμα ἔχουμε πολλά μέλη, ἀλλ' ὅλα τὰ μέλη δέν ἔχουν τό ἴδιο ἔργο, ἔτσι καί ἐμεῖς οἱ πολλοί εἴμαστε ἓνα σῶμα ἐξ αἰτίας τῆς ἐνώσεώς μας μέ τό Χριστό καί ὁ καθένας εἴμαστε μέλη ὁ ἓνας τοῦ ἄλλου».

1. Πάλι χρησιμοποιεῖ τό ἴδιο παράδειγμα, πού χρησιμοποίησε καί στούς Κορινθίους, γιά νά καταπολεμήσει τό ἴδιο ἀκριβῶς πάθος. Καθόσον εἶναι μεγάλη ἡ δύναμη τοῦ φάρμακου καί ἡ ἐπίδραση τοῦ παραδείγματος αὐτοῦ πρὸς διόρθωση τῆς ἀρρώστιας τῆς ἀλαζονείας. Γιά ποιό λόγο λοιπόν, λέγει, ὑπερηφανεύεσαι ἐσύ; ἢ γιατί πάλι ἄλλος ἐξευτελίζει τόν ἑαυτό του; δέν εἴμαστε ἓνα σῶμα ὅλοι, καί μεγάλοι καί μικροί; Ὅταν λοιπόν κατά τό σπουδαιότερο εἴμαστε ἓνα καί μέλη ὁ ἓνας τοῦ ἄλλου, γιατί μέ τήν ἀλαζονεία ξεχωρίζεις τόν ἑαυτό σου; γιατί περιφρονεῖς τόν ἀδελφό σου; Γιατί, ὅπως ἀκριβῶς ἐκεῖνος εἶναι μέλος σου, ἔτσι καί σύ εἶσαι μέλος ἐκείνου· καί εἶναι μεγάλη καί ὡς πρὸς αὐτό ἡ ἰσοτιμία σας. Ἀνέφερε λοιπόν δύο πράγματα πού εἶναι ἱκανά νά καταστρέψουν τήν ἀλαζονεία τους· καί ὅτι εἴμαστε μέλη ὁ ἓνας τοῦ ἄλλου, ὄχι ὁ μικρός τοῦ μεγάλου μόνο, ἀλλά καί ὁ μέγας τοῦ μικρότερου, καί ὅτι ὅλοι ἀποτελοῦμε ἓνα σῶμα· ἢ καλύτερα καί τρία· καθόσον ἔδειξε πῶς εἶναι χάρισμα αὐτό πού μᾶς δόθηκε. Μήν ὑπερηφανεύεσαι λοιπόν· γιατί τό χάρισμα σοῦ δόθηκε ἀπό τό Θεό, δέν τό ἔλαβες ἐσύ, οὔτε τό βρῆκες. Γι' αὐτό καί μιλώντας γιά τὰ χαρίσματα, δέν εἶπε, ὅτι ὁ

Διὰ τοῦτο καὶ τῶν χαρισμάτων ἀπτόμενος, οὐκ εἶπεν, ὅτι ὁ μὲν μεῖζον, ὁ δὲ ἔλαττον ἔλαβεν, ἀλλὰ τί; Διάφορον. «Ἔχοντες γάρ», φησί, «χαρίσματα», οὐ μεῖζονα καὶ ἐλάττονα, ἀλλὰ, «διάφορα».

Τί γάρ, εἰ καὶ μὴ τὰ αὐτὰ ἐπετάγης; ἀλλὰ τὸ σῶμα τὸ αὐτό
 5 ἔστι. Καὶ ἀρξάμενος ἀπὸ χαρίσματος, εἰς κατόρθωμα λήγει. Εἰπὼν γὰρ προφητείαν καὶ διακονίαν καὶ ὅσα τοιαῦτα, κατέληξεν εἰς ἐλε-
 ημοσύνην καὶ σπουδὴν καὶ ἀντίληψιν. Ἐπειδὴ γὰρ εἰκὸς ἦν τινὰς ἐναρέτους μὲν εἶναι, μὴ ἔχειν δὲ προφητείαν, δείκνυσιν ὅτι καὶ τοῦ-
 το χάρισμα, καὶ πολλῶ μεῖζον ἐκείνου, ὥσπερ ἔδειξεν ἐν τῇ πρὸς
 10 Κορινθίους· καὶ τοσοῦτω μεῖζον, ὅσῳ τὸ μὲν ἔχει μισθόν, τὸ δὲ ἐστέρηται ἀμοιβῆς· ὅλον γὰρ δωρεὰ καὶ χάρις ἐστί. Διὰ τοῦτό φησιν· «ἔχοντες δὲ χαρίσματα κατὰ τὴν χάριν τοῦ Θεοῦ τὴν δοθεῖ-
 σαν ἡμῖν διάφορα, εἴτε προφητείαν, κατὰ τὴν ἀναλογίαν τῆς πίστε-
 ως». Ἐπειδὴ γὰρ ἰκανῶς αὐτοὺς παρεμυθήσατο, βούλεται καὶ ἐνα-
 15 γωνίους ποιῆσαι, καὶ σπουδαιότερους ἐργάσασθαι, δεικνὺς ὅτι αὐ-
 τοὶ τὰς ἀφορμὰς παρέχουσι τοῦ μεῖζον ἢ ἔλαττον λαβεῖν. Λέγει μὲν γὰρ αὐτὸ καὶ παρὰ τοῦ Θεοῦ δεδόσθαι· ὡς ὅταν λέγη, «ἐκάστῳ ὡς ὁ Θεὸς ἐμέρισε μέτρον πίστεως»· καὶ πάλιν, «κατὰ τὴν χάριν τὴν δοθεῖσαν ἡμῖν ἵνα καταστείλῃ τοὺς ὑπερηφάνους· λέγει δὲ καὶ παρ’
 20 αὐτῶν τὰς ἀρχὰς γεγενῆσθαι, ἵνα διεγείρῃ τοὺς ραθύμους· ὁ καὶ ἐν τῇ πρὸς Κορινθίους ποιεῖ, ἀμφοτέρα ταῦτα κινῶν.

Ὅταν μὲν γὰρ λέγη, «ζηλοῦτε τὰ χαρίσματα», δείκνυσι καὶ αὐτοὺς ὄντας αἰτίους τῆς διαφορᾶς τῶν διδομένων· ὅταν δὲ λέγη, «πάντα δὲ ταῦτα ἐνεργεῖ ἐν καὶ τὸ αὐτὸ Πνεῦμα, διαιροῦν ἐκάστῳ
 25 καθὼς βούλεται», ἐκεῖνο κατασκευάζει, τὸ μὴ δεῖν ἐπαίρεσθαι τοὺς εἰληφότας, πάντοθεν παραμυθούμενος αὐτῶν τὸ πάθος· ὁ δὲ καὶ ἐνταῦθα ποιεῖ. Καὶ πάλιν τοὺς ἀναπεπτωκότας διεγείρων φησὶν, «εἴτε προφητείαν, κατὰ τὴν ἀναλογίαν τῆς πίστεως». Εἰ γὰρ καὶ χάρις ἐστίν, ἀλλ’ οὐχ ἀπλῶς ἐκχεῖται, ἀλλὰ τὰ μέτρα παρὰ τῶν

1. Ρωμ. 12,3.

2. Α’ Κορ. 12,31.

3. Α’ Κορ. 12,11.

ένας έλαβε μεγαλύτερο και ό άλλος μικρότερο', αλλά τί; Διαφορετικό. «Έχοντας λοιπόν», λέγει, «χαρίσματα», όχι μεγαλύτερα και μικρότερα, αλλά, «διαφορετικά».

Τί σημασία έχει, αν δέ σου διέταξε τά ίδια; αλλά τό σῶμα εἶναι τό ίδιο. Και αρχίζοντας από χάρισμα, καταλήγει σέ κατόρθωμα. Γιατί, αφού ανέφερε τήν προφητεία και τή διακονία και όλα τά παρόμοια, κατέληξε στήν έλεημοσύνη, στήν προθυμία και στή βοήθεια. Έπειδή λοιπόν ήταν φυσικό μερικοί νά εἶναι ένάρετοι, αλλά νά μήν έχουν προφητεία, δείχνει ότι και αυτό εἶναι χάρισμα, και μάλιστα πολύ μεγαλύτερο από εκείνο, όπως ακριβώς έδειξε στήν πρός Κορινθίους έπιστολή, και τόσο μεγαλύτερο, όσο ότι τό ένα έχει μισθό, ενώ τό άλλο στερεῖται κάθε άμοιβής, καθόσον όλο εἶναι δωρεά και χάρη. Γι' αυτό λέγει: «έχοντας όμως χαρίσματα διαφορετικά, σύμφωνα μέ τή χάρη του Θεού πού μᾶς δόθηκε, ἄς τά χρησιμοποιήσουμε ανάλογα μέ τήν πίστη μας, είτε εἶναι προφητεία». Αφού λοιπόν τούς παρηγόρησε αρκετά, θέλει νά τούς βάλει και σέ άγωνία, και νά τούς κάμει πιο πρόθυμους, αποδεικνύοντας ότι αυτοί οί ίδιοι δίνουν τίς άφορμές για νά λάβουν μεγαλύτερο ή μικρότερο χάρισμα. Βέβαια λέγει ότι αυτό δόθηκε και από τό Θεό, όπως όταν λέγει, «ανάλογα μέ τό μέτρο πίστεως πού ό Θεός μοίρασε στον καθένα»¹ και πάλι, «σύμφωνα μέ τή χάρη πού μᾶς δόθηκε», για νά συγκρατήσει τούς υπερήφανους, λέγει όμως ότι και άπ' αυτούς έγινε ή αρχή, για νά παρακινήσει τούς άδιάφορους, πράγμα πού κάνει και στήν πρός Κορινθίους έπιστολή, μιλώντας και για τά δύο αυτά.

Όταν δηλαδή λέγει, «νά έχετε ζήλο για τά χαρίσματα»², δείχνει πώς και αυτοί εἶναι αίτιοι για τά διαφορετικά χαρίσματα πού δίνονται, άλλ' όταν λέγει, «όλα αυτά τά ενεργεί τό ένα και τό αυτό Πνεῦμα, πού μοιράζει στον καθένα όπως αυτό θέλει»³, αποδεικνύει εκείνο, τό ότι δηλαδή δέν πρέπει νά υπερηφανεύονται εκείνοι πού έχουν λάβει, μετριάζοντας από παντού τό πάθος τους, πράγμα ακριβώς πού κάνει και έδῶ. Και πάλι για νά ενισχύσει τούς άπελπισμένους λέγει, «έάν έχουμε προφητεία, ἄς τή χρησιμοποιήσουμε ανάλογα μέ τήν πίστη μας. Γιατί, αν και εἶναι χάρη, όμως δέν δίδεται τυχαία, αλλά λαμβάνοντας τά μέτρα από εκείνους πού τή δέχονται,

δεχομένων λαμβάνουσα, τοσοῦτον ἐπιρρεῖ, ὅσον ἂν εὖρη σκεῦος πίστεως αὐτῇ προσενεχθέν. «Εἶτε διακονίαν, ἐν τῇ διακονίᾳ». Καθολικὸν πρᾶγμα ἐνταῦθα τίθησι. Καὶ γὰρ ἡ ἀποστολὴ διακονία λέγεται· καὶ πᾶν ἔργον πνευματικὸν διακονία. Ἔστι μὲν γὰρ καὶ ἰδι-
 5 κῆς οἰκονομίας ὄνομα τοῦτο, ἐνταῦθα μέντοι καθολικῶς εἴρηται. «Εἶτε ὁ διδάσκων, ἐν τῇ διδασκαλίᾳ». Ὅρα πῶς ἀδιαφόρως αὐτὰ τίθησι, τὸ μικρὸν πρῶτον, καὶ τὸ μέγα ὕστερον· πάλιν τὸ αὐτὸ τοῦτο παιδεύων, τὸ μὴ φυσᾶσθαι μηδὲ ἐπαίρεσθαι. «Εἶτε ὁ παρακαλῶν, ἐν τῇ παρακλήσει». Καὶ τοῦτο διδασκαλίας εἶδος. «Εἰ γάρ
 10 ἔστιν ἐν ὑμῖν λόγος παρακλήσεως», φησί, «πρὸς τὸν λαόν, λέγετε».

Εἶτα δεικνύς, ὡς οὐ μέγα ὄφελος ἀρετὴν μετιέναι, εἰ μὴ μετὰ τοῦ προσήκοντος τοῦτο γίνοιτο νόμου, ἐπάγει· «ὁ μεταδιδούς, ἐν ἀπλότῃ». Οὐ γὰρ ἀρκεῖ τὸ δοῦναι, ἀλλὰ δεῖ καὶ μετὰ δαψιλείας τοῦτο ποιεῖν. Ἀπλότῃ γὰρ τοῦτο οἶδε πανταχοῦ· ἐπεὶ καὶ παρθέ-
 15 νοι ἔλαιον εἶχον, ἀλλ' ἐπειδὴ ἀρκοῦν οὐκ εἶχον, τοῦ παντός ἐξέπεσον. «Ὁ προῖστάμενος, ἐν σπουδῇ». Οὐ γὰρ ἀρκεῖ τὸ προστῆναι. «Ὁ ἐλεῶν, ἐν ἰλαρότῃ». Οὐ γὰρ ἀρκεῖ τὸ ἐλεῆσαι, ἀλλὰ μετὰ δαψιλείας καὶ γνώμης ἀλύπου τοῦτο δεῖ ποιεῖν· μᾶλλον δὲ οὐ μετὰ ἀλύπου μόνον, ἀλλὰ καὶ μετὰ φαιδρᾶς καὶ χαιρούσης. Οὐ γὰρ ἔστιν
 20 ἴσον μὴ λυπεῖσθαι, καὶ χαίρειν. Τοῦτο δὲ αὐτὸ καὶ πρὸς Κορινθίους ἐπιστέλλων, μετὰ πολλῆς κατεσκευάζε σπουδῆς. Εἰς μὲν γὰρ δαψίλειαν διεγείρων, ἔλεγεν· «ὁ σπείρων φειδομένως, φειδομένως καὶ θερίσει»· τὴν δὲ γνώμην διορθούμενος, προσετίθει· «μὴ ἐκ λύπης ἢ ἐξ ἀνάγκης». Ἀμφοτέρα γὰρ δεῖ παρεῖναι τῷ ἐλεοῦντι, καὶ
 25 ἀφθονίαν καὶ ἡδονήν.

---

4. Πράξ. 13,15.

5. Β' Κορ. 9,6. 7.

τόσο χύνεται ὅσο ἀνάλογο εἶναι τό σκεῦος πίστεως στό ὁποῖο προσφέρεται. «Ἐάν ἔχουμε τό χάρισμα τῆς διακονίας, ἅς ἀρκεσθοῦμε στό ἔργο τῆς διακονίας». Ἐδῶ ἀναφέρει γενικό πράγμα. Καθόσον διακονία ὀνομάζεται τό ἀποστολικό ἔργο. Καί κάθε πνευματικό ἔργο εἶναι διακονία. Βέβαια ἡ ὀνομασία αὐτή ἀνήκει σέ εἰδική φροντίδα, ἀλλ' ἐδῶ λέχθηκε μέ γενική ἔννοια. «Ἐάν κανεῖς εἶναι διδάσκαλος, ἅς μένει στή διδασκαλία». Πρόσεχε πῶς ἀναφέρει αὐτά ἀδιάφορα, πρῶτα τό μικρό καί τελευταῖα τό μεγάλο, γιά νά διδάξει αὐτό ἀκριβῶς τό ἴδιο, τό νά μήν ἀλαζονεύονται δηλαδή καί νά μήν ὑπερηφανεύονται. «Ἐάν κανεῖς προτρέπει, ἅς μένει στήν προτροπή». Καί αὐτό εἶναι εἶδος διδασκαλίας. «Ἐάν ἔχετε νά πεῖτε κάτι», λέγει, «γιά προτροπή τοῦ λαοῦ, νά τό λέγετε»⁴.

Στή συνέχεια γιά νά δείξει, ὅτι δέν εἶναι μεγάλο κέρδος νά ἀσκεῖ κανεῖς τήν ἀρετή, ἄν δέ γίνεται αὐτό μέ τόν κατάλληλο νόμο, προσθέτει· «ἐκεῖνος πού δίνει, ἅς τό κάνει αὐτό μέ γενναιοδωρία». Γιατί δέ φθάνει τό νά δώσουμε, ἀλλά πρέπει καί μέ γενναιοδωρία νά τό κάνουμε αὐτό. Γιατί ἀπλότητα αὐτό γνωρίζει παντοῦ, ἐπειδή καί οἱ παρθένες εἶχαν λάδι, ἀλλ' ἐπειδή δέν εἶχαν ἀρκετό, τά ἔχασαν ὅλα. «Ἐκεῖνος πού εἶναι προϊστάμενος, ἅς ἐργάζεται μέ ζῆλο». Γιατί δέ φθάνει τό νά εἶναι προϊστάμενος. «Ἐκεῖνος πού κάνει ἐλεημοσύνη, ἅς ἐλεεῖ μέ χαρά». Γιατί δέ φθάνει τό νά ἐλεήσει κανεῖς, ἀλλά πρέπει νά τό κάνει αὐτό μέ γενναιοδωρία καί μέ διάθεση χωρίς λύπη· ἢ καλύτερα, ὄχι μόνο μέ διάθεση χωρίς λύπη, ἀλλά καί μ' εὐχάριστη καί χαρούμενη. Γιατί δέν εἶναι τό ἴδιο τό νά μή λυπᾶται κανεῖς καί τό νά χαίρεται. Καί αὐτό ἀκριβῶς τόνιζε μέ προσοχή, ὅταν ἔγραφε καί στούς Κορινθίους. Προτρέποντας λοιπόν γιά γενναιοδωρία, ἔλεγε· «ἐκεῖνος πού σπέρνει μέ οἰκονομία, θά θερίσει καί μέ οἰκονομία, καί ἐκεῖνος πού σπέρνει μέ ἀφθονία, θά θερίσει καί μέ ἀφθονία», καί διορθώνοντας τή διάθεση πρόσθετε· «ὄχι μέ λύπη ἢ ἀναγκαστικά»⁵. Γιατί καί τά δύο πρέπει νά παραβρίσκονται σ' ἐκεῖνον πού ἐλεεῖ, δηλαδή καί ἀφθονία καί εὐχαρίστηση.

Γιά ποιό λόγο λοιπόν κλαῖς δίνοντας ἐλεημοσύνη; καί γιατί

Τίνος· γὰρ ἔνεκεν κλαίεις διδοὺς ἐλεημοσύνην; τί δὲ ἀλγεῖς
 ἐλεῶν, καὶ τὸν καρπὸν προδίδως τοῦ κατορθώματος; Εἰ γὰρ ἀλ-
 γεῖς, οὐκ ἐλεεῖς, ἀλλ' ὠμός εἰ καὶ ἀπάνθρωπος. Εἰ γὰρ σὺ ἀλγεῖς,
 πῶς ἐκεῖνον ἐν λύπῃ ὄντα διαναστῆσαι δυνήσῃ; Ἀγαπητὸν γάρ,
 5 μηδὲν ὑποπτεῦσαι ἐκεῖνον πονηρόν, καὶ ὅταν μετὰ τοῦ χαίρειν πα-
 ρέχῃς. Ἐπειδὴ γὰρ οὐδὲν οὕτως αἰσχρὸν ἀνθρώποις εἶναι δοκεῖ,
 ὡς τὸ παρ' ἐτέρων λαμβάνειν, ἢ μὴ τῇ ὑπερβαλλούσῃ φαιδρότητι
 τὴν ὑποψίαν ἀνέλης, καὶ δείξῃς, ὅτι λαμβάνεις μᾶλλον ἢ δίδως,
 κατέβαλες μᾶλλον ἢ ἀνέστησας τὸν λαμβάνοντα. Διὰ τοῦτό φησιν,
 10 «ὁ ἐλεῶν, ἐν ἰλαρότητι». Τίς γὰρ βασιλείαν λαμβάνων, σκυθρο-
 πός ἐστι; τίς ἀμαρτημάτων συγχώρησιν δεχόμενος, ἐν κατηφείᾳ
 μένει; Μὴ τοίνυν τῇ δαπάνῃ πρόσεχε τῶν χρημάτων, ἀλλὰ τῇ διὰ
 τῆς δαπάνης προσόδῳ. Εἰ γὰρ ὁ σπείρων χαίρει, καίτοι γε ἐπ' ἀδή-
 λοις σπείρων, πολλῶ μᾶλλον ὁ τὸν οὐρανὸν γεωργῶν. Οὕτω κἂν
 15 ὀλίγα δῶς, ὀλίγα πεποιήκας τὰ πολλά. Οὕτω καὶ ἡ χήρα πολλὰ τά-
 λαντα ὑπερηκόντισε διὰ δύο λεπτῶν· δαψιλῆς γὰρ ἦν ἡ γνώμη.

Καὶ πῶς ἔνι, φησί, πενία συζῶντα ἐσχάτη, καὶ πάντα κε-
 νοῦντα, μετὰ προθυμίας τοῦτο ποιεῖν; Ἐρώτησον τὴν χήραν, καὶ
 ἀκούσῃ τὸν τρόπον, καὶ εἴσῃ ὅτι οὐχ ἡ πενία ποιεῖ τὴν στενοχω-
 20 ρίαν, ἀλλ' ἡ προαίρεσις καὶ τοῦτο καὶ τούναντίον ἐργάζεται. Ἔστι
 γὰρ καὶ ἐν πενίᾳ μεγαλόψυχον εἶναι, καὶ ἐν πλούτῳ μικρολόγον.
 Διὰ τοῦτο καὶ ἐν τῇ μεταδόσει τὴν ἀπλότητα ζητεῖ, καὶ ἐν τῷ ἐλέῳ
 τὴν ἰλαρότητα, καὶ ἐν τῇ προστασίᾳ τὴν σπουδὴν. Οὐδὲ γὰρ χρήμα-
 σι μόνον βούλεται τοῖς δεομένοις ἡμᾶς βοηθεῖν, ἀλλὰ καὶ ρήμασι
 25 καὶ πράγμασι καὶ σώματι, καὶ τοῖς ἄλλοις ἅπασιν. Καὶ εἰπὼν τὴν
 προηγουμένην προστασίαν, τὴν διὰ τῆς διδασκαλίας, τὴν διὰ τῆς
 παρακλήσεως (αὕτη γὰρ ἀναγκαιοτέρα, ὅσω καὶ ψυχῆς ἐστι τρο-
 φή), ἦλθεν ἐπὶ τὴν διὰ τῶν χρημάτων καὶ τῶν ἄλλων ἀπάντων.

στενοχωριέσαι όταν έλεεῖς, προδίδοντας ἔτσι τόν καρπό τοῦ κατορθώματος; Καθόσον, ἂν στενοχωριέσαι, δέν έλεεῖς, ἀλλ' εἶσαι σκληρός καί ἀπάνθρωπος. Γιατί, ἂν σύ στενοχωριέσαι, πῶς θά μπορέσεις ν' ἀνορθώσεις τόν λυπημένο; Γιατί εἶναι ἀνάγκη νά μήν ὑποψιασθεῖ ἐκεῖνος κανένα πονηρό, καί ὅταν δίνεις μέ χαρά. Ἐπειδή λοιπόν τίποτε δέ φαίνεται στους ἀνθρώπους νά εἶναι τόσο αἰσχρό, ὅσο τό νά λαμβάνουν ἀπό ἄλλους, ἂν δέν ἐξαφανίσεις μέ τήν ὑπερβολική χαρά τήν ὑποψία καί δέ δείξεις ὅτι λαμβάνεις μᾶλλον παρά δίνεις, περισσότερο ταπεινώσες παρά ἀνακούφισες ἐκεῖνον πού λαμβάνει. Γι' αὐτό λέγει, «ἐκεῖνος πού έλεεῖ, ἄς έλεεῖ μέ χαρά». Γιατί ποιός λαμβάνει βασιλεία καί εἶναι σκυθρωπός; Ποιός δέχεται συγχώρηση ἀμαρτημάτων καί παραμένει κατηφής; Μή προσέχεις λοιπόν στή δαπάνη τῶν χρημάτων, ἀλλά στό κέρδος πού ἔρχεται ἀπό τή δαπάνη. Γιατί, ἂν ἐκεῖνος πού σπέρνει χαίρεται, παρ' ὄλο βέβαια πού σπέρνει πάνω στήν ἀβεβαιότητα, πολύ περισσότερο πρέπει νά χαίρεται ἐκεῖνος πού καλλιεργεῖ τόν οὐρανό. Ἔτσι καί ἂν ἀκόμη δώσεις λίγα, θά δώσεις πολλά· ὅπως πάλι, ἂν δώσεις μέ σκυθρωπό ὕφος, καί ἂν ἀκόμη δώσεις πολλά, ἔκανες λίγα τά πολλά. Ἔτσι καί ἡ χήρα μέ δύο λεπτά ξεπέρασε πολλά τάλαντα, γιατί ἦταν γενναιόδωρη ἢ διάθεσή της.

Καί πῶς εἶναι δυνατό, λέγει, νά κάνει κανείς μέ προθυμία αὐτό, ὅταν ζεῖ μέσα στή χειρότερη φτώχεια καί στερεῖται τά πάντα; Ρώτησε τή χήρα, καί θ' ἀκούσεις τόν τρόπο καί θά μάθεις ὅτι δέν κάνει τή δυσχέρεια ἢ φτώχεια, ἀλλ' ἡ διάθεση κάνει καί αὐτό καί τό ἀντίθετο. Γιατί μπορεῖ κανείς καί στή φτώχεια νά εἶναι μεγαλόψυχος καί στόν πλοῦτο μικρολόγος. Γι' αὐτό καί στή μετάδοση ἀγαθῶν ζητάει τή γενναιοδωρία καί στήν ἐλεημοσύνη τή χαρά καί στήν προστασία τό ζήλο. Γιατί δέ θέλει νά βοηθοῦμε μόνο μέ χρήματα ἐκείνους πού ἔχουν ἀνάγκη, ἀλλά καί μέ λόγια καί μέ πράγματα καί μέ τό σῶμα καί μέ ὅλα τά ἄλλα. Καί ἀφοῦ εἶπε τήν πρώτη προστασία πού γίνεται μέ τή διδασκαλία καί μέ τή νουθεσία (γιατί αὐτή εἶναι πιό ἀναγκαία, ἀφοῦ εἶναι καί τροφή τῆς ψυχῆς), ἦρθε στήν προστασία πού γίνεται μέ τά χρήματα καί ὅλα τά ἄλλα.

Εἶτα δεικνὺς πῶς ἂν ταῦτα κατορθωθείη, τὴν μητέρα αὐτῶν εἰσάγει, τὴν ἀγάπην. «Ἡ ἀγάπη γάρ», φησὶν, «ἀνυπόκριτος». Ἐν ταύτῃ ἔχῃς, οὐ δαπάνης αἰσθήση χρημάτων, οὐ πόνου σωμάτων, οὐ μόχθου λόγων, οὐχ ἰδρωτός καὶ διακονίας, ἀλλὰ πάντα οἴσεις 5 γενναίως, κἂν σώματι, κἂν χρήμασι, κἂν λόγῳ, κἂν ἑτέρῳ ὄρωσιν βοηθῆσαι δέῃ τῷ πλησίον. Ὡσπερ οὖν οὐ μετάδοσιν ἀπαιτεῖ μόνον, ἀλλὰ τὴν ἐν ἀπλότῃ, οὐδὲ προστασίαν, ἀλλὰ τὴν μετὰ σπουδῆς, οὐδὲ ἐλεημοσύνην, ἀλλὰ τὴν μετὰ ἰλαρότητος· οὕτω καὶ ἀγάπην οὐχ ἀπλῶς, ἀλλὰ τὴν ἀνυπόκριτον· ἐπεὶ καὶ τοῦτο ἀγάπη· κἂν 10 τοῦτο γένηται, πάντα τὰ ἄλλα ἐπεται. Καὶ γὰρ ὁ ἐλεῶν, ἰλαρῶς ἐλεεῖ· ἑαυτῷ γὰρ δίδωσι· καὶ ὁ προϊστάμενος, σπουδαίως προΐσταται· ἑαυτοῦ γὰρ προΐσταται· καὶ ὁ μεταδιδούς, μετὰ δασιλείας τοῦτο ποιεῖ· ἑαυτῷ γὰρ παρέχει.

2. Εἶτα ἐπειδὴ ἐστὶ καὶ ἀγάπη ἐπὶ πονηροῖς πράγμασιν, οἷα ἢ 15 τῶν ἀκολάστων ἐστίν, ἢ τῶν ἐπὶ χρήμασι καὶ ἀρπαγαῖς ὁμονοούντων, ἢ τῶν ἐπὶ μέθαις καὶ συμποσίοις, ἐκκαθαίρων αὐτὴν ἀπὸ τούτων, φησὶν· «ἀποστυγοῦντες τὸ πονηρόν». Καὶ οὐκ εἶπεν, ἀπεχόμενοι, ἀλλὰ μισοῦντες, καὶ οὐχ ἀπλῶς μισοῦντες, ἀλλὰ καὶ σφόδρα μισοῦντες. Τὸ γάρ, 'ἀπό', τοῦτο, ρῆμα πολλαχοῦ ἐπιτάσεως 20 ἐστὶ παρ' αὐτῷ· ὡς ὅταν λέγῃ ἀποκαραδοκίαν, καὶ ἀπεκδεχόμενοι, καὶ ἀπολύτρωσιν. Ἐπειδὴ γὰρ πολλοὶ καὶ μὴ πράττοντες τὰ κακά, ὁμῶς τὴν ἐπιθυμίαν αὐτῶν ἔχουσι, διὰ τοῦτο εἶπεν, «ἀποστυγοῦντες». Αὐτὸς γὰρ καὶ τὴν διάνοιαν καθαρεύειν βούλεται, καὶ πολλὴν ἡμᾶς ἔχθραν ἔχειν πρὸς τὴν κακίαν, καὶ μῖσος καὶ πόλεμον. Μὴ 25 γάρ, ἐπειδὴ εἶπον, φησὶν, «ἀγαπήσατε ἀλλήλους», νομίσητε μέχρι τούτου λέγειν, ὡς καὶ ἐν τοῖς πονηροῖς συμπράττειν ἀλλήλοις· τούναντίον γὰρ ἅπαν νομοθετῶ· οὐ μόνον τῆς πράξεως, ἀλλὰ καὶ τῆς διαθέσεως τῆς περὶ τὴν κακίαν ἀλλότριον εἶναι· καὶ οὐ μόνον τῆς διαθέσεως αὐτῆς ἀλλότριον εἶναι, ἀλλὰ καὶ μεθ' ὑπερβολῆς αὐτὴν 30 ἀποστρέφεισθαι καὶ μισεῖν.

Ἐπειτα γιά νά δείξει πῶς μπορεῖ νά κατορθωθοῦν αὐτά, παρουσιάζει τή μητέρα τῶν ἀγαθῶν, τήν ἀγάπη. «Ἡ ἀγάπη νά εἶναι χωρίς ὑποκρισία», λέγει. Ἐάν ἔχεις αὐτή, δέ θά καταλάβεις τή δαπάνη τῶν χρημάτων, οὔτε τόν κόπο τῶν σωμάτων, οὔτε τήν κούραση τῶν λόγων, οὔτε τόν ἰδρώτα καί τή διακονία, ἀλλά θά τά ὑποφέρεις ὅλα γενναῖα, εἴτε μέ τό σῶμα εἴτε μέ χρήματα εἴτε μέ λόγο εἴτε μέ ὀτιδήποτε ἄλλο πρέπει νά βοηθήσεις τόν πλησίον. Ὅπως ἀκριβῶς λοιπόν δέν ἀπαιτεῖ μόνο μετάδοση ἀγαθῶν, ἀλλά μετάδοση μέ γανναιοδωρία, οὔτε προστασία, ἀλλά προστασία μέ ζῆλο, οὔτε ἐλεημοσύνη, ἀλλά ἐλεημοσύνη μέ χαρά, ἔτσι καί δέν ἀπαιτεῖ ἀπλῶς ἀγάπη, ἀλλ' ἀγάπη χωρίς ὑποκρισία· ἐπειδή καί αὐτό ἀγάπη εἶναι, καί ἄν γίνει αὐτό, ὅλα τά ἄλλα ἀκολουθοῦν. Καθόσον ἐκεῖνος πού ἐλεεῖ, ἐλεεῖ μέ χαρά, γιατί στόν ἑαυτό του δίνει· καί ἐκεῖνος πού προΐσταται, προΐσταται μέ ζῆλο, γιατί τόν ἑαυτό του βοηθαεῖ· καί ἐκεῖνος πού δίνει κάτι, τό κάνει αὐτό μέ γανναιοδωρία, γιατί στόν ἑαυτό του δίνει.

2. Ἐπειτα, ἐπειδή ὑπάρχει καί ἀγάπη γιά πονηρά πράγματα, ὅπως εἶναι ἡ ἀγάπη τῶν ἀκολάστων, ἡ ἀγάπη ὄσων συμφωνοῦν γιά χρήματα καί ἀρπαγές, ἢ γιά μέθες καί συμπόσια, γιά νά καθαρίσει τήν ἀγάπη ἀπ' αὐτά, λέγει· «νά μισεῖτε τό κακό». Καί δέν εἶπε, 'νά ἀπέχετε' ἀλλά, «νά μισεῖτε», καί ὄχι ἀπλῶς νά τό μισεῖτε, ἀλλά καί ὑπερβολικά νά τό μισεῖτε. Γιατί ἡ πρόθεση «ἀπό» πολλές φορές σημαίνει ἐπίταση ἐκείνου μέ τό ὅποιο συντίθεται, ὅπως ὅταν λέγει 'ἀποκαραδοκία' καί 'ἀπεκδεχόμενοι' καί 'ἀπολύτρωση'. Ἐπειδή λοιπόν πολλοί, ἄν καί δέν πράττουν τά κακά, ἔχουν ὅπως τήν ἐπιθυμία γι' αὐτά, γι' αὐτό εἶπε, «νά τά μισεῖτε ὑπερβολικά». Γιατί αὐτός θέλει καί ἡ σκέψη μας νά εἶναι καθαρή καί νά ἔχουμε ἐμεῖς γιά τήν κακία μεγάλη ἔχθρα καί μίσος καί πόλεμο. Νά μή νομίσετε λοιπόν, ἐπειδή εἶπα, λέγει, «ν' ἀγαπήσετε ὁ ἕνας τόν ἄλλο», ὅτι ἐννοῶ μέχρι τό σημεῖο αὐτό, ὥστε καί στά κακά νά συνεργάζεστε μεταξὺ σας· γιατί ἐντελῶς τό ἀντίθετο νομοθετῶ· νά εἶσαι ξένος ὄχι μόνο ἀπό τήν πράξη, ἀλλά καί ἀπό τή διάθεση γιά τήν κακία· καί ὄχι μόνο νά εἶσαι ξένος ἀπό τή διάθεση αὐτή, ἀλλά καί ὑπερβολικά νά τήν ἀποστρέφεται καί νά τή μισεῖς.

Καὶ οὐκ ἀρκεῖται μόνῳ τούτῳ, ἀλλὰ καὶ τὴν τῆς ἀρετῆς ἐργασίαν εἰσάγει λέγων· «κολλώμενοι τῷ ἀγαθῷ». Οὐκ εἶπε, ποιοῦντες μόνον, ἀλλὰ καὶ διακεείμενοι· τοῦτο γὰρ τῷ κελεῦσαι κολλᾶσθαι ἐδήλωσεν. Οὕτω καὶ ὁ Θεὸς συνάπτων τὸν ἄνδρα τῇ
 5 γυναικί, ἔλεγε· «προσκολληθήσεται πρὸς τὴν γυναῖκα αὐτοῦ». Εἶτα καὶ αἰτίας λέγει, δι' ἧς ὀφείλομεν ἀλλήλους ἀγαπᾶν. «Τῇ φιλαδελφία εἰς ἀλλήλους φιλόστοργοι». Ἀδελφοί, φησὶν, ἐστέ, καὶ τὰς αὐτὰς ὠδῖνας ἐλύσατε· οὐκοῦν καὶ διὰ τοῦτο δίκαιοι· ἂν εἴητε φιλεῖν ἀλλήλους. Τοῦτο καὶ Μωϋσῆς ἔλεγε τοῖς ἐν Αἰγύπτῳ μαχομένοις·
 10 «ἀδελφοί ἐστε, ἵνα τί ἀδικεῖτε ἀλλήλους;». Ὅταν μὲν οὖν περὶ τῶν ἔξω λέγη, «εἰ δυνατόν, τὸ ἐξ ὑμῶν, μετὰ πάντων ἀνθρώπων εἰρηνεύετε», φησὶν, ὅταν δὲ περὶ τῶν οἰκείων διαλέγηται, «τῇ φιλαδελφία», φησὶν, «εἰς ἀλλήλους φιλόστοργοι». Ἐκεῖ μὲν γὰρ τὸ μὴ μάχεσθαι ζητεῖ, μηδὲ μισεῖν καὶ ἀποστρέφεσθαι, ἐνταῦθα δὲ καὶ τὸ
 15 φιλεῖν, καὶ οὐχ ἀπλῶς φιλεῖν, ἀλλὰ καὶ στέργειν. Οὐ γὰρ δὴ μόνον, φησὶν, ἀνυπόκριτον εἶναι χρὴ τὴν ἀγάπην, ἀλλὰ καὶ ἐπιτεταμένην καὶ θερμὴν καὶ διάπυρον.

Τί γὰρ ὄφελος, ἂν ἀγαπᾶς μὲν ἀδόλως, μὴ θερμῶς δὲ ἀγαπᾶς; Διὸ καὶ εἶπεν, «εἰς ἀλλήλους φιλόστοργοι»· τουτέστι, καὶ
 20 φίλει, καὶ θερμῶς φίλει. Μὴ μένε φιλεῖσθαι παρ' ἑτέρου, ἀλλ' αὐτὸς ἐπιπήδα τούτῳ καὶ κατάρχου· οὕτω γὰρ καὶ τῆς ἐκείνου φιλίας τὸν μισθὸν καρπώσῃ. Εἰπὼν τοίνυν τὴν αἰτίαν, δι' ἣν ὀφείλομεν ἀλλήλους φιλεῖν, λέγει καὶ πῶς ἂν γένοιτο τὰ τῆς φιλίας ἀκίνητα· διὸ καὶ ἐπάγει· «τῇ τιμῇ ἀλλήλους προηγούμενοι». Οὕτω γὰρ φιλία
 25 καὶ γίνεται, καὶ γενομένη μένει. Καὶ οὐδὲν οὕτω φίλους ποιεῖ, ὡς τὸ σπουδάζειν τῇ τιμῇ νικᾶν τὸν πλησίον. Οὐ φιλία δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ τιμὴ μείζων ἐντεῦθεν γίνεται. Τὰ μὲν γὰρ εἰρημένα πρότερον

---

6. Γεν. 2,24.

7. Ἐξ. 2,134.

8. Ρωμ. 12,18.

Καί δέν ἀρκεῖται μόνο σ' αὐτό, ἀλλά καί τή διάπραξη τῆς ἀρετῆς ὀρίζει λέγοντας· «νά εἴστε προσηλωμένοι στό καλό». Δέν εἶπε, 'νά κάνετε μόνο', ἀλλά καί νά εἴστε συνέχεια στό καλό. Γιατί αὐτό δήλωσε μέ τό νά παραγγεῖλει νά εἶναι προσηλωμένοι. Ἔτσι καί ὁ Θεός, ὅταν ἔνωσε τόν ἄνδρα μέ τή γυναῖκα, ἔλεγε· «θά προσηλώνεται στή γυναῖκα του»⁶. Στή συνέχεια ἀναφέρει καί αἰτίες, γιά τίς ὁποῖες πρέπει ὁ ἕνας ν' ἀγαπάει τόν ἄλλο. «Στήν ἀδελφική ἀγάπη νά εἴστε φιλόστοργοι μεταξύ σας». Εἴστε ἀδελφοί, λέγει, καί γεννηθήκατε ὕστερα ἀπό τούς ἴδιους πόνους τοῦ τοκετοῦ· ἐπομένως καί γι' αὐτό θά ἦταν δίκαιο ν' ἀγαπᾶτε ὁ ἕνας τόν ἄλλο. Τό ἴδιο καί ὁ Μωυσῆς ἔλεγε σ' ἐκείνους πού μάχονταν στήν Αἴγυπτο· «Εἴστε ἀδελφοί, γιατί ἀδικεῖτε ὁ ἕνας τόν ἄλλο;»⁷. Ὅταν λοιπόν ἀναφέρεται στούς μή Χριστιανούς λέγει, «ἐάν εἶναι δυνατό, ὅσο ἐξαρτᾶται ἀπό σᾶς, νά ἔχετε εἰρηνικές σχέσεις μέ ὅλους τούς ἀνθρώπους»⁸, ὅταν ὁμως μιλάει γιά τούς πιστούς λέγει· «στήν ἀδελφική ἀγάπη νά εἴστε φιλόστοργοι μεταξύ σας». Ἐκεῖ δηλαδή ζητάει τό νά μή φιλονεικοῦν, οὔτε νά μισοῦν καί ν' ἀποστρέφονται αὐτούς, ἐνῶ ἐδῶ ζητάει καί τό νά ἀγαποῦν, καί ὄχι ἀπλῶς ν' ἀγαποῦν, ἀλλά καί νά αἰσθάνονται στοργή. Γιατί δέν πρέπει, λέγει, ἡ ἀγάπη νά εἶναι μόνο χωρίς ὑποκρισία, ἀλλά νά εἶναι καί δυνατή καί ζωηρή καί ὀλόθερμη.

Γιατί ποιό τό κέρδος, ἂν ἀγαπᾶς βέβαια χωρίς δόλο, ἀλλά δέν ἀγαπᾶς μέ θερμῆ; Γι' αὐτό καί εἶπε, «νά εἴστε φιλόστοργοι μεταξύ σας»· δηλαδή, καί ν' ἀγαπᾶς, καί ν' ἀγαπᾶς θερμά. Νά μήν ἀρκεῖσαι ν' ἀγαπιέσαι ἀπό ἄλλον, ἀλλ' ὁ ἴδιος νά τρέχεις σ' αὐτό καί νά κάνεις τήν ἀρχή. Γιατί ἔτσι θά κερδίσεις καί τό μισθό τῆς δικῆς του ἀγάπης. Ἀφοῦ εἶπε λοιπόν τήν αἰτία, γιά τήν ὁποία πρέπει ν' ἀγαποῦμε ὁ ἕνας τόν ἄλλο, λέγει καί πῶς θά μπορούσε νά γίνει σταθερή ἡ ἀγάπη. Γι' αὐτό καί προσθέτει· «στήν τιμῆ ὁ ἕνας νά ξεπερνᾶει τόν ἄλλο». Γιατί ἔτσι ἡ ἀγάπη καί γίνεται καί ἀφοῦ γίνει, παραμένει. Καί τίποτε δέν κάνει τόσο φίλους, ὅσο τό νά προσπαθεῖ κανεῖς νά ξεπεράσει τόν πλησίον του στήν τιμῆ. Καί ὄχι μόνο ἀγάπη, ἀλλά καί τιμῆ μεγαλύτερη γίνεται ἀπό ἐδῶ. Γιατί τά ὅσα προαναφέρθη-

ἀπὸ τῆς ἀγάπης, ἢ δὲ ἀγάπη ἀπὸ τῆς τιμῆς, ὥσπερ οὖν καὶ τιμὴ ἀπὸ τῆς ἀγάπης. Εἶτα ἵνα μὴ τιμῶμεν μόνον, καὶ ἕτερόν τι πλεόν ἐπιζητεῖ λέγων· «τῇ σπουδῇ μὴ ὀκνηροί». Καὶ γὰρ καὶ τοῦτο ἀγάπην τίκτει, ὅταν μετὰ τῆς τιμῆς καὶ προστασίαν ἐπιδειξώμεθα. Οὐδὲν γὰρ οὕτως ὡς τιμὴ καὶ πρόνοια τὸ φιλεῖσθαι ποιεῖ. Οὐ γὰρ ἀρκεῖ τὸ φιλεῖν, ἀλλὰ δεῖ καὶ τούτου· μᾶλλον δὲ ἐκ τοῦ φιλεῖν καὶ τοῦτο γίνεται, ὥσπερ οὖν καὶ τὸ φιλεῖν ἀπὸ τούτου διαθερμαίνεται, καὶ ἀλλήλων ἐστὶ κατασκευαστικά. Καὶ γὰρ εἰσι πολλοὶ κατὰ διάνοιαν μὲν φιλοῦντες, οὐκ ὀρέγοντες δὲ χεῖρα. Διὰ τοῦτο πάντοθεν οἰκοδο-
10 μεῖ τὴν ἀγάπην.

Καὶ πῶς ἂν γενοίμεθα τῇ σπουδῇ μὴ ὀκνηροί; «τῷ Πνεύματι ζέοντες». Ὅρα πῶς πανταχοῦ τὰς ἐπιτάσεις ζητεῖ. Οὐ γὰρ εἶπε, μεταδίδοτε, μόνον, ἀλλὰ μετὰ δαψιλείας, οὐδὲ προῖστασθε, ἀλλὰ μετὰ σπουδῆς, οὐδὲ ἐλεεῖτε, ἀλλ' ἰλαρῶς, οὐδὲ τιμᾶτε, ἀλλὰ προη-
15 γεῖσθε, οὐδὲ ἀγαπᾶτε, ἀλλ' ἀνυποκρίτως, οὐδὲ ἀπέχεσθε τῶν κακῶν, ἀλλὰ μισεῖτε, οὐδὲ ἔχεσθε τῶν ἀγαθῶν, ἀλλὰ κολλᾶσθε, οὐδὲ φιλεῖτε, ἀλλὰ φιλοστόργως, οὐδὲ σπουδάζετε, ἀλλὰ μὴ ὀκνηρῶς, οὐδὲ τὸ πνεῦμα ἔχετε, ἀλλὰ ζέον τὸ πνεῦμα, τουτέστιν, ἵνα ἦτε θερμοὶ καὶ διεγυγερμένοι. Ἐὰν γὰρ ἐκεῖνα ἔχῃς τὰ προειρημένα, ἐπι-
20 σπάση τὸ Πνεῦμα· ἐὰν μὲνη τοῦτο παρὰ σοί, καὶ πρὸς ἐκεῖνά σε σπουδαῖον ἐργάσεται, καὶ πάντα εὐκόλα ἀπὸ τοῦ Πνεύματος καὶ τῆς ἀγάπης ἔσται, ἐκατέρωθέν σου πεπυρωμένου. Οὐχ ὀρᾶς τοὺς ταύρους τοὺς φλόγα ἐπὶ τοῦ νώτου φέροντας, πῶς πᾶσιν εἰσιν ἀφόρητοι; Οὕτω καὶ σὺ τῷ διαβόλῳ ἀφόρητος ἔση, ἂν ἐκατέραν λάβῃς
25 τὴν φλόγα. «Τῷ Κυρίῳ δουλεύοντες». Διὰ γὰρ τούτων ἀπάντων ἔστι δουλεῦσαι τῷ Θεῷ. Ὅσα γὰρ ἂν ποιήσης εἰς τὸν ἀδελφόν, εἰς τὸν δεσπότην σου διαβαίνει· καὶ ὡς αὐτὸς εἶ πεπονθώς, οὕτω σοὶ τὸν μισθὸν λογιεῖται. Εἶδες ποῦ τὸ φρόνημα ἀνήνεγκε τοῦ ταῦτα ἐργαζομένου;

καν προέρχονται από τήν ἀγάπη, ἀλλ' ἡ ἀγάπη γίνεται ἀπό τήν τιμή, ὅπως ἀκριβῶς λοιπόν καί ἡ τιμή ἀπό τήν ἀγάπη. Στή συνέχεια, γιά νά μήν τιμοῦμε μόνο, ἀπαιτεῖ καί κάτι ἄλλο παραπάνω λέγοντας: «στό ζῆλο νά μήν εἶστε ὀκνηροί». Γιατί πραγματικά καί αὐτό γεννάει ἀγάπη, ὅταν μαζί μέ τήν τιμή δείξουμε καί φροντίδα γιά κάποιον. Καθόσον τίποτε δέν συμβάλλει τόσο στό ν' ἀγαπιέται κανείς, ὅσο ἡ τιμή καί ἡ φροντίδα. Γιατί δέ φθάνει τό ν' ἀγαπάει, ἀλλά χρειάζεται καί αὐτό. Ἡ καλύτερα, ἀπό τήν ἀγάπη γίνεται καί αὐτό, ὅπως ἀκριβῶς λοιπόν καί ἡ ἀγάπη ἀπ' αὐτό διαθερμαίνεται, καί τό ἕνα δημιουργεῖ τό ἄλλο. Καθόσον ὑπάρχουν πολλοί πού ἀγαποῦν μέ τή σκέψη τους, ἀλλά δέν ἀπλώνουν τό χέρι γιά βοήθεια. Γι' αὐτό ἀπό παντοῦ οἰκοδομεῖ τήν ἀγάπη.

Καί πῶς θά ἦταν δυνατό νά μή γίνουμε ὀκνηροί στό ζῆλο; «Μέ τό νά εἶμαστε θερμοί κατά τό πνεῦμα». Πρόσεχε πῶς παντοῦ ζητάει τίς ἐπιτάσεις. Γιατί δέν εἶπε μόνο, νά δίνετε κάτι, ἀλλά μέ ἀφθονία, οὔτε νά εἶστε προϊστάμενοι, ἀλλά μέ ζῆλο, οὔτε νά ἐλεεῖτε, ἀλλά μέ χαρά, οὔτε νά τιμᾶτε, ἀλλά νά ξεπερνᾶτε τούς ἄλλους, οὔτε ν' ἀγαπᾶτε, ἀλλά χωρίς ὑποκρισία, οὔτε νά ἀπέχετε ἀπό τά κακά, ἀλλά νά τά μισεῖτε, οὔτε νά ἐπιδιώκετε τά ἀγαθά, ἀλλά νά προσηλώνεστε σ' αὐτά, οὔτε νά ἀγαπᾶτε, ἀλλά φιλόστοργα, οὔτε νά εἶστε πρόθυμοι, ἀλλ' ὄχι μέ ὀκνηρία, οὔτε νά ἔχετε τό πνεῦμα, ἀλλά τό θερμό πνεῦμα, δηλαδή, γιά νά εἶστε θερμοί καί σέ ἐγρήγορη. Ἐάν λοιπόν ἔχεις ἐκεῖνα πού προαναφέρθηκαν θά προσελκύσεις τό Πνεῦμα· ἐάν παραμένει αὐτό κοντά σου, καί πρὸς ἐκεῖνα θά σέ κάμει νά τρέξεις, καί ὅλα ἀπό τό Πνεῦμα καί τήν ἀγάπη θά εἶναι εὐκόλα, ἀφοῦ καί ἀπό τίς δύο μεριές θά εἶσαι πυρωμένος. Δέ βλέπεις πῶς οἱ ταῦροι, πού ἔχουν ἐπάνω στή ράχη τους τή φλόγα, εἶναι σέ ὄλους ἀφόρητοι; Ἔτσι καί σύ θά εἶσαι ἀφόρητος στό διάβολο, ἂν λάβεις καί ἀπό τίς δύο μεριές τή φλόγα. «Ἐπηρετώντας τόν Κύριο». Μέ ὅλα αὐτά δηλαδή εἶναι δυνατό νά ὑπηρετήσεις τό Θεό. Γιατί, ὅσα κάνεις στόν ἀδελφό σου, πηγαίνουν στόν Κύριό σου, καί εὐεργετούμενος αὐτός, ἀμέσως σοῦ λογαριάζει τό μισθό. Εἶδες πού ὀδήγησε τό φρόνημα ἐκείνου πού κάνει αὐτά:

Εἶτα δεικνὺς πῶς ἂν ἀναφθεῖη τοῦ Πνεύματος ἢ φλόξ, φησί· «τῇ ἐλπίδι χαίροντες, τῇ θλίψει ὑπομένοντες, τῇ προσευχῇ προσκαρτεροῦντες». Ταῦτα γὰρ πάντα ὑπεκκαύματά ἐστι τοῦ πυρὸς ἐκείνου. Ἐπειδὴ γὰρ καὶ χρημάτων δαπάνην ἀπήτησε, καὶ σωμα-
 5 των πόνον, καὶ προστασίαν καὶ σπουδὴν καὶ διδασκαλίαν, καὶ τὰ ἄλλα τὰ ἐπίπονα, ἀλείφει πάλιν τὸν ἀθλητὴν μετὰ τῆς ἀγάπης, μετὰ τοῦ Πνεύματος, διὰ τῆς ἐλπίδος. Οὐδὲν γὰρ οὕτως ἀνδρείαν καὶ παράβολον πρὸς ἅπαντα ποιεῖ τὴν ψυχὴν, ὡς ἐλπίς χρηστή. Εἶτα καὶ πρὸ τῶν ἐλπίζομένων ἀγαθῶν ἕτερον πάλιν δίδωσιν ἑπαθλον.
 10 Ἐπειδὴ γὰρ ἡ ἐλπίς τῶν μελλόντων ἦν, φησί, «τῇ θλίψει ὑπομένοντες». Καὶ γὰρ πρὸ τῶν μελλόντων, ἐν τῷ παρόντι μέγα καρπώση καλὸν ἀπὸ τῆς θλίψεως, τὸ καρτερικὸς καὶ δόκιμος γίνεσθαι. Μετὰ δὲ τούτου καὶ ἑτέραν παρέχει βοήθειαν, λέγων, «τῇ προσευχῇ προσκαρτεροῦντες». Ὅταν οὖν καὶ ἀγάπη εὐκολον ποιῇ,
 15 καὶ πνεῦμα βοηθῇ, καὶ ἐλπίς κουφίξῃ, καὶ θλίψις δόκιμον ἐργάζεταιται καὶ ἐπιτῆδειον πρὸς τὸ φέρειν πάντα γενναίως, καὶ ἔχῃς μετὰ τούτων καὶ ἕτερον ὄπλον μέγιστον, τὴν προσευχὴν καὶ τὴν ἀπὸ τῆς δεήσεως βοήθειαν, τί λοιπὸν ἔσται ἐπίπονον τῶν ἐπιταττομένων; Οὐδέν. Εἶδες πῶς πανταχόθεν ἔστησε τὸν ἀθλητὴν, καὶ πολὺ κοῦ-
 20 φα ἔδειξε τὰ ἐπιτάγματα;

Ἐκόπει πάλιν πῶς τῆς ἐλεημοσύνης, ἐπιλαμβάνεται· μᾶλλον δὲ οὐχ ἀπλῶς ἐλεημοσύνης, ἀλλὰ τῆς εἰς τοὺς ἀγίους. Ἄνω μὲν γὰρ εἰπὼν, «ὁ ἐλεῶν, ἐν ἰλαρότητι», πᾶσι τὴν χεῖρα ἀνέωξεν· ἐνταῦθα μέντοι ὑπὲρ τῶν πιστῶν φησι. Διὸ καὶ ἐπάγει λέγων, «ταῖς
 25 χρεῖαις τῶν ἀγίων κοινωνοῦντες». Οὐκ εἶπε, παρέχετε αὐτῶν ταῖς χρεῖαις ἀλλὰ κοινωνεῖτε αὐτῶν ταῖς χρεῖαις, δεικνὺς ὅτι μείζονα λαμβάνουσιν ἢ διδῶσι, καὶ ὅτι ἐμπορία τὸ πρᾶγμα ἐστὶ· κοινωνία γὰρ ἐστίν. Εἰσφέρεις σὺ χρήματα; Εἰσφέρουσί σοι παρρησίαν τὴν πρὸς τὸν Θεὸν ἐκεῖνοι. «Τὴν φιλοξενίαν διώκοντες». Οὐκ εἶπεν,
 30 ἐργαζόμενοι, ἀλλά, «διώκοντες», παιδεύων ἡμᾶς μὴ ἀναμένειν

Στή συνέχεια, γιά νά δείξει πῶς μπορεῖ ν' ἀναφθεῖ ἡ φλόγα τοῦ Πνεύματος, λέγει· «Νά χαίρεστε γιά τήν ἐλπίδα σας, νά ἔχετε ὑπομονή στή θλίψη, νά ἐπιμένετε στήν προσευχή». Γιατί ὅλα αὐτά εἶναι προσανάμματα τῆς φωτιᾶς ἐκείνης. Ἐπειδή δηλαδή ἀπαίτησε καί δαπάνη χρημάτων καί σωματικό κόπο καί προστασία καί ζῆλο καί διδασκαλία καί τά ἄλλα τά ἐπίπονα, προετοιμάζει πάλι τόν ἀθλητή μέ τήν ἀγάπη, μέ τό Πνεῦμα, μέ τήν ἐλπίδα. Γιατί τίποτε δέν κάνει τήν ψυχή τόσο γενναία καί τολμηρή σ' ὅλα, ὅσο ἡ ἀγαθή ἐλπίδα. Ἐπειτα καί πρὶν ἀπό τά ἐλπιζόμενα ἀγαθά δίνει πάλι ἄλλο ἔπαθλο. Ἐπειδή δηλαδή ἡ ἐλπίδα ἀνῆκε στά μελλοντικά, λέγει, «νά ἔχετε ὑπομονή στή θλίψη». Γιατί καί πρὶν ἀπό τά μελλοντικά, θά κερδίσεις στό παρόν μεγάλο καλό ἀπό τή θλίψη, τό νά γίνεσαι καρτερικός καί δόκιμος. Καί μαζί μ' αὐτό δίνει καί ἄλλη βοήθεια λέγοντας, «νά ἐπιμένετε στήν προσευχή». Ὅταν λοιπόν καί ἡ ἀγάπη κάνει εὐκολο τό πράγμα, καί τό Πνεῦμα βοηθάει, καί ἡ ἐλπίδα ἐλαφρύνει, καί ἡ θλίψη σέ κάνει δόκιμο καί ἰκανό γιά νά τά ὑποφέρεις ὅλα γενναῖα, καί ἔχεις μαζί μ' αὐτά καί ἄλλο ὄπλο πάρα πολύ μεγάλο, τήν προσευχή καί τή βοήθεια ἀπό τήν παράκληση, ποιό ἀπό τά προστάγματα πλέον θά εἶναι δύσκολο; Κανένα. Εἶδες πῶς ἀπό παντοῦ στήριξε τόν ἀθλητή καί ἔδειξε πολύ ἐλαφρά τά προστάγματα;

Πρόσεχε πάλι πῶς καταπιάνεται μέ τήν ἐλεημοσύνη, ἢ καλύτερα, ὄχι ἀπλῶς μέ τήν ἐλεημοσύνη, ἀλλά μέ τήν ἐλεημοσύνη στούς Χριστιανούς. Γιατί μέ τό νά πεῖ παραπάνω, «ἐκεῖνος πού ἔλεεῖ, ἄς ἔλεεῖ μέ χαρά», ἀνοιξε τό χέρι σ' ὅλους· ἐδῶ ὁμως ὁμιλεῖ γιά ἐλεημοσύνη ὑπέρ τῶν πιστῶν. Γι' αὐτό καί προσθέτει λέγοντας· «νά συμμετέχετε στίς ἀνάγκες τῶν Χριστιανῶν». Δέν εἶπε 'νά δίνετε στίς ἀνάγκες τους', ἀλλά, «νά μετέχετε στίς ἀνάγκες τους», δείχνοντας ὅτι μεγαλύτερα παίρνουν παρά δίνουν, καί ὅτι τό πράγμα εἶναι ἐμπορία· γιατί εἶναι κοινωνία. Προσφέρεις ἐσύ χρήματα; Σοῦ προσφέρουν ἐκεῖνοι τήν παρρησία πρὸς τό Θεό. «Νά ἐπιδιώκετε τή φιλοξενία». Δέν εἶπε, 'νά ἐκτελεῖτε', ἀλλά, «νά ἐπιδιώκετε», διδάσκοντάς μας νά μὴν περιμένουμε πότε νά ἔρθουν σ' ἐμᾶς ἐκεῖνοι πού

τοὺς δεομένους, πότε πρὸς ἡμᾶς ἔλθωσιν, ἀλλ' αὐτοὺς ἐπιτρέχειν καὶ καταδιώκειν.

3. Οὕτως ὁ Λῶτ, οὕτως ὁ Ἀβραάμ ἐποίησε. Καὶ γὰρ τὴν ἡμέραν εἰς τοῦτο ἀνάλωσεν ἀναμένων τὴν καλὴν ταύτην θήραν, καὶ 5 ἰδὼν ἀνεπήδησε, καὶ εἰς ἀπάντησιν ἔδραμε, καὶ προσεκύνησεν ἐπὶ τὴν γῆν, καὶ εἶπε· «Κύριε, εἰ εὖρον χάριν ἐνώπιόν σου, μὴ παρέλθῃς τὸν παῖδά σου». Οὐ καθάπερ ἡμεῖς, ἐπειδὴν ἴδωμεν ξένον ἢ πένητα, τὰς ὀφρῦς ἀνασπῶμεν, καὶ οὐδὲ προσρήσεως ἄξιους αὐτοὺς εἶναι νομίζομεν· κἂν μετὰ μυρίας ἰκετηρίας μαλαχθέντες κε- 10 λεύσωμεν δοῦναι τὸν οἰκέτην μικρὸν ἀργύριον, τὸ πᾶν κατωρθωκένοι νομίζομεν. Ἀλλ' οὐκ ἐκεῖνος οὕτως, ἀλλ' ἰκέτου σχῆμα ἀνέλαβε καὶ οἰκέτου, καίτοιγε οὐκ εἰδὼς τίνας ἔμελλεν ὑποδέχεσθαι. Ἡμεῖς σὲ σαφῶς εἰδότες ὅτι τὸν Χριστὸν ὑποδεχόμεθα, οὐδὲ ταύτη γινόμεθα ἡμεροί. Ἀλλ' ἐκεῖνος μὲν καὶ παρακαλεῖ καὶ ἰκετεύει καὶ 15 προσκυνεῖ, ἡμεῖς δὲ ὑβρίζομεν τοὺς προσιόντας ἡμῖν· καὶ ὁ μὲν δι' ἑαυτοῦ καὶ τῆς γυναικὸς πάντα ἀνύει, ἡμεῖς δὲ οὐδὲ διὰ τῶν οἰκετῶν.

Εἰ δὲ καὶ τὴν τράπεζαν βουληθείης ἰδεῖν, ἦν παρέθηκε, πολλὴν καὶ ἐνταῦθα ὄψει τὴν φιλοτιμίαν· τὴν δὲ φιλοτιμίαν οὐχ ἢ πε- 20 ριουσία τῶν χρημάτων, ἀλλ' ὁ τῆς προαιρέσεως ἐποίει πλοῦτος. Πόσοι γοῦν τότε εὐποροὶ ἦσαν; Ἀλλ' οὐδεὶς τοιοῦτον οὐδὲν ἐποίησε. Πόσαι χῆραι ἦσαν ἐν τῷ Ἰσραήλ; Ἀλλ' οὐδεμία ἐξένισε τὸν Ἥλιαν. Πόσοι εὐποροὶ πάλιν ἦσαν ἐπὶ τοῦ Ἐλισσαίου; Ἀλλ' ἡ Σουμανῖτις τὸν καρπὸν τῆς φιλοξενίας ἐτρύγα μόνη· ὥσπερ οὖν 25 καὶ ὁ Ἀβραάμ τότε· ὄν μετὰ τῆς δασιλείας καὶ τῆς προθυμίας καὶ διὰ τοῦτο μάλιστα ἄξιον θαυμάζειν, ὅτι μηδὲ εἰδὼς τίνες ἦσαν οἱ παραγεγονότες, ταῦτα ἐποίει. Μὴ τοίνυν μηδὲ σὺ πολυπραγμόνει· διὰ γὰρ τὸν Χριστὸν δέχη· κἂν μέλλῃς ἀεὶ περιεργάζεσθαι, πολλάκις καὶ δόκιμον ἄνδρα παραδραμῆ, καὶ τὸν ἐκ τούτου μισθὸν ἀπο-

ἔχουν ἀνάγκη, ἀλλά νά τρέχουμε πίσω τους καί νά τούς καταδιώκουμε.

3. Αὐτό ἔκανε ὁ Λῶτ, αὐτό ἔκανε ὁ Ἀβραάμ. Καθόσον τήν ἡμέρα τήν ξόδεψε σ' αὐτό, περιμένοντας τό καλό αὐτό κυνήγι, καί ὅταν τό εἶδε ἀναπήδησε καί ἔτρεξε νά τό συναντήσῃ, καί προσκύνησε μέχρι τό ἔδαφος, καί εἶπε· «Κύριε, ἄν βρῆκα χάρη ἐνώπιόν σου, μήν περιφρονήσῃς τό δοῦλο σου»⁹. Ὅχι ὅπως ἐμεῖς, ὅταν δοῦμε κάποιον ξένο ἢ φτωχό, κατεβάζουμε τά φρύδια μας καί δέν τούς θεωροῦμε ἄξιους οὔτε γιά χαιρετισμό. Καί ἄν ὕστερα ἀπό χίλια παρακάλια μαλακώσουμε καί διατάξουμε τόν ὑπηρέτη νά δώσει λίγα χρήματα, νομίζουμε πώς κατορθώσαμε τό πᾶν. Ὅμως ἐκεῖνος δέν συμπεριφερόταν ἔτσι, ἀλλά πῆρε τή θέση τοῦ ἰκέτη καί τοῦ ὑπηρέτη, ἄν καί βέβαια δέν ἤξερε ποιούς ἐπρόκειτο νά ὑποδεχθεῖ. Ἐμεῖς ὅμως, ἄν καί γνωρίζουμε καλά ὅτι ὑποδεχόμαστε τό Χριστό, οὔτε ἔτσι γινόμαστε μαλακοί. Ἀλλ' ἐκεῖνος βέβαια καί παρακαλεῖ καί ἰκετεύει καί προσκυνεῖ, ἐνῶ ἐμεῖς βρίζουμε ἐκείνους πού μᾶς πλησιάζουν· καί ἐκεῖνος τά καταφέρνει ὅλα μόνος του καί μέ τή γυναίκα του, ἐνῶ ἐμεῖς δέν τά καταφέρνουμε οὔτε μέ τούς ὑπηρέτες μας.

Ἐάν ὅμως θά ἤθελες νά δεῖς καί τό τραπέζι πού παρέθεσε, θά δεῖς καί ἐδῶ πολλή γενναιοδωρία. Τή γενναιοδωρία ὅμως δέν τήν ἔκανε ἡ ἀφθονία τῶν χρημάτων, ἀλλ' ὁ πλοῦτος τῆς διαθέσεως. Πόσοι λοιπόν πλούσιοι ὑπῆρχαν τότε; Ἀλλά κανένας δέν ἔκαμε τίποτε παρόμοιο. Πόσες χῆρες ὑπῆρχαν στό Ἰσραήλ; Καμιά ὅμως δέ φιλοξένησε τόν Ἡλία. Πόσοι πλούσιοι πάλι ὑπῆρχαν στήν ἐποχή τοῦ Ἐλισσαίου; Ἀλλ' ἡ Σουμανίτιδα τρυγοῦσε μόνη της τόν καρπό τῆς φιλοξενίας, ὅπως βέβαια καί ὁ Ἀβραάμ τότε, τόν ὁποῖο ἀξίζει νά θαυμάζουμε μαζί μέ τήν ἀφθονία τῶν ἀγαθῶν καί γιά τήν προθυμία, καί ἰδίως γι' αὐτό, ὅτι δηλαδή ἔκανε αὐτά ἄν καί δέ γνώριζε ποιοί ἦταν οἱ ἐπισκέπτες. Μή λοιπόν πολυεξετάζεις καί σύ, γιατί δέχεσαι ἐξ αἰτίας τοῦ Χριστοῦ. Καί ἄν θελήσῃς νά περιεργάζεσαι πάντοτε, πολλές φορές θά παραλείψεις καί δόκιμο ἄνδρα, καί θά χάσεις τό μισθό ἐξ αἰτίας αὐτοῦ. Ἄν καί βέβαια ἐκεῖνος πού δέχεται μή δόκιμο δέν κατηγορεῖται, ἀλλά καί μισθό ἔχει («ὅποιος δέχεται προφή-

λεις. Καίτοι ὁ μὲν μὴ δόκιμον δεχόμενος οὐκ ἐγκαλεῖται, ἀλλὰ καὶ μισθὸν ἔχει· «Ὁ δεχόμενος γὰρ προφήτην εἰς ὄνομα προφήτου, μισθὸν προφήτου λήσεται», ὁ δὲ ἐκ τῆς ἀκαίρου ταύτης πολυπραγμοσύνης τὸν θαυμαστὸν παρατρέχων, καὶ δίκην δίδωσι.

5 Μὴ τοίνυν βίους καὶ πράξεις πολυπραγμόνει· καὶ γὰρ ἐσχάτης τοῦτο ἀπειροκαλίας ἐστίν, ὑπὲρ ἐνὸς ἄρτου ζωὴν ὀλόκληρον περιεργάζεσθαι. Εἰ γὰρ ἀνδροφόνος οὗτος, εἰ γὰρ ληστής, εἰ γὰρ ὀτιοῦν, ἄρτου καὶ ἀργυρίων ὀλίγων οὐ δοκεῖ σοι ἄξιός εἶναι; Ἀλλ' ὁ μὲν δεσπότης σου καὶ ἥλιον αὐτῷ ἀνατέλλει· σὺ δὲ καὶ τῆς ἐφη-
10 μέρου τροφῆς ἀνάξιον αὐτὸν κρίνεις; Ἐγὼ δὲ καὶ ἐτέραν ὑπερβολὴν τίθημι. Κἂν γὰρ ἐπιστάμενος ἦς σαφῶς, ὅτι μυρίων γέμει κακῶν, οὐδὲ οὕτως ἀπολογίαν ἔξεις τῆς ἐφημέρου τροφῆς αὐτὸν ἀποστερῶν. Ἐκείνου γὰρ δοῦλος εἶ τοῦ λέγοντος, «οὐκ οἶδατε ποίου Πνεύματός ἐστε;» ἐκείνου εἶ οἰκέτης τοῦ θεραπεύσαντος τοὺς λιθά-
15 σαντας αὐτόν· μᾶλλον δὲ τοῦ σταυρωθέντος ὑπὲρ αὐτῶν. Καὶ μὴ μοι λέγε, ὅτι ἕτερον ἀνεῖλε· κἂν γὰρ σεαυτὸν ἀναιρεῖν μέλλῃ, μηδὲ οὕτω λιμώττοντα περιῦδης. Καὶ γὰρ ἐκείνου μαθητῆς εἶ τοῦ τῶν σταυρωσάντων τὴν σωτηρίαν ποθοῦντος, τοῦ λέγοντος ἐν αὐτῷ τῷ σταυρῷ, «Πάτερ, ἄφες αὐτοῖς· οὐ γὰρ οἶδασι τί ποιοῦσιν».

20 Ἐκείνου δοῦλος εἶ τοῦ τὸν ραπίσαντα αὐτόν θεραπεύσαντος, τοῦ τὸν ὑβρίσαντα ἐν αὐτῷ τῷ σταυρῷ στεφανώσαντος· οὐ τί γένοιτ' ἂν ἴσον; Καὶ γὰρ ἀμφοτέροι παρὰ τὴν ἀρχὴν ὑβρίζον αὐτόν οἱ λησταί· ἀλλ' ὁμῶς θατέρῳ τούτων τὸν παράδεισον ἀνέωξε. Καὶ δακρῦει τοὺς μέλλοντας αὐτόν ἀναιρεῖν, καὶ ταράττεται καὶ συγχεῖ-
25 ται ὀρῶν τὸν προδότην, οὐχ ὅτι σταυροῦσθαι ἐμελλεν, ἀλλ' ὅτι ἐκεῖνος ἀπώλλυτο. Ἐταράττετο τοίνυν προειδὼς τὴν ἀγχόνην, τὴν κόλασιν τὴν μετὰ τὴν ἀγχόνην. Καὶ εἰδὼς αὐτοῦ τὴν πονηρίαν, μέχρις ἐσχάτης ὥρας αὐτόν ἔφερε, καὶ οὐ διεκρούετο, ἀλλὰ καὶ ἐφίλησε τὸν προδότην. Ὁ δεσπότης σου φιλεῖ, καὶ δέχεται χεῖλεσι τὸν
30 μέλλοντα αὐτοῦ τὸ αἷμα τὸ τίμιον εὐθέως ἐκχεῖν· σὺ δὲ τὸν πένητα

10. Ματθ. 10,41.

11. Λουκᾶ 9,55.

12. Λουκᾶ 23,34.

τη, γιατί εἶναι προφήτης, θά λάβει μισθό προφήτη»¹⁰), ἐνῶ ἐκεῖνος πού ἀπό τήν ἄκαιρη αὐτή ἐξέταση παραλείπει τό θαυμαστό, ἀκόμη καί τιμωρεῖται.

Μή πολυεξετάζεις λοιπόν τούς τρόπους ζωῆς καί τίς πράξεις· καθόσον αὐτό εἶναι γνώρισμα τῆς πιό χυδαίας συμπεριφορᾶς, νά ἐξετάζεις σχολαστικά ὀλόκληρη ζωή ἐξ αἰτίας ἐνός ψωμιοῦ. Εἴτε λοιπόν εἶναι δολοφόνος αὐτός, εἴτε εἶναι ληστής, εἴτε εἶναι ὀτιδήποτε, δέ σοῦ φαίνεται ἄξιος γιά ψωμί καί λίγα χρήματα; Καί ὁ Κύριός σου καί τόν ἥλιο ἀνατέλλει σ' αὐτόν, ἐνῶ ἐσύ τόν θεωρεῖς ἀνάξιο καί γιά τήν καθημερινή τροφή; Ἐγώ ὁμως ἀναφέρω καί ἄλλη ὑπερβολή. Καί ἂν ἀκόμη δηλαδή γνωρίζεις πολύ καλά, ὅτι εἶναι γεμάτος ἀπό ἄπειρα κακά, οὔτε ἔτσι θά ἔχεις δικαιολογία, ἀφοῦ τοῦ στερεῖς τήν καθημερινή του τροφή. Γιατί εἶσαι δοῦλος ἐκείνου πού ἔλεγε, «δέ γνωρίζετε τίνος Πνεύματος εἴστε;»¹¹. Εἶσαι ὑπηρέτης ἐκείνου πού θεράπευσε ἐκείνους πού τόν λιθοβόλησαν, ἢ καλύτερα ἐκείνου πού σταυρώθηκε γι' αὐτούς. Καί μή μοῦ λέγεις, ὅτι φόνευσε ἄλλον. Γιατί, καί ἂν ἀκόμη πρόκειται νά φονεύσει ἐσένα τόν ἴδιο, οὔτε ἔτσι νά τόν ἀφήνεις νά ὑποφέρει ἀπό πείνα. Καθόσον εἶσαι μαθητής ἐκείνου πού ποθοῦσε τή σωτηρία ἐκείνων πού τόν σταύρωσαν, ἐκείνου πού ἔλεγε βρισκόμενος πάνω στό σταυρό, «Πατέρα, συγχώρησέ τους, γιατί δέν ξέρουν τί κάνουν»¹².

Εἶσαι δοῦλος ἐκείνου πού θεράπευσε αὐτόν πού τόν χαστούκισε, ἐκείνου πού στεφάνωσε αὐτόν πού τόν ἔβρισε ἐνῶ βρισκόταν πάνω στό σταυρό, πράγμα μέ τό ὅποιο τί θά μπορούσε νά ἐξισωθεῖ; Καθόσον στήν ἀρχή καί οἱ δύο ληστές τόν ἔβριζαν, ἀλλ' ὁμως στόν ἕνα ἀπ' αὐτούς ἄνοιξε τόν παράδεισο. Καί δακρῦζει γιά ἐκείνους πού πρόκειται νά τόν φονεύσουν, καί ταραζέται καί συγχίζεται βλέποντας τόν προδότη, ὄχι γιατί ἐπρόκειτο νά σταυρωθεῖ, ἀλλά γιατί χάθηκε ἐκεῖνος. Ταρασσόταν λοιπόν προβλέποντας τήν ἀγχόνη, τήν κόλαση πού ἀκολουθοῦσε μετά τήν ἀγχόνη. Καί παρ' ὄλο πού γνώριζε τήν κακία του, μέχρι τήν τελευταία ὥρα τόν ἀνεχόταν, καί δέν τόν ἀπομάκρυνε, ἀλλά καί φίλησε τόν προδότη. Ὁ Κύριός σου φιλεῖ καί δέχεται μέ τά χεῖλη ἐκεῖνον πού πρόκειται νά χύσει ἀμέ-

οὐδὲ ἄρτου ἀξιοῖς; καὶ οὐκ αἰδῆ τὸν νόμον, ὃν ἔθηκεν ὁ Χριστός; Διὰ γὰρ τούτων ἔδειξεν, ὅτι οὐ μόνον τοὺς πένητας, ἀλλ' οὐδὲ τοὺς ἐπὶ θάνατον ἡμᾶς ἄγοντας ἀποστρέφεται δεῖ. Μὴ τοίνυν μοι τοῦτο εἶπης, ὅτι δεινά μοι εἰργάσατο ὁ δεῖνα, ἀλλ' ἐνόησον τί ἐποίησεν ὁ
5 Χριστὸς πρὸς αὐτῷ τῷ σταυρῷ, διὰ τοῦ φιλήματος, οὗ προδίδο-
σθαι ἔμελλε, τὸν προδότην διορθούμενος. Καὶ ὄρα πῶς ἐντρεπτι-
κῶς. «*Ἰούδα γάρ*», φησί, «*φιλήματι τὸν Υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου προ-
δίδως;*». Τίνα οὐκ ἂν ἐμάλαξε, τίνα οὐκ ἂν ἔκαμψεν αὐτὴ ἢ φωνή;
ποῖον θηρίον, ποῖον ἀδάμαντα; Ἄλλ' οὐ τὸν δαίλαιον ἐκεῖνον.

10 Μὴ τοίνυν λέγε, ὅτι τὸν δεῖνα ἐφόνευσεν ὁ δεῖνα, καὶ διὰ τοῦ-
το αὐτὸν ἀποστρέφομαι. Κἂν γὰρ κατὰ σοῦ μέλλῃ τὸ ξίφος ὠθεῖν,
καὶ τὴν δεξιὰν βαπτίζειν εἰς αὐτὸν τὸν λαιμόν, αὐτὴν φίλησον τὴν
δεξιάν· ἐπεὶ καὶ ὁ Χριστὸς τὸ στόμα ἐφίλησεν ἐκεῖνο τὸ τὴν σφα-
γὴν ἐργασάμενον. Καὶ σὺ τοίνυν μὴ μίσει, ἀλλὰ δάκρυε καὶ ἐλέει
15 τὸν ἐπιβουλεύοντα· ἐλεεῖσθαι γὰρ ὁ τοιοῦτος παρ' ἡμῶν ἄξιός καὶ
δακρῦεσθαι. Ἐκεῖνου γὰρ ἐσμεν οἰκέται τοῦ καὶ φιλήσαντος τὸν
προδότην (οὐ γὰρ παύσομαι συνεχῶς αὐτὸ περιστρέφων), καὶ τοῦ
φιλήματος ἀπαλώτερα φθεγξαμένου ῥήματα. Οὐδὲ γὰρ εἶπεν, ὦ
μιαρέ, καὶ παμμίαρε, καὶ προδότα, ταύτας ἡμῖν ἀποδίδως τὰς ἀμοι-
20 βὰς τῆς τοσαύτης εὐεργεσίας; ἀλλὰ πῶς; «*Ἰούδα*», τὸ Κύριον ὄνο-
μα θεῖς, ὃ μᾶλλον ταλανίζοντος ἦν καὶ ἀνακαλοῦντος, ἢ ὀργιζομέ-
νου. Καὶ οὐκ εἶπε, ἴσον διδάσκαλόν σου, τὸν δεσπότην σου καὶ εὐ-
εργέτην', ἀλλὰ, «*τὸν Υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου*». Εἰ γὰρ μὴ διδάσκαλος
ἦν μηδὲ δεσπότης, τὸν οὕτως ἡμέρωσ, τὸν οὕτως ἀπλάστως πρὸς
25 σὲ διακειμένον, ὡς καὶ ἐν καιρῷ τῆς προδοσίας σε φιλεῖν, καὶ ταῦ-
τα τοῦ φιλήματος συμβόλου τῆς προδοσίας ὄντος, τοῦτον παραδί-
δως; Εὐλογητὸς εἶ, Κύριε· πόσης ταπεινοφροσύνης, πόσης ἀνεξι-
κακίας ὑποδείγματα ἡμῖν ἔδωκας;

Ἄλλὰ πρὸς μὲν ἐκεῖνον οὕτω, πρὸς δὲ τοὺς ἐπελθόντας μετὰ
30 ζύλων καὶ λαμπάδων οὐχ οὕτω; Καὶ τί γένοιτ' ἂν ἡμερώτερον τῶν

σως τό τίμιο αἷμα του, ἀλλ' ἐσύ δέν κρίνεις τό φτωχό ἄξιο οὔτε γιά ψωμί; καί δέ σέβεσαι τό νόμο πού ὄρισε ὁ Χριστός; Γιατί μ' αὐτά ἔδειξε, ὅτι ὄχι μόνο τούς φτωχοὺς δέν πρέπει ν' ἀποστρεφόμεστε, ἀλλ' οὔτε ἐκείνους πού μᾶς ὀδηγοῦν στό θάνατο. Μή μοῦ πεῖς λοιπόν, ὅτι ὁ τάδε μοῦ προξένησε κακά, ἀλλά σκέψου τί ἔκανε ὁ Χριστός λίγο πρὶν τήν τή σταύρωσή του, μέ τό φίλημα, μέ τό ὁποῖο ἐπρόκειτο νά παραδοθεῖ, γιά νά διορθώσει τόν προδότη. Καί κοίταζε πῶς τόν ἐλέγχει. «Ἰούδα», λέγει, «μέ φίλημα παραδίνεις τόν Υἱό τοῦ ἀνθρώπου;»¹³. Ποιόν δέ θά μαλάκωνε, ποιόν δέ θά λύγιζε αὐτή ἡ φωνή; ποιό θηρίο, ποιό διαμάντι; Ἀλλά δέ λύγιζε ἐκεῖνον τόν ἄθλιο.

Μή λέγεις λοιπόν, ὅτι ὁ τάδε φόνευσε τόν τάδε, καί γι' αὐτό τόν ἀποστρέφομαι. Γιατί, καί ἂν ἀκόμη πρόκειται νά βγάλει τό ξίφος ἐναντίον σου καί νά μπήξει τό δεξί του χέρι στόν ἴδιο τό λαιμό σου, φίλησε αὐτό τό χέρι, γιατί καί ὁ Χριστός φίλησε τό στόμα ἐκεῖνο πού προξένησε τή σφαγή. Καί σύ λοιπόν νά μή μισεῖς, ἀλλά νά κλαῖς καί νά σπλαχνίζεσαι ἐκεῖνον πού θέλει νά σοῦ κάνει κακό. Γιατί αὐτός εἶναι ἄξιος νά τόν σπλαχνιζόμεστε καί νά τόν κλαῖμε. Εἴμαστε λοιπόν ὑπηρέτες ἐκείνου πού φίλησε καί τόν προδότη (γιατί δέ θά σταματήσω νά τό ἐπαναλαμβάνω συνέχεια αὐτό), καί εἶπε λόγια πῶς τρυφερά ἀπό τό φίλημα. Γιατί δέν εἶπε, 'μιαρέ καί παμπόνηρε καί προδότη, αὐτές τίς ἀμοιβές μᾶς δίνεις πίσω γιά τήν τόση εὐεργεσία;' ἀλλά πῶς εἶπε; «Ἰούδα», ἀναφέροντας τό κύριο ὄνομα, πού ἦταν λόγος περισσότερο ἐκείνου πού ταλανίζει καί ἐπαναφέρει στήν τάξη, παρά ἐκείνου πού ὀργίζεται. Καί δέν εἶπε, 'τό διδάσκαλό σου, τόν Κύριό σου καί εὐεργέτη σου', ἀλλά, «τόν υἱό τοῦ ἀνθρώπου». Ἐάν λοιπόν δέν ἦταν διδάσκαλος οὔτε κύριος, παραδίνεις αὐτόν, πού συμπεριφερόταν σ' ἐσένα τόσο μαλακά καί τόσο εἰλικρινά, ὥστε καί τήν ὥρα τῆς προδοσίας νά σέ φιλεῖ καί μάλιστα ὅταν τό φίλημα ἦταν τό σημάδι τῆς προδοσίας; Εὐλογητός εἶσαι Κύριε! πόσο μεγάλης ταπεινοφροσύνης, πόσο μεγάλης ἀνεξικακίας παράδειγμα μᾶς ἔδωσες!

Ἀλλά πρὸς τόν Ἰούδα βέβαια ἔτσι μίλησε, πρὸς ἐκείνους ὅμως πού ἤρθαν ἐναντίον του μέ ξύλα καί λαμπάδες δέ μίλησε ἔτσι;

ρημάτων τῶν καὶ πρὸς ἐκείνους εἰρημένων; Δυνάμενος γὰρ αὐτοὺς
 ἄθρόον ἀφανίσει πάντας, τούτων μὲν ἐποίησεν οὐδέν, ἐντρεπτικῶς
 δὲ αὐτοῖς διαλέγεται λέγων· «τί ἐξήλθετε, ὡς ἐπὶ ληστήν, μετὰ μα-
 χαιρῶν καὶ ξύλων»; Καὶ ρίψας ὑπτίους, ἐπειδὴ ἔμενον ἀναισθη-
 5 τούντες, ἐκὼν πάλιν ἑαυτὸν ἐξεδίδου, καὶ ἠνείχετο δεσμὰ περιβάλ-
 λοντας ὄρων ταῖς ἀγίαις χερσί, δυνάμενος ὁμοῦ πάντα κλονῆσαι
 καὶ ρῖψαι κάτω. Ἄλλὰ σὺ καὶ μετὰ ταῦτα ἀγριαίνεις πρὸς τὸν πέ-
 νητα. Καίτοιγε εἰ καὶ μυρίων ἐστὶν ἔνοχος κακῶν, ἢ ἔνδεια καὶ ὀ-
 λιμὸς ἱκανὰ τὴν μὴ σφόδρα πεπωρωμένην καταμαλάξαι ψυχὴν. Σὺ
 10 δὲ ἔστηκας ἐκτεθηριωμένος, καὶ λεόντων μιμούμενος θυμούς· καί-
 τοι γε ἐκεῖνοι οὐκ ἂν ποτε νεκρῶν ἀπογεύσαιντο σωμαίων, σὺ δὲ
 τοσοῦτοις ὄρων τεταριχευμένον κακοῖς, ἐπεμβαίνεις κειμένῳ, καὶ
 δαρδάπτεις τὸ σῶμα διὰ τῶν ὕβρεων, καὶ χειμῶνα ἐπὶ χειμῶνι συν-
 άγεις, καὶ τὸν εἰς λιμένα καταφυγόντα σκοπέλω προσαράξαι
 15 ποιεῖς, καὶ νανάγιον ἐργάζη τῶν ἐν τῇ θαλάσῃ χαλεπώτερον.

Καὶ πῶς ἐρεῖς τῷ Θεῷ, ἐλέησόν με; καὶ ἀμαρτημάτων αἰτεῖς
 συγχώρησιν, τὸν οὐδὲν ἀμαρτόντα ὑβρίζων, καὶ δίκην ὑπὲρ λιμοῦ
 καὶ ἀνάγκης τοσαύτης ἀπαιτῶν, καὶ τὰ θηρία ἅπαντα ἀποκρύπτων
 τῇ ὠμότητι; Ἐκεῖνα μὲν γάρ, τῆς γαστρὸς καταναγκαζούσης, ἄπτε-
 20 ται τῆς αὐτοῖς νενομισμένης τροφῆς, σὺ δέ, οὐδενὸς ὠθοῦντος οὐδὲ
 καταναγκάζοντος, κατεσθίεις τὸν ἀδελφόν, δάκνων, σπαράττων, εἰ
 καὶ μὴ τοῖς ὀδοῦσιν, ἀλλὰ ρήμασι δηγμάτων χαλεπωτέροις. Πῶς
 οὖν δέξῃ τὴν ἱερὰν προσφορὰν, -αἵμασι ἀνθρωπίνοις φοινίξας τὴν
 γλῶτταν; πῶς δίδως εἰρήνην, πολέμου γέμοντι στόματι; πῶς δὲ
 25 τῆς αἰσθητῆς ἀπολαύσεις τροφῆς, ἰὸν τοσοῦτον συνάγων; Οὐ διορ-
 θοῦσαι τὴν πενίαν· τί καὶ ἐπιτρίβεις; Οὐκ ἀνιστᾶς κείμενον· τί καὶ

Καί τί θά μπορούσε νά υπάρξει πιό τρυφερό ἀπό τά λόγια πού λέχθηκαν καί πρὸς ἐκείνους; Γιατί, ἐνῶ μπορούσε νά τοὺς ἐξαφανίσει ἀμέσως ὅλους, δέν ἔκαμε τίποτε ἀπ' αὐτά, ἀλλὰ τοὺς μίλησε μέ σκοπό νά τοὺς ἐλέγξει λέγοντας· «γιατί βγήκατε, σάν νά πρόκειται γιά ληστή, μέ μαχαίρια καί ξύλα;»¹⁴. Καί ἀφοῦ τοὺς ἔρριξε κάτω, ἐπειδὴ ἐξακολουθοῦσαν νά εἶναι ἀναίσθητοι, μέ τή θέλησή του πάλι παραδινόταν, καί ἀνεχόταν νά βλέπει νά περνοῦν ἀλυσίδες στά ἄγια χέρια του, ἂν καί μπορούσε ὅλα μαζί νά τά συγκλονήσει καί νά τά ρίξει κάτω. Ἐσύ ὁμως καί ὕστερα ἀπ' αὐτά συμπεριφέρεσαι ἄγρια πρὸς τό φτωχό. Καί βέβαια καί ἂν ἀκόμη εἶναι ἔνοχος γιά ἄπειρα κακά, ἢ φτώχεια καί ἢ πείνα εἶναι ικανά νά μαλακώσουν ἐκείνη τήν ψυχή πού δέν εἶναι ὑπερβολικά πωρωμένη. Ἄλλ' ἐσύ ἐξακολουθεῖς νά εἶσαι ἄγριος καί νά μιμεῖσαι τοὺς θυμούς τῶν λιονταριῶν· ἂν καί βέβαια αὐτά δέ θά ἔτρωγαν ποτέ νεκρά σώματα, ἐσύ ὁμως παρ' ὄλο πού τόν βλέπεις νά εἶναι ταριχευμένος μέ τόσα κακά, πατᾶς ἐπάνω του ἐνῶ εἶναι πεσμένος, κατασπαράζεις τό σῶμα του μέ τίς ὕβρεις, μαζεύεις συμφορά ἐπάνω στή συμφορά, καί ἐκεῖνον πού κατέφυγε στό λιμάνι τόν κάνεις νά χτυπήσει σέ σκόπελο καί προκαλεῖς πιό φοβερό ναυάγιο ἀπ' αὐτούς πού βρίσκονται στή θάλασσα. Καί πῶς θά πεῖς στό Θεό, ἐλέησέ με;

Καί πῶς ζητᾶς συγχώρηση τῶν ἀμαρτημάτων, ὅταν βρίζεις ἐκεῖνον πού δέν ἀμάρτησε καθόλου, καί ἀπαιτεῖς τιμωρία γιά τήν πείνα καί τήν τόσο μεγάλη ἀνάγκη, καί ξεπερνᾶς στήν ἀγριότητα ὅλα τά θηρία; Γιατί αὐτά, ἐπειδὴ τά ἐξαναγκάζει ἡ κοιλιά, τρώγουν τήν τροφή πού εἶναι συνηθισμένη σ' αὐτά, ἐνῶ σύ, χωρίς νά σέ παρακινεῖ κανεῖς οὔτε νά σέ ἐξαναγκάζει, κατατρώγεις τόν ἀδελφό σου δαγκώνοντας καί σπαράζοντας αὐτόν, ἂν καί ὄχι μέ τά δόντια, ἀλλά μέ λόγια πιό φοβερά ἀπό τά δαγκώματα. Πῶς λοιπόν θά δεχθεῖς τήν ἱερή προσφορά, ἀφοῦ ἔβαψες κόκκινη τή γλώσσα σου μέ ἀνθρώπινα αἷματα; Πῶς δίνεις εἰρήνη μέ στόμα πού εἶναι γεμάτο πόλεμο; καί πῶς θ' ἀπολαύσεις τήν ὕλική τροφή, ὅταν μαζεύεις τόσο πολύ δηλητήριο; Δέ διορθώνεις τή φτώχεια; γιατί καί τήν ἐρεθίζεις; Δέν ἀνακουφίζεις κάποιον πού βρίσκεται σέ ἄθλια κατάστα-

καταβάλλεις; Οὐκ ἀναιρεῖς τὴν ἀθυμίαν· τί καὶ ἐπιτείνεις; Οὐ δι-
 δως χρήματα· τί καὶ ὑβρίζεις ῥήμασιν; Οὐκ ἤκουσας ὄσσην διδόσασιν
 δίκην οἱ μὴ τρέφοντες τοὺς πένητας; ποίαις τιμωρίαις καταδικά-
 ζονται; «Πορεύεσθε γάρ», φησὶν, «εἰς τὸ πῦρ τὸ ἠτοιμασμένον τῷ
 5 διαβόλῳ καὶ τοῖς ἀγγέλοις αὐτοῦ». Εἰ δὲ οἱ μὴ τρέφοντες οὕτω κα-
 ταδικάζονται, τίνα δώσουσι δίκην οἱ μετὰ τοῦ μὴ τρέφειν καὶ ὑβρί-
 ζοντες; πόσσην ὑποστήσονται κόλασιν, πόσσην γέενναν;

Ἴν' οὖν μὴ τοσαῦτα ἐξάψωμεν καθ' ἑαυτῶν κακά, ἕως
 ἔσμεν κύριοι, καὶ τὸ πονηρὸν τοῦτο νόσημα διορθώσωμεν, καὶ τῇ
 10 γλώττῃ χαλινὸν ἐπιθῶμεν· καὶ μὴ μόνον μὴ ὑβρίζωμεν, ἀλλὰ καὶ
 παρακαλῶμεν, καὶ διὰ ῥημάτων καὶ διὰ πραγμάτων, ἵνα πολὺν
 ἑαυτοῖς προαποθέμενοι τὸν ἔλεον, τύχωμεν τῶν ἐπηγγελμένων
 ἡμῖν ἀγαθῶν· ὧν γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν, χάριτι καὶ φιλαν-
 θρωπία τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, δι' οὗ καὶ μεθ' οὗ τῷ
 15 Πατρὶ ἢ δόξα, ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν.

ση· γιατί και τόν ἐξευτελίζεις; Δέν ἀφαιρεῖς τή στενοχώρια· γιατί και τή μεγαλώνεις; Δέ δίνεις χρήματα· γιατί και βρίζεις μέ λόγια; Δέν ἄκουσες πόσο τιμωροῦνται ὅσοι δέν τρέφουν τούς φτωχοῦς; Σέ ποιές τιμωρίες καταδικάζονται; «Πηγαίνετε λοιπόν», λέγει, «στή φωτιά πού ἔχει ἐτοιμασθεῖ γιά τό διάβολο και τούς ἀγγέλους του»¹⁵. Ἐάν ὁμως ὅσοι δέν τρέφουν καταδικάζονται ἔτσι, μέ ποιά τιμωρία θά τιμωρηθοῦν ἐκεῖνοι, πού μαζί μέ τό ὅτι δέν τρέφουν βρίζουν κίολας; Πόσο μεγάλη κόλαση θά ὑποφέρουν, πόσο μεγάλη γέενα;

Γιά νά μήν προκαλέσουμε λοιπόν τόσα κακά ἐναντίον μας, ὅσο ἀκόμη μπορούμε, ἄς διορθώσουμε και τήν κακή αὐτή ἀρρώστια και ἄς βάλουμε χαλινάρι στή γλώσσα. Και ὄχι μόνο νά μήν βρίζουμε, ἀλλά και νά παρηγοροῦμε, και μέ λόγια και μέ πράγματα, ὥστε, ἀφοῦ ἀποταμιεύσουμε ἀπό πρὶν πολλή ἐλεημοσύνη γιά τόν ἑαυτό μας, νά ἐπιτύχουμε τά ἀγαθά πού μᾶς ἔχει ὁ Θεός ὑποσχεθεῖ, τά ὅποια εἶθε νά τά ἐπιτύχουμε ὅλοι μας, μέ τή χάρη και τή φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, μέσω τοῦ ὁποίου και μαζί μέ τόν ὅποιο στόν Πατέρα και συγχρόνως στό ἅγιο Πνεῦμα ἀνήκει ἡ δόξα στους αἰῶνες. Ἀμήν.

---

15. Ματθ. 25,41.

ΟΜΙΛΙΑ ΚΓ'

(Ρωμ. 12,14-21)

«Εὐλογεῖτε τοὺς διώκοντας ὑμᾶς· εὐλογεῖτε, καὶ μὴ κατα-
ρᾶσθε».

1. Διδάξας αὐτοὺς πῶς πρὸς ἀλλήλους διακεῖσθαι χρή, καὶ συγ-
κολλήσας τὰ μέλη μετὰ ἀκριβείας, οὕτως ἐξάγει λοιπὸν πρὸς τὴν
5 ἔξω παράταξιν, εὐκολωτέραν αὐτὴν ἐντεῦθεν ποιῶν. Ὡσπερ γὰρ
ὁ τὰ πρὸς τοὺς οἰκείους μὴ καταρθωκῶς, δυσκολώτερον τὰ πρὸς
τοὺς ἀλλοτρίους οἰκονομήσει, οὕτως ὁ καλῶς ἀσκήσας ἑαυτὸν ἐν
τούτοις, ρᾶον καὶ τῶν ἔξωθεν περιέσται. Διὰ δὴ τοῦτο καὶ ὁ Παῦ-
λος ὁδῶ προβαίνων, μετ' ἐκεῖνα ταῦτα τίθησι, καὶ φησιν· «εὐλογεῖ-
10 τε τοὺς διώκοντας ὑμᾶς». Οὐκ εἶπε, μὴ μνησικακεῖτε μηδὲ ἀμύνε-
σθε, ἀλλὰ τὸ πολλῶ πλεον τούτων ἐζήτησεν. Ἐκεῖνο μὲν γὰρ ἀν-
δρὸς φιλοσόφου, τοῦτο δὲ ἀγγέλου λοιπόν. Καὶ εἰπὼν, «εὐλογεῖτε»,
ἐπήγαγε, «καὶ μὴ καταρᾶσθε», ἵνα μὴ καὶ τοῦτο κάκεῖνο ποιῶμεν,
ἀλλ' ἐκεῖνο μόνον. Καὶ γὰρ μισθῶν ἡμῖν εἰσιν ἐκεῖνοι πρόξενοι οἱ
15 διώκοντες. Ἄν δὲ νήφης, καὶ ἕτερον σὺ σαυτῶ μετ' ἐκεῖνον κατα-
σκευάσεις μισθόν. Ἐκεῖνος μὲν γὰρ σοι τὸν ἀπὸ τοῦ διωγμοῦ παρέ-
ξει, σὺ δὲ σαυτῶ τὸν ἀπὸ τῆς εὐλογίας τῆς εἰς ἐκεῖνον, σημεῖον μέ-
γιστον ἐκφέρων τῆς εἰς τὸν Χριστὸν ἀγάπης. Ὡσπερ γὰρ ὁ κατα-
ρῶμενος τῶ διώκοντι, δείκνυσιν ὅτι οὐ σφόδρα χαίρει ὑπὲρ τοῦ
Χριστοῦ ταῦτα πάσχων, οὕτως ὁ εὐλογῶν πολλὸν ἐμφαίνει τὸν
ἔρωτα.

ΟΜΙΛΙΑ ΚΓ'

(Ρωμ. 12,14-21)

«Νά εὐλογεῖτε ἐκείνους πού σᾶς καταδιώκουν· νά εὐλογεῖτε καί νά μήν καταριέστε».

1. Ἀφοῦ τούς δίδαξε πῶς πρέπει νά συμπεριφέρονται μεταξύ τους καί ἀφοῦ ἔνωσε μέ ἀκρίβεια τά μέλη, ἔτσι τούς ὀδηγεῖ πλεόν πρὸς τήν ἔξω ἀπό τήν ἐκκλησία παράταξη, κάνοντάς την ἀπό ἐδῶ πιο εὐκολη. Γιατί, ὅπως ἀκριβῶς ἐκεῖνος πού δέν ἐπέτυχε τίς ὑποχρεώσεις του πρὸς τούς συγγενεῖς, δυσκολότερα θά τακτοποιήσῃ τίς ὑποχρεώσεις του πρὸς τούς ξένους, ἔτσι ἐκεῖνος πού ἄσκησε καλά τόν ἑαυτό σ' αὐτά, εὐκολότερα θά νικήσῃ καί τούς ξένους. Γι' αὐτό λοιπόν καί ὁ Παῦλος προχωρώντας σιγά σιγά, ἀναφέρει αὐτά μετὰ ἀπό ἐκεῖνα, καί λέγει· «Νά εὐλογεῖτε ἐκείνους πού σᾶς καταδιώκουν». Δέν εἶπε, 'νά μή μνησικακεῖτε οὔτε νά τούς πολεμεῖτε', ἀλλά ζήτησε τό πολύ περισσότερο ἀπ' αὐτά. Γιατί ἐκεῖνο βέβαια εἶναι γνώρισμα ἀνθρώπου πιστοῦ, ἐνῶ αὐτό εἶναι γνώρισμα πλεόν ἀγγέλου. Καί ἀφοῦ εἶπε, «νά εὐλογεῖτε», πρόσθεσε, «καί νά μήν καταριέστε»; γιά νά μήν κάνουμε καί αὐτό καί ἐκεῖνο, ἀλλά μόνο ἐκεῖνο. Καθόσον ἐκεῖνοι πού μᾶς καταδιώκουν εἶναι πρόξενοι μισθῶν σ' ἐμᾶς. Ἐάν ὁμως εἶσαι προσεκτικός, θά ἐτοιμάσῃς στόν ἑαυτό σου καί ἄλλο μισθό ὕστερα ἀπ' αὐτόν. Γιατί ἐκεῖνος θά σοῦ δώσει τό μισθό ἀπό τό διωγμό, ἐνῶ σύ θά δώσεις στόν ἑαυτό σου τό μισθό ἀπό τήν εὐλογία σου σ' αὐτόν, φανερώνοντας πάρα πολύ μεγάλο δεῖγμα τῆς ἀγάπης σου στό Χριστό. Ὅπως ἀκριβῶς δηλαδή ὁποῖος καταριέται ἐκεῖνον πού τόν καταδιώκει, δείχνει ὅτι δέν γαίρεται ἀποβοῶν

Μὴ τοίνυν αὐτὸν λοιδορήσης, ἵνα καὶ αὐτὸς μείζονα καρ-
 πώση μισθόν, κάκεϊνον διδάξης, ὅτι προθυμίας ἐστὶ τὸ πρᾶγμα,
 οὐκ ἀνάγκης· πανηγύρεως καὶ ἑορτῆς, οὐ συμφορᾶς οὐδὲ ἀθυμίας.
 Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Χριστὸς ἔλεγε· «χαίρετε, ὅταν εἴπωσι πᾶν πονηρὸν
 5 ρῆμα καθ' ὑμῶν ψευδόμενοι». Διὰ τοῦτο καὶ οἱ ἀπόστολοι, ὑπέ-
 στρεφον χαίροντες, οὐχ ὅτι κακῶς ἤκουσαν μόνον, ἀλλ' ὅτι καὶ
 ἔμαστιγώθησαν. Μετὰ γὰρ τῶν εἰρημένων καὶ ἕτερον οὐ μικρὸν
 κερδανεῖς, τὸ καταπλῆξαι καὶ ταύτη τοὺς ἀντιδίκους, καὶ παιδεῦσαι
 διὰ τῶν ἔργων αὐτοῦς, ὅτι πρὸς ἑτέραν ζωὴν ὀδεύεις. Ἄν γὰρ ἴδῃ
 10 σε χαίροντα καὶ πτερούμενον ἐπὶ τῷ πάσχειν κακῶς, εἴσεται σα-
 φῶς διὰ τῶν πραγμάτων, ὅτι μείζους τῶν παρόντων ἑτέρας ἔχεις
 ἐλπίδας· ὡς, ἂν τοῦτο μὴ ποιῆς, ἀλλὰ κλαίῃς καὶ ὀδύρῃ, πόθεν δυ-
 νήσεται μαθεῖν ἐκεῖνος, ὅτι ἑτέραν ζωὴν ἀναμένεις; Καὶ μετὰ τού-
 του δὲ πάλιν καὶ ἕτερον κατορθώσεις· ἂν γὰρ ἴδῃ σε οὐκ ἀλγοῦντα
 15 ταῖς ὕβρεσιν, ἀλλὰ καὶ εὐλογοῦντα, παύσεται ἐλαύνων.

Ὅρα τοίνυν, ὅσα ἐντεῦθεν γίνεται τὰ καλά· καὶ σοὶ μισθὸς
 μείζων καὶ ὁ πειρασμὸς ἐλάττων, κάκεϊνος ἀποστήσεται διώκων,
 καὶ ὁ Θεὸς δοξασθήσεται, καὶ διδασκαλία τῷ πεπλανημένῳ γενή-
 σεται πρὸς εὐσέβειαν ἢ σὴ φιλοσοφία. Διὰ τοῦτο οὐχὶ τοὺς ὑβρίζον-
 20 τας μόνον, ἀλλὰ καὶ τοὺς διώκοντας καὶ διὰ τῶν πραγμάτων ἐπη-
 ρεάζοντας, τοῖς ἐναντίοις ἀμείβεσθαι ἐκέλευσε. Καὶ νῦν μὲν αὐτοὺς
 εὐλογεῖν ἐπέταξε, προῖων δὲ καὶ ἔργοις εὐεργετεῖν παραινεῖ. «Χαί-
 ρειν μετὰ χαιρόντων, καὶ κλαίειν μετὰ κλαιόντων». Ἐπειδὴ γὰρ
 ἔστιν εὐλογεῖν μὲν, καὶ μὴ καταράσασθαι, μὴ μὴν ἐξ ἀγάπης τοῦ-
 25 το ποιῆσαι, βούλεται καὶ διαθερμαίνεσθαι ἡμᾶς τῇ φιλίᾳ. Διὸ καὶ
 τοῦτο ἐπήγαγεν, ὥστε μὴ μόνον εὐλογεῖν, ἀλλὰ καὶ συναλγεῖν καὶ
 συμπάσχειν, εἴ ποτε ἴδοιμεν αὐτοὺς συμφορᾷ περιπεσόντας. Ναί,

λικά πού παθαίνει αυτά για χάρη του Χριστού, έτσι όποιος εύλογεῖ αποδεικνύει μεγάλη τήν αγάπη του.

Μή τόν κακολογήσεις λοιπόν, για να κερδίσεις και σύ ο ίδιος μεγαλύτερο μισθό, και να διδάξεις εκείνον, ότι τό πράγμα είναι γνώρισμα προθυμίας και όχι ανάγκης, πανήγυρης και έορτῆς, όχι συμφορᾶς ούτε στενοχώριας. Γι' αυτό και ο Χριστός έλεγε: «Νά χαίρεστε, όταν πούν έναντίον σας κάθε κακό πράγμα, λέγοντας ψέματα»¹. Γι' αυτό και οι απόστολοι επέστρεφαν χαρούμενοι, όχι γιατί τούς έβρισαν μόνο, αλλά και γιατί μαστιγώθηκαν. Γιατί μαζί μέ τά προηγούμενα θά κερδίσεις και άλλο μεγάλο, τό να καταπλήξεις και έτσι τούς έχθρους σου και να τούς διδάξεις μέ τά έργα, ότι βαδίζεις προς άλλη ζωή. Γιατί, αν σε δεῖ να χაίρεσαι και να πετᾶς από χαρά γιατί σε κακομεταχειρίζονται, θά μάθει καλά μέ τά πράγματα, ότι έχεις άλλες έλπίδες μεγαλύτερες από τά παρόντα· γιατί, αν δέν κάνεις αυτό, αλλά κλαῖς και οδύρεσαι, από πού θά μπορέσει να μάθει εκείνος, ότι περιμένεις άλλη ζωή; Αλλά και μαζί μ' αυτό πάλι θά επιτύχεις και κάτι άλλο. Γιατί, αν σε δεῖ να μή στενοχωριέσαι για τίς ὕβρεις, αλλά και να εύλογεῖς, θά σταματήσει να σε καταδιώκει.

Κοίταξε λοιπόν πόσα καλά γίνονται από έδῶ· και ο μισθός θά είναι μεγαλύτερος για σένα και ο πειρασμός μικρότερος, και εκείνος θά σταματήσει να σε καταδιώκει, και ο Θεός θά δοξασθεῖ, και ἡ πίστη σου θά γίνει διδασκαλία για ευσέβεια σ' εκείνον πού έχει βρεθεῖ σε πλάνη. Γι' αυτό όχι μόνο εκείνους πού μᾶς βρίζουν, αλλά και εκείνους πού μᾶς καταδιώκουν και μᾶς κακομεταχειρίζονται μέ τά έργα, διέταξε να τούς ευεργετοῦμε και μέ έργα. «Νά χαίρεστε μ' εκείνους πού χαίρονται και να κλαῖτε μ' εκείνους πού κλαῖνε». Ἐπειδή λοιπόν είναι δυνατό να εύλογήσουμε και να μήν καταρασθοῦμε, αλλά να μή τό κάνουμε αυτό από αγάπη, θέλει να θερμαινόμαστε έντελῶς μέ τήν αγάπη. Γι' αυτό πρόσθετε και αυτό, ὥστε να μήν εύλογοῦμε μόνο, αλλά και να συμπονοῦμε και να συμπάσχουμε, αν κάποτε τούς βλέπαμε να έχουν πέσει σε συμφορά. Ναι, λέγει· αλλά τό να συμπονοῦμε μ' εκείνους πού κλαῖνε πολύ σωστά τό διέ-

φησίν· ἀλλὰ τὸ μὲν συναλγεῖν τοῖς θρηνοῦσιν εἰκότως ἐπέταξε, τὸ δὲ ἕτερον τί δήποτε ἐκέλευσεν, οὐδὲν μέγα ὄν; Καίτοιγε ἐκεῖνο φιλοσοφωτέρας δεῖται ψυχῆς, τὸ χαίρειν μετὰ χαιρόντων, μᾶλλον ἢ τὸ κλαίειν μετὰ κλαιόντων. Τοῦτο μὲν γὰρ καὶ ἡ φύσις αὐτὴ κα-
 5 τորθοῖ, καὶ οὐδεὶς οὕτω λίθινος, ὃς οὐ κλαίει τὸν ἐν συμφοραῖς ὄντα· ἐκεῖνο δὲ γενναίας σφόδρα δεῖται ψυχῆς, ὥστε τῷ εὐδοκιμοῦντι μὴ μόνον μὴ φθονεῖν, ἀλλὰ καὶ συνήδεσθαι. Διὰ τοῦτο καὶ πρότερον αὐτὸ τέθεικεν. Οὐδὲν γὰρ οὕτως ἀγάπην συνάγει, ὡς ὅταν καὶ χαρᾶς καὶ λύπης κοινωνῶμεν ἀλλήλοις.

10 Μὴ τοίνυν, ἐπειδὴ πόρω τῶν δεινῶν αὐτὸς ἔστηκας, καὶ τῆς συμπαθείας μένε ἐκτός· τοῦ γὰρ πλησίον παθόντος κακῶς, κοινήν ὀφείλεις ποιεῖσθαι τὴν συμφορὰν. Κοινῶνει τοίνυν τῶν δακρῶν, ἵνα κουφίσῃς τὴν ἀθυμίαν· κοινῶνει χαρᾶς, ἵνα ριζώσῃς τὴν εὐφροσύνην, καὶ πῆξῃς τὴν ἀγάπην, καὶ πρὸ ἐκείνου σαυτὸν ὠφελήσῃς,
 15 διὰ μὲν τοῦ δακρῦειν ἐλεήμονα κατασκευάζων, διὰ δὲ τοῦ συνήδεσθαι φθόνου καὶ βασκανίας ἑαυτὸν ἐκκαθαίρων. Σκόπει δέ μοι καὶ τὸ ἀνεπαχθὲς τοῦ Παύλου. Οὐ γὰρ εἶπε, ἄλυσον τὴν συμφορὰν, ἵνα μὴ λέγῃς πολλάκις ὅτι ἀδύνατον, ἀλλὰ τὸ κουφότερον ἐπέταξε, καὶ οὗ κύριος εἶ. Κἂν γὰρ ἀνελεῖν μὴ δυνηθῆς τὸ δεινόν, εἴσαγε δά-
 20 κρυα, καὶ τὸ πλεῖον ἀνεῖλες· κἂν μὴ δυνηθῆς ἀυξῆσαι τὴν εὐημερίαν, εἴσαγε τὴν χαρὰν, καὶ πολλὴν τὴν προσθήκην ἐποίησας. Διὰ τοῦτο οὐ μόνον μὴ φθονεῖν, ἀλλὰ καὶ ὁ πολλῶ πλεόν ἐστὶ παραινεῖ, τὸ καὶ συνήδεσθαι· τοῦ γὰρ μὴ φθονεῖν τοῦτο πολὺ πλεόν.

2. «Τὸ αὐτὸ εἰς ἀλλήλους φρονοῦντες· μὴ τὰ ὑψηλὰ φρονοῦντες,
 25 ἀλλὰ τοῖς ταπεινοῖς συναπαγόμενοι». Πολλὴν πάλιν περὶ τῆς ταπεινοφροσύνης ποιεῖται τὴν σπουδὴν, ὅθεν καὶ ἤρξατο τοῦ λόγου. Καὶ γὰρ εἰκὸς ἦν αὐτοὺς φρονήματος μεστοὺς εἶναι, καὶ ἀπὸ τῆς πόλεως καὶ ἐτέρωθεν πολλαχόθεν· διὸ καὶ συνεχῶς ὑποσύρει τὸ

ταξε, τό ἄλλο ὅμως γιατί τέλος πάντων τό πρόσταξε, ἀφοῦ δέν εἶναι κανένα μεγάλο πράγμα; Καί ὅμως ἐκεῖνο χρειάζεται φιλοσοφότερη ψυχή, δηλαδή τό νά χαιρόμαστε μαζί μ' ἐκείνους πού χαίρονται, παρά τό νά κλαῖμε μαζί μ' ἐκείνους πού κλαῖνε. Γιατί αὐτό βέβαια τό κατορθώνει καί ἡ ἴδια ἡ φύση, καί κανένας δέν εἶναι τόσο σκληρός σάν πέτρα, πού νά μή κλαίει ἐκεῖνον πού βρίσκεται σέ συμφορές, ἐκεῖνο ὅμως χρειάζεται πάρα πολύ γενναία ψυχή, ὥστε ὄχι μόνο νά μή φθονοῦμε αὐτόν πού εὐημερεῖ, ἀλλά καί νά χαιρόμαστε μαζί του. Γι' αὐτό καί ἀνέφερε πρῶτο αὐτό. Γιατί τίποτε δέ δυναμώνει τόσο τήν ἀγάπη, ὅσο ὅταν μετέχουμε μεταξύ μας καί στή χαρά καί στή λύπη.

Νά μή μένεις λοιπόν, ἐπειδή ὁ ἴδιος βρέθηκες μακριά ἀπό τίς συμφορές, καί ἔξω ἀπό τή συμπάθεια. Γιατί, ὅταν ὁ πλησίον πάθει κάτι κακό, ὀφείλεις νά κάνεις κοινή τή συμφορά. Νά συμμετέχεις λοιπόν στά δάκρυα, γιά ν' ἀνακουφίσεις τή λύπη· νά συμμετέχεις στή χαρά, γιά νά ριζώσεις τήν εὐφροσύνη καί νά στερεώσεις τήν ἀγάπη, καί γιά νά ὠφελήσεις πρῖν ἀπό ἐκεῖνον τόν ἑαυτό σου, γιατί μέ τά δάκρυα κάνεις τόν ἑαυτό σου συμπονετικό, ἐνῶ μέ τή συμμετοχή στή χαρά τόν καθαρίζεις ἐντελῶς ἀπό τό φθόνο καί τή ζήλεια. Πρόσεχε ὅμως, παρακαλῶ, καί τήν ἔλλειψη φορτικότητας ἀπό τόν Παῦλο. Γιατί δέν εἶπε, σταμάτησε τή συμφορά, γιά νά μή λέγεις πολλές φορές ὅτι εἶναι ἀδύνατο, ἀλλά τό πιό εὐκολο πρόσταξε καί τό ὁποῖο ἔχεις τή δύναμη νά τό κάνεις. Γιατί, καί ἂν ἀκόμη δέν μπορέσεις νά ἐξαλείψεις τό κακό, νά δακρύζεις, καί τό περισσότερο τό ἐξάλειψες· καί ἂν ἀκόμη δέν μπορέσεις νά μεγαλώσεις τήν εὐτυχία, νά χαίρεσαι, καί τή αὐξησες πολύ. Γι' αὐτό συμβουλεύει ὄχι μόνο νά μή φθονοῦμε, ἀλλά καί ἐκεῖνο πού εἶναι πολύ περισσότερο, τό νά χαιρόμαστε δηλαδή μαζί του· γιατί αὐτό εἶναι πολύ περισσότερο ἀπό τό νά μή φθονοῦμε.

2. «Νά ἔχετε μεταξύ σας τό ἴδιο φρόνημα. Νά μήν εἴστε ὑψηλόφρονες, ἀλλά νά συγκαταβαίνετε πρὸς τοὺς ταπεινοὺς». Πάλι φροντίζει πολύ γιά τήν ταπεινοφροσύνη, ἀπ' ὅπου ἄρχισε καί τό λόγο. Καθόσον ἦταν φυσικό νά ἔχουν αὐτοὶ ὑψηλό φρόνημα, καί ἀπό τήν πόλη καί ἀπό πολλές ἄλλες αἰτίες. Γι' αὐτό καί συνέχεια ὑπονομεύ-

νόσημα, καὶ καταστέλλει τὴν φλεγμονήν. Οὐδὲν γὰρ οὕτως ἀποσχίζει σῶμα ἐκκλησίας, ὡς ἀλαζονεία. Τί δέ ἐστι, «τὸ αὐτὸ εἰς ἀλλήλους φρονοῦντες»; Περεγένετό σοι πένης εἰς τὴν οἰκίαν; Γενοῦ κατ' ἐκεῖνον τῷ φρονήματι· μὴ μείζονα λάβης ὄγκον διὰ τὸν πλοῦ-
 5 τον. Οὐκ ἐστὶ πλούσιος καὶ πένης ἐν Χριστῷ. Μὴ τοίνυν ἐπαισχυνθῆς διὰ τὴν ἐξωθεν περιβολήν, ἀλλ' ἀποδέξαι διὰ τὴν ἐνδον πίστιν· μηδέ, ἂν ἴδῃς πενθοῦντα, ἀνάξιον ἑαυτοῦ νομίσης παρακαλέσαι, μηδέ, ἂν ἴδῃς εὐημεροῦντα, ἐρυθριάσης κοινωνῆσαι τῆς ἡδονῆς καὶ συνησθῆναι, ἀλλ' ὁ περὶ σεαυτοῦ φρονεῖς, καὶ περὶ
 10 ἐκεῖνου· «τὸ γὰρ αὐτὸ φρονοῦντες», φησὶν, «εἰς ἀλλήλους». Οἶον, μέγαν σαυτὸν εἶναι νομίζεις; Οὐκοῦν καὶ ἐκεῖνον νόμιζε. Ταπεινὸν καὶ μικρὸν ἐκεῖνον εἶναι ὑποπτεύεις; Οὐκοῦν καὶ περὶ σαυτοῦ τοῦτο ψηφίζου, καὶ πᾶσαν ἀνωμαλίαν ἐκβαλε.

Πῶς δ' ἂν γένοιτο τοῦτο; Εἰ τὴν ἀπόνοιαν ἐκβάλοις. Διὸ καὶ
 15 ἐπήγαγε· «μὴ τὰ ὑψηλὰ φρονοῦντες, ἀλλὰ τοῖς ταπεινοῖς συναπαγόμενοι»· τουτέστιν, εἰς τὴν ἐκεῖνων εὐτέλειαν κατάβηθι, συμπεριφέρου, συμπεριέρχου. Μὴ ἀπλῶς τῷ φρονήματι ταπεινοῦ, ἀλλὰ καὶ βοήθει καὶ χεῖρα ὄρεγε, μὴ δι' ἑτέρων, ἀλλὰ διὰ σαυτοῦ, ὡς πατὴρ παιδὸς προνοῶν, ὡς κεφαλὴ σώματος· ὅπερ καὶ ἀλλαχοῦ φησι,
 20 «τοῖς δεσμίοις ὡς συνδεδεμένοι». Ταπεινοὺς δὲ ἐνταῦθα οὐχ ἀπλῶς τοὺς ταπεινόφρονάς φησιν, ἀλλὰ τοὺς ταπεινοὺς καὶ εὐκαταφρονητοὺς. «Μὴ γίνεσθε φρόνιμοι παρ' ἑαυτοῖς»· τουτέστι, μὴ νομίζετε ἀρκεῖν ἑαυτοῖς. Καὶ γὰρ ἀλλαχοῦ φησιν ἡ Γραφή· «οὐαὶ οἱ συνετοὶ παρ' ἑαυτοῖς, καὶ ἐνώπιον ἑαυτῶν ἐπιστήμονες». Καὶ διὰ
 25 τούτων δὲ πάλιν τὴν ἀπόνοιαν ὑπορύττει, καὶ τὸ φύσημα καὶ τὴν φλεγμονὴν καταστέλλει. Οὐδὲν γὰρ οὕτως ἐπαίρει καὶ ἀποσχίζει

2. Ἐβρ. 13,3.

3. Ἦσ. 5,21.

νει τήν ἀρρώστια καί ἐλαττώνει τή φλεγμονή τους. Γιατί τίποτε δέ διαιρεῖ τόσο τό σῶμα τῆς Ἐκκλησίας, ὅσο ἡ ἀλαζονεία. Καί τί σημαίνει, «νά ἔχετε μεταξύ σας τό ἴδιο φρόνημα»; Ἦρθε στό σπίτι σου κάποιος φτωχός; Νά γίνεις στό φρόνημα ὅπως ἐκεῖνος, καί μή φουσκώσεις περισσότερο ἐξ αἰτίας τοῦ πλούτου. Δέν ὑπάρχει πλούσιος καί φτωχός στό Χριστό. Νά μήν τόν ἀρνηθεῖς ἐξ αἰτίας τῆς ἐξωτερικῆς ἐμφανίσεώς του, ἀλλά νά τόν δεχθεῖς ἐξ αἰτίας τῆς ἐσωτερικῆς πίστεώς του. Οὔτε, ἂν δεῖς κάποιον νά πενθεῖ, νά τόν θεωρήσεις ἀνάξιο τοῦ ἑαυτοῦ σου νά τόν παρηγορήσεις. Οὔτε, ἂν δεῖς κάποιον νά εὐημερεῖ, νά κοκκινίσεις ἀπό ντροπή γιά νά πάρεις μέρος στή χαρά καί νά χαρεῖς μαζί του, ἀλλ' αὐτό τό φρόνημα πού ἔχεις γιά τον ἑαυτό σου, νά ἔχεις καί γιά ἐκεῖνον· γιατί λέγει «τό ἴδιο φρόνημα νά ἔχετε μεταξύ σας». Γιά παράδειγμα· νομίζεις ὅτι εἶσαι μέγας; Λοιπόν νόμιζε ὅτι εἶναι καί ἐκεῖνος. Ὑποθέτεις ὅτι εἶναι ταπεινός καί μικρός ἐκεῖνος; Λοιπόν καί γιά τόν ἑαυτό σου νά ἔχεις αὐτή τή γνώμη, καί ἀπομάκρυνε κάθε ἀνισότητα.

Πῶς ὁμως θά μπορούσε νά γίνει αὐτό; Ἐάν ἀπομακρύνεις τήν ἀλαζονεία. Γι' αὐτό καί πρόσθεσε· «νά μήν εἶστε ὑψηλόφρονες, ἀλλά νά συγκαταβαίνετε πρός τούς ταπεινούς». Δηλαδή, νά κατεβεῖς στή δική τους ἀσήμαντη θέση, νά συμμορφώνεσαι πρός τήν κατάστασή τους, νά συναναστρέφεσαι μ' αὐτούς. Νά μήν ταπεινώνεσαι ἀπλῶς στό φρόνημα, ἀλλά καί νά βοηθεῖς καί νά ἀνοίγεις τό χέρι σου, ὄχι μέ ἄλλους, ἀλλ' ἀπό τόν ἑαυτό σου, σάν πατέρας πού φροντίζει γιά τό παιδί του, σάν κεφαλή γιά τό σῶμα, πράγμα πού καί ἄλλοῦ λέγει· «μέ τούς φυλακισμένους νά εἶστε καί σεῖς σάν φυλακισμένοι μαζί τους»². Ταπεινούς ὁμως ἐδῶ δέν ἐννοεῖ ἀπλῶς τούς ταπεινόφρονες, ἀλλά τούς ταπεινούς καί εὐκαταφρόνητους. «Νά μή θεωρεῖτε τούς ἑαυτούς σας σοφούς»· δηλαδή, νά μή νομίζετε ὅτι εἶστε αὐτάρκεις. Γιατί καί ἄλλοῦ ἡ Γραφή λέγει· «ἀλλοίμονο σ' ἐκείνους πού νομίζουν ὅτι εἶναι σοφοί καί παρουσιάζονται στά μάτια τους σάν ἐπιστήμονες»³. Καί μ' αὐτά πάλι ὑπονομεύει τήν ἀλαζονεία καί ἐλαττώνει τό φούσκωμα καί τή φλεγμονή τους. Γιατί τίποτε δέν ξεσηκώνει τόσο καί δέν ἀποκόβει ἀπό τούς ὑπόλοιπους, ὅσο

τῶν λοιπῶν, ὡς τὸ νομίζειν τινὰ ἀρκεῖν ἑαυτῷ. Διὸ καὶ ἐν χρειᾷ ἀλλήλων κατέστησεν ἡμᾶς ὁ Θεός. Κἂν γὰρ φρόνιμος ᾗς, ἐτέρου δεήσῃ· ἂν δὲ νομίσης μὴ δεῖσθαι, ἀνοητότερος πάντων ἐγένου καὶ ἀσθενέστερος. Ὁ γὰρ τοιοῦτος καὶ ἔρημον ἑαυτὸν καταστήσει βοη-
5 θείας, καὶ ἐν οἷς ἂν ἀμαρτάνῃ, οὐδεμιᾶς ἀπολαύσεται οὔτε διορθώ-
σεως οὔτε συγγνώμης, καὶ τὸν Θεὸν παροξυνεῖ διὰ τῆς ἀπονοίας, καὶ πολλὰ ἀμαρτῆσεται.

Ἔστι γάρ, ἔστι πολλάκις καὶ τὸν φρόνιμον μὴ συνιδεῖν τὸ δέον, καὶ τὸν ἀνοητότερον εὐρεῖν τι τῶν προσηκόντων· ὅπερ ἐπὶ
10 τοῦ Μωϋσέως καὶ τοῦ πενθεροῦ γέγονεν, ὅπερ ἐπὶ τοῦ Σαοὺλ καὶ τοῦ παιδός, ὅπερ ἐπὶ τοῦ Ἰσαὰκ καὶ τῆς Ρεβέκκας. Μὴ τοίνυν νο-
μίσης καθαιρεῖσθαι δεόμενος ἐτέρου. Τοῦτο γάρ σε μᾶλλον ὑποῖ, τοῦτό σε ἰσχυρότερον ποιεῖ, τοῦτο λαμπρότερόν τε καὶ ἀσφαλέστε-
ρον. «Μηδενὶ κακὸν ἀντὶ κακοῦ ἀποδιδόντες». Εἰ γὰρ ἕτερον ψέ-
15 γεις ἐπιβουλεύοντα, τί σαυτὸν ὑπεύθυνον ποιεῖς τῇ κατηγορίᾳ; Εἰ κακῶς ἐκεῖνος ἐποίησε, τί μὴ φεύγεις τὸν ζῆλον; Καὶ ὄρα πῶς ἐν-
ταῦθα οὐ διέστειλεν, ἀλλὰ κοινὸν τὸν νόμον ἔθηκεν. Οὐ γὰρ εἶπε, τῷ πιστῷ μὴ ἀποδῶς κακόν, ἀλλά, «μηδενί», κἂν Ἕλληνας ᾗ, κἂν
μιαρός, κἂν ὅστισοῦν. «Προνοοῦμενοι καλὰ ἐνώπιον πάντων ἀν-
20 θρώπων. Εἰ δυνατόν, τὸ ἐξ ὑμῶν, μετὰ πάντων ἀνθρώπων εἰρη-
νεύοντες». Τοῦτό ἐστι, «λαμπάτω τὸ φῶς ὑμῶν ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων»· οὐχ ἵνα πρὸς κενοδοξίαν ζῶμεν, ἀλλ' ἵνα μὴ παρέχω-
μεν λαβὴν καθ' ἑαυτῶν τοῖς βουλομένοις. Διὸ καὶ ἀλλαχοῦ ἔλεγεν·
«ἀπρόσκοποι γίνεσθε καὶ Ἰουδαίοις καὶ Ἕλλησι καὶ τῇ Ἐκκλησίᾳ
25 τοῦ Θεοῦ».

Καλῶς δὲ τὸ ἐξῆς ἐκέλευσεν εἰπών, «εἰ δυνατόν». Ἔστι γὰρ ὅπου οὐ δυνατόν· οἷον ὅταν περὶ εὐσεβείας ὁ λόγος ᾗ, ὅταν περὶ ἀδικουμένων ὁ ἀγὼν. Καὶ τί θαυμάζεις, εἰ ἐπὶ ἀνθρώπων τῶν ἄλ-
λων, ὅπου γε καὶ ἐπὶ ἀνδρὸς καὶ γυναικὸς ταύτην ἔλυσε τὴν ἀνάγ-

4. Ματθ. 5,16.

5. Α' Κορ. 10,32.

τό νά νομίζει κανείς ὅτι εἶναι αὐτάρκης. Γι' αὐτό καί ὁ Θεός μᾶς ἔκαμε νά ἔχουμε τήν ἀνάγκη ὁ ἕνας τοῦ ἄλλου. Καί ἂν ἀκόμη λοιπόν εἶσαι σοφός, θά ἔχεις τήν ἀνάγκη ἄλλου· ἂν ὅμως νομίσεις ὅτι δέν ἔχεις, ἔγινες πιά ἀνόητος καί πιά ἀδύνατος ἀπ' ὄλους. Γιατί ἕνας τέτοιος ἄνθρωπος καί τή βοήθεια θά στερήσει ἀπό τόν ἑαυτό του, καί σ' ἐκεῖνα πού θά συμβεῖ ν' ἀμαρτήσῃ, δέ θ' ἀπολαύσει οὔτε διόρθωση οὔτε καμιά συγγνώμη, ἀλλά καί τό Θεό θά ἐξοργίσει μέ τήν ἀλαζονεία του, καί πολλές ἀμαρτίες θά κάμει.

Γιατί εἶναι δυνατό, εἶναι δυνατό πολλές φορές καί ὁ σοφός νά μή γνωρίσει καλά τό σωστό καί ὁ πιά ἀνόητος νά βρεῖ κάτι ἀπό τά ὀρθά, πράγμα πού συνέβηκε στήν περίπτωση τοῦ Μωυσῆ καί τοῦ πεθεροῦ του, στήν περίπτωση τοῦ Σαούλ καί τοῦ δούλου του, καί στήν περίπτωση τοῦ Ἰσαάκ καί τῆς Ρεβέκκας. Μή νομίσεις λοιπόν ὅτι μειώνεται, ἐπειδή ἔχεις τήν ἀνάγκη ἄλλου. Γιατί αὐτό περισσότερο σέ ὑψώνει, αὐτό σέ κάνει πιά δυνατό, αὐτό σέ κάνει καί πιά λαμπρό καί πιά σταθερό. «Σέ κανένα νά μήν ἀνταποδίδετε κακό γιά τυχόν κακό πού σᾶς ἔκανε». Γιατί ἂν κατηγορεῖς ἄλλον πού σέ ἐπιβουλεύεται, γιατί κάνεις τόν ἑαυτό σου ὑπεύθυνο γιά κατηγορία; Ἐάν ἐκεῖνος ἐνέργησε κακῶς, γιατί δέν ἀποφεύγεις νά τόν μιμεῖσαι; Καί πρόσεχε πῶς ἐδῶ δέν ἔκανε διάκριση, ἀλλ' ὄρισε κοινό τό νόμο. Γιατί δέν εἶπε, 'στόν πιστό μήν ἀνταποδώσεις κακό', ἀλλά, «σέ κανένα», εἴτε εἶναι ἐθνικός, εἴτε μιάρός, εἴτε ὅποιοσδήποτε. «Νά φροντίζετε νά κάνετε τό καλό μπροστά σ' ὄλους τούς ἀνθρώπους. Ἐάν εἶναι δυνατό, ὅσο ἐξαρτᾶται ἀπό σᾶς, νά ἔχετε εἰρηνικές σχέσεις μέ ὄλους τούς ἀνθρώπους». Αὐτό σημαίνει, «Ἄς λάμψει τό φῶς σας μπροστά στούς ἀνθρώπους»⁴, γιά νά ζοῦμε ὄχι γιά ματαιοδοξία, ἀλλά γιά νά μή δίνουμε σ' ἐκείνους πού ἐπιθυμοῦν ἀφορμή ἐναντίον μας. Γι' αὐτό καί σ' ἄλλο σημεῖο ἔλεγε· «μή γίνεσθε αἰτία πτώσεως καί στούς Ἰουδαίους καί στούς ἐθνικούς καί στήν Ἐκκλησία τοῦ Θεοῦ»⁵.

Πολύ σωστά βέβαια εἶπε, «ἐάν εἶναι δυνατό». Γιατί ὑπάρχουν περιπτώσεις πού δέν εἶναι δυνατό, ὅπως ὅταν ὁ λόγος εἶναι γιά τήν εὐσέβεια, ὅταν ὁ ἀγῶνας εἶναι γιά ἐκείνους πού ἀδικοῦνται. Καί τί ἀπορεῖς, ἂν στούς ἀνθρώπους τούς ἄλλους δέν εἶναι αὐτό δυνατό, τή

κην, εἰπών, «εἰ δὲ ὁ ἄπιστος χωρίζεται, χωριζέσθω»; Ὁ δὲ λέγει, τοιοῦτόν ἐστι· τὰ παρὰ σουτοῦ πάρεχε, καὶ μηδενὶ δίδου πολέμου καὶ μάχης ἀφορμὴν, μὴ Ἰουδαίῳ, μὴ Ἑλληνι· εἰ δέ που τὴν εὐσέβειαν παραβλαπτομένην ἴδοις, μὴ προτίμα τὴν ὁμόνοιαν τῆς ἀλη-
 5 θείας, ἀλλ' ἴστασο γενναίως ἕως θανάτου· καὶ μηδὲ οὕτω ψυχῇ πολέμει, μηδὲ ἀποστρέφου γνώμη, ἀλλὰ τοῖς πράγμασι μάχου μόνον· τοῦτο γάρ ἐστι, «τὸ ἐξ ὑμῶν, μετὰ πάντων ἀνθρώπων εἰρηνεύοντες». Κἂν ἐκεῖνος μὴ εἰρηνεύῃ, σὺ μὴ πληρῶσης χειμῶνος τὴν ψυχὴν, ἀλλ' ἔσο φίλος κατὰ γνώμην, ὅπερ ἔφθην εἰπών, τὴν
 10 ἀλήθειαν μηδαμοῦ προδιδούς.

3. «Μὴ ἑαυτοὺς ἐκδικοῦντες, ἀγαπητοί, ἀλλὰ δότε τόπον τῇ ὀργῇ· γέγραπται γάρ, ἐμοὶ ἐκδίκησις, ἐγὼ ἀνταποδώσω, λέγει Κύριος». Ποία ὀργῇ; Τῇ τοῦ Θεοῦ. Ἐπειδὴ γὰρ τοῦτο μάλιστα ἐπιθυμεῖ ἰδεῖν ὁ ἀδικηθεὶς, ἐκδικίας ἑαυτὸν ἀπολαύοντα, τοῦτο αὐτῷ
 15 μετὰ πολλῆς δίδωσι τῆς περιουσίας· ἂν γὰρ αὐτὸς μὴ ἀμύνη, φησὶν, ὁ Θεὸς ἔσται τιμωρός. Συγχώρησον οὖν αὐτῷ ἐπεξελθεῖν· τοῦτο γάρ ἐστι, «δότε τόπον τῇ ὀργῇ». Εἶτα παραμυθούμενος ἐπιπλέον, καὶ τὴν μαρτυρίαν ἐπήγαγε, καὶ ταύτη μειζόνως αὐτὸν ἀνακτησάμενος, πλείονα αὐτὸν ἀπαιτεῖ τὴν φιλοσοφίαν, λέγων· «ἐὰν πεινᾷ ὁ
 20 ἐχθρός σου, ψώμιζε αὐτόν· ἐὰν διψᾷ, πότιζε αὐτόν· τοῦτο γὰρ ποιῶν, ἄνθρακας πυρὸς σωρεύσεις ἐπὶ τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ. Μὴ νικῶ ὑπὸ τοῦ κακοῦ, ἀλλὰ νίκα ἐν τῷ ἀγαθῷ τὸ κακόν». Τί γὰρ λέγω, φησὶν, ὅτι εἰρηνεύειν δεῖ; Καὶ γὰρ καὶ εὐεργετεῖν ἐπιτάττω. Ψώμιζε γὰρ αὐτόν καὶ πότιζε, φησὶν. Εἶτα, ἐπειδὴ σφόδρα ἐπίπο-
 25 νον ἐπέταξε καὶ μέγα, ἐπήγαγε· «τοῦτο γὰρ ποιῶν, ἄνθρακας πυρὸς σωρεύσεις ἐπὶ τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ».

Ταῦτα δὲ ἔλεγε, κάκεῖνον καταστέλλων τῷ φόβῳ, καὶ τοῦτον προθυμότερον ποιῶν τῇ ἐλπίδι τῆς ἀντιδόσεως. Ὁ γὰρ ἠδικημένος δταν ἀσθενὴς ἦ, οὐχ οὕτω κατέχεται τοῖς οἰκείοις ἀγαθοῖς,
 30 ὡς τῇ τιμωρίᾳ τοῦ λελυπηκότος αὐτόν. Οὐδὲν γὰρ οὕτως ἡδύ, ὡς

στιγμή πού ἔλυσε αὐτήν τήν ἀνάγκη καί στόν ἄνδρα καί τή γυναίκα, λέγοντας, «ἂν ὁμως ὁ ἄπιστος θέλει νά χωρίσει, ἄς χωρίσει»⁶. Αὐτό πού λέγει σημαίνει τό ἐξῆς· νά δίνεις ὅλες τίς δυνάμεις σου, καί σέ κανένα νά μή δίνεις ἀφορμή ἀντιδικίας καί φιλονεικίας, οὔτε στόν Ἰουδαῖο, οὔτε στόν ἐθνικό· ἀλλ' ἂν κάπου δεῖς ὅτι ζημειώνεται ἡ εὐσέβεια νά μήν προτιμήσεις τήν ὁμόνοια ἀπό τήν ἀλήθεια, ἀλλά νά σταθεῖς γενναῖα μέχρι θανάτου· καί οὔτε ἔτσι νά πολεμᾷς μέ τήν ψυχή, οὔτε νά ἀποστρέφουσαι τή γνώμη, ἀλλά νά μάχεσαι μόνο μέ τά πράγματα. Γιατί αὐτό σημαίνει, «ὅσο ἐξαρτᾶται ἀπό σᾶς, νά ἔχετε εἰρηνικές σχέσεις μέ ὄλους τούς ἀνθρώπους». Καί ἂν ἐκεῖνος δέν εἰρηνεύει, ἐσύ νά μή γεμίσεις τήν ψυχή σου μέ πάθος, ἀλλά νά εἶσαι φίλος ὡς πρός τή διάθεση, πράγμα πού προανέφερα, χωρίς νά προδίδεις πουθενά τήν ἀλήθεια.

3. «Μήν παίρνετε ἐκδίκηση οἱ ἴδιοι, ἀγαπητοί, ἀλλά δῶστε τόπο στήν ὀργή. Γιατί εἶναι γραμμένο· Σ' ἐμένα ἀνήκει ἡ ἐκδίκηση, ἐγώ θ' ἀνταποδώσω, λέγει ὁ Κύριος». Σέ ποιά ὀργή; Στήν ὀργή τοῦ Θεοῦ. Ἐπειδή λοιπόν αὐτό κυρίως ἐπιθυμεῖ νά δεῖ ἐκεῖνος πού ἀδικήθηκε, νά παίρνει δηλαδή ὁ μόνος του ἐκδίκηση, τοῦτο παραχωρεῖ μέ πολλή ἀφθονία. Γιατί, ἂν αὐτός δέν ἐκδικηθεῖ, λέγει, θά γίνει ὁ Θεός τιμωρός. Ἐπέτρεψε λοιπόν σ' αὐτόν νά τιμωρήσει καί, ἀφοῦ κέρδισε περισσότερο τήν εὐνοιά του ἔτσι, ἀπαιτεῖ πῶς πολλή πίστη ἀπ' αὐτόν, λέγοντας· «ἐάν πεινάει ὁ ἐχθρός σου, δίνε του ψωμί, ἐάν διψᾷει, πότιζέ τον· γιατί κάνοντας αὐτό, θά μαζέψεις πολλά ἀναμμένα κάρβουνα στό κεφάλι του. Νά μή νικίεσαι ἀπό τό κακό, ἀλλά νά νικᾷς μέ τό καλό τό κακό». Καί τί λέγω, λέγει, ὅτι πρέπει νά ἔχεις εἰρηνικές σχέσεις; Καθόσον δίνω ἐντολή καί νά εὐεργετεῖς. Γιατί λέγει, δίνε του ψωμί καί πότιζέ τον. Ἐπειτα, ἐπειδή πρόσταξε κάτι ὑπερβολικά ἐπίπονο καί μεγάλο, πρόσθεσε· «γιατί κάνοντας αὐτό, θά μαζέψεις πολλά ἀναμμένα κάρβουνα στό κεφάλι του».

Αὐτά τά ἔλεγε, μέ σκοπό καί ἐκεῖνον νά συγκρατήσῃ μέ τό φόβο καί αὐτόν νά κάνει πῶς πρόθυμο μέ τήν ἐλπίδα τῆς ἀνταποδόσεως. Γιατί ὁ ἀδικημένος ὅταν εἶναι ἀδύνατος, δέν καταγίνεται τόσο πολύ μέ τά δικά του καλά, ὅσο μέ τήν τιμωρία ἐκείνου πού τόν

ἐχθρὸν κολαζόμενον ἰδεῖν. Ὅπερ οὖν ἐπιθυμεῖ, τοῦτο δίδωσιν αὐτῷ πρῶτον· καὶ ὅταν ἄφῃ τὸν ἰόν, τότε λοιπὸν παραινεῖ τὰ ὑψηλότερα, λέγων· «μὴ νικῶ ὑπὸ τοῦ κακοῦ». Ἴδιδε γάρ, ὅτι κἂν θηρίον ἢ ὁ ἐχθρός, οὐ μένει ψωμιζόμενος ἐχθρός· κἂν μυριάκις μι-
 5 κρόψυχος ἢ ὁ ἡδικημένος, ψωμίζων αὐτὸν καὶ ποτίζων, οὐδὲ αὐτὸς λοιπὸν τῆς τιμωρίας ἐπιθυμήσει τῆς ἐκείνου. Διὸ τῷ τέλει θαρρῶν τοῦ πράγματος, οὐδὲ ἀπλῶς ἠπειλήσεν, ἀλλὰ καὶ ἐπιδαψιλεύεται τῇ τιμωρίᾳ. Οὐ γὰρ εἶπε, τιμωρήσῃ, ἀλλ', «ἄνθρακας πυρὸς σωρεύσεις ἐπὶ τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ». Εἶτα καὶ ἀνεκήρυξεν αὐτὸν εἰ-
 10 πῶν· «μὴ νικῶ ὑπὸ τοῦ κακοῦ, ἀλλὰ νίκα ἐν τῷ ἀγαθῷ τὸ κακόν»· καὶ ἡρέμα πως καὶ ἠνίξατο τὸ μὴ δεῖν τοιαύτη προαιρέσει ποιεῖν· τὸ γὰρ ἔτι μνησικακεῖν, ἠττᾶσθαί ἐστιν ὑπὸ τοῦ κακοῦ.

Ἄλλὰ πρῶτον μὲν αὐτὸ οὐκ εἶπεν· οὐδὲ γὰρ εἶχε καιρὸν· ὅτε δὲ ἐκέκνωσεν αὐτοῦ τὸν θυμόν, τότε ἐπήγαγε λέγων, «νίκα ἐν τῷ
 15 ἀγαθῷ τὸ κακόν»· ἐπεὶ καὶ τοῦτο νίκη. Καὶ γὰρ ὁ πυκτεύων τότε μάλλον νικᾷ, οὐχ ὅταν ὑποτιθῇ ἑαυτὸν ὥστε δέξασθαι τὰς πληγὰς, ἀλλ' ὅταν ἐξαίρων ἑαυτὸν παρασκευάζῃ τὸν ἀνταγωνιστὴν εἰς τὸν ἀέρα κενοῦν τὴν δύναμιν. Οὕτω γὰρ οὔτε αὐτὸς πληγήσεται, κάκεινου καταλύσει τὴν ἰσχὸν ἅπασαν. Ὁ δὲ καὶ ἐπὶ τῶν ὕβρεων γίνε-
 20 ται. Ὅταν μὲν γὰρ ἀνθυβρίσης, ἠττήθῃς, οὐχ ὑπὸ ἀνθρώπου, ἀλλ', ὅπερ ἐστὶν αἰσχρότερον, ὑπὸ πάθους ἀνελευθέρου τοῦ θυμοῦ νικηθεῖς· ἂν δὲ σιγήσης, καὶ ἐνίκησας, καὶ ἀπονητὶ τὸ τρόπαιον ἕστησας, καὶ μυρίους ἕξεις τοὺς στεφανοῦντας, καὶ τῆς λαιδορίας ψευδὸς καταγινώσκοντας. Ὁ μὲν γὰρ ἀντιλέγων, ὡς δακνόμενος ἀντε-
 25 ρεῖν δοκεῖ, ὁ δὲ δακνόμενος, ὑπόνοιαν παρέχει τοῦ συνειδέσθαι τοῖς λεγομένοις· ἂν δὲ καταγελάσῃς, τῷ γέλῳτι τὴν κατὰ σαυτοῦ ψῆφον ἐξέλυσας. Καὶ εἰ βούλει σαφῆ τῶν εἰρημένων ἀπόδειξιν λαβεῖν, αὐ-

ἔχει λυπήσει. Γιατί τίποτε δέν τοῦ εἶναι τόσο εὐχάριστο, ὅσο τό νά δεῖ ὅτι ὁ ἐχθρός του τιμωρεῖται. Αὐτό λοιπόν πού ἐπιθυμεῖ, αὐτό τοῦ δίνει πρῶτα· καί ὅταν ἀφήσει τό δηλητήριο, τότε πλέον συμβουλεύει τά ἀνώτερα, λέγοντας· «νά μή νικιέσαι ἀπό τό κακό». Γιατί ἤξερε ὅτι, καί ἂν ἀκόμη ὁ ἐχθρός εἶναι θηρίο, ὅμως δέν παραμένει ἐχθρός ὅταν τρέφεται· καί ἂν ἀκόμη ὁ ἀδικημένος εἶναι χίλιες φορές μικρόψυχος, ὅταν τόν τρέφει καί τόν ποτίζει, οὔτε αὐτός θά ἐπιθυμήσει στό ἐξῆς τήν τιμωρία του. Γι' αὐτό, ἐπειδή ἔχει ἐμπιστοσύνη στό ἀποτέλεσμα τοῦ πράγματος, δέν ἀπειλήσε ἀπλῶς, ἀλλά καί διατυπώνει πλουσιοπάροχα τήν τιμωρία. Γιατί δέν εἶπε, 'θά τιμωρήσεις', ἀλλά, «θά μαζέψεις πολλά ἀναμμένα κάρβουνα στό κεφάλι του». Στή συνέχεια καί νικητή τόν ἀνακήρυξε λέγοντας· «νά μή νικιέσαι ἀπό τό κακό, ἀλλά μέ τό καλό νά νικᾷς τό κακό». Καί μέ ἤρεμο τρόπο ὑπονόησε τό ὅτι δέν πρέπει νά ἐνεργοῦμε μέ τέτοια διάθεση, γιατί τό νά μνησικακοῦμε ἀκόμη, εἶναι ἥττα ἀπό τό κακό.

Ἄλλά δέν τό ἀνέφερε αὐτό πρῶτο (οὔτε βέβαια εἶχε καιρό), ὅταν ὅμως ἄδειασε τό θυμό του, τότε πρόσθεσε λέγοντας, «νίκα μέ τό καλό τό κακό»· γιατί καί αὐτό εἶναι νίκη. Καθόσον ὁ πυγμάχος τότε μᾶλλον νικάει, ὄχι ὅταν βάλει τόν ἑαυτό του κάτω ὥστε νά δεχθεῖ τά κτυπήματα, ἀλλ' ὅταν, σηκώνοντας τόν ἑαυτό του ψηλά, κάνει τόν ἀντίπαλό του ν' ἀδειάζει τή δύναμή του στόν ἀέρα. Γιατί ἔτσι οὔτε αὐτός θά δεχθεῖ κτυπήματα, καί θ' ἀχρηστεύσει ὅλη τή δύναμη ἐκείνου. Αὐτό ἀκριβῶς γίνεται καί στίς ὕβρεις. Ὅταν λοιπόν ἀνταποδῶσεις τήν ὕβρη, νικήθηκες, ὄχι ἀπό τον ἄνθρωπο, ἀλλά, πράγμα πού εἶναι πιό αἰσχρό, ἀπό τό δουλικό πάθος τοῦ θυμοῦ. Ἐάν ὅμως σιωπήσεις, τότε καί νίκησες, καί χωρίς κόπο ἔστησες τό τρόπαιο, καί θά ἔχεις ἀναρίθμητους ἐκείνους πού σέ στεφανώνουν καί καταδικάζουν τό ψέμα τῆς ὕβρεως. Γιατί ἐκεῖνος πού ἀντιλέγει, φαίνεται νά ἀντιλέγει ἐπειδή πληγώνεται, ἀλλ' ἐκεῖνος πού πληγώνεται, παρέχει τήν ὑπόνοια γιά νά γνωρίζεις καλά τά λεγόμενα. Ἐάν λοιπόν γελάσεις, μέ τό γέλιο κατάργησες τήν ἀπόφαση ἐναντίον σου. Καί ἂν θέλεις νά λάβεις σαφή ἀπόδειξη τῶν ὄσων λέχθηκαν, ρώτησε τόν ἴδιο τόν ἐχθρό, πότε στενοχωριέται περισ-

τὸν ἐρώτησον τὸν ἐχθρόν, πότε μᾶλλον ἀλγεῖ, ὅταν διαθερμανθεὶς ἀνθυβρίσης, ἢ ὅταν ὑβρίζοντος καταγελάσης· καὶ τοῦτο ἀκούσῃ μᾶλλον. Οὐδὲ γὰρ οὕτως ἡδεται τῷ μὴ ὑβρίζεσθαι, ὡς δάκνεται τῷ μὴ δύνασθαι σου καθάπτεσθαι.

5 Οὐχ ὀρᾶς τοὺς θυμουμένους, ὅτι τῶν ἰδίων πληγῶν οὐ πολὺν ποιούμενοι λόγον, ἐπέρχονται ρύμη πολλῇ καὶ συῶν ἀγρίων χειρὸν τὰ τοῦ πλησίον ζητοῦντες τραύματα, καὶ πρὸς ἓν τοῦτο ὀρῶντες, καὶ τούτου μᾶλλον ὄντες, ἢ τοῦ φυλάξασθαι τι παθεῖν; Ὅταν οὖν, οὐ μάλιστα ἐπιθυμεῖ, τούτου μάλιστα ἀποστερήσης αὐτόν, τοῦ παν-
10 τὸς ἀπεστέρησας, ἐξευτελίσας, καὶ δείξας εὐκαταφρόνητον, καὶ παιδίον μᾶλλον ἢ ἄνδρα, καὶ σὺ μὲν φιλοσόφου ψῆφον λαβὼν, ἐκεῖνον δὲ θηρίου πονηροῦ δόξῃ περιβαλὼν. Τοῦτο καὶ ἐν τῷ τύ-
πτεσθαι ποιῶμεν, καὶ ὅταν βουλώμεθα τύπτειν, μὴ ἀντιτύπτωμεν· ἀλλ' εἰ βούλει καιρίαν δοῦναι πληγὴν, στρέψον αὐτῷ καὶ τὴν ἄλλην
15 σιαγόνα, καὶ μυρίοις αὐτὸν πλήξεις τραύμασιν. Οἱ γὰρ κροτοῦντές σε καὶ θαυμάζοντες τῶν καταλευόντων εἰσὶν αὐτῷ χαλεπώτεροι· καὶ πρὸ ἐκείνων τὸ σύνειδός αὐτοῦ καταγνώσεται, καὶ μεγίστας αὐτὸν ἀπαιτήσῃ δίκας, καὶ ὡς τὰ αἰσχίστα παθὼν, οὕτως ἐρυθριά-
σας ἀναχωρήσει. Εἰ δὲ καὶ τὴν παρὰ τῶν πολλῶν ζητεῖς δόξαν,
20 καὶ ταύτης ἀπολαύσῃ μειζόνως. Καὶ ἄλλως μὲν γὰρ πρὸς τοὺς κα-
κῶς πάσχοντας ἔχομέν τινα συμπάθειαν, ὅταν δὲ μηδὲ ἀντιτύπτον-
τας ἴδωμεν, ἀλλὰ καὶ ἑαυτοὺς ἐκδιδόντας, οὐκ ἔλεοῦμεν μόνον, ἀλλὰ καὶ θαυμάζομεν.

4. Διὰ ταῦτά μοι νῦν ἀνοιμώξαι ἔπεισιν, ὅτι οἱ δυνάμενοι καὶ τὰ
25 ἐνταῦθα ἔχειν, εἰ τῶν τοῦ Χριστοῦ νόμων ἠκούομεν ὡς ἐχρήν, καὶ τῶν μελλόντων ἐπιτυγχάνειν, ἀμφοτέρων ἐκπίπτομεν, παρακούον-
τες τῶν εἰρημένων, καὶ περιττὰ φιλοσοφοῦντες. Καὶ γὰρ ἐκεῖνος συμπερόντως πάντα ἐνομοθέτησε, καὶ ἐδίδαξε τί μὲν ποιεῖ ἐνδό-
ξους, τί δὲ αἰσχροῦς. Καὶ οὐκ ἂν, εἰ ἔμελλεν ἀποφαίνειν καταγελά-

σότερο, όταν ὀργισθεῖς καί ἀνταποδώσεις τήν ὕβρη ἢ όταν αὐτός βρίζει καί σύ γελάσεις. Καί αὐτό θ' ἀκούσεις μᾶλλον. Γιατί δέν εὐχαριστιέται τόσο μέ τό ὅτι δέ βρίζεται, ὅσο στενοχωριέται μέ τό ὅτι δέν μπορεῖ νά σέ προσβάλει.

Δέ βλέπεις ἐκείνους πού ὀργίζονται, πώς, χωρίς νά κάνουν πολύ λόγο γιά τά δικά τους κτυπήματα, ἐπιτίθενται μέ μεγάλη ὀρμή, ἐπιζητώντας χειρότερα καί ἀπό τούς ἄγριους χοίρους τά τραύματα τοῦ πλησίον, καί ἀποβλέπουν σ' αὐτό μόνο, καί αὐτό μόνο ἐπιδιώκουν, παρά γιά νά προφυλαχθοῦν μήπως πάθουν κάτι; Ὅταν λοιπόν τοῦ στερήσεις αὐτό πού πρό πάντων ἐπιθυμεῖ, τοῦ στερήσες τό πᾶν, ἀφοῦ τόν ἐξευτέλισες καί τόν ἀπέδειξες εὐκαταφρόνητο καί παιδί μᾶλλον παρά ἄνδρα, καί ἔτσι ἐσύ θεωρήθηκες φιλόσοφος, ἐνῶ ἐκεῖνον τόν περιέβαλλες μέ φήμη κακοῦ θηρίου. Αὐτό ἄς κάμνουμε καί στά κτυπήματα, καί ὅταν θέλουμε νά κτυπήσουμε, ἄς μήν ἀνταποδίδουμε τά κτυπήματα, ἀλλ' ἂν θέλεις νά τοῦ δώσεις τό καίριο κτύπημα, στρέψε σ' αὐτόν καί τήν ἄλλη σιαγόνα, καί θά τόν τραυματίσεις μέ ἄπειρα τραύματα. Γιατί ἐκεῖνοι πού σέ χειροκροτοῦν καί σέ θαυμάζουν εἶναι σ' αὐτόν πῶς ἐπικίνδunami ἀπ' αὐτούς πού θανατώνουν μέ λιθοβολισμό. Καί πρῖν ἀπ' αὐτούς ἡ συνείδησή του θά τόν κατηγορήσει καί θά ζητήσῃ γι' αὐτόν μεγάλες τιμωρίες, καί σάν νά ἔπαθε τά χειρότερα κακά, ἔτσι, ἀφοῦ κοκκινίσει, θ' ἀναχωρήσει. Ἐάν ὁμως ζητᾶς καί τή δόξα ἀπό τούς πολλούς καί αὐτή θά τήν ἀπολαύσεις σέ μεγαλύτερο βαθμό. Γιατί ὅπωςδήποτε ἔχουμε κάποια συμπάθεια πρὸς ἐκείνους πού ὑποφέρουν, ὅταν ὁμως δοῦμε ὅτι δέν ἀνταποδίδουν τό κτύπημα, ἀλλά παραδίδουν ἀκόμη καί τόν ἑαυτό τους, τότε δέν τούς συμπαθοῦμε μόνο, ἀλλά καί τούς θαυμάζουμε.

4. Γι' αὐτά μοῦ ἔρχεται νά κλάψω μέ δυνατές κραυγές, γιατί ἐμεῖς πού μποροῦμε καί τά παρόντα ἀγαθὰ νά ἔχουμε, ἂν ἀκούσαμε τούς νόμους τοῦ Χριστοῦ ὅπως ἔπρεπε, καί τά μελλοντικά νά ἐπιτύχουμε, καί τά δύο τά χάνουμε, ἐπειδή δέν ὑπακοῦμε στά ὅσα λέχθηκαν καί φιλοσοφοῦμε περιττά. Καθόσον ἐκεῖνος τά νομοθέτησε ὅλα σύμφωνα μέ τό συμφέρον μας καί δίδαξε τί μᾶς κάνει ἐνδοξούς καί τί αἰσχρούς. Καί δέ θά πρόσταζε αὐτό, ἂν ἐπρόκειτο νά παρουσιάζει

στους τοὺς αὐτοῦ μαθητάς, τοῦτο ἂν ἐπέταξεν· ἀλλ' ἐπειδὴ τοῦτο ποιεῖ λαμπροτέρους ἀπάντων, τὸ κακῶς μὴ λέγειν ἀκούοντας κακῶς, τὸ μὴ κακῶς ποιεῖν πάσχοντας κακῶς, διὰ τοῦτο ταῦτα ἐπέταξεν. Εἰ δὲ τοῦτο, πολλῶ μᾶλλον τὸ λέγειν καλῶς ἀκούοντας κα-
 5 κῶς, τὸ ἐγκωμιάζειν ὑβριζομένους, τὸ εὐεργετεῖν ἐπιβουλενομέ-
 νους. Διὰ τοῦτο καὶ ταῦτα ἐνομοθέτησε. Καὶ γὰρ φεῖδεται τῶν αὐ-
 τοῦ μαθητῶν, καὶ οἶδε σαφῶς τί ποτέ ἐστι τὸ ποιοῦν μικρὸν καὶ
 μέγαν. Εἰ τοίνυν καὶ φεῖδεται καὶ οἶδε, τί αὐτῷ φιλονεικεῖς ἑτέραν
 θέλων ἐλθεῖν ὁδόν; Καὶ γὰρ τὸ νικᾶν ἀπὸ τοῦ κακῶς ποιεῖν, διαβο-
 10 λικῶν ἐστι νόμων. Διὰ τοι τοῦτο ἐν τοῖς Ὀλυμπιακοῖς ἀγῶσι τοῖς
 ἐκείνῳ τελουμένοις, οὕτω κρατοῦσιν οἱ ἀγωνιζόμενοι πάντες.

Ἄλλ' οὐκ ἐν τῷ σταδίῳ τοῦ Χριστοῦ οὗτος τῶν στεφάνων ὁ νόμος, ἀλλὰ τὸναντίον ἅπαν, τὸν πληττόμενον, οὐ τὸν πλήττοντα στεφανοῦσθαι νενομοθέτηται. Τοιοῦτον γὰρ αὐτοῦ τὸ στάδιον· ἀπε-
 15 ναντίας ἅπαντα ἔχει διατεταγμένα· ὥστε μὴ τῇ νίκῃ μόνον, ἀλλὰ
 καὶ τῷ τρόπῳ τῆς νίκης τὸ θαῦμα γίνεσθαι μεῖζον. Ὅταν γὰρ τὰ
 ἐτέρωθι ὄντα ἡττησῆς, ταῦτα νίκης ποιητικὰ ἀποφήνη· τοῦτο Θεοῦ
 δύναμις, τοῦτο οὐρανοῦ τὸ στάδιον, τοῦτο ἀγγέλων τὸ θέατρον.
 Οἶδα ὅτι διεθερμάνθητε νῦν, καὶ κηροῦ γεγονάτε παντὸς ἀπαλώτε-
 20 ροι· ἀλλ' ἀναχωρήσαντες ἅπαντα ἀποβλύζετε. Διὰ τοῦτο ἀλγῶ, ὅτι
 τὰ λεγόμενα ἐπὶ τῶν ἔργων οὐ δείκνυμεν, καὶ ταῦτα μέλλοντες τὰ
 μέγιστα ἐντεῦθεν κερδαίνειν. Ἄν γὰρ ἐπιείκειαν ἐπιδειξώμεθα,
 ἀχείρωτοι πᾶσιν ἐσόμεθα, καὶ οὐδεὶς ἀνθρώπων, οὐ μικρός, οὐ μέ-
 γας ἡμᾶς τι βλάψαι δυνήσεται. Ἄν τε γὰρ κακῶς τις εἶπη, σὲ μὲν
 25 οὐδέν, ἑαυτὸν δὲ τὰ μέγιστα ἔβλαψεν· ἂν τε ἀδικήσῃ, πάλιν ἡ βλά-
 βη περὶ τὸν ἡδίκηκότα ἴσταται. Οὐχ ὀρᾶς καὶ ἐν τοῖς δικαστηρίοις,
 ὅτι οἱ μὲν ἡδίκημένοι λαμπροί, καὶ μετὰ πολλῆς ἐστήκασι τῆς παρ-

καταγέλαστους τούς μαθητές του. Ἐπειδή ὅμως αὐτό περισσότερο ἀπό ὅλα τούς κάνει ἐνδοξότερους, δηλαδή τό νά μή κακολογοῦν ὅταν κατηγοροῦνται, τό νά μή κακοποιοῦν ὅταν τούς κακομεταχειρίζονται, γι' αὐτό πρόσταξε αὐτά. Ἐάν ὅμως αὐτό τούς κάνει ἐνδοξους, πολύ περισσότερο θά τούς κάνει τό νά λέγουν καλά λόγια ὅταν κατηγοροῦνται, τό νά ἐπαινοῦν ὅταν βρίζονται, τό νά εὐεργετοῦν ὅταν παθαίνουν κακό. Γι' αὐτό καί τά νομοθέτησε αὐτά. Καθόσον φροντίζει πολύ γιά τούς μαθητές του καί ξέρει καλά τί εἶναι ἐκεῖνο πού κάνει τό μικρό καί τό μεγάλο. Ἐάν λοιπόν καί φροντίζει καί ξέρει, γιατί φιλονεικεῖς μ' αὐτόν θέλοντας νά βαδίσεις ἄλλο δρόμο; Γιατί ἀσφαλῶς ἡ νίκη πού προέρχεται ἀπό τήν κακοποίηση ἀνήκει στούς νόμους τοῦ διαβόλου. Γι' αὐτό λοιπόν στούς Ὀλυμπιακοὺς ἀγῶνες πού τελοῦνται πρὸς χάρη του, ἔτσι νικοῦν ὅλοι οἱ ἀθλητές.

Ἄλλά στό στάδιο τοῦ Χριστοῦ δέν ἰσχύει αὐτός ὁ νόμος τῶν βραβείων, ἀλλά τό ἐντελῶς ἀντίθετο· ἔχει νομοθετηθεῖ νά στεφανώνεται ὁ νικημένος καί ὄχι ὁ νικητής. Γιατί τέτοιο εἶναι τό δικό του στάδιο, ὅλα ἔχουν ὀρισθεῖ ἀντίθετα, ὥστε ὄχι μόνο μέ τή νίκη, ἀλλά καί μέ τόν τρόπο τῆς νίκης τό θαῦμα νά γίνεται μεγαλύτερο. Ὅταν λοιπόν ἐκεῖνα πού ἄλλοῦ ἀνήκουν στήν ἡττα, τά παρουσιάζει πρόξενά νίκης, αὐτό εἶναι δύναμη Θεοῦ, αὐτό εἶναι τό στάδιο τοῦ οὐρανοῦ, αὐτό εἶναι τό θέατρο τῶν ἀγγέλων. Γνωρίζω ὅτι διαθερμανθήκατε τώρα, καί ὅτι γίνατε πιο μαλακοί ἀπό κάθε κερί, ἀλλ' ὅταν ἀναχωρήσετε ὅλα τά πετᾶτε. Γι' αὐτό στενοχωριέμαι, γιατί δέν δείχνουμε τά λεγόμενα στά ἔργα, καί μάλιστα ὅταν πρόκειται νά κερδίσουμε ἀπό ἐδῶ τά πιο μεγάλα πράγματα. Γιατί, ἂν δείξουμε ἐπιείκεια, θά εἴμαστε ἀνίκητοι σ' ὅλους καί κανεῖς ἀπό τούς ἀνθρώπους, οὔτε μικρός οὔτε μέγας, δέ θά μπορέσει νά μᾶς βλάψει. Καί ἂν λοιπόν κάποιος πεῖ κακό λόγο, ἐσένα δέν σ' ἔβλαψε καθόλου, ἐνῶ ἔβλαψε πάρα πολύ τόν ἑαυτό του· καί ἂν ἀδικήσει, πάλι ἡ βλάβη στέκεται γύρω ἀπ' αὐτόν πού ἔχει ἀδικήσει. Δέ βλέπεις καί στά δικαστήρια, ὅτι ἐκεῖνοι πού ἔχουν ἀδικηθεῖ εἶναι λαμπροί καί σηκώνονται καί μιλοῦν μέ πολλή παρρησία καί ἐλευθεροστομία,

ρησίας ἐλευθεροστομοῦντες, οἱ δὲ ἡδίκηκότες κάτω κύπτοντες μετ' αἰσχύνης καὶ φόβου;

Καὶ τί λέγω κακηγορίαν καὶ ἀδικίαν; Κἄν γὰρ ξίφος ἀκονήση κατὰ σοῦ, κἄν εἰς τὸν λαιμὸν αὐτὸν τὴν δεξιὰν βαπτίση, σὲ μὲν οὐ-
5 δὲν παρέβλαψεν, ἑαυτὸν δὲ κατέσφαξε. Καὶ μαρτυρήσειεν ἂν τῷ λόγῳ ὁ πρῶτος οὕτως ἀναιρεθεὶς ὑπὸ δεξιᾶς ἀδελφικῆς. Ὁ μὲν γὰρ ἀπῆει πρὸς τὸν ἀκύμαντον λιμένα, ἀθάνατον δόξαν κτησάμενος, ὁ δὲ παντὸς θανάτου βίον ἀθλιώτερον ἔζη, στένων καὶ τρέμων, καὶ ἐν τῷ σώματι τὴν κατηγορίαν τοῦ γενομένου περιφέρων.
10 Μὴ δὴ τοῦτο διώκωμεν, ἀλλ' ἐκεῖνο. Ὁ μὲν γὰρ κακῶς πάσχων οὐκ ἔχει οἴκοι μένον τὸ κακόν· οὐ γὰρ αὐτὸς αὐτὸ ἔτεκεν, ἀλλ' ἐτέρωθεν αὐτὸ δεξάμενος, ἐποίησεν ἀγαθὸν διὰ τῆς ὑπομονῆς· ὁ δὲ ποιήσας κακῶς, οἴκοι τὴν πηγὴν ἔχει τῆς κακίας. Οὐχ ὁ Ἰωσήφ ἐν δεσμοτηρίῳ ἦν, ἡ δὲ ἐπιβουλεύσασα αὐτῷ πόρνη ἐν οἰκίᾳ λαμπρᾷ
15 καὶ περιφανεῖ; Τίς ἂν οὖν ἠθέλησας γενέσθαι; Καὶ μήπω μοι τὴν ἀντίδοσιν εἶπης, ἀλλ' αὐτὰ καθ' ἑαυτὰ ἐξέτασον τὰ γεγενημένα· καὶ γὰρ οὕτω μυριάκις προτιμήσεις τὸ δεσμοτήριον μετὰ τοῦ Ἰωσήφ τῆς οἰκίας τῆς τὴν πόρνην ἐχούσης. Καὶ γὰρ εἰ τὴν ἀμφοτέρων ψυχὴν ἴδοις, τὴν μὲν ἐν εὐρυχωρίᾳ καὶ παρρησίᾳ ὄψει πολλῇ, τὴν δὲ
20 τῆς Αἰγυπτίας ἐν στενοχωρίᾳ καὶ αἰσχύνη καὶ κατηφείᾳ καὶ θούβῳ καὶ ἀθυμίᾳ πολλῇ· καίτοιγε αὐτὴ ἐδόκει νικᾶν, ἀλλ' οὐκ ἦν αὕτη νίκη.

Ταῦτ' οὖν εἰδότες, πρὸς τὸ κακῶς παθεῖν ἑαυτοὺς παρασκευάσωμεν, ἵνα καὶ τοῦ κακῶς παθεῖν ἀπαλλαγῶμεν, καὶ τῶν
25 μελλόντων ἐπιτύχωμεν ἀγαθῶν· ὧν γένοιτο πάντας ἡμᾶς μετασχεῖν, χάριτι καὶ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, δι' οὗ καὶ μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἡ δόξα, ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

7. Ἀναφέρεται στὸν Ἄβελ πού τὸν φόνευσε ὁ ἀδελφός του Κάιν. Βλ. Γεν. 4,18.

8. Γιά τό σχετικό ἐπεισόδιο βλ. Γεν. 39,7-23.

ἐνῶ ἐκεῖνοι πού ἔχουν ἀδικήσει μιλοῦν σκύβοντας κάτω τό κεφάλι μέ ντροπή καί φόβο;

Καί γιατί μιλάω γιά κακολογία καί ἀδικία; Γιατί, καί ἄν ἀκόμη ἀκονίσει τό ξίφος ἐναντίον σου, καί ἄν ἀκόμη βυθίσει τό δεξί του χέρι στόν ἴδιο τό λαιμό σου, ἐσένα δέν σ' ἔβλαψε καθόλου, ἐνῶ κατέσφαξε τόν ἑαυτό του. Καί θά βεβαιώσει τό λόγο ὁ πρῶτος πού θανατώθηκε ἀπό ἀδελφικό χέρι⁷. Γιατί ὁ ἕνας πῆγε στό γαλήνιο λιμάνι, ἀφοῦ ἀπέκτησε ἀθάνατη δόξα, ἐνῶ ὁ ἄλλος ζοῦσε πιά ἄθλια ζωή ἀπό κάθε θάνατο, στενάζοντας καί τρέμοντας, καί περιφέροντας στό σῶμα του τήν κατηγορία τοῦ φόνου. Ἄς μήν ἐπιδιώκουμε λοιπόν αὐτό, ἀλλά ἐκεῖνο. Γιατί ἐκεῖνος πού κακοπαθαίνει δέν ἔχει μόνιμο στό σπίτι του τό κακό, οὔτε βέβαια τό γέννησε ὁ ἴδιος, ἀλλ' ἀφοῦ τό δέχτηκε ἀπό ἄλλου, τό ἔκαμε μέ τήν ὑπομονή του καλό, ἐνῶ ἐκεῖνος πού κακοποίησε ἔχει στό σπίτι του τήν πηγή τῆς κακίας. Δέν ἦταν ὁ Ἰωσήφ στή φυλακή, ἐνῶ ἡ πόρνη πού τοῦ ἔκαμε τό κακό σέ σπίτι λαμπρό καί ὀνομαστό⁸; Ποιός λοιπόν θά ἤθελες νά γίνεις; Καί μή μοῦ ἀναφέρεις ἀκόμη τήν ἀνταπόδοση, ἀλλ' ἐξέτασε αὐτά καθ' ἑαυτά τά γεγονότα· καθόσον ἔτσι χίλιες φορές θά προτιμήσεις τή φυλακή μαζί μέ τόν Ἰωσήφ ἀπό τό σπίτι πού ἔχει τήν πόρνη. Γιατί πραγματικά ἄν ἔβλεπες τήν ψυχή καί τῶν δύο, θά ἔβλεπες τήν ψυχή τοῦ Ἰωσήφ νά βρίσκεται σέ ἄνεση καί παρρησία πολλή, ἐνῶ τήν ψυχή τῆς Αἰγυπτίας νά βρίσκεται σέ στενοχώρια καί ντροπή, σέ κατήφεια καί ταραχή καί λύπη πολλή. Καί ὁμως αὐτή φαινόταν πώς νικοῦσε, ἀλλά δέν εἶναι αὐτή νίκη.

Γνωρίζοντας λοιπόν αὐτά, ἄς προετοιμάσουμε τούς ἑαυτούς μας γιά νά κακοπάθουμε, ὥστε καί ἀπό τήν κακή μεταχείριση ν' ἀπαλλαγοῦμε καί τά μελλοντικά ἀγαθά νά ἐπιτύχουμε, τά ὁποῖα εἶθε ὅλοι μας νά τά ἀπολαύσουμε, μέ τή χάρη καί τή φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, μέσω τοῦ ὁποίου καί μαζί μέ τόν ὁποῖο στόν Πατέρα καί συγχρόνως στό ἅγιο Πνεῦμα ἀνήκει ἡ δόξα, στούς αἰῶνες τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΟΜΙΛΙΑ ΚΔ'

(Ρωμ. 13,1-10)

«Πᾶσα ψυχὴ ἐξουσίαις ὑπερεχούσαις ὑποτασσέσθω».

1. Πολὺν τοῦ πράγματος τούτου ποιεῖται λόγον καὶ ἐν ἑτέραις ἐπιστολαῖς, καθάπερ τοὺς οἰκέτας τοῖς δεσπόταις, οὕτω καὶ τοὺς ἀρχομένους τοῖς ἄρχουσιν ὑποτάσσω. Ποιεῖ δὲ τοῦτο, δεικνὺς ὡς 5 οὐκ ἐπ' ἀνατροπῇ τῆς κοινῆς πολιτείας ὁ Χριστὸς τοὺς παρ' αὐτοῦ νόμους εἰσήγαγεν, ἀλλ' ἐπὶ διορθώσει βελτίονι, καὶ παιδεύων μὴ περιττοὺς ἀναδέχεσθαι πολέμους καὶ ἀνονήτους. Ἄρκοῦσι γὰρ αἱ διὰ τὴν ἀλήθειαν ἡμῖν ἐπαγόμεναι ἐπιβουλαί, καὶ περιττοὺς οὐ δεῖ προστιθέναι πειρασμοὺς καὶ ἀνονήτους. Σκόπει δὲ πῶς καὶ εὐκαί- 10 ρως εἰς τὸν περὶ τούτων ἐνέβαλε λόγον. Ἐπειδὴ γὰρ τὴν πολλὴν ἐκείνην ἀπήτησε φιλοσοφίαν, καὶ τοῖς φίλοις καὶ τοῖς ἐχθροῖς κατεσκεύασεν ἐπιτηδεῖους, καὶ τοῖς ἐν εὐημερίᾳ καὶ τοῖς δυσπραγοῦσι καὶ τοῖς δεομένοις καὶ πᾶσιν ἀπλῶς χρησίμους εἰργάσατο, καὶ τὴν ἀγγέλοις πρέπουσαν κατεφύτευσε πολιτείαν, καὶ θυμὸν ἐκένωσε, 15 καὶ ἀπόνοιαν κατέστειλε, καὶ διὰ πάντων κατελέανεν αὐτῶν τὴν διάνοιαν, τότε καὶ τὴν περὶ τούτων εἰσάγει παραινεσιν. Εἰ γὰρ τοὺς ἀδικοῦντας τοῖς ἐναντίοις ἀμείβεσθαι χρή, πολλῶ μᾶλλον τοῖς εὐεργετοῦσι πείθεσθαι προσήκει.

Ἄλλὰ τοῦτο μὲν πρὸς τῷ τέλει τῆς παραινεσεως τίθησι· 20 τέως δὲ οὐ τούτους κινεῖ τοὺς λογισμοὺς, οὐς εἶπον, ἀλλὰ τοὺς

ΟΜΙΛΙΑ ΚΔ'

(Ρωμ. 13,1-10)

«Κάθε άνθρωπος ἄς ὑποτάσσεται στίς ἀνώτερες ἐξουσίες».

1. Πολύ λόγο κάνει γιά τό πράγμα αὐτό καί σ' ἄλλες ἐπιστολές, ὑποτάσσοντας ὅπως ἀκριβῶς τοὺς ὑπηρέτες στοὺς κυρίους, ἔτσι καί τοὺς πολίτες στοὺς ἄρχοντες. Καί τό κάνει αὐτό, γιά νά δείξει ὅτι ὁ Χριστός δέν ὄρισε τοὺς νόμους του γιά τήν ἀνατροπή τῆς κοινῆς πολιτείας, ἀλλά γιά καλύτερη διόρθωσή της καί γιά νά διδάξει νά μὴν κάνουμε περιττοὺς καί ἐπιζήμιους πολέμους· γιατί εἶναι ἀρκετὲς οἱ σκευωρίες πού προκαλοῦνται ἐναντίον μας ἐξ αἰτίας τῆς ἀλήθειας καί δέν πρέπει νά προσθέτονται περιττοὶ καί ἄχρηστοι πειρασμοί. Πρόσεχε ὅμως πῶς καί στήν κατάλληλη στιγμή ἔστρεψε τό λόγο σ' αὐτά. Ἀφοῦ λοιπόν ἀπαίτησε τή μεγάλη ἐκείνη φιλοσοφία, καί τοὺς κατέστησε οἰκείους στοὺς φίλους καί τοὺς ἐχθρούς, τοὺς ἔκαμε χρήσιμους σ' ἐκείνους πού εὐτυχοῦν καί σ' ἐκείνους πού δυστυχοῦν καί σ' ἐκείνους πού ἔχουν ἀνάγκες καί γενικά σ' ὅλους, καί φύτεψε τήν πολιτεία πού ταιριάζει στοὺς ἀγγέλους, ἄδειασε τό θυμό τους καί συγκράτησε τήν ἀλαζονεία τους, καί μέ ὅλα μαλάκωσε τήν ψυχὴ τους, τότε παρουσιάζει καί τήν παραίνεση γι' αὐτά. Γιατί, ἂν ἐκεῖνοι πού μᾶς ἀδικοῦν πρέπει ν' ἀνταμείβονται μέ τά ἀντίθετα, πολύ περισσότερο ταιριάζει νά ὑπακοῦμε σ' ἐκείνους πού μᾶς εὐεργετοῦν.

Αὐτό ὅμως τό τοποθετεῖ πρὸς τό τέλος τῆς παραινέσεως· στήν ἀρχὴ δέν ἀναφέρει αὐτές τίς σκέψεις, πού εἶπα, ἀλλά ἐκεῖνες πού

κατὰ ὀφειλὴν κελεύοντας τοῦτο ποιεῖν. Καὶ δεικνὺς ὅτι πᾶσι ταῦτα διατάττεται, καὶ ἱερεῦσι καὶ μοναχοῖς, οὐχὶ τοῖς βιωτικοῖς μόνον, ἐκ προοιμίῳν αὐτὸ δῆλον ἐποίησεν, οὕτω λέγων· «πᾶσα ψυχὴ ἐξουσίαις ὑπερεχούσαις ὑποτασσέσθω»· κἂν ἀπόστολος ἦς, κἂν
 5 εὐαγγελιστὴς, κἂν προφήτης, κἂν ὀτιοῦν· οὐδὲ γὰρ ἀνατρέπει τὴν εὐσέβειαν αὐτῆ ἢ ὑποταγῆ. Καὶ οὐχ ἀπλῶς εἶπε, πειθέσθω, ἀλλ' «ὑποτασσέσθω». Καὶ πρῶτον δικαίωμα τῆς τοιαύτης νομοθεσίας, καὶ λογισμὸς πρέπων πιστοῖς, τὸ παρὰ τοῦ Θεοῦ ταῦτα διατετάχθαι. «Οὐ γὰρ ἐστὶν ἐξουσία», φησὶν, «εἰ μὴ ὑπὸ Θεοῦ». Τί λέγεις;
 10 πᾶς οὖν ἄρχων ἀπὸ Θεοῦ χειροτονεῖται; Οὐ τοῦτο λέγω, φησὶν· οὐδὲ περὶ τῶν καθ' ἕκαστον ἀρχόντων ὁ λόγος μοι νῦν, ἀλλὰ περὶ αὐτοῦ τοῦ πράγματος. Τὸ γὰρ ἀρχὰς εἶναι, καὶ τοὺς μὲν ἄρχειν, τοὺς δὲ ἄρχεσθαι, μηδὲ ἀπλῶς καὶ ἀνέδην ἅπαντα φέρεσθαι, ὥσπερ κυμάτων τῆδε κάκεῖσε τῶν δῆμων περιανομένων, τῆς τοῦ
 15 Θεοῦ σοφίας ἔργον εἶναί φημι.

Διὰ τοῦτο οὐκ εἶπεν, οὐ γὰρ ἐστὶν ἄρχων, εἰ μὴ ὑπὸ Θεοῦ, ἀλλὰ περὶ τοῦ πράγματος διαλέγεται λέγων· «οὐ γὰρ ἐστὶν ἐξουσία, εἰ μὴ ὑπὸ Θεοῦ· αἱ δὲ οὐσαι ἐξουσίαι ὑπὸ Θεοῦ τεταγμέναι εἰσὶν». Οὕτω καὶ ὅταν λέγῃ τις σοφός, ὅτι «παρὰ Κυρίου ἀρμόζεται γυνὴ
 20 ἀνδρί», τοῦτο λέγει, ὅτι τὸν γάμον ὁ Θεὸς ἐποίησεν, οὐχ ὅτι ἕκαστον συνιόντα γυναικὶ αὐτὸς συνάπτει. Καὶ γὰρ ὁρῶμεν πολλοὺς ἐπὶ κακῷ καὶ νόμῳ γάμου συνιόντας ἀλλήλοις, καὶ οὐκ ἂν τῷ Θεῷ τοῦτο λογισαίμεθα. Ἄλλ' ὅπερ αὐτὸς ἔλεγεν· «ὁ ποιήσας ἐξ ἀρχῆς, ἄρσεν καὶ θῆλυ ἐποίησεν αὐτούς, καὶ εἶπεν, ἀντὶ τούτου καταλείψει
 25 ἄνθρωπος τὸν πατέρα αὐτοῦ καὶ τὴν μητέρα καὶ προσκολληθήσεται πρὸς τὴν γυναῖκα αὐτοῦ»· τοῦτο καὶ ὁ σοφὸς ἐκεῖνος ἐρμηνεύων ἔλεγεν. Ἐπειδὴ γὰρ τὸ ὁμότιμον μάχην πολλακίς εἰσάγει, πολλὰς ἐποίησε τὰς ἀρχὰς καὶ τὰς ὑποταγὰς, οἷον ὡς ἀνδρὸς καὶ γυναικός, ὡς παιδὸς καὶ πατρός, ὡς πρεσβύτου καὶ νέου, ὡς δούλου
 30 καὶ ἐλευθέρου, ὡς ἄρχοντος καὶ ἀρχομένου, ὡς διδασκάλου καὶ μαθητοῦ.

1. Παροιμ. 19,14.

2. Ματθ. 19,4 .5.

προτρέπουν νά κάνουν αυτό σάν χρέος. Καί γιά νά δείξει ὅτι ἡ ἐντολή αὐτή ἀπευθύνεται σ' ὅλους, καί στούς ἱερεῖς καί στούς μοναχοὺς, ὄχι μόνον στούς λαϊκοὺς, τό ἔκαμε ἀπό τήν ἀρχή φανερό αὐτό, λέγοντας τά ἑξῆς: «κάθε ἄνθρωπος ἄς ὑποτάσσεται στίς ἀνώτερες ἐξουσίες», εἴτε εἶναι ἀπόστολος, εἴτε εὐαγγελιστής, εἴτε προφήτης, εἴτε ὁποιοσδήποτε, γιατί ἡ ὑποταγή αὐτή δέν ἀνατρέπει τήν εὐσέβεια. Καί δέν εἶπε ἀπλῶς, 'ἄς ὑπακούει', ἀλλά, «ἄς ὑποτάσσεται». Καί πρώτη ἀξίωση αὐτῆς τῆς νομοθεσίας καί σκέψη πού ἀρμόζει στούς πιστούς εἶναι, τό ὅτι ἔχουν διαταχθεῖ αὐτά ἀπό τό Θεό. «Γιατί δέν ὑπάρχει ἐξουσία», λέγει, «παρά μόνον ἀπό τό Θεό». Τί λέγεις; κάθε ἄρχοντα δηλαδή χειροτονεῖται ἀπό τό Θεό; Δέν ἐννοῶ αὐτό, λέγει: οὔτε ὁ λόγος μου τώρα θά εἶναι γιά τούς ἄρχοντες χωριστά, ἀλλά γι' αὐτό τό πράγμα. Γιατί τό νά ὑπάρχουν ἐξουσίες, καί ἄλλοι βέβαια νά ἐξουσιάζουν ἐνῶ ἄλλοι νά ἐξουσιάζονται, καί νά μή φέρονται ὅλα ἄσκοπα καί ἀχαλίνωτα, καί οἱ λαοί νά μή περιφέρονται ἐδῶ καί ἐκεῖ σάν τά κύματα, αὐτό ὅτι εἶναι ἔργο τῆς σοφίας τοῦ Θεοῦ.

Γι' αὐτό δέν εἶπε, 'δέν ὑπάρχει λοιπόν ἄρχοντα, παρά μόνον ἀπό τό Θεό', ἀλλά μιλάει γενικά γιά τό πράγμα καί λέγει: «γιατί δέν ὑπάρχει ἐξουσία, παρά μόνον ἀπό τό Θεό, καί οἱ ἐξουσίες πού ὑπάρχουν ἔχουν ὀρισθεῖ ἀπό τό Θεό». Ἔτσι καί κάποιος σοφός, λέγοντας, ὅτι «ἀπό τό Θεό συνάπτεται ἡ γυναίκα στόν ἄνδρα»¹, αὐτό ἐννοεῖ, ὅτι δηλαδή ὁ Θεός ἔκανε τό γάμο, καί ὄχι ὅτι αὐτός ἐνώνει τόν καθένα πού ἔρχεται σέ σαρκική μείξη μέ γυναίκα. Καθόσον βλέπουμε πολλούς πού συνῆψαν κακό καί μή νόμιμο γάμο μεταξύ τους, καί δέ θά ἦταν δυνατό νά τό καταλογίσουμε αὐτό στό Θεό. Ἄλλ' ἐκεῖνο πού ἔλεγε αὐτός, «ὁ Δημιουργός ἀπό τήν ἀρχή δημιούργησε ἄνδρα καί γυναίκα, καί εἶπε: γι' αὐτό ὁ ἄνθρωπος θά ἐγκαταλείψει τόν πατέρα του καί τή μητέρα του καί θά προσκόλληθεῖ στή γυναίκα του»², τό ἴδιο καί ὁ σοφός ἐκεῖνος ἐρμηνεύοντας ἔλεγε. Ἐπειδή λοιπόν ἡ ἰσοτιμία φέρνει πολλές φορές σύγκρουση, ἔκανε πολλές τίς ἐξουσίες καί τίς ὑποταγές, ὅπως γιά παράδειγμα σάν τοῦ ἄνδρα καί τῆς γυναίκας, τοῦ παιδιοῦ καί τοῦ πατέρα, τοῦ γέροντα καί τοῦ νέου, τοῦ δούλου καί τοῦ ἐλεύθερου, τοῦ ἄρχοντα καί τοῦ πολίτη, τοῦ διδασκάλου καί τοῦ μαθητῆ.

Καὶ τί θαυμάζεις ἐπὶ τῶν ἀνθρώπων, ὅπου γε καὶ ἐπὶ τοῦ σώματος τὸ αὐτὸ τοῦτο πεποίηκεν. Οὐδὲ γὰρ ἐνταῦθα ὁμότιμα πάντα εἰργάσατο, ἀλλὰ τὸ μὲν ἔλαττον, τὸ δὲ κρεῖττον κατεσκεύασε, καὶ τὰ μὲν ἄρχειν τῶν μελῶν, τὰ δὲ ἄρχεσθαι ἐποίησε. Καὶ ἐν 5 τοῖς ἀλόγοις δὲ τὸ αὐτὸ τοῦτο ἴδοι τις ἂν, ὡς ἐν ταῖς μελίσσαις, ὡς ἐν ταῖς γεράνοις, ὡς ἐν ταῖς ἀγέλαις τῶν ἀγρίων προβάτων. Καὶ οὐδὲ ἡ θάλαττα ταύτης ἐστέρηται τῆς εὐταξίας, ἀλλὰ καὶ ἐκεῖ πολλὰ τῶν γενῶν ὑφ' ἐνὶ τάττεται τῶν ἰχθύων, καὶ στρατηγεῖται οὕτω, καὶ μακρὰς ἀποδημίας ἀποδημεῖ. Καὶ γὰρ ἡ ἀναρχία πανταχοῦ κα- 10 κόν, καὶ συγχύσεως αἴτιον.

2. Εἰπὼν τοίνυν πόθεν εἰσὶν αἱ ἀρχαί, ἐπήγαγεν· «ὥστε ὁ ἀντι-
 τασσόμενος τῇ ἐξουσίᾳ, τῇ τοῦ Θεοῦ διαταγῇ ἀνθέστηκεν». Εἶδες
 ποῦ τὸ πρᾶγμα ἀνήγαγε, καὶ πόθεν ἐφόβησε, καὶ πῶς ἔδειξε τοῦτο
 κατὰ ὀφειλὴν γινόμενον; Ἴνα γὰρ μὴ λέγωσιν οἱ πιστοί, ὅτι ἐξευτε-
 15 λίζεις ἡμᾶς καὶ εὐκαταφρονήτους ποιεῖς, τοὺς τῆς τῶν οὐρανῶν
 βασιλείας ἀπολαύειν μέλλοντας ἄρχουσιν ὑποτάττων, δείκνυσι ὅτι
 οὐκ ἄρχουσιν, ἀλλὰ τῷ Θεῷ πάλιν ὑποτάττει τοῦτο ποιῶν· ἐκείνω
 γὰρ ὁ ταῖς ἀρχαῖς ὑποτασσόμενος πείθεται. Ἄλλ' οὐ λέγει οὕτως,
 οἷον ὅτι τῷ Θεῷ πείθεται ὁ τοῖς ἄρχουσιν ὑπακούων, ἀλλ' ἀπὸ τοῦ
 20 ἐναντίου φοβεῖ, καὶ ἀκριβέστερον αὐτὸ κατασκευάζει λέγων, ὅτι ὁ
 μὴ ὑπακούων ἐκείνω τῷ Θεῷ πολεμεῖ τῷ ταῦτα νομοθετήσαντι.
 Καὶ τοῦτο σπουδάζει δεῖξαι πανταχοῦ, ὅτι οὐ χαριζόμεθα αὐτοῖς
 τὴν ὑπακοήν, ἀλλ' ὀφείλομεν. Οὕτω γὰρ ἂν καὶ τοὺς ἄρχοντας τοὺς
 ἀπίστους μᾶλλον ἐπεσπάσατο πρὸς εὐσέβειαν, καὶ τοὺς πιστοὺς
 25 πρὸς ὑπακοήν.

Καὶ γὰρ πολλὸς περιεφέρετο λόγος τότε, ἐπὶ στάσει καὶ καινο-
 τομία διαβάλλων τοὺς ἀποστόλους, καὶ ὡς ἐπ' ἀνατροπῇ τῶν κοι-
 νῶν νόμων ἅπαντα καὶ ποιοῦντας καὶ λέγοντας. Ὅταν οὖν δείξης
 τὸν κοινὸν ἡμῶν δεσπότην τοῦτο παρεγγυῶντα τοῖς αὐτοῦ παῖσι,
 30 καὶ τῶν διαβαλλόντων ὡς νεωτεροποιοὺς ἀπορράψεις τὰ στόματα,
 καὶ μετὰ πολλῆς παρρησίας ὑπὲρ τῶν τῆς ἀληθείας διαλέξει δο-
 γμάτων. Μὴ τοίνυν αἰσχύνου, φησί, τῇ τοιαύτῃ ὑποταγῇ. Καὶ γὰρ ὁ

Καί τί ἀπορεῖς πού τό ἔκαμε αὐτό στούς ἀνθρώπους, τή στιγμή πού τό ἴδιο ἀκριβῶς ἔκανε καί στό σῶμα; Γιατί οὔτε ἐδῶ. τά δημιούργησε ὅλα ἰσότιμα, ἀλλά κατασκεύασε τό ἕνα μικρότερο καί τό ἄλλο ἀνώτερο, καί ἔκαμε ἄλλα ἀπό τά μέλη νά ἐξουσιάζουν καί ἄλλα νά ἐξουσιάζονται. Ἀλλά καί στά ζῶα θά μπορούσε κανεῖς νά δεῖ τό ἴδιο ἀκριβῶς, ὅπως στίς μέλισσες, καί στούς γερανοῦς, καί στά κοπάδια τῶν ἀγρίων προβάτων. Καί οὔτε ἡ θάλασσα στερήθηκε αὐτή τήν καλή τάξη, ἀλλά καί ἐκεῖ πολλά ἀπό τά γένη τάσσονται κάτω ἀπό τήν ἐξουσία ἐνός ἀπό τά ψάρια, καί διοικοῦνται ἔτσι, καί κάνουν μακρυνά ταξίδια. Καθόσον ἡ ἀναρχία εἶναι παντοῦ κακό καί αἰτία ταραχῆς.

2. Ἀφοῦ λοιπόν εἶπε ἀπό ποῦ προέρχονται οἱ ἐξουσίες, πρόσθεσε· «ὥστε ἐκεῖνος πού ἀντιτάσσεται στήν ἐξουσία, ἀντιτάσσεται στή διαταγή τοῦ Θεοῦ». Εἶδες ποῦ ὁδήγησε τό πράγμα, καί ἀπό ποῦ τοῦς φόβισε, καί πῶς ἔδειξε ὅτι αὐτό γίνεται σάν χρέος; Γιά νά μή λέγουν λοιπόν οἱ πιστοί, ὅτι μᾶς ἐξευτελίζεις καί μᾶς κάνεις εὐκαταφρόνητους, ὑποτάσσοντας στούς ἄρχοντες ἐκείνους πού πρόκειται ν' ἀπολαύσουν τή βασιλεία τῶν οὐρανῶν, δείχνει ὅτι δέν τοῦς ὑποτάσσει στούς ἄρχοντες, ἀλλά στό Θεό πάλι ὑποτάσσει κάνοντας αὐτό. Γιατί, ὅποιος ὑποτάσσεται στίς ἐξουσίες, ὑπακούει σ' ἐκεῖνον. Ὅμως δέ λέγει αὐτό, ὅτι δηλαδή ὑπακούει στό Θεό ἐκεῖνος πού ὑπακούει στούς ἄρχοντες, ἀλλ' ἀπό τό ἀντίθετο τοῦς φοβίζει καί τό ἀποδεικνύει μέ περισσότερη ἀκρίβεια λέγοντας, ὅτι ὅποιος δέν ὑπακούει σ' ἐκεῖνον, πολεμᾷ ἐναντίον τοῦ Θεοῦ πού ὄρισε αὐτά. Καί αὐτό φροντίζει νά τό δείξει παντοῦ, ὅτι δέ χαρίζουμε σ' αὐτούς τήν ὑπακοή, ἀλλά τήν ὀφείλουμε. Γιατί ἔτσι θά μπορούσε νά προσελκύσει καί τοῦς ἄπιστους ἄρχοντες στήν εὐσέβεια καί τοῦς πιστούς στήν ὑπακοή.

Βέβαια τότε γινόταν παντοῦ πολύς λόγος, πού συκοφαντοῦσε τοῦς ἀποστόλους γιά στάση καί νεωτερισμό, καί ὅτι τάχα τά ἔκαναν καί τά ἔλεγαν ὅλα γιά τήν ἀνατροπή τῶν κοινῶν νόμων. Ὅταν λοιπόν δείξεις ὅτι ὁ κοινός μας Κύριος τό βεβαιώνει αὐτό σ' ὅλους τοῦς δικούς του, θά κλείσεις καί τά στόματα ἐκείνων πού τοῦς συκοφαντοῦσαν σάν στασιαστές, καί θά μιλήσεις μέ πολλή παρρησία γιά τά δόγματα τῆς ἀλήθειας. Νά μήν ντρέπεσαι λοιπόν, λέγει μέ μιά τέτοια ὑποταγή. Καθόσον ὁ Θεός τό ὄρισε αὐτό, καί εἶναι σφο-

Θεὸς τοῦτο ἐνομοθέτησε, καὶ σφοδρὸς ἐστὶ τιμωρὸς καταφρονου-
 μένων τούτων. Οὐ γὰρ τὴν τυχοῦσάν σε ἀπαιτήσῃ δίκην παρακού-
 οντα, ἀλλὰ καὶ σφόδρα μεγίστην, καὶ οὐδὲν σε ἐξαιρήσεται ἀντιλέ-
 γοντα, ἀλλὰ καὶ παρὰ ἀνθρώπων ὑποστήσῃ τιμωρίαν χαλεπωτά-
 5 τὴν, καὶ οὐδεὶς σου προστήσεται, καὶ τὸν Θεὸν παροξυνεῖς μειζό-
 νως. Ἄπερ ἅπαντα αἰνιττόμενος ἔλεγεν· «οἱ δὲ ἀνθεστηκότες ἑαυ-
 τοῖς κρίμα λήφονται».

Εἶτα δεικνὺς καὶ τὸ κέρδος τοῦ πράγματος μετὰ τὸν φόβον,
 καὶ ἀπὸ λογισμῶν πείθει λέγων οὕτως· «οἱ γὰρ ἄρχοντες οὐκ εἰσι
 10 φόβος τῶν ἀγαθῶν ἔργων, ἀλλὰ τῶν κακῶν». Ἐπειδὴ γὰρ βα-
 θεῖαν ἔδωκε τὴν πληγὴν, καὶ κατέπληξεν αὐτούς, πάλιν ἀνίησιν,
 ὡσπερ σοφὸς ἰατρὸς φάρμακα προσηνῆ τιθεῖς, καὶ παραμυθούμε-
 νος καὶ λέγων, τί δέδοικας; τί φρίττεις; μὴ γὰρ ἐπιτιμᾷ καλῶς
 πράττοντι; μὴ γὰρ ἐστὶ φοβερὸς ἀρετῆς ἐπιμελουμένω; Διὸ καὶ
 15 ἐπάγει· «θέλεις δὲ μὴ φοβεῖσθαι τὴν ἐξουσίαν; Τὸ ἀγαθὸν ποιεῖ,
 καὶ ἔξεις ἔπαινον ἐξ αὐτῆς». Εἶδες πῶς αὐτὸν ὠκείωσε τῷ ἄρχον-
 τι, δείξας αὐτὸν καὶ ἐπαινέτην αὐτοῦ καθήμενον; Εἶδες πῶς ἐκέ-
 νωσε τὸν θυμόν; «Θεοῦ γὰρ ἐστὶ διάκονός σοι εἰς τὸ ἀγαθόν». Το-
 σοῦτον ἀπέχει τοῦ φοβῆσαι, φησὶν, ὅτι καὶ ἐπαινεῖ· τοσοῦτον ἀπέ-
 20 χεῖ τοῦ κωλύσαι, ὅτι καὶ συμπράττει. Ὅταν οὖν καὶ ἐπαινέτην
 ἔχῃς καὶ βοηθόν, διὰ τί οὐχ ὑποτάσῃ;

Καὶ γὰρ καὶ ἄλλως εὐκολωτέραν σοι ποιεῖ τὴν ἀρετὴν, τοὺς
 μὲν πονηροὺς κολάζων, τοὺς δὲ ἀγαθοὺς εὐεργετῶν καὶ τιμῶν, καὶ
 τῷ βουλήματι τοῦ Θεοῦ συμπράττων· διὸ καὶ διάκονον αὐτὸν ἐκά-
 25 λεσε. Σκόπει δέ. Συμβουλεύω περὶ σωφροσύνης ἐγώ, καὶ ἐκεῖνος
 τὰ αὐτὰ λέγει διὰ τῶν νόμων· παραινῶ περὶ τοῦ μὴ δεῖν πλεονε-
 κτεῖν μηδὲ ἀρπάζειν, ἐκεῖνος ὑπὲρ τούτων κάθηται δικάζων.
 Ὡστε συνεργὸς ἡμῖν ἐστὶ καὶ βοηθός, καὶ παρὰ τοῦ Θεοῦ εἰς τοῦτο
 ἀπέσταλται. Ἀμφοτέρωθεν τοίνυν ἐστὶν αἰδέσιμος, καὶ ὅτι παρὰ
 30 τοῦ Θεοῦ ἀπεστάλη, καὶ ὅτι ἐπὶ τοιούτῳ πράγματι. «Ἐὰν δὲ τὸ κα-
 κὸν ποιῆς, φοβοῦ». Οὐκ ἄρα ὁ ἄρχων τὸν φόβον ποιεῖ, ἀλλ' ἡ ἡμε-

δρός τιμωρός όταν περιφρονοῦνται αὐτά. Γιατί δέ θά ζητήσῃ μικρή τιμωρία γιά σένα όταν τά παρακοῦς, ἀλλά ὑπερβολικά μεγάλη, καί τίποτε δέ θά σέ γλυτώσῃ όταν ἀντιλέγῃς, ἀλλά καί ἀπό τούς ἀνθρώπους θά ὑποστῆς τιμωρία πάρα πολύ φοβερή, καί κανείς δέ θά σέ προστατέψῃ, καί τό Θεό θά ἐξοργίσῃς σέ μεγαλύτερο βαθμό. Αὐτά ἀκριβῶς ὅλα ὑπονοῶντας ἔλεγε· «ὅσοι ὁμως ἀντιτάσσονται θά λάβουν γιά τόν ἑαυτό τους τήν τιμωρία».

Στή συνέχεια γιά νά δείξῃ καί τό κέρδος τοῦ πράγματος μετά τό φόβο, προσπαθεῖ νά πείσῃ καί μέ συλλογισμούς, λέγοντας τά ἐξῆς· «γιατί οἱ ἄρχοντες δέν εἶναι φόβος γιά τά καλά ἔργα, ἀλλά γιά τά κακά». Ἐπειδή λοιπόν ἔδωσε δυνατό τό κτύπημα καί τούς κατατρόμαξε, πάλι γίνεται μαλακός, χορηγώντας σάν σοφός ἰατρός κατάλληλα φάρμακα, καί παρηγορώντας καί λέγοντας, τί φοβᾶσαι; τί τρομάζεις; μήπως σ' ἐπιτιμᾷ όταν ἐνεργεῖς καλά; μήπως εἶναι φοβερός όταν φροντίζεις γιά τήν ἀρετή; Γι' αὐτό καί προσθέτῃ· «θέλεις νά μή φοβᾶσαι τήν ἐξουσία; Κάνε τό καλό, καί θά ἔχῃς τόν ἔπαινό της». Εἶδες πῶς συμφιλίωσε αὐτόν μέ τόν ἄρχοντα, ἀφοῦ τόν ἔδειξε νά εἶναι καί ἐπαινέτης του; Εἶδες πῶς ἄδειασε τό θυμό; «Γιατί ὁ ἄρχοντας εἶναι ὑπηρέτης τοῦ Θεοῦ γιά τό δικό σου καλό». Τόσο πολύ ἀπέχει ἀπό τό νά σέ φοβίζει, λέγει, γιατί καί σ' ἐπαινεῖ ἀκόμη· τόσο πολύ ἀπέχει ἀπό τό νά σ' ἐμποδίζει, ἀφοῦ καί σέ βοηθάει ἀκόμη. Ὅταν λοιπόν ἔχῃς αὐτόν καί ἐπαινέτη καί βοηθό, γιατί δέν ὑποτάσσεσαι;

Καθόσον καί μέ ἄλλο τρόπο σοῦ κάνει πιά εὐκόλη τήν ἀρετή, μέ τό ὅτι τιμωρεῖ τούς κακοῦς καί εὐεργετεῖ καί τιμᾷ τούς καλοῦς, συμπράττοντας ἔτσι στό θέλημα τοῦ Θεοῦ. Γι' αὐτό τόν ὀνόμασε καί ὑπηρέτη του. Πρόσεχε ὁμως. Συμβουλευώ γιά σωφροσύνη ἐγώ, καί ἐκεῖνος τά ἴδια λέγει μέ τούς νόμους· προτρέπω γιά τό ὅτι δέν πρέπει νά εἶμαστε πλεονέκτες οὔτε ἄρπαγες, καί ἐκεῖνος γι' αὐτά κάθεται καί δικάζει. Ὡστε εἶναι συνεργάτης καί βοηθός σ' ἐμᾶς καί ἀπό τό Θεό εἶναι σταλμένος γι' αὐτό. Καί ἀπό τίς δύο μεριές λοιπόν εἶναι σεβαστός, καί γιατί στάλθηκε ἀπό τό Θεό, καί γιατί στάλθηκε γιά τέτοιο πράγμα. «Ἐάν ὁμως κάνεις τό κακό, νά φοβᾶσαι». Ἐπομένως δέν κάνει τό φόβο ὁ ἄρχοντας, ἀλλά ἡ δική μας κακία. «Γιατί δέ φοράει στά χαμένα τό μαχαίρι». Εἶδες πῶς τόν ἐγκα-

τέρα πονηρία. «Οὐ γὰρ εἰκῆ τὴν μάχαιραν φορεῖ». Εἶδες πῶς αὐτὸν ἐπέστησε καθοπλίσας καθάπερ τινὰ φοβερὸν στρατιώτην τοῖς ἀμαρτάνουσιν; «Θεοῦ γὰρ διάκονός ἐστιν εἰς ὀργήν, ἐκδικος τῷ τὸ κακὸν πράσσοντι». Ἴνα γὰρ μὴ πάλιν ἀκούσας κόλασιν καὶ τιμω-
5 ρίαν καὶ μάχαιραν, ἀποπηδήσης, πάλιν φησὶν, ὅτι Θεοῦ νόμον πληροῖ. Τί γάρ, εἰ καὶ αὐτὸς ἀγνοεῖ; Ἄλλ' ὁ Θεὸς οὕτως ἐτύπωσεν.

Εἰ τοίνυν καὶ κολάζων καὶ τιμῶν διάκονός ἐστιν, ἐκδικῶν ἀρετὴν, ἀπελαύνων κακίαν, ὅπερ ὁ Θεὸς βούλεται, τίνος ἔνεκεν αὐτῷ φιλονεικεῖς τοσαῦτα εἰσάγοντι ἀγαθὰ, καὶ προοδοποιοῦντι
10 τοῖς σοῖς; Καὶ γὰρ πολλοὶ πρότερον διὰ τοὺς ἄρχοντας ἀρετὴν ἀσκήσαντες, ὕστερον καὶ διὰ τὸν φόβον τοῦ Θεοῦ ταύτης ἐπελάβοντο. Τῶν γὰρ παχυτέρων οὐχ οὕτω τὰ μέλλοντα, ὡς τὰ παρόντα καθάπτεται. Ὁ τοίνυν τὴν ψυχὴν τῶν πολλῶν προευτρεπίζων τῷ φόβῳ καὶ ταῖς τιμαῖς, ὥστε γενέσθαι ἐπιτηδειοτέραν τῷ τῆς διδα-
15 σκαλίας λόγῳ, εἰκότως οὗτος διάκονος κέκληται τοῦ Θεοῦ.

3. «Διὸ ἀνάγκη ὑποτάσσεσθαι, οὐ μόνον διὰ τὴν ὀργήν, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν συνείδησιν». Τί ἐστιν, «οὐ μόνον διὰ τὴν ὀργήν»; Οὐ μόνον, φησὶν, ὅτι ἀντίστασαι Θεῷ μὴ ὑποτασσόμενος, οὐδ' ὅτι κακὰ σεαυτῷ προξενεῖς μεγάλα καὶ παρὰ τοῦ Θεοῦ καὶ παρὰ τῶν
20 ἀρχόντων, ἀλλ' ὅτι καὶ ἐν τοῖς μεγίστοις εὐεργέτης σου γίνεται, εἰρήνης ὧν πρόξενος καὶ οἰκονομίας πολιτικῆς. Καὶ γὰρ μυρία ἀγαθὰ διὰ τῶν ἀρχῶν τούτων ταῖς πόλεσι γίνεται· κἂν ἀνέλης αὐτάς, πάντα οἰχθήσεται, καὶ οὐ πόλις, οὐ χώρα, οὐκ οἰκία, οὐκ ἀγορά, οὐκ ἄλλο οὐδὲν στήσεται, ἀλλὰ πάντα ἀνατραπήσεται, τῶν δυνατωτέ-
25 ρων τοὺς ἀσθενεστέρους καταπινόντων. Ὡστε καὶ εἰ μὴ ὀργὴ τις εἶπετο παρακούοντι, καὶ οὕτως ὑποτάσσεσθαί σε ἐχρῆν, ἵνα μὴ δόξης ἀσυνείδητος εἶναι, καὶ ἀγνώμων περὶ τὸν εὐεργέτην. «Διὰ τοῦτο γὰρ καὶ φόρους τελεῖτε», φησί. «Θεοῦ γὰρ εἰσι λειτουργοί, εἰς τοῦτο αὐτὸ προσκαρτεροῦντες». Ἄφεις εἰπεῖν κατὰ μέρος τὰς

τέστησε, ἀφοῦ τόν ὄπλισε καλά σάν κάποιο στρατιώτη πού προκαλεῖ φόβο σ' ἐκείνους πού ἀμαρτάνουν; «Γιατί εἶναι ὑπηρέτης τοῦ Θεοῦ, ἐκδικητής τῆς ὀργῆς του ἐναντίον ἐκείνου πού κάνει τό κακό». Γιά νά μήν ἀποσκιρτίσεις λοιπόν, ὅταν ἀκούσεις πάλι γιά ποινή καί τιμωρία καί μαχαίρι, πάλι λέγει, ὅτι ἐκπληρώνει τό νόμο τοῦ Θεοῦ. Καί τί σημασία ἔχει, ἂν αὐτός δέν τό γνωρίζει; Ἄλλ' ὁ Θεός ἔτσι ὄρισε.

Ἐάν λοιπόν καί ὅταν τιμωρεῖ καί ὅταν τιμᾷ εἶναι ὑπηρέτης, παίρνοντας ἐκδίκηση γιά τήν ἀρετή, ἀπομακρύνοντας τήν κακία, πράγμα πού θέλει ὁ Θεός, γιά ποιό λόγο φιλονεικεῖς μαζί του, ἀφοῦ φέρνει τόσα ἀγαθά καί προετοιμάζει τό δρόμο γιά τά δικά σου; Γιατί πραγματικά πολλοί, ἀφοῦ ἄσκησαν πρῶτα τήν ἀρετή ἐξ αἰτίας τῶν ἀρχόντων, τήν ἐπιδίωξαν ἔπειτα καί ἀπό τό φόβο τοῦ Θεοῦ. Γιατί τούς πνευματικά ἀδύνατους δέν τούς φοβίζουν τόσο τά μελλοντικά ὅσο τά παρόντα. Ἐκεῖνος λοιπόν πού μέ τό φόβο καί τίς τιμές προετοιμάζει τήν ψυχή τῶν πολλῶν, γιά νά γίνει πιο εὐνοϊκή στό λόγο τῆς διδασκαλίας, δικαιολογημένα αὐτός ἔχει ὀνομασθεῖ ὑπηρέτης τοῦ Θεοῦ.

3. «Γι' αὐτό εἶναι ἀνάγκη νά ὑποτάσσεσθε, ὄχι μόνο ἐξ αἰτίας τῆς ὀργῆς, ἀλλά καί ἐξ αἰτίας τῆς συνειδήσεως». Τί σημαίνει, «ὄχι μόνο ἐξ αἰτίας τῆς ὀργῆς»; Ὅχι μόνο, λέγει, γιατί ἐναντιώνεσαι στό Θεό ἂν δέν ὑποτάσσεσαι, ὄχι γιατί προξενεῖς μεγάλα κακά στόν ἑαυτό σου καί ἀπό τό Θεό καί ἀπό τούς ἄρχοντες, ἀλλά γιατί γίνεται εὐεργέτης σου καί στά πιο μεγάλα ἀγαθά, ἀφοῦ εἶναι πρόξενος εἰρήνης καί οἰκονομίας πολιτικῆς. Καθόσον μέ τίς ἐξουσίες αὐτές γίνονται ἄπειρα ἀγαθά στίς πόλεις. Καί ἂν τίς καταργήσεις, ὅλα θά ἐξαφανισθοῦν, καί οὔτε πόλη, οὔτε χωριό, οὔτε σπίτι, οὔτε ἀγορά, οὔτε τίποτε ἄλλο θά σταθεῖ, ἀλλά θ' ἀνατραποῦν ὅλα, ἀφοῦ οἱ πιο δυνατοί καταπίνουν τούς ἀσθενέστερους. Ἐπομένως καί ἂν ἀκόμη δέν ἀκολουθοῦσε κάποια ὀργή ὅταν παρακοῦς, καί ἔτσι ἔπρεπε νά ὑποτάσσεσαι, γιά νά μή φανεῖς πώς εἶσαι ἀσυνείδητος καί ἀχάριστος πρός τόν εὐεργέτη σου. «Αὐτός εἶναι ὁ λόγος πού πληρώνετε καί φόρους», λέγει. «Γιατί οἱ ἄρχοντες εἶναι ὑπηρέτες τοῦ Θεοῦ, ἀφοσιωμένοι σ' αὐτό ἀκριβῶς τό ἔργο». Ἀφοῦ ἀπέφυγε νά πει

εὐεργεσίας τὰς ἀπὸ τῶν ἀρχόντων ταῖς πόλεσι γινομένας, οἷον τὴν εὐταξίαν, τὴν εἰρήνην, τὰς ἄλλας διακονίας, τὰς ἐπὶ τῶν στρατιωτῶν, τὰς ἐπὶ τῶν τὰ κοινὰ πραττόντων, ἐξ ἑνὸς τούτου τὸ πᾶν ἐνδείκνυται. Ὅτι γὰρ εὐργετῆ παρ' αὐτοῦ, φησί, σὺ μαρτυρεῖς, μισθὸν αὐτῷ τελῶν.

Ὅρα σοφίαν καὶ σύνεσιν τοῦ μακαρίου Παύλου. Ὁ γὰρ ἐδόκει φορτικὸν εἶναι καὶ ἐπαχθὲς τὸ τῶν ἀπαιτήσεων, τοῦτο δεῖγμα ποιεῖται τῆς αὐτῶν προνοίας. Διὰ τί γάρ, φησί, φόρους δίδομεν βασιλεῖ; Οὐχ ὡς προνοοῦντι, οὐχ ὡς προϊσταμένῳ μισθὸν τελουῦντες κηδεμονίας; Καίτοιγε οὐκ ἂν ἐτελέσαμεν, εἰ μὴ ἐξ ἀρχῆς ἔγνωμεν, ὅτι κερδαίνομεν ἐκ τῆς τοιαύτης ἐπιστασίας. Ἀλλὰ διὰ τοῦτο ἄνωθεν κοινῇ γνώμῃ πάντων ἔδοξε τοὺς ἀρχοντας τρέφεσθαι παρ' ἡμῶν, ὅτι τῶν οἰκείων ἀμελοῦντες, τῶν κοινῶν κήδονται πραγμάτων, καὶ εἰς ταῦτα τὴν σχολὴν ἀναλίσκουσιν ἅπασαν, δι' ὧν καὶ τὰ ἡμέτερα σώζεται. Εἰπὼν τοίνυν τὰ ἀπὸ τῶν ἐξωθεν, πάλιν ἐπὶ τὰ πρότερα τὸν λόγον ἐπανάγει· τὸν γὰρ πιστὸν οὕτω μᾶλλον ἱκανὸς ἦν ἐπισπάσασθαι· καὶ δείκνυσι πάλιν, ὅτι Θεῷ τοῦτο δοκεῖ, καὶ εἰς αὐτὸ κατακλείει τὴν συμβουλήν, οὕτω λέγων· «Θεοῦ γὰρ εἰσι λειτουργοί». Εἶτα καὶ τὸν πόνον αὐτῶν δεικνὺς καὶ τὴν τλαιπωρίαν, ἐπήγαγεν· «εἰς τοῦτο αὐτὸ προσκαρτεροῦντες». Οὗτος γὰρ αὐτοῖς ὀβίος, αὐτῆ ἢ σπουδὴ, ὅπως ἀπολαύοις εἰρήνης. Διὰ τοῦτο καὶ ἐν ἑτέρῃ ἐπιστολῇ οὐ μόνον ὑποτάσσεσθαι, ἀλλὰ καὶ εἰσεσθαι ὑπὲρ αὐτῶν κελεύει· καὶ δεικνὺς κάκει τὸ κέρδος κοινόν, ἐπάγει· «ἵνα ἡρεμον καὶ ἡσύχιον βίον διάγωμεν ἐν πᾶσιν».

Οὐδὲ γὰρ μικρὸν τι συντελοῦσιν ἡμῖν εἰς τὴν τοῦ παρόντος βίου κατάστασιν, ὅπλα τιθέμενοι, τοὺς πολεμίους ἀποκρουόμενοι, τοὺς ἐν ταῖς πόλεσι στασιάζοντας κωλύοντες, τὰς ἐν πᾶσι διαφορὰς διαλύοντες. Μὴ γάρ μοι τοῦτο εἶπης, εἴ τις κακῶς τῷ πράγματι κέχρηται, ἀλλ' αὐτῆς βλέπε τῆς διατάξεως τὴν εὐκοσμίαν, καὶ τὴν πολλὴν ὄψει τοῦ ταῦτα ἐξ ἀρχῆς νομοθετήσαντος σοφίαν. «Ἀπόδοτε οὖν πᾶσι τὰς ὀφειλάς, τῷ τὸν φόρον, τὸν φόρον· τῷ τὸ τέλος, τὸ

χωριστά τίς εὐεργεσίες πού γίνονται ἀπό τούς ἄρχοντες στίς πόλεις, ὅπως τήν καλή διοίκηση, τήν εἰρήνη, τίς ἄλλες ὑπηρεσίες, γιά τούς στρατιῶτες, γιά ἐκείνους πού καταγίνονται μέ τά κοινά, ἀπό αὐτό τό ἕνα φανερώνει τό πᾶν. Ὅτι λοιπόν εὐεργετεῖσαι ἀπ' αὐτόν, λέγει, ἐσύ τό βεβαιώνεις, ἀφοῦ πληρώνεις σ' αὐτόν μισθό.

Πρόσεχε τή σοφία καί τή σύνεση τοῦ μακάριου Παύλου. Γιατί ἐκεῖνο πού φαινόταν ὅτι εἶναι ἐνοχλητικό καί δυσάρεστο, δηλαδή οἱ ἀπαιτήσεις, αὐτό τό κάνει ἀπόδειξη τῆς φροντίδας γι' αὐτούς. Γιατί λοιπόν, λέγει, δίνουμε φόρους στό βασιλιά; Δέν πληρώνουμε μισθό κηδεμονίας γιατί μᾶς φροντίζει, καί γιατί μᾶς προστατεύει; Καί ὅμως δέ θά πληρώναμε, ἂν δέ γνωρίζαμε ἀπό τήν ἀρχή, ὅτι κερδίζουμε ἀπό τήν ἐξουσία αὐτή. Ἀλλά γι' αὐτό μέ κοινή ἀπόφαση ὅλων ἀποφασίσθηκε ἀπό τήν ἀρχή νά τρέφονται ἀπό μᾶς οἱ ἄρχοντες, γιατί ἀδιαφορώντας γιά τά δικά τους φροντίζουν γιά τά κοινά πράγματα, καί ὅλο τό χρόνο τῆς ἀργίας τόν ξοδεύουν σ' αὐτά, μέ τά ὅποια διασώζονται τά δικά μας. Ἀφοῦ εἶπε λοιπόν ἐκεῖνα πού προέρχονται ἀπό τούς ἔξω, πάλι στά προηγούμενα ἐπαναφέρει τό λόγο (γιατί ἔτσι ἦταν δυνατο περισσότερο νά παρακινήσει τόν πιστό), καί δείχνει πάλι, ὅτι αὐτό φαίνεται καλό στό Θεό, καί σ' αὐτό τελειώνει τή συμβουλή, λέγοντας τό ἐξῆς: «γιατί εἶναι ὑπηρετές τοῦ Θεοῦ». Ἐπειτα γιά νά δείξει καί τόν κόπο καί τήν ταλαιπωρία τους, πρόσθεσε: «εἶναι ἀφοσιωμένοι ἀποκλειστικά σ' αὐτό τό ἔργο». Αὐτή λοιπόν εἶναι ἡ ζωή τους, αὐτή ἡ φροντίδα τους, πῶς δηλαδή ν' ἀπολαμβάνεις εἰρήνη. Γι' αὐτό καί σ' ἄλλη ἐπιστολή δέν προστάζει μόνο νά ὑποτασσόμαστε, ἀλλά καί νά προσευχόμαστε γι' αὐτούς. Καί δείχνοντας καί ἐκεῖ ὅτι τό κέρδος εἶναι κοινό, προσθέτει: «γιά νά ζοῦμε ἡρεμῆ καί ἡσυχῆ ζωή σ' ὅλα»³.

Γιατί δέν μᾶς εἶναι λίγο χρήσιμοι στήν κατάσταση τῆς παρούσας ζωῆς, παίρνοντας τά ὄπλα καί πολεμώντας, ἀποκρούοντας τούς ἐχθρούς, ἐμποδίζοντας ἐκείνους πού στασιάζουν στίς πόλεις, διαλύοντας τίς διαφορές σ' ὅλα. Μή μοῦ πεῖς λοιπόν αὐτό, ἂν κάποιος χρησιμοποιεῖ κακῶς τήν ἐξουσία, ἀλλά πρόσεχε τήν εὐκοσμία αὐτῆς τῆς παραγγελίας, καί θά δεῖς τήν πολλή σοφία ἐκείνου πού ἀπό τήν ἀρχή νομοθέτησε αὐτά. «Ἀποδῶστε λοιπόν σ' ὅλους ὅ,τι τούς ὀφείλεται· φόρο σ' ἐκεῖνον πού ὀφείλεται φόρος, δασμό σ' ἐκεῖνον

τέλος· τῷ τὸν φόβον, τὸν φόβον· τῷ τὴν τιμὴν, τὴν τιμὴν. Μηδενὶ μηδὲν ὀφείλετε, εἰ μὴ τὸ ἀγαπᾶν ἀλλήλους». Ἔτι τῶν αὐτῶν ἔχεται, οὐ χρήματα μόνον κελεύων αὐτοῖς τελεῖν, ἀλλὰ καὶ τιμὴν καὶ φόβον. Καὶ πῶς ἀνωτέρω λέγων, «θέλεις μὴ φοβεῖσθαι τὴν ἐξου-
5 σίαν; τὸ ἀγαθὸν ποίει», ἐνταῦθα λέγει, «ἀπόδοτε τὸν φόβον»; Τὴν ἐπιτεταμένην λέγων τιμὴν, οὐ τὸν ἐκ τοῦ πονηροῦ συνειδότος φόβον, ὃν ἀνωτέρω ἠνίζατο. Καὶ οὐδὲ εἶπε, ὄστε, ἀλλ', «ἀπόδοτε», καὶ τὰς ὀφειλάς προσέθηκεν· οὐδὲ γὰρ χαρίζῃ τοῦτο ποιῶν· ὀφειλὴ γὰρ ἐστὶ τὸ πρᾶγμα, κἂν μὴ πράττης αὐτό, ἀγνώμονος ὑποστήση
10 δίκην.

Μὴ δὴ νομίσης ἐξευτελίζεσθαι καὶ παραβλάπτεσθαι πρὸς τὸ τῆς οἰκείας φιλοσοφίας ἀξίωμα, ἐὰν ἄρχοντος παριόντος ὑπαναστῆς, ἐὰν τὴν κεφαλὴν ἀποκαλύψης. Εἰ γὰρ Ἑλλήνων ὄντων τότε τῶν ἀρχόντων ταῦτα ἐνομοθέτησε, πολλῶ μᾶλλον νῦν ἐπὶ
15 τῶν πιστῶν τοῦτο γίνεσθαι χρή. Εἰ δὲ λέγεις, ὅτι σὺ μείζονα ἐμπέπιστευσαι, μάθε ὅτι οὐκ ἔστι σου νῦν ὁ καιρὸς· ξένος γὰρ εἶ καὶ παρεπίδημος. Ἔσται καιρὸς, ὅτε λαμπρότερος πάντων φανήσῃ· νῦν «ἡ ζωὴ σου κέκρυπται σὺν τῷ Χριστῷ ἐν τῷ Θεῷ. Ὅταν ὁ Χριστὸς φανερωθῇ, τότε καὶ ὑμεῖς σὺν αὐτῷ φανερωθήσεσθε ἐν
20 δόξῃ». Μὴ ζήτηε τοίνυν ἐν τῷ ἐπικήρῳ τούτῳ βίῳ τὴν ἀμοιβήν, ἀλλὰ κἂν μετὰ φόβου παρεστάναι δέῃ τῷ ἄρχοντι, μὴ νομίσης ἀνάξιον εἶναι τοῦτο τῆς σῆς εὐγενείας. Ὁ Θεὸς γὰρ οὕτω βούλεται, ἵνα ὁ ἄρχων ὁ παρ' αὐτοῦ τυπωθεὶς τὴν οἰκείαν ἰσχὺν ἔχη. Καὶ γὰρ ὅταν ὁ μηδὲν ἑαυτῷ συνειδῶς πονηρόν, μετὰ φόβου παρεστήκη τῷ
25 δικάζοντι, πολλῶ μᾶλλον ὁ τὰ πονηρὰ πράττων φοβηθήσεται. Καὶ σὺ δὲ ταύτῃ λαμπρότερος ἔσῃ· οὐδὲ γὰρ ἐκ τοῦ τιμᾶν τὸ ἐξευτελίζεσθαι γίνεται, ἀλλὰ ἐκ τοῦ ἀτιμάζειν· καὶ ὁ ἄρχων δέ σε θαυμάσεται μειζόνως, καὶ δοξάσει σὺν τὸν δεσπότην ἐντεῦθεν, κἂν ἄπιστος ᾖ.

«Μηδενὶ μηδὲν ὀφείλετε, εἰ μὴ τὸ ἀγαπᾶν ἀλλήλους». Πάλιν
30 ἐπὶ τὴν μητέρα τῶν ἀγαθῶν καταφεύγει, καὶ τὴν διδάσκαλον τῶν

πού όφείλεται δασμός, σεβασμό σ' έκεΐνον πού όφείλεται σεβασμός, τιμή σ' έκεΐνον πού όφείλεται τιμή. Σέ κανένα νά μή χρωστᾶτε τίποτε, παρά μόνο τό ν' αγαπάει ό ένας τόν άλλο». 'Ακόμη τά ίδια άξιώνει, παραγγέλλοντας σ' αυτούς νά πληρώνουν όχι μόνο χρήματα, αλλά και τιμή και σεβασμό. Και πώς λέγοντας παραπάνω, «θέλεις νά μή φοβᾶσαι τήν έξουσία; Κάνε τό καλό», έδῶ λέγει, «άποδῶστε τό φόβο»; Τό λέγει έννοώντας τήν ύπερβολική τιμή, όχι τό φόβο πού προέρχεται από τήν πονηρή συνείδηση, πού ύπαινίχθηκε παραπάνω. Και δέν είπε, 'δῶστε', αλλά, «άποδῶστε», και πρόσθεσε τίς όφειλές. Ούτε βέβαια κάνεις χάρη, όταν κάνεις αυτό· γιατί τό πράγμα είναι όφειλή, και άν δέν τό κάνεις, θά τιμωρηθεΐς σαν άχάριστος.

Μή νομίσεις λοιπόν ότι ταπεινώνεσαι και ζημιώνεσαι σχετικά μέ τήν άξία τής δικής σου πίστεως, άν σηκώνεσαι από σεβασμό όταν περνάει μπροστά σου ό άρχοντας, άν βγάλεις τό καπέλο από τό κεφάλι σου. Γιατί, άν όρισε αυτά τότε πού οι έθνικοί ήταν άρχοντες, πολύ περισσότερο τώρα πρέπει νά γίνεται αυτό στους πιστούς. 'Εάν όμως ισχυρίζεσαι, ότι σου έχει εμπιστευθεΐ μεγαλύτερα, μέθε πώς δέν είναι τώρα ό καιρός σου· γιατί είσαι ξένος και προσωρινός. Θά ύπάρξει καιρός, πού θά φανερωθεΐς πιό λαμπρός απ' όλα. Τώρα «ή ζωή σου είναι κρυμμένη μαζί μέ τό Χριστό στό Θεό. "Όταν φανερωθεΐ ό Χριστός, τότε και σεΐς θά φανερωθεΐτε μαζί του δοξασμένοι»⁴. Νά μή ζητᾶς λοιπόν στήν προσωρινή αυτή ζωή τήν άμοιβή, αλλά και άν χρειάζεται νά παρουσιάζεσαι μέ φόβο στόν άρχοντα, μή νομίσεις πώς αυτό είναι άνάξιο για τή δική σου ευγενική καταγωγή. Γιατί έτσι θέλει ό Θεός, ώστε ό άρχοντας πού δόθηκε απ' αυτόν νά έχει τή δική του δύναμη. Γιατί όταν και έκεΐνος πού αισθάνεται ότι δέν έκαμε κανένα κακό, παρουσιάζεται μέ φόβο στό δικαστή, πολύ περισσότερο θά φοβηθεΐ έκεΐνος πού πράττει τά κακά. Και σύ όμως θά γίνεις έτσι πιό λαμπρός, γιατί ή ταπείνωση δέ γίνεται από τήν τιμή, άλλ' από τήν προσβολή· και ό άρχοντας πάλι θά σε τιμήσει σε μεγαλύτερο βαθμό και θά δοξάσει τόν Κύριό σου από τήν αιτία αυτή, έστω και άν είναι άπιστος.

«Σέ κανένα νά μή χρωστᾶτε τίποτε, παρά μόνο τό ν' αγαπάει ό ένας τόν άλλο... καταφεύγει στη... αναθεῖ... σ'

εἰρημένων καὶ ποιητικὴν ἀρετῆς ἀπάσης, καὶ φησι καὶ αὐτὴν
 ὄφλημα εἶναι, οὐ μὴν τοιοῦτον, οἷον τὸν φόρον, οἷον τὸ τέλος, ἀλλὰ
 διηνεκές. Οὐδέποτε γὰρ αὐτὴν βούλεται ἀποδίδοσθαι· μᾶλλον δὲ
 ἀποδίδοσθαι μὲν ἀεὶ βούλεται, οὐ μὴν πληροῦσθαι, ἀλλ' ἀεὶ ὀφεί-
 5 λεσθαι. Τοιοῦτον γὰρ ἐστὶ τὸ χρέος, ὡς καὶ δίδόναι καὶ ὀφείλειν
 ἀεὶ. Εἰπὼν τοίνυν πῶς ἀγαπᾶν δεῖ, καὶ τὸ κέρδος αὐτοῦ δηλοῖ λέ-
 γων· «ὁ γὰρ ἀγαπῶν τὸν ἕτερον, νόμον πεπλήρωκε». Μὴ γάρ τοι
 μηδὲ τοῦτο χάριν εἶναι νόμιζε· καὶ γὰρ καὶ τοῦτο ὀφειλή. Ὀφείλεις
 γὰρ τῷ ἀδελφῷ τὴν ἀγάπην διὰ τὴν συγγένειαν τὴν πνευματικὴν·
 10 οὐ ταύτη δὲ μόνον, ἀλλ' ὅτι καὶ μέλη ἐσμὲν ἀλλήλων· κἂν αὐτῇ
 ἡμᾶς ἐπιλίπη, τὸ πᾶν διεσπάσθη. Φίλει τοίνυν τὸν ἀδελφόν. Εἰ γὰρ
 ἐκ τῆς φιλίας αὐτοῦ τοσαῦτα κερδαίνεις, ὡς τὸν νόμον ἅπαντα
 πληροῦν, ὀφείλεις αὐτῷ τὴν ἀγάπην, εὐεργετούμενος παρ' αὐτοῦ.
 «Τὸ γὰρ, οὐ μοιχεύσεις, οὐ φονεύσεις, οὐ κλέψεις, οὐ ψευδομαρτυ-
 15 ρήσεις, καὶ εἴ τις ἑτέρα ἐντολή, ἐν τούτῳ τῷ λόγῳ ἀνακεφαλαιοῦ-
 ται, ἐν τῷ, ἀγαπήσεις τὸν πλησίον σου ὡς ἑαυτόν».

Οὐκ εἶπε, πληροῦται ἀπλῶς, ἀλλ', «ἀνακεφαλαιοῦται»· του-
 τέστι, συντόμως καὶ ἐν βραχεῖ τὸ πᾶν ἀπαρτίζεται τῶν ἐντολῶν
 ἔργον. Καὶ γὰρ ἀρχὴ καὶ τέλος τῆς ἀρετῆς ἢ ἀγάπης· ταύτην ἔχει ρί-
 20 ζαν, ταύτην ὑπόθεσιν, ταύτην κορυφήν. Εἰ τοίνυν καὶ ἀρχὴ καὶ
 πλήρωμα, τί ταύτης ἴσον; Ἄλλ' οὐχ ἀπλῶς ἀγάπην ζητεῖ, ἀλλὰ τὴν
 ἐπιτεταμένην. Οὐ γὰρ ἀπλῶς εἶπεν, ἀγάπησον τὸν πλησίον, ἀλλ',
 «ὡς ἑαυτόν». Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Χριστὸς τὸν νόμον καὶ τοὺς προφή-
 τας ἐν αὐτῇ κρέμασθαι ἔλεγε. Καὶ δύο τιθεὶς ἀγάπης εἶδη, ὄρα ποῦ
 25 ταύτην ἀνήγαγεν. Εἰπὼν γὰρ, ὅτι «ἡ πρώτη ἐστὶν ἐντολή, ἀγαπή-
 σεις Κύριον τὸν Θεόν σου», ἐπήγαγε δευτέραν, καὶ οὐκ ἐσίγησεν,
 ἀλλὰ προσέθηκεν, «ὁμοία αὐτῆς, ἀγαπήσεις τὸν πλησίον σου ὡς
 ἑαυτόν». Τί ταύτης ἴσον γένοιτ' ἂν τῆς φιλανθρωπίας; τί τῆς ἡμε-
 ρότητος; ὅταν ἀπείρως ἡμῶν αὐτοῦ διεστηκότων, τὴν εἰς ἡμᾶς

5. Βλ. Ματθ. 22,40.

6. Ματθ. 22,37 . 38. 39.

αὐτήν πού διδάσκει τά προηγούμενα καί δημιουργεῖ ὅλη τήν ἀρετή, καί λέγει πώς καί αὐτὴ εἶναι ὀφειλή, ἀλλ' ὄχι ὅμως τέτοια, ὅπως ὁ φόρος, ὅπως ὁ δασμός, ἀλλά παντοτινὴ. Γιατί ποτέ δέ θέλει ν' ἀποδίδεται, ἢ καλύτερα, πάντοτε θέλει ν' ἀποδίδεται, ὄχι ὅμως νά ξεπληρώνεται, ἀλλά πάντοτε νά ὀφείλεται. Γιατί τέτοιο εἶναι τό χρέος, ὥστε καί νά δίνουμε καί νά χρωστᾶμε πάντοτε. Ἀφοῦ λοιπόν εἶπε πῶς πρέπει ν' ἀγαπᾶμε, φανερώνει καί τό κέρδος του λέγοντας: «γιατί ἐκεῖνος πού ἀγαπάει τόν ἄλλο, ἔχει ἐκπληρώσει τό νόμο». Νά μὴ θεωρεῖς λοιπόν οὔτε αὐτό πώς εἶναι χάρη, καθόσον καί αὐτό εἶναι ὀφειλή. Γιατί ὀφείλεις στόν ἀδελφό σου τήν ἀγάπη ἐξ αἰτίας τῆς πνευματικῆς συγγένειας. Καί ὄχι γιά τό λόγο αὐτό μόνο, ἀλλά καί γιατί εἴμαστε μέλη ὁ ἓνας τοῦ ἄλλου. Καί ἂν αὐτὴ ἐκλείψει ἀπό μᾶς, ὅλα καταστράφηκαν. Ἀγάπα λοιπόν τόν ἀδελφό σου. Γιατί, ἂν ἀπό τήν ἀγάπη του κερδίζεις τόσα πολλά, ὥστε νά ἐκπληρώνεις ὅλο τό νόμο, χρωστᾶς σ' αὐτόν τήν ἀγάπη, ἀφοῦ εὐεργετεῖσαι ἀπ' αὐτόν. «Γιατί οἱ ἐντολές, δέ θά μοιχεύσεις, δέ θά φονεύσεις, δέ θά κλέψεις, δέ θά καταθέσεις ψεύτικη μαρτυρία, καί ὅποιαδήποτε ἄλλη ἐντολή, ἀνακεφαλαιώνονται σ' αὐτό τό παράγγελμα, στό, θ' ἀγαπήσεις τόν πλησίον σου ὅπως τόν ἑαυτό σου».

Δέν εἶπε, ἐκπληρώνεται ἀπλῶς, ἀλλά, «συγκεφαλαιώνεται», δηλαδή, σύντομα καί σέ λίγες λέξεις ὀλοκληρώνεται ὅλο τό ἔργο τῶν ἐντολῶν. Γιατί καί ἀρχή καί τέλος τῆς ἀρετῆς εἶναι ἡ ἀγάπη· αὐτήν ἔχει ρίζα, αὐτήν προῦπόθεση, αὐτήν κορυφή. Ἐάν λοιπόν εἶναι καί ἀρχή καί ἐκπλήρωση, τί εἶναι ἴσο μ' αὐτήν; Ἀλλά δέ ζητάει ἀπλῶς ἀγάπη, ἀλλά πάρα πολύ μεγάλη ἀγάπη. Γιατί δέν εἶπε ἀπλῶς 'ἀγάπησε τόν πλησίον σου', ἀλλά, «ὅπως τόν ἑαυτό σου». Γι' αὐτό καί ὁ Χριστός ἔλεγε ὅτι σ' αὐτὴ στηρίζονται ὁ νόμος καί οἱ προφήτες⁵. Καί ἀφοῦ ἀνέφερε δύο εἶδη ἀγάπης, κοίταξε ποῦ ἀνύψωσε αὐτήν. Γιατί, ἀφοῦ εἶπε, ὅτι «ἡ πρώτη ἐντολή εἶναι, νά ἀγαπήσεις Κύριον τό Θεό σου», πρόσθεσε δεύτερη, καί δέ σιώπησε, ἀλλά πρόσθεσε, «ὅμοια μ' αὐτὴ, νά ἀγαπήσεις τόν πλησίον σου ὅπως τόν ἑαυτό σου»⁶. Τί θά μπορούσε νά ἐξισωθεῖ μέ τή φιλανθρωπία αὐτή; τί μέ τήν ἀγαθότητα αὐτή; Ὅταν, παρ' ὅλο πού ἐμεῖς βρισκόμαστε

ἀγάπην ἐγγὺς ἄγη τῆς εἰς αὐτόν, καὶ ὁμοίαν ταύτης ἐκείνην εἶναι λέγη.

Διὰ δὴ τοῦτο, καὶ μέτρα σχεδὸν ἴσα τιθεῖς ἐκάτερα, περὶ μὲν ἐκείνης ἔλεγεν, «ἐξ ὅλης τῆς καρδίας σου, καὶ ἐξ ὅλης τῆς ψυχῆς σου», περὶ δὲ ταύτης τῆς τοῦ πλησίον, «ὡς ἑαυτόν». Ὁ δὲ Παῦλος, ταύτης οὐκ οὔσης, οὐδὲ ὠφελεῖσθαι σφόδρα παρ' ἐκείνης ἔλεγεν. Ὡσπερ οὖν ἡμεῖς ἐπειδὴν τινα φιλοῦμεν, λέγομεν, ὅτι ἂν ἐκεῖνον ἀγαπήσῃς, ἐμὲ ἠγάπησας, οὕτω καὶ αὐτὸς τοῦτο δηλῶν ἔλεγεν, «ὁμοία αὕτη ἐστί»· καὶ Πέτρῳ, «εἰ φιλεῖς με, ποιῶμαι τὰ πρόβατά μου». «Ἡ ἀγάπη τῷ πλησίον κακὸν οὐκ ἐργάζεται· πλήρωμα οὖν νόμου ἢ ἀγάπη». Εἶδες πῶς ἐκατέρας ἔχει τὰς ἀρετάς, τὴν τε τῶν κακῶν ἀποχὴν· «κακὸν γάρ», φησὶν, «οὐκ ἐργάζεται»· καὶ τὴν τῶν ἀγαθῶν ἐργασίαν· «πλήρωμα γὰρ νόμου», φησὶν, «ἐστίν»· οὐ τὴν διδασκαλίαν ἡμῖν τῶν πρακτέων συντόμως εἰσάγουσα μόνον, ἀλλὰ καὶ τὴν κατόρθωσιν αὐτῶν εὐκόλον ποιούσα. Οὐ γὰρ ὅπως ἂν μάθοιμεν τὰ ὠφελούντα μόνον ἐσπούδακεν, ὅπερ ἐστὶ τοῦ νόμου, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν ἐργασίαν αὐτῶν πολλὴν εἰσάγει συμμαχίαν ἡμῖν, οὐ μέρος τι τῶν ἐντολῶν, ἀλλ' ὀλόκληρον ἐν ἡμῖν κατορθοῦσα τὴν ἀρετὴν.

4. Φιλοῦμεν οὖν ἀλλήλους, ὡς καὶ ταύτη τὸν φιλοῦντα ἡμᾶς ἀγαπήσοντες Θεόν. Ἐπὶ μὲν γὰρ τῶν ἀνθρώπων, ἂν τὸν ἐρώμενον φιλήσῃ, μάχεται ὁ φιλῶν, ἐνταῦθα δὲ καὶ ἀξιοῖ σε κοινωνῆσαι τοῦ ἔρωτος, καὶ μὴ κοινωνοῦντα μισεῖ. Ὁ μὲν γὰρ ἀνθρώπινος φθόνου καὶ βασκανίας γέμει, ὁ δὲ θεῖος παντὸς ἀπήλλακται πάθους· διὸ καὶ κοινωνοὺς ἐπιζητεῖ τῆς φιλίας. Φίλει γάρ, φησὶ, μετ' ἐμοῦ, καὶ τότε σε καὶ ἐγὼ φιλήσω μεζόνως. Ὁρᾷς ἐραστοῦ σφοδροῦ ρήματα; Ἐὰν φιλήσῃ τοὺς ἐμοὺς ἐρωμένους, τότε ἠγοῦμαι καὶ αὐτὸς σπουδαίως φιλεῖσθαι παρὰ σοῦ. Καὶ γὰρ σφόδρα ἐφίεται τῆς σωτηρίας τῆς ἡμετέρας, καὶ τοῦτο ἔδειξεν ἄνωθεν. Ὅτε γοῦν τὸν ἀνθρωπον ἐπλαττεν, ἄκουσον τί φησι. «Ποιήσωμεν ἀνθρωπον

7. Ἰω. 21,16.

8. Γεν. 1,26.

πολύ μακριά του, φέρνει τήν ἀγάπη σ' ἐμᾶς κοντά στήν ἀγάπη σ' αὐτόν καί λέγει πῶς ἐκείνη εἶναι ὁμοια μ' αὐτή;

Γι' αὐτό ἀκριβῶς, ὀρίζοντας καί μέτρα σχεδόν ἴσα καί τά δύο, γιά ἐκείνη ἔλεγε, «μέ ὅλη σου τήν καρδιά καί μέ ὅλη σου τήν ψυχή», ἐνῶ γι' αὐτή τήν ἀγάπη πρὸς τόν πλησίον ἔλεγε, «ὅπως τόν ἑαυτό σου». Καί ὁ Παῦλος, ὅταν δέν ὑπάρχει αὐτή, ἔλεγε ὅτι δέν ὠφελούμαστε πάρα πολύ ἀπό ἐκείνη. Ὅπως ἀκριβῶς λοιπόν ἐμεῖς ὅταν ἀγαπᾶμε κάποιον, λέμε, ὅτι ἂν ἀγαπήσεις ἐκεῖνον, ἀγάπησες ἐμένα, ἔτσι καί αὐτός γιά νά δηλώσει αὐτό ἔλεγε, «ὁμοια εἶναι αὐτή»· καί στόν Πέτρο, «ἐάν μ' ἀγαπᾶς, βόσκει τά πρόβατά μου»⁷. «Ἡ ἀγάπη δέν κάνει κακό στόν πλησίον. Εἶναι λοιπόν ἡ ἀγάπη ἐκπλήρωση τοῦ νόμου». Εἶδες πῶς ἔχει καί τίς δύο τίς ἀρετές, δηλαδή καί τήν ἀποχή ἀπό τά κακά («γιατί κακό», λέγει, «δέν κάνει»), καί τήν ἐκτέλεση τῶν ἀγαθῶν (γιατί λέγει, «εἶναι ἐκπλήρωση τοῦ νόμου»), χωρίς νά παρουσιάζει μόνο σύντομα τή διδασκαλία γι' αὐτά πού πρέπει νά κάνουμε, ἀλλά καί κάνοντας τήν ἐκτέλεσή τους εὐκολη. Γιατί δέ φρόντισε μόνο πῶς θά μάθουμε ἐκεῖνα πού μᾶς ὠφελοῦν, πράγμα πού εἶναι ἔργο τοῦ νόμου, ἀλλά καί στήν ἐκτέλεσή τους μᾶς βοηθάει πολύ, ἀφοῦ κατορθώνει σ' ἐμᾶς ὄχι ἓνα μέρος τῶν ἐντολῶν, ἀλλ' ὀλόκληρη τήν ἀρετή.

4. Ἄς ἀγαπᾶμε λοιπόν ὁ ἓνας τόν ἄλλο, γιά ν' ἀγαπήσουμε καί μέ τόν τρόπο αὐτό τό Θεό πού μᾶς ἀγαπάει. Γιατί στούς ἀνθρώπους βέβαια, ἂν ἀγαπᾶς ἐκεῖνον πού ἀγαπιέται, σέ πολεμάει αὐτός πού τόν ἀγαπάει, ἐδῶ ὁμως σέ θεωρεῖ καί ἄξιο νά γίνεις μέτοχος τοῦ ἔρωτα, καί ὅταν δέ γίνεσαι σέ μισεῖ. Γιατί ὁ ἀνθρώπινος ἔρωτας εἶναι γεμάτος ἀπό μίσος καί φθόνο, ἐνῶ ὁ θεῖος εἶναι ἀπαλλαγμένος ἀπό κάθε πάθος· γι' αὐτό καί ἐπιζητεῖ μετόχους τῆς ἀγάπης. Ἀγάπα λοιπόν, λέγει, μαζί μ' ἐμένα, καί τότε καί ἐγώ θά σ' ἀγαπήσω περισσότερο. Βλέπεις λόγια σφοδροῦ ἐραστή; Ἐάν ἀγαπᾶς ἐκεῖνους πού ἀγαπῶ ἐγώ, τότε νομίζω πῶς καί ἐγώ ὁ ἴδιος ὅτι ἀγαπιέμαι πάρα πολύ ἀπό σένα. Καθόσον ἐπιθυμεῖ πάρα πολύ τή σωτηρία μας, καί τό ἔδειξε αὐτό ἀπό τήν ἀρχή. Ὅταν λοιπόν δημιουργοῦσε τόν ἄνθρωπο, ἄκουσε τί λέγει· «ἄς κάνουμε τόν ἄνθρωπο σύμφωνα μέ τή δική μας εἰκόνα»⁸· καί πάλι, «ἄς κάνουμε γι' αὐτόν βοηθό· δέν εἶναι

κατ' εἰκόνα ἡμετέραν»· καὶ πάλιν, «ποιήσωμεν αὐτῷ βοηθόν· οὐ καλὸν αὐτὸν εἶναι μόνον». Καὶ ὅτε παρανομήσαντι πάλιν ἐπετίμησεν, ὄρα πῶς ἡμέρωσ. Οὐ γὰρ εἶπεν αὐτῷ, ἴμαρὲ καὶ παμμίαρε, τοσαῦτα εὐεργετηθεῖς, τῷ διαβόλῳ μετὰ ταῦτα πάντα ἐπίστευσας, 5 καὶ τὸν εὐεργέτην ἀφεις τῷ πονηρῷ προσέσχεσ δαίμονι; ἄλλα τί φησι; «Τίς σοι εἶπεν, ὅτι γυμνὸς εἶ, εἰ μὴ ἀπὸ τοῦ ξύλου, οὐ ἔνετείλάμην σοι τούτου μόνου μὴ φαγεῖν, ἀπ' αὐτοῦ ἔφαγες;» ὡς ἂν εἰ πατὴρ πρὸς παιδίον κελευσθὲν μὴ καθάπτεσθαι μαχαίρας, εἶτα παρακοῦσαν καὶ πληγὴν, λέγοι· πόθεν ἐπλήγη; Ἐκεῖθεν ἐπλήγη, ὅτι 10 οὐκ ἤκουσάς μου.

Ὅραξ φίλου τὰ ρήματα μᾶλλον ἢ δεσπότου; φίλου καταφρονουμένου, καὶ οὐδὲ οὕτως ἀφισταμένου; Μιμησώμεθα τοίνυν αὐτόν, καὶ ὅταν ἐπιτιμῶμεν, ταύτην τηρῶμεν τὴν ἐπιείκειαν. Καὶ γὰρ καὶ τῇ γυναικὶ μετὰ τῆς αὐτῆς πάλιν ἡμερότητας ἐπιπλήττει· μᾶλ- 15 λον δὲ οὐδὲ ἐπίπληξις, ἀλλὰ νουθεσία καὶ διόρθωσις τὰ γινόμενα ἦν, καὶ πρὸς τὸ μέλλον ἀσφάλεια. Διὰ δὴ τοῦτο πρὸς τὸν ὄφιν οὐδὲν φησιν· αὐτὸς γὰρ ἦν ὁ τῶν κακῶν ἀρχιτέκτων, καὶ οὐκ εἶχεν ἐφ' ἕτερον μεταθεῖναι τὴν αἰτίαν· διὸ καὶ σφοδρῶς αὐτὸν ἐκόλαζε. Καὶ οὐδὲ ἐνταῦθα ἴσταται, ἀλλὰ καὶ τὴν γῆν ποιεῖ κοινωνῆσαι τῆς 20 ἀρᾶς. Εἰ δὲ ἐξέβαλε παραδείσου, καὶ κατεδίκασε πόνω, καὶ διὰ τοῦτο μάλιστα αὐτὸν προσκυνεῖν χρῆ καὶ θαυμάζειν. Ἐπειδὴ γὰρ εἰς ραθυμίαν ἐξήγαγεν ἢ τρυφή, περικόπτει τὴν εὐφροσύνην, λύπην ἐπιτειχίζων τῇ ραθυμίᾳ, ἵνα πρὸς τὴν ἀγάπην ἐπανέλθωμεν τὴν αὐτοῦ.

25 Τί δὲ ἐπὶ τοῦ Κάιν; οὐ τῷ αὐτῷ κέχρηται τῆς ἡμερότητας τρόπῳ; Καὶ γὰρ παρ' ἐκείνου πάλιν ὕβρισθεῖς, οὐκ ἀνθυβρίζει, ἀλλὰ παρακαλεῖ, καὶ φησιν· «ἵνα τί συνέπεσε τὸ πρόσωπόν σου;». Καίτοι γε τὸ γενόμενον συγγνώμης ἐστέρητο πάσης· καὶ δείκνυσιν ὁ νεώτερος ἀδελφός. Ἄλλ' οὐδὲ οὕτως ἐπιπλήττει, ἀλλὰ τί φησιν; 30 «Ἥμαρτες, ἡσύχασον, μὴ προσθῆς ἔτι· πρὸς σὲ ἡ ἀποστροφή αὐτοῦ, καὶ σὺ ἄρξεις αὐτοῦ», τοῦ ἀδελφοῦ λέγων. Εἰ γὰρ δέδοικας, φησί, μήποτε διὰ τὴν θυσίαν ταύτην τὴν τοῦ πρωτοτόκου σε προε-

9. Γεν. 2,18.

11. Γεν. 4,6.

10. Γεν. 3,2.

12. Γεν. 4,7.

καλό νά μείνει μόνος του ὁ ἄνθρωπος»⁹. Καί ὅταν τόν ἐπιτίμησε πάλι τότε πού παρέβηκε τήν ἐντολή, πρόσεχε πῶς τόν ἐπιτίμησε μαλακά. Γιατί δέν τοῦ εἶπε, 'μιαρέ καί παμμίαρε, παρ' ὄλο πού εὐεργετήθηκες τόσο πολύ, στό διάβολο πίστεψες ὕστερα ἀπ' ὄλα αὐτά καί, ἐγκαταλείποντας τόν εὐεργέτη σου, ἀφοσιώθηκες στόν πονηρό δαίμονα;' Ἀλλά τί λέγει; «Ποιός σοῦ εἶπε, ὅτι εἶσαι γυμνός; μήπως καί ἔφαγες ἀπό τό δένδρο, ἀπό τό ὁποῖο μόνο σοῦ ἀπαγόρευσα νά μή φάγεις;»¹⁰. Σάν πατέρας πρὸς τό παιδί του, πού ἔλαβε ἐντολή νά μήν πιάσει μαχαίρι, στή συνέχεια, ἀφοῦ παράκουσε καί τραυματίσθηκε, λέγει, ἀπό ποῦ τραυματίσθηκες; Ἀπό ἐκεῖ τραυματίσθηκες, γιατί δέ μ' ἄκουσες.

Βλέπεις ὅτι τά λόγια εἶναι φίλου μᾶλλον παρά κυρίου; φίλου πού περιφρονεῖται καί πού οὔτε ἔτσι ἀπομακρύνεται; Ἐὰν τόν μιμηθοῦμε λοιπόν καί, ὅταν ἐπιτιμοῦμε, ἄς ἀκολουθοῦμε αὐτή τήν ἐπιείκεια. Καθόσον καί τή γυναῖκα ἐπιπλήττει μέ τήν ἴδια πάλι ἠπιότητα. Ἡ καλύτερα, οὔτε ἐπίπληξη, ἀλλά νουθεσία καί διόρθωση ἦταν ὅσα ἔγιναν, καί ἀσφάλεια γιά τό μέλλον. Γι' αὐτό ἀκριβῶς στό φίδι δέ λέγει τίποτε, γιατί αὐτό ἦταν ὁ ἀρχιτέκτονας τῶν κακῶν, καί δέξ μποροῦσε νά μεταθέσει σ' ἄλλον τήν αἰτία· γι' αὐτό καί τό τιμώρησε σκληρά. Καί οὔτε ἐδῶ σταματάει, ἀλλά καί τή γῆ κάνει νά μετέχει στήν κατάρα. Τό ὅτι πάλι τόν ἔδιωξε ἀπό τόν παράδεισο καί τόν καταδίκασε σέ κουραστική ἐργασία, καί γι' αὐτό πρό πάντων πρέπει νά τόν προσκυνοῦμε καί νά τόν θαυμάζουμε. Ἐπειδή δηλαδή ἡ ἀπόλαυση ὀδήγησε στήν ἀδιαφορία, περιορίζει τή χαρά, ἀντιτάσσοντας λύπη στήν ἀδιαφορία, γιά νά ἐπιστρέψουμε στή δική του ἀγάπη.

Τί ἔγινε ἐπίσης στήν περίπτωση τοῦ Κάιν; Δέ χρησιμοποιεῖ τόν ἴδιο τρόπο τῆς ἐπιείκειας; Καθόσον, ἂν καί βρῖσθηκε πάλι ἀπ' αὐτόν, δέν ἀνταποδίδει τήν ὕβρη, ἀλλά παρακαλεῖ καί λέγει· «γιατί κατέβασες σκυθρωπό τό πρόσωπό σου;»¹¹. Ἐάν καί βέβαια ἐκεῖνο πού ἔγινε στεροῦνταν κάθε συγγνώμης· καί τό ἀποδεικνύει ὁ πῶς νέος ἀδελφός. Ὅμως οὔτε ἔτσι ἐπιπλήττει, ἀλλά τί λέγει; «Ἀμάρτησες, ἠσύχασε, μή συνεχίσεις παραπάνω· αὐτός εἶναι στό χέρι σου καί ἐσύ θά τόν ἐξουσιάζεις»¹², ἐννοώντας τόν ἀδελφό του. Ἐάν λοιπόν φοβᾶσαι, λέγει, μήπως ἐξ αἰτίας τῆς θυσίας αὐτῆς σοῦ ἀφαιρέσω κάποτε τήν ἐξουσία τοῦ πρωτότοκου, νά ἔχεις θάρρος. Καθόσον

δρίαν ἀφέλωμαι, θάρρει· καὶ γὰρ τὴν ἀρχὴν αὐτοῦ πᾶσαν εἰς τὰς
 σὰς τίθημι χεῖρας· μόνον γενοῦ βελτίων, καὶ φίλει τὸν οὐδὲν ἡδικη-
 κότα. Καὶ γὰρ ἀμφοτέρων κήδομαι· καὶ τοῦτό με μάλιστα εὐφραί-
 νει, τὸ μὴ στασιάζειν ὑμᾶς πρὸς ἀλλήλους. Καὶ καθάπερ μήτηρ φι-
 5 λόστοργος, οὕτω καὶ ὁ Θεὸς πάντα ποιεῖ καὶ μηχανᾶται, ὥστε
 μηδένα ἀπορραγῆναι θατέρου.

Ἴνα δὲ καὶ σαφέστερον αὐτὸ ἐπὶ παραδείγματος ὁ λέγω
 μάθης, ἐνόησόν μοι τὴν Ρεβέκκαν θορυβουμένην, καὶ πανταχοῦ
 περιτρέχουσαν, ὅτε ὁ πρεσβύτερος ἐπολέμει τῷ νεωτέρῳ παιδί. Εἰ
 10 γὰρ καὶ ἐφίλει τὸν Ἰακώβ, ἀλλ' οὐδὲ τὸν Ἡσαῦ ἀπεστρέφετο· διὸ
 καὶ ἔλεγε, «μὴ πως ἀτεκνωθῶ ἐν τῶν δύο ὑμῶν ἐν ἡμέρᾳ μιᾷ».
 Διὰ δὴ τοῦτο καὶ ὁ Θεὸς τότε ἔλεγεν· «ἡμαρτες, ἡσύχασον, πρὸς σὲ
 ἢ ἀποστροφή αὐτοῦ», τὴν σφαγὴν προαναπέλλων, καὶ τὴν εἰρήνην
 ἀμφοτέρων αὐτῶν ἐπιζητῶν. Ἐπειδὴ δὲ αὐτὸν κατέσφαξεν, οὐδὲ
 15 οὕτω κατέλυσε τὴν περὶ αὐτοῦ πρόνοιαν, ἀλλὰ πάλιν ἡμέρως ἀπο-
 κρίνεται τῷ ἀδελφοκτόνῳ, λέγων· «ποῦ ἔστιν Ἄβελ ὁ ἀδελφός
 σου;», ἵνα κἂν οὕτως ἐξομολογήσῃται. Ὁ δὲ ἐπαγωνίζεται τοῖς
 προτέροις, μείζονα καὶ χαλεπώτερα ἀναισχυντῶν. Ἄλλ' οὐδὲ οὕ-
 τως ὁ Θεὸς ἀφίσταται, ἀλλὰ καὶ πάλιν ἐραστοῦ φθέγγεται ῥήματα
 20 ὑβρισμένου καὶ καταφρονουμένου, καὶ φησί· «φωνὴ αἵματος τοῦ
 ἀδελφοῦ σου βοᾷ πρὸς με». Καὶ πάλιν τῆς γῆς καθάπτεται μετὰ
 τοῦ πεφονευκότος, εἰς αὐτὴν τὸν θυμὸν ἀφιεῖς, καὶ λέγων· «ἐπικα-
 τάρατος ἢ γῆ, ἢ ἔχανε τὸ στόμα αὐτῆς δέξασθαι τὸ αἷμα τοῦ ἀδελ-
 φοῦ σου», καὶ τοὺς ἀνακαλοῦντας μιμούμενος.

25 Ὁ καὶ ὁ Δαυὶδ ἐποίει, τοῦ Σαοὺλ πεσόντος, Καὶ γὰρ καὶ
 ἐκεῖνος τοῖς δεξαμένοις τὴν σφαγὴν ὄρεσιν ἐπηρᾶτο λέγων· «ὄρη
 τὰ Γελβουέ, μὴ πέσοι ἐφ' ὑμᾶς δρόσος μηδὲ ὑετός, ὅτι ἐκεῖ ἐξήρθη
 σκέπη δυνατῶν». Οὕτω καὶ ὁ Θεὸς ὥσπερ τινὰ μονωδίαν ἄδων
 φησί· «φωνὴ αἵματος τοῦ ἀδελφοῦ σου βοᾷ πρὸς με· καὶ νῦν ἐπικα-
 30 τάρατος σὺ ἀπὸ τῆς γῆς, ἢ ἔχανε τὸ στόμα αὐτῆς δέξασθαι τὸ αἷμα
 τοῦ ἀδελφοῦ σου ἐκ τῆς χειρός σου». Ταῦτα δὲ ἔλεγε καταστέλλων

13. Γεν. 27,45.

15. Γεν. 4,10.

14. Γεν. 4,9.

16. Γεν. 4,11.

17. Β' Βασ. 1,21.

ὄλη τήν ἐξουσία του τή δίνω στά χέρια σου. Μόνο νά γίνεις καλύτερος καί ν' ἀγαπᾷς ἐκεῖνον πού δέ σ' ἀδίκησε καθόλου. Καθόσον φροντίζω καί γιά τούς δύο, καί αὐτό πρό πάντων μ' εὐχαριστεῖ, τό νά μή φιλονεικεῖτε δηλαδή μεταξύ σας. Καί ὅπως ἀκριβῶς κάνει ἡ φιλόστοργη μητέρα, ἔτσι καί ὁ Θεός ὄλα τά κάνει καί τά ἐπινοεῖ, ὥστε κανεῖς νά μήν ἀποχωρισθεῖ ἀπό τόν ἄλλο.

Γιά νά μάθεις ὅμως πió καλά καί μέ παράδειγμα αὐτό πού λέγω, θυμήσου, σέ παρακαλῶ, τή Ρεβέκκα πού ἀνησυχοῦσε καί ἔτρεχε παντοῦ, ὅταν ὁ μεγαλύτερος υἱός της πολεμοῦσε τό μικρότερο. Γιατί, ἂν καί ἀγαποῦσε τόν Ἰακώβ, ἀλλ' οὔτε τόν Ἡσαῦ ἀποστρεφόταν. Γι' αὐτό καί ἔλεγε· «γιά νά μή χάσω σέ μία ἡμέρα καί τά δύο μου παιδιά»¹³. Γι' αὐτό ἀκριβῶς καί ὁ Θεός τότε ἔλεγε· «ἀμάρτησες, ἠσύχασε, εἶναι στό χέρι σου αὐτός», γιά νά προλάβει τή σφαγή καί γιατί ἐπιζητοῦσε τήν εἰρήνη καί τῶν δύο. Ὅταν ὅμως τόν ἔσφαξε χωρίς λύπη, οὔτε ἔτσι σταμάτησε τή φροντίδα του γι' αὐτόν, ἀλλά πάλι μέ ἐπιείκεια ἀπαντάει στόν ἀδελφοκτόνο, λέγοντας· «ποῦ εἶναι ὁ ἀδελφός σου Ἰαβὲλ;»¹⁴, γιά νά μετανοήσει τουλάχιστο ἔτσι. Αὐτός ὅμως συναγωνίζεται τά προηγούμενα, κάνοντας μεγαλύτερες καί φοβερότερες ἀναισχυντίες. Ἄλλ' οὔτε ἔτσι ὁ Θεός ἀπομακρύνεται, ἀλλά καί πάλι τοῦ λέγει λόγια πού ἀνήκουν σ' ἐκεῖνον πού ἀγαπάει πολύ, παρ' ὅλο πού εἶχε προσβληθεῖ καί περιφρονηθεῖ, καί λέγει· «ἡ φωνή τοῦ αἵματος τοῦ ἀδελφοῦ σου φωνάζει σ' ἐμένα»¹⁵. Καί πάλι ἐπιτιμᾷ τή γῆ μαζί μέ τό δολοφόνο, ἀφήνοντας σ' αὐτήν τήν ὀργή του καί λέγοντας· «καταραμένη νά εἶναι ἡ γῆ, πού ἄνοιξε τό στόμα της γιά νά καταπιεῖ τό αἷμα τοῦ ἀδελφοῦ σου»¹⁶, ἐνεργώντας ὅπως καί ἐκεῖνοι πού καλοῦν κάποιον νά γυρίσει πίσω.

Αὐτό καί ὁ Δαβίδ ἔκανε, ὅταν ὁ Σαοὺλ ἔπεσε. Καθόσον καί αὐτός καταριόταν τά βουνά πού δέχθηκαν τή σφαγή, λέγοντας· «Βουνά Γελβουέ, νά μή πέσει πάνω σας οὔτε δροσιά οὔτε βροχή, γιατί ἐκεῖ ἀφαιρέθηκαν τά ὄπλα τῶν δυνατῶν»¹⁷. Ἔτσι καί ὁ Θεός σάν νά ἔψαλλε κάποια μονωδία λέγει· «ἡ φωνή τοῦ αἵματος τοῦ ἀδελφοῦ σου φωνάζει σ' ἐμένα. Καί τώρα θά εἶσαι καταραμένος ἀπό τή γῆ; πού ἄνοιξε τό στόμα της γιά νά δεχθεῖ τό αἷμα τοῦ ἀδελφοῦ σου πού χύθηκε ἀπό τό χέρι σου». Καί τά ἔλεγε αὐτά γιά νά συγ-

αὐτοῦ τὸν θυμὸν ζέοντα, καὶ πείθων κᾶν ἀπελθόντα φιλῆσαι. Ἔσβεσας αὐτοῦ τὴν ζωήν, φησί· τί τὴν ἐχθραν λοιπὸν οὐ κατασβεννύεις; Ἀλλὰ τί ποιεῖ; Κάκεϊνον φιλεῖ καὶ τοῦτον· ἀμφοτέρους γὰρ αὐτὸς ἔπλασε. Τί οὖν; Ἀτιμώρητον ἀφῆ τὸν πεφονευκότα;
 5 Ἀλλὰ χείρων ἐγίνετο. Ἀλλὰ κολάσει; Ἀλλὰ πατρός ἐστι φιλοστοργότερος. Ὅρα τοίνυν πῶς καὶ κολάζει, καὶ τὴν ἀγάπην ἐνδείκνυται καὶ ἐν αὐτῷ τούτῳ· μᾶλλον δὲ οὐδὲ κολάζει, ἀλλὰ διορθοῦται μόνον. Οὐδὲ γὰρ ἀπέκτεινεν αὐτόν, ἀλλ' ἐπέδησε τῷ τρόμῳ, ἵνα ἀποδύσῃται τὸ ἔγκλημα, ἵνα κᾶν οὕτως ἐπανέλθῃ πρὸς τὴν ἐκείνου φιλοστοργίαν, ἵνα κᾶν πρὸς ἀπελθόντα σπείσῃται· οὐδὲ γὰρ ἐβούλετο ἐχθρὸν αὐτόν ἀπελθεῖν ἐντεῦθεν τῷ τετελευτηκότι.

Τοιοῦτον οἱ φιλοῦντες· ὅταν εὐεργετοῦντες μὴ φιλοῦνται, προάγονται σφοδροὶ γίνεσθαι καὶ ἀπειλεῖν, οὐκ ἐθέλοντες μὲν, ἀπὸ δὲ τοῦ φιλεῖν εἰς τοῦτο ἀγόμενοι, ἵνα κᾶν οὕτως ἐφελκύσωνται τοὺς
 15 καταφρονοῦντας αὐτῶν. Καίτοιγε ἀνάγκης ἢ τοιαύτη φιλία, ἀλλ' ὁμως αὐτοὺς καὶ τοῦτο παραμυθεῖται διὰ τὸ σφόδρα φιλεῖν· ὥστε καὶ ἡ κόλασις ἀπὸ φιλίας. Οἱ γὰρ μὴ ἀλγοῦντες ἐπὶ τῷ μισεῖσθαι, οὐδὲ κολάσαι αἰροῦνται. Ὅρα τοίνυν καὶ Παῦλον ταῦτα λέγοντα Κορινθίους. «Τίς γάρ ἐστι», φησίν, «ὁ εὐφραίνων με, εἰ μὴ ὁ λυπούμενος ἐξ ἐμοῦ;». Ὡστε ὅταν σφόδρα ἐπιτείνῃ τὴν κόλασιν, τότε δείκνυσι τὸν ἔρωτα. Οὕτω καὶ ἡ Αἴγυπτία ἐκ τοῦ σφόδρα φιλεῖν σφόδρα ἐκόλασε τὸν Ἰωσήφ. Ἀλλ' ἐκείνη μὲν ἐπὶ κακῶ· καὶ γὰρ ἀκόλαστος ἦν ὁ ἔρωσις· ὁ Θεὸς δὲ ἐπ' ἀγαθῶ· καὶ γὰρ ἀξία τοῦ φιλοῦντος ἦν ἡ ἀγάπη. Διὰ τοῦτο οὐδὲ παραιτεῖται εἰς παχύτερα
 25 κατιέναι ῥήματα, καὶ φθέγγεσθαι παθῶν ὀνόματα ἀνθρωπίνων, καὶ ζηλωτὴν ἑαυτὸν καλεῖν, «Θεὸς γάρ εἰμι ζηλωτής», φησίν, ἵνα μάθῃς τῆς ἀγάπης τὴν ἐπίτασιν.

Φιλήσωμεν τοίνυν αὐτόν, ὡς αὐτὸς βούλεται· μέγα γὰρ τὸ πρᾶγμα ἡγεῖται. Κᾶν ἀποστραφῶμεν, μένει παρακαλῶν, κᾶν μὴ

18. Β' Κορ. 2,2.

19. Ἐξ. 20,5.

κρατήσει τό θυμό του, πού ἦταν ζεστός καί γιά νά τόν πείσει τουλάχιστο νά τόν ἀγαπήσει ἔστω καί πεθαμένο. Ἐσβησες τή ζωή του, λέγει· γιατί πλέον δέ σβήνεις τό μίσος; Ἀλλά τί κάνει; Ἀγαπάει καί ἐκεῖνον καί αὐτόν, γιατί καί τούς δύο τούς δημιούργησε αὐτός. Τί λοιπόν; θ' ἀφήσει ἀτιμώρητο τό δολοφόνο. Ἀλλά θά γινόταν χειρότερος. Ἀλλά θά τόν τιμωρήσει; Εἶναι ὅμως πιά φιλόστοργος ἀπό πατέρα. Κοίταζε λοιπόν πῶς καί τιμωρεῖ καί τήν ἀγάπη φανερώνει καί σ' αὐτόν τόν ἴδιο· ἢ καλύτερα, δέν τιμωρεῖ, ἀλλά διορθώνει μόνο. Γιατί δέν τόν θανάτωσε αὐτόν, ἀλλά τόν ἔδεσε μέ τόν τρόπο, γιά νά διώξει τό ὄνειδος, γιά νά ἐπιστρέψει τουλάχιστο ἔτσι στή δική του φιλοστοργία, γιά νά κάμει συνθήκη τουλάχιστο μ' ἐκεῖνον πού πέθανε, γιατί δέν ἤθελε νά φύγει ἀπό ἐκεῖ αὐτός παραμένοντας ἐχθρός μ' ἐκεῖνον πού εἶχε πεθάνει.

Τέτοιοι εἶναι ἐκεῖνοι πού ἀγαποῦν. Ὅταν, κάνοντας εὐεργεσίες, δέν ἀγαπιοῦνται, γίνονται βίαιοι καί ἀπειλοῦν, χωρίς νά θέλουν βέβαια, ἀλλά ὀδηγούμενοι σ' αὐτό ἀπό τήν ἀγάπη γιά νά προσελκύσουν τουλάχιστο ἔτσι ἐκείνους πού τούς περιφρονοῦν. Ἄν καί βέβαια μία τέτοια ἀγάπη γίνετα ἀπό ἀνάγκη, ἀλλ' ὅμως καί αὐτό τούς παρηγορεῖ ἐξ αἰτίας τῆς ὑπερβολικῆς ἀγάπης. Ἐπομένως καί ἡ τιμωρία γίνεται ἀπό τήν ἀγάπη. Γιατί ἐκεῖνοι πού δέ στενοχωροῦνται ὅταν μισοῦνται, δέν προτιμοῦν καί νά τιμωρήσουν. Πρόσεχε λοιπόν καί τόν Παῦλο, πού λέγει αὐτά στούς Κορινθίους. «Γιατί ποιός εἶναι ἐκεῖνος», λέγει, «πού μοῦ προξενεῖ χαρά, παρά αὐτός πού τόν κάνω νά λυπᾶται;»¹⁸. Ἐπομένως, ὅταν μεγαλώνει πάρα πολύ τήν τιμωρία, τότε δείχνει τήν ὑπερβολική ἀγάπη. Ἐτσι καί ἡ Αἴγυπτος ἀπό τήν ὑπερβολική ἀγάπη τιμώρησε σκληρά τόν Ἰωσήφ. Ἀλλ' ἐκείνη βέβαια τιμώρησε γιά κακό, καθόσον ἦταν ἀκόλαστος ὁ ἔρωτας, ὁ Θεός ὅμως γιά καλό, γιατί καί ἡ ἀγάπη του ἦταν ἰσάξια μ' ἐκεῖνον πού ἀγαποῦσε. Γι' αὐτό καί δέν ἀποφεύγει νά κατεβαίνει σέ παχύτερα λόγια καί νά προφέρει λέξεις ἀνθρώπινων παθῶν καί νά ὀνομάζει τόν ἑαυτό του ζηλότυπο, «γιατί εἶμαι Θεός ζηλότυπος»¹⁹, λέγει, γιά νά μάθεις τό μέγεθος τῆς ἀγάπης.

Ἄς ἀγαπήσουμε λοιπόν τό Θεό, ὅπως θέλει αὐτός, γιατί τό θεωρεῖ πολύ σπουδαῖο τό πράγμα αὐτό. Καί ἄν τόν ἀποστρεφόμε-

θέλωμεν ἐπιστραφῆναι, κολάζει διὰ τὸ φιλεῖν, οὐχ ἵνα τιμωρίαν ἀπαιτήσῃ. Ὅρα γοῦν τί φησιν ἐν τῷ Ἰεζεκιήλ πρὸς τὴν φιληθεῖσαν καὶ καταφρονήσασαν αὐτοῦ πόλιν. «Ἄξω ἐπὶ σὲ τοὺς ἐραστὰς σου, καὶ παραδώσω σε εἰς χεῖρας αὐτῶν, καὶ λιθοβολήσουσί σε
5 καὶ κατασφάζουσι, καὶ ἐξαιρεθήσεται ὁ ζῆλός μου ἐκ σοῦ, καὶ ἀναπαύσομαι, καὶ οὐ μὴ μεριμνήσω ἔτι». Τί τούτου πλεόν ἂν εἶπε σφοδρὸς ἐραστῆς ὑπὸ τῆς ἐρωμένης καταφρονούμενος, καὶ μετὰ ταῦτα πάλιν περικαιόμενος αὐτῆς; Πάντα γὰρ ὁ Θεὸς πράττει, ἵνα φιληθῆ παρ' ἡμῶν· διὰ τοῦτο οὐδὲ τοῦ Υἱοῦ ἐφείσατο. Ἄλλ' ἡμεῖς
10 ἀπηνεῖς καὶ ὠμοί. Ἀλλὰ γενώμεθά ποτε ἡμεροί, καὶ φιλήσωμεν τὸν Θεόν, ὡς φιλεῖν δεῖ, ἵνα μεθ' ἡδονῆς τῆς ἀρετῆς ἀπολαύσωμεν. Εἰ γὰρ γυναικὰ τις ἐρωμένην ἔχων, οὐδενὸς αἰσθάνεται τῶν καθ' ἐκάστην ἡμέραν λυπηρῶν, ὁ τὸν θεῖον τοῦτον καὶ καθαρὸν ἐρῶν ἔρωτα, ἐννόησον ὅσης ἀπολαύσεται ἡδονῆς.

15 Τοῦτο γάρ, τοῦτο καὶ οὐρανῶν βασιλεία, τοῦτο ἀπόλαυσις ἀγαθῶν, τοῦτο ἡδονή, τοῦτο εὐφροσύνη, τοῦτο χαρά, τοῦτο μακαριότης· μᾶλλον δὲ ὅσα ἂν εἶπω, οὐδὲν οὐδέπω παραστῆσαι δυνήσομαι πρὸς ἀξίαν, ἀλλ' ἡ πεῖρα μόνη τοῦτο διδάσκειν οἶδε τὸ καλόν. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ προφήτης ἔλεγε, «κατατρύφησον τοῦ Κυρίου»·
20 καί, «γεύσασθε, καὶ ἴδετε ὅτι χρηστὸς ὁ Κύριος». Πειθώμεθα τοίνυν, καὶ ἐντρυφῶμεν αὐτοῦ τῇ ἀγάπῃ. Οὕτω γὰρ ἐντεῦθεν ἤδη τὴν βασιλείαν ὁψόμεθα, καὶ ἀγγελικὸν ζησόμεθα βίον, καὶ ἐν γῆ διατρίβοντες τῶν τὸν οὐρανὸν οἰκούντων οὐδὲν ἔλαττον ἔξομεν, καὶ μετὰ τὴν ἐντεῦθεν ἀποδημίαν, πάντων λαμπρότεροι τῷ βήματι παρα-
25 στησόμεθα τοῦ Χριστοῦ, καὶ τῆς ἀπορρήτου δόξης ἀπολαύσομεν, ἧς γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν, χάριτι καὶ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὅτι αὐτῷ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν.

20. Ἰεζ. 23,22ε'.

21. Ψαλμ. 36,4· 33,9.

στε, έξακολουθεῖ νά παρακαλεῖ, καί ἄν δέ θέλουμε νά ἐπιστρέψουμε, τιμωρεῖ ἀπό ἀγάπη, ὄχι γιά ν' ἀπαιτήσῃ τιμωρία. Πρόσεχε λοιπόν τί λέγει στό βιβλίο τοῦ Ἰεζεκιήλ πρὸς τήν πόλη πού ἀγαπήθηκε ἀπ' αὐτόν καί τόν περιφρόνησε. «Θά φέρω ἐναντίον σου τούς ἐραστές σου, καί θά σέ παραδώσω στά χέρια τους, καί θά σέ λιθοβολήσουν καί θά σέ κατασφάζουν, καί θ' ἀφαιρεθεῖ ὁ ζῆλος μου ἀπό σένα, καί θά ξεκουρασθῶ, καί δέ θά φροντίσω πιά γιά σένα»²⁰. Τί περισσότερο ἀπ' αὐτό μπορούσε νά πεῖ σφοδρός ἐραστής, ὅταν περιφρονεῖται ἀπό τήν ἐρωμένη του καί ὅταν ὕστερα ἀπ' αὐτά πάλι καίγεται ἀπό τή φλόγα γι' αὐτήν; Γιατί ὁ Θεός κάνει τά πάντα, γιά ν' ἀγαπηθεῖ ἀπό μᾶς· γι' αὐτό δέ λυπήθηκε οὔτε καί τόν Υἱό του. Ἐμεῖς ὅμως εἴμαστε σκληροί καί ἄγριοι. Ἄλλ' ἄς γινουμε ἡμεροί καί ἄς ἀγαπήσουμε τό Θεό, ὅπως πρέπει νά τόν ἀγαποῦμε, γιά ν' ἀπολαύσουμε μέ εὐχαρίστηση τήν ἀρετή. Γιατί, ἄν κάποιος πού ἔχει ἐρωμένη γυναίκα, δέν αισθάνεται κανένα ἀπό τά καθημερινά λυπηρά πράγματα, σκέψου πόση εὐχαρίστηση θ' ἀπολαύσει ἐκεῖνος πού ἐπιθυμεῖ πολύ αὐτόν τό θεῖο καί ἀγνό ἔρωτα.

Γιατί αὐτό, πραγματικά αὐτό τό καλό εἶναι καί βασιλεία τῶν οὐρανῶν, αὐτό εἶναι ἀπόλαυση ἀγαθῶν, αὐτό εὐχαρίστηση, αὐτό εὐφροσύνη, αὐτό χαρά, αὐτό εὐτυχία. Ἡ καλύτερα, ὅσα ἄν πῶ, δέ θά μπορέσω ποτέ νά παραστήσω τίποτε ἰσάξιό του, ἀλλ' ἡ πείρα μόνο ξέρεῖ νά διδάσκῃ αὐτό τό καλό. Γι' αὐτό καί ὁ προφήτης ἔλεγε, «χαρά σου ἄς εἶναι ὁ Κύριος» καί «δοκιμάστε καί θά δεῖτε, ὅτι ὁ Κύριος εἶναι ἀγαθός»²¹. Ἄς ὑπακοῦμε λοιπόν καί ἄς βρῖσκουμε ἀπόλαυση στήν ἀγάπη του. Γιατί ἔτσι ἀπό ἐδῶ θά δοῦμε τή βασιλεία τῶν οὐρανῶν, καί θά ζήσουμε ἀγγελική ζωή, καί παρ' ὄλο πού ζοῦμε στή γῆ δέ θά ἔχουμε τίποτε λιγότερο ἀπό ἐκείνους πού κατοικοῦν στόν οὐρανό, καί μετά τήν ἀναχώρησή μας ἀπό ἐδῶ, θά παρουσιασθοῦμε στό βῆμα τοῦ Χριστοῦ πῶς λαμπροί ἀπ' ὄλους καί θ' ἀπολαύσουμε τήν ἀνέκφραστη δόξα του, τήν ὁποία εἶθε νά ἐπιτύχουμε ὄλοι ἐμεῖς, μέ τή χάρη καί τή φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, γιατί σ' αὐτόν ἀνήκει ἡ δόξα αἰώνια. Ἀμήν.

ΟΜΙΛΙΑ ΚΕ'

(Ρωμ. 13,11-14)

«Καὶ τοῦτο, εἰδότες τὸν καιρὸν, ὅτι ὥρα ἡμᾶς ἤδη ἐξ ὕπνου ἐγερθῆναι».

1. Ἐπειδὴ πάντα ἅπερ ἐχρῆν ἐπέταξεν, ὠθεῖ πάλιν αὐτοὺς εἰς τὴν τῶν ἀγαθῶν ἐργασίαν ἀπὸ τοῦ κατεπείγοντος. Ἐπὶ θύραις γάρ, 5 φησὶν, ὁ τῆς κρίσεως ἔστηκε καιρὸς: καθάπερ καὶ Κορινθίοις ἔγραφεν, ὅτι «ὁ καιρὸς συνεσταλμένος τὸ λοιπὸν ἐστι»· καὶ Ἑβραίοις πάλιν, «ἔτι μικρὸν ὅσον ὅσον, ὁ ἐρχόμενος ἤξει, καὶ οὐ χρονιεῖ». Ἄλλ' ἐκεῖ μὲν τοὺς πονουμένους ἀνιστάς, καὶ τοὺς ἰδρῶ- 10 τας τῶν ἐπαλλήλων πειρασμῶν παραμυθούμενος ταῦτ' ἔλεγεν, ἐν- 15 ταῦθα δὲ τοὺς καθεύδοντας διεγείρων· καὶ γὰρ πρὸς ἀμφοτέρα χρήσιμος ἡμῖν οὗτος ὁ λόγος. Τί δέ ἐστιν ὁ φησὶν, «ὥρα ἡμᾶς ἐξ ὕπνου ἐγερθῆναι»; Τουτέστιν, ἐγγὺς ἢ ἀνάστασις, ἐγγὺς ἢ κρίσις ἢ φοβερὰ, ἐγγὺς ἢ ἡμέρα ἢ ὡς κλίβανος καιομένη· καὶ δεῖ λοιπὸν ἡμᾶς ἀπαλλαγῆναι τῆς ραθυμίας. «Νῦν γὰρ ἐγγύτερον ἡμῶν ἢ 20 σωτηρία, ἢ ὅτε ἐπιστεύσαμεν». Ὅρᾳς πῶς ἐφίστησιν αὐτοῖς ἤδη τὴν ἀνάστασιν; Τοῦ χρόνου γὰρ προϊόντος, φησὶν, ὁ μὲν τοῦ παρόν- 20 τος βίου δαπανᾶται καιρὸς, ὁ δὲ τοῦ μέλλοντος αἰῶνος ἐγγύτερος γίνεται. Ἄν μὲν οὖν ἦς παρεσκευασμένος, καὶ πάντα πεποικῶς ὅσα ἐπέταξε, σωτηρία σοι γίνεται ἢ ἡμέρα, ἂν δὲ τούναντίον, οὐκέ-

Ἄλλ' οὐκ ἀπὸ τῶν λυπηρῶν, ἀλλ' ἀπὸ τῶν χρηστῶν προ- 20 τρέπει τέως, καὶ ταύτη τῆς τῶν παρόντων αὐτοὺς ἀπολύων συμ- 20 παθείας. Εἶτα, ἐπειδὴ εἰκὸς ἦν αὐτοὺς ἐν μὲν ἀρχῇ καὶ προοιμίῳ σπουδαιότερους εἶναι, ἄτε ἀκμάζοντος αὐτοῖς τοῦ πόθου, τοῦ χρό-

1. Α' Κορ. 7,29.

2. Ἑβρ. 10,37.

ΟΜΙΛΙΑ ΚΕ'

(Ρωμ. 13,11-14)

«Καί αὐτά νά κάμνετε, ἐνῶ γνωρίζετε σέ τί καιρό ζοῦμε·
γιατί εἶναι πιά ὥρα νά σηκωθοῦμε ἀπό τόν ὕπνο».

1. Ἄφοῦ διέταξε ὅλα ὅσα ἔπρεπε, τοὺς παρακινεῖ πάλι πρὸς τὴν ἐκτέλεση τῶν ἀγαθῶν ἀπὸ τό πιό ἐπειγόν. Γιατί ὁ καιρός τῆς κρίσεως, λέγει, εἶναι πολὺ κοντά, ὅπως ἀκριβῶς ἔγραφε καί στοὺς Κορινθίους, ὅτι «ὁ καιρός πλέον εἶναι λιγοστός»¹· καί στοὺς Ἑβραίους πάλι, «ἀκόμη πολὺ λίγος καιρός μένει, καί ἐκεῖνος πού πρόκειται νά ἔρθει, θά ἔρθει καί δέ θ' ἀργήσει»². Ἄλλ' ἐκεῖ τά ἔλεγε αὐτά γιά νά τονώσει ἐκείνους πού κόπιαζαν καί γιά νά τοὺς παρηγορήσει γιά τοὺς ἰδρῶτες γιά τοὺς διαδοχικούς πειρασμούς, ἐνῶ ἐδῶ γιά νά ξυπνήσει ἐκείνους πού κοιμοῦνταν· καθόσον αὐτός ὁ λόγος μᾶς εἶναι χρήσιμος καί γιά τὰ δύο. Τί ὅμως σημαίνει αὐτό πού λέγει, «εἶναι ὥρα νά σηκωθοῦμε ἀπὸ τόν ὕπνο»; Δηλαδή, κοντά εἶναι ἡ ἀνάσταση, κοντά ἡ φοβερὴ κρίση, κοντά ἡ ἡμέρα πού καίγεται σάν φούρνος, καί πρέπει πλέον ν' ἀπαλλαγοῦμε ἀπὸ τὴν ἀδιαφορία. «Γιατί τώρα εἶναι πιό κοντά ἡ σωτηρία μας, παρά τότε πού πιστέψαμε». Βλέπεις πῶς παρουσιάζει σ' αὐτοὺς τώρα τὴν ἀνάσταση; Γιατί καθώς περνάει ὁ χρόνος, λέγει, ξοδεύεται ὁ καιρός τῆς παρούσας ζωῆς, ἐνῶ ἔρχεται πιό κοντά ὁ καιρός τῆς μέλλουσας ζωῆς. Ἐάν λοιπόν εἶσαι προετοιμασμένος καί ἔχεις κάνει ὅλα ὅσα διέταξε, ἡ ἡμέρα γίνεται γιά σένα σωτηρία, ἐάν ὅμως συμβαίνει τό ἀντίθετο, δέν εἶναι ἀκόμη.

Στὴν ἀρχὴ ὅμως δέν προτρέπει ἀπὸ τὰ λυπηρά, ἀλλ' ἀπὸ τὰ χρηστά, γιά νά τοὺς ἀπαλλάξει καί ἔτσι ἀπὸ τὴ συμπάθεια γιά τὰ παρόντα. Στὴ συνέχεια, ἐπειδὴ ἦταν φυσικό νά δείχνουν περισσότερη προθυμία στὴν ἀρχὴ καί στό ξεκίνημα, ἀφοῦ ἦταν σφοδρὸς ὁ πό-

νου δὲ προελθόντος καταμαρανθῆναι τὴν πᾶσαν σπουδὴν, φησὶν ὅτι τούναντίον μὲν οὖν δεῖ ποιεῖν, οὐχὶ ἐκλύεσθαι προϊόντος τοῦ χρόνου, ἀλλὰ μᾶλλον ἀκμάζειν. Ὅσῳ γὰρ ἂν ὁ βασιλεὺς ἐγγίξη, τοσοῦτῳ μᾶλλον δεῖ παρασκευάσασθαι· ὅσῳ μᾶλλον ἐγγὺς τὸ βρα-
5 βεῖον, τοσοῦτῳ μᾶλλον διεγείρεσθαι πρὸς τοὺς ἀγῶνας. Ἐπεὶ καὶ οἱ δρομεῖς τοῦτο ποιοῦσιν· ὅταν πρὸς τῷ τέλει τοῦ δρόμου γίνονται καὶ τῇ τοῦ βραβεῖου λήψει, τότε διανίστανται μειζόνως. Διὰ τοῦτο ἔλεγε, «νῦν ἐγγύτερον ἡμῶν ἢ σωτηρία, ἢ ὅτε ἐπιστεύσαμεν».

2. «Ἡ νὺξ προέκοψεν, ἢ δὲ ἡμέρα ἤγγικεν». Οὐκοῦν εἰ αὕτη μὲν
10 τελευτᾷ, ἐκείνη δὲ πλησιάζει· τὰ ἐκείνης πράττωμεν λοιπὸν, μὴ τὰ ταύτης. Καὶ γὰρ καὶ ἐν τοῖς βιωτικοῖς τοῦτο γίνεται· καὶ ὅταν ἴδωμεν πρὸς ὄρθρον τὴν νύκτα ἐπειγομένην, καὶ χελιδόνος ἀκούσωμεν ἀδούσης, τὸν πλησίον ἕκαστος διεγείρομεν, καίτοιγε ἔτι τῆς νυκτὸς οδοῦσης· ἀλλ' ἐπειδὴ λοιπὸν ἄπεισιν, ἐπειγόμεθα ἐπιλέγοντες ἀλλή-
15 λοις, ὅτι ἡμέρα γέγονε, καὶ τὰ τῆς ἡμέρας ἅπαντα πράττομεν, ἐνδύομενοι καὶ ὄνειρων ἀπαλλαττόμενοι καὶ ὕπνον διακρουόμενοι, ἵνα παρεσκευασμένους ἢ ἡμέρα εὖρη, καὶ μὴ ἀνισχύσης ἀκτῖνος τότε ἀρξώμεθα ἀνίστασθαι καὶ διατείνεσθαι. Ἄπερ οὖν ἐκεῖ ποιοῦμεν, ταῦτα καὶ ἐνταῦθα πράζωμεν· ἀποδυσώμεθα τὰς φαντασίας, ἀπαλ-
20 λαγῶμεν τῶν ὄνειράτων τοῦ παρόντος βίου, ἀποθώμεθα τὸν βαθὺν ὕπνον, καὶ ἐνδυσώμεθα ἀντὶ ἱματίων τὴν ἀρετὴν. Ταῦτα γὰρ ἅπαντα δηλῶν ἔλεγεν, ἀποθώμεθα οὖν τὰ ἔργα τοῦ σκότους, καὶ ἐνδυσώμεθα τὰ ὄπλα τοῦ φωτός». Καὶ γὰρ πρὸς παράταξιν καὶ μάχην ἢ ἡμέρα ἡμᾶς καλεῖ.

25 Ἄλλὰ μὴ δείσης παράταξιν καὶ ὄπλα ἀκούσας. Ἐπὶ μὲν γὰρ τῆς αἰσθητῆς παντευχίας βαρὺ καὶ ἀπευκτὸν τὸ ὀπλίζεσθαι, ἐνταῦθα δὲ ποθεινὸν καὶ εὐχῆς ἄξιον· φωτὸς γὰρ ἐστὶ τὰ ὄπλα. Διὸ καὶ τῆς ἀκτῖνος λαμπρότερόν σε ἀποφαίνει πολλὴν ἀφιέντα τὴν ἀστραπήν, καὶ ἐν ἀσφαλείᾳ σε καθίστησιν· ὄπλα γὰρ ἐστὶ· καὶ καταλάμ-

θος τους, αλλά μέ τό πέραςμα τοῦ χρόνου νά σβήσει έντελῶς κάθε ζήλος, λέγει ὅτι πρέπει νά κάνουν τό αντίθετο, νά μή χαλαρώνουν ὅσο περνάει ὁ καιρός, αλλά νά έντείνουν περισσότερο τήν προσπάθειά τους. Γιατί ὅσο πλησιάζει ὁ βασιλιάς, τόσο περισσότερο πρέπει νά προετοιμαζόμεσθε· ὅσο περισσότερο κοντά εἶναι τό βραβεῖο, τόσο περισσότερο πρέπει νά μεγαλώνει ἡ προθυμία μας γιά τούς ἀγῶνες. Γιατί καί οἱ δρομεῖς αὐτό κάνουν· ὅταν φθάνουν κοντά στό τέλος τοῦ δρόμου καί στήν παραλαβή τοῦ βραβείου, τότε έντείνουν περισσότερο τήν προσπάθεια. Γι' αὐτό ἔλεγε, «τώρα εἶναι πιό κοντά ἡ σωτηρία μας, παρά τότε πού πιστέψαμε».

2. «Ἡ νύχτα προχώρησε, ἐνῶ ἡ ἡμέρα πλησίασε». Ἐάν λοιπόν αὐτή τελειώνει, ἐκείνη ὁμως πλησιάζει· ἄς κάνουμε πλέον τά ἔργα ἐκείνης καί ὄχι τά ἔργα αὐτῆς. Καθόσον καί στά βιωτικά πράγματα αὐτό συμβαίνει. Ὅταν δοῦμε ὅτι ἡ νύχτα τρέχει πρὸς τό χάραμα καί ἀκούσουμε νά κελαηδεῖ τό χελιδόνι, ὁ καθένας μας ξυπνάει τόν πλησίον του, ἂν καί βέβαια εἶναι ἀκόμη νύχτα. Ἄλλ' ἐπειδή ἤδη φεύγει, βιαζόμεσθε λέγοντας ὁ ἕνας στόν ἄλλο, ὅτι ξημέρωσε, καί κάμνουμε ὅλα ὅσα ἀνήκουν στήν ἡμέρα, δηλαδή ντυνόμαστε καί λυτρωνόμεσθε ἀπό τά ὄνειρα καί ἀπομακρύνουμε ἀπό μᾶς τόν ὕπνο, γιά νά μᾶς βρεῖ προετοιμασμένους ἡ ἡμέρα καί γιά νά μήν ἀρχίσουμε τότε νά σηκωνόμεσθε ἀπό τό κρεβάτι καί νά τεντωνόμεσθε, ὅταν ἀνατέλλει ὁ ἥλιος. Αὐτά λοιπόν πού κάνουμε ἐκεῖ, ἄς τά κάνουμε καί ἐδῶ. Ἄς ἀποβάλουμε τίς φαντασίες, ἄς ἀπαλλαγοῦμε ἀπό τά ὄνειρα τῆς παρούσας ζωῆς, ἄς ἀποθέσουμε τό βαθύ ὕπνο καί ἄς ντυθοῦμε ἄντι γιά ροῦχα τήν ἀρετή. Γιά νά δηλώσει λοιπόν ὅλα αὐτά ἔλεγε, «ἄς πετάξουμε λοιπόν τά ἔργα τοῦ σκότους καί ἄς ντυθοῦμε τά ὄπλα τοῦ φωτός». Καθόσον ἡ ἡμέρα μᾶς καλεῖ γιά παράταξη καί μάχη.

Ἄλλά μή φοβηθεῖς, ἀκούοντας παράταξη καί μάχη. Γιατί στήν ὑλική πανοπλία τό νά ὀπλίζεται κανεῖς εἶναι βαρὺ καί ἀνεπιθύμητο, ἐνῶ ἐδῶ ποθητό καί ἄξιο εὐχῆς, γιατί τά ὄπλα εἶναι τοῦ φωτός. Γι' αὐτό καί σέ φανερώνουν πιό λαμπρό ἀπό τήν ἀκτίνα τοῦ ἡλίου, ἐπειδή ἐκπέμπουν πολλή λάμψη, καί σέ ἀσφαλίζουν, γιατί εἶναι ὄπλα, καί σέ κάνουν νά λάμπεις πάρα πολύ, γιατί εἶναι ὄπλα τοῦ

πεσθαι ποιεῖ· φωτὸς γάρ ἐστιν ὄπλα. Τί οὖν; οὐκ ἀνάγκη πολεμεῖν; Ἀνάγκη μὲν πολεμεῖν, οὐ μὴν ταλαιπωρεῖσθαι καὶ πονεῖν· οὐδὲ γὰρ πόλεμος τοῦτό ἐστιν, ἀλλὰ χορεία καὶ πανήγυρις. Τοιαύτη τῶν ὄπλων ἢ φύσις, τοιαύτη ἢ τοῦ στρατηγοῦ δύναμις. Καὶ καθάπερ 5 νυμφίος καλλωπιζόμενος ἀπὸ τῆς παστάδος πρόεισιν, οὕτω καὶ ὁ τούτοις φραττόμενος τοῖς ὄπλοις· καὶ γὰρ καὶ στρατιώτης ὁμοῦ καὶ νυμφίος ἐστίν. Εἰπὼν δέ, ὅτι ἡ ἡμέρα ἤγγικεν, οὐδὲ ἐγγὺς εἶναι αὐτὴν ἀφίησιν, ἀλλ' ἤδη αὐτὴν ἐφίστησι· φησὶ γάρ, «ὡς ἐν ἡμέρᾳ εὐσχημόνως περιπατήσωμεν». Ἦδη γὰρ πάρεστιν ἡ ἡμέρα. Καὶ ἀφ' 10 ὧν μάλιστα οἱ πολλοὶ προτρέπονται, ἀπὸ τούτων καὶ αὐτοὺς ἐφέλκεται, τῆς εὐσχημοσύνης· πολὺς γὰρ αὐτοῖς τῆς παρὰ τῶν πολλῶν δόξης ὁ λόγος. Καὶ οὐκ εἶπε, περιπατεῖτε, ἀλλά, «περιπατήσωμεν», ὥστε ἀνεπαχθῆ ποιῆσαι τὴν παραίνεσιν, καὶ κούφην τὴν ἐπίπληξιν.

15 «Μὴ κώμοις καὶ μέθαις»· οὐ τὸ πίνειν κωλύων, ἀλλὰ τὸ ἀμέτρως· οὐ τὸ ἀπολαβεῖν οἴνου, ἀλλὰ τὸ μετὰ παροινίας· ὡσπερ οὖν καὶ τὸ ἐξῆς μετὰ τοῦ αὐτοῦ μέτρου τίθησι λέγων· «μὴ κοίταις καὶ ἀσελγείαις». Οὐδὲ γὰρ ἐνταῦθα τὸ μίγνυσθαι γυναιξὶν ἀναιρεῖ, ἀλλὰ τὸ πορνεύειν. «Μὴ ἔρισι καὶ ζήλοισι». Τὰ γὰρ καιρία τῶν πα- 20 θῶν σβέννυσι, τὴν ἐπιθυμίαν καὶ τὸν θυμόν. Διόπερ οὐκ αὐτὰ μόνον, ἀλλὰ καὶ τὰς πηγὰς αὐτῶν ἀναιρεῖ. Οὐδὲν γὰρ οὕτω καὶ ἐπιθυμίαν ἀνάπτει, καὶ ὀργὴν ἐκκαίει, ὡς μέθη καὶ παροινία. Διὰ τοῦτο πρότερον εἰπὼν, «μὴ κώμοις καὶ μέθαις», τότε ἐπήγαγε, «μὴ κοίταις καὶ ἀσελγείαις, μὴ ἔρισι καὶ ζήλοισι». Καὶ οὐδὲ ἐνταῦθα 25 ἔστη, ἀλλ' ἀποδύσας ἡμᾶς τῶν πονηρῶν ἱματίων, ἄκουσον πῶς καλλωπίζει λοιπὸν λέγων· «ἀλλ' ἐνδύσασθε τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν». Οὐκέτι εἶπεν ἔργα, ἀλλὰ μειζόνως αὐτοὺς ἀνέστησεν. Ὅτε μὲν γὰρ περὶ τῆς κακίας ἔλεγεν, ἔργα ἔφησεν, ὅτε δὲ περὶ τῆς ἀρετῆς, οὐκέτι ἔργα, ἀλλ' ὄπλα, δεικνὺς ὅτι ἐν πάσῃ ἀσφαλείᾳ

φωτός. Τί λοιπόν; Δέν χρειάζεται νά πολεμοῦμε; Χρειάζεται νά πολεμοῦμε, ὄχι βέβαια νά ταλαιπωρούμαστε καί νά κοπιᾶζουμε, γιατί οὔτε πόλεμος εἶναι αὐτός, ἀλλά χορός καί πανηγύρι. Τέτοια εἶναι ἡ φύση τῶν ὄπλων, τέτοια ἡ δύναμη τοῦ στρατηγοῦ. Καί ὅπως ἀκριβῶς ὁ γαμβρός στολίζεται καί βγαίνει ἀπό τό νυφικό δωμάτιο, ἔτσι καί ἐκεῖνος πού εἶναι ἐνισχυμένος μέ τά ὄπλα αὐτά. Καθόσον εἶναι μαζί καί στρατιώτης καί γαμβρός. Ἀφοῦ εἶπε ὁμως, ὅτι ἡ ἡμέρα πλησίασε, δέν τήν ἀφήνει νά εἶναι κοντά, ἀλλά τήν παρουσιάζει ἀμέσως· γιατί λέγει, «ἄς συμπεριφερθοῦμε σεμνά, ὅπως ὅταν εἶναι ἡμέρα». Τώρα λοιπόν φθάνει ἡ ἡμέρα. Καί ἀπό ἐκεῖνα πού προτρέπονται πρό πάντων οἱ πολλοί, ἀπ' αὐτά προσελκύει καί αὐτούς, δηλαδή τή σεμνότητα. Γιατί γινόταν πολύς λόγος σ' αὐτούς γιά τή δόξα ἀπό τούς πολλούς. Καί δέν εἶπε, 'νά συμπεριφέρεσθε', ἀλλά, «ἄς συμπεριφερθοῦμε», γιά νά κάμει ἀνενόχλητη τήν παραίνεση καί ἐλαφριά τήν ἐπίπληξη.

«ἽΟχι μέ συμπόσια καί μεθύσια»· ὄχι γιά νά ἐμποδίσει τό νά πίνει κανείς, ἀλλά τό νά πίνει ὑπερβολικά· ὄχι τό ν' ἀπολαμβάνει τό κρασί, ἀλλά τό νά τό ἀπολαμβάνει μέ κραιπάλη, ὅπως ἀκριβῶς καί τό ἐπόμενο ἀναφέρει μέ τό ἴδιο μέτρο λέγοντας· «ὄχι μέ ἀκολασίες καί ἀσέλγειες». Καί βέβαια δέν καταργεῖ ἐδῶ τή σαρκική μείξη μέ τίς γυναικες, ἀλλά τήν πορνεία. «ἽΟχι μέ φιλονεικίες καί ζηλοτυπίες». Δηλαδή σβήνει τά θανάσιμα ἀπό τά πάθη, τήν ἐπιθυμία καί τό θυμό. Γι' αὐτό ἀκριβῶς δέν καταργεῖ μόνο αὐτά, ἀλλά καί τίς πηγές τους. Γιατί τίποτε δέν ἀνάβει τόσο τήν ἐπιθυμία καί δέν ἐξάπτει τήν ὀργή, ὅσο τό μεθύσι καί ἡ κραιπάλη. Γι' αὐτό, ἀφοῦ εἶπε πρῶτα, «ὄχι μέ συμπόσια καί μεθύσια», τότε πρόσθεσε, «ὄχι μέ ἀκολασίες καί ἀσέλγειες, ὄχι μέ φιλονεικίες καί ζηλοτυπίες». Καί οὔτε ἐδῶ σταμάτησε, ἀλλ', ἀφοῦ μᾶς ἔβγαλε τά πονηρά ροῦχα, ἄκουσε πῶς μᾶς στολίζει στή συνέχεια λέγοντας· «ἀλλά ντυθεῖτε τόν Κύριό μας Ἰησοῦ Χριστό». Δέν ἀνέφερε πιά ἔργα, ἀλλά τούς παρότρυνε σέ μεγαλύτερο βαθμό. Γιατί, ὅταν τούς μιλοῦσε γιά τήν κακία, ἀνέφερε ἔργα, ἀλλ' ὅταν μιλοῦσε γιά τήν ἀρετή, δέν ἀνέφερε πιά ἔργα, ἀλλ' ὄπλα, δείχνοντας ὅτι ἡ ἀρετή ὀδηγεῖ σέ κάθε ἀσφάλεια ἐκεῖνον πού τήν ἔχει καί σέ κάθε λαμπρότητα. Καί οὔτε ἐδῶ

καθίστησιν ἡ ἀρετὴ τὸν ἔχοντα αὐτὴν καὶ ἐν πάσῃ λαμπρότητι. Καὶ οὐδὲ ἐνταῦθα ἔστη, ἀλλ' ἐπὶ τὸ μεῖζον ἄγων τὸν λόγον, ὃ πολλῶν φρικωδέστερον ἦν, αὐτὸν τὸν δεσπότην δίδωσιν ἡμῖν ἱμάτιον, αὐτὸν τὸν βασιλέα. Ὁ γὰρ τοῦτον περιβεβλημένος, ἅπασαν ἔχει καθό-
5 λου τὴν ἀρετὴν.

Ὅταν δὲ εἶπῃ, «ἐνδύσασθε», πάντοθεν ἡμᾶς αὐτὸν περιβάλλεσθαι κελεύει· ὡσπερ ἀλλαχοῦ φησιν, «εἰ δὲ Χριστὸς ἐν ὑμῖν»· καὶ πάλιν, «εἰς τὸν ἔσω ἡμῶν ἄνθρωπον κατοικῆσαι τὸν Χριστόν». Καὶ γὰρ οἰκίαν αὐτῷ βούλεται εἶναι τὴν ψυχὴν τὴν ἡμετέ-
10 ραν, καὶ ὡς ἱμάτιον ἡμῖν αὐτὸν περικεῖσθαι, ἵνα πάντα αὐτὸς ἡμῖν ἢ ἔσωθεν καὶ ἔξωθεν. Καὶ γὰρ πλήρωμα ἡμῶν αὐτός· «τὸ γὰρ πλήρωμα τοῦ τὰ πάντα ἐν πάσι πληρουμένου»· καὶ ὁδός, καὶ ἀνὴρ, καὶ νυμφίος· «ἡρμοσάμην γὰρ ὑμᾶς ἐνὶ ἀνδρὶ παρθένον ἀγνήν»· καὶ ρίζα, καὶ ποτόν, καὶ τροφή, καὶ ζωή· «ζῶ γάρ», φησὶν, «οὐκέτι
15 ἐγώ, ζῆ δὲ ἐν ἐμοὶ Χριστός»· καὶ ἀπόστολος, καὶ ἀρχιερεὺς, καὶ διδάσκαλος, καὶ πατήρ, καὶ ἀδελφός, καὶ συγκληρονόμος, καὶ τάφου κοινωνός καὶ σταυροῦ· «συνετάφημεν γὰρ αὐτῷ», φησί, «καὶ σύμφυτοι γεγόναμεν τῷ ὁμοιώματι τοῦ θανάτου αὐτοῦ»· καὶ ἰκέτης· «ὑπὲρ Χριστοῦ γὰρ πρεσβεύομεν»· καὶ πρὸς τὸν Πατέρα συνηγο-
20 ρος· «καὶ γὰρ ἐντυγχάνει», φησὶν, «ὑπὲρ ἡμῶν»· καὶ οἶκος, καὶ ἔνοικος· «ὁ γὰρ ἐν ἐμοὶ μένων, κάγω ἐν αὐτῷ»· καὶ φίλος· «ὕμεῖς γὰρ φίλοι μου ἐστε»· καὶ θεμέλιος, καὶ λίθος ἀκρογωνιαῖος· καὶ ἡμεῖς αὐτοῦ καὶ μέλη, καὶ γεώργιον, καὶ οἰκοδομή, καὶ κλήματα, καὶ συνεργοί.

25 Τί γὰρ οὐ βούλεται ἡμῶν εἶναι, παντὶ τρόπῳ συγκολλῶν καὶ συνάπτων ἡμᾶς; ὅπερ τοῦ σφόδρα φιλοῦντός ἐστι. Πείθου τοίνυν, καὶ ἀναστὰς ἐξ ὑπνων ἐνδύσαι αὐτόν, καὶ ἐνδυσάμενος εὐήνιον αὐτῷ παρέχε τὴν σάρκα· τοῦτο γὰρ ἠνίξατο εἰπὼν, «τῆς σαρκὸς πρόνοιαν μὴ ποιεῖσθε εἰς ἐπιθυμίας». Ὡσπερ γὰρ οὐ τὸ πίνειν
30 ἐκώλυσεν, ἀλλὰ τὸ μεθύειν, οὐδὲ τὸ γαμεῖν, ἀλλὰ τὸ ἀσελγαίνειν· οὕτως οὐδὲ τὸ προνοεῖν τῆς σαρκός, ἀλλὰ τὸ εἰς ἐπιθυμίας, οἷον τὸ

3. Ρωμ. 8,10. 6. Β' Κορ. 11,2. 9. Β' Κορ. 5,20.

4. Ἐφ. 3,16. 17. 7. Γαλ. 2,20. 10. Ρωμ. 8,34.

5. Ἐφ. 1,23. 8. Ρωμ. 6,4. 5. 11. Ἰω. 6,56. 12. Ἰω. 15,14.

σταμάτησε, ἀλλ' ὀδηγώντας τό λόγο στό μεγαλύτερο, πού ἦταν πολύ πιό τρομερό, μᾶς δίνει τόν ἴδιο τόν Κύριο ὡς ἔνδυμα, τόν ἴδιο τό βασιλιά. Γιατί ἐκεῖνος πού εἶναι ντυμένος μ' αὐτόν, ἔχει ὀλόκληρη τήν ἀρετή.

“Ὅταν ὁμως λέγει, «ντυθεῖτε», προστάζει νά ντυνόμαστε μ' αὐτόν ἀπό παντοῦ, ὅπως ἀκριβῶς λέγει ἄλλοῦ, «ἐάν ὁμως ὁ Χριστός εἶναι μέσα σας»³· καί πάλι, «στόν ἐσωτερικό μας ἄνθρωπο νά κατοικήσει ὁ Χριστός»⁴. Καθόσον θέλει νά εἶναι ἡ ψυχὴ μας κατοικία γι' αὐτόν καί νά τόν φοροῦμε γύρω μας σάν ροῦχο, γιά νά εἶναι αὐτός σ' ἐμᾶς τά πάντα ἀπό μέσα καί ἀπό ἔξω. Γιατί αὐτός εἶναι τό συμπλήρωμά μας, ἀφοῦ εἶναι «τό συμπλήρωμα ἐκείνου πού γεμίζει τά πάντα σ' ὅλες τίς ἀνάγκες τους»⁵, καί ὁδός καί ἄνδρας καί γαμβρός, γιατί λέγει, «σᾶς ἄρραβώνιασα μ' ἕναν ἄνδρα γιά νά σᾶς παρουσιάσω σάν ἀγνή παρθένο»⁶, καί ρίζα καί ποτό καί τροφή καί ζωή, «γιατί δέ ζῶ πιά ἐγώ», λέγει, «ἀλλά ζεῖ μέσα μου ὁ Χριστός»⁷, καί ἀπόστολος καί ἀρχιερέας καί διδάσκαλος καί πατέρας καί ἀδελφός καί συγκληρονόμος καί μέτοχος τοῦ τάφου καί τοῦ σταυροῦ μας, «γιατί ἔχουμε ταφεῖ μαζί του», λέγει, καί «ἔχουμε ἐνωθεῖ μαζί του σ' ἕνα θάνατο σάν τό δικό του»⁸, καί ἰκέτης, «γιατί εἴμαστε πρεσβευτές τοῦ Χριστοῦ»⁹, καί συνηγορός μας στόν Πατέρα, «γιατί πραγματικά μεσιτεύει γιά μᾶς»¹⁰, λέγει, καί σπίτι καί κάτοικος, «γιατί ἐκεῖνος πού μένει μέσα μου, μένω καί ἐγώ μέσα του»¹¹, καί φίλος, «γιατί ἐσεῖς εἴστε φίλοι μου»¹², καί θεμέλιος καί ἀκρογωνιαίος λίθος, καί μεῖς εἴμαστε μέλη του καί χωράφι καί οἰκοδομή καί κλήματα καί συνεργάτες του.

Καί τί δέ θέλει νά εἶναι ἀπό μᾶς, γιά νά μᾶς συνδέει καί νά μᾶς ἐνώνει μαζί μέ κάθε τρόπο; πράγμα πού εἶναι γνώρισμα ἐκείνου πού ἀγαπάει πάρα πολύ. Νά ὑπακοῦς λοιπόν, καί ἀφοῦ σηκωθεῖς ἀπό τόν ὕπνο νά ντυθεῖς τό Χριστό, καί ἀφοῦ τόν ντυθεῖς νά παρέχεις ὑπάκουη τή σάρκα σου σ' αὐτόν. Γιατί αὐτό ὑπαινίχθηκε λέγοντας, «μὴ φροντίζετε γιά τή σάρκα γιά νά ικανοποιήσει τίς ἐπιθυμίες της». Γιατί, ὅπως ἀκριβῶς δέν ἐμπόδισε τό ποτό ἀλλά τό μεθύσι, οὔτε τό γάμο ἀλλά τήν ἀσέλγεια, ἔτσι δέν ἐμπόδισε τή φροντίδα γιά τή σάρκα, ἀλλά τή φροντίδα πρὸς ικανοποίηση τῶν ἐπιθυμιῶν

τὴν χρείαν ὑπερβαίνειν. Ἐπεὶ, ὅτι γε προνοεῖν αὐτῆς κελεύει, ἄκουσον τί φησι Τιμοθέω· «οἶνω ὀλίγῳ χρῶ διὰ τὸν στόμαχόν σου καὶ τὰς πυκνάς σου ἀσθενείας». Οὕτω δὴ καὶ ἐνταῦθα προνόει μὲν, ἀλλὰ πρὸς υἰείαν, μὴ πρὸς ἀσέλγειαν. Οὐδὲ γὰρ ἂν εἶη τοῦτο πρό-
5 νοια λοιπόν, ὅταν τὴν φλόγα ἀνάπτῃς, ὅταν χαλεπὴν τὴν κάμινον ποιῆς. Ἴνα δὲ καὶ σαφέστερον μάθητε, τί ποτέ ἐστι τὸ προνοεῖν αὐ-
τῆς εἰς ἐπιθυμίας, καὶ φύγητε τὴν τοιαύτην πρόνοιαν, τοὺς μεθύον-
τας, τοὺς γαστριζομένους, τοὺς ἐν ἱματίοις καλλωπιζομένους, τοὺς
θρυπτομένους, τοὺς τὸν ὑγρὸν καὶ διαρρέοντα ζῶντας βίον ἐννοή-
10 σατε, καὶ εἴσεσθε τὸ εἰρημένον.

Ἐκεῖνοι γὰρ πάντα ποιοῦσιν, οὐχ ἵνα υἰγιαίνωσιν, ἀλλ' ἵνα σκιρτῶσιν, ἵνα τὴν ἐπιθυμίαν ἀνάπτωσιν. Ἄλλ' ὁ τὸν Χριστὸν ἐν-
δεδυμένος σύ, πάντα ἐκεῖνα περικόψας, ἐν ζῆτει μόνον, ὅπως υἰγιαίνουσιν ἔχῃς τὴν σάρκα· καὶ μέχρι τοσούτου προνόει ταύτης,
15 περαιτέρω δὲ μηκέτι, ἀλλὰ πᾶσαν τὴν σπουδὴν εἰς τὴν τῶν πνευματικῶν ἀνάλισκε ἐπιμέλειαν. Οὕτω γὰρ καὶ ἀναστῆναι ἐκ τοῦ ὕπνου τούτου δυνήσῃ, μὴ βαρυνόμενος ταῖς ποικίλαις ταύταις ἐπιθυμίαις. Καὶ γὰρ ὕπνος ὁ παρῶν βίος, καὶ ὄνειράτων οὐδὲν τὰ ἐν αὐτῷ διενήνοχε. Καὶ καθάπερ οἱ καθεύδοντες καὶ παραφθέγγονται,
20 καὶ ὀρῶσι πολλάκις οὐδὲν υἰγιές, οὕτω καὶ ἡμεῖς· μᾶλλον δὲ καὶ πολλῷ χειρόν. Ὁ μὲν γὰρ αἰσχρά τινα πράξας ἢ εἰπὼν ὄναρ, ἀπαλλαγείς τοῦ ὕπνου, καὶ τῆς αἰσχύνῃς ἀπήλλακται, καὶ δίκην οὐ δίδωσιν· ἐνταῦθα δὲ οὐχ οὕτως, ἀλλὰ καὶ ἡ αἰσχὺν καὶ ἡ τιμωρία ἀθάνατος. Πάλιν, οἱ πλουτοῦντες ὄναρ, ἡμέρας γενομένης ἐλέγχον-
25 ται εἰκῆ πλουτήσαντες· ἐνταῦθα δὲ καὶ πρὸ τῆς ἡμέρας ὁ ἔλεγχος ἔπεισι πολλάκις, καὶ πρὶν ἀπελθεῖν ἐκεῖ, τὰ ὄνειράτα ταῦτα ἀπέπτη.

3. Ἀποτιναζώμεθα τοίνυν τὸν πονηρὸν τοῦτον ὕπνον. Ἄν γὰρ καθεύδοντας ἡμᾶς ἢ ἡμέρα καταλάβῃ, θάνατος διαδέξεται ἀθάνα-
30 τος. Καὶ πρὸ τῆς ἡμέρας δὲ ἐκείνης πᾶσιν εὐεπιχείρητοι τοῖς ἐχθροῖς τοῖς ἐντεῦθεν ἐσόμεθα, καὶ ἀνθρώποις καὶ δαίμοσι· κἂν

της, δηλαδή τήν υπέρβαση τῆς ἀνάγκης. Γιατί, τό ὅτι προστάζει νά φροντίζουμε γι' αὐτή, ἄκουσε τί λέγει στόν Τιμόθεο· «πίνε λίγο κρασί γιά τό στομάχι σου καί τίς συχνές ἀρρώστιες σου»¹³. Ἔτσι λοιπόν καί ἐδῶ νά τή φροντίζεις, ἀλλά γιά τήν υἰγεία της καί ὄχι γιά ἀσέλγεια. Γιατί δέν μπορεῖ νά εἶναι αὐτό πλέον φροντίδα, ὅταν ἀνάβεις τή φλόγα, ὅταν κάνεις φοβερό τό καμίνι. Γιά νά μάθετε ὁμως καί πιό καλά, τί τέλος πάντων σημαίνει τό νά φροντίζει κανεῖς γιά τή σάρκα πρὸς ἱκανοποίηση τῶν ἐπιθυμιῶν της, καί ν' ἀποφύγετε μία τέτοια φροντίδα, σκεφθεῖτε τοὺς μεθυσμένους, τοὺς κοιλιόδουλους, ἐκείνους πού καμαρώνουν γιά τά ροῦχα τους, τοὺς ἀκόλαστους, ἐκείνους πού ζοῦν ζωὴ φιλήδονη καί γεμάτη ἀπολαύσεις, καί θά μάθετε αὐτό πού λέχθηκε.

Γιατί ἐκεῖνοι τά κάνουν ὅλα, ὄχι γιά νά υἰγιαίνουν, ἀλλά γιά νά σκιρτοῦν, γιά ν' ἀνάβουν τήν ἐπιθυμία. Σὺ ὁμως πού εἶσαι ντυμένος τό Χριστό, ἀφοῦ περικόψεις ὅλα ἐκεῖνα, ἓνα μόνο νά ζητᾶς, πῶς νά ἔχεις υἰγὴ τῆ σάρκα σου. Καί μέχρι τόσο φρόντιζε γι' αὐτήν, καί ὄχι πιό πέρα, ἀλλ' ὅλη τήν προθυμία σου νά τήν ἀφιερώνεις στήν φροντίδα τῶν πνευματικῶν ἀγαθῶν. Ἔτσι λοιπόν θά μπορέσεις καί ἀπό τόν ὕπνο αὐτόν νά σηκωθεῖς, χωρίς νά αἰσθάνεσαι βάρος ἀπό τίς ποικίλες αὐτές ἐπιθυμίες. Καθόσον ὕπνος εἶναι ἡ παρούσα ζωὴ, καί δέ διαφέρουν καθόλου ἀπό τά ὄνειρα ὅσα συμβαίνουν σ' αὐτή. Καί ὅπως ἀκριβῶς ἐκεῖνοι πού κοιμοῦνται καί παραμιλοῦν καί δέ βλέπουν πολλές φορές τίποτε υἰγιές, ἔτσι καί μεῖς, ἢ μᾶλλον καί πολύ χειρότερα. Γιατί ἐκεῖνος πού ἔκαμε κάποιες αἰσχρὲς πράξεις ἢ διηγήθηκε ἓνα ὄνειρο, ἀφοῦ ἀπαλλάχτηκε ἀπό τόν ὕπνο, καί ἀπό τήν ντροπὴ ἔχει ἀπαλλαχθεῖ καί δέν τιμωρεῖται· ἐδῶ ὁμως δέ συμβαίνει τό ἴδιο, ἀλλά καί ἡ ντροπὴ καί ἡ τιμωρία εἶναι ἀθάνατη. Πάλι, ὅσοι γίνονται πλούσιοι στό ὄνειρο, ὅταν ξημερώσει ἐλέγχονται γιὰτί πλούτισαν τυχαῖα, ἐνῶ ἐδῶ καί πρὶν ἔρθει ἡ ἡμέρα ἀκολουθεῖ πολλές φορές ὁ ἔλεγχος, καί πρὶν μεταβοῦμε ἐκεῖ, τά ὄνειρα αὐτά πέταξαν.

3. Ἄς ἀποτινάξουμε λοιπόν τόν πονηρό αὐτό ὕπνο. Γιατί, ἂν ἡ ἡμέρα μᾶς πιάσει νά κοιμόμαστε, θ' ἀκολουθήσει θάνατος αἰώνιος. Ἀλλά καί πρὶν ἀπό τήν ἡμέρα ἐκείνη θά εἴμαστε εὐλωτοὶ σ' ὅλους τοὺς ἐχθροὺς πού προέρχονται ἀπό ἐδῶ, καί στοὺς ἀνθρώπους καί

ἀνελεῖν βουληθῶσιν, ὁ κωλύσων οὐδεὶς. Εἰ μὲν γὰρ πολλοὶ οἱ
 ἐγρηγορότερες ἦσαν, οὐκ ἦν τοσοῦτος ὁ κίνδυνος· ἐπειδὴ δὲ εἷς πού
 καὶ δεῦτερος λύχνον ἄψας, καθάπερ ἐν βαθυτάτῃ νυκτὶ τῶν ἄλλων
 καθευδόντων ἐγρήγορε, διὰ τοῦτο πολλῆς ἡμῖν δεῖ τῆς ἀγρυπνίας,
 5 πολλῆς τῆς ἀσφαλείας, ὥστε μὴ τὰ ἀνήκεστα παθεῖν. Οὐχὶ δοκεῖ
 λαμπρὰ ἡ ἡμέρα εἶναι νῦν; οὐχὶ πάντες ἐγρηγορέναι νομίζομεν καὶ
 νήφειν; Ἄλλ' ὁμως, καὶ τάχα γελάσεσθε τὸ εἰρημένον, ἐγὼ μένοι
 αὐτὸ ἐρῶ· τοῖς ἐν βαθείᾳ νυκτὶ καθεύδουσί τε καὶ ρέγχουσιν ἐοίκα-
 μεν ἅπαντες. Καὶ εἶγε οὐσίαν ἀσώματος ἦν ἰδεῖν, ἔδειξα ἂν ὑμῖν
 10 πῶς οἱ μὲν πλείους ρέγχουσιν, ὁ δὲ διάβολος διορύττει τοίχους, καὶ
 κατασφάττει κειμένους, καὶ ὑφαιρεῖται τὰ ἔνδον, καθάπερ ἐν
 σκότῳ βαθεῖ μετὰ ἀδείας πάντα πράττων. Μᾶλλον δέ, εἰ καὶ
 ὀφθαλμοῖς τοῦτο ἰδεῖν ἀδύνατον, ὑπογράψωμεν αὐτὸ τῷ λόγῳ, καὶ
 ἐννοήσωμεν πόσοι ὑπὸ ἐπιθυμιῶν εἰσι πονηρῶν βεβαρημένοι, πό-
 15 σοι τῷ χαλεπῷ τῆς ἀσελγείας κάρῳ κατεχόμενοι, καὶ τὸ φῶς τοῦ
 Πνεύματος κατασβεννύντες. Διὰ τοι τοῦτο ἕτερα ἀνθ' ἐτέρων βλέ-
 πουσιν, ἕτερα ἀνθ' ἐτέρων ἀκούουσι, καὶ οὐδενὶ τῶν ἐνταῦθα λεγο-
 μένων προσέχουσιν.

Εἰ δὲ ἐγὼ ψεύδομαι ταῦτα λέγων, καὶ ἐγρηγορῶς ἔστηκας,
 20 εἰπέ μοι, τί γέγονεν ἐνταῦθα σήμερον, εἰ μὴ ὡς ὄνειράτων ἤκου-
 σας; Καὶ οἶδα μὲν, ὅτι ἐροῦσί τινες· οὐδὲ γὰρ κατὰ πάντων ταῦτα
 λέγω· ἀλλὰ σὺ ὁ τοῖς εἰρημένοις ἔνοχος ὢν, ὁ μάτην ἐνταῦθα εἰσ-
 ελθὼν, εἰπέ, τίς προφήτης, ποῖος ἀπόστολος ἡμῖν σήμερον διελέ-
 χθη, καὶ περὶ τίνων. Ἄλλ' οὐκ ἂν ἔχοις εἰπεῖν· καὶ γὰρ πολλὰ ὡς ἐν
 25 ὄνειρῳ διελέχθης ἐνταῦθα, τῶν ἀληθῶν οὐκ ἀκούσας πραγμάτων.
 Ταῦτα δέ μοι καὶ πρὸς γυναῖκας εἰρήσθω· καὶ γὰρ καὶ ἐν ἐκείναις
 πολὺς ὁ ὕπνος· καὶ εἶθε ὕπνος. Ὁ μὲν γὰρ καθεύδων οὔτε πονηρόν
 τι φθέγγεται, οὔτε χρηστόν, ὁ δὲ οὕτως ἐγρηγορῶς ὡς ὑμεῖς, πολλὰ
 καὶ ἐπὶ κακῷ τῆς ἑαυτοῦ κεφαλῆς ἐκβάλλει ρήματα, τόκους ἀρι-
 30 θμῶν, λογισμοὺς δανεισμάτων συντιθείς, καπηλείας ἀναισχύντου

στούς δαίμονες· καί ἂν θελήσουν νά μᾶς ἐξοντώσουν, δέν ὑπάρχει κανεῖς πού θά τούς ἐμποδίσει. Γιατί, ἂν ἦταν πολλοί οἱ ἐπάγρυπνοι, δέ θά ἦταν τόσο μεγάλος ὁ κίνδυνος, ἐπειδή ὁμως ἕνας καί ἴσως καί δεύτερος, ἔχει ἀνάψει λυχνάρι καί μένει ἐπάγρυπνος, ἐνῶ οἱ ἄλλοι κοιμοῦνται ὅπως ἀκριβῶς στά βαθιά μεσάνυχτα, γι' αὐτό ἐπιβάλλεται σ' ἐμᾶς πολλή ἐπαγρύπνηση καί πολλή ἀσφάλεια, γιά νά μήν πάθουμε ἀνεπανόρθωτα κακά. Δέ φαίνεται τώρα πῶς εἶναι φωτεινή ἡ ἡμέρα; δέ νομίζουμε ὅλοι ὅτι ἔχουμε ξυπνήσει καί εἴμαστε νηφάλιοι; Ἄλλ' ὁμως (ἴσως καί νά περιγελάσετε τό λόγο, ἐγώ ὁμως θά τόν πῶ), μοιάζουμε ὅλοι μέ ἐκείνους πού κοιμοῦνται μέσα στή βαθιὰ νύχτα καί ροχαλίζουν. Καί ἂν ὑπῆρχε δυνατότητα νά δοῦμε οὐσία ἀσώματη, θά σᾶς ἔδειχνα πῶς οἱ περισσότεροι ροχαλίζουν, ἐνῶ ὁ δαίβολος τρυπάει τούς τοίχους καί κατασφάζει ὅσους κοιμοῦνται καί ἀφαιρεῖ αὐτά πού ὑπάρχουν μέσα, κάμνοντας ὅλα μέ ἀσφάλεια σάν μέσα σέ βαθύ σκοτάδι. Ἡ καλύτερα, ἐπειδή καί στά μάτια αὐτό εἶναι ἀδύνατο νά τό δοῦν, ἄς τό περιγράψουμε μέ τό λόγο καί ἄς σκεφθοῦμε πόσοι ἔχουν ἐνοχληθεῖ ἀπό κακές ἐπιθυμίες, πόσοι κατέχονται ἀπό τή φοβερή νάρκη τῆς ἀσέλγειας καί πόσοι σβήνουν ἐντελῶς τό φῶς τοῦ Πνεύματος. Γι' αὐτό λοιπόν βλέπουν ἄλλα ἀντί ἄλλων, ἀκοῦν ἄλλα ἀντί ἄλλων καί δέν προσέχουν σέ τίποτε ἀπό τά λεγόμενα ἐδῶ.

Ἄλλ' ἂν ἐγώ ψεύδομαι λέγοντας αὐτά καί στάθηκες ξυπνητός, πές μου, τί ἔγινε ἐδῶ σήμερα, ἂν δέν ἄκουσες αὐτά σάν σέ ὄνειρο; Καί ξέρω βέβαια, ὅτι θά τό ποῦν μερικοί, γιατί δέν τά λέγω αὐτά ἐναντίον ὄλων. Ἄλλ' ἐσύ πού εἶσαι ἔνοχος γιά τά προηγούμενα, πού μπῆκες ἐδῶ ἀνώφελα, πές, ποιός προφήτης, ποιός ἀπόστολος μᾶς μίλησε σήμερα, καί γιά ποιά πράγματα. Ἀλλά δέν μπορεῖς νά πεῖς, γιατί ἀσφαλῶς πολλά μίλησες ἐδῶ σάν σέ ὄνειρο, χωρίς ν' ἀκούσεις τά ἀληθινά πράγματα. Αὐτά ὁμως ἄς τά πῶ καί στίς γυναῖκες, καθόσον καί σ' ἐκεῖνες εἶναι πολὺς ὁ ὕπνος· καί εἶθε νά εἶναι ὕπνος. Γιατί ὅποιος κοιμᾶται οὔτε κακό λέγει οὔτε καλό, ἐνῶ ὅποιος εἶναι ξυπνητός ἔτσι ὅπως ἐσεῖς, λέγει πολλά καί γιά δικό του κακό, μετρώντας τόκους, κάνοντας ὑπολογισμούς δανείων, φέρνοντας στή μνήμη του ἀναίσχυντό ἐμπόριο, φυτεύοντας πυκνά τά ἀγκάθια στή

μεμνημένος, τὰς ἀκάνθας πυκνὰς ἐν τῇ αὐτοῦ καταφυτεύων ψυχῇ, καὶ τὸν σπόρον οὐκ ἀφείς οὐδὲ μικρὸν προκύψαι ποτέ. Ἀλλὰ διανάστηθι, καὶ τὰς ἀκάνθας ταύτας προρρίζους ἀνάσπασον, καὶ τὴν μέθην ἀποτίναξαι· καὶ γὰρ ἐντεῦθεν ὁ ὕπνος. Μέθην δὲ οὐκ οἴνου 5 λέγω μόνον, ἀλλὰ καὶ τῶν βιωτικῶν φροντίδων, καὶ μετὰ τούτων καὶ τὴν ἀπὸ τοῦ οἴνου.

Ταῦτα δὲ οὐχὶ πλουσίοις μόνον, ἀλλὰ καὶ πένησι παραινῶ, καὶ μάλιστα τοῖς τὰ φιλικὰ συγκροτοῦσι συμπόσια. Οὐ γάρ ἐστι τοῦτο τρυφή οὐδὲ ἄνεσις, ἀλλὰ κόλασις καὶ τιμωρία. Τρυφή γὰρ 10 οὐκ αἰσχρὰ εἶπειν, ἀλλὰ σεμνὰ φθέγξασθαι, ἐμπλησθῆναι, οὐ διαρραγῆναι. Εἰ δὲ ἡδονὴν αὐτὸ νομίζεις, δεῖξόν μοι ἐν ἐσπέρα τὴν ἡδονήν· ἀλλ' οὐκ ἂν ἔχοις. Καὶ οὕτω λέγω τὰς ἐντεῦθεν βλάβας, ἀλλὰ τέως περὶ τῆς ἡδονῆς σοι διαλέγομαι τῆς εὐθέως μαραινομένης. Ὅμοῦ τε γὰρ διελύθη τὸ συμπόσιον, καὶ ἀπέπτη τὰ τῆς εὐφροσύ- 15 νης. Ὅταν δὲ καὶ τὸν ἔμετον εἶπω, καὶ τὰς καρηβαρίας, καὶ τὰ μυρία νοσήματα, καὶ τὴν τῆς ψυχῆς αἰχμαλωσίαν, τί πρὸς ταῦτα ἐρεῖς; Μὴ γάρ, ἐπειδὴ πένητές ἐσμεν, καὶ ἀσχημονεῖν ὀφείλομεν; Ταῦτα δὲ λέγω, οὐ κωλύων συνιέναι οὐδὲ κοινῇ συνδειπνεῖν, ἀλλὰ κωλύων ἀσχημονεῖν, καὶ βουλόμενος τὴν τρυφήν εἶναι τρυφήν, 20 ἀλλὰ μὴ κόλασιν, μηδὲ τιμωρίαν καὶ μέθην καὶ κῶμον. Μαθέτωσαν Ἕλληνες, ὅτι μάλιστα Χριστιανοὶ τρυφᾶν ἴσασι, καὶ τρυφᾶν μετὰ κόσμου. «Ἀγαλλιᾶσθαι γάρ», φησί, «τῷ Κυρίῳ ἐν τρόμῳ». Πῶς δὲ ἐστὶν ἀγαλλιᾶσθαι; Ὑμνοὺς λέγοντας, εὐχὰς ποιουμένους, ψαλμοὺς ἐπεισάγοντας ἀντὶ τῶν ἀνελευθέρων ἀσμάτων ἐκείνων.

25 Οὕτω καὶ ὁ Χριστὸς τῇ τραπέζῃ παρέσται, καὶ εὐλογίας ἐμπλήσει τὴν εὐωχίαν ἅπασαν, ὅταν εὐχῇ, ὅταν ᾄδῃς πνευματικά, ὅταν πένητας ἐπὶ τὴν κοινωνίαν τῶν προκειμένων καλῆς, ὅταν εὐταξίαν πολλὴν καὶ σωφροσύνην ἐπιστήσης τῷ συμποσίῳ. Οὕτω καὶ ἐκκλησίαν ἐργάσῃ τὸν πότον, ἀντὶ τῶν ἀκαίρων κραυγῶν καὶ 30 εὐφημιῶν τὸν ἀπάντων δεσπότην ὕμνων. Καὶ μὴ μοι λέγε, ὅτι ἔτε-

δική του ψυχή, μή αφήνοντας ποτέ τό σπόρο οὔτε γιά λίγο νά βγεῖ. Ἄλλά ξύπνησε τελείως, καί κατάστρεψε ἀπό τή ρίζα τά ἀγκάθια αὐτά καί ἀποτίναξε τή μέθη· γιατί καί ἀπό ἐδῶ προέρχεται ὁ ὕπνος. Μέθη ὅμως δέν ἐννοῶ μόνο τοῦ κρασιοῦ, ἀλλά καί τῶν βιωτικῶν φροντίδων, καί μαζί μ' αὐτές καί τή μέθη πού προέρχεται ἀπό τό κρασί.

Καί αὐτά τά συμβουλεύω ὄχι μόνο στούς πλούσιους, ἀλλά καί στούς φτωχοῦς καί ιδιαίτερα σ' ἐκείνους πού κάνουν τά φιλικά συμπόσια. Γιατί δέν εἶναι αὐτό ἀπόλαυση οὔτε ἀνάπαυση, ἀλλά ποινή καί τιμωρία. Γιατί ἀπόλαυση δέν εἶναι νά ποῦμε αἰσχρά λόγια, ἀλλά νά μιλήσουμε σεμνά, νά χορτάσουμε, ὄχι νά σκάσουμε. Ἐάν ὅμως τό νομίζεις αὐτό ἡδονή, δεῖξε μου τό βράδυ τήν ἡδονή. Ἄλλά δέν μπορεῖς νά τή δεῖξεις. Καί δέ λέγω ἀκόμη τίς βλάβες πού προέρχονται ἀπό ἐδῶ, ἀλλά πρῶτα σοῦ μιλάω γιά τήν ἡδονή πού μαραίνεται ἀμέσως. Γιατί συγχρόνως καί τό συμπόσιο διαλύεται καί ἡ χαρά ἐξαφανίζεται. Ἄλλ' ὅταν ἀναφέρω καί τόν ἐμετό καί τούς πονοκέφαλους καί τίς ἄπειρες ἀρρώστιες καί τήν αἰχμαλωσία τῆς ψυχῆς, τί θά πεῖς σ' αὐτά; Μήπως λοιπόν, ἐπειδή εἴμαστε φτωχοί, πρέπει νά φερόμαστε καί ἄσεμνα; Καί τά λέγω αὐτά ὄχι γιά νά ἐμποδίσω νά συγκεντρώνεστε, οὔτε νά κάμνετε κοινά δεῖπνα, ἀλλά γιά νά ἐμποδίσω νά φέρεσθε ἄσεμνα, καί γιατί θέλω ἡ ἀπόλαυση νά εἶναι πραγματική ἀπόλαυση, καί νά μήν εἶναι ποινή οὔτε τιμωρία καί μέθη καί διασκέδαση. Ἦς πληροφορηθοῦν οἱ ἐθνικοί, ὅτι οἱ Χριστιανοί πρό πάντων ξέρουν νά διασκεδάζουν, καί νά διασκεδάζουν μέ σεμνότητα. «Νά χαιρεστε», λέγει, «τή χαρά τοῦ Κυρίου μέ φόβο»¹⁴. Καί πῶς εἶναι δυνατό νά χαιρόμαστε; Λέγοντας ὕμνους, κάνοντας προσευχές, εἰσάγοντας ψαλμούς στή θέση τῶν αἰσχυρῶν ἐκείνων ἀσμάτων.

Ἦτσι καί ὁ Χριστός θά παραβρεθεῖ στό τραπέζι καί θά γεμίσει μέ εὐλογία ὅλη τήν εὐωχία, ὅταν προσεύχεσαι, ὅταν τραγουδᾷς πνευματικά, ὅταν προσκαλεῖς φτωχοῦς στή συμμετοχή τῶν προσφερομένων φαγητῶν, ὅταν ἐπιβάλλεις μεγάλη πειθαρχία καί σεμνότητα στό συμπόσιο. Ἦτσι καί ἐκκλησία θά κάμεις τό φαγοπότι, ὕμνωντας τόν Κύριο ὅλων στή θέση τῶν ἄκαιρων κραυγῶν καί ἐπαίνων. Καί μή μοῦ λέγεις, ὅτι ἐπικράτησε ἄλλος νόμος, ἀλλά διόρθωσε τά

ρος ἐκράτησε νόμος, ἀλλὰ διορθοῦ τὰ κακῶς ἔχοντα. «Εἴτε γὰρ ἐσθίετε», φησὶν, «εἴτε πίνετε, εἴτε τι ποιεῖτε, πάντα εἰς δόξαν Θεοῦ ποιεῖτε». Καὶ γὰρ ἀπὸ τῶν τοιούτων τραπεζῶν ὑμῖν αἱ πονηραὶ ἐπιθυμίαι, ἐντεῦθεν αἱ ἀσέλγεια, ἐντεῦθεν αἱ γυναῖκες μὲν ἐν κατα-
 5 φρονήσει, αἱ πόρναι δὲ ἐν τιμῇ παρ' ὑμῖν· ἐντεῦθεν αἱ τῶν οἰκιῶν ἀνατροπαί, καὶ τὰ μυρία κακά, καὶ ἄνω καὶ κάτω πάντα γέγονεν, καὶ τὴν πηγὴν ἀφέντες τὴν καθαρὰν, ἐπὶ τὸν ὄχετὸν τρέχετε τοῦ βορβόρου. Ὅτι γὰρ βόρβορος τὸ τῆς πόρνῆς σῶμα, οὐδένα ἕτερον, ἀλλ' αὐτὸν σε ἐρωτῶ τὸν ἐγκαλινδούμενον τῷ βορβόρῳ, εἰ μὴ
 10 σαυτὸν ἐρυθριᾷς, εἰ μὴ ἀκάθαρτον εἶναι νομίζεις μετὰ τὴν ἀμαρτίαν.

4. Διό, παρακαλῶ, φεύγετε τὴν πορνείαν καὶ τὴν ταύτης μητέρα τὴν μέθην. Τί σπείρεις ὅπου θερίσαι οὐκ ἔνι, μᾶλλον δέ, κἂν θερίσης, πολλὴν σοι φέρει τὴν αἰσχύνην ὁ καρπός; Κἂν γὰρ τεχθῆ
 15 παιδίον, καὶ σὲ ἥσχυνε, καὶ αὐτὸ ἠδίκηται διὰ σὲ νόθον καὶ δυσγενὲς γινόμενον. Κἂν μυρία καταλίπῃς αὐτῷ χρήματα, ἄτιμος ἐν οἰκίᾳ, ἄτιμος ἐν πόλει, ἄτιμος ἐν δικαστηρίῳ καὶ ὁ ἐκ πόρνῆς καὶ ὁ ἐκ δούλης· ἄτιμος δὲ καὶ σὺ πάλιν, καὶ ζῶν καὶ τετελευτηκῶς· κἂν γὰρ ἀπέλθῃς, μένει τὰ ὑπομνήματα τῆς ἀσχημοσύνης. Τί τοίνυν
 20 ἅπαντα καταισχύνεις; Τί σπείρεις ἔνθα ἢ ἄρουρα σπουδάζει διαφθεῖραι τὸν καρπόν; ἔνθα πολλὰ τὰ ἀτόκια; Ἐνθα πρὸ τῆς γενέσεως φόνος; Καὶ γὰρ καὶ τὴν πόρνην οὐκ ἀφίης μεῖναι πόρνην μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀνδροφόνον ποιεῖς. Εἶδες ἀπὸ μέθης πορνείαν, ἀπὸ πορνείας μοιχείαν, ἀπὸ μοιχείας φόνον; Μᾶλλον δὲ καὶ φόνου τι χει-
 25 ρον· οὐδὲ γὰρ ἔχω πῶς αὐτὸ καλέσω. Οὐ γὰρ τεχθὲν ἀναιρεῖ, ἀλλὰ καὶ τεχθῆναι κωλύει. Τί τοίνυν καὶ τοῦ Θεοῦ τὴν δωρεὰν ὑβρίζεις, καὶ τοῖς αὐτοῦ μάχη νόμοις, καὶ ὅπερ ἐστὶ κατάρα, τοῦτο σὺ ὡς εὐλογίαν μεταδιώκεις, καὶ τὸ ταμιεῖον τῆς γενέσεως ταμιεῖον ποιεῖς σφαγῆς, καὶ τὴν πρὸς παιδοποιῖαν δοθεῖσαν γυναῖκα πρὸς φόνον

βρισκόμενα σέ κακή κατάσταση. «Εἶτε λοιπόν τρώγετε», λέγει, «εἶτε πίνετε εἶτε κάνετε κάτι, ὅλα νά τά κάνετε γιά τή δόξα τοῦ Θεοῦ»¹⁵. Καθόσον ἀπό τέτοια τραπέζια προέρχονται σέ σᾶς οἱ κακές ἐπιθυμίες, ἀπό ἐδῶ οἱ ἀσέλγειες, ἀπό ἐδῶ οἱ γυναῖκες σας εἶναι σέ περιφρόνηση, ἐνῶ οἱ πόρνες σέ τιμή ἀπό μέρους σας· ἀπό ἐδῶ ἡ διάλυση στίς οἰκογένειες, καί τά ἄπειρα κακά, καί ὅλα ἔγιναν ἄνω - κάτω, καί ἀφοῦ ἀφήσατε τήν καθαρή πηγή, τρέχετε στό αὐλάκι τοῦ βούρκου. Τό ὅτι βέβαια τό σῶμα τῆς πόρνης εἶναι βούρκος, δέν ἐρωτῶ κανέναν ἄλλο, ἀλλά σένα τόν ἴδιο πού κυλιέσαι στό βούρκο, ἂν δέν ντρέπεσαι τόν ἑαυτό σου, ἂν δέ νομίζεις πώς εἶσαι ἀκάθαρτος μετά τήν ἁμαρτία.

4. Γι' αὐτό, σᾶς παρακαλῶ, ἀποφεύγετε τήν πορνεία καί τή μητέρα της τή μέθη. Γιατί σπέρνεις ὅπου δέν εἶναι δυνατό νά θερίσεις, ἢ μᾶλλον, καί ἂν ἀκόμη θερίσεις, σοῦ φέρνει πολλή ντροπή ὁ καρπός; Γιατί, καί ἂν ἀκόμη γεννηθεῖ παιδί, καί σένα ντρόπιασε καί αὐτό ἔχει ἀδικηθεῖ ἐξ αἰτίας σου, ἀφοῦ γεννιέται νόθο καί μέ κακή καταγωγή. Καί ἂν ἀκόμη τοῦ ἀφήσεις ἄπειρα χρήματα, περιφρονημένος στό σπίτι, περιφρονημένος στήν πόλη, περιφρονημένος στό δικαστήριο εἶναι καί ἐκεῖνος πού γεννιέται ἀπό πόρνη καί ἐκεῖνος πού γεννιέται ἀπό δούλη. Ἄλλά καί σύ πάλι περιφρονημένος εἶσαι, καί ὅταν ζεῖς καί ὅταν ἔχεις πεθάνει· γιατί, καί ἂν ἀκόμη πεθάνεις, μένουν οἱ ἀναμνήσεις τῆς αἰσχρῆς πράξεώς σου. Γιατί λοιπόν τά καταντροπιάζεις ὅλα; γιατί σπέρνεις ὅπου ἡ γῆ προσπαθεῖ νά καταστρέψει τόν καρπό; ὅπου εἶναι πολλά τά ἄγονα μέρη; ὅπου πρίν ἀπό τή γέννηση ὑπάρχει φόνος; Καθόσον καί τήν πόρνη δέν τήν ἀφήνεις νά παραμείνει πόρνη μόνο, ἀλλά τήν κάνεις καί δολοφόνο. Εἶδες πορνεία ἀπό τή μέθη, μοιχεία ἀπό τήν πορνεία, φόνος ἀπό τή μοιχεία; Ἡ μᾶλλον καί κάτι χειρότερο ἀπό τό φόνος, γιατί δέν μπορῶ πῶς νά τό ὀνομάσω αὐτό. Γιατί δέν τό σκοτώνει ἀφοῦ γεννηθεῖ, ἀλλά καί νά γεννηθεῖ τό ἐμποδίζει. Γιατί λοιπόν περιφρονεῖς καί τή δωρεά τοῦ Θεοῦ, καί πολεμᾶς τοὺς νόμους του, καί αὐτό πού εἶναι κατάρα, τό ἐπιδιώκεις ἐσύ σάν εὐλογία, καί τό ταμεῖο τῆς γεννήσεως τό κάνεις ταμεῖο σφαγῆς, καί τή γυναῖκα πού δόθηκε σέ σένα γιά τή γέννηση παιδιῶν τήν προετοιμάζεις γιά φόνος; Γιατί, γιά νά

παρασκευάζεις; Ἴνα γὰρ δεῖ τοῖς ἐρασταῖς εὐχάριστος ἦ καὶ ποθεινή, καὶ πλεον ἀργύριον ἔλκη, οὐδὲ τοῦτο παραιτεῖται ποιῆσαι, μέγα ἐπὶ τὴν σὴν κεφαλὴν ἐντεῦθεν σωρεύουσα τὸ πῦρ. Εἰ γὰρ καὶ ἐκείνης τὸ τόλμημα, ἀλλὰ σὴ ἡ αἰτία γίνεται.

5 Ἐντεῦθεν καὶ εἰδωλολατρία. Πολλαὶ γὰρ ὥστε ἐπιχαρεῖς γενέσθαι, καὶ ἐπωδὰς καὶ σπονδὰς καὶ φίλτρα καὶ μυρία ἕτερα μηχανῶνται. Ἄλλ' ὁμως μετὰ τοσαύτην ἀσχημοσύνην, μετὰ φόνους, μετὰ εἰδωλολατρίας, πολλοῖς ἀδιάφορον τὸ πρᾶγμα εἶναι δοκεῖ, πολλοῖς καὶ γυναῖκας ἔχουσιν· ἔνθα καὶ πλείων ὁ φορυτὸς τῶν κα-
10 κῶν. Καὶ γὰρ φαρμακεῖαι λοιπὸν κινουῦνται, οὐκ ἐπὶ τὴν νηδὸν τὴν πορνευομένην, ἀλλ' ἐπὶ τὴν ἡδικομένην γυναῖκα, καὶ ἐπιβουλαὶ μυρία, καὶ δαιμόνων κλήσεις, καὶ νεκυομαντεῖαι, καὶ πόλεμοι καθημερινοί, καὶ ἄσπονδοι μάχαι, καὶ σύντροφοι φιλονεικίαι. Διὸ καὶ ὁ Παῦλος εἰπὼν, «μὴ κοίταις καὶ ἀσελγείαις», ἐπήγαγε, «μὴ ἔρισι
15 καὶ ζήλοισ», εἰδὼς τοὺς ἐντεῦθεν πολέμους, τῶν οἰκίῶν τὰς ἀνατροπὰς, τῶν εὐγενῶν παίδων τὰς ἀδικίας, τὰ μυρία κακὰ. Ἴν' οὖν ταῦτα φύγωμεν ἅπαντα, τὸν Χριστὸν ἐνδυσώμεθα, καὶ μετ' αὐτοῦ διηνεκῶς ὤμεν· ἐπεὶ καὶ τοῦτό ἐστιν ἐνδύσασθαι, τὸ μηδέποτε αὐτοῦ ἀπολειφθῆναι, τὸ πάντοθεν αὐτὸν φαίνεσθαι ἐν ἡμῖν διὰ τῆς
20 ἀγιωσύνης ἡμῶν, διὰ τῆς ἐπιεικειᾶς. Οὕτω καὶ ἐπὶ φίλων λέγομεν, ὁ δεῖνα τὸν δεῖνα ἐνεδύσατο, τὴν πολλὴν ἀγάπην λέγοντες καὶ τὴν ἀδιάλειπτον συνουσίαν· ὁ γὰρ ἐνδυσάμενος, ἐκεῖνο φαίνεται, ὅπερ ἐνδέδεται.

Φαινέσθω τοίνυν πάντοθεν ἐν ἡμῖν ὁ Χριστός. Καὶ πῶς φα-
25 νεῖται; Ἄν τὰ ἐκεῖνου ποιῆς. Τί δὲ ἐκεῖνος ἐποίησεν; «Ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου», φησὶν, «οὐκ ἔχει ποῦ τὴν κεφαλὴν κλίνη». Τοῦτο καὶ σὺ ζήλωσον. Τροφῆς ἀπολαῦσαι ἔδει, καὶ κριθίνοις ἄρτοις ἐκέχρητο. Ἀποδημῆσαι ἐχρῆν, καὶ οὐδαμοῦ ἵπποι καὶ ὑποζύγια, ἀλλὰ τοσαῦτα ἐβάδιζεν, ὥστε καὶ κοπιᾶσαι. Καθευδῆσαι ἔδει, καὶ ἐπὶ προσ-
30 κεφαλαίου ἔκειτο ἐπὶ τῆς πρῶρας. Κατακλιθῆναι ἐχρῆν, καὶ ἐπὶ

εἶναι πάντοτε στους ἔραστες εὐχάριστη καὶ ποθητὴ καὶ γιὰ νὰ συγκεντρώσει περισσότερα χρήματα οὔτε αὐτὸ δέν ἀποφεύγει νὰ κάνει, μαζεύοντας ἀπὸ ἐδῶ πολλὴ φωτιά πάνω στό κεφάλι σου. Γιατί, ἂν καί τό τόλμημα εἶναι δικό της, ὅμως ἡ αἰτία γίνεται δική σου.

Ἄπό ἐδῶ προέρχονται καί εἰδωλολατρίες. Γιατί πολλές, γιὰ νὰ γίνουν θελκτικές, ἐπινοοῦν καί ξόρκια καί σπουδές καί μαγικά ἔρωτικά μέσα καί ἄπειρα ἄλλα. Ἄλλ' ὅμως ὕστερα ἀπό τόσο μεγάλη ἀσχημοσύνη, ὕστερα ἀπό φόνους, ὕστερα ἀπό εἰδωλολατρίες, στους πολλούς τό πράγμα φαίνεται πῶς εἶναι ἀδιάφορο, μολονότι πολλοί ἔχουν καί γυναῖκες. Ἐδῶ εἶναι καί περισσότερο τό μέγεθος τῶν κακῶν. Γιατί καί μαγεῖες προκαλοῦνται στή συνέχεια, ὄχι στήν κοιλιά τῆς πόρνης, ἀλλά στήν ἀδικημένη γυναῖκα, καί χίλιες ἐπιβουλές, καί ἐπικλήσεις δαιμόνων, καί νεκρομαντεῖες, καί καθημερινοί πόλεμοι, καί ἄγριες μάχες, καί καθημερινές φιλονεικίες. Γι' αὐτό καί ὁ Παῦλος, ἀφοῦ εἶπε, «ὄχι μέ ἀκολασίες καί ἀσέλγειες», πρόσθεσε, «ὄχι μέ ἔριδες καί ζηλοτυπίες», ἐπειδή γνώριζε τοὺς πολέμους πού προέρχονται ἀπὸ ἐδῶ, τή διάλυση τῶν οἰκογενειῶν, τίς ἀδικίες τῶν εὐγενῶν παιδιῶν, τά ἄπειρα κακά. Γιὰ ν' ἀποφύγουμε λοιπόν ὅλα αὐτά, ἄς ντυθοῦμε τό Χριστό καί ἄς εἴμαστε παντοτινά μαζί του. Ἐπειδή καί αὐτό σημαίνει ντύσιμο, τό νὰ μήν τόν ἐγκαταλείψουμε ποτέ, τό νὰ φαίνεται ἀπό παντοῦ αὐτός μέσα μας μέ τήν ἀγιωσύνη μας, μέ τήν ἀγαθότητά μας. Ἔτσι καί στους φίλους λέμε, ὁ τάδε ντύθηκε τόν τάδε, ἐννοώντας τή μεγάλη ἀγάπη καί τήν ἀδιάκοπη συναναστροφή. Γιατί ἐκεῖνος πού ντύθηκε, φαίνεται ἐκεῖνο, ἐκεῖνο πού ἔχει ντυθεῖ.

Ἄς φαίνεται λοιπό ἀπό παντοῦ μέσα μας ὁ Χριστός. Καί πῶς θά φαίνεται; Ἐάν κάνεις τά δικά του. Καί τί ἔκαμε ἐκεῖνος; «Ὁ υἱός τοῦ ἀνθρώπου», λέγει, «δέν ἔχει ποῦ νὰ γείρει τό κεφάλι του»¹⁶. Αὐτό καί σύ νὰ μιμηθεῖς. Ἔπρεπε νὰ ζεῖ ἀπολαμβάνοντας φαγητό, καί ἔτρωγε κριθαρένια ψωμιά. Χρειαζόταν νὰ ταξιδέψει, καί πουθενά δέν ὑπῆρχαν ἄλογα καί ὑποζύγια, ἀλλά τόσο πολύ βάδιζε, ὥστε καί νὰ κουρασθεῖ. Χρειαζόταν νὰ κοιμηθεῖ, καί σέ προσκέφαλο ξάπλωνε πάνω στήν πλώρη τοῦ πλοίου. Χρειαζόταν νὰ καθίσουν γιὰ φαγητό, καί διέτασσε νὰ ξαπλώσουν ἐπάνω στό χορτάρι. Ἄλλά καί

χόρτου καταπεσεῖν ἐκέλευε. Καὶ τὰ ἱμάτια δὲ εὐτελῆ· καὶ πολλαχοῦ
 ὁ μόνος διέτριβεν, οὐδένα ἐπισυρόμενος. Καὶ τὰ ἐν τῷ σταυρῷ δέ,
 καὶ τὰ ἐν ταῖς ὕβρεσι καὶ πάντα ἀπλῶς καταμαθὼν, ζήλωσον· καὶ
 οὕτως ἐνεδύσω τὸν Χριστόν, ἂν τῆς σαρκὸς πρόνοιαν μὴ ποιῆς εἰς
 5 ἐπιθυμίας. Οὐδὲ γὰρ ἡδονὴν τὸ πρᾶγμα ἔχει. Καὶ γὰρ αἱ ἐπιθυμίαι
 αὐταὶ τίκτουσι πάλιν ἐτέρας δριμυτέρας, καὶ οὐδέποτε λήψη κόρον,
 ἀλλὰ βάσανον ἐργάση σαυτῷ μεγάλην. Ὡσπερ γὰρ ὁ διηνεκῶς ὢν
 ἐν τῷ διψῆν, κἂν μυρίας ἔχη παρακείμενας πηγάς, οὐδὲν ἐντεῦθεν
 κερδαίνει, μὴ δυνάμενος τὸ νόσημα σβέσαι, οὕτω καὶ ὁ διηνεκῶς
 10 ἐν ἐπιθυμίαις ζῶν.

Ἄν δὲ τῆς χρείας ᾗς, οὐδέποτε τοῦτον δέξῃ τὸν πυρετόν,
 ἀλλὰ πάντα ἐκεῖνα οἰχήσεται, καὶ μέθη καὶ ἀσέλγεια. Τοσοῦτον
 τοίνυν ἔσθιε ὅσον λῦσαι λιμόν, τοσαῦτα ἐνδύου ὅσον σκέπεσθαι
 μόνον, μηδὲ καλλώπιζε ἱματίοις τὴν σάρκα, ἵνα μὴ αὐτὴν ἀπο-
 15 λέσῃς. Καὶ γὰρ καὶ μαλακωτέραν αὐτὴν ποιεῖς, καὶ τὴν εὐεξίαν αὐ-
 τῆς λυμαίνῃ, τῇ πολλῇ βλακειᾷ διαλύων αὐτὴν. Ἴν' οὖν ἔχῃς αὐτὴν
 ὄχημα καλὸν τῆς ψυχῆς, ἵνα ὁ κυβερνήτης ἀσφαλῶς ἐπὶ τῶν οἰά-
 κων κάθηται, καὶ ὁ στρατιώτης εὐκόλως μεταχειρίζῃ τὰ ὄπλα,
 εὐάρμοστα πάντα ποιεῖ. Οὐ γὰρ τὸ πολλὰ ἔχειν, ἀλλὰ τὸ ὀλίγων
 20 δεῖσθαι, ἀναλώτους ποιεῖ. Ἐκεῖνος μὲν γάρ, κἂν μὴ ἀδικηθῇ, δέ-
 δοικεν· οὗτος δέ, κἂν ἀδικηθῇ, τῶν οὐκ ἡδικημένων ἄμεινον δια-
 κείσεται, καὶ ἐν πλείονι καὶ διὰ τοῦτο ἔσται εὐθυμία. Μὴ τοίνυν
 τοῦτο ζητῶμεν, ὅπως μηδεὶς ἐπηρεάσῃ, ἀλλ' ὅπως, κἂν ἐπηρεά-
 ζειν βούληται, μὴ δύνῃται. Τοῦτο δὲ οὐδαμῶθεν ἐτέρωθεν ἔσται,
 25 ἀλλ' ἢ ἐκ τοῦ τῆς χρείας ἔχεσθαι, καὶ μὴ πλειόνων ἐπιθυμεῖν.
 Οὕτω γὰρ καὶ ἐνταῦθα τρυφῆσαι δυνησόμεθα, καὶ τῶν μελλόντων
 ἐπιτευξόμεθα ἀγαθῶν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν
 Ἰησοῦ Χριστοῦ, δι' οὗ καὶ μεθ' οὗ Πατρὶ ἡ δόξα, ἅμα τῷ ἁγίῳ
 Πνεύματι, εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

τά ρούχα του ἦταν εὐτελή· καί σέ πολλές περιπτώσεις ἔμενε μόνος του, χωρίς νά φέρνει κανένα μαζί του. Καί ἀφοῦ μάθεις ὅλα ὅσα ἔγιναν στό σταυρό καί τίς ὕβρεις καί γενικά ὅλα, νά τά μιμηθεῖς. Καί ἔτσι ντύθηκες τό Χριστό, ἄν δέ φροντίζεις γιά τή σάρκα πρός ἱκανοποίηση τῶν ἐπιθυμιῶν της. Γιατί οὔτε εὐχαρίστηση ἔχει τό πράγμα. Καθόσον οἱ ἐπιθυμίες αὐτές γεννοῦν πάλι ἄλλες δριμύτερες, καί ποτέ δέ θά χορτάσεις, ἀλλά θά προκαλέσεις μεγάλη δόκιμασία στόν ἑαυτό σου. Γιατί, ὅπως ἀκριβῶς ἐκεῖνος πού διψᾷ διαρκῶς, καί ἄν ἀκόμη ἔχει κοντά του ἄπειρες πηγές, τίποτε δέν κερδίζει ἀπό ἐδῶ, ἀφοῦ δέν μπορεῖ νά σβήσει τό πάθος του, ἔτσι καί ἐκεῖνος πού ζεῖ διαρκῶς μέ ἐπιθυμίες.

Ἐάν ὅμως βρίσκεται μέσα στή στέρηση, ποτέ δέ θά δεχθεῖς αὐτόν τόν πυρετό, ἀλλ' ὅλα ἐκεῖνα θά φύγουν, καί ἡ μέθη καί οἱ ἀσέλγειες. Τόσο λοιπόν νά τρῶς ὅσο νά σταματήσεις τήν πείνα, τόσο νά ντύνεσαι ὅσο νά σκεπάζεσαι μόνο, καί νά μή στολίζεις μέ ρούχα τή σάρκα, γιά νά μήν τήν καταστρέψεις. Καθόσον καί πῶς ἀδύνατη τήν κάνεις καί τήν υἰεῖα της βλάπτεις, ἀφοῦ τήν ἀδυνατίζεις μέ τήν πολλή ἀνοησία. Γιά νά την ἔχεις λοιπόν καλό ὄχημα τῆς ψυχῆς, γιά νά κάθεται μέ ἀσφάλεια ὁ κυβερνήτης στό τιμόνι καί γιά νά μεταχειρίζεται μέ εὐκολία ὁ στρατιώτης τά ὅπλα, κάμνε τα ὅλα ὅπως πρέπει. Γιατί δέ μᾶς κάνει ἀκατανίκητους τό νά ἔχουμε πολλά, ἀλλά τό νά χρειαζόμαστε λίγα. Γιατί ἐκεῖνος, καί ἄν ἀκόμη δέν ἀδικηθεῖ, φοβᾶται, ἐνῶ αὐτός, καί ἄν ἀκόμη ἀδικηθεῖ, θά εἶναι σέ καλύτερη κατάσταση ἀπό ἐκείνους πού δέν ἔχουν ἀδικηθεῖ, καί γι' αὐτό θά βρίσκεται καί σέ περισσότερη εὐθυμία. Ἄς μήν ἐπιζητοῦμε λοιπόν αὐτό, πῶς δηλαδή νά μή μᾶς βλάψει κανείς, ἀλλά πῶς, καί ἄν ἀκόμη θέλει νά μᾶς βλάπτει, νά μήν μπορεῖ. Καί αὐτό ἀπό πουθενά ἀλλοῦ δέ θά συμβεῖ, παρά μόνο ἀπό τό νά ἀνεχόμαστε τή στέρηση καί νά μήν ἐπιθυμοῦμε περισσότερα. Γιατί ἔτσι καί ἐδῶ θά μπορέσουμε νά ζήσουμε μία ζωή γεμάτη ἀπολαύσεις, καί τά μελλοντικά ἀγαθά θά ἐπιτύχουμε, μέ τή χάρη καί τή φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, μέσω τοῦ ὁποίου καί μαζί μέ τόν ὁποῖο στόν Πατέρα καί συγχρόνως στό ἅγιο Πνεῦμα ἀνήκει ἡ δόξα, στούς αἰῶνες τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΟΜΙΛΙΑ ΚΣΤ'

(Ρωμ. 14,1-13)

«Τὸν δὲ ἀσθενοῦντα τῇ πίστει προσλαμβάνεσθε, μὴ εἰς διακρίσεις διαλογισμῶν. Ὃς μὲν πιστεύει φαγεῖν πάντα, ὁ δὲ ἀσθενῶν λάχανα ἐσθίει».

1. Οἶδα ὅτι πολλοῖς ἄπορον τὸ εἰρημένον. Διὸ πρότερον ἀναγ-
5 καῖον εἰπεῖν τοῦ χωρίου τούτου παντὸς τὴν ὑπόθεσιν, καὶ τί βουλό-
μενος διορθῶσαι, ταῦτα γράφει. Τί τοίνυν βούλεται διορθοῦν;
Ἦσαν πολλοὶ τῶν ἐξ Ἰουδαίων πεπιστευκότων, οἱ τῇ τοῦ νόμου
κατεχόμενοι συνειδήσει καὶ μετὰ τὴν πίστιν τῶν βρωμάτων ἐφύ-
λαττον ἔτι τὴν παρατήρησιν, οὕτω θαρροῦντες τέλεον ἀποστῆναι
10 τοῦ νόμου. Εἶτα, ὥστε μὴ γενέσθαι εὐφῶρατοι, τῶν χοιρείων ἀπε-
χόμενοι μόνων, πάντων ἐξῆς ἀπείχοντο τῶν κρεῶν, καὶ λάχανα
ἤσθιον μόνον, ἵνα νηστεία μᾶλλον εἶναι δοκῇ τὸ γινόμενον, ἀλλὰ μὴ
νόμου παρατήρησις. Ἔτεροι πάλιν ἦσαν τελειότεροι, οὐδὲν τοιοῦ-
τον παρατηροῦντες, οἱ τούτοις τοῖς παρατηροῦσι φορτικοὶ καὶ ἐπα-
15 χθεῖς ἐγίνοντο, ὄνειδόζοντες, ἐγκαλοῦντες, εἰς ἀθυμίαν ἐμβάλλον-
τες.

Δεδοικῶς τοίνυν ὁ μακάριος Παῦλος μὴ μικρὸν κατορθῶσαι
βουλόμενοι, τὸ πᾶν ἀνατρέψωσι, καὶ θέλοντες εἰς τὴν τῶν βρωμά-
των αὐτοῦς ἀδιαφορίαν ἀγαγεῖν, καὶ τῆς πίστεως αὐτοῦς ἐκπεσεῖν
20 παρασκευάσωσι, καὶ πρὸ τοῦ καιροῦ τοῦ προσήκοντος τὸ πᾶν ἐπα-

Ο Μ Ι Λ Ι Α Κ Σ Τ'

(Ρωμ. 14,1-3)

«Ἐκεῖνον, πού εἶναι ἀδύνατος στήν πίστη, νά τόν δέχεσθε, ἀλλ' ὄχι γιά συζητήσεις ἰδεῶν. Ὁ ἕνας πιστεύει ὅτι ἐπιτρέπεται νά φάει ὅλα τά φαγητά, ἐνῶ ὁ ἀδύνατος στήν πίστη τρώει λάχανα».

1. Γνωρίζω ὅτι αὐτό πού λέχθηκε εἶναι ἀκατανόητο στούς πολλούς. Γι' αὐτό πρέπει πρῶτα νά πῶ τήν ὑπόθεση ὅλου τοῦ χωρίου αὐτοῦ καί τί θέλοντας νά διορθώσει τά γράφει αὐτά. Τί λοιπόν θέλει νά διορθώσει; Ὑπῆρχαν πολλοί ἀπό τούς πιστούς πού προέρχονταν ἀπό τούς Ἰουδαίους, οἱ ὁποῖοι προσκολλημένοι στή συνείδηση τοῦ νόμου καί ὕστερα ἀπό τήν πίστη φύλαγαν ἀκόμη τή διάκριση τῶν φαγητῶν, χωρίς νά τολμοῦν ἀκόμη ν' ἀπομακρυνθοῦν ὀριστικά ἀπό τό νόμο. Ἐπειτα, γιά νά μή γίνουν ἀντιληπτοί, ἀποφεύγοντας μόνο τό χοιρινό κρέας, ἀπέφευγαν στό ἐξῆς ὅλα τά κρέατα καί ἔτρωγαν μόνο λάχανα, ὥστε νά φανεῖ αὐτό πού γίνονταν ὅτι εἶναι μᾶλλον νηστεία, ἀλλ' ὄχι τήρηση τοῦ νόμου. Ἄλλοι πάλι ἦταν τελειότεροι, χωρίς νά νά κάμνουν κάποια παρόμοια διάκριση, οἱ ὁποῖοι γίνονταν ἐνοχλητικοί καί δυσάρεστοι σ' ἐκείνους πού τηροῦσαν αὐτά, ἐπιτιμώντας, κατηγορώντας, προκαλώντας στενοχώρια.

Φοβούμενος λοιπόν ὁ μακάριος Παῦλος μήπως, θέλοντας νά κατορθώσουν κάτι μικρό, ἀνατρέψουν τό πᾶν, καί, προσπαθώντας νά τούς ὀδηγήσουν στήν ἀδιαφορία τῶν φαγητῶν, τούς κάμουν νά χάσουν καί τήν πίστη, καί, σπεύδοντας νά διορθώσουν τό πᾶν πρίν

νορθῶσαι σπεύδοντες, περὶ τὰ καίρια τὴν ζημίαν ἐργάσωνται, ἀπὸ τῆς εἰς τὸν Χριστὸν ὁμολογίας αὐτοὺς παρασαλεύοντες τῷ συνεχῶς ἐπιτιμᾶν, καὶ ἐν ἑκατέροις μείνωσιν ἀδιόρθωτοι· ὄρα πόση κέχρηται συνέσει, καὶ πῶς ἑκατέρων ἐπιμελεῖται τῶν μερῶν μετὰ 5 τῆς συνήθους αὐτῷ σοφίας. Οὕτε γὰρ ὅτι κακῶς ποιεῖτε, τολμᾶ τοῖς ἐπιτιμῶσιν εἰπεῖν, ἵνα μὴ ἐκείνους βεβαιώσῃ ἐν τῇ παρατηρήσει, οὕτε πάλιν ὅτι καλῶς, ἵνα μὴ σφοδροτέρους κατηγορούς ἐργασηται, ἀλλὰ συμμεμετρημένην ποιεῖται τὴν ἐπιτίμησιν. Καὶ δοκεῖ μὲν τοῖς ἰσχυροτέροις ἐπιτιμᾶν, τὸ δὲ πᾶν εἰς ἐκείνους κενοῖ ἐν τῷ 10 πρὸς τούτους λόγῳ. Αὕτη γὰρ μάλιστα ἢ διόρθωσις ἀνεπαχθεστέρα, ὅταν πρὸς ἄλλον τις τρέψας τὸν λόγον, ἕτερον πλήττη. Οὕτε γὰρ εἰς θυμὸν ἀφήσιν ἐξενεχθῆναι τὸν ἐπιτιμώμενον, καὶ λανθανόντως τὸ τῆς διορθώσεως ἐνίησι φάρμακον.

Ὅρα τοίνυν πῶς αὐτὸ ποιεῖ συνετῶς, καὶ πῶς εὐκαίρως. 15 Εἰπὼν γάρ, «τῆς σαρκὸς πρόνοιαν μὴ ποιεῖσθε εἰς ἐπιθυμίας», τότε εἰς τὸν περὶ τούτων ἐκβαίνει λόγον, ἵνα μὴ δόξῃ ὑπὲρ ἐκείνων λέγειν τῶν ἐπιτιμώντων καὶ κελευόντων ἐσθίειν ἅπαντα. Τὸ γὰρ ἡσθητικὸς μέρος αἰεὶ πλείονος δεῖται τῆς προνοίας. Διὸ καὶ πρὸς τὸν ἰσχυρὸν εὐθέως ἀποτείνεται, λέγων οὕτω· «τὸν δὲ ἀσθενοῦντα 20 τῇ πίστει». Εἶδες πληγὴν εὐθέως μίαν ἐκείνῳ δοθεῖσαν; Εἰπὼν γὰρ «τὸν ἀσθενοῦντα», ἔδειξεν αὐτὸν ἄρρωστον. Εἶτα δευτέραν προστίθησι λέγων, «προσλαμβάνεσθε». Δείκνυσι γὰρ πάλιν πολλῆς δεόμενον ἐπιμελείας, ὅπερ σημεῖον ἐσχάτης ἀρρωστίας ἐστί. «Μὴ εἰς διακρίσεις διαλογισμῶν». Ἴδου καὶ τρίτην ἐπέθηκε 25 πληγὴν. Ἐντεῦθεν γὰρ δηλοῖ τοιοῦτον αὐτοῦ τὸ ἁμάρτημα ὄν, ὡς καὶ τοὺς τὰ αὐτὰ αὐτῷ μὴ πλημμελοῦντας, κοινωνοῦντας δὲ ὁμῶς αὐτῷ τῆς φιλίας, καὶ ἀντεχομένους αὐτοῦ τῆς θεραπείας, διακρίνεσθαι. Εἶδες πῶς δοκεῖ μὲν τούτοις διαλέγεσθαι, ἐκείνοις δὲ ἐπιτιμᾶ

ἀπό τόν κατάλληλο καιρό, προκαλέσουν ζημία στά καίρια, κλονίζοντας αὐτούς ἀπό τήν ὁμολογία στό Χριστό μέ τό νά τούς ἐπιτιμοῦν συνέχεια, καί μείνουν ἔτσι ἀδιόρθωτοι καί στά δύο, βλέπε πόση σύνεση χρησιμοποιεῖ καί πῶς φροντίζει καί γιά τά δύο μέρη μέ τή συνηθισμένη σ' αὐτόν σοφία. Γιατί οὔτε τολμάει νά πεῖ, σ' ἐκείνους πού ἐπιτιμοῦσαν, ὅτι ἐνεργεῖτε κακῶς, γιά νά μή φανεῖ ὅτι ὑποστηρίζει ἐκείνους στήν τήρηση τοῦ νόμου, οὔτε πάλι ὅτι κάνετε καλά, γιά νά μήν κάνει πιά σφοδρούς τούς κατηγορούς, ἀλλ' ἐπιτιμάει μέ σύνεση. Καί φαίνεται βέβαια ὅτι ἐπιτιμάει τούς πιά δυνατούς πνευματικά, ἀλλ' ὁμως τό πᾶν τοῦ λόγου του πρός αὐτούς τό στρέφει πρός ἐκείνους. Γιατί αὐτή ἡ διόρθωση πρό πάντων ἐνοχλεῖ λιγότερο, ὅταν κανεῖς, στρέφοντας σ' ἄλλον τό λόγο, κτυπάει ἄλλον. Γιατί οὔτε ἐκεῖνον πού ἐπιτιμᾶται τόν ἀφήνει νά φθάσει σέ θυμό, καί παράλληλα, χωρίς νά γίνεται ἀντιληπτό, ρίχνει τό φάρμακο τῆς διορθώσεως.

Πρόσεχε λοιπόν πῶς τό κάνει αὐτό μέ σύνεση καί στήν κατάλληλη στιγμή. Γιατί, ἀφοῦ εἶπε, «νά μή φροντίζετε γιά τή σάρκα, ἱκανοποιώντας τίς ἐπιθυμίες της»¹, τότε φέρει τό λόγο σ' αὐτούς, γιά νά μή φανεῖ ὅτι μιλάει ὑπερασπίζοντας ἐκείνους πού ἐπιτιμοῦν καί προτρέπουν νά τρώγουν ὅλα τά φαγητά. Καθόσον τό ἀδύνατο μέρος πάντοτε χρειάζεται περισσότερη φροντίδα. Γι' αὐτό καί πρός τό ἰσχυρό μέρος ἀμέσως ἀπευθύνεται, λέγοντας αὐτό· «ἐκεῖνον ὁμως πού εἶναι ἀδύνατος στήν πίστη». Εἶδες τό πρῶτο κτύπημα πού δόθηκε ἀμέσως σ' ἐκεῖνον; Γιατί, λέγοντας, «ἐκεῖνον πού εἶναι ἀδύνατος», ἔδειξε πῶς αὐτός εἶναι ἄρρωστος. Ἐπειτα προσθέτει δεύτερο κτύπημα, λέγοντας, «νά τόν δέχεσθε». Δείχνει λοιπόν πάλι πῶς χρειάζεται πολλή φροντίδα, πράγμα πού εἶναι δείγμα τῆς πιά χειρότερης ἀρρώστιας. «Ἄλλ' ὄχι γιά συζητήσεις ἰδεῶν». Νά καί τρίτο κτύπημα πρόσθεσε. Γιατί ἀπό ἐδῶ φανερώνει ὅτι τέτοιο εἶναι τό ἀμάρτημά του, ὥστε νά διακρίνονται καί ἐκεῖνοι πού δέν κάνουν τά ἴδια ἀμαρτήματα μ' αὐτόν, ἀλλά πού εἶναι ὁμως φίλοι μ' αὐτόν καί δέχονται τή θεραπεία του. Εἶδες πῶς δίνει τήν ἐντύπωση ὅτι μιλάει σ' αὐτούς, στήν πραγματικότητα ὁμως πῶς ἐπιτιμάει ἐκείνους χωρίς νά γίνεται ἀντιληπτό καί χωρίς νά ἐνοχλεῖ; Ἐπειτα, ἀφοῦ ἀνέφερε

λανθανόντως καὶ ἀνεπαχθῶς; Εἶτα τιθεὶς ἀμφοτέρους παράλληλα, τὸν μὲν μετ' ἐγκωμίων, τὸν δὲ μετ' ἐγκλημάτων τίθησιν. Ἐπάγει γὰρ λέγων· «ὃς μὲν πιστεύει φαγεῖν πάντα», ἀνακηρύττων αὐτὸν ἀπὸ τῆς πίστεως, «ὃ δὲ ἀσθενῶν λάχανα ἐσθίει», καὶ τοῦτον πάλιν 5 κακίζων ἀπὸ τῆς ἀσθενείας.

2. Εἶτα, ἐπειδὴ καιρίαν ἔδωκε τὴν πληγὴν, παραμυθεῖται πάλιν αὐτόν, οὕτω λέγων· «ὃ ἐσθίων τὸν μὴ ἐσθίοντα μὴ ἐξουθενεῖτω». Οὐκ εἶπεν, ἐάτω, οὐκ εἶπε, μὴ ἐγκαλείτω, οὐκ εἶπε, μὴ διορθούσθω, ἀλλὰ, μὴ ὄνειδιζέτω, μὴ διαπτυδέτω, δεικνὺς ὅτι πρᾶγμα πολ- 10 λοῦ γέλωτος ἄξιον ἐποίουν. Ἐπὶ δὲ τούτου οὐχ οὕτως, ἀλλὰ πῶς; «Ὁ μὴ ἐσθίων τὸν ἐσθίοντα μὴ κρινέτω». Ὡσπερ γὰρ οἱ τελειότεροι τούτους ἐξευτέλιζον ὡς ὀλιγοπίστους καὶ ὑπούλους καὶ νόθους καὶ ἰουδαίζοντας ἔτι, οὕτως ἐκεῖνοι τούτους ἔκρινον ὡς παρανομοῦντας, ἢ ὡς λαιμαργία προσέχοντας· ὧν πολλοὺς καὶ ἐξ ἔθνῶν 15 εἰκὸς εἶναι. Διὸ καὶ ἐπήγαγεν «ὁ Θεὸς γὰρ αὐτὸν προσελάβετο». Ἐπ' ἐκείνου δὲ οὐκ εἶπε τοῦτο. Καίτοι τὸ μὲν ἐξουθενεῖσθαι τοῦ ἐσθίοντος ἦν ὡς λαιμάργου, τὸ δὲ κρίνεσθαι τοῦ μὴ ἐσθίοντος ὡς ὀλιγοπίστου. Ἄλλ' ἀντήλλαξεν αὐτά, δεικνὺς ὅτι οὐ μόνον τοῦ ἐξουθενεῖσθαι οὐκ ἔστιν ἄξιος, ἀλλὰ καὶ ἐξουθενεῖν δύναται. Ἄλλὰ 20 καὶ ἐγὼ κατακρίνω, φησὶν; Οὐδαμῶς· διὰ γὰρ τοῦτο ἐπήγαγεν, ὅτι «ὁ Θεὸς αὐτὸν προσελάβετο».

Τί τοίνυν αὐτῷ περὶ νόμου διαλέγη ὡς παραβαίνοντι; «Ὁ Θεὸς γὰρ αὐτὸν προσελάβετο»· τουτέστι, τὴν ἄφατον αὐτοῦ περὶ αὐτὸν ἐπεδείξατο χάριν, καὶ πάντων ἀπήλλαξεν ἐγκλημάτων. Εἶτα 25 πάλιν πρὸς τὸν ἰσχυρόν, «σὺ τίς εἶ ὃ κρίνων ἀλλότριον οἰκέτην;».

Ὅθεν δῆλον, ὅτι καὶ ἐκεῖνοι ἔκρινον, οὐ μόνον ἐξουθενούν. «Τῷ ἰδίῳ κυρίῳ στήκει ἢ πίπτει». Ἴδου πάλιν ἄλλη πληγὴ. Καὶ δοκεῖ μὲν ἡ ἀγανάκτησις εἶναι πρὸς τὸν ἰσχυρόν, καθάπτεται δὲ ἐκείνου.

Ὅταν γὰρ εἶπη, «σταθήσεται δέ», δείκνυσιν ἔτι σαλευόμενον, καὶ 30 πολλῆς δεόμενον τῆς προσοχῆς, καὶ τοσαύτης τῆς ἐπιμελείας, ὡς καὶ τὸν Θεὸν καλεῖν εἰς ταῦτα ἰατρόν· «δυνατὸς γάρ», φησὶν, «ὁ

καί τούς δύο παράλληλα, αναφέρει τόν ἕνα μέ ἐπαίνους ἐνῶ τόν ἄλλο μέ κατηγορίες. Γιατί προσθέτει καί λέγει: «ὁ ἕνας πιστεύει ὅτι ἐπιτρέπεται νά φάει ὅλα τά φαγητά», ἀνακηρύσσοντας αὐτόν ἀπό τήν πίστη, «ἐνῶ ὁ ἀδύνατος στήν πίστη τρώει λάχανα», κακίζοντας καί αὐτόν πάλι ἀπό τήν ἀδυναμία του.

2. Στή συνέχεια, ἐπειδή ἔδωσε καίριο τό κτύπημα, παρηγορεῖ πάλι αὐτόν, λέγοντας αὐτά: «ἐκεῖνος πού τρώει ἄς μήν περιφρονεῖ ἐκεῖνον πού δέν τρώει». Δέν εἶπε, 'ἄς ἀφήνει', δέν εἶπε, 'ἄς μήν κατηγορεῖ', δέν εἶπε, 'ἄς μή διορθώνει', ἀλλά, 'ἄς μήν τόν περιπαίζει', 'ἄς μήν τόν περιφρονεῖ', γιά νά δείξει ὅτι ἔκαμναν πράγμα ἄξιο πολλοῦ γέλωτος. Σ' αὐτόν ὅμως δέ λέγει ἔτσι, ἀλλά πῶς; «Ἐκεῖνος πού δέν τρώει ἄς μήν κατακρίνει ἐκεῖνον πού τρώει». Γιατί, ὅπως ἀκριβῶς οἱ πιό τέλειοι στήν πίστη τούς ὑποτιμοῦσαν σάν ὀλιγόπιστους καί ὑπουλους καί νόθους καί ἰουδαῖζοντες ἀκόμη, ἔτσι ἐκεῖνοι ἔκριναν αὐτούς σάν παράνομους ἢ σάν λαίμαργους: ἀπ' αὐτούς πολλοί ἦταν φυσικό νά εἶναι καί ἀπό τούς ἐθνικούς. Γι' αὐτό καί πρόσθεσε: «γιατί αὐτόν τόν δέχθηκε ὁ Θεός». Σ' ἐκεῖνον ὅμως δέν τό εἶπε αὐτό. Ἄν καί βέβαια ἡ περιφρόνηση ἀνῆκε σ' ἐκεῖνον πού ἔτρωγε, ἐπειδή ἦταν λαίμαργος, ἐνῶ ἡ κατάκριση σ' ἐκεῖνον πού δέν ἔτρωγε, ἐπειδή ἦταν ὀλιγόπιστος. Ἄλλ' ἀντάλλαξε αὐτά, γιά νά δείξει ὅτι ὄχι μόνο δέν εἶναι ἄξιος περιφρονήσεως, ἀλλά καί μπορεῖ νά κατηγορεῖ. Ἄλλά, λέγει, καί ἐγώ τόν κατακρίνω; Καθόλου. Γιατί γι' αὐτό πρόσθεσε, ὅτι «ὁ Θεός τόν δέχθηκε».

Γιατί λοιπόν κατακρίνει αὐτόν γιά τό νόμο ὅτι τάχα τόν παραβαίνει; «Γιατί ὁ Θεός τόν δέχθηκε». Δηλαδή, ἔδειξε γι' αὐτόν τήν ἀπερίγραπτη χάρη του καί τόν ἀπάλλαξε ἀπ' ὅλες τίς κατηγορίες. Ἐπειτα πάλι πρὸς τόν ἰσχυρό λέγει. «Ποιός εἶσαι σύ πού κατακρίνεις ξένο ὑπρέτη;». Ἐπομένως εἶναι φανερό, ὅτι καί ἐκεῖνοι τούς κατέκριναν, καί ὄχι μόνο τούς περιφρονοῦσαν. «Γιά τό δικό του κύριο στέκεται ἢ πέφτει». Νά πάλι ἄλλο πλῆγμα. Καί φαίνεται βέβαια ὅτι ἡ ἀγανάκτηση εἶναι ἐναντίον τοῦ ἰσχυροῦ, ἀλλ' ἀπευθύνεται πρὸς ἐκεῖνον. Γιατί ὅταν λέγει, «θά σταθεῖ ὅμως», δείχνει ὅτι κλονίζεται ἀκόμη καί ὅτι χρειάζεται πολλή προσοχή καί τόσο μεγάλη

Θεὸς στήσαι αὐτόν». Ὅπερ ἐπὶ τῶν σφόδρα ἀπεγνωσμένων λέγομεν. Εἶτα, ἵνα μὴ ἀπογνῶ, καὶ ἀσθενοῦντα αὐτόν οἰκέτην καλεῖ, λέγων· «σὺ τίς εἶ ὁ κρίνων ἀλλότριον οἰκέτην;». Καὶ ἐνταῦθα δὲ πάλιν λανθανόντως αὐτοῦ καθάπτεται. Οὐ γὰρ ἐπειδὴ ἄξια τοῦ μὴ 5 κρίνεσθαι ποιεῖ, διὰ τοῦτο κελεύω μὴ κρίνειν, ἀλλ' ἐπειδὴ ἀλλότριός ἐστιν οἰκέτης, τουτέστιν, οὐ σός, ἀλλὰ τοῦ Θεοῦ.

Εἶτα παραμυθούμενος αὐτόν πάλιν, οὐκ εἶπεν, ὅτι πίπτει, ἀλλὰ τί; «Στήκει ἢ πίπτει». Ἄν τε δὲ τοῦτο, ἂν τε ἐκεῖνο ἦ, τῷ δεσπότη διαφέρει ταῦτα ἀμφοτέρα· καὶ γὰρ ἡ ζημία ἐκεῖ τείνει, πε- 10 σόντος, ὡσπερ οὖν καὶ ὁ πλοῦτος, ἐστῶτος. Ταῦτα δέ, εἰ μὴ τὸν σκοπὸν πάλιν κατίδοιμεν τοῦ Παύλου, βουλομένου μὴ πρὸ καιροῦ τοῦ προσήκοντος ἐπιτιμᾶσθαι αὐτούς, σφόδρα ἀνάξια τῆς Χριστινοῖς πρεπούσης κηδεμονίας ἐστίν. Ἄλλ', ὅπερ αἰεὶ λέγω, τὴν γνώμην ἐξετάζειν δεῖ μεθ' ἧς λέγεται, καὶ τὴν ὑπόθεσιν περὶ ἧς λέ- 15 γεται, καὶ τί σπουδάζων κατορθῶσαι λέγει. Οὐχ ὡς ἔτυχε δὲ ἐνέτρεψε, τοῦτο εἰπών. Εἰ γὰρ ὁ Θεός, φησὶν, ὁ τὴν ζημίαν ὑπομένων, οὐδὲν ποιεῖ τέως, πῶς οὐκ ἂν εἴης ἄκαιρος σὺ καὶ πέρα τοῦ μέτρου περίεργος, ἄγχων αὐτόν καὶ ἐνοχλῶν.

3. «Ὅς μὲν κρίνει ἡμέραν παρ' ἡμέραν, ὃς δὲ κρίνει πᾶσαν 20 ἡμέραν». Ἐνταῦθά μοι δοκεῖ ἡρέμα καὶ περὶ νηστείας αἰνίττεσθαι. Καὶ γὰρ εἰκὸς τῶν νηστευόντων τινὰς τοὺς μὴ νηστεύοντας διηνεκῶς κρίνειν· ἢ καὶ ἐν ταῖς παρατηρήσεσιν εἰκὸς εἶναι τινὰς τοὺς ρητὰς ἡμέρας ἀπεχομένους, καὶ ρητὰς ἐχομένους. Διὸ καὶ ἔλεγεν, «ἕκαστος τῷ ἰδίῳ νοῖ πληροφορεῖσθω». Οὕτω γὰρ καὶ τῶν παρα- 25 τηρούντων τὸν φόβον ἐξέλυσεν, ἀδιάφορον τὸ πρᾶγμα εἶναι λέγων, καὶ τῶν ἐπιτιθεμένων αὐτοῖς σφοδρῶς τὴν φιλονεικίαν ἀνήρει, δεικνὺς ὅτι οὐ σφόδρα περισπούδαστον τὸ περὶ τούτων ἐνοχλεῖν συνεχῶς· οὐ σφόδρα δὲ περισπούδαστον, οὐ παρὰ τὴν οἰκείαν φύσιν.

φροντίδα, ὥστε νά καλεῖ καί τό Θεό ἰατρό σ' αὐτά: «γιατί ὁ Θεός», λέγει, «ἔχει τή δύναμη νά τόν κάνει νά σταθεῖ», πράγμα πού τό λέμε γιά ἐκείνους πού εἶναι ὑπερβολικά ἀπελπισμένοι. Στή συνέχεια, γιά νά μήν ἀπελπισθεῖ, τόν ἀποκαλεῖ καί ὑπηρέτη παρ' ὄλο πού εἶναι ἀδύνατος, λέγοντας: «ποιός εἶσαι ἐσύ πού κατακρίνεις ξένο ὑπηρέτη;». Καί ἐδῶ πάλι αὐτόν ἐπιτιμᾷ κρυφά. "Οχι γιατί κάνει πράγματα ἄξια μή κατακρίσεως, καί γι' αὐτό προτρέπω νά μήν κατακρίνεται, ἀλλά γιατί εἶναι ξένος ὑπηρέτης, δηλαδή, δέν εἶναι δικός σου, ἀλλά τοῦ Θεοῦ.

Στή συνέχεια παρηγορώντας αὐτόν πάλι, δέν εἶπε, 'ὅτι πέφτει', ἀλλά τί; «Στέκεται ἢ πέφτει». Εἴτε συμβαίνει τό ἓνα εἴτε τό ἄλλο, τόν κύριο ἐνδιαφέρουν αὐτά τά δύο· καθόσον καί ἡ ζημία ἐκεῖ πηγαίνει, ὅταν πέσει, ὅπως ἀκριβῶς βέβαια καί ὁ πλοῦτος, ὅταν στέκεται. Αὐτά βέβαια, ἂν δέν κατανοήσουμε τό σκοπό πάλι τοῦ Παύλου, πού θέλει νά μήν ἐπιτιμοῦνται αὐτοί πρὶν ἀπό τόν κατάλληλο καιρό, εἶναι πάρα πολύ ἀνάξια γιά τή φροντίδα πού ταιριάζει στούς Χριστιανούς. Ἀλλά, πράγμα πού πάντοτε λέγω, πρέπει νά ἐξατάζουμε τήν πρόθεση μέ τήν ὁποία λέγονται, καί τήν ἀφορμή γιά τήν ὁποία λέγονται, καί τί προσπαθώντας νά ἐπιτύχει τά λέγει. Καί δέν ἐπέπληξε λίγο λέγοντας αὐτό. Γιατί, ἂν Θεός, λέγει, πού ὑφίσταται τή ζημία, δέν κάνει τίποτε πρῶτα, πῶς δέ θά ἦσουν ἄκαιρος ἐσύ καί περισσότερο ἀπό τό μέτρο περίεργος, στενοχωρώντας καί ἐνοχλώντας αὐτόν;

3. «Ὁ ἓνας θεωρεῖ τή μία ἡμέρα σάν πῶς ἅγια ἀπό τήν ἄλλη, ἐνῶ ὁ ἄλλος θεωρεῖ ὡς ἅγια κάθε ἡμέρα». Ἐδῶ μοῦ φαίνεται ὅτι σιγά - σιγά κάνει ὑπαινιγμό καί γιά τή νηστεία. Καθόσον ἦταν φυσικό μερικοί ἀπό ἐκείνους πού νήστευαν νά κατέκριναν διαρκῶς ὄσους δέ νήστευαν, ἢ ἦταν φυσικό κατά τίς διακρίσεις αὐτές μερικοί νά ἔτρωγαν ὀρισμένες ἡμέρες καί ὀρισμένες νά μή ἔτρωγαν. Γι' αὐτό καί ἔλεγε, «ὁ καθένας ἄς ἔχει τή δική του γνώμη». Ἐτσι λοιπόν διέλυσε καί τό φόβο ἐκείνων πού ἔκαμναν τίς διακρίσεις, λέγοντας πῶς τό πράγμα εἶναι ἀδιάφορο, καί καταργοῦσε τήν ἐχθρότητα ἐκείνων πού μέ σφοδρότητα ἐπιτίθενταν ἐναντίον αὐτῶν, δείχνοντας ὅτι δέν εἶναι πάρα πολύ ἀγαπητό τό νά ἐνοχλοῦν συνέχεια γι' αὐτά τά ζητήματα. Καί δέν εἶναι πάρα πολύ ἀγαπητό, ὄχι ἐξ αἰτίας

ἀλλὰ παρὰ τὸν καιρὸν, καὶ διὰ τὸ νεήλυδας εἶναι ἐν τῇ πίστει. Ἐπεὶ Κολασσαεῦσι γράφων, μετὰ πολλῆς ἀπαγορεύει τοῦτο τῆς σπουδῆς, λέγων· «βλέπετε μὴ τις ὑμᾶς ἔσται ὁ συλαγωγῶν διὰ τῆς φιλοσοφίας καὶ κενῆς ἀπάτης, κατὰ τὴν παράδοσιν τῶν ἀνθρώπων, 5 κατὰ τὰ στοιχεῖα τοῦ κόσμου, καὶ οὐ κατὰ Χριστόν»· καὶ πάλιν, «μὴ οὖν τις ὑμᾶς κρινέτω ἐν βρώσει, ἢ ἐν πόσει»· καί, «μηδεὶς ὑμᾶς καταβραβευέτω».

Καὶ Γαλάταις δὲ ἐπιστέλλων, μετὰ πολλῆς ἀκριβείας ἀπαιτεῖ παρ' αὐτῶν τὴν ἐν τοῖς τοιούτοις φιλοσοφίαν καὶ τελειότητα. Ἐν-
10 ταῦθα δὲ οὐ κέχρηται τούτῳ τῷ τόνῳ, διὰ τὸ νεόφυτον εἶναι παρ' αὐτοῖς τὴν πίστιν. Μὴ τοίνυν εἰς πάντα ἔλκωμεν τό, «ἕκαστος τῷ ἰδίῳ νοῖ πληροφορεῖσθω». Ὅταν γὰρ περὶ δογμάτων ὁ λόγος ἦ, ἄκουσον τί φησιν· «εἴ τις ὑμᾶς εὐαγγελίζεται παρ' ὃ παρελάβετε, κἂν ἄγγελος ἦ, ἀνάθεμα ἔστω»· καὶ πάλιν, «φοβοῦμαι μὴ πως, ὡς
15 ὁ ὄφις Εὔαν ἠπάτησεν, οὕτω φθαρῇ τὰ νοήματα ὑμῶν». Καὶ Φιλιππησίοις ἐπιστέλλων ἔλεγε· «βλέπετε τοὺς κύνας, βλέπετε τοὺς κακοὺς ἐργάτας, βλέπετε τὴν κατατομὴν». Παρὰ δὲ Ρωμαίοις ἐπειδὴ τέως οὐκ ἦν καιρὸς τὰ τοιαῦτα διορθοῦν, «ἕκαστος», φησί, «τῷ ἰδίῳ νοῖ πληροφορεῖσθω». Καὶ γὰρ καὶ περὶ νηστείας ὁ λόγος
20 ἦν, καὶ τὴν ἐκείνων τοίνυν ἀλαζονεῖαν καθαιρῶν, καὶ τούτων ἐκλύων τὸν φόβον, ταῦτα ἔλεγεν. «Ὁ φρονῶν τὴν ἡμέραν, Κυρίῳ φρονεῖ· καὶ ὁ μὴ φρονῶν τὴν ἡμέραν, Κυρίῳ οὐ φρονεῖ. Καὶ ὁ ἐσθίων, Κυρίῳ ἐσθίει· εὐχαριστεῖ γὰρ τῷ Θεῷ· καὶ ὁ μὴ ἐσθίων, Κυρίῳ οὐκ ἐσθίει, καὶ εὐχαριστεῖ τῷ Θεῷ». Ἐτι τῶν αὐτῶν ἔχε-
25 ται. Ὁ δὲ λέγει, τοιοῦτόν ἐστιν· οὐ περὶ τὰ καίρια τὸ πρᾶγμα ἐστὶ. Τὸ γὰρ ζητούμενον, εἰ διὰ τὸν Θεὸν καὶ οὗτος κάκεινος ἐργάζεται τὸ ζητούμενον, εἰ ἀμφοτέροι εἰς εὐχαριστίαν τελευτῶσι. Καὶ γὰρ καὶ ἐκεῖνος καὶ οὗτος εὐχαριστοῦσι τῷ Θεῷ.

2. Κολ. 2,8. 16. 18.

3. Γαλ. 1,9.

4. Β' Κορ. 11,3.

5. Φίλιπ. 3,2.

τῆς φύσεώς του, ἀλλ' ἐξ αἰτίας τοῦ χρόνου καί ἀπό τό ὅτι εἶναι νέοι στήν πίστη. Καθόσον, γράφοντας πρός τούς Κολασσαεῖς, μέ πολλή φροντίδα τό ἀπαγορεύει αὐτό, λέγοντας· «προσέχετε μήπως σᾶς παρσύρει κανεῖς μέ τή φιλοσοφία καί μέ κούφια ἀπατηλά πράγματα, πού εἶναι σύμφωνα μέ τήν παράδοση τῶν ἀνθρώπων καί τά στοιχεῖα τοῦ κόσμου, καί ὄχι σύμφωνα μέ τή διδασκαλία τοῦ Χριστοῦ»· καί πάλι, «κανένας λοιπόν ἄς μή σᾶς κρίνει γιά φαγητό ἢ γιά ποτό», καί, «κανένας ἄς μή σᾶς στερήσει τό βραβεῖο»².

Ἄλλά καί στούς Γαλάτες γράφοντας, μέ πολλή ἀκρίβεια ἀπαιτεῖ ἀπ' αὐτούς τήν πίστη καί τήν τελειότητα σέ τέτοια ζητήματα· ἐδῶ ὅμως δέ χρησιμοποιεῖ αὐτόν τόν τόνο, ἐξ αἰτίας τοῦ ὅτι ἡ πίστη ἦταν νεόφυτη σ' αὐτούς. Ἄς μήν λέμε λοιπόν σ' ὅλα τό, «ὁ καθένας ἄς ἔχει τή δική του γνώμη». Γιατί, ὅταν ὁ λόγος εἶναι γιά τά δόγματα, ἄκουσε τί λέγει· «ἐάν κανεῖς σᾶς κηρύξει διαφορετικό εὐαγγέλιο ἀπό ἐκεῖνο πού παραλάβατε, καί ἂν ἀκόμη εἶναι ἄγγελος, ἄς εἶναι ἀνάθεμα»³. Καί πάλι, «φοβοῦμαι μήπως, ὅπως τό φίδι ἐξάπατησε τήν Εὐά, ἔτσι φθαροῦν οἱ σκέψεις σας»⁴. Καί στούς Φιλιππησίους γράφοντας ἔλεγε· «προσέχετε ἀπό τά σκυλιά, προσέχετε ἀπό τούς κακούς ἐργάτες, προσέχετε ἀπό ἐκείνους πού κόβουν τή σάρκα»⁵. Στούς Ρωμαίους ὅμως, ἐπειδή τώρα δέν ἦταν καιρός νά διορθῶναι αὐτά, λέγει· «ὁ καθένας ἄς ἔχει τή δική του γνώμη». Καθόσον ὁ λόγος ἦταν καί γιά τή νηστεία, καί τά ἔλεγε αὐτά καί γιά νά ἐξαλείψει τήν ἀλαζονεία ἐκείνων καί γιά νά διαλύσει τό φόβο αὐτῶν. «Ἐκεῖνος πού κάνει διάκριση στήν ἡμέρα, τό κάνει πάλι γιά τόν Κύριο, καί ἐκεῖνος πού δέν κάνει διάκριση στήν ἡμέρα τό κάνει γιά τόν Κύριο. Καί ἐκεῖνος πού τρώει, γιά τόν Κύριο τρώει, γιατί εὐχαριστεῖ τό Θεό. Καί ἐκεῖνος πού δέν τρώει, γιά τόν Κύριο δέν τρώει, καί εὐχαριστεῖ τό Θεό». Καί συνεχίζει ν' ἀσχολεῖται μέ αὐτά. Αὐτό βέβαια πού λέγει σημαίνει τό ἐξῆς· τό πράγμα δέν εἶναι γιά τά καίρια. Γιατί τό ζητούμενο εἶναι, ἂν αὐτό τό κάνει γιά τό Θεό καί αὐτός καί ἐκεῖνος· ἐκεῖνο πού ζητεῖται εἶναι ἂν καί οἱ δύο τελιώνουν σέ εὐχαριστία. Καθόσον καί ἐκεῖνος καί αὐτός εὐχαριστοῦν τό Θεό.

Εἰ τοίνυν ἀμφοτέρωθεν εὐχαριστοῦσιν, οὐ πολὺ τὸ μέσον. Σὺ δέ μοι σκόπει πῶς καὶ ἐνταῦθα πλήττει λανθανόντως τὸν ἰουδαῖζοντα. Εἰ γὰρ τὸ ζητούμενον τοῦτο ἐστὶ, τὸ εὐχαριστεῖν, εὐδηλον ὅτι ὁ ἐσθίων οὗτός ἐστιν ὁ εὐχαριστῶν, οὐχ ὁ μὴ ἐσθίων· πῶς γάρ, ἔτι 5 τοῦ νόμου ἐχόμενος; Ὅπερ οὖν καὶ πρὸς Γαλάτας ἔλεγεν· «οἵτινες ἐν νόμῳ δικαιοῦσθε, τῆς χάριτος ἐξεπέσετε». Ἄλλ' ἐνταῦθα αἰνίττεται μὲν αὐτό, οὐκ ἀνακαλύπτει δὲ αὐτὸ οὕτως· οὐπω γὰρ ἦν καιρός· ἀλλὰ τέως διαβαστάζει, καὶ διὰ τῶν ἐξῆς αὐτὸ παρανοίγει μᾶλλον. Εἰπὼν γάρ, «οὐδεὶς γὰρ ἡμῶν ἑαυτῷ ζῆ, καὶ οὐδεὶς ἑαυτῷ 10 ἀποθνήσκει· ἐάν τε γὰρ ζῶμεν, τῷ Κυρίῳ ζῶμεν, ἐάν τε ἀποθνήσκωμεν, τῷ Κυρίῳ ἀποθνήσκομεν», σαφέστερον αὐτὸ καὶ διὰ τούτων παρεδήλωσεν. Ὁ γὰρ τῷ νόμῳ ζῶν, πῶς δύναται τῷ Χριστῷ ζῆν; Οὐ τοῦτο δὲ μόνον διὰ τούτων κατασκευάζει, ἀλλὰ καὶ τὸν ἐπειγόμενον εἰς τὴν ἐκείνων διόρθωσιν κατέχει, καὶ πείθει μακρο- 15 θυμεῖν, δεικνὺς ὅτι ἀμήχανον τὸν Θεὸν καταφρονῆσαι αὐτῶν, ἀλλὰ τῷ προσήκοντι καιρῷ διορθώσεται.

4. Τί οὖν ἐστὶν, «οὐδεὶς ἡμῶν ἑαυτῷ ζῆ»; Οὐκ ἐσμὲν ἐλεύθεροι, δεσπότην ἔχομεν τὸν καὶ ζῆν ἡμᾶς βουλόμενον, καὶ ἀποθανεῖν οὐ θέλοντα, καὶ ὧ ταῦτα ἀμφοτέρωθεν μᾶλλον ἡμῶν διαφέρει. Διὰ γὰρ 20 τούτων δείκνυσιν, ὅτι πλέον ἡμῶν αὐτὸς κήδεταί, καὶ μᾶλλον ἡμῶν καὶ πλοῦτον τὴν ἡμετέραν ζωὴν ἡγεῖται, καὶ ζημίαν τὸν θάνατον. Οὐ γὰρ ἑαυτοῖς ἀποθνήσκομεν μόνον, ἀλλὰ καὶ τῷ δεσπότη, ἂν ἄρα ἀποθάνωμεν. Θάνατον δὲ ἐνταῦθα τὸν ἐκ τῆς πίστεως λέγει. Ἰκανὸν μὲν οὖν καὶ τοῦτο πείσαι, ὅτι φροντίζει ἡμῶν, ὅτι αὐτῷ 25 ζῶμεν, καὶ αὐτῷ ἀποθνήσκομεν. Πλὴν οὐκ ἀρκεῖται τούτῳ, ἀλλὰ καὶ ἕτερον ἐπάγει. Εἰπὼν γάρ, «ἐάν τε οὖν ζῶμεν, ἐάν τε ἀποθνήσκωμεν, τοῦ Κυρίου ἐσμέν», καὶ ἀπ' ἐκείνου τοῦ θανάτου ἐπὶ τὸν φυσικὸν μεταβάς, ἵνα μὴ δόξη τραχύνειν τὸν λόγον, ἕτερον σημεῖον

Ἐάν λοιπόν καί οἱ δύο τόν εὐχαριστοῦν, δέν εἶναι μεγάλη ἡ διαφορά. Ἐσύ ὁμως, παρακαλῶ, πρόσεχε πῶς καί ἐδῶ, χωρίς νά γίνεταί ἀντιληπτό, πλήττει τόν ἰουδαΐζοντα. Γιατί, ἂν τό ζητούμενο εἶναι αὐτό, δηλαδή ἡ εὐχαριστία, εἶναι ὀλοφάνερο ὅτι ἐκεῖνος πού τρώει εἶναι αὐτός πού εὐχαριστεῖ, ὄχι ἐκεῖνος πού δέν τρώει· γιατί πῶς θά ἦταν δυνατό, ἀφοῦ ἀκόμη εἶναι προσηλωμένος στό νόμο; Αὐτό ἀκριβῶς ἔλεγε καί πρὸς τούς Γαλάτες: «ὄσοι ἐπιδιώκετε νά δικαιωθεῖτε μέ τό νόμο, ξεπέσατε ἀπό τή χάρη»⁶. Ἐδῶ βέβαια τό ὑπαινίσσεται αὐτό, δέν τό φανερώνει ὁμως ἔτσι (γιατί δέν ἦταν ἀκόμη καιρός), ἀλλά πρῶτα τό ἐκτιμᾷ, καί μέ τά ἐπόμενα τό φανερώνει περισσότερο. Λέγοντας δηλαδή, «γιατί κανένας ἀπό μᾶς δέ ζεῖ γιά τόν ἑαυτό του καί κανένας δέ πεθαίνει γιά τόν ἑαυτό του, γιατί ἂν ζοῦμε, ζοῦμε γιά τόν Κύριο, καί ἂν πεθαίνουμε πεθαίνουμε γιά τόν Κύριο», πῶς καθαρά τό ὑπαινίχθηκε καί μ' αὐτά. Γιατί ἐκεῖνος πού ζεῖ γιά τό νόμο, πῶς μπορεῖ νά ζεῖ γιά τό Χριστό; Ὅμως δέν ἀποδεικνύει τοῦτο μόνο μ' αὐτά, ἀλλά καί ἐκεῖνον πού σπεύδει στή διόρθωση τόν συγκρατάει καί τόν πείθει νά μακροθυμεῖ, δείχνοντας ὅτι εἶναι ἀδύνατο νά τούς περιφρονήσει ὁ Θεός, ἀλλά θά τούς διορθώσει στόν κατάλληλο καιρό.

4. Τί λοιπόν σημαίνει, «κανένας ἀπό μᾶς δέ ζεῖ γιά τόν ἑαυτό του»; Δέν εἴμαστε ἐλεύθεροι, ἔχουμε κύριο πού καί νά ζοῦμε θέλει, καί πού νά πεθάνουμε δέ θέλει, καί στόν ὅποιον αὐτά τά δύο διαφέρουν περισσότερο ἀπό μᾶς. Γιατί μ' αὐτά δείχνει, ὅτι αὐτός φροντίζει γιά μᾶς πῶς πολύ ἀπό μᾶς, καί περισσότερο ἀπό μᾶς καί θεωρεῖ πλοῦτο τή δική μας ζωή καί ζημία τό θάνατο. Γιατί δέν πεθαίνουμε γιά τόν ἑαυτό μας μόνο, ἀλλά καί γιά τόν Κύριο, ἂν τυχόν πεθαίνουμε. Θάνατο ὁμως ἐδῶ ἐννοεῖ τό θάνατο πού προέρχεται ἀπό τήν πίστη. Βέβαια ἦταν ἀρκετό καί αὐτό νά πείσει, ὅτι φροντίζει γιά μᾶς, ὅτι γι' αὐτόν ζοῦμε καί γι' αὐτόν πεθαίνουμε. Ὅμως δέν ἀρκεῖται σ' αὐτό, ἀλλά προσθέτει καί ἄλλο. Γιατί, ἀφοῦ εἶπε, «εἴτε λοιπόν ζοῦμε εἴτε πεθαίνουμε, ἀνήκουμε στόν Κύριο», καί ἀφοῦ πῆγε ἀπό τό θάνατο τῆς πίστεως στό φυσικό, γιά νά μή φανεῖ ὅτι σκληραίνει τό λόγο, παρουσιάζει ἄλλη πολύ μεγάλη ἀπόδειξη τῆς δικῆς του φρο-

ποιεῖται τῆς αὐτοῦ προνοίας μέγιστον. Ποῖον δὴ τοῦτο; «Εἰς τοῦτο γὰρ Χριστός», φησί, «καὶ ἀπέθανε καὶ ἀνέστη καὶ ἔζησεν, ἵνα καὶ νεκρῶν καὶ ζώντων κυριεύσῃ».

Ὡστε καὶ τοῦτό σε πειθέτω, ὅτι φροντίζει τῆς σωτηρίας 5 ἡμῶν καὶ διορθώσεως. Εἰ γὰρ μὴ τοσαύτην ἐποιεῖτο πρόνοιαν, τίς χρεία τῆς οἰκονομίας ἦν; Ὁ τοίνυν τοσαύτην σπουδὴν θέμενος ὑπὲρ τοῦ αὐτοῦ γενέσθαι ἡμᾶς, ὡς καὶ δούλου μορφὴν λαβεῖν καὶ ἀποθανεῖν, οὗτος μετὰ τὸ γενέσθαι καταφρονήσει; Οὐκ ἔστι τοῦτο, οὐκ ἔστιν· οὐδ' ἂν ἔλοιτο τοσαύτην προέσθαι πραγματεῖαν. «Εἰς τοῦτο» 10 γάρ, φησί, «καὶ ἀπέθανεν»· ὡς ἂν εἴποι τις, ὁ δεῖνα οὐκ ἂν ἀνάσχοιτο καταφρονῆσαι τοῦ δούλου· τοῦ γὰρ οἰκείου κήδεται βαλαντίου. Καὶ γὰρ οὐχ οὕτως ἡμεῖς χρημάτων ἐρῶμεν, ὡς αὐτὸς τῆς σωτηρίας τῆς ἡμέτερας. Οὐκοῦν οὐδὲ χρήματα, ἀλλὰ τὸ αἷμα ὑπὲρ ἡμῶν κατέβαλε· καὶ διὰ τοῦτο οὐκ ἂν ἀνάσχοιτο προέσθαι τούτους, 15 ὑπὲρ ὧν τοσαύτην τιμὴν κατέθηκεν. Ὅρα δὲ καὶ τὴν δύναμιν αὐτοῦ, πῶς δείκνυσιν ἄφατον οὕσαν. «Εἰς τοῦτο γάρ», φησὶν, «ἀπέθανε καὶ ἔζησεν, ἵνα καὶ νεκρῶν καὶ ζώντων κυριεύσῃ»· καὶ ἀνωτέρω, «ἐάν τε γὰρ ζῶμεν, ἐάν τε ἀποθνήσκωμεν, αὐτοῦ ἔσμεν».

Εἶδες δεσποτεῖαν ἐπιτεταμένην; εἶδες ἰσχὺν ἄμαχον; εἶδες 20 πρόνοιαν ἠκριβωμένην; Μὴ γάρ μοι τοὺς ζῶντας εἶπης φησί· καὶ τῶν ἀπελθόντων προνοεῖ. Εἰ δὲ τῶν ἀπελθόντων, εὐδηλον ὅτι καὶ τῶν ζώντων. Οὐδὲν γοῦν ὑπὲρ τῆς δεσποτείας ταύτης παρέλιπε, πλείονα ἀνθρώπων καὶ δικαιώματα ἑαυτῷ κατασκευάζων, καὶ χωρὶς τῶν ἄλλων ἀπάντων εἰς τὸ προνοεῖν ἡμῶν. Ἄνθρωπος μὲν 25 γὰρ ἀργύριον καταβάλλει, καὶ διὰ τοῦτο σφόδρα ἀντέχεται τοῦ δούλου, αὐτὸς δὲ θάνατον κατέβαλε, καὶ οὐκ ἂν τὸν τῆς τοσαύτης τιμῆς ἀγορασθέντα, καὶ οὗ τὴν δεσποτεῖαν μετὰ τοσαύτης ἐκτήσατο σπουδῆς καὶ πραγματείας, τούτου τὴν σωτηρίαν ἐν οὐδενὶ λογιεῖται. Ταῦτα δὲ λέγει, ἐντρέπων τὸν Ἰουδαῖζοντα, καὶ πείθων ἀνα- 30 μνησθῆναι τοῦ μεγέθους τῆς εὐεργεσίας, καὶ ὅτι νεκρὸς ὧν ἔζησε,

ντίδας. Ποιά λοιπόν είναι αυτή; «Γιατί ὁ Χριστός», λέγει, «γι' αὐτό καί πέθανε καί ἀναστήθηκε καί ἔζησε, γιά νά γίνει Κύριος καί τῶν νεκρῶν καί τῶν ζωντανῶν».

Ὡστε καί αὐτό ἄς σέ πείθει, ὅτι δηλαδή φροντίζει γιά τή σωτηρία καί τή διόρθωσή μας. Γιατί, ἂν δέ φρόντιζε τόσο πολύ, ποιὰ ἦταν ἡ ἀνάγκη τῆς οἰκονομίας; Ἐκεῖνος λοιπόν πού ἔδειξε τόσο μεγάλο ἐνδιαφέρον γιά νά γίνουμε δικοί του, ὥστε καί μορφή δούλου νά λάβει καί νά πεθάνει, αὐτός, ἀφοῦ γίναμε δικοί του, θά μᾶς περιφρονήσει; Δέν εἶναι δυνατό αὐτό, δέν εἶναι· οὔτε θά προτιμοῦσε νά ἐγκαταλείψει τόσο μεγάλη πραγματεία. «Γιατί γι' αὐτό», λέγει, «καί πέθανε». Ὅπως θά μπορούσε νά πεῖ κάποιος, ὁ τάδε δέ θά ἀνεχόταν νά περιφρονήσει τό δούλο του, γιατί φροντίζει γιά τό δικό του βαλάντιο. Καθόσον ἐμεῖς δέν ἀγαποῦμε τόσο τά χρήματα, ὅσο αὐτός ἐπιθυμεῖ τή δική μας σωτηρία. Καί βέβαια δέν πλήρωσε γιά τή σωτηρία μας χρήματα, ἀλλά τό αἷμα του. Καί γι' αὐτό δέ θά ἀνεχόταν νά ἐγκαταλείψει αὐτούς, πρὸς χάρη τῶν ὁποίων κατέθεσε τόσο μεγάλο τίμημα. Πρόσεχε ὁμως καί τή δύναμή του, πῶς δείχνει ὅτι εἶναι ἀνεκφραστή. «Γιατί γι' αὐτό», λέγει, «πέθανε καί ἔζησε, γιά νά γίνει Κύριος καί τῶν νεκρῶν καί τῶν ζωντανῶν». Καί πῶς πάνω, «γιατί, εἴτε ζοῦμε εἴτε πεθαίνουμε, ἀνήκουμε σ' αὐτόν».

Εἶδες ἀπόλυτη ἐξουσία; εἶδες ἀκαταμάχητη δύναμη; εἶδες φροντίδα τέλεια; Γιατί μή μοῦ πεῖς τούς ζωντανούς, λέγει· καί γιά τούς πεθαμένους φροντίζει. Ἐάν ὁμως φροντίζει γιά τούς πεθαμένους, εἶναι ὀλοφάνερο ὅτι φροντίζει καί γιά τούς ζωντανούς. Τίποτε λοιπόν δέν παρέλειψε γιά τήν ἐξουσία αὐτή, ἐφοδιάζοντας τόν ἑαυτό του μέ δικαιώματα περισσότερα ἀπό τούς ἀνθρώπους, γιά νά φροντίζει γιά μᾶς καί χωρίς ὅλα τά ἄλλα. Γιατί ὁ ἄνθρωπος βέβαια πληρώνει χρήματα καί γι' αὐτό ἀνέχεται πάρα πολύ τό δούλο του, ἐνῶ αὐτός πλήρωσε θάνατο καί δέ θά λογαριάζε σέ κανένα τή σωτηρία ἐκείνου, πού ἀγοράσθηκε μέ τόσο μεγάλο τίμημα καί τοῦ ὁποίου ἀπέκτησε τήν ἐξουσία μέ τόσο μεγάλη φροντίδα καί τέτοιο ἔργο. Καί τά λέγει αὐτά, ἐλέγχοντας τόν ἰουδαῖζοντα καί πείθοντάς τον νά θυμηθεῖ τό μέγεθος τῆς εὐεργεσίας, καί ὅτι ἂν καί ἦταν νεκρός ἔζησε, καί ὅτι τίποτε δέν κέρδισε ἀπό τό νόμο, καί πῶς θά

καὶ ὅτι οὐδὲν ἐκέρδανε παρὰ τοῦ νόμου, καὶ ὅτι ἐσχάτης ἀγνωμοσύνης ἂν εἶη, τὸν τοσαῦτα ἐπιδειξάμενον ὑπὲρ αὐτοῦ καταλιπόντα, ἐπὶ τὸν νόμον παλινδρομεῖν.

5. Ἰκανῶς τοίνυν αὐτοῦ καθαψάμενος, πάλιν ἀνίησι λέγων· «σὺ 5 δὲ τί κρίνεις τὸν ἀδελφόν σου; ἢ καὶ σὺ τί ἐξουθενεῖς τὸν ἀδελφόν σου»; Καὶ δοκεῖ μὲν ὡς ἰσάζοντα αὐτὰ τιθέναι, πολλὴν δὲ ἐκ τῶν εἰρημένων δείκνυσι τὴν διαφορὰν οὖσαν. Καὶ πρῶτον μὲν τῇ προσηγορίᾳ τοῦ ἀδελφοῦ καταλύει τὴν φιλονεικίαν, ἔπειτα δὲ τῷ τῆς ἡμέρας ἐκείνης ἀναμνήσαι τῆς φοβεραῆς. Εἰπὼν γάρ, «τί ἐξουθενεῖς 10 τὸν ἀδελφόν σου;» ἐπήγαγε, «πάντες γὰρ παραστησόμεθα τῷ βήματι τοῦ Χριστοῦ». Καὶ δοκεῖ μὲν πάλιν ἐπιτιμῶν τῷ τελειότερῳ ταῦτα λέγειν, κατασειεὶ δὲ τοῦ Ἰουδαϊζόντος τὴν διάνοιαν, οὐκ ἀπὸ τῆς εὐεργεσίας τῆς γεγενημένης ἐντρέπων αὐτὸν μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τῆς μελλούσης κολάσεως φοβῶν. «Πάντες γάρ», φησί, 15 «παραστησόμεθα τῷ βήματι τοῦ Χριστοῦ. Γέγραπται γάρ· ζῶ ἐγώ, λέγει Κύριος, ὅτι ἐμοὶ κάμψει πᾶν γόνυ, καὶ πᾶσα γλῶσσα ἐξομολογήσεται τῷ Θεῷ. ἼΑρα οὖν ἕκαστος ἡμῶν περὶ ἑαυτοῦ λόγον δώσει τῷ Θεῷ». Εἶδες πῶς πάλιν αὐτοῦ κατασειεὶ τὴν διάνοιαν δοκῶν ἐπιπλήττειν θατέρῳ; Τοιοῦτον γάρ τι αἰνίττεται, οἷον ἂν εἰ 20 ἔλεγε, τί σοὶ μέλει; μὴ γὰρ σὺ μέλλεις ὑπὲρ αὐτοῦ κολάζεσθαι; Ἄλλ' οὕτω μὲν οὐκ εἶπε, τοῦτο δὲ ἠνίξατο, πραότερον αὐτὸ θεῖς, καὶ εἰπὼν, «πάντες γὰρ παραστησόμεθα τῷ βήματι τοῦ Χριστοῦ»· καί, «ἄρα οὖν ἕκαστος ἡμῶν ὑπὲρ ἑαυτοῦ λόγον δώσει τῷ Θεῷ».

Καὶ τὸν προφήτην εἰσήγαγε τὴν ἀπάντων αὐτῷ μαρτυροῦντα 25 ὑποταγὴν, καὶ ὑποταγὴν ἐπιτεταμένην, καὶ τῶν ἐν τῇ παλαιᾷ ἀνθρώπων, καὶ πάντων ἀπλῶς. Οὐ γὰρ ἀπλῶς εἶπε, προσκυνήσει ἕκαστος, ἀλλὰ καί, «ἐξομολογήσεται», τουτέστιν, εὐθύνας δώσει τῶν πεπραγμένων. Ἔσο τοίνυν ἐναγώνιος, τὸν κοινὸν δεσπότην ὁρῶν ἐπὶ τοῦ βήματος καθήμενον, καὶ μὴ σχίζε καὶ μέριζε τὴν ἐκ- 30 κλησίαν, τῆς χάριτος ἀπορρηγνύμενος, καὶ τῷ νόμῳ προστρέχων·

7. Βλ. Ἦσ. 45,23.

ἦταν δεῖγμα τῆς χειρότερης ἀχαριστίας νά ἐπιστρέψει στό νόμο ἐκεῖνος πού τόν ἐγκατέλειψε, ἄν καί δέχτηκε τόσο πολλά γιά τή σωτηρία του.

5. Ἄφοῦ λοιπόν τόν ἔψεξε ἀρκετά, πάλι τόν ἀφήνει λέγοντας: «ἐσύ ὅμως γιατί κρίνεις τόν ἀδελφό σου; ἤ καί σύ γιατί περιφρονεῖς τόν ἀδελφό σου»; Καί φαίνεται ὅτι τά λέγει αὐτά σάν ἴσα, ἀλλά μέ τά λεγόμενα δείχνει πώς εἶναι μεγάλη ἡ διαφορά. Καί πρῶτα βέβαια μέ τήν ὀνομασία τοῦ ἀδελφοῦ διαλύει τήν ἐχθρότητα, καί ἔπειτα μέ τό ὅτι θυμίζει τή φοβερή ἐκείνη ἡμέρα. Γιατί, ἀφοῦ εἶπε, «γιατί περιφρονεῖς τόν ἀδελφό σου;» πρόσθεσε, «γιατί ὅλοι θά παρουσιασθοῦμε μπροστά στό βῆμα τοῦ Χριστοῦ». Καί φαίνεται πάλι ὅτι τά λέγει αὐτά γιά νά ἐπιτιμήσει τόν πιό τέλειο στήν πίστη, ἐνῶ συνταράσσει τό νοῦ τοῦ ἰουδαϊζόντα Χριστιανοῦ, ὄχι μόνο ἐλέγχοντας αὐτόν ἀπό τήν εὐεργεσία πού τοῦ ἔχει γίνει, ἀλλά καί φοβερίζοντάς τον ἀπό τή μελλοντική τιμωρία. «Γιατί ὄλου», λέγει, «θά παρουσιασθοῦμε μπροστά στό βῆμα τοῦ Χριστοῦ. Καθόσον εἶναι γραμμένο· ζῶ ἐγώ, λέγει ὁ Κύριος, καί κάθε γόνατο θά λυγίσει μπροστά μου καί κάθε γλώσσα θά ἐξομολογηθεῖ στό Θεό. Ἄρα λοιπόν ὁ καθένας ἀπό μᾶς θά δώσει λόγο γιά τόν ἑαυτό του στό Θεό». Εἶδες πῶς πάλι συνταράσσει τό νοῦ του, ἐνῶ φαίνεται ὅτι ἐπιτιμᾷ τόν ἄλλο; Γιατί κάτι τέτοιο ὑπονοεῖ, ὅπως ἄν ἔλεγε· τί σέ μέλει; μήπως δηλαδή ἐσύ πρόκειται νά τιμωρηθεῖς γι' αὐτόν; Ἄλλ' αὐτό βέβαια δέν τό εἶπε, ὅμως τό ὑπαινίχθηκε, ἀναφέροντάς το πιό ἥπια καί λέγοντας, «γιατί ὅλοι θά παρουσιασθοῦμε μπροστά στό βῆμα τοῦ Χριστοῦ», καί, «ἄρα λοιπόν ὁ καθένας ἀπό μᾶς θά δώσει λόγο γιά τόν ἑαυτό του στό Θεό».

Καί τόν προφήτη⁷ ἀνέφερε, πού βεβαιώνει τήν ὑποταγή ὅλων σ' αὐτόν, καί μάλιστα ὑποταγή ἀπόλυτη, καί τῶν ἀνθρώπων πού ἐξησαν στήν Παλαιά Διαθήκη, καί γενικά ὅλων. Γιατί δέν εἶπε ἀπλῶς, «ὁ καθένας θά προσκυνήσει», ἀλλά καί, «θά ἐξομολογηθεῖ», δηλαδή, θά δώσει λόγο γιά τίς πράξεις του. Ἔχε λοιπόν ἀγωνία, βλέποντας τόν Κύριό μας νά κάθεται στό βῆμα, καί νά μή διασπᾶς καί διαιρεῖς τήν Ἐκκλησία, ἀποχωριζόμενος ἀπό τή χάρη καί τρέχοντας στό νόμο· καθόσον καί ὁ νόμος εἶναι δικός του. Καί τί λέγω,

καὶ γὰρ καὶ ὁ νόμος αὐτοῦ. Καὶ τί λέγω, ὁ νόμος; Καὶ οἱ ἐν τῷ νόμῳ, καὶ οἱ πρὸ τοῦ νόμου. Καὶ οὐχ ὁ νόμος σε ἀπαιτήσῃ εὐθύνας, ἀλλ' ὁ Χριστὸς καὶ σὲ καὶ πᾶσαν τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν. Εἶδες πῶς ἐξέλυσε τοῦ νόμου τὸν φόβον; Εἶτα, ἵνα μὴ δόξη ὡς ἐπί-
5 τηδες φοβῶν αὐτὸν λέγειν ταῦτα, ἀλλ' ὡς ἐκ τῆς προκειμένης ἀκολουθίας ἐπὶ τοῦτο ἐληλυθέναι, πάλιν ἔχεται τῆς αὐτῆς ὑποθέσεως, λέγων· «μηκέτι οὖν ἀλλήλους κρίνωμεν, ἀλλὰ τοῦτο κρίνατε μᾶλλον, τὸ μὴ τιθέναι πρόσκομμα τῷ ἀδελφῷ ἢ σκάνδαλον». Ταῦτα δὲ οὐκ ἐκείνου μᾶλλον ἐστὶν ἢ τούτου· διὸ ἀμφοτέροις ἀρμόζειν δύ-
10 ναται, καὶ τοῦ τελείου σκανδαλιζομένου ἐπὶ τῇ τῶν βρωμάτων παρατηρήσει, καὶ τοῦ ἀτελοῦς προσκόπτοντος ἐπὶ τῇ σφοδρᾷ ἐπιπλήξει.

6. Σὺ δέ μοι σκόπει πόσῃν δώσομεν τιμωρίαν οἱ σκανδαλίζοντες ἀπλῶς. Εἰ γάρ, ἔνθα παράνομον ἦν τὸ γινόμενον, διὰ τὸ ἀκαί-
15 ρως ἐπιτιμᾶν, ἐκώλυσε τοῦτο γίνεσθαι, ὥστε μὴ σκανδαλισθῆναι καὶ προσκόψαι τὸν ἀδελφόν· ὅταν μὴδὲ διορθοῦντές τι σκανδαλίζωμεν, τίνας ἐσόμεθα ἄξιοι; Εἰ γὰρ τὸ μὴ σῶσαι, ἔγκλημα, καὶ δείκνυσιν ὁ τὸ τάλαντον κατορύξας, τὸ καὶ σκανδαλίσει, τί οὐκ ἂν ἐργάσῃται; Τί οὖν, εἰ οἴκοθεν σκανδαλίζεται, φησὶν, ἀσθενὴς ὢν; Δι'
20 αὐτὸ μὲν οὖν τοῦτο ἂν εἴης δίκαιος ὑπομένειν. Εἰ γὰρ ἰσχυρὸς ἦν, οὐδὲ ἔδει τοσαύτης ἐπιμελείας αὐτῷ· νυνὶ δὲ ἐπειδὴ ἀτελέστερός ἐστι, διὰ τοῦτο καὶ πολλῆς χρήζει τῆς σπουδῆς. Παρέχωμεν τοίνυν αὐτῷ ταύτην, καὶ πανταχόθεν αὐτὸν διαβαστάζωμεν. Οὐδὲ γὰρ τῶν οἰκείων κακῶν ὑφέξομεν λόγον μόνον, ἀλλὰ καὶ ὑπὲρ ὧν ἐτέ-
25 ρους σκανδαλίζομεν. Εἰ δὲ ἐκεῖναι καὶ καθ' ἑαυτὰς χαλεπαὶ αἱ εὐθῆναι, ὅταν καὶ αὗται προστεθῶσι, πότε σωθησόμεθα;

Μὴ γὰρ δὴ νομίσωμεν, εἰ κοινωνοὺς εὐροίμεν τῶν ἀμαρτημάτων, ἀπολογίαν ἔξειν· τοῦτο γὰρ ἡμῖν καὶ προσθήκη γίνεται τιμωρίας. Ἐπεὶ καὶ ὁ ὄφις μᾶλλον ἐκολάσθη τῆς γυναικός, ὥσπερ
30 οὖν καὶ ἡ γυνὴ τοῦ ἀνδρός, καὶ τοῦ Ἀχαάβ δὲ τὸν ἀμπελῶνα ἀρπά-

ὁ νόμος; Καί ἐκεῖνοι πού ἔζησαν μέ τό νόμο, καί ἐκεῖνοι πού ἔζησαν πρὶν ἀπό τό νόμο. Καί δέ θά ζητήσῃ ἀπό σένα εὐθύνες ὁ νόμος, ἀλλ' ὁ Χριστός καί ἀπό σένα καί ἀπ' ὀλόκληρο τό ἀνθρώπινο γένος. Εἶδες πῶς διέλυσε τό φόβο τοῦ νόμου; Ἔπειτα, γιά νά μή φανεῖ ὅτι λέγει αὐτά σκόπιμα γιά νά φοβίσει αὐτόν, ἀλλ' ὅτι ὀδηγήθηκε σ' αὐτό ἀπό τή σειρά τοῦ πράγματος, πάλι ἔρχεται στό ἴδιο θέμα, λέγοντας· «ἄς μήν κρίνουμε πιά ὁ ἓνας τόν ἄλλο, ἀλλ' αὐτό φροντίστε περισσότερο, δηλαδή τό νά μή βάζετε στόν ἀδελφό πρόσκομμα ἢ σκάνδαλο». Αὐτά ὅμως δέν ἀναφέρονται τόσο πολύ σ' ἐκεῖνον, ὅσο σ' αὐτόν. Γι' αὐτό εἶναι δυνατό νά τά ἐφαρμόζουν καί οἱ δύο, καί ὁ τέλειος πού σκανδαλίζεται γιά τή διάκριση τῶν φαγητῶν καί ὁ ἀτελής πού σκοντάφτει στή δυνατή ἐπίπληξη.

6. Ἐσύ ὅμως πρόσεχε, παρακαλῶ, πόσο θά τιμωρηθοῦμε ἐμεῖς πού σκανδαλίζουμε γενικά. Γιατί, ἂν, ὅπου τό πράγμα ἦταν παράνομο, ἐξ αἰτίας τοῦ ὅτι ἐπιτιμοῦσαν σέ ἀκατάλληλο καιρό, ἐμπόδισε νά γίνεται αὐτό, ὥστε νά μή σκανδαλισθεῖ καί σκοντάψει ὁ ἀδελφός, ὅταν σκανδαλίζουμε χωρίς νά διορθώνουμε κάτι, γιά ποιά τιμωρία θά εἴμαστε ἄξιοι; Ἐάν λοιπόν τό νά μή σώσουμε κάποιον εἶναι ἄξιο κατηγορίας, καί τό ἀποδεικνύει ἐκεῖνος πού ἔσκαψε στή γῆ καί ἔκρυψε ἐκεῖ τό τάλαντο⁸, τό καί νά τόν σκανδαλίσουμε, τί δέ θά μᾶς προξενήσει; Τί λοιπόν, ἂν ἀπό μόνος του σκανδαλίζεται, λέγει, ἐπειδή εἶναι ἀδύνατος στήν πίστη; Γι' αὐτό ἀκριβῶς θά εἶσαι δίκαιος δείχνοντας ὑπομονή. Γιατί, ἂν ἦταν δυνατός, δέ χρειαζόταν τόσο πολλή φροντίδα γι' αὐτόν, τώρα ὅμως ἐπειδή εἶναι πιο ἀδύνατος, γι' αὐτό ἔχει ἀνάγκη καί ἀπό πολλή φροντίδα. Ἄς τοῦ παρέχουμε λοιπόν τή φροντίδα αὐτή καί ἄς τόν προστατεύουμε ἀπό παντοῦ. Γιατί δέ θά δώσουμε λόγο μόνο γιά τά δικά μας κακά, ἀλλά, καί γιά ἐκεῖνα μέ τά ὁποῖα σκανδαλίζουμε ἄλλους. Ἐάν ὅμως οἱ τιμωρίες ἐκεῖνες εἶναι καί ἀπό μόνες τους φοβερές, ὅταν προστεθοῦν καί αὐτές, πότε θά σωθοῦμε;

Μή νομίσουμε λοιπόν ὅτι θά ἔχουμε δικαιολογία, ἂν βροῦμε συνεργούς στά ἀμαρτήματά μας, γιατί αὐτό σημαίνει γιά μᾶς καί πρόσθετη τιμωρία. Καθόσον καί τό φίδι τιμωρήθηκε περισσότερο ἀπό τή γυναῖκα, ὅπως ἀκριβῶς βέβαια καί ἡ γυναῖκα ἀπό τόν ἄνδρα,

σαντος ἢ Ἰεζάβελ χαλεπωτέραν ἔδωκε δίκην· αὕτη γὰρ ἢ τὸ πρᾶγμα ὑφάνασα ἅπαν ἦν, καὶ σκανδαλίσασα τὸν βασιλέα. Καὶ σὺ τοίνυν ὅταν ἐτέροις ἀπωλείας αἴτιος γένη, χαλεπώτερα πείση τῶν ὑποσκελισθέντων διὰ σοῦ. Οὐδὲ γὰρ οὕτω τὸ ἀμαρτεῖν, ὡς τὸ καὶ
 5 ἐτέρους εἰς τοῦτο ἐναγαγεῖν ἀπόλλυσι· διό φησιν, «οὐ μόνον αὐτὰ ποιοῦσιν, ἀλλὰ καὶ συνευδοκοῦσι τοῖς πράττουσιν». Ὡστε ὅταν ἴδωμεν ἀμαρτάνοντας, μὴ μόνον μὴ ὠθῶμεν, ἀλλὰ καὶ ἀνέλκωμεν ἐκ τοῦ βαράθρου τῆς πονηρίας, ἵνα μὴ τῆς ἐτέρων ἀπωλείας αὐτοὶ τὴν δίκην ὑπόσχωμεν. Καὶ μνημονεύωμεν διηνεκῶς τοῦ βήματος
 10 τοῦ φοβεροῦ, τοῦ ποταμοῦ τοῦ πυρός, τῶν δεσμῶν τῶν ἀλύτων, τοῦ σκοτίου τοῦ ἀφεγγοῦς, τῶν βρυχόντων ὀδόντων, τοῦ σκώληκος τοῦ ἰσβόλου.

Ἄλλὰ φιλόανθρωπός ἐστιν ὁ Θεός. Οὐκοῦν ρήματα ταῦτά ἐστι, καὶ οὕτε ὁ πλούσιος ἐκεῖνος κολάζεται ὁ τὸν Λάζαρον ὑπερι-
 15 δῶν· οὐχ αἱ μωραὶ παρθένοι τοῦ νυμφῶνος ἐκβάλλονται· οὐχ οἱ μὴ θρέψαντες αὐτὸν εἰς τὸ πῦρ ἀπέρχονται τὸ ἠτοιμασμένον τῷ διαβόλῳ· οὐχ ὁ τὰ ρυπαρὰ ἐνδεδυμένος ἱμάτια, χεῖρας καὶ πόδας δεθεὶς ἀπολεῖται· οὐχ ὁ τὰ ἑκατὸν δηνάρια ἀπαιτήσας παραδοθήσεται τοῖς βασανισταῖς· οὐ τὸ περὶ τῶν μοιχῶν εἰρημένον ἀληθές, ὅτι «ὁ
 20 σκώληξ αὐτῶν οὐ τελευτήσει, καὶ τὸ πῦρ αὐτῶν οὐ σβεσθήσεται»· ἀλλ' ἀπειλαὶ ταῦτα μόνον. Ναί, φησί. Καὶ πόθεν, εἰπέ μοι, πρᾶγμα τοσοῦτον τολμᾶς ἀποφήνασθαι, καὶ ταῦτα οἴκοθεν φέρων τὴν ψῆφον; Ἐγὼ γὰρ καὶ ἀφ' ὧν εἶρηκε, καὶ ἀφ' ὧν πεποίηκε, τούναντίον ἀποδείξαι δυνήσομαι. Εἰ γὰρ ἀπὸ τῶν μελλόντων οὐ πιστεύ-
 25 εἰς, κἂν ἀπὸ τῶν ἤδη γεγενημένων πιστεue· οὐ γὰρ δὴ τὰ γεγενημένα καὶ εἰς ἔργον ἐξελθόντα ἀπειλαὶ καὶ ρήματα.

Τίς οὖν τὴν οἰκουμένην ἐπέκλυσεν ἅπασαν, καὶ τὸ χαλεπὸν ἐκεῖνο ναυάγιον εἰργάσατο, καὶ τὴν τοῦ γένους ἡμῶν πανωλεθρίαν παντός; τίς μετὰ ταῦτα τοὺς κεραυνοὺς ἐκείνους καὶ τοὺς
 30 πρηστιῆρας ἀφήκεν ἐπὶ τὴν Σοδόμων γῆν; Τίς τὴν Αἴγυπτον ἅπασαν κατεπόντισε; τίς τὰς ἑξακοσίας χιλιάδας ἐπὶ τῆς ἐρήμου κατα-

---

9. Ρωμ. 1,32.

10. Μάρκ. 9,44.

καί, ἐνῶ ὁ Ἀχαάβ ἄρπαξε τό ἀμπέλι, ἡ Ἰεζάβελ τιμωρήθηκε πιά σκληρά· γιατί αὐτή ἦταν ἐκείνη πού ἐπινόησε ὅλο τό πράγμα καί σκανδάλιζε τό βασιλιά. Γιατί δέν καταστρέφει τόσο ἡ ἁμαρτία, ὅσο τό νά ὀδηγοῦμε καί ἄλλους σ' αὐτήν. Γι' αὐτό λέγει ὁ Παῦλος, «δέν κάνουν μόνο αὐτά, ἀλλά καί ἐπιδοκιμάζουν ἐκείνους πού τά κάνουν»⁹. Ὡστε ὅταν δοῦμε κάποιους ν' ἁμαρτάνουν, ὄχι μόνο ἄς μὴν τοὺς ὠθοῦμε, ἀλλά καί ἄς τοὺς βγάζουμε ἔξω ἀπό τό βάραθρο τῆς κακίας, γιά νά μὴν ὑποστοῦμε οἱ ἴδιοι τήν τιμωρία γιά τήν καταστροφή τῶν ἄλλων. Καί ἄς θυμούμαστε συνέχεια τό φοβερό βῆμα, τόν ποταμό τῆς φωτιᾶς, τά ἄλυτα δεσμά, τό σκοτεινό σκοτάδι, τά δόντια πού τρίζουν, τό φαρμακερό σκουλήκι.

Ἄλλ' ὁ Θεός εἶναι φιλόανθρωπος. Ἐπομένως λόγια εἶναι αὐτά, καί οὔτε ὁ πλούσιος ἐκεῖνος τιμωρεῖται πού περιφρόνησε τό Λάζαρο, οὔτε οἱ μωρές παρθένες διώχνονται ἀπό τό νυμφῶνα, οὔτε ἐκεῖνοι πού δέν τόν ἔθρεψαν πηγαίνουν στή φωτιά πού ἔχει ἐτοιμασθεῖ γιά τό διάβολο, οὔτε ἐκεῖνος πού εἶναι ντυμένος τά ρυπαρά ἐνδύματα, ἀφοῦ δεθεῖ χειροπόδαρα, θά καταστραφεῖ, οὔτε ἐκεῖνος πού ἀπαίτησε τά ἑκατό δηνάρια θά παραδοθεῖ στοὺς βασανιστές, οὔτε ἐκεῖνο πού λέχθηκε γιά τοὺς μοιχοὺς εἶναι ἀληθινό, ὅτι «τό σκουλήκι τους δέν πεθαίνει καί ἡ φωτιά τους δέ σβήνει»¹⁰, ἀλλ' αὐτά εἶναι μόνο ἀπειλές. Ναι, λεγει. Καί ἀπό ποῦ, πές μου, τολμᾶς ν' ἀποδείξεις τόσο μεγάλο πράγμα καί μάλιστα βγάζοντας ἀπό δικά σου ἐπιχειρήματα τήν ἀπόφαση; Γιατί ἐγώ καί ἀπ' ὅσα ἔχει πεῖ καί ἀπ' ὅσα ἔχει κάνει, θά μπορέσω ν' ἀποδείξω τό ἀντίθετο. Ἐάν λοιπόν δέν πιστεύεις ἀπό τά μελλοντικά, τουλάχιστο πίστευε ἀπ' αὐτά πού ἔχουν ἤδη γίνει, καθόσον αὐτά πού ἔχουν γίνει καί πραγματοποιήθηκαν δέν εἶναι ἀπειλές καί λόγια.

Ποιός λοιπόν πλημμύρισε ὅλη τήν οἰκουμένη καί προκάλεσε τό φοβερό ἐκεῖνο ναυάγιο καί τήν καταστροφή ὀλόκληρου τοῦ γένους μας; ποιός ὕστερα ἀπ' αὐτά ἔρριξε τοὺς φοβεροὺς ἐκείνους κεραυνούς καί τή φωτιά ἀπό τόν οὐρανὸ πάνω στά Σόδομα; ποιός καταπόντισε ὅλη τήν Αἴγυπτο; ποιός ἐξαφάνισε τίς ἐξακόσιες χιλιάδες στήν ἔρημο; ποιός κατέκαψε τοὺς ὁμόφρονες τοῦ Ἀβειρών; ποιός

νάλωσε; τίς τὴν συναγωγὴν Ἀβειρῶν κατέφλεξε; τίς τοῖς περι-
 Κορὲ καὶ Δαθὰν ἀνοίξει τῇ γῆ τὸ στόμα, καὶ καταπιεῖν ἐκέλευσε;
 τίς τὰς ἑβδομήκοντα χιλιάδας ἐν μιᾷ καιροῦ ροπῇ κατήνεγκεν ἐπὶ
 τοῦ Δαυῖδ; Εἶπω καὶ τοὺς κατ' ἰδίαν κολασθέντας; τὸν διηνεκεῖ
 5 παραδοθέντα τιμωρίᾳ Κάιν; τὸν καταλευσθέντα μετὰ τοῦ γένους
 παντὸς Χαρμί; τὸν ὑπὲρ συλλογῆς ξύλων τὸ αὐτὸ τοῦτο παθόντα ἐν
 σαββάτῳ; τοὺς τεσσαράκοντα παῖδας τοὺς ὑπὸ τῶν θηρίων ἐκεί-
 νων δαπανηθέντας, καὶ μηδὲ ἀπὸ τῆς ἡλικίας τυχόντας συγγνώμης;
 Εἰ δὲ καὶ μετὰ τὴν χάριν τὰ αὐτὰ ἰδεῖν ἐθέλεις, ἐνόησον πόσα ἔπα-
 10 θον οἱ Ἰουδαῖοι, πῶς τὰ τέκνα κατέφαγον αἱ γυναῖκες αἱ μὲν ὀπτῶ-
 σαι, αἱ δὲ ἄλλως δαπανῶσαι· πῶς λιμῶ παραδοθέντες ἀνηκέστῳ
 καὶ πολέμοις ποικίλοις καὶ χαλεποῖς, πάσας τὰς ἔμπροσθεν τρα-
 γωδίας ἀπέκρυσαν τῇ τῶν οἰκείων ὑπερβολῇ συμφορῶν.

Ὅτι γὰρ ὁ Χριστὸς αὐτοῖς ταῦτα εἰργάσατο, ἄκουσον αὐτοῦ
 15 τοῦτο προλέγοντος καὶ διὰ παραβολῶν, καὶ σαφῶς καὶ διαρρήδην·
 διὰ παραβολῶν, ὡς ὅταν λέγῃ· «τοὺς δὲ μὴ βουλευθέντας με βασι-
 λεῦσαι ἀγάγετε ὧδε, καὶ κατασφάζατε»· καὶ διὰ τοῦ ἀμπελῶνος,
 καὶ διὰ τοῦ γάμου· σαφῶς δέ, ὡς ὅταν ἀπειλῇ, ὅτι «πεσοῦνται ἐν
 στόματι μαχαίρας, καὶ αἰχμαλωτισθήσονται εἰς τὰ ἔθνη, καὶ ἔσται
 20 συνοχὴ ἐπὶ γῆς ἐθνῶν, ἐν ἀπορίᾳ ἤχου θαλάσσης καὶ σάλου, ἀπο-
 ψυχόντων ἀνθρώπων ἀπὸ φόβου»· καί, «ἔσται θλίψις τοιαύτη, οἷα
 οὐδέποτε γέγονεν, οὐδὲ μὴ ἔσται». Καὶ ὁ Ἀνανίας δὲ καὶ ἡ Σάπφει-
 ρα ὑπὲρ κλοπῆς ὀλίγων ἀργυρίων ὄσσην ἔδωκαν δίκην, ἅπαντες
 ἴστε. Τὰς δὲ καθημερινὰς συμφορὰς οὐχ ὀρᾶς; ἢ οὐδὲ ταῦτα γεγέ-
 25 νηται; Οὐχ ὀρᾶς καὶ νῦν τοὺς λιμῶ τηκομένους; τοὺς ἐλέφαντι καὶ
 λώβῃ σώματος κατεχομένους; τοὺς πενία διηνεκεῖ συζῶντας; τοὺς
 μυρία ἀνήκεστα πάσχοντας; Πῶς οὖν ἂν ἔχοι λόγον τοὺς μὲν κολά-
 ζεσθαι, τοὺς δὲ μὴ κολάζεσθαι; Εἰ γὰρ μὴ ἄδικος ὁ Θεός, ὥσπερ
 οὖν οὐδὲ ἄδικος, πάντως καὶ σὺ δώσεις δίκην ἀμαρτάνων· εἰ δέ,

11. Λουκᾶ 19,27.

12. Ματθ 21,33-46· 22,1-15.

13. Λουκᾶ 21,24-26.

14. Ματθ. 24,21.

διέταξε τή γῆ ν' ἀνοίξει τό στόμα της καί νά καταπιεῖ ἐκείνους πού ἦταν μέ τόν Κορέ καί τό Δαθάν; ποιός κατέστρεψε μέσα σέ μιά στιγμή τίς ἐβδομήντα χιλιάδες τόν καιρό τοῦ Δαβίδ; Νά πῶ καί ἐκείνους πού τιμωρήθηκαν ξεχωριστά; τόν Κάϊν πού παραδόθηκε σέ παντοτινή τιμωρία; τόν Χαρμί πού λιθοβολήθηκε μέ ὄλο του τό γένος; ἐκεῖνον πού ἔπαθε τό ἴδιο ἀκριβῶς γιατί μάζευε ξύλα τό Σάββατο; τούς σαράντα νέους πού κατασπαράχθηκαν ἀπό τά θηρία ἐκεῖνα καί δέν ἔτυχαν συγγνώμης οὔτε ἐξ αἰτίας τῆς ἡλικίας τους; Ἐάν ὅμως καί μετά τή χάρη θέλεις νά δεῖς τά ἴδια, σκέψου πόσα ἔπαθαν οἱ Ἰουδαῖοι, πῶς κατέφαγαν τά παιδιά τους οἱ γυναῖκες, ἄλλες ψήνοντάς τα καί ἄλλες τρώγοντάς τα μ' ἄλλον τρόπο. Πῶς, ἄν καί παραδόθηκαν σέ ἀνυπόφορη πείνα καί σέ ποικίλους καί φοβερούς πολέμους, ἐπισκίασαν ὅλες τίς προηγούμενες τραγωδίες μέ τήν ὑπερβολή τῶν δικῶν τους συμφορῶν.

Τό ὅτι λοιπόν ὁ Χριστός τούς προξένησε αὐτά, ἄκουσέ τον πού προλέγει αὐτό καί μέ παραβολές, μέ τρόπο καθαρό καί ἀπερίφραστο. Μέ παραβολές, ὅπως ὅταν λέγει «ἐκείνους ὅμως πού δέν ἤθελαν νά εἶμαι βασιλιάς, φέρτε τους ἐδῶ καί σφάζτε τους»¹¹, καί μέ τό ἀμπέλι καί μέ τό γάμο¹². Καί μέ τρόπο καθαρό, ὅπως ὅταν ἀπειλεῖ, ὅτι «θά πέσουν μέ τήν κόψη τοῦ μαχαιριοῦ καί θά ὀδηγηθοῦν αἰχμάλωτοι σ' ὅλα τά ἔθνη, καί θά συμβεῖ στή γῆ ἀγωνία τῶν ἐθνῶν ἀπό τήν ἀμηχανία τους ἐξ αἰτίας τοῦ ἤχου καί τῆς ἀναταραχῆς τῆς θάλασσας, ἐνῶ οἱ ἄνθρωποι θά λιποθυμοῦν ἀπό τό φόβο τους»¹³ καί, «θά γίνει τέτοια θλίψη, πού δέν ἔγινε ποτέ μέχρι σήμερα καί οὔτε θά γίνει»¹⁴. Καί ὅλοι γνωρίζετε, πόσο τιμωρήθηκαν καί ὁ Ἄνανίας καί ἡ Σάπφειρα γιατί ἔκλεψαν λίγα χρήματα. Ἀλλά δέ βλέπεις καί τίς καθημερινές συμφορές; ἢ μήπως δέν ἔγιναν οὔτε αὐτά; Δέ βλέπεις καί σήμερα ἐκείνους πού λειώνουν ἀπό τήν πείνα; ἐκείνους πού κατέχονται ἀπό ἐλεφαντίαση καί λέπρα; ἐκείνους πού ζοῦν συνέχεια μέσα στή φτώχεια; ἐκείνους πού πάσχουν ἀπειρα ἀθεράπευτα κακά; Πῶς λοιπόν θά μπορούσε νά δικαιολογηθῆ ἄλλοι νά τιμωροῦνται καί ἄλλοι νά μὴν τιμωροῦνται; Γιατί, ἄν δέν εἶναι ἄδικος ὁ Θεός, ὅπως βέβαια δέν εἶναι, ὅπως δὴποτε καί σύ θά τιμω-

ἐπειδὴ φιλόανθρωπός ἐστιν, οὐ κολάζει, οὐδὲ τούτους ἔδει κολασθῆναι.

Νυνὶ δὲ διὰ ταῦτα ὑμῶν τὰ ρήματα πολλοὺς καὶ ἐνταῦθα κολάζει ὁ Θεός, ἵνα ὅταν τοῖς ρήμασι μὴ πιστεύσητε τῆς ἀπειλῆς, κἂν 5 τοῖς πράγμασι πιστεύσητε τῆς τιμωρίας· καὶ ἐπειδὴ τὰ παλαιὰ οὐχ οὕτως ὑμᾶς φοβεῖ, τοῖς ἐφ' ἐκάστης γενεᾶς συμβαίνουσι τοὺς κατὰ καιρὸν διορθοῦται ραθυμοῦντας. Καὶ τίνος ἕνεκεν οὐ πάντας ἐνταῦθα κολάζει, φησί; Διδούς τοῖς ἄλλοις προθεσμίαν μετανοίας. Τίνος οὖν ἕνεκεν οὐ πάντας ἐκεῖ τιμωρεῖται; Ἴνα μὴ πολλοὶ διαπιστῶσιν 10 αὐτοῦ τῇ προνοίᾳ. Πόσοι λησταὶ οἱ μὲν ἐάλωσαν, οἱ δὲ ἀπῆλθον μὴ δόντες δίκην; Ποῦ τοίνυν ἡ φιλοανθρωπία τοῦ Θεοῦ; Ἐμὸν γὰρ ἐστὶ λοιπὸν ἐρέσθαι σέ. Εἰ μὲν γὰρ μηδεὶς ὄλως ἐτιμωρεῖτο, εἶχες ἐπὶ τοῦτο καταφυγεῖν, ὅταν δὲ οἱ μὲν δῶσι δίκην, οἱ δὲ μὴ δῶσι χειρὸν ἀμαρτόντες, πῶς ἂν ἔχοι λόγον τῶν αὐτῶν πλημμελημάτων μὴ τὰς 15 αὐτὰς εἶναι δίκας; πῶς δὲ οὐκ ἂν δόξειαν ἀδικεῖσθαι οἱ κολασθέντες; Τίνος οὖν ἕνεκεν οὐ πάντες ἐνταῦθα κολάζονται; Ἄκουσον αὐτοῦ σοι περὶ τούτων ἀπολογουμένου. Ἐπειδὴ γὰρ τινες πύργου κατενεχθέντες ἀπέθανον, τοῖς ὑπὲρ τούτων διαποροῦσι λέγει· «δοκεῖτε, ὅτι οὗτοι ἀμαρτωλοὶ παρὰ πάντας ἦσαν; Οὐχί, λέγω ὑμῖν· 20 ἀλλ', ἐὰν μὴ μετανοήσητε, καὶ ὑμεῖς πάντες ὡσαύτως ἀπολειῖσθε»· παραινῶν ἡμῖν μὴ θαρρεῖν, ὅταν, ἐτέρων δόντων δίκην, ἡμεῖς πολλὰ πλημμελήσαντες μὴ δῶμεν. Ἄν γὰρ μὴ μεταβαλώμεθα, δώσομεν πάντως.

Καὶ πῶς, φησὶν, ἀθάνατα κολαζόμεθα, ἐνταῦθα ἐν βραχεῖ 25 χρόνῳ ἀμαρτόντες; Πῶς ἄνθρωπος ἐν βραχείᾳ καιροῦ ροπῇ ἕνα φόνον ποιῶν, διηνεκῶς τῇ τῶν μετάλλων καταδικάζεται ταλαιπωρία; Ἄλλ' ὁ Θεὸς οὐ ποιεῖ ταῦτα, φησί. Πῶς οὖν τριάκοντα καὶ ὀκτὼ ἔτη ἐν τοσαύτῃ κολάσει τὸν παράλυτον κατεῖχεν; Ὅτι γὰρ δι' ἀμαρτήματα αὐτὸν ἐκόλαζεν, ἄκουσον τί φησιν· «Ἴδε, ὑγιῆς γέ-

15. Λουκᾶ 13,4. 5.

16. Ἰω. 5,14.

ρηθεῖς, ἀφοῦ ἀμαρτάνεις· ἂν ὁμως, ἐπειδὴ εἶναι φιλόανθρωπος, δέν τιμωρεῖ, οὔτε αὐτοί ἔπρεπε νά τιμωρηθοῦν.

Τώρα ὁμως ἐξ αἰτίας αὐτῶν τῶν λόγων σας πολλούς καί ἐδῶ τιμωρεῖ ὁ Θεός, γιά νά πιστέψετε τουλάχιστο στά πράγματα τῆς τιμωρίας, ὅταν δέν πιστέψετε στά λόγια τῆς ἀπειλῆς. Καί ἐπειδὴ τά παλαιά δέ σᾶς φοβίζουν τόσο, διορθώνει τούς ἀδιάφορους κάθε ἐποχῆς μ' ἐκεῖνα πού συμβαίνουν σέ κάθε γενιά. Καί γιά ποιό λόγο, λέγει, δέν τούς τιμωρεῖ ὅλους ἐδῶ; Γιά νά δώσει στους ἄλλους προθεσμία γιά μετάνοια. Γιά ποιό λόγο λοιπόν τιμωρεῖ ὅλους ἐκεῖ; Γιά νά μή δυσπιστοῦν τελείως στήν πρόνοιά του. Πόσοι ληστές πιάστηκαν καί πόσοι πέθαναν χωρίς νά τιμωρηθοῦν; πού εἶναι λοιπόν ἡ φιλοανθρωπία τοῦ Θεοῦ; Εἶναι ἡ σειρά μου τώρα νά σ' ἐρωτήσω κι ἐγώ. Ἐάν δηλαδή δέν τιμωροῦνταν κανένας γενικά, μποροῦσες νά καταφύγεις σ' αὐτό, ὅταν ὁμως ἄλλοι θά τιμωρηθοῦν καί ἄλλοι δέ θά τιμωρηθοῦν, παρ' ὅλο πού κάνουν χειρότερες ἀμαρτίες, πῶς μπορεῖ νά ἔχει δικαιολογία γιά τά ἴδια ἀμαρτήματα νά μήν ὑπάρχουν οἱ ἴδιες τιμωρίες; Καί πῶς δέ θά φαίνονταν ὅτι ἀδικοῦνται ἐκεῖνοι πού τιμωρήθηκαν; Γιά ποιό λόγο λοιπόν δέν τιμωροῦνται ὅλοι ἐδῶ; Ἄκουσέ τον πού ἀπολογεῖται σέ σένα γι' αὐτά. Ἐπειδὴ λοιπόν μερικοί πέθαναν, ὅταν ἔπεσε πάνω τους ὁ πύργος, σ' ἐκείνους πού ἀποροῦσαν γι' αὐτούς λέγει· «νομίζετε, ὅτι αὐτοί ἦταν περισσότερο ἀμαρτωλοί ἀπ' ὅλους; Ὁχι σᾶς λέγω· ἀλλ', ἂν δέ μετανοήσετε, θά χαθεῖτε καί σεῖς ὅλοι μέ τόν ἴδιο τρόπο»¹⁵, συμβουλεύοντας ἐμᾶς νά μήν παίρνουμε θάρρος, ὅταν, ἐνῶ ἄλλοι τιμωρήθηκαν, ἐμεῖς δέν τιμωρηθοῦμε, παρ' ὅλο πού κάναμε πολλά ἀμαρτήματα. Γιατί, ἂν δέν ἀλλάξουμε, θά τιμωρηθοῦμε ὅπωςδὴποτε.

Καί πῶς, λέγει, τιμωρούμαστε αἰώνια, ἐνῶ ἀμαρτάνουμε ἐδῶ γιά ἓνα σύντομο χρονικό διάστημα; Πῶς ὁ ἄνθρωπος πού κάνει ἓνα φόνο μέσα σέ σύντομη χρονική στιγμή, καταδικάζεται παντοτινά στή βαριά ἐργασία τῶν μεταλλείων; Ἄλλ' ὁ Θεός, λέγει, δέν κάνει αὐτά. Πῶς λοιπόν τριάντα ὀκτώ χρόνια κρατοῦσε τόν παράλυτο σέ τόσο μεγάλη τιμωρία; Τό ὅτι βέβαια τόν τιμωροῦσε γιά τά ἀμαρτήματά του, ἄκουσε τί λέγει· «πρόσεχε, ἔγινες ὑγιής, μήν ἀμαρτάνεις πιά»¹⁶. Ἄλλ' ὁμως θεραπεύθηκε, λέγει. Δέν εἶναι ὁμως τά ἐκεῖ τέ-

γονας· μηκέτι ἀμάρτανε». Ἄλλ' ὁμῶς ἔλαβε λύσιν, φησίν. Ἄλλ' οὐ τὰ ἐκεῖ τοιαῦτα· ὅτι γὰρ ἐκεῖνα λύσιν οὐχ ἔξει ποτέ, ἄκουσον αὐτοῦ λέγοντος· «ὁ σκώληξ αὐτῶν οὐ τελευτήσει, καὶ τὸ πῦρ οὐ σβεσθήσεται»· καί, «πορεύονται οὗτοι εἰς ζωὴν αἰώνιον, καὶ οὗτοι εἰς 5 κόλασιν αἰώνιον». Εἰ τοίνυν ἡ ζωὴ αἰώνιος, καὶ ἡ κόλασις αἰώνιος. Οὐχ ὀρᾶς πόσα ἠπειλήσεν Ἰουδαίοις; ἄρα οὖν ἐξέβη τὰ ἀπειληθέντα, ἢ λόγος ἦν τὰ εἰρημένα; «Οὐ μὴ μείνη λίθος ἐπὶ λίθον»· ἄρα οὖν ἔμεινε; Τί δέ, ὅτε εἶπεν, «ἔσται θλίψις οἷα οὐ γέγονεν»; Ἄρα οὐκ ἐγένετο; Ἀνάγνωθι τὴν ἱστορίαν τὴν Ἰωσήπου, καὶ οὐδὲ 10 ἀναπνεῦσαι δυνήσῃ, μόνον ἀκούων ἄπερ ἔπαθον ἐπὶ τῶν πραγμάτων ἐκεῖνοι.

7. Ταῦτα λέγω, οὐχ ἵνα λυπήσω, ἀλλ' ἵνα ἀσφαλίσωμαι, καὶ μὴ ψυχαγωγήσας ὑμᾶς περιττά, παρασκευάσω χαλεπώτερα ὑπομεῖναι. Διὰ τί γάρ, εἶπέ μοι, οὐκ ἀξιοῖς κολάζεσθαι ἀμαρτάνων; Οὐχὶ 15 προεῖπέ σοι ἅπαντα; οὐχὶ ἠπειλήσεν; οὐχὶ ἐβοήθησεν; οὐχὶ μυρία εἰργάσατο ὑπὲρ τῆς σωτηρίας τῆς σῆς; οὐχὶ λουτρὸν παλιγγενεσίας ἐδώρησατο, καὶ τὰ πρότερα πάντα ἀφῆκεν; Οὐχὶ μετὰ τὴν ἄφεσιν ταύτην καὶ τὸ λουτρὸν, καὶ τὴν ἐκ τῆς μετανοίας πάλιν βοήθειαν ἀμαρτάνοντί σοι δέδωκεν; οὐχὶ εὐκολον ἐποίησέ σοι τὴν ὁδὸν καὶ 20 μετὰ ταῦτα τῆς τῶν ἀμαρτημάτων ἀφέσεως; Ἄκουε γοῦν οἷα ἐπέταξεν· «ἂν ἀφῆς τῷ πλησίον, ἀφήμι σοι κἀγώ», φησί. Ποῖαν τοῦτο δυσκολίαν ἔχει· «Ἐὰν κρίνητε ὀρφανῶ, καὶ δικαιώσητε χήραν, δεῦτε, καὶ διαλεχθῶμεν», φησί, «καὶ ἐὰν ὣσιν αἱ ἀμαρτίαι ὑμῶν ὡς φοινικοῦν, ὡς χιόνα λευκανῶ». Ποῖον τοῦτο ἔχει μόχθον; 25 «Λέγε σὺ τὰς ἀμαρτίας σου, ἵνα δικαιωθῆς». Τίνα τοῦτο δυσκολίαν ἔχει; «Τὰς ἀμαρτίας σου ἐν ἐλεημοσύναις λύτρωσαι». Ποῖος τοῦτο ἴδρωσ; Εἶπεν ὁ τελώνης, «ἰλάσθητί μοι τῷ ἀμαρτωλῶ», καὶ κατῆλθε δεδικαιωμένος. Ποῖος πόνος μιμήσασθαι τὸν τελώνην;

Ἄλλ' οὐ βούλει πεισθῆναι οὐδὲ μετὰ τοσαῦτα, ὅτι κόλασίς 30 ἔστι καὶ τιμωρία; Οὐκοῦν οὐδὲ τὸν διάβολον εἴποις ἂν κολάζεσθαι.

17. Μάρκ. 9,44.

19. Ματθ. 24,2.

22. Ματθ. 6,14.

18. Ματθ. 25,46.

20. Ματθ. 24,21.

23. Ἦσ. 1,17. 18.

21. Ἰώσηπος· μεγάλος Ἰουδαῖος ἱστορικός πού ἐζησε τὸν α' αἰῶνα μ. Χ.

τοια, καί τό ὅτι βέβαια ἐκεῖνα δέ θά ἔχουν λύση ποτέ, ἄκουσέ τον πού λέγει· «τό σκουλήκι τους δέ θά πεθάνει καί ἡ φωτιά τους δέ θά σβήσει»¹⁷. καί, «θά μεταβοῦν ἐκεῖνοι στήν αἰώνια ζωή καί αὐτοί στήν αἰώνια κόλαση»¹⁸. Ἐάν λοιπόν ἡ ζωή εἶναι αἰώνια, καί ἡ κόλαση θά εἶναι αἰώνια. Δέ βλέπεις πόσα ἀπειλήσε στους Ἰουδαίους; Ἄραγε λοιπόν πραγματοποιήθηκαν οἱ ἀπειλές ἢ λόγια ἦταν τά προηγούμενα; «Δέ θά μείνει πέτρα ἐπάνω στήν πέτρα»¹⁹. Ἄραγε λοιπόν ἔμεινε; Καί τί, ὅταν εἶπε, «θά γίνει τέτοια θλίψη πού δέν ἔχει γίνει»²⁰; Ἄραγε δέν ἔγινε; Διάβασε τήν ἱστορία τοῦ Ἰωσήπου²¹, καί δέ θά μπορέσεις οὔτε ν' ἀναπνεύσεις, ἀκούοντας μόνο αὐτά πού ἔπαθαν οἱ Ἰουδαῖοι ἐπάνω στά πράγματα.

7. Αὐτά τά λέγω, ὄχι γιά νά σᾶς λυπήσω, ἀλλά γιά νά σᾶς προφυλάξω καί, μή ψυχαγωγώντας σας ἀνώφελα, νά σᾶς προετοιμάσω νά ὑπομείνετε πιό φοβερά. Γιατί λοιπόν, πές μου, δέ δέχεσαι νά τιμωρεῖσαι ὅταν ἀμαρτάνεις; Δέ σοῦ τά προεἶπε ὄλα; δέ σέ ἀπειλήσε; δέ σέ βοήθησε; δέν ἔκανε ἄπειρα πράγματα γιά τή δική σου σωτηρία; δέ σοῦ δώρισε τό βάπτισμα τῆς παλιγγενεσίας καί συγχώρησε ὄλα τά προηγούμενα ἀμαρτήματά σου; δέ σοῦ ἔχει δώσει μετά τή συγχώρεση αὐτή καί τό βάπτισμα καί πάλι τή βοήθεια ἀπό τή μετάνοια ὅταν ἀμαρτάνεις; δέ σοῦ ἔκαμε εὐκολο τό δρόμο καί ὕστερα ἀπ' αὐτά τῆς συγχωρήσεως τῶν ἀμαρτημάτων σου; Ἄκουε λοιπόν τί ἐντολή ἔδωσε· «ἐάν συγχωρήσεις τόν πλησίον σου, θά σέ συγχωρήσω καί ἐγώ»²², λέγει. Ποιά δυσκολία ἔχει αὐτό; «Ἐάν ἀποδῶστε δίκαιο στό ὀρφανό καί δῶστε δικαιοσύνη στή χήρα, ἐλάτε νά συζητήσουμε», λέγει, «καί ἂν οἱ ἀμαρτίες σας εἶναι κόκκινες, θά τίς κάνω λευκές σάν τό χιόνι»²³. Ποιόν κόπο ἔχει αὐτό; «Λέγε ἐσύ τίς ἀμαρτίες σου, γιά νά λάβεις δικαίωση»²⁴. Ποιά δυσκολία ἔχει αὐτό; «Ἐξάλειψε τίς ἀμαρτίες σου μέ ἐλεημοσύνης»²⁵. Ποιόν ἰδρώτα ἔχει αὐτό; Εἶπε ὁ τελώνης, «ἐλέησέ με τόν ἀμαρτωλό»²⁶, καί κατέβηκε δικαιωμένος. Ποίος κόπος χρειάζεται νά μιμηθεῖς τόν τελώνη;

Ἄλλά δέ θέλεις νά πεισθεῖς οὔτε ὕστερα ἀπό τόσο πολλά, ὅτι ὑπάρχει κόλαση καί τιμωρία; Τότε λοιπόν θά μπορούσες νά πεῖς ὅτι οὔτε ὁ διάβολος τιμωρεῖται. Γιατί λέγει, «πηγαίνετε στή φωτιά, πού

24. Ἦσ. 43,26.

25. Δαν. 4,24.

26. Λουκᾶ 18,13.

Πορεύεσθε γάρ», φησίν, «εἰς τὸ πῦρ τὸ ἠτοιμασμένον τῷ δια-
 βόλῳ». Εἰ γὰρ μὴ γέεννά ἐστιν, οὐδὲ ἐκεῖνος κολάζεται· εἰ δὲ ἐκεῖ-
 νος κολάζεται, δῆλον ὅτι καὶ ἡμεῖς· καὶ γὰρ καὶ ἡμεῖς παρηκούσα-
 μεν, εἰ καὶ μὴ ἐπὶ τοῖς αὐτοῖς. Πῶς δὲ οὐ δέδοικας καὶ τολμηρὰ
 5 φθεγγόμενος; Ὅταν γὰρ λέγῃς, φιλόανθρωπός ἐστι, καὶ οὐ κολάζει·
 ἂν κολάσῃ, εὐρεθήσεται καθ' ὑμᾶς οὐκέτι φιλόανθρωπος ὢν.
 Ὅρᾳς εἰς οἷα ῥήματα ὑμᾶς ὁ διάβολος ἄγει; Τί δέ; Οἱ τὰ ὄρη κατει-
 ληφότες μοναχοί, καὶ μυρίαν ἄσκησιν ἐπιδειξάμενοι, ἀστεφάνωτοι
 ἀπελεύσονται; Εἰ γὰρ οἱ πονηροὶ μὴ κολάζονται, μηδὲ ἔστι μηδενὸς
 10 ἀντίδοσις, ἔρεϊ τις ἕτερος ἴσως, ὅτι οὐδὲ οἱ ἀγαθοὶ στεφανοῦνται.
 Ναί, φησί· τοῦτο γὰρ Θεῷ πρέπον, βασιλείαν εἶναι μόνον, καὶ μὴ
 γέενναν. Οὐκοῦν ὁ πόρνος καὶ ὁ μοιχός, καὶ ὁ μυρία κακὰ ἐργασά-
 μενος, τῶν αὐτῶν ἀπολαύσεται τῷ σωφροσύνην καὶ ἀγιωσύνην
 ἐπιδειξαμένῳ, καὶ Παῦλος μετὰ Νέρωνος στήσεται, μᾶλλον δὲ καὶ
 15 ὁ διάβολος μετὰ Παύλου.

Εἰ γὰρ μὴ ἔστι γέεννα, ἀνάστασις δὲ πάντων ἐστί, καὶ οἱ πο-
 νηροὶ τῶν αὐτῶν τεύξονται. Καὶ τίς ἂν τοῦτο εἴποι καὶ τῶν σφόδρα
 ἐξεστηκότων ἀνθρώπων; Μᾶλλον δὲ τίς τοῦτο ἂν εἴποι δαιμόνων;
 Καὶ γὰρ καὶ ἐκεῖνοι γέενναν ὁμολογοῦσιν εἶναι· διὸ καὶ ἐβόων λέ-
 20 γοντες, «ἤλθες ὧδε πρὸ καιροῦ βασανίσαι ἡμᾶς;». Πῶς οὖν οὐ δέ-
 δοικας καὶ φρίττεις, καὶ τῶν δαιμόνων ὁμολογούντων, αὐτὸς ἀρ-
 νούμενος; Πῶς δὲ οὐ συνορᾷς τὸν διδάσκαλον τῶν πονηρῶν τού-
 των δογμάτων; Ὁ γὰρ τὸν ἐξ ἀρχῆς ἀπατήσας ἄνθρωπον, καὶ προ-
 τάσει μειζόνων ἐλπίδων καὶ τῶν ἐν χερσὶν ἐκβαλὼν ἀγαθῶν, οὐ-
 25 τὸς ἐστιν ὁ καὶ νῦν ταῦτα ὑποβάλλων λέγειν τε καὶ νοεῖν· καὶ διὰ
 τοῦτο πείθει τινὰς ὑποπτεύειν μὴ εἶναι γέενναν, ἵνα ἐμβάλη εἰς
 γέενναν· ὡσπερ οὖν ὁ Θεὸς ἀπεναντίας ἀπειλεῖ γέενναν, καὶ ἠτοι-
 μασε γέενναν, ἵνα μαθῶν οὕτω βιωῆς ὡς μὴ ἐμπεσεῖν εἰς γέεν-
 ναν. Καίτοι εἰ γεέννης οὐσης ὁ διάβολός σε ταῦτα ἀναπείθει, πῶς

---

27. Ματθ. 25,41.

28. Ματθ. 8,29.

ἔχει ἐτοιμασθεῖ γιά τό διάβολο»²⁷. Ἐάν λοιπον δέν ὑπάρχει γέεννα, οὔτε ἐκεῖνος τιμωρεῖται, ἐάν ὅμως ἐκεῖνος τιμωρεῖται, εἶναι φανερό ὅτι τιμωρούμαστε καί ἐμεῖς. Γιατί βέβαια καί μεῖς παρακούσαμε, ἄν καί ὄχι στά ἴδια. Πῶς ὅμως δέ φοβᾶσαι μιλώντας τόσο τολμηρά; Γιατί ὅταν λέγεις, εἶναι φιλόανθρωπος ὁ Θεός, καί δέν τιμωρεῖ, ἄν τιμωρήσει, θά βρεθεῖ σύμφωνα μέ σᾶς ὅτι δέν εἶναι πιά φιλόανθρωπος. Βλέπεις σέ ποιά λόγια σᾶς ὀδηγεῖ ὁ διάβολος; Τί λοιπόν; Οἱ μοναχοί πού κατέλαβαν τά βουνά καί ἐπέδειξαν πάρα πολύ μεγάλη ἄσκησι θά φύγουν ἀπό αὐτόν τόν κόσμο ἀστεφάνωτοι; Ἐάν λοιπόν δέν τιμωροῦνται οἱ κακοί, οὔτε ὑπάρχει ἀνταπόδοσι κανενός, θά πεῖ ἴσως κάποιος ἄλλος, ὅτι οὔτε οἱ ἀγαθοί στεφανώνονται. Ναί, λέγει· γιατί αὐτό ἀρμόζει στό Θεό, νά ὑπάρχει βασιλεία μόνο καί ὄχι γέεννα. Ἐπομένως ὁ πόρνος καί ὁ μοιχός καί ἐκεῖνος πού ἔκαμε ἄπειρα κακά θ' ἀπολαύσει τά ἴδια μ' αὐτόν πού ἐπέδειξε σωφροσύνη καί ἀγιότητα, καί ὁ Παῦλος θά σταθεῖ μαζί μέ τό Νέρωνα, ἢ καλύτερα καί ὁ διάβολος μαζί μέ τόν Παῦλο;

Ἐάν λοιπόν δέν ὑπάρχει γέεννα, καί ὑπάρχει ἀνάστασι ὄλων, τότε καί οἱ κακοί θά ἐπιτύχουν τά ἴδια μέ τούς ἀγαθοί. Καί ποιός θά μπορούσε νά τό πεῖ αὐτό ἀκόμη καί ἀπό τούς ὑπερβολικά παράφρονες ἀνθρώπους; ἢ καλύτερα, ποιός ἀπό τούς δαίμονες θά μπορούσε νά τό πεῖ αὐτό; Καθόσον καί ἐκεῖνοι ὁμολογοῦν πῶς ὑπάρχει γέεννα· γι' αὐτό καί φώναζαν λέγοντας, «ἦρθες ἐδῶ πρόωρα νά μᾶς βασανίσεις;»²⁸. Πῶς λοιπόν δέ φοβᾶσαι καί δέν τρέμεις, ὅταν, ἐνῶ καί οἱ δαίμονες τό ὁμολογοῦν, σύ τό ἀρνεῖσαι; Καί πῶς δέν προσέχεις τό διδάσκαλο τῶν πονηρῶν αὐτῶν δογμάτων; Γιατί ἐκεῖνος πού ἐξαπάτησε ἀπό τήν ἀρχή τόν ἄνθρωπο καί τοῦ στέρησε τά ἀγαθά πού εἶχε στά χέρια του μέ πρότασι μεγαλύτερων ἐλπίδων, αὐτός εἶναι πού καί τώρα ὑπαγορεύει καί νά λέγουν καί νά σκέπτονται αὐτά· καί γι' αὐτό πείθει μερικούς νά συμπεραίνουν ὅτι δέν ὑπάρχει γέεννα, γιά νά τούς ρίξει στή γέεννα· ἐνῶ βέβαια ὁ Θεός ἀντίθετα ἀπειλεῖ τή γέεννα καί τήν ἐτοίμασε, ὥστε, ἀφοῦ τή μάθεις, νά ζήσεις ἔτσι, γιά νά μήν πέσεις μέσα στή γέεννα. Ὅμως ἄν ὁ διάβολος σέ πείθει σ' αὐτά, ἐνῶ ὑπάρχει γέεννα, πῶς χωρίς νά ὑπάρχει θά

ἂν μὴ οὖσαν ὠμολόγησαν οἱ δαίμονες, οἷς περισπούδαστόν ἐστι μηδὲν τοιοῦτον ὑποπεύειν ἡμᾶς, ἵνα τῇ ἀδείᾳ γενόμενοι ραθυμότεροι, μετ' αὐτῶν εἰς τὸ πῦρ ἐκεῖνο ἐμπέσωμεν; Πῶς οὖν τότε, φησὶν, ὠμολόγουν; Τὴν ἀνάγκην οὐ φέροντες τὴν ἐπικειμένην αὐτοῖς.

Ἄπερ οὖν ἐννοοῦντες ἅπαντα, παυέσθωσαν καὶ ἑαυτοὺς καὶ ἑτέρους ἀπατῶντες οἱ ταῦτα λέγοντες· ἐπεὶ καὶ τῶν ρημάτων τούτων δώσουσι δίκην, τὰ φοβερὰ διασύροντες ἐκεῖνα, καὶ πολλῶν τὸν τόνον τῶν σπουδάζειν βουλομένων ἐκλύοντες, καὶ οὐδὲ τοὺς 10 βαρβάρους μιμούμενοι. Ἐκεῖνοι μὲν γὰρ καίτοι πάντων ὄντες ἄπειροι, ἀκούσαντες ὅτι ἡ πόλις καταστραφήσεται, οὐ μόνον οὐκ ἠπίστησαν, ἀλλὰ καὶ ἐστέναξαν, καὶ σάκκον περιεβάλοντο, καὶ συνεχύθησαν, καὶ οὐ πρότερον ἀπέστησαν πάντα ποιοῦντες, ἕως ἂν ἔλυσαν τὴν ὀργήν· σὺ δὲ ὁ τοσαύτην λαβὼν πείραν πραγμάτων, 15 ρημάτων, ἐξουθενεῖς τὰ εἰρημένα; Οὐκοῦν ἔσται τὰ ἐναντία.

Ὡσπερ γὰρ ἐκεῖνοι φοβηθέντες τὰ ρήματα, οὐχ ὑπέμειναν τὴν ἀπὸ τῶν πραγμάτων τιμωρίαν, οὕτω καὶ σὺ τῆς ἀπὸ τῶν ρημάτων καταφρονῶν ἀπειλῆς, τὴν ἀπὸ τῶν πραγμάτων ὑποστήσῃ κόλασιν. Καὶ εἰ νῦν μῦθος σοι δοκεῖ εἶναι τὰ ρήματα, ἀλλ' οὐχ ὅταν σε τὰ 20 πράγματα πείθῃ τότε.

Οὐχ ὄρᾳς καὶ ἐνταῦθα τί πεποίηκε; πῶς δύο ληστὰς λαβὼν οὐ τῶν αὐτῶν ἠξίωσεν, ἀλλὰ τὸν μὲν εἰς βασιλείαν εἰσήγαγε, τὸν δὲ εἰς γέενναν ἀπέπεμψε; Καὶ τί λέγω ληστὴν καὶ ἀνδροφόνον; Οὐδὲ γὰρ τοῦ ἀποστόλου ἐφείσατο, ἐπειδὴ προδότης ἐγένετο, ἀλλὰ 25 καὶ ἐπὶ βρόχον ὄρων ὀρμῶντα, καὶ ἀγχόμενον καὶ μέσον ρηγνύμενον· καὶ γὰρ ἐλάκησε μέσος, καὶ τὰ σπλάγχνα αὐτοῦ ἐξεχύθη πάντα· ἀλλ' ὅμως ἅπαντα ταῦτα προειδώς, εἶασε πάντα αὐτὸν ταῦτα παθεῖν, ἀπὸ τῶν παρόντων σε καὶ περὶ τῶν ἐκεῖ πιστούμενος πάντων. Μὴ τοίνυν φενακίζετε ἑαυτοὺς τῷ διαβόλῳ πειθόμενοι· ἐκεῖ- 30 νου γὰρ ταῦτα τὰ νοήματα. Εἰ γὰρ καὶ δικασταὶ καὶ δεσπότηαι καὶ διδάσκαλοι καὶ βάρβαροι τοὺς μὲν ἀγαθοὺς τιμῶσι, τοὺς δὲ πονη-

ὁμολογοῦσαν οἱ δαίμονες, πού φροντίζουν πάρα πολύ νά μὴν ὑποψιαζόμαστε τίποτε παρόμοιο, ὥστε, ἀφοῦ γίνουμε περισσότερο ἀδιάφοροι μέ τήν ἀφοβία, νά πέσουμε μαζί μ' αὐτούς στή φωτιά ἐκείνη; Πῶς λοιπόν, λέγει, τήν ὁμολογοῦσαν τότε; Ἐπειδή δέν ἄντεχαν τήν τιμωρία πού ἀπειλοῦνταν σ' αὐτούς.

Ἄφοῦ λοιπόν κατανοήσουμε ὅλα αὐτά, ἄς σταματήσουν ἐκεῖνοι πού τά λέγουν αὐτά νά ἐξαπατοῦν καί τόν ἑαυτό τους καί τούς ἄλλους, γιατί καί γιά τά λόγια αὐτά θά τιμωρηθοῦν, ἐπειδή περιπαίζονται τά φοβερά ἐκεῖνα καί ἐξασθενίζουν τό ἐνδιαφέρον πολλῶν πού θέλουν νά δίνουν προσοχή σ' αὐτά καί δέ μιμοῦνται οὔτε τούς βαρβάρους²⁹. Γιατί ἐκεῖνοι, μολονότι ἦταν ἄπειροι ὄλων, ὅταν ἄκουσαν ὅτι θά καταστραφεῖ ἡ πόλη, ὄχι μόνο δέν ἀπίστησαν, ἀλλά καί στέναξαν, καί φόρεσαν σάκκους, καί ταραχτήκαν, καί δέ σταμάτησαν προηγουμένως νά τά κάνουν ὅλα, μέχρι πού ἀπομάκρυναν τήν ὀργή τοῦ Θεοῦ³⁰, ἐνῶ ἐσύ, πού γνώρισες τόσο πολλά πράγματα, μέ λόγια ἐξευτελίζεις τά προηγούμενα; Λοιπόν θά συμβοῦν τά ἀντίθετα. Γιατί, ὅπως ἀκριβῶς ἐκεῖνοι, ἐπειδή φοβήθηκαν τά λόγια, δέ δέχθηκαν τήν τιμωρία ἀπό τά πράγματα, ἔτσι καί σύ, ἐπειδή περιφρονεῖς τήν ἀπειλή ἀπό τά λόγια, θά ὑποστεῖς τήν τιμωρία ἀπό τά πράγματα. Καί ἂν τώρα σοῦ φαίνονται μῦθος τά λόγια, δέ θά σοῦ φαίνονται ὅμως ὅταν τά ἴδια τά πράγματα θά σέ πείθουν τότε.

Δέ βλέπεις καί ἐδῶ τί ἔκανε; πῶς παρέλαβε δύο ληστές καί δέν τούς θεώρησε ἄξιους γιά τά ἴδια, ἀλλά τον ἕνα ὀδήγησε στή βασιλεία τῶν οὐρανῶν, ἐνῶ τόν ἄλλο τόν ἔστειλε στή γέεννα; Καί γιατί λέγω γιά τό ληστή καί δολοφόνο; Γιατί οὔτε τόν ἀπόστολο δέ λυπήθηκε, ἐπειδή ἔγινε προδότης, ἀλλά βλέποντάς τον νά ὀρμάει στό βρόχο καί νά πνίγεται καί νά ξεσχίζεται στή μέση τό σῶμα του (γιατί πραγματικά ἄνοιξε ἡ κοιλία του καί χύθηκαν ὅλα τά σπλάχνα του), ὅμως, παρ' ὄλο πού τά γνώριζε ἀπό πρὶν ὅλα, τόν ἄφησε νά τά πάθει ὅλα αὐτά, γιά νά σέ πείσει ἀπό τά παρόντα καί γιά ὅλα τά ἐκεῖ. Μή λοιπόν ἐξαπατᾶτε τόν ἑαυτό σας μέ τό νά πείθεστε στό διάβολο, γιατί δικές του εἶναι αὐτές οἱ ιδέες. Γιατί ἐάν καί δικαστές καί κύριοι καί διδάσκαλοι καί βάρβαροι τιμοῦν τούς ἀγαθοῦς, ἀλλά τιμωροῦν τούς κακοῦς, πῶς θά μπορούσε νά ἔχει δικαιολογία νά γί-

30. Βλ. Ἰωνᾶ 3,1-10.

ροὺς κολάζουσι, πῶς ἂν ἔχοι λόγον παρὰ τῷ Θεῷ τάναντία γίνεσθαι, καὶ τῶν αὐτῶν ἀξιοῦσθαι τόν τε ἀγαθὸν καὶ τὸν οὐ τοιοῦτον;

Πότε δὲ καὶ ἀπαλλαγῆσονται τῆς κακίας; Ὅποτε γὰρ νῦν προσδοκῶντες κόλασιν, καὶ μεταξὺ τοσούτων ὄντες φόβων τῶν
 5 ἀπὸ τῶν δικαστῶν καὶ τῶν νόμων, οὐδὲ οὕτως ἀφίστανται τῆς πονηρίας· ὅταν ἀπελθόντες ἐκεῖ καὶ τὸν φόβον τοῦτον ἀπόθωνται, καὶ μὴ μόνον εἰς γέενναν μὴ ἐμπέσωσιν, ἀλλὰ καὶ βασιλείας ἐπιτύχωσι, πότε πονηρεύομενοι στήσονται; Τοῦτο οὖν φιλανθρωπίας, εἶπέ μοι, τὸ τὴν πονηρίαν ἐπιτρίβειν, τὸ τῇ κακίᾳ ἄθλον τιθέναι, τὸ τῶν
 10 αὐτῶν ἀξιοῦν τὸν σῶφρονα καὶ τὸν ἀκόλαστον, τὸν πιστὸν καὶ τὸν ἀσεβῆ, τὸν Παῦλον καὶ τὸν διάβολον; Ἀλλὰ γὰρ μέχρι τίνος καὶ ἡμεῖς ληροῦμεν; Διὸ παρακαλῶ, τῆς μανίας ἀπαλλαγέντες ταύτης, καὶ ὑμῶν αὐτῶν γενόμενοι, πείσατε τὴν ψυχὴν δεδοικέναι καὶ τρέμειν, ἵνα καὶ τῆς μελλούσης ἀπαλλαγῆ γεέννης, καὶ σωφρόνως τὸν
 15 ἔνταῦθα ζήσασα βίον, καὶ τῶν μελλόντων ἀγαθῶν ἐπιτύχη, ὧν γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν, χάριτι καὶ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, δι' οὗ καὶ μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἡ δόξα, ἅμα τῷ ἀγίῳ Πνεύματι, εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

νονται τά αντίθετα στό Θεό, καί ν' ἀξιῶνονται τά ἴδια καί ὁ ἀγαθός καί ὁ πονηρός;

Πότε ὅμως θ' ἀπαλλαγοῦν ἀπό τήν κακία; Ὅταν λοιπόν τώρα πού περιμένουν τήν τιμωρία καί βρίσκονται ἀνάμεσα σε τόσο πολλούς φόβους πού προέρχονται ἀπό τούς δικαστές καί τούς νόμους, δέν ἀπομακρύνονται οὔτε ἔτσι ἀπό τήν κακία, ὅταν μεταβοῦν ἐκεῖ καί ἀποβάλουν τό φόβο αὐτό, καί ὄχι μόνο δέν πέσουν μέσα στή γέεννα, ἀλλά ἐπιτύχουν ἀκόμη καί τή βασιλεία τῶν οὐρανῶν, πότε θά σταματήσουν νά εἶναι πονηροί; Αὐτό λοιπόν πές μου, εἶναι δεῖγμα φιλανθρωπίας, τό νά μή τιμωρεῖ τήν κακία, τό νά δίνει βραβεῖο στήν κακία, τό νά θεωρεῖ ἄξιο γιά τά ἴδια τόν ἐγκρατή καί τόν ἀκόλαστο, τόν πιστό καί τόν ἀσεβή, τόν Παῦλο καί τό διάβολο; Μέχρι ποῖο σημεῖο λοιπόν καί μεῖς θά μωρολογοῦμε; Γι' αὐτό παρακαλῶ, ἀφοῦ ἀπαλλαγεῖτε ἀπό τήν τρέλλα αὐτή, καί ἀφοῦ γίνετε κύριοι τοῦ ἑαυτοῦ σας, νά πείσετε τήν ψυχή σας νά φοβᾶται καί νά τρέμει, γιά ν' ἀπαλλαγεῖ καί ἀπό τή μελλοντική γέεννα καί ἀφοῦ ζήσει μέ σύνεση τήν παρούσα ζωή, νά ἐπιτύχει καί τά μελλοντικά ἀγαθά, τά ὅποια εἶθε ὅλοι ἐμεῖς νά ἐπιτύχουμε, μέ τή χάρη καί φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, μέσω τοῦ ὁποίου καί μαζί μέ τόν ὁποῖο στόν Πατέρα καί συγχρόνως στό ἅγιο Πνεῦμα ἀνήκει ἡ δόξα, στούς αἰῶνες τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΟΜΙΛΙΑ ΚΖ'

(Ρωμ. 14,14-23)

«Οἶδα καὶ πέπεισμαι ἐν Κυρίῳ Ἰησοῦ, ὅτι οὐδὲν κοινὸν δι' ἑαυτοῦ· εἰ μὴ τῷ λογιζομένῳ τι κοινὸν εἶναι, ἐκείνῳ κοινόν».

1. Πρῶτερον ἐπιτιμήσας τῷ κρίνοντι τὸν ἀδελφόν, καὶ ταύτη τῆς ἐπιπλήξεως αὐτὸν ἀποστήσας, τότε λοιπὸν καὶ περὶ τοῦ δόγματος 5 ἀποφαίνεται, καὶ μετὰ ἡσυχίας παιδεύει τὸν ἀσθενέστερον, πολλὴν αἰ ἐνταῦθα τὴν πραότητα ἐπιδεικνύμενος. Οὐ γὰρ λέγει, ὅτι δίκην δώσει, οὐδὲ ἄλλο τι τῶν τοιούτων οὐδέν, ἀλλὰ τὸν φόβον μόνον ἐκλύει τοῦ πράγματος, ὥστε αὐτὸν εὐκολώτερον πεισθῆναι τοῖς παρ' αὐτοῦ λεγομένοις, καὶ φησιν· «οἶδα καὶ πέπεισμαι». Εἶτα, ἵνα 10 μὴ λέγῃ τις τῶν οὐ πιστῶν, καὶ τί πρὸς ἡμᾶς, εἰ σὺ πέπεισαι; Οὐδὲ γὰρ ἀξιόπιστος εἶ ἀντικαταστῆναι νόμῳ τοσοῦτῳ καὶ χρησιμοῖς ἄνωθεν κατενεχθεῖσιν, ἐπάγει, «ἐν Κυρίῳ»· τουτέστιν, ἐκεῖθεν μαθῶν, καὶ παρ' αὐτοῦ πληροφορηθεῖς. Οὐκ ἄρα ἀνθρωπίνης διανοίας ἢ ψῆφος. Τί τοίνυν πέπεισαι καὶ οἶδας; Εἶπέ. «Ὅτι οὐδὲν 15 κοινὸν δι' αὐτοῦ». Τῇ φύσει, φησίν, οὐδὲν ἀκάθαρτον, ἀλλ' ἀπὸ τῆς προαιρέσεως γίνεται τοῦ μετιόντος· ἐκείνῳ γοῦν μόνῳ γίνεται, καὶ οὐχὶ πᾶσι. «Τῷ γὰρ λογιζομένῳ», φησί, «κοινόν, ἐκείνῳ κοινόν».

ΟΜΙΛΙΑ ΚΖ'

(Ρωμ. 14,14-23)

«Τό ξέρω καί ἔχω πεποίθηση ἀπό τήν ἔνωσή μου μέ τόν Κύριο Ἰησοῦ, ὅτι κανένα πράγμα δέν εἶναι ἀπό μόνο του ἀκάθαρτο, ἀλλά μόνο σ' ἐκεῖνον πού θεωρεῖ ἕνα πράγμα ἀκάθαρτο, σ' ἐκεῖνον μόνο αὐτό εἶναι ἀκάθαρτο».

1. Ἀφοῦ πρῶτα ἐπιτίμησε ἐκεῖνον πού κρίνει τόν ἀδελφό του καί ἀφοῦ τόν ἀπομάκρυνε ἔτσι ἀπό τήν ἐπίπληξη, τότε πλέον μιλάει καί γιά τό δόγμα, καί μέ ἡσυχία διδάσκει τόν πιό ἀδύνατο στήν πίστη, δείχνοντας καί ἐδῶ πολλή πραότητα. Γιατί δέ λέγει, ὅτι 'θά τιμωρηθεῖ', οὔτε τίποτε ἄλλο ἀπ' αὐτά, ἀλλά τό φόβο μόνο διαλύει τοῦ πράγματος, ὥστε νά πεισθεῖ αὐτός πιό εὐκολα στά λεγόμενά του, καί λέγει «τό ξέρω καί ἔχω πεποίθηση». Ἐπειτα, γιά νά μή λέγει κάποιος ἀπό τούς ἄπιστους, 'καί τί μᾶς ἐνδιαφέρει ἐμᾶς, ἂν ἐσύ ἔχεις πεποίθηση; γιατί δέν εἶσαι ἀξιόπιστος ἀντικαθιστώντας ἕνα τόσο μεγάλο νόμο καί χρησμούς πού κατέβηκαν ἀπό τόν οὐρανό;', προσθέτει, «ἀπό τήν ἔνωσή μου μέ τόν Κύριο», δηλαδή, ἀπό ἐκεῖ τά ἔμαθα καί ἀπ' αὐτόν τά πληροφορήθηκα. Ἐπομένως ἡ ἀπόφαση δέν ἀνήκει σ' ἀνθρώπινη σκέψη. Πές λοιπόν ποιᾶ εἶναι ἡ πεποίθησή σου καί τί ξέρεις; «Ὅτι κανένα πράγμα δέν εἶναι ἀπό μόνο του ἀκάθαρτο». Ἀπό τή φύση του, λέγει, τίποτε δέν εἶναι ἀκάθαρτο, ἀλλά γίνεται ἀπό τήν προαίρεση ἐκεῖνου πού τό ἐξετάζει· σ' ἐκεῖνον λοιπόν γίνεται μόνο καί ὄχι σέ ὄλους. Γιατί λέγει, «ἀκάθαρτο εἶναι ἕνα πράγμα μόνο γιά ἐκεῖνον πού τό θεωρεῖ ἀκάθαρτο».

Γιατί λοιπόν δέ διορθώνεις τόν ἀδελφό, γιά νά μή τό θεωρεῖ

Τί οὖν οὐ διορθοῦσαι τὸν ἀδελφόν, ἵνα μὴ νομίζη ἀκάθαρτον;
 Τί δὲ οὐκ ἀπάγεις τῆς τοιαύτης συνηθείας καὶ ὑπολήψεως μετ'
 ἐξουσίας ἀπάσης, ἵνα μὴ ποιῇ αὐτὸ κοινόν; Φοβοῦμαι, φησί, μὴ λυ-
 πῆσω αὐτόν. Διὸ ἐπήγαγεν· «εἰ δὲ διὰ βρῶμα ὁ ἀδελφός σου λυπεῖ-
 5 ται, οὐκέτι κατὰ ἀγάπην περιπατεῖς». Εἶδες πῶς τέως αὐτὸν
 ὤκειώσατο, δείξας ὅτι τοσοῦτον αὐτοῦ ποιεῖται λόγον, ὡς ὑπὲρ
 τοῦ μὴ λυπῆσαι αὐτόν, μηδὲ ἐπιτάζει τέως τολμᾶν τὰ σφόδρα
 ἀναγκαῖα, ἀλλὰ τῇ συγχωρήσει μᾶλλον αὐτὸν ἐφέλκεσθαι, καὶ τῇ
 ἀγάπῃ; Οὐδὲ γὰρ μετὰ τὸ λῦσαι τὸν φόβον ἔλκει καὶ βιάζεται, ἀλλ'
 10 ἀφήσιν αὐτὸν ἑαυτοῦ κύριον. Οὐ γὰρ ἔστιν ἴσον βρώματος ἀπαγα-
 γεῖν, καὶ λύπη περιβαλεῖν. Ὅρας πόσῃ σπουδῇ ποιεῖται τῆς ἀγά-
 πης; Οἶδε γὰρ ὅτι πάντα αὕτη κατορθῶσαι δύναται. Διὸ καὶ μεῖζον
 ἐνταῦθά τι παρ' αὐτῶν ἀπαιτεῖ. Οὐ γὰρ μόνον, φησίν, αὐτοὺς οὐ
 χρὴ πρὸς ἀνάγκην ἀπαγαγεῖν, ἀλλ' εἰ δεῖ καὶ συγκαταβαίνειν, μηδὲ
 15 τοῦτο ὀκνεῖν. Διὸ καὶ ἐπάγει λέγων· «μὴ τῷ βρώματί σου ἐκεῖνον
 ἀπόλλυε, ὑπὲρ οὗ Χριστὸς ἀπέθανεν».

Ἡ οὐδὲ τοσοῦτου ἄξιον εἶναι ἡγῆ τὸν ἀδελφόν, ὡς μηδὲ
 ἀποχῆ βρωμάτων ὠνήσασθαι αὐτοῦ τὴν σωτηρίαν; Καὶ ὁ μὲν Χρι-
 στὸς οὐδὲ δοῦλος γενέσθαι, οὐδὲ ἀποθανεῖν παρητήσατο δι' αὐτόν,
 20 σὺ δὲ οὐδὲ βρωμάτων καταφρονεῖς, ἵνα αὐτὸν διασώσης; Καίτοιγε
 οὐ πάντως ἅπαντας κερδαίνειν ἐμελλεν ὁ Χριστός, ἀλλ' ὁμοῦς ὑπὲρ
 πάντων ἀπέθανε, τὸ αὐτοῦ πληρῶν. Σὺ δὲ οἶδας ὅτι διὰ βρῶμα
 ἀνατρέπεις αὐτὸν ἐν τοῖς μεῖζοσι, καὶ ἔτι φιλονεικεῖς; καὶ τὸν οὕτω
 περισπούδαστον τῷ Χριστῷ, οὕτως εὐκαταφρόνητον εἶναι νομί-
 25 ζεις, καὶ ὃν ἐκεῖνος ἐφίλησεν, ἀτιμάζεις; Κάκεινος οὐχ ὑπὲρ ἀσθε-
 νοῦντος μόνον, ἀλλὰ καὶ ὑπὲρ ἐχθροῦ ἀπέθανε· σὺ δὲ οὐδὲ ὑπὲρ
 ἀσθενοῦντος ἀπέχη βρωμάτων; Καὶ ὁ μὲν Χριστὸς καὶ τὸ μέγιστον

ἀκάθαρτο; καί γιατί δέν τόν ἀπομακρύνεις ἀπό μιά τέτοια συνήθεια καί ἀντίληψη μέ ὄλο τό δικαίωμα πού ἔχεις, γιά νά μήν κάνει αὐτό ἀκάθαρτο; Φοβᾶμαι, λέγει, μήπως τόν λυπήσω. Γι' αὐτό πρόσθεσε· «ἐάν ὁμως ὁ ἀδελφός σου λυπᾶται γιά κάποιον φαγητό, δέ συμπεριφέρεσαι πιά μέ ἀγάπη». Εἶδες πῶς πρῶτα ἀπέσπασε τήν εὐνοιά του, δείχνοντας πῶς τόσο μιλάει γι' αὐτόν, ὥστε νά μήν τόν λυπήσει, οὔτε νά τόν διατάξει πρῶτα νά τολμάει τά πάρα πολύ ἀναγκαῖα, ἀλλά νά τόν προσελκύει περισσότερο μέ τή συγχώρηση καί τήν ἀγάπη; Γιατί δέν τόν ἔλκει καί δέν τόν ἐξαναγκάζει μετά τή διάλυση τοῦ φόβου του, ἀλλά τόν ἀφήνει κύριο τοῦ ἑαυτοῦ του. Οὔτε βέβαια εἶναι ἴσο νά τόν ἀπομακρύνει ἀπό φαγητό καί νά τόν περιβάλλει μέ λύπη. Βλέπεις πόσο ἐνδιαφέρεται γιά τήν ἀγάπη; Γιατί ξέρει ὅτι αὐτή μπορεῖ νά τά κατορθώσει ὅλα. Γι' αὐτό καί ἐδῶ ζητάει ἀπ' αὐτούς κάτι μεγαλύτερο. Γιατί ὄχι μόνο λέγει, δέν πρέπει νά τούς ἀπομακρύνετε ἀναγκαστικά, ἀλλ' ἂν χρειάζεται νά δείχνετε καί συγκατάβαση, οὔτε καί γι' αὐτό νά διστάζετε. Γι' αὐτό καί προσθέτει λέγοντας· «μήν καταστρέφεις μέ τήν τροφή σου ἐκεῖνον, πρὸς χάρη τοῦ ὁποίου πέθανε ὁ Χριστός».

Ἡ δέ νομίζεις πῶς ὁ ἀδελφός σου εἶναι ἄξιος γιά τό τόσο μεγάλο αὐτό πράγμα, ὥστε νά μήν ἐξαγοράσεις τή σωτηρία του οὔτε μέ τήν ἀποχή σου ἀπό φαγητά; Καί ὁ Χριστός βέβαια δέν ἀπέφυγε οὔτε δοῦλος νά γίνει οὔτε νά πεθάνει γιά χάρη του, ἐσύ ὁμως οὔτε τά φαγητά περιφρονεῖς, γιά νά τόν σώσεις; Ἄν καί βέβαια δέν ἐπρόκειτο νά τούς κερδίσει ὁ Χριστός ὅπωςδῆποτε ὄλους, ἀλλ' ὁμως πέθανε γιά ὄλους, ἐκπληρώνοντας αὐτό πού ἐξαρτῶταν ἀπ' αὐτόν. Ἐνῶ σύ γνωρίζεις ὅτι ἐξ αἰτίας τῆς τροφῆς τόν ἀνατρέπεις ἀπό τά μεγαλύτερα, καί ἀκόμη φιλονεικεῖς; Καί ἐκεῖνον πού εἶναι τόσο σπουδαῖος γιά τό Χριστό, τόν θεωρεῖς τόσο εὐκαταφρόνητο, καί αὐτόν πού ἀγάπησε ἐκεῖνος, ἐσύ τόν περιφρονεῖς; Καί ἐκεῖνος πέθανε ὄχι μόνο γιά τόν ἀσθενή ἀλλά καί γιά τόν ἐχθρό, ἐνῶ σύ οὔτε γιά τόν ἀσθενή στήν πίστη δέν ἀπέχεις ἀπό φαγητά; Καί ὁ Χριστός βέβαια ἔδειξε καί τό μέγιστο, ἐνῶ σύ δέ δείχνεις οὔτε τό

ἐπεδείξατο, σὺ δὲ οὐδὲ τὸ ἐλαττον; Καίτοι ὁ μὲν δεσπότης, σὺ δὲ ἀδελφός. Ταῦτα δὲ καὶ ἐκεῖνον ἱκανὰ ἐπιστῦσαι τὰ ρήματα· δείκνυσι γὰρ αὐτὸν μικρόψυχον ὄντα, καὶ μεγάλων ἀπολελαυκότα παρὰ τοῦ Θεοῦ, καὶ οὐδὲ μικρὰ ἀντιδιδόντα.

2. «Μὴ βλασφημείσθω οὖν ὑμῶν τὸ ἀγαθόν· οὐ γὰρ ἐστὶν ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ βρῶσις καὶ πόσις». Τὸ ἀγαθὸν ἐνταῦθα ἢ τὴν πίστιν φησὶν, ἢ τὴν μέλλουσαν ἐλπίδα τῶν ἐπάθλων, ἢ τὴν ἀπηρτισμένην εὐσέβειαν. Οὐ γὰρ μόνον, φησί, τὸν ἀδελφὸν οὐκ ὠφελεῖς, ἀλλὰ καὶ αὐτὸ τὸ δόγμα, καὶ τὴν χάριν τοῦ Θεοῦ, καὶ τὴν δωρεὰν
 0 βλασφημεῖσθαι ποιεῖς. Ὅταν γὰρ μάχη, ὅταν φιλονεικῆς, ὅταν λυπῆς, ὅταν σχίζῃς τὴν ἐκκλησίαν, καὶ λοιδορῆς τὸν ἀδελφόν, καὶ ἀπεχθῶς ἔχῃς πρὸς αὐτόν, βλασφημοῦσιν οἱ ἕξωθεν· ὥστε οὐ μόνον οὐδὲν ἐντεῦθεν κατορθοῦται, ἀλλὰ τούναντίον ἅπαν. Τὸ γὰρ ἀγαθὸν ὑμῶν ἡ ἀγάπη, ἡ φιλαδελφία, τὸ ἠνώσθαι, τὸ συνδεδέσθαι,
 15 τὸ μετ' εἰρήνης, τὸ μετ' ἐπιεικειᾶς ζῆν. Εἶτα πάλιν ἐκλύων αὐτοῦ τὸν φόβον καὶ τὴν ἐκεῖνου φιλονεικίαν, φησὶν· «οὐ γὰρ ἐστὶν ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ βρῶσις καὶ πόσις». Μὴ γὰρ ἀπὸ τούτων εὐδοκιμῆσαι ἔχομεν; Ὅπερ καὶ ἀλλαχοῦ φησὶν· «οὔτε, ἐὰν φάγωμεν, περισσεύομεν· οὔτε, ἐὰν μὴ φάγωμεν, ὑστεροῦμεν». Καὶ οὐδὲ κατα-
 20 σκευῆς δεῖται, ἀλλ' ἀρκεῖται τῇ ἀποφάσει. Ὁ δὲ λέγει, τοῦτό ἐστι· μὴ γάρ, ἐὰν φάγῃς, τοῦτό σε εἰς βασιλείαν εἰσάγει; Διὸ καὶ διασύρων αὐτούς, ὡς μέγα ἐπὶ τούτῳ φρονοῦντας, οὐχὶ βρῶσιν εἶπε μόνον, ἀλλὰ καὶ πόσιν.

Τίνα οὖν ἐστὶ τὰ εἰσάγοντα; Δικαιοσύνη καὶ εἰρήνη καὶ χαρά,
 25 ὁ ἐνάρετος βίος, ἢ πρὸς τὸν ἀδελφὸν εἰρήνη, ἢ ἐναντιοῦται αὕτη ἢ φιλονεικία· ἢ ἐκ τῆς ὁμονοίας χαρά, ἢ ἀναιρεῖ αὕτη ἢ ἐπίπληξις. Ταῦτα δὲ οὐχὶ θατέρῳ μόνον, ἀλλ' ἑκατέροις ἔλεγε· καὶ γὰρ πρὸς ἑκατέρους εἰρῆσθαι καιρὸν εἶχεν. Εἶτα, ἐπειδὴ εἶπεν εἰρήνην καὶ χαράν, ἐστὶ δὲ εἰρήνη καὶ χαρὰ καὶ ἐπὶ πονηρῶν πραγμάτων, ἐπή-
 30 γαγεν, «ἐν πνεύματι ἀγίῳ». Ὡς ὁ γε ἀπολλύς τὸν ἀδελφὸν καὶ εἰρήνην ἀνέτρεψε καὶ τὴν χαράν ἠδίκησε πλεον ἢ ὁ τὰ χρήματα ἀρπά-

μικρότερο; ἂν καί βέβαια αὐτός εἶναι κύριος, ἐνῶ σύ εἶσαι ἀδελφός. Αὐτά τὰ λόγια ἦταν ἄρκετά καί ἐκεῖνον νά ψέξουν· γιατί δείχνουν πῶς αὐτός εἶναι μικρόψυχος καί ὅτι ἐνῶ ἔχει ἀπολαύσει μεγάλα ἀπό τό Θεό, ὅμως δέν ἀνταπέδωσε οὔτε μικρά.

2. «Ἐς μή γίνεται λοιπόν ἀντικείμενο δυσφημῆσεως ἐκεῖνο πού γιά σᾶς εἶναι ἀγαθό. Γιατί ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ δέν εἶναι φαγητά καί πιотά». Ἀγαθό ἐδῶ ἐννοεῖ ἡ τήν πίστη, ἡ τή μελλοντική ἐλπίδα τῶν ἐπάθλων, ἡ τήν τέλεια εὐσέβεια. Ὅχι λοιπόν μόνο τόν ἀδελφό, λέγει, δέν ὠφελεῖς, ἀλλά κάνεις νά κακολογεῖται καί ἡ ἴδια ἡ πίστη καθώς καί ἡ χάρη τοῦ Θεοῦ καί ἡ δωρεά του. Γιατί ὅταν μάχεσαι, ὅταν φιλονεικεῖς, ὅταν προκαλεῖς λύπη, ὅταν διαιρεῖς τήν Ἐκκλησία καί ὅταν βρίζεις τόν ἀδελφό καί τόν ἀπεχθάνεσαι, βλασφημοῦν οἱ ἐκτός τῆς Ἐκκλησίας. Ἐπομένως ὄχι μόνο δέν κατορθώνεται τίποτε ἀπό ἐδῶ, ἀλλά τό ἀντίθετο ἐντελῶς. Γιατί τό ἀγαθό γιά σᾶς εἶναι ἡ ἀγάπη, ἡ φιλαδελφία, ἡ ἐνότητα, ἡ σύνδεση μεταξύ σας, τό νά ζεῖτε μέ εἰρήνη, μέ ἐπιείκεια. Στή συνέχεια πάλι διαλύοντας τό φόβο αὐτοῦ καί τήν ἔχθρα ἐκεῖνου, λέγει· «γιατί ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ δέν εἶναι φαγητά καί πιотά». Μήπως λοιπόν μποροῦμε νά εὐδοκιμήσουμε ἀπ' αὐτά; Αὐτό ἀκριβῶς καί ἄλλοῦ λέγει· «οὔτε ἂν φᾶμε, πλεονεκτοῦμε σέ κάτι, οὔτε ἂν δέ φᾶμε, ὑστεροῦμε»¹. Καί οὔτε ἔχει ἀνάγκη ἀπό ἀπόδειξη, ἀλλ' ἄρκεῖται στήν ἀπόφαση. Αὐτό πού λέγει σημαίνει τό ἐξῆς· μήπως λοιπόν, ἂν φάγεις, αὐτό σέ ὀδηγεῖ στή βασιλεία τοῦ Θεοῦ; Γι' αὐτό καί διασύροντας αὐτούς, ἐπειδή ὑπερηφανεύονταν γ' αὐτό, δέν εἶπε μόνο φαγητά ἀλλά καί πιотά.

Ποιά λοιπόν εἶναι ἐκεῖνα πού ὀδηγοῦν στή βασιλεία; Ἡ δικαιοσύνη, ἡ εἰρήνη καί ἡ χαρά, ἡ ἐνάρετη ζωή, ἡ εἰρήνη πρὸς τόν ἀδελφό, στήν ὁποία ἐναντιώνεται αὐτή ἡ ἔχθρα, ἡ χαρά ἀπό τήν ὁμόνοια, τήν ὁποία καταστρέφει αὐτή ἡ ἐπίπληξη. Αὐτά ὅμως δέν τά ἔλεγε μόνο στόν ἕνα, ἀλλά καί στούς δύο, γιατί καί πρὸς τοὺς δύο εἶχε εὐκαιρία νά τά πεῖ. Ἐπειτα, ἐπειδή μίλησε γιά εἰρήνη καί χαρά, ὑπάρχει ὅμως εἰρήνη καί χαρά ἀκόμη καί στά πονηρά πράγματα, πρόσθεσε, «πού χορηγεῖ τό ἅγιο Πνεῦμα». Ὡστε ἐκεῖνος πού καταστρέφει τόν ἀδελφό του, καί τήν εἰρήνην ἀνέτρεψε καί τήν χαρά

ζων· καὶ τὸ δὴ χειρὸν, ὅτι ἄλλος ἔσωσε, καὶ σὺ ἀδικεῖς καὶ ἀπολύεις. Ὅταν οὖν ταῦτα μὲν μὴ εἰσάγη ἢ βρωῶσις καὶ ἡ δοκοῦσα τελειότης, τὰ δὲ ἀνατρέποντα αὐτὰ εἰσάγη, πῶς οὐ χρὴ καταφρονεῖν τῶν μικρῶν, ὥστε τὰ μεγάλα πῆξαι; Εἶτα, ἐπειδὴ καὶ ἀπὸ κενοδο-
 5 ξίας ἡρέμα τοῦτο ἐγένετο τὸ ἐπιτιμᾶν, ἐπάγει λέγων· «ὁ γὰρ ἐν τούτοις δουλεύων τῷ Χριστῷ, εὐάρεστος τῷ Θεῷ καὶ δόκιμος τοῖς ἀνθρώποις». Οὐ γὰρ οὕτω σε θαυμάσονται τῆς τελειότητος, ὡς τῆς εἰρήνης καὶ τῆς ὁμονοίας πάντες. Τούτου μὲν γὰρ τοῦ καλοῦ πάντες ἀπολαύσονται, ἐκείνου δὲ οὐδὲ εἷς.

10 3. «Ἄρα οὖν τὰ τῆς εἰρήνης διώκωμεν, καὶ τὰ τῆς οἰκοδομῆς τῆς εἰς ἀλλήλους». Τοῦτο πρὸς ἐκεῖνον, ἵνα εἰρηνεύῃ· τοῦτο πρὸς τοῦτον, ἵνα μὴ καταλύῃ τὸν ἀδελφόν. Ἄλλ' ὁμως κοινὰ πάλιν ταῦτα ἀμφοτέρω πεποίηκεν εἰπὼν, «τῆς εἰς ἀλλήλους», καὶ δείξας ὅτι χωρὶς εἰρήνης οὐκ εὐκολὸν οἰκοδομεῖν. «Μὴ ἕνεκεν βρώματος κα-
 15 τάλυε τὸ ἔργον τοῦ Θεοῦ»· τὴν σωτηρίαν τοῦ ἀδελφοῦ οὕτω καλῶν, καὶ πολλὸν ἐπιτείνων τὸν φόβον, καὶ δεικνὺς ὅτι τὸναντίον οὐ σπουδάζει ποιεῖ. Οὐ γὰρ μόνον οὐκ οἰκοδομεῖς, φησὶν, ὁ νομίζεις, ἀλλὰ καὶ καταλύεις, καὶ οἰκοδομὴν οὐκ ἀνθρωπίνην, ἀλλὰ Θεοῦ, καὶ οὐδὲ μεγάλου τινὸς ἕνεκεν, ἀλλὰ πράγματος εὐτελοῦς· «ἕνεκεν
 20 γὰρ βρώματος», φησὶν. Εἶτα, ἵνα μὴ αἱ τοσαῦται συγχωρήσεις βεβαιώσωσι τὸν ἀσθενέστερον ἐν τῇ πονηρᾷ ὑπολήψει, δογματίζει πάλιν οὕτω λέγων· «πάντα μὲν καθαρὰ· ἀλλὰ κακὸν τῷ ἀνθρώπῳ τῷ διὰ προσκόμματος ἐσθίοντι»· τῷ μετὰ συνειδότος πονηροῦ.

Ἵνα καὶ ἀναγκάσης, καὶ φάγη, τὸ ὄφελος οὐδέν· οὐ γὰρ τὸ
 25 φαγεῖν ποιεῖ ἀκάθαρτον, ἀλλ' ἡ γνώμη μεθ' ἧς ἐσθίει. Ἄν τοίνυν ἐκείνην μὴ διορθώσῃ, πάντα εἰκὴ πεποίηκας, καὶ μᾶλλον ἐβλαψας· οὐ γὰρ ἐστὶν ἴσον ἀκάθαρτόν τι νομίζεις, καὶ νομίζοντα ἀκάθαρτον ἀπογεύεσθαι. Δύο τοίνυν ἐνταῦθα ἀμαρτάνεις, καὶ τὴν πρόληψιν

ἀδίκησε, καί πολύ περισσότερο παρά αὐτός πού ἀρπάζει τά χρήματα. Καί τό πιό χειρότερο, ὅτι ἄλλος ἔσωσε, καί σύ ἀδικεῖς καί καταστρέφεις. Ὅταν λοιπόν αὐτά δέν τά εἰσάγουν τά φαγητά καί ἡ φαινομενική τελειότητα, ἀλλ' εἰσάγουν ἐκεῖνα πού ἀνατρέπουν αὐτά, πῶς δέν πρέπει νά περιφρονοῦμε τά μικρά, ὥστε νά στερεώσουμε τά μεγάλα; Ἐπειτα, ἐπειδή αὐτή ἡ ἐπιτίμηση γινόταν σιγά σιγά καί ἀπό ματαιοδοξία, προσθέτει λέγοντας· «γιατί ἐκεῖνος πού μ' αὐτόν τόν τρόπο ὑπηρετεῖ τό Χριστό εἶναι εὐάρεστος στό Θεό καί ἐπιδοκιμάζεται ἀπό τούς ἀνθρώπους». Γιατί ὅλοι δέ θά σέ θαυμάσουν τόσο γιά τήν τελειότητα, ὅσο γιά τήν εἰρήνη καί τήν ὁμόνοια. Αὐτό βέβαια τό καλό θά τό ἀπολαύσουν ὅλοι, ἐνῶ ἐκεῖνο οὔτε ἕνας.

3. «Ἄς ἐπιδιώκουμε λοιπόν αὐτά πού συντελοῦν στήν εἰρήνη καί στήν ἀναμεταξύ μας οἰκοδομή». Τό ἕνα ἀπευθύνεται σ' ἐκεῖνον, γιά νά εἰρηνεύει, καί τό ἄλλο σ' αὐτόν, γιά νά μήν καταστρέφει τόν ἀδελφό του. Ἄλλ' ὅμως καί τά δύο αὐτά τά ἔκανε κοινά πάλι, λέγοντας, «στήν ἀναμεταξύ μας», καί ἔδειξε ὅτι χωρίς εἰρήνη δέν εἶναι εὐκολο νά οἰκοδομοῦμε. «Μήν καταστρέφεις τό ἔργο τοῦ Θεοῦ ἐξ αἰτίας κάποιου φαγητοῦ», καλώντας ἔτσι τή σωτηρία τοῦ ἀδελφοῦ καί μεγαλώνοντας πολύ τό φόβο καί δείχνοντας ὅτι κάνει τό ἀντίθετο ἀπ' αὐτό πού ἐπιδιώκει. Γιατί ὄχι μόνο δέν οἰκοδομεῖς, λέγει, αὐτό πού νομίζεις, ἀλλά καί καταστρέφεις, καί μάλιστα ὄχι ἀνθρώπινη οἰκοδομή ἀλλά τοῦ Θεοῦ, καί ὄχι ἐξ αἰτίας κάποιου μεγάλου πράγματος ἀλλ' ἀσήμαντου· «ἐξ αἰτίας κάποιου φαγητοῦ», λέγει. Ἐπειτα, γιά νά μήν σταθεροποιήσουν οἱ τόσο πολλές συγχωρήσεις τόν πιό ἀδύνατο στήν κακή ἀντίληψη, δογματίζει πάλι λέγοντας τά ἐξῆς· «ὅλα βέβαια εἶναι καθαρά, ἀλλά εἶναι κακό γιά ἕναν ἄνθρωπο πού μέ τό φαγητό του γίνεται ἀφορμή νά πέσει ὁ ἀδελφός του»· γιά ἐκεῖνον δηλαδή πού τρώει μέ κακή συνείδηση.

Ἔτσι καί ἂν ἀκόμη τόν ἐξαναγκάσεις καί φάγει, τό ὄφελος εἶναι μηδέν. Γιατί δέν κάνει κάποιον ἀκάθαρτο τό νά φάγει, ἀλλ' ἡ διάθεση μέ τήν ὁποία τρώγει. Ἄν λοιπόν δέν διορθώσεις αὐτή, ὅλα τά ἔκανες στά χαμένα καί ἔβλαψες πολύ περισσότερο. Γιατί δέν εἶναι τό ἴδιο νά νομίζεις κάτι ἀκάθαρτο, καί παρ' ὅλο πού τό νομίζεις ἀκάθαρτο νά τό τρῶς. Δύο λοιπόν ἁμαρτίες κάνεις ἐδῶ, αὐξάνοντας

ἐπιτείνων τῇ φιλονεικίᾳ, καὶ ἀκαθάρτου ποιῶν ἀπογεύεσθαι. Ὡστε ἕως ἂν μὴ πείσης, μὴ ἀναγκάσης. «Καλὸν τὸ μὴ φαγεῖν κρέα, μηδὲ πιεῖν οἶνον, μηδὲ ἐν ᾧ ὁ ἀδελφός σου προσκόπτει ἢ σκανδαλίζεται ἢ ἀσθενεῖ». Πάλιν τὸ πλεον ἀπαιτεῖ, ὥστε μὴ μόνον 5 μὴ ἀναγκάζειν, ἀλλὰ καὶ συγκαταβαίνειν αὐτῷ. Καὶ γὰρ καὶ αὐτὸς αὐτὸ πολλαχοῦ ἐποίησεν· ὡς ὅτε περιέτεμεν, ὡς ὅτε ἐξυρᾶτο, ὅτε ἔθυε τὴν Ἰουδαϊκὴν θυσίαν ἐκείνην. Καὶ οὐ λέγει αὐτῷ, ὅτι ποιήσον, ἀλλ' ἐν τάξει γνώμης αὐτὸ τίθησιν, ἵνα μὴ ἐκεῖνον πάλιν ραθυμότερον ποιήσῃ τὸν ἀσθενέστερον. Καὶ τί φησι; «Καλὸν τὸ μὴ 10 φαγεῖν κρέας». Καὶ τί λέγω κρέας; Κἂν οἶνος ἦ, κἂν ἄλλ' ὀτιοῦν τοιοῦτον σκανδαλίζον, ἀπέχου.

Οὐδὲν γὰρ ἴσον τῆς σωτηρίας τοῦ ἀδελφοῦ. Καὶ τοῦτο δηλοῖ ὁ Χριστός, καὶ ἐξ οὐρανῶν παραγενόμενος, καὶ πάντα παθῶν δι' ἡμᾶς, ἅπερ ἔπαθε. Σκόπει δέ μοι πῶς κάκεινου καθικνεῖται, λέ- 15 γων· «προσκόπτει ἢ σκανδαλίζεται ἢ ἀσθενεῖ». Μὴ γάρ μοι λέγε, φησὶν, ὅτι ἀλόγως, ἀλλ' ὅτι δύνασαι κατορθῶσαι. Καὶ γὰρ ἄρκοῦν ἔχει δικαίωμα εἰς τὸ βοηθεῖσθαι τὴν ἀσθένειαν ἐκεῖνος, καὶ σοὶ βλάβη οὐδεμία· οὐδὲ γὰρ ὑπόκρισις τὸ πρᾶγμα ἐστίν, ἀλλ' οἰκοδομῆ καὶ οἰκονομία. Ἄν μὲν γὰρ ἀναγκάσης, καὶ καταλύεται, καὶ σοῦ 20 καταγνώσεται, καὶ μᾶλλον οἰκοδομηθήσεται εἰς τὸ μὴ ἐσθίειν· ἐὰν δὲ συγκαταβῆς, τέως σε ἀγαπήσει, καὶ οὐχ ἔξει σε ἐν ὑποψίᾳ διδάσκοντα, καὶ λήψῃ λοιπὸν ἐξουσίαν ἀνεπεισθήτως σπεῖρειν ἐν αὐτῷ τὰ ὀρθὰ δόγματα. Ἄν δὲ ἅπαξ σε μισήσῃ, καὶ τὴν εἴσοδον ἀπέφραξας τῷ λόγῳ. Μὴ τοίνυν ἀνάγκαζε ἐκεῖνον, ἀλλὰ καὶ αὐτὸς 25 ἀπέχου δι' ἐκεῖνον, οὐχ ὡς ἀκαθάρτου ἀπεχόμενος, ἀλλ' ἐπειδὴ σκανδαλίζεται ἐκεῖνος, καὶ μᾶλλον σε ἀγαπήσει. Οὕτω καὶ ὁ Παῦλος ἐκέλευσεν εἰπών, «καλὸν τὸ μὴ φαγεῖν κρέας», οὐκ ἐπειδὴ ἀκάθαρτον, ἀλλ' ἐπειδὴ σκανδαλίζεται καὶ ἀσθενεῖ ὁ ἀδελφός.

καί τήν πρόληψη μέ τή φιλονεικία, καί κάνοντάς τον νά τρώει ἀκάθαρτο φαγητό. Ἐπομένως μέχρι πού νά τόν πείσεις, μήν ἐξαναγκάσεις τόν ἀδελφό σου. «Καλό εἶναι νά μή φᾶς κρέας, οὔτε νά πιεῖς κρασί, οὔτε νά κάμεις κάτι, στό ὅποιο ὁ ἀδελφός σου σκοντάφτει ἢ σκανδαλίζεται ἢ δείχνει ἀδυναμία». Πάλι ἀπαιτεῖ τό περισσότερο, ὥστε ὄχι μόνο νά μή τόν ἐξαναγκάζεις, ἀλλά καί νά δείχνεις συγκατάβαση πρός αὐτόν. Καθόσον καί αὐτός πολλές φορές τό ἔκαμε αὐτό, ὅπως ὅταν ἔκαμε περιτομή, ὅπως ὅταν ξυριζόταν, ὅταν πρόσφερε ἐκείνη τήν ἰουδαϊκή θυσία. Καί δέ λέγει σ' αὐτόν, κάνε το αὐτό, ἀλλ' ἀναφέρει αὐτό σάν γνώμη, γιά νά μήν κάμει πάλι περισσότερο ἀδιάφορο ἐκεῖνον τόν πιό ἀδύνατο στή πίστη. Καί τί λέγει; «Καλό εἶναι νά μή φᾶς κρέας». Καί γιατί λέγω κρέας; Εἴτε εἶναι κρασί, εἴτε ὀτιδήποτε ἄλλο τέτοιο πού σκανδαλίζει, νά τό ἀποφεύγεις.

Τίποτε λοιπόν δέν εἶναι ἴσο μέ τή σωτηρία τοῦ ἀδελφοῦ. Καί αὐτό τό φανερώνει ὁ Χριστός, ἀφοῦ ἦρθε ἀπό τούς οὐρανοῦς καί ἔπαθε γιά μᾶς ὅλα, ὅσα ἔπαθε. Πρόσεχε ὅμως, σέ παρακαλῶ, πῶς φθάνει καί σ' ἐκεῖνο λέγοντας: «σκοντάφτει ἢ σκανδαλίζεται ἢ δείχνει ἀδυναμία». Γιατί μή μοῦ πεῖς, λέγει ὅτι εἶναι παράλογα, ἀλλ' ὅτι μπορεῖς νά τά κατορθώσεις. Καθόσον ἐκεῖνος ἔχει ἀρκετό δικαίωμα γιά νά βοηθεῖται στήν ἀδυναμία του, καί σέ σένα δέν ὑπάρχει καμιά βλάβη· οὔτε βέβαια τό πράγμα εἶναι ὑποκρισία, ἀλλά οἰκοδομή καί οἰκονομία. Γιατί ἂν τόν ἐξαναγκάσεις, καί καταστρέφεται, καί σένα θά κατηγορήσει, καί περισσότερο θά πάρει θάρρος στό νά μήν τρώγει, ἐνῶ ἂν δείξεις συγκατάβαση, πρῶτα θά σ' ἀγαπήσει, καί δέ θά σέ ὑποψιάζεται ὅταν διδάσκεις, καί θά λάβεις τήν ἐξουσία στό ἐξῆς ἀνεπαίσθητα νά σπέρνεις μέσα του τά ὀρθά δόγματα. Ἄν ὅμως σέ μισήσει μιά φορά, ἔκλεισες καί τήν εἴσοδο στό λόγο. Μή λοιπόν τόν ἐξαναγκάζεις, ἀλλά καί σύ ὁ ἴδιος ν' ἀπέχεις ἐξ αἰτίας του, ἀπέχοντας ὄχι ἐπειδή εἶναι ἀκάθαρτο, ἀλλ' ἐπειδή σκανδαλίζεται αὐτός, καί περισσότερο θά σ' ἀγαπήσει. Αὐτή τήν ἐντολή ἔδωσε καί ὁ Παῦλος, λέγοντας, «καλό εἶναι νά μή φᾶς κρέας», ὄχι ἐπειδή εἶναι ἀκάθαρτο, ἀλλ' ἐπειδή σκανδαλίζεται καί δείχνει ἀδυναμία ὁ ἀδελφός σου.

4. «Σὺ πίστιν ἔχεις; Κατὰ σεαυτὸν ἔχε». Ἐνταῦθά μοι δοκεῖ ἡρέμα καὶ εἰς κενοδοξίαν αἰνίττεσθαι τὸν τελειότερον. Ὁ δὲ λέγει, τοῦτό ἐστι· θέλεις μοι δεῖξαι, ὅτι τέλειος εἶ καὶ ἀπηρτισμένος; Μὴ ἐμοὶ δείκνυε, ἀλλ' ἀρκείτω σοι τὸ συνειδός. Πίστιν δὲ ἐνταῦθα οὐ
5 τὴν περὶ δογμάτων, ἀλλὰ τὴν περὶ τῆς προκειμένης ὑποθέσεως λέγει. Περὶ γὰρ ἐκείνης φησί· «στόματι δὲ ὁμολογεῖται εἰς σωτηρίαν»· καί, «ὅς ἂν ἀρνήσηται με ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων, ἀρνήσομαι αὐτὸν κάγω». Ἐκείνη μὲν γὰρ μὴ ὁμολογουμένη καταστρέφει, αὕτη δε ὁμολογουμένη ἀκαίρως. «Μακάριος ὁ μὴ κρίνων
10 ἑαυτὸν ἐν ᾧ δοκιμάζει». Πάλιν τὸν ἀσθενέστερον πλήττει, καὶ δίδωσι τούτῳ ἀρκοῦντα στέφανον τὸν τοῦ συνειδότος. Κἂν γὰρ ἄνθρωπος μὴ ἴδῃ, ἀρκεῖς σὺ σαυτῷ εἰς τὸ γενέσθαι μακάριος. Ἐπειδὴ γὰρ εἶπε, καθ' ἑαυτὸν ἐχέτω, ἵνα μὴ νομίσης μικρὸν τὸ δικαστήριον τοῦτο, λέγει, τῆς οἰκουμένης σοι τοῦτο βέλτιον. Κἂν πάντες
15 σου κατηγορῶσι, σὺ δὲ σαυτὸν μὴ κατακρίνης, μηδὲ τὸ συνειδός ἐπιλάβηται, μακάριος εἶ. Οὐχ ἀπλῶς δὲ περὶ πάντων λέγων τοῦτο τέθεικεν. Εἰσὶ γὰρ πολλοὶ μὴ κατακρίνοντες ἑαυτούς, καὶ σφόδρα πλημμελοῦντες, οἱ πάντων εἰσὶν ἀθλιώτεροι· ἀλλὰ τέως τῆς προκειμένης ὑποθέσεως ἔχεται.

20 «Ὁ δὲ διακρινόμενος, ἐὰν φάγῃ, κατακέκριται». Πάλιν παρακαλῶν αὐτὸν φείσασθαι τοῦ ἀσθενεστέρου τοῦτό φησι. Τί γὰρ ὄφελος, ἐὰν φάγῃ διακρινόμενος, καὶ κατακρίνη ἑαυτόν; Ἐγὼ γὰρ ἐκεῖνον ἀποδέχομαι τὸν καὶ ἐσθίοντα καὶ μὴ μετὰ ἀμφιβολίας. Ὅρᾳς πῶς αὐτὸν ἐνάγει οὐκ εἰς τὸ φαγεῖν μόνον, ἀλλὰ καὶ εἰς τὸ
25 καθαρῷ συνειδότη φαγεῖν; Εἰτά φησι καὶ τὴν αἰτίαν, δι' ἣν κατακέκριται, ἐπάγων καὶ λέγων, «ὅτι οὐκ ἐκ πίστεως»· οὐκ ἐπειδὴ ἀκάθαρτον, ἀλλ' ἐπειδὴ οὐκ ἐκ πίστεως· οὐ γὰρ ἐπίστευσεν ὅτι καθαρὸν ἐστιν, ἀλλ' ὡς ἀκαθάρτου ἦψατο. Διὰ δὲ τούτων δείκνυσιν αὐ-

2. Ρωμ. 10,10.

3. Λουκᾶ 9,26.

4. «Ἔχεις πίστη; Κράτησέ την γιά τόν έαυτό σου». Ἐδῶ μοῦ φαίνεται ὅτι μέ τρόπο ἤρεμο κάνει ὑπαινιγμό γιά τή ματαιοδοξία τοῦ τελειότερου στήν πίστη. Αὐτό πού λέγει, σημαίνει τό ἐξῆς: θέλεις νά μοῦ δείξεις, ὅτι εἶσαι τέλειος καί ὀλοκληρωμένος; Μή τό δείχνεις σ' ἐμένα, ἀλλ' ἄς ἀρκεῖσαι στή συνείδησή σου. Πίστη ὅμως ἐδῶ δέν ἐννοεῖ τήν πίστη γιά τά δόγματα, ἀλλά τήν πίστη γιά τήν ὑπόθεση περί τῆς ὁποίας γίνεται ὁ λόγος. Γιατί γιά τήν πίστη ἐκείνη λέγει: «μέ τό στόμα ὅμως ὁμολογεῖ ὅ,τι ὀδηγεῖ στή σωτηρία»²· καί, «ὅποιος θά μέ ἀρνηθεῖ μπροστά στούς ἀνθρώπους, θά τόν ἀρνηθῶ καί ἐγώ»³. Γιατί ἐκείνη ὅταν δέν ὁμολογεῖται καταστρέφει, ἐνῶ αὐτή ὅταν ὁμολογεῖται ἄκαιρα. «Μακάριος ἐκεῖνος πού δέν καταδικάζει τόν έαυτό του γιά ἐκεῖνα πού ἐπιδοκιμάζει». Πάλι τόν πιό ἀδύνατο πλήττει καί τοῦ δίδει ἱκανοποιητικό στεφάνι, τό στεφάνι τῆς συνειδήσεώς του. Γιατί καί ἂν ἀκόμη δέ σέ δεῖ ἄνθρωπος, σοῦ εἶναι ἀρκετός ὁ έαυτός σου γιά νά γίνεις μακάριος. Ἐπειδή λοιπόν εἶπε, «κράτησέ την γιά τόν έαυτό σου, γιά νά μή θεωρήσεις μικρό τό δικαστήριό αὐτό, αὐτό, λέγει, γιά σένα εἶναι καλύτερο ἀπό τήν οἰκουμένη. Καί ἂν ἀκόμη σέ κατηγοροῦν ὅλοι, ἀλλά σύ δέν κατακρίνεις τόν έαυτό σου καί ἡ συνείδησή σου δέ σέ βασανίζει, εἶσαι μακάριος. Δέν τό ἀνέφερε αὐτό μιλώντας γενικά γιά ὅλους. Γιατί ὑπάρχουν πολλοί πού δέν κατακρίνουν τόν έαυτό τους ἂν καί κάνουν πάρα πολλά σφάλματα, οἱ ὁποῖοι εἶναι πιό δυστυχημένοι ἀπ' ὅλους. Ἀλλά πρῶτα ἀναφέρεται στήν ὑπόθεση γιά τήν ὁποία γίνεται ὁ λόγος.

«Ἐκεῖνος ὅμως πού ἔχει ἀμφιβολίες, ἂν φάγει καταδικάζεται». Πάλι αὐτό τό λέγει παρακαλώντας αὐτόν νά λυπηθεῖ τόν πιό ἀδύνατο. Γιατί ποιό τό ὄφελος, ἂν φάγει ἔχοντας ἀμφιβολίες καί καταδικάζει τόν έαυτό του; Γιατί ἐγώ ἐκεῖνον δέχομαι ὁ ὁποῖος καί τρώει καί μάλιστα ὄχι μέ ἀμφιβολία. Βλέπεις πῶς τόν προτρέπει ὄχι μόνο νά φάγει, ἀλλά καί νά φάγει μέ καθαρή συνείδηση; Στή συνέχεια λέγει καί τήν αἰτία, γιά τήν ὁποία ἔχει καταδικασθεῖ, προσθέτοντας καί λέγοντας, «γιατί κάνει κάτι πού δέν προέρχεται ἀπό πίστη». Ὅχι ἐπειδή εἶναι ἀκάθαρτο, ἀλλ' ἐπειδή δέν προέρχεται ἀπό πίστη· γιατί δέν πίστεψε ὅτι εἶναι καθαρό, ἀλλά τό ἔφαγε ὡς ἀκάθαρτο. Μ' αὐτά ὅμως τούς δείχνει καί πόση βλάβη προκαλοῦν ὅταν

τοῖς καὶ τὴν βλάβην ὄσπιν ἐργάζονται, ἀναγκάζοντες καὶ μὴ πείθον-
 τες ἄπτεσθαι τῶν τέως δοκούντων αὐτοῖς ἀκαθάρτων εἶναι, ἵνα
 κἂν διὰ τοῦτο ἀπόσχονται τοῦ ἐπιπλήττειν. «Πᾶν δὲ ὃ οὐκ ἐκ πί-
 στεως, ἁμαρτία». Ὅταν γὰρ μὴ θαρρήῃ, φησί, μηδὲ πιστεύῃ ὅτι κα-
 5 θαρὸν, πῶς οὐχ ἡμαρτε; Ταῦτα δὲ πάντα περὶ τῆς προκειμένης
 ὑποθέσεως εἴρηται τῷ Παύλῳ, οὐ περὶ πάντων. Καὶ σκόπει πόσπιν
 ποιεῖται τοῦ μὴ σκανδαλίζειν πρόνοιαν. Καὶ γὰρ ἀνωτέρῳ ἔλεγεν·
 «εἰ δὲ διὰ βρώμα ὁ ἀδελφός σου λυπεῖται, οὐκέτι κατὰ ἀγάπην πε-
 ριπατεῖς». Εἰ δὲ λυπεῖν οὐ δεῖ, πόσπιν μᾶλλον σκανδαλίζειν οὐ δεῖ.
 10 Καὶ πάλιν, «μὴ ἔνεκεν βρώματος κατάλυε τὸ ἔργον τοῦ Θεοῦ». Εἰ
 γὰρ ἐκκλησίαν κατασκάψαι χαλεπὸν καὶ ἀνόσιον, πολλῶ μᾶλλον
 ναὸν πνευματικόν· καὶ γὰρ ἄνθρωπος σεμνότερον ἐκκλησίας. Οὐ
 γὰρ διὰ τοὺς τοίχους ὁ Χριστὸς ἀπέθανεν, ἀλλὰ διὰ τοὺς ναοὺς τού-
 τους.

15 5. Πάντοθεν τοίνυν τὰ καθ' ἑαυτοὺς περισκοπῶμεν, καὶ μηδὲ
 μικρὰν μηδενὶ παρέχωμεν λαβὴν. Καὶ γὰρ στάδιον ὁ παρῶν βίος,
 καὶ μυρίους πάντοθεν ὀφθαλμοὺς ἔχειν δεῖ, μηδὲ νομίζειν ἀρκεῖν
 εἰς ἀπολογίαὶν τὴν ἄγνοιαν. Ἔτσι γάρ, ἔστι καὶ ἀγνοίας δοῦναι δί-
 κην, ὅταν ἡ ἀγνοία ἀσύγγνωστος ᾖ· ἐπεὶ καὶ Ἰουδαῖοι ἠγνόησαν,
 20 ἀλλ' οὐ συγγνώμης ἄξια ἠγνόησαν· καὶ Ἕλληνες ἠγνόησαν, ἀλλ'
 ἀπολογίαὶν οὐκ ἔχουσιν. Ὅταν μὲν γὰρ ταῦτα ἀγνοῆς, ἃ μὴ δυνατὸν
 εἰδέναί, οὐδὲν ἔγκλημα ὑποστήσῃ, ὅταν δὲ τὰ ράδια καὶ δυνατὰ
 γνωσθῆναι, τὴν ἐσχάτην δώσεις δίκην. Ἄλλως δέ, ἂν μὴ σφόδρα
 ὦμεν ἀναπεπτωκότες, ἀλλὰ τὰ παρ' ἑαυτῶν συνεισενέγκωμεν
 25 ἅπαντα, καὶ ἐν τοῖς ἀγνοουμένοις χεῖρα ἡμῖν ὁ Θεὸς ὀρέξει· ὃ καὶ
 Φιλιππησίοις ἔλεγε Παῦλος· «καὶ εἴ τι ἐτέρως φρονεῖτε, καὶ τοῦτο
 ὁ Θεὸς ὑμῖν ἀποκαλύψει». Ὅταν δὲ μηδὲ ὧν ἐσμεν κύριοι, βου-
 λώμεθα ἀνθεῖν, οὐδὲ ἐν ἐκείνοις ἀπολαύσομεν συμμαχίας· ὃ καὶ ἐπὶ
 Ἰουδαίων γέγονε. «Διὰ τοῦτο γὰρ ἐν παραβολαῖς αὐτοῖς λαλῶ»,

ἐξαναγκάζουν καί δέν πείθουν νά τρώγουν ἐκεῖνα πού πρῶτα φαίνονται σ' αὐτούς ὅτι εἶναι ἀκάθαρτα, γιά ν' ἀποφύγουν τουλάχιστο ἀπ' αὐτό τήν ἐπίπληξη. «Καί κάθε πράγμα πού δέν προέρχεται ἀπό πίστη, εἶναι ἁμαρτία». Ὅταν λοιπόν, λέγει, δέν ἔχει πεποίθηση, οὔτε πιστεύει ὅτι εἶναι καθαρό, πῶς δέν ἔκανε ἁμαρτία; Ὅλα αὐτά τά εἶπε ὁ Παῦλος γιά τήν ὑπόθεση πού γίνεται ὁ λόγος καί ὄχι γιά ὄλους. Καί πρόσεχε πόσο φροντίζει γιά νά μή σκανδαλίζει. Γιατί καί παραπάνω ἔλεγε: «ἐάν ὁ ἀδελφός σου λυπᾶται γιά φαγητό, δέ συμπεριφέρεσαι πιά μέ ἀγάπη». Ἐάν ὅμως δέν πρέπει νά προκαλεῖς λύπη, πόσο μᾶλλον δέν πρέπει νά σκανδαλίζεις. Καί πάλι, «μήν καταστρέφεις τό ἔργο τοῦ Θεοῦ ἐξ αἰτίας τροφῆς». Γιατί, ἂν εἶναι φοβερό καί ἀνόσιο νά γκρεμίσεις ἐκκλησία, πολύ περισσότερο εἶναι νά καταστρέφεις ναό πνευματικό· καθόσον ὁ ἄνθρωπος εἶναι πῶς σεβαστό πράγμα ἀπό τήν ἐκκλησία. Γιατί ὁ Χριστός δέν πέθανε γιά τούς τοίχους, ἀλλά γι' αὐτούς τούς ναούς.

5. Ἀπό παντοῦ λοιπόν ἄς ἐξετάζουμε τά δικά μας καί σέ κανέναν ἄς μή δίνουμε τήν παραμικρή ἀφορμή. Καθόσον ἡ παρούσα ζωή εἶναι στάδιο καί πρέπει νά ἔχουμε ἀπό παντοῦ ἄπειρα μάτια, καί νά μή νομίζουμε πῶς εἶναι ἀρκετή γιά δικαιολογία ἡ ἄγνοια. Γιατί εἶναι δυνατό, ναί εἶναι δυνατό νά τιμωρηθοῦμε καί γιά τήν ἄγνοια, ὅταν ἡ ἄγνοια εἶναι ἀσυγχώρητη· καθόσον καί οἱ Ἰουδαῖοι ἔδειξαν ἄγνοια, ἀλλ' ἡ ἄγνοιά τους δέν ἦταν ἄξια γιά συγγνώμη· καί οἱ Ἑλληνες ἀγνόησαν, ἀλλά δέν ἔχουν δικαιολογία. Γιατί βέβαια ὅταν ἀγνοεῖς ἐκεῖνα, πού δέν εἶναι δυνατό νά γνωρίζεις, δέ θά κατηγορηθεῖς γιά τίποτε, ὅταν ὅμως ἀγνοεῖς τά εὐκόλα καί ἐκεῖνα πού εἶναι δυνατά νά γίνουν γνωστά, θά τιμωρηθεῖς μέ τή χειρότερη τιμωρία. Ἄλλωστε, ἂν δέν μᾶς λείπει τελείως τό θάρρος, ἀλλά προσφέρουμε ὅλα τά δικά μας, ὁ Θεός θά μᾶς ἀπλώσει τό χέρι του καί σ' ἐκεῖνα πού ἀγνοοῦμε, πράγμα πού καί ὁ Παῦλος ἔλεγε στούς Φιλιππησίους: «καί ἂν σεῖς σκέπτεσθε γιά κάτι διαφορετικά, ὁ Θεός θά σᾶς τό φανερώσει καί αὐτό»⁴. Ὅταν ὅμως δέ θέλουμε νά κατορθώνουμε τίποτε ἀπό ἐκεῖνα πού ἐξουσιάζουμε, οὔτε σ' ἐκεῖνα θ' ἀπολαύσουμε συμμαχία, πράγμα πού καί στούς Ἰουδαίους ἔγινε. «Γι' αὐτό τούς

φησίν, «ὅτι βλέποντες οὐ βλέπουσι». Πῶς βλέποντες οὐκ ἔβλεπον; Ἐώρων δαίμονας ἐλαυνομένους, καὶ ἔλεγον ὅτι δαιμόνιον ἔχει· ἐώρων νεκροὺς ἐγειρομένους, καὶ οὐ προσεκύνουν, ἀλλ' ἀνελεῖν αὐτὸν ἐπεχείρουν. Ἄλλ' οὐχ ὁ Κορνήλιος τοιοῦτος. Διὰ τοι τοῦτο, ἐπειδὴ 5 πάντα τὰ παρ' ἑαυτοῦ μετὰ σπουδῆς ἔπραττε, καὶ τὸ λείπον αὐτῷ προσέθηκεν ὁ Θεός.

Μὴ τοίνυν λέγε, πῶς τὸν δεῖνα ἄπλαστον ὄντα καὶ χρηστὸν περιεῖδεν ὁ Θεός, Ἑλληνα ὄντα; Πρῶτον μὲν γάρ, εἴ τις ἄπλαστος, οὐκ ἀνθρώποις δυνατὸν εἰδέναί σαφῶς, ἀλλὰ τῷ πλάσαντι κατὰ 10 μόνως τὰς καρδίας· ἔπειτα κάκεῖνό ἐστιν εἰπεῖν, ὅτι οὐκ ἐφρόντισε πολλάκις, οὐδὲ ἐσπούδασε. Καὶ πῶς, φησίν, ἠδύνατο, σφόδρα ἄπλαστος ὢν; Οὐκοῦν τὸν ἀπλοῦν τοῦτον καὶ ἀφελῆ σκόπει μοι, καὶ καταμάνθανε ἐπὶ τῶν βιωτικῶν, καὶ ὄψει πολλὴν ἀκρίβειαν ἐπιδεικνύμενον, ἦν εἶγε ἐβούλετο καὶ ἐπὶ τῶν πνευματικῶν ἐπιδεί- 15 κνυσθαι, οὐκ ἂν παρώφθη. Καὶ γὰρ ἡλίου φανότερα τὰ τῆς ἀληθείας· καὶ ὅπουπερ ἂν ἀφίκηταί τις, ραδίως ἐπιλήψεται τῆς ἑαυτοῦ σωτηρίας, εἶγε βουληθείη προσέχειν, καὶ μὴ πάρεργον τοῦτο ἠγεῖσθαι. Μὴ γὰρ ἐν Παλαιστίνῃ τὰ πράγματα συνεκλείσθη; μὴ γὰρ ἐν γωνία μικρᾷ τῆς οἰκουμένης; Οὐκ ἤκουσας τοῦ προφήτου λέγον- 20 τος, ὅτι «πάντες εἰδήσουσί με ἀπὸ μικροῦ ἕως μεγάλου»; οὐχ ὀρᾶς τὰ πράγματα ἀληθεύοντα; Πῶς οὖν ἂν ἔχοιεν οὗτοι συγγνώμην, ὀρῶντες τὸ δόγμα τῆς ἀληθείας ἐκτεταμένον, καὶ μὴ περιεργαζόμενοι, μηδὲ φροντίζοντες μαθεῖν;

Καὶ ταῦτα παρὰ ἀγροίκου καὶ βαρβάρου, φησίν, ἀπαιτεῖς; Οὐ 25 παρὰ ἀγροίκου καὶ βαρβάρου μόνον, ἀλλὰ καὶ εἴ τις τῶν νῦν ὄντων βαρβαρικώτερος. Τίνος γὰρ ἔνεκεν, εἶπέ μοι, ἐπὶ μὲν τῶν βιωτικῶν καὶ ἀντειπεῖν οἶδεν ἀδικούμενος, καὶ ἀντιστῆναι βιαζόμενος, καὶ πάντα ποιεῖ καὶ πραγματεύεται, ὥστε μηδὲ μικρὸν ἐπηρεασθῆ- ναί ποτε, ἐπὶ δὲ τῶν πνευματικῶν οὐ κέχρηται τῇ αὐτῇ ταύτῃ συνέ-

5. Ματθ. 13,13.

6. Ἱερ. 38,34.

μιλάω μέ παραβολές», λέγει, «γιατί, παρ' ὄλο πού βλέπουν, στήν πραγματικότητα δέ βλέπουν»⁵. Πῶς ἐνῶ ἔβλεπαν δέν ἔβλεπαν; Ἔβλεπαν πῶς διώχονταν οἱ δαίμονες, καί ἔλεγαν ὅτι ἔχει δαιμόνιο· ἔβλεπαν πῶς ἀνασταίνονταν νεκροί, καί δέν τόν προσκυνοῦσαν, ἀλλά προσπαθοῦσαν νά τόν θανατώσουν. Ὁ Κορνήλιος ὁμως δέν ἦταν τέτοιος. Γι' αὐτό ἀκριβῶς, ἐπειδή ἔκανε μέ προθυμία ὅλα ἐκεῖνα πού ἐξαρτῶταν ἀπό τόν ἑαυτό του, καί τό ὑπόλοιπο τοῦ πρόσθεσε ὁ Θεός.

Νά μή λέγεις λοιπόν, πῶς τόν τάδε τόν ἐπέτρεψε ὁ Θεός νά εἶναι ἀπλός καί ἀγαθός, παρ' ὄλο πού ἦταν εἰδωολάτρης; Γιατί κατά πρῶτο, ἄν κανεῖς εἶναι ἀπλός, δέν εἶναι δυνατό στους ἀνθρώπους νά τό ξέρουν αὐτό καλά, ἀλλά σ' ἐκεῖνον πού δημιούργησε ὁ μόνος τίς καρδιές. Ἐπειτα καί αὐτό μπορούμε νά ποῦμε, ὅτι δέ φρόντισε πολλές φορές, οὔτε προσπάθησε. Καί πῶς, λέγει, μπορούσε, ἐνῶ ἦταν πάρα πολύ ἀπλοϊκός; Πρόσεχε λοιπόν, παρακαλῶ, αὐτόν τόν ἀπλό καί ἀφελή καί παρατήρησέ τον καλά στά βιωτικά, καί θά δεῖς νά δείχνει πολλή ἀκρίβεια, τήν ὁποία ἄν βέβαια ἤθελε νά δείξει καί στά πνευματικά πράγματα, δέ θά τά παρέβλεπε. Καθόσον αὐτά πού συγκροτοῦν τήν ἀλήθεια εἶναι πῶς φωτεινά ἀπό τόν ἥλιο καί ὅπουδῆποτε καί ἄν φθάσει κανεῖς, εὐκολα θά ἐπιτύχει τή σωτηρία του, ἄν βέβαια θελήσει νά προσέξει καί δέν τό θεωρήσει αὐτό πάρεργο. Μήπως λοιπόν τά πράγματα περιορίσθηκαν στήν Παλαιστίνη; μήπως σέ μιά μικρή γωνιά τῆς οἰκουμένης; Δέν ἄκουσες τόν προφήτη πού λέγει, «ὄλοι θά μέ γνωρίσουν ἀπό τόν μικρό μέχρι τόν μεγάλο»⁶; Δέ βλέπεις ὅτι τά πράγματα ἐπαληθεύονται; Πῶς λοιπόν αὐτοί θά ἔχουν συγγνώμη, ὅταν βλέπουν τό δόγμα τῆς ἀλήθειας ἀπλωμένο παντοῦ καί δέν ἀσχολοῦνται μέ αὐτό, οὔτε φροντίζουν νά τό μάθουν;

Καί αὐτά, λέγει, τά ζητᾶς ἀπό ἀγροῖκο καί βάρβαρο; Ὅχι μόνο ἀπό ἀγροῖκο καί βάρβαρο, ἀλλά καί ἄν ἄκόμη κάποιος εἶναι περισσότερο βάρβαρος ἀπ' αὐτούς πού εἶναι τώρα. Γιατί, πές μου, γιά ποιό λόγο στά βιωτικά γνωρίζει νά ἀντιλέγει ὅταν ἀδικεῖται καί νά ἀντιστέκεται ὅταν ἀναγκάζεται νά κάνει κάτι, καί ὅλα τά κάνει καί τά ἐπιχειρεῖ, ὥστε οὔτε γιά λίγο νά μή ζημιωθεῖ ποτέ, ἐνῶ στά πνευματικά δέν ἐνεργεῖ μέ τήν ἴδια ἀκριβῶς σύνεση; Καί ὅταν προ-

σει; Καὶ ὅταν μὲν λίθον προσκυνῆ, καὶ Θεὸν ἠγεῖται, καὶ ἑορτὰς ἐπιτελεῖ, καὶ χρήματα δαπανᾷ, καὶ πολὺν ἐπιδείκνυται φόβον, καὶ οὐδαμοῦ ράθυμος ἀπὸ τῆς ἀφελείας γίνεται, ὅταν δὲ τὸν ὄντως ὄντα Θεὸν ἐπιζητῆσαι δέῃ, τότε μοι ἀφελείας καὶ ἀπλότητος μέ-
 5 μνησαι. Οὐκ ἔστι ταῦτα, οὐκ ἔστι· ραθυμίας γὰρ μόνης τὰ ἐγκλήματα. Τίνας γὰρ ἀπλουστέρους καὶ ἀγροικότερους εἶναι νομίζεις, τοὺς ἐπὶ τοῦ Ἀβραάμ ἢ τοὺς νῦν; Εὐδηλον ὅτι ἐκείνους. Πότε δὲ εὐκολώτερον εἶναι τὴν εὐσέβειαν εὐρεῖν, νῦν ἢ τότε; Εὐδηλον ὅτι νῦν. Νῦν μὲν γὰρ παρὰ πᾶσι καὶ τοῦ Θεοῦ τὸ ὄνομα βεβόηται, καὶ προ-
 10 φῆται ἀνεκῆρυξαν, καὶ τὰ πράγματα ἐξέβη, καὶ τὰ Ἑλλήνων ἐλήλεγκται· τότε δὲ ἔτι ἀδιδάκτως εἶχον οἱ πλείους, καὶ ἡ ἀμαρτία ἐκράτει, καὶ οὔτε νόμος ἦν παιδεύων, οὐ προφήτης, οὐ θαύματα, οὐ διδασκαλία, οὐ τὸ πλῆθος τῶν ἐπιγινωσκόντων, οὐκ ἄλλο τοιοῦτον οὐδέν, ἀλλ' ὡς ἐν σκότῳ βαθεῖ καὶ ἀσελήνῳ καὶ χειμερίῳ νυ-
 15 κτὶ τὰ πράγματα διέκειτο ἅπαντα.

Ἄλλ' ὅμως ὁ θαυμαστός ἐκεῖνος καὶ γενναῖος ἀνὴρ, καὶ τοσοῦτων ὄντων κωλυμάτων, καὶ τὸν Θεὸν ἐπέγνω, καὶ τὴν ἀρετὴν ἤσκησε, καὶ πολλοὺς εἰς τὸν ἴσον ἤγαγε ζῆλον, καὶ ταῦτα οὐδὲ τῆς ἐξωθεν σοφίας ἐμπειρος ὢν· πῶς γάρ, ὅπου γε οὐδὲ γράμματα
 20 πώποτε ἦν εὐρεθέντα; Ἄλλ' ὅμως ἐπειδὴ τὰ παρ' ἑαυτοῦ εἰσήνεγκε, καὶ ὁ Θεὸς τὰ ἑαυτοῦ λοιπὸν συνεισήνεγκεν. Οὐδὲ γὰρ ἐκεῖνο ἂν ἔχοις εἰπεῖν, ὅτι παρὰ πατέρων ἐδέξατο τὴν εὐσέβειαν ὁ Ἀβραάμ· καὶ γὰρ εἰδωλολάτρης ἦν ἐκεῖνος· ἀλλ' ὅμως καὶ προγόνων γενόμενος τοιοῦτων, καὶ βάρβαρος ὢν μέσον βαρβάρων τρα-
 25 φεῖς, καὶ διδάσκαλον οὐδένα ἔχων εὐσεβείας, καὶ τὸν Θεὸν ἐπέγνω, καὶ τῶν ἐκγόνων τῶν ἑαυτοῦ πάντων τῶν καὶ νόμου καὶ προφητῶν ἀπολελαυκότεν τοσοῦτον ἠὲδοκίμησε μᾶλλον, ὅσον οὐδὲ ἔστιν εἰπεῖν. Τί δήποτε; Ὅτι ἐν μὲν τοῖς βιωτικοῖς οὐ σφόδρα ἦν μεμεριμνημένος, ἐν δὲ τοῖς πνευματικοῖς ὄλον ἑαυτὸν συνέτεινε.
 30 Τί δὲ ὁ Μελχισεδέκ; οὐχὶ καὶ αὐτὸς κατ' ἐκείνους τοὺς χρόνους

σκυνάει κάποια πέτρα, καί τή θεωρεῖ θεό, καί ἑορτές κάνει, καί χρήματα δαπανάει, καί φόβο δείχνει πολύ, καί πουθενά δέ δείχνει ἀδιαφορία ἀπό τήν ἀφέλειά του, ὅταν ὅμως πρέπει νά ἐπιζητήσεις τόν ἀληθινό Θεό, τότε μοῦ ἀναφέρεις τήν ἀφέλεια καί τήν ἀπλότητα. Δέν εἶναι σωστά αὐτά, δέν εἶναι, οἱ κατηγορίες ἀνήκουν μόνο στήν ἀδιαφορία. Γιατί ποιούς θεωρεῖς πώς εἶναι οἱ περισσότεροι ἀπλοϊκοί καί ἀγροῖκοι, ἐκεῖνοι πού ζοῦσαν στήν ἐποχή τοῦ Ἀβραάμ ἢ οἱ σημερινοί; Εἶναι ὀλοφάνερο ὅτι θεωρεῖς ἐκείνους. Πότε εἶναι εὐκολότερο νά βρεῖς τήν εὐσέβεια, τώρα ἢ τότε; Εἶναι ὀλοφάνερο ὅτι τώρα. Γιατί τώρα καί τό ὄνομα τοῦ Θεοῦ τό φωνάζουν ὅλοι, καί προφῆτες κήρυξαν, καί τά πράγματα ἐκπληρώθηκαν, καί οἱ ἀντιλήψεις τῶν Ἑλλήνων ἀναιρέθηκαν, ἐνῶ τότε οἱ περισσότεροι ἦταν ἀκόμη ἀγράμματοι, καί ἡ ἀμαρτία ἐπικρατοῦσε, καί δέν ὑπῆρχε οὔτε νόμος νά διδάσκει, οὔτε προφήτης, οὔτε θαύματα, οὔτε διδασκαλία, οὔτε τό πλῆθος ἐκεῖνο πού γνώριζε πολύ καλά τά πράγματα, οὔτε τίποτε ἄλλο παρόμοιο, ἀλλ' ὅλα τά πράγματα βρίσκονταν σάν μέσα σέ βαθύ σκοτάδι καί σέ ἀσέληνη καί χειμωνιάτικη νύχτα.

Ἄλλ' ὅμως ὁ θαυμαστός ἐκεῖνος καί γενναῖος ἄνδρας, ἄν καί ὑπῆρχαν τόσα πολλά ἐμπόδια, καί τό Θεό γνώρισε, καί τήν ἀρετή ἄσκησε, καί πολλούς ὀδήγησε στόν ἴσο ζῆλο, καί ἐγιναν αὐτά χωρίς νά γνωρίζει τήν ἀνθρώπινη σοφία· γιατί πῶς θά τή γνώριζε, τή στιγμή πού δέν εἶχαν βρεθεῖ ἀκόμη τά γράμματα; Ἄλλ' ὅμως, ἐπειδή πρόσφερε ὅλα ὅσα ἐξαρτῶνταν ἀπ' αὐτόν, τοῦ πρόσφερε στή συνέχεια καί ὁ Θεός τά δικά του. Οὔτε βέβαια θά μπορέσεις νά πεῖς αὐτό, ὅτι δηλαδή ὁ Ἀβραάμ δέχθηκε τήν εὐσέβεια ἀπό τούς πατέρες του, γιατί εἰδωλολάτρης ἦταν καί ἐκεῖνος. Ἄλλ' ὅμως, ἄν καί γεννήθηκε ἀπό τέτοιους προγόνους καί ἦταν βάρβαρος καί τράφηκε ἀνάμεσα σέ βαρβάρους καί δέν εἶχε κανένα διδάσκαλο γιά τήν εὐσέβεια, γνώρισε τό Θεό, καί ἀπό ὅλους τούς ἀπογόνους του πού εἶχαν ἀπολαύσει καί τό νόμο καί τούς προφῆτες εὐδοκίμησε τόσο περισσότερο, ὅσο δέν εἶναι δυνατό νά λεχθεῖ. Γιατί ἄραγε; Γιατί δέ φρόντιζε ὑπερβολικά γιά τά βιωτικά, ἀλλ' ἀφιέρωνε ὅλο τόν ἑαυτό του στά πνευματικά. Καί ὁ Μελχισεδέκ πάλι τί; Δέ γεννήθηκε καί αὐτός σ' ἐκείνους τούς χρόνους καί δέ διακρίθηκε τόσο πολύ, ὥστε

ἐγένετο, καὶ τοσοῦτον ἔλαμψεν, ὡς καὶ ἱερεὺς τοῦ Θεοῦ χρηματίσαι; Καὶ γὰρ ἀμήχανον, καὶ σφόδρα ἀμήχανον, τὸν νήφοντα περιοφθῆναί ποτε.

Μὴ δὴ ταῦτα ὑμᾶς θορυβεῖτω, ἀλλ' εἰδότες, ὅτι πανταχοῦ τῆς 5 γνώμης ἐστὶ τὸ κῦρος, τὰ ἡμέτερα αὐτῶν περισκοπῶμεν, ὅπως γενοίμεθα βελτίους. Μὴ τὸν Θεὸν ἀπαιτῶμεν εὐθύνας, μηδὲ ἐξετάζωμεν, διὰ τί τὸν δεῖνα εἶασε, καὶ τὸν δεῖνα ἐκάλεσε. Καὶ γὰρ ταῦτὸν ποιοῦμεν, οἷον ἂν εἴ τις οἰκέτης προσκεκρουκῶς περιεργάζοιτο τὴν οἰκονομίαν τοῦ δεσπότου. Ἄθλιε καὶ ταλαίπωρε, δέον φροντί- 10 ζεῖν ὑπὲρ τῶν σῶν εὐθυνῶν, καὶ πῶς καταλλάξεις τὸν δεσπότην, εὐθύνας ἀπαιτεῖς ὧν οὐ μέλλεις παρέχειν εὐθύνας, ἐκεῖνα παρατρέχων, ὧν ὀφείλεις δοῦναι λόγον.

6. Τί οὖν πρὸς τὸν Ἕλληνα εἶπω, φησί; Ταῦτα τὰ εἰρημένα. Καὶ σκόπει μὴ τί εἶπης πρὸς τὸν Ἕλληνα μόνον, ἀλλὰ καὶ πῶς αὐ- 15 τὸν διορθώσῃ. Ὄταν σου τὸν βίον ἐξετάζων σκανδαλίζεται ἐκεῖθεν, ἐνταῦθα φρόντισον τί εἶπης. Ὑπὲρ μὲν γὰρ ἐκείνου, κἂν σκανδαλίζεται, σὺ λόγον οὐ δώσεις, ἀπὸ δὲ τοῦ βίου τοῦ σοῦ εἰς βλαβῆ, κίνδυνον ὑποστήσῃ τὸν ἔσχατον. Ὄταν ἴδῃ σε περὶ βασιλείας φιλοσοφοῦντα, καὶ πρὸς τὰ παρόντα ἐπτοημένον, καὶ περὶ γεέννης 20 δεδοικότα, καὶ τὰ ἐνταῦθα τρέμοντα δεινά, τότε φρόντισον. Ὄταν ταῦτα ὀρῶν ἐγκαλῆ, καὶ λέγῃ, εἰ βασιλείας ὀρᾶς, τί τῶν παρόντων οὐχ ὑπερορᾶς; εἰ δικαστήριον προσδοκᾶς φοβερὸν, τί τῶν ἐνταῦθα δεινῶν οὐ καταφρονεῖς; εἰ ἀθανασίαν ἐλπίζεις, τί τοῦ θανάτου οὐ καταγελᾶς; Ὄταν ταῦτα λέγῃ, μερίμνησον τί ἀπολογήσῃ. Ὄταν 25 ἴδῃ σε τρέμοντα ζημίαν χρημάτων τὸν τοὺς οὐρανοὺς προσδοκῶντα, καὶ περιχαρῆ γενόμενον ὑπὲρ ἐνὸς ὀβολοῦ, καὶ τὴν ψυχὴν πάλιν προέμενον ὑπὲρ ἀργυρίου ὀλίγου, τότε φρόντισον· ταῦτα γὰρ ἐστὶ, ταῦτα τὰ τὸν Ἕλληνα σκανδαλίζοντα.

Ὡστε εἰ φροντίζεις αὐτοῦ τῆς σωτηρίας, ὑπὲρ τούτων ἀπο- 30 λογοῦ, μὴ διὰ ρημάτων, ἀλλὰ διὰ πραγμάτων. Δι' ἐκεῖνο μὲν γὰρ τὸ ζήτημα οὐδεὶς ποτε ἐβλασφήμησε τὸν Θεόν, διὰ δὲ τὸν πονηρὸν βίον μυρίαί πανταχοῦ βλασφημίαι. Τοῦτον τοίνυν διόρθου· ἐπεὶ πά-

νά χρηματίσει καὶ ἱερεὺς τοῦ Θεοῦ; Καθόσον εἶναι ἀδύνατο, καὶ μάλιστα ὑπερβολικὰ ἀδύνατο, νά παραβλεφθεῖ ποτέ ὁ νηφάλιος ἄνθρωπος.

Ἄς μὴ σᾶς ἀνησυχοῦν λοιπὸν αὐτά, ἀλλὰ γνωρίζοντας ὅτι παντοῦ ἡ ἀξία ἀνήκει στή διάθεση, ἄς ἐξετάζουμε τὰ δικά μας, γιὰ νά γίνουμε καλύτεροι. Ἄς μὴ ζητᾶμε εὐθύνες ἀπὸ τὸ Θεό, οὔτε νά ἐξετάζουμε, γιατί παραμέρισε τὸν τάδε καὶ κάλεσε τὸν τάδε. Καθόσον κάμνουμε τὸ ἴδιο, ὅπως θά ἔκαμνε κάποιος ὑπηρέτης ἂν περιεργαζόταν τὴν οἰκονομία τοῦ κυρίου του, ἐπειδὴ ὀργίσθηκε ἐναντίον του. Ἄθλιε καὶ ταλαίπωρε, ἐνῶ ἔπρεπε νά φροντίζεις γιὰ τίς δικές σου εὐθύνες καὶ πῶς νά συμφιλιώσεις τὸν Κύριο, ζητᾶς εὐθύνες γιὰ ἐκεῖνα γιὰ τὰ ὁποῖα δέν πρόκειται νά λογοδοτήσεις, παρατρέχοντας ἐκεῖνα γιὰ τὰ ὁποῖα εἶσαι ὑποχρεωμένος νά δώσεις λόγο.

6. Τί λοιπὸν θά πῶ, λέγει, πρὸς τὸν εἰδωλολάτρη; Αὐτά πού λέχθηκαν. Καὶ πρόσεχε ὄχι μόνο τί θά πεῖς στὸν εἰδωλολάτρη, ἀλλὰ καὶ πῶς θά διορθώσεις τὸν ἑαυτό σου. Ὅταν σκανδαλίζεται ἐξετάζοντας τὴ ζωὴ σου, ἐδῶ σκέψου τί θά πεῖς. Γιατί βέβαια ἐσύ δέ θά δώσεις λόγο γιὰ ἐκεῖνον, καὶ ἂν ἀκόμη σκανδαλίζεται, ἐνῶ ἂν ζημιωθεῖ ἀπὸ τὴ δική σου ζωὴ, θά ὑποστεῖς τὸν πιό φοβερότερο κίνδυνο. Ὅταν δεῖ ὅτι φιλοσοφεῖς γιὰ τὴ βασιλεία τῶν οὐρανῶν, καὶ ὅτι τρέμεις τὰ ἐδῶ δεινὰ, τότε πρόσεξε. Ὅταν βλέποντας αὐτά κατηγορεῖ καὶ λέγει, ἂν ἀγαπᾶς τὴ βασιλεία, γιατί δέν περιφρονεῖς τὰ παρόντα; ἂν περιμένεις τὸ φοβερό δικαστήριον, γιατί δέν καταφρονεῖς τὰ ἐδῶ δεινὰ; ἂν ἐλπίζεις στήν ἀθανασία, γιατί δέν περιγελαῖς τὸ θάνατο; ὅταν λοιπὸν λέγει αὐτά, φρόντισε τί θ' ἀπολογηθεῖς. Ὅταν δεῖ ὅτι τρέμεις τὴ ζημία τῶν χρημάτων ἐσύ πού προσμένεις τοὺς οὐρανοὺς, καὶ ὅτι χαίρεσαι πάρα πολὺ γιὰ ἕναν ὀβολό καὶ ὅτι παραδίνεις πάλι τὴν ψυχὴ σου γιὰ λίγα χρήματα, τότε σκέψου· γιατί αὐτά, ναὶ αὐτά εἶναι ἐκεῖνα πού σκανδαλίζουν τὸν εἰδωλολάτρη.

Ἐπομένως ἂν φροντίζεις γιὰ τὴ σωτηρία του, νά ἀπολογεῖσαι γι' αὐτά, ὄχι μέ λόγια, ἀλλὰ μέ πράξεις. Γιατί ἐξ αἰτίας τοῦ ζητήματος ἐκείνου κανεὶς δέ βλασφήμησε ποτέ τὸ Θεό, ἐνῶ ἐξ αἰτίας τῆς κακῆς ζωῆς παντοῦ ὑπάρχουν ἄπειρες βλασφημίες. Αὐτόν λοιπὸν

λιν ἐρεῖ σοι ὁ Ἑλληνας πόθεν μάθω ὅτι δυνατὰ ἐπέταξεν ὁ Θεός; Ἰδοὺ γὰρ σὺ Χριστιανὸς ὢν ἐκ προγόνων, καὶ ἐντρεφόμενος τῇ καλῇ ταύτῃ θρησκείᾳ, οὐδὲν τοιοῦτον ποιεῖς. Τί οὖν ἐρεῖς; Πάντως ἐρεῖς, δεῖξω σοι ἑτέρους ποιοῦντας, μοναχοὺς ἐν ἐρημίαις καθημέ-
 5 νους. Εἶτα οὐκ αἰσχύνῃ Χριστιανὸς μὲν εἶναι ὁμολογῶν, πρὸς δὲ ἑτέρους πέμπων, ὡς οὐ δυνάμενος δεῖξαι ὅτι τὰ Χριστιανῶν ἐπι-
 δεῖκνυσαι; Καὶ γὰρ καὶ ἐκεῖνος εὐθέως ἐρεῖ· οὐκοῦν ποία μοι ἀνάγκη βαδίζειν ἐπὶ τὰ ὄρη, καὶ τὰς ἐρημίας διώκειν; Εἰ γὰρ μὴ δυνα-
 τὸν ἐν μέσαις στρεφόμενον πόλεσι φιλοσοφεῖν, πολλὴ τῆς πολι-
 10 τείας ταύτης ἢ κατηγορία γένοιτ' ἄν, εἰ μέλλοιμεν τὰς πόλεις ἐκλι-
 πόντες, ἐπὶ τὰς ἐρήμους τρέχειν. Ἀλλὰ δεῖξόν μοι ἄνθρωπον γυναῖ-
 κα ἔχοντα καὶ παιδία καὶ οἰκίαν, καὶ φιλοσοφοῦντα. Τί οὖν πρὸς ταῦτα ἐροῦμεν; οὐκ ἀνάγκη κάτω κύπτειν καὶ αἰσχύνεσθαι; Οὐδὲ
 γὰρ ὁ Χριστὸς οὕτως ἐκέλευσεν· ἀλλὰ πῶς; «Λαμψάτω τὸ φῶς
 15 ὑμῶν ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων», οὐχὶ τῶν ὀρέων, οὐδὲ τῆς ἐρη-
 μίας καὶ τῆς ἀβάτου.

Καὶ ταῦτα λέγω, οὐ κακίζων τοὺς κατειληφότας τὰ ὄρη, ἀλλὰ θρηνῶν τοὺς οἰκοῦντας τὰς πόλεις, ὅτι τὴν ἀρετὴν ἐντεῦθεν ἐξήλασαν. Διό, παρακαλῶ, τὴν φιλοσοφίαν τὴν ἐκεῖθεν καὶ ἐνταῦ-
 20 θα εἰσαγάγωμεν, ἵνα αἱ πόλεις γένωνται πόλεις. Ταῦτα τὸν Ἑλλη-
 να ὀρθῶσαι δύναται, ταῦτα μυρίων ἀπαλλάξαι σκανδάλων. Ὡστε εἰ βούλει κάκεῖνον ἐλευθερῶσαι σκανδάλου, καὶ αὐτὸς μυρίων ἀπολαῦσαι μισθῶν, τὸν βίον διόρθου τὸν ἑαυτοῦ, καὶ πάντοθεν ἀπολάμπειν ποίει, «ὅπως ἴδωσιν οἱ ἄνθρωποι τὰ καλὰ ἔργα ὑμῶν,
 25 καὶ δοξάζωσι τὸν Πατέρα ὑμῶν τὸν ἐν τοῖς οὐρανοῖς». Οὕτω γὰρ καὶ ἡμεῖς τῆς ἀπορρήτου καὶ μεγάλης ἐκείνης ἀπολαυσόμεθα δό-
 ξης, ἧς γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἡ δόξα, ἅμα τῷ ἀγίῳ Πνεύματι, εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν.

διόρθωνε, γιατί πάλι θά σοῦ πεῖ ὁ εἰδωλόλατρης, ἀπό ποῦ νά μάθω ὅτι ὁ Θεός πρόσταξε πράγματα πού μποροῦν νά γίνουν; γιατί νά ἐσύ, ἐνῶ εἶσαι Χριστιανός ἀπό προγόνους καί ἀνατρέφεσαι μέ στήν καλή αὐτή θρησκεία, δέν κάνεις τίποτε τέτοιο. Τί λοιπόν θ' ἀπαντήσεις; Ὅπως δὴποτε θ' ἀπαντήσεις, 'θά σοῦ δείξω ἄλλους πού κάνουν αὐτά, τούς μοναχοὺς πού ζοῦν στίς ἐρήμους'. Ἐπειτα δέν ντρέπεσαι νά ὁμολογεῖς βέβαια ὅτι εἶσαι Χριστιανός, ἀλλά νά τόν στέλνεις σ' ἄλλους, ἐπειδή δέν μπορεῖς νά δείξεις συμπεριφορά ὅμοια μέ τῶν Χριστιανῶν; Καθόσον καί ἐκεῖνος ἀμέσως θά πεῖ· λοιπόν ποιά ἀνάγκη ὑπάρχει νά βαδίζω στά ὄρη καί νά ἐπιδιώκω τίς ἐρήμους; Ἐάν λοιπόν δέν εἶναι δυνατό νά πιστεύει κανεὶς ζώντας μέσα στίς πόλεις, θά ἦταν μεγάλη ἡ κατηγορία γιά τή ζωή αὐτή, ἂν πρόκειται νά τρέχουμε στίς ἐρήμους ἐγκαταλείποντας τίς πόλεις. Ἀλλά δείξε μου κάποιον μέ γυναῖκα καί παιδιά καί σπίτι, πού νά ζεῖ μέ εὐσέβεια. Τί λοιπόν θ' ἀπαντήσουμε σ' αὐτά; δέν πρέπει νά σκύβουμε κάτω τό κεφάλι καί νά ντρεπόμαστε; Οὔτε ὁ Χριστός διέταξε αὐτά, ἀλλά τί; «Ἄς λάμπει τό φῶς σας μπροστά στοὺς ἀνθρώπους»⁷, ὄχι στά ὄρη, οὔτε στήν ἔρημο καί στά ἀπρόσιτα μέρη.

Καί τά λέγω αὐτά, ὄχι γιά νά κακίσω ἐκείνους πού ἔχουν καταλάβει τά ὄρη, ἀλλά γιά νά θρηνησῶ αὐτοὺς πού κατοικοῦν στίς πόλεις, γιατί ἔδιωξαν τήν ἀρετή ἀπό ἐδῶ. Γι' αὐτό, παρακαλῶ, ἄς φέρουμε καί ἐδῶ τήν εὐσέβεια πού ὑπάρχει ἐκεῖ, γιά νά γίνουν οἱ πόλεις πραγματικά πόλεις. Αὐτά μποροῦν νά διορθώσουν τόν εἰδωλόλατρη, αὐτά μποροῦν νά τόν ἀπαλλάξουν ἀπό ἄπειρα σκάνδαλα. Ὡστε, ἂν θέλεις καί ἐκεῖνον νά ἐλευθερώσεις ἀπό τό σκάνδαλο, καί σύ ὁ ἴδιος ν' ἀπολαύσεις ἄπειρους μισθοὺς, νά διορθώνεις τή δική σου ζωή καί νά τήν κάνεις νά λάμπει ἀπό παντοῦ, «γιά νά δοῦν οἱ ἄνθρωποι τά καλά σας ἔργα καί νά δοξάσουν τόν Πατέρα σας πού εἶναι στοὺς οὐρανοὺς»⁷. Γιατί ἔτσι θ' ἀπολαύσουμε καί μεῖς τήν ἀπόρρητη καί μεγάλη ἐκείνη δόξα, τήν ὁποία εἶθε νά ἐπιτύχουμε ὅλοι μας, μέ τή χάρη καί τή φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, μαζί μέ τόν ὁποῖο στόν Πατέρα καί συγχρόνως στό ἅγιο Πνεῦμα ἀνήκει ἡ δόξα στοὺς αἰῶνες. Ἀμήν.

ΟΜΙΛΙΑ ΚΗ'

(Ρωμ. 14,24-15,7)

«Τῷ δὲ δυναμένῳ ὑμᾶς στηρίζαι κατὰ τὸ εὐαγγέλιόν μου καὶ τὸ κήρυγμα Ἰησοῦ Χριστοῦ, κατὰ ἀποκάλυψιν μυστηρίου χρόνοις αἰωνίοις σεσιγημένου, φανερωθέντος δὲ νῦν, διὰ τε γραφῶν προφητικῶν κατ' ἐπιταγὴν τοῦ αἰωνίου Θεοῦ εἰς ὑπακοὴν πίστεως εἰς πάντα τὰ ἔθνη γνωρισθέντος· μόνῳ σοφῷ Θεῷ, διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ, αὐτῷ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν».

1. Ἔθος αἰεὶ τῷ Παύλῳ εἰς εὐχὰς καὶ δοξολογίας κατακλείειν τὴν παραίνεσιν· οἶδε γὰρ οὐ μικρὰν τὸ πρᾶγμα ἔχον ροπὴν. Τοῦτο 10 δὲ ἀπὸ φιλοστοργίας καὶ εὐλαβείας ποιεῖν εἴωθε. Καὶ γὰρ φιλόπαιδος καὶ φιλοθέου διδασκάλου τὸ μὴ μόνον λόγῳ παιδεύειν, ἀλλὰ καὶ δι' εὐχῶν τὴν παρὰ τοῦ Θεοῦ συμμαχίαν τοῖς διδασκομένοις εἰσάγειν· ὃ δὴ καὶ ἐνταῦθα ποιεῖ. Ἡ δὲ ἀκολουθία αὕτη ἐστὶ. «Τῷ δὲ δυναμένῳ ὑμᾶς στηρίζαι δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν». Πάλιν γὰρ 15 ἐκείνων ἔχεται τῶν ἀσθενῶν, καὶ πρὸς αὐτοὺς τρέπει τὸν λόγον. Ὅτε μὲν γὰρ ἐπετίμα, κοινὴν ἐποιεῖτο τὴν ἐπιτίμησιν, νυνὶ δὲ εὐχόμενος, ὑπὲρ τούτων τίθησι τὴν ἰκετηρίαν. Εἰπὼν δέ, «στηρίζαι», ἐπάγει καὶ κατὰ ποῖον τρόπον, «κατὰ τὸ εὐαγγέλιόν μου». Τοῦτο δὲ δηλοῦντος ἦν, ὅτι οὐπω ἦσαν βεβαιωθέντες, ἀλλ' εἰστήκεισαν

ΟΜΙΛΙΑ ΚΗ'

(Ρωμ. 14,24-15,7)

«Σ' ἐκεῖνον ὅμως πού ἔχει τή δύναμη νά σᾶς στηρίξει σύμφωνα μέ τό εὐαγγέλιό μου καί τό κήρυγμα τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, σύμφωνα μέ τήν φανέρωση τοῦ μυστηρίου πού φυλαγόταν μυστικό γιά πολλούς αἰῶνες, ἀλλά φανερώθηκε τώρα, καί μέ τίς προφητικές γραφές, ὕστερα ἀπό ἐντολή τοῦ αἰώνιου Θεοῦ, ἔγινε γνωστό σέ ὅλα τά ἔθνη, ὥστε νά ὑπακούσουν στήν πίστη· σ' αὐτόν λοιπόν τό μόνο σοφό Θεό ἀνήκει ἡ δόξα μέσω τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ στούς αἰῶνες. Ἀμήν».

1 Πάντοτε συνηθίζει ὁ Παῦλος νά τελειώνει τήν παραίνεση σ' εὐχές καί δοξολογίες, γιατί ξέρει πώς τό πράγμα ἔχει μεγάλο ἀποτέλεσμα. Καί συνηθίζε νά τό κάνει αὐτό ἀπό φιλοστοργία καί εὐλάβεια. Καθόσον γνώρισμα τοῦ διδασκάλου πού ἀγαπάει τά παιδιά καί τό Θεό εἶναι τό νά μή διδάσκει μόνο μέ λόγο, ἀλλά καί μ' εὐχές νά εἰσάγει στούς μαθητές τή συμμαχία ἀπό τό Θεό, πράγμα ἀκριβῶς πού κάνει καί ἐδῶ. Ἀλλ' ἡ ἀκολουθία εἶναι αὕτη. «Σ' ἐκεῖνον ὅμως πού ἔχει τή δύναμη νά σᾶς στηρίξει ἀνήκει ἡ δόξα στούς αἰῶνες. Ἀμήν». Πάλι δηλαδή ἔρχεται στούς ἀδύνατους καί σ' αὐτούς στρέφει τό λόγο. Γιατί ὅταν ἐπιτιμοῦσε, ἔκανε κοινή τήν ἐπιτίμηση, ἀλλά τώρα ὅταν εὐχεται, γι' αὐτούς ἀναφέρει τήν ἰκεσία. Ἀφοῦ ὅμως εἶπε, «νά στηρίξει», προσθέτει καί μέ ποιόν τρόπο, «σύμφωνα μέ τό εὐαγγέλιό μου». Αὐτό βέβαια σήμαινε, ὅτι δέν εἶχαν γίνει ἀκόμη σταθεροί στήν πίστη, ἀλλ' ὅτι στέκονταν βέβαια σ' αὐτήν, ἀλλά κλονίζονταν. Ἐπειτα γιά νά κάνει ἀξιόπιστο τό λόγο, πρόσθε-

μέν, ἐσαλεύοντο δέ. Εἶτα ποιῶν τὸν λόγον ἐξιόπιστον, ἐπήγαγε, «καὶ τὸ κήρυγμα Ἰησοῦ Χριστοῦ»· τουτέστιν, ὃ αὐτὸς ἐκήρυξεν. Εἰ δὲ αὐτὸς ἐκήρυξεν, οὐχ ἡμέτερα τὰ δόγματα, ἀλλ' ἐκείνου οἱ νόμοι.

Φιλοσοφῶν δὲ λοιπὸν καὶ περὶ τοῦ κηρύγματος, δείκνυσιν
5 ὅτι πολλῆς εὐεργεσίας τοῦτο τὸ δῶρον, καὶ πολλῆς τιμῆς. Καὶ
πρῶτον μὲν ἀπὸ τοῦ καταγγείλαντος τοῦτο κατασκευάζει, ἔπειτα
καὶ ἀπ' αὐτῶν τῶν καταγγελθέντων· εὐαγγέλια γὰρ ἦν· πρὸς τού-
τοις, ἀπὸ τοῦ μηδενὶ γνωρίσαι πρὸ ἡμῶν. Τοῦτο γοῦν ἠνίξατο εἰ-
πὼν, «κατὰ ἀποκάλυψιν μυστηρίου» ὅπερ μεγίστης φιλίας σημεῖον
10 ἔστι, τὸ μυστηρίων ποιεῖν κοινωνοῦς, καὶ μηδένα πρὸ ἡμῶν.
«Χρόνοις αἰωνίοις σεσιγημένου, φανερωθέντος δὲ νῦν». Πάλαι μὲν
γὰρ προώριστο, ἐφάνη δὲ νῦν. Πῶς ἐφάνη; «Διὰ γραφῶν προφητι-
κῶν». Ἐνταῦθα πάλιν τὸν φόβον ἐκλύει τοῦ ἀσθενοῦς. Τί γὰρ δέ-
δοικας; μὴ ἀποστής τοῦ νόμου; Τοῦτο βούλεται ὁ νόμος, τοῦτο
15 ἄνωθεν προύλεγεν. Εἰ δὲ ἐξετάζεις διὰ τί νῦν ἐφανερώθη, οὐκ
ἀσφαλὲς πρᾶγμα ποιεῖς, μυστήρια Θεοῦ περιεργαζόμενος, καὶ εὐ-
θύνας ἀπαιτῶν· οὐδὲ γὰρ πολυπραγμονεῖν τὰ τοιαῦτα δεῖ, ἀλλ' ἀγα-
πᾶν καὶ στέργειν. Διὸ καὶ αὐτὸς ἐπιστομίζων τὴν τοιαύτην γνώμην
ἐπήγαγε, «κατ' ἐπιταγὴν τοῦ αἰωνίου Θεοῦ εἰς ὑπακοὴν πίστεως».
20 Ὑπακοῆς γὰρ ἢ πίστις δεῖται, οὐ πολυπραγμοσύνης· καὶ ὅταν Θεὸς
ἐπιτάτῃ, πείθεσθαι, οὐ περιεργάζεσθαι χρή.

Εἶτα καὶ ἐτέρωθεν αὐτοὺς παραθαρρύνει λέγων· «εἰς πάντα
τὰ ἔθνη γνωρισθέντος». Οὐδὲ γὰρ σὺ μόνος, ἀλλ' ἡ οἰκουμένη
πᾶσα οὕτω πιστεύει, οὐκ ἄνθρωπον, ἀλλὰ Θεὸν λαβοῦσα διδάσκα-
25 λον. Διὸ ἐπήγαγε, «διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ». Οὐκ ἐγνωρίσθη δὲ μόνον,
ἀλλὰ καὶ ἐβεβαιώθη· ἀμφοτέρα δὲ αὐτοῦ ἔργα. Διὸ καὶ οὕτως ἀνα-
γνωστέον· «τῷ δὲ δυναμένῳ ὑμᾶς στηρίζαι διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ».
Καὶ γὰρ, ὅπερ εἶπον, ἀμφοτέρα αὐτῷ ἀνατίθησι· μᾶλλον δὲ οὐκ ἀμ-
φότερα μόνον, ἀλλὰ καὶ τὴν δόξαν τὴν εἰς τὸν Πατέρα. Διὸ καὶ ἔλε-

σε, «καί τό κήρυγμα τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ», δηλαδή, τό κήρυγμα πού αὐτός κήρυξε. Ἐάν ὁμως αὐτός τό κήρυξε, δέν εἶναι δικές μας οἱ διδασκαλίες, ἀλλά δικοί του εἶναι οἱ νόμοι.

Φιλοσοφώντας ὁμως στή συνέχεια καί γιά τό κήρυγμα, δείχνει ὅτι τό δῶρο αὐτό εἶναι ἀπόδειξη μεγάλης εὐεργεσίας καί πολλῆς τιμῆς. Καί πρῶτα τό ἀποδεικνύει αὐτό ἀπό ἐκεῖνον πού τό κήρυξε, ἔπειτα καί ἀπό τά ἴδια πού κηρύχτηκαν (γιατί ἦταν εὐαγγέλια), καί ἀκόμη, ἀπό τό ὅτι δέν τό γνώρισε σέ κανέναν πρὶν ἀπό μᾶς. Καί αὐτό τό ὑπαινίχθηκε λέγοντας «σύμφωνα μέ τή φανέρωση τοῦ μυστηρίου», πράγμα πού εἶναι ἀπόδειξη πάρα πολύ μεγάλης ἀγάπης, τό νά μᾶς κάνει δηλαδή μέτοχους στά μυστήρια καί κανέναν πρὶν ἀπό μᾶς. «Τό ὁποῖο φυλασσόταν μυστικό γιά πολλούς αἰῶνες, ἀλλά φανερώθηκε τώρα». Ἐπί παλιά δηλαδή εἶχε προαποφασισθεῖ, ἀλλά τώρα φανερώθηκε. Πῶς φανερώθηκε; «Μέ τίς προφητικές γραφές». Ἐδῶ πάλι διαλύει τό φόβο τοῦ ἀδύνατου στήν πίστη. Τί λοιπόν φοβᾶσαι; μήπως ἀπομακρυνθεῖς ἀπό τό νόμο; Αὐτό θέλει ὁ νόμος, αὐτό διακήρυττε ἀπό τήν ἀρχή. Ἐάν ὁμως ἐξετάζεις γιατί φανερώθηκε τώρα, κάνεις πράγμα ἐπικίνδυνο, μέ τό νά περιεργάζεσαι τά μυστήρια τοῦ Θεοῦ καί νά ζητᾶς ἀπ' αὐτόν εὐθύνες. Γιατί δέν πρέπει νά πολυξετάζουμε τά παρόμοια, ἀλλά νά τά ἀγαποῦμε καί νά τά δεχόμαστε μέ χαρά. Γι' αὐτό καί ὁ Παῦλος ἐμποδίζοντας τήν ἐπιθυμία αὐτή πρόσθεσε, «σύμφωνα μέ τήν ἐντολή τοῦ αἰώνιου Θεοῦ, ὥστε νά ὑπακούσουν στήν πίστη». Γιατί ἡ πίστη χρειάζεται ὑπακοή ὄχι πολυπραγμοσύνη, καί ὅταν ὁ Θεός προστάζει, πρέπει νά ὑπακοῦμε, ὄχι νά πολυπραγμονοῦμε.

Στή συνέχεια καί ἀπ' ἄλλοῦ τούς δίνει θάρρος λέγοντας: «τό ὁποῖο ἔγινε γνωστό σέ ὅλα τά ἔθνη». Ὅχι δηλαδή ἐσύ μόνος, ἀλλ' ἡ οἰκουμένη ὁλόκληρη πιστεύει ἔτσι, ἐπειδή ἔλαβε διδάσκαλο ὄχι κάποιον ἄνθρωπο, ἀλλά τό Θεό. Γι' αὐτό πρόσθεσε, «μέσω τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ». Καί ὄχι μόνο ἔγινε γνωστό, ἀλλά καί ἐπιβεβαιώθηκε ἀκόμη. Γι' αὐτό πρέπει νά διαβαστεῖ καί ἔτσι: «σ' ἐκεῖνον ὁμως πού ἔχει τή δύναμη νά σᾶς στηρίξει διά μέσου τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ». Γιατί, ὅπως προανέφερα, καί τά δύο τά ἀναφέρει σ' αὐτόν, ἡ καλύτερα, ὄχι μόνο καί τά δύο, ἀλλά καί τή δόξα πού ἀπευθύνεται στόν

γεν, «ὧ ἢ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν». Δοξάζει δὲ πάλιν, τὸ ἀκατάληπτον τῶν μυστηρίων τούτων ἐκπληττόμενος. Οὐδὲ γὰρ νῦν ὅτε ἐφάνη, λογισμοῖς αὐτὰ δυνατὸν καταλαβεῖν, ἀλλὰ διὰ πίστεως ἐπιγνῶναι χρῆ· ἄλλως γὰρ οὐκ ἔστι. Καὶ καλῶς εἶπε, «μόνω σοφῷ
5 Θεῷ». Ὅταν γὰρ ἐννοήσης, πῶς τὰ ἔθνη εἰσήγαγε καὶ ἀνεκέρασε τοῖς πάλαι κατωρθωκόσι, πῶς ἀπεγνωσμένους ἔσωσε, πῶς τῆς γῆς ἀναξίους ὄντας εἰς οὐρανοὺς ἀνήγαγε, καὶ τῆς παρούσης ζωῆς ἐκπεπτωκότας εἰς τὴν ἀθάνατον καὶ ἀπόρρητον ἐκείνην εἰσήγαγε, καὶ ὑπὸ δαιμόνων πατουμένους ἀγγέλους ἐφαμίλλους ἐποίησε, καὶ
10 παράδεισον ἠνέωξε, καὶ τὰ παλαιὰ κακὰ ἅπαντα ἔλυσε, καὶ ταῦτα ἐν χρόνῳ βραχεῖ, καὶ δι' ὁδοῦ ραδίας καὶ συντομωτάτης, τότε γνωσῆ τὴν σοφίαν, ὅταν ἴδῃς, ὃ μήτε ἄγγελοι μήτε ἀρχάγγελοι ἤδεσαν, τοῦτο ἐξαίφνης τοὺς ἐξ ἔθνῶν μεμαθηκότας διὰ Ἰησοῦ.

Δέον οὖν θαυμάζειν αὐτὸν τῆς σοφίας, καὶ δοξάζειν αὐτόν, σὺ
15 δὲ περὶ μικρὰ στρέφη, τῇ σκιᾷ προσεδρεύων ἔτι· ὅπερ οὐ σφόδρα ἐστὶ δοξάζοντος. Ὁ γὰρ μὴ θαρρῶν αὐτῷ, μηδὲ τῇ πίστει πεποιθώς, οὐ μαρτυρεῖ τῷ μεγέθει τῶν γενομένων. Ἀλλ' αὐτὸς τὴν ὑπὲρ ἐκείνων δόξαν ἀνήνεγκε, κάκεινους εἰς τὸν αὐτὸν ζῆλον ἐνάγων. Ὅταν δὲ ἀκούσης αὐτοῦ λέγοντος, «μόνω σοφῷ Θεῷ», μὴ πρὸς
20 ἀθέτησιν τοῦ Υἱοῦ τοῦτο νόμιζε λέγεσθαι. Εἰ γὰρ ἅπαντα ταῦτα, ἀφ' ὧν ἡ σοφία αὐτοῦ δείκνυται, διὰ Χριστοῦ γέγονε, καὶ χωρὶς αὐτοῦ οὐδὲ ἐν γέγονεν, εὐδηλον ὅτι καὶ τὰ τῆς σοφίας ἴσα. Τίνος οὖν ἕνεκεν, «μόνω», εἶρηκε; Πρὸς ἀντίδιαστολὴν τῆς κτίσεως ἀπάσης.

25 2. Ἀποδοὺς τοίνυν τὴν δοξολογίαν, πάλιν ἀπὸ τῆς εὐχῆς ἐπὶ παραινέσιν χωρεῖ, πρὸς τοὺς ἰσχυροτέρους τρέπων τὸν λόγον, καὶ λέ-

Πατέρα. Γι' αυτό και ἔλεγε, «στόν ὁποῖον ἀνήκει ἡ δόξα στους αἰῶνες. Ἀμήν». Δοξάζει και πάλι, θαυμάζοντας τό ἀκατάληπτο τῶν μυστηρίων αὐτῶν. Γιατί οὔτε τώρα πού φανερώθηκε, εἶναι δυνατό νά τά κατανοήσουμε αὐτά μέ συλλογισμούς, ἀλλά πρέπει νά τά γνωρίσουμε μέ τήν πίστη, γιατί διαφορετικά δέν εἶναι δυνατό. Καί πολύ καλά εἶπε, «στό μόνο σοφό Θεό». Ὅταν δηλαδή κατανοήσεις, πῶς ὀδήγησε τούς ἐθνικούς και τούς ἀνέμειξε μ' ἐκείνους πού πρίν ἀπό πολλά χρόνια ἔχουν πράξει τό ὀρθό, πῶς ἐνῶ ἦταν ἀπελπισμένοι τούς ἔσωσε, πῶς ἐνῶ ἦταν ἀνάξιοι τῆς γῆς τούς ἀνέβασε στους οὐρανούς, και ἐνῶ εἶχαν ἐκπέσει τῆς παρούσας ζωῆς τούς ὀδήγησε στήν ἀθάνατη και ἀπόρρητη ἐκείνη, και ἐνῶ τούς καταπατοῦσαν οἱ δαίμονες τούς ἔκαμε ἰσάξιους μέ τούς ἀγγέλους, και τόν παράδεισο ἄνοιξε, και ὅλα τά παλαιά κακά ἐξαφάνισε, και αὐτά ἔγιναν σέ μικρό χρόνο και μέ δρόμο εὐκολο και πάρα πολύ σύντομο, τότε θά γνωρίσεις τή σοφία· ὅταν δεῖς ἐκεῖνο πού οὔτε οἱ ἄγγελοι οὔτε οἱ ἀρχάγγελοι γνώρισαν, αὐτό νά τό ἔχουν μάθει ξαφνικά αὐτοί πού προέρχονται ἀπό τούς ἐθνικούς διά μέσου τοῦ Ἰησοῦ.

Ἐνῶ λοιπόν πρέπει νά τόν θαυμάζεις γιά τή σοφία του και νά τόν δοξάζεις, ἐσύ ὅμως περιστρέφεις γύρω ἀπό τά μικρά και κάθεσαι ἀκόμη στή σκιά, πράγμα πού δέν εἶναι γνώρισμα ἐκείνου πού δοξάζει πραγματικά. Γιατί ἐκεῖνος πού δέν ἔχει ἐμπιστοσύνη σ' αὐτόν και πού δέν ἔχει πεποίθηση στήν πίστη, δέν ἐπιβεβαιώνει τό μέγεθος τῶν γεγονότων. Ἀλλ' αὐτός ἀνέφερε γιά χάρη τους τή δόξα προτρέποντας και αὐτούς στόν ἴδιο ζῆλο. Ὅταν ὅμως τόν ἀκούσεις νά λέγει, «στό μόνο σοφό Θεό», νά μή νομίζεις πῶς αὐτό λέγεται γιά ἀπόρριψη τοῦ Υἱοῦ. Γιατί ἂν ὅλα αὐτά, ἀπό τά ὁποῖα ἀποδεικνύεται ἡ σοφία του, ἔχουν γίνει διά τοῦ Χριστοῦ, και χωρίς αὐτόν δέν ἔγινε οὔτε ἓνα, εἶναι ὀλοφάνερο ὅτι και ἡ σοφία του εἶναι ἴση. Γιά ποιό λοιπόν λόγο εἶπε, «στό μόνο»; Πρός διάκριση ὀλόκληρης τῆς δημιουργίας.

2. Ἀφοῦ λοιπόν ἀπέδωσε τή δοξολογία, πάλι ἀπό τήν εὐχή προχωρεῖ σέ παραίνεση, στρέφοντας τό λόγο στους πῶς δυνατούς κατά

γων οὕτως· «ὀφείλομεν δὲ ἡμεῖς οἱ δυνατοί». Ὀφείλομεν, οὐ χαριζόμεθα. Τί ὀφείλομεν; «Τὰ ἀσθενήματα τῶν ἀδυνάτων βαστάζειν». Εἶδες πῶς ἐπῆρεν αὐτοὺς τοῖς ἐγκωμίοις, οὐχὶ τῷ δυνατοῦς μόνον εἰπεῖν, ἀλλὰ καὶ τῷ μεθ' ἑαυτοῦ τάξαι ἐκείνους; Οὐ ταύτη δὲ 5 μόνον, ἀλλὰ καὶ τῷ χρησίμῳ πάλιν αὐτοὺς ἐπισπᾶται, καὶ ἀνεπαχθεῖ. Σὺ μὲν γὰρ δυνατὸς εἶ, φησί, καὶ καταβαίνων οὐδὲν βλάβη· ἐκείνῳ δὲ περὶ τῶν ἐσχάτων ὁ κίνδυνος, ἂν μὴ διαβαστάζηται. Καὶ οὐκ εἶπε, τοὺς ἀσθενεῖς, ἀλλὰ, «τὰ ἀσθενήματα τῶν ἀδυνάτων», εἰς ἔλεον αὐτὸν ἐπισπώμενος καὶ ἐπικλῶν· ὡς καὶ ἀλλαχοῦ φησιν, 10 «ὕμεῖς οἱ πνευματικοὶ καταρτίζετε τὸν τοιοῦτον». Δυνατὸς γέγονας; Ἀπόδος τῷ Θεῷ τὴν ἀμοιβὴν τῷ ποιήσαντί σε τοιοῦτον· ἀποδώσεις δέ, τὴν ἀσθένειαν τοῦ ἀρρώστου διορθούμενος. Καὶ γὰρ καὶ ἡμεῖς ἀσθενεῖς ἤμεν, ἀλλ' ὑπὸ τῆς χάριτος ἐγενόμεθα δυνατοί. Τοῦτο δὲ οὐκ ἐνταῦθα δεῖ μόνον ποιεῖν, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλως ἀσθε- 15 νούντων· οἷον ἂν ἀκρόχολός τις ᾗ, ἂν ὑβριστής, ἂν ἄλλο τι τοιοῦτον ἔχων ἐλάττωμα, διαβάσταζε.

Πῶς δ' ἂν τοῦτο γένοιτο, ἄκουσον τῶν ἐξῆς. Εἰπὼν γάρ, «ὀφείλομεν βαστάζειν», ἐπήγαγε, «καὶ μὴ ἑαυτοῖς ἀρέσκειν. Ἐκαστος ὑμῶν τῷ πλησίον ἀρεσκέτω εἰς τὸ ἀγαθόν, πρὸς οἰκοδομήν». 20 Ὁ δὲ λέγει, τοῦτό ἐστι· δυνατὸς εἶ; Λαμβανέτω σου πεῖραν τῆς δυνάμεως ὁ ἀσθενής· ἐκεῖνος μανθανέτω σου τὴν ἰσχύν, ἐκείνῳ ἄρεσον. Καὶ οὐχ ἀπλῶς εἶπεν, ἄρεσον', ἀλλ', «εἰς τὸ ἀγαθόν»· καὶ οὐδὲ ἀπλῶς εἰς τὸ ἀγαθόν, ἵνα μὴ λέγη ὁ τέλειος, ἰδοὺ γὰρ εἰς τὸ ἀγαθὸν ἔλκω, ἀλλὰ προσέθηκε, «πρὸς οἰκοδομήν». Ὡστε κἂν 25 πλουτηῖς, κἂν ἐν δυναστείᾳ ᾗς, μὴ σαυτῷ, ἀλλὰ τῷ πένητι καὶ τῷ δεομένῳ ἄρεσκε· οὕτω γὰρ καὶ δόξης ἀπολαύση τῆς ἀληθοῦς, καὶ ὠφέλειαν ἐργάση πολλήν. Ἡ μὲν γὰρ τῶν βιωτικῶν δόξα εὐθέως

τήν πίστη καί λέγοντας αὐτά· «ὀφείλουμε ὁμως ἐμεῖς οἱ δυνατοί». Ὅφείλουμε, δέν κάνουμε χάρη. Τί ὀφείλουμε; «Νά βαστάζουμε τίς ἀδυναμίες τῶν ἀδυνάτων». Εἶδες πῶς ἐξύψωσε αὐτούς μέ τούς ἐπαίνους, ὄχι μέ τό νά τούς πεῖ μόνο δυνατούς, ἀλλά καί μέ τό νά τούς τοποθετήσῃ μαζί μέ τόν ἑαυτό του; Καί ὄχι μόνο ἔτσι, ἀλλά καί τούς παρακινεῖ πάλι μέ τό χρήσιμο καί τό εὐχάριστο. Γιατί ἐσύ βέβαια εἶσαι δυνατός, λέγει, καί ὅταν δείχνεις συγκατάβαση δέ βλέπτεσαι καθόλου, ἀλλά σ' ἐκεῖνον ὁ κίνδυνος εἶναι γιά τά χειρότερα κακά, ἂν δέ βαστάζεται. Καί δέν εἶπε, 'νά βαστάζουμε τούς ἀδυνάτους', ἀλλά «τίς ἀδυναμίες τῶν ἀδυνάτων», γιά νά παρακινήσῃ καί νά ὀδηγήσῃ τό δυνατό σέ εὐσπλαχνία, ὅπως καί ἄλλοῦ λέγει, «ἐσεῖς οἱ πνευματικοί πρέπει νά διορθώνετε αὐτόν πού παρασύρεται»¹. Ἔγινες δυνατός; Ἀπόδωσε τήν ἀμοιβή στό Θεό πού σ' ἔκαμε τέτοιο καί θά τήν ἀποδώσῃς, ἂν διορθώνῃς τήν ἀσθένεια τοῦ ἀρρώστου. Καθόσον καί ἐμεῖς ἤμασταν ἀσθενεῖς, ἀλλά γίναμε δυνατοί ἀπό τή χάρη. Καί αὐτό δέν πρέπει νά τό κάνεις μόνο στήν περίπτωση αὐτή, ἀλλά καί σ' ἐκεῖνους πού πάσχουν ἀπό διαφορετική ἀρρώστια, ὅπως ἂν κάποιος εἶναι ὀξύθυμος, ἂν εἶναι ὑβριστής, ἂν ἔχει κάποιο ἄλλο παρόμοιο ἐλάττωμα, νά τόν βαστάζεις.

Καί πῶς θά μπορούσε νά γίνῃ αὐτό, ἄκουσε τά ἐπόμενα. Γιατί, ἀφοῦ εἶπε, «ὀφείλουμε νά βαστάζουμε», πρόσθεσε, «καί νά μήν κάνουμε ὅσα ἀρέσουν στόν ἑαυτό μας. Ὁ καθένας σας δηλαδή ἄς γίνῃται ἀρεστός στόν πλησίον του γιά τό καλό του καί τήν οἰκοδομή του». Αὐτό πού λέγει, σημαίνει τό ἐξῆς· εἶσαι δυνατός; Ἄς γνωρίζῃς τή δύναμή σου ὁ ἀσθενής· ἐκεῖνος ἄς μαθαίνει τή δύναμή σου, σ' ἐκεῖνον νά ἀρέσῃς. Καί δέν εἶπε ἀπλῶς, 'νά ἀρέσῃς', ἀλλά, «γιά τό καλό του»· καί ὄχι ἀπλῶς γιά τό καλό του, γιά νά μή λέγει ὁ τέλειος, νά τόν ἔλκω στό καλό, ἀλλά πρόσθεσε, «γιά τήν οἰκοδομή του». Ἐπομένως εἴτε εἶσαι πλούσιος, εἴτε ἔχεις ἐξουσία, νά μήν κάνεις ἐκεῖνα πού ἀρέσουν στόν ἑαυτό σου, ἀλλά στό φτωχό καί σ' αὐτόν πού ἔχει ἀνάγκη. Γιατί ἔτσι καί τήν ἀληθινή δόξα θ' ἀπολαύσῃς καί πολλή ὠφέλεια θά προκαλέσῃς. Γιατί ἡ δόξα τῶν κοσμι-

ἀφίπταται, ἢ δὲ τῶν πνευματικῶν μένει, ἂν πρὸς οἰκοδομὴν τοῦτο ποιῆς. Διὸ παρὰ πάντων τοῦτο ἀπαιτεῖ· οὐ γὰρ ὁ δεῖνα καὶ ὁ δεῖνα, ἀλλ', «ἕκαστος ὑμῶν».

Εἶτα, ἐπειδὴ μέγα ἐπέταξε, καὶ τῆς οἰκειᾶς ἐκέλευσε καθυ-
 5 φεῖναι τελειότητος εἰς τὸ διορθῶσαι τὴν ἐτέρου ἀσθένειαν, πάλιν τὸν Χριστὸν εἰς μέσον ἄγει λέγων· «καὶ γὰρ ὁ Χριστὸς οὐχ ἑαυτῷ ἤρεσεν». ὅπερ ἀεὶ ποιεῖ. Καὶ γὰρ ὅτε περὶ ἐλεημοσύνης ἔλεγεν, αὐτὸν παρήγαγε λέγων· «γινώσκετε τὴν χάριν τοῦ Κυρίου, ὅτι δι' ἡμᾶς ἐπτώχευσε πλούσιος ὢν»· καὶ ὅτε εἰς ἀγάπην προέτρεπεν,
 10 ἐκεῖθεν προύτρεπεν, εἰπὼν· «καθὼς καὶ ὁ Χριστὸς ἠγάπησεν ἡμᾶς»· καὶ ὅτε περὶ τοῦ φέρειν αἰσχύνην καὶ κινδύνους συνεβούλευσεν, ἐπ' αὐτὸν κατέφυγε, λέγων· «ὃς ἀντὶ τῆς προκειμένης αὐτῷ χαρᾶς ὑπέμεινε σταυρόν, αἰσχύνης καταφρονήσας». Οὕτω καὶ ἐν-
 ταῦθα δείκνυσι καὶ αὐτὸν τοῦτο ποιήσαντα, καὶ τὸν προφήτην ἄνω-
 15 θεν προαναφωνήσαντα· διὸ καὶ ἐπήγαγεν· «οἱ ὄνειδισμοὶ τῶν ὄνειδιζόντων σε ἐπέπεσον ἐπ' ἐμέ». Τί δέ ἐστιν, «οὐχ ἑαυτῷ ἤρεσεν»; Ἐξῆν αὐτῷ μὴ ὄνειδισθῆναι, ἐξῆν μὴ παθεῖν ἅπερ ἔπαθεν, εἴγε ἤθελε τὸ ἑαυτοῦ σκοπεῖν· ἀλλ' ὁμῶς οὐκ ἠθέλησεν, ἀλλὰ τὸ ἡμέτερον σκοπήσας, τὸ ἑαυτοῦ παρεῖδε. Καὶ τίνος ἕνεκεν οὐκ εἶπεν, ἑαυ-
 20 τὸν ἐκένωσεν; Ὅτι οὐ τοῦτο ἐβούλετο δεῖξαι μόνον, ὅτι ἄνθρωπος γέγονεν, ἀλλ' ὅτι καὶ ὑβρίσθη, καὶ πονηρὰν παρὰ πολλοῖς ἔλαβε δόξαν, ἀσθενὴς εἶναι νομισθεὶς. «Εἰ γὰρ υἱὸς εἶ», φησί, «τοῦ Θεοῦ, κατάβηθι ἀπὸ τοῦ σταυροῦ»· καί, «ἄλλους ἔσωσεν, ἑαυτὸν οὐ δύναται σῶσαι».

25 Διὸ πράγματος ἐμνημόνευσε χρησιμεύοντος αὐτῷ εἰς τὴν παροῦσαν ὑπόθεσιν, καὶ δείκνυσι πολλῶ πλέον οὐ ἐπηγγείλατο. Οὐ γὰρ τὸν Χριστὸν δείκνυσιν ὄνειδισθέντα μόνον, ἀλλὰ καὶ τὸν Πατέρα. «Οἱ ὄνειδισμοὶ γὰρ τῶν ὄνειδιζόντων σε», φησὶν, «ἐπέπεσον ἐπ' ἐμέ». Ὁ δὲ λέγει, τοιοῦτόν ἐστιν· οὐδὲν συνέβη καινόν, οὐδὲν
 30 ξένον. Οἱ γὰρ ἐπὶ τῆς παλαιᾶς μελετήσαντες αὐτὸν ὄνειδίζουσιν, οὗτοι

2. Β' Κορ. 8,9.

3. Ἐφ. 5,25.

4. Ἐβρ. 12,2.

5. Ψαλμ. 68,9.

6. Ματθ. 28,40. 42.

κῶν πραγμάτων ἀμέσως ἐξαφανίζεται, ἐνῶ τῶν πνευματικῶν μένει, ἂν τό κάνεις αὐτό γιά τήν οἰκοδομή του. Γι' αὐτό ἀπ' ὄλους τό ζητάει αὐτό· ὄχι δηλαδή ὁ τάδε καί ὁ τάδε, ἀλλά «ὁ καθένας σας».

Στή συνέχεια, ἐπειδή διέταξε κάτι μεγάλο καί πρόσταξε ν' ἀφήσουν τή δική τους τελειότητα γιά νά διορθώσουν τήν ἀδυναμία τοῦ ἄλλου, πάλι τό Χριστό παρουσιάζει στή μέση λέγοντας· «γιατί καί ὁ Χριστός δέ ζήτησε ἐκεῖνα πού ἦταν ἀρεστά στόν ἑαυτό του», πράγμα πού πάντοτε κάνει. Καθόσον ὅταν μιλοῦσε γιά τήν ἐλεημοσύνη, αὐτόν παρουσίασε λέγοντας· «γνωρίζετε τή γενναιοδωρία τοῦ Κυρίου, γιατί γιά μᾶς ἔγινε φτωχός, ἂν καί ἦταν πλούσιος»². Καί ὅταν προέτρεπε γιά ἀγάπη, ἀπό ἐκεῖ προέτρεψε, λέγοντας· «ὅπως καί ὁ Χριστός ἀγάπησε ἐμᾶς»³. Καί ὅταν συμβούλεψε γιά νά ὑπομένουμε τήν αἰσχύνη καί τούς κινδύνους, σ' αὐτόν κατέφυγε, λέγοντας· «ὁ ὁποῖος, ἐξ αἰτίας τῆς χαρᾶς πού τόν ἀνέμενε, ὑπέμεινε σταυρό, περιφρονώντας τήν αἰσχύνη»⁴. Ἔτσι καί ἐδῶ δείχνει ὅτι καί αὐτός τό ἔκανε αὐτό καί ὅτι ὁ προφήτης ἀπό τήν ἀρχή τό προεῖπε. Γι' αὐτό καί πρόσθεσε· «οἱ ὕβρεις τῶν ὑβριστῶν σου ἔπεσαν ἐπάνω μου»⁵. Τί ὁμως σημαίνει, «δέ ζήτησε ἐκεῖνα πού ἦταν ἀρεστά στόν ἑαυτό του»; Ἦταν δυνατό σ' αὐτόν νά μήν ἀτιμασθεῖ, ἦταν δυνατό νά μήν πάθει ἐκεῖνα πού ἔπαθε, ἂν βέβαια ἤθελε νά προσέχει τό δικό του καλό· ἀλλ' ὁμως δέ θέλησε, ἀλλά παρέβλεψε τό δικό του καλό, ἐπειδή πρόσεξε τό δικό μας. Καί γιά ποιό λόγο δέν εἶπε, 'κένωσε τόν ἑαυτό του'; Γιατί δέν ἤθελε νά δείξει αὐτό μόνο, ὅτι δηλαδή ἔγινε ἄνθρωπος, ἀλλ' ὅτι καί ἀτιμάσθηκε καί ἔλαβε ἀπό πολλούς κακή δόξα, ἐπειδή θεωρήθηκε πώς εἶναι ἀνίσχυρος. Γιατί λέγει, «ἐάν εἶσαι Υἱός τοῦ Θεοῦ, κατέβα ἀπό τό σταυρό»· καί, «ἄλλους ἔσωσε, ἀλλά τόν ἑαυτό του δέν μπορεῖ νά τόν σώσει»⁶.

Γι' αὐτό ἀνέφερε πράγμα πού τοῦ χρησιμεύει στήν παρούσα ὑπόθεση καί δείχνει πολύ περισσότερο ἀπ' ἐκεῖνο πού ὑποσχέθηκε. Γιατί δέ δείχνει ὅτι ὁ Χριστός ἀτιμάσθηκε μόνο, ἀλλά καί ὁ Πατέρας. «Οἱ ὕβρεις τῶν ὑβριστῶν σου», λέγει, «ἔπεσαν ἐπάνω μου». Αὐτό πού λέγει, σημαίνει τό ἐξῆς· δέ συνέβηκε τίποτε καινούριο, τίποτε παράξενο. Γιατί ἐκεῖνοι πού μελέτησαν νά τόν ἀτιμάζουν

καὶ κατὰ τοῦ παιδὸς ἐμάνησαν. Ταῦτα δὲ ἐγράφη, ἵνα μιμώμεθα. Ἐνταῦθα αὐτοὺς καὶ εἰς πειρασμῶν ὑπομονὴν ἀλείφει λοιπόν. «Ὅσα γὰρ προεγράφη», φησὶν, «εἰς διδασκαλίαν ἡμῶν προεγράφη· ἵνα διὰ τῆς ὑπομονῆς καὶ τῆς παρακλήσεως τῶν Γραφῶν τὴν
5 ἐλπίδα ἔχωμεν». Τουτέστιν, ἵνα μὴ ἐκπέσωμεν· ποικίλοι γὰρ οἱ ἀγῶνες ἔσωθεν, ἔξωθεν· ἵνα νευρούμενοι καὶ παρακαλούμενοι παρὰ τῶν Γραφῶν, ὑπομονὴν ἐπιδειξώμεθα· ἵνα ἐν ὑπομονῇ ζῶντες, μένωμεν ἐπὶ τῆς ἐλπίδος. Ταῦτα γὰρ ἀλλήλων ἐστὶ κατασκευαστικά, ἢ ὑπομονὴ τῆς ἐλπίδος, ἢ ἐλπίς τῆς ὑπομονῆς· ἅπερ
10 ἀμφοτέρω ἀπὸ τῶν Γραφῶν γίνεται.

3. Εἶτα πάλιν εἰς εὐχὴν περιτρέπει τὸν λόγον, λέγων· «ὁ δὲ Θεὸς τῆς ὑπομονῆς καὶ τῆς παρακλήσεως δώη ὑμῖν τὸ αὐτὸ φρονεῖν ἐν ἀλλήλοις, κατὰ Χριστὸν Ἰησοῦν». Ἐπειδὴ γὰρ εἶπε τὰ παρ' ἑαυτοῦ, καὶ τὰ ὑποδείγματα ἐπήγαγε τοῦ Χριστοῦ, καὶ τὴν ἀπὸ τῶν
15 Γραφῶν προσέθηκε μαρτυρίαν, δεικνὺς ὅτι μετὰ τῶν Γραφῶν καὶ αὐτὸς πάλιν δίδωσι τὴν ὑπομονήν, διὰ τοῦτο ἔλεγεν, «ὁ δὲ Θεὸς τῆς ὑπομονῆς καὶ τῆς παρακλήσεως δώη ὑμῖν τὸ αὐτὸ φρονεῖν ἐν ἀλλήλοις, κατὰ Χριστὸν Ἰησοῦν». Τοῦτο γὰρ ἐστὶν ἀγάπης, ὃ περὶ ἑαυτοῦ τις φρονεῖ, τοῦτο καὶ περὶ τοῦ ἄλλου. Εἶτα πάλιν δεικνὺς,
20 ὅτι οὐχ ἀπλῶς ἀγάπην ζητεῖ, ἐπήγαγε, «κατὰ Χριστὸν Ἰησοῦν»· ὃ πανταχοῦ ποιεῖ, ἐπειδὴ ἔστι καὶ ἕτερα ἀγάπη. Καὶ τί τὸ κέρδος τῆς συμφωνίας; «Ἴνα ὁμοθυμαδόν», φησὶν, «ἐν ἐνὶ στόματι δοξάζητε τὸν Θεὸν καὶ Πατέρα τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ». Οὐκ εἶπεν ἀπλῶς, «ἐν ἐνὶ στόματι», ἀλλὰ καὶ μιᾷ ψυχῇ τοῦτο ποιεῖν ἐκέ-
25 λευσεν.

Εἶδες πῶς τὸ σῶμα ἦνωσεν ἅπαν, καὶ πῶς τὸν λόγον κατέκλεισε πάλιν εἰς δοξολογίαν, ὅθεν καὶ ἐνάγει μάλιστα εἰς ὁμόνοιαν καὶ συμφωνίαν; Εἶτα πάλιν ἐντεῦθεν τῆς αὐτῆς παραινέσεως ἔχεται λέγων· «διὸ προσλαμβάνεσθε ἀλλήλους, καθὼς καὶ ὁ Χριστὸς
30 προσελάβετο ἡμᾶς, εἰς δόξαν Θεοῦ». Πάλιν τὸ παράδειγμα ἄνω-

στήν Παλαιά Διαθήκη, αὐτοὶ ὀργίσθησαν πάρα πολὺ καὶ ἐναντίον τοῦ Υἱοῦ. Καὶ αὐτὰ γράφθηκαν, γιὰ νὰ τὸν μιμούμαστε. Ἐδῶ τοὺς προετοιμάζει πλέον καὶ γιὰ τὴν ὑπομονὴ στὺς πειρασμούς. «Γιατί ὄσα γράφθηκαν πρὶν», λέγει, «γράφθηκαν γιὰ τὴ διδασκαλία μας, ὥστε μὲ τὴν ὑπομονὴ καὶ τὴν παρηγοριὰ πού δίνουν οἱ Γραφές νὰ διατηροῦμε τὴν ἐλπίδα». Δηλαδή, γιὰ νὰ μὴν τὴ χάσουμε, γιατί ποικίλοι εἶναι οἱ ἀγῶνες ἀπὸ μέσα καὶ ἀπ' ἔξω· γιὰ νὰ δείξουμε ὑπομονὴ παίρνοντας ἐνίσχυση καὶ παρηγοριὰ ἀπὸ τίς Γραφές· γιὰ νὰ μένουμε στήν ἐλπίδα, ζώντας μὲ ὑπομονή. Αὐτὰ δηλαδή κατασκευάζουν τὸ ἓνα τὸ ἄλλο, ἢ ὑπομονὴ τὴν ἐλπίδα, ἢ ἐλπίδα τὴν ὑπομονή· αὐτὰ καὶ τὰ δύο προέρχονται ἀπὸ τίς Γραφές.

3. Ἐπειτα στρέφει τὸ λόγο πάλι σ' εὐχή, λέγοντας· «καὶ εἴθε ὁ Θεὸς τῆς ὑπομονῆς καὶ τῆς παρηγοριᾶς νὰ σᾶς δώσει τὸ ἴδιο φρόνημα μεταξὺ σας κατὰ τὸ ὑπόδειγμα τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ». Ἀφοῦ δηλαδή εἶπε τὰ δικά του, πρόσθεσε καὶ τὸ ὑπόδειγμα τοῦ Χριστοῦ καὶ τὴ μαρτυρία ἀπὸ τίς Γραφές, γιὰ νὰ δείξει ὅτι μαζί μὲ τίς Γραφές καὶ αὐτὸς πάλι δίνει τὴν ὑπομονή, καὶ γι' αὐτὸ ἔλεγε, «καὶ εἴθε ὁ Θεὸς τῆς ὑπομονῆς καὶ τῆς παρηγοριᾶς νὰ σᾶς δώσει τὸ ἴδιο φρόνημα μεταξὺ σας κατὰ τὸ ὑπόδειγμα τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ». Γιατί αὐτὸ εἶναι ἀπόδειξη ἀγάπης, ἐκεῖνο πού φρονεῖ κανεὶς γιὰ τὸν ἑαυτό του, αὐτὸ νὰ φρονεῖ καὶ γιὰ τὸν ἄλλο. Ἐπειτα πάλι γιὰ νὰ δείξει, ὅτι δὲ ζητάει ἀπλῶς ἀγάπη, πρόσθεσε, «κατὰ τὸ ὑπόδειγμα τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ», πράγμα πού κάνει παντοῦ, ἐπειδὴ ὑπάρχει καὶ ἄλλη ἀγάπη. Καὶ ποιὸ εἶναι τὸ κέρδος τῆς ὁμοφροσύνης; «Ὡστε μὲ μιά ψυχὴ», λέγει, «καὶ μ' ἓνα στόμα νὰ δοξάζετε τὸ Θεὸ καὶ Πατέρα τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ». Δὲν εἶπε ἀπλῶς, «μ' ἓνα στόμα», ἀλλὰ πρόσταξε νὰ τὸ κάμνουν αὐτὸ καὶ «μὲ μιά ψυχὴ».

Εἶδες πῶς ἔνωσε ὀλόκληρο τὸ σῶμα καὶ πῶς ἔκλεισε τὸ λόγο πάλι σὲ δοξολογία, μὲ τὴν ὁποία προτρέπει ὅλως ἰδιαίτερα γιὰ ὁμόνοια καὶ ὁμοφροσύνη; Στὴ συνέχεια πάλι ἔρχεται ἀπὸ ἐδῶ στήν ἴδια παραίνεση λέγοντας· «γι' αὐτὸ ὁ ἓνας νὰ δέχεται τὸν ἄλλο, ὅπως σᾶς δέχθηκε καὶ ὁ Χριστὸς γιὰ τὴ δόξα τοῦ Θεοῦ». Πάλι τὸ παράδειγμα ἀπὸ τὸ Θεὸ καὶ τὸ κέρδος ἀνέκφραστο, γιατί ἡ ὁμοφωνία

θεν, καὶ τὸ κέρδος ἄφατον· μάλιστα γὰρ τὸν Θεὸν τοῦτο δοξάζει τὸ συμπεφράχθαι. Ὡστε κἂν ἀλγῶν ὑπὲρ αὐτοῦ διαστασιάζης πρὸς τὸν ἀδελφόν, ἐννοήσας ὅτι καταλύσας τὴν ὀργὴν τὸν δεσπότην σου δοξάζεις, κἂν μὴ διὰ τὸν ἀδελφόν, δι' αὐτὸ γοῦν τοῦτο καταλλάγη-
5 θι· μᾶλλον δὲ διὰ τοῦτο πρῶτον. Καὶ γὰρ ὁ Χριστὸς τοῦτο ἄνω καὶ κάτω στρέφει, καὶ τῷ Πατρὶ διαλεγόμενος ἔλεγεν· «ἐν τούτῳ γινώσκονται πάντες, ὅτι σὺ με ἀπέστειλας, ἐὰν ὧσιν ἕν».

4. Πειθώμεθα τοίνυν, καὶ συνάπτωμεν ἑαυτοὺς ἀλλήλοις. Ἐν-
ταῦθα γὰρ οὐκέτι τοὺς ἀσθενεῖς, ἀλλὰ πάντας διεγείρει. Κἂν βού-
10 ληταί τις ἀπορραγῆναί σου, μὴ σὺ ἀπορραγῆς, μηδὲ τὸ ψυχρὸν
ἐκεῖνο φθέγγῃ ρῆμα, ἐὰν φιλῇ με, φιλῶ· ἐὰν μὴ φιλῇ με ὁ ὀφθαλ-
μὸς ὁ δεξιός, ἐξορύττω αὐτόν. Σατανικὰ γὰρ ταῦτα τὰ ρήματα, καὶ
τελωνῶν ἄξια, καὶ τῆς Ἑλλήνων μικροψυχίας. Σὺ δὲ ὁ πρὸς μείζο-
να κληθεὶς πολιτείαν καὶ εἰς τοὺς οὐρανοὺς ἐγγραφεὶς, μειζόνων
15 ὑπεύθυνος εἶ νόμων. Μὴ δὴ λέγε ταῦτα, ἀλλ' ὅταν σε μὴ βούληται
φιλεῖν, τότε πλείονα ἐπιδείκνυσο τὴν ἀγάπην, ἵνα αὐτὸν ἐπισπάσῃ.
Καὶ γὰρ μέλος ἐστὶ· τὸ δὲ μέλος ὅταν ὑπὸ τινος ἀνάγκης ἀποσχίζη-
ται τοῦ λοιποῦ σώματος, πάντα ποιοῦμεν ὥστε ἐνώσαι πάλιν αὐτό,
καὶ πλείονα πρόνοιαν ἐπιδεικνύμεθα τότε. Καὶ γὰρ πλείων ὁ μι-
20 σθός, ὅταν μὴ βουλόμενον φιλεῖν ἐφελκύσῃ. Εἰ γὰρ ἐπὶ ἀρίστου κε-
λεύει καλεῖν τοὺς μὴ δυναμένους ἡμῖν ἀντιδοῦναι, ἵνα αὐξηθῇ τὰ
τῆς ἀντιδόσεως· πολλῶ μᾶλλον ἐπὶ φιλίας τοῦτο δεῖ ποιεῖν. Ὁ μὲν
γὰρ φιλούμενος καὶ φιλῶν ἀπέδωκέ σοι τὴν ἀμοιβήν, ὁ δὲ φιλού-
μενος καὶ μὴ φιλῶν, τὸν Θεὸν ἀνθ' ἑαυτοῦ σοι χρεώστην κατέστη-
25 σε. Καὶ χωρὶς δὲ τούτων, ὅταν μὲν φιλῇ σε, οὐ πολλῆς δεῖται τῆς
σπουδῆς, ὅταν δὲ μὴ φιλῇ, τότε σου χρεῖαν ἔχει τῆς ἀντιλήψεως.

Μὴ τοίνυν τὴν αἰτίαν τῆς σπουδῆς αἰτίαν ποιοῦ ραθυμίας,
μηδὲ λέγε, ἐπειδὴ νοσεῖ, διὰ τοῦτο αὐτοῦ ἀμελῶ· καὶ γὰρ νόσος
ἐστὶν ἢ κατάψυξις τῆς ἀγάπης· ἀλλὰ σὺ θέρμανον τὸ καταψυχθέν.

αὐτὴ δοξάζει πάρα πολὺ τὸ Θεό. Ἐπομένως καὶ ἂν ἀκόμη διαφωνεῖς μέ τόν ἀδελφὸ σου, ἐπειδὴ λυπᾶσαι γι' αὐτόν, ἀφοῦ κατανοήσεις ὅτι δοξάζεις τόν Κύριό σου, ὅταν σταματήσεις τὴν ὀργή, ἂν ὄχι γιὰ τόν ἀδελφὸ σου, τουλάχιστον γι' αὐτὸ ἀκριβῶς νά συμφιλιωθεῖς, ἢ καλύτερα, πρῶτα γι' αὐτό. Καθόσον ὁ Χριστὸς αὐτὸ παντοῦ ἀναφέρει, καί, συνομιλώντας μέ τόν Πατέρα, ἔλεγε· «ἀπ' αὐτὸ θά γνωρίσουν ὅλοι, ὅτι ἐσὺ μ' ἔστειλες, ἂν εἶναι ἓνα»⁷.

4. Ἐὰς ὑπακοῦμε λοιπόν καὶ ἄς εἶμαστε ἐνωμένοι μεταξὺ μας. Γιατί ἐδῶ ἡ προτροπὴ δέν ἀπευθύνεται πρὸς τοὺς ἀδυνάτους, ἀλλὰ πρὸς ὄλους. Καὶ ἂν ἀκόμη θέλει κανεὶς νά χωρισθεῖ ἀπὸ σένα, ἐσὺ νά μὴ χωρισθεῖς, οὔτε νά πεῖς τόν ψυχρὸ ἐκεῖνο λόγο, 'ἂν μ' ἀγαπάει, τόν ἀγαπῶ'. ἂν δέ μ' ἀγαπάει τὸ δεξιὸ μάτι μου, τὸ βγάζω'. Γιατί τὰ λόγια αὐτὰ εἶναι σατανικά καὶ ἀρμόζουν στοὺς τελῶνες καὶ στή μικροψυχία τῶν εἰδωλολατρῶν. Ἐσὺ ὅμως, πού κλήθηκες γιὰ μεγαλύτερη πολιτεία καὶ γράφθηκες πολίτης στοὺς οὐρανοὺς, εἶσαι ὑπεύθυνος γιὰ μεγαλύτερους νόμους. Νά μὴ λές λοιπόν αὐτὰ τὰ λόγια, ἀλλ' ὅταν δέ θέλει νά σ' ἀγαπάει, τότε νά δείχνεις μεγαλύτερη τὴν ἀγάπη σου, γιὰ νά τόν προσελκύσεις. Καθόσον εἶναι μέλος καί, ὅταν τὸ μέλος ἀπὸ κάποια ἀνάγκη χωρίζεται ἀπὸ τὸ ὑπόλοιπο σῶμα, κάνουμε τὰ πάντα γιὰ νά τὸ ἐνώσουμε πάλι καὶ δείχνουμε τότε μεγαλύτερη φροντίδα. Γιατί καὶ ὁ μισθὸς εἶναι περισσότερος, ὅταν κανεὶς προσελκύει κάποιον πού δέ θέλει ν' ἀγαπάει. Ἐάν λοιπόν προστάζει νά προσκαλοῦμε σέ γεῦμα ἐκείνους πού δέν μποροῦν νά μᾶς τὸ ἀνταποδώσουν, γιὰ ν' αὐξηθοῦν ὅσα προέρχονται ἀπὸ τὴν ἀνταπόδοση, πολὺ περισσότερο πρέπει νά τὸ κάνουμε αὐτὸ στήν περίπτωση τῆς ἀγάπης. Γιατί ἐκεῖνος πού ἀγαπιέται καὶ ἀγαπάει σοῦ ἀπέδωσε τὴν ἀμοιβή, ἐνῶ ἐκεῖνος πού ἀγαπιέται καὶ δέν ἀγαπάει, ἔκαμε χρεώστη σου τὸ Θεό ἀντὶ γιὰ τόν ἑαυτό του. Ἀλλὰ καὶ ἐκτός ἀπ' αὐτά, ὅταν σέ ἀγαπάει δέ χρειάζεται πολλή φροντίδα, ὅταν ὅμως δέ σ' ἀγαπάει, τότε χρειάζεται τὴ βοήθειά σου.

Νά μὴν κάνεις λοιπόν τὴν αἰτία τῆς φροντίδας αἰτία ραθυμίας, οὔτε νά λές, ἐπειδὴ εἶναι ἄρρωστος, γι' αὐτὸ τόν παραμελῶ. Καθόσον ἄρρώστια εἶναι ἡ κατάψυξη τῆς ἀγάπης, ἀλλὰ σὺ θέρμανε ἐκεῖ-

Τί οὖν ἂν μὴ θερμαίνηται, φησί; Μένε τὰ σαυτοῦ ποιῶν. Τί οὖν ἂν
 μειζόνως διαστρέφεται; Πάλιν μειζονά σοι τὴν ἀντίδοσιν προξενεῖ,
 καὶ τοσοῦτω μᾶλλον δείκνυσι τοῦ Χριστοῦ μιμητήν. Εἰ γὰρ τὸ ἀγα-
 πᾶν ἀλλήλους, γνώρισμα μαθητῶν, «ἐν τούτῳ γὰρ γνῶσονται»,
 5 φησίν, «πάντες, ὅτι μαθηταὶ μου ἐστέ, ἐὰν ἀγαπᾶτε ἀλλήλους», τὸ
 τὸν μισοῦντα φιλεῖν, ἐνόησον ἡλίκον. Καὶ γὰρ ὁ δεσπότης σου μι-
 σοῦντας ἐφίλει καὶ παρεκάλει· καὶ ὅσῳ ἀσθενεῖς ἦσαν, τοσοῦτω
 μᾶλλον αὐτῶν ἐπεμελεῖτο, καὶ ἐβόα λέγων, «οὐ χρεῖαν ἔχουσιν οἱ
 ἰσχύοντες ἰατροῦ, ἀλλ' οἱ κακῶς ἔχοντες»· καὶ τραπέζης ἡξίου τῆς
 10 αὐτῆς τελῶνας καὶ ἀμαρτωλούς· καὶ ὅσῳ αὐτὸν ἠτίμασαν ἀτιμίαν
 ὁ τῶν Ἰουδαίων δῆμος, τοσαύτην περὶ αὐτοὺς ἐπεδείξατο τιμὴν καὶ
 κηδεμονίαν, μᾶλλον δὲ καὶ πολλῶ πλείονα. Τοῦτον καὶ σὺ
 ζήλωσον. Οὐδὲ γὰρ μικρόν ἐστι τὸ κατορθούμενον, ἀλλ' οὐ χωρὶς
 οὐδὲ ὁ μαρτυρῶν Θεῷ σφόδρα δύναται ἀρέσαι, καθὼς ὁ Παῦλός
 15 φησι.

Μὴ τοίνυν λέγε, ὅτι μισοῦμαι, καὶ διὰ τοῦτο οὐ φιλῶ· διὰ γὰρ
 τοῦτο μάλιστα φιλεῖν ὀφείλεις. Ἄλλως δὲ οὐδὲ ἐνι φιλοῦντα μισεῖ-
 σθαι ταχέως, ἀλλὰ κἂν θηρίον ἢ τις, τοὺς φιλοῦντας φιλεῖ· «τοῦτο
 20 γὰρ καὶ οἱ ἔθνικοί», φησί, «καὶ οἱ τελῶναι ποιοῦσιν». Εἰ δὲ τοὺς
 φιλοῦντας ἕκαστος φιλεῖ, τοὺς μετὰ τοῦ μισεῖσθαι φιλοῦντας τίς
 οὐκ ἂν ἀγαπήσειε; Τοῦτο τοίνυν ἐπίδειξαι, καὶ μὴ παύση λέγων
 τουτὶ τὸ ρῆμα, ὅτι ὅσῳ ἂν μισῆς, οὐ παύσομαί σε φιλῶν, καὶ πᾶ-
 σαν φιλονεικίαν ἐχάλασας, πᾶσαν ψῦξιν ἐξέβαλες. Ἦ γὰρ ἀπὸ
 25 φλεγμονῆς γίνεται τὸ νόσημα τοῦτο, ἢ ἀπὸ ψυχρότητος· ἀλλ' ἀμφό-
 τερα τῆς ἀγάπης ἢ δύνამις διορθοῦν εἴωθε τῇ θερμότητι. Οὐχ ὀρᾶς
 τοὺς αἰσchrῶς ἐρῶντας ραπιζομένους, ἐμπτυομένους, ὄνειδιζομέ-
 νους, μυρία πάσχοντας δεινὰ ὑπὸ τῶν πορνευομένων γυναικῶν

---

8. Ἰω. 13,35.

9. Ματθ. 9,12.

10. Ματθ. 5,46.

νο πού ἔπαθε κατάψυξη. Τί λοιπόν θά κάνω, λέγει, ἂν δέ θερμαίνε-
ται; Ἐπίμενε νά κάνεις ἐκεῖνο πού ἐξαρτᾶται ἀπό σένα. Τί λοιπόν ἂν
διαστρέφεται περισσότερο; Πάλι σοῦ προξενεῖ μεγαλύτερη τήν
ἀνταπόδοση καί τόσο περισσότερο σέ ἀποδεικνύει μιμητή τοῦ Χρι-
στοῦ. Γιατί, ἂν τό νά ἔχουμε ἀγάπη μεταξύ μας εἶναι γνώρισμα μα-
θητῶν (γιατί λέγει, «ἀπ' αὐτό θά γνωρίσουν ὅλοι ὅτι εἶστε μαθητές
μου, ἂν δηλαδή ἔχετε ἀγάπη μεταξύ σας»⁸), τό ν' ἀγαποῦμε ἐκεῖνον
πού μᾶς μισεῖ, σκέψου πόσο μεγάλο θά εἶναι. Γιατί καί ὁ Κύριός
σου ἀγαποῦσε καί παρηγοροῦσε ἐκείνους πού τόν μισοῦσαν, καί
ὄσο πιό ἀσθενεῖς ἦταν, τόσο περισσότερο φρόντιζε γι' αὐτούς καί
διακήρυττε λέγοντας, «δέν ἔχουν ἀνάγκη ἀπό ἰατρό οἱ ὑγιεῖς, ἀλλ'
οἱ ἀσθενεῖς»⁹, καί θεωροῦσε ἄξιους γιά τό ἴδιο τραπέζι τούς τελῶ-
νες καί τούς ἀμαρτωλούς· καί ὄσο τόν ἀτίμασαν οἱ Ἰουδαῖοι, τόση
τιμή καί φροντίδα ἔδειξε γι' αὐτούς, ἥ καλύτερα καί πολύ περισσό-
τερη. Αὐτόν νά μιμηθεῖς καί σύ. Οὔτε βέβαια εἶναι μικρό τό κατόρ-
θωμα, ἀλλά χωρίς αὐτό οὔτε ἐκεῖνος πού μαρτυρεῖ μπορεῖ νά γίνει
πάρα πολύ ἀρεστός στό Θεό, ὅπως λέγει ὁ Παῦλος.

Μή λέγεις λοιπόν, ὅτι μέ μισοῦν, καί γι' αὐτό δέν ἀγαπῶ, γιατί
γι' αὐτό πρό πάντων πρέπει ν' ἀγαπᾶς. Ἄλλωστε οὔτε εἶναι δυνατό
ὄταν ἀγαπᾶς νά μισεῖσαι ἀμέσως, ἀλλά καί ἂν ἀκόμη εἶναι θηρίο
κανεῖς, ἀγαπάει ἐκείνους πού τόν ἀγαποῦν. «Γιατί τό ἴδιο», λέγει,
«κάνουν καί οἱ ἐθνικοί καί οἱ τελῶνες»¹⁰. Ἐάν ὁμοῦς ὁ καθένας ἀγα-
πάει ἐκείνους πού ἀγαποῦν, ποιός δέ θ' ἀγαπήσει ἐκείνους πού τή
στιγμή πού μισοῦνται ἀγαποῦν; Αὐτό λοιπόν νά δείξεις καί νά μή
σταματήσεις νά λέγεις αὐτόν ἐδῶ τό λόγο, ὅτι δηλαδή ὄσο καί ἂν
μέ μισεῖς, δέ θά σταματήσω νά σ' ἀγαπῶ, καί σταμάτησες κάθε φι-
λονεικία, ἀπομάκρυνες κάθε ψυχρότητα. Γιατί ἡ ἀπό φλεγμονή
προέρχεται ἡ ἀρρώστια αὐτή ἢ ἀπό ψυχρότητα, ἀλλά συνήθως καί
τά δύο ἢ δύναμη τῆς ἀγάπης τά διορθώνει μέ τή θερμότητα. Δέ βλέ-
πεις ὅτι ἐκεῖνοι πού ἀγαποῦν αἰσχροῦ ραπίζονται, φτύονται, βρίζο-
νται, παθαίνουν ἄπειρα κακά ἀπό τίς γυναῖκες ἐκεῖνες πού εἶναι

ἐκεῖνων; Τί οὖν; Ἐξέλυσε τούτων τὸν ἔρωτα τὰ τῶν ὕβρεων; Οὐ-
 δαμῶς, ἀλλὰ καὶ μᾶλλον ἀνῆψε. Καίτοιγε αἱ μὲν ταῦτα ποιοῦσαι
 μετὰ τοῦ πορνεύεσθαι καὶ ἀσῆμου γένους εἰσὶ καὶ εὐτελοῦς, οἱ δὲ
 πάσχοντες πολλάκις λαμπροὺς ἔχουσι προγόνους ἀριθμεῖν, καὶ
 5 πολλὴν ἄλλην περιφάνειαν λέγειν· ἀλλ' ὁμως οὐδὲν τούτων αὐτοὺς
 ἐκλύει, οὐδὲ ἀφίστησι τῆς ἐρωμένης.

Εἶτα οὐκ αἰσχυρόμεθα, ὅσην ὁ τοῦ διαβόλου καὶ τῶν δαιμό-
 νων ἔρωσι ἰσχὺν ἔχει, ταύτην οὐ δυνάμενοι περὶ τὴν κατὰ Θεὸν δεῖ-
 ξαι φιλίαν; Οὐκ ἐννοεῖς, ὅτι τοῦτο μέγιστόν ἐστιν ὄπλον κατὰ τοῦ
 10 διαβόλου; οὐκ συνορᾷς, ὅτι παρέστηκεν ὁ πονηρὸς δαίμων ἐκεῖνος,
 ἔλκων πρὸς ἑαυτὸν τὸν μισούμενον, καὶ βουλόμενος πλεονεκτῆσαι
 τὸ μέλος; σὺ δὲ παρατρέχεις καὶ τὸ ἔπαθλον προδίδως τῆς μάχης;
 Καὶ γὰρ ἔπαθλον ὁ ἀδελφὸς ἐν τῷ μέσῳ κεῖται· κἂν περιγένη, σὺ
 τὸν στέφανον ἔλαβες, ἃν δὲ ραθυμῆσης, ἀστεφάνωτος ἀνεχώρη-
 15 σας. Παῦσαι τοίνυν τὸ σατανικὸν ἐκεῖνο φθεγγόμενος ρῆμα, ὅτι ἐὰν
 ὁ ὀφθαλμὸς μου μισῇ με, οὐδὲ ἰδεῖν αὐτὸν δύναμαι. Οὐδὲν γὰρ αἰ-
 σχρότερον τοῦ ρήματος τούτου, καίτοιγε εὐγενοῦς αὐτὸ ψυχῆς εἶναι
 δεῖγμα τίθενται οἱ πολλοί· ἀλλ' οὐδὲν τούτου δυσγενέστερον, οὐδὲν
 ἀνοητότερον, οὐδὲν μωρότερον. Διὸ δὴ μάλιστα καὶ πενθῶ, ὅτι τὰ
 20 τῆς κακίας ἀρετῆς εἶναι νομίζεται, καὶ τὸ ὑπερορᾶν καὶ καταφρο-
 νεῖν, λαμπρὸν ἔδοξεν εἶναι καὶ σεμνόν· ὅπερ μεγίστη παγίς ἐστι τοῦ
 διαβόλου, τὸ καὶ ἀγαθὴν περιτιθέσθαι δόξαν τῇ πόνηρίᾳ· διὸ καὶ δυσ-
 εξάλειπτος γίνεται. Καὶ γὰρ πολλῶν ἔγωγε ἤκουσα σεμνυνομέ-
 νων ἐπὶ τῷ μὴ προσίεσθαι τοὺς ἀποστρεφομένους αὐτούς· καίτοιγε
 25 ὁ δεσπότης σου καὶ ἐγκαλλωπίζεται τούτῳ.

Ποσάκις γοῦν αὐτὸν διέπτυσαν ἄνθρωποι; ποσάκις ἀπεστρά-
 φησαν; αὐτὸς δὲ οὐ παύεται ἐπιτρέχων. Μὴ τοίνυν λέγε, ὅτι οὐ δύ-

πόρνες; Τί λοιπόν; τερμάτισαν τόν ἔρωτά τους οἱ ὕβρεις; Καθόλου, ἀλλά καί περισσότερο τόν ἀναψαν. Ἐάν καί βέβαια ἐκεῖνες πού τά κάνουν αὐτά μαζί μέ τήν πορνεία τους κατάγονται καί ἀπό ἄσημο καί ἀσήμαντο γένος, ἐνῶ αὐτοί πού τά παθαίνουν πολλές φορές μποροῦν ν' ἀπαριθμοῦν λαμπρούς προγόνους καί νά περιβάλλονται ἀπό πολλή ἄλλη ἐπισημότητα, ἀλλά τίποτε ἀπ' αὐτά δέν τούς σταματάει, οὔτε τούς ἀπομακρύνει ἀπό τήν ἐρωμένη τους.

Ἐπειτα δέν ντρεπόμαστε, ὅση δύναμη ἔχει ὁ ἔρωτας τοῦ διαβόλου καί τῶν δαιμόνων, νά μήν μποροῦμε νά τή δείξουμε γιά τήν ἀγάπη πού εἶναι σύμφωνη μέ τό θέλημα τοῦ Θεοῦ; Δέν καταλαβαίνεις, ὅτι αὐτό εἶναι πάρα πολύ μεγάλο ὄπλο ἐναντίον τοῦ διαβόλου; Δέ βλέπεις ὅτι εἶναι παρών ὁ πονηρός ἐκεῖνος δαίμονας, τραβώντας πρὸς τόν ἑαυτό του ἐκεῖνον πού μισεῖται καί θέλοντας νά ἀρπάξει τό μέλος, ἐνῶ ἐσύ ἀδιαφορεῖς καί παραδίνεις τό ἔπαθλο τῆς μάχης; Καθόσον ὁ ἀδελφός βρίσκεται στή μέση σάν ἔπαθλο· καί ἂν νικήσεις, ἐσύ ἔλαβες τό στεφάνι, ἂν ὁμως ἀδιαφορήσεις, ἔφυγες ἀστεφάνωτος. Σταμάτησε λοιπόν νά λέγεις τόν σατανικό ἐκεῖνο λόγο, ὅτι ἂν μέ μισεῖ τό μάτι μου, δέν μπορῶ οὔτε νά τό δῶ. Γιατί τίποτε δέν εἶναι πιο αἰσχρό ἀπό τό λόγο αὐτόν, παρ' ὅλο βέβαια πού οἱ περισσότεροι τόν θεωροῦν ἀπόδειξη εὐγενικῆς ψυχῆς· ἀλλά τίποτε δέν εἶναι πιο χυδαῖο ἀπ' αὐτόν, τίποτε πιο ἀνόητο, τίποτε πιο μωρό. Γι' αὐτό πρό πάντων καί πενθῶ, ἐπειδή τά πράγματα τῆς κακίας θεωροῦνται πώς εἶναι τῆς ἀρετῆς, καί ἡ καταφρόνηση καί περιφρόνηση φάνηκε πώς εἶναι πράγμα λαμπρό καί σεμνό, πράγμα πού εἶναι πάρα πολύ μεγάλη παγίδα τοῦ διαβόλου, τό νά περιβάλλει μέ ἀγαθή δόξα τήν κακία· γι' αὐτό καί δύσκολα ἐξαλείφεται. Καθόσον καί ἐγώ ἄκουσα πολλούς νά καυχιοῦνται γιά τό ὅτι δέν θέλουν νά πλησιάσουν ἐκείνους πού τούς ἀποστρέφονται, ἂν καί βέβαια ὁ Κύριός σου καί χαίρεται νά τό κάμνει αὐτό.

Πόσες φορές λοιπόν τόν περιφρόνησαν οἱ ἄνθρωποι; πόσες φορές τόν ἀποστράφηκαν; αὐτός ὁμως δέ σταματάει νά τρέχει κοντά τους. Μή λέγεις λοιπόν, ὅτι δέν μπορῶ νά πλησιάσω ἐκείνους

ναμαι προσίεσθαι τοὺς μισοῦντας, ἀλλ' εἶπέ, ὅτι οὐ δύναμαι δια-
 πτύσαι τοὺς διαπτύοντας. Τοῦτο τοῦ μαθητοῦ τοῦ Χριστοῦ τὸ
 ρῆμα, ὡς τό γε ἕτερον τοῦ διαβόλου· τοῦτο λαμπροῦς ποιεῖ καὶ ἐν-
 δόξους, ὡς τό γε ἕτερον αἰσχροῦς καὶ καταγελάστους. Διὰ τοῦτο
 5 θαυμάζομεν Μωϋσέα, ὅτι καὶ τοῦ Θεοῦ λέγοντος, «ἔασόν με, καὶ
 θυμωθεὶς ἐκτρίψω αὐτούς», οὐκ ἠδυνήθη διαπτύσαι τοὺς πολλάκις
 αὐτὸν ἀποστραφέντας, ἀλλ' ἔλεγεν, «εἰ μὲν ἀφῆ αὐτοῖς τὴν ἀμαρ-
 τίαν, ἄφες· ἐπεὶ κάμῃ ἐξάλειψον». Θεοῦ γὰρ ἦν φίλος καὶ μιμητής.
 Μὴ δὴ σεμνυνώμεθα ἐφ' οἷς ἐγκαλύπτεσθαι δεῖ, μηδὲ λέγωμεν τὰ
 10 τῶν ἀγοραίων τούτων καὶ σεσυρμένων ἀνθρώπων, οἷδα καταπτύ-
 σαι μυρίων· ἀλλὰ κἂν ἕτερος λέγῃ, καταγελωῶμεν καὶ ἐπιστομίζω-
 μεν, ὅτι καλλωπίζεται ἐφ' οἷς αἰσχύνεσθαι ἔδει.

Τί λέγεις, εἶπέ μοι; Καταπτύεις ἀνθρώπου πιστοῦ, οὗ ἀπί-
 στου ὄντος οὐ κατέπτυσεν ὁ Χριστός; Τί λέγω, οὐ κατέπτυσεν;
 15 Οὕτω μὲν οὖν αὐτὸν ἐφίλησεν αἰσχροὺς ὄντας καὶ δυσειδῆ, ὡς καὶ
 ἀποθανεῖν ὑπὲρ αὐτοῦ. Εἶτα αὐτὸς μὲν οὕτως ἐφίλησε καὶ τοιοῦτον
 ὄντα, σὺ δὲ νῦν, ὅτε ὠραῖος ἐγένετο καὶ θαυμαστός, διαπτύεις, εἶπέ
 μοι, μέλος ὄντα Χριστοῦ, καὶ σῶμα γενόμενον δεσποτικόν; Οὐκ ἐν-
 νοεῖς τί φθέγγῃ; οὐκ αἰσθάνῃ οἷα τολμᾶς; Κεφαλὴν ἔχει τὸν Χρι-
 20 στόν, καὶ τράπεζαν, καὶ ἱμάτιον, καὶ ζωὴν, καὶ φῶς, καὶ νυμφίον,
 καὶ πάντα ἐστὶν ἐκεῖνος αὐτῷ, καὶ τολμᾶς εἰπεῖν, ὅτι διαπτύω τοῦ-
 τον; καὶ οὐ τοῦτο μόνον, ἀλλὰ καὶ μυρίους ἑτέρους μετ' αὐτοῦ;
 Ἐπίσχες, ἄνθρωπε, παῦσαι τῆς μανίας· ἐπίγνωθι τὸν ἀδελφόν·
 μάθε ὅτι ἀνοίας ταῦτα τὰ ρήματα καὶ παραπληξίας, καὶ λέγε τάναν-

πού μέ μισοῦν, ἀλλά πές, ὅτι δέν μπορῶ νά περιφρονήσω ἐκείνους πού μέ περιφρονοῦν. Αὐτός ὁ λόγος εἶναι τοῦ μαθητῆ τοῦ Χριστοῦ, ἐνῶ ὁ ἄλλος τοῦ διαβόλου· αὐτός κάνει τούς ἀνθρώπους λαμπρούς καί ἐνδοξούς, ἐνῶ ὁ ἄλλος αἰσχροῦς καί καταγέλαστους. Γι' αὐτό θαυμάζουμε τό Μωϋσῆ, γιατί καί ὅταν ἀκόμη ὁ Θεός ἔλεγε, «ἄφησέ με νά τούς καταστρέψω πάνω στήν ὀργή μου»¹¹, δέν μπόρεσε νά περιφρονήσει ἐκείνους πού πολλές φορές τόν ἀποστράφηκαν, ἀλλ' ἔλεγε, «ἐάν λοιπόν συγχωρήσεις τήν ἁμαρτία τους, συγχώρεσέ τους· διαφορετικά ἐξάλειψε καί μένα μαζί τους»¹². Γιατί ἦταν φίλος καί μίμητής τοῦ Θεοῦ. Ἄς μήν καυχίμαστε λοιπόν γιά ἐκεῖνα πού πρέπει νά αισθανόμαστε ντροπή, οὔτε νά λέμε τά λόγια αὐτῶν τῶν χυδαίων καί πρόστυχων ἀνθρώπων τῆς ἀγορᾶς, εἶμαι σέ θέση νά φτύσω στά πρόσωπα ἄπειρων ἀνθρώπων', ἀλλά καί ἂν ἀκόμη ἄλλος τά λέγει, ἄς τόν περιγελοῦμε καί ἄς τόν ἀποστομώνουμε, γιατί ὑπερηφανεύεται γιά ἐκεῖνα πού ἔπρεπε νά ντρέπεται.

Τί λέγεις; πές μου· φτύνεις στό πρόσωπο ἀνθρώπου πιστοῦ, τόν ὁποῖο καί ὅταν ἦταν ἄπιστος δέν τόν ἔφτυσε ὁ Χριστός; Τί λέγω δέν τόν ἔφτυσε; Τόσο λοιπόν τόν ἀγάπησε, παρ' ὄλο πού ἦταν αἰσchrός καί ἄσχημος, ὥστε καί νά πεθάνει γιά τή σωτηρία του. Ἐπειτα, αὐτός τόσο τόν ἀγάπησε ἂν καί ἦταν τέτοιος, ἐνῶ ἐσύ τώρα πού ἔγινε ὠραῖος καί θαυμαστός τόν περιφρονεῖς, πές μου, ἐνῶ εἶναι μέλος τοῦ Χριστοῦ καί ἔγινε σῶμα τοῦ Κυρίου; Δέν καταλαβαίνεις τί λέγεις; δέν αισθάνεσαι αὐτά πού τολμᾶς; Κεφαλή ἔχει τό Χριστό καί τραπέζι καί ἐνδυμα καί ζωή καί φῶς καί νυμφίο καί ὄλα εἶναι ἐκεῖνος σ' αὐτόν, καί τολμᾶς νά πεῖς, ὅτι φτύνω αὐτόν; καί ὄχι μόνο αὐτό, ἀλλά καί χίλιους ἄλλους μαζί μ' αὐτόν; Στάσου, ἄνθρωπε, σταμάτησε τή μανία σου, ἀναγνώρισε τήν ἀξία τοῦ ἀδελφοῦ σου, μάθε ὅτι αὐτά τά λόγια εἶναι ἀπόδειξη ἀνοησίας καί παραφροσύνης καί λέγε τά ἀντίθετα, ὅτι καί ἂν ἀκόμη μέ φτύνει ἄπειρες φο-

12. Ἐξ. 32,32.

τία, ὅτι κἂν μυριάκις με διαπτύῃ, ἐγὼ οὐκ ἀποστήσομαι. Οὕτω καὶ τὸν ἀδελφὸν κερδανεῖς, καὶ εἰς δόξαν τοῦ Θεοῦ βιώσῃ, καὶ τῶν μελλόντων μεθέξεις ἀγαθῶν, ὧν γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ
25 τῷ Πατρὶ ἡ δόξα, ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν.

ρές ἐγώ δέ θ' ἀπομακρυνθῶ ἀπ' αὐτόν. Ἔτσι καί τόν ἀδελφό θά κερδίσεις καί θά ζήσεις γιά τή δόξα τοῦ Θεοῦ καί θά συμμετάσχεις στά μελλοντικά ἀγαθά, τά ὅποια εἶθε ὅλοι μας νά ἐπιτύχουμε, μέ τή χάρη καί φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, μαζί μέ τόν ὁποῖο στόν Πατέρα καί συγχρόνως στό ἅγιο Πνεῦμα ἀνήκει ἡ δόξα, τώρα καί πάντοτε καί στούς αἰῶνες. Ἀμήν.

ΟΜΙΛΙΑ ΚΘ'

(Ρωμ. 15,8-13)

«Λέγω δὲ Χριστὸν Ἰησοῦν διάκονον γεγενῆσθαι περιτομῆς ὑπὲρ ἀληθείας Θεοῦ, εἰς τὸ βεβαιῶσαι τὰς ἐπαγγελίας τῶν πατέρων».

1. Πάλιν περὶ τῆς τοῦ Χριστοῦ κηδεμονίας ἡμῖν διαλέγεται ἐτι 5 τοῦ αὐτοῦ κεφαλαίου ἐχόμενος, καὶ δεικνὺς ὅσα ἐποίησεν ὑπὲρ ἡμῶν, καὶ ὅπως οὐχ ἑαυτῷ ἤρесе. Καὶ μετὰ τούτου κάκεῖνο κατασκευάζει, ὅτι μειζόνων εἰσὶ, οἱ ἐξ ἐθνῶν ὀφειλέται τῷ Θεῷ. Εἰ δὲ μειζόνων εἰσὶν, δίκαιοι ἂν εἶεν φέρειν τοὺς ἀσθενεῖς τοὺς ἐξ Ἰουδαίων. Ἐπειδὴ γὰρ σφόδρα ἐκείνων καθῆψατο, ἵνα μὴ τούτους 10 ἐπάρῃ τοῦτο, καταστέλλει πάλιν αὐτῶν τὴν ἀπόνοιαν, ἐκείνοις μὲν ἐξ ἐπαγγελίας πατέρων δεικνὺς διδόμενα τὰ ἀγαθὰ, τοῖς δὲ ἐξ ἐθνῶν, ἐξ ἐλέους καὶ φιλανθρωπίας μόνης. Διὸ καὶ ἔλεγε· «τὰ δὲ ἔθνη ὑπὲρ ἐλέους δοξάσαι τὸν Θεόν». Ἴνα δὲ σαφέστερον γένηται τὸ λεγόμενον, αὐτῶν πάλιν ἀξιὸν ἀκοῦσαι τῶν ρημάτων, ἵνα μάθῃς 15 τί ἐστὶ τὸ «ὑπὲρ ἀληθείας Θεοῦ γεγενῆσθαι τὸν Χριστὸν διάκονον περιτομῆς, εἰς τὸ βεβαιῶσαι τὰς ἐπαγγελίας τῶν πατέρων».

Τί ποτ' οὖν ἐστὶ τὸ εἰρημένον; Ἐπαγγελία πρὸς τὸν Ἀβραὰμ ἦν γεγενημένη ἢ λέγουσα· «σοὶ δώσω τὴν γῆν καὶ τῷ σπέρματί σου, καὶ ἐν τῷ σπέρματί σου ἐνευλογηθήσονται πάντα τὰ ἔθνη».

ΟΜΙΛΙΑ ΚΘ'

(Ρωμ. 15,8-13)

«Μ' αὐτά πού λέγω, ἐννοῶ, ὅτι ὁ Ἰησοῦς Χριστός ἔχει γίνει ὑπηρέτης τῶν Ἰσραηλιτῶν, γιά νά φανεῖ ἡ ἀλήθεια τοῦ Θεοῦ καί νά πραγματοποιηθοῦν οἱ ὑποσχέσεις πού δόθηκαν στούς πατέρες».

1. Πάλι μᾶς μιλάει γιά τή φροντίδα τοῦ Χριστοῦ, συνεχίζοντας ἀκόμη τό ἴδιο κεφάλαιο καί δείχνοντας πόσα ἔκαμε γιά μᾶς καί πῶς δέ ζήτησε ἐκεῖνα πού ἦταν ἀρεστά στόν ἑαυτό του. Καί μαζί μ' αὐτό ἀποδεικνύει καί ἐκεῖνο, ὅτι οἱ προερχόμενοι ἀπό τά ἔθνη ὀφείλουν στό Θεό περισσότερο. Ἐάν ὅμως ὀφείλουν περισσότερο, θά ἦταν δίκαιο νά βαστάζουν τούς ἀσθενεῖς πού προέρχονται ἀπό τούς Ἰουδαίους. Ἐπειδή λοιπόν τούς κατηγορήσε ἐκείνους πάρα πολύ, γιά νά μήν τούς κάνει αὐτό νά ὑπερηφανευθοῦν, συγκρατεῖ πάλι τήν ἀλαζονεία τους, δείχνοντας ὅτι τά ἀγαθά δίνονται σ' ἐκείνους ἀπό τίς ὑποσχέσεις πού δόθηκαν στούς πατέρες τους, ἐνῶ σ' αὐτούς πού προέρχονται ἀπό τά ἔθνη δίνονται ἀπό εὐσπλαχνία καί φιλανθρωπία μόνο. Γι' αὐτό καί ἔλεγε· «τά ἔθνη ὅμως νά δοξάσουν τό Θεό γιά τήν εὐσπλαχνία του». Γιά νά γίνει ὅμως σαφέστερο τό λεγόμενο, ἀξίζει πάλι ν' ἀκούσεις αὐτά τά λόγια, γιά νά μάθεις τί σημαίνει τό «ὁ Χριστός ἔγινε ὑπηρέτης τῆς περιτομῆς, γιά νά φανεῖ ἡ ἀλήθεια τοῦ Θεοῦ καί νά πραγματοποιηθοῦν οἱ ὑποσχέσεις πού δόθηκαν στούς πατέρες».

Τί λοιπόν σημαίνει αὐτό πού λέχθηκε; Στόν Ἀβραάμ εἶχε δοθεῖ ὑπόσχεση, πού ἔλεγε· «σέ σένα καί στούς ἀπογόνους σου θά δώσω τή χώρα, καί μ' ἕναν ἀπό τούς ἀπογόνους σου θά εὐλογηθοῦν

Ἄλλ' ἐγένοντο κολάσεως ὑπεύθυνοι μετὰ ταῦτα οἱ τοῦ σπέρματος τοῦ Ἀβραὰμ ἅπαντες. Ὁ γὰρ νόμος ὀργὴν αὐτοῖς κατειργάζετο παραβαινόμενος, καὶ τῆς ἐπαγγελίας ἀπεστέρει λοιπὸν ἐκείνης τῆς τῶν πατέρων. Παραγενόμενος τοίνυν ὁ Υἱὸς συνέπραξε τῷ Πατρί, 5 εἰς τὸ τὰς ἐπαγγελίας ἐκεῖνας ἀληθεῦσαι καὶ εἰς τέλος ἐξελθεῖν. Πάντα γὰρ τὸν νόμον πληρώσας, ἐν ᾧ καὶ περιτομὴν, καὶ ταύτη καὶ διὰ τοῦ σταυροῦ τῆς κατάρας ἀπαλλάξας τῆς ἐπὶ τῇ παραβάσει, οὐκ ἀφῆκε διαπεσεῖν τὴν ἐπαγγελίαν. Ὅταν οὖν λέγῃ, «διάκονον περιτομῆς», τοῦτό λέγει, ὅτι ἐλθὼν, καὶ πάντα τὸν νόμον 10 ὥσας, καὶ περιτμηθεὶς, καὶ γενόμενος σπέρμα τοῦ Ἀβραὰμ, ἔλυσε τὴν κατάραν, ἔπαυσε τοῦ Θεοῦ τὴν ὀργὴν, ἐπιτηδείους λοιπὸν ἐποίησε τοὺς μέλλοντας δέχεσθαι τὴν ἐπαγγελίαν, ἅπαξ ἀπαλλαγέντας τοῦ προσκεκρουκένοι.

Ἴν' οὖν μὴ λέγωσιν οὗτοι οἱ ἐγκαλούμενοι, πῶς οὖν ὁ Χριστός 15 στὸς περιετέμενετο, καὶ πάντα ἐφύλαττε τὸν νόμον; εἰς τούναντίον αὐτὸ περιτρέπει. Οὐ γὰρ ἵνα μένη ὁ νόμος, τοῦτο ἐποίησε, φησὶν, ἀλλ' ἵνα αὐτὸν λύσῃ, καὶ σὲ ἀπαλλάξῃ τῆς ἐκείνου κατάρας, καὶ ἐλευθερώσῃ καθόλου τῆς ἀρχῆς τῆς ἐκείνου. Ἐπειδὴ γὰρ σὺ παρέβης τὸν νόμον, διὰ τοῦτο ἐκεῖνος ἐπλήρωσεν, οὐχ ἵνα σὺ 20 πληρώσῃς, ἀλλ' ἵνα σοὶ τὰς ἐπαγγελίας βεβαιώσῃ τὰς πρὸς τοὺς πατέρας, ἃς ὁ νόμος διαπεσεῖν ἐποίει, δεικνύς σε προσκεκρουκότα καὶ τῆς κληρονομίας ὄντα ἀνάξιον. Ὡστε καὶ σὺ κατὰ χάριν ἐσώθῃς· καὶ γὰρ ἀποβεβλημένος ἦς. Μὴ τοίνυν στασίαζε, μηδὲ φιλονεῖκει ἀντεχόμενος ἀκαίρως τοῦ νόμου, ὃς καὶ τῆς ἐπαγγελίας ἐξέ- 25 βαλεν ἄν, εἰ μὴ τσαῦτα ἔπαθεν ὑπὲρ σοῦ ὁ Χριστός. Ἐπαθε δὲ ταῦτα, οὐκ ἐπειδὴ σὺ ἄξιος σωτηρίας ἦς, ἀλλ' ὥστε ἀληθεῦσαι τὸν Θεόν.

2. Εἶτα, ἵνα μὴ τοῦτο φουσήσῃ τὸν ἐξ ἐθνῶν, φησὶ· «τὰ δὲ ἔθνη ὑπὲρ ἐλέους δοξάσαι τὸν Θεόν». Ὁ δὲ λέγει, τοῦτό ἐστίν· οἱ μὲν ἐξ 30 Ἰουδαίων κἂν ἐπαγγελίας εἶχον, εἰ καὶ ἀνάξιοι ἦσαν, σὺ δὲ οὐδὲ

1. Γεν. 12,7· 22,18.

ὄλα τὰ ἔθνη»¹. Ἄλλ' οἱ ἀπόγονοι τοῦ Ἀβραάμ ὄλοι ἔγιναν ὕστερα ὑπεύθυνοι γιά τιμωρία. Γιατί ὁ νόμος, ὅταν τόν παρέβαιναν, προκαλοῦσε ἐναντίον τους ὀργή καί τους στεροῦσε στό ἐξῆς ἐκείνη τήν ὑπόσχεση πού δόθηκε στους πατέρες τους. Ὅταν λοιπόν ἦρθε ὁ Υἱός συνέπραξε μέ τόν Πατέρα γιά ν' ἀποδειχθοῦν ἀληθινές καί νά πραγματοποιηθοῦν οἱ ὑποσχέσεις ἐκεῖνες. Γιατί, ἀφοῦ ἐκπλήρωσε ὄλο τό νόμο, μαζί μέ τόν ὀποῖο καί τήν περιτομή, καί ἀφοῦ μέ τόν τρόπο αὐτόν καί μέ τό σταυρό του τους ἀπάλλαξε ἀπό τήν κατάρα γιά τήν παράβαση τοῦ νόμου, δέν ἄφησε νά φανεῖ ψεύτικη ἡ ὑπόσχεση. Ὅταν λοιπόν λέγει, «διάκονος τῆς περιτομῆς», αὐτό ἐννοεῖ, ὄτι δηλαδή, ἀφοῦ ἦρθε καί ἐκπλήρωσε ὄλο τό νόμο καί περιτιμήθηκε καί ἔγινε ἀπόγονος τοῦ Ἀβραάμ, ἔλυσε τήν κατάρα, σταμάτησε τήν ὀργή τοῦ Θεοῦ, ἔκαμε στό ἐξῆς ἱκανούς ἐκείνους πού ἐπρόκειτο νά δεχθοῦν τήν ὑπόσχεση, ἀφοῦ ἀπαλλάχθηκαν μιά γιά πάντα ἀπό τήν ἐχθρότητά τους πρὸς τό Θεό.

Γιά νά μή λέγουν λοιπόν ἐκεῖνοι πού κατηγοροῦνταν, πῶς λοιπόν περιτιμήθηκε ὁ Χριστός καί τηροῦσε ὄλο τό νόμο; τό στρέφει αὐτό στό ἀντίθετο. Δέν ἔκαμε λοιπόν αὐτό, λέγει, γιά νά μένει ὁ νόμος, ἀλλά γιά νά τόν λύσει καί νά σέ ἀπαλλάξει ἀπό τήν κατάρα του καί νά σέ ἐλευθερώσει τελείως ἀπό τήν ἐξουσία του. Ἐπειδή λοιπόν ἐσύ παρέβηκες τό νόμο, γι' αὐτό τόν ἐκπλήρωσε ἐκεῖνος, ὄχι γιά νά τόν ἐκπληρώσεις ἐσύ, ἀλλά γιά νά πραγματοποιήσει σέ σένα τίς ὑποσχέσεις πού δόθηκαν στους πατέρες σου, τίς ὀποῖες ὁ νόμος ἔκανε νά φανοῦν ψεύτικες, δείχνοντας ὄτι ἔχεις γίνει ἐχθρός καί ὄτι εἶσαι ἀνάξιος γιά τήν κληρονομία. Ἐπομένως καί σύ σώθηκες ἀπό χάρη, καθόσον ἦσουν ἀπορριμμένος. Μή στασιάζεις λοιπόν, οὔτε νά φιλονικεῖς, ἐπειδή προσηλώνεσαι ἄσκοπα στό νόμο, ὁ ὀποῖος καί τήν ὑπόσχεση θά σοῦ στεροῦσε, ἄν δέν πάθαινε τόσα πολλά γιά σένα ὁ Χριστός. Καί τά ἔπαθε αὐτά, ὄχι γιατί εἶσαι ἄξιος γιά σωτηρία, ἀλλά γιά νά ἐπαληθευθεῖ ὁ Θεός.

2. Στή συνέχεια, γιά νά μή φουσκώσει αὐτό ἐκεῖνον πού προέρχεται ἀπό τὰ ἔθνη, λέγει· «τά ἔθνη ὄμως νά δοξάσουν τό Θεό γιά τήν εὐσπλαχνία του πρὸς αὐτά». Αὐτό πού λέγει, σημαίνει τό ἐξῆς:

τοῦτο, ἀλλ' ἀπὸ φιλανθρωπίας ἐσώθης μόνης. Εἰ καὶ τὰ μάλιστα οὐδὲ ἐκείνοις τι πλεόν ἐγένετο ἀπὸ τῆς ἐπαγγελίας, εἰ μὴ παρεγένετο ὁ Χριστός· ἀλλ' ὁμοως ἵνα αὐτοὺς κεράσῃ, καὶ μὴ συγχωρήσῃ κατεξανίστασθαι τῶν ἀσθενῶν, μέμνηται τῶν ἐπαγγελιῶν. Περὶ δὲ 5 τούτων φησὶν, ὅτι ἐλέω ἐσώθησαν μόνον. Διὸ καὶ δίκαιοι ἂν εἶεν μάλιστα δοξάζειν τὸν Θεόν. Δόξα δὲ Θεοῦ, τὸ συνῆφθαι, τὸ ἠνωῆσθαι, τὸ ὁμοθυμαδὸν εὐφημεῖν, τὸ βαστάζειν τὸν ἀσθενέστερον, τὸ μὴ περιορᾶν ἀπορρηγνύμενον τὸ μέλος. Εἶτα καὶ μαρτυρίας ἐπάγει, ἐν αἷς δείκνυσιν, ὅτι δεῖ συνῆφθαι τὸν ἐξ Ἰουδαίων τοῖς ἐξ 10 ἔθνῶν, οὕτω λέγων· «καθῶς γέγραπται· διὰ τοῦτο ἐξομολογήσομαί σοι ἐν ἔθνεσι, Κύριε, καὶ τῷ ὀνόματί σου ψαλῶ»· καί, «εὐφράνθητε ἔθνη μετὰ τοῦ λαοῦ αὐτοῦ»· καί, «αἰνεῖτε πάντα τὰ ἔθνη τὸν κύριον, καὶ ἐπαινεσάτωσαν αὐτὸν πάντες οἱ λαοί»· καί, «ἔσται ἡ ρίζα τοῦ Ἰεσσαί, καὶ ὁ ἀνιστάμενος ἄρχειν ἔθνῶν· ἐπ' αὐτῷ ἔθνη 15 ἔλπιουσι».

Ταῦτα δὲ πάντα παρήγαγε, δεικνὺς ὅτι δεῖ ἠνωῆσθαι καὶ δοξάζειν τὸν Θεόν, ὁμοῦ καὶ τὸν ἐξ Ἰουδαίων καταστέλλων, ἵνα μὴ ἐπαίρηται κατὰ τούτου, τῶν προφητῶν πάντων τούτους καλούντων, καὶ τὸν ἐξ ἔθνῶν πείθων μετριάζειν, τῷ δεῖξαι πλείονος 20 ὑπεύθυνον ὄντα χάριτος. Εἶτα πάλιν ἐπὶ εὐχὴν κατακλείει τὸν λόγον, λέγων· «ὁ δὲ Θεὸς τῆς ἐλπίδος πληρῶσαι ὑμᾶς πάσης χαρᾶς καὶ εἰρήνης ἐν τῷ πιστεύειν, εἰς τὸ περισσεύειν ἐν τῇ ἐλπίδι, ἐν δυνάμει Πνεύματος ἁγίου». Τουτέστιν, ἀπαλλαγεῖν τῆς πρὸς ἀλλήλους ἀθυμίας, καὶ μὴ καταβληθεῖν ποτε ὑπὸ τῶν πειρασμῶν· 25 τοῦτο δὲ ἔσται ἐν τῷ περισσεύειν ὑμᾶς ἐν τῇ ἐλπίδι. Τὸ γὰρ πάντων αἴτιον τῶν ἀγαθῶν τοῦτο. Τοῦτο δὲ ἀπὸ Πνεύματος ἔσται ἁγίου. Ἄλλ' οὐχ ἀπλῶς ἀπὸ Πνεύματος, ἀλλ' ἐὰν καὶ τὰ παρ' ἡμῶν εἰσενέγκωμεν. Διὰ τοῦτό φησιν, «ἐν τῷ πιστεύειν»· οὕτω

οί προερχόμενοι από τούς Ἰουδαίους εἶχαν τουλάχιστο ὑποσχέσεις, ἔστω καί ἂν ἦταν ἀνάξιοι, ἐσύ ὅμως οὔτε αὐτό εἶχες, ἀλλ' ἀπό φι-
 λανθρωπία σώθηκες μόνο. Ἐάν καί βέβαια οὔτε σ' ἐκείνους γινόταν
 κάτι περισσότερο ἀπό τήν ὑπόσχεση, ἂν δέ ἐρχόταν ὁ Χριστός.
 Ἄλλ' ὅμως γιά νά τούς ἀναμείξει αὐτούς καί νά μήν τούς ἐπιτρέψει
 νά ἐξεγείρονται ἐναντίον τῶν ἀσθενῶν, θυμᾶται τίς ὑποσχέσεις. Καί
 γι' αὐτούς λέγει, ὅτι σώθηκαν μόνο ἀπό εὐσπλαγχνία. Γι' αὐτό καί
 θά ἦταν δίκαιο πάρα πολύ νά δοξάζουν τό Θεό. Δόξα ὅμως τοῦ
 Θεοῦ εἶναι τό νά εἴμαστε στενά συνδεδεμένοι, τό νά εἴμαστε ἐνωμέ-
 νοι, τό νά δοξάζουμε τό Θεό ὁμόφωνα, τό νά βαστάζουμε τόν πῶ
 ἀδύνατο, τό νά μήν περιφρονοῦμε τό μέλος μας, ὅταν ἀποκόβεται.
 Ἐπειτα προσθέτει καί μαρτυρίες, μέ τίς ὁποῖες δείχνει, ὅτι πρέπει
 νά ἐνωθεῖ ὁ προερχόμενος ἀπό τούς Ἰουδαίους μέ τούς προερχομέ-
 νους ἀπό τά ἔθνη, λέγοντας αὐτά: «ὅπως εἶναι γραμμένο: Γι' αὐτό
 θά σέ δοξάζω, Κύριε, μεταξύ τῶν ἐθνῶν καί θά ψάλλω στό ὄνομά
 σου: καί, χαρῆτε ἔθνη μαζί μέ τό λαό του: καί, Δοξολογεῖτε τόν Κύ-
 ριο ὅλα τά ἔθνη καί ἄς τόν ὑμνήσουν ὅλοι οἱ λαοί: καί, θά ἔρθει ἡ
 ρίζα τοῦ Ἰεσσαί καί ἐκεῖνος πού θά ἐμφανισθεῖ θά εἶναι ἄρχοντας
 τῶν ἐθνῶν καί σ' αὐτόν τά ἔθνη θά στηρίζουν τίς ἐλπίδες τους».

Ἐπειτα ὅλα αὐτά ὅμως τά ἀνέφερε, γιά νά δείξει ὅτι πρέπει νά εἴμα-
 στε ἐνωμένοι καί νά δοξάζουμε τό Θεό, συγχρόνως καί γιά νά συγ-
 κρατήσῃ τόν προερχόμενο ἀπό τούς Ἰουδαίους, νά μήν ὑπερηφα-
 νεύεται ἐναντίον αὐτοῦ, ἀφοῦ ὅλοι οἱ προφῆτες τούς καλοῦν, καί γιά
 νά πείσει τόν προερχόμενο ἀπό τά ἔθνη νά εἶναι μετριόφρονος, μέ
 τό νά δείξει πῶς εἶναι ὑπεύθυνος γιά περισσότερη χάρη. Ἐπειτα
 πάλι σ' εὐχή καταλήγει τό λόγο, λέγοντας: «εἶθε ὁ Θεός τῆς ἐλπί-
 δας νά σᾶς γεμίσει μέ κάθε χαρά καί εἰρήνη, πού προέρχονται ἀπό
 τήν πίστη, ὥστε νά ἔχετε ἄφθονη τήν ἐλπίδα μέ τή δύναμη τοῦ
 ἁγίου Πνεύματος». Δηλαδή, εἶθε ν' ἀπαλλαγεῖτε ἀπό τή μεταξύ σας
 λύπη καί νά μήν καταβληθεῖτε ποτέ ἀπό τούς πειρασμούς: καί αὐτό
 θά συμβεῖ ὅταν θά ἔχετε ἄφθονη τήν ἐλπίδα. Γιατί τό αἷτιο ὅλων
 τῶν ἀγαθῶν εἶναι αὐτό. Καί αὐτό θά γίνει ἀπό τό ἅγιο Πνεῦμα.
 Ἄλλ' ὄχι ἀπλῶς ἀπό τό ἅγιο Πνεῦμα, ἀλλ' ἂν καί ἐμεῖς εἰσφέρουμε

γὰρ δύνασθε πληρωθῆναι χαρᾶς, ἐὰν πιστεύητε, ἐὰν ἐλπίζητε. Ἄλλ' οὐκ εἶπεν, ἐὰν ἐλπίζητε, ἀλλ' «ἐὰν περισσεύητε ἐν τῇ ἐλπίδι», ὥστε μὴ μόνον παραμυθίαν εὐρεῖν τῶν δεινῶν, ἀλλὰ καὶ χαρὰν ἔχειν διὰ τὴν παρουσίαν τῆς πίστεως καὶ τῆς ἐλπίδος. Οὕτω
5 καὶ τὸ Πνεῦμα ἐπισπάσασθε· οὕτω καὶ ἐκείνου παραγενομένου, τὰ ἀγαθὰ διατηρήσετε πάντα.

3. Καθάπερ γὰρ τὴν ζωὴν ἡμῶν ἡ τροφὴ διακρατεῖ, καὶ ταύτη τὸ σῶμα οἰκονομεῖ, οὕτως ἐὰν ἔχωμεν ἔργα ἀγαθὰ, τὸ Πνεῦμα ἔξομεν· κἂν τὸ Πνεῦμα σχῶμεν, καὶ ἔργα ἔξομεν ἀγαθὰ· ὥσπερ
10 οὖν καὶ τοῦναντίον, ἐὰν μὴ ἔργα ἔχωμεν, τὸ Πνεῦμα ἀφίπταται· ἐὰν δὲ τοῦ Πνεύματος ἐρημωθῶμεν, καὶ περὶ τὰ ἔργα χωλεύσομεν. Ὅταν γὰρ τοῦτο ἀπέλθῃ, τὸ ἀκάθαρτον ἔρχεται· καὶ δῆλον ἀπὸ τοῦ Σαοῦλ. Τί γάρ, εἰ μὴ πνίγει ἡμᾶς ὥσπερ ἐκείνον; Ἄλλ' ἐτέρως ἀπαγχονίζει διὰ πράξεων πονηρῶν. Δεῖ τοίνυν ἡμῖν τῆς κιθάρας
15 τοῦ Δαυῖδ, ἵνα ἐπάδωμεν τῇ ψυχῇ τὰς θείας ἐπωδάς, καὶ τὰς ἐντεῦθεν καὶ τὰς ἀπὸ τῶν ἀγαθῶν πράξεων· ὡς ἂν θάτερον μόνον ποιῶμεν, καὶ τῆς ὥδῆς ἀκούοντες, τῷ ταῦτα ἐπάδοντι πολεμῶμεν διὰ τῶν ἔργων, καθάπερ ἐκεῖνος τότε· καὶ εἰς κρίμα ἡμῖν ἔσται τὸ φάρμακον, καὶ ἀγριωτέρα ἢ μανία γενήσεται. Πρὸ μὲν γὰρ τοῦ
20 ἀκοῦσαι, δέδοικεν ὁ πονηρὸς δαίμων, μήποτε ἀκούσαντες κατορθώσωμεν, ὅταν δὲ καὶ ἀκούσαντες οἱ αὐτοὶ μένωμεν, καὶ τοῦτο ἐξαιρεῖται τὸ δέος αὐτοῦ.

Ψάλλῶμεν τοίνυν τὴν ἀπὸ τῶν πράξεων ὥδῆν, ἵνα τὴν δαίμονος χαλεπωτέραν ἐκβάλωμεν ἀμαρτίαν. Δαίμων μὲν γὰρ οὐ πάν-
25 τως ἀποστερεῖ τῶν οὐρανῶν, ἀλλ' ἔστιν ὅπου καὶ συμπράττει τῷ νήφοντι· ἀμαρτία δὲ πάντως ἐκβάλλει. Δαίμων γὰρ ἔστιν ἐκούσιος αὐτῆ, καὶ μανία αὐθαίρετος· διόπερ οὐδὲ τοὺς ἐλεοῦντας ἔχει καὶ συγγινώσκοντας. Ἐπάδωμεν τοίνυν τῇ οὕτω διακειμένη ψυχῇ καὶ ἀπὸ τῶν ἄλλων Γραφῶν, καὶ ἀπὸ τοῦ μακαρίου Δαυῖδ· καὶ ψαλλέ-

τά δικά μας. Γι' αυτό λέγει, «πού προέρχεται από τήν πίστη», γιατί ἔτσι μπορείτε νά γεμίσετε μέ χαρά, ἂν πιστεύετε, ἂν ἐλπίζετε. Ἄλλά δέν εἶπε, ἂν ἐλπίζετε, ἀλλά «ἂν ἔχετε ἄφθονη τήν ἐλπίδα», ὥστε νά μή βρεῖτε μόνο παρηγοριά τῶν δεινῶν, ἀλλά καί χαρά νά ἔχετε ἐξ αἰτίας τῆς ἀφθονίας τῆς πίστεως καί τῆς ἐλπίδας. Ἔτσι καί τό ἅγιο Πνεῦμα θά προσελκύσετε· ἔτσι, καί ὅταν ἔρθει ἐκεῖνος, θά διατηρήσετε ὅλα τά ἀγαθά.

3. Ὅπως ἀκριβῶς λοιπόν ἡ τροφή διατηρεῖ τή ζωή μας καί μέ τόν τρόπο αὐτό συγκρατεῖ τό σῶμα, ἔτσι ἂν ἔχουμε ἔργα ἀγαθά, θά ἔχουμε τό ἅγιο Πνεῦμα, καί ἂν ἀποκτήσουμε τό ἅγιο Πνεῦμα, θά ἔχουμε καί ἔργα ἀγαθά· ὅπως ἀκριβῶς βέβαια συμβαίνει τό ἀντίθετο, ἂν δέν ἔχουμε ἔργα, τό Πνεῦμα ἐξαφανίζεται, καί ἂν στερηθοῦμε τό Πνεῦμα, θά εἴμαστε ἐλλιπεῖς ἀπό ἔργα. Γιατί ὅταν αὐτό φύγει, ἔρχεται τό ἀκάθαρτο πνεῦμα· καί αὐτό εἶναι φανερό ἀπό τό Σαούλ. Γιατί τί καί ἂν δέ μᾶς πνίγει ὅπως ἐκεῖνον; Ἄλλά μᾶς ἀπαγχονίζει διαφορετικά μέ πράξεις κακές. Μᾶς χρειάζεται λοιπόν ἡ κιθάρα τοῦ Δαβίδ, γιά νά ψάλλουμε πρὸς τήν ψυχή τίς θεῖες ἐπωδές, καί ἐκεῖνες πού προέρχονται ἀπό ἐδῶ καί ἐκεῖνες πού προέρχονται ἀπό τίς ἀγαθές πράξεις· ἐνῶ ἂν κάνουμε τό ἕνα μόνο ἀπό τά δύο, ἔστω καί ἂν ἀκοῦμε τήν ὠδή, μέ τίς πράξεις πολεμοῦμε ἐκεῖνον πού ψάλλει αὐτά, ὅπως ἀκριβῶς ἐκεῖνος τότε, καί τό φάρμακο θ' ἀποβεῖ σέ καταδίκη μας καί ἡ μανία θά γίνει πιό ἄγρια. Γιατί προτοῦ ἀκούσουμε φοβᾶται ὁ πονηρός δαίμονας, μήπως ἀκούοντας κατορθώσουμε ἔργα ἀγαθά, ἐνῶ ὅταν μένουμε οἱ ἴδιοι, παρ' ὄλο πού ἀκούσαμε, ἐξαφανίζεται καί ὁ φόβος του αὐτός.

Ἄς ψάλλουμε λοιπόν τήν ὠδή πού προέρχεται ἀπό τίς πράξεις, γιά ν' ἀπομακρύνουμε τήν πιό φοβερή ἀπό τό δαίμονα ἁμαρτία. Ὁ δαίμονας βέβαια δέ μᾶς στερεῖ ὅπωςδῆποτε τούς οὐρανούς, ἀλλά πολλές φορές καί συμπράττει ἀκόμη μέ τόν νηφάλιο, ἐνῶ ἡ ἁμαρτία ὅπωςδῆποτε ἀπομακρύνει. Γιατί αὐτή εἶναι δαίμονας ἐκούσιος καί μανία αὐθαίρετη· γι' αὐτό ἀκριβῶς δέ γνωρίζει οὔτε ἐκείνους πού ἔλεοῦν καί πού συγχωροῦν. Ἄς ψάλλουμε λοιπόν πρὸς τήν ψυχή πού ἔχει τέτοια διάθεση, καί ἀπό τίς ἄλλες Γραφές καί ἀπό τό μα-

τω τὸ στόμα καὶ παιδευέσθω ὁ νοῦς. Οὐκ ἔστιν οὐδὲ αὐτὸ τοῦτο μικρόν. Ἄν γὰρ παιδεύσωμεν τὴν γλῶτταν ψάλλειν, αἰσχυρθήσεται ἢ ψυχὴ ταύτης ψαλλούσης τάναντία βουλευομένη. Οὐ τοῦτο δὲ μόνον καρπωσόμεθα τὸ καλόν, ἀλλ' ὅτι καὶ πολλὰ εἰσόμεθα τῶν 5 ἡμῖν διαφερόντων. Καὶ γὰρ καὶ περὶ τῶν παρόντων καὶ τῶν μελλόντων σοι διαλέγεται, καὶ περὶ τῶν ὀρωμένων, καὶ περὶ τῆς ἀοράτου κτίσεως.

Κἂν περὶ οὐρανοῦ θέλης μαθεῖν, πότερον μένει τοιοῦτος ἢ μεταβάλλεται, σαφῶς ἀποκρίνεται σοι καὶ ἐρεῖ, ὅτι «οἱ οὐρανοὶ ὡς 10 ἱμάτιον παλαιωθήσονται, καὶ ὡσεὶ περιβόλαιον ἐλίξεις αὐτοὺς ὁ Θεός, καὶ ἀλλαγῆσονται». Καὶ περὶ τοῦ σχήματος ἂν ἐθέλης ἀκούσαι, ἀκούση πάλιν· «ὁ ἐκτείνων τὸν οὐρανὸν ὡσεὶ δέρριν». Κἂν περὶ τῶν νώτων αὐτοῦ βουλευθῆς τί πλεον εἰδέναί, ἐρεῖ σοι πάλιν· «ὁ στεγαῶζων ἐν ὕδασι τὰ ὑπερῶα αὐτοῦ». Καὶ οὐδὲ ἐνταῦθα ἵστα- 15 ται, ἀλλὰ καὶ περὶ τοῦ πλάτους καὶ τοῦ ὕψους σοι διαλέγεται, δεικνὺς ταῦτα ἰσόμετρα ὄντα. «Καθ' ὅσον γάρ», φησὶν, «ἀπέχουσιν ἀνατολαὶ ἀπὸ δυσμῶν, ἐμᾶκρυνεν ἀφ' ἡμῶν τὰς ἀνομίας ἡμῶν. Κατὰ τὸ ὕψος τοῦ οὐρανοῦ ἀπὸ τῆς γῆς ἐκραταίωσε Κύριος τὸ ἔλεος αὐτοῦ ἐπὶ τοὺς φοβουμένους αὐτόν». Κἂν τῆς γῆς τὰ θεμέλια πε- 20 ριεργάσῃ, οὐδὲ ταῦτά σε ἀποκρύψει, ἀλλ' ἀκούση ψάλλοντος αὐτοῦ καὶ λέγοντος, ὅτι «ἐπὶ θαλασσῶν ἐθεμελίωσεν αὐτήν». Κἂν περὶ τῶν σεισμῶν θέλης μαθεῖν πόθεν γίνονται, ἀπαλλάξει σε πάσης ἀπορίας, οὕτω λέγων· «ὁ ἐπιβλέπων ἐπὶ τὴν γῆν, καὶ ποιῶν αὐτὴν τρέμειν». Κἂν τῆς νυκτὸς ζητῆς τὴν χρεῖαν, καὶ ταύτην εἶση παρ' 25 αὐτοῦ μαθῶν, ὅτι «ἐν αὐτῇ διελεύσεται πάντα τὰ θηρία τοῦ δρυμοῦ».

Καὶ τὰ ὄρη ποῦ χρήσιμα, ἀποκρίνεται σοι· «ὄρη τὰ ὑψηλὰ τοῖς ἐλάφοις». Καὶ διὰ τί αἱ πέτραι; «Πέτρα καταφυγὴ τοῖς χοιρογρυλλίοις». Διὰ τί τὰ ἄκαρπα δένδρα; «Ἐκεῖ στρουθία ἐννοσσεύ- 30 σουσι». Διὰ τί ἐν ἐρήμοις πηγαί; «Ἐπ' αὐτὰ τὰ πετεινὰ τοῦ οὐρανοῦ

2. Ψαλμ. 101,27.

4. Ψαλμ. 103,3.

6. Ψαλμ. 23,2.

3. Ψαλμ. 103,2.

5. Ψαλμ. 102,12. 11.

7. Ψαλμ. 103,32.

κάριο Δαβίδ· καί ἄς ψάλλει τό στόμα καί ἄς διδάσκεται ὁ νοῦς. Δέν εἶναι αὐτό τό πράγμα μικρό. Γιατί ἂν διδάξουμε τή γλώσσα νά ψάλλει, θά ντρέπεται ἡ ψυχή, ὅταν αὐτή ψάλλει, ν' ἀποφασίζει τά ἀντίθετα. Καί ὄχι μόνο θά κερδίσουμε αὐτό τό καλό, ἀλλ' ὅτι θά γνωρίσουμε καί πολλά ἀπό ἐκεῖνα πού μᾶς ἐνδιαφέρουν. Καθόσον σοῦ μιλάει καί γιά τά παρόντα καί γιά τά μελλοντικά, καί γιά τά ὀρατά καί γιά τήν ἀόρατη κτίση.

Καί ἂν θέλεις νά μάθεις γιά τόν οὐρανό, ποιό ἀπό τά δύο, παραμένει τέτοιος ἢ μεταβάλλεται, σοῦ ἀπαντάει καθαρά καί λέγει, «οἱ οὐρανοί θά παλιώσουν σάν ἔνδυμα καί σάν πανωφόρι θά τούς γυρίσεις, Θεέ, καί θ' ἀλλάξουν»². Καί ἂν θέλεις ν' ἀκούσεις γιά τό σχῆμα του, θ' ἀκούσεις πάλι· «ἐσύ ἀπλώνεις τόν οὐρανό σάν δερμάτινο κάλυμμα»³. Καί ἂν θελήσεις νά γνωρίσεις κάτι περισσότερο γιά τό ἐπάνω μέρος του, θά σοῦ πεῖ πάλι· «ἐσύ στεγάζεις τά ἀνώτερα στρώματα τοῦ οὐρανοῦ μέ νερά»⁴. Καί δέ σταματάει ἐδῶ, ἀλλά σοῦ μιλάει καί γιά τό πλάτος καί τό ὕψος του, δείχνοντας πώς αὐτά ἔχουν τό ἴδιο μέγεθος. Γιατί λέγει, «ὅσο ἀπέχει ἡ ἀνατολή ἀπό τή δύση, τόσο ἀπομάκρυνε ὁ Θεός τίς ἁμαρτίες μας ἀπό μᾶς. Ὅσο εἶναι τό ὕψος τοῦ οὐρανοῦ ἀπό τή γῆ, τόσο μεγάλο εἶναι τό ἔλεός του σ' ἐκείνους πού τόν φοβοῦνται»⁵. Καί ἂν ἔχεις περιέργεια γιά τά θεμέλια τῆς γῆς, οὔτε αὐτά θά σοῦ ἀποκρύψει, ἀλλά θά τόν ἀκούσεις νά ψάλλει καί νά λέγει, «ἐπάνω στίς θάλασσες θεμελίωσες τή γῆ»⁶. Καί ἂν θέλεις νά μάθεις γιά τούς σεισμούς ἀπό ποιά αἰτία γίνονται, θά σ' ἀπαλλάξει ἀπό κάθε ἀπορία, λέγοντας ἔτσι· «ὅταν βλέπεις στή γῆ τήν κάνεις νά τρέμει»⁷. Καί ἂν ζητᾶς τήν ἀνάγκη τῆς νύχτας, καί αὐτή θά τή γνωρίσεις μαθαίνοντας ἀπ' αὐτόν, ὅτι «στή διάρκεια τῆς νύχτας θά τριγυρίζουν ὅλα τά ἄγρια ζῶα τοῦ δάσους»⁸.

Καί πού εἶναι χρήσιμα τά βουνά, σοῦ ἀπαντάει· «τά ψηλά βουνά ὄρισε ὁ Θεός γιά τά ἐλάφια»⁹. Γιατί ὑπάρχουν τά ἄκαρπα δένδρα; «Ἐκεῖ οἱ μικροί σπουργίτες θά κάνουν τίς φωλιές τους»¹⁰. Γιατί ὑπάρχουν πηγές στίς ἐρήμους; «Ἐπάνω στά δένδρα, πού φυτρώνουν κοντά στά νερά, θά κτίζουν τίς φωλιές τους τά πτηνά τοῦ οὐρανοῦ, καί τά νερά αὐτά θά ποτίζουν τά θηρία τῆς ὑπαίθρου»¹¹. Για-

8. Ψαλμ. 103,20.

10. Ψαλμ. 103,17.

9. Ψαλμ. 103,18.

11. Ψαλμ. 103,12. 11.

κατασκηνώσει, καὶ τὰ θηρία τοῦ ἀγροῦ». Διὰ τί οἶνος; Οὐχ ἵνα
 πίνης μόνον, ἐπεὶ ἤρκει καὶ ἡ τοῦ ὕδατος φύσις, ἀλλ' ἵνα καὶ
 ἡσθῆς· «οἶνος γὰρ εὐφραίνει καρδίαν ἀνθρώπου». Τοῦτο δὲ μα-
 θῶν, εἶση καὶ μέχρι ποῦ τῷ οἴνω χρῆσθαι δεῖ. Πόθεν τρέφεται τὰ
 5 πετεινὰ καὶ τὰ ἄγρια θηρία; Ἀκούσῃ λέγοντος· «πάντα πρὸς σέ
 προσδοκῶσι δοῦναι τὴν τροφήν αὐτῶν εἰς εὐκαιρον». Κἄν εἴπῃς,
 διὰ τί τὰ κτήνη; ἀποκρίνεται σοι, ὅτι καὶ ταῦτα διὰ σέ· «ὁ ἐξανα-
 τέλλων γάρ», φησί, «χόρτον τοῖς κτήνεσι, καὶ χλόην τῇ δουλεία
 τῶν ἀνθρώπων». Τίς τῆς σελήνης ἡ χρεία; Ἀκουσον αὐτοῦ λέγον-
 10 τος· «ἐποίησε σελήνην εἰς καιρούς». Καὶ ὅτι γενητὰ πάντα τὰ ὀρώ-
 μενα καὶ τὰ μὴ ὀρώμενα, καὶ τοῦτο σαφῶς ἐδίδαξεν εἰπὼν· «αὐτὸς
 εἶπε, καὶ ἐγενήθησαν· αὐτὸς ἐνετείλατο, καὶ ἐκτίσθησαν».

Καὶ ὅτι θανάτου λύσις ἔσται, καὶ τοῦτο διδάσκει λέγων· «ὁ
 Θεὸς λυτρώσεται τὴν ψυχὴν μου ἐκ χειρὸς ἄδου, ὅταν λαμβάνῃ
 15 με». Πόθεν τὸ σῶμα ἡμῶν γέγονε; Καὶ τοῦτο λέγει· «ἐμνήσθη ὅτι
 χοῦς ἔσμεν». Ποῦ πάλιν ἀπέρχεται; «Ἐπιστρέψει εἰς τὸν χοῦν αὐ-
 τοῦ». Διὰ τί ταῦτα πάντα; Διὰ σέ. «Δόξη γὰρ καὶ τιμῇ ἐστεφάνωσας
 αὐτόν, καὶ κατέστησας αὐτὸν ἐπὶ τὰ ἔργα τῶν χειρῶν σου». Ἐχο-
 μέν τι κοινὸν πρὸς τοὺς ἀγγέλους οἱ ἄνθρωποι; Καὶ τοῦτο λέγει
 20 ψάλλων οὕτως· «ἠλάττωσας αὐτὸν βραχὺ τι παρ' ἀγγέλους». Περὶ
 τῆς ἀγάπης τοῦ Θεοῦ· «καθὼς οἰκτεῖρει πατὴρ υἱοῦς, ὠκτεῖρησε
 Κύριος τοὺς φοβουμένους αὐτόν». Περὶ τῶν μετὰ ταῦτα διαδεξομέ-
 νων ἡμᾶς, καὶ τῆς ἀταράχου λήξεως ἐκείνης· «ἐπίστρεψον», φησί,
 «ψυχὴ μου, εἰς τὴν ἀνάπαυσίν σου». Διὰ τί οὕτω μέγας ὁ οὐρανός;
 25 Καὶ τοῦτο ἐρεῖ· ὅτι «οἱ οὐρανοὶ διηγοῦνται δόξαν Θεοῦ». Διὰ τί νύξ
 καὶ ἡμέρα ἐγένετο; Οὐχ ἵνα φαίνωσι καὶ ἀναπαύωσι μόνον, ἀλλ'
 ἵνα καὶ παιδεύωσιν. «Οὐ γάρ εἰσι λαλιαὶ οὐδὲ λόγοι, ὧν οὐχὶ ἀκού-
 ονται αἱ φωναὶ αὐτῶν». Πῶς ἡ θάλασσα περικείται τῇ γῆ;

12. Ψαλμ. 103,15.

15. Ψαλμ. 103,19.

18. Ψαλμ. 102,14.

13. Ψαλμ. 103,27.

16. Ψαλμ. 32,9.

19. Ψαλμ. 103,29.

14. Ψαλμ. 103,14.

17. Ψαλμ. 48,16.

20. Ψαλμ. 8,6. 7.

τί τό κρασί; Ὅχι γιά νά πίνεις μόνο, ἐπειδή ἦταν ἀρκετό καί τό νερό, ἀλλά καί γιά νά εὐφραίνεσαι· «τό κρασί εὐφραίνει τήν καρδιά τοῦ ἀνθρώπου»¹². Καί ὅταν μάθεις αὐτό, θά ξέρεις καί μέχρι ποιό σημεῖο πρέπει νά χρησιμοποιοεῖς τό κρασί. Ἀπό ποῦ τρέφονται τά πτηνά καί τά ἄγρια θηρία; Θ' ἀκούσεις νά λέγει· «ὄλα ἀπό σένα περιμένουν νά δώσεις τήν τροφή τους στήν κατάλληλη ὥρα»¹³. Καί ἄν ἐρωτήσεις, γιατί τά κατοικίδια ζῶα; σοῦ ἀπαντάει, ὅτι καί αὐτά γιά σένα ἔγιναν. Γιατί λέγει, «ὁ Θεός εἶναι πού βλασταίνει χορτάρι γιά τά κατοικίδια ζῶα καί χλόη γιά τήν ἐξυπηρέτηση τῶν ἀνθρώπων»¹⁴. Ποιά εἶναι ἡ ἀνάγκη τῆς σελήνης; Ἄκουσέ τον νά λέγει· «δημιούργησε τή σελήνη γιά νά προσδιορίζει τίς ἐποχές»¹⁵. Καί ὅτι ὄλα τά ὄρατά καί τά ἀόρατα εἶναι γενητά, καί αὐτό τό δίδαξε καθαρά λέγοντας· «αὐτός εἶπε, καί ἔγιναν· αὐτός ἔδωσε ἐντολή καί κτίσθηκαν»¹⁶.

Καί ὅτι θά ὑπάρξει ἀπαλλαγὴ ἀπό τό θάνατο, καί αὐτό τό δίδασκει λέγοντας· «ὁ Θεός θά ἐλευθερώσει τήν ψυχή μου ἀπό τήν ἐξουσία τοῦ ἄδη, ὅταν θά μέ πάρει ἀπό τήν παρούσα ζωή»¹⁷. Ἀπό ποῦ ἔγινε τό σῶμα μας; καί αὐτό τό λέγει· «θυμήθηκε ὅτι εἴμαστε χῶμα»¹⁸. Ποῦ πηγαίνει πάλι; «Θά ἐπιστρέψει στό χῶμα, ἀπό τό ὁποῖο δημιουργήθηκε»¹⁹. Γιατί ὄλα αὐτά; Γιά σένα. «Μέ δόξα καί τιμή στεφάνωσες τόν ἄνθρωπο καί τόν τοποθέτησες ἐπάνω στά ἔργα τῶν χειρῶν σου»²⁰. Ἐχουμε ἐμεῖς οἱ ἄνθρωποι κάτι κοινό μέ τούς ἀγγέλους; Καί αὐτό τό λέγει ψάλλοντας ἔτσι· «τόν δημιούργησες λίγο κατώτερο ἀπό τούς ἀγγέλους». Γιά τήν ἀγάπη τοῦ Θεοῦ λέγει· «ὅπως εὐσπλαχνίζεται ὁ πατέρας τά παιδιά του, ἔτσι καί ὁ Κύριος εὐσπλαχνίζεται ἐκείνους πού τόν φοβοῦνται»²¹. Γιά ἐκεῖνα πού θά μᾶς διαδεχθοῦν ὕστερα ἀπ' αὐτά καί γιά τό ἀτάραχο ἐκεῖνο τέλος λέγει· «ξαναγύρισε, ψυχή μου, στήν ἀνάπαυσή σου»²². Γιατί εἶναι τόσο μεγάλος ὁ οὐρανός; Καί αὐτό θά τό πεῖ· «οἱ οὐρανοί διηγοῦνται τή δόξα τοῦ Θεοῦ»²³. Γιατί ἔγιναν ἡ νύχτα καί ἡ ἡμέρα; Ὅχι γιά νά φωτίζουν καί νά ξεκουράζουν μόνο, ἀλλά καί γιά νά διδάσκουν. «Γιατί δέν ὑπάρχουν ὁμιλίες οὔτε λόγοι ἀπό ἐκείνους πού δέν ἀκούονται οἱ φωνές τους»²⁴. Πῶς ἡ θάλασσα βρίσκεται γύρω

21. Ψαλμ. 102,13.

23. Ψαλμ. 18,2.

22. Ψαλμ. 114,7.

24. Ψαλμ. 18,4.

«Ἐβραϊσσοσ ὡσ ἱμάτιον τὸ περιβόλαιον αὐτῆσ»· οὕτω γὰρ τὸ Ἐβραϊκὸν ἔχει.

Ἀπὸ δὲ τῶν εἰρημένων ἀρχὴν λαβόντες, καὶ τὰ ἄλλα πάντα εἴσεσθε, τὰ περὶ Χριστοῦ, τὰ περὶ ἀναστάσεωσ, τὰ περὶ τῆσ μελ-
 5 λούσεσ ζωῆσ, τὰ περὶ ἀναπαύσεωσ, τὰ περὶ κολάσεωσ, τὰ κατὰ τὸν ἠθικὸν λόγον, τὰ περὶ τῶν δογμάτων ἅπαντα, καὶ μυρίων ἀγαθῶν τὸ βιβλίον ἐμπεπλησμένον εὐρήσετε. Κἂν εἰσ πειρασμοὺσ ἐμπέσεσ, πολλὴν ἐντεῦθεν λήψη παραμυθίαν· κἂν εἰσ ἀμαρτήματα, μυρία φάρμακα κείμενα ἐντεῦθα εὐρήσεισ· ἂν εἰσ πενίαν, ἂν εἰσ θλίψιν,
 10 πολλοὺσ τοὺσ λιμένασ ὄψει· κἂν δίκαιοσ ᾖσ, πολλὴν ἀσφάλειαν ἐκεῖθεν καρπώση· κἂν ἀμαρτωλοσ ᾖσ, πολλὴν τὴν παραμυθίαν. Ἐὰν τε γὰρ δίκαιοσ ᾖσ, καὶ πάσχησ δεινά, ἀκούση λέγοντοσ, ὅτι «ἐνεκὲν σου θανατούμεθα ὄλην τὴν ἡμέραν, ἐλογίσθημεν ὡσ πρόβατα σφαγῆσ. Ταῦτα πάντα ἐπῆλθεν ἐφ' ἡμᾶσ, καὶ οὐκ ἐπελαθόμε-
 15 θά σου». Κἂν ἐπάρῃ σε τὰ κατορθώματα, ἀκούση λέγοντοσ, «μὴ εἰσέλθησ εἰσ κρίσιν μετὰ τοῦ δούλου σου, ὅτι οὐ δικαιωθήσεται ἐνώπιόν σου πᾶσ ζῶν», καὶ εὐθέωσ ταπεινωθήση. Κἂν ἀμαρτωλοσ ᾖσ καὶ ἀπεγνωκῶσ ἑαυτοῦ, ἀκούση συνεχῶσ ἐπάδοντοσ, «σήμερον ἐὰν τῆσ φωνῆσ αὐτοῦ ἀκούσητε, μὴ σκληρύνητε τὰσ καρδίασ ὑμῶν,
 20 ὡσ ἐν τῷ παραπικρασμῷ», καὶ ἀναστήση ταχέωσ. Κἂν διάδημα ἔχησ ἐπὶ τῆσ κεφαλῆσ καὶ μέγα φρονῆσ, μαθήση ὅτι, «οὐ σώζεται βασιλεὺσ διὰ πολλὴν δύναμιν, καὶ γίγασ οὐ σωθήσεται ἐν πλήθει ἰσχύοσ αὐτοῦ», καὶ δυνήση μετριάζειν.

Ἐὰν πλούσιοσ ᾖσ καὶ ἐπίδοξοσ, πάλιν ἀκούση ψάλλοντοσ,
 25 «οὐαὶ οἱ πεποιοθότεσ ἐπὶ τῇ δυνάμει αὐτῶν, καὶ ἐπὶ τῷ πλήθει τοῦ πλούτου αὐτῶν καυχώμενοι», καὶ ὅτι «ἄνθρωποσ ὡσεὶ χόρτοσ αἱ ἡμέραι αὐτοῦ», καὶ ὅτι «οὐ συγκатаβήσεται αὐτῷ ἡ δόξα αὐτοῦ ὀπίσω αὐτοῦ», καὶ οὐδὲν ἠγήση μέγα εἶναι τῶν ἐπὶ τῆσ γῆσ. Τὸ γὰρ πάντων λαμπρότερον, ἡ δόξα καὶ ἡ δυναστεία, ὅταν οὕτωσ εὐτελεσ

25. Ψαλμ. 103,6.

26. Ψαλμ. 43,23. 18.

27. Ψαλμ. 142,2.

28. Ψαλμ. 94,8.

29. Ψαλμ. 32,16.

30. Ψαλμ. 48,7.

31. Ψαλμ. 102,15.

32. Ψαλμ. 48,18.

ἀπό τή γῆ; «Ἐβυσσος τή σκεπάζει σάν ἱμάτιο»²⁵. γιατί ἔτσι λέγει τό ἑβραϊκό κείμενο.

Ἀρχίζοντας ὁμως ἀπό τά προηγούμενα, θά γνωρίσετε καί ὅλα τά ἄλλα, τά σχετικά μέ τό Χριστό, τήν ἀνάσταση, τή μέλλουσα ζωή, τήν ἀνάπαυση, τήν κόλαση, τά ἠθικά ζητήματα, ὅλα τά σχετικά μέ τά δόγματα, καί θά βρεῖτε τό βιβλίό νά εἶναι γεμάτο ἀπό ἄπειρα ἀγαθά. Καί ἂν ἀκόμη πέσεις σέ πειρασμούς, θά πάρεις ἀπό ἐδῶ πολλή παρηγοριά· καί ἂν πέσεις σέ ἀμαρτήματα, θά βρεῖς νά ὑπάρχουν ἐδῶ ἄπειρα φάρμακα· ἂν πέσεις σέ φτώχεια, ἂν σέ θλίψη, θά δεῖς πολλά τά λιμάνια· καί ἂν ἀκόμη εἶσαι δίκαιος, θά κερδίσεις ἀπό ἐκεῖ πολλή ἀσφάλεια· καί ἂν εἶσαι ἀμαρτωλός, πολλή παρηγοριά. Γιατί ἂν εἶσαι δίκαιος καί πάσχεις κακά, θ' ἀκούσεις νά λέγει· «γιά χάρη σου παθαίνουμε θανάσιμα μαρτύρια ὅλη τήν ἡμέρα, θεωρηθήκαμε σάν πρόβατα πού προορίζονται γιά σφαγή. Ὅλα αὐτά ξέσπασαν ἐναντίον μας, καί ὁμως ἐμεῖς δέ σέ ξαχάσαμε»²⁶. Καί ἂν σέ κάνουν νά ὑπερηφανευθεῖς τά κατορθώματα, θ' ἀκούσεις νά λέγει, «μή θελήσεις νά ἐξατάσεις τή ζωή τοῦ δούλου σου, γιατί κανεῖς ζωντανός ἄνθρωπος δέ θά βρεθεῖ δίκαιος ἐνώπιόν σου»²⁷, καί ἀμέσως θά ταπεινωθεῖς. Καί ἂν εἶσαι ἀμαρτωλός καί βρίσκεσαι σ' ἀπόγνωση, θ' ἀκούσεις συνέχεια νά ψάλλει, «σήμερα, ἂν ἀκούσετε τή φωνή του, μήν κάνετε σκληρές τίς καρδιές σας, ὅπως τόν καιρό τῆς ἀνταρσίας»²⁸, καί θά σταθεῖς γρήγορα ὀρθίος. Καί ἂν ἔχεις στέμμα στό κεφάλι σου καί ἔχεις μεγάλη ἰδέα γιά τόν ἑαυτό σου, θά μάθεις ὅτι, «κανένας βασιλιάς δέ σώζεται ἀπό τή μεγάλη του δύναμη καί κανένας γίγαντας δέ θά σωθεῖ μέ τή μεγάλη δύναμη πού διαθέτει»²⁹, καί θά μπορέσεις νά γίνεις μετριόφρονas.

Ἄν εἶσαι πλούσιος καί δοξασμένος, πάλι θ' ἀκούσεις νά ψάλλει· «ἀλλοίμονο σ' ἐκείνους πού ἔχουν πεποίθηση στή δύναμή τους καί καυχιένται γιά τόν πολύ τους πλοῦτο»³⁰· καί «οἱ ἡμέρες τοῦ ἀνθρώπου εἶναι σάν τό χορτάρι»³¹· καί «ἡ δόξα του δέ θά κατεβεῖ μαζί του στόν ἄδη»³². καί τίποτε δέ θά θεωρήσεις πώς εἶναι μεγάλο ἀπό τά γήινα. Γιατί ὅταν τό πιο λαμπρό ἀπ' ὅλα, ἡ δόξα καί ἡ ἐξουσία, εἶναι τόσο ἀσήμαντα, ποιό ἄλλο ἀπό τά γήινα θά μπορούσε νά εἶναι

ἤ, τί ἕτερον ἄξιον ἂν εἶη λόγου τῶν ἐπὶ τῆς γῆς; Ἄλλ' ἐν ἀθυμια κατέστης; Ἄκουσον αὐτοῦ λέγοντος· «ἵνα τί περίλυπος εἶ, ἢ ψυχῆ μου, καὶ ἵνα τί συνταράσσεις με; Ἐλπισον ἐπὶ τὸν Θεόν, ὅτι ἐξομολογήσομαι αὐτῷ». Ἄλλ' ὀρᾶς εὐδοκιμοῦντας παρ' ἀξίαν; «Μὴ 5 παραζήλου ἐν πονηρευομένοις, ὅτι ὡσεὶ χόρτος ξηρανθήσονται καὶ ὡσεὶ λάχανα χλόης ταχὺ ἀποπεσοῦνται». Ὀρᾶς καὶ δικαίους καὶ ἀμαρτωλοὺς κολαζομένους; Ἄκουσον ὅτι οὐχ ἡ αὐτὴ αἰτία· «πολλαί», γάρ φησι, «αἱ μάστιγες τοῦ ἀμαρτωλοῦ». Ἐπὶ δὲ τῶν δικαίων οὐκ εἶπεν, αἱ μάστιγες, ἀλλὰ, «πολλαὶ αἱ θλίψεις τῶν δι- 10 καίων, καὶ ἐκ πασῶν αὐτῶν ρύσεται αὐτοὺς ὁ Κύριος»· καὶ πάλιν, «θάνατος ἀμαρτωλῶν πονηρός», καί, «τίμιος ἐναντίον Κυρίου ὁ θάνατος τῶν ὁσίων αὐτοῦ».

Ταῦτα λέγε συνεχῶς, ἐντεῦθεν παιδεύου· τούτων γὰρ ἕκαστον τῶν ρημάτων πέλαγος ἀχανὲς ἔχει νοημάτων. Ἡμεῖς γὰρ 15 ἀπλῶς αὐτὰ παρεδράμομεν· εἰ δὲ βουλευθεῖητε μετὰ ἀκριβείας διερευνᾶσθαι τὰ εἰρημένα, πολὺν ὄψεσθε τὸν πλοῦτον. Ἀλλὰ τέως καὶ ἐκ τῶν εἰρημένων δυνατὸν καθαίρεσθαι τῶν ἐπικειμένων παθῶν· ὅταν γὰρ μὴ φθονεῖν ἐᾶ, μὴ λυπεῖσθαι καὶ ἀθυμεῖν ἀκαίρως, μήτε ἠγεῖσθαι τι πλοῦτον, μὴ θλίψιν, μὴ πενίαν, μηδὲ αὐτὴν τὴν ζωὴν 20 νομίζειν τι εἶναι, πάντων σε ἀπαλλάττει τῶν παθῶν. Ὑπὲρ δὲ τούτων ἀπάντων εὐχαριστήσωμεν τῷ Θεῷ καὶ τὸν θησαυρὸν μεταχειριζώμεθα, «ἵνα διὰ τῆς ὑπομονῆς καὶ τῆς παρακλήσεως τῶν Γραφῶν τὴν ἐλπίδα ἔχωμεν», καὶ τῶν μελλόντων ἀπολαύσωμεν ἀγαθῶν, ὧν γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν, χάριτι καὶ φιλανθρωπία 25 τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, δι' οὗ καὶ μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἡ δόξα, ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

33. Ψαλμ. 41,12.

34. Ψαλμ. 36,1. 2.

35. Ψαλμ. 31,10.

36. Ψαλμ. 33,20.

37. Ψαλμ. 33,22.

38. Ψαλμ. 115,6.

39. Ρωμ. 15,4.

ἀξιόλογο; Μήπως στενοχωρέθηκες; Ἦ ακουσέ τον πού λέγει· «γιατί εἶσαι τόσο λυπημένη, ψυχή μου, καί γιατί μέ συγκλονίζεις; Στήριξε τήν ἐλπίδα σου στό Θεό, γιατί θά τόν δοξολογήσω»³³. Μήπως βλέπεις ὅτι εὐημεροῦν ἄνθρωποι χωρίς ν' ἀξίζουν; «Μή ζηλεύεις ἐκείνους πού σκέπτονται τό πονηρό, γιατί αὐτοί σάν τό χορτάρι θά ξεραθοῦν καί σάν τήν πράσινη χλόη θά πέσουν γρήγορα στό ἔδαφος»³⁴. Βλέπεις ὅτι τιμωροῦνται καί δίκαιοι καί ἁμαρτωλοί; Ἦ ακουσε πώς δέν εἶναι ἡ ἴδια αἰτία, γιατί λέγει· «πολλές εἶναι οἱ μάστιγες τοῦ ἁμαρτωλοῦ»³⁵. Στήν περίπτωση ὅμως τῶν δικαίων δέν εἶπε, οἱ μάστιγες, ἀλλά, «πολλές εἶναι οἱ θλίψεις τῶν δικαίων, καί ἀπ' ὅλες αὐτές θά τούς γλυτώσει ὁ Κύριος»³⁶. καί πάλι, «ὁ θάνατος τῶν ἁμαρτωλῶν εἶναι κακός»³⁷. καί «ὁ Κύριος τιμᾶει τό θάνατο τῶν ἀφοσιωμένων σ' αὐτόν»³⁸.

Αὐτά νά λέγεις συνέχεια, ἀπό ἐδῶ νά διδάσκεσαι, γιατί καθένα ἀπό τά λόγια αὐτά περιέχει ἄπειρο πλῆθος νοημάτων. Ἐμεῖς τά περάσαμε ἀπλῶς μέ πολλή συντομία, ἐσεῖς ὅμως ἄν θελήσετε νά ἐξετάσετε μέ ἀκρίβεια αὐτά πού λέχθηκαν, θά δεῖτε πολύ πλοῦτο. Ἄλλ' ἀκόμη καί ἀπό τά προηγούμενα εἶναι δυνατό ν' ἀπαλλάσσει ἀπό τά ἐπικείμενα πάθη. Γιατί ὅταν δέ σ' ἀφήνει νά φθονεῖς, νά λυπᾶσαι καί νά στενοχωριέσαι ἄκαιρα, οὔτε νά θεωρεῖς κάτι πλοῦτο, οὔτε θλίψη, οὔτε φτώχεια, οὔτε νά νομίζεις πώς καί ἡ ἴδια ἡ ζωή εἶναι κάτι, σ' ἀπαλλάσσει ἀπ' ὅλα τά πάθη. Γιά ὅλα αὐτά λοιπόν ἄς εὐχαριστήσουμε τό Θεό καί ἄς μεταχειριζόμαστε τό θησαυρό, «ὥστε μέ τήν ὑπομονή καί τήν παρηγορία πού δίνουν οἱ Γραφές νά διατηροῦμε τήν ἐλπίδα»³⁹ καί ν' ἀπολαύσουμε τά μελλοντικά ἀγαθά, τά ὁποῖα εἶθε ὄλοι ἐμεῖς νά ἐπιτύχουμε, μέ τή χάρη καί τή φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, διά μέσου τοῦ ὁποῖου καί μαζί μέ τόν ὁποῖο στόν Πατέρα καί συγχρόνως στό ἅγιο Πνεῦμα ἀνήκει ἡ δόξα, τώρα καί πάντοτε καί στούς αἰῶνες τῶν αἰώνων. Ἄμην.

ΟΜΙΛΙΑ Δ'

(Ρωμ. 15,14-24)

«Πέπεισμαι, ἀδελφοί μου, καὶ αὐτὸς ἐγὼ περὶ ὑμῶν, ὅτι καὶ αὐτοὶ μεστοὶ ἐστε ἀγαθωσύνης, πεπληρωμένοι πάσης γνώσεως, δυνάμενοι καὶ ἄλλους νουθετεῖν».

1. Εἶπεν, ὅτι «ἐφ' ὅσον εἰμὶ ἐθνῶν ἀπόστολος, τὴν διακονίαν
5 μου δοξάζω»· εἶπεν, ὅτι «μὴ πως οὐδὲ σοῦ φείσεται»· εἶπε, «μὴ γίνεσθε φρόνιμοι παρ' ἑαυτοῖς»· καὶ πάλιν, «σὺ δὲ τί κρίνεις τὸν ἀδελφόν σου;», καί, «σὺ τίς εἶ ὁ κρίνων ἀλλότριον οἰκέτην;», καὶ ἕτερα πολλῶ πλείω τοιαῦτα. Ἐπεὶ οὖν πολλαχοῦ τραχύτερον τὸν λόγον ἐποίησε, θεραπεύει λοιπόν· καὶ ὅπερ ἀρχόμενος ἔλεγε, τοῦτο
10 καὶ τελευτῶν. Ἀρχόμενος μὲν ἔλεγεν, «εὐχαριστῶ τῷ Θεῷ ὑπὲρ πάντων ὑμῶν, ὅτι ἡ πίστις ὑμῶν καταγγέλλεται ἐν ὅλῳ τῷ κόσμῳ», ἐνταῦθα δέ, «πέπεισμαι», φησὶν, «ὅτι καὶ αὐτοὶ μεστοὶ ἐστε ἀγαθωσύνης, δυνάμενοι καὶ ἄλλους νουθετεῖν», ὅπερ πλέον ἐστὶν ἐκείνου. Καὶ οὐκ εἶπεν, ἤκουσα, ἀλλά, «πέπεισμαι», καὶ οὐ
15 δέομαι παρ' ἐτέρου μαθεῖν· καί, «αὐτὸς ἐγώ», τουτέστιν, ὁ ἐπιτιμῶν, ὁ ἐγκαλῶν. «Ὅτι μεστοὶ ἐστε ἀγαθωσύνης». Τοῦτο πρὸς τὴν ἔναγχος γενομένην παραίνεσιν· ὡσανεὶ ἔλεγεν, ὅτι οὐχ ὡς ὠμοῖς

---

1. Ρωμ. 11,13.

3. Ρωμ. 12,16.

2. Ρωμ. 11,21.

4. Ρωμ. 14,10. 4.

ΟΜΙΛΙΑ Λ'

(Ρωμ. 15,14-24)

«Εἶμαι πεπεισμένος, ἀδελφοί μου, καί ἐγώ ὁ ἴδιος γιά σᾶς, ὅτι εἶστε γεμάτοι ἀπό καλωσύνη, γεμάτοι ἀπό κάθε γνώση, ὥστε νά μπορεῖτε νά νουθετεῖτε καί ἄλλους».

1. Εἶπε, «ἀφοῦ εἶμαι ἀπόστολος τῶν ἐθνῶν, τιμῶ τήν ὑπηρεσία μου»¹, εἶπε, «μήπως δέ λογαριάσει οὔτε σένα»². εἶπε, «μή θεωρεῖτε τούς ἑαυτούς σας σοφούς»³. καί πάλι, «ἐσύ γιατί κρίνεις τόν ἀδελφό σου;» καί, «ποιός εἶσαι σύ πού κατακρίνεις ξένο δοῦλο;»⁴, καί ἄλλα πολύ περισσότερα τέτοια. Ἐπειδή λοιπόν σέ πολλά σημεῖα ἔκαμε πύ σκληρό τό λόγο, τόν μαλακώνει στή συνέχεια, καί ἐκεῖνο πού ἔλεγε, ὅταν ἄρχιζε, αὐτό λέγει καί τώρα πού τελειώνει. Ὅταν ἄρχιζε ἔλεγε, «εὐχαριστῶ τό Θεό γιά ὅλους σας, γιατί ἡ πίστη σας διαλαλεῖται σέ ὅλο τόν κόσμος»⁵, ἐνῶ ἐδῶ λέγει, «εἶμαι πεπεισμένος ὅτι καί σεῖς εἶστε γεμάτοι ἀπό καλωσύνη, ὥστε νά μπορεῖτε νά νουθεῖτε καί ἄλλους», πράγμα πού εἶναι περισσότερο ἀπό ἐκεῖνο. Καί δέν εἶπε, 'ἀκουσα', ἀλλά, «εἶμαι πεπεισμένος» καί δέν ἔχω ἀνάγκη νά μάθω ἀπ' ἄλλον· καί «ἐγώ ὁ ἴδιος», δηλαδή, ἐγώ πού ἐπικρίνω, πού κατηγορῶ. «Γιατί εἶστε γεμάτοι ἀπό καλωσύνη». Αὐτό ἔχει σχέσή μέ τήν προηγούμενη παραίνεση πού ἔγινε· σάν νά ἔλεγε, ὅτι αὐτά δέν τά συμβούλευσα σάν πρὸς σκληρούς οὔτε σάν πρὸς μι-

---

5. Ρωμ. 1,8.

οὐδὲ μισαδέλφοις ταῦτα παρήνεσα, προσλαμβάνεσθαι, καὶ μὴ ἔαν, μηδὲ καταλύειν τὸ ἔργον τοῦ Θεοῦ· οἶδα γάρ, «ὅτι μεστοί ἐστε ἀγαθωσύνης».

Δοκεῖ δέ μοι ἐνταῦθα καὶ ὀλόκληρον τὴν ἀρετὴν οὕτω κα-
5 λεῖν. Καὶ οὐκ εἶπεν, ἔχετε, ἀλλά, «μεστοί ἐστε». Καὶ τὸ ἐξῆς μετὰ
τῆς αὐτῆς ἐπιτάσεως· «πεπληρωμένοι πάσης γνώσεως». Τί γὰρ εἰ
φιλόστοργοι μὲν ἦσαν, οὐκ ἤδεσαν δὲ πῶς δεῖ τοῖς φιλουμένοις κε-
χρηῆσθαι; Διὰ τοῦτο προσέθηκε, «πάσης γνώσεως, δυνάμενοι καὶ
ἄλλους νουθετεῖν»· οὐχὶ μόνον μανθάνειν, ἀλλὰ καὶ διδάσκειν.
10 «Τολμηρότερον δὲ ἔγραψα ὑμῖν ἀπὸ μέρους». Ὅρα Παύλου ταπει-
νοφροσύνην, ὄρα σοφίαν, πῶς καὶ βαθεῖαν ἔδωκε τὴν τομὴν ἐν τοῖς
ἔμπροσθεν, καὶ ἐπειδὴ κατώρθωσαν ὅπερ ἐβούλετο, πολλῇ κέχρη-
ται τῇ θεραπείᾳ πάλιν. Ἰκανὸν γὰρ καὶ χωρὶς τῶν εἰρημένων αὐτὸ
τοῦτο τὸ ὁμολογῆσαι τετολμηκέναι, χαλάσαι αὐτῶν τὸν τόνον.
15 Τοῦτο καὶ Ἑβραίοις ἐπιστέλλων ποιεῖ, λέγων οὕτω· «πέπεισμαι δὲ
περὶ ὑμῶν, ἀγαπητοί, τὰ κρεῖττονα καὶ ἐχόμενα σωτηρίας, εἰ καὶ
οὕτω λαλοῦμεν». Καὶ Κορινθίοις πάλιν· «ἐπαινῶ δὲ ὑμᾶς, ὅτι πάν-
τα μου μέμνησθε, καὶ καθὼς παρέδωκα τὰς παραδόσεις, οὕτω κα-
τέχετε». Καὶ Γαλάταις δὲ ἐπιστέλλων ἔλεγε, «πέποιθα εἰς ὑμᾶς, ὅτι
20 οὐδὲν ἄλλο φρονήσετε». Καὶ πανταχοῦ δὲ τῶν ἐπιστολῶν τοῦτο
εὔροι τις ἂν τὸ θεώρημα δασιλές· ἐνταῦθα δὲ καὶ μειζόνως.

Καὶ γὰρ ἐν ἀξιώματι ἦσαν πλείονι, καὶ ἔδει φλεγμαίνουσιν
αὐτῶν τὴν διάνοιαν καταστέλλειν, μὴ τῷ στύφειν μόνον, ἀλλὰ καὶ
τῷ χαλᾶν· καὶ γὰρ διαφόρως αὐτὸ ποιεῖ. Διὸ καὶ ἐνταῦθά φησι,
25 «τολμηρότερον ὑμῖν ἔγραψα». Καὶ οὐδὲ τούτῳ ἀρκεῖται, ἀλλὰ προ-
σέθηκεν, «ἀπὸ μέρους», τουτέστιν, ἡρέμα. Καὶ οὐδὲ ἐνταῦθα ἔστη,
ἀλλὰ τί φησιν; «Ὡς ἐπαναμιμνήσκων ὑμᾶς». Οὐκ εἶπε, ἰδιό-
σκων, οὐδέ, ἀναμιμνήσκων, ἀλλ' «ἐπαναμιμνήσκων», τουτέστι,
μικρόν τι ἀναμιμνήσκων. Ὅρα τὸ τέλος τῷ προοιμίῳ συμβαῖνον;

6. Ἑβρ. 6,9.

7. Α' Κορ. 11,2.

8. Γαλ. 5,10.

σανθρώπους, δηλαδή νά δέχεσθε τούς ἀδελφούς καί νά μήν τούς ἐγκαταλείπετε, οὔτε νά καταλύετε τό ἔργο τοῦ Θεοῦ, γιατί γνωρίζω, ὅτι εἶστε γεμάτοι ἀπό καλωσύνη.

Μοῦ φαίνεται ἐδῶ πῶς καί ὀλόκληρη τήν ἀρετή τήν ὀνομάζει ἔτσι. Καί δέν εἶπε, 'ἔχετε', ἀλλά, «εἶστε γεμάτου». Καί τό ἐπόμενο μέ τήν ἴδια ἔμφαση τό εἶπε· «γεμάτοι ἀπό κάθε γνώση». Τί λοιπόν ἂν ἦταν φιλόστοργοι, ἀλλά δέν ἤξεραν πῶς πρέπει νά μεταχειρίζονται ἐκείνους πού ἀγαποῦσαν; Γι' αὐτό πρόσθεσε, «ἀπό κάθε γνώση, ὥστε νά μπορεῖτε νά νουθετεῖτε καί ἄλλους»· ὄχι μόνο νά μαθαίνετε, ἀλλά καί νά διδάσκετε. «'Αλλά σᾶς ἔγραψα μέ περισσότερη τόλμη σέ μερικά σημεῖα». Πρόσεχε τήν ταπεινοφροσύνη τοῦ Παύλου, πρόσεχε τή σοφία, πῶς καί βαθιά ἔδωσε τήν τομή στά προηγούμενα καί, ἐπειδή κατόρθωσε ἐκεῖνο πού ἤθελε, χρησιμοποιοῖ πάλι πολλή θεραπεία. Γιατί ἦταν ικανό, καί χωρίς ἐκεῖνα πού λέχθηκαν, αὐτό ἀκριβῶς πού τόλμησε νά ὁμολογήσει, νά μετριάσει τόν τόνο τους. Αὐτό κάνει καί ὅταν γράφει στούς Ἑβραίους, λέγοντας τά ἐξῆς· «γιά σᾶς ὁμως, ἀγαπητοί, ἂν καί μιλοῦμε μ' αὐτόν τόν τρόπο, εἶμαι πεπεισμένος γιά καλύτερα πράγματα πού καταλήγουν στή σωτηρία»⁶. Καί στούς Κορινθίους πάλι· «σᾶς ἐπαινῶ, γιατί σέ ὄλα μέ θυμᾶστε καί κρατεῖτε τίς παραδόσεις, ὅπως σᾶς τίς παρέδωσα»⁷. Καί στούς Γαλάτες ἐξάλλου γράφοντας τήν ἐπιστολή του ἔλεγε, «ἔχω πεποίθηση σέ σᾶς, ὅτι δέ θά ἔχετε διαφορετική γνώμη»⁸. Καί παντοῦ στίς ἐπιστολές του θά τό βρεῖ κανεῖς αὐτό, ἂν ἡ ἐξέταση γίνει σέ μεγαλύτερη ἔκταση· ἐδῶ ὁμως ὑπάρχει καί σέ μεγαλύτερο βαθμό.

Εἶναι ἀλήθεια ὅτι βρίσκονταν σέ μεγαλύτερο ἀξίωμα καί ἔπρεπε νά συγκρατήσῃ τή γεμάτη πάθος ψυχή τους, ὄχι μόνο μέ τήν αὐστηρότητα, ἀλλά καί μέ τήν ὑποχωρητικότητα· καί τό κάνει αὐτό μέ διάφορο τρόπο. Γι' αὐτό καί ἐδῶ λέγει, «σᾶς ἔγραψα μέ περισσότερη τόλμη». Καί οὔτε σ' αὐτό ἀρκεῖται, ἀλλά πρόσθεσε, «ἀπό μέρους», δηλαδή, ἤρεμα. Καί οὔτε ἐδῶ στάθηκε, ἀλλά τί λέγει; «Γιά νά σᾶς ὑπενθυμίσω πάλι». Δέν εἶπε, 'γιά νά σᾶς διδάξω', οὔτε, 'νά σᾶς θυμίσω', ἀλλά, «νά σᾶς ὑπενθυμίσω», δηλαδή, γιά νά σᾶς ὑπενθυμίσω κάπως. Βλέπεις τό τέλος πού συμφωνεῖ μέ τό προ-

Ὡσπερ γὰρ ἐκεῖ ἔλεγεν, ὅτι «ἡ πίστις ὑμῶν καταγγέλλεται ἐν ὄλω τῷ κόσμῳ», οὕτω καὶ ἐν τῷ τέλει τῆς ἐπιστολῆς· «ἡ γὰρ ὑμῶν ὑπακοὴ εἰς πάντα ἀφίκετο». Καὶ ὡσπερ ἀρχόμενος ἔγραφεν, «ἐπιποθῶ γὰρ ἰδεῖν ὑμᾶς, ἵνα τι μεταδῶ χάρισμα ὑμῖν πνευματικὸν εἰς 5 τὸ στηριχθῆναι ὑμᾶς, τοῦτο δέ ἐστι, συμπαρακληθῆναι», οὕτω καὶ ἐνταῦθα, «ὡς ἐπαναμιμνήσκων», ἔλεγε. Καὶ ἀπὸ τοῦ θρόνου καταβὰς τοῦ διδασκαλικοῦ, καὶ ἐκεῖ καὶ ἐνταῦθα ὡς ἀδελφοῖς διαλέγεται, καὶ φίλοις ὁμοτίμοις· ὃ δὴ μάλιστα ἐστὶ διδασκάλου, τὸ ποικίλειν τὸν λόγον πρὸς τὴν τῶν ἀκουόντων ὠφέλειαν.

10 Ὅρα γοῦν πῶς εἰπὼν, ὅτι «τολμηρότερον ἔγραψα», καὶ ὅτι «ἀπὸ μέρους», καὶ ὅτι «ὡς ἐπαναμιμνήσκων», οὐδὲ τούτοις ἠρκέσθη, ἀλλὰ ταπεινότερον ἔτι ποιῶν τὸν λόγον, ἐπήγαγε· «διὰ τὴν χάριν τὴν δοθεῖσάν μοι ὑπὸ τοῦ Θεοῦ»· ὃ καὶ ἀρχόμενος ἔλεγεν, «ὀφειλέτης εἰμί». Ὡσανεὶ ἔλεγεν, οὐχ ἑαυτῷ ἤρπασα τὴν τιμὴν, 15 οὐδὲ ἐπεπήδησα τούτῳ πρῶτος, ἀλλ' ὁ Θεὸς τοῦτο ἐπέταξε, καὶ τοῦτο κατὰ χάριν, οὐχ ὡς ἄξιον εἰς τοῦτο ἀφορίσας. Μὴ τοίνυν τραχύνεσθε· οὐ γὰρ ἐγὼ κατεξανίσταμαι· Θεὸς ἐστὶν ὁ ἐπιτάττων. Καὶ ὡσπερ ἐκεῖ φησιν, «ὣ λατρεύω ἐν τῷ εὐαγγελίῳ τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ», οὕτω καὶ ἐνταῦθα εἰπὼν, «διὰ τὴν χάριν τὴν δοθεῖσάν μοι 20 ὑπὸ τοῦ Θεοῦ», ἐπήγαγεν· «εἰς τὸ εἶναί με λειτουργὸν Ἰησοῦ Χριστοῦ εἰς τὰ ἔθνη, ἱεουργοῦντα τὸ εὐαγγέλιον τοῦ Θεοῦ». Μετὰ γὰρ τὴν πολλὴν τῶν εἰρημένων ἀπόδειξιν, ἐπὶ τὸ σεμνότερον ἄγει τὸν λόγον, οὐχ ὑπλῶς λατρείαν λέγων, καθάπερ ἐν ἀρχῇ, ἀλλὰ λειτουργίαν καὶ ἱεουργίαν. Αὕτη γὰρ μοι ἱερωσύνη, τὸ κηρύττειν καὶ 25 καταγγέλλειν· ταύτην προσφέρω τὴν θυσίαν. Ἱερεῖ δὲ οὐδεὶς ἂν ἐγκαλέσειε τὸ θῆμα σπουδάζοντι ἄμωμον προσενεγκεῖν. Ταῦτα δὲ ἔλεγεν, ἅμα καὶ τούτων πτερῶν τὰ φρονήματα, καὶ δεικνὺς θυσίαν ὄντας, καὶ ὑπὲρ τῶν καθ' ἑαυτὸν ἀπολογούμενος, ὅτι τοῦτο ἐπιτέτακται. Ἡ γὰρ μάχαιρά μου, φησί, τὸ εὐαγγέλιον, ὃ τοῦ κηρύγματος 30 λόγος.

9. Ρωμ. 16,19.

10. Ρωμ. 1,11. 12.

11. Ρωμ. 1,14.

12. Ρωμ. 1,9.

οίμιο; Γιατί ὅπως ἀκριβῶς ἐκεῖ ἔλεγε, «ἡ πίστη σας διαλαλεῖται σέ ὅλο τόν κόσμο», ἔτσι καί στό τέλος τῆς ἐπιστολῆς ἔλεγε· «ἡ ὑπακοή σας ἔγινε γνωστή σέ ὅλους»⁹. Καί ὅπως ὅταν ἄρχιζε ἔλεγε, «γιατί ἐπιθυμῶ πολύ νά σᾶς δῶ, γιά νά σᾶς μεταδώσω κάποιο χάρισμα πνευματικό, ὥστε νά στηριχθεῖτε, δηλαδή, νά ἀλληλοπαρηγορηθοῦμε»¹⁰, ἔτσι καί ἐδῶ ἔλεγε, «γιά νά σᾶς ὑπενθυμίσω πάλι». Καί ἀφοῦ κατέβηκε ἀπό τό διδασκαλικό θρόνο, καί ἐκεῖ καί ἐδῶ μιλάει σάν πρὸς ἀδελφούς καί ισότιμους φίλους, πράγμα πού κατ' ἐξοχὴν εἶναι γνώρισμα τοῦ διδασκάλου, τό νά ποικίλλει δηλαδή τό λόγο πρὸς ὠφέλεια τῶν ἀκροατῶν του.

Πρόσεχε λοιπόν πῶς, ἀφοῦ εἶπε, «σᾶς ἔγραψα μέ περισσότερη τόλμη» καί «ἤρεμα» καί «γιά νά σᾶς ὑπενθυμίσω πάλι», οὔτε σ' αὐτά ἀρέσθηκε, ἀλλά κάνοντας ἀκόμη πιό ταπεινό τό λόγο πρόσθεσε· «ἐξ αἰτίας τῆς χάριτος πού μοῦ δόθηκε ἀπό τό Θεό». Αὐτό καί στήν ἀρχή ἔλεγε, «εἶμαι ὀφειλέτης»¹¹. Σάν νά ἔλεγε, δέν ἄρπαξα μόνος μου τήν τιμή, οὔτε πήδησα σ' αὐτό πρῶτος, ἀλλ' ὁ Θεός τό διέταξε αὐτό καί αὐτό ἀπό χάρη, ὄχι γιατί μέ ξεχώρισε σάν ἄξιο γι' αὐτό. Μήν ὀργίζεσθε λοιπόν, γιατί δέν ἀγανακτῶ ἐγώ, ὁ Θεός εἶναι ἐκεῖνος πού διατάσσει. Καί ὅπως ἐκεῖ λέγει, «τόν ὁποῖο λατρεύω κηρύσσοντας τό εὐαγγέλιο τοῦ Υἱοῦ του»¹², ἔτσι καί ἐδῶ, ἀφοῦ εἶπε, «ἐξ αἰτίας τῆς χάριτος πού μοῦ δόθηκε ἀπό τό Θεό», πρόσθεσε· «γιά νά εἶμαι ὑπηρέτης τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ στά ἔθνη, προσφέροντας σάν θυσία τό κήρυγμα τοῦ εὐαγγελίου τοῦ Θεοῦ». Μετά λοιπόν τή μεγάλη ἀπόδειξη ἐκείνων μέ τά ὅσα λέχθηκαν, ὀδηγεῖ τό λόγο στό σεμνότερο, λέγοντας ὄχι ἀπλῶς λατρεία, ὅπως ἀκριβῶς στήν ἀρχή, ἀλλά ὑπηρεσία καί ἱερουργία. Γιατί αὐτή εἶναι ἡ ἱερωσύνη μου, τό νά κηρύττω καί νά ἀναγγέλλω τό κήρυγμα· αὐτή τή θυσία προσφέρω. Κανένας ὅμως δέ θά κατηγορήσει τόν ἱερέα, φροντίζοντας νά προσφέρει ἄμωμο τό θύμα. Καί τά ἔλεγε αὐτά, γιά νά τονώσει συγχρόνως καί τά φρονήματά τους καί γιά νά δείξει πῶς εἶναι θυσία καί γιά ν' ἀπολογηθεῖ γιά τά δικά του, καθόσον αὐτό διατάχθηκε. Γιατί τό μαχαίρι μου, λέγει, εἶναι τό εὐαγγέλιο, δηλαδή ὁ λόγος τοῦ κηρύγματος.

Καὶ ἡ αἰτία, οὐχ ἵνα ἐγὼ δοξασθῶ, οὐχ ἵνα λαμπρὸς φανῶ, ἀλλ', «ἵνα ἡ προσφορὰ τῶν ἐθνῶν εὐπρόσδεκτος γένηται, ἡγιασμένη ἐν Πνεύματι ἀγίῳ». Τουτέστιν, αἱ ψυχὰι τῶν διδασκομένων ἵνα δεχθῶσιν. Οὐ γὰρ ἐμὲ τοσοῦτον τιμῶν ὁ Θεὸς εἰς τοῦτο ἤγαγεν, 5 ὅσον ὑμῶν κηδόμενος. Καὶ πῶς ἂν γένοιτο εὐπρόσδεκτοι; Ἐν Πνεύματι ἀγίῳ· οὐ γὰρ πίστεως δεῖ μόνης, ἀλλὰ καὶ πολιτείας πνευματικῆς, ἵνα κατέχωμεν τὸ Πνεῦμα τὸ δοθὲν ἅπαξ. Οὐ γὰρ ξύλα καὶ πῦρ, οὐδὲ βωμὸς καὶ μάχαιρα, ἀλλὰ Πνεῦμα πάντα παρ' ἡμῖν. Διὰ τοῦτο πάντα ποιῶ, ἵνα μὴ σβεσθῇ ἐκεῖνο τὸ πῦρ· τοῦτο 10 γὰρ καὶ ἐπιτέταγμαί. Τί οὖν τοῖς μὴ δεομένοις λέγεις; Δι' αὐτὸ δὴ τοῦτο οὐ διδάσκω, ἀλλ' «ἀναμιμνήσκω», φησί· καθάπερ ὁ ἱερεὺς παρέστηκε τὸ πῦρ ἀνακαίων, οὕτω καὶ ἐγὼ τὴν προθυμίαν ὑμῶν διεγείρων. Καὶ ὄρα· οὐκ εἶπεν, ἵνα γένηται ἡ προσφορὰ ὑμῶν', ἀλλὰ, «τῶν ἐθνῶν». Ὅταν δὲ εἶπη, «τῶν ἐθνῶν», τὴν οἰκουμένην 15 λέγει, γῆν καὶ θάλασσαν ἅπασαν, καταστέλλων ἐκείνων τὰ φρονήματα, ὥστε μὴ ἀπαξιῶσαι διδάσκαλον ἔχειν τὸν πρὸς τὰ πέρατα τῆς οἰκουμένης τεινόμενον· ὃ καὶ ἀρχόμενος ἔλεγε, «καθὼς καὶ ἐν τοῖς λοιποῖς ἔθνεσιν· Ἕλλησὶ τε καὶ βαρβάροις, σοφοῖς τε καὶ ἀνοήτοις ὀφειλέτης εἰμί».

20 2. «Ἔχω οὖν καύχησιν ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τὰ πρὸς τὸν Θεόν». Ἐπειδὴ γὰρ σφόδρα ἑαυτὸν ἐταπείνωσε, πάλιν ἐπαίρει τὸν λόγον, καὶ τοῦτο ὑπὲρ ἐκείνων ποιῶν, ὥστε μὴ δόξαι εὐκαταφρόνητος εἶναι. Καὶ ἐν τῷ ἐπαίρειν δὲ ἑαυτόν, τοῦ οἰκείου μέμνηται ἡθους, οὕτω λέγων· «ἔχω οὖν καύχησιν». Καυχῶμαι, φησίν, οὐκ ἐν 25 ἑμαυτῷ, οὐδὲ ἐν τῇ ἡμετέρᾳ σπουδῇ, ἀλλὰ τῇ τοῦ Θεοῦ χάριτι. «Οὐ γὰρ τολμήσω τι λαλῆσαι, ὧν οὐ κατειργάσατο Χριστὸς δι' ἐμοῦ εἰς ὑπακοὴν τῶν ἐθνῶν, λόγῳ καὶ ἔργῳ, ἐν δυνάμει σημείων καὶ τεράτων, ἐν δυνάμει Πνεύματος Θεοῦ». Οὐδὲ γὰρ ἂν ἔχοι τις εἰπεῖν,

Καί ἡ αἰτία, ὄχι γιά νά δοξασθῶ ἐγώ, οὔτε γιά νά φανῶ λαμπρός, ἀλλά, «γιά νά εἶναι ἡ προσφορά τῶν ἐθνῶν εὐπρόσδεκτη, ἀγιασμένη μέ τή βοήθεια τοῦ ἁγίου Πνεύματος». Δηλαδή, γιά νά γίνουν δεκτές οἱ ψυχές τῶν διδασκομένων. Γιατί ὁ Θεός μέ ὀδήγησε σ' αὐτό τιμώντας ὄχι ἐμένα τόσο, ὅσο φροντίζοντας γιά σᾶς. Καί πῶς θά μπορούσαν τά ἔθνη νά γίνουν εὐπρόσδεκτα; Μέ τή βοήθεια τοῦ ἁγίου Πνεύματος· γιατί δέ χρειάζεται μόνο πίστη ἀλλά καί συμπεριφορά πνευματική, γιά νά ἔχουμε τό Πνεῦμα πού μᾶς δόθηκε μιά φορά. Γιατί τά δικά μας δέν εἶναι ξύλα καί φωτιά, οὔτε βωμός καί μαχαίρι, ἀλλά ὄλα εἶναι πνευματικά. Γι' αὐτό τά κάνω ὄλα, γιά νά μή σβησθεῖ ἡ φωτιά ἐκείνη· ἄλλωστε αὐτή τήν ἐντολή ἔλαβα. Γιατί λοιπόν τά λέγεις σ' ἐκείνους πού δέν ἔχουν ἀνάγκη; Γι' αὐτό ἀκριβῶς δέν τό διδάσκω αὐτό, ἀλλά τό ὑπενθυμίζω πάλι, λέγει ὅπως ὁ ἱερέας παραβρίσκεται γιά νά ἀνάβει τή φωτιά, ἔτσι καί ἐγώ γιά νά διεγείρω τήν προθυμία σας. Καί πρόσεχε· δέν εἶπε, 'γιά νά γίνει εὐπρόσδεκτη ἡ προσφορά σας', ἀλλά, «τῶν ἐθνῶν». Ὅταν ὁμως λέγει «τῶν ἐθνῶν», ἐννοεῖ τήν οἰκουμένη, δηλαδή ὄλη τή γῆ καί τή θάλασσα, συγκρατώντας τά φρονήματά τους, ὥστε νά μήν ἀπαξιώσουν νά ἔχουν διδάσκαλο ἐκεῖνον πού ἔσπευδε πρὸς τά πέρατα τῆς οἰκουμένης, πράγμα πού καί στήν ἀρχή ἔλεγε, «ὅπως καί μεταξύ τῶν ἐθνικῶν· καί στούς Ἕλληνας καί στούς βαρβάρους, καί στούς σοφούς καί στούς ἀμόρφωτους εἶμαι ὀφειλέτης».

2. «Ἐχω λοιπόν καύχηση μέ τή βοήθεια τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ γιά τό ἔργο πού κάνω γιά τό Θεό». Ἐπειδή λοιπόν ταπεινώσε ὑπερβολικά τόν ἑαυτό του, πάλι ὑψώνει τό λόγο, κάνοντας καί αὐτό γιά χάρη ἐκείνων, γιά νά μή φανεῖ πῶς εἶναι εὐκαταφρόνητος. Καί καθώς ἐξυψώνει τόν ἑαυτό του, θυμᾶται τό δικό του ἦθος, λέγοντας ἔτσι· «ἔχω λοιπόν καύχηση». Καυχιέμαι, λέγει, ὄχι γιά τόν ἑαυτό μου, οὔτε γιά τή δική μου προσπάθεια, ἀλλά γιά τή χάρη τοῦ Θεοῦ. «Γιατί δέ θά τολμήσω νά πῶ, ὅτι ὑπάρχει κάτι, πού νά μήν τό ἔκαμε ὁ Χριστός χρησιμοποιώντας ἐμένα σάν ὄργανό του γιά νά φέρει σέ ὑπακοή τά ἔθνη, μέ τό λόγο καί τά ἔργα, μέ τή δύναμη σημείων καί θαυμάτων, μέ τή δύναμη τοῦ Πνεύματος τοῦ Θεοῦ». Δέν μπορεῖ νά

φησίν, ὅτι κόμπος μου τὰ ρήματα· τῆς γὰρ ἱερουργίας μου ταύτης τὰ σύμβολα, καὶ τῆς χειροτονίας ἔχω δεῖξαι πολλὰ τὰ τεκμήρια· οὐ ποδῆρη καὶ κῶδωνας, καθάπερ οἱ παλαιοί, οὐδὲ μίτραν καὶ κίδαριν, ἀλλὰ πολλῶ φρικωδέστερα τούτων σημεῖα καὶ θαύματα. Οὐδὲ
 5 γὰρ ἔστιν εἰπεῖν, ὅτι ἐνεχειρίσθην μὲν, οὐκ ἐποίησα δὲ τὸ ἐπιταχθέν· μᾶλλον δὲ οὐδὲ ἐγὼ ἐποίησα, ἀλλ' ὁ Χριστός· διὸ καὶ ἐν αὐτῷ καυχῶμαι, καὶ οὐχ ὑπὲρ τῶν τυχόντων πραγμάτων, ἀλλ' ὑπὲρ πνευματικῶν. Τοῦτο γάρ ἐστι, «τὰ πρὸς τὸν Θεόν». Ὅτι γὰρ ἦνυσα ἐφ' ὃ ἐπέμφθην, καὶ οὐ κόμπος τὰ ρήματα, δηλοῖ τὰ θαύμα-
 10 τα καὶ ἡ τῶν ἐθνῶν ὑπακοή.

«Οὐ γὰρ τολμήσω τι λαλῆσαι ὧν οὐ κατειργάσατο Χριστὸς δι' ἐμοῦ εἰς ὑπακοὴν ἐθνῶν, λόγῳ καὶ ἔργῳ, ἐν δυνάμει σημείων καὶ τεράτων, ἐν δυνάμει Πνεύματος Θεοῦ». Ὅρᾳς πῶς βιάζεται τὸ πᾶν δεῖξαι τοῦ Θεοῦ, καὶ οὐδὲν ἑαυτοῦ; Εἴτε γὰρ φθέγγομαί τι, εἴτε
 15 ποιῶ, εἴτε θαυματουργῶ, πάντα αὐτός, πάντα τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον. Ταῦτα δὲ λέγει, δεικνὺς καὶ τοῦ Πνεύματος τὸ ἀξίωμα. Εἶδες πῶς ταῦτα τῶν παλαιῶν θαυμαστότερα καὶ φρικωδέστερα, ἢ θυσία, ἢ προσφορά, τὰ σύμβολα; Ὅταν γὰρ εἶπη, «ἐν λόγῳ καὶ ἔργῳ, ἐν δυνάμει σημείων καὶ τεράτων», τοῦτο λέγει, τὴν διδασκαλίαν, τὴν
 20 περὶ βασιλείας φιλοσοφίαν, τὴν τῶν ἔργων καὶ τῆς πολιτείας ἐπίδειξιν, τοὺς νεκροὺς τοὺς ἐγειρομένους, τοὺς δαίμονας τοὺς ἐλαυνομένους, τοὺς θεραπευομένους τυφλοὺς, τοὺς πηδῶντας χωλοὺς, τὰ ἄλλα τεράστια, ἅπερ ἅπαντα εἰργάζετο τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐν ἡμῖν. Εἶτα ἡ τούτων ἀπόδειξις, ἐπειδὴ ταῦτα τέως ἀπόφασις ἦν, τῶν μα-
 25 θητῶν τὸ πλῆθος. Διὸ καὶ ἐπήγαγεν· «ὥστε με ἀπὸ Ἰερουσαλήμ καὶ κύκλῳ μέχρι τοῦ Ἰλλυρικοῦ πεπληρωκέναι τὸ εὐαγγέλιον τοῦ Χριστοῦ».

Ἄριθμοι τοίνυν καὶ πόλεις καὶ χῶρας καὶ ἔθνη καὶ δήμους, μὴ τοὺς ὑπὸ Ρωμαίοις μόνους, ἀλλὰ καὶ τοὺς ὑπὸ βαρβάροις. Μὴ
 30 γὰρ μοι τὴν διὰ τῆς Φοινίκης καὶ Συρίας καὶ τῆς Κιλικίων καὶ Καππαδοκῶν ἑλθῆς ὁδόν, ἀλλὰ καὶ τὰ ὀπισθεν ἅπαντα λογιζοῦ,

πεῖ κανείς, λέγει, ὅτι τά λόγια μου εἶναι καύχησις, γιατί μπορῶ νά δείξω τά σύμβολα αὐτῆς τῆς ἱερουργίας μου, καθώς καί πολλές ἀποδείξεις τῆς χειροτονίας μου, ὄχι ποδήρη χιτῶνα καί κουδούνια, ὅπως οἱ παλαιοί, οὔτε μίτρα καί διάδημα, ἀλλά πολὺ πιό φρικτά ἀπ' αὐτά σημεῖα καί θαύματα. Οὔτε βέβαια εἶναι δυνατό νά πεῖ κανείς, ὅτι μοῦ ἐμπιστεύθηκε κάτι, ἀλλά δέ ἔκαμα αὐτό πού διατάχθηκα· ἢ καλύτερα, δέν τό ἔκαμα ἐγώ ἀλλ' ὁ Χριστός· γι' αὐτό καί σ' αὐτόν καυχίεμαι καί ὄχι γιά τυχαῖα πράγματα, ἀλλά γιά τά πνευματικά. Γιατί αὐτό σημαίνει «τά πρὸς τό Θεό». Ὅτι λοιπόν ἐκτέλεσα αὐτό γιά τό ὅποιο στάλθηκα καί ὅτι δέν εἶναι καύχησις τά λόγια, τό φανερόνουν τά θαύματα καί ἡ ὑπακοή τῶν ἐθνῶν.

«Γιατί δέ θά τολμήσω νά πῶ, ὅτι ὑπάρχει κάτι, πού νά μήν τό ἔκαμε ὁ Χριστός χρησιμοποιοῦντας ἐμένα σάν ὄργανό του γιά νά φέρει σέ ὑπακοή τά ἔθνη, μέ τό λόγο καί τά ἔργα, μέ τή δύναμη σημείων καί θαυμάτων, μέ τή δύναμη τοῦ Πνεύματος τοῦ Θεοῦ». Βλέπεις πῶς βιάζεται νά δείξει ὅτι ὅλα ἀνήκουν στό Θεό καί τίποτε στόν ἑαυτό του; Εἶτε λοιπόν λέγω κάτι, εἶτε κάνω, εἶτε θαυματουργῶ, ὅλα τά κάνει αὐτός, ὅλα τό Πνεῦμα τό ἅγιο. Καί τά λέγει αὐτά, γιά νά δείξει καί τήν ἀξία τοῦ Πνεύματος. Εἶδες πῶς αὐτά εἶναι πιό θαυμαστά καί πιό φρικτά ἀπό τά παλαιά, ἡ θυσία, ἡ προσφορά, τά σύμβολα; Γιατί ὅταν λέγει, «μέ τό λόγο καί τά ἔργα, μέ τή δύναμη σημείων καί θαυμάτων», αὐτό ἐννοεῖ, δηλαδή τή διδασκαλία, τή φιλοσοφία γιά τή βασιλεία τῶν οὐρανῶν, τήν ἐπίδειξη τῶν ἔργων καί τῆς συμπεριφορᾶς, τούς νεκρούς πού ἀνασταίνονται, τούς δαίμονες πού διώκονται, τούς τυφλοῦς πού θεραπεύονται, τούς χωλοῦς πού περνοῦν, τά ἄλλα τά θαύματα, πού ὅλα τά ἔκαμνε τό ἅγιο Πνεῦμα σέ μᾶς. Ἐπειτα ἀκολουθεῖ ἡ ἀπόδειξη αὐτῶν, ἐπειδή αὐτά πρῶτα ἀπ' ὅλα ἦταν ἀπόφασις, τό πλῆθος τῶν μαθητῶν. Γι' αὐτό καί πρόσθεσε· «Ὅστε ἀπό τά Ἱεροσόλυμα καί τά γύρω μέρη μέχρι τό Ἰλλυρικό νά ἔχω συμπληρώσει τό εὐαγγέλιό τοῦ Χριστοῦ».

Μέτρα λοιπόν καί πόλεις καί χῶρες καί ἔθνη καί λαούς, ὄχι μόνο ἐκείνους πού βρίσκονταν κάτω ἀπό τήν κυριαρχία τῶν βαρβάρων. Μή βαδίσεις, σέ παρακαλῶ, τό δρόμο πού περνάει μέσα ἀπό τή Φοινίκη καί τή Συρία καί τήν Κιλικία καί τήν Καππαδοκία, ἀλλά

τὴν Σαρακηνῶν καὶ Περσῶν καὶ Ἀρμενίων, τὴν τῶν ἄλλων βαρ-
 βάρων. Διὰ γὰρ τοῦτο εἶπε, «καὶ κύκλω», ἵνα μὴ τὴν κατευθὺ λεω-
 φόρον ἔλθῃς μόνον, ἀλλὰ πᾶσαν καὶ τὴν κατὰ τὸν νότον περι-
 δράμῃς τῇ διανοίᾳ Ἀσίαν. Καὶ ὡσπερ νιφάδας θαυμάτων ἐνὶ λόγῳ
 5 παρέδραμεν, εἰπὼν, «ἐν δυνάμει σημείων καὶ τεράτων», οὕτω καὶ
 πόλεις ἀπείρους, καὶ ἔθνη καὶ δήμους καὶ χώρας ἐνὶ τούτῳ πάλιν
 συνεῖλε ρήματι, τῷ «κύκλω». Πόρρω γὰρ ἦν τύφου παντός· καὶ
 ταῦτα δὲ διὰ τούτους ἐφθέγγετο, ὥστε μὴ μέγα φρονεῖν ἐφ' ἑαυτοῖς.
 Καὶ ἀρχόμενος μὲν φησιν, «ἵνα τινὰ καρπὸν σχῶ καὶ ἐν ὑμῖν, κα-
 10 θῶς καὶ ἐν τοῖς λοιποῖς ἔθνεσιν», ἐνταῦθα δὲ ἀνάγκην ἱερωσύνης
 τίθησιν. Ἐπειδὴ γὰρ τραχύτερον ἐφθέγγετο, καὶ σαφέστερον αὐτοῦ
 δείκνυσι τὴν ἐξουσίαν. Διὰ τοῦτο ἐκεῖ μὲν ἀπλῶς φησι, «καθὼς
 καὶ ἐν τοῖς λοιποῖς ἔθνεσιν», ἐνταῦθα δὲ καὶ τὸν τόπον λέγει πάντα,
 ὥστε πάντοθεν αὐτῶν ὑποτέμνεσθαι τὸ φρόνημα. Καὶ οὐχ ἀπλῶς
 15 εἶπε κηρῦξαι τὸ εὐαγγέλιον, ἀλλὰ, «πεπληρωκένας τὸ εὐαγγέλιον
 τοῦ Χριστοῦ».

3. «Οὕτω δὲ φιλοτιμούμενον εὐαγγελίσασθαι, ὅπου οὐκ ὠνομά-
 σθη Χριστός». Ἴδου πάλιν ἑτέρα ὑπερβολή, ὅτι οὐ μόνον τοσοῦτους
 εὐηγγελίσαστο καὶ ἐπεισεν, ἀλλ' ὅτι οὐδὲ πρὸς μεμεθηκότας ἀπῆλ-
 20 θε. Τοσοῦτον ἀπειχε τοῦ ἐπιρρίπτειν ἑαυτὸν ἀλλοτρίοις μαθηταῖς,
 καὶ δόξης ἕνεκεν τοῦτο ποιεῖν, ὅτι καὶ ἐσπούδαζε τοὺς μὴ ἀκηκοό-
 τας διδάσκειν. Οὐδὲ γὰρ εἶπεν, ὅπου οὐκ ἐπείσθησαν, ἀλλ', «ὅπου
 οὐδὲ ὠνομάσθη Χριστός», ὃ πλέον ἐστί. Καὶ τίνος ἕνεκεν τοιαῦτα
 ἐφιλοτιμεῖτο; «Ἴνα μὴ ἐπ' ἀλλότριον θεμέλιον οἰκοδομῶ», φησί.
 25 Ταῦτα δὲ λέγει, δεικνὺς ἑαυτὸν ἀλλότριον ὄντα κενοδοξίας, καὶ
 παιδεύων αὐτούς, ὅτι οὐκ ἀπὸ τοῦ δόξης ἐρᾶν καὶ τῆς παρ' αὐτῶν
 τιμῆς ἐπὶ τὸ γράψαι ἦλθεν, ἀλλ' ὡς διακονίαν πληρῶν, ὡς ἱερουρ-
 γίαν ἀπαρτίζων, ὡς τῆς σωτηρίας αὐτῶν ἐρῶν. Ἀλλότριον δὲ τὸν
 τῶν ἀποστόλων φησίν, οὐ κατὰ τὴν τοῦ προσώπου ποιότητα, οὐδὲ
 30 κατὰ τὴν τοῦ κηρῦγματος φύσιν, ἀλλὰ κατὰ τὸν τοῦ μισθοῦ λόγον·

λογάριαζε καί ὅλα τὰ πίσω μέρη, τή χώρα τῶν Σαρακηνῶν καί τῶν Περσῶν καί τῶν Ἀρμενίων, τή χώρα τῶν ἄλλων βαρβάρων. Γι' αὐτό λοιπόν εἶπε, «καί τὰ γύρω μέρη», γιά νά μή βαδίσεις μόνο τή λεωφόρο πού βρίσκεται μπροστά, ἀλλά νά περιτρέξεις μέ τό νοῦ καί ὅλη τή νότια Ἀσία. Καί ὅπως ἀκριβῶς μ' ἓνα λόγο διέτρεξε πάρα πολλά θαύματα, λέγοντας «μέ τή δύναμη σημείων καί τεράτων», ἔτσι καί ἄπειρες πόλεις καί ἔθνη καί λαούς καί χῶρες συνόψισε πάλι μέ τόν ἓνα αὐτόν λόγο, δηλαδή «τά γύρω μέρη». Ἦταν μακριά ἀπό κάθε ἀλαζονεία· καί αὐτά τὰ ἔλεγε γι' αὐτούς, γιά νά μήν ἔχουν μεγάλη ἰδέα γιά τόν ἑαυτό τους. Στήν ἀρχή τῆς ἐπιστολῆς βέβαια λέγει, «γιά νά ἔχω κάποιο καρπό καί μεταξύ σας καθώς καί μεταξύ τῶν λοιπῶν ἐθνικῶν»¹³, ἐνῶ ἐδῶ ἀναφέρει τήν ἀνάγκη τῆς ἱερωσύνης. Ἐπειδή λοιπόν μίλησε σκληρότερα, δείχνει καί τήν ἐξουσία του σαφέστερα. Γι' αὐτό βέβαια ἐκεῖ ἀπλῶς λέγει, «καθώς καί μεταξύ τῶν λοιπῶν ἐθνικῶν», ἐνῶ ἐδῶ ἀναφέρει καί ὅλο τόν τόπο, ὥστε ἀπό παντοῦ νά συγκρατεῖ τό φρόνημά τους. Καί δέν εἶπε ἀπλῶς «κήρυξα τό εὐαγγέλιο», ἀλλά «ἔχω συμπληρώσει τό εὐαγγέλιο τοῦ Χριστοῦ».

3. «Καί ἔτσι ἀγωνίζομαι φιλότιμα νά κηρύττω τό εὐαγγέλιο ἐκεῖ, ὅπου δέν κηρύχθηκε ὁ Χριστός». Νά πάλι ἄλλη ὑπερβολή, ὅτι ὄχι μόνο κήρυξε σέ τόσο πολλούς τό εὐαγγέλιο καί τούς ἔπεισε, ἀλλ' ὅτι οὔτε πῆγε σ' ἐκείνους πού τό εἶχαν διδαχθεῖ. Τόσο πολύ ἀπεῖχε ἀπό τό νά πηγαίνει σέ ξένους μαθητές καί νά τό κάνει αὐτό ἐξ αἰτίας δόξας, γιατί ἔτρεχε νά διδάσκει ἐκείνους πού δέν τό εἶχαν ἀκούσει. Γιατί δέν εἶπε, «ὅπου δέν πίστεψαν», ἀλλά, «ὅπου δέν κηρύχθηκε ὁ Χριστός», πράγμα πού εἶναι σπουδαιότερο. Καί γιά ποιό λόγο ἀγωνιζόταν ἔτσι; «Γιά νά μήν οἰκοδομῶ ἐπάνω σέ ξένο θεμέλιο», λέγει. Καί τὰ λέγει αὐτά μέ σκοπό νά δείξει ὅτι ὁ ἴδιος εἶναι ξένος πρός τή ματαιοδοξία, καί νά τούς διδάξει, ὅτι δέν τούς ἔγραψε ἀπό ἐπιθυμία δόξας καί τιμῆς ἐκ μέρους αὐτῶν, ἀλλά γιατί ἐκπλήρωνε ὑπηρεσία, ἔφερνε σέ πέρας ἱεουργία, ἐπιθυμοῦσε πολύ τή σωτηρία τους. Καί λέγει ξένο τό θεμέλιο τῶν ἀποστολῶν, ὄχι σέ σχέση πρός τήν ποιότητα τοῦ προσώπου, οὔτε σέ σχέση πρός τή

ἐπεὶ τὰ κηρύγματα οὐκ ἀλλότρια ἦν, ἀλλ' ὅσον εἰς μισθὸν ἀλλότριον. Ὁ γὰρ τῶν ἑτέροις πεπονημένων μισθός, τούτου ἀλλότριος ἦν.

Εἶτα δείκνυσι καὶ προφητείαν πληρουμένην, λέγων· «καθὼς
5 γέγραπται· οἷς οὐκ ἀνηγγέλη περὶ αὐτοῦ, ὄψονται· καὶ οἱ οὐκ ἀκηκόασι, συνήσουσιν». Ὁρᾶς ἐπιτρέχοντα ὅπου πλείων ὁ πόνος, ὅπου μείζων ὁ ἰδρώς; «Διὸ καὶ ἐνεκοπτόμην τὰ πολλὰ τοῦ ἐλθεῖν πρὸς ὑμᾶς». Σκόπει πῶς πάλιν ὁμοίως τῷ προοιμίῳ τὸ τέλος ὑφαίνει. Καὶ γὰρ καὶ ἀρχόμενος τῆς ἐπιστολῆς ἔλεγεν, ὅτι «πολλά-
10 κισ προεθέμην ἐλθεῖν πρὸς ὑμᾶς, καὶ ἐκωλύθη ἄχρι τοῦ δεῦρο»· ἐνταῦθα δὲ καὶ τὴν αἰτίαν τίθησι, δι' ἣν ἐκωλύθη· καὶ οὐχ ἅπαξ, ἀλλὰ καὶ δις καὶ πολλάκις. Ὡσπερ γὰρ ἐκεῖ φησι, «πολλάκις προεθέμην ἐλθεῖν πρὸς ὑμᾶς», οὕτω καὶ ἐνταῦθα, «ἐνεκοπτόμην τὰ πολλὰ τοῦ ἐλθεῖν πρὸς ὑμᾶς». Ὅπερ μάλιστα τὴν ἐπιθυμίαν αὐτοῦ
15 δείκνυσι, τὸ πολλάκις ἐπιχειρεῖν. «Νυνὶ δὲ μηκέτι τόπον ἔχων ἐν τοῖς κλίμασι τούτοις». Ὁρᾶς πῶς ἔδειξεν, ὅτι οὐ τῆς παρ' αὐτῶν ἐφιέμενος δόξης ἔγραφέ τε καὶ παρεγίνετο; «Ἐπιποθίαν δὲ ἔχων ἐλθεῖν πρὸς ὑμᾶς ἀπὸ πολλῶν ἐτῶν· ὡς ἐὰν πορεύωμαι εἰς Σπανίαν, ἐλπίζω διαπορευόμενος θεάσασθαι ὑμᾶς, καὶ ὑφ' ὑμῶν προ-
20 πεμφθῆναι ἐκεῖ, ἐὰν ὑμῶν πρῶτον ἀπὸ μέρους ἐμπλησθῶ».

Ἴνα γὰρ μὴ δόξη ἐξευτελίζειν αὐτοὺς τῷ λέγειν, ὅτι ἐπειδὴ οὐδὲν ἔχω ποιῆσαι, διὰ τοῦτο ἔρχομαι πρὸς ὑμᾶς, πάλιν τὸν τῆς ἀγάπης κινεῖ λόγον εἰπών, «ἐπιποθίαν ἔχω ἐλθεῖν πρὸς ὑμᾶς ἀπὸ πολλῶν ἐτῶν». Οὐ γὰρ διὰ τοῦτο ἐπεθύμησα ἐλθεῖν, ἐπειδὴ σχο-
25 λὴν ἄγω, ἀλλ' ἵνα τὴν ἐπιθυμίαν, ἣν πάλαι ὤδινον, ταύτην ἀποτεκω. Εἶτα, ἵνα μὴ τοῦτο πάλιν αὐτοὺς φουσήσῃ, σκόπει πῶς αὐτοὺς καταστέλλει, εἰπών, «ὡς ἐὰν πορεύωμαι εἰς τὴν Σπανίαν, ἐλπίζω διαπορευόμενος θεάσασθαι ὑμᾶς». Διὰ γὰρ τοῦτο τέθεικε τοῦτο ἵνα μὴ μέγα φρονῶσιν· ὁμοῦ γὰρ καὶ τὴν ἀγάπην δεῖξαι βούλεται, καὶ
30 κωλύσαι θρύπτεσθαι ἐκεῖνους. Διὸ συνεχῶς αὐτὰ τίθησι καὶ ἐφεξῆς, ἐναλλάττων τὰ ἑκατέρων τούτων κατασκευαστικά. Διὰ τοι

14. Ἦσ. 52,15.

15. Ρωμ. 1,13.

φύση τοῦ κηρύγματος, ἀλλά σέ σχέση πρός τήν αἰτιολογία τοῦ μισθοῦ. Γιατί ὁ μισθός γιά ἐκεῖνα πού εἶχαν κατορθωθεῖ ἀπ' ἄλλους, ἦταν ξένος γι' αὐτόν.

Ἔπειτα δείχνει καί προφητεία¹⁴ νά ἐκπληρώνεται, λέγοντας: «καθώς εἶναι γραμμένο· θά δοῦν ἐκεῖνοι στούς ὁποίους δέν τόν εἶχαν ἀναγγεῖλει, καί ἐκεῖνοι πού δέν εἶχαν ἀκούσει γι' αὐτόν, θά ἐννοήσουν». Βλέπεις ὅτι τρέχει ἐκεῖ ὅπου εἶναι περισσότερος ὁ κόπος, ὅπου εἶναι μεγαλύτερος ὁ ἰδρώτας; «Γι' αὐτό καί ἐμποδίσθηκα πολλές φορές νά ἔρθω σ' ἐσᾶς». Πρόσεχε πῶς πάλι ὅμοια μέ τό προοίμιο ὑφαίνει τό τέλος. Καθόσον καί ὅταν ἄρχιζε τήν ἐπιστολή ἔλεγε, «πολλές φορές εἶχα τήν πρόθεση νά ἔρθω σ' ἐσᾶς, ἀλλά μέχρι σήμερα ἐμποδίσθηκα»¹⁵, ἐδῶ ὅμως ἀναφέρει καί τήν αἰτία, γιά τήν ὁποία ἐμποδίσθηκε, καί ὄχι μία φορά, ἀλλά καί δύο καί πολλές φορές. Ὅπως ἀκριβῶς λοιπόν ἐκεῖ λέγει, «πολλές φορές εἶχα τήν πρόθεση νά ἔρθω σ' ἐσᾶς», ἔτσι καί ἐδῶ· «ἐμποδίσθηκα πολλές φορές νά ἔρθω σ' ἐσᾶς». Τό πράγμα πού κατ' ἐξοχήν δείχνει τήν ἐπιθυμία του εἶναι τό ὅτι ἐπιχείρησε πολλές φορές. «Τώρα ὅμως, ἐπειδή δέν ἔχω πιά στά μέρη αὐτά τόπο». Βλέπεις πῶς ἔδειξε, ὅτι ἔγραφε καί ἐρχόταν, ὄχι ἐπειδή ἐπιθυμοῦσε τή δόξα ἀπ' αὐτούς; «Ἀπό πολλά χρόνια ἐπιθυμῶ ὑπερβολικά νά ἔρθω σ' ἐσᾶς· ὅταν θά πηγαίνω στήν Ἰσπανία, ἐλπίζω περνώντας νά σᾶς δῶ καί νά μέ προπέμψετε πρός τά ἐκεῖ, ἀφοῦ πρῶτα σᾶς ἀπολαύσω γιά λίγο καιρό».

Γιά νά μή φανεῖ λοιπόν πῶς τοῦς ἐξευτελίζει μέ αὐτό πού λέγει, ὅτι, ἐπειδή δέν ἔχω νά κάμω τίποτε, γι' αὐτό ἔρχομαι σ' ἐσᾶς, πάλι κινεῖ τό λόγο τῆς ἀγάπης λέγοντας, «ἀπό πολλά χρόνια ἐπιθυμῶ ὑπερβολικά νά ἔρθω σ' ἐσᾶς». Δέν ἐπιθύμησα λοιπόν γι' αὐτό νά ἔρθω, ἐπειδή δέν ἔχω τί νά κάνω, ἀλλά γιά νά πραγματοποιήσω τήν ἐπιθυμία, πού ἀπό παλιά εἶχα μέσα μου. Ἔπειτα, γιά νά μήν τοῦς φουσκώσει αὐτό πάλι, πρόσεχε πῶς τοῦς συγκρατεῖ μέ τό νά πεῖ, «ὅταν θά πηγαίνω στήν Ἰσπανία, ἐλπίζω περνώντας νά σᾶς δῶ». Γι' αὐτό λοιπόν τό ἀναφέρει αὐτό, γιά νά μήν ὑπερηφανεύονται· γιατί θέλει συγχρόνως καί τήν ἀγάπη νά δείξει καί νά τοῦς ἐμποδίσει νά καυχῶνται. Γι' αὐτό καί στή συνέχεια αὐτά διαρκῶς ἀναφέρει,

τοῦτο πάλιν, ἵνα μὴ λέγωσιν, ὁδοῦ πάρεργον ἡμᾶς ποιῆ; ἐπήγαγε, «καὶ ὑφ' ὑμῶν προπεμφθῆναι»· τουτέστιν, ἵνα ὑμεῖς μοι μαρτυρήσητε, ὅτι οὐ καταφρονῶν ὑμῶν, ἀλλ' ἐλκόμενος ὑπὸ τῆς χρείας παρatreχω. Ἐπειδὴ δὲ καὶ τοῦτο ἔτι λυπεῖ, λιπαρώτερον αὐτὸ θερα-
 5 πεύει, λέγων, «ἐὰν ὑμῶν πρῶτον ἀπὸ μέρους ἐμπλησθῶ»· Τῷ μὲν γὰρ εἰπεῖν, «διαπορευόμενος», δείκνυσιν οὐκ ἀφιέμενος αὐτῶν τῆς δόξης, τῷ δὲ εἰπεῖν, «ἐμπλησθῶ», δείκνυσιν ἐρῶν αὐτῶν τῆς ἀγάπης, καὶ οὐχ ἀπλῶς ἐρῶν, ἀλλὰ καὶ σφοδρῶς· διὸ οὐδὲ εἶπεν, «ἐμπλησθῶ», ἀλλ', «ἀπὸ μέρους». Οὐδεὶς γὰρ με χρόνος ἐμπληῆσαι
 10 δύναται, οὐδὲ ἐμποιῆσαί μοι κόρον τῆς συνουσίας ὑμῶν.

Εἶδες πῶς τὴν ἀγάπην δείκνυσιν, ὅταν καὶ ἐπειγόμενος μὴ πρότερον ἀνίστηται, ἕως ἂν ἐμπλησθῆ; Καὶ τοῦτο δὲ τῆς πολλῆς αὐτοῦ φιλοστοργίας σημεῖον, τὸ τοῖς ῥήμασιν οὕτω θερμῶς κεχρηῆσθαι. Οὐδὲ γὰρ εἶπε, θεάσομαι, ἀλλ' «ἐμπλησθῶ», τὰ τῶν γονέων
 15 μιμούμενος ῥήματα. Καὶ ἀρχόμενος μὲν ἔλεγεν, «ἵνα τινὰ καρπὸν σχῶ», ἐνταῦθα δέ, «ἵνα ἐμπλησθῶ», ἅπερ ἀμφοτέρα ἐφελκόμενου ἦν. Τὸ μὲν γὰρ ἐγκώμιον αὐτῶν ἦν μέγιστον, εἶγε καρπὸν αὐτῷ παρέχειν ἐμελλον ἐκ τῆς ὑπακοῆς, τὸ δέ, τῆς αὐτοῦ φιλίας δεῖγμα γνήσιον. Καὶ Κορινθίοις δὲ ἐπιστέλλων οὕτως ἔλεγεν· «ἵνα ὑμεῖς
 20 με προπέμψητε οὐδ' ἐὰν πορεύωμαι», διὰ πάντων τὴν πρὸς τοὺς μαθητὰς ἀγάπην ἐνδεικνύμενος, ἧς ἴσον οὐδέν. Διὸ καὶ ἀρχόμενος ἀεὶ τῶν ἐπιστολῶν ἐντεῦθεν προοιμιάζεται, καὶ τελευτῶν εἰς τοῦτο καταλύει πάλιν. Καθάπερ γὰρ πατὴρ φιλόπαις μονογενὲς παιδίον καὶ γνήσιον, ἐφίλει τοὺς πιστοὺς ἅπαντας· διὸ καὶ ἔλεγε, «τίς ἀσθε-
 25 νεῖ, καὶ οὐκ ἀσθενῶ; τίς σκανδαλίζεται, καὶ οὐκ ἐγὼ πυροῦμαι»;

4. Καὶ γὰρ πρὸ τῶν ἄλλων ἀπάντων τοῦτο χρῆ τὸν διδάσκαλον ἔχειν. Διὸ καὶ Πέτρῳ ἔλεγεν ὁ Χριστός, «εἰ φιλεῖς με, ποιῶμαι τὰ πρόβατά μου». Ὁ γὰρ τὸν Χριστὸν φιλῶν, καὶ τὴν ποιμνὴν αὐτοῦ φιλεῖ. Καὶ τὸν Μωϋσέα δὲ τότε ἐπέστησε τῷ δήμῳ τῶν Ἰουδαίων,

16. A' Κορ. 16,6.

17. B' Κορ. 11,19.

18. Ἰω. 21,16.

ἐναλλάσσοντας τὰ κατασκευαστικά τῶν δύο αὐτῶν. Γι' αὐτό ἀκριβῶς πάλι, γιά νά μή λέγουν, 'μᾶς κάνει πάρεργο τοῦ ταξιδιοῦ του;' πρόσθεσε, «καί νά μέ προπέμψετε», δηλαδή, γιά νά εἶστε μάρτυρές μου, ὅτι δέν περνῶ στά γρήγορα ἀπό σᾶς ἐπειδή σᾶς περιφρονῶ, ἀλλ' ἐπειδή μέ πιέζει ἡ ἀνάγκη. Ἐπειδή ὁμως καί αὐτό ἀκόμη λυπεῖ, τό θεραπεύει μέ πιό εὐγενικό τρόπο, λέγοντας, «ἀφοῦ πρῶτα σᾶς ἀπολαύσω γιά λίγο καιρό». Γιατί μέ τό νά πεῖ, «περνώντας», δείχνει ὅτι δέν ἐπιθυμεῖ τή δόξα τους, ἐνῶ μέ τό νά πεῖ, «νά σᾶς ἀπολαύσω», δείχνει ὅτι ποθεῖ τήν ἀγάπη τους, καί ὄχι ἀπλῶς τήν ποθεῖ, ἀλλά καί σφόδρα· γι' αὐτό δέν εἶπε, «ἀπολαύσω», ἀλλά «γιά λίγο καιρό». Γιατί κανείς χρόνος δέν μπορεῖ νά μέ κάνει νά σᾶς χορτάσω, οὔτε νά μοῦ προξενήσει κορεσμό τῆς συναναστροφῆς σας.

Εἶδες πῶς δείχνει τήν ἀγάπη του, μέ τό ὅτι, ἂν καί βιάζεται δέ σηκώνεται προηγουμένως νά φύγει, προτοῦ νά τοῦς ἀπολαύσει; Καί αὐτό εἶναι ἀπόδειξη τῆς φιλοστοργίας του, τό νά χρησιμοποιεῖ δηλαδή τόσο θερμά λόγια. Γιατί δέν εἶπε, 'θά σᾶς δῶ', ἀλλά «θά σᾶς ἀπολαύσω», μιμούμενος τά λόγια τῶν γονέων. Καί ὅταν ἄρχιζε βέβαια ἔλεγε, «γιά νά ἔχω κάποιο καρπό», ἐνῶ ἐδῶ λέγει «γιά νά σᾶς ἀπολαύσω», πού ἀνῆκαν καί τά δύο σέ ἀνώτερο ἄνθρωπο. Γιατί τό ἕνα ἦταν μέγιστος ἔπαινος γι' αὐτούς, ἐφόσον βέβαια ἐπρόκειτο νά τοῦ δώσουν καρπό ἀπό τήν ὑπακοή τους, τό ἄλλο ἦταν γνήσια ἀπόδειξη τῆς ἀγάπης του. Καί στούς Κορινθίους ὅταν ἔγραφε ἔτσι ἔλεγε· «γιά νά μέ προπέμψετε ἐσεῖς ὅπουδήποτε μεταβῶ»¹⁶, ἀποδεικνύοντας μέ ὅλα τήν ἀγάπη του πρὸς τοῦς μαθητές του, μέ τήν ὁποία δέν εἶναι ἴσο τίποτε. Γι' αὐτό καί ἀρχίζοντας πάντοτε τίς ἐπιστολές, ἀπό ἐδῶ κάνει τήν ἀρχή καί, ὅταν τελειώνει, σ' αὐτό καταλήγει πάλι. Γιατί ὅπως ἀκριβῶς ὁ πατέρας ἀγαπάει τόν μονογενή υἱό του, ἔτσι ἀγαποῦσε ὅλους τοῦς πιστούς· γι' αὐτό καί ἔλεγε, «ποιός ἀσθενεῖ καί δέν ἀσθενῶ καί ἐγώ; ποιός σκανδαλίζεται καί ἐγώ δέν καίομαι;»¹⁷.

4. Καί πράγματι πρὶν ἀπ' ὅλα τά ἄλλα αὐτό πρέπει νά ἔχει ὁ διδάσκαλος. Γι' αὐτό καί στόν Πέτρο ἔλεγε ὁ Χριστός, «ἂν μ' ἀγαπᾶς, ποίμαινε τά πρόβατά μου»¹⁸. Γιατί ὅποιος ἀγαπάει τό Χριστό, ἀγαπάει καί τήν ποίμνη του. Ἀλλά καί τό Μωυσῆ τότε τόν ὄρισε ἀρχη-

ὅτε τὴν πρὸς αὐτοὺς εὐνοίαν ἐπεδείξατο· καὶ ὁ Δαυῖδ δὲ οὕτως ἐπὶ
 τὴν βασιλείαν ἦλθε, πρότερον φιλόστοργος περὶ αὐτοὺς φανείς.
 Οὕτω γοῦν ἔτι νέος ὢν ἤλγησεν ὑπὲρ τοῦ λαοῦ, ὡς καὶ τὴν αὐτοῦ
 ψυχὴν ἐπιδοῦναι, ἠνίκα τὸν βάρβαρον ἐκεῖνον καθεῖλεν. Εἰ δὲ λέ-
 5 γει, «τί ἔσται τῷ ἀνελόντι τὸν ἀλλόφυλον τοῦτον;» οὐ μισθὸν ἀπαι-
 τῶν ἔλεγεν, ἀλλὰ πιστευθῆναι βουλόμενος, καὶ ἐγχειρισθῆναι τὴν
 πρὸς αὐτὸν μάχην. Ὅτε γοῦν εἰσῆλθε πρὸς τὸν βασιλέα μετὰ τὴν
 νίκη, οὐδὲν ὑπὲρ τούτων διελέχθη. Καὶ ὁ Σαμουὴλ δὲ σφόδρα φι-
 λόστοργος ἦν· διὸ καὶ ἔλεγεν, «ἐμοὶ δὲ μὴ γένοιτο διαμαρτεῖν τοῦ
 10 διαλιπεῖν προσευχόμενον ὑπὲρ ὑμῶν τῷ Κυρίῳ». Οὕτω καὶ Παῦ-
 λος, μᾶλλον δὲ οὐχ οὕτως, ἀλλὰ καὶ πολλῶ πλέον ἀπάντων περιε-
 καίετο τῶν ἀρχομένων. Διὸ καὶ τοὺς μαθητὰς οὕτω πρὸς αὐτὸν
 διέθηκεν, ὡς εἰπεῖν, ὅτι, «εἰ δυνατόν, τοὺς ὀφθαλμοὺς ὑμῶν ἐξορύ-
 ζαντες ἂν ἐδώκατέ μοι».

15 Διὰ τοῦτο καὶ τοῖς Ἰουδαίων διδασκάλοις τοῦτο πρὸ τῶν ἄλ-
 λων ὁ Θεὸς ἐγκαλεῖ λέγων· «ὦ οἱ ποιμένες Ἰσραὴλ, μὴ βόσκουσιν
 οἱ ποιμένες ἑαυτούς; οὐχὶ τὰ πρόβατα βόσκουσιν;». Ἐκεῖνοι δὲ τού-
 ναντίον ἐποίουν. «Τὸ γάλα γάρ», φησί, «κατεσθίετε, καὶ τὰ ἔρια
 περιβάλλεσθε, καὶ τὸ παχὺ σφάζετε, καὶ τὰ πρόβατα οὐκ ἐβόσκε-
 20 τε». Καὶ ὁ Χριστὸς δὲ ποιμένος ἀρίστου κανόνα ἐκφέρων ἔλεγεν·
 «ὁ ποιμὴν ὁ καλὸς τὴν ψυχὴν αὐτοῦ τίθησιν ὑπὲρ τῶν προβάτων».
 Τοῦτο ὁ Δαυῖδ ἐποίησε πολλαχοῦ τε ἀλλαχοῦ, καὶ ἠνίκα ἄνωθεν
 κατὰ τοῦ δήμου παντὸς ἡ φοβερὰ ἐκείνη ὄργη κατεφέρετο. Πάντων
 γὰρ σφαττομένων ἔλεγεν, «ἐγὼ ὁ ποιμὴν ἤμαρτον, ἐγὼ ὁ ποιμὴν
 25 ἐκακοποίησα· καὶ οὗτοι, τὸ ποιμνιον, τί ἐποίησαν;». Διὰ τοῦτο καὶ
 ἐν τῇ αἵρέσει τῶν τιμωριῶν ἐκείνων οὐ λιμὸν εἶλετο, οὐ δίωξιν
 ἐχθρῶν, ἀλλὰ τὸν παρὰ τοῦ Θεοῦ πεμπόμενον θάνατον, δι' οὗ προσ-
 εδόκα τοὺς μὲν ἄλλους ἐν ἀσφαλείᾳ καταστήσειν, αὐτὸν δὲ πρὸ
 τῶν ἄλλων ἀπάντων κατενεχθήσεσθαι.

19. Α' Βασ. 17,26.

20. Α' Βασ. 12,23.

21. Γαλ. 4,15.

22. Ἰεζ. 34,2.

23. Ἰεζ. 34,3.

24. Ἰω. 10,11.

25. Β' Βασ. 24,17.

γὸ τοῦ Ἰουδαϊκοῦ λαοῦ, ὅταν φανέρωσε τὴν εὐνοιά του πρὸς τοὺς Ἰουδαίους· ἐπίσης καὶ ὁ Δαβίδ ἔτσι ἦρθε στὴ βασιλεία, ἀφοῦ πρῶτα φάνηκε φιλόστοργος πρὸς αὐτούς. Τόσο πολὺ πόνεσε γιὰ τὸ λαό, ἐνῶ ἀκόμη ἦταν νέος, ὥστε προτίμησε καὶ τὴν ψυχὴ του νὰ θυσιάσει, ὅταν φόνευσε ἐκεῖνον τὸ βάρβαρο. Ἐάν ὁμως λέγει, «τί θὰ συμβεῖ σ' ἐκεῖνον πού θὰ φονεύσει τὸν ἀλλόφυλο αὐτόν;»¹⁹, δὲν τὸ ἔλεγε μὲ σκοπὸ ν' ἀπαιτήσῃ μισθό, ἀλλὰ γιατί ἤθελε νὰ τὸν ἐμπιστευθοῦν καὶ νὰ τοῦ ἀναθέσουν τὴ μάχη ἐναντίον του. Ὅταν λοιπὸν παρουσιάσθηκε στὸ βασιλιά μετὰ τὴ νίκη, δὲν ἀνέφερε τίποτε γι' αὐτά. Ἀλλὰ καὶ ὁ Σαμουὴλ ἐπίσης ἦταν πάρα πολὺ φιλόστοργος· γι' αὐτὸ καὶ ἔλεγε, «εἶθε νὰ μὴν κάνω τὴν ἀμαρτία σταματώντας νὰ προσεύχομαι στὸν Κύριο γιὰ σᾶς»²⁰. Ἔτσι καὶ ὁ Παῦλος, ἢ καλύτερα ὄχι ἔτσι, ἀλλὰ πολὺ περισσότερο ἀπ' ὄλους φλεγόταν ἀπὸ ἀγάπη γιὰ τοὺς μαθητὲς του. Γι' αὐτὸ καὶ αὐτούς τοὺς ἔκαμε νὰ συμπεριφέρονται ἔτσι πρὸς αὐτόν, ὥστε νὰ πεῖ, «ἐάν ἦταν δυνατὸ καὶ τὰ μάτια σας θὰ βγάζατε καὶ θὰ μοῦ τὰ δίνατε»²¹.

Γι' αὐτὸ καὶ τοὺς διδασκάλους τῶν Ἰουδαίων ὁ Θεὸς τοὺς κατηγορεῖ γι' αὐτὸ πρὶν ἀπ' ὅλα, λέγοντας· «ἀλλοίμονο σέ σᾶς, ποιμένες τοῦ Ἰσραὴλ. Μήπως τὸν ἑαυτὸ τους βόσκουν οἱ ποιμένες; δὲ βόσκουν τὰ πρόβατά τους;»²². Ἐκεῖνοι ὁμως ἔκαναν τὸ ἀντίθετο. Γιατί λέγει, «τὸ γάλα τους τρῶτε καὶ μὲ τὰ μαλλιά τους ντύνεσθε καὶ τὸ παχύτερο ἀπ' αὐτὰ σφάζετε, καὶ ὁμως τὰ πρόβατα δὲν τὰ βοσκούσατε»²³. Καὶ ὁ Χριστὸς ἐξάλλου ὀρίζοντας τὸν κανόνα τοῦ ἄριστου ποιμένα ἔλεγε· «ὁ ποιμένας ὁ καλὸς θυσιάζει τὴ ζωὴ του γιὰ τὰ πρόβατα»²⁴. Αὐτὸ ἔκανε ὁ Δαβίδ καὶ ἀλλοῦ πολλές φορές, ἀλλὰ καὶ ὅταν ἀπὸ τὸν οὐρανὸ ἔπεφτε ἐναντίον ὄλου τοῦ λαοῦ ἡ φοβερὴ ἐκείνη ὄργη. Γιατί ὅταν ὄλοι σφάζονταν ἔλεγε, «ἐγὼ ὁ ποιμένας ἀμάρτησα, ἐγὼ ὁ ποιμένας ἔκανα τὸ κακό. Καὶ αὐτοί, πού εἶναι τὸ ποῖμνιο, σέ τί ἔφταιξαν;»²⁵. Γι' αὐτὸ καὶ στὴν ἐκλογή τῶν τιμωριῶν ἐκείνων δὲν προτίμησε τὴν πείνα, οὔτε τὴν καταδίωξη ἀπὸ τοὺς ἐχθρούς, ἀλλὰ τὸ θάνατο πού στέλνεται ἀπὸ τὸ Θεό, μὲ τὸν ὁποῖο προσδοκοῦσε τοὺς ἄλλους νὰ ἀσφαλίσῃ, ἐνῶ ὁ ἴδιος νὰ θανατωθεῖ πρὶν ἀπ' ὄλους τοὺς ἄλλους.

Ἐπειδὴ δὲ τοῦτο οὐκ ἐγένετο, θρηνεῖ καὶ λέγει· «ἐν ἐμοὶ ἡ χεὶρ σου»· εἰ δὲ οὐκ ἀρκεῖ, «καὶ ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ πατρός μου». «Ἐγὼ γάρ», φησὶν, «ὁ ποιμὴν ἡμαρτον». Ὡσανεὶ ἔλεγεν, ὅτι εἰ καὶ οὗτοι ἡμαρτον, ἐγὼ ὑπεύθυνος ἦμην τῇ τιμωρίᾳ ὁ μὴ διορθούμε-
 5 νος· ὅταν δὲ καὶ ἐμὸν τὸ ἁμαρτημα, ἐγὼ δίκαιος ἂν εἶην δοῦναι τὴν τιμωρίαν. Καὶ γὰρ αὐξῆσαι τὸ ἐγκλημα θέλων, τὸ τοῦ ποιμένος ἔθηκεν ὄνομα. Οὕτω γοῦν τὴν ὀργὴν ἔστησεν, οὕτω τὴν ἀπόφασιν ἀνεκαλέσατο. Τοσοῦτόν ἐστιν ἐξομολόγησις μέγα· «δίκαιος γὰρ ἑαυτοῦ κατήγορος ἐν πρωτολογία»· τοσοῦτον κηδεμονία καὶ συμ-
 10 πάθεια ποιμένος ἀρίστου. Καὶ γὰρ ἐσπαράττετο αὐτοῦ τὰ σπλάγχνα πιπτόντων ἐκείνων, καθάπερ παίδων γνησίων ἀναιρουμένων· διὸ καὶ ἐπ' αὐτὸν τὴν ὀργὴν ἐλθεῖν ἤξιον. Καὶ ἐν ἀρχῇ δὲ τῆς σφαγῆς τοῦτο ἐποίησεν ἂν, εἰ μὴ βαδίζουσιν ὁδῶ καὶ ἐπ' αὐτὸν ἤξουσιν προσ-
 15 εδόκησεν. Ὅτε γοῦν εἶδε τοῦτο μὲν οὐ γινόμενον, ἐκείνους δὲ ἐπι- νεμονένην τὴν συμφορὰν, οὐκέτι ἠνεγκεν, ἀλλ' ἀνήφθη μᾶλλον, ἢ ἐπὶ τοῦ Ἀμνῶν τοῦ πρωτοτόκου. Τότε γοῦν θάνατον οὐκ ἤτησε, νῦν δὲ ἀξιοῖ πρὸ τῶν ἄλλων πεσεῖν.

Τοιοῦτον εἶναι χρὴ τὸν ἄρχοντα, καὶ μᾶλλον ταῖς ἐτέρων, ἢ ταῖς οἰκείαις ἀλγεῖν συμφοραῖς. Τοιοῦτον γοῦν τι καὶ ἐπὶ τοῦ παι-
 20 δός ἐπαθεν, ἵνα μάθῃς, ὅτι οὐδὲν πλέον τῶν ἀρχομένων τὸν παῖδα ἐφίλει. Καίτοιγε ἀκόλαστος ἦν ὁ νεανίσκος καὶ πατραλοίας, ἀλλ' ὁμῶς ἔλεγε· «τίς δῶν μοι θάνατον ἀντὶ σοῦ»; Τί λέγεις, ὦ μακάριε, καὶ πάντων ἀνθρώπων πραότατε; Ἀνελεῖν σε ἐσπούδαζεν ὁ παῖς, καὶ μυρίοις σε περιέβαλε κακοῖς· καὶ ὅτε ἐκ μέσου γέγονε,
 25 καὶ τὸ τρόπαιον ἔστη, τότε εὐχῆ σφαγῆναι; Ναί, φησὶν. Οὐ γὰρ ἐμοὶ νενίκηκε τὸ στρατόπεδον, ἀλλ' ἔτι πολεμοῦμαι σφοδρότερον ἢ πρό- τερον, καὶ τὰ σπλάγχνα μοι διακόπτεται νῦν μειζόνως.

Οὗτοι μὲν οὖν ἅπαντες τῶν ἐγκεχειρισμένων ἐφρόντιζον, ὁ δὲ μακάριος Ἀβραὰμ καὶ τῶν οὐκ ἐμπεπιστευμένων αὐτῷ πολλὴν

26. Παροιμ. 18,17.

27. Β' Βασ. 18,33.

Ἐπειδή ὁμως δέν ἔγινε αὐτό, θρηνεῖ καί λέγει· «ἄς πέσει τό χέρι σου ἐναντίον μου», καί ἄν αὐτό δέν εἶναι ἄρκετό, «ἄς πέσει καί στόν οἶκο τοῦ πατέρα μου». «Γιατί ἐγώ», λέγει, «ὁ ποιμένας ἀμάρτησα». Σάν νά ἔλεγε· παρ' ὄλο πού καί αὐτοί ἀμάρτησαν, ἐγώ πού εἶμαι ἀδιόρθωτος, ἤμουν ὑπεύθυνος γιά τήν τιμωρία, καί ἀφοῦ τό ἀμάρτημα εἶναι δικό μου, θά ἦταν δίκαιο ἐγώ νά τιμωρηθῶ. Καθόσον, θέλοντας νά μεγαλώσει τήν κατηγορία, ἀνέφερε τό ὄνομα τοῦ ποιμένα. Ἔτσι λοιπόν σταμάτησε τήν ὀργή, ἔτσι ἀνακάλεσε τήν ἀπόφαση. Τόσο μεγάλο πράγμα εἶναι ἡ ἐξομολόγησις· «ὁ δίκαιος πρῶτος θά κατηγορήσει τόν ἑαυτό του στό δικαστήριον»²⁶· τόσο μεγάλη εἶναι ἡ φροντίδα καί ἡ συμπάθεια τοῦ ἄριστου ποιμένα. Πραγματικά σπαραζόταν ἡ καρδιά του, ὅταν ἔπεφταν ἐκεῖνοι, σάν νά θανατώνονταν γνήσια παιδιά του· γι' αὐτό καί ἀξίωνε νά ἔρθει ἐπάνω του ἡ ὀργή. Καί στήν ἀρχή τῆς σφαγῆς θά τό ἔκαμε αὐτό, ἄν δέν προσδοκοῦσε προχωρώντας ἡ ὀργή νά πέσει καί πάνω του. Ὅταν λοιπόν εἶδε νά μή γίνεται αὐτό, ἀλλ' ἡ συμφορά νά κατατρώγει ἐκείνους, δέν ἄντεξε πιά, ἀλλά ταραχθηκε πολύ περισσότερο ἀπ' ὅ,τι στήν περίπτωση τοῦ Ἀμνών τοῦ πρωτότοκου υἱοῦ του. Τότε βέβαια δέ ζήτησε θάνατο, τώρα ὁμως ἀξιώνει νά πέσει πρὶν ἀπό τοὺς ἄλλους.

Τέτοιος πρέπει νά εἶναι ὁ ἄρχοντας καί νά λυπᾶται περισσότερο γιά τίς συμφορές τῶν ἄλλων παρά γιά τίς δικές του. Κάτι τέτοιο λοιπόν ἔπαθε καί στήν περίπτωση τοῦ υἱοῦ του, γιά νά μάθεις ὅτι δέν ἀγαποῦσε τόν υἱό του καθόλου περισσότερο ἀπό τοὺς ἀρχομένους. Μολονότι βέβαια ὁ νέος ἦταν ἀκόλαστος καί πατροκτόνος, ἀλλ' ὁμως ἔλεγε· «γιατί νά μὴν πεθάνω ἐγώ ἀντὶ γιά σένα;»²⁷. Τί λέγεις, μακάριε καί πραότατε ἀπ' ὄλους τοὺς ἀνθρώπους; Προσπαθοῦσε νά σέ φονεύσει ὁ υἱός σου καί σέ περιέβαλε μέ ἄπειρα κακά· καί ὅταν ἔφυγε ἀπό τή μέση καί στήθηκε τό τρόπαιο, τότε εὐχέσαι νά σφαγεῖς; Ναι, λέγει. Γιατί δέν ἔχει νικήσει γιά μένα ὁ στρατός, ἀλλ' ἀκόμη πολεμοῦμαι σφοδρότερα παρά προηγουμένως καί τά σπλάγχνα μου σχίζονται τώρα περισσότερο.

Ὅλοι λοιπόν αὐτοί φρόντιζαν γιά ἐκείνους πού εἶχαν ἀναλάβει. ἐνῶ ὁ μακάριος Ἀβράαμ ἔδειχνε τήν πολλή φροντίδα του καί

ἐποιεῖτο τὴν πρόνοιαν, καὶ τὸσαύτην, ὡς καὶ κινδύνοις ἑαυτὸν περιβαλεῖν χαλεποῖς. Ὅτι γὰρ οὐχ ὑπὲρ ἀδελφιδοῦ μόνον ἔπραττεν ἄπερ ἔπραττεν, ἀλλὰ καὶ ὑπὲρ τῶν Σοδομιτῶν, οὐ πρότερον ἀπέστη τοὺς Πέρσας ἐλαύνων ἐκείνους, ἕως πάντας αὐτοὺς ἠλευθέ-
 5 ρωσε. Καίτοιγε ἐξῆν λαβόντι τοῦτον ἀναχωρεῖν, ἀλλ' οὐκ ἠθέλησε· καὶ γὰρ πάντων ὁμοίως ἐκήδετο. Καὶ τοῦτο καὶ διὰ τῶν μετὰ ταῦτα δῆλον ἐποίησεν. Ὅτε γοῦν οὐ βαρβάρων στρατόπεδον ἔμελλεν αὐτοὺς πολιορκεῖν, ἀλλ' ἡ θεήλατος ὄργη τὰς πόλεις αὐτῶν ἐκ βάρων ἀνέσπα, καὶ οὐκέτι ὄπλων ἦν ὁ καιρὸς, οὐδὲ μάχης καὶ πα-
 10 ρατάξεως, ἀλλ' ἰκετηρίας, τὸσαύτην ἐποίησατο ὑπὲρ αὐτῶν σπουδῆν, ὅσην ἂν εἰ αὐτὸς ἀπόλλυσθαι ἔμελλε. Διὰ δὲ τοῦτο καὶ ἅπαξ καὶ δις καὶ τρίς καὶ πολλάκις προσέρχεται τῷ Θεῷ, καὶ ἐπὶ τὴν φύσιν καταφεύγει λέγων· «ἐγὼ δὲ εἰμι γῆ καὶ σποδός». Καὶ ἐπειδὴ οἴκοθεν εἶδεν αὐτοὺς προδεδομένους, δι' ἑτέρους αὐτοὺς ἡξίου
 15 σῶζεσθαι. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Θεὸς ἔλεγεν· «οὐ μὴ κρύψω ἀπὸ τοῦ παιδός μου Ἀβραὰμ ἃ μέλλω ποιεῖν;», ἵνα ἡμεῖς μάθωμεν πῶς ἔστι φιλόανθρωπος ὁ δίκαιος. Καὶ οὐδ' ἂν ἀπέστη παρακαλῶν, εἰ μὴ ὁ Θεὸς ἀπέστη πρῶτος. Καὶ δοκεῖ μὲν ὑπὲρ τῶν δικαίων δεῖσθαι, τὸ δὲ πᾶν ὑπὲρ ἐκείνων ἐποίει.

20 Καὶ γὰρ σφόδρα εἰσὶν αἱ τῶν ἀγίων ψυχαὶ ἡμεροὶ καὶ φιλόανθρωποι, καὶ περὶ τοὺς οἰκείους καὶ περὶ τοὺς ἀλλοτρίους, καὶ μέχρις ἀλόγων αὐτῶν ταύτην ἐκτείνουσι τὴν ἡμερότητα. Διὰ τοῦτο καὶ σοφός τις ἔλεγε, «δίκαιος οἰκτεῖρει ψυχὰς κτηνῶν αὐτοῦ»· εἰ δὲ κτηνῶν, πόσῳ μᾶλλον ἀνθρώπων; Ἀλλ' ἐπειδὴ κτηνῶν ἐμνήσθην,
 25 λογισώμεθα καὶ τοὺς τῶν προβάτων ποιμένας τοὺς ἐν τῇ Καππαδοκῶν χώρᾳ, οἷα καὶ ἡλίκα πάσχουσιν ὑπὲρ τῆς τῶν ἀλόγων προστασίας. Πολλάκις γοῦν χιόνι καταχωσθέντες, τρεῖς ἑφεξῆς ἔμειναν ἡμέρας. Λέγονται δὲ καὶ οἱ ἐν τῇ Λιβύῃ οὐκ ἐλάττονα τούτων

28. Βλ. Γεν. 14,14-46.

29. Γεν. 18,27.

30. Γεν. 18,17.

31. Παροιμ. 12,10.

γιά εκείνους πού δέν τοῦ εἶχαν ἀνατεθεῖ, καί μάλιστα τόσο, ὥστε νά περιβάλει τόν ἑαυτό του καί μέ φοβερούς κινδύνους. Τό ὅτι λοιπόν δέν ἔκανε, ὅσα ἔκανε, γιά χάρη τοῦ ἀνεψιοῦ του μόνο, ἀλλά καί γιά χάρη τῶν Σοδομιτῶν, γίνεται φανερό ἀπό τό ὅτι δέ σταμάτησε νά καταδιώκει τούς Πέρσες ἐκείνους προηγουμένως, μέχρι πού τούς ἐλευθέρωσε ὅλους²⁸. Ἄν καί βέβαια ἦταν δυνατό νά ἐπιστρέψει, ἀφοῦ ἔλαβε τόν ἀνεψιό του, ἀλλά δέ θέλησε, γιατί γιά ὅλους φρόντιζε τό ἴδιο. Καί αὐτό τό ἔκαμε φανερό καί μετά ἐπόμενα. Ὅταν λοιπόν ἐπρόκειτο νά τούς πολιορκήσει ὄχι στρατός βαρβάρων, ἀλλά ἡ θεόσταλτη ὀργή κατέστρεφε ἀπό τά θεμέλια τίς πόλεις τους καί δέν ἦταν πιά ὁ καιρός γιά ὄπλα οὔτε γιά μάχη καί παράταξη, ἀλλά γιά ἰκεσία, τόση φροντίδα ἔδειξε γιά τή σωτηρία τους, ὅση θά ἔδειχνε ἄν ἐπρόκειτο νά χαθεῖ ὁ ἴδιος. Γι' αὐτό ἀκριβῶς καί μιά φορά καί δύο καί τρεῖς καί πολλές φορές πλησιάζει τό Θεό καί καταφεύγει στή φύση του λέγοντας: «ἐγώ εἶμαι χῶμα καί στάχτη»²⁹. Καί ἐπειδή εἶδε πῶς εἶχαν παραδοθεῖ ἀπό μόνοι τους, ἔκρινε ἄξιο νά σωθοῦν ἐξ αἰτίας ἄλλων. Γι' αὐτό καί ὁ Θεός ἔλεγε, «μήπως θά κρύψω ἀπό τόν Ἀβραάμ τό δούλο μου αὐτά πού θά κάνω»³⁰, γιά νά μάθουμε ἐμεῖς πῶς εἶναι φιλόανθρωπος ὁ δίκαιος. Καί δέ θά σταματοῦσε νά παρακαλεῖ, ἄν ὁ Θεός δέ σταματοῦσε πρῶτος. Καί φαίνεται βέβαια ὅτι παρακαλεῖ γιά τή σωτηρία τῶν δικαίων, ἐνῶ τά πάντα ἔκανε γιά τή σωτηρία ἐκείνων.

Καί πράγματι οἱ ψυχές τῶν ἀγίων εἶναι πάρα πολύ ἡμερες καί φιλόανθρωπες καί γιά τούς οἰκείους τους καί γιά τούς ξένους, καί ἀπλώνουν τήν πραότητα αὐτή μέχρι τά ἄλογα ζῶα. Γι' αὐτό καί κάποιος σοφός ἔλεγε, «ὁ δίκαιος ἄνθρωπος ἐνδιαφέρεται γιά τίς ψυχές τῶν ζώων του»³¹. Ἄν ὁμοίως ἐνδιαφέρεται γιά τίς ψυχές τῶν ζώων, πόσο περισσότερο ἐνδιαφέρεται γιά τίς ψυχές τῶν ἀνθρώπων; Ἀλλ' ἐπειδή θυμήθηκα τά ζῶα, ἄς σκεφθοῦμε καί τούς ποιμένες τῶν προβάτων, πού εἶναι στήν Καππαδοκία, τί καί πόσα παθαίνουν γιά τήν προστασία τῶν ζώων. Πολλές φορές λοιπόν καταπλακώθηκαν ἀπό τό χιόνι καί ἔμειναν τρεῖς συνεχόμενες ἡμέρες. Λέγεται ὁμοίως ὅτι καί οἱ ποιμένες, πού εἶναι στή Λιβύη, δέν ὑποφέρουν μικρότερα ἀπ' αὐτούς δεινά, περιπλανώμενοι ὀλόκληρους μῆνες στή φοβερή ἐκεί-

ὑπομένειν δεινά, μῆνας ὀλοκλήρους τὴν χαλεπὴν ἔρημον ἐκείνην καὶ τῶν πικροτάτων γέμουσαν θηρίων περιπολοῦντες. Εἰ δὲ περὶ ἄλογα τοσαύτη ἢ σπουδή, τίνα ἂν ἔχοιμεν ἀπολογίαν οἱ ψυχὰς λογικὰς ἐμπιστευθέντες, καὶ τὸν βαθὺν τοῦτον καθεύδοντες ὕπνον;
 5 Ἀναπνεῖν γὰρ ὄλωσ ἐχρῆν; ἡσυχάζειν δὲ ὄλωσ; ἀλλ' οὐ πανταχοῦ περιτρέχειν, καὶ μυρίοις ἑαυτοῦς ἐκδιδόναι θανάτοις ὑπὲρ τῶν προβάτων τούτων;

Ἡ οὐκ ἴστε τῆς ἀγέλης ταύτης τὸ ἀξίωμα; Οὐχ ὑπὲρ ταύτης ὁ δεσπότης ὁ σὸς μυρία ἐπραγματεύσατο, καὶ τὸ αἷμα ὕστερον ἐξέχεε τὸ ἑαυτοῦ; σὺ δὲ ἀνάπαυσιν ζητεῖς; καὶ τί χεῖρον γένοιτ' ἂν τῶν
 10 ποιμένων τούτων; Οὐκ ἐννοεῖς τοῦτο, ὅτι περιεστήκασι τὰ πρόβατα ταῦτα λύκοι τούτων πολὺ πικρότεροί τε καὶ ἀγριώτεροι; Οὐ λογίζῃ πρὸς ἑαυτὸν οἷας δεῖ ψυχῆς τῷ μέλλοντι ταύτην μεταχειρίζειν τὴν ἀρχήν; Ἀλλ' ἄνθρωποι μὲν δημαγωγοὶ ὑπὲρ τῶν τυχόντων βουλευόμενοι πραγμάτων, τὰς νύκτας ταῖς ἡμέραις προστιθέασιν
 15 ἀγρυπνοῦντες, ἡμεῖς δὲ ὑπὲρ οὐρανοῦ τὸν ἀγῶνα ἔχοντες, καὶ ἐν ἡμέρᾳ καθεύδομεν; καὶ τίς ἡμᾶς ἐξαιρήσεται λοιπὸν τῆς ἐπὶ τούτοις κολάσεως; Εἰ γὰρ τὸ σῶμα κατακόπτεσθαι ἔδει, εἰ γὰρ μυρίους ὑποστῆναι θανάτους, οὐχ ὡς ἐπὶ πανήγυριν τρέχειν ἐχρῆν; Ταῦτα δὲ μὴ μόνον ποιμένες, ἀλλὰ καὶ τὰ πρόβατα ἀκουέτω, ἵνα
 20 τοὺς ποιμένας προθυμοτέρους ποιῶσιν, ἵνα μᾶλλον αὐτῶν τὴν προαίρεσιν ἀλείψωσιν, ἕτερον μὲν οὐδέν, πειθῶ δὲ καὶ ὑπακοὴν πᾶσαν παρέχοντες. Οὕτω καὶ Παῦλος ἐκέλευσε λέγων, «πειθεσθε τοῖς ἡγουμένοις ὑμῶν, ὡς λόγον ἀποδώσοντες». Ὄταν δὲ εἶπη «ἀγρυπνοῦσι», μυρίους λέγει πόνους καὶ φροντίδας καὶ κινδύνους.
 25 Ὁ γὰρ καλὸς ποιμὴν, καὶ τοιοῦτος οἶον ὁ Χριστὸς βούλεται, μυρίοις ἀμιλλᾶται μάρτυσιν. Ὁ μὲν γὰρ ἅπαξ δι' αὐτὸν ἀπέθανεν, οὗτος δὲ μυριάκις διὰ τὴν ποιμνην, εἶγε ποιμὴν εἶη τοιοῦτος, οἶον εἶναι χρὴ· ὁ γὰρ τοιοῦτος καθ' ἐκάστην ἡμέραν ἀποθνήσκειν δύνα-

νη ἔρημο καί γεμάτη ἀπό τὰ ἄγρια θηρία. Ἐάν ὁμοῦς εἶναι τόσο μεγάλη ἢ φροντίδα γιά τὰ ἄλογα, ποιά ἀπολογία θά ἔχουμε ἑμεῖς πού ἔχουμε ἀναλάβει ψυχές λογικές καί κοιμόμαστε τόν βαθύ αὐτόν ὕπνο; Ἐπρεπε λοιπόν ν' ἀναπαύομαστε τελείως; ἔπρεπε νά ἡσυχάζουμε ἐντελῶς; Δέν ἔπρεπε νά τρέχουμε παντοῦ καί νά παραδίνουμε τούς ἑαυτούς μας σέ χίλιους θανάτους γιά χάρη τῶν προβάτων αὐτῶν;

Ἡ δέ γνωρίζετε τήν ἀξία αὐτῆς τῆς ἀγέλης; δέν πραγματοποίησε ἄπειρα γι' αὐτήν ὁ δικός σου Κύριος καί δέν ἔχυσε τελευταία τό αἷμα του; καί σύ ζητᾷς ἀνάπαυση; καί τί θά μπορούσε νά ὑπάρξει χειρότερο ἀπό τούς ποιμένες αὐτούς; Δέν σκέπτεσαι αὐτό, ὅτι περιτριγυρίζουν τὰ πρόβατα αὐτά λύκοι πολύ ποιά μοχθηροί καί πιό ἄγριοι ἀπ' αὐτούς; Δέ σκέπτεσαι ποιά ψυχή χρειάζεται ἐκεῖνος πού πρόκειται νά μεταχειρισθεῖ αὐτή τήν ἐξουσία; Καί οἱ ἡγέτες βέβαια τοῦ λαοῦ ὅταν συσκέπτονται γιά νά ἀποφασίσουν γιά τὰ τυχαῖα πράγματα, προσθέτουν στίς ἡμέρες τίς νύχτες ξαγρυπνώντας, ἐνῶ ἑμεῖς πού κάνουμε τόν ἀγῶνα γιά τόν οὐρανό κοιμόμαστε καί τήν ἡμέρα; καί ποιός θά μᾶς γλυτώσει πλέον ἀπό τήν τιμωρία γι' αὐτά; Γιατί, ἂν χρειάζοταν νά κατακομματιάζεται τό σῶμα μας, ἂν χρειάζοταν νά ὑποστοῦμε ἄπειρους θανάτους, δέν θά ἔπρεπε νά τρέχουμε σάν νά πηγαίναμε σέ πανηγύρι; Αὐτά ὁμοῦς ἄς μὴν τά ἀκοῦν μόνο οἱ ποιμένες ἀλλά καί τὰ πρόβατα, γιά νά κάνουν πιό πρόθυμους τούς ποιμένες, γιά νά παρακινοῦν περισσότερο τήν προαίρεσή τους, παρέχοντας κάθε πειθῶ καί ὑπακοή, καί τίποτε ἄλλο. Ἐτσι καί ὁ Παῦλος διέταξε λέγοντας, «νά ὑπακοῦτε καί νά ὑποτάσσεσθε στούς προϊσταμένους σας, γιατί αὐτοί ἀγρυπνοῦν γιά τίς ψυχές σας, σάν ἄνθρωποι πού θά δώσουν λόγο γιά σᾶς»³². Ὅταν ὁμοῦς λέγει, «ἀγρυπνοῦν», ἐννοεῖ ἄπειρους κόπους καί φροντίδες καί κινδύνους.

Ὁ καλός λοιπόν ποιμένας, πού εἶναι τέτοιος ὅπως τόν θέλει ὁ Χριστός, συναγωνίζεται ἄπειρους μάρτυρες. Γιατί βέβαια ἐκεῖνος πέθανε γι' αὐτόν μία φορά, ἐνῶ αὐτός πεθαίνει ἄπειρες φορές γιά τήν ποιμνη, ἂν βέβαια εἶναι ποιμένας τέτοιος ὅπως πρέπει νά εἶναι· γιατί ἕνας τέτοιος ποιμένας μπορεῖ νά πεθαίνει κάθε ἡμέρα. Γι' αὐτό

ται. Διὸ καὶ ὑμεῖς εἰδότες τὸν πόνον, συμπράττετε ταῖς εὐχαῖς, τῇ
 σπουδῇ, τῇ προθυμίᾳ, τῇ φιλίᾳ· ἵνα καὶ ἡμεῖς ὑμῶν, καὶ ὑμεῖς
 ἡμῶν καύχημα γένησθε. Διὰ τοῦτο γὰρ καὶ τῷ κορυφαίῳ τῶν ἀπο-
 στόλων, καὶ ὑπὲρ τοὺς ἄλλους αὐτὸν φιλοῦντι, τοῦτο ἐνεχείρισε,
 5 πρότερον ἐρωτήσας αὐτόν, εἰ φιλοῖτο παρ' αὐτοῦ, ἵνα μάθῃς, ὅτι
 τοῦτο πρὸ τῶν ἄλλων τῆς ἀγάπης τῆς εἰς αὐτὸν τεκμήριον τίθεται·
 καὶ γὰρ νεανικῆς δεῖται τοῦτο ψυχῆς. Ταῦτα δέ μοι περὶ ἀρίστων
 ποιμένων εἴρηται, οὐ περὶ ἑμαυτοῦ καὶ τῶν καθ' ἡμᾶς, ἀλλ' εἴ τις
 τοιοῦτος, οἷος ὁ Παῦλος ἦν, οἷος ὁ Πέτρος, οἷος Μωϋσῆς. Τούτους
 10 οὖν μιμησώμεθα καὶ ἄρχοντες καὶ ἀρχόμενοι· ἔξεστι γὰρ καὶ ἀρχο-
 μένῳ ἐν μέρει εἶναι ποιμένος, τῆς οἰκίας, τῶν φίλων, τῶν οἰκετῶν,
 τῆς γυναικός, τῶν παιδίων. Κἂν οὕτω τὰ καθ' ἑαυτοὺς οἰκονομῶ-
 μεν, πάντων ἐπιτευξόμεθα τῶν ἀγαθῶν, ὧν γένοιτο πάντας ἡμᾶς
 μετασχεῖν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χρι-
 15 στοῦ, ᾧ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν.

καί σεῖς γνωρίζοντας τόν κόπο, συμπράττετε μέ τίς προσευχές, μέ τή φροντίδα, τήν προθυμία, τή φιλία, γιά νά γίνουμε καύχημά σας καί σεῖς δικό μας. Γι' αὐτό λοιπόν καί στόν κορυφαῖο ἀπό τούς ἀποστόλους πού ἀγαποῦσε τό Χριστό περισσότερο ἀπό τούς ἄλλους, αὐτό ἐμπιστεύθηκε, ἀφοῦ πρῶτα τόν ρώτησε, ἂν ἀγαπιέται ἀπ' αὐτόν, γιά νά μάθεις, ὅτι αὐτό πρὶν ἀπό τά ἄλλα θεωρεῖται ἀπόδειξη τῆς ἀγάπης γι' αὐτόν· καθόσον χρειάζεται αὐτό νεανική ψυχή. Αὐτά βέβαια τά εἶπα γιά ἄριστους ποιμένες, ὄχι γιά τόν ἑαυτό μου καί τούς δικούς μας, ἀλλ' ἂν ὑπάρχει κάποιος τέτοιος, ὅπως ἦταν ὁ Παῦλος, ὅπως ὁ Πέτρος, ὅπως ὁ Μωυσῆς. Αὐτούς λοιπόν ἄς μιμηθοῦμε καί ἄρχοντες καί ἀρχόμενοι· γιατί εἶναι δυνατό καί ὁ ἀρχόμενος νά εἶναι ἐν μέρει ποιμένας τοῦ σπιτιοῦ, τῶν φίλων, τῶν ὑπηρετῶν, τῆς γυναίκα, τῶν παιδιῶν του. Καί ἂν ἔτσι τακτοποιοῦμε τίς ὑποθέσεις μας, θά ἐπιτύχουμε ὅλα τά ἀγαθά, στά ὁποῖα εἶθε ὄλοι μας νά πάρουμε μέρος μέ τή χάρη καί τή φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, στόν ὁποῖο ἀνήκει ἡ δόξα στους αἰῶνες. Ἀμήν.

ΟΜΙΛΙΑ ΛΑ'

(Ρωμ. 15,25-16,4)

«Νυνὶ δὲ πορεύομαι εἰς Ἱερουσαλήμ, διακονῶν τοῖς ἁγίοις. Εὐδόκησαν γὰρ Μακεδονία καὶ Ἀχαΐα κοινωσίαν τινὰ ποιήσασθαι εἰς τοὺς πτωχοὺς τῶν ἁγίων τῶν ἐν Ἱερουσαλήμ. Εὐδόκησαν γάρ, καὶ ὀφειλέται αὐτῶν εἰσιν».

5 1. Ἐπειδὴ εἶπεν, ὅτι τόπον οὐκέτι ἔχω ἐν τοῖς κλίμασι τούτοις, καὶ ἐπιποθίαν ἔχω ἐκ πολλῶν ἐτῶν ἐλθεῖν πρὸς ὑμᾶς, ἐμελλε δὲ ἔτι βραδύνειν, ἵνα μὴ νομίζεται διαχλευάζειν αὐτούς, λέγει καὶ τὴν αἰτίαν, δι' ἣν ἀναβάλλεται τέως, καὶ φησιν, ὅτι «πορεύομαι εἰς Ἱεροσόλυμα». Καὶ δοκεῖ μὲν τὴν πρόφασιν λέγειν τῆς μελλήσεως, 10 διὰ δὲ τούτων καὶ ἕτερόν τι κατασκευάζει, τὸ προτρέψαι ἐκείνους εἰς ἐλεημοσύνην, καὶ σπουδαιότερους ποιῆσαι. Ἐπεὶ εἰ μὴ τοῦτο ἐσπούδαζε κατορθῶσαι, ἤρκει εἰπεῖν, ὅτι πορεύομαι εἰς Ἱερουσαλήμ· νῦν δὲ καὶ τὴν αἰτίαν προστίθησι τῆς ἀποδημίας. «Πορεύομαι γάρ», φησί, «διακονῶν τοῖς ἁγίοις». Καὶ ἐνδιατρίβει τῷ λόγῳ, καὶ 15 λογισμοὺς κινεῖ, λέγων ὅτι ὀφειλέται εἰσὶ, καὶ ὅτι, «εἰ τοῖς πνευματικοῖς αὐτῶν ἐκοινῶνησαν τὰ ἔθνη, ὀφείλουσι καὶ ἐν τοῖς σαρκικοῖς λειτουργῆσαι», ἵνα μάθωσιν ἐκεῖνοι τούτους ζηλοῦν.

Διὸ καὶ μάλιστα αὐτοῦ τὴν σοφίαν θαυμάσαι ἄξιον, ὅτι τοῦτον τῆς συμβουλῆς τὸν τρόπον ἐπενόησεν· οὕτω γὰρ μᾶλλον ἠνεύχοντο ἢ εἰ ἐν τάξει παραινέσεως εἶπε. Καὶ γὰρ ἔδοξαν ἂν ὑβρίζεσθαι, εἰ εἰς προτροπὴν αὐτῶν Κορινθίους παρήγαγεν εἰς μέσον καὶ

ΟΜΙΛΙΑ ΛΑ΄

(Ρωμ. 15,25-16,4)

«Τώρα όμως πηγαίνω στην Ίερουσαλήμ, εκτελώντας ύπηρεσία προς τούς ἐκεῖ Χριστιανούς. Γιατί ἡ Μακεδονία καί ἡ Ἀχαΐα ἀποφάσισαν νά κάνουν κάποια συνεισφορά γιά τούς φτωχοῦς τῶν Χριστιανῶν τῆς Ίερουσαλήμ. Ἀποφάσισαν λοιπόν, καί μάλιστα εἶναι χρεῶστες σ' αὐτούς».

1. Ἐπειδὴ εἶπε, ὅτι δέν ἔχω πιά τόπο σ' αὐτά τά μέρη καί ἀπό πολλά χρόνια ἔχω μεγάλη ἐπιθυμία νά ἔρθω σ' ἐσᾶς, ἐπρόκειτο ὅμως νά καθυστερήσει ἀκόμη, γιά νά μή θεωροῦνταν ὅτι τούς περιπαίζει, ἀναφέρει καί τήν αἰτία, γιά τήν ὁποία ἀναβάλλει τώρα τό ταξίδι του, καί λέγει, «πηγαίνω στό Ἱεροσόλυμα». Καί φαίνεται βέβαια ὅτι λέγει τήν πρόφαση τῆς ἀναβολῆς, μ' αὐτά ὅμως ἐπιδιώκει καί κάτι ἄλλο, τό νά προτρέψει δηλαδή αὐτούς σέ ἐλεημοσύνη καί νά τούς κάμει περισσότερο δραστήριους. Γιατί, ἂν δέν προσπαθοῦσε αὐτό νά ἐπιτύχει, ἦταν ἀρκετό νά πεῖ, «πηγαίνω στην Ίερουσαλήμ»· τώρα ὅμως προσθέτει καί τήν αἰτία τοῦ ταξιδιοῦ του. «Πηγαίνω», λέγει, «εκτελώντας ὑπηρεσία πρὸς τούς ἐκεῖ Χριστιανούς». Καί παρατείνει τό λόγο στό σημεῖο αὐτό καί κάνει σκέψεις, λέγοντας ὅτι εἶναι χρεῶστες καί ὅτι, «ἐάν τά ἔθνη συμερίσθησαν τά πνευματικά τους ἀγαθά, ὀφείλουν νά τούς συνδράμουν καί στό ὑλικά ἀγαθά», γιά νά μάθουν ἐκεῖνοι νά τούς μιμοῦνται.

Γι' αὐτό καί ἀξίζει νά θαυμάσουμε πάρα πολύ τή σοφία τοῦ Παύλου, ἐπειδὴ ἐπινόησε αὐτόν τόν τρόπο τῆς συμβουλῆς, γιατί ἔτσι θά τόν ἀνέχονταν περισσότερο παρά ἂν τό ἔλεγε σάν παραίνεση. Καθόσον θά φαίνονταν ὅτι περιφρονοῦνται, ἂν, γιά νά τούς προ-

Μακεδόνας. Διὰ δὴ τοῦτο ἐκείνους μὲν οὕτω προτρέπει λέγων· «γνωρίζω δὲ ὑμῖν τὴν χάριν τοῦ Θεοῦ τὴν δεδομένην ταῖς ἐκκλησίαις τῆς Μακεδονίας»· καὶ Μακεδόνας δὲ διὰ τούτων πάλιν· «ὁ γὰρ ἐξ ὑμῶν ζῆλος», φησὶν, «ἠρέθισε τοὺς πλείονας». Καὶ διὰ Γα-
 5 λατῶν δὲ ὁμοίως τοῦτο ποιεῖ, ὡς ὅταν λέγῃ· «ὥσπερ διέταξα ταῖς ἐκκλησίαις τῆς Γαλατίας, οὕτω καὶ ὑμεῖς ποιήσατε». Ἐπὶ δὲ Ρωμαίων οὐχ οὕτως, ἀλλ' ὑπεσταλμένως μᾶλλον. Ποιεῖ δὲ αὐτὸ καὶ ἐπὶ τοῦ κηρύγματος, ὡς ὅταν λέγῃ· «ἡ ἀφ' ὑμῶν ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ ἐξῆλθεν»; ἢ εἰς ὑμᾶς μόνους κατήντησεν»; Οὐδὲν γὰρ οὕτως,
 10 ὡς ζῆλος, ἰσχυρόν. Διὸ πολλαχοῦ αὐτὸ τίθησι· καὶ γὰρ καὶ ἀλλαχοῦ φησι· «καθὼς ἐν πάσαις ταῖς ἐκκλησίαις διατάσσομαι»· καὶ πάλιν, «καθὼς πανταχοῦ ἐν πάσῃ ἐκκλησίᾳ διδάσκω». Καὶ Κολασσαεῦσι δὲ ἔλεγεν, ὅτι «ἐστὶ καρποφορούμενον καὶ αὐξανόμενον τὸ εὐαγγέλιον ἐν παντὶ τῷ κόσμῳ». Τοῦτο δὴ καὶ ἐνταῦθα ποιεῖ ἐπὶ τῆς ἐλε-
 15 ημοσύνης.

Καὶ σκόπει πῶς μεγαλοπρεπῶς ταῖς λέξεσι κέχρηται· οὐδὲ γὰρ εἶπε, πορεύομαι ἐλεημοσύνην ἀποφέρων, ἀλλά, «διακονῶν». Εἰ δὲ Παῦλος διακονεῖ, ἐννόησον ἡλίκον τὸ γινόμενον, ὅταν ὁ τῆς οἰκουμένης διδάσκαλος καταδέχεται ἀποκομίζειν, καὶ μέλλων εἰς
 20 Ρώμην ἀποδημεῖν, καὶ οὕτως αὐτοὺς ἐπιποθῶν, τοῦτο ἐκείνου προτιμᾷ. «Ἡὐδόκησαν γὰρ Μακεδονία καὶ Ἀχαΐα»· τουτέστιν, ἔδοκίμασαν, ἐπεθύμησαν, «κοινωνίαν τινά». Πάλιν οὐκ εἶπεν ἐλεημοσύνην, ἀλλά, «κοινωνίαν». Τὸ δέ, «τινά», οὐχ ἀπλῶς τέθεικεν, ἀλλ' ἵνα μὴ δόξη τούτους ὄνειδίζειν. Καὶ οὐκ εἶπεν ἀπλῶς, εἰς τοὺς
 25 πτωχοὺς, ἀλλ', «εἰς τοὺς πτωχοὺς τῶν ἀγίων», διπλῆν ποιῶν τὴν σύστασιν, καὶ τὴν ἀπὸ τῆς ἀρετῆς, καὶ τὴν ἀπὸ τῆς πενίας. Καὶ οὐδὲ τούτῳ μόνον ἠρκέσθη, ἀλλ' ἐπήγαγεν, ὅτι «ὀφειλέται εἰσίν». Εἶτα δείκνυσι πῶς ὀφειλέται. «Εἰ γὰρ τοῖς πνευματικοῖς αὐτῶν», φησὶν, «ἐκοινώνησαν τὰ ἔθνη, ὀφείλουσι καὶ ἐν τοῖς σαρκικοῖς λει-
 30 τουργῆσαι αὐτοῖς». Ὁ δὲ λέγει, τοῦτό ἐστι· δι' αὐτοὺς ἦλθεν ὁ Χρι-

τρέψει, ἔφερεν γιά παράδειγμα τούς Κορινθίους καί τούς Μακεδόνες. Γι' αὐτό λοιπόν ἐκείνους βέβαια ἔτσι τούς προτρέπει, λέγοντας, «σᾶς κάνουμε ὁμῶς γνωστή τή χάρη τοῦ Θεοῦ πού ἔδωσε ὁ Θεός στίς ἐκκλησίες τῆς Μακεδονίας»¹. ἐπίσης καί τούς Μακεδόνες μέ αὐτά τούς προτρέπει πάλι. «γιατί ὁ ζῆλος σας», λέγει, «κέντρισε τούς περισσότερους»². ἀλλά καί μέ τούς Γαλάτες τό ἴδιο κάνει, λέγοντας· «ὅπως ἀκριβῶς ὄρισαν στίς ἐκκλησίες τῆς Γαλατίας, ἔτσι καί σεῖς νά κάνετε»³. Στήν περίπτωση τῶν Ρωμαίων ὁμῶς δέν ἐνεργεῖ ἔτσι, ἀλλά μέ περισσότερη ἐπιφυλακτικότητα. Καί τό κάνει αὐτό καί στό κήρυγμα, ὅπως ὅταν λέγει· «Ἦ μήπως ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ ξεκίνησε ἀπό σᾶς ἢ σ' ἐσᾶς μόνο κατέληξε;»⁴. Γιατί τίποτε δέν εἶναι τόσο ἰσχυρό ὅπως ὁ ζῆλος. Γι' αὐτό τό ἀναφέρει τοῦτο σέ πολλά σημεῖα· καθόσον καί ἄλλοῦ λέγει· «αὐτές τίς ἐντολές δίνω σέ ὄλες τίς ἐκκλησίες»⁵. καί πάλι, «καθώς διδάσκω παντοῦ σέ κάθε ἐκκλησία». Ἀλλά καί στούς Κολοσσαεῖς ἔλεγε, «τό εὐαγγέλιο φέρει καρπούς καί αὐξάνει σέ ὅλο τόν κόσμον»⁶. Αὐτό λοιπόν καί ἐδῶ κάνει στήν περίπτωση τῆς ἐλεημοσύνης.

Καί πρόσεχε πῶς χρησιμοποιεῖ μέ μεγαλοπρέπεια τίς λέξεις· γιατί δέν εἶπε, 'πηγαίνω μεταφέροντας ἐλεημοσύνη', ἀλλά, «ἐκτελώντας ὑπηρεσία». Ἐάν ὁμῶς ὁ Παῦλος ἐκτελεῖ ὑπηρεσία, σκέψου πόσο μεγάλο εἶναι αὐτό πού γίνεται, ὅταν ὁ διδάσκαλος τῆς οἰκουμένης καταδέχεται νά μεταφέρει, καί, ἐνῶ πρόκειται νά ταξιδέψει στή Ρώμη καί τούς ἐπιθυμεῖ αὐτούς τόσο πολύ, προτιμᾷ αὐτό ἀντί γιά ἐκεῖνο. «Γιατί ἡ Μακεδονία καί ἡ Ἀχαΐα εὐδόκησαν»· δηλαδή, ἔκριναν καλό, ἐπιθύμησαν «κάποια συνεισφορά». Πάλι δέν εἶπε 'ἐλεημοσύνη', ἀλλά «συνεισφορά». Καί τό «κάποια» δέν τό ἀνέφερε τυχαῖα, ἀλλά γιά νά μή φανεῖ πῶς ἐπικρίνει αὐτούς. Καί δέν εἶπε ἀπλῶς, 'στούς φτωχοῦς', ἀλλά, «στούς φτωχοῦς τῶν Χριστιανῶν», γιά νά κάνει διπλή τή σύσταση, καί ἀπό τήν ἀρετή, καί ἀπό τή φτώχεια. Καί δέν ἀρκέσθηκε μόνο σ' αὐτό, ἀλλά πρόσθεσε, ὅτι «εἶναι χρεῶστες». Ἐπειτα δείχνει πῶς εἶναι χρεῶστες. «Γιατί ἂν τά ἔθνη», λέγει, «συμμερίσθηκαν τά πνευματικά τους ἀγαθά, ὀφείλουν νά τούς συνδράμουν καί στά ὑλικά ἀγαθά». Αὐτό πού λέγει, σημαίνει τό ἐξῆς· γι' αὐτούς ἦρθε ὁ Χριστός, σ' αὐτούς πού προέρχονται

στός, αὐτοῖς ἦν ἅπαντα ἐπηγγελμένα τοῖς ἐξ Ἰουδαίων ἐξ αὐτῶν ὁ Χριστός· διὸ καὶ ἔλεγεν, «ἐκ τῶν Ἰουδαίων ἐστὶν ἡ σωτηρία»· ἐκεῖθεν οἱ ἀπόστολοι, ἐκεῖθεν οἱ προφήται, ἐκεῖθεν τὰ ἀγαθὰ πάντα. Τούτων οὖν ἀπάντων ἐκοινωνήσεν ἡ οἰκουμένη.

5 Εἰ τοίνυν ἐν τοῖς μείζοσιν ἐκοινωνήσατε, φησί, καὶ τῶν δειπνῶν ἐκείνοις παρεσκευασμένων ὑμεῖς εἰσελθόντες ἀπηλαύσατε τῶν προκειμένων, κατὰ τὴν τοῦ εὐαγγελίου παραβολήν, ὀφείλετε καὶ τῶν σαρκικῶν κοινωνῆσαι καὶ μεταδοῦναι αὐτοῖς. Καὶ οὐκ εἶπε, κοινωνῆσαι, ἀλλά, «λειτουργῆσαι»· ἐν τάξει διακόνων αὐτοὺς
10 καθιστάς, καὶ τῶν βασιλεῦσι τελούντων φόρους. Καὶ οὐκ εἶπεν, ἐν τοῖς σαρκικοῖς ὑμῶν, ὡσπερ ἐν τοῖς πνευματικοῖς αὐτῶν· τὰ μὲν γὰρ πνευματικὰ ἐκείνων, τὰ δὲ σαρκικὰ οὐ τούτων μόνων, ἀλλὰ κοινὰ πάντων· τὰ γὰρ χρήματα πάντων ἐκέλευσεν εἶναι, οὐχὶ τῶν κεκτημένων μόνον. «Τοῦτο οὖν ἐπιτελέσας, καὶ σφραγισάμενος
15 αὐτοῖς τὸν καρπὸν τοῦτον»· τουτέστιν, ὡς εἰς βασιλικὰ ταμιεῖα ἀποθέμενος, ὡς ἐν ἀσύλῳ καὶ ἀσφαλεῖ χωρίῳ. Καὶ οὐκ εἶπεν, ἐλεημοσύνην, ἀλλὰ πάλιν, «τὸν καρπὸν», δεικνὺς κερδαίνοντας τοὺς παρέχοντας.

«Ἀπελεύσομαι δι' ὑμῶν εἰς Σπανίαν». Πάλιν μέμνηται τῆς
20 Σπανίας, δεικνὺς τὸ ἄοκνον καὶ τὸ περὶ ἐκείνους θερμόν. «Οἶδα δὲ ὅτι ἐρχόμενος πρὸς ὑμᾶς, ἐν πληρώματι εὐλογίας τοῦ εὐαγγελίου τοῦ Χριστοῦ ἐλεύσομαι». Τί ἐστίν, «ἐν πληρώματι εὐλογίας»; Ἦτοι περὶ χρημάτων φησὶν, ἢ περὶ πάντων ἀπλῶς τῶν κατορθωμάτων. Εὐλογίαν γάρ, ὡς τὰ πολλά, τὴν ἐλεημοσύνην εἶωθε λέγειν·
25 ὡς ὅταν λέγῃ, «ὡς εὐλογίαν καὶ μὴ ὡς πλεονεξίαν»· καὶ ἔθος δὲ παλαιὸν οὕτως ἦν καλεῖσθαι τὸ πρᾶγμα. Ἐπειδὴ δὲ ἐνταῦθα προσέθηκε, «τοῦ εὐαγγελίου», διὰ τοῦτο φαμεν οὐ περὶ χρημάτων μόνον εἰρηκέναι, ἀλλὰ καὶ περὶ τῶν ἄλλων ἀπάντων· ὡσανεὶ εἶπεν, οἶδα δὲ ὅτι ἐρχόμενος ὄψομαι ὑμᾶς ἐν ἅπασιν εὐδοκιμοῦντας, καὶ
30 κομῶντας τοῖς ἀγαθοῖς, καὶ μυρίων ἐπαίνων ἀξίους τῶν κατὰ τὸ

7. Ἰω. 4,22.

8. Β' Κορ. 9,5.

ἀπό τούς Ἰουδαίους δόθηκαν ὅλες οἱ ὑποσχέσεις, ἀπ' αὐτούς προέρχεται ὁ Χριστός (γι' αὐτό καί ἔλεγε· «ἡ σωτηρία ἔρχεται ἀπό τούς Ἰουδαίους»⁷), ἀπό ἐκεῖ προέρχονται οἱ ἀπόστολοι, ἀπό ἐκεῖ οἱ προφῆτες, ἀπό ἐκεῖ ὅλα τὰ ἀγαθὰ. Σ' ὅλα αὐτά λοιπόν ἔλαβε μέρος ἡ οἰκουμένη.

Ἐάν λοιπόν, λέγει, γίνατε συμμετοχοὶ στά μεγαλύτερα, καί, παρ' ὄλο πού τὰ δεῖπνα ἐτοιμάσθηκαν γιά ἐκείνους, ἐάν ἐσεῖς μπήκατε καί ἀπολαύσατε τὰ προσφερόμενα ἀγαθὰ, σύμφωνα μέ τήν παραβολή τοῦ εὐαγγελίου, ὀφείλετε νά γίνετε συμμετοχοὶ καί στά ὑλικά καί νά μεταδώσετε αὐτά σ' αὐτούς. Καί δέν εἶπε, 'νά γίνετε συμμετοχοὶ', ἀλλά, «νά ὑπηρετήσουν», τοποθετώντας αὐτούς στή θέση τῶν διακόνων καί ἐκείνων πού πληρώνουν φόρους στούς βασιλεῖς. Καί δέν εἶπε, 'στά ὑλικά σας ἀγαθὰ', ὅπως στά πνευματικά τους (γιατί τὰ πνευματικά ἀγαθὰ ἀνήκαν σ' ἐκείνους, ἐνῶ τὰ ὑλικά δέν ἦταν δικά τους μόνο, ἀλλά κοινά γιά ὄλους), γιατί ὄρισε τὰ χρήματα νά εἶναι κτῆμα ὄλων, ὄχι μόνον ἐκείνων πού τὰ ἔχουν ἀποκτήσει. «Ἀφοῦ λοιπόν ἐκτελέσω τό ἔργο αὐτό καί ἀφοῦ τούς παραδώσω μέ ἀσφάλεια τόν καρπὸν αὐτόν», δηλαδή, ἀφοῦ τόν ἀποθέσω σάν σέ βασιλικά θησαυροφυλάκια, σάν σέ μέρος ἀσύλητο καί ἀσφαλισμένο. Καί δέν εἶπε 'ἐλεημοσύνη', ἀλλά πάλι «τόν καρπό», γιά νά δείξει ὅτι ἔχουν κέρδος ἐκεῖνοι πού δίνουν. «Θά ἀναχωρήσω περνώντας ἀπό σᾶς γιά τήν Ἰσπανία». Πάλι θυμᾶται τήν Ἰσπανία, γιά νά δείξει τό ἀκούραστο καί μεγάλο ἐνδιαφέρον του γιά ἐκείνους.

«Ἐέρω ἄλλωστε ὅτι, ὅταν ἔρθω σ' ἐσᾶς, θά ἔρθω μέ τόν πλοῦτο τῆς εὐλογίας τοῦ εὐαγγελίου τοῦ Χριστοῦ». Τί σημαίνει «μέ τόν πλοῦτο τῆς εὐλογίας»; Ἡ δηλαδή μιλάει γιά χρήματα ἢ γιά ὄλα γενικά τὰ κατορθώματα. Γιατί εὐλογία, τίς περισσότερες φορές, συνήθιζε νά λέγει τήν ἐλεημοσύνη· ὅπως ὅταν λέγει, «νά εἶναι σάν εὐλογία καί ὄχι σάν πλεονεξία»⁸· ἄλλωστε ἦταν καί παλαιά συνήθεια νά ὀνομάζεται ἔτσι τό πράγμα. Ἐπειδή ὁμως ἐδῶ πρόσθεσε «τοῦ εὐαγγελίου», γι' αὐτό λέμε ὅτι δέν τό ἔχει πεῖ μόνο γιά χρήματα, ἀλλά καί γιά ὄλα τὰ ἄλλα. Σάν νά ἔλεγε, ξέρω ὁμως ὅτι, ὅταν ἔρθω, θά δῶ πῶς εὐδοκιμεῖτε σέ ὄλα καί πῶς καυχίεστε γιά τὰ ἀγαθὰ καί πῶς εἶστε ἀξιοὶ γιά ἀπειρους ἐπαίνους πού εἶναι σύμφωνοι μέ τό εὐαγγέ-

εὐαγγέλιον. Καὶ τοῦτο δὲ εἶδος συμβουλῆς θαυμαστόν, τό προκαταλαμβάνειν αὐτοὺς τοῖς ἐγκωμίοις. Ὅταν γὰρ παραιτῆται ἐν τάξει παραινέσεως τοῦτο ποιεῖν, ἐπὶ τοῦτον ἔρχεται τῆς διορθώσεως τὸν τρόπον.

5 2. «Παρακαλῶ δὲ ὑμᾶς διὰ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ διὰ τῆς ἀγάπης τοῦ Πνεύματος». Πάλιν ἐνταῦθα τὸν Χριστὸν καὶ τὸ Πνεῦμα προβάλλεται, καὶ οὐδαμοῦ μέμνηται τοῦ Πατρὸς. Ταῦτα δὲ εἶπον, ἴν', ὅταν ἴδῃς αὐτὸν Πατὸρ καὶ Υἱοῦ μεμνημένον ἢ Πατὸρ μόνου, μῆτε Υἱὸν μῆτε Πνεῦμα ἀθετῆς. Καὶ οὐκ εἶπε, 10 Πνεύματος, ἀλλ', «ἀγάπης Πνεύματος». Καθάπερ γὰρ ὁ Χριστὸς ἠγάπησε τὸν κόσμον, καὶ ὁ Πατήρ, οὕτω καὶ τὸ Πνεῦμα. Τί δὲ ἐστὶν ὃ παρακαλεῖς, εἶπέ μοι; «Συναγωνίσασθαί μοι ἐν ταῖς προσευχαῖς ὑπὲρ ἐμοῦ πρὸς τὸν Θεόν, ἵνα ρυσθῶ ἀπὸ τῶν ἀπειθούντων ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ». Μέγας ἄρα ἀγὼν αὐτῷ προύκειτο· διὸ καὶ τὰς 15 εὐχὰς αὐτῶν καλεῖ. Καὶ οὐκ εἶπεν, ἵνα συμπλακῶ', ἀλλ', «ἵνα ρυσθῶ»· ὡς ὁ Χριστὸς ἐκέλευσεν εἶχεσθαι μὴ εἰσελθεῖν εἰς πειρασμόν. Ταῦτα δὲ λέγων, ἐδείκνυ πονηροὺς τινὰς λύκους ἐπιθησομένους αὐτῷ, καὶ θηρία μᾶλλον ἢ ἄνδρας. Ἀπὸ δὲ τούτου καὶ ἕτερον κατεσκεύαζε, τὸ δεῖξαι ὅτι δικαίως ἀνεδέξατο τὸ διακονῆσαι τοῖς 20 ἀγίοις, εἶγε τοσοῦτοι οἱ ἀπειθοῦντες, ὡς καὶ αὐτῶν εἶχεσθαι ρυσθῆναι. Οἱ γὰρ μεταξὺ τοσοῦτων ὄντες πολεμίων, καὶ λιμῶ ἀπόλλυσθαι ἐμελλον· διὸ ἀναγκαίως ἐτέρωθεν αὐτοῖς ἐκομίζετο. «Καὶ ἵνα ἡ διακονία μου ἐν Ἱερουσαλὴμ εὐπρόσδεκτος γένηται τοῖς ἀγίοις»· τουτέστιν, ἵνα δεκτὴ γένηται μου ἡ θυσία, ἵνα μετὰ προθυ- 25 μίας ὑποδέξωνται τὰ διδόμενα.

Ὅρᾳς πῶς πάλιν ἐπῆρε τὸ ἀξίωμα τῶν λαμβανόντων, εἶγε εὐχῶν δεῖται παρὰ δήμου τοσοῦτου εἰς τὸ δεχθῆναι τὰ πεμπόμενα; Ἀπὸ δὲ τούτου δείκνυσι καὶ ἕτερόν τι, ὅτι οὐκ ἀρκεῖ τὸ δοῦναι ἐλεημοσύνην εἰς τὸ δεχθῆναι. Ὅταν γὰρ μετὰ ἀνάγκης τις παρέχη, 30 ὅταν ἐξ ἀδικίας, ὅταν πρὸς κενοδοξίαν, οἴχεται ὁ καρπός. «Ἴνα ἐν

λιο. Καί αὐτό εἶναι θαυμαστό εἶδος συμβουλῆς, τό νά ἐπαινεῖ δηλαδή αὐτούς πρὶν ἀπό τήν πραγματοποίησιν τῆς πράξεως. Γιατί, ὅταν ἀποφεύγει νά κάνει αὐτό στή θέση τῆς παραινέσεως, ἔρχεται σ' αὐτόν τόν τρόπο τῆς διορθώσεως.

2. «Σᾶς παρακαλῶ στό ὄνομα τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ καί στό ὄνομα τῆς ἀγάπης τοῦ ἁγίου Πνεύματος». Πάλι ἐδῶ τό Χριστό καί τό ἅγιο Πνεῦμα προβάλλει καί δέ μνημονεύει καθόλου τόν Πατέρα. Τά εἶπα αὐτά, ὥστε, ὅταν τόν δεῖς νά μνημονεύει τόν Πατέρα καί τόν Υἱό ἢ μόνο τόν Πατέρα, νά μήν ἀπορρίπτεις οὔτε τόν Υἱό οὔτε τό Πνεῦμα. Καί δέν εἶπε, 'τοῦ Πνεύματος', ἀλλά, «τῆς ἀγάπης τοῦ Πνεύματος». Γιατί, ὅπως ἀκριβῶς ὁ Χριστός ἀγάπησε τόν κόσμον, καί ὅπως ὁ Πατέρας, ἔτσι τόν ἀγάπησε καί τό ἅγιο Πνεῦμα. Πές μου ὁμως, τί εἶναι αὐτό πού παρακαλεῖς; «Νῆ ἀγωνισθεῖτε μαζί μου μέ προσευχές πρὸς τό Θεό γιά μένα, γιά νά γλυτώσω ἀπό τοὺς ἀπειθεῖς τῆς Ἰουδαίας». Ἐπομένως μέγας ἀγώνας ἦταν μπροστά του, γι' αὐτό καί ζητεῖ προσευχές τους. Καί δέν εἶπε, 'γιά νά μή συγκρουσθῶ', ἀλλά, «γιά νά γλυτώσω», ὅπως ὁ Χριστός διέταξε νά προσευχόμεσθε γιά νά μήν πέσουμε σέ πειρασμό⁹. Λέγοντας ὁμως αὐτά ἔδειχνε ὅτι κάποιοι πονηροί λύκοι ἐπρόκειτο νά τοῦ ἐπιτεθοῦν, καί θηρία μάλλον παρά ἄνθρωποι. Ἀπ' αὐτό ὁμως ἐπεδίωκε καί ἄλλο, τό νά δείξει ὅτι δικαίως ἀνέλαβε τό νά ὑπηρετήσῃ τοὺς Χριστιανούς, ἐφόσον ἦταν τόσοι πολλοί οἱ ἀπειθεῖς, ὥστε καί νά προσεύχονται γιά νά γλυτώσουν ἀπ' αὐτούς. Γιατί αὐτοί πού βρίσκονταν ἀνάμεσα σέ τόσοι ἐχθρούς, ἐπρόκειτο νά καταστραφοῦν καί ἀπό πείνα· γι' αὐτό ἀπό ἀνάγκη τοὺς μετέφερε ἀγαθὰ ἀπό ἄλλον τόπον. «Καί γιά νά γίνῃ ἡ ὑπηρεσία μου στήν Ἱερουσαλήμ εὐπρόσδεκτη στους ἐκεῖ Χριστιανούς». Δηλαδή, γιά νά γίνῃ δεκτὴ ἡ θυσία μου, γιά νά δεχθοῦν μέ προθυμία τήν προσφορά.

Βλέπεις πῶς πάλι ἐξύψωσε τήν ἀξία ἐκείνων πού λαμβάνουν, ἐφόσον χρειάζεται προσευχές ἀπό τόσο πολὺ λαό γιά νά δεχθοῦν τὰ ἀποστελλόμενα; Ἀπ' αὐτό ὁμως ἀποδεικνύει καί κάτι ἄλλο, ὅτι δέν εἶναι ἀρκετό τό νά δώσουμε ἐλεημοσύνη γιά νά τῆ δεχθοῦν. Γιατί, ὅταν κανεὶς προσφέρει ἀναγκαστικά, ὅταν προσφέρει ἀπό ἀδικία, ὅταν προσφέρει ἀποβλέποντας στήν ματαιοδοξία, καταστρέφεται ὁ καρπός. «Ὡστε νά ἔρθω σ' ἐσᾶς μέ χαρά, ἂν τοῦτο εἶναι τό θέλημα

χαρᾶ ἔλθω πρὸς ὑμᾶς διὰ θελήματος Θεοῦ». Ὡσπερ ἀρχόμενος ἔλεγεν, «εἴ πως ἤδη ποτὲ εὐοδωθήσομαι ἐν τῷ θελήματι τοῦ Θεοῦ ἔλθειν πρὸς ὑμᾶς», οὕτω καὶ ἐνταῦθα ἐπὶ τὸ αὐτὸ καταφεύγει θέλημα, καὶ φησιν, ὅτι διὰ τοῦτο ἐπείγομαι, καὶ ρυσθῆναι ἐκεῖθεν εὐ-
 5 χομαι, ἵνα ταχέως ὑμᾶς ἴδω, καὶ ἴδω μεθ' ἡδονῆς, μηδεμίαν ἐκεῖ-
 θεν ἐπισυρόμενος ἄθυμίαν. «Καὶ συναναπαύσωμαι ὑμῖν». Ὅρα πῶς πάλιν τὸ ἄτυφον δείκνυσιν. Οὐ γὰρ εἶπε, 'διδάξω ὑμᾶς καὶ κα-
 τηγήσω', ἀλλ', «ἵνα συναναπαύσωμαι ὑμῖν». Καίτοι αὐτὸς ἦν ὁ ἀγωνιζόμενος καὶ πυκτεύων· πῶς οὖν φησι, «συναναπαύσωμαι»;
 10 Χαριζόμενος αὐτοῖς καὶ τούτῳ, καὶ προθυμοτέρους ποιῶν, τῷ κοινωνοῦς ποιεῖν τῶν στεφάνων, καὶ δεικνύναι καὶ αὐτοῦς ἀγωνι-
 ζομένους καὶ πονοῦντας. Εἶτα, ὅπερ αἰεὶ ποιεῖν εἶωθε, τὴν εὐχὴν μετὰ τὴν παραίνεσιν προστίθησι λέγων· «ὁ δὲ Θεὸς τῆς εἰρήνης μετὰ πάντων ὑμῶν. Ἀμήν».

15 3. «Συνίστημι δὲ ὑμῖν Φοίβην τὴν ἀδελφὴν, διάκονον οὖσαν τῆς ἐκκλησίας τῆς ἐν Κεγχρεαῖς». Ὅρα διὰ πόσων αὐτὴν σεμνύνει. Καὶ γὰρ πρὸ τῶν ἄλλων αὐτῆς ἐμνήσθη πάντων, καὶ ἀδελφὴν ἐκάλεσεν· οὐ μικρὸν δὲ Παύλου κληθῆναι ἀδελφὴν· καὶ τὸ ἀξίωμα προσέθηκε, διάκονον εἰπών. «Ἴνα αὐτὴν προσδέξησθε ἐν Κυρίῳ
 20 ἀξίως τῶν ἁγίων»· τουτέστι, διὰ τὸν Κύριον, ἵνα τιμῆς ἀπολαύσῃ παρ' ὑμῖν. Ὁ γὰρ διὰ τὸν Κύριον δεχόμενος, κἂν μὴ μέγαν τινὰ δέξηται, μετὰ σπουδῆς δέχεται· ὅταν δὲ ἅγιος ᾖ, ἐννόησον ἡλικίης αὐτὸν ἀπολαῦσαι δίκαιον θεραπείας. Διὰ τοῦτο προσέθηκεν, «ἀξίως τῶν ἁγίων», ὡς δεῖ τοὺς τοιοῦτους ὑποδέχεσθαι. Διπλῆν γὰρ ἔχει
 25 ἀφορμὴν τοῦ θεραπευθῆναι παρ' ὑμῖν, καὶ τὸ διὰ τὸν Κύριον δεχθῆναι, καὶ τὸ αὐτὴ ἀγία εἶναι. «Καὶ παραστήτε αὐτῇ ἐν ᾧ ἂν ὑμῶν χρήσῃ πράγματι». Εἶδες τὸ ἀνεπαχθές; Οὐδὲ γὰρ εἶπεν, ἵνα ἀπαλλάξῃτε, ἀλλ' ἵνα τὰ παρ' ὑμῶν εἰσενέγκῃτε, καὶ χεῖρα ὀρέξῃτε· καί, «ἐν ᾧ ἂν ὑμῶν χρήσῃ»· οὐκ ἐν οἷς ἂν ᾗ πάντως, ἀλλ' ἐν οἷς ἂν

τοῦ Θεοῦ». Ὅπως στήν ἀρχή τῆς ἐπιστολῆς ἔλεγε, «μήπως ἔστω καί τόσο ἀργά καταξιωθῶ τώρα μέ τό θέλημα τοῦ Θεοῦ νά ἔρθω σ' ἐσᾶς»¹⁰, ἔτσι καί ἐδῶ καταφεύγει στό ἴδιο θέλημα, καί λέγει ὅτι γι' αὐτό βιάζομαι καί εὐχομαι νά γλυτώσω ἀπό ἐκεῖ, γιά νά σᾶς δῶ γρήγορα καί νά σᾶς δῶ μέ χαρά, χωρίς νά φέρνω ἀπό ἐκεῖ καμιά λύπη. «Καί ν' ἀναπαυθῶ μαζί μέ σᾶς». Βλέπε πῶς πάλι δείχνει τήν ταπεινοφροσύνη του. Γιατί δέν εἶπε 'νά σᾶς διδάξω καί νά σᾶς κατηχήσω', ἀλλά «ν' ἀναπαυθῶ μαζί μέ σᾶς». Ἄν καί βέβαια αὐτός ἦταν πού ἀγωνιζόταν καί μαχόταν, πῶς λοιπόν λέγει, «νά ἀναπαυθῶ μαζί μέ σᾶς»; Γιά νά τούς κάνει χάρη καί σ' αὐτό καί νά τούς κάνει περισσότερο πρόθυμους, μέ τό νά τούς κάνει συμμετόχους στά βραβεῖα καί μέ τό νά δείχνει πῶς καί αὐτοί ἀγωνίζονται καί κοπιάζουν. Στή συνέχεια, πράγμα πού πάντοτε συνηθίζει νά κάνει, προσθέτει τήν εὐχή μετά τήν παραίνεση λέγοντας: «Καί ὁ Θεός τῆς εἰρήνης νά εἶναι μαζί μέ ὄλους σας. Ἀμήν».

3. «Σᾶς συνιστῶ τή Φοίβη τήν ἀδελφή, πού εἶναι διακόνισσα τῆς ἐκκλησίας τῶν Κερχρεῶν». Πρόσεχε μέ πόσα τήν ἐπαινεῖ. Καθόσον καί πρῖν ἀπό ὄλους τούς ἄλλους αὐτήν μνημόνευσε καί ἀδελφή τήν ὀνόμασε (καί δέν εἶναι μικρό πράγμα τό νά ὀνομασθεῖ ἀδελφή τοῦ Παύλου) καί τό ἀξίωμά της πρόσθεσε, ὀνομάζοντάς την διακόνισσα. «Γιά νά τή δεχθεῖτε στό ὄνομα τοῦ Κυρίου καί ὅπως ἀξίζει σέ ἀγίους, δηλαδή, γιά τόν Κύριο, γιά ν' ἀπολαύσει τιμῆς ἀπό σᾶς. Γιατί ἐκεῖνος πού δέχεται στό ὄνομα τοῦ Κυρίου, καί ἂν ἀκόμη δέ δεχθεῖ κάποιον μεγάλο, τόν δέχεται μέ προθυμία, ὅταν ὁμως εἶναι ἅγιος, σκέψου πόση περιποίηση εἶναι δίκαιο ν' ἀπολαύσει αὐτός. Γι' αὐτό πρόσθεσε, «ὅπως ἀξίζει σέ ἀγίους», ὅπως πρέπει νά ὑποδεχόμαστε αὐτούς. Ἔχει λοιπόν διπλή ἀφορμή γιά νά τήν περιποιηθεῖτε, καί τό ὅτι τή δέχεσθε στό ὄνομα τοῦ Κυρίου καί τό ὅτι αὐτή εἶναι ἁγία. «Καί νά τή βοηθήσετε σέ ὅ,τι χρειασθεῖ ἀπό σᾶς». Εἶδες πῶς τό πράγμα δέν εἶναι ἐνοχλητικό; Γιατί δέν εἶπε, 'γιά νά τήν ἀπαλλάξετε ἀπό κάποιο χρέος', ἀλλά γιά νά προσφέρετε τά δικά σας καί νά τή βοηθήσετε, καί μάλιστα «σέ ὅ,τι θά χρειασθεῖ ἀπό σᾶς», ὄχι ὅπως δῆποτε σέ ὅτι δῆποτε ἄσχετο, ἀλλά σ' ἐκεῖνα πού θά

ὕμῶν δέηται· δεήσεται δὲ ἐν ἐκείνοις, ἐν οἷς ἂν ὑμεῖς ἦτε κύριοι. Εἶτα πάλιν ὁ ἔπαινος ἀφατος· «καὶ γὰρ αὐτὴ προστάτις πολλῶν ἐγενήθη, καὶ αὐτοῦ ἔμοῦ».

Εἶδες τὴν σύνεσιν; Πρῶτον τὰ ἐγκώμια, εἶτα μέσῃ τὴν πα-
 5 ράκλησιν, εἶτα πάλιν τὰ ἐγκώμια τέθεικεν, ἐκατέρωθεν περιστέλλων τὴν χρείαν τοῖς ἐπαίνοις τῆς γυναικὸς τῆς μακαρίας ἐκείνης. Πῶς γὰρ οὐ μακαρία ἢ τοσαύτης ἀπολαύουσα παρὰ Παύλου μαρ-
 τυρίας, ἢ καὶ αὐτῷ βοηθῆσαι δυνηθεῖσα τῷ τὴν οἰκουμένην διορ-
 θώσαντι; Τοῦτο γὰρ ὁ κολοφῶν αὐτῆς τῶν ἀγαθῶν· διὸ καὶ ὕστε-
 10 ρον αὐτὸ τέθεικε λέγων, «καὶ αὐτοῦ ἔμοῦ». Τί δέ ἐστι, «καὶ αὐτοῦ ἔμοῦ»; Τοῦ κήρυκος τῆς οἰκουμένης, τοῦ τοσαῦτα παθόντος, τοῦ μυρίοις ἀρκοῦντος. Μιμησώμεθα τοίνυν καὶ ἄνδρες καὶ γυναῖκες τὴν ἀγίαν ἐκείνην, καὶ τὴν μετ' αὐτὴν δὲ σὺν τῷ ἀνδρὶ. Τίνες δὲ οὗ-
 τοί εἰσιν; «Ἀσπάσασθε», φησί, «Πρίσκιλλαν καὶ Ἀκύλαν, τοὺς
 15 συλλειτουργοὺς μου ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ». Τούτων τὴν ἀρετὴν καὶ ὁ Λουκᾶς μαρτυρεῖ· τοῦτο μὲν, ὅταν λέγῃ, ὅτι «ἔμεινε πρὸς αὐτοὺς ὁ Παῦλος· ἦσαν γὰρ σκηνοποιοὶ τὴν τέχνην»· τοῦτο δέ, ὅταν δεικνύῃ τὴν γυναῖκα τὸν Ἀπολλῶν προσλαμβανομένην, καὶ κατηχήσασαν τὴν ὁδὸν τοῦ Κυρίου. Μεγάλα μὲν γὰρ κάκεῖνα, πολλῶ δὲ μείζονα,
 20 ἃ φησι Παῦλος. Τί γὰρ φησι; Πρῶτον συλλειτουργοὺς αὐτοὺς καλεῖ, τῶν ἀφάτων πόνων καὶ τῶν κινδύνων δεικνὺς κοινωνοὺς· ἔπειτὰ φησιν, «ὅτι ὑπὲρ τῆς ψυχῆς μοι τὸν ἑαυτῶν τράχηλον ὑπέ-
 θηκαν».

Εἶδες μάρτυρας ἀπηρτισμένους; Καὶ γὰρ εἰκὸς ἐπὶ Νέρωνος
 25 μυρίους εἶναι τοὺς κινδύνους, ὅτε καὶ διετάξατο πάντας χωρίζεσθαι ἀπὸ τῆς Ρώμης τοὺς Ἰουδαίους. «Οἷς οὐκ ἐγὼ μόνος εὐχαριστῶ, ἀλλὰ καὶ πᾶσαι αἱ ἐκκλησίαι τῶν ἐθνῶν». Ἐνταῦθα τὴν φιλοξενίαν καὶ τὴν ἀπὸ τῶν χρημάτων λειτουργίαν αἰνίττεται, θαυμάζων αὐτούς, ὅτι καὶ τὸ αἷμα αὐτῶν ἐξέχεαν, καὶ τὴν οὐσίαν κοινὴν προ-
 30 ἔθηκαν ἅπασιν. Εἶδες γυναῖκας γενναίας, οὐδὲν ἀπὸ τῆς φύσεως ἐμποδισθείσας εἰς τὸν τῆς ἀρετῆς δρόμον; Καὶ μάλα εἰκότως. «Ἐν

11. Πράξ. 18,3.

12. Βλ. Πράξ. 18,36.

χρειάζεται από σᾶς. Καί θά χρειασθεῖ ἐκεῖνα, τῶν ὁποίων ἐσεῖς θά εἶστε κύριοι. Ἐπειτα πάλι ὁ ἀπερίγραφτος ἔπαινος· «γιατί καί αὐτή βοήθησε πολλούς καθῶς καί μένα τόν ἴδιο».

Εἶδες τή σύνεση; Πρῶτα ἀνέφερε τά ἐγκώμια, ἔπειτα στή μέση τήν παράκληση, καί ἔπειτα πάλι τά ἐγκώμια, περιορίζοντας καί ἀπό τίς δύο μεριές τήν ἀνάγκη μέ τούς ἐπαίνους τῆς μακάριος ἐκείνης γυναίκα. Γιατί πῶς δέν εἶναι μακάρια ἐκείνη πού ἀπολαμβάνει τόσο μεγάλη μαρτυρία ἀπό τόν Παῦλο καί ἡ ὁποία μπόρεσε νά βοηθήσει αὐτόν πού διόρθωσε τήν οἰκουμένη; Καθόσον αὐτό εἶναι τό ἀποκορύφωμα τῶν ἀγαθῶν της· γι' αὐτό καί τό ἀνέφερε τελευταῖο λέγοντας, «καί μένα τόν ἴδιο». Καί τί σημαίνει «καί μένα τόν ἴδιο»; Τόν κήρυκα τῆς οἰκουμένης, ἐμένα πού ἔπαθα τόσο πολλά, πού κατόρθωσα ἄπειρα. Ἄς μιμηθοῦμε λοιπόν καί οἱ ἄνδρες καί οἱ γυναῖκες τήν ἀγία ἐκείνη καί τή γυναῖκα πού ἀναφέρεται ὕστερα ἀπ' αὐτή μαζί μέ τόν ἄνδρα της. Ποιοί ὅμως εἶναι αὐτοί; «Χαιρετῆστε», λέγει «τήν Πρίσκιλλα καί τόν Ἀκύλα, τούς συνεργάτες μου στό ἔργο τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ». Αὐτῶν τήν ἀρετή μαρτυρεῖ καί ὁ Λουκάς· πρῶτα ὅταν λέγει, «ἔμεινε μαζί τους ὁ Παῦλος, γιατί ἦταν σκηνοποιού»¹¹, καί ὕστερα ὅταν δείχνει ὅτι ἡ γυναῖκα πῆρε κοντά της τόν Ἀπολλῶ καί τοῦ δίδαξε τή διδασκαλία τοῦ Κυρίου¹². Εἶναι μεγάλα βέβαια αὐτά, ἀλλά εἶναι πολύ μεγαλύτερα ἐκεῖνα πού λέγει ὁ Παῦλος. Τί λοιπόν λέγει; Πρῶτα τούς ὀνομάζει συνεργάτες του, ἀποδεικνύοντας αὐτούς συμμέτοχους στούς ἀπερίγραφτους κόπους καί κινδύνους του· ἔπειτα λέγει, «γιατί γιά χάρη τῆς ζωῆς μου κινδύνεψαν ν' ἀποκεφαλίσθουν».

Εἶδες τέλειους μάρτυρες; Καθόσον ἦταν φυσικό νά ὑπῆρχαν στήν ἐποχή τοῦ Νέρωνα ἄπειροι κίνδυνοι, τότε μάλιστα πού διέταξε νά φύγουν ἀπό τή Ρώμη ὅλοι οἱ Ἰουδαῖοι. «Τούς ὁποίους δέν εὐχαριστῶ ἐγώ μόνο, ἀλλά καί ὅλες οἱ ἐκκλησίες τῶν ἐθνῶν». Ἐδῶ ὑπαινίσσεται τή φιλοξενία καί τή χρηματική τους βοήθεια, θαυμάζοντας αὐτούς, ἐπειδή καί τό αἷμα τους ἔχυσαν καί τήν περιουσία τους τήν πρόσφεραν κοινή σέ ὄλους. Εἶδες γυναῖκες γενναῖες, πού δέν ἐμποδίσθηκαν καθόλου ἀπό τή φύση στό δρόμο τῆς ἀρετῆς;

γὰρ Χριστῷ Ἰησοῦ οὐκ ἄρσεν, οὐ θῆλυ». Καὶ ὅπερ ἐπὶ τῆς προτέρας εἶπε, τοῦτο καὶ ἐπὶ ταύτης φησί. Καὶ γὰρ περὶ ἐκείνης ἔλεγεν, «ἥτις προστάτις πολλῶν ἐγένετο, καὶ αὐτοῦ ἑμοῦ»· καὶ ἐπὶ ταύτης πάλιν, ὅτι «οὐκ ἐγὼ μόνος εὐχαριστῶ, ἀλλὰ καὶ πᾶσαι αἱ ἐκκλη-
5 σίαι τῶν ἐθνῶν». Ἵνα γὰρ μὴ δόξη κολακεύειν λέγων ταῦτα, καὶ ἄλλους μάρτυρας ἄγει τῶν γυναικῶν πολλῶ πλείους.

«Καὶ τὴν κατ' οἶκον αὐτῶν ἐκκλησίαν». Οὕτω γὰρ ἦν εὐδίκιμος, ὡς καὶ τὴν οἰκίαν ἐκκλησίαν ποιῆσαι, διὰ τε τοῦ πάντας ποιῆσαι πιστούς, καὶ διὰ τοῦ τοῖς ξένοις αὐτὴν ἀνοῖξαι πάσιν. Οὐδὲ
10 γὰρ ἀπλῶς εἶωθεν οἰκίας ἐκκλησίας καλεῖν, εἰ μὴ πολλῆ ἢ εὐλάβεια καὶ πολὺς ὁ τοῦ Θεοῦ φόβος ἐρριζωμένος ἐν αὐτοῖς εἴη. Διὰ τοῦτο καὶ Κορινθίοις ἔλεγεν, «ἀσπάσασθε Ἀκύλαν καὶ Πρίσκιλλαν, σὺν τῇ κατ' οἶκον αὐτῶν ἐκκλησίᾳ»· καὶ περὶ Ὀνησίμου δὲ γράφων, Παῦλος Φιλήμονι καὶ Ἀφρία τῇ ἀγαπητῇ, καὶ τῇ κατ' οἶ-
15 κόν σου ἐκκλησίᾳ». Ἐνὶ γὰρ καὶ ἐν γάμῳ ὄντα θαυμαστὸν εἶναι καὶ γενναῖον. Ἴδου οὖν καὶ οὗτοι ἐν γάμῳ ἦσαν, καὶ σφόδρα ἔλαμψαν, καίτοιγε οὐδὲ τὸ ἐπιτήδευμα αὐτῶν λαμπρὸν ἦν· σκηνοποιοὶ γὰρ ἦσαν· ἀλλ' ὁμῶς πάντα ἀπέκρυψεν ἡ ἀρετὴ, καὶ ὑπὲρ τὸν ἥλιον αὐτοὺς ἔδειξε· καὶ οὔτε ἡ τέχνη, οὔτε ἡ συζυγία αὐτοὺς παρέ-
20 βλαψεν, ἀλλὰ τὴν ἀγάπην, ἣν ὁ Χριστὸς ἀπήτησε, ταύτην ἐπεδείξαντο. «Μεῖζονα γὰρ ταύτης ἀγάπην οὐδεὶς ἔχει», φησὶν, «ἵνα τις τὴν ψυχὴν αὐτοῦ θῆ ὑπὲρ τῶν φίλων αὐτοῦ». Καὶ ὁ γνώρισμά ἐστι μαθητοῦ, τοῦτο κατώρθωσαν· ἔλαβον γὰρ τὸν σταυρόν, καὶ ἠκολούθησαν. Οἱ γὰρ ὑπὲρ τοῦ Παύλου τοῦτο ποιοῦντες, πολλῶ μᾶλ-
25 λον ὑπὲρ τοῦ Χριστοῦ ταύτην ἂν ἐπεδείξαντο τὴν ἀνδρείαν.

4. Ταῦτα καὶ πλούσιοι καὶ πένητες ἀκουέτωσαν. Εἰ γὰρ οἱ ἀπὸ τῶν χειρῶν ζῶντες καὶ ἐργαστηρίου προεστηκότες τοσαύτην ἐπεδείξαντο δαψίλειαν, ὡς ἐκκλησίαις πολλαῖς γεγενῆσθαι χρήσιμοι, τίνα ἂν ἔχοιεν συγγνώμην οἱ πλουτοῦντες καὶ τοὺς πένητας παρο-
30 ρῶντες; Ἐκεῖνοι μὲν γὰρ οὐδὲ τοῦ αἵματος ἐφείσαντο διὰ τὸ τῷ

13. Γαλ. 3,28.

14. Α' Κορ. 16,19.

15. Φιλήμ. 1.

16. Ἰω. 15,13.

Καί πολύ φυσικά. «Γιατί γιά τόν Ἰησοῦ Χριστό δέν ὑπάρχει ἄνδρας οὔτε γυναίκα»¹³. Καί ἐκεῖνο πού εἶπε γιά τήν προηγούμενη, αὐτό λέγει καί γι' αὐτή. Γιατί καί γιά ἐκείνη ἔλεγε, «ἡ ὁποία βοήθησε πολλούς καί μένα τόν ἴδιο», καί γι' αὐτήν πάλι, «δέν τήν εὐχαριστῶ ἐγώ μόνο, ἀλλά καί ὅλες οἱ ἐκκλησίες τῶν ἐθνῶν». Γιά νά μή φανεῖ λοιπόν πώς τά λέγει αὐτά κολακεύοντάς την, παρουσιάζει καί ἄλλους μάρτυρες πολύ περισσότερους ἀπό τίς γυναῖκες.

«Χαιρετῆστε ἐπίσης τήν ἐκκλησία τοῦ σπιτιοῦ τους». Γιατί εἶχε διακριθεῖ τόσο, ὥστε καί τό σπίτι τους νά κάνουν ἐκκλησία, καί μέ τό ὅτι τούς ἔκαμαν ὅλους πιστούς καί μέ τό ὅτι τό ἀνοίξαν σέ ὅλους τούς ξένους. Οὔτε βέβαια συνήθιζε χωρίς λόγο νά ὀνομάζει τό σπίτι ἐκκλησία, ἄν δέν ἦταν μεγάλη ἢ εὐσέβεια καί πολὺς ὁ φόβος τοῦ Θεοῦ ριζωμένος σ' αὐτούς. Γι' αὐτό καί στούς Κορινθίους ἔλεγε, «χαιρετῆστε τόν Ἀκύλα καί τήν Πρίσκιλλα μαζί μέ τήν ἐκκλησία τοῦ σπιτιοῦ τους»¹⁴· καί γιά τόν Ὀνήσιμο γράφοντας ἔλεγε, «ὁ Παῦλος πρὸς τό Φιλήμονα καί τήν Ἀπφία τήν ἀγαπητή καί πρὸς τήν ἐκκλησία τοῦ σπιτιοῦ σου»¹⁵. Γιατί εἶναι δυνατό νά γίνει κανεῖς θαυμαστός καί γενναῖος καί ὅταν ἀκόμη ἔχει συνάψει γάμο. Νά λοιπόν καί αὐτοί ἦταν παντρεμένοι, καί ἔλαμψαν ὑπερβολικά, ἄν καί βέβαια οὔτε τό ἐπάγγελμά τους ἦταν λαμπρό (γιατί ἦταν σκηνοποιοί), ἀλλ' ὅμως ὅλα τά κάλυψε ἡ ἀρετή καί τούς παρουσίασε πάνω ἀπό τόν ἥλιο· καί οὔτε ἡ τέχνη, οὔτε ὁ δεσμός τοῦ γάμου τούς παρέβλαψε, ἀλλ' ἔδειξαν ἐκείνη τήν ἀγάπη, πού ὁ Χριστός ζήτησε. «Γιατί κανεῖς δέν ἔχει μεγαλύτερη ἀγάπη ἀπ' αὐτή», λέγει, «γιά νά θυσιάσει τή ζωή του γιά τούς φίλους του»¹⁶. Καί ἐκεῖνο πού εἶναι τό γνώρισμα μαθητῆ, αὐτό κατόρθωσαν· γιατί ἔλαβαν τό σταυρό καί ἀκολούθησαν. Ἐκεῖνοι λοιπόν πού ἔκαναν αὐτό πρὸς χάρη τοῦ Παύλου, πολύ περισσότερο θά ἔδειχναν τήν ἀνδρεία αὐτή γιά χάρη τοῦ Χριστοῦ.

4. Ἐς τά ἀκούσουν αὐτά καί πλούσιοι καί φτωχοί. Γιατί, ἄν ἐκεῖνοι πού ζοῦσαν ἀπό τά χέρια τους καί διηύθυναν κάποιο ἐργαστήριο ἔδειξαν τόσο μεγάλη γενναιοδωρία, ὥστε νά γίνουν χρήσιμοι σέ πολλές ἐκκλησίες, ποιά συγγνώμη θά μπορούσαν νά ἔχουν ἐκεῖνοι πού εἶναι πλούσιοι καί περιφρονοῦν τούς φτωχοὺς; Γιατί ἐκεῖνοι δέ λυπήθηκαν οὔτε τό αἷμα τους γιά τό θέλημα τοῦ Θεοῦ,

Θεῶ δοκοῦν· σὺ δὲ καὶ χρημάτων ὀλίγων φείδη, πολλάκις ἀφειδῶν τῆς ψυχῆς τῆς σαυτοῦ; Ἀλλὰ περὶ μὲν τὸν διδάσκαλον τοιοῦτοι ἐκεῖνοι, περὶ δὲ τοὺς μαθητὰς οὐ τοιοῦτοι; Ἀλλ' οὐδὲ τοῦτο ἔστιν εἰπεῖν· καὶ γὰρ αἱ ἐκκλησῖαι τῶν ἔθνῶν, φησὶν, αὐτοῖς εὐχα-
 5 ριστοῦσι. Καίτοι ἐξ Ἰουδαίων ἦσαν, ἀλλ' ὁμως οὕτως ἐπίστευσαν εἰλικρινῶς, ὡς καὶ ἐκείνοις μετὰ προθυμίας διακονεῖσθαι πάσης. Τοιαύτας εἶναι χρὴ τὰς γυναῖκας, «μὴ ἐν πλέγμασιν ἢ χρυσῶ ἢ ἱματισμῶ πολυτελεῖ», ἀλλὰ τούτοις καλλωπιζομένας τοῖς κατορθώμασι. Ποία γάρ, εἰπέ μοι, βασίλισσα οὕτως ἔλαμψε, ποία οὕτως
 10 ἄδεται, ὡς αὕτη ἢ τοῦ σκηνοποιοῦ; Καὶ ἐν τοῖς ἀπάντων ἐστὶ στόμασιν, οὐ δέκα καὶ εἴκοσιν ἔτη, ἀλλὰ μέχρι τῆς τοῦ Χριστοῦ παρουσίας· καὶ πάντες αὐτὴν ἐπὶ τοιούτοις ἀνακηρύττουσιν, ἃ τοῦ διαδήματος αὐτὴν μᾶλλον κοσμεῖ τοῦ βασιλικοῦ.

Τί γὰρ μεῖζον, τί δὲ ἴσον τοῦ προστάτην γενέσθαι Παύλου,
 15 τοῦ κινδύνοις ἰδίους διασωθῆναι τὸν τῆς οἰκουμένης διδάσκαλον; Σκόπει δέ. Ὅσαι μὲν βασίλισσαι σεσίγηνται, ἢ δὲ τοῦ σκηνοποιοῦ πανταχοῦ περιφέρεται μετὰ τοῦ σκηνοποιοῦ, καὶ ὄσσην ἥλιος ἐφορᾷ γῆν, τοσαύτην ἐπιτρέχει καὶ ἡ δόξα τῆς γυναικὸς οἰκουμένην· καὶ Πέρσαι καὶ Σκύθαι καὶ Θραῖκες, καὶ οἱ τὰς ἐσχατίας οἰκοῦντες,
 20 ἄδουσι τῆς γυναικὸς τὴν φιλοσοφίαν καὶ μακαρίζουσι. Πόσον πλοῦτον, πόσα διαδήματα καὶ ἀλουργίδας οὐκ ἂν ἠδέως ἔρριψας ὑπὲρ τοῦ τὴν μαρτυρίαν ταύτην λαβεῖν; Οὐδὲ γὰρ ἔχοι τις ἂν εἰπεῖν, ὅτι ἐν κινδύνοις μὲν ἦσαν τοιοῦτοι, καὶ ἐν χρήμασι δαψιλεῖς, τοῦ κηρύγματος δὲ ἠμέλουν· καὶ γὰρ καὶ συνεργοὺς καὶ συλλειτουργοὺς
 25 αὐτοὺς διὰ τοῦτο καλεῖ. Καὶ οὐκ αἰσχύνεται γυναῖκα συλλειτουργὸν καλῶν, τὸ σκεῦος τῆς ἐκλογῆς, ἀλλὰ καὶ ἐγκαλλωπίζεται τούτῳ· οὐ γὰρ τῇ φύσει προσέχει, ἀλλὰ τὴν προαίρεσιν στεφανοῖ. Τί τοῦ κόσμου τούτου ἴσον; Ποῦ οὖν ὑμῖν ὁ πλοῦτος ὁ πανταχοῦ ἐπιρρέων; Ποῦ δὲ ὁ τῶν ὄψεων καλλωπισμός; Ποῦ δὲ ἡ δόξα ἡ κενή;
 30 Κατάμαθε τῆς γυναικὸς τὸν κόσμον, τὸν οὐ σώματι περικεῖ-

ἐνῶ ἐσύ λυπᾶσαι ἀκόμη καὶ λίγα χρήματα, χωρίς νά λυπᾶσαι πολλές φορές οὔτε τήν ψυχή σου; Μήπως ὅμως ἐκεῖνοι ἔδειχναν τέτοια συμπεριφορά γιά τό διδάσκαλο, ἀλλά δέν ἔδειχναν καί γιά τούς μαθητές; Ἄλλ' οὔτε αὐτό μποροῦμε νά τό ποῦμε· γιατί καί οἱ ἐκκλησίες τῶν ἐθνῶν, λέγει, τούς εὐχαριστοῦν. Ἐάν καί ἦταν ἀπό τούς Ἰουδαίους, πίστεψαν ὅμως μέ τόση εἰλικρίνεια, ὥστε καί ἐκείνους νά ὑπηρετοῦν μέ κάθε προθυμία. Τέτοιες πρέπει νά εἶναι οἱ γυναῖκες, «νά εἶναι στολισμένες ὄχι μέ πλέξιμο τῶν μαλλιῶν ἢ μέ χρυσά κοσμήματα ἢ πολυτελή φορέματα»¹⁷, ἀλλά μέ τά κατορθώματα αὐτά. Πές μου λοιπόν, ποιά βασίλισσα ἔλαμψε τόσο, ποιά ἐξυμνεῖται τόσο, ὅσο αὐτή τοῦ σκηνοποιοῦ; Καί βρίσκεται στά στόματα ὄλων, ὄχι δέκα καί εἴκοσι χρόνια, ἀλλά μέχρι τή δεύτερη παρουσία τοῦ Χριστοῦ, καί ὅλοι τήν ἀνακηρύσσουν γι' αὐτά, πού τήν στολίζουν περισσότερο καί ἀπό τό βασιλικό στέμμα.

Τί λοιπόν εἶναι μεγαλύτερο καί τί ἴσο μέ τό νά βοηθήσει τόν Παῦλο, μέ τό νά διασώσει τό διδάσκαλο τῆς οἰκουμένης μέ δικούς της κινδύνους; Πρόσεχε ὅμως. Ὅσες βασίλισσες ὑπῆρξαν δέ μνημονεύονται καθόλου, ἐνῶ ἡ γυναῖκα τοῦ σκηνοποιοῦ περιφέρεται παντοῦ μαζί μέ τό σκηνοποιό, καί ὅση γῆ βλέπει ὁ ἥλιος, τόση οἰκουμένη τρέχει καί ἡ δόξα τῆς γυναίκας· καί Πέρσες καί Σκύθες καί Θράκες καί ὅσοι κατοικοῦν στά πιά ἀπομακρυσμένα μέρη τῆς γῆς ἐξυμνοῦν καί μακαρίζουν τήν πίστη τῆς γυναίκας. Πόσο πλούτο, πόσα στέμματα καί πορφύρες δέ θά πετοῦσες μέ εὐχαρίστηση μακριά γιά νά λάβεις αὐτή τή μαρτυρία; Οὔτε βέβαια θά μποροῦσε νά πεῖ κανείς, ὅτι στούς κινδύνους ἦταν τέτοιοι καί στά χρήματα γενναιόδωροι, ἐνῶ παραμελοῦσαν τό κήρυγμα· καθόσον τούς ὀνομάζει καί συνεργάτες καί συλλειτουργούς του σ' αὐτό. Καί δέν ντρέπεται νά ὀνομάζει συνεργάτη του γυναῖκα ἐκεῖνος πού εἶναι τό ἐκλεκτό ὄργανο τοῦ Θεοῦ, ἀλλά καί ὑπερηφανεύεται μάλιστα γι' αὐτό, γιατί δέν προσέχει στή φύση, ἀλλά ἐπιβραβεύει τήν προαίρεση. Τί εἶναι ἴσο μέ τό κόσμημα αὐτό; Ποῦ λοιπόν εἶναι ὁ πλοῦτος πού χύνεται παντοῦ; πού ὁ καλλωπισμός τοῦ προσώπου· καί πού ἡ δόξα ἢ κενή;

Γνώρισε καλά ἐκείνη τόν καλλωπισμό τῆς γυναίκας, πού δέν

μενον, ἀλλὰ ψυχὴν καλλωπίζοντα, τὸν οὐδέποτε ἀποτιθέμενον, τὸν οὐκ ἐν κιβωτίῳ κείμενον, ἀλλ' ἐν οὐρανοῖς ἀποκείμενον. Βλέπε αὐτῶν τὸν περὶ τὸ κήρυγμα πόνον, τὸν ἐν τῷ μαρτυρίῳ στέφανον, τὴν ἐν τοῖς χρήμασι φιλοτιμίαν, τὴν περὶ Παῦλον ἀγάπην, τὸ περὶ 5 τὸν Χριστὸν φίλτρον. Παράβαλε τούτοις τὰ σά, τὴν περὶ τὰ χρήματα σπουδὴν, τὴν πρὸς τὰς πορνευομένας ἄμιλλαν, τὴν πρὸς τὸν χόρτον φιλονεικίαν· καὶ τότε ὄψει τίνες μὲν ἐκεῖνοι, τίς δὲ σύ. Μᾶλλον δὲ μὴ παράβαλε μόνον, ἀλλὰ καὶ ζήλου τὴν γυναῖκα, καὶ τὰ φορτία τῆς χλόης ἀποθεμένη· τοῦτο γὰρ ἡ τῶν ἱματίων πολυτέ- 10 λεια· λάμβανε τὸν ἐκ τοῦ οὐρανοῦ κόσμον, καὶ μάνθανε πόθεν ἐγένοντο τοιοῦτοι οἱ περὶ Πρίσκιλλαν. Πόθεν οὖν ἐγένοντο; Δύο ἔτη τὸν Παῦλον ἐξενοδόχησαν· ἔτη δὲ δύο τί οὐκ ἂν αὐτῶν εἰργάσατο τὴν ψυχὴν; Τί οὖν ἐγὼ πάθω, φησὶν, ὅτι Παῦλον οὐκ ἔχω; Ἐὰν θέλῃς, ἀκριβέστερον ἔχεις ἢ ἐκεῖνοι· οὐδὲ γὰρ ἐκείνους ἢ ὄψις ἢ 15 Παύλου τοιοῦτους ἐποίησεν, ἀλλὰ τὰ ρήματα Παύλου. Ὡστε, εἰ βουληθείης, καὶ Παῦλον καὶ Πέτρον καὶ Ἰωάννην καὶ τῶν προφητῶν ἅπαντα τὸν χορὸν μετὰ τῶν ἀποστόλων ἔξεις ὁμιλοῦντά σοι διηνεκῶς. Λάβε γὰρ τῶν μακαρίων τούτων τὰς βίβλους, καὶ ἐντύγχανε διηνεκῶς ταῖς ἐκείνων γραφαῖς, καὶ δυνήσονται σε ποιῆσαι 20 κατὰ τὴν τοῦ σκηνοποιοῦ γυναῖκα.

Καὶ τί λέγω Παῦλον; Ἄν γὰρ ἐθέλῃς, καὶ αὐτὸν ἔξεις τὸν Παύλου δεσπότην· διὰ γὰρ τῆς Παύλου γλώττης καὶ ἐκεῖνός σοι διαλέξεται. Καὶ ἐτέρως δὲ πάλιν δυνήσῃ δέξασθαι τοῦτον, ὅταν τοὺς ἀγίους δέξῃ, ὅταν τοὺς εἰς ἐκεῖνον πιστεύοντας θεραπαύσης· 25 οὕτω καὶ ἀπελθόντων ἐκείνων, πολλὰ ὑπομνήματα εὐλαβείας ἔξεις. Οἶδε γὰρ καὶ τράπεζα ἐφ' ἧς ὁ ἅγιος ἔφαγε, καὶ καθέδρα ἐφ' ἧς ἐκάθισε, καὶ κλίνη ἐφ' ἧς κατεκλίθη, κατανύξαι τὸν ὑποδεξάμενον, καὶ ἀπελθόντος ἐκείνου. Πῶς γοῦν οἶει τὴν Σουμανῖτιν ἐκείνην κατανύττεσθαι, εἰσελθοῦσαν εἰς τὸ ὑπερῶον ἔνθα κατέμενεν ὁ 30 Ἐλισσαῖος, ὁρῶσαν τὴν τράπεζαν, τὴν κλίνην ἐφ' ἧς ὁ ἅγιος ἐκεῖνος ἐκάθευδε; Πόσῃ ἐντεῦθεν δέχεσθαι τὴν εὐλάβειαν; Οὐδὲ γὰρ

περιβάλλει τό σῶμα, ἀλλά στολίζει τήν ψυχή, πού δέ χάνεται ποτέ, πού δέν εἶναι ἀποθηκευμένος σέ κιβώτιο, ἀλλά φυλάσσεται στούς οὐρανοῦς. Βλέπε τόν κόπο τους γιά τό κήρυγμα, τό στεφάνι στό μαρτύριο, τή γενναιοδωρία στά χρήματα, τήν ἀγάπη γιά τόν Παῦλο, τόν ἔρωτα γιά τό Χριστό. Σύγκρινε μ' αὐτά τά δικά σου, τή φροντίδα γιά τά χρήματα, τόν ἀγῶνα πρὸς τίς πόρνες, τή φιλονεικία πρὸς τό χορτάρι, καί τότε θά δεῖς ποιοί εἶναι ἐκεῖνοι καί ποιός εἶσαι ἐσύ. Ἡ καλύτερα μὴ κάνεις μόνο σύγκριση, ἀλλά καί νά μιμεῖσαι τή γυναίκα, ἀποβάλλοντας τά φορτία τῆς χλόης· γιατί αὐτό εἶναι ἡ πολυτέλεια τῶν φορεμάτων. Νά λαμβάνεις τό στόλισμα ἀπό τόν οὐρανό καί νά μαθαίνεις ἀπό ποῦ ἔγιναν τέτοιοι ὅσοι ἦταν μαζί μέ τήν Πρίσκιλλα. Ἀπό ποῦ λοιπόν ἔγιναν; Δύο χρόνια φιλοξένησαν τόν Παῦλο· δύο χρόνια ὅμως τί δέ θά ἔκανε τήν ψυχή τους; Τί λοιπόν νά κάνω ἐγώ, λέγει, πού δέν ἔχω τόν Παῦλο; Ἐάν θέλεις, τόν ἔχεις μέ πρὶςσότερη ἀκρίβεια ἐσύ παρά ἐκεῖνοι· γιατί δέν τοὺς ἔκανε ἐκείνους τέτοιους τό πρόσωπο τοῦ Παύλου, ἀλλά τά λόγια του. Ἐπομένως, ἂν θελήσεις, θά ἔχεις καί τόν Παῦλο καί τόν Πέτρο καί τόν Ἰωάννη καί ὀλόκληρη τή χορεία τῶν προφητῶν μαζί μέ τοὺς ἀποστόλους νά σοῦ μιλῶν διαρκῶς. Πάρε λοιπόν τά βιβλία τῶν μακαρίων αὐτῶν καί διάβαζε διαρκῶς ὅσα ἐκεῖνοι ἔγραψαν, καί τότε θά μπορέσουν νά σέ κάνουν ὅπως τή γυναίκα τοῦ σκηνοποιοῦ.

Καί γιατί λέγω τόν Παῦλο; Γιατί, ἂν θέλεις, θά ἔχεις καί τόν ἴδιο τόν Κύριο τοῦ Παύλου· γιατί μέ τή γλώσσα τοῦ Παύλου θά σοῦ μιλῆσει καί ἐκεῖνος. Καί κατά διάφορο τρόπο πάλι θά μπορέσεις νά δεχθεῖς αὐτόν, ὅταν δεχθεῖς τοὺς ἁγίους, ὅταν περιποιηθεῖς ὅσους πιστεύουν σ' ἐκεῖνον μέ τόν τρόπο αὐτόν καί ὅταν φύγουν ἐκεῖνοι, θά ἔχεις πολλές ὑπομνήσεις τῆς εὐσεβείας. Γιατί γνωρίζει καί τό τραπέζι πάνω στό ὁποῖο ἔφαγε ὁ ἅγιος, καί τό κάθισμα στό ὁποῖο κάθισε, καί τό κρεβάτι στό ὁποῖο κοιμήθηκε, νά προξενήσει κατάνυξη σ' ἐκεῖνον πού ἔκανε τήν ὑποδοχή, καί ὅταν ἀκόμη φύγει ἐκεῖνος. Πῶς λοιπόν νομίζεις ὅτι συγκινήθηκε ἡ Σουμανίτιδα ἐκείνη¹⁸, μπαίνοντας στό ὑπερῶο ὅπου ἔμενε ὁ Ἐλισσαῖος, καί βλέποντας τό τραπέζι καί τό κρεβάτι ἐπάνω στό ὁποῖο κοιμόταν ὁ ἅγιος

ἄν, εἰ μὴ τοῦτον ἦν, ἔρριψεν ἐκεῖ τὸ παιδίον νεκρόν, εἰ μὴ πολλὴν ἐκεῖθεν ἔκαρπουτο τὴν ὠφέλειαν. Εἰ γὰρ μετὰ τοσοῦτον χρόνον εἰσιόντες, ἔνθα ἔμεινε Παῦλος, ἔνθα ἐδέθη, ἔνθα συνεκάθισε καὶ διελέχθη, πτερούμεθα, καὶ πρὸς τὴν μνήμην ἐκείνην ἀπὸ τῶν τόπων
5 παραπεμπόμεθα, τί νεωτέρων τῶν πραγμάτων ὄντων πάσχειν εἰκὸς τοὺς μετ' εὐλαβείας ξενοδοχοῦντας;

Ταῦτ' οὖν εἰδότες ὑποδεχόμεθα τοὺς ἀγίους, ἵνα λάμπη ἡ οἰκία, ἵνα ἀπαλλάττηται τῶν ἀκανθῶν, ἵνα λιμὴν γένηται τὸ δωμάτιον· καὶ ὑποδεχόμεθα, καὶ τοὺς πόδας νίπτωμεν. Οὐκ εἶ σὺ τῆς
10 Σάρρας βελτίων οὐδὲ εὐγενεστέρα οὐδὲ εὐπορωτέρα, κὰν βασιλὶς ἦς. Τριακοσίους γοῦν καὶ δεκαοκτὼ οἰκογενεῖς εἶχεν ἐκείνη, ὅτε καὶ τὸ δύο παῖδας ἔχειν πλοῦτος ἦν. Καὶ τί λέγω τριακοσίους δέκα καὶ ὀκτὼ οἰκέτας; Τὴν οἰκουμένην ἅπασαν ἐν τῷ σπέρματι καὶ ταῖς ἐπαγγελίαις ἐκέκτητο, τὸν τοῦ Θεοῦ φίλον εἶχεν ἄνδρα, αὐτὸν
15 τὸν Θεὸν προστάτην, ὃ πάσης βασιλείας μεῖζον ἦν. Ἀλλ' ὅμως ἐν τοσαύτῃ οὔσα περιφανείᾳ καὶ δόξῃ, αὐτὴ ἔφυρε τὰ ἄλευρα, καὶ τὰ ἄλλα πάντα διηκονεῖτο, καὶ ἐστιωμένοις παρειστήκει πάλιν ἐν τάξει θεραπαινίδος. Οὐκ εἶ σὺ τοῦ Ἀβραάμ εὐγενέστερος, ὃς τὰ οἰκετῶν ἔπραττε, μετὰ τὰ τρόπαια ἐκεῖνα, μετὰ τὰς νίκας, μετὰ τὴν τι-
20 μὴν τοῦ βασιλέως Αἰγύπτου, μετὰ τὸ τοὺς Περσῶν ἐλάσαι βασιλέας, καὶ τὰ λαμπρὰ στήσαι τρόπαια.

Μηδὲ τοῦτο ἴδης, ὅτι εὐτελεῖς τὸ φαινόμενον οἱ ἅγιοι οἱ πρὸς σὲ καταγόμενοι, καὶ πτωχοὶ καὶ ρακοδυτοῦντες πολλακίς, ἀλλ' ἐκείνης μέμνησο τῆς φωνῆς τῆς λεγούσης· «ἐφ' ὅσον ἐποιήσατε ἐνὶ
25 τούτων τῶν ἐλαχίστων, ἐμοὶ ἐποιήσατε»· καί, «μὴ καταφρονήσητε ἐνὸς τῶν μικρῶν τούτων, ὅτι οἱ ἄγγελοι αὐτῶν διαπαντὸς βλέπουσι τὸ πρόσωπον τοῦ Πατρὸς μου τοῦ ἐν οὐρανοῖς»· καὶ δέχου μετὰ προθυμίας αὐτοὺς τὰ μυρία σοι κομίζοντας ἀγαθὰ διὰ τοῦ ἀσπασμοῦ τῆς εἰρήνης. Καὶ μετὰ τῆς Σάρρας λογίζου καὶ τὴν Ρεβέκκαν,

19. Βλ. Γεν. 18,1-8.

20. Βλ. Γεν. κεφ. 12 καὶ 14.

21. Ματθ. 25,40.

22. Ματθ. 18,10.

ἐκεῖνος; πόση εὐσέβεια νομίζεις ὅτι δέχθηκε ἀπό ἐδῶ; Γιατί, ἂν δέν ἦταν αὐτό, δέ θά ἔρριχνε ἐκεῖ τό παιδί τῆς νεκρό, ἂν δέ κέρδιζε ἀπό ἐκεῖ πολλή ὠφέλεια. Ἐάν λοιπόν ὕστερα ἀπό τόσο χρόνο, ὅταν μπαίνουμε μέσα ἐκεῖ πού ἔμεινε ὁ Παῦλος, ἐκεῖ πού δέθηκε, ἐκεῖ πού κάθισε μαζί μ' ἄλλους καί συζήτησε, παίρνουμε θάρρος καί ὀδηγοῦμαστε ἀπό τούς τόπους πρὸς τή μνήμη ἐκείνη, τί εἶναι φυσικό νά παθαίνουν ἐκεῖνοι πού μέ εὐλάβεια φιλοξενοῦν, ὅταν τά πράγματα εἶναι πιό πρόσφατα;

Γνωρίζοντας λοιπόν αὐτά ἄς ὑποδεχόμαστε τούς ἀγίους, γιά νά λάμπει τό σπίτι, γιά ν' ἀπαλλάσσεται ἀπό τά ἀγκάθια, γιά νά γίνεαι λιμάνι τό δωμάτιο· καί ἄς τούς ὑποδεχόμαστε καί ἄς τούς πλένουμε τά πόδια. Δέν εἶσαι ἐσύ καλύτερη ἀπό τή Σάρρα οὔτε εὐγενέστερη οὔτε πλουσιότερη, ἔστω καί ἂν ἀκόμη εἶσαι βασίλισσα. Τριακόσιους δεκαοκτώ δούλους εἶχε στό σπίτι τῆς ἐκείνη, ὅταν καί τό νά εἶχε δύο παιδιά κανεῖς ἦταν πλοῦτος. Καί γιατί λέγω τριακόσιους δεκαοκτώ δούλους; Ὁλόκληρη τήν οἰκουμένη εἶχε κτῆμα στό σπέρμα τῆς καί στίς ὑποσχέσεις, τό φίλο τοῦ Θεοῦ εἶχε ἄνδρα τῆς, τόν ἴδιο τό Θεό βοηθό, πράγμα πού ἦταν μεγαλύτερο ἀπό κάθε βασιλεία. Ἄλλ' ὅμως, ἂν καί ἦταν τόσο γνωστή καί βρισκόταν σέ τόσο μεγάλη δόξα, αὐτή ζύμωσε τά ἄλευρα καί ὑπηρετοῦσε σέ ὅλα τά ἄλλα καί ἐνῶ ἔτρωγαν στεκόταν πάλι στή θέση ὑπηρέτριας¹⁹. Δέν εἶσαι ἐσύ εὐγενέστερος ἀπό τόν Ἀβραάμ, πού ἔκανε τά ἔργα τῶν ὑπηρετῶν, ὕστερα ἀπό τά τρόπαια ἐκεῖνα, ὕστερα ἀπό τίς νίκες, ὕστερα ἀπό τήν τιμή τοῦ βασιλιᾶ τῆς Αἰγύπτου, ὕστερα ἀπό τήν ἐκδίωξη τῶν Περσῶν βασιλέων καί τό στήσιμο τῶν λαμπρῶν τροπαίων²⁰.

Οὔτε νά δεῖς αὐτό, ὅτι δηλαδή εἶναι εὐτελεῖς στήν ἐξωτερική ἐμφάνιση οἱ ἅγιοι πού καταλύουν στό σπίτι σου, καί φτωχοί καί ρακένδυτοι πολλές φορές, ἀλλά νά θυμᾶσαι ἐκείνη τή φωνή πού λέγει «καθετί πού κάνατε σ' ἓνα ἀπό αὐτούς τούς ἀσήμαντους, τό κάνατε σ' ἐμένα»²¹, καί, «νά μήν περιφρονήσετε κανένα ἀπό τούς μικρούς τούτους, γιατί οἱ ἄγγελοι τους βλέπουν πάντοτε τό πρόσωπο τοῦ Πατέρα μου πού βρίσκεται στούς οὐρανοῦς»²², καί νά δέχεσαι μέ προθυμία αὐτούς πού σοῦ φέρνουν τά ἄπειρα ἀγαθά μέ τό χαιρετισμό τῆς εἰρήνης. Καί μαζί μέ τή Σάρρα νά σκέπτεσαι καί τή Ρεβέκ-

ἢ καὶ ὑδρεύετο, καὶ ἐπότιζε, καὶ ἐκάλει τὸν ξένον ἔνδον, πάντα καταπατήσασα τῷφον. Διὰ τοι τοῦτο καὶ μεγάλους τῆς φιλοξενίας ἐλάμβανον τοὺς μισθοὺς. Σὺ δέ, εἰ βουλευθείης, καὶ μείζους ἐκείνων λήψη. Οὐ γὰρ παιδίων μόνον δώσει σοι τὸν καρπὸν ὁ Θεός, ἀλλὰ
5 καὶ τὸν οὐρανὸν καὶ τὰ ἐκεῖ ἀγαθὰ, καὶ γεέννης ἀπαλλαγὴν, καὶ ἁμαρτημάτων συγχώρησιν. Οὕτω καὶ Ἰοθὸρ, καὶ ταῦτα βάρβαρος ὢν, κηδεστὴν ἔλαβε τὸν τῆ θαλάττῃ μετὰ τοσαύτης ἐπιτάξαντα τῆς ἐξουσίας· καὶ γὰρ αἱ θυγατέρες αὐτῷ τὸ καλὸν τοῦτο θῆραμα ἐσα-
γήνευσαν.

10 Ταῦτ' οὖν ἐννοοῦσα, καὶ τὴν ἀνδρείαν τῶν γυναικῶν ἐκείνων λογιζομένη καὶ τὴν φιλοσοφίαν, καταπάτησον τὸν παρόντα τῷφον, τὸν τῶν ἱματίων καλλωπισμὸν, τὴν τῶν χρυσίων πολυτέλειαν, τῶν μύρων τὴν ἀλοιφήν· καὶ τὸ κατακλᾶσθαι καὶ θρύπτεσθαι καὶ
15 ρυθμῷ βαδίζειν ἀφεῖσα, πᾶσαν ταύτην τὴν ἐπιμέλειαν εἰς τὴν ψυ-
15 χὴν εἰσάγαγε, καὶ τὸν τῶν οὐρανῶν πόθον ἀναψον ἐπὶ τῆς δια-
νοίας. Ἄν γὰρ οὗτός σε ὁ ἔρως ἔλη, ὄψει τὸν βόρβορον καὶ τὸν πηλόν, καὶ καταγελάσῃ τῶν νῦν θαυματομένων· οὐδὲ γὰρ ἔστι γυ-
ναῖκα πνευματικοῖς κοσμουμένην κατορθώμασιν, ἐπιζητῆσαι τὸν γέλωτα τοῦτον. Ρίψασα τοίνυν πάντα ταῦτα, ἃ καὶ ἀγοραίων γυναῖ-
20 κες, ἃ καὶ ὀρχηστρίδες καὶ αὐλητρίδες μετὰ πολλῆς ἔχουσι τῆς φι-
λοτιμίας, περίθου φιλοσοφίαν, φιλοξενίαν, προστασίαν τῶν ἀγίων, κατάνυξιν, εὐχὰς συνεχεῖς. Ταῦτα χρυσῶν ἱματίων βελτίω, ταῦτα λίθων σεμνότερα καὶ περιδερραίων, ταῦτα καὶ παρὰ ἀνθρώποις εὐδοκιμεῖν ποιεῖ, καὶ παρὰ Θεῷ μέγαν φέρει σοι τὸν μισθόν. Οὗτος
25 τῆς Ἐκκλησίας ὁ κόσμος, ἐκεῖνος τῶν θεάτρων· οὗτος τῶν οὐρα-
νῶν ἄξιος, ἐκεῖνος ἵππων καὶ ἡμιόνων· ἐκεῖνος καὶ νεκροῖς σώμα-
σι περιτίθεται, οὗτος ἐν ψυχῇ μόνον ἀγαθῇ λάμπει, ἐν ἧ Ἥ Χριστὸς κατοικεῖ.

Τοῦτον τοίνυν κτησώμεθα τὸν κόσμον, ἵνα ἀδώμεθα παντα-
30 χοῦ καὶ ἡμεῖς, καὶ εὐαρεστήσωμεν τῷ Χριστῷ, δι' οὗ καὶ μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἡ δόξα, ἅμα τῷ ἀγίῳ Πνεύματι, εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

23. Βλ. Γεν. 24,15-33.

24. Βλ. Ἐξ. 2,15-22.

κα, ἡ ὁποία καί νερό ἔπαιρνε καί πότιζε καί καλοῦσε στό σπίτι της τόν ξένο ἄνθρωπο, ἀφοῦ περιφρόνησε κάθε ἀλαζονεία²³. Γι' αὐτό ἀκριβῶς ἔπαιρναν καί μεγάλους τούς μισθούς τῆς φιλοξενίας. Ἐσύ ὅμως, ἂν θελήσεις, θά πάρεις καί μεγαλύτερους ἀπό ἐκείνους. Γιατί, ὄχι μόνο θά σοῦ δώσει ὁ Θεός τόν καρπό τῶν παιδιῶν, ἀλλά καί τόν οὐρανό καί τά ἀγαθά πού βρίσκονται ἐκεῖ καί τήν ἀπαλλαγὴ ἀπό τήν κόλαση καί τή συγχώρηση τῶν ἁμαρτημάτων. Καθόσον εἶναι μέγας, καί μάλιστα ὑπερβολικά μέγας ὁ καρπός τῆς φιλοξενίας. Ἔτσι καί ὁ Ἰοθόρ, καί παρ' ὄλο πού ἦταν βάρβαρος, ἔκαμε γαμβρό ἐκεῖνον πού διέταξε μέ τόσο μεγάλη ἐξουσία τῆ θάλασσα· καθόσον οἱ θυγατέρες του σαγήνευσαν τό καλό αὐτό θήραμα²⁴.

Κατανοώντας λοιπόν αὐτά καί ἀναλογιζόμενη τήν ἀνδρεία τῶν γυναικῶν ἐκείνων καθῶς καί τήν πίστη τους, περιφρόνησε τήν παρούσα ἀφροσύνη, τό στόλισμα τῶν φορεμάτων, τήν πολυτέλεια τῶν χρυσῶν κοσμημάτων, τήν ἐπάλειψη τῶν μύρων, καί, ἐγκαταλείποντας τήν ἀκόλαστη ζωὴ καθῶς καί τό στόλισμα καί τό ρυθμικό βάδισμα, βάλε ὅλη αὐτὴ τὴ φροντίδα στήν ψυχὴ καί ἄναψε στή διάνοιά σου τόν πόθο τῶν οὐρανῶν. Γιατί, ἂν σέ κυριεύσει αὐτός ὁ ἔρωτας, θά δεῖς τό βουρκο καί τὴ λάσπη καί θά περιγελάσεις αὐτές πού τώρα θαυμάζονται· γιατί δέν εἶναι δυνατό γυναῖκα στολισμένη μέ πνευματικά κατορθώματα νά ἐπιζητήσῃ αὐτό τό γελοῖο πράγμα. Βγάζοντας λοιπόν ἀπό πάνω σου ὅλα αὐτά, τά ὁποία μέ πολύ ζῆλο ἔχουν καί οἱ πόρνες καί οἱ χορευτρίες καί οἱ αὐλητρίδες, φόρεσε τήν εὐσέβεια, τὴ φιλοξενία, τὴ βοήθεια τῶν ἀγίων, τήν κατάνυξη, τίς συνεχεῖς προσευχές. Αὐτά εἶναι καλύτερα ἀπό χρυσά φορέματα, αὐτά εἶναι σπουδαιότερα ἀπό πολύτιμους λίθους καί περιδέραια, αὐτά κάνουν νά σέ τιμοῦν οἱ ἄνθρωποι καί σοῦ φέρνουν μεγάλο μισθό ἀπό τό Θεό. Αὐτό τό στόλισμα εἶναι τῆς Ἐκκλησίας, ἐκεῖνο τῶν θεάτρων· αὐτό εἶναι ἄξιο τῶν οὐρανῶν, μέσα στήν ὁποία κατοικεῖ ὁ Χριστός. Αὐτό λοιπόν τό στόλισμα ἄς ἀποκτήσουμε, γιά νά ἐπαινούμαστε καί ἐμεῖς παντοῦ καί γιά νά εὐχαριστήσουμε τό Χριστό, μέσω τοῦ ὁποίου καί μαζί μέ τόν ὁποῖο στόν Πατέρα καί συγχρόνως στό ἅγιο Πνεῦμα ἀνήκει ἡ δόξα στους αἰῶνες τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

• ΟΜΙΛΙΑ ΛΒ'

(Ρωμ. 16,5 – 16)

«Ἀσπάσασθε Ἐπαίνετον τὸν ἀγαπητόν μου, ὃς ἐστὶν ἀπαρχὴ τῆς Ἀχαΐας εἰς Χριστόν».

1. Πολλοὺς καὶ τῶν σφόδρα δοκούντων εἶναι σπουδαίων τοῦτο τῆς ἐπιστολῆς τὸ μέρος παρατρέχειν ἡγοῦμαι, ὡς περιττὸν καὶ οὐ-
5 δὲν μέγα ἔχον· καὶ τοῦτο αὐτὸ καὶ ἐν τῇ γενεαλογίᾳ τῇ ἐν τῷ εὐαγγε-
λίῳ κειμένη πάσχειν αὐτοὺς νομίζω. Ἐπειδὴ γὰρ ὀνομάτων ἐστὶ
κατάλογος, οὐδὲν μέγα οἶονται ἐντεῦθεν κερδαίνειν. Καὶ οἱ μὲν τῶν
χρσοχόων παῖδες καὶ τὰ μικρὰ ψήγματα περιεργάζονται, οὗτοι δὲ
καὶ μάζας χρυσοῦ τοσαύτας παρατρέχουσιν. Ἴν' οὖν μὴ τοῦτο πά-
10 σχωσιν, ἱκανὰ μὲν καὶ τὰ εἰρημένα ταύτης ἀπαγαγεῖν τῆς ραθυμίας
αὐτοῦς. Ὅτι γὰρ οὐ μικρὸν καὶ ἐντεῦθεν κέρδος, ἐδείξαμεν καὶ ἐκ
τῶν ἔμπροσθεν εἰρημένων, τὴν ψυχὴν ὑμῶν ἀναστήσαντες διὰ τῶν
προσρήσεων τούτων, πειρασόμεθα δὲ καὶ σήμερον τὸ αὐτὸ πάλιν
τοῦτο μεταλλεῦσαι χωρίον. Ἔστι γὰρ καὶ ἀπὸ ὀνομάτων ψιλῶν
15 μέγαν εὐρεῖν θησαυρόν. Ἐὰν γοῦν μάθης διὰ τί Ἀβραὰμ ἐκλήθη,
διὰ τί Σάρρα, διὰ τί Ἰσραήλ, διὰ τί Σαμουήλ, πολλῶν πραγμάτων
καὶ ἐντεῦθεν ἱστορίαν εὐρήσεις.

Καὶ ἀπὸ καιρῶν δὲ καὶ ἀπὸ τόπων τὸ αὐτὸ τοῦτο δυνήσῃ συναγαγεῖν. Ὁ μὲν γὰρ σπουδαῖος καὶ ἐντεῦθεν πλουτεῖ, ὁ δὲ ἀναπε-
20 πτωκῶς οὐδὲ ἀπὸ τῶν σφόδρα καταδῆλων κερδαίνει. Καὶ γὰρ τὸ
τοῦ Ἀδάμ ὄνομα οὐ μικρὰν ἡμᾶς παιδεύει φιλοσοφίαν, καὶ τὸ τοῦ

ΟΜΙΛΙΑ ΛΒ΄

(Ρωμ. 16,5-16)

«Χαιρετήστε τόν Ἐπαίνετο τόν ἀγαπητό μου, ὁ ὁποῖος εἶναι ὁ πρῶτος ἀπό τήν Ἀχαΐα πού πίστεψε στό Χριστό».

1. Ἔχω τή γνώμη ὅτι πολλοί, καί ἀπ' αὐτούς πού νομίζουν πάρα πολύ πώς εἶναι σπουδαῖοι, παρατρέχουν αὐτό τό μέρος τῆς ἐπιστολῆς, σάν νά εἶναι περιττό καί νά μήν ἔχει τίποτε μεγάλο, καί νομίζω ὅτι παθαίνουν τό ἴδιο ἀκριβῶς καί στή γενεαλογία πού περιγράφεται στό Εὐαγγέλιο. Γιατί, ἐπειδή εἶναι κατάλογος ὀνομάτων, νομίζουν ὅτι δέν κερδίζουν τίποτε ἀπ' αὐτό. Καί οἱ χρυσοχόοι βέβαια ἐξετάζουν μέ προσοχή ἀκόμη καί τά μικρά ψήγματα, ἐνῶ αὐτοί παρατρέχουν ἀκόμη καί τόσο μεγάλες ποσότητες χρυσοῦ. Γιά νά μήν παθαίνουν λοιπόν αὐτό, εἶναι ἀρκετά καί αὐτά τά λόγια γιά νά τούς ἀπομακρύνουν ἀπό τήν ἀδιαφορία αὐτή. Γιατί τό ὅτι δέν εἶναι μικρό καί ἀπό ἐδῶ τό κέρδος, τό δείξαμε καί μέ τά ὅσα λέχθηκαν πιο μπροστά, ἀφοῦ διεγείραμε τήν ψυχή σας μέ τούς χαιρετισμούς αὐτούς, θά προσπαθήσουμε ὅμως καί σήμερα νά ἐκμεταλλευθοῦμε πάλι τό ἴδιο χωρίο. Γιατί εἶναι δυνατό καί ἀπό τά ἀπλά ἀκόμη ὀνόματα νά βροῦμε μεγάλο θησαυρό. Ἐάν λοιπόν μάθεις γιατί ὀνομάστηκε Ἀβραάμ, γιατί Σάρρα, γιατί Ἰσραήλ, γιατί Σαμουήλ, θά βρεῖς καί ἀπό ἐδῶ τήν ἱστορία πολλῶν πραγμάτων.

Καί ἀπό τούς καιρούς ὅμως καί ἀπό τούς τόπους τό ἴδιο θά μπορέσεις νά συγκεντρώσεις. Γιατί ὁ σπουδαῖος καί ἀπό ἐδῶ γίνεται πλούσιος, ἐνῶ ἐκεῖνος πού ἔχει χάσει τό ζῆλο δέν κερδίζει οὔτε ἀπό αὐτά πού εἶναι πάρα πολύ ὀλοφάνερα. Πράγματι τό ὄνομα τοῦ

παιδὸς τοῦ ἐκείνου, καὶ τὸ τῆς γυναικὸς αὐτῆς, καὶ τῶν ἄλλων τὰ πλείω. Πολλῶν γάρ ἐστι πραγμάτων ὑπομνήματα τὰ ὀνόματα· καὶ Θεοῦ εὐεργεσίαν καὶ τῶν γυναικῶν δείκνυσιν εὐχαριστίαν· συλλαμβάνουσαι γὰρ ἀπὸ τῆς τοῦ Θεοῦ δωρεᾶς τὰ παιδία ὠνόμαζον 5 αὐται. Ἀλλὰ τί νῦν περὶ ὀνομάτων φιλοσοφοῦμεν, νοημάτων τοσούτων ἀμελουμένων, καὶ πολλῶν οὐδὲ τὰ ὀνόματα αὐτὰ τῶν βιβλίων εἰδότες; Πλὴν ἀλλ' οὐδ' οὕτως ἀναχωρητέον ἡμῖν τῆς περὶ τὰ τοιαῦτα σπουδῆς. «Ἔδει γάρ σε», φησί, «καταβαλεῖν τὸ ἀργύριον ἐπὶ τοὺς τραπεζίτας». Διόπερ κἂν μηδεὶς ὁ ὑποδεχόμενος ἦ, τὸ 10 ἑαυτῶν ποιῶμεν, καὶ δεικνύωμεν οὐδὲν περιττὸν οὐδὲ εἰκῆ προσκείμενον ταῖς Γραφαῖς. Εἰ γὰρ μηδὲν εἶχε ταῦτα κέρδος, οὐδ' ἂν προσετέθη τῇ ἐπιστολῇ, οὐδ' ἂν Παῦλος ἔγραψεν ἄπερ ἔγραψεν.

Ἀλλὰ γὰρ οὕτω τινὲς εἰσι βάνουσοι καὶ χαῦνοι καὶ τῶν οὐρανῶν ἀνάξιοι, ὡς μὴ μόνον ὀνόματα, ἀλλὰ καὶ ὀλόκληρα βιβλία 15 περιττὰ εἶναι νομίζουσιν, ὡς τὸ Λευϊτικόν, ὡς τὸν Ἰησοῦν, καὶ ἕτερα πλείονα. Οὕτω καὶ τὴν Παλαιὰν πολλοὶ τῶν ἀνοήτων ἐξέβαλον· καὶ ὁδῶ προβαίνοντες τῇ ἀπὸ τῆς πονηρᾶς ταύτης συνηθείας, πολλὰ καὶ τῆς Καινῆς περιέκοψαν. Ἀλλὰ τούτων μὲν ἅτε μεθύοντων καὶ τῇ σαρκὶ ζώντων οὐ πολὺς ἡμῖν ὁ λόγος· εἰ δέ τις φιλοσοφίας 20 ἔραστῆς καὶ πνευματικῆς ἀκροάσεως φίλος, ἀκουέτω ὅτι οὐδὲ τὰ μικρὰ δοκοῦντα εἶναι ἐν τῇ Γραφῇ εἰκῆ κεῖται καὶ μάτην, καὶ ὅτι καὶ τὰ παλαιὰ πολὺ φέρει τὸ κέρδος. «Ταῦτα γὰρ πάντα τύποι καὶ πρὸς νοουθεσίαν ἡμῶν ἐγράφη», φησί. Διὸ καὶ Τιμοθέῳ ἔλεγε, «πρόσεχε τῇ ἀναγνώσει, τῇ παρακλήσει», εἰς τὴν τῶν παλαιῶν 25 αὐτὸν ἀνάγνωσιν ἐμβάλλων βιβλίων, ἄνθρωπον τοσοῦτον Πνεῦμα ἔχοντα, ὡς καὶ δαίμονας ἐλαύνειν καὶ νεκροὺς ἐγείρειν. Ἐχώμεθα τοίνυν τῶν προκειμένων.

«Ἀσπάσασθε Ἐπαίνετον τὸν ἀγαπητὸν μου». Ἄξιον ἐντεῦθεν ἰδεῖν, πῶς ἐκάστῳ τοὺς ἐπαίνους ἀπονέμει διαφόρως. Οὐδὲ

1. Ματθ. 25,27.

2. Α' Κορ. 10,11.

3. Α' Τιμ. 4,13.

Ἄδὰμ δέ μᾶς διδάσκει μικρὴ φιλοσοφία, καθὼς καὶ τοῦ παιδιοῦ του, καὶ τῆς γυναίκας του τῆς ἴδιας, καθὼς καὶ τὰ περισσότερα ὀνόματα τῶν ἄλλων. Γιατί τὰ ὀνόματα ὑπενθυμίζουν πολλά πράγματα· καὶ τὴν εὐεργεσία τοῦ Θεοῦ καὶ τὴν εὐχαριστία τῶν γυναικῶν δείχνουν, καθόσον ὅταν συνελάμβαναν ἀπὸ τῆ δωρεά τοῦ Θεοῦ ὀνόμαζαν τὰ παιδιά τους. Ἀλλὰ γιατί φιλοσοφοῦμε τώρα γιὰ τὰ ὀνόματα, τῆ στιγμῆ πού δείχνουμε ἀδιαφορία γιὰ τόσα νοήματα καὶ οἱ πολλοὶ δέ γνωρίζουν οὔτε τὰ ἴδια τὰ ὀνόματα τῶν βιβλίων; Ἄλλ' ὅμως οὔτε ἔτσι πρέπει νὰ παραιτηθοῦμε ἀπὸ τὴ φροντίδα γι' αὐτά. «Ἔπρεπε λοιπόν», λέγει, «νά βάλεις τὰ χρήματα στοὺς τραπεζίτες»¹. Γι' αὐτό καὶ ἂν ἀκόμη δέν ὑπάρχει κανεὶς πού νὰ τό δεχθεῖ, ἄς κάμνουμε ἐμεῖς ὅ,τι ἐξαρτᾶται ἀπὸ μᾶς καὶ ἄς δείχνουμε ὅτι δέν ὑπάρχει οὔτε περιττό οὔτε ἄσκοπο μέσα στίς Γραφές. Γιατί, ἂν δέν εἶχαν αὐτά κανένα κέρδος, οὔτε θά προσθέτονταν στήν ἐπιστολή, οὔτε ὁ Παῦλος θά ἔγραφε ὅσα ἔγραψε.

Ἀλλὰ βέβαια μερικοὶ εἶναι τόσο χυδαῖοι καὶ ἀπερίσκεπτοι καὶ ἀνάξιοι τῶν οὐρανῶν, ὥστε νὰ νομίζουν πῶς δέν εἶναι μόνο τὰ ὀνόματα περιττά ἀλλὰ καὶ ὀλόκληρα βιβλία, ὅπως τό Λευιτικό, ὁ Ἰησοῦς τοῦ Ναυῆ καὶ ἄλλα πολλά. Ἔτσι καὶ τὴν Παλαιά Διαθήκη πολλοὶ ἀνόητοι τὴν ἀπέρριψαν καὶ προχωρώντας ἀπὸ τὴν κακὴ αὐτὴ συνήθεια περιέκοψαν πολλά βιβλία καὶ ἀπὸ τὴν Καινὴ Διαθήκη. Ἀλλὰ γι' αὐτούς, ἐπειδὴ εἶναι μεθυσμένοι καὶ ζοῦν γιὰ τὴ σάρκα, δέν θά κάνω πολὺ λόγο, ἂν ὅμως κανεὶς εἶναι ἐραστής τῆς φιλοσοφίας καὶ φίλος τῆς πνευματικῆς ἀκροάσεως, ἄς ἀκούει ὅτι οὔτε ἐκεῖνα πού φαίνονται μικρά στή Γραφή βρίσκονται ἄσκοπα καὶ χωρὶς λόγο καὶ ὅτι καὶ τὰ παλαιὰ φέρνουν πολὺ κέρδος. «Γιατί ὅλα αὐτά ἦταν συμβολικά καὶ γράφθηκαν γιὰ νὰ μᾶς νουθετήσουν»², λέγει. Γι' αὐτό καὶ στόν Τιμόθεο ἔλεγε, «προσηλώσου στήν ἀνάγνωσι, τὴν παρηγορία»³, ὠθώντας στήν ἀνάγνωσι τῶν παλαιῶν βιβλίων αὐτόν, πού ἦταν ἄνθρωπος μέ τόσο πολὺ Πνεῦμα, ὥστε καὶ δαίμονες νὰ ἐκδιώκει καὶ νεκρούς νὰ ἀνασταίνει. Ἀλλ' ἄς ἔρθουμε τώρα στὰ ἐξεταζόμενα.

«Χαιρετήστε τόν Ἐπαίνετο τόν ἀγαπητό μου». Ἀξίζει ἀπὸ ἐδῶ νὰ δοῦμε, πῶς στόν καθένα ἀπονέμει μέ διαφορετικὸ τρόπο

γὰρ μικρὸς οὗτος ὁ ἔπαινος, ἀλλὰ καὶ σφόδρα μέγας, καὶ πολλῆς ἀρετῆς ἐνδεικτικός, τὸ Παῦλον ἔχειν ἀγαπητόν, Παῦλον τὸν οὐκ εἰδότα χάριτι, ἀλλὰ κρίσει φιλεῖν. Εἶτα καὶ ἄλλο ἐγκώμιον· «ὃς ἐστὶν ἀπαρχὴ τῆς Ἀχαΐας». Ἡ γὰρ τοῦτο φησιν, ὅτι τῶν ἄλλων ἀπάν-
 5 των προεπήδησε καὶ ἐπίστευσεν, ὅπερ οὐ μικρὸς ἔπαινος, ἢ ὅτι πάντων τῶν ἄλλων πλείονα ἐπιδείκνυται τὴν εὐλάβειαν. Διὰ τοῦτο εἰπὼν, «ὃς τιν ἀπαρχὴ τῆς Ἀχαΐας», οὐ ἐσίγησεν, ἵνα μὴ τὴν κοσμικὴν ὑποπεύσης δόξαν, ἀλλὰ προσέθηκεν, «εἰς Χριστόν». Εἰ γὰρ ἐν τοῖς πολιτικοῖς πράγμασιν ὁ πρωτεύων μέγας εἶναι δοκεῖ
 10 καὶ λαμπρὸς, πολλῶ μᾶλλον ἐν τούτοις. Ἐπεὶ οὖν εἰκὸς ἦν αὐτὸν ταπεινοῦ γένους εἶναι, λέγει τὴν ἀληθῆ εὐγένειαν καὶ τὴν προεδρίαν, ἐντεῦθεν αὐτὸν κοσμοῦν. Καὶ οὐχὶ Κορίνθου μόνον, ἀλλὰ καὶ ὀλοκλήρου ἔθνους φησὶν αὐτὸν ἀπαρχὴν εἶναι, ὡσανεὶ θύραν καὶ εἴσοδον τοῖς ἄλλοις γεγεννημένον. Οὐ μικρὸς δὲ τοῖς τοιούτοις ὁ μι-
 15 σθός· καὶ γὰρ καὶ τῶν ἐτέροις κατωρθωμένων πολλὴν καρπώσεται τὴν ἀμοιβὴν ὁ τοιοῦτος, ἅτε καὶ ἐκείνους πολὺ διὰ τῆς ἀρχῆς συνεισενεγκῶν.

2. «Ἀσπάσασθε Μαριάμ, ἣτις πολλὰ ἐκοπίασεν εἰς ὑμᾶς». Τί τοῦτο; Πάλιν γυνὴ στεφανοῦται καὶ ἀνακηρύττεται, πάλιν ἡμεῖς αἰ-
 20 σχυνόμεθα οἱ ἄνδρες· μᾶλλον δὲ οὐκ αἰσχυρόμεθα μόνον, ἀλλὰ καὶ σεμνυόμεθα. Σεμνυόμεθα μὲν γάρ, ὅτι τοιαῦται παρ' ἡμῖν γυναῖκες, αἰσχυρόμεθα δέ, ὅτι σφόδρα αὐτῶν ἀπολιμπανόμεθα οἱ ἄνδρες. Ἄλλ' ἐὰν μάθωμεν πόθεν ἐκεῖναι καλλωπίζονται, ταχέως καὶ ἡμεῖς αὐτὰς καταληψόμεθα. Πόθεν οὖν καλλωπίζονται; Ἀκουέτω-
 25 σαν καὶ ἄνδρες καὶ γυναῖκες· οὐκ ἀπὸ τῶν ψελλίων, οὐδὲ ἀπὸ τῶν ὀρμίσκων, οὐδὲ ἀπὸ τῶν εὐνούχων καὶ τῶν θεραπαινίδων καὶ τῶν χρυσοπάστων ἱματίων, ἀλλ' ἀπὸ τῶν ὑπὲρ τῆς ἀληθείας ἰδρώτων. «Ἦτις γάρ», φησί, «πολλὰ ἐκοπίασεν εἰς ὑμᾶς»: οὐκ εἰς ἑαυτὴν μόνον, οὐδὲ εἰς τὴν οἰκείαν ἀρετὴν, ὃ πολλὰ καὶ νῦν ποιοῦσι γυναῖ-

τούς ἐπαίνους. Γιατί δέν εἶναι μικρός αὐτός ὁ ἔπαινος, ἀλλά καί ὑπερβολικά μέγας, καί ἐνδεικτικός πολλῆς ἀρετῆς, τό νά ἔχει δηλαδή ἀγαπητό τόν Παῦλο, τόν Παῦλο πού δέν γνωρίζει ν' ἀγαπᾶ χαριστικά ἀλλά ὕστερα ἀπό σκέψη. Ἔπειτα καί ἄλλο ἐγκώμιον· «ὁ ὅποιος εἶναι ὁ πρῶτος ἀπό τήν Ἀχαΐα». Ἡ λοιπόν αὐτό ἐννοεῖ, ὅτι πρῖν ἀπ' ὄλους τούς ἄλλους μεταπήδησε καί πίστεψε, πράγμα πού δέν εἶναι μικρός ἔπαινος, ἤ ὅτι ἐπιδεικνύει εὐλάβεια περισσότερη ἀπ' ὄλους τούς ἄλλους. Γι' αὐτό, ἀφοῦ εἶπε, «ὁ ὅποιος εἶναι ὁ πρῶτος ἀπό τήν Ἀχαΐα», δέ σίγησε, γιά νά μήν ὑποψιασθεῖς τήν κοσμική δόξα, ἀλλά πρόσθεσε, «στό Χριστό». Ἐάν λοιπόν στά πολιτικά πράγματα ὁ πρῶτος φαίνεται πώς εἶναι μέγας καί λαμπρός, πολύ περισσότερο σ' αὐτά. Ἐπειδή λοιπόν ἦταν φυσικό νά ἀνήκει αὐτός σέ ταπεινό γένος, ἀναφέρει τήν ἀληθινή εὐγένεια καί τήν πρωτοκαθεδρία, τιμώντας τον ἀπό ἐδῶ. Καί ὄχι μόνο τῆς Κορίνθου, ἀλλά καί ὀλόκληρης ἐπαρχίας λέγει πώς εἶναι πρῶτος, σάν νά εἶχε γίνει θύρα καί εἴσοδος στοὺς ἄλλους. Καί δέν εἶναι μικρός ὁ μισθός σέ τέτοιους ἀνθρώπους, γιατί βέβαια ἕνας τέτοιος ἄνθρωπος θά κερδίσει πολλή ἀμοιβή καί ἀπό ἐκεῖνα πού ἔχουν κατορθώσει ἄλλοι, ἐπειδή συνεισέφερε πολύ καί σ' ἐκείνους μέ τήν ἀρχή πού ἔκανε.

2. «Χαιρετήστε τή Μαριάμ, ἡ ὁποία πολύ κόπιασε γιά σᾶς». Τί εἶναι αὐτό; Πάλι γυναίκα στεφανώνεται καί ἀναγνωρίζεται ὡς νικήτρια, πάλι ντροπιαζόμαστε ἐμεῖς οἱ ἄνδρες· ἢ καλύτερα δέν ντροπιαζόμαστε μόνο, ἀλλά καί ὑπερηφανευόμαστε. Ὑπερηφανευόμαστε λοιπόν, γιατί τέτοιες εἶναι οἱ δικές μας γυναῖκες, ντροπιαζόμαστε ὅμως, γιατί πάρα πολύ μειονεκτοῦμε ἀπέναντι σ' αὐτές, ἀλλ' ἂν μάθουμε ἀπό ποῦ ἐκεῖνες λαμβάνουν τό κόσμημα, ἀμέσως καί ἐμεῖς θά τίς φθάσουμε. Ἀπό ποῦ λοιπόν στολίζονται; Ἄς ἀκούσουν καί οἱ ἄνδρες καί οἱ γυναῖκες· ὄχι ἀπό τά βραχιόλια, οὔτε ἀπό τά μικρά περιδέραια, οὔτε ἀπό τούς εὐνούχους καί τίς ὑπηρέτριες καί τά κοσμημένα μέ χρυσό φορέματα, ἀλλ' ἀπό τοὺς ἰδρωῶτες γιά τήν ἀλήθεια. «Ἡ ὁποία», λέγει, «πολύ κόπιασε γιά σᾶς». Ὅχι μόνο γιά τόν ἑαυτό της, οὔτε γιά τή δική της ἀρετή, πράγμα πού καί τώρα κάνουν

κες, νυστεύουσαι, χαμευνοῦσαι, ἀλλὰ καὶ εἰς ἑτέρους, ἀποστόλων καὶ εὐαγγελιστῶν ἀναδεξαμένη δρόμους. Πῶς οὖν φησι, «γυναικὶ δὲ διδάσκειν οὐκ ἐπιτρέπω»; Τῆς ἐν τῷ μέσῳ προεδρίας αὐτὴν κωλύων καὶ θρόνου τοῦ ἐν τῷ βήματι, οὐ τοῦ λόγου τῆς διδασκα-
5 λίας.

Ἐπεὶ εἰ τοῦτο ἦν, πῶς ἔλεγε τῇ τὸν ἄπιστον ἄνδρα ἐχούσῃ, «τί γὰρ οἶδας, γύναι, εἰ τὸν ἄνδρα σώσεις;»· πῶς ἐπέτρεπε παῖδας νουθετεῖν, λέγων, «σωθήσεται δὲ διὰ τῆς τεκνογονίας, ἐὰν ἐπιμεινωσιν ἐν πίστει καὶ ἀγάπῃ καὶ ἀγιασμῷ μετὰ σωφροσύνης»; Πῶς
10 ἡ Πρίσκιλλα τὸν Ἀπολλῶ κατήχει; Οὐ τοίνυν τὴν ἰδίᾳ διάλεξιν γινομένην ἐπ' ὠφελείᾳ διακόπτων τοῦτο ἔλεγεν, ἀλλὰ τὴν ἐν τῷ μέσῳ καὶ ἐν τῷ κοινῷ θεάτρῳ διδασκάλοις πρέπουσαν· καὶ ὅταν πάλιν πιστὸς ὁ ἀνὴρ ἦ, καὶ σφόδρα ἀπηρτισμένος, καὶ διδάσκειν αὐτὴν δυνάμενος· ὡς ἂν αὐτὴ σοφωτέρα ἦ, οὐ κωλύει καὶ διδά-
15 σκειν καὶ διορθοῦν. Καὶ οὐκ εἶπεν, ἦτις πολλὰ ἐδίδαξεν, ἀλλ', «ἦτις πολλὰ ἐκοπίασε», δεικνὺς ὅτι μετὰ τοῦ λόγου καὶ ἕτερα ἄλλα διηκοineiτο, τὰ ἀπὸ τῶν κινδύνων, τὰ ἀπὸ τῶν χρημάτων, τὰ ἀπὸ τῶν ἀποδημιῶν. Λεόντων γὰρ θερμότεραι αἱ τότε γυναῖκες ἦσαν, διανεμόμεναι πρὸς τοὺς ἀποστόλους τοὺς ὑπὲρ τοῦ κηρύγματος πό-
20 νους· διὰ τοῦτο καὶ συναπεδήμουν αὐτοῖς, καὶ τὰ ἄλλα πάντα διηκονοῦντο. Καὶ ἐπὶ τοῦ Χριστοῦ δὲ ἠκολούθουν γυναῖκες ἐκ τῶν ὑπαρχόντων αὐταῖς διακονούμεναι, καὶ θεραπεύουσαι τὸν διδάσκαλον.

3. «Ἀσπάσασθε Ἀνδρόνικον καὶ Ἰουνίαν τοὺς συγγενεῖς μου». 25 Δοκεῖ μὲν καὶ τοῦτο ἐγκώμιον εἶναι, τὸ δὲ ἐφεξῆς πολλῶ μείζον. Ποῖον δὴ τοῦτο; «Καὶ τοὺς συναιχμαλώτους μου». Τοῦτο γὰρ ὁ μέγιστος στέφανος, ἡ μεγάλη ἀνακήρυξις. Καὶ ποῦ γέγονεν αἰχμάλωτος Παῦλος, ἵνα εἶπῃ, «τοὺς συναιχμαλώτους μου»; Αἰχμάλωτος μὲν οὐκ ἐγένετο, αἰχμαλώτων δὲ αἰσχυμαλωτότερα ἔπασχεν, οὐ πα-
30 τρίδος ἀλλοτριούμενος μόνον καὶ οἰκίας, ἀλλὰ καὶ λιμῶ παλαίων

4. A' Τιμ. 2,12.

5. A' Κορ. 7,16.

6. A' Τιμ. 2,15.

πολλές γυναῖκες, μέ τό νά νηστεύουν, νά κοιμοῦνται καταγῆς, ἀλλά καί γιά ἄλλους, ἀναλαμβάνοντας τούς δρόμους τῶν ἀποστόλων καί τῶν εὐαγγελιστῶν. Πῶς λοιπόν λέγει, «στή γυναῖκα δέν ἐπιτρέπω νά διδάσκει»⁴; Ἐμποδίζοντάς την ἀπό τήν πρωτοκαθεδρία καί τό θρόνο στό ἱερό βῆμα, καί ὄχι ἀπό τό λόγο τῆς διδασκαλίας.

Γιατί ἄν ἦταν αὐτό, πῶς ἔλεγε στή γυναῖκα πού εἶχε τόν ἄνδρα, «ποῦ ξέρεις, γυναῖκα, μήπως σώσεις τόν ἄνδρα σου;»⁵ πῶς ἐπέτρεπε νά νουθετοῦν τά παιδιά λέγοντας, «θά σωθεῖ ὅμως μέ τή γέννηση τῶν παιδιῶν, ἄν μείνουν οἱ γυναῖκες στήν πίστη καί τήν ἀγάπη καί τόν ἀγιασμό μέ σωφροσύνη»⁶; Πῶς ἡ Πρίσκιλλα δίδασκε τόν Ἀπολλῶ; Δέν τό ἔλεγε λοιπόν αὐτό γιά νά ἐμποδίσει τήν ἰδιαίτερη ὁμιλία πού γίνεται γιά ὠφέλεια, ἀλλά τήν ὁμιλία πού γίνεται δημόσια καί στό κοινό θέατρο καί πού ἀρμόζει στους διδασκάλους. Καί αὐτό ὅταν εἶναι πιστός ὁ ἄνδρας, καί πάρα πολύ τέλειος καί μπορεῖ νά διδάξει τή γυναῖκα· γιατί ἄν αὐτή εἶναι περισσότερο σοφή, δέν τήν ἐμποδίζει νά διδάσκει καί νά διορθώνει. Καί δέν εἶπε, ἡ ὁποία δίδαξε πολλά, ἀλλά, «ἡ ὁποία πολύ κόπιασε», μέ σκοπό νά δείξει ὅτι μαζί μέ τό λόγο ὑπηρετοῦσε καί σ' ἄλλες ἀνάγκες, πού προκαλοῦνταν ἀπό τούς κινδύνους, τά χρήματα καί τά ταξίδια. Γιατί οἱ τότε γυναῖκες ἦταν πιο θερμές ἀπό τά λιοντάρια, ἀφοῦ μοιράζονταν μέ τούς ἀποστόλους τούς κόπους γιά χάρη τοῦ κηρύγματος· γι' αὐτό καί συνταξίδευαν μαζί τους καί ὑπηρετοῦσαν σέ ὅλες τίς ἄλλες ἀνάγκες. Ἄλλωστε καί στήν περίπτωση τοῦ Χριστοῦ ἀκολουθοῦσαν γυναῖκες προσφέροντας ὑπηρεσίες ἀπό τίς περιουσίες τους καί φροντίζοντας τό διδάσκαλο.

3. «Χαιρετῆστε τόν Ἀνδρόνικο καί τήν Ἰουνία τούς ὁμοεθνεῖς μου». Φαίνεται βέβαια πῶς καί αὐτό εἶναι ἐγκώμιο, ἀλλά τό ἐπόμενο εἶναι πολύ μεγαλύτερο. Ποιό λοιπόν εἶναι αὐτό; «Καί τούς συναιχμαλώτους μου». Γιατί αὐτό εἶναι τό πιο μεγάλο στεφάνι, ἡ μεγάλη ἀνακήρυξη. Καί ποῦ εἶχε χρηματίσει αἰχμάλωτος ὁ Παῦλος, ὥστε νά πεῖ, «τούς συναιχμαλώτους μου»; Αἰχμάλωτος βέβαια δέ χρημάτισε, ἔπασχε ὅμως πολύ πιο φοβερά ἀπό τούς αἰχμαλώτους, ἐπειδή δέ στεροῦνταν μόνο τήν πατρίδα καί τό σπίτι του, ἀλλ' ἐπειδή πάλευε καί μέ τήν πείνα καί τόν καθημερινό θάνατο καί ἄπειρα

καὶ θανάτῳ διηνεκεῖ καὶ μυρίοις ἑτέροις. Τοῦ μὲν γὰρ αἰχμαλώτου
 τοῦτο μόνον ἐστὶ τὸ δεινόν, ὅτι τῶν οἰκείων ἀλλοτριούμενος, δοῦ-
 λος γίνεται πολλάκις ἀντ' ἐλευθέρου· ἐνταῦθα δὲ νιφάδας ἐστὶν εἰ-
 5 πεῖν πειρασμῶν, οὗς ὑπέμεινεν ὁ μακάριος οὗτος, ἀγόμενος καὶ πε-
 ριαγόμενος, μαστιγούμενος καὶ δεσμούμενος, λιθαζόμενος καὶ κα-
 ταποντιζόμενος, μυρίους ἔχων ἐπιβούλους. Καὶ οἱ μὲν αἰχμάλωτοι
 οὐδένα λοιπὸν ἔχουσι πολέμιον μετὰ τὴν ἀπαγωγὴν, ἀλλὰ καὶ πολ-
 λῆς ἀπολαύουσι προνοίας παρὰ τῶν εἰληφότων αὐτούς, οὗτος δὲ ἐν
 μέσοις ἐστρέφετο τοῖς πολεμίοις διηνεκῶς, καὶ πανταχοῦ δόρατα
 10 ἔβλεπε, καὶ ξίφη ἠκονημένα, καὶ παρατάξεις καὶ μάχας. Ἐπεὶ οὖν
 καὶ τούτους εἰκὸς ἦν πολλῶν αὐτῷ κεκοινωνηκέναι κινδύνων, συν-
 αιχμαλώτους αὐτοὺς καλεῖ· ὥσπερ καὶ ἀλλαχοῦ φησιν, «Ἄρι-
 σταρχος ὁ συναιχμάλωτός μου».

Εἶτα καὶ ἕτερος ἔπαινος· «οἵτινές εἰσιν ἐπίσημοι ἐν τοῖς ἀπο-
 15 στόλοις». Καίτοι καὶ τὸ ἀποστόλους εἶναι μέγα, τὸ δὲ καὶ ἐν τού-
 τοις ἐπισήμοις εἶναι, ἐννόησον ἠλίκον ἐγκώμιον. Ἐπίσημοι δὲ
 ἦσαν ἀπὸ τῶν ἔργων, ἀπὸ τῶν κατορθωμάτων. Βαβαί, πόση τῆς
 γυναικὸς ταύτης ἢ φιλοσοφία, ὡς καὶ τῆς τῶν ἀποστόλων ἀξιωθῆ-
 ναι προσηγορίας. Καὶ οὐδὲ ἐνταῦθα ἴσταται, ἀλλ' ἕτερον πάλιν ἐγ-
 20 κώμιον προστίθησι, λέγων· «οἱ καὶ πρὸ ἐμοῦ γεγόνασιν ἐν
 Χριστῷ». Καὶ γὰρ καὶ τοῦτο ἔπαινος μέγιστος, τὸ προπηδῆσαι καὶ
 πρὸ τῶν ἄλλων ἐλθεῖν. Σκόπει δέ μοι τὴν ἀγίαν ψυχὴν πῶς κενο-
 δοξίας ἦν καθαρὰ. Μετὰ γὰρ τὴν τοσαύτην καὶ τηλικαύτην δόξαν
 ἑτέρους ἑαυτοῦ προτίθησι, καὶ οὐκ ἀποκρύπτεται τὸ ὕστερος ἀ-
 25 τῶν ἐλθεῖν, οὐδὲ αἰσχύνεται τοῦτο ὁμολογῶν. Καὶ τί θαυμάζεις, εἰ
 τοῦτο οὐκ αἰσχύνεται, ὅπου γε καὶ τὸν πρότερον αὐτοῦ βίον ἐκπομ-
 πεύειν οὐ παραιτεῖται, βλάσφημον ἑαυτὸν καὶ διώκτην καλῶν;
 Ἐπεὶ οὖν οὐκ εἶχε τῶν ἄλλων ἐντεῦθεν αὐτοὺς προθεῖναι, ἐζήτησε
 τὸν μετὰ τοὺς ἄλλους ἐλθόντα ἑαυτὸν, καὶ εὔρε καὶ ἐντεῦθεν αὐτοῖς
 30 συνθεῖναι ἔπαινον, εἰπὼν, «οἱ καὶ πρὸ ἐμοῦ γεγόνασιν ἐν Χριστῷ».

ἄλλα κακά. Γιατί τοῦ αἰχμαλώτου τό κακό εἶναι αὐτό μόνο, ὅτι δηλαδή, ἐπειδή στερεῖται τούς δικούς του, γίνεται πολλές φορές δοῦλος ἀντί νά εἶναι ἐλεύθερος, ἐνῶ ἐδῶ εἶναι δυνατό νά ποῦμε ἄπειρους πειρασμούς, πού τούς ὑπέμεινε αὐτός ὁ μακάριος, ἐπειδή ὀδηγοῦνταν καί περιφερόταν ἐδῶ καί ἐκεῖ, μαστιγωνόταν καί φυλακιζόταν, λιθαζόταν καί καταποντιζόταν, ἐπειδή εἶχε ἄπειρους ἐχθρούς. Καί οἱ αἰχμάλωτοι δέν ἔχουν πλέον κανένα ἐχθρό μετά τήν ἀπαγωγή τους, ἀλλά ἀπολαμβάνουν καί μεγάλη φροντίδα ἀπό ἐκείνους πού τούς ἔχουν συλλάβει, ἐνῶ αὐτός περιφερόταν διαρκῶς ἀνάμεσα στούς ἐχθρούς, καί παντοῦ συναντοῦσε δόρατα καί ξίφη ἀκονισμένα καί παρατάξεις καί μάχες. Ἐπειδή λοιπόν καί αὐτοί ἦταν πιθανό νά εἶχαν συμματάσχει μαζί του σέ πολλούς κινδύνους, τούς ὀνομάζει συναιχμαλώτους· ὅπως καί ἄλλοῦ λέγει, «Ἀρίσταρχος ὁ συναιχμάλωτός μου»⁷.

Στή συνέχεια καί ἄλλος ἔπαινος· «οἱ ὁποῖοι εἶναι ξεχωριστοί ἀνάμεσα στούς ἀποστόλους». Ἄν καί τό νά εἶναι ἀπόστολοι εἶναι μεγάλο πράγμα, τό νά εἶναι ὁμως καί ξεχωριστοί ἀνάμεσα σ' αὐτούς σκέψου πόσο μέγανος ἔπαινος εἶναι. Ξεχωριστοί ὁμως ἦταν ἀπό τά ἔργα τους, ἀπό τά κατορθώματά τους. Πῶ, πῶ, πόση εἶναι ἡ πίστη τῆς γυναῖκας αὐτῆς, ὥστε νά κριθεῖ ἄξια νά ὀνομασθεῖ καί ἀπόστολος! Καί δέ σταματάει ἐδῶ, ἀλλά προσθέτει πάλι ἄλλον ἔπαινο, λέγοντας· «καί οἱ ὁποῖοι εἶχαν πιστέψει στό Χριστό πρὶν ἀπό μένα». Πραγματικά καί αὐτό εἶναι πάρα πολύ μέγανος ἔπαινος, τό νά προηγηθοῦν καί νά ἔρθουν στό Χριστό, πρὶν ἀπό τούς ἄλλους. Πρόσεχε ὁμως, σέ παρακαλῶ, τήν ἅγια ψυχή πῶς ἦταν καθαρή ἀπό ματαιοδοξία. Γιατί μετά ἀπό τόση καί τέτοια δόξα βάζει ἄλλους πρὶν ἀπό τόν ἑαυτό του καί δέν κρύβει τό γεγονός ὅτι ἦρθε μετά ἀπ' αὐτούς, οὔτε ντρέπεται καθῶς ὁμολογεῖ αὐτό. Καί τί θαυμάζεις, ἂν δέν ντρέπεται αὐτό, τή στιγμή πού δέ σταματάει νά διασύρει τήν προηγούμενη ζωή του, ὀνομάζοντας τόν ἑαυτό του βλάσφημο καί διώκτη; Ἐπειδή λοιπόν δέν μποροῦσε νά βάλει αὐτούς ἀπό ἐδῶ πρὶν ἀπό τούς ἄλλους, ζήτησε τόν ἑαυτό του πού ἦρθε μετά τούς ἄλλους, καί βρῆκε καί ἀπό ἐδῶ νά συνθέσει γι' αὐτούς ἔπαινο, λέγοντας, «οἱ ὁποῖοι εἶχαν πιστέψει στό Χριστό καί πρὶν ἀπό μένα».

4. «Ἀσπάσασθε Ἀμπλίαν τὸν ἀγαπητόν μου». Πάλιν τοῦτον ἀπὸ τῆς ἀγάπης ἐγκωμιάζει. Ἡ γὰρ ἀγάπη Παύλου διὰ τὸν Θεὸν ἦν, μυρία ἔχουσα ἀγαθά. Εἰ γὰρ τὸ παρὰ βασιλέως ἀγαπᾶσθαι μέγα, τὸ παρὰ Παύλου φιλεῖσθαι ἡλίκον ἐγκώμιον; Οὐδὲ γὰρ ἂν, εἰ 5 μὴ πολλὴν ἀρετὴν ἐκέκτητο, εἰς ἔρωτα αὐτὸν ἐπεσπάσατο. Οἶδε γὰρ τοὺς ἐν κακίᾳ ζῶντας καὶ παρανομίαις οὐ μόνον φιλεῖν, ἀλλὰ καὶ ἀναθεματίζειν· ὡς ὅταν λέγῃ, «εἴ τις οὐ φιλεῖ τὸν Κύριον Ἰησοῦν, ἔστω ἀνάθεμα»· καί, «εἴ τις ὑμᾶς εὐαγγελίζεται παρ' ὃ παρελάβετε, ἀνάθεμα ἔστω». «Καὶ Οὐρβανὸν τὸν συνεργόν μου ἐν 10 κυρίῳ». Τοῦτο ἐκείνου μεῖζον τὸ ἐγκώμιον· καὶ γὰρ καὶ ἐκεῖνο περιέχει τοῦτο. «Καὶ Στάχυν τὸν ἀγαπητόν μου». Πάλιν ἀπὸ τῶν αὐτῶν στεφανοῖ καὶ τοῦτον. «Ἀσπάσασθε Ἀπελλῆν τὸν δόκιμον ἐν Χριστῷ». Οὐδὲν τούτου τοῦ ἐπαίνου ἴσον, τοῦ ἄληπτον εἶναι καὶ μηδεμίαν παρέχειν λαβὴν ἐν τοῖς κατὰ Θεὸν πράγμασιν. Ὅταν γὰρ 15 εἶπῃ, «τὸν δόκιμον ἐν Χριστῷ», πᾶσαν ἀρετὴν καταλέγει.

Καὶ τίνος ἔνεκεν οὐδαμοῦ φησι, τὸν Κύριόν μου τὸν δεῖνα, καὶ τὸν δεσπότην μου; Ὅτι ταῦτα ἐκείνων μεῖζω τὰ ἐγκώμια· ἐκεῖνα μὲν γὰρ τιμῆς ἐστὶν ἀπλῶς, ταῦτα δὲ ἀρετῆς. Καὶ τούτῳ δὲ αὐτῷ τετίμηκεν αὐτοὺς οὐχ ὡς ἔτυχε, τῷ πολλοὺς τῶν καταδεε- 20 στέρων μετὰ τῶν ὑψηλῶν καὶ μεγάλων προσαγορεύειν. Τῷ μὲν γὰρ προσειπεῖν, καὶ μετ' ἀλλήλων προσειπεῖν, καὶ ἐν τῇ αὐτῇ ἐπιστολῇ, πάντας ὁμοίως ἐτίμησε· τῷ δὲ τὰ ἰδιάζοντα ἐκάστου θεῖναι ἐγκώμια, τὴν ἰδιάζουσαν ἐκάστου παρέστησεν ἡμῖν ἀρετὴν· ὡς μῆτε φθόνον τεκεῖν τῷ τοὺς μὲν τιμῆσαι, τοὺς δὲ ἀτιμάσαι, μῆτε 25 ραθυμίαν καὶ σύγχυσιν ἐργάσασθαι ἐκ τοῦ πάντας τῶν αὐτῶν ἀξιώσαι, οὐ τῶν αὐτῶν ὄντας ἀξίους.

Ὅρα γοῦν πῶς πάλιν ἐπὶ τὰς θαυμαστάς ἔρχεται γυναῖκας. Εἰπὼν γάρ, «ἀσπάσασθε τοὺς ἐκ τῶν Ἀριστοβούλου, καὶ Ἡρωδίουνα τὸν συγγενῆ μου, καὶ τοὺς ἐκ τῶν Ναρκίσσου»· οὐδὲ εἰ-

8. Α' Κορ. 16,22.

9. Γαλ. 1,8.

4. «Χαιρετήστε τόν Ἀμπλία τόν ἀγαπητό μου». Πάλι καί αὐτόν ἐπαινεῖ ἀπό τήν ἀγάπη. Γιατί ἡ ἀγάπη τοῦ Παύλου ἦταν γιά τό Θεό καί περιεῖχε ἄπειρα ἀγαθά. Ἐάν λοιπόν τό νά ἀγαπιέται κανεῖς ἀπό τό βασιλιά εἶναι μεγάλο πράγμα, πόσο μεγάλο ἐγκώμιο εἶναι τό ν' ἀγαπιέται ἀπό τόν Παῦλο; Οὔτε βέβαια θ' ἀγαποῦσε αὐτόν, ἄν δέν εἶχε πολλή ἀρετή. Γιατί συνηθίζει ὄχι μόνο νά μὴν ἀγαπάει ἐκείνους πού ζοῦν μέσα στήν κακία καί τίς παρανομίες, ἀλλά καί νά τούς ἀναθεματίζει, ὅπως ὅταν λέγει· «ὅποιος δέν ἀγαπάει τόν Κύριο Ἰησοῦ, ἅς εἶναι ἀνάθεμα»⁸· καί «ὅποιος σᾶς κηρύσσει διαφορετικό εὐαγγέλιο ἀπό ἐκεῖνο πού παραλάβατε, ἅς εἶναι ἀνάθεμα»⁹. «Καί τόν Οὐρβανό τό συνεργάτη μου στό ἔργο τοῦ Κυρίου». Αὐτός ὁ ἔπαινος εἶναι μεγαλύτερος ἀπό ἐκεῖνον, γιατί αὐτός περιέχει καί ἐκεῖνον τόν ἔπαινο. «Καί τόν Στάχυ τόν ἀγαπητό μου». Πάλι ἀπό τά ἴδια στεφανώνει καί αὐτόν. «Χαιρετήστε τόν Ἀπελλῆ τό δοκιμασμένο κατά Χριστό». Τίποτε δέν εἶναι ἴσο μέ τόν ἔπαινο αὐτόν, τό νά εἶναι δηλαδή ἀπρόσβλητος ἀπό κατηγορίες καί νά μὴ δίνει καμία ἀφορμή στά πράγματα πού εἶναι σύμφωνα μέ τίς ἐντολές τοῦ Θεοῦ. Γιατί ὅταν λέγει, «τό δοκιμασμένο κατά Χριστό», ἀναφέρει κάθε ἀρετή.

Καί γιά ποιό λόγο δέ λέγει πουθενά, 'τόν κύριό μου τόν τάδε καί τό δεσπότη μου'; Γιατί αὐτοί οἱ ἔπαινοι εἶναι μεγαλύτεροι ἀπό ἐκείνους· καθόσον ἐκεῖνοι εἶναι ἀποδείξεις τῆς τιμῆς ἀπλῶς, ἐνῶ αὐτοί τῆς ἀρετῆς. Καί μ' αὐτόν ὅμως τόν τρόπο τούς τίμησε πάρα πολύ, μέ τό νά χαιρετίσει δηλαδή πολλούς ἀπό τούς κατώτερους μαζί μέ τούς ἀνώτερους καί μεγάλους. Γιατί μέ τό νά τούς χαιρετίσει, καί νά χαιρετίσει τόν ἕνα μέ τόν ἄλλο καί μάλιστα στήν ἴδια ἐπιστολή, τούς τίμησε ὅλους ὅμοια, ἐνῶ μέ τό νά ἐγκωμιάσει τόν καθένα ιδιαίτερα, μᾶς παρουσίασε τήν ιδιαίτερη τοῦ καθενός ἀρετή, ὥστε οὔτε φθόνο νά γεννήσει μέ τό νά τιμήσει μερικούς καί ἄλλους νά μὴν τιμήσει, οὔτε ἀδιαφορία καί σύγχυση νά προκαλέσει ἀπό τό νά τούς θεωρήσει ὅλους ἄξιους γιά τά ἴδια, ἐνῶ δέν ἦταν ἄξιοι γιά τά ἴδια.

Πρόσεχε λοιπόν πῶς πάλι ἔρχεται στίς θαυμαστές γυναῖκες. Γιατί, ἀφοῦ εἶπε, «χαιρετήστε τούς οἰκείους τοῦ Ἀριστόβουλου καί τόν Ἡρωδίωνα τό συμπατριώτη μου καθώς καί τούς οἰκείους τοῦ

κὸς ἴσως μὴ τοιούτους εἶναι, οἷους τοὺς ὄντας ἐν Κυρίῳ· ἐπὶ γυναῖκας πάλιν ἄγει τὴν πρόσρησιν, λέγων· «ἀσπάσασθε Τρυφαινὰν καὶ Τρυφῶσαν τὰς κοπιώσας ἐν Κυρίῳ». Καὶ περὶ μὲν ἐκείνης φησὶν, ὅτι ἐκοπίασεν εἰς ὑμᾶς, περὶ δὲ τούτων, ὅτι ἔτι κο-
 5 πιῶσιν. Οὐ μικρὸν δὲ τοῦτο ἐγκώμιον, τὸ ἐνεργοὺς εἶναι δι' ὄλου, καὶ μὴ μόνον ἐνεργούς, ἀλλὰ καὶ κοπιᾶν. Τὴν δὲ Περσίδα καὶ ἀγαπητὴν καλεῖ, δεικνὺς μείζονα τούτων οὖσαν. «Ἀσπάσασθε γάρ», φησί, «Περσίδα τὴν ἀγαπητὴν μου». Καὶ πολὺν αὐτῇ μαρτυρεῖ κά-
 10 ματον, λέγων· «ἦτις πολλὰ ἐκοπίασεν ἐν Κυρίῳ». Οὕτως οἶδεν ἕκαστον κατὰ τὴν ἀξίαν ὀνομάζειν, τούτους τε προθυμοτέρους ποιῶν τῷ μηδενὸς τῶν προσόντων αὐτοῖς ἀποστερεῖν, ἀλλὰ καὶ τὴν μικροτάτην ὑπεροχὴν ἀνακηρύττειν· τοὺς τε ἑτέρους σπουδαιο-
 15 τέρους κατασκευάζων, καὶ εἰς τὸν αὐτὸν ἄγων ζῆλον τοῖς περὶ τούτων ἐγκωμίοις.

15 5. «Ἀσπάσασθε Ρουῶφον τὸν ἐκλεκτὸν ἐν Κυρίῳ, καὶ τὴν μητέρα αὐτοῦ καὶ ἐμοῦ». Ὀλόκληρα πάλιν ἐνταῦθα τὰ ἀγαθὰ, δταν καὶ ὁ παῖς τοιοῦτος ἦ, καὶ ἡ μήτηρ τοιαύτη, καὶ πλήρης ἡ οἰκία εὐλο-
 γίας, καὶ ἡ ρίζα τῷ καρπῷ συμβαίη. Οὐδὲ γὰρ ἀπλῶς εἶπε, «μητέρα αὐτοῦ καὶ ἐμοῦ», εἰ μὴ πολλὴν ἐμαρτύρει τῇ γυναικὶ τὴν
 20 ἀρετὴν. «Ἀσπάσασθε Ἀσύγκριτον, Φλέγοντα, Ἑρμᾶν, Πατρόβαν, Ἑρμῆν, καὶ τοὺς σὺν αὐτοῖς ἀδελφούς». Ἐνταῦθα μὴ τοῦτο ἴδης, ὅτι χωρὶς ἐγκωμίων αὐτοὺς τίθησιν, ἀλλ' ὅτι σφόδρα, ὡς ἔοικε, καταδεεστέρους ὄντας ἀπάντων οὐκ ἀπηξίωσε τῆς παρ' αὐτοῦ
 25 ἀδελφοῦς αὐτοὺς καλεῖν, ὥσπερ οὖν καὶ τοὺς μετ' αὐτούς, ἀγίους. «Ἀσπάσασθε γάρ», φησί, «Φιλόλογον καὶ Ἰουλίαν, καὶ Νηρέα καὶ τὴν ἀδελφὴν αὐτοῦ, καὶ Ὀλυμπᾶν καὶ τοὺς σὺν αὐτοῖς πάντας ἀγίους»· ὅπερ μέγιστον ἦν ἀξίωμα, καὶ τιμῆς μέγεθος ἄφατον.

Νάρκισσου» (οἱ ὅποιοι πιθανόν νά μὴν ἦταν τέτοιοι, ὅπως ἦταν οἱ προηγούμενοι, καί γι' αὐτό δέν τούς ἀναφέρει ὄλους μέ τὰ ὀνόματά τους), καί ἀφοῦ ἔδωσε τόν ἔπαινο πού τούς ταίριαζε, τό ὅτι εἶναι πιστοί (γιατί αὐτό σημαίνει «οἱ ὅποιοι ἀνήκουν στόν Κύριο»), φέρνει τό χαιρετισμό πάλι σέ γυναῖκες λέγοντας: «χαιρετῆστε τήν Τρύφαινα καί τήν Τρυφώσα, οἱ ὅποιες κοπιάζουν γιά τόν Κύριο». Καί γιά τή Μαριάμ βέβαια λέγει, ὅτι κόπιασε γιά σᾶς, ἐνῶ γι' αὐτές, ὅτι κοπιάζουν ἀκόμη. Καί δέν εἶναι μικρός αὐτός ὁ ἔπαινος τό νά ἐργάζονται πάντοτε, καί ὄχι μόνο νά ἐργάζονται ἀλλά καί νά κοπιάζουν. Τήν Περσίδα ὁμως τήν ὀνομάζει καί ἀγαπητή, ἀποδεικνύοντας πῶς ἦταν ἀνώτερη ἀπ' αὐτές. «Χαιρετῆστε», λέγει, «τήν Περσίδα τήν ἀγαπητή μου». Καί βεβαιώνει γι' αὐτήν πολύ κόπο, λέγοντας: «ἡ ὁποία πολύ κόπιασε γιά τόν Κύριο». Ἐτσι γνώριζε νά ὀνομάζει τόν καθένα σύμφνα μέ τήν ἀξία του, κάμνοντας καί αὐτούς περισσότερο πρόθυμους μέ τό νά μὴν τούς στερεῖ κανένα ἀπό τὰ προσόντα τους, ἀλλά καί νά ἀναφέρει δημόσια καί τήν πιό μικρή ὑπεροχή τους, καί ἀποδεικνύοντας τούς ἄλλους σπουδαιότερους καί ὀδηγώντας στόν ἴδιο ζῆλο γιά τούς ἐπαίνους γι' αὐτά.

5. «Χαιρετῆστε τό Ροῦφο τόν ἐκλεκτό κατά Χριστό καί τή μητέρα του πού εἶναι καί δική μου». Ὀλόκληρα πάλι τὰ ἀγαθὰ ὑπάρχουν ἐδῶ, ὅταν καί ὁ υἱός εἶναι τέτοιος, καί ἡ μητέρα τέτοια, καί τό σπίτι γεμάτο εὐλογία, καί ἡ ρίζα ταιριάζει μέ τόν καρπό. Γιατί δέ θά ἔλεγε ἀπλῶς «τή μητέρα του πού εἶναι καί δική μου», ἂν δέ μαρτυροῦσε πολλή ἀρετή στή γυναῖκα. «Χαιρετῆστε τόν Ἀσύγκριτο, τό Φλέγοντα, τόν Ἐρμᾶ, τόν Πατρόβα, τόν Ἐρμῆ καί τούς ἀδελφούς πού εἶναι μαζί τους». Ἐδῶ μὴ δεῖς αὐτό, ὅτι δηλαδή τούς ἀναφέρει αὐτούς χωρίς ἔπαινο, ἀλλ' ὅτι, ἂν καί ἦταν, ὅπως φαίνεται, πάρα πολύ κατώτεροι ἀπ' ὄλους, δέν τούς θεώρησε ἀνάξιους γιά τό χαιρετισμό του. Ἡ καλύτερα δέν εἶναι καί αὐτό μικρός ἔπαινος, τό νά τούς ὀνομάζει καί ἀδελφούς, ὅπως ἀκριβῶς καί τούς ἐπομένους ὀνομάζει ἀγίους. «Χαιρετῆστε», λέγει, «τό Φιλόλογο καί τήν Ἰουλία, τό Νιτρέα καί τήν ἀδελφή του, τόν Ὀλυμπᾶ καί ὄλους τούς ἀγίους πού εἶναι μαζί τους», πράγμα πού ἦταν πάρα πολύ μεγάλο ἀξίωμα καί ἀπερίγραπτο μέγεθος τιμῆς.

Εἶτα, ἵνα μηδεμία φιλονεικία γένηται τῷ τοὺς μὲν οὕτω, τοὺς δὲ οὕτω προσειρηῆσθαι, καὶ τοὺς μὲν ὀνομασί, τοὺς δὲ ἀδιορίστως, καὶ τοὺς μὲν μετὰ πλειόνων ἐγκωμίων, τοὺς δὲ μετὰ ἐλαττόνων, ἀνακρινῶ πάλιν αὐτοὺς τῇ τῆς ἀγάπης ἰσοτιμία καὶ τῷ ἀγίῳ φιλή-
 5 ματι, λέγων· «ἀσπάσασθε ἀλλήλους ἐν φιλήματι ἀγίῳ», διὰ τῆς εἰ-
 ρήνης ταύτης πάντα ἐκβάλλων θορυβοῦντα αὐτοὺς λογισμὸν καὶ
 μικροψυχίας ἀφορμήν, ἵνα μήτε ὁ μέγας καταφρονῇ τοῦ ἐλάττονος,
 μήτε ὁ μικρὸς βασκαίνῃ τῷ μείζονι· ἀλλὰ καὶ ὑπεροψία καὶ φθόνος
 ἀπελαύνηται, τοῦ φιλήματος τούτου πάντα καταπραΰνοντός τε καὶ
 10 ἐξισοῦντος. Διὸ οὐ μόνον αὐτοὺς ἀσπάσασθαι κελεύει οὕτως, ἀλλὰ
 καὶ τὸν παρὰ τῶν ἐκκλησιῶν ἀσπασμὸν οὕτως αὐτοῖς διαπέμπε-
 ται. «Ἀσπάζονται γὰρ ὑμᾶς», φησὶν, οὐκέτι τὸν δεῖνα καὶ τὸν δεῖνα
 κατ' ἰδίαν, ἀλλὰ κοινῇ πάντας, «αἱ ἐκκλησίαι τοῦ Χριστοῦ». Εἶδες
 πῶς οὐ μικρὰ καὶ ἀπὸ τῶν προσρήσεων τούτων ἐκερδάναμεν;
 15 Ὅσους θησαυροὺς ἐμέλλομεν παρατρέχειν, εἰ μὴ καὶ τουτὶ τὸ μέ-
 ρος τῆς ἐπιστολῆς μετὰ ἀκριβείας ἐξητάσαμεν, τῆς ἡμῖν ἐγχωρού-
 σης λέγω; Ὡς εἶγε τις εὐρεθείη σοφὸς ἀνὴρ καὶ πνευματικός, καὶ
 βαθύτερον καταβήσεται, καὶ πλείους ὄψεται τοὺς μαργαρίτας.

6. Ἄλλ' ἐπειδὴ τινες ἐζήτησαν πολλάκις, τί δήποτε ἐν τῇ ἐπι-
 20 στολῇ ταύτῃ τοσοῦτους προσεῖπεν, ὅπερ ἐν ἑτέρῳ οὐκ ἐποίησεν
 ἐπιστολῇ, ἐκεῖνο ἂν εἴποιμεν, ὅτι διὰ τὸ μηδέπω ἐωρακέναι
 Ῥωμαίους τοῦτο ποιεῖ. Καίτοιγε, φησὶν, οὐδὲ Κολασσαέας εἶδε, καὶ
 οὐδὲν τοιοῦτον ἐποίησεν. Ἄλλ' οὗτοι μεταστάντες, ὡς εἰς ἀσφαλε-
 στέραν τινὰ καὶ βασιλικωτέραν πόλιν. Ἐπεὶ οὖν ἐν ξένη διῆγον,
 25 καὶ ἔδει πολλῆς ἀπολαύειν ἀσφαλείας αὐτοῦς, καὶ τῶν αὐτῷ
 γνωρίμων ἧσάν τινες ἐξ αὐτῶν, οἱ δὲ καὶ διακονησάμενοι πολλὰ
 καὶ μεγάλα ὑπὲρ αὐτοῦ παθόντες, εἰκότως αὐτοὺς συνίστησι διὰ
 τῶν γραμμάτων. Καὶ γὰρ οὐ μικρὰ ἦν ἡ Παύλου δόξα τότε, ἀλλὰ
 τσαύτη, ὡς καὶ ἀπὸ γραμμάτων μόνων πολλὴν ἔχειν προστασίαν
 30 τοὺς τῶν ἐπιστολῶν ἀπολαύοντας· οὐδὲ γὰρ ἠδοῦντο μόνον αὐτόν,
 ἀλλὰ καὶ ἐδεδοίκεσαν. Εἰ γὰρ μὴ τοῦτο ἦν, οὐκ ἂν εἶπεν, «ἦτις

Στή συνέχεια, γιά νά μή δημιουργηθεῖ καμιά φιλονεικία μέ τό ὅτι ἄλλους τούς προσφωνεῖ ἔτσι καί ἄλλους ἄλλιῶς, καί ἄλλους μέ τό ὄνομά τους ἐνῶ ἄλλους ἀόριστα, καί ἄλλους μέ περισσότερους ἐπαίνους ἐνῶ ἄλλους μέ λιγότερους, τούς ἀναμιγνύει πάλι μέ τήν ἰσοτιμία τῆς ἀγάπης καί μέ τό ἅγιο φίλημα, λέγοντας· «Χαιρετήστε ὁ ἕνας τόν ἄλλο μέ φίλημα ἅγιο», διώχνοντας μέ τήν εἰρήνη αὐτή κάθε σκέψη πού τούς προκαλοῦσε ταραχή καί κάθε ἀφορμή μικροψυχίας, ὥστε οὔτε ὁ μέγάλος νά περιφρονεῖ τόν μικρότερο, οὔτε ὁ μικρός νά φθονεῖ τόν μεγαλύτερο· ἀλλά καί ἡ ὑπεροψία καί ὁ φθόνος ἀπομακρύνεται, ἐπειδή τό φίλημα αὐτό καταπραΰνει καί ἐξισώνει τά πάντα. Γι' αὐτό ὄχι μόνο παραγγέλλει νά τούς χαιρετήσουν αὐτούς ἔτσι, ἀλλά καί τό χαιρετισμό ἀπό τίς ἐκκλησίες ἔτσι τόν στέλνει σ' αὐτούς. «Σᾶς χαιρετοῦν», λέγει, ὄχι τόν τάδε καί τόν τάδε ξεχωριστά, ἀλλά ὅλους μαζί, «οἱ ἐκκλησίες τοῦ Χριστοῦ». Εἶδες πῶς δέν κερδίσαμε μικρά καί ἀπό τίς προσφωνήσεις αὐτές; Πόσους θησαυρούς ἐπρόκειτο νά παρατρέξουμε, ἂν δέν ἐξατάζαμε μέ ἀκρίβεια, μέ ὄση βέβαια μπορούμε, καί αὐτό ἐδῶ τό μέρος τῆς ἐπιστολῆς; γιατί ἂν βρεθεῖ κάποιος σοφός καί πνευματικός ἄνδρας, καί πιο βαθιά θά κατεβεῖ καί περισσότερους μαργαρίτες θά δεῖ.

6. Ἄλλ' ἐπειδή μερικοί ζήτησαν πολλές φορές νά μάθουν, γιατί ἄραγε προσφώνησε στήν ἐπιστολή αὐτή τόσους πολλούς, πράγμα πού δέν ἔκαμε σέ ἄλλη ἐπιστολή, μπορούμε νά ποῦμε αὐτό, ὅτι δηλαδή τό κάνει αὐτό γιατί δέν εἶδε ἀκόμη Ρωμαίους. Καί ὅμως, λέγει, οὔτε Κολοσσαεῖς εἶδε, καί ὅμως τίποτε τέτοιο δέν ἔκαμε. Ἄλλ' αὐτοί ἦταν ἀπό τούς ἄλλους πιο δόκιμοι καί ἀπό ἄλλες πόλεις εἶχαν πάει ἐκεῖ, σάν σέ κάποια πόλη ἀσφαλέστερη καί βασιλικότερη. Ἐπειδή λοιπόν ζοῦσαν σέ ξένη χώρα καί ἔπρεπε ν' ἀπολαμβάνουν μεγάλη ἀσφάλεια, καί ἐπειδή μερικοί ἀπ' αὐτούς ἦταν γνωστοί του, οἱ ὅποιοι μάλιστα καί τόν περιποιήθηκαν πολύ καί ἔπαθαν γιά χάρη του πολλά, πολύ φυσικά τούς συνιστᾶ μέ τά γράμματα. Γιατί βέβαια δέν ἦταν μικρή ἡ φήμη τοῦ Παύλου τότε, ἀλλά τόσο μεγάλη, ὥστε καί ἀπό τά γράμματα μόνο νά ἔχουν πολλή προστασία ἐκεῖνοι πού δέχονταν τίς ἐπιστολές, γιατί ὄχι μόνο σέβονταν αὐτόν, ἀλλά καί τόν φοβοῦνταν. Ἐάν λοιπόν δέ συνέβαινε αὐτό, δέ θά ἔλεγε, «ἢ

προστάτις πολλῶν ἐγενήθη, καὶ αὐτοῦ ἐμοῦ»· καὶ πάλιν, «ἠὺχόμεν ἀνάθεμα εἶναι αὐτὸς ἐγώ». Καὶ Φιλήμονι γράφων ἔλεγεν, «ὡς Παῦλος προσβύτης, νυνὶ δὲ καὶ δέσμιος Ἰησοῦ Χριστοῦ»· καὶ Γαλάταις, «ἴδε ἐγὼ Παῦλος λέγω ὑμῖν»· καὶ, «ὡς Χριστὸν Ἰησοῦν 5 ἐδέξασθέ με». Καὶ Κορινθίοις δὲ ἐπιστέλλων ἔλεγεν· «ὡς μὴ ἐρχομένου δέ μου πρὸς ὑμᾶς, ἐφυσιώθησάν τινες»· καὶ πάλιν, «ταῦτα δὲ μετεσχημάτισα εἰς ἑμαυτὸν καὶ Ἀπολλῶ, ἵνα ἐν ἡμῖν μάθητε τὸ μὴ ὑπὲρ ὃ γέγραπται φρονεῖν». Δι' ὧν ἀπάντων δῆλον, ὅτι μεγάλην περὶ αὐτοῦ δόξαν εἶχον ἅπαντες.

10 Βουλόμενος τοίνυν αὐτοὺς εἶναι ἐν ἀδειῳ καὶ τιμῇ, προσεῖπεν ἕκαστον, κατὰ τὸ ἐγχωροῦν καλλωπίζων αὐτούς. Τὸν μὲν γὰρ ἀγαπητὸν ἐκάλεσε, τὸν δὲ συγγενῆ, τὸν δὲ ἀμφοτέρα, τὸν δὲ συναιχμάλωτον, τὸν δὲ συνεργόν, τὸν δὲ δόκιμον, τὸ δὲ ἐκλεκτόν· καὶ τὴν μὲν ἀπὸ τοῦ ἀξιώματος· οὐδὲ γὰρ ἀπλῶς τὴν διακονουμένην φησίν, 15 ἐπεὶ εἰ τοῦτο ἦν, καὶ τὰς περὶ Τρύφαιναν καὶ Περσίδα οὕτως ἂν ὠνόμασεν, ἀλλὰ τὴν χειροτονίαν ἔχουσαν διακόνου· τὴν δὲ συνεργὸν καὶ λειτουργόν, τὴν δὲ μητέρα, τὴν δὲ ἀπὸ τῶν κόπων ὧν ἐκοπίασε· καὶ τοὺς μὲν ἀπὸ τῆς οἰκίας, τοὺς δὲ ἀπὸ τοῦ τῶν ἀδελφῶν ὀνόματος, τοὺς δὲ ἀπὸ τῆς τῶν ἀγίων προσηγορίας· καὶ τοὺς μὲν 20 αὐτῷ τῷ προσαγορευῆσαι τιμᾶ, τοὺς δὲ καὶ τῷ ὀνομαστικῶς προσαγορευῆσαι· καὶ τοὺς μὲν τῷ ἀπαρχὴν προσεῖπειν, τοὺς δὲ τοῖς τῶν χρόνων πρεσβείοις· πλεον δὲ πάντων τοὺς περὶ Πρίσκιλλαν καὶ Ἀκύλαν. Εἰ γὰρ καὶ πάντες ἦσαν πιστοί, ἀλλ' οὐ πάντες ὁμοιοί, ἀλλὰ διειστήκεισαν τοῖς ἄθλοισι. Διὸ δὴ καὶ εἰς μείζονα ζῆλον ἅπαν- 25 τας ἄγων, οὐδενὸς ἔκρυψε τὰ ἐγκώμια. Ὅταν γὰρ οἱ πλείονα πο-νοῦντες, μὴ πλείονα τὸν μισθὸν λαμβάνωσι, πολλοὶ γίνονται ραθυμότεροι.

Διὰ τοῦτο οὐδὲ ἐν τῇ βασιλείᾳ ἴση ἡ τιμῆ, οὐδὲ ἐν τοῖς μαθη-ταιῖς πάντες ἴσοι, ἀλλ' οἱ τρεῖς τῶν ἄλλων προεῖχον· καὶ ἐν τούτοις 30 αὐτοῖς τοῖς τρισὶ πολλὴ πάλιν διαφορά. Πολλὴ γὰρ ἀκρίβεια παρὰ

10. Ρωμ. 9,3.

12. Γαλ. 5,2· 4,14.

11. Φιλήμ. 9.

13. Α' Κορ. 4,18. 6.

14. Πρόκειται γιὰ τοὺς Πέτρο, Ἰάκωβο καὶ Ἰωάννη.

ὅποια βοήθησε πολλούς καί μένα τόν ἴδιο»· καί πάλι, «θά εὐχόμεουν ἐγώ ὁ ἴδιος νά εἶμαι ἀνάθεμα»¹⁰. Καί στό Φιλήμονα ὅταν ἔγραφε ἔλεγε, «σάν Παῦλος ἡλικιωμένος καί τώρα μάλιστα φυλακισμένος τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ»¹¹· καί στούς Γαλάτες, «ἐγώ ὁ Παῦλος σᾶς λέγω»· καί, «σάν τό Χριστό τόν Ἰησοῦ μέ δεχτήκατε»¹². Καί στούς Κορινθίους ἐξάλλου στέλνοντας ἐπιστολή ἔλεγε· «μερικοί ὑπερηφανεύθηκαν, σάν νά ἐπρόκειτο νά μή ἔρθω σ' ἐσᾶς»· καί πάλι, «αὐτά ἐφάρμοσα στόν ἑαυτό μου καί στόν Ἀπολλώ, γιά νά μάθετε μέ τό παράδειγμά μας αὐτό, νά μή φρονεῖτε περισσότερο ἀπ' ὅ,τι εἶναι γραμμένο»¹³. Μέ ὅλα αὐτά εἶναι φανερό, ὅτι ὅλοι εἶχαν μεγάλη γνώμη γι' αὐτόν.

Θέλοντας λοιπόν νά εἶναι αὐτοί σέ ἀσφάλεια καί τιμή προσφώνησε τόν καθένα χωριστά, στολίζοντας ὅσο μπορούσε αὐτούς. Τόν ἕνα λοιπόν ὀνόμασε ἀγαπητό, τόν ἄλλο συμπατριώτη, τόν ἄλλο καί τά δύο, τόν ἄλλο συναιχμάλωτο, τόν ἄλλο συνεργάτη, τόν ἄλλο δόκιμο, τόν ἄλλο ἐκλεκτό· τή μία ὀνόμασε ἀπό τό ἀξίωμα της (γιατί δέ λέγει ἀπλῶς ἐκείνη πού ὑπηρετεῖ στίς ἀνάγκες, ἐπειδή ἂν ἦταν αὐτό, ἔτσι θά ὀνόμαζε καί ἐκεῖνες πού ἦταν μέ τήν Τρύφαινα καί τήν Περσίδα, ἀλλ' ἐκείνη πού εἶχε τή χειροτονία τῆς διακόνισσας), τήν ἄλλη συνεργό καί λειτουργό, τήν ἄλλη μητέρα, τήν ἄλλη ἀπό τούς κόπους πού κόπιασε· καί ἄλλους ὀνόμασε ἀπό τό σπίτι, ἄλλους ἀπό τό ὄνομα τῶν ἀδελφῶν, ἄλλους ἀπό τήν ὀνομασία τῶν ἀγίων. Καί ἄλλους τούς τιμάει μέ τήν ἴδια τήν προσφώνηση, ἄλλους μέ τό ὅτι τούς προσφώνησε μέ τό ὄνομά τους, ἄλλους μέ τό ὅτι τούς κάλεσε ἀπαρχή, ἄλλους ἀπό τά πρεσβεῖα τῶν χρόνων, περισσότερο ὅμως ἀπ' ὅλους τιμάει αὐτούς πού ἦταν μέ τήν Πρίσκιλλα καί τόν Ἀκύλα. Γιατί, ἂν καί ὅλοι ἦταν πιστοί, δέν ἦταν ὅμως ὅμοιοι, ἀλλά διέφεραν στούς ἀγῶνες. Γι' αὐτό ἀκριβῶς προκειμένου νά τούς ὀδηγήσει ὅλους σέ μεγαλύτερο ζῆλο δέν ἔκρυψε τούς ἐπαίνους ἀπό κανένα. Γιατί, ὅταν ἐκεῖνοι πού κοπιᾶζουν περισσότερο δέν παίρνουν περισσότερο μισθό, πολλοί γίνονται πιό ἀδιάφοροι.

Γι' αὐτό οὔτε στή βασιλεία τῶν οὐρανῶν εἶναι ἴση ἡ τιμή, οὔτε στούς μαθητές ἦταν ὅλοι ἴδιοι, ἀλλά οἱ τρεῖς ὑπερεῖχαν ἀπό τούς ἄλλους¹⁴· καί ἀνάμεσα σ' αὐτούς τούς τρεῖς πάλι ὑπῆρχε πολλή

τῷ Θεῷ καὶ μέχρι τῶν ἐσχάτων. «Καὶ γὰρ ἀστήρ ἀστέρος», φησί, «διαφέρει ἐν δόξῃ». Καίτοιγε πάντες ἦσαν ἀπόστολοι, καὶ πάντες ἐπὶ δώδεκα θρόνους μέλλουσι καθέζεσθαι, καὶ πάντες ἀφήκαν τὰ αὐτῶν, καὶ πάντες αὐτῷ συνῆσαν· ἀλλ' ὁμοῦς τοὺς τρεῖς ἐλάμβανε.

5 Καὶ πάλιν καὶ τούτων αὐτῶν ἔφησέ τινας ἐγκλωρεῖν ὑπερέξειν· «τὸ γὰρ καθίσαι», φησὶν, «ἐκ δεξιῶν καὶ ἐξ εὐωνύμων, οὐκ ἔστιν ἐμὸν δοῦναι, ἀλλ' οἷς ἠτοιμάσται». Καὶ τὸν Πέτρον δὲ αὐτῶν προτίθησι λέγων, «φιλεῖς με πλέον τούτων;» καὶ ὁ Ἰωάννης δὲ ὑπὲρ τοὺς ἄλλους ἠγαπᾶτο. Καὶ γὰρ πάντων ἐξέτασις ἔσται ἀκριβής· κἂν μικρὸν

10 ὑπερέχῃς τοῦ πλησίον, κἂν ἀκαριαῖον, κἂν ὀτιοῦν, οὐδὲ τοῦτο παρόψεται ὁ Θεός. Καὶ τοῦτο καὶ ἄνωθεν ἴδοι τις ἂν διαλάμπων. Καὶ γὰρ καὶ ὁ Ἀὐτὸς δίκαιος ἦν, ἀλλ' οὐχ οὕτως ὡς ὁ Ἀβραάμ· καὶ ὁ Ἐζεκίας πάλιν, ἀλλ' οὐχ οὕτως ὡς ὁ Δαυὶδ· καὶ οἱ προφηταὶ πάντες, ἀλλ' οὐχ οὕτως ὡς ὁ Ἰωάννης.

15 7. Ποῦ τοίνυν εἰσὶν οἱ μετὰ τὴν τοσαύτην ἀκριβείαν οὐ βουλόμενοι εἶναι γέενναν; Εἰ γὰρ οἱ δίκαιοι πάντες οὐ τῶν αὐτῶν ἀπολαύσονται, κἂν μικρὸν ὧσι τῶν ἐτέρων ὑπερέχοντες, «ἀστήρ γὰρ ἀστέρος διαφέρει», φησὶν, «ἐν δόξῃ», πῶς οἱ ἁμαρτωλοὶ ἐν τοῖς αὐτοῖς ἔσονται τοῖς δικαίοις; Ταύτην γὰρ οὐδ' ἂν ἄνθρωπος ἐργά-

20 σαιτο τὴν σύγχυσιν, μήτι γε ὁ Θεός. Εἰ δὲ βούλεσθε, καὶ ἐπὶ τῶν ἡμαρτηκότων, καὶ ἐπὶ τῶν ἤδη γεγενημένων ταύτην ὑμῖν δεῖξω τὴν διαφορὰν, καὶ τὴν ἀκριβῆ δικαιοκρισίαν. Σκόπει δέ. Ἦμαρτεν ὁ Ἀδάμ, ἡμαρτε καὶ ἡ Εὐὰ· καὶ ἀμφοτέροι μὲν παρέβησαν, οὐκ ἐξ ἴσης δὲ ἡμαρτον· οὐκοῦν οὐδὲ ἐξ ἴσης ἐκολάσθησαν. Τοσοῦτον γὰρ

25 τὸ μέσον ἦν, ὡς Παῦλον εἰπεῖν, ὅτι· «Ἀδάμ οὐκ ἠπατήθη, ἡ δὲ γυνὴ ἀπατηθεῖσα ἐν παραβάσει γέγονε». Καίτοι ἡ ἀπάτη μία ἦν· ἀλλ' ὁμοῦς ἡ τοῦ Θεοῦ μετὰ ἀκριβείας ἐξέτασις τοσοῦτον ἔδειξε τὸ μέ-

15. Α' Κορ. 15,41.

16. Ὅπως κατὰ τὴν ἀνάστασιν τῆς θυγατέρας τοῦ Ἰακίρου, τῆ Μεταμόρφωση καὶ τὴν προσευχὴ του στὴ Γεσθημανῆ.

17. Μάρκ. 10,40.

18. Ἰω. 21,15.

19. Α' Τιμ. 2,14.

διαφορά. Γιατί στό Θεό ὑπάρχει πολλή ἀκρίβεια πού φθάνει μέχρι τά ἔσχατα. «Γιατί ἀστέρι ἀπό ἀστέρι», λέγει, «διαφέρει κατά τή λάμψη»¹⁵. Παρ' ὄλο βέβαια πού ὄλοι ἦταν ἀπόστολοι καί ὄλοι πρόκειται νά καθίσουν στούς δώδεκα θρόνους καί ὄλοι ἐγκατέλειψαν τά δικά τους καί ὄλοι ἦταν μαζί του, ὅμως ὁ Χριστός τούς τρεῖς ἔπαιρνε μαζί του¹⁶. Καί πάλι εἶπε ὅτι ἐνδέχεται μερικοί ἀπ' αὐτούς τούς ἴδιους νά ὑπερέχουν· «τό νά σᾶς βάλω νά καθίσετε», λέγει, «στά δεξιά καί στά ἀριστερά, δέν ἐξαρτᾶται ἀπό μένα νά σᾶς τό δώσω, ἀλλά θά δοθεῖ σ' ἐκείνους, γιά τούς ὁποίους ἔχει ἔτοιμασθεῖ»¹⁷. Καί τόν Πέτρο βέβαια τόν βάζει μπροστά ἀπ' αὐτούς λέγοντας, «μ' ἀγαπᾶς περισσότερο ἀπ' αὐτούς;»¹⁸, ἐνῶ τόν Ἰωάννη τόν ἀγαποῦσε περισσότερο ἀπό τούς ἄλλους. Καθόσον θά γίνει ἀκριβῆς ἐξέταση ὄλων· καί ἄν ὑπερέχεις λίγο ἀπό τόν πλησίον, καί ἄν γιά πολύ σύντομο χρονικό διάστημα, καί ἄν εἶναι ὅτιδήποτε αὐτό, δέ θά τό παραβλέψει ὁ Θεός. Καί αὐτό μπορεῖ νά τό δεῖ κανεῖς νά διαλάμπει ἀπό τήν ἀρχή. Καθόσον καί ὁ Λῶτ ἦταν δίκαιος, ἀλλ' ὄχι τόσο, ὅσο ἦταν ὁ Ἀβραάμ· καί ὁ Ἐζεκίας πάλι, ἀλλ' ὄχι τόσο, ὅσο ὁ Δαβίδ· καί οἱ προφῆτες ὄλοι ἦταν δίκαιοι, ἀλλ' ὄχι τόσο, ὅσο ὁ Ἰωάννης.

7. Πού εἶναι λοιπόν ἐκεῖνοι, πού ὕστερα ἀπό τόση μεγάλη ἀκρίβεια δέ θέλουν νά ὑπάρχει γέεννα; Γιατί, ἄν οἱ δίκαιοι ὄλοι δέ θ' ἀπολαύσουν τά ἴδια, ἔστω καί ἄν ἀκόμη ὑπερέχουν λίγο ἀπό τούς ἄλλους (γιατί λέγει, «ἀστέρι ἀπό ἀστέρι διαφέρει κατά τή λάμψη»), πῶς οἱ ἀμαρτωλοί θά εἶναι στήν ἴδια κατάσταση μέ τούς δικαίους; Γιατί αὐτή τή σύγχυση οὔτε ὁ ἄνθρωπος θά μποροῦσε νά τήν κάνει, οὔτε βέβαια καί ὁ Θεός. Ἐάν ὅμως θέλετε, θά σᾶς δείξω αὐτή τή διαφορά καί τήν ἀκριβή δικαιοκρισία καί στούς ἀμαρτωλούς καί σ' αὐτά πού ἔγιναν μέχρι τώρα. Πρόσεχε λοιπόν. Ἀμάρτησε ὁ Ἀδάμ, ἀμάρτησε καί ἡ Εὐά· καί οἱ δύο βέβαια παρέβηκαν τήν ἐντολή, ἀλλά δέν ἀμάρτησαν τό ἴδιο· ἐπομένως οὔτε τιμωρήθηκαν τό ἴδιο. Γιατί ἦταν τόσο μεγάλη ἡ διαφορά, ὥστε ὁ Παῦλος νά πεῖ, «ὁ Ἀδάμ δέν ἀπατήθηκε, ἀλλ' ἀπατήθηκε ἡ γυναίκα καί παρέβηκε τήν ἐντολή»¹⁹. Καί ὅμως ἡ ἀπάτη ἦταν ἡ ἴδια, ἀλλ' ὅμως ἡ ἐξέταση τοῦ Θεοῦ, πού ἔγινε μέ ἀκρίβεια, ἔδειξε τόσο μεγάλη τή διαφορά, ὥστε

σον, ὡς Παῦλον τοῦτο εἶπειν. Πάλιν ὁ μὲν Κάϊν ἐκολάζετο, ὁ δὲ
 Λάμεχ μετ' ἐκεῖνον φονεύσας, οὐδὲν τοιοῦτον ἔπαθε· καίτοι καὶ
 τοῦτο φόνος, κάκεῖνο φόνος, καὶ πολλῶ χαλεπώτερος, ὅτι μὴδὲ τῶ
 παραδείγματι γέγονε βελτίων οὗτος· ἀλλ' ὁμῶς ἐπειδὴ ὁ μὲν οὔτε
 5 ἀδελφὸν ἔσφαξε μετὰ παραίνεσιν, οὔτε ἐδεήθη τοῦ κατηγορήσον-
 τος, οὔτε Θεοῦ ἐρωτῶντος ἠναισχύντησεν, ἀλλὰ καὶ μηδενὸς ἐλέγ-
 χοντος καὶ κατεῖπεν ἑαυτοῦ καὶ κατεδίκησε χαλεπώτερα, συγγνώ-
 μης ἔτυχεν, ὁ δέ, ἐπειδὴ τάναντία ἐποίησεν, ἐτιμωρεῖτο.

Εἶδες μεθ' ὄσης ἀκριβείας ἐξετάζει τὰ γινόμενα ὁ Θεός; Διὰ
 10 τοῦτο καὶ τοὺς ἐν τῶ κατακλυσμῶ ἑτέρως, καὶ τοὺς ἐν Σοδόμοις
 ἄλλως ἐτιμωρεῖτο· καὶ τοὺς Ἰσραηλίτας δὲ πάλιν διαφόρως, καὶ
 τοὺς ἐν Βαβυλῶνι, καὶ τοὺς ἐπ' Ἀντιόχου, δεικνὺς ὅτι πολλὴν ἔχει
 τῶν ἡμετέρων λόγον. Καὶ οἱ μὲν ἐβδομήκοντα ἐδούλευσαν ἔτη, οἱ
 δὲ τετρεκόσια, οἱ δὲ τέκνα ἔφαγον, καὶ μυρίας ἑτέρας χαλεπωτέρας
 15 ὑπέμειναν συμφοράς, καὶ οὐδὲ ταύτη ἀπηλλάγησαν, οὔτε οὗτοι οὔτε
 οἱ ζῶντες καέντες ἐν Σοδόμοις. «Ἀνεκτότερον γάρ», φησὶν, «ἔσται
 γῆ Σοδόμων καὶ Γομόρρας, ἢ τῆ πόλει ἐκείνῃ». Εἰ μὲν γὰρ μὴδὲν
 αὐτῶ μέλει μὴδὲ ἀμαρτανόντων ἡμῶν, μὴδὲ κατορθούντων, ἴσως
 ἔξει τινὰ λόγον τὸ λέγειν μὴ εἶναι κόλασιν, εἰ δὲ τοσαύτην ποιεῖται
 20 σπουδὴν, ὥστε μὴ ἀμαρτάνειν ἡμᾶς, καὶ τοσαῦτα πραγματεύεται,
 ὥστε κατορθοῦν, εὐδὴλον ὅτι καὶ ἀμαρτάνοντας κολάζει, καὶ κα-
 τορθοῦντας στεφανοῖ.

Σὺ δέ μοι σκόπει τῶν πολλῶν τὴν ἀνωμαλίαν. Ἐνταῦθα μὲν
 γὰρ ἐγκαλοῦσι τῶ Θεῷ, ὅτι μακροθυμεῖ πολλάκις καὶ περιορᾷ
 25 πολλοὺς μιαρούς, ἀσελεγεῖς, βιαίους, μὴ δίδοντας δίκην· ἐκεῖ πάλιν
 ἂν ἀπειλήσῃ κολάζειν αὐτούς, σφοδροὶ καὶ βαρεῖς εἰσὶν αἰτιώμενοι·
 καίτοιγε εἰ τοῦτο λυπεῖ, ἐκεῖνο ἀποδέχεσθαι ἔδει καὶ θαυμάζειν.
 Ἄλλ' ὦ τῆς ἀνοίας, ὦ τῆς ἀλόγου καὶ ἀναιδοῦς γνώμης· ὦ φιλα-
 μαρτήμονος καὶ πρὸς κακίαν βλεπούσης ψυχῆς. Καὶ γὰρ ἐκεῖθεν τὰ
 30 δόγματα ἅπαντα ταῦτα τίκτεται· ὡς εἰ βουληθεῖεν οἱ ταῦτα λέγον-

20. Βλ. Γεν. 4,18-24.

21. Ματθ. 10,15.

ὁ Παῦλος νά πεῖ αὐτό. Πάλι ὁ Κάιν τιμωροῦνταν, ἐνῶ ὁ Λάμεχ²⁰ πού ἔκαμε φόνο ὕστερα ἀπ' αὐτόν, δέν ἔπαθε τίποτε τέτοιο. Καί ὅμως καί αὐτό εἶναι φόνος καί ἐκεῖνο φόνος, καί μάλιστα πολύ πῖο φοβερός, γιατί ὁ Λάμεχ οὔτε μέ τό παράδειγμα ἔγινε καλύτερος. Ἄλλ' ὅμως, ἐπειδή ὁ ἕνας δέν ἔσφαξε ἀδελφό του ὕστερα ἀπό παραινεση, οὔτε εἶχε ἀνάγκη ἀπό ἐκεῖνον πού θά τόν κατηγορήσει, οὔτε φέρθηκε μέ ἀδιαντροπιά στίς ἐρωτήσεις τοῦ Θεοῦ, ἀλλά καί χωρίς νά τόν ἐλέγχει κανεῖς, καί κατηγορήσε τόν ἑαυτό του-καί τόν καταδίκασε σέ πῖο φοβερή ποινή, ἔλαβε συγγνώμη, ὁ ἄλλος ὅμως, ἐπειδή ἔκαμε τά ἀντίθετα, τιμωροῦνταν.

Εἶδες μέ πόση ἀκρίβεια ἐξετάζει ὁ Θεός αὐτά πού γίνονται; Γι' αὐτό καί ἐκείνους πού ζοῦσαν στόν κατακλυσμό τούς τιμωροῦσε διαφορετικά καί ἀλλιῶς τούς κατοίκους τῶν Σοδόμων, καί μέ διαφορετικό ἐπίσης τρόπο τούς Ἰσραηλίτες καί τούς κατοίκους τῆς Βαβυλώνας καί ὅσους ἔζησαν τήν ἐποχή τοῦ Ἀντιόχου, ἀποδεικνύοντας ὅτι δίνει μεγάλη ἀξία στά δικά μας. Καί ἄλλοι ἦταν ἐβδομήντα χρόνια ὑπόδουλοι, οἱ ἄλλοι τετρακόσια, οἱ ἄλλοι ἔφαγαν τά παιδιά τους καί ὑπέφεραν ἄπειρες ἄλλες φοβερότερες συμφορές, καί οὔτε ἔτσι γλύτωσαν, οὔτε αὐτοί οὔτε ἐκεῖνοι πού κήκαν ζωντανοί στά Σόδομα. «Πῖο λίγο», λέγει, «θά ὑποφέρουν τά Σόδομα καί τά Γόμορρα παρά ἡ πόλη ἐκείνη»²¹. Ἐάν λοιπόν δέν τόν ἐνδιαφέρει αὐτόν, οὔτε ὅταν ἀμαρτάνουμε, οὔτε ὅταν κατορθώνουμε τήν ἀρετή, ἴσως θά εἶχε κάποια δικαιολογία τό νά λέγει κανεῖς πώς δέν ὑπάρχει κόλαση· ἀφοῦ ὅμως φροντίζει τόσο πολύ, ὥστε νά μήν ἀμαρτάνουμε, καί κάνει τόσα πολλά, ὥστε νά κατορθώνουμε τήν ἀρετή, εἶναι ὀλοφάνερο ὅτι καί ὅταν ἀμαρτάνουμε, μᾶς τιμωρεῖ, καί ὅταν κατορθώνουμε, μᾶς στεφανώνει.

Ἐσύ ὅμως, σέ παρακαλῶ, πρόσεχε τήν ἀστάθεια τῆς γνώμης τῶν πολλῶν. Γιατί ἐδῶ κατηγοροῦν τό Θεό, ὅτι μακροθυμεῖ πολλές φορές καί ἀνέχεται πολλούς μιαρούς, ἀσελγεῖς, βίαιους, πού δέν τιμωροῦνται, ἐκεῖ πάλι ἂν ἀπειλήσει ὅτι τούς τιμωρεῖ, γίνονται σφοδροί καί δεινοί κατήγοροι· καί ὅμως ἂν αὐτό προκαλεῖ λύπη, ἐκεῖνο ἔπρεπε νά τό δέχονται καί νά τό θαυμάζουν. Ἄλλά τί ἀνοησία, τί παράλογη καί ἀναίσχυντη γνώμη! πῶ πῶ ψυχή πού ἀγαπάει τήν ἀμαρτία καί ἀποβλέπει πρός τήν κακία! Καθόσον ἀπό ἐκεῖ προέρχο-

τες ἀρετῆς ἐπιλαβέσθαι, ταχέως καὶ περὶ τῆς γεέννης πεισθήσονται, καὶ οὐκ ἀμφιβαλοῦσι. Καὶ ποῦ, φησί, καὶ ἐν ποίῳ χωρίῳ αὕτη ἔσται ἡ γέεννα; Τί σοι τοῦτο μέλει; Τὸ γὰρ ζητούμενον, δεῖξαι ὅτι ἔστιν, οὐχ ὅπου τεταμίουται καὶ ἐν ποίῳ χωρίῳ. Τινὲς μὲν γὰρ μυ-
 5 θολογοῦντές φασιν, ὅτι ἐν τῇ κοιλάδι τοῦ Ἰωσαφάτ, ὃ περὶ πολέμου τινὸς εἴρηται παρελθόντος, τοῦτο εἰς τὴν γέενναν ἔλκοντες· ἡ δὲ Γραφή οὐ τοῦτο φησιν. Ἄλλ' ἐν ποίῳ τόπῳ ἔσται, φησίν; Ἐξω που, ὡς ἔγωγε οἶμαι, τοῦ κόσμου τούτου παντός. Καθάπερ γὰρ τῶν βασιλείων τὰ δεσμωτήρια καὶ τὰ μέταλλα πόρρω διέστηκεν,
 10 οὕτω δὴ καὶ τῆς οἰκουμένης ταύτης ἔξω που ἔσται ἡ γέεννα.

Μὴ τοίνυν ζητῶμεν ποῦ ἔστιν, ἀλλὰ πῶς αὐτὴν φύγοιμεν. Μηδὲ ἐπειδὴ πάντα ἐνταῦθα οὐ κολάζει ὁ Θεός, διὰ τοῦτο ἀπίσκει τοῖς μέλλουσι· φιλόανθρωπος γὰρ ἔστι, καὶ μακροθυμεῖ. Διὰ τοῦτο ἀπειλεῖ, καὶ οὐκ εὐθέως ἐμβάλλει· «οὐ γὰρ θέλω», φησί, «τὸν θά-
 15 νατον τοῦ ἀμαρτωλοῦ». Εἰ δὲ μὴ ἔστι θάνατος ἀμαρτωλοῦ, περιττὸν τὸ εἰρημένον. Καὶ οἶδα μὲν, ὅτι οὐδὲν ἀηδέστερον τούτων ὑμῖν τῶν λόγων· ἀλλ' ἐμοὶ τούτων οὐδὲν ἡδιον. Καὶ εἴθε ἦν καὶ ἀριστοποιουμένους καὶ δειπνοῦντας καὶ λουομένους καὶ πανταχοῦ περὶ γεέννης διαλέγεσθαι· οὐδὲ γὰρ ἂν ἠγλήσαμεν τοῖς ἐνταῦθα δεινοῖς,
 20 οὐκ ἂν ἤσθημεν τοῖς χρηστοῖς. Τί γάρ μοι καὶ εἰπεῖν ἔχεις δεινόν; Πενίαν, νόσον, αἰχμαλωσίαν, πῆρωσιν σώματος; Ἄλλὰ ταῦτα πάντα γέλωσ πρὸς τὴν ἐκεῖ κόλασιν· κἂν τοὺς δι' ὄλου βασανοζομένους λιμῶ λέγῃς, κἂν τοὺς ἐκ πρώτης ἡλικίας πεπηρωμένους καὶ προσαιτοῦντας, τρυφὴ καὶ ταῦτα πρὸς ἐκεῖνα τὰ κακά. Συνεχῶς
 25 τοίνυν στρέφωμεν τοὺς περὶ τούτων λόγους· οὐ γὰρ ἀφήσιν ἐμπεσεῖν εἰς γέενναν τὸ μεμνήσθαι γεέννης. Οὐκ ἀκούεις Παύλου λέγοντος, «οἵτινες δίκην τίσουσιν αἰώνιον ἀπὸ προσώπου Κυρίου»; οὐκ ἀκούεις οἶος ὁ Νέρων ἐγένετο, ὃν καὶ μυστήριον καλεῖ τοῦ ἀντιχρί-

22. Ἰεζ. 18,32.

23. Β' Θεσ. 1,9.

νται ὅλες αὐτές οἱ διδασκαλίες· ὥστε ἂν ἤθελαν ὅσοι λέγουν αὐτά νά ἀσκήσουν τὴν ἀρετή, γρήγορα θά πεισθοῦν καί γιὰ τὴ γέεννα καί δέ θά ἔχουν ἀμφιβολίες. Καί ποῦ, λέγει, καί σέ ποιό τόπο θά εἶναι αὐτή ἡ γέεννα; Τί σ' ἐνδιαφέρει αὐτό; Γιατί τό ζητούμενο εἶναι, ν' ἀποδειχθεῖ ὅτι ὑπάρχει, ὄχι ποῦ ὀρίσθηκε καί σέ ποιό τόπο. Μερικοί βέβαια μυθολογώντας ἰσχυρίζονται, ὅτι βρίσκεται στήν κοιλάδα τοῦ Ἰωσαφάτ, πράγμα πού λέχθηκε γιὰ κάποιο πόλεμο τοῦ παρελθόντος, ἀναφέροντας αὐτό στή γέεννα. Ἀλλά, λέγει, σέ ποιό τόπο θά εἶναι; Κάπου ἔξω, ὅπως ἐγώ βέβαια νομίζω, ἀπ' ὄλο αὐτόν τόν κόσμο. Γιατί ὅπως οἱ φυλακές καί τά μεταλλεῖα βρίσκονται μακριά ἀπό τά βασιλικά ἀνάκτορα, ἔτσι ἀκριβῶς καί ἡ γέεννα θά εἶναι κάπου ἔξω ἀπό αὐτή τήν οἰκουμένη.

Ἄς μή ζητοῦμε λοιπόν ποῦ βρίσκεται ἡ γέεννα, ἀλλά πῶς μπορεῖ νά τήν ἀποφύγουμε. Οὔτε ἐπειδή δέν τιμωρεῖ ὁ Θεός ὅλους ἐδῶ, γι' αὐτό νά μήν πιστεύεις στά μελλοντικά, γιατί εἶναι φιλόανθρωπος καί μακροθυμεῖ. Γι' αὐτό ἀπειλεῖ καί δέ ρίχνει ἀμέσως μέσα σ' αὐτήν· «δέ θέλω», λέγει, «τό θάνατο τοῦ ἁμαρτωλοῦ»²². Ἐάν ὅμως δέν ὑπάρχει θάνατος τοῦ ἁμαρτωλοῦ, εἶναι περιττό αὐτό πού λέχθηκε. Καί ξέρω βέβαια, ὅτι τίποτε δέν εἶναι γιὰ σᾶς περισσότερο ἀηδιαστικό ἀπό τά λόγια αὐτά, ἀλλά σέ μένα τίποτε δέν εἶναι πιο εὐχάριστο ἀπ' αὐτά. Καί μακάρι νά μπορούσαμε καί ὅταν προγευματίζουμε καί ὅταν δειπνοῦμε καί ὅταν λουζόμαστε καί παντοῦ νά μιλοῦμε γιὰ τὴ γέεννα· οὔτε βέβαια ἂν δέ λυπόμαστε γιὰ τά ἐδῶ κακά, δέ θά εὐχαριστιόμαστε γιὰ τά ἀγαθά. Γιατί ποιό κακό μπορεῖς νά μοῦ πεῖς; τὴ φτώχεια, τὴν ἀρρώστια, τὴν αἰχμαλωσία, τὴν ἀναπηρία τοῦ σώματος; Ἀλλ' ὅλα αὐτά εἶναι γελοῖα σέ σύγκριση πρὸς τὴν ἐκεῖ κόλαση· καί ἂν ἀκόμη λέγεις ἐκείνους πού βασανίζονται πάρα πολύ ἀπό τὴν πείνα, καί ἂν ἀκόμη ἐκείνους πού ἀπό τὴν πρώτη ἡλικία εἶναι ἀνάπηροι καί ἐπαιτοῦν, εἶναι καλοπέραση καί αὐτά σέ σύγκριση πρὸς ἐκεῖνα τά κακά. Συνέχεια λοιπόν ἄς σκεπτόμαστε τοὺς λόγους γι' αὐτά, γιατί δέν μᾶς ἀφήνει νά πέσουμε στή γέεννα τό νά θυμόμαστε τὴ γέεννα. Δέν ἀκοῦς τόν Παῦλο πού λέγει, «οἱ ὅποιοι θά τιμωρηθοῦν μέ αἰώνιο ὄλεθρο ἀπό τό πρόσωπο τοῦ Κυρίου»²³; δέν ἀκοῦς ποιός ἔγινε ὁ Νέρωνας, τόν ὅποιο ὁ Παῦλος ὀνομάζει καί

στου Παῦλος; «Τὸ γὰρ μυστήριον ἤδη», φησίν, «ἐνεργεῖται τῆς ἀνομίας».

Τί οὖν; Οὐδὲν πείσεται ὁ Νέρων; οὐδὲν πείσεται ὁ ἀντίχριστος; οὐδὲν ὁ διάβολος; Οὐκοῦν ἀεὶ ὁ ἀντίχριστος ἔσται, καὶ ὁ διά-
 5 βολος· οὐδὲ γὰρ ἀποστήσονται τῆς κακίας μὴ κολαζόμενοι. Ναί, φησίν· ἀλλ' ὅτι μὲν ἔστι γέεννα, παντί που δῆλον, οἱ δὲ ἄπιστοι ἐμπεσοῦνται μόνοι. Τίνος ἔνεκεν, εἰπέ μοι; Ὅτι οἱ πιστοί, φησί, τὸν δεσπότην ἐπέγνωσαν τὸν ἑαυτῶν. Καὶ τί τοῦτο; Ὅταν γὰρ βίος ἀκάθαρτος ἦ, καὶ μείζονα κατὰ τοῦτο δώσουσι δίκην τῶν ἀπί-
 10 στων. «Ὅσοι γὰρ ἀνόμως ἤμαρτον, ἀνόμως καὶ ἀπολοῦνται· καὶ ὅσοι ἐν νόμῳ ἤμαρτον, διὰ νόμου κριθήσονται»· καί, «ὁ οἰκέτης ὁ εἰδὼς τὸ θέλημα τοῦ κυρίου αὐτοῦ, καὶ μὴ ποιήσας, δαρήσεται πολλάς». Εἰ δὲ οὐκ ἔστι βίου δοῦναι λόγον, ἀλλ' ἀπλῶς ταῦτα εἴρηται, οὐδὲ ὁ διάβολος τιμωρηθήσεται· καὶ γὰρ τὸν Θεὸν οἶδε, καὶ
 15 ἀνθρώπων μᾶλλον πολλῶ· καὶ οἱ δαίμονες δὲ πάντες καὶ ἴσασιν αὐτόν, καὶ φρίττουσι, καὶ κριτὴν ὁμολογοῦσιν. Εἰ τοίνυν βίου οὐκ ἔστι δοῦναι λόγον, οὐδὲ πονηρῶν πράξεων, διαφεύζονται καὶ οὗτοι. Οὐκ ἔστι ταῦτα, οὐκ ἔστι· μὴ ἑαυτοὺς ἀπατᾶτε, ἀγαπητοί. Εἰ γὰρ μὴ ἔστι γέεννα, πῶς κρινοῦσι τὰς δώδεκα φυλάς τοῦ Ἰσραὴλ οἱ
 20 ἀπόστολοι; Πῶς φησι Παῦλος, «οὐκ οἶδατε, ὅτι ἀγγέλους κρινοῦμεν, μήτι γε βιωτικά;»· πῶς ὁ Χριστὸς ἔλεγεν, «ἄνδρες Νινευῖται ἀναστήσονται καὶ κατακρινοῦσι τὴν γενεὰν ταύτην», καὶ πάλιν, «ἀνεκτότερον ἔσται γῆ Σοδόμων ἐν ἡμέρᾳ κρίσεως»;

Τί τοίνυν παίζεις ἐν οὐ παικτοῖς; τί ἀπατᾶς σαυτὸν καὶ παρα-
 25 λογίζῃ; τί τῇ τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπία μάχη; Διὰ γὰρ τοῦτο καὶ ἠτοίμασεν αὐτὴν καὶ ἠπειλήσεν, ἵνα μὴ ἐμπέσωμεν, τῷ φόβῳ γενόμενοι βελτίους. Ὡστε ὁ τὸν περὶ τούτων ἀναιρῶν λόγον, οὐδὲν ἕτερον ἢ εἰς αὐτὴν ὠθεῖ καὶ ἐμβάλλει διὰ τῆς ἀπάτης ταύτης. Μὴ τοί-

24. Β' Θεσ. 2,7.

25. Ρωμ. 2,12.

26. Λουκᾶ 12,47.

27. Α' Κορ. 6,3.

28. Ματθ. 8,29.

29. Ματθ. 11,24.

μυστήριο τοῦ ἀντιχρίστου; «Γιατί ἤδη ἐνεργεῖται», λέγει, «τό μυστήριο τῆς ἀνομίας»²⁴.

Τί λοιπόν; τίποτε δέ θά πάθει ὁ Νέρωνας; τίποτε δέ θά πάθει ὁ ἀντίχριστος; τίποτε ὁ διάβολος; Λοιπόν θά ὑπάρχει πάντοτε ὁ ἀντίχριστος καί ὁ διάβολος; οὔτε βέβαια θ' ἀπομακρυνθοῦν ἀπό τήν κακία χωρίς νά τιμωρηθοῦν. Ναί, λέγει· ἀλλ' ὅτι βέβαια ὑπάρχει γέεννα, στόν καθένα ἀσφαλῶς εἶναι φανερό, οἱ ἄπιστοι ὅμως θά πέσουν μόνο σ' αὐτήν. Πές μου, γιά ποιό λόγο; Γιατί οἱ πιστοί, λέγει, γνώρισαν τόν Κύριό τους. Καί τί σημασία ἔχει αὐτό; Γιατί ὅταν ἡ ζωή τους εἶναι ἀκάθαρτη, θά τιμωρηθοῦν γι' αὐτό καί μέ μεγαλύτερη τιμωρία ἀπό τούς ἄπιστους. «Γιατί ὅσοι ἀμάρτησαν χωρίς νόμο, χωρίς τό νόμο καί θά ἀπολεσθοῦν, ἐνῶ ὅσοι ἀμάρτησαν ἔχοντας τό νόμο, θά κριθοῦν μέ τό νόμο»²⁵; καί, «ὁ δοῦλος πού ἤξερε τό θέλημα τοῦ κυρίου του καί δέν τό ἔκαμε, θά τιμωρηθεῖ μέ πολλές μαστιγώσεις»²⁶. Ἐάν ὅμως δέν εἶναι δυνατό νά δώσουμε λόγο γιά σωστό τρόπο ζωῆς, ἀλλ' αὐτά λέχθηκαν ἔτσι ἀπλῶς, οὔτε ὁ διάβολος θά τιμωρηθεῖ, γιατί καί τό Θεό ξέρει καί μάλιστα πολύ καλύτερα ἀπό τούς ἀνθρώπους· καί οἱ δαίμονες ἐπίσης ὅλοι τόν ξέρουν καί τό τρέμουν καί τόν ὁμολογοῦν κριτή. Ἐάν λοιπόν δέν εἶναι δυνατό νά δώσουμε λόγο γιά τόν τρόπο ζωῆς μας, οὔτε γιά τίς κακές πράξεις, θά ξεφύγουν καί αὐτοί. Δεῖν εἶναι δυνατά αὐτά, δέν εἶναι· μήν ἐξαπατᾶτε τούς ἑαυτούς σας, ἀγαπητοί. Γιατί, ἂν δέν ὑπάρχει γέεννα, πῶς θά κρίνουν τίς δώδεκα φυλές τοῦ Ἰσραήλ οἱ ἀπόστολοι; πῶς λέγει ὁ Παῦλος, «δέν ξέρετε, ὅτι θά κρίνουμε ἀγγέλους, καί ἄρα πολύ περισσότερο κοσμικές ὑποθέσεις»²⁷. πῶς ὁ Χριστός ἔλεγε, «οἱ ἄνθρωποι τῆς Νινευῖ θ' ἀναστηθοῦν καί θά κρίνουν τή γενεά αὐτή»²⁸, καί πάλι, «ἡ χώρα τῶν Σοδόμων θά ὑποφέρει λιγότερο κατά τήν ἡμέρα τῆς κρίσεως»²⁹;

Γιατί λοιπόν παίζεις μ' ἐκεῖνα πού δέν μπορεῖ νά παίξει κανεῖς; γιατί ἐξαπατᾷς τόν ἑαυτό σου καί παραλογίζεσαι; γιατί μάχεσαι ἐναντίον τῆς φιλανθρωπίας τοῦ Θεοῦ; Γιατί γι' αὐτό καί τήν ἐτοίμασε καί τήν ἀπειλήσε, γιά νά μήν πέσουμε σ' αὐτή, ἀφοῦ γίνουμε μέ τό φόβο καλύτεροι. Ἐπομένως ἐκεῖνος πού ἀναιρεῖ τό λόγο γι' αὐτά, τίποτε ἄλλο δέν κάνει παρά ὠθεῖ σ' αὐτήν καί ρίχνει μέσα στή γέεννα μέ τήν ἀπάτη αὐτή. Μή λοιπόν λύσεις τά χέρια

νων ἐκλύσης τὰς χεῖρας τῶν ὑπὲρ ἀρετῆς πονούντων, μηδὲ ἐπι-
 τείνης τὴν ραθυμίαν τῶν καθευδόντων. Εἰ γὰρ πεισθεῖεν οἱ πολλοί,
 ὅτι γέεννα οὐκ ἔστι, πότε ἀποστήσονται τῆς κακίας; ποῦ δὲ καὶ τὸ
 δίκαιον φανεῖται, οὐ λέγω ἐπὶ ἀμαρτωλῶν καὶ δικαίων, ἀλλ' ἐπὶ
 5 ἀμαρτωλῶν καὶ ἀμαρτωλῶν; Διὰ τί γὰρ ὁ μὲν ἐκολάσθη ἐνταῦθα,
 ὁ δὲ οὐκ ἐκολάσθη τὰ αὐτὰ ἀμαρτῶν, ἢ καὶ πολλῶ χαλεπώτερα;
 Εἰ γὰρ οὐκ ἔστι γέεννα, οὐδὲν ὑπὲρ τούτων ἀπολογήσασθαι δυνήση
 τοῖς ἐγκαλοῦσι. Διὸ παρακαλῶ παυσαμένους τούτου τοῦ γέλωτος,
 ἐπιστομίζειν τοὺς ὑπὲρ τούτων ἡμῖν ἀντιλέγοντας. Καὶ γὰρ καὶ τῶν
 10 μικροτάτων καὶ ἐν τοῖς ἀμαρτήμασι καὶ ἐν τοῖς κατορθώμασιν
 ἀκριβῆς ἔσται ἡ ἐξέτασις· καὶ ὀφθαλμῶν ἀκολάστων δώσομεν δί-
 κην, καὶ ρήματος ἀργοῦ, καὶ λοιδορίας ἀπλῶς, καὶ μέθης εὐθύνας
 ὑφέξομεν· καὶ ποτηρίου ψυχροῦ ληψόμεθα μισθόν, καὶ στεναγμοῦ
 μόνου. «Δὸς γάρ», φησί, «τὸ σημεῖον ἐπὶ τὸ πρόσωπον τῶν στενα-
 15 ζόντων καὶ κατοδυνωμένων».

Πῶς οὖν τολμᾶς εἰπεῖν, ὅτι ὁ μετὰ τοσαύτης ἀκριβείας ἐξε-
 τάζων τὰ ἡμέτερα, ἀπλῶς καὶ εἰκῆ τὴν γέενναν ἠπειλήσει; Μή, πα-
 ρακαλῶ, μὴ ταῖς κεναῖς ταύταις ἐλπίσι σεαυτὸν ἀπόλλυε, καὶ τοὺς
 πειθομένους. Εἰ γὰρ τοῖς ἡμετέροις ἀπιστεῖς λόγοις, ἐξέτασον Ἰου-
 20 δαίους, Ἑλληνας, αἰρετικοὺς ἅπαντας· καὶ πάντες ὡς ἐξ ἑνὸς ἀπο-
 κρινοῦνται στόματος, ὅτι καὶ κρίσις ἔσται καὶ ἀντίδοσις. Ἄλλ' οὐκ
 ἀρκοῦσιν ἄνθρωποι; Ἐρώτησον καὶ τοὺς δαίμονας αὐτούς, καὶ
 ἀκούση βοώντων· «τί ἤλθες ὧδε πρὸ καιροῦ βασανίσει ἡμᾶς»;
 Καὶ πάντα ταῦτα συναγαγὼν πεῖσον τὴν ψυχὴν μὴ μάτην ληρεῖν,
 25 ἵνα μὴ διὰ τῆς πείρας μάθῃ τὴν γέενναν, ἀλλ' ἐντεῦθεν σωφρο-
 σθεῖσα καὶ τὰς βασάνους ἐκεῖνας δυνηθῆ διαφυγεῖν, καὶ τῶν μελ-
 λόντων ἀγαθῶν ἐπιτυχεῖν, ὧν γένοιτο πάντα ἡμᾶς μετασχεῖν, χά-
 ριτι καὶ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, δι' οὗ καὶ
 μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἡ δόξα, ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, εἰς τοὺς αἰῶνας
 30 τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

30. Ἰεζ. 9.4.

31. Ματθ. 8,29.

ἐκείνων πού κοπιάζουν ὑπέρ τῆς ἀρετῆς, οὔτε νά μεγαλώσεις τήν ἀδιαφορία ἐκείνων πού κοιμοῦνται. Γιατί ἂν πιστέψουν οἱ πολλοί, ὅτι δέν ὑπάρχει γέεννα, πότε θ' ἀπομακρυνθοῦν ἀπό τήν κακία; καί πού θά φανεῖ τό δίκαιο, δέν ἐννοῶ σέ ἀμαρτωλούς καί δικαίους, ἀλλά σέ ἀμαρτωλούς καί ἀμαρτωλούς; Γιατί λοιπόν ὁ ἕνας τιμωρήθηκε ἐδῶ, ὁ ἄλλος δέν τιμωρήθηκε παρ' ὄλο πού ἔκαμε τίς ἴδιες ἀμαρτίες ἢ καί πολύ χειρότερες; Ἐάν βέβαια δέν ὑπάρχει γέεννα, δέν μπορείς ν' ἀπολογηθεῖς τίποτε γι' αὐτά σ' ἐκείνους πού κατηγοροῦν. Γι' αὐτό, παρακαλῶ, ἀφοῦ σταματήσουμε αὐτό τό γέλιο, νά ἀποστομώνουμε ἐκείνους πού μᾶς ἀντιλέγουν γι' αὐτά. Γιατί πραγματικά ἡ ἐξέταση θά εἶναι ἀκριβῆς καί στά πιά μικρά καί στά ἀμαρτήματα καί στά κατορθώματα, καί θά τιμωρηθοῦμε γιά τά ἀκόλαστα μάτια μας καί γιά τόν ἀργό λόγο καί τήν κατηγορία γενικά, καί θά ὑποστοῦμε τήν τιμωρία γιά τή μέθη, καί θά λάβουμε μισθό γιά ἕνα ποτήρι κρύο νερό καί ἕνα στεναγμό μόνο. «Δῶσε τό σημεῖο», λέγει «στό πρόσωπο ἐκείνων πού στενάζουν καί κραυγάζουν μέ ψυχική ὀδύνη»³⁰.

Πῶς λοιπόν τολμᾶς νά πεῖς, ὅτι ἐκεῖνος πού μέ τόσο μεγάλη ἀκρίβεια ἐξετάζει τά δικά μας, ἀπέιλησε ἀπλῶς καί χωρίς λόγο τή γέεννα; Μή, σέ παρακαλῶ, μήν καταστρέφεις μέ τίς μάταιες αὐτές ἐλπίδες τόν ἑαυτό σου καί ὅσους πείθονται σέ σένα. Γιατί, ἂν δέν πιστεύεις στά λόγια μας, ἐξέτασε τούς Ἰουδαίους, τούς εἰδωλολάτρες, τούς αἰρετικούς ὄλους· καί ὄλοι θά ἀπαντήσουν σάν μέ ἕνα στόμα, ὅτι καί κρίση θά ὑπάρξει καί ἀνταπόδοση. Ἄλλά δέν ἀρκοῦν οἱ ἄνθρωποι; Ἐρώτησε καί τούς ἴδιους τούς δαίμονες, καί θ' ἀκούσεις νά φωνάζουν. «Τί ἤρθες ἐδῶ πρόωρα γιά νά μᾶς βασανίσεις;»³¹. Καί ἀφοῦ συγκεντρώσεις ὄλα αὐτά, νά πείσεις τή ψυχή σου νά μή λέγει ἀνοησίες ἄσκοπα, γιά νά μή γνωρίσει μέ τήν πείρα τή γέεννα, ἀλλά γιά νά μπορέσει, ἀφοῦ σωφρονισθεῖ ἀπό ἐδῶ, καί τά βασανιστήρια ἐκεῖνα νά γλυτώσει καί τά μελλοντικά ἀγαθά νά ἐπιτύχει, στά ὅποια εἶθε ὄλοι ἐμεῖς νά πάρουμε μέρος, μέ τή χάρη καί τή φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, μαζί μέ τόν ὅποιο καί διά μέσου τοῦ ὁποίου στόν Πατέρα καί συγχρόνως στό ἅγιο Πνεῦμα ἀνήκει ἡ δόξα, στούς αἰῶνες τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΟΜΙΛΙΑ ΛΓ'

(Ρωμ. 16,17-27)

«Παρακαλῶ δὲ ὑμᾶς, ἀδελφοί, σκοπεῖν τοὺς τὰς διχοστασίας καὶ τὰ σκάνδαλα παρὰ τὴν διδαχὴν, ἣν ὑμεῖς ἐμάθετε, ποιοῦντας· καὶ ἐκκλίνατε ἀπ' αὐτῶν. Οἱ γὰρ τοιοῦτοι τῷ Κυρίῳ ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστῷ οὐ δουλεύουσιν, ἀλλὰ τῇ ἑαυτῶν κοιλίᾳ· καὶ διὰ τῆς χρηστολογίας καὶ εὐλογίας ἐξαπατῶσι τὰς καρδίας τῶν ἀκάκων».

1. Πάλιν παραίνεσις, καὶ εὐχὴ μετὰ τὴν παραίνεσιν. Εἰπὼν γὰρ σκοπεῖν τοὺς τὰς διχοστασίας, καὶ μὴ ὑπακούειν αὐτοῖς, ἐπήγαγεν· «ὁ δὲ Θεὸς τῆς εἰρήνης συντρίψει τὸν Σατανᾶν ὑπὸ τοὺς πόδας 10 ὑμῶν»· καί, «ἡ χάρις τοῦ Κυρίου μεθ' ὑμῶν». Σκόπει δὲ πῶς προσηγῶς παραινεῖ, οὐκ ἐν τάξει συμβούλου, ἀλλ' ἐν τάξει ἰκέτου τοῦτο ποιῶν, καὶ μετὰ πολλῆς τῆς τιμῆς· καὶ γὰρ καὶ ἀδελφοὺς ἐκάλεσε, καὶ ἰκετεύει. «Παρακαλῶ γὰρ ὑμᾶς», φησὶν, «ἀδελφοί». Εἶτα καὶ ἐναγωνίους ποιεῖ, δεικνὺς τὸ δολερὸν τῶν ἐπηρεαζόντων. Ὡς 15 γὰρ οὐκ αὐτόθεν ὄντων δήλων φησί· «παρακαλῶ ὑμᾶς σκοπεῖν»· τουτέστι, περιεργάζεσθαι μετὰ ἀκριβείας καὶ καταμανθάνειν καὶ διερευνᾶσθαι. Τίνας, εἶπέ μοι; «Τοὺς τὰς διχοστασίας καὶ τὰ σκάνδαλα παρὰ τὴν διδαχὴν, ἣν ὑμεῖς ἐμάθετε, ποιοῦντας». Αὕτη γὰρ μάλιστα ἐκκλησίας ἀνατροπή, τὸ διηρῆσθαι· τοῦτο ὄπλον τοῦ δια- 20 βόλου, τοῦτο πάντα ἄνω καὶ κάτω ποιεῖ. Ἔως γὰρ ἂν ἦ τὸ σῶμα ἠνωμένον, οὐκ ἰσχύει εἰσοδὸν σχεῖν, ἀλλ' ἀπὸ τῆς διχοστασίας τὸ σκάνδαλον.

ΟΜΙΛΙΑ ΛΓ'

(Ρωμ. 16,17-24)

«Σᾶς παρακαλῶ, ἀδελφοί, νά προσέχετε ἐκείνους πού δημιουργοῦν τίς διχόνειες καί τά σκάνδαλα ἀντίθετα πρὸς τή διασκαλία, τήν ὁποία ἐσεῖς μάθατε, καί ν' ἀπομακρυνθεῖτε ἀπ' αὐτούς. Γιατί οἱ τέτοιοι ἄνθρωποι δέν εἶναι δοῦλοι τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἀλλά τῆς δικῆς τους κοιλιᾶς, καί μέ τά καλά λόγια καί τούς ἐπαίνους τους ἀξιοπατοῦν τίς καρδιές τῶν ἀθώων».

1. Πάλι παραίνηση καί εὐχή μετὰ τὴν παραίνηση. Γιατί, ἀφοῦ εἶπε νά προσέχουν ἐκείνους πού δημιουργοῦν τίς διχόνειες καί νά μὴν τοὺς ὑπακούουν, πρόσθεσε· «ὁ Θεὸς τῆς εἰρήνης θά συντρίψει τό Σατανᾶ κάτω ἀπὸ τά πόδια σας», καί, «ἡ χάρις τοῦ Κυρίου νά εἶναι μαζί σας». Πρόσεχε ὅμως πῶς καί μέ πραότητα παραινεῖ, κάνοντας αὐτό ὄχι σάν σύμβουλος ἀλλὰ σάν ἰκέτης καί μέ μεγάλη τιμὴ· γιατί καί ἀδελφούς τοὺς ὀνόμασε καί τοὺς ἰκετεύει. «Σᾶς παρακαλῶ», λέγει, «ἀδελφοί». Ἐπειτα τοὺς προετοιμάζει γιὰ ἀγώνα, φανερόντας τό δόλο ἐκείνων πού τοὺς ἀπειλοῦν. Γιατί σάν νά μὴν ἦταν ἀπὸ μόνοι τους φανεροί, λέγει· «σᾶς παρακαλῶ νά προσέχετε», δηλαδή, νά περιεργάζεστε μέ ἀκρίβεια καί νά μαθαίνετε καλά καί νά ἐξετάζετε μέ προσοχή. Πές μου ὅμως, ποιούς; «Ἐκείνους πού δημιουργοῦν τίς διχόνειες καί τά σκάνδαλα ἀντίθετα πρὸς τὴν διδασκαλία, τὴν ὁποία ἐσεῖς γνωρίσατε». Γιατί αὐτὴ κυρίως εἶναι ἡ καταστροφή τῆς Ἐκκλησίας, ἡ διαίρεση· αὐτό εἶναι τό ὄπλο τοῦ διαβόλου, αὐτό τὰ κάνει ὅλα ἄνω - κάτω. Γιατί ὅσο τό σῶμα εἶναι ἐνωμένο, δέν μπορεῖ νά ἔχει εἴσοδο, ἀλλ' ἀπὸ τὴν διχόνοια προέρχεται τό σκάνδαλο.

Ἡ δὲ διχοστασία πόθεν; Ἀπὸ τῶν δογμάτων τῶν παρὰ τὴν διδαχὴν τῶν ἀποστόλων. Τὰ δὲ δόγματα τὰ τοιαῦτα πόθεν; Ἀπὸ τοῦ γαστρὶ δουλεύειν καὶ τοῖς ἄλλοις πάθεισιν. «Οἱ γὰρ τοιοῦτοι», φησί, «τῷ Κυρίῳ οὐ δουλεύουσιν, ἀλλὰ τῇ ἑαυτῶν κοιλίᾳ». Ὡστε 5 οὐκ ἂν γένοιτο σκάνδαλον, οὐκ ἂν γένοιτο διχοστασία, εἰ μὴ τι παρὰ τὴν ἀποστολικὴν διδαχὴν ἐπινοηθεῖη δόγμα· ὃ καὶ ἐνταῦθα δηλῶν ἔλεγε, «παρὰ τὴν διδαχὴν». Καὶ οὐκ εἶπεν, ἦν ἐδιδάξαμεν, ἀλλ' «ἦν ὑμεῖς ἐμάθετε», προκαταλαμβάνων αὐτούς, καὶ δεικνὺς πεπεισμένους δὴ καὶ ἀκούσαντας καὶ καταδεξαμένους. Καὶ τί ποι- 10 ἦσομεν τοῖς τὰ τοιαῦτα κακουργοῦσιν; Οὐκ εἶπεν, ὁμόσε χωρεῖτε καὶ πυκτεύετε, ἀλλ', «ἐκκλίνετε ἀπ' αὐτῶν». Εἰ μὲν γὰρ ἐξ ἀγνοίας ἢ πλάνης τοῦτο ἐποίουν, ἔδει διορθοῦν, ἐπειδὴ δὲ ἐκόντες ἀμαρτάνουσιν, ἀποπηδᾶτε. Καὶ ἀλλαχοῦ δὲ τοῦτο λέγει. «Στέλλεσθε γάρ», φησὶν, «ἀπὸ παντὸς ἀδελφοῦ ἀτάκτως παριπατοῦντος». Καὶ Τιμο- 15 θέῳ περὶ τοῦ χαλκέως διαλεγόμενος, τοιαῦτα παρήνει λέγων· «ὄν καὶ σὺ φυλάσσου».

Εἶτα καὶ κωμωδῶν τοὺς τὰ τοιαῦτα τολμῶντας, λέγει καὶ τὴν αἰτίαν, ἀφ' ἧς ταύτην ἐπενόησαν τὴν διχοστασίαν. «Οἱ γὰρ τοιοῦτοι τῷ Κυρίῳ ἡμῶν Χριστῷ», φησὶν, «οὐ δουλεύουσιν, ἀλλὰ 20 τῇ ἑαυτῶν κοιλίᾳ». Τοῦτο καὶ Φιλιππησίοις ἐπιστέλλων ἔλεγεν· «ῶν ὁ Θεὸς ἡ κοιλία». Ἐνταῦθα δέ μοι τοὺς ἐξ Ἰουδαίων ἀνίττεσθαι δοκεῖ, οὗς μάλιστα ἀεὶ διαβάλλειν εἶωθεν ὡς γαστριμάργους. Καὶ γὰρ καὶ Τίτῳ ἐπιστέλλων ἔλεγε περὶ αὐτῶν· «κακὰ θηρία, γαστέρες ἀργαί». Καὶ ὁ Χριστὸς δὲ αὐτοὺς ἐπὶ τούτῳ διαβάλλων, 25 «κατεσθίετε», φησὶ, «τὰς οἰκίας τῶν χηρῶν». Καὶ οἱ προφηῆται τοιαῦτα αὐτῶν κατηγοροῦσιν· «ἐλιπάνθη γάρ», φησὶ, «καὶ ἐπαχύνθη, καὶ ἀπελάκτισεν ὁ ἠγαπημένος». Διὸ καὶ Μωϋσῆς παρήνει λέ-

1. Β' Θεσ. 3,6.

2. Β' Τιμ. 4,15.

3. Φίλιπ. 3,19.

4. Τιτ. 1,12.

5. Ματθ. 23,13.

6. Δευτ. 32,15.

Ἡ διχόνοια ὁμως ἀπό ποῦ προέρχεται; Ἀπό τίς διδασκαλίες τῆς πίστεως, πού εἶναι ἀντίθετες πρὸς τὴ διδασκαλία τῶν ἀποστόλων. Καί οἱ τέτοιες διδασκαλίες ἀπό ποῦ; Ἀπό τό ὅτι εἶναι δοῦλοι τῆς κοιλιᾶς καί ἄλλων παθῶν. «Οἱ τέτοιοι ἄνθρωποι», λέγει, «δέν εἶναι δοῦλοι τοῦ Κυρίου ἀλλά τῆς δικῆς τους κοιλιᾶς». Ὡστε δέ θά γινόταν σκάνδαλο, δέ θά γινόταν διχόνοια, ἂν δέν ἐπινοοῦνταν κάποιο δόγμα ἀντίθετα πρὸς τὴν ἀποστολική διδασκαλία, πράγμα πού γιά νά δηλώσει ἐδῶ, ἔλεγε «ἀντίθετα πρὸς τὴ διδασκαλία». Καί δέν εἶπε, 'τὴν ὁποία διδάξαμε', ἀλλά «τὴν ὁποία σεῖς γνωρίσατε', κερδίζοντας προκαταβολικά αὐτούς καί δείχνοντας ὅτι ἔχουν πιστέψει καί ἄκουσαν καί δέχτηκαν τὴ διδασκαλία. Καί τί θά κάνουμε σ' αὐτούς πού προξενοῦν τά παρόμοια κακά; Δέν εἶπε, 'ὀρμᾶτε ἐναντίον τους καί πυγμαχεῖτε', ἀλλ', «ἀπομακρυνθεῖτε ἀπ' αὐτούς». Γιατί, ἂν βέβαια τό ἔκαναν αὐτό ἀπό ἄγνοια ἢ πλάνη, ἔπρεπε νά διορθώνονται, ἐπειδή ὁμως ἀμαρτάνουν μέ τὴ θέλησή τους, νά φεύγετε μακριά ἀπ' αὐτούς. Καί ἄλλοῦ αὐτό λέγει. «Νά ἀποφεύγετε», λέγει, «κάθε ἀδελφό, πού συμπεριφέρεται ἄτακτα»¹. Καί ὅταν μιλοῦσε στόν Τιμόθεο γιά τό χαλκωματῆ, τέτοιες συμβουλές ἔδινε λέγοντας: «ἀπό τόν ὁποῖο φυλάξου καί σύ»².

Στὴ συνέχεια καί διακωμωδώντας ἐκείνους πού τολμοῦν αὐτά τά πράγματα, λέγει καί τὴν αἰτία, ἀπό τὴν ὁποία ἐπινόησαν αὐτὴ τὴ διχόνοια. «Γιατί οἱ τέτοιοι ἄνθρωποι», λέγει, «δέν εἶναι δοῦλοι τοῦ Κυρίου μας Χριστοῦ, ἀλλά τῆς δικῆς τους κοιλιᾶς». Αὐτό ἔλεγε καί ὅταν ἔγραφε στοὺς Φιλιππησίους: «αὐτῶν τῶν ἀνθρώπων ὁ Θεός εἶναι ἡ κοιλιά»³. Ἐδῶ ὁμως μοῦ φαίνεται πὼς ὑπονοεῖ τοὺς προερχομένους ἀπό τοὺς Ἰουδαίους Χριστιανούς, τοὺς ὁποίους μάλιστα πάντοτε συνηθίζει νά κατηγορεῖ σάν κοιλιόδουλους. Καθόσον καί ὅταν ἔστελνε ἐπιστολὴ στόν Τίτο, ἔλεγε γι' αὐτούς: «εἶναι κακά θηρία, λαίμαργοι καί ὀκνηροί»⁴. Καί ὁ Χριστός ἐξάλλου κατηγορῶντας αὐτούς γι' αὐτό τό ζήτημα, λέγει: «κατατρώγετε τά σπίτια τῶν χηρῶν»⁵. Καί οἱ προφήτες τέτοιες κατηγορίες ἀπευθύνουν ἐναντίον τους: «λιπάνθηκε», λέγει, «καί παχύνθηκε καί ὁμως ὁ ἀγαπημένος λαός κλώτσησε τό Θεό»⁶. Γι' αὐτό καί ὁ Μωυσῆς συμβούλευε λέ-

γων· «φαγὼν καὶ πιὼν καὶ ἐμπλησθεὶς, μνήσθητι Κυρίου τοῦ Θεοῦ σου». Καὶ ἐν τοῖς εὐαγγελίοις δὲ τῷ Χριστῷ λέγοντες, «τί σημεῖον δεικνύεις ἡμῖν;», τὰ ἄλλα πάντα παραδραμόντες, τοῦ μάννα μέμνηται· οὕτω πανταχοῦ τῷ πάθει τούτῳ κρατούμενοι φαίνονται.
 5 Πῶς οὖν οὐκ αἰσχύνῃ δούλους κοιλίας διδασκάλους ἔχων ὁ τοῦ Χριστοῦ ἀδελφός;

Καὶ ἡ μὲν ὑπόθεσις τῆς πλάνης αὕτη, ὁ δὲ τρόπος τῆς ἐπιβουλῆς ἕτερον πάλιν νόσημα, ἡ κολακεία. «Διὰ γὰρ τῆς χρηστολογίας», φησὶν, «ἐξαπατῶσι τὰς καρδίας τῶν ἀκάκων». Καὶ καλῶς εἶπε, «χρηστολογίας»· μέχρι γὰρ τῶν ρημάτων ἡ θεραπεία· ἡ δὲ
 10 διάνοια οὐ τοιαύτη, ἀλλὰ δόλου γέμουσα. Καὶ οὐκ εἶπεν, ὑμᾶς ἐξαπατῶσιν, ἀλλά, «τὰς καρδίας τῶν ἀκάκων». Καὶ οὐδὲ τούτῳ ἠρκέσθη, ἀλλ' ὥστε ποιῆσαι ἀνεπαχθέστερον τὸ εἰρημένον, φησὶν· «ἡ γὰρ ὑμῶν ὑπακοῇ εἰς πάντας ἀφίκετο». Τοῦτο δὲ ποιεῖ, οὐκ ἀφιεὶς αὐτοὺς ἀναισχυνητῆσαι, ἀλλὰ τοῖς ἐγκωμίοις προκαταλαμβάνων,
 15 καὶ τῷ πλήθει τῶν μαρτύρων προκατέχων αὐτούς. Οὐδὲ γὰρ ἐγὼ μαρτυρῶ μόνος, ἀλλὰ καὶ ἡ οἰκουμένη πᾶσα. Καὶ οὐκ εἶπεν, ἡ γὰρ ὑμῶν σύνεσις, ἀλλ', «ἡ ὑμῶν ὑπακοή»· τουτέστιν, ἡ πειθῶ· ὅπερ πολλὴν αὐτοῖς ἦν μαρτυροῦντος πραότητα. «Χαίρω οὖν τὸ ἐφ' ὑμῖν». Οὐ μικρὸν καὶ τοῦτο ἐγκώμιον.

20 Εἶτα μετὰ τὸν ἔπαινον νοθεσία. Ἴνα γὰρ μὴ τῶν ἐγκλημάτων ἀπαλλάξας αὐτούς, ὡς λανθάνοντας ραθυμοτέρους ἐργάσῃται, αἰνίττεται πάλιν αὐτοὺς λέγων· «θέλω δὲ ὑμᾶς σοφοὺς μὲν εἶναι εἰς τὸ ἀγαθόν, ἀκεραίους δὲ εἰς τὸ κακόν». Ὅρᾳς πῶς πάλιν αὐτῶν καθάπτεται, καὶ ἀνυπόπτως; Τοῦτο γὰρ αἰνιττομένου ἐστίν, ὅτι τι-
 25 νὲς ἐξ αὐτῶν καὶ παρήγοντο. «Ὁ δὲ Θεὸς τῆς εἰρήνης συντρίψει τὸν Σάτανᾶν ὑπὸ τοὺς πόδας ὑμῶν ἐν τάχει». Ἐπειδὴ γὰρ εἶπε τοὺς τὰς διχοστασίας καὶ τὰ σκάνδαλα ποιῶντας, εἶπεν εἰρήνης Θεόν, ἵνα θαρρήσωσι περὶ τῆς τούτων ἀπαλλαγῆς. Ὁ γὰρ ταύτη χαίρων, τὰ λυμαινόμενα αὐτῆν καταλύσει. Καὶ οὐκ εἶπεν, ὑποτάξει, ἀλλ', ὃ
 30 μεῖζόν ἐστι, «συντρίψει»· καὶ οὐκ ἐκείνους μόνον, ἀλλὰ καὶ τὸν

γοντας· «ὅταν φᾶς καί χορτάσεις, νά θυμηθεῖς τόν Κύριο τό Θεό σου»⁷. Ἄλλά καί στά εὐαγγέλια ὅταν ἔλεγαν στό Χριστό, «τί σημεῖο μᾶς δείχνεις;»⁸, ἀφοῦ παρέτρεξαν ὅλα τά ἄλλα, θυμοῦνται τό μάννα· ἔτσι παντοῦ παρουσιάζονται νά κατέχονται ἀπό τό πάθος αὐτό. Πῶς λοιπόν δέν ντρέπεσαι σύ, ὁ ἀδελφός τοῦ Χριστοῦ, νά ἔχεις διδασκάλους δούλους τῆς κοιλιᾶς;

Καί ἡ αἰτία βέβαια τῆς πλάνης εἶναι αὐτή, ὁ τρόπος ὅμως τῆς ἐπιβουλήs εἶναι πάλι ἄλλη ἀρρώστια, ἡ κολακεία· «γιατί μέ τά καλά λόγια», λέγει, «ἐξαπατοῦν τίς καρδιές τῶν ἀθῶων». Καί καλά εἶπε, «μέ τά καλά λόγια», γιατί ἡ περιποίηση φθάνει μέχρι τά λόγια, ἐνῶ ἡ ψυχή τους δέν εἶναι τέτοια, ἀλλά εἶναι γεμάτη δόλο. Καί δέν εἶπε, 'σᾶς ἐξαπατοῦν', ἀλλά, «τίς καρδιές τῶν ἀθῶων». Καί οὔτε σ' αὐτό ἀρκέσθηκε, ἀλλά γιά νά κάμει λιγότερο ἐνοχλητικό αὐτό πού λέχθηκε, λέγει· «ἡ ὑπακοή σας ἔγινε γνωστή σέ ὅλους». Καί τό κάνει αὐτό, ὄχι γιά νά τοὺς ἐπιτρέψει νά συμπεριφέρονται μέ ἀναισχυντία, ἀλλά γιά νά τοὺς προλάβει μέ τά ἐγκώμια καί νά τοὺς κυριέψει προκαταβολικά μέ τό πλῆθος τῶν μαρτύρων. Γιατί δέν τό βεβαιώνω ἐγώ μόνο, ἀλλά καί ἡ οἰκουμένη ὀλόκληρη. Καί δέν εἶπε, 'ἡ σύνεσή σας', ἀλλά, «ἡ ὑπακοή σας», δηλαδή ἡ εὐπειθειά σας, πράγμα πού μαρτυροῦσε γι' αὐτούς πολλή πραότητα. «Χαίρω λοιπόν γιά σᾶς». Δέν εἶναι μικρός καί αὐτός ὁ ἔπαινος.

Ἐπειτα μετά τόν ἔπαινο ἀκολουθεῖ νουθεσία. Γιά νά μήν τοὺς κάνει λοιπόν ἀσυναίσθητα περισσότερο ἀδιάφορους, ἀφοῦ τοὺς ἀπάλλαξε ἀπό τίς κατηγορίες, κάνει ὑπαινιγμό γι' αὐτούς λέγοντας· «Θέλω ὅμως νά εἴστε σοφοί στό καλό καί ἀκέραιοι στό κακό». Βλέπεις πῶς πάλι κατηγορεῖ αὐτούς καί μάλιστα χωρίς νά τόν ὑποπεύεται κανείς; γιατί αὐτό δείχνει ὑπαινιγμό αὐτοῦ, ὅτι μερικοί ἀπ' αὐτούς ἀκόμη καί παραπλανοῦνταν. «Ὁ Θεός ὅμως τῆς εἰρήνης θά συντρίψει γρήγορα τό Σατανᾶ κάτω ἀπό τά πόδια σας». Ἐπειδή λοιπόν μίλησε γιά ἐκείνους πού δημιουργοῦν τίς διχόνοιες καί τά σκάνδαλα, ἀνέφερε τό Θεό τῆς εἰρήνης, γιά νά πάρουν θάρρος γιά τήν ἀπαλλαγὴ τους ἀπ' αὐτούς. Γιατί ἐκεῖνος πού χαίρει μέ τήν εἰρήνη, θά ἀχρηστέψει ὅσα τήν καταστρέφουν. Καί δέν εἶπε, 'θά ὑποτάξει', ἀλλά «θά συντρίψει», πράγμα πού εἶναι μεγαλύτερο. Καί ὄχι

8. Ἰω. 2,18.

στρατηγοῦντα αὐτοῖς τὰ τοιαῦτα Σατανᾶν. Καὶ οὐχ ἀπλῶς συντριψεί, ἀλλ', «ὑπὸ τοὺς πόδας ὑμῶν», ὥστε αὐτοὺς τὴν νίκην ἄρασθαι, καὶ τῷ τροπαίῳ γενέσθαι λαμπροῦς. Καὶ ἀπὸ τοῦ χρόνου δὲ ἢ παραμυθία πάλιν ἐπήγαγε γάρ, «ἐν τάχει». Τοῦτο δὲ ὁμοῦ καὶ 5 εὐχὴ καὶ προφητεία ἦν.

«Ἡ χάρις τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ μεθ' ὑμῶν». Τὸ μέγιστον ὄπλον, τὸ τεῖχος τὸ ἄρρηκτον, ὁ πύργος ὁ ἄσειστος· ἀνέμνησε γὰρ αὐτοὺς τῆς χάριτος, ἵνα προθυμοτέρους ἐργάσθαι. Εἰ γὰρ τῶν πολλῶν χαλεπωτέρων ἀπηλλάγητε, καὶ ἀπηλλάγητε χάριτι 10 μόνον, πολλῶν μᾶλλον τῶν ἐλαττόνων ἀπαλλαγῆσθε, ὅτε καὶ φίλοι γεγόνετε, καὶ τὰ παρ' ἑαυτῶν συνεισάγετε. Ὅρᾳς πῶς οὔτε εὐχὴν χωρὶς ἔργων, οὔτε ἔργα χωρὶς εὐχῆς τίθησι; Μαρτυρήσας γὰρ αὐτοῖς τὴν ὑπακοήν, τότε ἐπηύξατο, δεικνὺς ὅτι ἀμφοτέρων δεόμεθα, καὶ τῶν παρ' ἡμῶν, καὶ τῶν παρὰ τοῦ Θεοῦ, εἰ μέλλοιμεν μετὰ 15 ἀκριβείας σῶζεσθαι. Καὶ γὰρ οὐκ ἔμπροσθεν μόνον, ἀλλὰ καὶ νῦν, κἂν μεγάλοι ὦμεν καὶ εὐδόκιμοι, τῆς παρ' αὐτοῦ δεόμεθα χάριτος.

2. «Ἀσπάζεται ὑμᾶς Τιμόθεος ὁ συνεργός μου». Εἶδες πάλιν τὰ συνήθη ἐγκώμια; «Καὶ Λούκιος καὶ Ἰάσων καὶ Σωσίπατρος οἱ συγγενεῖς μου». Τοῦτου τοῦ Ἰάσονος καὶ Λουκᾶς μέμνηται, καὶ τὴν 20 ἀνδρείαν αὐτοῦ παρίστησιν ἡμῖν λέγων, ὅτι ἦγον αὐτὸν ἐπὶ τοὺς πολιτάρχας βοῶντες. Καὶ τοὺς ἄλλους δὲ εἰκὸς εἶναι τῶν ἐπισήμων· οὐ γὰρ ἀπλῶς συγγενῶν μέμνηται, εἰ μὴ κατὰ τὴν εὐσέβειαν εἶεν ἐοικότες αὐτῷ. «Ἀσπάζομαι ὑμᾶς ἐγὼ Τέρτιος ὁ γράψας τὴν ἐπιστολήν». Οὐ μικρὸν καὶ τοῦτο ἐγκώμιον, ὑπογραφεᾶ εἶναι Παύ- 25 λου· πλὴν οὐχ ἵνα ἑαυτὸν ἐγκωμιᾶσθαι, τοῦτο λέγει, ἀλλ' ἵνα θερμὴν ἐπισπάσθαι παρ' αὐτῶν τὴν ἀγάπην ἀπὸ τῆς διακονίας. «Ἀσπάζεται ὑμᾶς Γάϊος ὁ ξένος μου καὶ τῆς ἐκκλησίας ὄλης». Εἶδες οἷον αὐτῷ στέφανον ἐπλεξε, τοσαύτην φιλοξενίαν μαρτυρήσας, καὶ ὀλόκληρον τὴν ἐκκλησίαν εἰς τὴν οἰκίαν εἰσαγαγὼν τὴν ἐκεῖνου; Τὸν 30 γὰρ ξένον ἐνταῦθα τὸν ξενοδόχον φησὶν. Ὅταν δὲ ἀκούσης, ὅτι

μόνο εκείνους θά συντρίψει, αλλά και τό Σατανᾶ πού εἶναι ὁ στρατηγός τους σ' αὐτές τίς ἐνέργειες. Καί ὄχι ἀπλῶς θά τούς συντρίψει, ἀλλά «κάτω ἀπό τά πόδια σας», ὥστε αὐτοί νά κερδίσουν τή νίκη καί νά γίνουν μέ τό τρόπαιο λαμπροί. Καί ἀπό τό χρόνο πάλι ἡ παρηγοριά· γιατί πρόσθεσε, «γρήγορα». Αὐτό ὅμως ἦταν μαζί καί εὐχή καί προφητεία.

«Ἡ χάρη τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ νά εἶναι μαζί σας». Τό πιό μεγαλύτερο ὄπλο, τό τεῖχος τό ἄρρηκτο, ὁ πύργος ὁ ἄσειστος· τούς θύμισε τή χάρη, γιά νά τούς κάνει πιό πρόθυμους. Γιατί, ἂν ἀπαλλαχθήκατε ἀπό τά πολύ χειρότερα, καί ἀπαλλαχθήκατε μέ τή βοήθεια τῆς χάριτος μόνο, πολύ περισσότερο θ' ἀπαλλαγεῖτε ἀπό τά μικρότερα, ὅταν καί φίλοι ἔχετε γίνει καί συνεισφέρετε τά δικά σας. Βλέπεις πῶς δέν ἀναφέρει οὔτε εὐχή χωρίς ἔργα, οὔτε ἔργα χωρίς εὐχή; Γιατί, ἀφοῦ βεβαίωσε τήν ὑπακοή τους, τότε εὐχήθηκε, δείχνοντας ὅτι χρειαζόμαστε καί τά δύο, καί τά δικά μας καί ὅσα προέρχονται ἀπό τό Θεό, ἂν θέλουμε νά σωθοῦμε πραγματικά. Καθόσον ὄχι μόνο προηγουμένως, ἀλλά καί τώρα, καί ἂν ἀκόμη εἴμαστε μεγάλοι καί διακρινόμαστε στήν ἀρετή, ἔχουμε ἀνάγκη ἀπό τή δική του χάρη.

2. «Σᾶς χαιρετάει ὁ Τιμόθεος ὁ συνεργάτης μου». Εἶδες πάλι τούς συνηθισμένους ἐπαίνους; «Καί ὁ Λούκιος καί ὁ Ἰάσωνας καί ὁ Σωσίπατρος οἱ συμπατριῶτες μου». Τόν Ἰάσωνα αὐτόν μνημονεύει καί ὁ Λουκᾶς καί μᾶς παρουσιάζει τήν ἀνδρεία του λέγοντας, ὅτι ὀδήγησαν αὐτόν στούς ἄρχοντας τῆς πόλεως καί φώναζαν⁹. Καί οἱ ἄλλοι ὅμως εἶναι εὐλογο νά εἶναι ἀπό τούς ξεχωριστούς, γιατί δέ μνημονεύει τυχαῖα τούς συμπατριῶτες τους, ἐκτός ἂν ἔμοιαζαν μ' αὐτόν κατά τήν εὐσέβεια. «Σᾶς χαιρετῶ ἐγώ ὁ Τέρτιος πού ἔγραψα τήν ἐπιστολή». Δέν εἶναι καί αὐτό μικρό ἐγκώμιο, τό νά εἶναι γραμματέας τοῦ Παύλου. Ἄλλ' ὅμως δέν τό λέγει αὐτό, γιά νά ἐπαινέσει τόν ἑαυτό του, ἀλλά γιά ν' ἀποσπάσει ἀπ' αὐτούς τή θερμή ἀγάπη ἀπό τήν ὑπηρεσία του. «Σᾶς χαιρετάει ὁ Γάιος πού φιλοξενεῖ ἐμένα καί ὅλη τήν ἐκκλησία». Εἶδες τί εἶδους στεφάνι ἔπλεξε γι' αὐτόν, ἐπειδή βεβαίωσε τόσο μεγάλη φιλοξενία καί ἔβαλε μέσα στό σπίτι τό δικό του ὀλόκληρη τήν ἐκκλησία; γιατί «ξένο» ἐδῶ ἐννοεῖ τόν

Παύλου ξενοδόχος ἦν, μὴ τῆς φιλοτιμίας αὐτὸν θαύμαζε μόνον, ἀλλὰ καὶ τῆς κατὰ τὸν βίον ἀκριβείας. Εἰ μὴ γὰρ ἦν ἄξιος τῆς ἀρετῆς τῆς ἐκείνου, οὐδ' ἂν ἐκεῖνος ἐκεῖ κατήχθη. Ὁ γὰρ πολλὰ τῶν ἐπιταγμάτων τοῦ Χριστοῦ σπουδάζων ὑπερβαίνειν, οὐκ ἂν τοῦτον 5 παρέβη τὸν νόμον τὸν κελεύοντα περιεργάζεσθαι τοὺς ὑποδεχομένους, καὶ παρ' ἀξίοις κατάγεσθαι.

«Ἀσπάζεται ὑμᾶς Ἔραστος ὁ οἰκονόμος τῆς πόλεως, καὶ Κούαρτος ὁ ἀδελφός». Οὐχ ἀπλῶς προσέθηκεν, «ὁ οἰκονόμος τῆς πόλεως»· ἀλλ' ὡσπερ Φιλιππησίοις ἔγραφεν, «ἀσπάζονται ὑμᾶς οἱ 10 ἐκ τῆς Καίσαρος οἰκίας», ἵνα δείξῃ ὅτι καὶ τῶν μεγάλων τὸ κήρυγμα ἦψατο, οὕτω καὶ ἐνταῦθα τοῦ ἀξιώματος μέμνηται, τὸ αὐτὸ τοῦτο κατασκευάζων, καὶ δεικνὺς ὅτι τῷ προσέχοντι οὐδὲ πλοῦτος κώλυμα γίνεται, οὔτε ἀρχῆς φροντίδες, οὔτε ἄλλο τῶν τοιούτων οὐδέν. «Ἡ χάρις τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ μεθ' ὑμῶν. 15 Ἀμήν». Εἶδες πόθεν ἄρχεσθαι δεῖ, καὶ ποῦ τελευτᾶν πανταχοῦ; Καὶ γὰρ τὸν θεμέλιον ἐντεῦθεν κατέβαλε τῆς ἐπιστολῆς, καὶ τὸν ὄροφον ἐντεῦθεν ἐπέθηκεν, ὁμοῦ καὶ ἐπευχόμενος τὴν μητέρα τῶν ἀγαθῶν ἀπάντων αὐτοῖς, καὶ πάσης ἀνανιμνήσκων τῆς εὐεργεσίας. Τοῦτο γὰρ μάλιστα διδασκάλου γενναίου, τὸ μὴ λόγῳ μόνον, ἀλλὰ καὶ εὐ- 20 χαῖς ὠφελεῖν τοὺς μαθητευομένους. Διὸ καὶ ἔλεγεν, «ἡμεῖς δὲ τῇ προσευχῇ καὶ τῇ διακονίᾳ τοῦ λόγου προσκαρτερήσωμεν».

3. Τίς οὖν ἄρα καὶ ἡμῖν ἐπεύξεται, ἐπειδὴ Παῦλος ἀπῆλθεν; Οἱ Παύλου ζηλωταὶ οὗτοι· μόνον ἀξίους παράσχωμεν ἑαυτοὺς τῆς τοιαύτης συνηγορίας, ἵνα μὴ ἐνταῦθα μόνον ἀκούσωμεν τῆς Παύ- 5 λου φωνῆς, ἀλλὰ καὶ ἐκεῖ ἀπελθόντες ἰδεῖν ἀξιοθῶμεν τὸν ἀθλητὴν τοῦ Χριστοῦ· μᾶλλον δὲ ἂν ἐνταῦθα ἀκούσωμεν, κάκεῖ πάντως αὐτὸν ὀψόμεθα, εἰ καὶ μὴ πλησίον ἐστῶτες, ἀλλ' ὀψόμεθα πάντως ἐγγὺς τοῦ θρόνου τοῦ βασιλικοῦ λάμποντα, ἐνθα τὰ Χερουβὶμ δοξάζει, ἐνθα τὰ Σεραφὶμ πέταται. Ἐκεῖ Παῦλον ὀψόμεθα μετὰ Πέ-

10. Φιλίπ. 4,22.

11. Πράξ. 6,4.

φιλόξενο. Ὄταν ὁμως ἀκούσεις, ὅτι φιλοξενούσε τόν Παῦλο, νά μή θαυμάζεις αὐτόν μόνο γιά τή γενναιοδωρία του, ἀλλά καί γιά τήν ἐνάρετη ζωή του. Γιατί, ἂν δέν ἦταν ἄξιος τῆς ἀρετῆς πού εἶχε ἐκεῖνος, δέ θά κατέλυε ἐκεῖ ὁ Παῦλος. Ἐκεῖνος λοιπόν πού πάσχιζε νά ξεπερνάει πολλές ἀπό τίς ἐντολές τοῦ Χριστοῦ, δέ θά παρέβαινε αὐτόν τό νόμο πού προτρέπει νά ἐξετάζουμε μέ προσοχή ἐκείνους πού μᾶς φιλοξενοῦν καί νά καταλύουμε σέ ἄξιους ἀνθρώπους.

«Σᾶς χαιρετάει ὁ Ἔραστος, ὁ οἰκονόμος τῆς πόλεως, καί ὁ Κούαρτος ὁ ἀδελφός». Δέν πρόσθεσε τυχαῖα, «ὁ οἰκονόμος τῆς πόλεως», ἀλλ' ὅπως στούς Φιλιππησίους ἔγραφε, «σᾶς χαιρετοῦν οἱ οἰκεῖοι τοῦ Καίσαρα»¹⁰, γιά νά δείξει ὅτι τό κήρυγμα ἔφθασε καί στούς μεγάλους, ἔτσι καί ἐδῶ μνημονεύει τό ἀξίωμα, κάνοντας ἀκριβῶς τό ἴδιο καί δείχνοντας ὅτι σ' αὐτόν πού προσέχει οὔτε ὁ πλοῦτος γίνεται ἐμπόδιο, οὔτε οἱ φροντίδες τῆς ἐξουσίας, οὔτε τίποτε ἄλλο ἀπό τά παρόμοια. «Ἡ χάρις τοῦ Κυρίου μᾶς Ἰησοῦ Χριστοῦ νά εἶναι μαζί σας. Ἀμήν». Εἶδες ἀπό ποῦ πρέπει ν' ἀρχίζουμε καί ποῦ νά τελειώνουμε παντοῦ; γιατί καί τό θεμέλιο τῆς ἐπιστολῆς ἀπό ἐδῶ τό ἔβαλε καί τόν ὄροφο ἀπό ἐδῶ τόν τοποθέτησε, συγχρόνως καί εὐχόμενος σ' αὐτούς τή μητέρα ὄλων τῶν ἀγαθῶν καί ὑπενθυμίζοντας κάθε εὐεργεσία. Καθόσον αὐτό προπάντων εἶναι τό γνώρισμα διδασκάλου γενναίου, τό νά ὠφελεῖ δηλαδή τούς μαθητές του ὄχι μόνο μέ τό λόγο, ἀλλά καί μέ τίς εὐχές. Γι' αὐτό καί ἔλεγε, «ἐμεῖς ἄς ἀφοσιωθοῦμε στήν προσευχή καί στήν ὑπηρεσία τοῦ λόγου»¹¹.

3. Ποιός λοιπόν θά εὐχηθεῖ καί γιά μᾶς, ἀφοῦ ὁ Παῦλος πέθανε; Οἱ μιμητές αὐτοῦ τοῦ Παύλου· μόνο ἄς προσφέρουμε τούς ἑαυτούς μας ἄξιους γιά τή σὺνηγορία αὐτή, γιά νά μήν ἀκούσουμε ἐδῶ μόνο τή φωνή τοῦ Παύλου, ἀλλά καί ὅταν φύγουμε στήν ἄλλη ζωή, ν' ἀξιωθοῦμε νά δοῦμε τόν ἀθλητή τοῦ Χριστοῦ. Ἡ καλύτερα, ἂν ἐδῶ τόν ἀκούσουμε, θά τόν δοῦμε ὅπως δῆποτε καί ἐκεῖ, ἔστω καί ἂν δέ στεκόμαστε κοντά του, ὁμως θά τόν δοῦμε ὅπως δῆποτε νά λάμπει κοντά στό βασιλικό θρόνο, ὅπου τά Χερουβίμ δοξάζουν, ὅπου τά Σεραφίμ πετοῦν. Ἐκεῖ θά δοῦμε τόν Παῦλο μαζί μέ τόν Πέτρο καί

τρον καὶ τοῦ τῶν ἀγίων χοροῦ κορυφαῖον ὄντα καὶ πρωτοστάτην, καὶ τῆς ἀγάπης ἀπολαυσόμεθα τῆς γνησία ἐνταῦθαταῦθα εἶναι, πολλῶ μᾶλλον ἐκεῖ θερμότερον ἐπιδείξεται τὸ φίλτρον.

Ἐγὼ καὶ τὴν Ρώμην διὰ τοῦτο φιλῶ, καίτοιγε αὐτὴν καὶ ἐτέ-
 5 ρωθεν ἔχων ἐπαινεῖν, καὶ ἀπὸ τοῦ μεγέθους, καὶ ἀπὸ τῆς ἀρχαιό-
 τητος, καὶ ἀπὸ τοῦ κάλλους, καὶ ἀπὸ τοῦ πλήθους, καὶ ἀπὸ τῆς δυ-
 ναστείας, καὶ ἀπὸ τοῦ πλούτου, καὶ ἀπὸ τῶν κατορθωμάτων τῶν
 ἐν πολέμοις· ἀλλὰ πάντα τὰ ἄλλα ἀφείξω, διὰ τοῦτο αὐτὴν μακαρί-
 ζω, ὅτι καὶ ζῶν αὐτοῖς ἔγραφε, καὶ οὕτως αὐτοὺς ἐφίλει, καὶ πα-
 10 ρῶν αὐτοῖς διελέχθη, καὶ τὸν βίον ἐκεῖ κατέλυσε. Διὸ καὶ ἐπίσημος
 ἡ πόλις ἐντεῦθεν μᾶλλον, ἢ ἀπὸ τῶν ἄλλων ἀπάντων· καὶ καθάπερ
 σῶμα μέγα καὶ ἰσχυρόν, ὀφθαλμοὺς ἔχει δύο λάμποντας, τῶν
 ἀγίων τούτων τὰ σώματα. Οὐχ οὕτως ἐστὶν ὁ οὐρανὸς λαμπρός,
 ὅταν ἀφῆ τὰς ἀκτῖνας ὁ ἥλιος, ὡς ἡ Ρωμαίων πόλις τὰς δύο ταύτας
 15 λαμπάδας πανταχοῦ τῆς οἰκουμένης ἀφιεῖσα. Ἐκεῖθεν ἀρπαγήσεται
 Παῦλος, ἐκεῖθεν Πέτρος. Ἐννοήσατε καὶ φρίξατε, οἷον ὄψεται θέα-
 μα Ρώμη, τὸν Παῦλον ἐξαίφνης ἀνιστάμενον ἀπὸ τῆς θήκης ἐκεί-
 νης μετὰ Πέτρου, καὶ αἰρόμενον εἰς ἀπάντησιν τοῦ Χριστοῦ· οἷον
 ἀποστέλλει τῷ Χριστῷ ρόδον ἡ Ρώμη, οἷους στεφάνους ἡ πόλις
 20 περίκειται δύο, οἷας χρυσᾶς ἀλύσεις διέζωσται, οἷας ἔχει πηγᾶς.
 Διὰ ταῦτα θαυμάζω τὴν πόλιν, οὐ διὰ τὸν χρυσὸν τὸν πολύν, οὐ διὰ
 τοὺς κίονας, οὐ διὰ τὴν ἄλλην φαντασίαν, ἀλλὰ διὰ τοὺς στύλους
 τῆς Ἐκκλησίας τούτους.

4. Τίς μοι νῦν ἔδωκε περιχυθῆναι τῷ σώματι Παύλου, καὶ προσ-
 25 ἠλωθῆναι τῷ τάφῳ, καὶ τὴν κόνιν ἰδεῖν τοῦ σώματος ἐκείνου, τοῦ
 τὰ ὑστερήματα ἀναπληρώσαντος τοῦ Χριστοῦ, τοῦ τὰ στίγματα βα-
 σταζάντος, τοῦ πανταχοῦ τὸ κήρυγμα κατασπεύραντος; Τὴν κόνιν
 ἐκείνου τοῦ σώματος, δι' οὗ πανταχοῦ διέδραμε· τὴν κόνιν τοῦ στό-
 ματος, δι' οὗ Χριστὸς ἐφθέγγετο, καὶ τὸ φῶς ἐξέλαμψε τὸ πάσης
 30 ἀστραπῆς λαμπρότερον, καὶ φωνὴ ἐξεπήδησε πάσης βροντῆς φο-
 βρωτέρα τοῖς δαίμοσι· δι' οὗ τὸ μακάριον ἐκεῖνο ἐφθέξατο ρῆμα

τό χορό τῶν ἀγίων νά εἶναι κορυφαῖος καί πρῶτος στή σειρά, καί θ' ἀπολαύσουμε τή γνήσια ἀγάπη του. Γιατί ἄν, ὅταν ζοῦσε ἐδῶ, ἀγαποῦσε τούς ἀνθρώπους τόσο, ὥστε, ἐνῶ ἐπιθυμοῦσε νά πεθάνει γιά νά εἶναι μαζί μέ τό Χριστό, νά προτιμήσει νά βρίσκεται ἐδῶ, πολύ περισσότερο θά φανερώσει θερμότερη τήν ἀγάπη του ἐκεῖ.

Ἐγώ καί τή Ρώμη γι' αὐτό τήν ἀγαπῶ, μολονότι βέβαια μπορῶ καί ἀπό ἄλλοῦ νά τήν ἐπαινῶ, καί ἀπό τό μέγεθός της καί ἀπό τήν ἀρχαιότητά της καί ἀπό τήν ὁμορφιά της καί ἀπό τό πλῆθος της καί ἀπό τήν ἐξουσία της καί ἀπό τόν πλοῦτο της καί ἀπό τά κατορθώματά της στούς πολέμους, ἀλλ' ἀφήνοντας ὅλα τά ἄλλα, γι' αὐτό τήν καλοτυχίζω, ὅτι καί ὅταν ζοῦσε σ' αὐτούς ἔγραφε, καί τόσο τούς ἀγαποῦσε, καί ὅταν βρισκόταν ἐκεῖ μίλησε σ' αὐτούς, καί ἐκεῖ τελείωσε τή ζωή του. Γι' αὐτό καί ἡ πόλη ἔγινε ὀνομαστή ἀπό ἐδῶ περισσότερο παρά ἀπ' ὅλα τά ἄλλα, καί σάν σῶμα μεγάλο καί ἰσχυρό ἔχει δύο μάτια πού λάμπουν, τά σώματα τῶν ἀγίων αὐτῶν. Δέν εἶναι τόσο λαμπρός ὁ οὐρανός, ὅταν ἐκπέμπει τίς ἀκτίνες του ὁ ἥλιος, ὅσο ἡ πόλη τῶν Ρωμαίων, πού ἐκπέμπει τίς δύο αὐτές λαμπάδες σέ ὅλα τά σημεῖα τῆς οἰκουμένης. Ἀπό ἐκεῖ θ' ἀρπαχθεῖ στούς οὐρανούς ὁ Παῦλος, ἀπό ἐκεῖ ὁ Πέτρος. Σκεφθεῖτε καί φρίξτε, ποιό θέαμα θά δεῖ ἡ Ρώμη, τόν Παῦλο ν' ἀνασταίνεται ξαφνικά ἀπό τόν τάφο ἐκεῖνο μαζί μέ τόν Πέτρο καί νά σηκώνεται σέ συνάντηση τοῦ Χριστοῦ· ποιό ρόδο στέλνει στό Χριστό ἡ Ρώμη, ποιά διπλά στεφάνια φοράει ἡ πόλη, ποιές χρυσές άλυσίδες ἔχει ζωσθεῖ, ποιές πηγές ἔχει. Γι' αὐτά θαυμάζω τήν πόλη, ὄχι γιά τό πολύ χρυσάφι, οὔτε γιά τίς στιῆλες, οὔτε γιά τήν ἄλλη ἐμφάνισή της, ἀλλά γιά τούς δύο αὐτούς στύλους τῆς Ἐκκλησίας.

4. Ποιός μέ ἔκανε τώρα νά μεταφερθῶ γύρω ἀπό τό σῶμα τοῦ Παύλου καί νά προσηλωθῶ στόν τάφο του καί νά δῶ τήν στάχτη τοῦ σώματος ἐκείνου, πού ἀναπλήρωσε τά ὑστερήματα τοῦ Χριστοῦ, πού βάσταξε τά στίγματα, πού ἔσπειρε παντοῦ τό κήρυγμα; τή στάχτη ἐκείνου τοῦ σώματος μέ τό ὅποιο ἔτρεξε παντοῦ, τή στάχτη τοῦ στόματος, μέ τό ὅποιο ὁ Χριστός μιλοῦσε καί ἄστραψε τό φῶς τό λαμπρότερο ἀπό κάθε ἀστραπή καί ἔβγαλε φωνή πιό φοβερή ἀπό κάθε βροντή γιά τούς δαίμονες, μέ τό ὅποιο εἶπε ἐκείνον τό μακάριο λόγο, λέγοντας, «θά εὐχόμουν νά εἶμαι ἀνάθεμα γιά χάρη τῶν

λέγων· «*ηύχόμενη ανάθεμα εἶναι ὑπὲρ τῶν ἀδελφῶν μου*»· δι' οὗ ἐλάλει ἐναντίον βασιλέων, καὶ οὐκ ἠσχύνετο· δι' οὗ Παῦλον ἐμάθομεν, δι' οὗ τὸν Παύλου δεσπότην; Οὐχ οὕτως ἡμῖν ἡ βροντὴ φοβερὰ, ὡς ἐκείνη τοῖς δαίμοσιν ἢ φωνή. Εἰ γὰρ τὰ ἱμάτια αὐτοῦ ἔφριτον, πολλῶ μᾶλλον τὴν φωνήν. Αὕτη δεδεμένους αὐτοὺς ἤγαγεν, αὕτη τὴν οἰκουμένην ἐξεκάθηρεν, αὕτη νοσήματα ἔλυσε, κακίαν ἐξέβαλεν, ἀλήθειαν ἐπανήγαγε, τὸν Χριστὸν εἶχεν ἐγκαθήμενον, καὶ μετ' αὐτοῦ πανταχοῦ προήει.

Καὶ ὅπερ τὰ Χερουβίμ, τοῦτο ἡ Παύλου φωνή. Καθάπερ γὰρ 10 ἐπὶ τῶν δυνάμεων ἐκείνων ἐκάθητο, οὕτω καὶ ἐπὶ τῆς τοῦ Παύλου γλώττης. Καὶ γὰρ ἀξία τοῦ δέξασθαι τὸν Χριστὸν ἐγένετο, ἐκεῖνα φθεγγομένη, ἃ τῷ Χριστῷ φίλα ἦν, καὶ πρὸς ὕψος ἄφατον ἵπταμένη καθάπερ τὰ Σεραφίμ. Τί γὰρ ὑψηλότερον τῆς φωνῆς ἐκείνης τῆς λεγούσης, ὅτι «πέπεισμαι, ὅτι οὔτε ἄγγελοι, οὔτε ἀρχαί, οὔτε δυνά- 15 μεις, οὔτε ἐνεστῶτα, οὔτε μέλλοντα, οὔτε ὕψωμα, οὔτε βάθος, οὔτε τις κτίσις ἑτέρα δυνήσεται ἡμᾶς χωρίσαι ἀπὸ τῆς ἀγάπης τοῦ Θεοῦ τῆς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ»; Πόσας δοκεῖ σοι πτέρυγας ἔχειν αὕτη ἡ φωνή; πόσους ὀφθαλμούς; Διὰ τοῦτο ἔλεγεν· «οὐ γὰρ αὐτοῦ τὰ νοήματα ἀγνοοῦμεν»· διὰ τοῦτο ἔφευγον δαίμονες, οὐχὶ φθεγγομένου 20 μόνον ἀκούοντες, ἀλλὰ καὶ πόρρωθεν ὄντος ἱμάτιον ὀρῶντες. Τούτου τοῦ στόματος ἐβουλόμην τὴν κόνιν ἰδεῖν, δι' οὗ τὰ μεγάλα καὶ ἀπόρρητα ὁ Χριστὸς ἐλάλησε, καὶ μείζονα ἢ δι' ἑαυτοῦ· ὥσπερ γὰρ εἰργάσατο μείζονα διὰ τῶν μαθητῶν, οὕτω καὶ ἐφθέγγετο· δι' οὗ τὸ Πνεῦμα τῆ οἰκουμένην τοὺς θαυμαστοὺς ἐκείνους χρησιμοὺς ἔδω- 25 κε.

Τί γὰρ οὐκ εἰργάσατο ἐκεῖνο τὸ στόμα ἀγαθόν; Δαίμονας ἤλασεν, ἀμαρτήματα ἔλυσε, τυράννους ἐπεστόμισε, φιλοσόφων γλώττας ἔφραξε, τὴν οἰκουμένην τῷ Θεῷ προσήγαγε, βαρβάρους φιλοσοφεῖν ἔπεισε, ἅπαντα μετερρύθμισε τὰ ἐν τῇ γῆ· καὶ τὰ ἐν τοῖς 30 οὐρανοῖς δέ, ὃν ἐβούλετο διετίθει τρόπον, δεσμῶν οὐς ἐβούλετο,

12. Ρωμ. 9,3.

13. Ρωμ. 8,38–39.

ἀδελφῶν μου»¹², μέ τό ὁποῖο μιλοῦσε ἐναντίον βασιλέων καί δέν ντρεπόταν, μέ τό ὁποῖο μάθαμε τόν Παῦλο καί τόν Κύριο τοῦ Παύλου; Δέν εἶναι γιά μᾶς τόσο φοβερή ἡ βροντή, ὅσο εἶναι ἐκείνη ἡ φωνή γιά τούς δαίμονες. Γιατί, ἄν ἔτρεμαν τά ἐνδύματά του, πολύ περισσότερο θά ἔτρεμαν τή φωνή του. Αὐτή τούς ὀδήγησε δεμένους, αὐτή καθάρισε τήν οἰκουμένη, αὐτή θεράπευσε ἀρρώστιες, ἀπομάκρυνε τήν κακία, ξανάφερε τήν ἀλήθεια, εἶχε μέσα της τό Χριστό καί μαζί του πήγαινε παντοῦ.

Καί ἐκεῖνο πού εἶναι τά Χερουβίμ, αὐτό ἦταν ἡ φωνή τοῦ Παύλου. Γιατί, ὅπως ἐπάνω στίς δυνάμεις ἐκεῖνες καθόταν ὁ Χριστός, ἔτσι καθόταν καί πάνω στή γλώσσα τοῦ Παύλου. Καθόσον ἐγινε ἄξια νά δεχθεῖ τό Χριστό, ἀφοῦ μιλοῦσε ἐκεῖνα τά λόγια, τά ὁποῖα ἦταν ἀγαπητά στό Χριστό, καί πετοῦσε πρός ὕψος ἀπερίγραπτο ὅπως ἀκριβῶς τά Σεραφίμ. Τί λοιπόν εἶναι ὑψηλότερο ἀπό τή φωνή ἐκείνη πού ἔλεγε, «εἶμαι πεπεισμένος, ὅτι οὔτε ἄγγελλοι, οὔτε ἀρχές, οὔτε δυνάμεις, οὔτε παρόντα, οὔτε μελλοντικά γεγονότα, οὔτε ὕψος, οὔτε βάθος, οὔτε κάποια ἄλλη κτίση θά μπορέσει νά μᾶς χωρίσει ἀπό τήν ἀγάπη τοῦ Θεοῦ πού ἔδειξε μέ τόν Ἰησοῦ Χριστό»¹³; Πόσα φτερά σοῦ φαίνεται πῶς ἔχει αὐτή τή φωνή; πόσα μάτια; Γι' αὐτό ἔλεγε· «βέβαια δέν ἀγνοοῦμε τά σχέδιά του»¹⁴· γι' αὐτό ἐφευγαν οἱ δαίμονες, ὄχι μόνο ὅταν τόν ἄκουαν νά μιλάει, ἀλλά καί ὅταν ἦταν μακριά καί ἔβλεπαν τό ἱμάτιό του. Αὐτοῦ τοῦ στόματος ἤθελα νά δῶ τή στάχτη, μέ τό ὁποῖο ὁ Χριστός εἶπε τά μεγάλα καί ἀπόρρητα, καί μάλιστα μεγαλύτερα παρά μέ τόν ἑαυτό του, γιατί ὅπως ἔκανε μεγαλύτερα μέ τούς μαθητές του, ἔτσι καί εἶπε, μέ τό ὁποῖο τό ἅγιο Πνεῦμα ἔδωσε στήν οἰκουμένη τούς θαυμαστούς ἐκείνους χρησμούς.

Ποιό ἀγαθό λοιπόν δέν ἔκαμε ἐκεῖνο τό στόμα; Ἀπομάκρυνε δαίμονες, συγχώρησε ἀμαρτήματα, ἀποστόμισε τυράννους, ἔφραξε γλῶσσες φιλοσόφων, ὀδήγησε στό Θεό τήν οἰκουμένη, ἐπεισε βαρβάρους νά πιστέψουν, ἄλλαξε ὅλα τά πράγματα τῆς γῆς· ἀλλά καί τά πράγματα στούς οὐρανοῦς τά μεταχειριζόταν ὅπως ἤθελε, δένοντας καί λύνοντας ὅσους ἤθελε ἐκεῖ σύμφωνα μέ τήν ἐξουσία πού τοῦ

14. Β' Κορ. 2,11.

καὶ λύων ἐκεῖ κατὰ τὴν δεδομένην ἐξουσίαν αὐτῷ. Οὐ στόματος δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ τῆς καρδίας ἐκείνης ἐβουλόμην τὴν κόνιν ἰδεῖν, ἦν οὐκ ἂν τις ἀμάρτοι καρδίαν τῆς οἰκουμένης εἰπών, καὶ τῶν μυρίων πηγὴν ἀγαθῶν, καὶ ἀρχὴν καὶ στοιχεῖον τῆς ἡμετέρας ζωῆς. Τὸ 5 γὰρ Πνεῦμα τῆς ζωῆς ἐκεῖθεν εἰς ἅπαντας ἐχορηγεῖτο, καὶ τοῖς μέλεσι τοῦ Χριστοῦ διεδίδοτο, οὐ δι' ἀρτηρίας ἐκπεμπόμενον, ἀλλὰ διὰ προαιρέσεως ἀγαθῶν. Αὕτη οὕτω πλατεῖα ἡ καρδία ἦν, ὡς καὶ πόλεις ὀλοκλήρους δέχεσθαι καὶ δῆμους καὶ ἔθνη. «Ἡ καρδία γάρ μου», φησί, «πεπλάτυνται». Ἄλλ' ὅμως τὴν οὕτω πλατεῖαν συνέ- 10 σχε πολλάκις καὶ ἔθλιψεν αὐτὴ ἡ εὐρύνουσα αὐτὴν ἀγάπη. «Ἐκ γὰρ πολλῆς θλίψεως», φησί, «καὶ συνοχῆς καρδίας ἔγραψα ὑμῖν».

Ταύτην καὶ διαλελυμένην ἐπεθύμουν ἰδεῖν, τὴν πυρουμένην καθ' ἕκαστον τῶν ἀπολλυμένων, τὴν ὠδίνουσαν ἐκ δευτέρου τὰ ἐξαμβλούμενα τῶν παιδῶν, τὴν τὸν Θεὸν ὀρῶσαν· «οἱ γὰρ καθα- 15 ροὶ τῇ καρδίᾳ», φησί, «τὸν Θεὸν ὄψονται»· τὴν θυσίαν γεγενημένην· «θυσία γὰρ τῷ Θεῷ πνεῦμα συντρετριμμένον»· τὴν ὑψηλοτέραν τῶν οὐρανῶν, τὴν εὐρυτέραν τῆς οἰκουμένης, τὴν τῆς ἀκτίνος φαιδροτέραν, τὴν τοῦ πυρὸς θερμότεραν, τὴν τοῦ ἀδάμαντος στερροτέραν, τὴν τοὺς ποταμοὺς ἀφιεῖσαν· «ποταμοὶ γάρ», φησὶν, «ἐκ 20 τῆς κοιλίας αὐτοῦ ρεύσουσιν ὕδατος ζῶντος»· ἔνθα ἦν ἡ πηγὴ ἡ ἀλλομένη, καὶ ποτίζουσα οὐ τὸ πρόσωπον τῆς γῆς, ἀλλὰ τὰς ψυχὰς τῶν ἀνθρώπων· ὅθεν οὐ ποταμοὶ μόνον, ἀλλὰ καὶ πηγαὶ δακρῶν ἐξήεσαν καὶ νύκτωρ καὶ μεθ' ἡμέραν· τὴν καινὴν ζήσασαν ζωὴν, οὐ ταύτην τὴν ἡμετέραν· «ζῶ γὰρ οὐκέτι ἐγώ, ζῆ δὲ ἐν ἐμοί», 25 φησὶν, «ὁ Χριστός»· ἄρα ἐκείνου καρδία ἦν ἡ Παύλου καρδία, καὶ τοῦ Πνεύματος τοῦ ἀγίου πλάξ, καὶ βιβλίον τῆς χάριτος· τὴν τρέμουσαν μὲν ὑπὲρ τῶν ἀλλοτρίων ἀμαρτημάτων· «φοβοῦμαι γάρ», φησί, «μὴ πως εἰκῆ κεκοπίακα εἰς ὑμᾶς», «μὴ πως ὡς ὁ ὄφις Εὐαν ἠπάτησε», «μὴ πως ἄλλοις κηρύξας, αὐτὸς ἀδόκιμος γένω- 30 μαι»· καὶ, «πέπεισμαι γάρ, ὅτι οὔτε ἄγγελοι οὔτε ἀρχάγγελοι δυνήσονται ἡμᾶς χωρῖσαι»· τὴν καταξιωθεῖσαν φιλησαὶ Χριστόν, ὡς

15. Β' Κορ. 6,11.

16. Β' Κορ. 2,4.

17. Ματθ. 5,8.

18. Ψαλμ. 50,19.

19. Ἰω. 7,38.

20. Γαλ. 2,20.

21. Γαλ. 4,11.

22. Β' Κορ. 11,3.

23. Β' Κορ. 12,20.

24. Α' Κορ. 9,27.

25. Ρωμ. 8, 38.

δόθηκε. Ὁχι ὁμως τῆ στάχτη τοῦ στόματος, ἀλλά καί τῆς καρδιᾶς ἐκείνης ἤθελα νά δῶ, τήν ὁποία δέ θά ἔσφαλε κανεῖς ἂν τήν ὀνόμαζε καρδιά τῆς οἰκουμένης καί πηγῆ τῶν ἄπειρων ἀγαθῶν καί ἀρχή καί στοιχεῖο τῆς δικῆς μας ζωῆς. Γιατί τό πνεῦμα τῆς ζωῆς ἀπό ἐκεῖ χορηγοῦνταν σέ ὄλους καί μοιραζόταν στά μέλη τοῦ Χριστοῦ, καί στελνόταν ὄχι μέ ἀρτηρία ἀλλά μέ τήν προαίρεση τῶν ἀγαθῶν. Αὐτή ἡ καρδιά ἦταν τόσο πλατιά, ὥστε νά δέχεται καί πόλεις ὀλόκληρες καί λαούς καί ἔθνη. «Ἡ καρδιά μου», λέγει, «ἔχει γίνει πλατιά»¹⁵. Ἀλλ' ὁμως τήν τόσο πλατιά καρδιά τήν ἔσφιξε πολλές φορές καί τήν ἔθλιψε ἡ ἴδια ἡ ἀγάπη πού τήν ἔκαμνε εὐρύχωρη. «Σᾶς ἔγραψα», λέγει, «ἀπό μεγάλη θλίψη καί στενοχώρια τῆς καρδιᾶς μου»¹⁶.

Αὐτή τήν καρδιά ἀκόμη καί διαλυμένη ἐπιθυμοῦσα νά δῶ, ἡ ὁποία φλεγόταν γιά τόν καθένα πού χανόταν, ἡ ὁποία γεννοῦσε γιά δεύτερη φορά ὅσα παιδιά ἀποβάλλονταν («γιατί ὅσοι ἔχουν καθαρῆ καρδιά», λέγει, «θά δοῦν τό Θεό»¹⁷), ἡ ὁποία εἶχε γίνει θυσία («γιατί θυσία γιά τό Θεό εἶναι ἡ ψυχὴ πού ἔχει συντριβεῖ»¹⁸, ἡ ὁποία ἦταν ὑψηλότερη ἀπό τούς οὐρανοῦς, εὐρύτερη ἀπό τήν οἰκουμένη, λαμπρότερη ἀπό τήν ἀκτίνα, θερμότερη ἀπό τή φωτιά, ἰσχυρότερη ἀπό τό διαμάντι, ἡ ὁποία ἄφηνε τούς ποταμούς («γιατί θά τρέξουν», λέγει, «ἀπό τήν κοιλιὰ του ποταμοὶ νεροῦ ζωντανοῦ»¹⁹. ὅπου ἦταν ἡ πηγὴ πού ἀναπηδοῦσε καί πότιζε ὄχι τήν ἐπιφάνεια τῆς γῆς, ἀλλά τίς ψυχές τῶν ἀνθρώπων· ἀπό ἐδῶ ἔβγαιναν ὄχι μόνο ποταμοὶ ἀλλά καί πηγές δακρῶν καί νύχτα καί ἡμέρα), ἡ ὁποία ἔζησε τῆ νέα ζωῆ, ὄχι αὐτὴ τῆ δικῆ μας (γιατί λέγει, «δέ ζῶ πιά ἐγώ, ἀλλά ζεῖ μέσα μου ὁ Χριστός»²⁰. ἄρα ἡ καρδιά τοῦ Παύλου ἦταν καρδιά τοῦ Χριστοῦ, καί πλάκα τοῦ ἀγίου Πνεύματος καί βιβλίον τῆς χάριτος), ἡ ὁποία ἔτρεμε γιά τὰ ξένα ἁμαρτήματα («φοβᾶμαι», λέγει, «μήπως μάταια κόπιασα γιά σᾶς»²¹, «μήπως ὅπως τό φίδι ἔξαπάτησε τήν Εὐα»²², «μήπως, ὅταν ἔρθω, δέ σᾶς βρῶ ὅπως σᾶς θέλω»²³), ἐνῶ γιά τόν ἑαυτό της καί φοβόταν καί θάρρος εἶχε (γιατί λέγει, «φοβᾶμαι μήπως, ἐνῶ σέ ἄλλους κήρυξα, ἐγώ ὁ ἴδιος θεωρηθῶ ὅτι ἀπέτυχα»²⁴ καί, «εἶμαι πεπεισμένος, ὅτι οὔτε ἄγγελοι οὔτε ἀρχάγγελοι θά μπορέσουν νά μᾶς χωρίσουν»²⁵), ἡ ὁποία καταξιώθηκε ν' ἀγαπήσει τό

οὔδεις ἄλλος ἐφίλησε, τὴν θανάτου καὶ γεέννης καταφρονοῦσαν, καὶ ὑπὸ δακρῶν ἀδελφικῶν συντριβομένην· «τί γὰρ ποιεῖτε», φησί, «κλαίοντες καὶ συνθρύπτοντές μου τὴν καρδίαν;» τὴν καρτερικωτάτην, καὶ οὐ στέγουσαν καιρὸν ὥρας ἀποστῆναι Θεσσαλονι-
5 κέων.

Ἐβουλόμην τὴν κόνιν ἰδεῖν τῶν χειρῶν τῶν ἐν ἀλύσει, δι' ὧν τῆς ἐπιθέσεως τὸ Πνεῦμα ἐχορηγεῖτο, δι' ὧν τὰ θεῖα γράμματα ἐγράφετο· «ἴδε γὰρ πηλίκους ὑμῖν γράμμασιν ἔγραψα τῇ ἐμῇ χειρὶ»· καὶ πάλιν, «ὁ ἀσπασμὸς τῇ ἐμῇ χειρὶ Παύλου»· τῶν χειρῶν ἐκεί-
10 νων, ἃς ἰδοῦσα ἡ ἔχισ ἐξέπεσεν εἰς τὴν πυράν. Ἐβουλόμην τὴν κόνιν ἰδεῖν τῶν ὀφθαλμῶν τῶν πηρωθέντων καλῶς, τῶν ἀναβλεψάντων ἐπὶ σωτηρίᾳ τῆς οἰκουμένης, τῶν καὶ ἐν σώματι Χριστὸν ἰδεῖν καταξιωθέντων, τῶν ὁρώντων τὰ γήινα καὶ οὐχ ὁρώντων, τῶν βλέπόντων τὰ μὴ βλεπόμενα, τῶν μὴ εἰδόντων ὕπνον, τῶν ἐν
15 μέσαις νυξὶν ἀγρυπνούντων, τῶν οὐ πασχόντων τὰ τῶν ὀφθαλμῶν. Ἐβουλόμην καὶ τῶν ποδῶν ἐκείνων ἰδεῖν τὴν κόνιν τῶν περιδραμόντων τὴν οἰκουμένην καὶ μὴ καμόντων, τῶν ἐν τῷ ξύλῳ δεδεμένων, ἠνίκα τὸ δεσμωτήριον ἔσεισε, τῶν οἰκουμένην καὶ ἀοίκητον περιελθόντων, τῶν ὁδοιπορούντων πολλάκις.

20 Καὶ τί δεῖ κατὰ μέρος λέγειν; Ἐβουλόμην τὸν τάφον ἰδεῖν, ἔνθα τὰ ὄπλα τῆς δικαιοσύνης ἀπόκειται, τὰ ὄπλα τοῦ φωτός, τὰ μέλη τὰ νῦν ζῶντα, νενεκρωμένα δὲ ὅτε ἔζη, ἐν οἷς πᾶσιν ὁ Χριστὸς ἔζη, τὰ ἐσταυρωμένα τῷ κόσμῳ, τὰ τοῦ Χριστοῦ μέλη, τὰ ἐνδεδυμένα τὸν Χριστόν, τὸν ναὸν τοῦ Πνεύματος, τὴν οἰκοδομὴν τὴν
25 ἀγίαν, τὰ δεδεμένα τῷ Πνεύματι, τὰ καθηλωμένα τῷ φόβῳ τοῦ Θεοῦ, τὰ ἔχοντα τὰ στίγματα τοῦ Χριστοῦ. Τοῦτο τὸ σῶμα τειχίζει τὴν πόλιν ἐκείνην, ἧ παντὸς πύργου καὶ μυρίων περιβόλων ἐστὶν ἀσφαλέστερον· καὶ μετὰ τούτου τὸ Πέτρου. Καὶ γὰρ ζῶντα ἐτίμα· «ἀνέβη γὰρ ἱστορῆσαι Πέτρον». Διὰ τοῦτο καὶ ἀπελθόντα κατη-
30 ξίωσεν ὁμόσκηνον αὐτῷ ποιῆσαι ἢ χάρις. Ἐβουλόμην ἰδεῖν τὸν λέοντα τὸν πνευματικόν. Ὡσπερ γὰρ λέων πῦρ ἀφιεῖς εἰς ἀλωπέκων

26. Πράξ. 21,13.

27. Γαλ. 6,11.

28. Α' Κορ. 16,21.

29. Γαλ. 1,18.

Χριστό, ὅπως κανεῖς ἄλλος δέν τόν ἀγάπησε, ἡ ὁποία περιφρονοῦσε τό θάνατο καί τή γέεννα καί συντριβόταν ἀπό τά δάκρυα ἀδελφῶν («τί κερδίζετε», λέγει, «μέ τό νά κλαῖτε καί νά μοῦ ραγίζετε τήν καρδιά;»²⁶), ἡ ὁποία ἦταν πάρα πολύ ὑπομονητική καί δέν ὑπέμενε οὔτε ὥρα ν' ἀπομακρυνθεῖ ἀπό τούς Θεσσαλονικεῖς.

Ἦθελα νά δῶ τή στάχτη τῶν χεριῶν πού ἦταν ἀλυσσοδεμένα, μέ τήν ἐπίθεση τῶν ὁποίων χορηγοῦνταν τό ἅγιο Πνεῦμα, μέ τά ὁποῖα γράφονταν τά θεῖα γράμματα: «κοιτάξτε πόσο μεγάλα γράμματα σᾶς ἔγραψα μέ τό χέρι μου»²⁷, καί πάλι, «ὁ χαιρετισμός γράφεται μέ τό δικό μου χέρι, τοῦ Παύλου»²⁸. Ἦθελα νά δῶ τή στάχτη τῶν χεριῶν ἐκείνων, τά ὁποῖα ὅταν εἶδε ἡ ὀχιά, ἔπεσε στή φωτιά. Ἦθελα νά δῶ τή στάχτη τῶν ματιῶν πού τυφλώθηκαν καλά, πού ἀνέβλεψαν γιά τή σωτηρία τῆς οἰκουμένης, πού καταξιώθηκαν νά δοῦν καί μέ τό σῶμα τό Χριστό, πού ἔβλεπαν τά γήινα καί πού δέν τά ἔβλεπαν, πού ἔβλεπαν τά ἀόρατα, πού δέ γνώριζαν ὕπνο, πού ἔμεναν ξάγρυπνα τά μεσάνυχτα, πού δέν πάθαιναν αὐτά πού παθαίνουν τά μάτια. Ἦθελα νά δῶ καί τή στάχτη τῶν ποδιῶν ἐκείνων πού ἔτρεξαν τήν οἰκουμένη καί πού δέν κουράσθηκαν, πού ἦταν δεμένα στό ξύλο, ὅταν ἔγινε σεισμός στή φυλακή, πού πῆγαν στήν κατοικημένη καί ἀκατοίκητη γῆ, πού ὁδοιποροῦσαν πολλές φορές.

Καί γιατί πρέπει νά τά ὀνομάζω ξεχωριστά; Ἦθελα νά δῶ τόν τάφο, ὅπου φυλάσσονται τά ὄπλα τῆς δικαιοσύνης, τά ὄπλα τοῦ φωτός, τά μέλη πού σήμερα εἶναι ζωντανά, νεκρά ὁμως ὅταν ζοῦσε, στά ὁποῖα ζοῦσε ὁ Χριστός, τά σταυρωμένα γιά τόν κόσμο, τά μέλη τοῦ Χριστοῦ, τά ντυμένα τό Χριστό, τό ναό τοῦ ἀγίου Πνεύματος, τήν οἰκοδομή τήν ἅγια, τά δεμένα στό ἅγιο Πνεῦμα, τά καθηλωμένα στό φόβο τοῦ Θεοῦ, τά ὁποῖα ἔχουν τά στίγματα τοῦ Χριστοῦ. Αὐτό τό σῶμα προφυλάσσει σάν τεῖχος τήν πόλη ἐκείνη, καί εἶναι ἀσφαλέστερο ἀπό κάθε πύργο καί ἄπειρα περιτοιχίσματα· καί μαζί μ' αὐτό καί τό σῶμα τοῦ Πέτρου. Γιατί καί ὅταν ζοῦσε, τόν τιμοῦσε· «ἀνέβηκε νά γνωρίσει τόν Πέτρο»²⁹. Γι' αὐτό καί ὅταν πέθανε τόν ἔκρινε ἄξιο ἡ χάρη νά τόν κάμει ὁμόσκηνο μ' αὐτόν. Ἦθελα νά δῶ

ἀγέλας, οὕτως εἰς τὴν τῶν δαιμόνων καὶ φιλοσόφων ἐνέπεσε φα-
 τριαν, καὶ καθάπερ σκηπτοῦ τις ἐμβολὴ εἰς τὰς τοῦ διαβόλου κατη-
 νέχθη φάλαγγας. Οὐδὲ γὰρ ἐκ παρατάξεως ἴστατο πρὸς αὐτόν, ἀλλ'
 οὕτως ἐδεδοίκει καὶ ἔτρεμεν, ὡς, εἰ καὶ σκιὰν ἴδοι καὶ φωνῆς
 5 ἀκούσειε, πόρρωθεν δραπετεύειν. Οὕτω γοῦν καὶ τὸν πεπορνευκό-
 τα παρέδωκεν αὐτῷ πόρρωθεν ὄν, καὶ πάλιν ἐξήρπασε τῶν ἐκεί-
 νου χειρῶν· οὕτω καὶ ἐτέρους, ἵνα παιδευθῶσι μὴ βλασφημεῖν.

Σκόπει δὲ πῶς καὶ τοὺς ὑπ' αὐτῷ τεταγμένους ἀντεπεξάγει,
 διεγείρων, ἀλείφων· καὶ νῦν μὲν Ἐφεσίοις φησίν, «οὐκ ἔστιν ἡμῖν ἡ
 10 πάλῃ πρὸς αἷμα καὶ σάρκα, ἀλλὰ πρὸς τὰς ἀρχὰς καὶ τὰς ἀξου-
 σίας», εἶτα καὶ τὸ ἔπαθλον τίθησιν, «ἐν τοῖς ἐπουρανίοις», λέγων.
 Οὐ γὰρ περὶ γηϊνῶν πραγμάτων ἡμῖν ὁ ἀγὼν, φησίν, ἀλλὰ περὶ
 τῶν οὐρανῶν καὶ τῶν ἐν τοῖς οὐρανοῖς. Νῦν δὲ ἐτέροις φησίν· «οὐκ
 οἶδατέ, ὅτι ἀγγέλους κρινοῦμεν, μήτι γε βιωτικά;». Ταῦτ' οὖν
 15 ἅπαντα ἐννοοῦντες, στῶμεν γενναίως. Καὶ γὰρ καὶ Παῦλος ἄνθρω-
 πος ἦν, τῆς αὐτῆς φύσεως ἡμῖν μετέχων, καὶ τὰ ἄλλα ἅπαντα ἔχων
 κοινά· ἀλλ' ἐπειδὴ πολλὴν τὴν περὶ τὸν Χριστὸν ἀγάπην ἐπεδείξα-
 το, τοὺς οὐρανοὺς ὑπερέβη καὶ μετὰ τῶν ἀγγέλων ἔστη. Ὡστε, ἂν
 βουληθῶμεν καὶ ἡμεῖς διαναστῆναι μικρόν, καὶ τὸ πῦρ ἐκεῖνο ἀνά-
 20 ψαι ἐν ἡμῖν, δυνησόμεθα ζηλῶσαι τὸν ἅγιον ἐκεῖνον. Οὐδὲ γάρ, εἴ-
 περ ἀδύνατον ἦν τοῦτο, ἐβόα λέγων· «μιμηταί μου γίνεσθε, καθὼς
 κάγω Χριστοῦ».

Μὴ τοίνυν θαυμάζωμεν αὐτὸν μηδὲ ἐκπληττώμεθα μόνον,
 ἀλλὰ καὶ μιμώμεθα, ἵνα καταξιωθῶμεν καὶ ἐντεῦθεν ἀπελθόντες
 25 αὐτὸν ἰδεῖν, καὶ τῆς ἀπορρήτου δόξης μετασχεῖν, ἧς γένοιτο πάντας
 ἡμᾶς ἀξιωθῆναι, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ
 Χριστοῦ, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἡ δόξα, ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, νῦν
 καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

30. Ἐφ. 6,12.

31. Α' Κορ. 6,3.

32. Α' Κορ. 11,1.

τό λιοντάρι τό πνευματικό. Γιατί σάν λιοντάρι πού ἐκπέμπει φωτιά σέ κοπάδια ἀπό ἀλεπούδες, ἔτσι ἔπεσε μέσα στή φατρία τῶν δαιμόνων καί φιλοσόφων, καί σάν κάποια ἐπίδρομή κεραυνοῦ κατέβηκε στίς φάλαγγες τοῦ διαβόλου. Γιατί δέ στεκόταν σέ θέση μάχης ἐναντίον του, ἀλλά τόσο φοβόταν καί ἔτρεμε, ὥστε καί ἀπό μακριά ἔφευγε κρυφά, ἄν ἔβλεπε τή σκιά του μόνο καί ἄκουε τή φωνή του. Ἔτσι λοιπόν καί ἐκεῖνον, πού εἶχε γίνει πόρνος, τόν παρέδωσε σ' αὐτόν, ἄν καί ἦταν μακριά, καί πάλι τά ἄρπαξε ἀπό τά χέρια του· ἔτσι καί ἄλλους ἔκαμε, γιά νά διδαχθοῦν νά μή βλασφημοῦν.

Πρόσεχε ὁμως πῶς ὀδηγεῖ στή μάχη καί ἐκείνους πού ὑπηρετοῦν κάτω ἀπό τίς διαταγές του, ἐξεγείροντας καί ἐνθαρρύνοντάς τους· καί ἄλλοτε λέγει στούς Ἐφεσίους, «δέ διεξάγουμε πάλη μέ σάρκα καί αἷμα, ἀλλά μέ τίς ἀρχές καί τίς ἐξουσίες»³⁰, ἔπειτα ὁμως ἀναφέρει καί τό ἔπαθλο, λέγοντας, «στούς οὐρανοῦς». Γιατί δέ διεξάγουμε ἀγῶνα γιά γήινα πράγματα, λέγει, ἀλλά γιά τούς οὐρανοῦς καί τά ἐπουράνια πράγματα. Ἄλλοτε πάλι σέ ἄλλους λέγει· «δέν ξέρετε ὅτι θά κρίνουμε ἀγγέλους, καί ἄρα πολύ περισσότερο κοσμικές ὑποθέσεις;»³¹.

Κατανοώντας λοιπόν ὅλα αὐτά, ἄς σταθοῦμε γενναῖα. Καθόσον καί ὁ Παῦλος ἦταν ἄνθρωπος, ἔχοντας τήν ἴδια μέ μᾶς φύση καί ὅλα τά ἄλλα κοινά, ἀλλ' ἐπειδή ἔδειξε πολλή ἀγάπη γιά τό Χριστό, ξεπέρασε τούς οὐρανοῦς καί στάθηκε μαζί μέ τούς ἀγγέλους. Ἐπομένως ἄν θελήσουμε καί ἐμεῖς νά ἐγερθοῦμε λίγο καί ν' ἀνάψουμε μέσα μας τή φωτιά ἐκείνη, θά μπορέσουμε νά μιμηθοῦμε τόν ἅγιον ἐκεῖνον. Γιατί βέβαια, ἄν ἦταν ἀδύνατο αὐτό, δέ θά φώναζε λέγοντας· «γίνεστε μιμητές μου, ὅπως εἶμαι καί ἐγώ τοῦ Χριστοῦ»³².

Ἄς μή θαυμάζουμε λοιπόν αὐτόν μόνο, οὔτε νά ἐκπλησσομαστε, ἀλλά καί ἄς τόν μιμούμαστε, γιά νά κριθοῦμε ἄξιοι καί αὐτόν νά δοῦμε, ὅταν ἀναχωρήσουμε ἀπό τή ζωή αὐτή, καί νά πάρουμε μέρος στήν ἀπόρρητη δόξα, τήν ὁποία εἶθε ὅλοι ἐμεῖς ν' ἀξιωθοῦμε, μέ τή χάρη καί τή φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, μαζί μέ τόν ὁποῖο στόν Πατέρα καί συγχρόνως στό ἅγιο Πνεῦμα ἀνήκει ἡ δόξα, τώρα καί πάντοτε καί στούς αἰῶνες τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΕΥΡΕΤΗΡΙΑ

1. Εύρετήριο χωρίων τῆς Γραφῆς

	Γένεσις		27	45	522
1	26	518	39	7-23	500
2	18	520		Ἔξοδος	
	24	466			
3	2	520	2	13	466
	5	42		15-22	686
4	1-8	500	4	22	194
	6	520	5	2	450
	7	520	20	5	524
	90.522		32	9	222.620
	10	522		32	620
	11	522		Λευϊτικὸν	
	18-24	708			
6	3	164	22	17-33	438
12		684		Ἄριθμοι	
	3	284			
	7	276.284.626	24	9	306
14	684			Δευτερονόμιον	
	14-16	660	4	24	306
18	1-8	684	6	12-13	720
	3	472	9	28	276
	17	660	32	15	718
	27	660		18	198
21	12	284		Κριταὶ	
22	18	626			
24	15-33	686	11	29-40	42
25	1-6	292			

	Βασιλειῶν Α'		36	1-2	638
12	23	656		4	526
25	2-38	450	41	12	638
			43	18	636
	Βασιλειῶν Β'			23	256.636
1	21	522	48	7	636
17	26	656		16	634
18	33	658		18	636
24	17	656	49	13-14	434
				23	434
	Βασιλειῶν Γ'		50	19	436.730
18	19	348	68	9	610
	20-40	438		10	220
	21	350		31-32	434
			81	6	194
	Βασιλειῶν Δ'		94	8	636
4	8-37	682	101	26-27	208
21	1-18	160		27	632
			102	11-12	632
	Παραλειπομένων Β'			13	634
33	1-20	160		14	634
	Ψαλμοὶ			15	636
			103	2	632
1	4	32		3	632
2	11	540		6	636
8	6-7	634		11-12	632
13	1	450		14	634
18	2	634		15	634
	4	634		17	632
23	2	632		18	632
29	13	392		19	634
31	1	66		20	632
	10	638		27	634
32	9	634		29	634
	16	638		32	632
33		526	114	7	634
	20	638	115	6	638
	22	638	142	2	636

Παροιμιαί Σολομώντος

5	8	120
12	10	504
18	17	658
19	14	504

Ὡσηέ

9	4	434
13	8	306

Ἰωήλ

3	5	336
---	---	-----

Ἰωνᾶς

3	5	336
---	---	-----

Μαλαχίας

2	10	198
---	----	-----

Ἡσαΐας

1	2	194
	12	434
	17-18	572
	18	380
5	21	488
6	11	224
10	14	448
	22	294
14	13-14	448
22	4	224
28	16	336
29	13	378
32	6	448
43	26	572
45	23	562
51	6	208
52	7	358
	15	652

Ἱερεμίας

7	16	222
	17	222
38	34	594

Ἱεζεκιήλ

9	4	714
18	32	710
23	22ε.	526
28	2	450
34	2	656
	3	656

Δανιήλ

3	15	450
	38	436
	39	224.436
4	24	572

Ματθαῖος

3	7	348
5	3	446
	8	730
	11	484
	12	38
	16	490.600
	20	58
	39	124
	44	428
	46	616
	48	426
6	14	572
7	18	160
8	91-12	200
	22	64
	29	574.714
9	12	616
10	15	708

	28	66	10	40	706
	37	36		Λουκάς	
	41	474			
11	24	712	6	26	342
12	41	712	9	26	590
13	13	594		55	474
	29	160		58	544
15	24	400	11	19	390
	26	400	12	47	712
18	10	684	13	4-5	570
19	4	146	15	11-32	34
21	4-5	504		6	382
	33	568		26	380
	33-36	400	18	13	572
	41	200	19	27	568
	46	56	21	24-26	568
22	1-14	400	22	48	476
	1-15	568	23	34	474
	32	64		Ἰωάννης	
	37-39	516			
	40	516	2	18	720
23	13	718	4	22	670
24	2	572	5	44	336
	21	568.572	6	56	534
	29	234	7	7	166
25	9	382		38	730
	27	690	10	11	656
	14-30	564	13	35	616
	40	672	15	13	678
	41	480.574		14	534.570
	46	572		19	166
26	41	672		22	104
	55	478	17	21	614
28	40	610	21	15	36.706
	42	610		16	518.654
	Μάρκος			Πράξεις	
9	44	68.566.572	4	16	260

	20	94		14-15	188
7	15	492		20	254.534
	16	694	6	11	730
	29	528	8	1	668
	31	214.440		9	610
8	8	584	9	2	668
9	27	730		5	670
10	3-4	194		6-7	460
	11	690	11	2	534
	13	94		3	556.730
	31	542		19	654
	32	490	12	9	244.380
11	1	734		10	244
	2	642		20	730
12	2	220	13	7	310
	11	458			
	31	458			
14	32	220	1	8	698
	36	668		9	556
15	10	312		18	732
	26	62	2	20	534.730
	41	706	3	4	168
	51	416		23	24
	54	214		28	678
16	1	668	4	6	200
	6	654		11	730
	19	678		14	704
	21	732		15	656
	22	272.698	5	2	704
				4	558
				10	642
				24	66
2	2	524		1	608
	4	730	6	11	732
	5	416		14	348
	11	42.728			
3	6	60			
4	17	168.204			
5	15	94	1	23	534

Γαλάτας

Έφεσίους

3	16-17	534	2	2	512
5	1	428		9	680
	25	610		12	694
6	12	734		14	706
	Φιλιππησίους			15	694
			4	13	690
3	2	556	5	23	536
	15	592	6	10	70
	19	718			
4	22	724		Τιμόθεον Β'	
	Κολοσσαεῖς		4	6	438
				15	718
1	6	668		Τίτον	
2	8	556			
	16	556	1	12	718
	18	556			
3	3	204		Φιλήμονα	
	3-4	514		1	678
	5	64		9	704
	12	226			
4	10	696		Ἑβραίους	
	Θεσσαλονικεῖς Α'		6	9	642
2	14-15	372	8	13	32
			9	26-28	52
	Θεσσαλονικεῖς Β'		10	28-29	68
1	6	168		29	106
2	7	712		34	38
3	6	718		37	528
	Τιμόθεον Α'		12	2	610
			13	3	488
1	2	426	13	17	662

2. Ευρετήριο ονομάτων και πραγμάτων

Α

60. 64. 84. 88. 94. 96. 100. 102.
 104. 106. 108. 110. 112. 114. 130.
 132. 134. 136. 138. 140. 142. 144.
 146. 148. 150. 152. 154. 156. 164.
 166. 168. 170. 190. 212. 380. 418.
 542. 572. 592. 596. 620. 630.
 624. 626. 658. 660. 684. 688. 706.   ἀμαρτωλός,-οι 20. 32. 112. 154. 570.
 616. 636. 638. 706. 710. 714.
 ἀγαθωσύνη 640.
 ἀγάπη 464. 468. 482. 484. 486. 516.   Ἄμνων 658.
 518. 520. 524. 544. 582. 584. 592.   ἀνάθεμα 270. 272. 274. 280. 282. 556.
 610. 614. 616. 652. 654. 664. 672.   698.
 678. 682. 694. 734.   Ἄνανίας 568.
 ἀγιασμός 82. 84. 86. 212. 694.   ἀνάστασις 44. 46. 48. 170. 172. 344.
 ἀγιωσύνη 544.   406.
 ἀγνωμοσύνη 106. 390. 562.   Ἄνδρόνικος 694.
 ἀγχιστεία 424.   ἀνεξικακία 440.
 Ἄδὰμ 12. 14. 16. 20. 24. 42. 54. 98. 104.   ἀνομία 82.
 110. 234. 290. 426. 688. 706.   Ἄντιοχος 396. 708.
 ἀδικία 54. 58. 300. 672.   ἀπανθρωπία 72. 384. 430.
 ἀθανασία 22. 214.   ἀπείθεια 420. 422. 426.
 Αἴγυπτος 30. 222. 394. 396. 468. 566.   Ἄπελλῆς 698.
 684.   ἀπιστία 14. 112. 322. 396. 400. 404.
 αἰσχύνη 66. 84. 86. 126. 234. 236. 248.   412. 414. 418.
 372. 408. 500. 536. 600. 610.   ἀποκαραδοκία 206. 464.
 ἀκτημοσύνη 98. 162.   Ἄπολλῶς 676. 678. 694. 704.
 Ἄκύλας 676. 704.   ἀπολύτρωσις 212. 464.
 ἀλαζονεία 488. 556.   Ἄπφια 678.
 ἀμάρτημα,-τα 24. 28. 32. 44. 50. 52. 68.   ἀρετή 160. 162. 164. 170. 188. 196. 252.
 84. 96. 120. 126. 128. 130. 182.   296. 302. 340. 342. 438. 440. 442.
 192. 212. 226. 228. 252. 288. 294.   444. 446. 466. 508. 510. 516. 518.
 302. 312. 398. 406. 418. 462. 550.   526. 534. 596. 600. 618. 642. 668.
 564. 570. 658. 686. 714. 730.   676. 692. 698.
 ἀμαρτία 10. 12. 14. 16. 18. 20. 24. 26.   Ἄριστόβουλος 698.
 28. 30. 32. 46. 48. 50. 54. 56. 58.   Ἄρμένιος,-οι 650.

ἀσέλγεια 532. 542. 544. 546.

Ἄσια 650.

Ἀσύγκριτος 700.

ἀσχημοσύνη 542. 544.

ἀσωτία 174.

ἀφθαρσία 208. 210. 230.

Ἀχαάβ 564.

Ἀχαΐα 666. 668. 692.

B

Βάαλ 370. 372.

Βαβυλῶν 224. 708.

βάπτισμα 28. 30. 44. 46. 48. 58. 60. 64.

66. 68. 98. 148. 192. 288. 410.

βασκανία 346. 518.

Βεελζεβούλ 390.

Βελφεγὼρ 394.

Βενιαμὶν 366.

βλασφημία 380. 598.

Γ

Γάϊος 722.

Γαλάτης, -αι 556. 558. 642. 668. 704.

γένενα 234. 262. 336. 342. 380. 480.

574. 576. 578. 598. 706. 710. 714.

Γελβουὲ 522.

Γόμορρα 316. 708.

Δ

Δᾶθάν 568.

Δανιήλ 224. 394.

Δαυὶδ 66. 160. 222. 300. 390. 392. 398.

522. 568. 630. 656. 706.

δικαιοσύνη 12. 16. 18. 20. 22. 26. 54.

56. 58. 60. 62. 64. 82. 84. 86. 98.

168. 170. 174. 212. 290. 294. 316.

318. 320. 320. 326. 328. 344. 362.

390. 584.

δικαίωσις ζωῆς 20.

διχοστασία 718.

δουλεία 194. 236. 394. δουλεία φθορᾶς
210.

E

Ἐβραῖος, -οι 198. 528. 642.

εἰρήνη 584. 586. 628. 674. 684. 720.

ἐλεημοσύνη 226. 236. 428. 434. 438.

458. 462. 470. 572. 610. 666. 668.

670.

ἐλευθερία 194. 198. 210. 236. 248. 340.

380. 394.

Ἐλισσαῖος 472. 682.

Ἑλλήν, -ες 106. 110. 246. 320. 334. 336.

360. 378. 400. 414. 490. 492. 514.

592. 594. 596. 598. 600. 614. 646.

714.

ἐλπίς 216. 612. 630.

Ἐπαίνετος 688. 690.

Ἐραστος 724.

Ἐρμᾶς 700.

Ἐρμῆς 700.

Εὐα 104. 556. 706.

εὐγνωμοσύνη 62.

εὐσέβεια 42. 74. 142. 492. 506. 596.

722.

εὐφροσύνη 118. 520. 526.

Ἐφέσιος, -οι 734.

H

ἡδονή 104. 114. 116. 118. 120. 164.

168. 172. 174. 184. 186. 232. 340.

460. 526. 540. 674.

Ἡλίας 274. 368. 370. 390. 398. 438.

472.

Ἡρωδίων 698.

Ἡσαΐας 208. 314. 354. 356. 358. 360.

362. 390. 392. 398. 418.

Ἡσαΐ 120. 286. 294. 296. 300. 318. 522.

Θ

θάνατος 10. 12. 14. 16. 18. 20. 22. 26.

28. 30. 38. 44. 46. 50. 54. 58. 62.

66. 70. 86. 88. 94. 100. 108. 114.

132. 144. 146. 148. 150. 152. 154.

158. 162. 168. 170. 172. 176. 182.

190. 212. 214. 236. 258. 260. 262.

266. 278. 280. 338. 386. 534. 536.

558. 560. 638. 656. 662. 710.

Θεσσαλονικεύς,-εῖς 732.

Θραῦξ,-κες 162. 320. 680.

θυμὸς 180. 182. 522. 550.

Ι

Ἰακώβ 36. 290. 292. 294. 296. 300. 406.

418. 522.

Ἰάσσων 722.

Ἰεζάβελ 566.

Ἰεζεκιήλ 224. 394. 526.

Ἰερεμίας 218. 222. 224. 396.

Ἰερουσαλήμ 648. 666. 672.

Ἰερωσύνη 644.

Ἰεσσαὶ 628.

Ἰλλυρικὸν 648.

Ἰοθὰρ 686.

Ἰουδαία 672.

Ἰουδαῖος,-οἱ 12. 14. 22. 92. 102. 110.

112. 194. 196. 200. 218. 224. 246.

250. 260. 272. 274. 276. 278. 286.

288. 290. 292. 294. 302. 308. 310.

312. 314. 318. 320. 326. 330. 332.

334. 336. 354. 356. 362. 372. 374.

390. 394. 356. 398. 400. 402. 404.

406. 408. 410. 412. 414. 416. 418.

420. 422. 424. 426. 434. 444. 490.

492. 548. 572. 592. 616. 624. 626.

628. 654. 656. 670. 676. 680. 718.

Ἰουδαϊσμός 272. 274.

Ἰούδας, προδότης, 40. 476.

Ἰουλία 70.

Ἰουνία 694.

Ἰνδός,-οἱ 162.

Ἰσαὰκ 36. 284. 286. 288. 292. 296. 406.
490.

Ἰσμαήλ 292.

Ἰσραήλ 194. 284. 290. 314. 316. 318.

320. 358. 362. 368. 374. 390. 398.

400. 402. 418. 450. 472. 656. 688.

712.

Ἰωάννης, εὐαγγελιστής, 682. 706.

Ἰώβ 40.

Ἰωσαφὰτ 710.

Ἰώσηπος 572.

Ἰωσήφ 500. 524.

Κ

Κάϊν 116. 120. 450. 520. 568. 708.

Καῖσαρ 724.

κακία 22. 34. 46. 84. 104. 108. 112. 114.

116. 118. 122. 130. 136. 160. 394.

396. 408. 440. 442. 444. 464. 532.

578. 618. 698. 708. 714.

Καππαδόκες 648. 660.

κατάκρμα 14. 16. 20. 148. 156.

κατάνυξις 390. 392. 394.

κενοδοξία 338. 340. 344. 490. 586. 590.

Κίλικες 648.

κόλασις 18. 20. 22. 24. 120. 172. 196.

380. 396. 420. 480. 562. 572. 576.

578. 636. 662.

Κολοσσαεῖς 668. 702.

Κορὲ 568.

Κορίνθιος,-οἱ 446. 456. 458. 460. 524.

528. 654. 666. 704.

Κόρινθος 692.

Κορνήλιος 594.

Κούαρτος 724.

224. 276. 302. 328. 332. 358. 360.

362. 396. 398. 466. 490. 620. 654.

718.

Λ

Λάζαρος 566.

λαιμαργία 552.

Λάμεχ 708.

λατρεία 274. 282. 432. 434. 440. 444.

Λιβύη 660.

Λουκᾶς 722.

Λούκιος 722

λουτρὸ παλιγγενεσίας 248.

Λύστρα 426.

Λὼτ 472. 706.

Μ

Μακεδονία 666. 668.

Μακεδών,-ες 668.

Μουκκαβαῖοι 396.

μακροθυμία 124. 308. 310. 312. 314.

Μαλαχίας 198.

Μανασσῆς 160.

Μανιχαῖοι 102.

Μαριάμ 692.

ματαιότης 206. 208.

Ματθαῖος 298.

μέθη 176. 178. 180. 182. 464. 532. 540.

546.

Μελχισεδέκ 596.

μετάνοια 122. 222. 310. 570.

μικροψυχία 128.

μοιχεία 98. 132. 338. 542.

μοσχοποιία 302.

μωρία 448. 450.

Μωϋσῆς 10. 12. 68. 108. 110. 112. 140.

142. 144. 146. 148. 198. 218. 222. πατραλοίας 658.

Ν

Ναβάλ 450.

Νάρκισσος 698.

νεκυομαντεῖαι 544.

Νέρων 574. 676. 710. 712.

Νηρεὺς 700.

νηστεία 554.

Νινευῖται 160. 222. 712.

νόμος 10. 12. 22. 24. 26. 60. 68. 70. 88.

90. 92. 94. 96. 98. 100. 102. 106.

108. 110. 112. 114. 122. 130. 132.

134. 136. 140. 142. 144. 146. 148.

150. 152. 154. 156. 162. 278. 318.

326. 334. 366. 516. 548. 562. 564.

626.

Νῶε 10. 164. 426.

Ο

οἰκονομία 368. 422. 560.

ὄνειδισμός,-οι 610.

Ὀνήσιμος 678.

ὄργη 100. 124. 132. 256. 276. 308. 310.

312. 492. 510. 576. 614. 626. 656.

658. 660.

Οὐρβανὸς 698.

Π

Παλαιστίνη 218. 594.

παλιγγενεσία 248.

παρακοή 12. 14. 20.

παραπληξία 80.

παραφροσύνη 384.

παρθενία 98. 162.

πατραλοίας 658.

Πατρόβας 700.

Παῦλος 10. 18. 20. 30. 32. 40. 48. 62.
64. 66. 92. 98. 104. 110. 138. 142.
146. 158. 164. 194. 108. 220. 224.
242. 246. 250. 256. 264. 270. 272.
276. 278. 280. 286. 290. 282. 296.
306. 310. 312. 326. 328. 354. 362.
372. 376. 396. 400. 402. 428. 434.
438. 486. 512. 518. 524. 548. 554.
574. 578. 588. 592. 616. 642. 656.
662. 664. 668. 674. 676. 678. 680.
682. 684. 690. 692. 694. 696. 702.
704. 706. 708. 710. 712. 724. 726.
728. 730. 732. 734.

περιτομή 298. 626.

Πέρσης,-αι 162. 650. 660. 680. 684.

Περσίς 700. 704.

Πέτρος 36. 160. 274. 518. 654. 682.
706. 724. 726. 732.

πίστις 24. 412. 414. 416. 418. 446. 448.
458. 548. 550. 552. 556. 558. 584.
590. 604. 606. 630. 640.

πλάνη 166.

πλεονεξία 74. 132.

πνεῦμα δουλείας 194.

πνεῦμα προφητείας 198.

πνεῦμα χαρίσματος ἱαμάτων 198.

πολυπραγμοσύνη 474. 604.

πονηρία 54. 56. 68. 70. 84. 96. 102. 104.
114. 146. 166. 170. 192. 300. 394.
408. 444. 474. 566. 578.

πορνεία 160. 542.

Πρίσκυλλα 676. 678. 682. 694. 704.

προδοσία 476.

πρωτοτόκια 120.

P

Ρεβέκκα 288. 292. 296. 490. 522. 684.

Ροῦφος 700.

Ρωμαῖος,-οι 556. 648. 668. 702. 726.

Ρώμη 218. 668. 676. 726.

Σ

Σαμουήλ 224. 656. 688.

Σαούλ 224. 490. 522. 630.

Σάπφειρα 568.

Σαρακηνοί 650.

Σάρρα 286. 292. 332. 684. 688.

Σιών 320. 418.

Σκύθης,-αι 162. 320. 424. 680.

Σόδομα 106. 316. 320. 374. 566. 708.
712.

Σοδομίται 218. 660.

Σουμανίτις 472.

Σπανία 652. 670.

σταυρός 28. 30. 94. 248. 266. 474. 476.
610. 626. 678.

συγκατάβασις 146.

συκοφαντία 38. 72.

Συρία 648.

Σωσίπατρος 722.

σωτηρία 52. 148. 156. 158. 160. 214.
216. 222. 228. 248. 266. 284. 316.
332. 344. 360. 368. 370. 374. 382.
398. 400. 402. 404. 406. 410. 418.
426. 474. 518. 560. 572. 582. 588.
590. 626. 642. 732.

σωφροσύνη 178. 438. 446. 508. 540.
694.

T

Ταβιθά 236.

ταπεινοφροσύνη 442. 446. 454. 476.
486.

ταπείνωσις 436.

Τέρτιος 722.

Τιμόθεος 426. 536. 690. 722.

Τρύφαινα 700. 704.

τρυφή 116. 146. 164. 168. 174. 394.
440. 442. 520. 540.

Τρυφῶσα 700.

Υ

Υιοθεσία 18. 36. 46. 194. 196. 198. 200.
212. 274. 282.

ὕπακοή 720. 722.

ὕπερηφανία 450.

ὕπομονή 612. 638.

Φ

Φαραὼ 294. 302. 308. 312. 314.

φθόνος 518. 698.

φιλανθρωπία 42. 74. 80. 128. 186. 210.
228. 236. 240. 268. 288. 302. 310.
312. 374. 388. 412. 414. 428. 430.
448. 454. 480. 500. 526. 546. 570.
578. 600. 624. 638. 664. 712. 714.

734.

φιλαργυρία 70. 340.

Φιλήμων 678. 704.

Φιλιππήσιος, -οι 556. 592. 718. 724.

φιλόλογος 700.

φιλονεικία 104. 174. 324. 326. 344. 362.
364. 366. 374. 392. 396. 400. 404.

544. 422. 554. 562. 584. 588. 616.

φιλοξενία 470. 676. 686.

φιλοστοργία 524. 602. 654.

φιλοχρηματία 120.

φινεές 274.

φλέγων 700.

Χ

Χαρμί 568.

Χεττούρα 292. 296.

Ω

ᾠσῆ 314. 398.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

	Σελίς
ΥΠΟΜΝΗΜΑ ΣΤΗΝ ΠΡΟΣ ΡΩΜΑΙΟΥΣ ΕΠΙΣΤΟΛΗ	5-735
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	5 - 8
ΚΕΙΜΕΝΟ - ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ	9-735
ΟΜΙΛΙΑ ΙΑ' (Ρωμ. 5,12-6,4)	10- 43
ΟΜΙΛΙΑ ΙΒ' (Ρωμ. 6,5-18)	44- 81
ΟΜΙΛΙΑ ΙΓ' (Ρωμ. 6,19-7,13)	82-129
ΟΜΙΛΙΑ ΙΔ' (Ρωμ. 7,14-8,11)	130-187
ΟΜΙΛΙΑ ΙΕ' (Ρωμ. 8,12-27)	188-241
ΟΜΙΛΙΑ ΙΣΤ' (Ρωμ. 8,28-39)	242-269
ΟΜΙΛΙΑ ΙΖ' (Ρωμ. 9,1-33)	270-323
ΟΜΙΛΙΑ ΙΗ' (Ρωμ. 10,1-13)	324-351
ΟΜΙΛΙΑ ΙΘ' (Ρωμ. 10,14-11,6)	352-389
ΟΜΙΛΙΑ Κ' (Ρωμ. 11,7-34)	390-431
ΟΜΙΛΙΑ ΚΑ' (Ρωμ. 12,1-3)	432-455
ΟΜΙΛΙΑ ΚΒ' (Ρωμ. 12,4-13)	456-481
ΟΜΙΛΙΑ ΚΓ' (Ρωμ. 12,14-21)	482-501
ΟΜΙΛΙΑ ΚΔ' (Ρωμ. 13,1-10)	502-527
ΟΜΙΛΙΑ ΚΕ' (Ρωμ. 13,11-14)	528-547
ΟΜΙΛΙΑ ΚΣΤ' (Ρωμ. 14,1-13)	548-579
ΟΜΙΛΙΑ ΚΖ' (Ρωμ. 4,14-23)	602-623
ΟΜΙΛΙΑ ΚΗ' (Ρωμ. 14,24-15,7)	602-623
ΟΜΙΛΙΑ ΚΘ' (Ρωμ. 15,8-13)	624-639
ΟΜΙΛΙΑ Λ' (Ρωμ. 15,14-24)	640-665
ΟΜΙΛΙΑ ΛΑ' (Ρωμ. 15,25-16,4)	666-687
ΟΜΙΛΙΑ ΛΒ' (Ρωμ. 16,5-16)	688-715
ΟΜΙΛΙΑ ΛΓ' (Ρωμ. 16,17-27)	716-535
ΕΥΡΕΤΗΡΙΑ	737-750
1. Εύρετήριο χωρίων τῆς Γραφῆς	737-745
2. Εύρετήριο ὀνομάτων καί πραγμάτων	744-749

Φωτοστοιchioθεσία: «ΓΡΑΦΙΚΕΣ ΤΕΧΝΕΣ» ΕΛΕΥΘ. ΜΕΡΕΤΑΚΗ
Άρμενοπούλου 30 – Τηλ. 200 621 – ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ 546 35.

Έκτύπωση Όφσετ: «ΓΡΑΦΙΚΕΣ ΤΕΧΝΕΣ» ΦΩΤΗ ΠΑΛΑΙΟΧΩΡΙΝΟΥ
Τσαμαδοῦ 8 – Τηλ. 928 592 – ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ

Βιβλιοδεσία: ΑΦΟΙ ΒΑΡΟΥΣΙΑΔΗ
Λαχανᾶ 17 – Τηλ. 839 414 – ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ

Κεντρική Πώληση: ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟΝ «ΒΥΖΑΝΤΙΟΝ» ΕΛΕΥΘ. ΜΕΡΕΤΑΚΗ
Άρμενοπούλου 30 – Τηλ. 200 621 – ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ 546 35